
10
7 M
24

Hoc in C. Crispi Salustii Volumine splendide Lector hæc omnia opera sunt. Romæ per Pomponium emendata, Venetiisq; q̄diligentissime recognita & reuisa. Cū additionibus, aptissimisq; figuris nuper in lucē emissis, necnon castigatissima tabula quæ, quæq; scitu dignissima secūdū alphabeti ordinē cōplectit̄.

Epistola Iodoci Badii Ascensii Nobilissimo atq; Reuerendo Domino Francisco Rouhan Lugdunensium Archipræsuli
Epistola Pomponii ad Augustinum Mapheum.
C. Crispi Salustii vita.
C. Crispi Salustii Bellum Catilinarium cum interpr[æ]tationibus Laurentii Vallensis, Omniboni Leoniceni, & Iodoci Badii Ascensii
C. Crispi Salustii Bellum Iugurthinum cum commentariis præclarissimi fratris Ioannis Chrysostomi soldi, Brixiani nec non & Iodoci Badii Ascensii
Portii latrōis declamatio cōtra. L. Catili. ab Ascēsio cū sequētib⁹ familiariter explanata.
C. Crispi Salustii variæ rationes ex libris eiusdem historiarum excerptæ.
Philippi Beroaldi inuectiuarum Ciceronis commendatio.
M. Tullii Ciceronis in Catilinam inuectiuæ quinq;
L. Sergii Catilinæ in Ciceronem responsiuæ duæ.
C. Crispi Salustii in Ciceronem inuectiua
M. Tullii Ciceronis in eundem responsiua.
M. Æmilii Lepidi oratio ad Populum Romanum.
Oratio Philippi in senatu contra Lepidum.
Oratio C. Cottæ Consulis ad Populum Romanum.
Oratio. M. Tribuni plæbis ad plæbem.
Epistola Cnei Pompeii Magni ad senatum Romanum.
Epistola Mithridatis ad Arsacem.
Orationes duæ ad Cæsarem senem de Republica.

Opera Cum tribus **Salustij commentis**

Nobilissimo nec minus diserto & cum primis obseruãdo atq; Reuerendo Domino Francisco de Rouhan Lugdunensium Archipræsuli, Et galliarũ primati, Iodocus Badius Ascensius cum omni veneratione Salutem dicit.

Aius Crispus Salustius, egregius ille nobilitate veritatis (vt inquit Augustinus) historicus, ab. A. Gellio concinus verborum nouator merito nũcupatus. Thucydidi græco ab fabio nostro Quintiliano collatus, & ab Anneo Seneca Citra iniuriam prælatus, & ab lepidissimo epigrammatico Martiale Romana primus in historia iudicatus. Is inquam cui sine detrimento sententiæ ne apex quidem vnus detrahi posset, visus est mihi multa de temporis edacitate, mortaliumq; negligentia conquestus, tot videlicet lucubratione, quæ Thucydidicam redolerent lucernam. totq; tam sacri laboris monumenta quibus vel inuitis fatis nominis æternitatem meruerit temporum calamitate ita periisse, vt ne reliquiæ quidem (quæ quota tantorum operum pars) saluæ atq; integræ legi valeant, Multam tamen Pomponio læto, homini ni mirum doctissimo, agere gratiam, q eas ex inuidæ obliuionis & incultæ barbariei faucibus receperit, Mihi quoq; earum recognoscendi atq; elucidandi partes concredere, multa quidem vt q oneri impar forem. q historiæ vnde ipsis lumen depromerem interciderint. q aliis curis distinerer, q iam interpretem sortitæ essent, atq; id genus alia nequicq̃ excusanti. Nam quanto ego me difficiliorem reddere, tanto ille acrius instare, orare demum egregium sibi vindicem ne totus intereat deligerem. Atq; quod tunc oranti visus sum recepisse, modo vtcunq; prosecutus Tuam domine francisce eximiam præstantiam his salustianis reliquiis, nostrisq; familiarissimis commentationibus præsidem imploro, oroq; supplex patiare hanc opellam tuo faustissimo nomini dicatam per gallias tuas diffundi. Tantum est. Vale dulce litterarum litteratorumq; & decus & præsidium. Ex officina nostra Calchographa Parhrisiis Pridie calendas Nouemb. Anni huius. MDIIII

Augustino Mapheo rerum Ro. Thesaurario Pomponius Laetus. S.

MArcus Valerius probus unicæ uetustatis amator cum animaduertisset ueteres negligi: & gloria fraudari contracta multa exemplaria emendare: distinguere, & annotare curauit: in eoq; se plurimum exercendo laudem non exiguam est assecutus. Ego tanti uiri exemplo. Impar licet doctrina: & ingenii dotibus idipsū aliqua ex parte conatus facere sum. Eadēq; uia ingressus, & tāta undiq; asperitate cōfusus uix tuto pedē figere: & e silua egredi potui. Nam cū omnia uolumina corrupta sint, quæ ad nostrā uenere ætatē nemo qui se nouit attingere audet. Probatus ille dicendi character: quia iam multis sæculis materia defuit: & dicendi exercitatio Forensis in quandam epidictici generis effigiem: uel potius umbrā abiit, non amplius (ut credimus) reditura interiit. Vnde fit, ut magistrum eloquentiæ filium ignoremus: quo ita deprauati sunt codices: iam pluribus annis: ut non ex sententia inuenias: nisi fuerint nimium amantes sui: & ex falsa scientiæ persuasione molesti: qui se intelligere profiteri uellint. Ea de causa, si quid hoc rudi sæculo elaboraui, quod minime legentibus satisfaciat, non: sed tempora lectores accusent: in quibus non emendator modo: sed ne interpres quidem bonus: in minimis priscorum sententiis uulgo inueniri potest: quāquam nihil ea re difficilius est. quis enim nisi mentis inops se omnia tenere confirmet, Ideo si glosulas in Virgilium legeris sub titulo meo, oro, ne fidem præstes: neq; temerarius sum, neq; audax: neq; eam expositionem unquam tentaui, ille quisquis est, qui falsum epigramma posuit: sentiet quid profuerit, me tanto mendacio prouocasse. Semper eius opinionis fui: quod minime ignoras: parum his fore laudis: qui in aliorum dictis sententias aucupantur. Est enim periculosa interpretatio: nisi cognitio rerum præcesserit; non tamen inficior esse, qui possunt, sed ipse de me loquor: qui conscius meæ imbecillitatis rem arduam: & nullius honoris non aggredior. Est & perniciosa quorūdam labes & macula, ut plus in fronte ostendant q̃ in recessu ualeant. Præterea multos præcipitat inanis gloriæ spes: & libros imprimēdi facultas multis sæculis intermissa, paulo ante reuocata. Depravantur in curia quadam codices: luctoq; potius: cuius mortales auidissimi sunt. q̃ emendationi consulitur, adeoq; in ea parte peccatur: ut quod existimabatur omnibus esse commodo: id præcipue ad linguæ romanæ iacturam: nisi adhibeatur diligentia, excogitatum esse uideatur. Ex. N. abhinc annos tris, cum libros Salustii de coniuratione Catilinæ: & de bello Iugurthino: & conciones quasdam eiusdem librorum, qui desiderantur sæpius repeterem: contractis antiquis exemplaribus inuenim⁹ multa esse addita, multa præpostere commutata. Scripsit ille plusquam requirebat historia numerose: ut ea obseruatione: uelit carminis lege: serie uerborum posteritas tueretur. Sed quis de futuris uitiis: aut uirtutibus testari potest. Maiores nostri propter terū Romanorum magnitudinem nunquam existimarunt imperium ita ruiturum: ut ex toto lingua uitiaretur. Fallimur certe: nisi putemus ætates omnes uelut hominem consenescere. Emendauimus nihil addendo, detraximus non pauca: fide uetustatis admonente. Plæriq; petierunt a me: & prope quottidianis conuitiis efflagitarunt: repugnaui semper: & contra meos mores quibusdam sum uisus nimis austerus: peruicit tandem iure contubernalitatis unius comitas. Itaq; Antonio moretto Brixiano, bonarum litterarum studioso (nam is sæpius institit) permisit: ut impræssoribus suis traderet, & sub conditione pepigimus, ut interesset qui cognosceret: homo negociosus & officiosus: ita faciendum recepit. Scio Augustine pro tua humanitate & eruditione: hoc te probaturum. Nam quum soleas diligentiam, præsertim in litteris, laudare consilium & institutum meum, sum enim uel unus e tuis domesticis, qui pro tua ingenuitate, liberalitate & officio, erga litteratos tuis facultatibus: æque ac meis utor: facile ab omni offensiuncula uindicabis. Vale fœlicissime.

E silua egredi

Impssio reuocata

COMINIBONI LEONICENI IN C. CRI. SALV. CATILINARIVM COMMENTARII.

SAlustius Crispus diuersas diuersorum temporum historias tractaturus: Iugurthinam uidelicet: cuius memoriam antiquitatis diuturnitas iusta retinebat, & Catilinariam: cuius sæuitia suo tempore exarserat, posteriorem præponendam præmittit: ut bene prosecuta historia: cuius certitudinis conscius erat: in prosecutionem alterius historiæ: quam non ita firmiter tenebat, facilius & aptius sibi lector acquiescat. Visa itaq; causa præposteritatis ad materiæ: & cæterorum discussionem trāseamus. In hoc opere materia est Catilina impugnās patriam cum suis fautoribus: & Cicero defendens patriam cum suis coadiutoribus. Ex quorū uitiis & uirtutibus constat iste tractatus. Intentio sua est redarguere impugnantes patriam. sed quia materiæ impugnationis patriæ sunt diuersæ: alii. n. per auaritiam patriam impugnant: & alii per ambitionem uidendum est: quam causam author intendat redarguere. Hic itaq; intendit redarguere impugnantes patriam per ambitionem: & econtra intendit laudare defendentes patriam per bonam considerationem. Causa huius intentionis talis est. Videbat enim author iste: quosdam sui temporis fraudulentos patriæ impugnando sollicitos: ad quorum dehortationem istam præponit historiam, & hoc facit inducendo duos in exemplum Catilinam. i. & Ciceronē: alter quorum. s. Catilina a nobilitate detrusus est ad ignobilitatem, utpote, qui merito: factis suis dignum uitæ meruit exitum. Alter uero. s. Cice. ab ignobilitate ascendit ad nobilitatem: utpote, qui merito de rhetore factus est consule, & pater patriæ meruit appellari. Vnde Iuuena. Roma patrē patriæ Ciceronem libera dixit. In Iugurthina historia redarguit impugnantes patriam per auaritiam, non Iugurthā: neq; suos (Roma. n. non erat patria Iugurthæ) sed illos Romanos, qui corrupti muneribus scelera eius, non solum nō puniebant: sed impudenti declamatione ipsum in capitolio defendebant. Vtilitas maxima est: ut uiso quid contigerit Catilinæ ex patriæ impugnatione, patriam non impugnemus. Viso quid contigerit Ciceroni ex patriæ defensione: patriam defendamus. Titulus talis est. Salustii Crispi de Catilinario bello liber incipit. Non dicit, primus, quippe quū non sit nisi unus: ubi deest numerus: & ordo. Vbi dicit Salustius Crispus nomen designatur authoris. Vbi dicit de Catilinario bello, materiam declarat subsequentis operis. Et sciendum, quia quidam authores suis operibus titulum tantum præscribunt ut Hor. quodam titulum prohœmium & argumentum. ut Terē. quodam titulum & prohœmium: ut author iste post titulum itaq; prologum subiungit: de quo tria facit: nam & inuidos confutat: & negocium suum extollit: & materiam prelibat: inuidos confutat. Nam erant quidam qui sibi misere inuidebant: & bonæ & solidæ ipsius conscientiæ dominante detractionis illudere tentabant, q̃ quidem Salu. a militario negocio ad litteraturam regressus fuerat: pfessionē desidiæ: & inertiæ describebāt, utpote, qui uim corporū uirib⁹ animæ preferebāt. Circa quos prologum confutationis præmittit: in quo uim animi uiribus corporis esse præferendam dicit sic incipiens.

Philippus Beroaldus in præfatione salustiana de eius laude dicit sic.

CRispus Salustius ob elegantiam inimicabilēq; inscr. bendo breuitatem assecutus est primas inter histori-

Martialis. Dictus a Gellio.

cos partes: quod epigrămaticus poeta illo disticho expræssit. Hic erit ut perhibent doctorum corda uirorum Crispus romana primus in historia. Etenim ita creber rerum frequētia est, ut uerborum prope numerum sententiarum numero sequatur: ita uerbis quorum nouator dictus est concinus: ita elegans: ita præssus: ut nescias utrum res uerbis: an uerba rebus illustrētur. Salustium Quintilianus Thucydidi celeberrimo apud græcos non dubitauit opponere: in quo cũ sit precipua uirtus breuitas: ut Seneca refert: hac cum Salust. uicit: ex cuius oratione nil demi sine detrimento sententiæ potest. Vnde haud immerito dixit Macrobius Salustium in genere dicēdi breuissimo dominari. Et magnam profecto iacturam passa est latina lingua de perditis Salustii libris, quibus gesta romanorum complectebātur: nobis tantummō supersunt illius diuini uiri Catilina atq; Iugurtha. Salustius ab Augustino ita laudatur: ut eum appellet nobilitate ueritatis historicum. Cuius orationes: ut inquit Seneca leguntur in honore historiarum: quæ haud dubiæ uolumina indicant quanta in scribendo maiestate quæq; diuino fuerit decoratus ingenio Hæc Beroaldus. Io. Badii Ascensii uitæ Salustii declaratio.

Caius. Crispus. Salusti⁹. Amiternum. Pomerium.

Aius ut uolunt a gaudio uñ & Gaius profertur inditum est quibusdam prenomē qđ & nepotibus mãsit. Crispus agnomen a crispis capillis cum quibus nascuntur impositum Salustius proprium est nomē a patre huic datum. Nam filii fere patrum obtinent nomina: usque adeo ut si alterius dũtaxat nomē exprimatur cognomina a seruio censeantur. Amiternum oppidum est sabinorum piceno cōterminum olim ferētanorum ut strabo uult emptorium. Caio salustio, ut dixi prænomina & cognomina nepotibus manent: & interdũ propria nomina eadē imponuntur sed agnomina in cognomina sæpe migrare solēt. Nam non omnes agrippæ ægro partu editi sunt neq; omnes cæsares cæso uentre materno: neq; omnes crispi crispante capillo, sed primis dũtaxat ad conuenisse scitur. Præter eruditionē nihil. quia multum boni sciuit & scripsit: at nihil fecit, Crimine adulterii: q̃ in senatu confessum dicit in inuectiua Cicero. Prouinciã expilauit sed cæsari ne causam diceret pœnam dedit. Sub quirinali scilicet colle. Extra pomerium. idest locum derelictum post mœnia ut intra mœnia esset defensoribus locus. Secessum idest receptaculum causa recreationis a tumultu secedendi. Liuido. i. inuido. Manes pompeii. i. pompeii defuncti uitam. Leneus pompeii libertus qui eum furem appellauit. catonis unde est illud apud fabiũ. Et multum antiqui uerbum furate catonis. Crispe iugurthinæ conditor historiæ. Nebulo dicitur homo obscurus leuis & putridus ut nebula. Lurco uorax delicatorum obsoniorum: qui uulgo leccator dicitur ab imperitis. Popino dicitur popinę & tulioę satelles, Lastaurus. largi stupri. inimici. s. Ciceronis: Cuius inimicitiam postea contraxit. quia in historia eum laudat: aut ob priuatum odium ab lege historie suę ueritatem ante omnia postulat discedare noluit. Vnde ab augustino nostro de nobilitate ueritatis laudari meruit.

Nebulo. Lurcho. Popino. Lastaurus.

Rispus Salustius genus ex Amiterno sabinorum duxit. C. Salustio primogenitus, ex liberalibus artib⁹ in quibus educat⁹ erat præter eruditionem nihil accepit, omnibus uoluptatibus turpissime indulsit. paternam domum uēdidit ut crimine adulterii se redimeret, ex quæstura & tribunatu nullam laudem est assecutus, fauente. C. Cæsare prætor africam sortitus prouinciam expilauit & exhausit, tantũq; inde pecuniarum reportauit ut amœnissimos hortos sub Quirinali extra pomerium ad collinam portam titulo sui nominis empto loco habuerit, atq; adornauerit non uulgares illius sæculi & posterorum ætatibus delitias atq; secessum usq; ad exactam ætatem libidinis auidus & potens, in amicitia uarius & inconstans. Sæpius tamē liuido dente momordit, habitus est ore improbo, & animo inuerecundo, manes Pompei magni (existimans hac uita se Cæsari gratiorem fore) lacerare ausus est: unde in Salustium Leneus Pōpeii libertus scripsit, moresq; eius sigillatim paucis uocabulis expræssit. Nebulonem: Lurconem, popinonem, & lastaurum appellans, uox postrema indicat fuisse hominem ualidæ libidinis. Scripsit stilo nō abhorrente a ueteribus. Extat coniuratio Catilinæ & bellum Iugurthinum, & quædam conciones e libris bellorum ciuiliũ. Vt secreta inimici fidelius intelligeret Terentiã a Cicerone repudiatã duxit uxorē, & quæ tertio nupsit Messalæ Coruino.

Salustii uita per Ioannem chrysostomum soldum.

Alustius ciuis romanus Senatorii ordinis fuit. Hic primo se ad rempublicam contulit: & in ea aliquando uersatus est: postea cum ei in senatu (ut tradit Acron) a censoribus obiectum esset: q̃ libertinarum sectator esset, tum ille nō se matronarum sed libertinarum sectatorem esse testatus est, atq; ideo senatu repulsus est: quod in prœmiis purgat. Sed reuera constat Salustium infamia circa fœminas laborasse, Nam ut idē Acrō refert in faustæ Syllæ filiæ & Milonis uxoris adulterio depræhensus ab ipso Tito Anio Milone flagellis cæsus est. igitur Salustius ob eiusmodi flagitia a senatu remotus cum intelligeret sibi ob tantam ignominiam aditum ad honores penitus interclusum: omissa cura reipublicæ se ad historiã scribendam contulit in qua re ita claruit, ut omnibus qui historiam scripserunt omnium iudicio anteponatur. Et quemadmodum apud græcos thucydides herodotũ cæterosq; qui historiã scripserunt, nobilitate & artificio dicendi superauit: sic apud latinos Salustius Liuium cæterosq; historicos facile uicit. Vnde Quintilianus Thucydidi Salustium comparat. Liuium herodoto. Porro tam in thucydide q̃ in Salustio mira breuitas quædam & affectata rerum ubertas commendatur. Nam utriq; ita rerum frequentia creber est, ut uerborum prope numerum sententiarum numero consequatur. genus autem dicendi præssum & nitidum: & omnino rebus magis q̃ uerbis redundans.

De historia & eam concernentibus collecta per Ascensium.

Aeterũ quoniam uitam authoris iam satis elucidatam reor: persequamur cætera quę in initiis authorum disquiri solent. Titulus itaq; operis: quia duo sunt duplex est. In altero talis. Caii Crispi Salustii historici:

coniuratio ac bellum Catilinarium. In altero talis. Caii Crispi Salustii Bellum iugurthinum. Quæ quidem opera non inuenimus in libros distincta. sunt ergo singulis singuli, Stilus scribendi est historicus. Qualitas est succincta: præssa: fœcunda & ultra legem numerata. Intentio esse uidetur historiam romanam cum nominis sui memoria sempiterna posteris legendam præbere. & simul torporem ac ueternum ingratæ cessationis abigere: sed quia historiam exponendã recepimus: placet tria de eadem nouitiis lectoribus præmittere. Quorum primum erit eius definitio & diuisio. Secũdum eius utilitas. Tertium historiographorum & potissimum Salustii in scribẽda historia obseruatio per uiginti præcepta explicanda.

Istoriam (ut legitur apud. A. gellium. li. v. cap. xviii.) ab annalibus quidam differre eo putant ꝙ cum utroq; — Historia
sit rerum factarum narratio. earum tamen proprie rerum sit historia: quibus rebus gerendis fuerit is qui — Annales
narrat. Eamq; esse opinionem quorundã. Verrius flaccus refert in libro de uerborum significatu quarto.
Ac se quidem dubitare super eadem re dicit. Posse autem uideri putat non nihil rationis in ea opinione ꝙ
historia græce significat rerum cognitionem præsentium. Sed nos audire soliti sumus annales omnino id esse qđ histo
riæ sint. Historias non omnino esse id quod annales sint. Sicuti quod est homo. id necessario animal est quod est animal
non id necesse est hominem esse. Ita historias quidem aiunt rerum gestarum uel expositionem uel demonstrationem
uel quo alio nomine id dicendum est. Annales uero esse quum res gestæ plurium annorum obseruato cuiusq; anni or-
dine deinceps componuntur. Quum uero non per annos: sed per dies singulos res gestæ scribuntur, ea historia græco — ephime
uocabulo ἐφημερὶς ephimeris: idest diarium dicitur, Cuius latinum interpretamentum scriptum est in libro asellio- — tis
nis primo. Ex quo libro plura uerba adscripsimus ut simul ibidem quid ipse inter res gestas & annales esse dixerit ostẽ — Diariũ
deremus. Verum inter eos inquit qui annales relinquere uoluissent & eos qui res gestas a romanis præscribere conati
essent: omnium rerum hæc interfuit. Annales libri tantum modo quod factum quoq; anno gestumue sit inde monstra
bant. Id eorum est qui quasi diarium scribunt; quam græci ephimerida ἐφημερίδα uocant. Nobis non modo satis esse — Res ge
uideo quod factum esset id pronuntiare: sed etiam quo consilio: qua ratione gesta essent demõstrare. Paulo autem post — stæ
idem Asellio in eodem libro. Nam neq; alacrioris ad remp. defendendam: neq; segnioris ad res perperam faciũdas an- — Annales
nales commouere quicquam possunt. Scribere autem bellum quo initum consule & quomodo cõfectum sit & quis
triumphans introierit, exque eo libro, quæ in bello gesta sunt iterare: id fabulas esse prędicare ait. Aut interea quid se-
natus decreuerit: aut quę lex rogatione lata sit neque quibus consiliis ea gesta sunt iterare: id fabulas pueris est narra-
re non historias scribere. Hęc apud. A. gellium. Verum tantum abest ut Cicero dicat historiam esse proprie earum rerũ — Historia
quibus gerendis interfuerit is qui narret: ut describat eam ad Herẽnium sic Historia est res gesta: sed ab ętatis nostrę me — secundũ
moria remota. Verum ut ex his quod sentio colligam. Historia consummate scripta est rerum gestarum quo ordine & — Cicero-
quibus consiliis ac modis gestæ sint uera & syncera narratio. Dico rerum gestarum: propter fabulas & argumenta ad- — nem
do quo ordine: propter poemata quæ fere a medio aut fine rerum exordium sumunt. Adiungo & quibus consiliis ac
modis gestæ sint propter annales. & diaria. Subdo demum uera & syncera. idest integra narratio, quia ut scribit Cice-
ro libro secundo de oratore Prima historiæ lex est ne quid falsi dicere audeat. Deinde ne quid ueri tacere audeat. Tũ — Leges
ne qua suspitio gratiæ sit in dicendo & ne qua simultatis. Annales autem sunt species historiæ generaliter captæ: dicti — historiæ
secundum diomedem ꝙ singulorum annorum acta contineant: quasi annorum libri: in eis enim continentur capita
rerum compendiose: ut quibus consulibus bellum sit cœptum: & quibus triumphantibus finitum. Diarium est quo
singulorum dierum gesta scribuntur fere ab his quæ eis intersunt ac uident.

De vtilitate historiæ.

Tilitas autem historiæ ex hac eiusdem desctiptione haberi potest. Historia testis est temporum: lux ueritatis: uitæ magistra memoriæ preses, & uetustatis nuncia. Cæterum ut Liuius in præfatione prima dicit. Hoc illud est præcipue in cognitione rerum salubre ac frugiferum. Omnis te exempli documenta in illustri posita monumento intueri, unde tibi tuæ reipu. qđ imitere capias: unde fœdum inceptu fœdũq; exitu qđ uites. Quo circa & Cicero nihil inquit earum rerum scireque anteq̃ nascereris factæ sint i. semper esse puerum. Cognoscere uero res gestas memoriæ ueteris: ordinem tenere antiquitatis exemplorũq; omnium habere notitiam decorum & in primis utile est: ut. n. senibus multarum rerum experientia maior est cognitio & authoritas q̃ iuuenibus: sic legẽti historiam non unius uitæ: sed omnium sæculorum gesta patere possunt: ut pulchrum est inquit diodorus ex aliorũ erratis. i. melius instituere uitam nostram. Quãobrem di- …trius phalereus phtolomeum regem subinde admonebat: ut libros lectitaret: quoniam quæ amici nõ audẽt print… us demonstrare, ea omnia in libris scripta reperiuntur. Adde ꝙ orator nullus euasit bonus historiarum ignarus. … ut Quintilianus ait. Historia alere potest orationẽ molli quodam ac iucundo succo. Sed hæc hactenus. Nunc a… …

Viginti præcepta pro hi… …ege ac stilo pueris animaduertenda.

PRima historiæ lex est ne quid aut falsi dicere… aut gratiam audeat. Debet. n. esse uera & … marium obtinuit: qui usq; adeo ueritatis fuit … bilq; quod exploratum non haberet palam a…

…od quidem scitu dignum sit) supprimere in alicuius odium … re cum omnes latini laudem meruerint. Salustius noster pal… summum quidem aduersarium falsa narratione lædere, ni… sit: ut in iudicio Tarquinii luce clarius patebit.

Se… …eceptum.

SEcunda est. Ne ordine peruerso aut præpostero quid recitet: ut.n. quicq; primum gestū est, ita primum narrabitur. Neq; prolepsim aut præsumptionem rerum diligēs historiographus ex aliena præsertim persona usurpauerit. Vū temporum locorum, aut rerum in eis gestarum immemorem esse turpissimum fit. Ex talium.n. rerum ignoratiōe, aut mendax aut imperitus conuincatur. Vnde etiam poetæ uitio datur q portus uelinos tempore æneæ nominauerit.

Tertium præceptum.

TErtia est. Ne quid repugnans aut implicans seu falsitatis se mutuo coarguens afferat. Nam si mendacem decet eē memorem: si dephendi non uult: quanto magis historiographum: cui ne dubium quidem asserendum est? Non tamen continuo qcqd apud historiographum legimus ab eo assertum dixerimus. Multæ.n. sunt apud eos sniæ quas pro iudicio loquentiū non suo inducunt. Neq; q aliqd dictū aut factū narrat, illud ppea aut uere dictū aut recte factū asserit.

Quartum præceptum.

QVarta est. Ne quid superfluum aut imminutum contineat historia. Superfluum autem continere uideatur si altius q̄ opus sit exordium repetierit: si digressiones ad rem nihil facientes induxerit. Si non solum multa paucis: sed omnino pauca dicere contenderit. In qua re Salustius excelluit. Nam ubi alius sibi breuiter locutus uideretur si ita diceret. Cicero intellecta re ianuas obserari iussit: uenerunt coniurati quā constituerant hora: uerum ostium clausum offenderent cognoscebant se frustra tantum facinus suscepisse. Salustius sic absoluit. Ita illi ianua phibiti tantum facinus frustra susceperant. Imminuta autem fit si quid scitu necessarium omiserit: & ita obscuram locutionem fecerit: quod uitium sic notat Flaccus in arte Breuis esse laboro. Obscurus fio.

Quintum præceptum.

QVinta. Aptam tū digressionē ad institutū facientem & decentē exornationem non nimis fucatam: nec affectatā historia nō uitauerit: Imo cōcionibus orōnibus, consiliis: cohortationibus, actionibus fraudū: & stratagematū: locupletari & dicēdi flosculis stilo historico aptis decorari optarit. Et hæc qnq; pcepta economiā & rerū ferraginē respiciūt.

Sextum præceptum.

SExta lex est. In concionibus & cæteris orationibus habenda est dicentium ratio ut docto disertus sermo: & illiterato minus cultus detur: utq; uiro acri & strennuo non languida det oratio: nec inerti aut molli acris. Neue præter ætatis aut status decorum aut urgeat aut deprimatur sermo.

Septimum præceptum.

SEptima est: Ex uerbis absoletis & nimium uetustis multumq; affectatis non affectabit historicus multæ lectionis aut scientiæ aucupium: nec diligentia iuncturæ aut compositionis stilum obscurabit.

Octauum præceptum.

OCtaua historia sic erit breuis, ut in breuitate ipsa apte delectet, plene doceat: sensimq; & acriter quantum opus fuerit moueat. In qua re est præcipua salustio nostro laus cui cum nihil demi, sicut & Virgilio nihil addi possit: sic tamen breuis est ut minime sit obscurus. Vnde quod Cic. de decora breuitate pcepit ad uoguem obseruauit. Verba Ciceronis sunt hæc in rhethoricis ueteribus. Oportet narration[illegible]m tris habere partes ut breuis: ut aptam probabilis sit. Breuis erit si unde necesse est. inde sumatur initium: & non ab ultimo repetatur, & si cuius rei satis erit summam dixisse eius partes non decentur. Nam sæpe satis est quid factum sit [illegible] re, non ut enarres quemadmodum factum sit. Et si non longius q̄ scitu opus est in enarrando procedet. Et si nul[illegible] [illegible]m aliam transibit. Et si ita dicet ut nōnunq̄ ex eo quod dictum sit, id quod dictum non est intelliget. Et si oo[illegible] quod obesbuerum etiam id quod nec obest, oec [illegible] iuuat pteribit. Et si semel uoumquodq; dicetur... [illegible] si non ab eo [illegible] proxime desitum erit incipiet deinceps. Ac multos imitatio breuitatis decipit ut cum se breues putant esse [illegible] sint, cum dant operam ut res multas breuiter dicant, non ut omnino paucas res dicaot & non plures q̄ nece[illegible] [illegible]n plærisq; breuiter dicere uident qui ita dicit. Accessi ad ædes, puerū uocaui, respondit quæsiui domioum: d[illegible] [illegible]t esse. Hic tametsi tot res breuius non potuit dicere, tamen quia satis fuerat dixisse dominum, negat esse dom[illegible] [illegible] ultitudine longus. Quare hoc quoq; in genere uitanda est breuitatis imitatio & non minus rerum non nece[illegible] [illegible] [illegible]orum multitudine supersedendum est. Hæc illæ: quæ noster exactissime (ut diximus) obseruauit,

Nonum præ[illegible]

NOna est: ut stilus sit uniformis atq; sui similis. Primum [illegible] [illegible]ium ne discrepet immo sic, tamen ut inter loquentium seruet decorū. Nam aliud seruandum ub[illegible] [illegible]oricum: aliud ubi introducitur ab eo personæ.

Decima

Decimum præceptum.

DEcima lex est. Sic erit compositio historica numerosa ut nõ censeat metrica, nec uersum constituat, q̄q̄ Liuius ab exametri capite authore Fabio exorsus est. Facturus ne operæ p̄ciū sim. Vbi quatuor exametri uersus pedes sunt continui. Ve℞ Salust. d̄r ultra legem numero sus: cuius cōpositionē si non totus amusus: uel pronunciando dimetiri q̄li bet pōt. Hæc aūt uerbo℞ & persona℞ deco℞ utcunq; respicit: sequentia de figuris dicēdi historicis famliaribus erūt.

Vndecimum præceptum.

VNdecima lex est. Imperfectis infinitis pro indicatiuis frequenter utetur in rerum narratiōe historicus in, qua re Salustius noster est frequentissimus.

Duodecimum præceptum.

DVodecima lex est. Multa infinita ad unum finitum semel positum referet historiographus. Pulchrum autem ē infinita actiuæ uocis sic subiungere: ut postq̄ cœpere urbes atq; nationes subigere: li' udinem dominādi causam belli habere: maximam gloriam in maximo imperio putare &c.

Decimumtertium præceptum.

DEcimatertia est. Accusatiuos pluralis tertiæ declinatiōis in is aut in eis dipthōgon quotiens genitiuus erit in ium pulchre usurpauerit historicus: p̄sertim si adhæreat accusatiuo in es, ut apud Salustium statim in principio. Omnes seu omnis homines: quod & alibi frequenter facit.

Decimumquartum præceptum.

DEcimaquarta lex est. Tametsi more oratoris partem & proprietatem cum adiectiuo laudis uel uituperii uenuste ponit utrunq; in ablatiuo: tamen toti & subiecto conformare poterit: posita parte aut proprietate nihilominus in ablatiuo. Exemplum prioris: ut Catilina nobili fuit genere. Secundi. Antonius pedibus æger.

Decimumquintum præceptum.

DEcimaquinta. Secundam personam uerbi etiam singularem pro qualibet frequenter ponet in narrando: aut admonendo historicus: ut priusq̄ incipias consulto opus. i. priusq̄ quis incipiat &c.

Decimumsextum præceptum.

DEcimasexta est. Proprietatem rei seu abstracta adiectiuorum potius in datiuo q̄ per emphasim ĩ eodem casu posuerit: ut potius dixerit cum Salustio quibus corpus uoluptati & animus oneri q̄ quibus est uoluptas & onus &c. Quæ res frequens est apud Salustium.

Decimumseptimum præceptum.

DEcimaseptima. Deerunt in oratione sæpe uerba & nomina: sed quæ intellectu sint facilia, p̄sertim ad loquelam spectantia aut generalitatem importantia: ut gero, facio: dico: loquor &c.

Decimumoctauum præceptum.

DEcimaoctaua lex. Quotiens relatiuum ponitur inter duo substantiua quorum sequens est alicui rei proprium pulchre conformatur sequenti. ut est locus in carcere quod appellatur Tullianum. Et ad possessiua ueluti ad primitiua fiet relatio etiam si illa exprimi nequeunt. ut corpora nostra ab iniuria tuta forent. Qui miseri.

Vndeuigesimum præceptum.

VNdeuigesima lex. Gerundiua nomina pro gerundiis uenuste usurpantur ut magis dandis quam accipiendis beneficiis amicitias parabant.

[illegible]gesimum præceptum.

VIgesima lex est. Quæcunq; uenust[illegible]ta oratori dantur historiographo seruanda sunt.

A ante B.
Abdicare ater.a car. 30
Ab mario ater. 115
Ab origenes ater. 7
Absurdum ater. 3
Absolnere ater. 59
Abstracta incinium 148
Ab tergo ater. 114
Ab utica 117
A ante C.
Accedere ater. 51
Accedo 81
Accedo ater. 112
Accersitum uide an sit accersi ater. 121
Accerso ater. 73
Acceruus 138
Accersor 150
Accipio ater. 11
Acies ater 82
Acies 90
Actio ater. 75
Actio ater. 75
Actor ater. 75
Actor ater. 75
Accusatiuus in eis ater. 1
Accusationis defensionis & absolutionis uerba in quo casu at. 31
A ante D.
Ad capsam 109
Admoeo cũ gtõ at. 111
Adoptatio ater. 52
Adorior 67
Ad thalam ater. 97
Aduerbia loci & tpis 26
Aduerbia loci ater. 115
A ante F.
Africæ descr ptio 60
A ante G.
Agasones ater. 26
Ager quot sigñata hẽt 88
Agger 98
Agi cum populo 36
Agmen 82
Agmen 82
Agmen ater. 84
Aggredior 67
Agrippæ uerba ater. 69
A ante L.
Ala ater. 84
Alius ater. 39
Allobroges ater. 27
Allobroges ater. 27
Altum ater. 53
A ante M.
Ambire ater. 4
Ambitio ater. 4
Ambire 5
Ambitio 5
Ambire 38
Ambire 46
Ambitio ater. 81
Amænum ater. 11
Amicitia ater. 51
Amicitia ater. 71
Amplitudo ater. 51
A ante N.
Annales ater. 46
A ante P.
Appello pro uoco at. 143
Apostrophe ater. 56
Appulsus ater. 65
Appulit ater. 65
A ante R.
Arbitri ater. 16
Arcesso ater. 73
Arctare ater. 105
Arduum ater. 51
Aretium 26
Aræ philenoꝝ 62
Argumentum a possibili ater. 57
Anes 98
Arietes 98
Aries ater. 99
Aristonicus ater. 152
Arrogatio ater. 52
Artes 3
Artes ater. 44
Aruspices ater. 91
Aruspex ater. 91
Aruspex 92
A ante S.
Asciscere 20
Assentior ater. 36
Assentor ater. 36
Assideo cũ actõ ater. 53
Astutiæ unde ater. 20
A ante T.
Attende regulam 40
A ante V.
Auaritia ater. 10
Auaritia 11
Aueto 26
Auius ater. 87
Aulea ater. 154
Auspicia ater. 91
Auspicia pestifera at. 91
Auspicium 126
Auspicor 126
Auspex 126
Auxilia 52
Auxesis ater. 140
B ante A.
Bacillus ater. 4
Balistæ 89
Balistæ 89
Balistæ ater. 117
Balistarii ater. 117
B ante E.
Bellum ciuile ater. 5
Bellum intestinũ ater. 5
Bella punica ater. 49
Bellum 50
Belli 79
Bellum ater. 131
Beneficia debita at. 55
Beneficia gratuita at. 55
B ante I.
Bis die non onerandum esse uentrẽ ater. 154
B ante O
Bocchus ater. 62
Bombardæ 89
Bombardæ 89
Bonoꝝ genera 45
Bonus 84
Bonoꝝ genera 104
B ante R.
Breuitas apta & nenn. 22
Breuitas apta ater. 54
Breuitatis causa subaudita ater. 58
B ante Y.
Byrsa ater. 61
C ante A.
Caii gracchi historia 59
Caius marius primus legionẽ instituit ater. 101
Camera 40
Canere ater. 20
Cannensis clades at. 49
Candidati 68
Candidati ater. 125
Capite censi 107
Capite census 107
Carthago condita at. 61
Cartha oppidum at. 61
Cateo odio ater. 147
Castelani 110
Castra 114
Catilinæ oratio ater. 16
Causa alterius successionis ater. 69
Causam dicere at. 148
C ante E.
Celare 11
Centurio 77
Centuriæ 77
Census institutus 107
Centuriæ ater. 108
Centurio ater. 110
Centuria ater. 110
Cœnatus 118
Cerno 140
Cæteri aduerbiũ 108
C ante I.
Cimbri 42
Cimbroꝝ cædes 42
Cinna 136
Circunue 56
Circiter 118
Ciuitas 23
Ciuis pro conciuis at. 130
C ante L.
Clades ater. 70
Clientes 21
Cliens 21
Clientes 32
Cliens 96
Clientela ater. 102
Clientes ater. 102
C ante O.
Coalescere ater. 7
Coalescere 21
Cognomen & agnomen 50
Cogo ater 71
Cohortes expeditæ at. 82
Cohortes auxiliare 107
Cohortes expeditæ.a.108
Colonia 12
Columniæ ater. 15
Colonia 80
Colonii 135
Comitium 20
Comitia a stella cometa dicuntur 20
Cominus ater. 42
Commoratio 57
Commeatus ater 67
Comitia 68
Comitia 76
Commeatus 76
Conuiuia ater. 8
Contagio ater. 10
Contagium ater. 10
Contages ater. 10
Concordia ater. 15
Consulares 25
Concessio 37
Concessio 38
Cõsul quot fasces & quot prætor ater. 47
Concio 52
Confirmatio 56
Congruitas in re 56
Conclusio 58
Conquæstio 58
Conduplicatio 58
Conceptio ater. 59
Concio ater. 68
Contentio 71
Contuberniũ ater. 92
Contubernium ater. 92
Consultor cum fœmini no ater. 92
Conuenire ater. 101
Consul ater. 106
Consultus ater. 106
Consuetudo 125
Consul ater. 134
Conspiratio ater. 141
Confidentia ater. 149

Contra

Cõtra grãmaticorum regulam ater. 154
Copia 9
Copia 40
Corona muralis ater. 8
Cornelia mater graechorum ater. 79
Comicines ater. 110
C ante R.
Crassati ater. 44
Crassati ater. 92
Credere 118
Croto seu croton at. 29
C ante V.
Cum 63
Cupido ater. 44
Cupido & ira male consulunt ater. 92
C ante Y.
Cyrus ater. 12
D ante A.
Dare fidem 91
D ante E.
Decedo 67
Decem proceres ater. 73
Decem tribuni at. 73
Declamatio ater. 12
Decoctor 133
Dedere 67
Deficio ater. 90
Deligere 8
Delicti 8
Delubra ater. 12
Demonstratiuũ gen' 102
Denique ater. 128
Deponentia uerba 8
Deprecari ater. 117
Deprecari ater. 117
Desidia ater. 4
Despicere 129
Detestatio 11
D ante I.
Dico causam 95
Dictator ater. 124
Dictatura syllæ ater. 151
Dicundo ater. 155
Dies feminini gñis 35
Dignitas ater. 51
Dimittere 52
Discordia ciuilis ater. 5
Dissimulo 6
Dissimulate 23
Dissolutio 98
Differo ater. 68
Disertus ater. 68
Diu 95
Diuitiæ pcõtẽptus at. 154
D ante O.
Dol ater. 63
Dolus ater. 63
Doleo cũ actõ ater. 119
Domi ater. 7
Domus 12
Domum regiam 98
Domitius 154
D ante V.
Duæ sententiæ ater. 32
Duo comitia i ãno at. 15
Duo hostiaæ gña at. 91
Dupondi ater. 22
Duplex ocium 147
Duum 85
Duum 109
Dux ater. 110
D ante Y.
Dyrrachium 147
E ante F.
Effœta 40
E ante G.
Egaleum ater. 12
E ante L.
Elephantus ater 83
Elixum ater. 81
Elixum ater. 81
E ante M.
Eminẽtissima Salustii la'i ter historicos lati. 1
Eminus ater. 42
E ante O.
Eodem 30
E ante Q.
Equidem 37
Equidem ut supra 41
Equites auxiliari at. 82
E ante R.
Erebennos 126
Erumnæ 56
E ante S.
Esse in manu ater. 55
E ante T.
Et inter diuersos casus ater. 115
E ante V.
Euado 86
Euentus ater. 11
Eueito 128
Euocati 42
Ae diphthongum
Aedes ater. 133
Aerarii 141
Aeternum 45
Aethiopes 62
Aethiops 62
Aethops Aethos 62
E ante X.
Ex auaritia discordia oritur ater. 155
Exaudio ater. 128
Excedo ater. 9
Exclamatio ater. 40
Excubiæ ater. 44
Ex copia consilium 44
te ater. 87
Ex inopia consilium capere ater. 87
Exoro ater. 140
Expectare 13
Expecto ater. 56
Expediti manipuli 114
Extremum 46
Exta ater. 91
Exta ater. 91
Ex[illegible]ia 31
F ante A.
Faber fortunæ 153
Facinus 4
Facinus 13
Facies 14
Facinus 17
Facinus 19
Facetiæ ater. 20
Facies 23
Facies ater. 50
Facinus ater. 54
Facinus 155
Factio ater. 15
Factum 17
Factiones ater. 39
Factio ater. 71
Falsus ater. 10
Falcarii 136
Falces 136
Familia 56
Familias filii 142
Far 14
Fascer ater. 25
F ante E.
Ferentarii ater. 42
Ferentarii ater. 42
Ferentarii ater. 82
Feriæ 125
Fæsulæ 21
Fæsulas ater. 28
Festus 88
F ante œ.
Fœdera ater. 57
F ante I.
Fides ater. 96
Fiducia ater. 149
Filii familias & familiatum 29
F ante L.
Flagitium 13
Flagitium ater. 13
Flagitium 19
Flagitium ater. 68
O.
Fortitudo ater. 31
Forum 85
Fortitudo 104
Fore ater. 125
F ante R.
Fraus 26
Fretum 60
Frui ater. 1
Fruor 2
F ante V.
Fuluii mors 59
Funditores at. 82
Fundare 126
Ph. pro F.
Philenopæ aræ 62
Philenopæ aræ 99
G ante A.
Garreum ater. 12
Ganeæ ater. 12
Gatabathmos 62
G ante E.
Gerundium 105
G ante L.
Glans 89
Glauciæ cæder at. 137
Gloria ater. 44
Gloria ater. 51
G ante R.
Gracchi mors 59
Grauitas 140
Gregarii milites at. 26
Gregarii 42
Gregarii 77
H ante A.
Habiturum 120
Haruga ater. 91
H ante E.
Hecatonben ater. 9
Herculis mors. ater. 60
Hercules 108
Herebus 127
H ante I.
Hic & hoc uulgus at. 96
Hic 127
Historia ater. 46
Historiæ cõmodi. at. 46
Histriones 106
H ante O.
Hoc carcer 40
Homines noui ater. 47
Homo 51
Homo ppostetus at. 103
Homo pceps ater. 109
Honestatis partes at. 51
Horror ater. 84
Horror ater. 115
Hostiæ aiales ater. 91
Hostiæ ater. 91
H ante V.
Humile 84
H ante Y.

Hyberna ater. 92
I ante A.
Iaculor 89
Iamptidem 14
Iampridem. 37
Iampridem ater. 132
Iampridem ater. 133
I ante G.
Ignauia ater. 44
Ignauia ater. 104
I ante L.
Illecebre ater. 13
I ante M.
Immortalia 45
Imunitas phanorum at. 153
Impendeo 22
Imperia ater. 47
Impsonale cũ abltõ a. 138
Importunum 46
Impune ater. 125
I ante N.
Incesso ater. 8
Incipitur 97
Incumbo ater. 139
Indicium ater. 32
Industria 92
Index ater. 95
Induciæ 99
Indies ater. 129
Index 140
In ædia ater. 5
Inertia 38
Inertia ater. 44
Infestus 127
Infensus 127
Innoxius ater. 27
Insomnia primæ coniu-
gationis 21
Insignia Romãorum at. 35
Intentus 4
Interpellare ater. 66
Intentum ater. 86
Intestabilis ater. 94
Intestatus ater. 94
Integrum 119
Interrex ater. 150
Inuidiã gloria supari 52
Inuidia 101
I ante O.
Iocus ater. 20
Iocus 112
I ante R.
Ira utilis ater. 41
Ire pedib⁹ in sniam at. 58
Iri ater. 145
Ironica 38
Ironia ater. 38
I ante V.
Iucundum ater. 11
Iugum ater. 77
Iugurthæ exitus at. 121
Iusticia ater. 51
Iusta ater. 53
Iusta ater. 55
Ius 14
Ius gentium ater. 65
Ius gentium ater. 75
Iuuentus ater. 8
Iuuenta ater. 8
Iuuentas ater. 8
L ante A.
Lacedæmonii ater. 2
Largitio 5
Largitio 117
Lar ater. 17
Lado ater. 93
Latrocinium ater. 131
Laus hy otiæ & difficul-
tas 1
L ante E.
Legio ater. 40
Legio ater. 42
Leges gracchi 59
Legio ater. 82
Legio ater. 82
Leges.xii.tabularum 125
Lepos ater. 20
Lepus ater. 98
Leuitas 140
Lex ambitus ater. 15
Lex plautia 23
Lex portia ater. 34
Lex ater. 60
Lex satyra 68
Lex 125
L ante I.
Libido 6
Libido ater. 8
Libido ater. 21
Libido 35
Liberi ater. 53
Libyæ fertilitas 60
Libyes ater. 61
Libya ater. 61
Libs ater. 61
Libido ater. 80
Libs 108
Libys 108
Libido bona 157
Licentia 117
Lictores ater. 47
Lictores 54
Liptote 16
Lixæ ater. 81
Lixæ ater. 81
L ante O.
Loci ater.
Locutio bif
Locutus m
Locus pcep
L ante
Lucius Car
Ludus 133
Lupanar ater. 127
Lusus ater. 25
Lustra ater. 127
Luxuria ater. 21
Luxuria ater. 21
L ante Y.
Lyguria 110
M ante A.
Magnificentia 57
Maiores ater. 55
Maleficium 73
Male audire ater. 146
Malorum genera 104
Manus 9
Mandare ater. 24
Mancipium ater. 81
Manipulus ater. 83
Manipulus ater. 83
Maria & montes polli-
ceri ater. 19
Mato 11
Mapalia 61
Mappalia ater. 82
Massilia 35
Massinissa 48
Massinissæ ad Ro. Tran-
situs ater. 49
Massiua ater. 74
Maturo 76
Mature fieri ater. 92
M ante E.
Medius fidius ater 25
Medius fidius ater. 25
Memini ater. 129
Menenii ater. 69
Metor 118
M ante œ.
Mœnia ater. 7
Mœnia 40
M ante I.
Militiæ ater. 7
Militum genera 42
Miluius ater. 29
Miseror 23
Misereor 23
Misericordie 33
M ante O.
Modus dicendi 39
Moderari 96
Mollicies 38
Mortalia 45
Mors lepidi ater. 150
Mos ater. 60
os 125
M ante V.
nicipium 15
icipia ater. 15
cipes 135
s 40
ante Y.
Myrtetum ater. 83
N ante A.
Narrationũ genera at. 6
Natio 3
N ante E.
Ne 133
Necessarium ater. 93
Necessitudo 15
Nedum 12
Negocium 47
Nequicq̃ ater. 91
Neutrũ cũ fœminis at. 94
Nexi ater. 69
N ante I.
Nihil reliqui facere at. 11
Nihil ater 130
N ante O.
Nobilis ater. 16
Nobilis ater. 19
Nobilitas 55
Noctiũ & dierum ptes at. 21
Noctu 95
Nomen 53
Nomos 61
Nomas 61
Noster ater. 51
Nostrum 130
Nota uerbũ augu. at. 44
Nota 130
Notabilis 130
Nota anthitetõ at. 135
Nouitas 5
Nouus 5
Nouus homo ater. 19
Nouus ater. 19
Nox intempesta ater. 24
Nox intempesta ater. 21
Nox intempesta 77
N ante V.
Nudum ater. 110
Nudatum ater. 110
Nudiustertius 140
Numantia 51
Numidia 48
Numidæ 61
Numidia 61
Num 105
Nunc ater. 120
Nuper ater. 123
O ante B.
Obnoxius ater 13
Obnoxius 17
Obsideo 30
Obsido 30
O ante C.
Oceanus 60
Occido ater. 45
Odium 47
Occupatio ater. 64
O ante F.
Offensa ater. 7

Offensio

Offensio ater. 72
Officium 53
O ante L.
Oleaster ater. 83
O ante M.
Omneis ater. 1
Omnia cum superlatiuo 21
O ante P.
Operæ ater. 26
Operarii ater. 26
Operæpretium ater. 100
Optare ater. 99
Optio ater. 99
Opus ater. 23
Opus 110
O ante R.
Oratio.C.Cæsaris 33
Oraculum 123
Ordo aciei ater. 84
P ante A.
Patilla 7
Patricida ater. 13
Parenthesis 31
Parenthesis ater. 34
Paries 40
Participia pro uerbalibus ater. 45
Parenthesis 61
Parenthesis ater. 72
Pars diuersa ater. 85
Parenthesis 115
Partui ater. 148
Patria ater. 7
Patroni 32
Patres conscripti 55
Pathos mouet 56
Pathos ater. 56
Patronus 96
Patronus ater. 102
Pauere 23
P ante E.
Peculatus 73
Pensum 6
Penis 13
Penis 13
Pensum ater. 38
Peregrinus ater. 3
Periculum 3
Permissio 65
Permissio ater. 70
Perses ater. 100
Petulantia 26
P ante œ.
Pœni 50
Pœni ater. 99
P ante I.
Piacularia ater. 91
Pictura belli ater. 115
Pietas ater. 12
Pilum 89
Pistorium ater. 40
P ante L.
Planicies ater. 99
Plæraque ater. 7
Pluuia religione ater. 97
P ante O.
Pondus ater. 22
Ponere 60
Ponere 83
Popularis 51
Popularis ater. 83
Portentum 22
Porto 76
Possessiua 138
Postea loci ater. 115
Potior cum genitiuo ater. 65
Potior 97
Potior ater. 134
P ante R.
Præstare ater. 1
Præsto ater. 1
Præter cũ ablatiuo at. 25
Præditus 34
Prælium 50
Prætorium 52
Præsidium 64
Prætura ater. 76
Præsidium 83
Præsidium ater. 116
Præstolor ater. 131
Primipilus 77
principes ater. 84
Principia ater. 84
Prima classis 107
Prologi qualitas & intentio authoris in eo 1
Profugus 6
Proscribere ater. 18
Proscripti ater. 18
Proscripti ater. 18
Prouerbium ater. 19
Prodigium 22
Prolepsis ater. 22
Prolepsis 31
Proscripti ciues ater. 35
Profugi ater. 40
Proxime 61
Prouincia ater. 65
Prouinciæ per quos regebantur ater. 66
Prouincia ater. 72
Profugus ater. 74
Prolepsis 77
Promulgare 78
Promulgatio 78
Prolepsis 79
Procõsul 81
Proprætor 81
Pro quæstor 81
Prolepsis ater. 85
Prosapia ater. 103
Proficisci ater. 115
Probum 155
Prudentia ater. 51
P ante S.
Psalterium ater. 20
P ante V.
Pubes 109
Pudor 5
Pugna 50
Puluinus ater. 95
Paluiaria 138
Q ante A.
Quam ater. 170
Quamdiu 129
Quam ater. 129
Quantum ater. 71
Quarta classis 107
Quasi uitabundus 77
Q ante æ.
Quæ participia in undus 6
Que pro quia ater. 147
Quæq; digna ater. 5
Quæstores 16
Quæstores ater. 67
Quæstiones ater. 70
Quæsitores ater. 78
Q ante I.
Quid sit odiũ ater. 32
Quinta classis 107
Quintus sertorius 152
Quirites ater. 68
Quirites ater. 68
Quirito ater. 68
Quisq; ater. 3
Quisq; cũ positiuo 66
Quisq; ater. 156
Qui utitur diuitiis diues est q abutit' pauper 10
Q ante O.
Quomodo sub iugum mittebãt hoĩes ater. 77
R ante A.
Ratio 44
Ratio 128
R ante E.
Recipere ater. 11
Redeo ater. 47
Referri in senatu 36
Refero 130
Reges qui 2
Regula seruiana ater. 1
Regulæ grammaticæ ater. 1
Regula uenustatis 3
Regula 3
Regula ater. 4
Regula uenustatis ater. 5
Regula puerorũ ater. 5
Regula historiographorum ater. 7
Regula uenustatis 8
Regula puerorũ ater. 8
Regula uenustatis 15
Regula uenustatis at. 15
Regula de qua ater. 15
Regula puerorũ ater. 23
Regula historiographorum ater. 23
Regula puerilis prima secunda ater. 24
Regula elegantiæ 40
Regula uenustatis 50
Regula de situ generis & speciei 54
Regula latinitatis d utroque & neutro cum altero ater. 61
Regula uenustatis 63
Regula concentus 67
Rhegini ater. 67
Rhegium ater. 67
Regienses ater. 67
Regula puerorũ ater. 73
Regula uenustatis at. 99
Re in cõpositione at. 47
Religio ater. 97
Remissum ater. 86
Repetundarum ater. 31
Repetere 49
Reparari ater. 70
Rerum ater. 134
Res 61
Res ater. 99
Reus pecuniarũ ater. 15
Reus pecuniarum repetũdarum 32
Reus repetundarũ 73
Reus ater. 75
Reus ater. 75
Rex ater. 134
R ante O.
Rogare magistratum & legem 68
Rogatio lex plæbiscitum ater. 73
Rogatio perlata 78
Romanorum in.R.P.cõstantia ater. 6
Romæ conditores 7
Romæ situs 7
Roratii ater 82
S ante A.
Sacrum 88
Sacramentum ater. 125
Saltare ater. 20
Saluus ater. 24
Salubre 60
Salem ater. 108
Salustiana locutio at. 115
Sanum 60

Sanctum ater. 79
Sane ater. 134
Satelles ater. 93
Saturnaila ater. 124
Saturnini cædes ater. 137
Saturninus ater. 139
S ante C.
Scalæ ater 90
Scalæ ater 90
Scilicet 34
Scortum ater. 8
S ante E.
Secuntas maia 3
Secordia ater. 4
Secordia ater. 44
Secors ater. 45
Secessio a patribus ater. 69
Secunda classis 107
Seditio 51
Seditio 59
Segnis ater. 45
Sella 93
Semisomnus 63
Sempronius gracchus ater. 79
Sentina ater. 26
Sæpe numero ater. 36
Seruo 24
Seruitia ater. 29
Serui ater. 81
Seria 112
Sestertium ater. 22
Seueritas 133
Seuerus 133
Sæuitia ater. 81
S ante I.
Sibi 145
Sica 122
Signum ater. 11
Simulator ater. 5
Simulo 6
Simulacra ater. 12
Simul ater. 95
Sinus ater. 98
Siphax capitur 50
Situs ater. 1
S ante O.
Socii romani 52
S ante P.
Spartus ater. 40
Spatii ater. 40
Spero 12
Spes 18
Spero ater. 56
Spes 140
Spinther 28
Spinther 31
S ante T.
Statori 130
Stator ater. 132
Stemmata ater. 103
Stirps ater. 74
Stipendium 92
Stips 92
Stirps & semen 132
Studere 1
Studeo 127
S ante V.
Sua ater. 120
Subdolus ater. 5
Subsidia 42
Subiectio 77
Subiectio 57
Subiectio 58
Sub uite preliari 63
Sub uinea iacere 63
Sudes 89
Sumo ater. 11
Sumo 138
Supplitium ater. 9
Supplitium 38
Supplitia 88
Superest ater. 126
Supplicatio 137
Supero 149
Suppellex ater. 154
Suspitio 95
Suspicere 129
Suthul ater. 76
S ante Y.
Sydonii ater. 98
Symposia ater. 8
Syllæ sæuitia 6
Syllæ mors 6
Sylla ater. 111
Syrma ater. 98
Syrtes 62
Syrtes ater. 98
Syrtes ater. 98
T ante A.
Tabula ater. 17
Tabes 26
Tapes ater. 154
T ante E.
Tæda 88
Tempe ater. 11
Tempestas 17
Temperantia ater. 51
Tento ater. 131
Terentius 88
Tertia classis 107
Testudo 111
Tetrarchæ 17
T ante I.
Tibi 116
Titulus 44
T ante O.
Togati 63
Toral ater. 154
Toreumata ater. 17
Tormentum 89
Torquatus 38
T ante R.
Thraces 77
Tramites ater. 40
Transeant ater. 1
Transfigant ater. 1
Transcerunt ater. 3
Tres ordines urbis Ro ater. 46
Tres uiri 80
Tributum 17
Tribus quot 70
Triumuiratus ater. 39
T ante V.
Tubicines ater. 110
Tugurium 54
Tullianum 40
Tullius 88
Tullius 88
Tullius 146
Turres 65
Turma 77
Turmæ 77
Turmæ ater. 85
Turmæ ater. 108
T ante Y.
Tyberii mors 70
Tyberii gracchi cædes ater. 70
Tyrus ater. 61
V ante A.
Vacca urbs 85
Vadosus ater. 98
Valli 64
Vallum 64
Vallum 82
Vallus 82
Vallum ater. 97
Vanus ater. 19
Vas ater. 75
Vastum ater. 128
Vastatum ater. 128
V ante E.
Ve ater. 49
Vectigal 17
Vectigal 71
Vectigal ater. 113
Vecors ater. 113
Velites ater. 82
Velites ater. 117
Verum enimuero ater. 3
Verũ enimuero ater. 17
Versus ater. 40
Versus 61
Versus ater. 89
Versum ater. 89
Verbum loquelæ subaudiri ater. 115
Vereor ut ater. 140
Vestalis ater. 14
Vesper 86
Vesper 118
Veterani milites 42
Vexo ater. 17
Vexo ater. 138
V ante I.
Victis uictorum nomen inditur ater. 61
Victimæ ater. 91
Videlicet 131
Videlicet 140
Vigiliæ ater. 81
Villa 12
Vinea 65
Vinea 65
Vinea 98
Vinea 98
Vindex 128
Vinis ater. 113
Vir 51
Virtus quid ater. 51
Virgilius 85
Virgilius ater. 85
Virgilius 87
Virgilius 88
Virgilius 88
Virgilius 108
Virgilius ater. 110
Virgilius ater. 113
Virgilius 118
Vis ater. 1
V ante N.
Vna ater. 7
V ante O.
Voluntas ater. 80
V ante R.
Vrbs 23
V ante T.
Vti ater. 1
Vtica ater. 65
Vtor 2
Vtrum 109
V ante V.
Vulgum 95
Vultu 14
Vultus 23
Z ante E
Zeuma 87

FINIS

MNEIS HOMINES. Patritia gente Crispus Salustius Romæ natus:post Rempu. ciuili discordia cōcussam,quā nulla illius administrandæ rō bonis superesset amplius:se ad scribendi ocū cōtulit,in quo genere.Quintiliani iudicio.qui eū Thucydidi in historia eminētissimo opposuit,pcipuā inter eos, qui res Romanas lřarū monumētis tradidere est laudē adeptus.Etenim.quo Thucydides dī Herodoto. maior. cui secūdæ tribuunt partes.eo certe hic nfo Liuio pstantior:quem Herodoto ille comparat.Accedit & Martialis urbanissimi poetæ carmē.Hic erit,ut perhibēt doctorū corda uirorꝶ.Primus Romana Crispus in historia quo haud dubie apparet doctorum hominū iudicio.Crispū cæteris Romanarū rerum scriptoribus prelatum.Quod si tātorum uirorum testimonio primum i historia locū obtinet sūma nos openiti decet:ut pclara eius monumēta:si qua adhuc restant. non tm̄ ipsi studio cōdiscamus. sed si fieri etiam possit,q̄ plurimis nostra industria oi sint ex parte conspicua:at q̄ id ipsum hoc eni xius prestādum: q̄

LAV. VAL.

Eminentissima Salustii laus iter historicos latinos.

C. CRISPI SALVSTII LIBER DE CONIVRATIONE .L. SER. CATILINÆ.

MNEIS HOMINES Qui studēt sese

post tātam nostratiū lřaꝝ iacturā,quātā Gotthicis tpibus factā fuisse cōstat: paucissima quædam uestigia(ne fragmēta dicā) ac illa ipsa pene euanescentia ex locupletissima Crispi:ornatissimaq̄ historia ad hec tpa peruenere,& qd iniqus ferat aliquis fuerūt hec progymnasmata quædā:ut græco uerbo castissimæ illius Mineruæ.quæ nobis reliqua cum tpis,tum hominum fecit iniuria.Nam q̄ plenissimam Crispus scripserit historiam, quæ res Romanas nō solū,sed externarum etiā gentiū sit cōplexa,abūde constat,uerū a Catilinæ coniuratiōe quasi ingenii experientiā daturus: cum uideri potest auspicatus,& ipsum operis pœmium haud dubie demonstrat,cui ad stili consumationem credibile est Iugurthæ bellū subiecisse.Sed quanti illa momēti fuerint,quæ prorsus interiere ex his:quæ hodie extant,facilis est cōiectura:quippe quū nulla possit uirtus in historia elucere:quā nō in hac:uel illa meditatiōe facile recognoscas,sed quo eius sunt uirtutes altiores,minusq̄ uulgo proximæ.eo maiore nobis studio.ut dixi est nitendū:ne illæ nr̄a.uel inertia,uel negligentia diutius in obscuro sint.Etenim q̄ cognitu sint difficiles:uel ex eo pōt intelligi,q̄ nō pauci,ut uideo in pœmii frōte allucinati dant illi uitio: q̄ nepharium Catilinæ scelus scripturus: inde potissimū sit exorsus, ut dixerit:aīum corpori:& ingenium uiribus pstare,uelut nihil magis ab eo:q̄ dicturus erat alienū dici potuisset: sed accurate oia dixit:ac magis erudite.q̄ uerbis explicari possit. Redditurus nāq̄ sui cōsilii rōnem.q̄ a rep . digressus se ad historiā scribendā cōtulisset,nulla potuit hon[illegible]tior eā demōstrari:q̄ eo se cōsilio id fecisse ostēderet:ut ea parte corporis uteref,quæ potissima in hoie e[illegible] nec [illegible] multo post nō magis,se ratione q̄ necessitate,ut id cōsilii caperet, adduci oportuisse demōstrat,qm̄ ambitiōe,m[illegible] artibus,ciuitate corrupta nullus uideret innocētiæ locus huic, qui ad eā capiendā accederet,relictus.Verū,qui a pclara [illegible]genia,aut domi cōsulēdo suorūq̄ facta illustrādo,aut foris rēpub. administrando patriæ uideri possunt utilia,sublata optimatiū administratione omniq̄ recte uiuendi rōne mutata, merito unum hoc scribēdi officium,quod reliquum erat quia,& potuit,& debuit non minori ingenio q̄ pietate patriæ, ciuibusq̄ suis optime de ea benemeritis præstitit Chrispus.

Laus historiæ & difficultas.

MNEIS homines.q.d.iniam animi mei,de quo me uituperāt,multi auga nolebā uitā silētio transire,ad qd decet ois hoies niti,& elaborare,& ab hoc puncto incipit,dicēs. ¶ Omneis hoies Actūs pluralis est ois dicit eni.Seruius.q̄ oia noia.quorū gtūs pluralis terminat in ium.tā i is q̄ in es actōs plurales termināt. ¶ Studēt.Studere ē aium circa aliquā rē assidue cū magna uoluntate applicare. ¶ Se,Nota q̄ me.te.& se ipsam substātiā significāt,& qa quadā uelocitate pnunciant.iō geminant,ut significatū ipēsius,& expssius intēdatur.

OMNIBO.

Studere

MNIS hoies,&c.Quoniā authoris huius uitā,& in historia scribēda peritiā,cæteraq̄ in initiis operum discuti solita p ingeniolo nro iā discussimus,reliqua est dūtaxat dilucida operis ipsius explanatio,quā(sit modo spiritus scūs auspex)ita succinctā,aut(ut Flaccus ait)cinctutā ferri uelim,ut in medio curriculi tardiores nō prætereat,atq̄ ita laxo sinu,demissoq̄ uerborū contextu inambulare,ut ingenio quātūuis acri nō protinus tædiū sit,fastidiēdaq̄ occurrat.At ne pollicitatio cuiuis bilē moueat, hic prologus narratiuus,atq̄ declaratiuus est.Declarat eni intentionē,atq̄ institutū authoris,cū etenim,ut Plinius quoq̄ attestat,omni hoi id faciendum est

ASCE. Prologi q̄litas & intentio autoris in eo.

quo se aliquando uixisse testet.geminū ꝓponit ad gloriæ noisq; æterni cōsecutionē cōpēdiū,alterū p uiriū corporis,al
terū p uiriū animi egregiā ostērationē,onditq; cur se ad animi exercitiū potius,qui ad corporis,& cur ad historiæ scri
ptionē potius.q̄ ad cæteras aiorum meditationes,aut rep.gubernationē cōtulerit.Primū siquidē innuit exercitiū ani
mi:id p̄latē exercitio corpis,quod aius ipse corpori,deinde fatet se ab ocio,ac studio litterario ad temp. latū.sed inde
sublatū pp ea,quæ in eadē regnabāt uitia,p̄sertim pp ambitionis cui difficillime resistitur,illecebras:protinus ut ad in
termissa studia redierat animū ad historiā romanā carptim describēdā appulisse:neq; id quidē ab re:nā cum plurimū
habeat difficultatis & periculi merito nō parꝫ consequat ueræ gloriæ:difficultas aūt in eo est,q̄ sane arduū uidet facta
dictis adæquare.Periculū aūt in eo est,q̄ uera dicēdo multoꝝ facile inuidiā merueris,nā(ut comicus ait)hoc tpe obse
quiū amicos,ueritas odiū parit.Neq; uero ipertinēs,aut acctitia est hæc p̄fatio,ut pleriq; calūniati sunt putātes hāc uir
tutis cōmēdationē,quia ab scelestissima Catilinæ uita plurimū abhorret,ad institutū poetæ nihil facere,cū nō uideāt
nihil aptius ad res & gerēdas, & describendas,q̄ aiorum,corporūq; uires nō segniter exercitas:quocirca mineruā sa
pientiæ deam & bello,& paci p̄fecerūt athenienses. Sed hæc hactenus.Quantū uero ad uerboꝝ elegātiā & sermonis

Omnes actūs in eis — leporē,in quo iuuenibus plurimū imorandū est.Sciant primū omnes accusatiuū esse latinū, qui a priscis latinis per
ei diphtongon scribi consueuit,ne in es finitus cū nominatiuo,& accusatiuo pluralibus,& in is cū eisdem singularibus
consonet,simulq; q̄ cōcinnius sonet accusatiuus in is,licet eis scribat sequēte p̄sertim es,ut hoc loco.Omnis hoies.No
tū est etiā Augu

Regula Fustiana — sta est aūt seruiata regula,q̄ quotiēs genitiuus pluralis in ium finit,accusatiuus in is,aut eis exeat.Notū est etiā Augu
stini dati de situ uocabuloꝝ p̄ceptū,quod hic quoq; obseruat,nā ab aliquo incepta est oratio.

LAV. VAL. — ❡PRAESTARE datiuo & accusatiuo iūgitur,
ut p̄sto illi,& p̄sto illū.❡ Præstare,excellere.❡ Cæ
teris aiantibus.s.brutis aialibus.❡ Sūma ope.sū

Præstat Opis — ma possibilitate,& uiribus,summis.nā opis signi
ficat possibilitatē.Virg.æne.lib.i.Grates p̄soluē
dignas Non opis est nostræ Dido.i.possibilitatis.
❡ Veluti pecora,quæ silētio uitā transeūt.❡ Pro
na,procliua.❡ Obediētia uentri,quia aialia suos

præstare ceteris aiantibus,sūma ope niti decet ne uitā si
lētio trāseāt ueluti pecora,q̄ natura ꝓna:atq; uētri obe
diētia finxit.Sed nr̄a ois uis i aio,& corpe sita est.Animi
īpio corpis seruitio magis utimur,alteꝝ nobis cū diis:

appetitus sequunt,& tm̄ præsens tp̄s cōsiderāt,nō aūt futuꝝ,nec p̄teritū uident.❡ Sed ois nr̄a.Q̄m igit nos dissimiles
cæteris aiantibus esse debemus,uideamus quibus in rebus occupati esse debeamus.Duæ aūt res sunt:quibus clari esse
possumus.s.uel uiribus ingenii,uel uirib⁹ corpis, sed uideamus utrꝫ magis p̄p̄oderet.❡ Nr̄a uis.s.humana.❡ Sita:po
sita.❡ In aio & corpore.i.uiribus ai & corporis cōtinet.❡ Magis q̄ seruitio:aius qdē imperat corpus aūt seruit.

OMNIBO. — ❡PRAESTARE.i.præesse:& p̄ualere,p̄est.aliqs alicui:tū pulchritudine:tū bonis fortunæ,tū uiribus corpis,tū uir
tute ai,tū creatiōe.Incēdit itaq; hic Salu.p̄suadere mortalibus.s.hoibus,ut quēadmodū digniores sūt creatiōe cæteris
aialibus,sic eisdē p̄esse laborēt ai uirtutibus.❡ Decet.i.decēs ē & hōestū.❡ Sūma ope.i.sūmo nixu.ad hoc nq̄ ut nō uitā
sub silētio trāseāt.Vitā cū silētio trāsit.q uiuēdo mēoriæ nihil dignū agit.❡ Veluti pe.Sic.n.pecora uitā trāseunt,ut nec
post mortē de illis mētio fiat.❡ Quæ.s.pecora.& excusat se.q.d.Si pecora uitā cū silētio trāseūt,nō ē miꝝ.qa in cā tm̄
natura fuit q̄ finxit.i.formauit.❡ Prona.i.uētri obediētia:expositio ē.uñ Oui. Pronaq; cū spectēt aialia cætera terrā.
Os hoi sublime dedit.cælūq; uidere iussit.& erectos ad sidera tollere uultus.❡ Finxit.formauit. ❡ Sed ois nr̄a uis,ita
pecora sūt uētri obediētia,utpote simplicē uim hñtia.Sed hūana uis duplex ē,tū i corpe,tū i aia,& hoc ē.❡ Sed ois nr̄a
uis:distributiue legat.i.nulla uis ē i nobis,q̄ nō sit ai uel corpis.❡ Ai īpio.Humanā ui duplicē eē oñderat.Nūc ad mo
dū boni p̄ceptoris oñdit.q̄liter sit utraq; utēdū.Ita.s.ut aius iperet.& corpus seruiat.& hoc ē.❡ Ai īpio.cōtinētia.Ve
re humana uis est posita in aio,qa ad iperādū.nā magis utimur.i.uti debemus ai iperio q̄ corpis seruitio.❡ Cor.serui
tio.Vere humana uis est sita in corpe ad seruiēdū,nam magis utimur corporis seruitio,q̄ corporis imperio.

ASCE. — ❡PRAESTARE in diuerso significato rite datiuo & accusatiuo præstruit. Nā præsto tibi est melior te sum i qua si

Præsto — præ.i.ante stans,ut hic,præsto te.i.exhibeo,aut repræsento,ut apud maronē.Ibo ais cōtra,uel magnū præstet achillē.
Præsto aūt tibi hāc rē est,aut in hac melior sum.ut i comico.hō quid homini præstat,aut eam tibi cōmodo.Rōne ē
excessus dicimus multo,non multū præstat.❡ Aiantes dicimus ut de amicitia Cicero,ad quas se applicēt sui generis

Trāseāt — aiantes,& hæc aiantia,ut Valla docet.❡ Trāseāt,sunt q trāsigant hic legendū cōcedāt,& paulo post trāsegere,nō trāsi

Transigant — uere,quod tāetsi cōsonātius uidet,nesciā tñ an aptius huic loco,nā cū sopor ē,& torporē notet,couenientius trāsitā q̄si
sine ui,& acrimonia,q̄ trāsactā uitā cēset,quocirca nolui imutare.❡ Pecora sunt q̄cunq; hūana carēt effigie,sed potissi
mū hoium usui accōmodata.❡ Prona finxit.uñ illud Oui.meta.primo.Pronaq; cū spectent aialia cætera terras. Os
hoi sublime dedit cælūq; uidere iussit,& erectos ad sidera tollere uultus.❡ Vētri obedientia,qa in eius oppletionē oia
cōferūt , modestius tñ q̄ pleriq; hoies Ordo est.Decet,id est decoꝝ,& hōestū est,decētia naturali,& ordinatione diuina
ois hoies q studēt sese p̄stā- id est meliores eē,aut p̄stantiores efficere,aiantibus.i.aialibus cæteris,niti.i.adniti,& moli
ri:sūma ope:id est tota facultate & uirtute:ne trāseāt silētio,id est sine ulla sui memoria uitā.s.præsentē quæ nobis ad
operādū bonū cōcessa est,ueluti(supple essent(sic.n.p uelut & ueluti metaphora)pecora.i.aialia stolida & bruta,seu ir
rationalia,q̄ natura.i.uirtus nascēdi a deo cōcessa:aut ipe de⁹ natura naturās:ut dicūt theologi nr̄i,finxit.i.formauit
ꝓna.i.pcliua in terrā,atq; obediētia.i.inseruiētia uētri.i.appetitui.sensitiuo,q ab itestinis ipsi⁹ uētris mouet.❡ Sed nr̄a

Vis. — Qua dixerat sūma ope ni:ēdū.oñdit eā duplicē,ut ad suscepti opis rōnē callido pede pueniat.Vis. unde uirt⁹ hui⁹ uis
huic ui hāc uim & ab hac ui,i pl̄i hæ uires declināt.sed alii diuersa cēsent uocabula,significat iterdū copiā, ut mīta uis
nūmoꝝ,iterdū uiolētiā,ut ui ui repellere licet,iterdū potētiā ut hic.❡ Sita: nō situata.qd̄ barbaroꝝ ē uocabulū.Est aūt

Situs — sit⁹ adiectiuū.ut qdā uolūt,a sinor,alii a sistor deductū.substātiuū āt significat positionē,aut mucorē,seu lanuginē i lo

Vti — co hūido sitā.❡ Ai īpio.si qdē regimē i nobis fuerit rite dispositū,aius iper corpi,& rō appetitui.❡ Vtimur,qa ad alia

Frui — utpote ad gloriā cōpandā,uñ utimur rebus ad utilitatē alterius rei.fruimur aūt ad uoluptatē ipsā,quā ex fruitione ca
pimus,unde argute dicet,uita q̄ fruimur breuis est.Nā iocūda uita ex qua uoluptatē capere possimus,admodū breuis,

Regulæ grāmaticæ — hō.n.breui uiues tpe replet multis miseriis.❡ Memoriā nr̄i,nō nostrā dixit:quia passiue accepit,nō qua alioꝝ memo
res simus,sed alii nr̄i,unde gti mei:tui:sui:nr̄i:& ur̄i:dūtaxat passiue capiūt.❡ Efficere q̄ maxime lōgā,dulcius sonat q̄
lōgissimā.❡ Priusq̄ incipias cōsulto &c.duæ sunt pueris adnotandæ regulæ.Prima est.Pulchre ubi ad generalitatem

transit

transit sermo ad secũdã personã & singularẽ, aut ad uerbũ impsonale trãsfert oratio, ut hic priusq̃ incipias, p eo quod est quis incipiat, ut æneĩ. iiii. Migrãtis cernas, p eo qđ ẽ qlibet cerant. Ad impsonale ut in buc. Vsq; adeo turbat agris. Secũda. Participia ab impsonalibus deducta pulchre cũ uerbis actiũ uel ab ablatiuũ regẽtibus construunt, ut hic op⁹ consulto, & facto, idest ut consulas, & facias, aut ut cõsultatio fiat. Et ita factum oportuit. i. ita fieri aut factũ esse Valla sentit in p̃senti infinitiui dulcius sonare actiuã uocẽ, in p̃terito passiuã. ut dicere uelim, & dictũ uolui. Sed diu. paulatim, ut dixi, ad institutũ accredit, diu aduerbiũ est significans durationẽ tpis. q̃ si dixisset diuturnũ, addendũ fuisset magnũq; sicut diu, multũq; quæsitũ est. magis pcederet. Consistit ergo utroq; pcedere. ¶ Cũ iã, alii nam legunt. si quũ legitur temporale est. pars ingenium figurata plepsis. Apud Iustinum legit̃ statim in principio primum regnũ assyrio℞ fuisse. ¶ Etiã tum. s. cũ primum regnare inciperent. sed pauci leguntur reges, nisi bragmannos, aut remotiores propo fuerimus, qui sine cupiditate uixerunt. Ordo est. ¶ Sed omnis. i. tota, uis. i. uirtus & potẽtia nr̃a. i. humana, est sita. i. posita & cõstituta in aio & corpe. ex illis. n. constamus. & suple nos utimur magis impio. s. actiuo animi quo aius ipat corpi, q̃ suple. ecõuerso, & utimur magis seruitio. i. adminiculo, & famulatu corporis. suple q̃ econuerso.

alterum cũ beluis cõmune est. Quo mihi rectius eẽ uidetur, ingenii quã uiriũ opibus gloriã quærere. Et quoniam uita ipsa, qua fruimur breuis ẽ, memoriã nr̃i, quã maxime longã efficere. Nã diuitiarũ, & formæ gloria, fluxa, atq; fragilis est. Virtus clara, æternaq; habet̃. Sed diu magnũ inter mortales certamẽ fuit, ui ne corpis. an uirtute ai. res militaris magis pcederet. Nã & pri⁹ quã icipias cõsulto, & ubi cõsulueris mature, opus ẽ facto. Ita utrunque per se indigens, alterum alterius auxilio eget. Igitur initio reges (nam in terris nomen imperii id

¶ ALTErũ, impiũ animi. ¶ Alterũ, uidelicet seruitiũ corpis. ¶ Dis. nã mẽoria, & itelligẽtia, & puidẽtia diuinæ uirtutes sũt, & diuino quodã numine traditæ sũt. ¶ Cõe cũ beluis. nã queadmodũ sentiũt & appetũt beluæ, ita hoies, & sẽtiũt: & appetũt: sed hoies & meminerũt, & itelligũt, & cæteris puidẽt, qđ aiantib⁹ ptin⁹ negat̃. Ergo ɔstat aium quidẽ cũ diis esse cõem. corpus uero cũ beluis cõmunitatẽ hr̃e. ¶ Quo mihi rectius. Ecce ip̃e snam ponit sniam. ¶ Quo mihi rectius. Cũ igitur possumus magnam nobis gloriam cõparare, aut corporis uiribus, aut ingenii, sine dubio debemus ad gloriã inniti uiribus animi potius q̃ corporis, & uidet̃ mihi rectius. ¶ Opibus, auxiliis. ¶ Ingenii. s. uiribus. ¶ Qua fruimur. Non sine rõne dixit qua — LAV. VAL. Vtor

fruimur, quia etiã si uita, qua utimur, longa sit, tñ uita, qua fruimur est breuis, qui utimur rebus usu. fruimur uero fructu, sed in fructu dicit̃ esse, cũ aliqđ egregium facimus, ergo ille uita fruit̃, qui uiuendo fructũ ex uita capit, ille uero uita utit̃, qui uiuit nec aliqđ pulchrũ facit, itaq; uita, qua fruimur, breuis esse solet. Fruimur, cũ aliqđ dignũ uirtute efficim⁹ ex quo fructum capimus bñ gestæ rei. ¶ Efficere longã: si aliqđ egregiũ facinus suscipiamus: ut apud posteros memoria nr̃i porrigat̃. ¶ Nam diuitiarũ. Et quia dubitare posset aliquis, q̃o memoria nr̃i longa fieri possit declarat ipse dicẽs. ¶ Fluxa: labilis: & ppterea non debent hoies in his elaborare: nec gloria q̃rere in diuitiis iquit: & forma nihil diuturnũ: ideo nihil imortale consequi possunt atq; ppetuum. ¶ Virtus clara: uirtus autẽ clarũ nomen efficere põt: ergo immortale. ¶ Sed diu magnum. Nunc aliam ponit dubitationem: dubitasse mortales &c. ¶ Certamen contentio. ¶ Ne p an. ¶ Viribus corporis. s. Nõnulli dicebãt uires corpis uictoriã cõparare. alii dicebãt ingeniũ uictoriã facere. ¶ Nam prius: & reddit rationẽ: cur hoies ita dubitauerint. Nã sine consilio factũ nihil ualet: nec consilium sine facto multum pdesse põt: & cõsilium ad uires pertinet: & factũ ad corpus. ¶ Cõsulto. i. pcõsulere. Dicit Serui. apud historicos: participiũ præteriti tpis pro infinito poni solere. ¶ Facto: ad corpus. ¶ Cõsulto. ad consilium. ¶ Indigens: nõ plenũ est: nec cõsilium sine facto: sequit̃ q̃ alter℞ auxilio alterius indigeat. ¶ Eget cõsilio alterius & quia factũ cõsilii: & cõsiliũ factũ desiderat: nec alter℞ sine altero esse potest. ¶ Igitur initio. Superius uidimus: q̃o dixerat magnã cõtentionẽ inter hoies fuisse. ¶ Verũ res militaris magis ne augeat̃ uiribus corporis: an uirtute ai: & cõcludit utrunq; per se impfectũ esse: alter℞ alterius auxilio indigere. Nunc dicit qđ ex ea re secutũ fuerit. Nã dicit hoies certasse uiribus corporis & uirtute animi gloriam compara[illegible] in primis temporibus: alii corpus: alii ingenium exercebant. — Fruor
¶ Igitur: quia dubitabatur plus: ne ualeret res militaris [illegible]deo in primis temporibus: alii corpus: alii ingenium exercebant. ¶ Igitur quia dubitabat̃, quãobrem dicit reges. ¶ [illegible] in terris, & est parenthesis. i. interpositio. — Reges q
¶ ALTERVM, duplicẽ qdẽ uim hois oñdit, qa alter℞. s. ãi iperiũ cõformat nos cũ diis, alter℞. s. corpis seruitiũ nos cõformat cũ belluis, & hoc est alter℞ &c. ¶ Quo, qa chari⁹ ẽ qđ nos cõformat [illegible] is, q̃ illud, qđ nos cõformat cũ beluis. ¶ Ergo rectius uidet̃ &c. ¶ Opib⁹ igenii q̃tũ ad aium, uiriũ, q̃tũ ad corp⁹. ¶ [illegible] qm. Bñ dico, ut gl̃iam acgram⁹, ut. s. memoriã nr̃i, q̃ maxie lõgã. i. ualde lõgã efficiam⁹. ¶ Q̃m uita &c. ¶ Nã diuitiarũ. Per uirtutẽ ai famã nr̃i lõgã efficere debem⁹. Nã p uires. i. p bona corpis nõ possum⁹. Et hic talẽ inuit diuisionẽ. Bona alia corpis, alia ai, bona ai sũt uirtutes q̃ sunt uera, cũ æterna bona corpis, alia corpis in corpe, alia corpis [illegible]tra corpus, bona corpis i corpe, ut pulchra liniamẽta mẽbro℞, ut robur &c. In hũc mo dũ bona corpis extra corp⁹: ut possessiões, & diuitiæ. Hæc aũt bona oĩa tã corpis in corpe, q̃ corpis extra corp⁹, fluxa sũt. ¶ Sed uirt⁹ &c. Virt⁹ uero hẽtur clara i pfecto, dũ exercet̃, & æterna apđ supos, uel apđ posteros p memoriã. ¶ Sed diu. Dico, q̃ uis ai poti⁹ ẽ exercẽda, q̃uis corpis, sed antiqtus de hoc dubitatũ est, & hoc ẽ. ¶ Sed diu. ¶ Res militaris. Rẽ illã posuit, de q̃ poti⁹ uidet̃, p magis exercẽda eẽt corpe, q̃ aio, sed cõstat eandẽ prius aio q̃ corpe exercẽdã ideo &c. ¶ Procederet. i. ptenderet̃, & augeret̃. ¶ Nã & pri⁹ &c. [illegible]ãm dubitatõis subiungit qa alter℞ sine altero nihil ualet: & hoc est. ¶ Nã & pri⁹ q̃ icipias. ¶ Cõsulto opus ẽ. i. cõsulere. i. necessaria est uis ai. ¶ Et ubi. i. postq̃. ¶ Cõsulueris. i. cõsiliũ acceperis. ¶ Mature. i. cito. ¶ Opus est facto. i. facere Et hic est necessaria uis corpis, aliter inane esset cõsiliũ, nisi sequeret̃ factũ, qn [illegible] opus est cõsulto, postea facto. ¶ Itaq; p se utrũq; indigens, qa alter altero eget. ¶ Igitur initio. Et quia ita dubitatum est: igitur alii uires corporis: alii uires animi exercebant. — OMNIBO.
¶ ALter℞. i. impiũ ai, ẽ nobis cõe cũ diis, in qb⁹ aius totus dnatur, cũ deus sit aius, aut scdm illos dnat̃ corpi, sum⁹. n. rõnales nos, & dii &c. uñ sub corpe deos posuerũt, ne ita corporeos. ¶ Quo. i. quocirca aut q̃ro rectius uidet̃ mihi eẽ q̃rere gl̃iam opib⁹. i. uirtute & potẽtia seu facultate ingenii. i. rõnis igenitæ, q̃ uiriũ. i. corpis. ¶ Et q̃m ipsa uita q̃ fruimur. i. in qua uoluptatẽ capim⁹, ẽ breuis, repete, uidet̃ esse recti⁹ efficere memoriã nr̃i. i. q̃ de nobis sit, maxie. i. uehemẽter longã. Vnde illud maronis breue & irreuocabile tps oibus est uitæ, sed famã extẽdere factis. Hoc uirtutis opus. ¶ Nã glo — ASCB.

ria.i.iocunda extollẽtia diuitiarũ,& formæ.i.formositatis.i.q̃ ex diuitiis & forma nobis adnascit,est fluxa.i.cito au- fluẽs ut fractus rebus:aut aduersa ualitudie:& fragilis.i.cito fragibilis,sed suple uirt⁹ q̃ in aĩo est sita habet.s.in te,& in memoria,clara & æterna,qa subiectũ æternũ hẽt.Eandẽ apud flaccũ in carmib⁹ hẽmus sñiam.Sed magnũ certamẽ.i. cõtrouersia aut cõtẽtio fuit:dio.i.p lõgũ tps:inter mortales.i.hoies,nã mortale nobis additũ sepat nos a diis,uñ forte ut mortis sim⁹ memores,sæpe p hoibus dicimur mortales ut æne.ii.Tẽp⁹ erat quo prima qes mortalib⁹ ægris.In- cipit,ne p an,res militaris.i.glĩa & res ex militia & bello orta,pcederet.i.incremẽtũ,& pcessũ caperet:magis ui.i.poten tia corpis:an uirtute ai.Nã(.q.d.certũ ẽ utrũq; cõducere qa)& .i.simul priusq̃ incipias.i.quis incipe debeat:op⁹ ẽ con- sulto.i.ut cõsultes:aut cõsiliũ capias,&.i.simul ubi.i.postq̃ cõsulueris.i.cõsiliũ,cœpis:opus est facto:mature.i.suo tpe neq; segniter:neq; pcipitãter.¶ Itaq; utrũq;.i.& uis corpis & uirtus ai:indigẽs p se.i.seorsũ acceptũ eget ad cõsumatio- nẽ gliæ in re militari:alterũ inq̃ eget auxilio alterius:ut corpus auxilio ai:& aius auxilio corpis.¶ Igit cõtinuatiua est hic pticula,aut illatiua:qa diuersæ sũt uires i hoie:reges(quũ.i.qñ id nomẽ.s.regũ fuit i terris nomẽ iperii.i.impantiũ) di uersi exercebãt ps.i.prim aut alii sup.exercebant ingenium.i.uirtutẽ animi:alii corpus.i.uires corporis.

primũ fuit)diuersi,ps ingeniũ,alii corpus exercebãt. Et iã tũ uita hominũ sine cupiditate agitabat:Sua cuiq; sa tis placebãt:Postea uero q̃ in Asia Cyrus,in Græcia La cedæmõii,& atheniẽses cœpe urbes atq; natões subige re.Libidinẽ dominãdi cãm belli hẽre,maximã gloriã in maximo impio putare.Tũ demũ piculo:atq; negociis cõptũ est,in bello plurimũ ingenium posse. Quod si re gũ,atq; imperatorũ animi uirtus,in pace ita ut in bello

LAV. VAL. ¶ PRimũ nomẽ impii:qa p[illegible]mo oẽs q impabãt: reges appellabant.Se[illegible] postea appellati sunt prin- cipes:satrapæ:cõsules:impatores:& tribuni.¶ Im perii:dñationis.¶ Primũ fuit:qa reges oẽs appella bant.¶ Diuersi.Pulchra plepsis:reges diuersi ẽro tũ:ps & alii sunt pces &c.¶ Diuersi.i.uaria opini- one.¶ Et iã tũ:eo quoq; tpe:quo reges appellabãt oẽs:q ipertabãt.i.illis ẽt tpibus nodũ libido aios hoium inuaserat cupiditate regnãdi q̃ satiari mor tales nõ pñt.¶ Cupiditate.s.regnãdi:uł rerũ aliena rũ.¶ Agitabat,exercebat,ducebat.¶ Sua cuiq; sa- tis pla.i.suis qsq; cõtentus erat:nec aliena appete- bat.¶ Postea uero:quia prio quidẽ cũ nusq̃ gentes bella gererẽt:certabãt hoies:utrũ ingeniũ plus ualeret uirib⁹ corpis:sed postq̃ bella florere cœperũt in Græcia & Asia: tũ uero eptum:& expientia magistra cognitũ est:uires animi pstare corpis uirib⁹.¶ Vero,p sed.¶ Vrbes & natiões subigere:est a[illegible]ia plepsis.¶ Cœpe.i.hoies.¶ Cyrus in Asia &c.¶ Subigere:uincere:& expugnare.¶ Nationes:gentes. ¶ Libidinẽ dñandi cãm belli hẽre:ita q nulla alia cã esset belli,nisi q regnare cupiebant:quia ẽt si nullæ intercessissent iniuriæ:libido dñandi hoies ad bellũ incitabat.¶ Libidinẽ:cupiditatẽ.¶ Maximã gliam in maximo iperio,indelicet siquis maximũ impium haberet,hic apud oẽs gloriosissimus esset & clarus.¶ Tum demũ,tũ deniq;.¶ Periculo,bel- li.¶ Negociis.i.rerũ gerundarũ.¶ Cõpertũ est,inuentũ,& exploratũ est.¶ Quod si regnũ.Si inquit ea modestia essent reges,atq; imperatores in pace,qua sunt in bello,res iustiores essent,& pptera firmiores,sed cũ in bello cõtinẽtes:pari inediæ,sitis,frigoris,atq; caloris,& ois deniq; laboris patientissimi sint,postq̃ trãquillis iam reb⁹ in pace uiuere incipi unt,molliores,ac effœminatiores,pdigi,impatientissimi efficiunt,hinc est q mutatis moribus,regna ẽt mutant.Hinc est illud Valerii libro septimo.Valerius lib.vii.Appiũ Cla[illegible]diũ crebro solitũ dicere accepimus,negociũ populo Ro. melius q̃ ocium cõmitti,nõ q ignoraret,q̃ iucundus tranquillitatis status esset,sed q aiaduerteret p[illegible]æpotẽtia imperia, agitatione rerũ,ad uirtutẽ capessendã exercitari,nimia quiete in desidiã resolui,& sane negociũ nomine horrendũ ciui- tatis nostræ mores in suo statu continuit,blandæ appellationis quies plurimis uitiis respersit.¶ Virtus animi,impe- ratorũ ac regum.i.uirtus animi,quam reges & imperatores habent in bello.

OMNI- BO. ¶ PRIMVM,antiqtus,anteq̃ esset expertũ reges.Posset aliquid dicere,quare non dixisti cõsules,uel impatores.Ad hoc respondet dicens.¶ Nam id nomẽ imperii primũ fuit in terris,primitus.n.ois imperantes uocabant reges,& est pa- renthesis,diuersa diuersi sequentes,uel diuersas partes habentes.¶ Etiã.Nec[illegible]lo cupiditatis alii uiderent illud,alii illud exercere,cupiditatẽ excludit dicẽs.¶ Et iam tũ &c.¶ Postea uero,ita quidem dubitatũ est,& hoc est.¶ Vero pro sed. ¶ Posteaq̃.i.postq̃ una dictio est.¶ In Asia.Cyrus rex persa[illegible],quẽ in rogo positũ cœlestis aqua protexit.¶ Subige re,acquirere.¶ Nationes,per linguas diuersificant.¶ Libi[illegible] dominãdi.i.cupiditatẽ domini.¶ Causam belli habe re,qa ambitio eos ipellit ad bellũ.¶ Tũ demũ.i.postq̃ hoc h[illegible].¶ Cõpertũ est,patuit.¶ Ingeniũ.i.rõnẽ.¶ Plurimum posse,robore corporis,& quo modo cõpertũ est.¶ Piculo.i.per periculum stultorũ,sed qui in uiribus corporis con fidebant,& in confertissimos hostes irruebant,& its mortẽ incurrebãt &c.¶ Negociis.i.cõsiliis,& cautela eorũ,qui ui res nihil ualere iudicabant,& sibi præcauebant,& ita periculum mortis eu[illegible]debãt.¶ Quod si,ut in bello compertum similiter in pace comperiret ita in pace sicuti in bello uis animi exercerec.Et hoc est.Quod.i.sed si.

ASCE. ¶ VITA hoium agitabat ẽt tũ.i.in principio regnorũ aut in primo seculo sine cupiditate,& ita sine uitio.uñ aurea se cula ferunt sub Saturno fuisse.¶ Cuiq; sua.i.siue diuitiæ seu possessiões plac[illegible]bãt satis.Qui aũt,ut dixi,illi reges fuerĩt nõ cõstat,nisi Saturnũ dicam⁹,q ab Ioue expulsus fingit.Sed regũ ægypti [illegible] aium exerc[illegible]erũt,ut trimegist⁹,& Pto- lemeus,quidã potius corp⁹,ut bellicosi,sic apud Romanos romulus arm[illegible] numa aium coluit.Vñ illud in fastis. Scili cet arma magis,q̃ sydera Romule noras.Sed cẽ primus loquit.¶ Postea u[illegible]o.Exẽplis inducit q̃ ingeniũ reb⁹ bellicis

Cyrus cõferat.Cyrus,ut herodotus lib.i.recitat,ex Mandane astiagis regis medorũ filia & ex Cãbise[illegible] postmodũ rege psarũ na tus & ab auo pp uisũ(uiderat.n.ex genitalib⁹ filiæ uitẽ nat[illegible] q̃ oẽm occuparet Asiã.Id aũt portẽdebat sobolẽ filiæ uni uersæ dñaturã Asiæ)iussus p harpagũ feris exponi a mi[illegible]ate pastore[illegible],& cyno eius uxore enutrit⁹(qm aũt cy- nos græce canem significat,fictioni locũ dedit,ut a ca[illegible])inter pueros primũ regnũ occupãs postea ab astyage cognit⁹ iterũq; interfici iussus ab harpag[illegible],& t[illegible] ad parẽtes missus fatale occupauit impiũ capto auo, sed tãdẽ apud massagetas truculẽter occidit.Cyrus aũt dict⁹ est q Κύριος dñs sit.In Asia cyrus.Vñ herodot⁹,hinc aũt

Lacedæ monii exequit ofo cyrũ,qui crœsi euertit impiũ qs nã fuit ac persas q Asiã subegerunt.Lacedæmonii in laconia diu regi po- titi sunt diciq; pñt sapiẽtes ppli qui lacedæmoniã seu lacedæmona urbẽ.(Nã & lacedæmõ dicit q̃ eadẽ sparta uocat)si ne muris sola uirtute,& uirilium aiorũ robore,ac lycurgi legib⁹ munitã incoluerũt,in q̃ pcipuus erat senib⁹ honor,& mi nim⁹ ignauiæ locus,nullaq; diu auaritiæ lues,qua recepta tãdẽ deuicti sunt.Atheniensũ in attica reges gestæ a thuci-

dide

dide latissime describunt. Regula puerorum est, uenuste claudit oro plixiuscula multis infinitiuis in e ad finitũ unũ spe-
ctantibus, ut hic ad uerbũ cœpere addunt subigere, hre. putare. Ordo est. ℣ Vero ꝓ sed, postea q̃ cyrus ex persarum i Asia Regula
& lacedæmonii. i. lacones illi spartani & athenienses populi in attica ꝓuincia cœpe. i. inceperũt in græcia regione illa uenusta-
europæ subigere. i. sub impio suo agere, & subdere urbes atq; nationes. i. diuersas habitatores urbiũ ibidẽ natos. (Nã tis
sæpe uerbalia in io significãt rẽ ipsam, ut possessio rẽ possessam, satio rem satã, natio rẽ natã) & sup. cœpere hre libidi- Natio
nẽ. i. iniquã uoluntatẽ & appetitionẽ dñandi cãm belli. i. pro cã belli gerendi. Vnde regna a quib⁹ nihil offensi erãt iua
sere ut dñarentur, & cœpere putare. i. existimare maximã gloriã sup. esse i maximo iperio (quod. C. Iulio psuasum mo
leste fert in offi. Cicero.) tũ. i. tunc demũ. i. tãdẽ compertũ est. i. inuentũ & exploratũ, periculo. i. experientia, ut i andria Te
rentii. Qui scis ergo istuc nisi periculũ feceris? Et in eunucho Fac periculũ in lris.) atq; negociis. i. occupationib⁹ in re- Periculũ
bus gerendis, ingeniũ. i. acrimoniã animi & rõnis ingenitã, posse. i. ualere plurimum in bello sup. gerendo. Vnde nescia-
tur utilitas rei donec usu uenerit. Quod si regũ. Argute censet uirtutẽ & industriã regũ & imperatorum multo maiorem Securita
esse in bello & aduersitate q̃ in pace & prosperitate, quæ sententia antiquissima est & latissime patet, nã hesiodus & eũ tis mala
secutus maro attestant ideo Iouẽ amouisse delitias seculi aurei ne luxu & inertia torperẽt mortales. Verba uergiliana
sunt geor. i. pater ipse colendi. Haud facilẽ esse uiã uoluit, primũq; per artẽ. Mouit agros, curis acuẽs mortalia corda.
Nec torpere graui passus sua regna ueterno. Ante Iouẽ nulli subigebant arua coloni &c. Hinc catonẽ aiunt censuisse
carthaginẽ nõ dalẽdam, ut eẽt unde iuuẽtus romana teneret in militia, quocirca legim⁹ apud Iuue. Præstabat castas hu
milis fortuna latinas. Quondã nec uitiis cõtingi parua sinebant. Tecta, labor somniq; breues & uellere tusco. Vexa-
tæ duræq; manus, ac proximus urbi Annibal, & stantes collina in turre mariti. Nũc patimur longæ pacis mala, sæui-
or armis. Luxuria incubuit, uictumq; ulciscitur urbem. Vide reliqua saty. vi. Huic autem rei troes satis exemplo fuere,
qui decennali bello capi non potuere, & unius noctis deliciis capti sunt.

ualeret, æquabilius. atq; cõstãtius sese res humanæ habe
rent. Neq; aliud alio ferri, neq; mutari ac misceri omnia
cerneres. Nã imperiũ facile his artibus retinetur, quibus
initio partũ est. Verum, ubi pro labore desidia, pro cõtinẽ
tia, & æquitate libido atq; supbia inuasere, fortũa simul imu
tat cũ morib⁹: ita ipiũ sp ab optimo quoq; ad min⁹ bonũ
trãsfert. Quæ hoies arãt: nauigant ædificãt: uirtuti oia
parẽt. Sed multi mortales dediti uẽtri: atq; sõno, idocti,

CVALErent, ualida, & firma essent. ℣ Aequabil⁹ LAV.
iustius. ℣ Cõstãtius, firmius, & ualidi⁹, & stabili⁹. VAL.
Vnũ sequit ex reliquis, nã qa iustiora eẽnt humana
ideo essent firmiora. ℣ Humanæ, holum. ℣ Habe
rent, se regerẽt. ℣ Neq; cerneres. i. nõ uideres. ℣ Ali
ud alio ferri. i. non uideres modo i hũc locũ, modo
in illũ transferri imperiũ. ℣ Neq; mutari, ac misce
ri, nõ uideres mutationẽ, atq; disiũctionẽ oium re
rũ fieri. ℣ Misceri, cõfundi. ℣ Nam imperiũ, quã-
obrem non mutarent imperia, quia &c. ℣ His ar
bus, non moderatis artibus, ut sunt labor, continẽ Artes
tia, æquitas. &c ℣ Quibus artibus, quia honestis
modestisque artibus paratur imperium. ℣ Arti-
bus, moribus. Nam artes in plurali numero pro moribus sæpe ponunt. ℣ Initio. idest in principio. ℣ Partum, ade-
ptum, acquisitum. ℣ Verum ubi pro labore. Tantam uocabulorum proprietatem hic Salu. ponit, ut nullus scriptor
alius melius ponere uideatur, nec possit facile cognosci quid sit desidia, quid libido &c. ℣ Labore hoc loco opponi-
tur desidiæ, ergo labor & desidia sibi contraria sunt. ℣ Pro continentia & æquitate, libido atque superbia. Hoc loco
opponit libidinẽ continentiæ & æquitati. ℣ Superbia, ergo ꝓculdubio cognoscit quid sit libido, quid continentia, qd
æquitas, & qd supbia. ℣ Pro labore, belli. ℣ Desidia pacis. ℣ Pro labore, metus, atq; periculorum. ℣ Superbia, licentiæ ẽ.
Licentia in pace generat superbiã principibus, ut quisq; facit ꝓ libidine, quod uoluerit. ℣ Pro labore desidia, postquã
in locũ laboris desidia, in locũ continẽtiæ libido incesserunt. ℣ Inuasere, incessere. ℣ Fortuna simul, fortuna regnandi.
Nam qui ꝓ ambobus moribus & labore regnũ cœperãt, postea desides facti regnũ amittũt, & hæc est cã mutationis.
℣ Ita imperiũ, amittit iperiũ, & ad aliũ meliorẽ se ipso transfert. s. imperium ℣ Virtuti oia parẽt. i. uirtuti oia subiecta
sunt. ℣ Quæ hoies arant, &c. i. uirtus dominat terræ dominat & mari. ℣ Quæ hoies arãt, ædificant. i. terra. Nauigãt,
maria. Nihil aliud uoluit dicere, nisi uirtutẽ oib⁹ rebus dominari. ℣ Sed multi mortales. Superius uidistis, quo. Salu.
dicebat imperium semper a minus bono ad quosq; optimos transferri, & ob eã rem plerũq; mutari regna, nec in eodẽ
statu permanere, & cũ bonis artibus comparatum sit regnũ, ideo eisdem manere ppetuum, si uero mutatæ fuerint, impe
rium facile amitti. Nunc dicat, quis oia uirtuti subiecta sint, tñ multos hoies esse, qui cõtempta uirtute, se ocio, & uo-
luptati dederĩt &c. Sed aduersatiua ẽ, aduersant hoc mõ, quo dixi, oia uirtuti subiecta sunt, sed &c. ℣ Multi mortales
multi hoies. ℣ Dediti uentri atq; somno. i. qui oẽs suas curas in cibo, & somno posuerunt. nã hi uẽtri dediti dñr eẽ, q
suos oẽs appetit⁹ sequitur, uel edẽdi, uel bibẽdi, uel alteri⁹ uoluptatis cõparandæ. ℣ Indocti, sine aliqua bona arte. OMNI
CSI VAleret. i. exerceret, & ualere pbaret. ℣ Res hũanæ hẽrent sese equabili⁹. Nã magis eqtatẽ cõseruarẽt. ℣ Atq; cõ- BO.
stãtius. i. firmi⁹. ℣ Neq; crederes aliud alio ferri. i. trãsferri. ℣ Alio. i. ad aliũ, nõ ita trãsferrerẽt de alio ad aliũ. ℣ Neq; mu
tari, aut misceri, ubi iperii imutatio, ibi tumultus & cõmistio. ℣ Nã iperiũ. Vere si rõ exerceret, nõ ita honores trãsferrẽt
imo ab uno: & eodẽ retinerent. Nã sicut p bonas artes põt acqri, ita & p bonas artes possunt facile retineri & hoc est.
℣ Nã iperiũ &c. ℣ Verum ubi ita. s. si bonæ artes retinẽtur, & honores. Sed postq̃ bonæ artes nõ retinẽt, oia mutant, &
hoc ꝓ labore, qui ẽ uirt⁹. ℣ Desidia, uitiũ contrariũ, ꝓ eqtate, q̃ ẽ uirt⁹. ℣ Supbia, iniqtas. Supb⁹ ẽ ẽt sibi ipsi ñ æqu⁹.
℣ Fortũa. i. dignitas, q̃ ẽ mun⁹ fortũæ. ℣ Ita ipiũ. Vere iuxta morum imutationẽ fortũa imutat, qa aia, siue aio a uirtuo-
so ad magis uirtuosũ honor trãsfert. ℣ Quæ hoies. Vel ad magis uirtute pditũ honor trãsfert, qa oia uirtuti obediũt,
℣ Arãt, arando acqrũt, ℣ Nauigãt. i. nauigãdo acqrunt. Sed mul. qa uirtuti oia parent, iccirco oẽs ad uirtutẽ debem⁹
satagere, sed multi sunt, q nõ satagant, & hoc est. ℣ Sed multi indocti, q̃tum ad aium. ASCE.
CNAM ipiũ. Etiã grauis snia q̃ a multis citari solet artes aũt qb⁹ iperiũ parit sunt uirtutes, ut Prudẽtia, cõsiliũ, attẽtio.
Tẽperãtia. cõtinẽtia, abstinẽtia, parsimõia. Fortitudo, labor, uigilia. idustria, iustitia fides, liberalitas, religio seu timor
dñi, qa dñi est terra, & plenitudo ei⁹. Author aũt innuit laborẽ q fortitudinẽ signat, cõtinẽtiã q̃ tẽperãtiã repræsentat,
& æquitatẽ q̃ iustitiã refert genitrices iperii. ℣ Fortuna simul &c. ergo egũ dictũ ex stoica disciplina, q uult tm iẽtiã for-
tuna dñari. Vñ satyricus. Nullũ numẽ habes si sit prudentia, sed te. Nos facimus fortuna deam. Aliter tamen statum di

dicturus est sed profecto fortuna in omni re dominatur. ¶ Optimo quoq;, elegans sermo quia qsq; superlatiuo iungit
Quisq; est enim hic ablatiui casus quoq; a nominatiuo quisq;. ¶ Quæ hoies arant. Argute perstringit hoium diuitias. Aut. n.
in terra sunt, aut in mari, aut in aere. Terra aūt arat, mare nauigat, aer ædificia suscipit. ¶ Dediti. i. penitus dati tanq̄
hosti cui seruiendū sit, nam a quo quis uincit eius seruus ē, q facit peccatū seruus est peccati. Sicut peregrināntes, qui uelu-
ti in rep. aliena cōstituti nihil agunt mēoria dignū.

Incultiq; uitā sicuti peregrinantes transiere. Quibus profecto cōtra naturā, corpus uoluptati, anima oneri fuit. Eorū ego uitam, mortēq; iuxta existimo, quoniā de utraq; silet. Verū enim uero, is demum mihi uiuere atq; frui aīa uidet, qui aliquo negocio itētus præclari facinoris, aut artis bonæ famā q̄rit. Sed in magna copia rerū, aliud alii naturaliter oñdit, pulchrū est bñfacere Reip. & bñdicere haud absurdū ē, uel pace, uel bello clarū fieri, licet & q fecere, & q facta aliorū scripsere, multi laudantur.

LAV. VAL. INCVLti. i. sine exercitatiōe nō exercitati. ¶ Indocti, ad aīum inculti ad corpus trāsferre potes: qa
aīum: nec corp⁹ ad aliqd exercuerūt. ¶ Peregrinā-
tes, sic hoies icogniti. Nā queadmodū pegrini igno
ti sūt, ita hi, q uētri idulgēt & somno incogniti effi
ciūt. Nā pegrināntes dicunt, q in alienis ciuitatibus
uersant, & qa in alienis, ideo ignoti, & qa ignoti, iō
obscuri. Et ita hoies, q tm̄ uoluptatib⁹ dediti sunt
in obscuritate ppetua manēt & obscurā, ignotāq;
uitā consequunt, sicuti pegrinantiū nomē ignotū
& obscurū est. ¶ Cōtra naturā, qa supius dixit, ani
mi ipio, corpis seruitio magis utimur, ergo isti mu
tata natura rerū, nō cōmittūt, ut aius corpi iperita
ret, sed ipsi corpi obediunt, ¶ Corpus uoluptati, nō aīo seruit. ¶ Anima fuit oneri, qa aiam, q̄si seruā habuere. i. fecerūt
aiam corpi seruire. ¶ Iuxta, similiter. ¶ Vitam mortem. i. tanti precii uitam eorum existimo, quanti mortem, sed mor
Verū enim uero tem nullius precii existimo, ergo nec uitam alicuius precii facio. ¶ Quoniam de utraq;. Et reddit causam id est tam ui
ui quam mortui in perpetuo silentio permanēt. ¶ Verū. n. uero, p sed. Est. n. cōiunctio expletiua, & ornatus cā pon ī ua
let autē tm̄ quantū sed. q. d. huiusmodi hoies omittamus, qui uoluptatibus dediti sunt. Sed ad hos ueniam⁹, qui egre-
giū aliquod gerunt. Hi demū p bandi sunt, quos aut corpore, aut aīo egregiū quid facere delectat. ¶ Præclari facino-
ris, quātū ad corpus. i. alicuius egregii facti, quod corpore gerat. ¶ Bonæ artis scientiæ, & eruditiōis. Vnū ad res ge-
stas, alterū ad eruditionis scientiā referas. ¶ Sed in magna copia rerū &c. Sed quū multæ sint res, quib⁹ hoies sibi laudē
possunt cōparare, aut uirtute corpis, aut uirtute animi sibi gloriā q̄rere debēt. Sunt nō nulli, qui ualent uiribus corpis,
alii animi uirtute. Ergo qui ualēt corpus uiribus, egregiū gerant facinus, qui uero uirib⁹ ai præstant, hi scientiæ indul-
geant, atq; optimus artibus se dedant. ¶ Copia, multitudine. ¶ Benefacere reipub. Ecce quantum ad res gestas.
¶ Benedicere, quantum ad bonas artes, quia de aliqua re scribere, quam aliquis gesserit, laudabile est, atq; probatum.
¶ Absurdū, incōuenie. ns. ¶ Vel pace. i. uel benedicēdo. ¶ Vel bello benefaciēdo. ¶ Fecere in bello. ¶ Scripsere, in pace.
OMNIBO. INCVLTI, q̄tū ad corpus. ¶ Sicuti peregri. Peregrinās de nocte ad urbē ingredit, & de nocte egredit, & ita ignora-
tur, sic & de uita eorū silet. ¶ Quibus pfecto. i. certe. ¶ Corp⁹ uoluptati, aius oneri fuit. Et hoc cōtra naturā, nā natura
liter aia uoluptati, & corpus oneri eē debet. ¶ Iuxta existimo. i. æq̄liter paruipēdo. Verū isti miseri uidēt uiuere. ¶ Ve-
rū. i. sed is demū. q. d. si qs uiuat, is demū uidet uiuere. i. uiuere luenit. ¶ Enim uero. i. certe. ¶ Frui aīa. i. fruit aia, q bene
uiuit. ¶ Præclari facinoris, q̄tū ad corpus. Facinus p se p malo accipit, cū adiectiuo pōt p bono accipi. ¶ Artis bonæ,
q̄tū ad aiam. ¶ Famā. i. gloriā. ¶ Sed in magna copia gloriā quidē acq̄rit, sed illā nō uno mō, imo multis modis acq-
ritur, & hoc est. ¶ Sed natura, aliud ostendit iter, alius acquirit gloriam, utpote in magna copia rerum: per quas potest
acquiri. ¶ Pulchrum est. Vere est: multis modis acquiri gloria, quia his benedicendo, & benefaciendo. ¶ Pulchrum est
benefacere, quantū ad uim corporis. ¶ Bñdicere, q̄tū ad uim ai. ¶ Haud absurdū. i. nō incongruū. Tractū est a surdis,
qui sp incōgrue ad q̄sita rñdent. Vel pace, Et qa utrūq; bonū, ergo. ¶ Vel in pace bñdicēdo. ¶ Vel in bello, bñfaciēdo.
¶ Et qui fecere. Vere utroq; modo licet fieri clarū, quia & qui bene faciunt laudant, & qui benedicunt.
ASCE. TRANsierunt, sunt qui hic quoq; legant transegerūt, sed ut dixi aptius dicit transierunt, peregrinorū enim est trāsi-
Transierunt re non transigere. Nā a pagrando pegrinus dicit. ¶ Corp⁹ uoluptati. i. ad uoluptatē. Vnde puerorū regula est. Abstra-
cta per quæ significat modus agendi uenuste ponunt in datiuo ita ut uerbū duos datiuos regat, ut sum tibi uolupta
Peregrinus ti potius, q̄ p emphasim sum tibi uoluptas ¶ Iuxta. i. in cōsimo, cū parū sit discriminis, seu distātiæ, quia de utraq; silet,
cū. n. nihil egregiū fecerit inglorius est & uiuēs & moriens, flaccus tm̄ in epistolis laudās ocium epicuriū dixit. Nec ui-
Regula xit male qui uiuēs moriensq; fefellit. i. latuit. Nō tm̄ potuit dicere bñ uixisse. ¶ Aliud alii diuersis diuersum, unde ē illud
ppertianū. Naturæ sequit semina quisq; suæ. ¶ Pulchrū est bñfacere, una ē dictio: sed benedicere ualla duas uult quod
Absurdum hic uerū est, neq; tacuisset si cōmentarios eos, qui ipsi ascribunt fecisset. ¶ Haud absurdū, per liptoten dicā ualde dignū
auditu, nā absurdū dicim⁹ abs quo tanq̄ indigno quod audiat auertimus aures ut surdi, aut quod cū inuiti audiamus
nos obtondendo surdastros facit. ¶ Vel pace. i. ēt in pace. ¶ Multi laudant, imo eadē lauro clari poetæ & clari ipera-
tores insigniri consueuerūt, uerū de historiographo hic loquit, qui haud quaqua parē gloriā meret. Leges aūt sequitur.
non sequat qua etsi tāetsi & q̄q̄ indicatiuo gaudēt. ¶ In primis arduū, nō dicit arduissimū, quia in usu nō est. Ideo autē
arduū est negociū, quia debite scribens historiā debet facta dictis exæquare. i. ita magnifice eloq ut magnifice gesta sūt,
& si uita sectat putat inuidia motus, sin uirtutes laudat maiores q̄ lectorū in se agnoscit, plerīq; mēdacii arguit, ut in eō
textu authoris patet: q̄ hoc ordine aperit. Quod si (cōtinuatiua est particula. q. d. si ponat q) uirtus ai. i. prudētia & for
titudo regū atq; impatorū q a regibus olim in expeditionē ut exercit imperent mittebant. Vnde maior fuit regat di-
gnitas donec Cæsar perpetuus dictator & ppetuū impiū ad sūmā dignitatē secum euexit. (ualeret ita in pace id est tem
pore pacis ita exercitaret in iustitia & æquitate seruanda & in rēp. augenda, ut in bello. i. ut apparuit in bello gerendo
strennue & fortiter, res humanæ. i. status & cōditiones hoium haberēt sese æquabilius. i. ad maiorē æquitatē sup. q̄ se
nunc habēt, & cōstantius. i. ad maiorē constātiam minusq; mutarent q̄ nunc, neq; cerneres. i. & nemo cerneret, aliud. i.
rem aliā aut impium aliud, ferri. i. transferri alio. i. ad alium locū & populū, neq; cerneres, hoc est nec quisq̄ cerneret, oia
mutari ac cō misceri. i. cōfundi, ut diuina humanis, summa imis, ut fit in translatiōibus imperiorum (fatet ergo quod
in geor. ex se dicit maro romana imperia mutari perituraq; regna licet mendax Iuppiter apud eundem æneid. dicat.
his ego nec metas rerū nec tpa pono. Imperium sine fine dedi.) Nā imperiū retinet. i. seruatur facile his artibus quibus
est partum

est partū.i.laboriose acquisitū initio,difficilius enim est parere q̄ cōseruare,quocirca Cice.in principio orationū suarū docet dedecori esse Romanis si non conseruent quod patres pepererent impium. Nō minor est uirtus q̄ quærere par ta tueri,nisi q̄ in pariendo seruescit aius,in conseruando,labascit,semp q̄ procliuiores sumus ad noua parienda,q̄ ad uetera cōseruanda,ideoq̄ plura iacuit monasterior fundamēta,q̄ cōseruent iacta atq̄ extructa,sed ad rem.Ver.i.sed ubi.i.quo tpe aut postq̄,desidia.i.segnicies,pigricies,& accidia inuasit sup.imperiū Ro.p labore.i.loco laboris.q̄ pri⁹ inerat,& libido.i.lubrica uoluptas inuasit p cōtinētia.i.ubi prius erat cōtinētia.i.castitas animi & corpis cōtinēs ani mū & corpus ne pgrediant ad illicita,& superbia.i.fastus minores cōtēnens inuasit p æq̄bilitate.i.iure æquabili quo pari uirtute pditi pari honore æstimabant,aut dicamus simul ubi iuasere desidia pro labore,libido p continētia,atq̄ superbia p æquabilitate fortuna.i.fortuita psperitas reg mutat simul cū moribus,quia prauos mores fere sequit in fortuniū.Et ita imperiū transfert semper ab optimo quoq̄.i.a quolibet meliore,ad minus bonū.i.ad deteriorē ita ar gutissim⁹ Pomponius legit nā qui contra legūt ad optimū quēq̄ a minus bono nō absurde quidē illi sentiūt sed mi nus cōcinne ad filū authoris.Vā si legāt ad optimū sensum sit negligentiū & desidiosor imperiū ad meliorē trāsfer ri,q̄d qdē uero simile est,uex author uult deducere ipatores in ānos deteriores effectos,ut ab optimis illis q forte sua contēti erāt deuētū sit ad secordes aut libidinosos. Oia q̄ oēs.s.hoies arāt.i.arādo acqrūt,q̄ nauigāt.i.nauigādo accu mulāt,q̄ ædificāt.i. ædificando possidēt parēt.i.obediūt & subseruiūt uirtuti. Sed multi mortales.i.hoies dediti.i.pe nitus addicti,uētri.i.gulæ & crapulæ atq̄ sōno.i.torpori,& inertiæ,existentes indocti & inculti trāsierūt uitā sicut pe grinātes.i.ignoti & ubiq̄ externi,qb⁹ pfecto.i.reuera,q̄si d.itacerte ut pficula faciat,corp⁹ est uoluptati.i.ad uolupta tē & delitias & aia est oneri.i.ad grauamē & molestiā cōtra naturā.i.naturalē ordinationē q̄ uult ut inferiora supiori bus pareāt,aiæ aūt celestis habet origo corpis terrena,eo æstimo.i.apprecior & ualere cēseo,uitā & mortē eor.s.qui ita uiuunt,iuxta.i.pariformiter sine discrimine,qm silet de utraq̄,nō tn̄ quia silet sed q̄ nihil memoratu dignū effece runt. Verū enimuero q̄ cōtinuatiua est pticula).i.sed certissime demū.i.pcipue aut ut uno uerbo dicā q̄d uolo,is uidet mihi uiuere.i.exercere actionē uitalē,& frui aia.i.hēre uirtute aiæ in delitus q̄ntēt?.i.firmiter occupat⁹ aliquo negocio uel subaudit in aliquo p aliud dixit uel q̄d potissimū credā more antiquor dixit qui cōnictis præpositionib⁹ qbus nūc sæpe datiuū damus suū casū dabant ut herēt infixi pectore uultus & neiam ubi nūc dicer ē infixi pectori,quocirca Cicero discrimē uitans præpositionē repetit ac si dicat inherent in pectore uultus,quo more hic legi possit intētus in aliquo negocio.i.exercitio & occupatio ne publica præsertim,cū in ocio sūt qui i magistratu nō sūt,quærit.i. affectat aut acquirit,sed melius quærit,quia oinm est quærere idq̄ uirtutis,paucor est acquirere quod fortunæ est,quæri t tnq̄ famā facinoris.i.facti præclari.i.præ cæteris clari & illustris,ubi notabit facinus cōmune esse uocabulū tā boni q̄ ma li,dicit.n.a faciendo.aut artis bonæ,quia etiam malæ sunt ut ueneficæ,& leues ut ludicræ.Itaq̄ ois hoies qui & c.ut in ppositiōe,quā apte hic repetere possemus. Sed natura ondit in magna copia reg inter plurimas res pclare gerēdas alii.i.diuersis hoibus,aliud iter.i.diuersum mediū & modū pueniēdi ad honorē un bñfacere reip.i.bene mereri de rep. ē pulchrū,et.i.insup bndicere sup.i rep.aut de rep.aut eor magratib⁹ ē haud.i.nō absurdū.i.nō indignū qd audiat,imo pclarū & auditu dignissimū.Licet.n.uel.i.et pace.i.tpe pacis aut reb⁹ gerēdis in pace,uel bello.i.tpe belli aut reb⁹ gerēdis in eo,fieri.i.euadere & effici clar,multi laudantur &.i.simul qui fecere.s.pclare facinus & qui scripsere facta alior.

At mihi quidē tāetsi,haud quāq̄ par gloria sequat,scri ptorē,& authorē,tamē in primis arduū uidetur res ge stas scribere. Primū q̄ facta dictis exæquāda sunt. De hinc,quæ plæriq̄ delicta rephēderis, maliuolētia: & in uidia dicta putāt. Vbi de magna uirtute: atq̄ gloria bo nor mēores, quæ sibi q̄sq̄ facilia factu putat: æquo aio accipit. Supra ea ueluti ficta pro falsis ducit. Sed ego

At mihi qdē. Hic captat beniuolētiā ab icōmo dis suis,Vā ut ait Ci.a nr̄a psona beniuolētiā colli gim⁹,si nr̄a icōmoda pferem⁹. Incōmodū suū ex ponit,cū dicit,se scriptorē qualem magnū laborē suscipere,par ā nō gloriæ cōseq,eo q̄ & c. Sequan tur scriptorē & authorē,q̄ plus gloriæ cōsequūt qui faciunt res,q̄ q scripserint easdē. Arduū,diffi cile. In primis ante oia. Facta dictis.i.tā illu strāda ofone res scribēdæ sūt,q̄ illustres fuerūt.Vā si res fuerit illustres,& illustri,& pclara ofone erūt notādæ.i.p q̄litate rer uerba sint accōmodanda.

Deinde qd,duas alias incōmoditates exponit,q̄ scriptori accidūt,nā & c.laudāt,uel rephēdūt & c. Vbi,p postq̄,uel qn. Supra ea,supra ea,q̄ facilia factu putat. Ficta simulata. Pro falsis,loco falsitatis falsa existimāt nōnulli,quū plus laudaueris,quā ipe se facere posse existimet. Sed ego adolescētulus.Vide queadmodū p inductionē ad id puenit Sal.qd̄ itēderat.s.qd̄ omissa reip.admistratiōe recte se ad scribēdū cōtulerat. Prio qdē,dixit,apud mortales cōtētio nē fuisse,utq̄ res militaris magis pcederet uiribus corpis,an uir tute ai.Deide cū bella geri cœpissent cognitū ē uires ige nio pstare,postea uero duob⁹ modis hoies claros fieri posse,ui bñ gerēda rep.uel in bñdicēdo,q̄ gesta sūt.Dein de ostēdit difficile eē benedicere,eo q̄ scriptores aut inuidia dāri solent,aut falsitate. Nunc ergo redit ad seipsum dicens,q̄q̄ difficillimum sit res gestas scribere benedicendo reip.prodesse,& eo clarum fieri. CAT mihi,& factores,& scriptores laudem assequunt magis laudet,tn̄,me iudice,maior difficultas ē in scribēdo,q̄ in faciēdo,& hoc ē. At mihi qdē & c. glia par.i.æq̄lis. Haud q̄q̄.i.neq̄q̄ sequat scri pto rē,& authorē. Tamē in primis.i.inter pria,& c. Arduū uidet res gestas scribere,primū q̄ facta & c. Et q̄ difficillimū sit ondit,ponēdo eor difficultatē,& h .i.prima difficultas ē q̄ facta sunt dictis exæquā da.Qui.n.scribit historias sicut res gestæ sunt,ita exe Exæquāda dicta.n.debēt eē æquæ factis. Dehinc. q.d.secūda ē difficultas:qa. Q rephēderis.i.in ueniq.i.aliq. Putāt dicta.s.eē. Maliuolētia,uitio isti to. Et iuidia,qa de successu d .Vel sit ephex uolētia,& iudia.i.maliuola iuidia,& iō oportet tūc eau te rephēdere,& nō solū oportere rephēdere claudare,qa. Vbi.i.postq̄. De ma.uir.aut glia bonor memores,uel una dictio,uel duæ. Aequo aio ac impēdit. Supra ea.Hic icipit tertia difficultas.q.d.supra i. pter supradictas difficultates,seqt hæc,q̄ ea scā.s.q̄ Ducit.i.reputat p falsis. Veluti ficta,& his de cāis diffi cile ē scribere. Sed ego adolescētulus,uulgus qdē m. uidat factorē,q̄ scriptorē,illi aūt non,est credendū,cū non nisi alterū.s.officium agendi nouerit,sed mihi credēdū est,qui utruq̄ noui,& q̄ utrunq̄ nouerit,ostendit dicens. CAT.i.sed tāetsi haud quāq̄.i.nequāq̄ par.i.æqualis glia seqt .i.pseqt scriptorē & authorē.s.pclari facinoris,qa mul

Intētus aliquo Regula

Facinus

LAV. VAL.

OMNI BO.

ASCE.

to p̄stātior ē author, tñ uidet̃ quidē.i.certe mihi qcq̄d aliis uideat̃ eē sup.ar duū scribere subaudi decēter res gestas. ¶ Primū.i.ob hāc primā cām q̄ in scribēda historia, facta sunt exæquāda.i. æquiparāda dictis.i.uerbis ipsis, & ita dictis erit septimi nō dādi casus sicut in huc. Nec calamis solū æquiparas sed uoce magistrū. Nā si sensus sit exæquāda.i.æq̄li dignitate, enunciāda uerbis.i.ut sunt uerba, uidet̃ cōtra dicēdū, uerba exæquada esse factis. ¶ Dehinc.i.secūdo loco uel ob secūdā cām quia plærīq.i.plurimi putāt ea delicta q̄, tu rep̄hēderis in aliquo famoso aut ēt alioqui illustri, eē dicta.i.excogitata & scripta a te maliuolētia & inuidia.i.per maliuolentiā & inuidiā. ¶ Et ubi.i.qñ uel quo loco tu memores.i.mētionē facias de magna.i.incōparabili uirtuti atq; gloria bonoꝝ qlq; accipit æquo aīo.i.sine refragatione audit ea q̄ putat sibi facilia, factu.i.ut fiant a se.i.q̄ ip̄e facil̄r facere q̄at, ducit.i.existimat supra ea q̄.s.sibi facilia putat.i.ea quæ supra uires suas audit p̄ falsis.i.tanq̄ falsa ueluti, ficta.i.excogitata a te scriptore. ¶ Sed ego adolescētulus. Bono(ut dixi) pede.puenit ad studiū suū, nā cū oi hoi id cōnitēdū sit quo se aliq̄n uixisse testet̃, cōgrue infert quo studio ipse uitā studuerit transigere dicēs q̄ primū post lr̄aꝝ studia reip.operā dabat cui bñ facere pulchrū tā duxerat. Deinde q̄a eius rectores fere corruptos inuenerat, & multis uitiis irretitos ne eoꝝ cōsiliis euaderet, cōsulti⁹ duxit ab eoꝝ cōsortio diuerti, nō tñ ad uitā inertē aut rusticanā sed ad literaꝝ studia, & potissimū ad res romanas carptim describēdas. Vnde Catilinariū bellū auspicaturus de ipsius Catilinæ moribus pauca duxit prius explananda.

Adolescētul⁹ initio, sicuti plærīq; mortaliū a studio ad rēp.delat⁹ sū, ibiq; multa aduersa fuere. Nā p̄ pudore: p̄ abstinētia, p̄ uirtute audacia, largitio, auaritia uigebāt. Quæ tāetsi aīus aspernabat̃ insolēs malaꝝ artiū, tñ inter tāta uicia imbecilla ætas ambitiōe corrupta tenebat̃. Ac me cū a reliq̄s malis morib⁹ dissentirē, nihilominus honoris cupido eadē, q̄ cæteros fama, atq; inuidia uexabat. Igit̃ ubi aīus ex multis miseriis, atq; piculis requieuit, & mihi reliquā ætatem a Rep. procul habēdā decreui, nō fuit consilium secordia: atq; desidia bonum ocium conterere. Neq; uero agrum colendo, aut uenando seruilibus officiis intentum ætatem agere.

LAV. VAL. ¶ ADOLEscentulus, admodū adolescens, adhuc teneræ ætatis. ¶ Initio.i.in principio. ¶ A studio lr̄aꝝ, q̄a usq; ad quartūdecimū annū lr̄is, opam dabāt, & mirāda est industria. Ro.adolescētū, q anq̄ ad decimūqntū atq̄ puenirent, oīa bonaꝝ artiū studia percurrebant, tm studii ac diligētiæ adhibebāt. ¶ Plerīq.s.adolescētes sūt delati. ¶ Ibi.s.i rep. ¶ Multa fuerūt aduersa &c. ¶ Pro pudor &c. Ecce q̄ diligenter uocabuloꝝ p̄prietatē seruat Salu. ut legentib⁹ multū p̄desse uideat̃, si p̄prietates uerboꝝ inspicere uoluerint, nā singula singulis opponēda sūt. Nā audacia opponit̃ pudori, largitio opponit̃ abstinentiæ, auaritia opponitur uirtuti, & nō sine cā auaritia opposita est uirtuti. Nā q auarus est, nullā unq̄ uirtutē cōsequit̃. ¶ Auaritia, pro uirtute. Virtus ē gñale nomē ad oēs uirtutes, ergo p̄ uirtute liberalitatē. ¶ Vigebāt, florebant, & erāt in uigore. ¶ Quæ uitia. ¶ Aspnabat̃, remouebat, & alienus erat. ¶ Insolēs malaꝝ artiū, insuetus, nō solēs, & est cōstructio, qua utimur, sicut dicim⁹, amās uirtutis, & insolēs malaꝝ artiū. ¶ Tñ inter tāta uitia. Excusat se Salu. hoc mō duobus modis, primo cū tanta essent mala, q̄bus occupata, & corrupta Respu. esset nec me quoq; poterā seruare. Præterea iuuenilis ætas erat, & ībecilla, ut facile corrūpi posset malis artibus. Nā iuuenes p̄cliuiores sunt in uitia, q̄ uiri, aut senes. ¶ Tāetsi, q̄uis eēt īsolēs malaꝝ artiū. ¶ Tāta uitia q̄bus occupata erat ciuitas. ¶ Corrupta ambitione, q̄a ego quoq; mihi q̄rebā honores q̄ēadmodū cæteri. ¶ Mecū, duæ p̄tes sunt. ¶ Reliq̄s malis morib⁹, uidelicet ab auaritia largitione, ab audacia. ¶ Honoris cupido. Ordo est. Eadē cupiditas honoris, q̄ uexabat cæteros, fama inuidia uexabat me. ¶ Fama, p̄p famā, q̄a fama mea inuidia sæpe laborauit. ¶ Inuidia, q̄a, q̄rebā mihi famā, odiū, & inuidiā populi fugiebā, ut suffragiis eius possem ad hunc honorē peruenire, quē ego quærebā. ¶ Igit̃ ubi aīus, quando

Secordia quidē uidebant tot uitiis rempu. esse corruptā. ¶ Vbi, postq̄. ¶ Animus requieuit.i.postq̄ animus liberatus est his mise

Desidia riis, quas in repu. administratione ferebā, quia ego ambiendo, me subiciebam populo, ut eius beniuolentiā captarem,

Ambire & inde mihi suffragiū p̄staret. Et bene miseriis dixit, quia nihil miserius est cupiditate honoris, infimos quoq; p̄cib⁹

Ambitio rogare. ¶ Nō fuit cōsilium, nō cœpi hoc consiliū. ¶ Secordia.s.animi. ¶ Desidia.s.corporis. Nam secordia est inertia animi, desidia est inertia corporis. Cōterere, consumere. ¶ Seruilibus officiis, quæ sunt illa seruilia officia.s.colēdo agꝛ & uenando. Et qui uenari officium dicūt esse liberal. magnope fallunt̃. Nam officium appellatur a Salu. &c.

OMNIBO. ¶ SED ego adolescētulus initio ætatis.s.meæ. ¶ Delat⁹ sū.i.trāslat⁹ sū. Plærīq; filii erāt nobilissimi, q in pueritia lr̄as adiscebāt, i iuuētute uero ad arma trāsiebāt. ¶ A studio, ab officio scribēdi. ¶ Ad rēp.i.ad officiū agēdi. ¶ Nā p̄ pudor hoc est. Nā p̄ pudore uigebat audacia, ipudētiaq;. ¶ Abstinētia.

Vere multa aduersa i militia mihi cōtingere, q̄a ista [illegible]

i.p̄ parcitate, quæ est uirtus. ¶ Largitio, quæ ē sup [illegible] as, quæ ē uitiū. ¶ Pro uirtute. Sp̄aliter hic ponit̃ uirtus pro lar

gitate, cū uirtuti contraria est auaritia. ¶ Quæ tā [illegible] solēs malaꝝ artiū nō solitus hr̄e malas artes. Ætas imbe

cilla.i.īfirma. Bacillus diminutiuū a baculo, ut [illegible] i.sine baculo, sine subsentamēto. ¶ Inter tanta uitia.i.

Bacillus inter occursum tantorum malorum. ¶ Vexab [illegible] er famam acquirendā. ¶ Atq; inuidia.i.propter inui

diam, quia aliis inuidebā, si ei succederent melius [illegible] andoquidē corruptus tenebar ambitione, requieui a

labore militiæ. ¶ Vbi.i.postq̄ aīus requieuit &c. ¶ [illegible] cauí. ¶ Secordia, aī. ¶ Desidia corpis. ¶ Cōterere.i.

corrumpere. ¶ Ociū bonū, quod destinabam ad bo [illegible] um tempus. ¶ Non fuit consiliū idest meum intentū,

seu deliberatio. ¶ Seruilibus officiis, colere agrum, au [illegible] &c. Talia, seru [illegible] sunt officia.

ASCE. ¶ ADOLEscētulus admodū adolescens.q.d.in princip [illegible] iæ.xiiii.anno [illegible] ta iā uirili toga, qua aut ad rēp.

ad militiam, aut ad opificiū aliquod sese applicabāt [illegible] is literis insu [illegible] it. ¶ Delatus, quasi de sita in nō

suam prouinciam latus, unde illud deferor hospes, animu [illegible] insuetus. ¶ [illegible] autem dicitur is qui facit præ

ter solitum ut in eunucho. Quid tu athenas insolēs, capitu [illegible] nutu insolēs mal [illegible] artiū, uerum quia in bo

na ciuitate solent hoies honeste & modeste uiuere, qui secus [illegible] solentes dicuntur. ¶ Aspernor fit primæ cū sper

no fit tertiæ coniugationis. ¶ Imbecilla & imbecillis dict [illegible] quis, uenisse p̄ræponit̃ ab incipientibus ab.l.r.i.

consonante & interdum n &.s. & fere a uocali incoatis, ut [illegible] ab rege, ab Ioue, ab domo, ab negocio, ab illo. Abs

incipientibus a.q.&.t. abs quiuis homine, abs quolibet, abs te, abs tribuno. A cæteris consonantibus. ¶ Cupido

dum cupiditas est fœminini est generis: dum deus amoris masculini. ¶ Ocium dicitur cessatio a negocio publico. Vnde studiũ literarum ocium dictũ est: quod Maro in comparatione rei militaris in laudẽ impatorũ ignobile dixit ad finem geor. ignobilis oci. Vnde Scipio Aphricanus maior dicere solitus erat nunq̃ se minus ociosum esse q̃ cũ ociosus. Vt recitat ex authoritate Catonis Cicero in præfatione tertii officiorũ. Is ergo dicit uno modo ociosus: qui penitus cessat, alio mõ qui in munere publico non est licet in re priuata multum laboret.

Sed a quo icœpto studio me ambitio mala detinuerat, eodẽ regressus, statui res gestas populi Romãi, carptim ut quæq; memoria digna uidebãt, pscribere, eo magis, q; mihi a spe metu ptibus Reipu. animus liber erat. Igit de Catilinæ coniuratõe, quam uerissime potero paucis absoluã. Nã id facin⁹ in primis ego memorabile existimo, sceleris nouitate: atq; pĩculi. De cuius hois moribus pauca prius explanãda sũt, q̃ initiũ narrandi faciam.

¶ SED a quo incœpto: cũ me prius reip. administratio a studio remouerit: nũc ita reip. corruptio me ad studiũ regredi coegit. ¶ Eodẽ: ad idẽ studiũ. ¶ Regressus, cũ rediissem. ¶ Ambitio detinuerat: qa ambitiõe detẽtus erã. ¶ Ambitio, cupiditas honoris. Ambire pprie est illud: qđ uulgo dr pratica re, ide ambitio .i. pratica honoris. ¶ Carptim, mẽbratim nõ ppetuã historiã scribere, sed mẽbratim. Nolui inqt ab urbe cõdita historiã sumere: & ppetuã scribere historiã: sed eã tm̃mõ excerpe, q̃ mihi memoratu digna uideret. ¶ Eo magis, iõ magis: uel tãto magis statui facere hoc. ¶ A spe, nõ impabã honores. ¶ Metu: ñ timebã ignominiã. ¶ Spe honorũ. ¶ Metu, ignominiæ, qa aius meus liber erat, & nulla ægritudine afficiebat. ¶ Spe, & metu: appositiue. ¶ Partibus reip. uel in ptibus reip. s. spe & metu: nã spe & metu cõtinet ois resp. uel qa, nec huic, nec illi factioi fauebã. ¶ Igit, q̃ngdẽ. Exponit cãs, qbus adductus se a rep. ad studiũ literarũ cõtulerit. Incipiã inqt Catilinæ seditiões pscribere. ¶ Absoluã paucis historiã Catilinæ pficiã paucis uerbis, & attẽtionẽ captat ab auditoribus: qa dicit breuiter historiã Catilinæ esse pacturũ, & ẽt qa dicit se dere magna, & ingẽti dicturũ: exponit ẽt qbus de reb⁹ dicturus sit. ¶ Noui: magnitudinẽ, nam nouus dicit magnus, inde nouitas .i. magnitudo. ¶ Pauca explananda, pauca prius explananda sunt, quæ pertinent ad uitam eius. ¶ Initium narrandi, priusq̃ incipiam narrare historiam eius. ¶ Explananda, declarãda.

LAV. VAL. Ambire Ambitiõ Nouus Nouitas

¶ SED regressus. Hoc inquã nõ fuit cõsiliũ: sed ego regressus .i. regrediẽs eodẽ .i. ad idẽ icœptũ: & ad idẽ studiũ, a quo digressus erã, pposui pscribere res gestas, & nõ quaslibet: sed populi Ro. & nõ ois, sed carptim. Cũ dicit carptim: ondit q; nõ lõgã historiã scribere itẽdit, sed eã tãtũmõ q̃ memoratu digna uideret. ¶ Carptim: undiq; colligẽdo. ¶ Vt .i. sicut quæq; &c. ¶ Eo .i. iõ statui illa scribere: q̃ magis &c. ¶ Animus. s. meus erat libera spe, & metu. s. pribus Romani populi. Spem & metũ ptes reip. appellat, qcũq; reip. deseruiebãt, aut spe acqrẽdi: aut metu amittẽdi sua faciebãt: aut prib⁹ .i. factiõib⁹. ¶ Igit, & qa digniora memoria statui scribere absoluã .i. scribã. ¶ Paucis. Hic auditorẽ reddit attẽtũ, ubi se magnã materiã paucis uerbis pmittit cõphẽdere. ¶ De cuius, Catilinæ. Hic reddit auditorẽ docilẽ. s. in plibãdo mãm, q̃uis & beniuolũ reddat, dicẽs: q; q̃uis breuitate narret, tñ a ueritate nõ deuiat. Nã id facinus, & merito scribã de cõiuratiõe. ¶ Nã id facin⁹ &c. ¶ Noui .i. magnitudine: uel nouitate: qa nouũ scelus ẽ, & iauditũ. ¶ Sceleris, q̃tũ ad agẽtẽ. ¶ Periculi, q̃tũ ad patiẽtẽ. ¶ De cuius moribus, qa de cõiuratiõe se scribere pmiserat: si statim inciperet forsitan nõ fidẽ faceret, & iõ quãdã descriptionẽ eius se pmittere pmittit, ut eũ ostẽdat idoneũ, qui tantum faciat &c.

OMNI, BO.

¶ AMBITIO cupiditas honoris & magratus ut sub ordine patebit, qui talis est. Sed ego adolescẽtulus .i. adhuc admodũ adolescẽs delatus sum .i. traductus initio .i. statim a pncipio adolescẽtiæ sumpta uirili toga: sicut pleriq; .i. plurimi mortaliũ .i. aliorũ hoium sup. delati sunt, a studio. s. litterarũ ac liberaliũ artiũ ad rẽp. .i. reip. administrationẽ: & multa aduersa .i. cõtraria psertim bonis morib⁹ & itegræ uitæ, fuere ibi .i. in rep. seu in administratiõib⁹ eius, nã audacia .i. temeraria ultra uires conatio uigebat sup. p pudore .i. p uerecundia illa q̃ ueremur attẽtare qđ turpe sit aut uiribus nr̃is ipar & largitio .i. psusio rerũ suarũ captãdi honoris grã: cũ largitio fere dr captiosa ubi p ambitũ largimur: largitas liberalis: sup. uigebat .i. florebat & erat in uigore p abstinẽtia. s. honorũ & magratuũ qb⁹ indigni erãt, ubi .n. prisci Romani solebãt abstinere a gradu altiore q̃ digni uidebãt, nũc p largitionẽ oia iuadebãt, & auaritia uigebat p uirtute .i. p fortitudine alĩqta pecuniã despicimus, & oia q̃ nobis indigna sunt, aut p uirtute liberalitatis & iustitiæ q̃ boni uiri & uirtute pditi dicimur. Possim⁹ cũ textu cõiũctim dicere: nã audacia larg. aua. uigebãt p pudore &c. sed reddẽda sũt singula singulis. ¶ Quæ. s. uitia, tametsi .i. q̃q̃ aius subaudi cuiuslibet bñ istituti isolẽs .i. isuetus malarũ artiũ, qa liberaliter istitutus & bonis artibus imbutus: cũ patet q̃ utile sit a teneris unguiculis uirtuti assuescere. Quia pria qq; tenacissime inherẽt uñ est illud Flacci in epistolis. Quo semel est imbuta recẽs seruabit, odorẽ Testa diu. Et apud Iuue. saty. xiiii. Tota canit nihil turpe faciẽdũ ante pueros paternorũ morũ maxime sequaces. dicit .n. Sic natura iubet, ueloci⁹ & citius nos corrũpũt uitiorũ exẽpla domestica, magnus, Cũ subeãt aios autoribus. Itẽ abstineas igit dãnis huiusce, etenim uel una potens rõ ẽ, ne crimina nr̃a sequãt Ex nobis geniti, qm̃ dociles imitãdis Turpib⁹ & prauis oẽs sumus &c.) aspnabat .i. despiciebat & cõtẽnebat, tñ ætas ibecilla .i. fragilis & rerũ imprudẽs tenebat iter tãta uitia .i. cũ cõuersaret iter tot uitiosos corrupta .i. fracta & uiolata, ambitiõe .i. cupiditate honorũ & magratuũ. At .i. sed cũ .i. q̃uis ego dissentirẽ ab reliqs moribus malis .i. uitiosis, nihilominus .i. nõ min⁹ tñ eadẽ cupido .i. auiditas honoris q̃ uexabat .i. uehemẽter ipellebat & torqbat, cæteros. s. adolescẽtes, fama .i. amore famæ acqrẽdæ: atq; inuidia .i. inuidia æmulatiõe q; alter pstãtior haberet, uexabat sup. me. Igit ubi .i. postq̃ aius suple meus satiatus & nõ amplius tali cupiditate uexatus: requieuit ex multis miseriis & piculis .i. post multas miserias & pericula [illegible] & q̃ honoris & famæ grã obiuerã, & ubi suple decreui .i. cõstitui firmiter reliquã ætatẽ habẽdã suple eẽ mihi pcul a rep. .i. ab administratiõe reipu. nõ fuit cõsiliũ .i. nõ uisum est mihi cõsultũ .i. utile ac hõestũ cõterere .i. cõsumere paulatim, ociũ bonũ .i. gratũ & quo bñ uti possem: secordia .i. seorsum a corde .i. uigilia & prudẽtia, hoc est in inertia & [illegible]pore, atq; desidia .i. nimia sessione & pigritia. Neq; uero subaudi cõsiliũ fuit me sup. colẽdo agrũ & uenãdo .i. talia exercẽdo intẽtũ officiis seruilibus .i. non liberalibus q̃ mechanica uulgo dicunt, agere ætatem. s. reliquam: sed ego regressus eodem .i. ad idem studium inceptum, a quo studio incepto ambitio .i. cupido honoris & famæ, mala .i. perniciosa destinuerat .i. diuersum tenuerat: aut detenuerat .i. longe deductum tenuerat: statui pscribere .i. usq; ad finẽ describere carptim .i. particulatim decerpendo quã liberet particulã: res gestas populi Romani, ut .i. secũdũ q; q̃q; .i. q̃libet gesta uidebant digna memoria .i. ut memorent si legerent dignæ tunc quæq;

ASCE. Ordo Pudor Largitiõ

Regula uenusta tis — Quæq; digna

congrueret cũ antecedente res gestas. Sane pueris adnotãda est elegantia illius sermõis. A quo incepto studio me &c. p hanc regulã. Quotiês relatiuũ cũ suo determinabili ac uerbo pcedit antecedẽs ita ut ab eodẽ regi uideant: erũt eiusdem casus, ut ubi grãmaticus diceret ego regressus ad idẽ studiũ inceptũ a quo ambitio &c. dicit elegantior a quo incepto. Itẽ notabit pitior qsq; ubi diuisim cõstituit nõ semp suplatiuũ hre, ut hic. Vt quæq; uidebant digna, ubi ualla diceret dignissima, & eo. i. tãto aut ob id magis sup. id statui. q. i. qa animus sup, meus, erat mihi liber a spe. s. cõmodi obtinẽdi: & a metu. s. mali obueturi, & ptibus. i. diuisionibus ac seditiõibus reip. ¶ Paucis ut ubiq; multa dicit, nã ois uias affe ctionũ pcurrit, aut. n. nobis, aut nostris afficimur, nobis qa aut speramus, aut metuimus: nfis, qa eos cõtra aduersarios fouemus. ¶ Igit qa ita statui ego absoluã paucis. i. enodabo breuiter res gestas q̃. i. q̃tũ poter o: uerissime: qa ueritas prima reqrit in historia: de cõiuratione Catilinæ. s. in libertatẽ Romanã occupãdã. ¶ Nam ego existimo. i. iudico: id facinus. i. eã cõiurationẽ, memorabile. i. dignũ memoratõe i primis. i. pter cætera scã, nouitate. i. pp nouitatẽ sceleris, qa in pfiã peccare scelestissimũ est: atq; periculi: qd oibus bonis iminebat, de cuius hois. s. Catilinæ morib⁹ sũt q̃dã explanãda prius q̃ faciam initiũ narrãdi. i. recitãdi principalẽ historiã de cõiuratiõe eius. Quo dicto reddit lectores attentos.

LAV. VAL.

Lucius Catilina. Vidimus in fine procemii, q nos docuit Salusti⁹, qd nã hoc ope scripturus esset, uidelicet Catilinæ seditionẽ: q i primis memoratu digna est: eo q nouũ fuit periculũ: & tã ingẽs fuit scelus, q̃ nunq̃ antea fuerit. Sed anteq̃ de ipsa seditione tractare incipiat, dicit q mores antea fuerunt, & q ætate sua in urbe uigerent, ut oñdat: quo gñe, & quæ opportunitate Catilina adduct⁹ tãtã rẽ aggredi nõ dubitauerit, & primo de gñe, uita, & moribus Catilinæ narrar, ut oñdat, qb⁹ de causis ad usurpationẽ reip. aium itẽderit, deide digressionẽ facit, & de antiqs urbis Ro. moribus differit.

Lucius Catilina nobili genere natus: fuit magna ui animi, & corpis: sed ingenio malo prauoq;. Huic ab adolescẽtia bella intestina: cædes rapinæ: discordia ciuilis grata fuere. Ibiq; iuuentutem exercuit. Corpus patiens inediæ: algoris, uigiliæ supra q̃ cuiquã credibile est. Animus audax, subdolus, uarius, cuiuslibet rei simulator, ac dissimulator.

Bellum ciuile — Discordia ciuil' — Subdolus — Simulator — Dissimulator

¶ Nobili gñe, patricio gñe, qa patricius fuit Catilina, uidelicet de gẽte Cornelia. ¶ Vi corpis & ai. Fuit magna fortitudine & ai: & corpis, nã uis tã ai q̃ corpis recte dr. ¶ Ingenio malo: & qa aio & corpe plurimũ pollebat Catilina, iõ malo aio fuit. ¶ Malo, naturaliter, qa a natura malus erat. ¶ Prauo: accidẽtalr: qa pterq̃ q malus erat naturalr ẽ cõsuetudine puerterat igeniũ. ¶ Ab adolescẽtia, ab ineũte ætate ¶ Intestins: domestica bella. ¶ Discordia ci. Dña est iter bellũ domesticũ: & discordiã ciuilẽ: nã bellũ ciuile ptinet ad uniuersam ciuitatẽ, uidelicet cũ uniuersa ciuitas iter se discors est. Discordia uero ad priuatos ptinet, itaq; cũ uniuersa ciuitas discrepat, non discordia, sed bellũ ciuile appellat. Hic aũt Catilina: & bello domestico, & discordia ciuili plimũ gaudebat. ¶ Cædes, occasiões, q̃ ex bello sequunt. ¶ Rapinæ, uictoꝝ, q bonis expoliãt. ¶ Ciuilis di. discordia ciuiũ. ¶ Ibi, in his supradictis. ¶ Exercuit: nõ solũ grata fuere. uerũ ẽt in illis oẽm ætatẽ suã duxit. ¶ Inediæ. i. famis: & dr ab in & edo: q̃si nõ edia: q nõ edat: & q non comedit sine dubio famẽ suscipit. ¶ Algoris, frigoris. ¶ Vigiliæ: qa in somnes noctes agebat. ¶ Inediæ: qa sine cibo diu pmanebat, nec multum detrimenti patiebat ob illud. ¶ Algoris, qa frigus ẽr facile tolerabat. ¶ Vigiliæ, qa se nõ nimis somno dabat, sed parũ admodũ. ¶ Supra q̃ cuiq̃ cre. ẽ: multo plus q̃ qsq̃ credere posset, & est honestus dicẽdi modus. ¶ Animus audax, qa hactenus de corpe dixit: nũc dæmũ de aio dicere incipit. ¶ Aius au. ut magna quæq; pericula aggredi nõ dubitaret. ¶ Subdolus, qa facile unũquẽq; fallere poterat. Subdolus latinæ græce appellat hypolodos, qui non apte decipit, sed latenter. ¶ Varius, qa nũq̃ in eodẽ pposito manebat. ¶ Simulator, ac dissimulator. Declarat quod dixit. ¶ Subdolus, & uarius, ¶ Simulator, qui ostendit, id esse quod non est. ¶ Dissimulator qui non ostendit id esse, quod est.

OMNIBO. — Inedia

Lucius Catilina &c. Ecce qd pmisit psoluit: & eũ nobilẽ oñdit. si. n. ignobilis eẽt: nunq̃ tãtam rẽ psumeret. ¶ Sed in ge. ma. Nec aliter uideret: qd dixerat. magnã uim ai subiũgit. ¶ Sed in ge. ma. prauoq; malo naturaliter, prauo, q ipse deprauauerat exercitio. ¶ Huic ab adolescẽtia. Probat ab effectu, q malũ habuerit ingeniũ, qa ab adolescẽtia ista ei placuerũt uicia. ¶ Bella inte. i. intra muros sita. uel intrinseca. ¶ Cædes, trucidationes. ¶ Rapinæ deprædatiões. ¶ Corpus pa. inædiæ. Inædia dr penuria, quæ est in æde. ¶ Supra q̃ i. ultra q̃. Et hic pbauit q magna ui eẽt corpis: mõ pbat q magna ui sit ai dicẽs. ¶ Aius audax. i. temerarius. ¶ Subdolus. i. lat ẽter dolosus. ¶ Varius. i. leuis, & icõstãs, & uerсuarius, qa simulator rei, q̃ nõ erat & dissimulator rei. q̃ erat.

ASCE. — Regula puerorũ — Lucius Catilina — Bellũ intestinũ

Lucius Catilina. Quia facinus Catilinę dixit i primis mẽorabile, psequit ei⁹ idolẽ, & mores, uñ pfectũ ẽ. Sane in pricipio notãda ẽ pueris hæc regla. Nois & pnoia substãtiua uenuste regũt ablatiuos iportãtes ptẽ, aut pprietatẽ, idq; mediãte adiectiuo laudis uel uitupii, itercedẽte nõnũq̃ uerbo substãtiuo, sed si ppria fuerint nois subaudiet appellatiua ut hic Lucius Catilina fuit subaudi uir nobili gñe. Idẽ fit in gtõ. ut in cuã. Modicæ fidei q̃re dubitasti. Et p pnomẽ. ut apid Boe. Illa uultu placito. subaudi existẽs. Ordo igit hic ẽ. ¶ Lucius sic pnoiatus q pm⁹ eius pnois luci hoc est oriẽte luce sit natus. ¶ Catilina qd illi⁹ uiti pprium est nomẽ sicut Catilina mulieris, fuit sup. uir (licet nõ nescio exprimsit gñe.) i. genie nobili, qa pstita utpote Cornelia, uñ Ciceronẽ pp ignobilitatẽ nouum hominem appellauit & q ædis alienas i colleret iquilinũ: ut author ẽ Appia. de bellis ciuib⁹ lib. ii. ¶ Et fuit magna ui. i. hũit magnã ui: ai & corpis, sed fuit igenio. i. idole malo. i. maligno, & prauo. i. deprauato p malos mores, qa bella itestina. i. ciuilia q̃ fiũt iter cõciues q sũt i una urbe: & itestina in uno uẽtre, gerũt aũt bella ẽt sub mutua depdatiõe: uñ ut cruenta significet addit cædes. i. occisiones trucidatiões, rapinæ. i. molẽtæ reꝝ ablatiões, & discordia ciuilis. i. factiões & seditiões, fuere huic. s. hoi grata. i. accepta quãi utilia ab adolescẽtia. i. ab ea tẽpestate qua primũ excessit ephebis & factus est ut dicũt sui iuris dũ nõ amplius ætas [illegible] magri prohibebant & exercuit ibi. i. in [illegible] nephãdis facinoribus, iuuentutem. i. aut sequentẽ illam ætatẽ: quæ [illegible] ita dicitur aut uerius multitudinẽ iuuenum Romanorum ut non fuerit cõtẽtus maleficio suo nisi multos alliceret i fraudẽ. ¶ Corpus sup. fuit illi patiens. i. tolerãs, inediæ id est abstinẽtiæ ab esca, ita ut nihil comedẽdo diu durare potuerit, uñ plus est habere corpus patiẽs inediæ q̃ famis: qa multa cõsuetudine induci põt ut induret ita ut iedia famẽ grauẽ nõ afferat: fames aũt sp molesta ẽ: & patiẽs algoris. i. gelidi frigoris ab algeo sicut iedia ab i qd hic priuat & edo es est componit: & patiens uigiliæ. i. uigilatõis supra. i. ultra

qui credibile

qui credibile eſt cuiq̃.i.alicui.⁋ Animus ſup.erat illi audax.i.temerarius aſſidue omnia audẽs,ſubdolus.i.fraudulenter tectus ſub quo latebat dolus,uarius.i.multiplex.ita ut cognitu fuerit difficillimus,ſimulator cuiuſlibet rei.i.potens ſimulare.i.præ ſe ferre ac oſtentare eſſe quamlibet rem quæ non erat & diſſimulator cuiuſlibet rei.i.potens fingere quãlibet rem non eſſe:quæ tamen non erat.unde ſimulamus ea quæ non ſunt eſſe,& diſſimulamus ea quæ non ſunt non eſſe,unde uir ex natura lætus ſimulat dum caſtigat,iram uir iracundus dũ lætũ conuiuam agit diſſimulat iram.

alieni appetens,ſui profuſus,ardẽs in cupiditatibus,ſatis loquẽtiæ,ſapientiæ parũ,uaſtus animus immoderata:incredibilia,nimis alta ſemp cupiebat. Hũc poſt dñationẽ.L. Syllæ libido maxima inuaſerat reipublicæ capiundæ:neq; id qbus modis aſſeqret̃.dum ſibi regnum pararet,qcq̃ pẽſi hẽbat. Agitabat̃ magis magiſq; indies anim⁹ferox,inopia rei familiaris,& conſcientia ſcelerũ.

CAPPETENS a'ieni,ſui ꝓfuſus.i. qui aliena deſideraret:& ſua ꝓdigus ꝓfunderet.Sed nõ uidetur poſſe fieri:ſed neceſſe ẽ ita fieri,ſiqs diligẽter cõſiderauerit:nã q ſua ꝓfundit.iõ aliena appetit. Nã ꝓdigus:qa ſua ſibi nõ ſufficiũt:aliena appetat,neceſſe eſt.⁋ Ardens,uehemens.⁋ Cupiditatib⁹,qa qđ ſemel cupere cœpat.tãto ardore inuadebat,ut a nullo coerceri poſſet. ⁋ Satis eloquẽtiæ:qa eloquentiſſimus erat.⁋ Parũ ſapientiæ : qa nõ ualde ſapiens erat:& hoc addit,qa nũq̃ ſine ſapiẽtia eloquentia profuit:ſępius aũt obſuit:qđ & Cicero in arte ueteri ꝓlixius oſtendit.⁋ Vaſtus:immoderatus:& plus eſt q̃ ſi dixiſſet,magnus,aut ingens.Nam uaſtũ dicit̃:quod nulla menſura terminari poſſit.i.ſine mõ terminatũ.⁋ Immoderata:q̃ modũ nõ haberẽt.⁋ Incredibilia:q̃ nulla rõue cõſeq poſſent.⁋ Nimis alta:q̃ ciuilẽ modũ trãſgrederent̃ nõ q̃rebat dignitatẽ pricipis Romani,ſed potius dignitatẽ tyrãni:qa urbi Romanæ ꝓ at bitrio iperare nõ poſſet:uel talẽ qualẽ ſupra memoraui.Virg.Mezẽtius,hic ẽ.i.talis.⁋ Hũc:Catilinã.⁋ Dñationẽ.L.Syllæ,q motis ptibus reipublicæ aduerſariis,ꝑpetuã dictaturã aſſecut⁹ eſt,q magĩſtatus q̃ſi regnũ erat.nã quẽadmodũ rex iperat ſubditis & oia ꝓ uolũtate facit,ita dictator oia ꝓ arbitrio exequebat̃,nã quũ uocabulũ regis in urbe Romana mitius reddere uellẽt,ad dictaturæ nomẽ cõfugerũt,nã eius magĩſtatus regia ptãs erat.Primus hic fuit.L.Sylla,q poſtea Sylla felix eſt appellat⁹,& demũ pediculari morbo cõſumptus.Secũdus aũt Iulius Cæ.q multis uulneribus tãdẽ a ſenatorib⁹ ẽ interfectus.⁋ Libido:cupiditas,& dr̃ a libẽdo,tã etſi cõſuetudo ioleuit,ut libido in malã ptẽ accipiat̃. Nã Saluſtius libidinẽ accipit in bonã ptẽ.⁋ Capiũdæ,ꝓ capiẽdæ.i.occupãdæ. Tertiæ cõiugatiõis uerba pñt hr̃e pricipia futuri tpis:tã in undus q̃ in endus:ut legẽdus,uel legũdus,capiũdus uel capiẽdus.Sed cauẽdũ ẽ,ne id liceter in oib⁹ pricipiis faciam⁹:qa uitioſum eẽt i uerbis q̃rtæ cõiugatiõis idẽ facere:qa nõ dici põt audiũdus audiũda audiũdũ,&c.⁋ Id.ſ.cape Rẽp.⁋ Pararet,acqreret.⁋ Nihil penſi,nihil cõſiderati,nihil cõſideratiõis. Trãſlatio ſumpta a pẽſantib⁹:q diligẽter inſpiciũt in quã ptẽ,uel aur,uel argẽtũ inclinet,nõ põderabat ipe,qũo Rẽp.caperet:dũmõ cupiditatẽ ſuã explere poſſet.⁋ Agitabat̃,Rõnes aũt erãt innumerarã:qbus Catilina adductus:rẽ hãc i ãtã capeſſere uolebat:& qa magnificus erat,& paup multa ſcelera ꝑpetrauerat.⁋ Indies:quotidie.⁋ Ferox.ſ.natura indomitus aĩus Catilinæ.⁋ Agitabat̃:incitabat̃,ipellebat̃.⁋ Inopia rei.Nã quũ magnificus eẽt,& inopia ꝓmeret̃,qa ſuis rebus nõ poterat tueri magnificẽtiã,alienis neceſſe erat cõſeruare,& ob hãc cãm ad Rẽpu.uſurpationẽ intẽdebat aĩum.⁋ Cõſciẽtia ſceleris,qa ſibi cõſcius erat ſcelerũ:q̃ commiſit.Hæc aũt paulopoſt uidere licebit.hoc eodẽ lib.Nam inter cætera ſua ſcelera hoc potiſſimũ narratur.

LAV.
VAL.

Libido
Quæ pꝛincipia I undus

CALIENI appetens.nõ auarus:ut abſcõderet:ſed ut ꝓfunderet,uñ ſubiũgit.⁋ Sui ꝓfuſus,ꝓdigus,& diſſipator:& qa fundebat.iõ ardẽtius cupiebat,& hoc eſt ardẽs in cupiditatib⁹.⁋ Satis eloq̃ntiæ,erat ei,& paꝝ ſapientiæ.Eloq̃ntia aũt ſine ſapiẽtia multũ obeſt,ut ait Tullius.⁋ Aĩus uaſtus.i.tumidus.⁋ Immoderata,in mõ excellẽtia,q̃tũ ad ſe,& uere imoderatã.⁋ Incredibilia:q̃tũ ad alios,& uere icredibilia.⁋ Nimis alta:q̃tũ ad rẽ deſideratã,uere nimis alta:qa dñationẽ Reip.&c.⁋ Libido.i.cupiditas Rẽp.nõ defendẽdæ:ſed capiũdæ.⁋ Poſt dñationẽ.Hãc interponit opportunitatẽ.Siqdẽ Lucius Sylla inuaſit rẽpu.& ei in hoc bñ ſucceſſit,qa inde ois ſuos opib⁹ refecit.Nũc uero Catilina occaſionẽ opportunitatẽ; idẽ capiebat,ſicuti.n.Lucio bñ cõtigerat.Ita & ſibi cõtingere credebat.⁋ Neq; hẽbat qcq̃ pẽſi.i.cõſilii:& deliberatiõis.Hoc pẽſum huius pẽſi.Quũ.n.rẽ in aio deliberam⁹,pẽdem⁹.i.pẽduli:& dubii ſum⁹.⁋ Id.i.dñiũ Reip.⁋ Dũ.i.tãtũmõ.⁋ Agitabat̃,nõ ad botã.⁋ Sed magis & magis in dies.i.de die i diẽ:& hoc duab⁹ de cauſis.⁋ Inopia rei familiaris.Res familiaris dr̃:per quã familia paſcit̃ &c.⁋ Conſcientia ſcelerũ.Quia conſcius ſibi erat in ſceleribus.

OMNIBO.

Penſum

CAPPETENS alieni.ſ.boni:& ꝓfuſus q̃ſi ꝓfuſor,capit̃ enim hic actiue,ſui.i.ꝓprii boni,id.n.plærũq; accidit,ut qui aliena rapiũt ſua diſꝑdãt,ita ut auri ſint,& ꝓdigi ꝓ diuerſis.⁋ Ardẽs.i.nimis feruẽs & uehemẽs:in cupiditatib⁹.i.ad res cõcupitas.⁋ Satis loq̃ntiæ.i.dicacitatis & ſermõis ſup.fuit illi,ſed paꝝ prudẽtiæ.⁋ Animus ſup.eius extĩs uaſtus.i.ualde amplus & capax:cupiebat ſemp imoderata:icredibilia & nimis alta.i.ſublimia.⁋ Hũc poſt dñationẽ.L. Syllæ.Oñdit quo pacto aĩus ille audax auſo potitus ſit:utpote exẽplo Lucii Syllæ . de quo Cice.offi.ii. Nři magĩſtrat⁹ imperatoreſq; ex hac una re maximã laudẽ cape ſtudebãt ſi ꝓuincias,ſi ſocios æq̃tate & fide defendiſſent.Itaq; illud patrociniũ orbis terræ uerius,q̃ imperiũ poterat nolari.Senſim hãc cõſuetudinẽ & diſciplinã iã antea minuebamus : poſt uero Syllæ uictoriã penitus amiſimus,deſitũ ẽ.n.uideri qcq̃ i ſocios iniquũ cũ extitiſſet ẽt in ciues tãta crudelitas.Hæc ille.de q̃ crudelitate mirãda apud Plutar.& Appianũ,alioſq; legunt̃.Nã Sylla recupata rep. & oppreſſis marianis pulcherrimã uictoriã crudelitate maxima iquinauit,octo millia deditoꝝ in uia publica trucidauit.tabulã ꝓſcriptiõis poſuit urbẽ ac totã Italiã cædib⁹ replent.Plutar.ait Sylla cõtionẽ habẽte in æde bellonæ.vii.millia Romanoꝝ extra tẽplũ trũcata ſũt & excitato Senatu ad gemitus coꝝ hoc(inq̃t Sylla)agam⁹ pr̃es cõſcripti:pauculi.n.funt ſeditioſi quos puniri iuſſit.Prius.lxxx.ꝓſcripſit:uno interiecto die ducẽtos ac uiginti alios adiecit.deinde tertio nõ pauciores rurſus adfixit,dixitq; ſe de nouo ꝓſcripturꝫ eos quoꝝ tũc eẽt oblit⁹.Et q ꝓſcriptũ excepiſſet ſalutiq; eius ꝯſuluiſſet mortẽ ꝓpoſuit:nõ patrẽ,nõ filiũ nõ ꝓpiquos excepit.Appian⁹ ſcri[illegible] Syllã.xl.ſenatores:eq̃tes mille & ſexcẽtos ad mortẽ ꝯdẽnaſſe. Tãdẽ ãt licet ſero iuſtas dedit pœnas,nã ad tm̃ fetorẽ e[illegible] pythiriaſi corp⁹ ei⁹ deuẽit ut pediculis abſumeret̃.Vñ Seren⁹. Sed qs ñ paueat pherecidis fata tragœdi.Qui nimio ſudor fluẽs aĩalia tetra. Eduxit turpi miſeꝝ q̃ morte tulerũt?Sylla quoq; ifelix tali lãguor peſus corruit:& fœdo ſe uidit ab agmie uici &c. Syllæ tñ dñatio mltos iuitauit,uñ illđ Iu.ſat.i. In tabulã ſyllæ ſi dicãt diſcipuli tres.Sed ne ꝓlixior ſim.Ordo ẽ.Maxĩa libido.i.mala uolũtas & auiditas capiũdæ reip.i.ut capiat & occupet rẽp.inuaſerat hũc.ſ.Lucium Catili.p⁹ dñationẽ.i.ſupbã & tyrãnicã gubernationẽ Lucii Syllæ illius

ASCE.
Simulo diſſimulo
Profuſus
Syllæ ſæuitia
Syllæ mors

patritii qui contra Mariũ pro rep. bellum ut dictũ est gessit. Neq; Catilina, hẽbat qcq̃ pensi. i. excogitati aut considerati seu æstimati, nam qui iusta lance pensitant pcia iusta æstimãt: un galli pensare dicũt p eo quod est cogitare & aio uersare, qbus modis assequeret id. s. qđ uolebat. s. dñationẽ. dõ. i. dõmodo pararet. i. acqreret regnũ quod post exactos reges nemo parare sibi audebat in ciuitate libera. ℣ Animus catilinæ ferox, agitabat ad illud nephas in dies. i. in singulos dies magis magisq;, inopia. i. pp inopiam rei familiaris. i. domesticæ, quã ueqter absumpserat cum esset pfusus sui, & conscientia scelerũ, qa diu ex rapinis uixerat, unde uerebatur nisi rempu. occupet se ad supplicium posse reposci.

Quæ utraq; his artibus auxerat, quas supra memoraui. Incitabãt pterea corrupti ciuitatis mores, quos pessima ac diuersa inter se mala luxuria atq; auaritia uexabant. Res ipsa hortari uidet: qm̃ de moribus ciuitatis tps admonuit supra repetere, ac paucis instituta maiorum domi, militiæq;, quomodo rempu. habuerint, quantãq; reliquerint, utq; paulatim immutata ex pulcherrima, & optima: pessima, ac flagitiosissima facta sit, disserere.

LAV. VAL. ℂQVAE utraq;. s. inopiam, & scelera. ℣ Auxerat, cumulauerat. ℣ His artibus, uidelicet aliena appetendo, sua pfundendo, cupiditatibus imminendo. ℣ Præterea, pterq̃, q ferocitas ai, inopia scelera perpetrare incitabant illũ, hoc ẽ accedebat. s. q &c. ℣ Corrupti mores, in tanta corruptione moꝝ facilis uidebat accessus ad usurpationẽ reipub. quos mores. i. artes. ℣ Luxuria, & auaritia, appositiue mala. ℣ Diuersa inter se. Bene dicit. Nam luxuria opes pfundit, auaritia opes cõseruat. Luxuria uitiosa ẽ supfluitate nimia, auaritia uitiosa est nimia pcitare, ergo pculdubio diuersa sunt inter se, sed tñ q luxuriæ iseruire uoluerit, necesse est, ut & auarus

Narrationum genera sit, qa nisi auarus fuerit, nõ poterit cõparare diuitias: qb⁹ ad patrãdũ luxuriã utat. ℣ Res ipsa hortari, sicut apud Ciceronẽ est. Tria sũt gña narrationũ, de qb⁹ orator sumit rõnẽ suæ cãæ. Primũ oratoriũ, quo oratores utunt uincẽdi cã. Secũdũ digressoriũ. Tertiũ poeticũ. Sed digressorio secũdo genere narrationis utit Salustius, quod intercurrit nõnunq̃, aut fidei, aut criminatiõis, aut laudatiõis, aut alicuius apparitiõis causa. Nã digredit Salustius ab historia, quã supius cœperat seditionẽ. s. Catilinæ, & ad mores ciuitatis narrãdos peruenit. Fit aũt hæc digressio laudatiõis, uituperatiõis, & apparatiõis causa. Laudatõis, ut maiores, & priscos illos laudibus exornet, q remp. non cõseruarunt modo moribus optimis, uerũ etiam conseruatam auxerunt. Vituperatiõis causa, ut hoies ætatis suæ uituperet, qui non uirtutib⁹, sed malis moribus dediti sunt, & rempu. a maioribus, stabilitam, ac firmatã labi, & ad interitũ puenire patiant. Apparationis causa, ut se præparet ad id, quod dicturus est. Nam de corruptione ciuitatis, & ab initio urbis Romæ narrare incipit, qõo Populus Ro. se domi, militiæq; habuerit & in psenti habeat, ut his cognitis, uerisimile fiat in tãta morũ corruptione, animum ad remp. capiendã intendisse Catilinam. ℣ Res ipsa. uidelicet, qa de corruptione moꝝ mentionem fecerat. propterea uidet non incongruum esse, si perstrinxerit ea, q̃ ante Catilinæ seditionem fuerũt in urbe Romana. ℣ Instituta maioꝝ domi militiæq;. i. instõnes, quæ domi militiæq; a maioribus cõseruatæ sunt. ℣ Domi, in pace. Militiæ, in bello. ℣ Habuerint, cõparauerint. ℣ Reliquerint. s. posteris suis. ℣ Immutata, paulatim. s. labẽte disciplina õnii. ℣ Pulcherrima. i. honestissima: pulcher & honestus sibi inuicem cedunt. Ergo pulcherrima. i. honestissima. ℣ Flagitiosissima. i. uitiosissima, & singula singulis opposuit, pulcherrima flagitiosissima, pessima optima.

OMNIBO. ℂQVAE utraq;. s. inopia, & cõscientia sceleꝝ auxerat. ℣ His artibus, quas supra memoraui. Memorauit, ubi dixit. bella, intestina, cædes, rapinæ, quæ referunt ad conscientiã scelerũ. ℣ Corrupti pe. ino. referat ad inopiã. ℣ Præterea, q ipse fuit pessimus. ℣ Quos. s. mores. ℣ Vexabant, luxuria atq; auaritia. s. mala pessima, radices, & causæ sunt fere oium maloꝝ. ℣ Et inter se diuersa opposita, quia luxuria. i. pdigalitas, q̃ retinenda pfundit. Auaritia pfudenda restringit. ℣ Res ipsa, qa dixerat mores corruptos ciuitatis. imperium aũt Romanũ ubiq; erat dilatum, quod uidebat cõtrariũ. Iccirco iuxta pceptum Horatii ab oratione digreditur, ut ostendat non per mores corruptos, impium creuisse, sed imperio satis aucto, tunc mores corruptos esse, & est competens digressio. Ordo. Res ipsa. i. ipsa rei utilitas ut probabilis uideatur narratio, in ea uidetur hortari. ℣ Supra repetere de moribus ciuitatis, ad amplificationem criminatiõis modernoꝝ. ℣ Ac paucis disserere, dicere. ℣ Domi. i. in pace. ℣ Et militiæ. i. in bello. ℣ Et ut, i. qualiter rempu. paulatim, & uere immutatas, quia ex pulcherrima, idest optima, pessima, ac flagitiosissima facta sit.

ASCE. ℂQVAE: scilicet duo uidelicet inopiam rei familiaris & conscientiam scelerum ipse auxerat his artibus: scilicet malis quas memoraui supra illic. Huic ab adolescentia &c. ℣ Præterea: idest præter propria ipsius uitia: mores corrupti ciuitatis, scilicet Romanæ incitabant supple eos, quos luxuria & auaritia appositorie pessima ac diuersa quia opposita inter se uexabant: id est uehementer tentabant: hoc est cæteros perditos iuuenes: nisi dicamus mores incitabant Catilinam: quos scilicet mores luxuria & auaritia appositorie diuersa inter se mala: uexabant, id est titillabant &c. ℣ Res ipsa hortari. Facit digressionem: ad mores priscorum Romanorũ describendos: quod ne inepte fecisse putetur rationem affert dicens. ℣ Res ipsa: id est opportunitas ex ante dictis nata uidetur hortari (quoniam tempus: idest præsentis temporis qualitas ac dispositio admonuit: idest mentionem fecit de moribus ciuitatis: scilicet Romanæ) repetere supra. i. altius utpote a primordiis urbis ac disserere: id est recitare paucis sup. uerbis: instituta. i. mores: maiorum: sup. nostrorum: idest priscorum romanorum quomodo: idest quo pacto: & quibus artibus habuerint, idest comparauerint rempub. domi & militiæ, idest in pace & bello, & quantam, idest quantum magnam reliquerint, de cuius immensitate dicit Liuius in præfatione sic. Quæ ab exiguis profecta initiis eo creuerit ut iam magnitudine laboret sua. quasi dicat: ut sese iã sustinere non possit. ℣ Et ut: idest quemadmodum respub. Romana, immutata paulatim: idest paulotenus: quia ut dicit Iuuenalis saty. ii. Nemo repente fuit turpissimus, facta sit pessima ac flagitiosissima: idest flagitiorum plænissima, ex pulcherrima & optima: idest ubi prius fuerat pulcherrima & optima: quia illud proprium creditum est Romanorum ut rempu. q̃ optime regant. unde est illud æneí. vi. Tu regere imperio populum Romane memento. Hæ tibi erunt artes pacisq; imponere morem parcere subiectis & debellare superbos, Et Cicero in principio tusculanarum. Meum iudicium semper fuit omnia nostros aut inuenisse per se sapientius q̃ græcos; aut accepta ab illis fecisse meliora: quæ quidem digna statuissent in quibus elaborarent. Nam mores uitæ resq; domesticas ac familiares nos profecto & melius tuemur & lautius. Rem uero publicam nostri maiores certe melioribus temperarunt & institutis & legibus & cætera.

Romanorũ in rempu. pstantia

Vrbem

VRbem Romam. Hic eorum opinionem sequitur: qui dicunt ab Aenea conditam fuisse urbem Ro. Plutarchus in uita Romuli multas affert sententias: nam dixerunt nonnulli Aeneam fuisse conditorem: alii Euandrum Archadem: alii mulierem arcadicam: quæ fuerat secuta Euandrum in Italiam: cui nomē erat Romi: & a nomine suo urbi imposuisse nomen nunc ut Roma appellaretur. Alii dicunt non Aeneam: neq; Euandrum: neq; mulierem arcadicam: sed Romulū: & Remū condidisse mœnia urbis Ro. cuius sententiæ Ti. Liuius testis est hic uero eorum sequitur opinionem. qui dicunt Aeneam profugum a deleta Troia: una cum Troianis Romam condidisse. LAV. VAL.

VRbem Romam: sicuti ego accepi: condidere: atque habuere initio Troiani: qui Aenea duce, profugi sedibus uagabantur incertis. Cumq; his Aborigines genus hominum agreste: sine legibus, sine imperio, liberum: atque solutum.

¶ Condidere, pro condiderunt, ædificauerunt. ¶ Habuere, tenuere, habitauere, & sæpe primitiuus ponitur pro deriuatiuo, & econuerso, nam dicimus, habito hanc domum id est habeo. ¶ Accepi, audiui, intellexi. ¶ Profugi, procul fugati a domo sua. ¶ Incertis sedibus, quia certa loca nō hēbant, in qb" se firmare possent, donec mœnia condiderūt, sed huc atq; illuc errabāt. ¶ Aborigenes. s. tenuere urbem. ¶ Cum his. scilicet Troianis Aborigenes populi dicti sunt latini prisci, qui Italiam ab initio tenuere: & dicti sunt Aborigenes: quia diu aberrarunt, antequā certas sedes haberent. ¶ Sine legibus, quia ipsi licenter uiuebant nec ulla lex erat, quæ uetaret, quin pro arbitrio facerent: quæ uoluissent. ¶ Sine imperio, & dicitur democratia, quia nemo regebat eos. ¶ Liberum, atq; solutū declarat, quod dixit. ¶ Sine legibus. ¶ Sine imperio, monarchia. ¶ Liberum, quia sine legibus. ¶ Solutum: qa sine imperio. Aborigenes

VRbem Romam &c. Ecce incipit, quod pmisit, & cōmēdat uirtutē antiquorū ad exaggerationē criminū modernorū. ¶ Sicuti ego accepi. i. audiui. Diuersi. n. de Romæ cōditoribus diuersa sensere. Liuius. n. dicit Troianos cōdidisse. Ennius Remū. & Romulū. Virgilius Euandrum, unde. Tū pr Euādrus romanæ cōditor urbis. Pōt aūt sic solui: q; qdā fundauerūt: & alii auxerunt. ¶ Qui ænea, qa multi Troiani multis in locis remāserūt, de qbus ne dicat, ostendit. ¶ Qui Aenea duce &c. Aborigenes dicunt, non qui omnino origene careant: sed quorum origo ignoratur. ¶ Sine legibus, ideo solutum. ¶ Sine imperio, ideo liberum. OMNIBO.

VRbem Romam. Facta digressione Romæ cōditores, & habitatores eorūq; mores percurrit. Bene aūt dicit. sicuti ego accepi: qa uaria & icerta est de Romæ cōditoribus opinio. Vñ Landinus ad principiū ænei. Quo tpe Roma cōdita sit, & quare Roma uocata mira inter scriptores uarietas appaiet, frequēs tñ opinio est illam cōditam a Romulo & Remo anno primo septimæ olympiadis, anno aūt post captū ilium secūdo atq; trigesimo supra trecētesimū regnāte Athenis charopo. Cephalon aūt gergethius uetustissim" scriptor illā cōditam ponit secunda ætate post Troiæ bellū ab iis q exilio seruati sunt a Romo Aeneæ filio. Idē pene demagoras & Agatillus ponūt. Alii asserūt æneā (q ex molossis uenit post Vlyssem) Romā cōdidisse, & eā ab una iliesiū mulierū quæ Roma dicebat Romā denoiasse. Hæc. n. Troianas mulieres ut naues incēderēt hortata ē errores grauiter ferēs Arist. pñus scribit achiuos quosdā a Troia reuectos tēpestate in Italiā cōpulsos eē, & qūis exacta hyeme inde enauigare decreuissent, tñ cōbustis nauibus ab iis quas captiuas abduxerāt mulieribus: cōsiliū necessitate impellēte immutasse & Romā condidisse. Gallias refert Romā Troianā mulierē q cū aliis Troianis uenerat nupsisse latino aboriginū regi eiusq;, deinde filios urbē cōdidisse, & a matre denoiasse. Xenagoras historicus refert ulyssi ex Circe tris filios fuisse Romū Antiū & Ardeā q tris urbes cōdidere & cōditas a se denoiauere. Dion calcidicēsis Romū qdē cōditorē ait fuisse siue Ascanii siue æmathionis filius fuerit. Alii uolūt Romā cōditā fuisse a Romo Itali filio. Hæc igit græci scribūt. Ex romanis aūt nullus scriptor uetustus est, sed ex uetustis sermōib" fuatis in sacris tabulis nōnulli sumūt Aeneæ filios fuisse Romū & Romulū Romæ cōditores. Alii ex æneæ filia illos natos dicunt & latino obsides datos atq; ab eo sine filiis decedēte hæredes regni relictos. Alii dicūt Ascaniū successisse, & cū fratrib" regnū diuisisse ipsumq; albā & alia oppida. Romū uero capuā a pauo capy. Anchisam ab anchise & æneā (q postea ianiculū ē uocata) a pře a se uero Romā denoiasse. Hæc quodā tpe fuit deserta, sed seqntib" deinde tpibus aduentantibus colonis, quos albani sub romo & romulo duce miserūt antiquā cōstōnē resumpsit ut duplex fuerit cōstō, altera paulo post res Troianas, altera qndecim ætatibus inferior. Antiochus syracusanus tertiā cōstōnem ponit multo antiqorem regnante in Italia morgete. Solinus aūt refert Euādrū cū in Italiā uenisset oppidū ibi in monte inuenisse, quā ualētiā latini appellauerāt: ipse ergo hāc ne nomē imutaret Romā græco uocabulo dixit. Verius tñ putāt a Romulo cōditā Romā, eaq; q̄drata dicta est eo q æquilibra foret posita. Incipit a sylua q̄ est ara Apollinis & ad supciliū scalarū caci finit. ubi tigurium fuit faustuli in quo māsit Romulus q Romæ auspicato fundamēta iecit duodeuiginti natus ānos. xi. Calēdas Maias hora post secūdā ante tertiā: ut ait Lucius taruncius mathematicus nobilissimus. Ioue in piscibus, saturno, uenere, marte, & mercurio, in scorpione, sole in tauro, luna in libra cōstitutis. Dies illa parilia hēt. Obseruatūq; est deinceps nequa hostia cæderet parilibus ut dies ille a sanguine purus esset. Hæc landinus. Notū est aūt qd Liuius scribat lib. i. decados primæ, & qd Maro ænei. pri. q Romulū ex numitoris ultimi Albanorū regis filia Ilia rhea noie & ex marte genitū ferunt, urbis cōditorē. In octauo tñ uidet idē asserere qd Solinus dicēs. Tū rex Euāder Ro. cō. arcis &c. ut statim dicā. Romæ conditores Romæ situs Parilia

Ordo cū reliq̄ explanatiōe ē. Troiani sicuti. i. quēadmodū ego accepi. i. intellexi aut cognitionē accepi a priscis scriptoribus, cōdidere. i. cōdiderūt & cōstruxerūt: initio. i. statim a pricipio, atq; hūere. i. tenuerūt in possessione, urbē Romā. s. noie cū urbs p excellētiā dicat, ab urbo pte aratri fm Seruiū. Est aūt appositio urbē Romā: q. s. Troiani uagabāt. i. in diuersas regiones oberrabāt: sedib". i. māsiōibus firmis ut ænei. i. Sedes ubi fata getas ostēdūt, illic fas regna resurgere Troiæ: incertis. i. dubiis: ut ænei. iii. Auguriis agimur diuū &c. Incerti quo fata ferant ubi sistere det, existentes profugi. i. pcul a patria fugiētes, ænea filio Anchisæ & ueneris duce. i. ductore eorū. ¶ Et ab origenes. i. populi Italiæ antiqssimi qui ex Italia oriundi non habuerant aliunde origines, appositorie genus hominum agreste. i. in agris degere solitum, sine legibus. s. scriptis & sine impio existēs liberū atq; solutū. s. legibus sup. cōdidere atq; hūere in initio Romā, cū his. s. addictis Aenea & sociis eius. Vñ Maro ænei. viii. Tū rex Euāder Romanæ cōditor arcis. Hæc nemora idigenæ fauni nymphæq; tenebāt Gēsq; uirū, truncis & duro robore nata. Quis neq; mos neq; cultus erat nec iūgere tauros. Aut

componere opes norāt aut parcere parto &c. ubi & ipse sicut iā prius tetigi ipsius Solini in de memorabilibus mūdi de conditoribus urbis sequitur opinionē, nisi dicamus cōditorem arcis Romanæ, qa palātei. licet illic arx non fuerit. hi. s. pfugi Troiani & Aborigines postq̃ cōuenere in una mœnia. i. in unius urbis munimenta. Notabit aūt puer tunc unum rite hēre pluralem numerū qn substātiuū eius singulari caret. ut unos codicillos. unas literas, una mœnia. conuenere dico existētes genere dispari, quia alii a Troia oriundi alii ab Italia & ita diuersis patribus, licet Maro doceat dardanū authorē generis Troiani ex Italia ortū traxisse, & lingua dissimili, qa alii Troiane alii latine aut græce loquebanť, uiuētes alii alio more. i. diuersi diuersis istitutis, qa quot patriæ tot dicunť istituta & mores ē incredibile dictu. i. dum dr̄, aut ad dicēdū, quā. i. q̃tū facile. i. faciliter, coaluerint. i. cōsolidati sint i corp⁹ unius ciuitatis siliumq; moɽ.

Vna mœnia.

Hi postq̃ in una mœnia conuenere dispari genere: dissimili lingua, alii alio more uiuētes: incredibile ē memoratu q̃ facile coaluerint. Sed postq̃ res eoɽ ciuilib⁹ moribus, agris aucta, satis pspera, satisq; pollēs uidebať, sicuti pleraq; mortaliū habenť, inuidia ex opulētia orta est. Igiť reges, populiq; finitimi bello tentare, pauci ex amicis auxilio eē. Nā cæteri metu pculsi a periculis aberāt. At Romani domi, militiæq; intēti festinare, paraɽ, alius aliū hortari. hostib⁹ obuiā ire, libertatē, patriā, parētesq; armis tegere. Postubi pericula uirtute ppulerāt, sociis atq; amicis auxilia portabāt, magisq; in dādis, q̃ accipiēdis bñficiis amicitias parabāt. Impiū legitimum, nomē regiū hēbāt. Delecti qbus corpus annis infirmū, ingeniū sapientia ualidum erat reipub. consultabant, hi uel ætate, uel curæ similitudine patres appellabantur.

LAV. VAL. ¶ HI postq̃ &c. Hi Troiani & Aborigenes antiq Italiæ populi: cū in una mœnia urbis Romæ conuenissent: credi nō pōt q̃ facile creuerint. ¶ Dispari generi: qa hi qdē Troiani: hi uero latini. ¶ Dissimili: nā qa genus dispar erat: lingua quoq; dissimilis fuit. Nā sicuti uidem⁹ aliud idioma habēt Teucri: aliud Græci: aliud Latini. ¶ Alio more: alio ritu: & humano: & diuino: nā mos utrūq; cōplectiť: & diuinū: & humanū. ¶ Incredibile memoratu. i. credi nō pōt: si memoraret. ¶ Coaluerint. i. simul creuerit. Nā coalescere crescere significat. ¶ Ciuilib⁹: & qa populus ille in maximā breui peruenit multitudinē. ¶ Moribus: & qa multitudo populi creuerat: mores ē impositi sunt ciuibus. ¶ Agris: nam cum uicissent Romani populos finitimos agroɽ fines suoɽ ptenderūt. ¶ Satis pollens, satis potēs.

Coalescere

Pleraq; ¶ Pleraq; mortaliū habenť: in quo maior ps humanaɽ rerū inuidiose possideť, & iō, quia diuitiæ ingentes possidebanť a Ro. inuidia repente orta ē cōtra eos. ¶ Ex opulētia, ex diuitiis, & opib⁹ rerū. ¶ Igiť, qa inuidiam opulentia peperit Romanis. ¶ Tentare, pro tentabant Romanos. ¶ Pauci ex amicis, ut fuerūt Albani semp cōiūcti erāt Romanis. ¶ Cæteri: pter paucos amicos. ¶ Domi militiæq; intēti. i. bello & pace diligētes. ¶ Festinare: pro festinabāt ad ea quæ sibi: & repu. utilia eēnt & ad oia pro impio augēdo. ¶ Hortari: pro hortabanť. ¶ Tegere. i. defendere. ¶ Armis: armoɽ uirtute. ¶ Postubi: pro postq̃: una ps cōposita est postubi. ¶ Propulerā: procul pepulerāt. ¶ Virtute, fortitudine ai & corpis. ¶ Sociis atq; amicis: postea ubi se defenderāt: amicos atq; socios defendebant. ¶ Parabant amicitias. i. magis sub bñficio q̃ alieno sibi tradito amicitias parabāt sibi prisci Romani. ¶ Habebāt: Romani. ¶ Impiū regiū: dñationē: cui rex unus præerat. ¶ Legitimū impium. i. impium fm leges cōstitutū. Nam qui præerat summæ rerum rex appellabať. ¶ Delecti. i. seniores, qui per ætatē militare non poterant. ¶ Ingeniū sapientia. i. qui ingenio pollebāt. ¶ Sapiētia: ætate, & experiētia reɽ. ¶ Hi uel ætate. Nūc dicit: qūo appellabanť senatores: & qūo dicebanť q cōsilio pærāt, & reip. augēdæ, & hmōi erāt, qbus corpus infirmū erat: ingeniū aūt ualidū. ¶ Aetate, qa senes erāt quēadmodum solēt esse patres. ¶ Vel similitudine curæ, quia ipsi reip. utilitatē curabanť: quēadmodū pr̄es curant utilitatē filioɽ.

OMNIBO. ¶ COAluerint. i. simul creuerint. Sed postq̃ opulētia creuit discordarunt: & hoc est. ¶ Sed postq̃ res &c. & quia multi prosperitati inuidebant, igitur eos bello tentabant. ¶ Paucis: ex cunctis esse. i. erāt auxilio quare pauci: cām subiungit. ¶ Nam cæteri: ab illis paucis, pauci: inq̃ eis auxilio aderant. ¶ At Romani domi militiæq; intēti festinare, parare. ali⁹ alium hortari. i. hortabať. ¶ Hostibus obuiā ire pro ibāt &c. ¶ Magisq; in dandis q̃ in accipiēdis beneficiis amicitias parabāt. Qui. n. dat obnoxios sibi facit, qui accipit dāti obnoxius fit. ¶ Impium legitimū: legitimos & bonos imperatores. ¶ Nomen imperium regium habebant. Nam tunc tpis omnes imperantes reges dicebantur &c.

ASCE. ¶ SED postq̃ res. i. fortunæ & diuitiæ eorum. s. populorum prædictoɽ, aucta moribus ciuilibus. i. propter mores ciuiles quibus cōponere opes & parcere parto didicerant: agris. i. agrorum possessiōe, uidebatur satis prospera & satis pollens. i. potens & ualens, inuidia. s. uicinorum & circūiacentiū populorū est orta ex opulentia. idest propter opulentiam: sicut pleraq;: idest plurimæ res, mortaliū habēťur, quia fere prosperā fortunā sequiť inuidia. ¶ Igitur: qa inuidia orta erat reges & populi finitimi. i. in cōfinio habitantes: tentare suple cœperant subaudi eos bello: & paucis ex amicis: idest pauci amicorum: suple cœperunt esse auxilio, idest in auxiliū, aut dicamus hic historographorum regulam esse qua infinitiuos pro imperfectis indicatiui in rebus narrandis ponunt, ut sint tentare pro tentabant, & esse p erāt. ¶ Ideo autem pauci erant auxilio: nam cæteri, scilicet amici perculsi metu idest timore regum & populorum insurgētium contra Romanos: aberant a periculis. s. imminentibus. At id est sed Romani intenti. s. negociis suis, quia res eos propius urgebat: festinare, id est festinabant & parare, idest parabant. hoc est comparabant aut disponebant domi. i. in ciuitate sua, & militiæ: idest foris in bello. Vbi domi & militiæ ponuntur pro aduerbiis in loco absolute in genitiue more propriorum nominū loci minoris non q. certa domus per militiam significabatur ut nonnulli somniauerunt: nā ubicunq; bellabatur militia erat a militibus dicta: sed quia locus habitatiōis quietæ per domi: & exercitii militaris per genitiuum militiæ significabatur: & alius. s. romanorum hortari: idest hortabatur. alium: non dicit alter alterum: quia de multis loquitur. poterat enim unus multos cohortari: & ire. i. ibant hostibus obuiam non expectantes donec obsiderentur spoliatis iam agris: & tegere, in est tegebant armis libertatem: qa nulli tributa pendebāt: & patriam: scilicet suam: id qua iam plurimi aut fere omnes nati erant. ¶ Patria enim est in qua patrati seu geniti sumus: & parentes propter senium ad arma iam inutiles. Posset forte coniunctum legi libertatem patriā. i. ipsius patriæ hoc est urbis Romæ quæ illic natis patria erat. Iusti aūt belli cā potissima est penates. patriā: parētes, cōiuges, ac liberos defendere. Vnde fere in concionibus liuianis duces cohortātur milites suos ut bellaturi eorūdem meminerint.

Regula histriographorum

Domi⁹ Militiæ.

Patria

¶ POST ubi

¶POST ubi,postquam.¶ Initio,ab initio.idest a primordio urbis.¶ Conseruandæ libertatis causa,fuerant reges,ut libertas conseruaretur,quia pepulerant hostes:qui Romanis libertatem eripere uolebant, & suo imperio subigere. ¶ Augendæ rei ,quia præerat unus summæ rerum. qui omnia suo ordine regeret , & si quid mali commissum fuisset iex uindicaret, & hoc pacto omnes ciues una erant concordes,quapropter respu.Ro.uehementer augebatur.¶ In superbiã,& dñationẽ,qa non ẽm leges,& ẽm instituta maioꝝ reges nouissimi popu.Ro.tractabant,sed ꝑ arbitrio:& uoluntate sua omnibus dominari,omnesq; opprimere:seu recte,seu perperam studebant.¶ Binos imperatores. idest LAV. VAL.

Postubi regiũ ipiũ.qđ initio cõseruãdæ libertatis,atq; cã augẽdæ reip.fuerat.i superbiã.dñationẽq; se cõuertit.immutato more.annua ipia.binosq; impatores sibi fecere.Eo mõ minime posse putabãt ꝑ licẽtiã insolescere animũ hũanũ.Sed ea tẽpestate cœpe se qsq; magis extollere.magisq; igeniũ in prõptu hr̃e.Nã regibus bõi q̃ mali suspectiores sũt,sẽpq; his aliẽa uirtus formidolosa ẽ.Sed ciuitas incredibile mẽoratu ẽ adepta libertate q̃tũ breui creuerit:

duos cõsules .i. cõsulatũ regiũ cõstituere Romãi priores.¶ Annua ipia.i. q̃ tm̃mõ anno uno pmanerẽt,nã cõsules uno tm̃ anno ꝑmanebãt i iperio. ¶ Eo mõ.s.tm̃õ annua tẽ impia. ¶ Insolescere:in supbiã,& in isolẽtiã posse icidere: eo q̃ iperiũ breue erat.¶ Ea tẽpestate,eo tpe in libertatẽ uidicata est ciuitas.¶ Quisq;.s.qsq; ꝑ uiribus suis.¶ Extollere:magnificare se.¶ In ꝑmptu.i. pato,& manifesto,nã no fiebãt,ne uirt⁹ sua despicere posset reges, sicut prius, quũ reges ui bẽ hẽbãt.¶ Nã regib⁹:rõ est cur qsq; uirtutẽ suã apire studebat:qa boni magis sũt suspecti q̃ uiles & ignaui:nã regũ tpe ẽt siqs igeniũ maximũ habuisset: ostendere nõ audebat: ne se suspectũ faceret regibus.¶ Suspectiores:magis suspecti.¶ Quam mali:q̃ uiles & ignobiles:nec dicas q̃ improbi & praui:sed q̃ uiles & ignaui:& ita boni prudentes & præclari uiri.¶ His.s.regibus. ¶ Incredibile memoratu.i.ere di nõ põt:ñ memorari.¶ Adepta,parata:& est usus adepta in passiua significatione.

¶POST VBI .Ita primitus reges fuerũt,sed prænimia insolẽtia,nomẽ eoꝝ cielerũ est.¶ Fecere sibi annua imperia,ut paruã licentiã haberent in ipsa ne unus esset insolens,& superbiret.Non insolescebant,quidem,sed magis ad gloriã tendebant.¶ Magisq; ingenii uires.s.uires animi q̃ uires corporis. & ,quare hoc faciebant,ut timerentur,& hoc est.¶ Nã regibus boni q̃ mali.idest strennui q̃ inertes. ¶ His.idest regibus. ¶ Formidolosa.idest conferens formidinẽ formidolosus est proprie qui patitur formidinem,sed hĩ improprie ponitur.¶ Sedciuitas &c. Adẽpta erat primitus libertas sub regibus, sed adepta libertate suauius imperatoribus facile creuit ciuitas & q̃ facile incredibile memoratu est. OMNIBO.

¶POST ubi.Graphice ꝑsequitur uirtutẽ romanoꝝ,q̃ narratio id saltẽ boni habet q̃ dũ siue seuere siue amãter priscos romanos cõmendat cæteros reip.rectores quales esse debeant ꝑscribit.Bonũ aũt seruat ordinẽ.Nã surgenti iperio prima cautio fuit inimicos ꝑpulsare atq; deiicere,quibus stantibus tutũ esse nõ poterat.Deinde ut ꝑpetuæ sint amicitiæ,socius & amicis suppetias ferre:eosq; bñficio deuincire,tũ imꝑiũ legibus stabilire.& senatũ instituere.Verũ ubi regiũ iperiũ q̃ unius erat in supbiã & dñationẽ se cõuertit ad cõsules q̃ bini creabãt quot ãnis:res relata ẽ.Cæteꝝ qa plurimi ad cõsulatũ ꝑuenire poterant sũma qsq; ope nitebat sese extollere & ingeniũ ostẽtare.Vñ ciuitas romana mirũ sũpserat icremẽtũ q̃ oia sub ordine text⁹ patebũt q̃ talis est.Post.i.postea ubi.i.q̃ñ uel post ubi.i.postq̃ ꝑpulerãt.i.porro pepulerãt a se uirtute.i.ꝑ uirtutẽ & fortitudinẽ suã:picula q̃ ab hostibus iminebãt:& ipi portabãt.i.ferebãt sociis.i. cõfœderatis atq; amicis.liberis auxilia id est suppetias cõtra eorũ hostes.& parabãt.i.cõpabãt & acquirebãt amicitias magis dãdis bñficiis q̃ accipiẽdis.(ubi signãda ẽ regula uenustatis.Pulchre utimur ꝑ gerũdiis gerũdiuis noib⁹ ꝑserti i ablatis ꝑlibus in designatiõe seqlæ positis.ut ubi grãmaticus diceret,facies ofonẽ latinã legẽdo nr̃a plænioẽ,dixit in principio officiorũ Cic.ceroleg ẽdis nr̃is.Et ubi ille diceret magis dãdo q̃ accipiendo bñficia dixit disertissimus author noster dãdis &c.tũ sup.imperiũ legitimũ.i.legibus stabilitũ habebat nomẽ regiũ.i.q̃ tũ legitime iperabant dicebanẽ reges quos septẽ cõmemorat Liuius lib.i.ab romulo icipiẽs.¶ Delecti.i.de multis ad consultatiõẽ lecti:deligere.n.est de multis plusculos ad aliquod munus ad quod aptiores uidet legere:unde iuuenes ad bella deligi solent ut in delectu militũ:& seniores ad cõsultationẽ ut æneı.iii.Delectos populi ad ꝑceres,primũq; parẽtẽ.Mõstra deũ refero & q̃ sit sententia posco.uñ hic addit,q̃bus corpus erat infirmũ ãnis.i.ꝑ annos & seniũ:sed ingeniũ erat ualidũ sapiẽtia.cõsultabãt.i.cõsilio ꝑspiciebãt reip.(unde prio officiorũ dicit.Ci.Senibus labores corpis sũt minuẽdi:exercitationes animi ẽt augẽdæ uidẽt.dãda uero ẽ opa ut amicos iuuẽtutẽ & maxie rẽp.cõsilio & prudẽtia q̃ plimũ adiuuent.(hi.s.seniores appellabãt uel ætate q̃ seniores erãt,uel silitudie curæ.i.ꝑpea q̃ sicut rẽp.curabãt ut pr̃es familiã solẽt appellabãt dicit pr̃es,uñ nouit uer siculi.Est pr̃,hic cura pr̃ ẽ alius genitura.Hic pr̃ ætate pr̃ ille uocat honore.¶ Post.i.postmodũ ubi.i.postq̃ iperiũ regiũ.i. qđ penes reges erat qđ fuerat initio cã libertatis cõseruãdæ atq; reip.augẽdæ,cõuertit se i supbiã & dñationẽ.i.dnatione supbã:romani fecere sibi more.i.ritu gubernãdi imutato:ipia annua.i.in iisdẽ nõ nisi annũ duratura.q̃ ꝑ et ipatores binos.i.singulis annis duos uidelicet cõsules . qa putabãt aium humanũ posse eo mõ.i.ꝑeũ modũ minime.i.nullo mõ:insolescere.i.fieri insolẽtẽ & supbũ ꝑ licẽtiã.i.nimiã ꝑmissiõẽ faciẽdi eius qđ libido ferret,cũ.n.breue ẽẽt imperiũ & in duos collatũ uidebat nullus insolẽtiæ relictus locus.¶ Sed.i.n[illegible]ominus rõani cœpere.i.incepit extollere ea tempestate.i.eo tempore magis q̃ prius cum non esset spes obtinẽdi imperii, quisq; sup.cœpit extollere se. & habere ingeniũ magis in promptu,idest paratum & manifestum ut cito ostentet sese & paratum sit ad quiduis audendum.
¶ Nam boni sunt suspectiores.idest magis suspecti regibus q̃ mali.idest magis timent bonos.idest strenuos q̃ malos.idest ignauos & inertes.Est autem regibus datiuus rectus a suspectiores uirtute absoluti seu positiui , & uirtus aliena est semper formidolosa.idest plena formidinis aut multum formidanda.(Accipitur aũt ut ualla docet hic passiue)his scilicet regibus idest rectoribus teipu.quasi dicat.ideo in promptu quemq; habuisse ingenium ne si forte rectores seu consules quibus uirtus aliena semper formidolosa est quippiam moliantur ipsi sibi in mora sint.¶ Sed ciuitas. Ostẽsa origine ciuitatis affert eius incrementum in primis admirandum,simulq; qua uia cœptum sit dicens. Sed incredibile est memoratu.idest dum memoratur,quantum ciuitas.idest collectio ciuium Romanorum,creuerit breui,scilicet tpe libertate adepta.i.acqsita & obtẽta,hoc ẽ postq̃ libertas illis acqsita erat domitis iã hostibus & expulsis regib⁹. Vñ adepta libertate ablatiui sunt in designatiõe sequelæ positi,sed aiaduertendũ oia deponentalia actiuæ significãtia olim fuisse cõsa,ideoq; deponentia dicta q̃ alteram significationem(quæ fere passiua est)deponant,quã tamen participia plerunq; resumũt,unde adepta hic passiue accipitur,& frequenter leguntur adipiscendus sequẽdus imitandus &c.

Regulæ uenusta tus

Deligere Delecti

Deponẽtia uerba

LAV. VAL. ¶ Incesserat, inuaserat Romãos postq̃ ipsi in libertatē peruenerūt. ¶ Simulac belli patiens, quia assuefacta erat bellis gerēdis. ¶ Per laborē & usum: militiā .i. laborando & militādo militiā gerere: & laborē pati assueti erant: quia per laborē & cōtinuum usum fiebant belli pitiores. ¶ Vsu. cōsuetudine. ¶ Magis in decoris armis .i. magis cupiditatē suam ponebāt in his: quæ ad rē militarē pertinent, q̃ in his: quæ ad uoluptatē seu luxum attinere uidemus. ¶ Decoris: ornatis, insignibus. ¶ Militaribus: bellatoribus bello accōmodatis. ¶ Scortis, meretricibus. ¶ Conuiuiis: supfluitatibus ciborū. ¶ Igitur narrare cœpit Salu. mores populi Ro. & instituta eius: quibus ad tātā magnitudinē imperii facile se puexerat, quod etiā hic facit: igiť quia summo labore se exercuerant in bello: & suas oēs cupiditates posuerūt in uirtute. ¶ Talibus uiris: qui contināetia & labore se exercuerant. ¶ Non locus ullus Asp: aut arduus editus & eleuatus: qa q̃q̃ locus editus eēt: uel munitus: tamē uirtute sua superabant. ¶ Non armat⁹ hostis for. & qa in bello diu se exercuerāt: iō armatos hostes nō metuebāt Romani. ¶ Omnia domuerat. s. locos & hoīes uirtute sua domuerāt Romani. ¶ Certamē, cōtētio. ¶ Inter ipsos. s. Romanos qsq; pperabat. ¶ Ferire nō expectabāt alii alios, ut hostes iuaderēt, sed unusqsq; primus eē uolebat, ut eā laudē adipisci posset. ¶ Murū ascēdere pperabat: unusqsq; in oppugnādis urbibus primus eē uolebat, q murū ascenderet ut muralē coronam assequareť. ¶ Nam corona muralis dabať his: qui primū murū ascendissent.

Corona muralis

tāta cupido gloriæ icesserat. Iā primū iuuentus simulac belli patiēs erat. In castris p laborē & usum militiā discebāt. Magisq; in decoris armis & militaribus eqs, q̃ i scortis atq; in cōuiuiis libidinē hēbāt. Igiť talibus uiris nō labor insolitus, nō locus ullus asp, aut arduus erat: nō armatus hostis formidolosus. Virt⁹ oia domuerat. Sed gloriæ maximū certamē inter ipsos erat. Sicq; qsq; hostē ferire, murū ascēdere circūspicir, dū tale facinus faceret. pperare ea, diuitias, ea, bonā famā, magnāq; nobilitatē putabāt. Laudis auidi, pecuniæ liberales erāt. Gloriā ingētē, diuitias hōestas uolebāt. Memorare possem,

¶ Tale fa. fa. i. dū primus feriret hostē: dū primus murū ascēderet. ¶ Tādiu ea: sic uincēdo hostes & expugnando urbes. ¶ Diuitias bonas, magnāq; in hostibus uincēdis & urbibus expugnādis: famā: nobilitatē: suasq; oēs diuitias ponebāt. ¶ Laudis auidi: auari qdē erāt gliæ pecuniæ āt munificētissimi. ¶ Laudis, quā discrie uitæ gerebāt. ¶ Pecūiæ liberales: quā suis amicis pfūdere nō dubitabāt. ¶ Gloriā igētē: qtū qdē ad gloriā ptinebat nihil imoderatū fuit: q̃tūq; ad diuitias moderatas gaudebāt. ¶ Ingētē: plusq̃ Medioc ē. ¶ Honestas mediocris. ¶ Memorare possē his de cāis hoc sæpe cōsecuti sūt Ro. ut ipsi pauci igētē hostiū multitudinē fuderit atq; fugauerit: sæpe urbes iexpugnabiles tādē uicerit.

¶ TANTA gloriæ cupido id est uoluntas & uere magna incesserat: qa iam primū &c. ¶ Igitur uiribus talibus notat de moribus militum Romanorū: & quia tales erant milites Romanorū. ¶ Igitur locus asper: saxosus. ¶ Arduus: ut montium ascēsus: quia uirtus eorum talis erat. ¶ Tale facinus. i. tam gloriosum factum &c. ¶ Memorare possem. Quando quidem tales erant Romani: igitur paucitas ipsorum militum propulsabat hostem: & hoc possem memorare, nisi memoratio me longius traheret a proposito, & hæc memorare possem &c.

OMNI. BO.

¶ TANTA id est tam magna cupido gloriæ incesserat .i. iuaserat, sane dicimus Cupido incessit mihi & in me: ab icesso uerbo. Est aūt dictū per modū acclamationis sicut æneid. i. Tantæ molis erat romanā condere gentem. ¶ Iamprimum &c. Addit (ut dixi) uiā qua tantum sumpsit incremēti dicens. Iamprimū .i. ut primū dicā, aut primā incrementi partē putē, iuuentus .i. multitudo aut ipsa manus iuuenū (sic eni fere capitur iuuentus, cū iuuenta sit ætas ipsa, & iuuentas dea ætatis scdm Seruiū. q̃uis senectus & senecta pro eodē accipiantur: simulac id est statim aut continuo postq̃, erat patiens belli id est sudoris & laboris bellici potens, sicut uiri potens uigro nubilis dicit, ita iuuenis ut primū arma ferre & tractare potest belli patiens aut potens dicit, discebant .s. iuuenes, respicit eni ad rem nō ad uocē nā iuuētus collectiuū est: in castris idest in tētoriis uallo cinctus, militiā id est ad artē militarem, usu id est assiduetudine, p laborem quo duriores efficiebanť uñ Maro in geor. Assuetūq; malo ligurē, in laudē eius dicit φ ppterea rei bellicæ aptior eēt φ malo .i. labori assuetus. Et hēbāt magis libidinē .i. uoluptatē & cōplacētiā delectabilē: hic aūt ōditur libido cōe uocabulum .i. tā in bonū q̃ in malū posse accipi, licet frequētius i malū, nisi sit figurate dictū sicut illud Maronis Disce puer uirtutē ex me uerūq; laborē Fortunā ex aliis. quia fortunā nemo discit cū fortuitu obueniat. uñ subaudiri uoluit tibi delige aut sume. Et illic. Sic uenus. ac ueneris cōtra sic filius orsus, qa uenus orsa non est sed finit sermonē, subaudiuit. Sic uenus dixerat. ita hic subaudiendū sit uoluptatē aut oblectamētū in decoris armis, sed nō pcedit, sic eni uoluptatē armorū cū libidie scortoꝝ cōpararet. cū delectationē eoꝝ magis i armis & eqs q̃ i scortis & cōuiuiis eē uidit, dicam⁹ ergo ut occepim⁹: magis i armis decoris .i. dec⁹ & ornamētū afferētib⁹, & in eqs militarib⁹ .i. ad militiā aptis. (Quia sūt etiā ad uehicula apti. uñ æneid. iii. Bello armāť eq bellū terra hospita portas Sed tū iidē oli curru sueti succedē Spes ē pacis ait) q̃ i scortis .i. pueris aut puellis pstitutis q̃ scorta dnr, φ ut scorta .s. i. pelles arietinæ subigi soleāt. Sane oē nomē in um si nō ē ppriū mulieris apd nos neutri ē gnis ēt si utriūq; sexū cōnotet ut scortū & mācipiū. & q̃ in pli usitatiora sūt seruitia & ministeria p seruis & ministris.) in cōuiuiis .i. comessationib⁹ & ebrietatibus q̃ ab latinis honestiore uocabulo cōuiuia φ sint cōuiuēdi gr̃a istituta q̃ a græcis symposia dicunť. Igiť ullus labor nō erat isolit⁹ .i. isuetus. & ob id durus ac difficilis nō erat: sed facilis, & ullus locus nō erat asp .i. durus & inaccessus aut arduus .i. nimis altus & difficiľ. & ullus hostis armat⁹ nō erat formidolosus .i. formidādus plimū: uiris talib⁹ .i. sic ab ieūte adolescentia istitutis. Virt⁹ .s. eoꝝ domuerat oia. Sed maximū certamē gliæ .i. qs eoꝝ gliosissime ageret, erat iter ipsos. Et sic qsq; ferire .i. feriebat hoc ē pcutiebat hostē, ascēdere .i. ascēdebat muꝝ, & circūspici .i. circūspiciebat a ducib⁹ & cæteris militibus dum faceret tale facinus, & pperare .i. pperabāt & putabāt ea. s. circūspici & pperare eē diuitias, bonā famā, & magnā nobilitatē, & erāt auidi laudis, & liberales .i. liberaliter largitores pecuniæ, & uolebāt gliā in gētē eē sup. diuitias honestas. ¶ Mēorare pos. Curriculo pcurrit ingentē populi Ro. uirtutē qua gloriā summā meruerāt. additurus isfortuniū ppter scriptorū pœnuriā qua laudis suæ fama fraudati sunt, qđ sic cecinit q̃rto carminū Hora. Neq; Si chartæ sileant qđ bene feceris Mercedē tuleris. Quid foret. Iliæ mauortisq; puer si taciturnitas obstaret meritis iuidia romuli? Et paulo post Dignū laude uirū musa uetat mori Cælo musa beat. Et ode sequēti. Paulū sepultæ distat inertiæ Celata uirt⁹ &c. At cōtra dicit athenienses claros φ copiā scriptoꝝ habuerint. Ordo ē. Ego posse mēorare .i. recitādo ad mēoriā reducere, in

ASCE. Incesso
Iuuētus Iuuenta Iuuētas
Libido
Scortū Regula Pueroꝝ Cōuiuia Symposia

¶ QVibus

QVIBVS locis Populus Ro. fuderit parua manu .i. multitudine belligerantium. Manus enim collectiue accipitur pro multitudine praesertim manu operantium ut militum, quorum praestantia in dextera est, unde est illud aenei. ii. si pergama dextra Defendi possent etiam hac defensa fuissent. Et ideo dixit eiusdem. vi. Hic manus ob patriam passi. Hor. i. sermonum accepit pro multitudine poetarum, quibus etiam manus in usu est scribendo dicens. Multa poetarum ueniat, manus, auxilioque. Sit mihi &c. Copiae autem sunt copiosi exercitus, in qua significatione non nisi necessitate metrica singulariter effertur ut aenei. ii. Respicio & quae sit me circum copia lustro, fuderit ergo parua manu maximas copias hostium, ut in Armenia ubi Lucullus tigramen habentem exercitum centum militum duodecim milibus militum fudit & filium eius captiuum in triumphum duxit. Et in hispania post mortem scipionum duce L. martio maximae copiae poenorum caesae sunt authore Liuio ad finem libri. v. decadis tertiae. Et possum memorare quas urbes munitas natura id est situ naturali Popu. Ro. coeperit id est expugnauerit & inuaserit, ut Carthaginem nouam in hispania & terra & mari munitam auspicio & ductu. P. Scipionis aphricani superioris. Et Numantiam in eadem hispania & oppidum, illud quod exploratione liguris cuiusdam marius excepisse dicitur in iugurtha. Et innumeres alias, memorare inquit possem, ni id est nisi ea res id est memoratio & recitatio uictoriarum Po. Ro. traheret nos longius ab incepto id est ab instituto opere de Catilinae coniuratione. Sed quamquam Populus Ro. mira gessit minus tamen memorantur eius gesta, & ita in obtentione famae & gloriae infelix est quia fortuna dominatur profecto in omni re, quae. s. hominem extra se sit quaerendi, ut in nomine praeclaro, indiuitiis, & interdum in uictoriis. In bonis autem eius nihil. Unde in iugurthino dicturus est. Manus / Copiae / Fortuna

MAXImas hostium copias parua manu, ut Lucul. qui aduersus Tigranem Armeniae regem centum milium exercitum duodecim milibus militum fudit atque fugauit, in quo proelio Tigronista filius ipsius Tigranis captus est, atque triumpho ductus. ¶ Quas urbes natura munitas, sicuti fuit Carthago noua in Hispania quae quamquam natura loci & a terra, & a mari munita esset, tamen Po Ro. uirtute sua eam coepit ductu & auspicio Publii Scipionis Africani superioris. ¶ Ea res. s. praedicta in medium adducere, ¶ Ab incepto, a proposito, uidelicet a descriptione seditionis Catilinae. ¶ Sed fortasse hoc pertinet ad id, quod sequitur, & hoc dicit, quamquam Romani plura gesserint domi atque militiae egregia facinora quam alius in orbe terrarum populus, tamen fortuna fecit, ut ceteri terrarum populi fama praestarent. Nam quis multa gesserit, non tamen fuerunt scriptores, qui ea memoriae traderent. Ceteri autem quamquam non tanta fecerint, tamen quia scriptores ea illustrarunt clariores habentur fama. ¶ Sed fortuna dominatur in omni re. i. res omnes humanas subeius imperio tenet. ¶ Ea res omnes. i. fortuna res hominum pro suo arbitrio huc atque illuc uariat, ut si obscurae fuerit, eas clariores reddere possit, si uero praeclarae obscuras faciat. ¶ Celebrat, illustrat. ¶ Obscurat, ignobiles reddit. ¶ Ex libidine, pro sua uoluntate & arbitrio, quia Atheniensium famam celebrauit. Romanorum autem obscurauit non ueritate. ¶ Atheniensium res, quia fortuna in omnibus rebus ualet, & hic probari potest. LAV. VAL.

quibus in locis maximas hostium copias Populus Romanus parua manu fuderit: quas urbes natura munitas pugnando coeperit: in ea res longius nos ab incoepto traheret. Sed profecto fortuna in omni re dominatur. Ea res cunctas ex libidine magis quam ex uero celebrat obscuratque. Atheniensium res gestae, sicut ego existimo satis amplae magnificaeque fuere. Verum aliquanto minores quam fama

SED profecto. Et quia tales fuerunt maximam laudem & gloriam meruerunt, sed non tantam habuerunt quantam promeruerunt. Unde hoc ex fortuna. Potuit ne hoc fortuna, potuit utique quia ipsa in omni re dominatur. ¶ Nam ex libidine. i. secundum uoluntatem suam. ¶ Magis quam ex uero. i. quam ueritas, & hic ostendit per Athenienses et Ro. Athenienses enim amplam gloriam meruerunt. Sed ampliorem multo consecuti sunt. Et hoc per scriptorum copiam. Ro. uero multo maiorem promeruerunt quam adepti sunt, & hic per scriptorum inopiam, & hoc est Atheniensium &c. OMNIBO.

SED dux atque imperator uitae mortalium animus est, quippe fortuna, probitatem, industriam, aliasque bonas artes neque dare neque eripere cuiquam potest. Et seneca epistola. xcix. Errant qui aut boni aliquid nobis aut mali iudicant tribuere fortunam. Valentior enim omni fortuna animus est. Et in utramque partem ipse res suas ducit, beataeque ac miserae uitae sibi causa. At Ci. in libro de natura deorum sic ait. Ad rem autem ut redeam iudicium hoc omnium mortalium est fortunam a deo petendam, a seipso sumendam esse sapientiam. Fortuna autem ut scribit Lactantius libro tertio. cap. xxix. est accidentium rerum subitus atque inopinatus euentus. Simulachrum eius cum copia & gubernaculo fingunt tamquam haec opes tribuat & humanarum rerum regimen obtineat. Cui opinioni Vergi. assentit fortunam omnipotentem uocans. Philosophus lib. ii. Phisicorum ait fortunam esse causam per accidens. Cum autem nobis multa praeter spem euenire uiderent, & homini quantumuis prudenti & sagaci multa in peius ruere & retrolabi, unde illud enei. ii. Aspirat primo fortuna labori. Sed nihil inuitis fas quemquam fidere diuis, ideo Romani occultae illi potentiae diuinae qua praeter spem bona euenirent & mala arcerentur eidem fortunae dicauerunt. Unde Pli. lib. ii. c. vii. Toto quippe mundo, & omnibus locis omnibusque horis omnium uocibus fortuna inuocatur, & una nominatur, una accusatur una agitur rea, una cogitatur, sola laudatur, sola arguitur, & cum conuitiis colitur, uolubilisque a plaerisque etiam & caeca existimata, uaga, inconstans, incerta, uaria [illegible] indignorumque fautrix, huic omnia expensa, huic fe[illegible] sunt accepta, & in tota rantione mortalium sola utramque paginam facit, adeoque obnoxii sumus fortis, ut fors ipsa pro deo sit, quae deus probatur incertus, unde Iuue. sed nos Te facimus fortuna deam. Et alibi [illegible] fortuna uolet fies de rhetore consul. Si uolet haec eadem fies de consule rhetor. unde quia uarius est rerum extra nos [illegible] rum euentus dicit author noster quod in omni re dominatur, intellige ut dixi externa, quia sermones accipiendi s[illegible] [illegible] materiam subiectam authore philosopho hic autem dictum suum probaturus est per famam & glo[illegible] [illegible] ex bene factis Romani minus quam graeci citra culpam suam fortuna ita uolente obtinuerunt. ¶ Ea scilicet [illegible] at. i. celebres & ut dicunt nobiles ac famosas reddit & obscurat. i. ignobiles reddit, cunctas res magis [illegible] ne. [illegible] inata uoluntate sua quam ex uero scilicet iudicio, ex merito uniuscuiusque. Unde Maro. in opusculo de [illegible] meritos auget honoribus. Iustos illa uiros paupertate grauat. Indignos eadem diuitiis beat. Haec [illegible] ien [illegible] hibet senes. Iniusto arbitrio tempora diuidens. Quod dignis adimit transit ad impios. Nec discer[illegible] tr. [illegible] iudicat. Inconstans fragilis perfida lubrica. Nec quos clarificat perpetuo fouet. Nec quos deserit, [illegible] pr. [illegible] Quia ut dicit Boetius in hoc solo est constans quod semper inconstans, uerum quia de fortuna satis diximus [illegible] sequamur. ¶ Res gestae atheniensium. i. ab atheniensibus fuere sicut ego existimo, in quo se candidum & minime in[illegible] ostendit, satis amplae & magnificae, uerum fuere aliquanto minores quam feruntur fama, sed quia magna ingenia scriptor[illegible] uidelicet historiographorum inter quos est praecipuus thucidides prouenere. i. sponte nata sunt ibi. s. athenis facta atheniensium celebrantur per omnem terrarum pro maximis. i. tamquam fuissent maxima. ¶ Ita uirtus eorum qui fecere ea habetur tanta, quantum praeclara ingenia potuere extollere ea. i. facta eorum uerbis. s. scriptis. ASCE.

LAV. VAL. ¶FERVNtur, pferunt.i. extollunt a scriptorib⁹. ¶Ibi.s.athenis. ¶Prouenere,nati sunt,pgeniti sunt. ¶Per terrarū orbē.i.in uniuerso terrarū orbe illustrant & clarificant tanq̃ maxima fuerint.Itaq̃ eorū,q ea fecere ob hāc cām,tāta hētur imperatorū uirt⁹,q̃tū uirtutē eorū suis scriptis illustrare potuerūt scriptores. ¶Tāta,tātæ magnitudis. ¶Fama.s.res gestas.Athenis. ¶Negociosus,maxie se dederāt negociis aut militādo,aut rep.consultando. ¶Ingeniū nemo sine corpe nemo se dederat studiis lrārū sine exercitatiōe corpis. ¶Malebat,poti⁹ uolebat. ¶Et sua ab aliis,uolebat de se alios dicere potius q̃ se aliorū gesta narrare. ¶Igit supius exposuit Sal.rōnes cur res geste atheniēsiū maiores fuere fama q̃ res.

ferunt. Sed quia puenere ibi scriptorū magna ingenia p terrarū orbē, Atheniensiū facta p maximis celebrant. Ita eorū q ea fecere uirtus tāta hētur q̃tū ea uerbis potuere extollere pclara igenia. Sed Po.Ro.nūq̃ ea copia fuit, q prudētissimus q̄sq̄ maxie negociosus erat. INGENIVM nemo sine corpe exercebat. Optimus q̄sq̄ facere q̃ dicere: & sua ab aliis benefacta laudari, q̃ ipse aliorum narrare malebat. Igit domi militiæq̄ bōi mores colebāt. Concordia maxima, minima auaritia erat. Ius bonūq̄ apud eos nō legibus magis q̃ natura ualebat. Iurgia, discordias, simultates cū hostib⁹ exercebant, ciues cū ciuibus de uirtute certabant, in suppliciis deorū magnifici, domi parci, in amicos fideles erant. Duabus his artibus audacia in bello, ubi pax euenerat æquitate: seque & remp. curabant. Quarū rerum ego maxima documenta

Sed non ita euenit Ro.eo q in urbe Rom.raritas scriptorū fuerat. Nā q̄sq̄ Ro.deditus erat, negociis, & sua ab aliis potius celebrari,q̃ se aliorū gestas res pdicare malebat. ¶Igit,qa oēs negociis,& gerēdis reb⁹ dediti erāt. ¶Domi,in pace. ¶Militiæ,in bello. ¶Cōcordia ma.aua.nā unū seqt ex reliquo,nā qa n̄ erāt auari,iō erāt cōcordes,nota ergo ex auaritia nasci discordiā. ¶Ius equūq.i.ius ex bono & æquo,nā ius ex bono & æquo cōstare dr̄ qd oib⁹ cōuēit. ¶Nō legib⁹ magisq̃,qa sine legib⁹ quā ipsi nālit boni erāt & æq. ¶Iurgia uerborū sūt. ¶Discordias,dissensiōes & inimicitias, ¶Simultates,i.opias. ¶Cū ciuib⁹ certamē erat ut pstarēt uirtute aliis. ¶Suppliciis. Nota q supplicium supplicatio dr̄ eo q priscis tpib⁹ ex dānatorū pecūia diis sacrificia exhibebātur,nā qa soluer̄ pecuniā ex maleficio cōmisso suppliciū erat reo,ꝯsuetudo īoleuit,ut suppliciū supplicatio dicat,nā apud antiquos,ois pœna pecuniaria fuit notata sm̄ delicti q̄titatē. ¶In sup.i sacrificiis,nō dubitabāt hecatōbē facere.i.sacrificiū,i quo cētū boues mactebāt. ¶Parci,moderati,nā inde fit parsimonia. ¶His duab⁹ artibus audacia,audacia q in periculis se exponere nō dubitabant. ¶Vbi bello pax euenerat idest pacis æqualitate,tempore. ¶Aequitate,quia æquo iure omnes uiuebant. ¶Quarum rerum uidelicet, quia ipsi & in bello audaces & domi æqui essent.

Ex auaritia discordia oritur

Supplicium

Hecatōbe

OMNIBO. ¶PROVEnere,creuere. ¶Ea copia.s.scriptorū.& qa Atheniēses scriptores hēbant & Ro.cām subiūgit dicēs. ¶Quia prudentissimus q̄sq̄ maxime negociosus erat.i.negociis corporū intētus &c.Igit domi militiæq̄ boni mores &c.Et qa malebant bñfacere q̃ bñfacta aliorū dicere. ¶Igit &c. Nō magis legibus q̃ natura ualebāt. Nā & si leges non essent naturaliter,ius legale seruar̄ nō posset. ¶Discordias,manifestas. ¶Simultates latētia odia. ¶In suppliciis deorū.i. supplicationibus ideo ponuntur quia moris erat antiquitus,ut de rebus supplicum idest damnatorum.Quia enim damnantur supplex & humilis uel donaria.i.templa ampliarentur. ¶Magnifici,largi his duabus artibus.s.audacia in bello,& æquitate in pace. ¶Quarum rerum.s.reip.& se audacia & æquitate curarent.

ASCE. ¶SED ea copia id est abundātia scriptorū nūq̃ fuit Po.Ro.causam honestā affert ne id ignauiæ eis det dicēs,qa prudētissimus q̄sq̄ id est q̄libet prudenti ingenio pditus,erat negociosus.i.operosus. ¶Nemo exercebat ingeniū sine corpe.i. nemo theoricæ.i.speculatiuæ sciētiæ se dabat sine praxi.i.sine opatione,nec contēplatiuæ uitæ cōmissa penitus actiua optimus q̄sq̄.i.ois summope bonus malebat.i.magis uolebat facere.s.bñ & pclare q̃ dicere,& bñfacta sua laudari ab aliis,q̃ ipse narrare.s.cū laude sup.bñfacta aliorū. ¶Igit.i.& ideo boni mores colebant domi.i.in ciuitate tēpore pacis, & militiæ.i.in tēpore belli. ¶Concordia erat sup.inter eos maxima,liuius tn̄ ciuitatē romanā uel ab initiis maxime seditiosam oñdit ubi secessionē in montē sacrū describit,& totiēs motā legē agrariā,totq̄ plebeiorū in patritios factiōes auaritia erat minima,id quoq̄ primordiis urbis dat liuius dicens in pfatione prima. ¶Cæterū aut me amor negocii suscepti fallit,aut nulla,unq̃ respublica,nec maior,nec sanctior,nec bonis exēplis ditior fuit, nec inq̃ rā sero auaritia luxuriaq̄ imigrauerāt,nec ubi tātus ac tā diu paupertati ac parsimoniæ honos fuerit,adeo q̃to rerū minus,tāto minus cupiditatis erat. Nup diuitiæ auaritiā,& abundātē uoluptates desideriū per luxū atq̄ libidinē pereundi pdēdiq̄ oia iuexere. Hæc ille. ¶Ius bonūq̄.i.& æquitas,nā iustitia est q̃ boni uiri dicimur,authore Cic.ualebat apud eos nō magis legib⁹.s. scriptis q̃ natura.i.naturali lege,quā et apostolus in primo ad Ro.plurimos habuisse testat. Vñ & Maro in.viii.æneid. uocat indigenas.i.priscos italicos gētē sine le … æquā. ¶Ipsi exercebāt iurgia.i.uerba obiurgatoria & increpatoria & discordias dissensiōes aiorū,& simultates.i. … ones,cū hostib⁹ sed ciues certabāt cū ciuib⁹ de uirtute.i.qs eorū n̄ hēret &,eēt optim⁹ & ipsi erāt magnifi.i.magnifice … suppliciis.i.supplicationib⁹,q̄s rogatiōes & pcessiōes uulgo dicimus erāt pci domi.i.i sūptu pprio & rei famili … ār fideles in.i.erga amicos,& curabāt se rēp.his duab⁹ artib⁹.s. audacia in bello.i.dū bella gerebāt,qa audaces fc … uat,& æqtate ubi.i.postq̃ pax euenerat,qa finis belli gerēdi est apud Ci.ut possim⁹ i pace sine iniuria uiuere. ¶Qu … Probat qd dixerat cōiectura q̄dā euidētissima dicēs.Quarū rerū.s.q illis artib⁹ se & rēp.curabāt,ego hēo hæc … documēta q uindicatū est.i.aiaduersū & sūpta uindicta in bello.i.tpe belli,sæpius in eos q pugnauerūt auidita … i hostē cōtra impiū.s.imperatoris exercitus, quē capitaneū gñalem uulgus appellat,quiq̄.i.& qui reuocati … e quo canebatur receptui,excesserant plio idest derelinquerant plium,ubi excedo gratia præpositionis ablatiu … nitur sicut exeo & egredior interdum apud Maronem. tardius scilicet q̃ par erat aut q̃ iusserat impator,q̃ illi … uerant signa idest uexilla sua,aut qui pulsi uirtute hostium ausi erant cedere.i.discedere loco, quem tutari iu … perator sub pœna capitis. Et ita patet q in bello audaciam & æquitatem seruabant, audaciam ii qui contra co … tum imperatoris postquam receptui cantum fuerat a pugna non desistebant,æquitatem imperatores in eos grauius animaduertentes. In pace uero agitabant imperium magis beneficiis q̃ metu,& malebant accepta iniuria.i.postq̃ acceperāt iniuriā,ignoscere.s.iniurio q̃ psequi eum.

Excedo

¶HAEC

¶HAEC documenta exempla.s.quæ sequuntur.¶Vindicatũ,sæpe uindicta facta est cõtra eos.¶Contra imperiũ pugna,sicut Luci.Manlius Torquatus,qui filiũ suũ,eo q in iussu ,eius contra hostẽ pugnauerat,& ẽ uictoriam ex hoste reportauerat primũ uirgis cædi,deinde securi percuti iussit. Idem Papyrius cursor fecisset in magistrũ æquitũ,nisi populus rogasset,ut sibi donaret.¶Contra imperiũ,contra iussum imperatoris.¶Qui signa reliquerant, quia paucos admodũ huiusmodi iuuenes.¶In pace.Probauit audacia Ro.se,suamq̃ rempu.in bello conseruasse,nũc probauit in pace iure æquitatis id fuisse consecutos,¶Beneficiis magis q̃ metu.i.magis beneficio sociis suis,q̃ prætinendo imperio suos subditos regnabant Romani.i.parebãt subditi Po.Ro.magis q̃ metu. LAV. VAL.

hæc habeo,q in bello sæpius uindicatũ est in eos,qui cõtra imperium in hostem acriter pugnauerãt,quiq; tardius reuocati prælio,excesserant,q̃ qui signa reliq̃rãt, aut pulsi loco cedere ausi erant.In pace uero bñficiis magis q̃ metu imperiũ agitabant,& accepta iniuria ignoscere q̃ persequi malebant. Sed ubi labore atq; iustitia Respu. creauit,reges magni domiti bello.Nationes feræ, & populi ingentes ui subacti.Carthago æmula imperii Ro. a stirpe interiit.cuncta maria terræq; parebãt, sæuire fortuna,ac miscere oĩa cœpit. Qui labores, pĩcula, dubias, atq; asperas,res facile tollerauerãt:his ociũ, diuitiæ optãdæ,aliis oneri miseriæq; fuere. Igiẽ primo, cupido,pecuniæ:deinde impii creuit,& ea q̃si materies oĩum malorum fuere. Namq; auaritia,fidem , probitatem , cæterasq; artes bonas subuertit.Pro his superbiam,crudelitatem,deos negligere:omnia uænalia habere docuit. Ambitio multos mortales falsos fieri subegit. Aliud clausum in pectore, aliud,in lingua promptum

¶Agitabant , regebant. ¶Ignoscere magis q̃ per se,si,quis defecisset a Po.Ro.simulac pœnituisset,ita parcebat eis Po.Ro. ¶Vbi,pro postq̃.¶Respu.i.postq̃ oĩa, iperio suo subegit Romanus po.nec cũ aliqua gente sibi bellum superfuit,fortuna oĩa miscuit, ita ut arma in seipsos cõuerterint.¶Feræ,sæuæ,uidelicet barbaræ,ut Scythæ,ut Thracẽses,ut parthi. Aemula imperii.Ro.quæ semper est causa,cũ romanis de imperio cõtendere.¶A stirpe interiit,funditus euersa est.¶Cuncta maria,postq̃ quicquid mari, quicqd terra regebãt po.Ro.imperio subiectũ erat. ¶Miscere,pertubare.¶Labores.s.ferendo ipsam militiam.¶Pericula,exponere se oibus extremis.¶Dubias,incertas.¶Atq; asperas,difficiles,& singulas res singulis opposuit,aspera cõtra labores, nã qđ asperum est,cũ labore consequimur.¶Dubias,cõtra pericula.Nam quicunq; res dubias agit,in maximo periculo uersat.¶Optandæ aliis,nõ optãdæ po.Ro.ut orbi terrarũ principi, sed aliis gentibus quæ seruiebant imperio suo,nam cũ po.Ro.princeps oium esset,multomagis imperare debebat diuitias possidẽtibus q̃ ipse diuitias possidere uellet. ¶Oneri miseriæq;,qa pp hæc in perniciẽ sui imperii simul peruenere,eo q diuitiis nõ recte nisi sunt, nã qui possidet diuitias,possideẽ ab his,nisi hic ipsis moderate utatur,ille ergo,q utiẽ diuitiis,diues est,qui uero abutiẽ pauper ẽ.¶Igiẽ primo superius oñdi Sal.qũo.paulatim mutati sunt mores ciuitatis,& antea bello excitati fuerãt,postq̃ oia suo impio subegere,diuitiis & cæteris uoluptatib⁹ aium suũ dederũt,qa ex rep.q̃dã pecuniã,postea regnũ cupeẽ cœperũt.quãobrẽ oẽs auari atq; ambitiosi redditi sũt. Qui utitur diuitiis diues ẽ,q abutiẽ pauper
¶Igiẽ qa diuitias.s.optare cœperũt.¶Et cupido pecuniæ,deinde iperii,unũ seqẽ ex altero.Nã q magnã pecuniã possidet,hic sibi imoderata ipia q̃rit.¶Ea uidelicet pecunia & iperii cupido oium malorũ.qa deide oium malorũ origo nata est.¶Nã auaritia.i.qa ex auaritia,& ipii cupiditate mala oia eẽnt secuta,qa fides,pbitas,& cæteræ bonæ artes repẽte ex urbe abierũt.¶Auaritia,uere dicit auaritiã subuertisse has oẽs uirtutes,qa auarus.i.auẽs.i.desiderãs aurũ,& auro deditus,qcũq; aũt auaritiæ dedit⁹ fuerit pfidus,& ipro b⁹ eẽ cõsueuit.¶Probitatẽ,itegritatẽ.¶Subuertit,euertit.¶Edocuit,auaritia.¶Supbiã,cõtra fidẽ,qa ex supbia nasciẽ pfidia.¶Crudelitatẽ,q̃ probitatẽ,nam qui probus est,humanus est,& qui improbus fuerit:crudelis efficiẽ.¶Negligere,ut iureiurãdo,falsitate sumpto,causa pecuniæ.

¶HABEO hæc documenta.i.argumẽta,q citius & grauius puniebanẽ,q cõtra pcepta militaris disciplinæ in hostes irruebãt,uel reuocati nolebant cessare,q̃ q pulsi fugiebãt. Vñ de Mãlii Torquati filio legiẽ,q cũ a Roma abesset Mãli⁹, & ne aliqs cõtra hostes exisset,publico edicto phibuisset filius eius,habita occasiõe cõtra hostes exiuit, & eos deuicit reuersus pater,pbitatẽ filii laudauit.Sed tñ ipsum qa cõtra iperiũ pugnauerat occidi iussit.¶In pace uero,hoc argumẽtũ hẽo de æqtate,qa agitabãt iperiũ magis bñficiis q̃ metu qđ erat æquũ.¶Accepta iniuria.i.ppessa ab alio.¶Sed ubi labore &c. Ita primit⁹ creuit resp.sed postq̃ creuit usq; ad sũmũ in seipsa decidit, & imutata ẽ,nã in eodẽ statu nõ põt eẽ fortuna,iuxta illđ Lucani.In se magna ruũt.¶Carthago æmula Ro.iperii.bello æmulo.ter.n.rebellasse legiẽ.¶A stirpe.i.fũditus.¶Parebãt.Ro.s.iperio,uere.fortuna imiscuit oia,nam his qb⁹ Romæ nõ fuit ociũ optãdæ rei,aliis,qbus eripiebanẽ,fuerũt & oneri,& miseriæ,qa interficiebanẽ,& qa diuitiæ fuerunt optatæ. Igiẽ primo creuit pecunia.i.auaritia,deinde cupido ipsa.i.ambitio,nã p pecuniã descendiẽ ad honorẽ,uere erit materies ista malorũ.¶Namq; auaritia &c.Pro his uirtutib⁹.s.ista auaritia uirtutes subuertit,& ambitio uere non minus. OMNIBO.

¶SED ubi. Transit nũc ad decremẽta reip.& uitia tẽporũ suorũ dicẽs.Sed ubi.i.postq̃ resp. creuit labore atq; iustitia priscorũ romanorũ,& reges magni,ut Tigranes rex armeniæ.Mitridates rex ponti:Iugurtha rex numidiæ,Perses rex Macedoniæ & similes,domiti sup.sunt a populo Romano bello,& natiões fere subaudi oẽs sup.sunt subactæ: & populi ingentes sunt subacti,ut scythæ,thraces,parthi,hispãi & reliqui fere,unde dicit Maro.Rõanos rerũ dños. Et Iuue. & uictũ ulcisciẽ orbẽ q̃si totũ orbẽ uicerint,unde Iuppiter ex alta cæli dũ ptetueẽ. Nil nisi Romanũ quod tueaẽ habet. Et Carthago æmula,imperii Romani,qa fere par erat,& de imperio cum Roma certabat ut attestaẽ Cice. in officiis. Vnde finxit Maro q Iuno prætẽderat Carthagini dare principatũ seu monarchiam dicens de ea.hoc regnũ dea gentibus esse,Si qua fata sinant iam tum tẽditq; fouetq;,interiit a stirpe id est funditus,quia euersa est a Scipi.Aphricano minore,& cuncta maria & terræ omnia loca patebant id est aperta erant & peruia Romanis,aut parebãt Romano imperio,fortuna scilicet prius prospera,cœpit id est incepit,sæuire id est sæuitiam & ferocitatem suam ostẽdere ægre ferẽs tantum rerum successum,ac miscere id est confundere omnia. Et his scilicet Romanis,qui tolerauerant facile dum paterent imperium,labores,pericula,res dubias & asperas,ocium & diuitiæ optandæ aliis scilicet populis,fuere oneri.i. ASCB.

ad onus,& miseriç id est ad miseriam id est causa oneris & miseriæ,ut dictum est a Iuue.sat.sex.Nec patimur longe pacis mala sæuior armis.Luxuria incubuit & uictũ ulciscitur orbẽ.¶ Et primo cupido id est cupiditas & auiditas pecuniæ creuit.Vnde idem Iuue.ibidem.Prima peregrinos obscœna pecunia mores intulit,& turpi fregerunt sæcula luxu

Auaritia Diuitiæ molles &c.¶ Deinde cupido imperii creuit,& ea scilicet duo uitia,fuere quasi materies id est fomites omniũ malorum quæ deinde secuta sunt.Namq; auaritia subuertit fidẽ,probitatẽ & cæteras bonas artis idest artes,uñ æneI.iii.Quid non mortalia pectora cogis Auri sacra fames.¶ Et auaritia docuit pro his,scilicet artibus bonis,superbiam quia plurimorum animi cũ rebus crescunt,crudelitatẽ,quia ut imperent crudeles fiunt,negligere deos idest religionem aspernari quæ talia uetat.Et docuit habere oia tam diuina q̃ humana tã sacra q̃ pphana uenalia,ut nunc habet quos simoniacos uocat ecclesia a Simone mago,& qui olim ambitus accusabantur.¶ Ambitio quæ est cupiditas honorũ & imperiorũ subegit.i.latenter egit & impulit,multos mortalis fieri falsos.i.fallaces,accipit̃.n.hic passiue,quæ transla

Falsus tio a rebus ut a nominis sumpta, nã sicut res falsæ.i.falsificatæ fallunt incautos ita hoies falsi.i.fallaces.Teren.in andria passiuç accepit dicens.Falsus es carine.i.deceptus ab opinione tua.¶ Et docuit eos habere aliud clausum in pectore,& aliud hr̃e promptum in lingua.i.aliud cogitare & aliud dicere,ut fecerat Catilina omnium rerũ simulator,unde maro de sinone.Et ficto pectore fatur.¶ Et docuit æstimare.i.apreciari,amicitias nõ ex re.i.ex merito cuiusq;,aut ut Cice.in Lælio docet,ex libero & naturali amore ex opinione uirtutis eius quẽ amamus & colimus orto,& similiter inimicitias nõ ex re.i.ex odio uitiorũ,sed ex cõmodo.i.utilitate,qua(ut idem dicit Ci.)quidã perpera mentiunt̃ amicitias, ut tantum quisq; diligendus sit q̃tũ est utilis,& docuit habere magis uultũ bonũ q̃ ingenium bonũ.

habere:amicitias inimicitiasq; nõ ex re,sed ex commõ æstimare:magisq; uultũ q̃ ingeniũ bonũ hr̃e. Hæc prio paulatim crescere,interdũ uendicari. Post ubi cõtagio, quasi pestilentia inuasit,ciuitas immutata est,impiũ ex iustissimo atq; optimo crudele intolerãdũq; factũ. Sed primo magis ambitio q̃ auaritia animos hominũ exercebat. Quod tñ uitiũ ppius uirtuti erat. Nã gloriã,honorem,imperiũ,bonus & ignauus æque sibi exoptant. Sed ille uera nititur uia, hic, q̀ bonæ artes desunt,dolis & fallaciis contendi. Auaritia pecuniæ studium habet:quã nemo sapiẽs cõcupiuit. Ea q̃si uenẽis malis I buta,corpus aiumq; uirilẽ effœminat: sempq; infinita:&

LAV. VAL. ¶HABERE omnia uænalia,facere oia pp pecuniã,ille dicit̃ hr̃e oia uænalia,qui oia pecuniarũ cã facit.¶ Falsos fallaces & mẽdaces. ¶ Subegit,coegit.¶ Aliud clausũ ecce q̃uo falsos oñdit eẽ factos. ¶ Aliud clausum.i.odiũ & simultates. ¶ Prõptũ in lingua,uidelicet benignitatẽ,mãsuetudinẽ,& comitatẽ.¶ Existimare coegit,non ex re,q̃a si bonus ciuis esset, & amari dignus,tñ ego ipsum cõtẽdã, si mihi nullo erit emolumẽto,nã uis amicitiæ seruat̃,cũ eũ amamus,q amari dignus,est,nõ aũt,qui nobis aliquo erit emolumẽto,ẽt si indignus erit,q amat̃.¶ Ex re nõ ex natura ipsarũ amicitiarũ,nã q sibi erant utilitati,diligebãt,ẽt si indigni eẽnt amari,q uero nulli sibi erant cõmodo,odio habebant, ẽt si digni essent amicitiis,qui ingenio,q natura simulabãt se bonos esse,& naturalr̃ malas hẽbant naturas,naturaliter mali erãt.¶ Interdũ uendicari,pro uendicabant̃.i.puniebant̃,quia puniebant̃,q populũ corrumpebãt.¶ Postubi,postq̃.¶ Cõtagio.s.huius simulationis.¶ Ciuitas est immu.quia puniebant̃,qui populum corrupissent, eo q̀ omnes eodẽ crimine tenebant̃, nã quod a multis peccat̃ inultũ est,sed primo quidẽ ambitione magis tenebant̃ corrupti ciues q̃ auaritia,eo q̀ honoris cupidi erant,quod tñ uitiũ minus erat auaritia.¶ Quod uitium.s.ambitionis.¶ Proprius,propinquus,nãq;,& q̀ ambitio sit propinqor uirtuti.ex hoc pbat̃,q̀ tã boni q̃ mali sibi honores cupiũt,& gloriã,auari aũt nullã pœnitus uirtutẽ hr̃e possunt.¶ Sed ille niti.ille.s.bonus.¶ Vera uia.s.uirtutis.¶ Bonæ artes,boni mores.¶ Dolis atq; falsa,simulatione,& falsitate. ¶ Studiũ,desideriũ & uoluptatẽ.¶ Quam s.pecuniã. ¶ Nemo sapiens.s.si oẽs mortales pecuniã cupiũt,relinquit̃ ergo oẽs stultos esse.¶ Effœminat,effœminatũ reddit.¶ Ea.s.auaritia.¶ Sẽp ĩfinita,p̃terq̃ hoies fac̃ effœmiatos,ẽt si uiles fuerit, hoc ẽt accidit,q̀ ĩfinita sit ĩsatiabilis.

OMNIBO. ¶NON EX re.i.ex rei ueritate magis q̃ bonum,uultũ q̃ ingenium.¶ Vultũ.i.exterius benignus apparebat,sed affectu interius amarissimus erat.¶ Hæc scilicet auaritia & ambitio primo paulatim.¶ Crescere.i.crescebant,quia nemo repente fit turpissimus.¶ Et interdũ.i.quoniã.¶ Vindicari.i.uindicabãt̃,uel puniebant̃ a bonis inquã prius,sed post nõ, & hoc est.¶ Post hæc ubi hæc cõtagio.Cõtagio est ægritudo porcorũ,quæ de uno trãsit ad aliũ,& dicit̃ ideo hæc duo uitia Romã inuaserunt.¶ Sed primo magis.i.præcipue,ne uideat̃ cõtrariũ ad hoc, quod dixerat superius,prio auaritia,postea ambitio,nã primo hic nõ est tpale.¶ Quod tñ,q̃uis uiciũ,tñ proprius uirtuti,nã ambitiosi uirtuosi apparẽt, & uere p̃cipue ambitio,nã oẽs tam boni q̃ mali honores cupiunt,æqualiter quidẽ cupiunt,sed non æqualr̃ adipiscunt̃.¶ Quia ille.i.bonus uera uia nitit̃,& iccireo adipiscit̃.¶ Hic.s.ignauus.¶ Cõtẽdi dolis,ad facta, & fallaciis ad uerba, ita ambitio accedit quodãmodo ad uirtutem,sed auaritia nullo modo,quia pecuniæ studium habet. ¶ Quam nemo sapiens concupiuit.Vnde Cato.Quam nemo,¶ Infinita,in acquirendis.

ASCE. ¶HAEC scilicet duo uitia auaritia & ambitio crescere sup.cœperant,aut crescere idest crescebant primo,hoc est sponte nascebantur paulatim id est successiue & sensim,quia ut dixi ex Iuuenale.Nemo repente fuit turpissimus,interdum nõ crescebãt modo,sed uendicari id est uendicabantur id est usurpabãtur & ultro inuitabantur ab eis,sunt qui legant uindicari idest uindicabantur,hoc est propter uindictam reprimebantur interdum,q̃d minus pcedere uidetur alius quasi annuat,quod postea longo tempore Iuuenalis dixit saty.i.Nil erit ulterius quod nostris moribus addat posteritas,easdem cupient facientq; minores.Omne in præcipiti uitium stetit quasi dicat in altissimo, ita ut altius crescere nequeat.

Contagio Verumtamen optime coheret sententiam,nam dicere uult ea uitia primo quidem cum quodã timore uindictæ creuisse,sed post ea etiam sine timore inducta unde dixit primo,& addit,post ubi idest postea q̃ contagio idest contaminatio

Contaginm malorum quasi ex contactu,sicut oues inficiuntur.Vnde illud in buc.Nec mala uicini pecoris contagia lædẽt,ubi sciemus q̀ dicitur hæc contagio hæc contages & hoc contagium,sed contagio frequentius in singulari & contagia i plu

Contages rali,Cicero tamen.ti.offi.contagionibus dixit.Producunt autem secundam,unde Iuuena.dabit hæc contagio labem. Et dedit in plures & cætera inuasit scilicet ciuitatem, quasi pestilentia, quæ inficit inter se conuersantes,ciuitas est immutata id est ex optimis moribus in pessimos,& imperium est factum ex iustissimo atq; optimo quia ut dixi ex Cice.

fuerat potius

fuerat potius præsidium orbis quã imperium,crudele & intollerandum,ut sub sylla & aliis tyrannis.Sed ambitio exercebat primo magis animos hominum q̃ auaritia,ideoq; propter imperium pecuniam exigebant,non propter pecuniã ipsa,qđ tamen uitiũ ambitionis erat propius uirtuti id est ad uirtutẽ,uidelicet fortitudinẽ & magnitudinẽ aĩ accidens. unde Cice.authore id molestius ferendũ est ꝙ ut quisq; excellentissimos est ingenio & animo inuictissimo,ita ad dominationem maxime procliuis. Vnde dictum uolunt ab Euripide.Si uiolandum est ius,regnandi gratia uiolandum est. aliis in rebus pietatem colas,quam sententiam Cic.iniquissimam & perniciosissimã censet offi.iii.Probat author ambitionem propius esse uirtuti q̃ auaritiam dicens.¶ Nam bonus id est fortis ac strenuus & ignauus id est inutilis ad laborem sine industria deses,exoptant sibi æque id est æqualiter imperiũ,sed ille scilicet bonus uitur uera uia id est decenti medio ad ipsum,hic scilicet ignauus,ꝙ id est quia bonæ artes desunt,contendit scilicet uenire ad imperium dolis atq; fallaciis.¶ Auaritia autem ad uirtutẽ non accedit,quia habet studium pecuniæ quam nemo sapiens concupiuit.¶ Ea scilicet auaritia imbuta id est tincta & illita uenenis malis id est nociuis quia sunt uenena etiam medicamẽtis apta effœminat id est mollificat & flaccidum ac muliebre facit corpus,& aĩum uirilem,propterera ꝙ homo intentus lucro pecuniario corpus suum negligit,quocirca uulgo sordidus dicitur,sicut splendide epulatus lautus,de hoc loco habentur plurima apud Aulum Gellium libro tertio capitulo primo ut tangam.¶ Et ea sup.ẽ ĩfinita & insatiabilis,neq; minuitur copia neq; inopia,quia ut dicit Seneca tam deest auaro quod habet q̃ quod non habet,ꝓpterea ꝙ(ut dicit Flaccus) quærit & inuentis miser abstinet & timet uti.Et ideo dicitur Eccl.v.Auarus non implebit pecunia.Iuxta quod est uerbum Iuuenalis sæpe citatum.Crescit amor nummi,quantũ ipsa pecunia crescit.Et illud Nasonis id est fastoꝝ. Creuerunt & opes & opum furiosa cupido.Et cum possideant plurima plura petunt.Quia,uero auarus ut dixi fit flaccidus & sordidus unius pecuniæ curam hñs ideo dicit ꝙ etiam corpus effœminat auaritia,aut Salustius inquit Phauorinus dicto loco apud Au.gellium.odio auaritiæ plus q̃ potuit eam criminatus est,ꝙ autem auaritiã oderit,patet ex ode horatiana.Nullus argento color est auaris.Abdito terris inimice lamnæ Crispe salusti nisi tempato splẽdeat usu,uocat.n. inimicum lamnæ id est laminæ hoc est massæ aureæ aut argenteæ non percussæ,quia nũmorum usus maluit Horatius putat auaꝝ maxime stultum.Ecclesiasticus scelestissimum dicens Eccli.x.Auaro nihil est scelestius.Nec immerito qa nec sibi nec alteri bene uult,unde cum plus pecuniam q̃ deum aut se aut proximum amet dicit apostolus ꝙ esse auarũ est idoloꝝ seruitus.Ephe.v.Et quia plurimæ cædes propter pecuniã fiunt:uocat eam Iuuenalis funestam.Et si funesta pecunia templo. Nondum habitas,& Vergilius auri famem sacram id est execrabilem,dicens æneid.iii.Quid nõ mortalia pectora cogis auri sacra fames.Sed ad reliqua,

Auaritia Detestatio

insatiabilis est.Neq; copia,neq; inopia minuit Sed postquam.L.Sylla,armis recepta republica ex bonis initiis malos euentus habui.;rapere omnes ,trahere, domum alius,alius agros cupere,neq; domum,neq; modestiã uictores hr̃e fœda crudeliaq; facīora in ciues facere. Huc accedebat:ꝙ.L.Sylla exercitũ:quẽ in Asia ductauerat:

¶ INSAtiabilis,nam quanto plures comparat diuitias auarus,tãto plures desiderat,unde Iuue. Crescit amor nũmi quantũ ipsa pecunia crescit.¶ Minuitur,decrescit.¶ Sed postq̃.L.Sylla,ostẽdit superius auaritiam deteriorem ambitione,ꝓpterea ꝙ ambitiosi homines tam boni quam mali inuenirentur,eo ꝙ ferme oẽs laudis & gloriæ & imperii cupidi essent,in hoc tñ differre uideť,ꝙ bonus uera uirtutis uia ad honorẽ accedit,malus autem dolis & fraudibus honores cõsequiť,nunc aũt dicit multo perniciosiorẽ remp.euasisse tẽpore Caii Marii &.L.Syllæ.¶ Lu.Syl.Hic.L.Sylla fuit,qui bellum ciuile cõtra Mariũ gessit in quo quidẽ bello multas clades Po.Ro.uterq; ædidit,sicut apud Valerium,& alibi habeť plenius.¶ Recepta rep.occupata repu.factione sua.¶ Bonis initiis primo quid est uirtutem suã populo Ro.ꝓstituit,& reip.multũ profuit. ¶ Malos euentus,quia opes suas in reip.perniciẽ conuertit.¶ Rapere,pro rapiebant.¶ Omnes milites syllani.¶ Trahere,pro trahebant.¶ Cupere,pro cupiebant.¶ Alius domum alterius id est nõ contenti suis aliena petebant.¶ Victores scilicet milites Syllæ.¶ Modũ,quãtũ ad quantitatẽ.¶ Modestiam,quantum ad continentiã nunq̃ tantas diuitias surripuerant,ꝙ multo plures habere nõ quærerent,nõ moderati erant in ciues,sed eoꝝ bona diripiebant,& nõ nunq̃ eos interficiebant.¶ Fœda turpia & sordida.¶ Huc accedebat,ꝓp uictoriã accedebat consuetudo quã habuerant,tunc cum Sylla cum eis præfuerat in Asia,ubi omnia pro arbitrio suo fecerant, ipso Sylla cõcedente. ¶ Huc.I.ad uictoriã. ¶ Accedebat,huc addebať ad hoc.¶ Exercitũ,quẽ ducta.i.exercitũ,cui ipse p̃fuerat in Asia,in Asia sũt oĩa amœna & uoluptatis plena,tũ q̃litate loci,tũ clemẽtia aeris,quæ clemẽtia facit eã fertiliorẽ,& ꝓpterea ẽ amœniorem.

LAV. VAL. Iuuenalis

¶ INSAtiabilis,in acquirendis. ¶ Neq; copia,quantũ ad insatiabilẽ.Neq; inopia.quãtum ad infinita, Persæpe unum uerbũ duobus attribuitur,quod non nisi alteri proprie attribuiť,ut illud Virgilianũ.Fortunã disce ex aliis,ex me uirtutem,cũm fortuna nullo modo adisci,ita & hic,quia inopia auaritia non potest minui.¶ Sed postq̃ Lucius Sylla &c. Corruptionẽ moꝝ paulatim ostenderat tum per auaritiam,tum per ambitionẽ,nunc aliam ostendit corruptelam,& inde processit,Mario siquidem,qui remp.opprimebat a Sylla de uicto,Sylla Romanos ciues expulit,& militibus suis dignitates distribuit,qui minus luxuriose uiuere cœperunt,& ita bonos mores corripiunt.Continuatio,hic fuit prima corruptio,sed multo maior ista,quæ sequitur,& hoc est.¶ Sed postq̃ Lucius Sylla &c.¶ Bonis initiis,ꝙ quia Marius, nam initio coercuit tyrannidem.¶ Malos euentus.Propter Syllanos,qui postea aliquos ciues Romanos proscripserunt.¶ Rape.i.rapiebãt. ¶ Alius,põt eẽ genitiuus uel noiatiuus.¶ Neq; modũ in cõcupiscẽdo. ¶ Neq; modestiã,in facinora fœda,qa matronas stuprabant.¶ Crudeliaq;,qa maritos ipsaꝝ interficiebant.¶ Huc accedebat,ista. Syllani faciebãt,nec mirum,quia consueuerant,& hoc ẽ.¶ Huc.i.ad hanc corruptionẽ attendebat.Et ad alia.qa corrupti quondam sunt in Asia,ubi sunt loca amœnissima.Sylla uero milites suos,ut sibi essent promptiores,& in omnibus obnoxiores nullo militari iure constrinxit,& sic nimis solute iuuenes corrupti sunt & hoc est,huc accedebat.

OMNIBO. Maro

¶ SED POST quam Lucius Sylla,de hoc satis supra dixi quo eius exẽplũ plurimi imitati sint,& qũo bona uictoria quã cõtra marium obtinuerat abusus sit,unde offi.ii.dicit Ci.ꝙ post Syllæ uictoriã desitũ est uideri quicq̃ in socios iniquũ cũ extitisset etiã in ciues tanta crudelitas,ergo inquit in illo secuta est honestã cãm non honesta uictoria.Est eni ausus dicere hasta.posita cũ bona in foro uenderet & bonoꝝ uiroꝝ & locupletũ,& certe ciuiũ prædam suam se uendere Secutus est (.s.Cæsar) qui in causa impia uictoria ẽt fœdiore nõ solũ singuloꝝ ciuium bona publicaret,sed uniuersas

ASCE.

Prouincias regionesq; uno calamitatis genere cõprachẽderet. Sed quia Cic. in manibus est persequamur ordinẽ. ¶ Sed
Postq̃ Luc. Sylla dictator crudelissimus, habuit ex bonis initiis malos euentus & hoc repu. recepta. s. e manibus maria
oorũ nobilitatẽ Ro. cũ rep. delere meditãtiũ, armis. s. ipsius Syllæ, sunt q legũt Lucii Syllæ & resp. ut sit sed postq̃ resp.
est recepta. s. in libertatẽ armis Lucii Syllæ, ipsa habuit ex bonis initiis malos euentus. i. exitus, quia in tyrannidẽ reda-
Recipe cta est, quæ lectio modo sit uerior mihi certe cõcinnior uidetur. Cæterũ ut subinde rudium meminerim. Recipere ut
notũ est, est iterũ capere sed id uarie fit, ita ut interdũ uideat quasi excipere, ut si tibi oĩa bona mea aut dederim aut desti
nauerim & deinde unius tabellæ pulchritudine captus eam mihi excipiam & reseruem, eleganter dicam eam recepisse
ut dicit A. gellius. Interdũ polliceri, sed quasi rem negatam & reiectã ut quã prius obeundã capere noluerim postea
recipiam. Interdum in locum tutiorem redire, quod tractũ est a militibus qui cum castra tenuerint priusquam exirent
in aciem hostium cum signo dato in eadem redeunt sese recipere dicuntur. Inde canere receptui est tubarum, lituorum
aut cornuum seu tibiarum cantu significare militibus ut a pugna in castra aut moenia redeant, qd cũ fit finis impo-
nitur pugnæ, quocirca transfert ut sit cuilibet actui periculoso præsertim, finẽ imponere. Et quia proprie est iterũ capere
Accipio recepim⁹ debita a nobis p̃stita & ablata, aut piculis erepta Accipim⁹ ãt ab aliquo nobis oblata ut literas, & donaria.
Snmo Sumimus per nos & nullo porrigente. Notet præterea puer euentus ẽ in p̃li dici sicut euenta q̃uis id ualla neget, ut hic
Euentus æneid. vi. Casusq; uolutat. Euentus aio fecit. Et Tul. li. i. de ora. Varios euentus orationis expectationẽq; hoium perti-
mescit. Sed canamus & nos receptui. ¶ Omnes sup. coeperant rapere, aut per regulam suprapositã. ¶ Omnes rapere. i.
rapiebant, omnes trahere. i. trahebant ad se, alius cupere. i. cupiebat domũ, alius agros, & uictores. s. hostium aut uoti
cõpotes, neq; habere. i. habebant modum. i. mensuram aut rationẽ, neq; modestiam. i. tẽperamẽtum, facere. i. faciebant
facinora foeda. i. turpia & abominabilia & crudelia, quia inocuos trucidauerunt aut proscripserunt & plurimos spo
liauerũt. ¶ Huc accedebat, oñdit & aliam causam corruptorũ morũ dicens. Accedebat. i. adiiciebat aut addebat huc. i.
ad hæc facinora exemplo Syllæ accepta, q Lucius Sylla.

quo sibi fidum acceptũq; faceret, contra morẽ maiorum
luxuriose, nimisq; liberaliter habuerat. Loca amoena uo
luptaria facile in ocio feroces militũ animus molliue-
rant. Ibi primũ insueuit exercitus. Po. Ro. amare, pota-
re, signa, tabulas, pictas, uasa coelata mirari: ea priuatim
ac publice rape, delubra deorũ spoliare, sacra pfanaq; oĩa
polluere. Igit hi milites, postq̃ uictoriã adepti sunt, ni-
hil reliq uictis fecere. Quippe secundæ res sapientũ aĩos
fatigãt, nedũ illi corruptis moribus uictoriæ tẽperarẽt.

LAV. VAL. ¶ QVO. i. ut. ¶ Fidũ, pro fidelẽ. ¶ Morem maio-
rũ, contra consuetudinẽ & disciplinã Romanorũ
militũ, qui semper continẽtes & parci militauerãt
usq; ad hoc tempus. ¶ Luxuriose, abundãter & su
perflue. ¶ Liberaliter, licenter, quia oĩa quæcunq;
libuissent, cõmittere patiebat Sylla, siue honesta, si
ue turpia fuissẽt. ¶ Amoena delectabilia, & sine fru-
ctu. Inter amoenũ & iucũdũ hoc interest, quia amoe
na loca sũt sine munere, & a munio dicta sunt, eo
Amoenum q munere careant, iucundũ ãt utilitatis rõnẽ hẽt,
amoena loca sunt umbris arborũ & floribus pra-
Iucũdũ torũ suauia, hæc enim græce tẽpe dicunt. ¶ Volu
Tempe ptaria. i. plena uoluptatis, & unũ sequitur ex alte-
ro, nã ex amoenitate sequit uoluptas. ¶ Molliuer-
rant, molliores, & effoeminatiores reddiderant. ¶ Amare. s. mulieres. ¶ Potare uinũ, cum antea semp sobrii fuissent &
continẽtes, nunc amoenis locis corrupti, & mulieres amare, & uinũ superfluũ nimis luxuriose sumere coeperunt. ¶ Si-
Signum gna, tabulas pictas antea semp a uoluptatibus alieni fuerant, nec de gentibus uictis aliquid abstulerant, sed tñ eorũ do
minos dici, & aurũ possidentibus dñari uolebant, nunc uero ea sibi placere coeperunt quæ antea neglexerant. ¶ Signa
statuas, nã signũ statuam dicimus. ¶ Tabulas pictas. i. tabulæ, in quibus artificiose quædã depictæ erant, quibus ma-
Celare iores nři plurimũ delectabant. ¶ Tabulas pictas imagines tabulis preciosis depictas aureas, uel argenteas. ¶ Vasa cæ
lata. i. fabricata, nã cælare fabricare dicimus. ¶ Mirari pro mirabãt. i. laudabãt, nã quæ miramur ea laudamus. ¶ Ra
perep rapiebãt, nõ solũ mirabant, sed mirata rapiebãt. ¶ Delubra. templa deorũ. ¶ Poluere, pro polluebãt milites Ro
mani. ¶ Sacra profana. i. sacra & non sacra. ¶ Igit hi mili, qñquidẽ tam animi cupiditas incesserat, ut & priuata & pu
blica raperent, sacra & non sacra uiolarent. ¶ Nihil reliqui fecere. i. nihil reliquerunt, & est honestissimus dicẽdi modus
Nihil re nihil reliqui fecisti. i. nihil mihi reliquisti. ¶ Quippe secũdæ res, & probat euidenti rõne hoc ita fecisse Romãos milites.
liq face- ¶ Fatigãt aios. s. ut uix sapientes se abstinere possint a rebus illicitis hoc faciũt res secũdæ. ¶ Nedũ illi. i. nõ illi obtem-
re perarent uictoriæ. i. nõ uterent uictoria: in qua oĩa p uoluntate fieri solent. ¶ Corruptis moribus, uitiatis moribus,
OMNIBO. ¶ QVO. i. ¶ Luxuriose. i. supflue in uictu. ¶ Nimisq; liberalit. i. nimis remisse ab ipso iuxta liberũ aĩ arbitriũ, uere p loca
amoenitatẽ corrupti sũt. ¶ Quia ibi pmũ &c. ¶ Mirari cupe, añce [illegible] p cõsequti, ea. n. q̃ miramur cõcipim⁹. ¶ Signa. i.
statuas qñqdẽ ita corrupti in Asia. ¶ Igit hi milites fatigãt aios sap[illegible]. emoliũt nedũ q corrupti moribus erãt. ¶ Vi
ctoriæ obtemparẽt. i. in uictoria se tẽperarẽt, ac si nihil raperẽt. q. d. nõ abstinerent, ita per uictoriam facti sunt diuites.
ASCE. ¶ HABVAERAT. i. tractauerat exercitũ quẽ ductauerat. i. cuius dux fuerat in Asia (aliter si intelligat ipsum Roma
illuc duxisse diceret in Asiam) contra morẽ. i. instituta maiorũ. i. priscorũ imperatorũ, luxuriose. i. luxu & delitiis indulgẽ
tẽ, & nimis liberaliter. i. licenter & indulgenter qualiter liberos homines tractamus, unde Cẽturioni dabat in ciues oõ
Bacculus ferreus aut ligneus se. i. e uite raptus, poterant tñ imperatores imo debebãt in luxuriosos & desides aiaduer
tere, eã ãt diligentiã adhibuerat Sylla, quo. i. ad eũ finẽ ut, faceret sibi exercitũ fidũ. i. fidelẽ & acceptũ. i. beniuolũ & gra
tũ, Loca amoena & uoluptaria. i. uoluptatẽ afferentia, molliuerant. i. molles & eneruos seu effoeminatos effecerant faci
le in ocio. i. in cessatione, aios militũ feroces. s. prius. Exercit⁹ Po. Ro. Isueuit primũ ibi. s. in Asia sub Sylla, amare. i. scor
ta potare. i. bibere imodice, & mirari signa. s. ad uiuũ, exculpta, tabulas pictas, & uasa. s. escaria & poculenta, celata. i.
sculpturas hñtia, uñ est illud in buc. Tibi pocula ponã fagina, celatũ diuini op⁹ alchimedõtis. Et i saty. Iuue. & stãt e x
tra pocula caprũ, & Po. Ro. insueuit primũ ibi, rape ea. s. uasa & oblectamẽta reliq̃ priuatim. i. in occulto, aut potius a
priuatis, & publice. i. mãifeste aut e rep. ut e tẽplis, & spoliare delubra. i. tẽpla, in qb⁹ sũt simulacra deorũ (seruat reg̃la ele
gãtiæ q̃ multa ifinita referũt ad unũ finitũ isueuit) & polluere. i. cõtaminare & icestare oĩa sacra & pphana. i. nõ sacra
ut q̃ pcul sint a phano. i. æde sacra. Igit hi. i. hmõi sic instituti milites Syllani, postquã adepti sunt uictoriam cõtra ma-
rianos, nihil reliq. i. relicti fecere. i. nihil penitus dereliq̃rũt uictis. Quippe, qa certe res secũdæ. i. psperæ fatigãt. i. tẽtant
& afficiunt

& afficiunt molestia aios sapientiũ, qa ne sapiẽtes qdẽ facile moderãt uictoriæ lætæ, nedũ. i. ne dicã φ illi corruptis moribus. i. hñtes mores corruptos tẽparẽt. i. moderarent uictoriæ, ubi elegãter ponit nedũ, qa sine pticul. tuq; ẽt ac simili ponit secũdo loco, cũ re minori. ¶ Postq̃ diuitiæ cœpere esse honori, un Oui. fastoꝝ. i. in precio preciũ nunc est, dat cẽsus honores. Census amicitias paup ubiq; iacet. Et Iuue. saty. i. Quãdoqdẽ inter nos sanctissima diuitiaꝝ maiestas. & alibi. Haud facile emergũt quoꝝ uirtutib⁹ obstat. Res angusta domi. Et rursus. Quãtũ qsq; sua nũmoꝝ spectat i arca, Tm̃ hẽt & fidei. Et flaccus in epistolis. Et genus & mores regina pecunia donat. Et bñ nũmaꝝ decorãt suadela uenusq;. Nedum

Postq̃ diuitiæ honori esse cœpere, & eas gloria: imperiũ potentia sequebant, hebescere uirtus, paupertas p probro haberi, Innocẽtia p maliuolẽtia duci cœpit. Igit ex diuitiis iuuẽtutẽ luxuria atq; auaritia una cũ supbia inuasere, rapere, cõsumere, sua paruipẽdere, aliena cupere: pudorem, pudicitiam, diuina, atq; humana promiscua, nihil pensi nihilq; moderati habere.

¶ HEBEscere uirtus, & unũ sequit ex altero. Nam cũ diuitiæ in honore hñtur, uirt⁹ negligit. ¶ Et eas gloria potẽtia, hoc est postq̃ q diuitiis abũdant, hi gloriosi atq; potentes erant. ¶ Probro, dedecore. ¶ Innocentia pro ma. qui inocẽs erat, hic ab oib⁹ odio hẽbatur. i. qui uero nocẽtes erãt, in maximo honore ab oibus habebant, q uero innocentes fuisent. hi ab oibus odio hẽbatur atq; maliuolentia. ¶ Igit ex diuitiis, ergo quia ocio & ignauiæ se dedere, & diuitias possidere cœperunt ingentes, id esse ẽtũ est ut ex diuitiis postea luxuriosi, sequerentur superbia & auaritia. ¶ Igit luxuria &c. i. diuitiæ cã fuerant, ut iuuenes luxuriosi & auari, atq; superbi efficerent. ¶ Auaritia, nam cũ bona tua pfuderis explendæ cupiditatis cã, necesse est, ut diuitias congregar studeas, & ita nascit auaritia. ¶ Supbia, nã qui diuites sunt, oia sibi licere arbitrant. ¶ Rapere pro rapiebant. ¶ Suaq; paruipendere, sui paruipẽdebãt. Declarat qđ dixi puipendere, q cõsumebãt aliẽa. ¶ Cõsumere, p cõsumebãt. ¶ Aliẽa cupe qa rapiebãt. ¶ Pudorẽ & pudicitiam. Inter pudorẽ, & pudicitiã hoc interest, quia pudicitia est ipsa uirtus, pudor effectus pudicitiæ. ¶ Promiscua, cõfusa, permissa. ¶ Nihil pensi, nihil cõsiderationis habebant. ¶ Quicq̃ modo, nec moderationẽ, nec considerationẽ habebant, dũ mõ suã cõmoditatẽ pficerent. ¶ Præterea nec pudorẽ, nec pudicitiã, diu ina magnifaciebãt. LAV. VAL.

Peræpreciũ est, cum domos atq; uillas cognoueris in urbiũ modum ædificatas, uisere tẽpla deorũ, quæ nostri maiores religiosissimi mortales fecere. Verum illi delubra deorũ pietate, domos suas glia decorabãt, neq; uictis qcq̃, pter iniuriæ licẽtiã, eripiebãt. At hi cõtra ignauissimi homines per summum scelus omnia sociis adimere, quæ fortissimi uictores hostibus suis reliqrãt,

Peræpreciũ. i. utile, nã pciũ laboris est utilitas, utile erit inquit, quia cognosci poterint, q̃ta differentia eẽt iter maiores nr̃os, q hãc rẽp. nobis cœperunt, & hoies nr̃æ ætatis ignauissimos. ¶ Domos, in urbe & uillas, in agris. Inter uillã & domũ, hoc interest, quia domus in urbe, dr̃, uilla aũt in agris appellat. ¶ Visere tẽpla deorũ, tẽpla deoꝝ solẽt sũptuosioribus ædificiis constitui, q̃ domus priuatoꝝ, & tñ ad eã libidinẽ puenerũt homines ætatis nr̃æ, ut nunc sibi ædes ædificent, q̃ sunt multo sumptuosiores, q̃ deoꝝ tẽpla. ¶ Pietate, q̃ diis imortalibus hr̃, qa ois hõ pietatẽ debet deo imortali. i. corde, & fide deoꝝ tẽpla honestabãt. ¶ Domos su. glo. domos non magnificabãt ædificiis, sed uirtute: res. n. magnas domi militiæq; gerebãt, qbus domos & familias suas decorabãt. ¶ Decorabãt, honestabãt. ¶ Neq; uictis qcq̃, cũ nationes & populos subegissent, nihil eis faciebãt, nisi φ postea iniurias facere non possent. ¶ Præter iniuriæ licentiam, ne iniuriam facere possent, auferebant enim arma, equos naues & cætera. quæ libertati faciunt iniuriam. ¶ Contra, contrario. ¶ Ignauissimi, uilissimi homines scilicet milites Syllani. ¶ Adimere pro adimebant. ¶ Fortissimi uiri id est maiores nostri. Domus Villa

¶ POST q̃ diuitiæ honori eẽ cœperũt &c. qa solus diues honorabat. ¶ Probro. i. obprobrio, pudorẽ, uel i uultu, uel in uerbis, pudicitiã i mẽte, uel i factis. ¶ Promiscua cõia, uel æquo mõ, qa nõ plus de diuinis q̃ de hũanis. ¶ Nihil pẽsi i cõsiliis, i bono. ¶ Moderati i malo, ita superflue uiuebãt, quod satis potes uidere, & pro argumẽto hr̃e considerãdo maxima eoꝝ ædificia, & minima deorum templa, nec ab ipsis, sed a maioribus facta, & hoc est &c. OMNIBO.

Peræprecium. Vna dictio uel duæ, precium est operæ. i. studii & cõsiderationis. ¶ Verũ illi delubra. Ecce inuenta occasione laudat antiquos, ut e contrario uituperet modernos dicens, ita moderni ædificant domos in modum urbium. ¶ Iniuriæ licentiam. ¶ Sed illi scilicet maiores gloria scilicet uictoriæ. ¶ At hi id est moderni. ¶ Ignauissimi sociis, & non hostibus.

¶ ET POST q̃ gloria imperiũ & potentia sequebant eas. s. diuitias quia pecuniæ oia patent ac parent, uirtus cœpit hebescere. i. esse hebes & paupertas cœpit haberi pbro. i. ad dedecus & opprobriũ, cũ tamẽ sit mun⁹ deoꝝ. Vnde de ea Lucanus. Et munera nõdũ intellecta deũ, & innocentia cœpit duci reputari pro malitia, quia qui cũ malis nõ cõspirabat aut aliquid sceleris cõfecit dicebat ab eis maliuolus dissimulator, unde de iusto Sapientiæ. ii. Grauis est nobis ẽt ad uidendũ, qm dissimilis est aliis uita illius &c. Et Hor. sermo. i. saty. iii. Hic fugit oẽs isidias nulliq; malo latus obdit apertum. Cũ genus hoc inter uitæ uerset ubi acris inuidia, atq; uigent ubi crimina, p bñ sano ac nõ in cauto fictum astutũq; uocamus. ¶ Igit ex diuitiis. i. post diuitias, luxuria atq; auaritia inuasere una. i. pariter cũ superbia, iuuẽtutẽ. s. romanã. & rape cõsumere &c. iuaserũt, aut cœperũt, aut rape. i. rapiebãt, aliena, cõsumere. i. cõsumebãt oia, paruipẽdere. i. paruipẽdebãt sua. i. ppria bõa, & cupe. i. cupiebãt aliẽa, & hr̃e. i. hẽbãt pudorẽ. s. ai & pudicitiã corpis, diuina atq; humana promiscua. i. cõfusa & sine discretione, & hr̃e. i. hẽbant nihil pensi. i. cõsiderati & nihil moderati. i. moderate facti. ASCE.

Peræpciũ est &c. ex cõpatione priscoꝝ docet q̃tũ imutati ac deprauati sint mores. Prisci. n. delubra deoꝝ oj pietate decorabãt, & domos suas priuatas glia nõ luxu supbo at hui⁹ seculi inqt hoies domos suas ita magnifice & suptuose extruũt ut mõtes subuertãt & maria ɔsternãt: & tẽpla deoꝝ aut negligãt aut spoliẽt. Præterea maiores solebãt uictis nihil pter arma & c. belli somẽta adimere, imo ut Ci. docet, solebãt uictaꝝ nationũ patroni eẽ, ita ut totius orbis psidiũ potiꝰ q̃ iperiũ meruerit dici, at recẽtiores, & socios ac conciues oibus facultatib⁹ spoliãt, Ordo ẽ. ¶ Opepciũ ẽ. i. utile & dignũ factu, utpote hñs pciũ. i. mercedẽ opæ. i. laboris & opa

tiõis,cũ.i.postq̃ cognouerĩ.i.quis cognouerit domos.s.ꝑuatas i urbe atq; uillas.i.ędificia i agrĩ ædificatas i morẽ urbiũ ita ut singlæ castella aut urbes uideãt,aut ita sũptuosæ ut i urbibꝰ solẽt,& uisẽ.i.postea uisũ ire aut uidẽ tẽpla.i.ędes ad cõtẽplãda diuia istitutas,deoꝝ.i.diis cõsecrata q̃ maiorẽs nr̃i.i.prisci.R.appositorie mortales,i.hoies rligiosissimi(ubi frustra qdã addũt uiri)secẽr.q.d.q̃ñ discrimis sit iter tẽpla tã hũilia & modica & ædificia ꝑuata tã supba atq; magnifica,a ꝑuatĩ istructa.Vñ Flac.car.iii.Delicta maioꝝ imeritꝰ lues Ro.dõec tẽpla refeceris.Aedesq; labẽtes deoꝝ,& fœda nigro simĩacra fumo,&c.ne tñ uitio darẽ uideaẽ ãtiqs q talia extruxerãt,addit.ueꝝ.i.sed,illi.s.maiores nr̃i,decorabãt.s. exornabãt delubra.i.phana deoꝝ i qbꝰ eẽt simulacrũ delibratũ.i.decorticatũ,qa ex ligno tũc erãt idola seu,deoꝝ simula
Delubra cra usq; ad Asiã deuictã.Numa tñ(ut Euseb.de ꝑpatõe euã.asserit clemẽtẽ dicisse)morẽ mosaico nullũ simulacrũ i tẽplo
Simula eẽ uoluit.Plu.quoq; ait ex ligno prisca deoꝝ simulacra fieri solita.Nã lapidẽ rẽ durã & ianimẽ i deoꝝ effigiẽ celare no
cra lebãt.Auꝝ uo & argẽtũ isœcũdæ træ colores putabãt.Pla.uo i legibꝰ ait.Terra & uesta deoꝝ ẽ hitatio.Nẽo igiẽ ex iis cæterĩ diis simĩacra faciat.Auꝝ ãt & argẽtũ iuidiosa possio ẽ.Ebur aiam deposuit,iõq; ad simĩacra deoꝝ ieptũ ẽ.Aes & ferrũ belli sũ istr̃a.Hęc illi.decorabãt inq̃ oi pietate.i.latria & cltu pio.Est ãt pietas fũdamẽtũ oium uirtutũ,&(ut igt Ci.ꝓ plãcio)ꝑpeq; capiẽ ꝓ debita obsuãtia i deos & parẽtes,q̃ religio dr̃.¶ Et dec.do.su.s.ꝑuatas,glia.s.reꝝ bñ gestaꝝ p se aut p maiores quoq; imagies i stẽmate hẽbãt.Neq; eripiebãt uictĩ qcq̃ pt licẽtiã iuriç,qa illis arma naues equos & filia auferebãt & itdũ mœnia diruebãt ne iteꝝ sint iiurii nec rebellẽt,sic tributaria fcã ẽ priꝰ carthago q̃ dleta.At hi.s.nr̃i secli
Pietas hoies,ꝯtra.i.ecõtrario exñtes ignauissimi adimẽ p adiebãt nisi sit demẽ.i.abstulerẽ p summũ scelꝰ sociis oia ea q̃ fortissimi uictorẽs.s.prisci reliq̃rãt,cũ auferrẽ potuissẽt hostibꝰ.

¶PROINDE hoc q̃si.i.tãq̃.¶ Demũ,deniq;,hoc ẽ tãq̃ illi faciẽdo iniuriã uiderenẽ eẽ ĩpatores,aliter
LAV. priuati hoies.¶ Nã qd ea memorem,uere inq̃ nr̃æ
VAL. ætatis hoies domos suas sũptuosiores habuisse,q̃ maiores nr̃i tẽpla deoꝝ,qa mõtes euertere,& maria ꝓsternerẽ nõ dubitarũt,q̃ q priuati eẽnt,& non reges.¶ A priuatis q̃ pluribꝰ.s.hoibus subuersos.¶ Maria cõstra,sicut & Luci dr̃ fecisse.¶ Neapoli ubi ꝑdia sua hẽbat,dr̃.n.fecisse ædificia ingentia,& amœnitate oibus ꝑstãtia,q̃ usq; i mediũ mare porrigebãtur,ita,ut ubi maria fuerãt,ibi statũ erat solũ,ueluti si in terra cõtinẽti fabricasset.¶ Quibꝰ diui.&c.i.q hoies uidenẽ illusisse diuitias,ille deridet diuitias,q ꝓfundit eas i rebꝰ minime necessariis.ut hi q mõtes subuertebãt & maria sternebãt,fecisse uidenẽ.¶ Quibꝰ mihi,q hoies uidenẽ mihi illusisse diuitias.¶ Habere,possidere.¶ Hõeste,modeste.

ꝓide q̃si iiuriã facerẽ,id demũ eẽt ĩpio uti,Nã qd ea mẽorẽ,q̃ nisi his q uidẽ nẽini credibilia sũt?a priuatis cõplu ribꝰ subuersos mõteis:maria eẽ cõstrata,qbꝰ mihi uidẽ ludibrio fuisse ditiæ,q̃ppe q̃s hõeste hr̃e licebat,abuti ꝑ turpitudinẽ ꝑperabãt.Sed libido stupri,gãeæ cæteriq; cultꝰ nõ mĩor icesserat,uiri muliebria pati:mulierẽs pudicitiã in ꝑpatulo hr̃e.Vescẽdi cã terra mariq; oia exegrere.Dormire priꝰ,q̃ sõni cupido eẽt:nõ famẽ,nõ siti,neq; frigus,neq; lassitudinẽ opiri.Sed ea oia luxu ãtecape.Hæc oia iuuẽturẽ:ubi familiares opes defecerãt:ad faciora icẽdebãt.Aius ibutꝰ malis artibꝰ had facile libidinibꝰ carebat.Eo ꝓfusius oibꝰ mõis q̃stui atq; sũptui deditꝰ erat.

¶ Abuti,uitiose uti,u3 i rebꝰ supfluis,& minie necessariis.¶ Per turpitudinẽ,qa turpe erat eis,ut uitiũ ñ paruũ,ita diuitiis,q̃s hõeste hr̃e poterãt,abuti.¶ Sed libido &c.Supiꝰ dixit,qño Ro.ciues corrupti dediti erãt magnificẽtiæ ędificioꝝ,& ditias q̃si ludibrio hẽbãt,cũ eis i rebꝰ minime necessariis abuterẽt,nũc dicit nõ solũ hac supfluitate ędificioꝝ Ro.eẽ captos,ueꝝ ẽt,q̃ deteriꝰ erat luxuriã eos iuasisse,quũ nec uiri muliebria pati dubitarẽt,& mlieres pudicitiã i apto haberẽt.¶ Stupri,adlterii.¶ Libido gãeæ.i.meretricis,ganeũ ueterẽs dicebãt locũ abditũ,& q̃si sub t̃ra/ d fossũ.i.lupanar.idẽ gãeæ mlieres,q̃ ibi habitãt.¶ Cæteri cultꝰ,ñ solũ libido ædificioꝝ,sed ẽt uestiũ.¶ Incesserat.i.iuaserat Ro.& libido supiccesserat.¶ Viros,pa.mu.Tãgit rẽ obscenã &c.¶ Mulie.hr̃e pu.&c.i.pnfaciebãt pudicitiã,hoc ẽ meretrices fiebãt.¶ In ꝑpatulo,i apto.¶ Exqrere,ꝓ exqrebãt,ut libido icesserat &c.dicito ẽt i cæteris ĩfinitĩ ut uolueris.¶ Cã ue.i.cõedẽdi,unũ seqẽ ex reliquo,qa luxuria sp cibos lautos hr̃e cupit,ut se diu sustentare possint,& cũ hoies luxuriæ dediti fuerit:ẽt ui
Ganeũ tio gulæ laborãt.¶ Terra,ut sũt aues,siluestres feræ qbꝰ solẽt uesci luxuriosi hoies.¶ Mari,ut diuersi gñis pisces exqre
Ganeæ rẽt,qbꝰ igluuiẽ uẽtris satiarẽt.¶ Dormire,ꝓ dormiebãt.¶ Nec op.ꝓ opiebãt.i.ñ expectabãt,& sic de cæteris.¶ Lassi.q nõ laborabãt tñ,ut lassarẽt,sed opꝰ itermittebãt añq̃ lassitudo eos iuasisset.¶ Añcape,ꝓ añcapiebãt.i.occupabãt,ãticipabãt.¶ Luxu.i.luxuria & supfluitate reꝝ.¶ Hæc uita supra memorata.¶ Incẽdebãt,icitabant ad facinora faciẽda.¶ Opes faci.i.opes suæ & ꝑpriæ.¶ Malis ar.malis moribꝰ.¶ Eo:iõ,¶ Profusius imodestiꝰ,itẽperãtius.¶ Deditꝰ,aius eoꝝ.¶ Omnibus modis,q̃cunq; rõne iuste.s.& iniuste cõtra fas & nefas,id quod erat facillimũ.s.posse usurpare rẽp.

¶PROide.i.postea.¶ Facerẽ.i.faciebãt [illegible] & si iuriã facerẽ &c.¶ Nã qd.i.cur uerẽ supflua faciebãt,qa ẽt ꝑuati.i.sine
OMNI offõ mõtes subuertebãt,maria cõsternebãt ¶ Nã qd mẽorẽ,qa icredibilia,& hoc ẽ,nã qd &c.¶ Quippe.i.qd mirꝝ.Si lu
BO· dibrio ditias hẽbãt,qa eis abuti cupiebãt,& ñ solũ ꝓdcã ierãt uitia,sed ẽt ista.Libido gãeæ,gulositas,ganea,ganeo gulosus,eganeũ,ubi fit ganea.¶ In ꝑpatulo.i.in apto.i.ma[illegible]sto.q.d.oẽs impudicæ erant.Quod eni cõe ẽ,nile ẽ etiã,& ipæ
Eganeũ pro uili pudicitiam habebant,quia pudicitiæ se offerebãt[illegible].¶ Operiri.i.expectabant.¶ Añcape.i.añcapiebãt.¶ Luxu.i.luxuriã & ꝑdicta uitia.¶ Familiares opes.i.necessaria q̃[illegible]ad [illegible]rẽdum.¶ Sumptui adꝰ consumẽdum.
ASCE. ¶PROide(ꝓ pide nisi potiꝰ pide legamꝰ(pide.i.ita ut q̃si f[illegible]rẽ iiuriã id eẽt demũ uti ĩpio.Nã qd mẽorẽ ea.s.facĩora libidiosa ro.q̃ nẽini sũt credibilia nisi iis q uidẽ sup.ea uidelicet mõtis.i.mõtes eẽ subuersos.i.resolutos i plãiciẽ,a cõplibꝰ.i.pluribꝰ,ꝑuatis.i.r̃gno & pricipatu,& maria eẽ cõstrata.i.opleta t̃ra illa ad ædificia faciẽda ut fecerat Luc.neapoli,ubi ædificia i media usq; maria porrigebat,uñ i luxũ ro.dic̃ sic hor.car.ii.Iã pauca aratro iugera regiæ.Molles relinq̃nt,undiq; latiꝰ.Extẽta uisẽẽ lucrios Stagna lacu.&.li.iii.Cõtracta pisces æquora sẽtiũt,lactis i altũ molibꝰ.i.maxis ædificiis.Cõsile fecisse dr̃ Xer.a quo uelificatꝰ athos,qbꝰ.s.ciuibꝰ ro.ditiæ uidẽẽ fuisse ludibrio.i.ad ludibriũ & irrisionẽ ut i ægypto Pyr.extructoribꝰ,q̃ppe.i.qa ipi ꝑpabãt abuti diuitiis,ꝑ turpitudinẽ.i.luxuriã,q̃s licebat hr̃e.i.possidere hõeste ¶ Sed libido stupri.Ceñẽ ñ sola ædificãdi luxuriosa magnificẽtia peccarẽ sui sæcli ro.sed & aliis sceꝝ uitiis dicẽs.Sed cũ summa eẽt libido i extruẽdis ædificiis,nõ mior,imo æq̃lis libido stupri.i.luxuriæ ueneris illicitç,ut cũ uiduis uirgibꝰ aut ẽt scortis & gãeæ.i.luxuriosæ & gl̃osæ uitæ i gãeis & lupanaribꝰ q̃ sũt lustra mẽrticũ & gula ꝑditoꝝ,& cæteri.i.cõsilis cultus idest indulgentiæ & mollis uitæ in qua quis fouetur & colliẽ indulgenter,non decenter,nam decens cultus non merẽẽ uitupari,icesserat.i.iuaserat Ro.& uiros pati muliebria.i.subagitari morẽ mulieꝝ ut pathici solẽt a pedicõibꝰ de qbꝰ dic̃ Pau.Ro.i.Masculi relicto nãli usu fœminæ exarserũt i desideriis suis i iuicẽ masc̃li i masc̃los turpitudinẽ opãtes & mercedẽ q̃ oportuit errorĩ sui i semetipis recipiẽtes &c.¶ Et mu.hr̃e pu.i.castitatẽ ꝯiugalẽ i ꝑpatulo,i.oibꝰ expositã

q̄ſi i pſtibulo,ſta ut ſola caſta ſit quã nemo petiuit:ſup.Iceſſerat.Siſr ex q̄reř oia terra & mari cũ ueſcẽdi.i.pp gulã & dor miř puſq̄ cupido.i.deſideriũ ſõni eẽt.ñ oppiri.i.ñ pſtolari ſeu expectař (ſed expectam⁹ pprie deſiderãda & expetẽda.uñ aenei.ii.Quib⁹ hector ab oris Expectate ueis:ẽ.n.expectař freq̄nt extra aſpiceř ſi ẽ extre & iſpiceř an deſiderat⁹ ueiat,op Expectate pimur ãt q̄liacūq; et i oib⁹ his aut põit ifinitiu⁹ p iplcõ ut ſit oppiri p oppiebãt,aut itelſr cœpãt,aut qđ potiſſimũ hic di cã hęc ifinita teddũt ſuppoſitũ ilh ũbo iuaſerat:nã ut dicãus ſic libido ñ oppiri &c.ñ placet qa dicẽdũ eẽt libido ñ opp̄ẽ di &c.pgam⁹ ergo ut,occepim⁹)famẽ.i.eſuriẽ,ñ oppiri ſiti.i.appetitũ bibẽdi,neq; frig⁹.i.appetitũ ſe calefaciẽdi:neq; laſſi tudinẽ.i.fatigationẽ & appetitũ ſe reponẽdi & q̄eſcẽdi,ſed añcape.i.p̄occupař oia hæc lux.i.luxurioſa uita & libidioſa atq; idulgẽti ſibi,uorabãt.n.cibos gulã puocãtes puſq̄ famerẽt,potabãt puſq̄ ſitirẽt,dormitabãt puſq̄ ſõn⁹ eos iuaderet calefaciebãt ſe puſq̄ frigerẽt recubabãt ut req̄eſceř uolẽtes ſolẽt puſq̄ laſſi eẽnt.Hæc ãt.i.hmõi uitę pditę,icẽdebãt iuuẽtu tẽ.i.iuuenes Ro.ubi opes.i.facltates:fortũæ,diuitiæ,familiares.i.dõeſticæ & ex p̄rimõio collectę defecerãt,ad facinora ſ.turpia utpote ad rapias & furta ac ſacrilegia. Nã aius ibut⁹.i.a pmis ãnis iſſtut⁹ malis artib⁹.i.exercitus pditæ uitæ haud.i.ñ facile.i.difficile carebat:imo ñ carrbat ſed idulgebat libidib⁹:& co.i.ppea pp libidinẽ aius cuiuſlibet erat dedi t⁹.i.pẽit⁹ addict⁹ & idulgẽs,pfuſi⁹.i.abũdãti⁹,q̄ſtui.i.acq̄ſitiõi rex,oib⁹ mõis.ſ.p phas & nephas,qa ut Iuue.lõge p⁹ di xit,Vñ hẽas q̄rit nẽo:ſed oportet hr̃e,atq; ſũptui.i.abſumptiõi & expẽſiõi rex,ſũpt⁹ qdẽ rrat por i itẽtiõe ſed poſterior in executõe,uñ rer geſtæ ordinẽ ſeruat.

¶ Tãta:tãtę magnitudis.¶ Flagi.i.oium uitior reph̄ẽſiõe dignor.¶ Faci.q facinora cõmiſerãt. LAV. VAL.
¶ Stipa.ſatellitũ.Satellites dñr ſtipati,co q latera pricipũ ſtipař.i.cõpẽlař ſolẽt.¶ Adulter,q aliẽas uxores uitiauerat.¶ Ganeo.i.lupanar,nã ut pau loañ dixius:gãeũ dixerũt locũ abditũ &c.¶ Alea ludo:alea,& taxillis.¶ Manu.pdigalř pfũdẽdo, uel iterfecerat aliquẽ,pp qđ ꝯdenat⁹ fuiſſet.¶ Vẽ tre,gula.i.iplẽdo uẽtrẽ ſuũ p libidie & uoluptate.
¶ Pene mẽbro uirili,& notat obſcœnã uolupta tẽ:pẽis.n.ẽ mẽbrx uirile.¶ Alienũ æs.g.cõ.pecũiã Penis mutuo accepar:& ẽ pulchra & honrſta locutio, grãde ęs alienũ cõflaui,ſignificat pecũias mutuo accepi ualde ſũ obligat⁹.i.debit⁹,& ẽ nãlis locu tio,queãdmodũ hõeſta:nã q æs alienũ hẽt,multã pecũiam dẽt,ergo q m̃ltam pecũiã hẽbat, mutuo grande æs conflauerat.¶ Quo fla.i.ut redimeret aut fa.uulgo a pagar la cõdanaſõ del ſo mal fař.
Dñia ẽ iter flagitiũ & facin⁹,qa flagitiũ i dictę,faci nus magis i fcis cõſideraţ,nã piuriũ faceř,ẽ flagitiũ nõ aũt facin⁹,facin⁹ ille cõmitteret:q hoiem pulſa ret aut ẽt iterficeret.¶ Parri.q̄ſi parẽtes iterfecerũt Sacrilegi q tẽpla diripuerãt.¶ Cõui.iu.q cõdẽnati fuerãt.¶ Timẽ.iu.q facin⁹ aliqđ cõmiſerãt.pp qđ timebãt cõdẽnari.¶ Quos.h.ma.iterficiẽdo hoies fures itelligat iterfectores.Lingua piuria faciẽdo. Flagitiũ Facinus
¶ Periurio,referas ad liguã.¶ Sãguine,referas ad manum.¶ Flagitium,ſi nõ facinus commiſerat.
¶ Flagitium.id eſt rem aliquam repræhẽſione di gnam ppetrauerat.¶ Egeſtas.quia res familiares ſibi defecerãt,uel nũq̄ ẽt poſſederãt.Itaq; in tã.ad p poſitũ ſuũ redit Sal.¶ Aius cõ.ſ.alicui⁹ ſceleris,nã q ſibi igẽtis facinoris cõſci⁹ ẽ,nũq̄ reqeſcit,dõec ſce lus ſceleri addiderit.¶ Proximi,pping.¶ Vacuus culpa.i.innocens.¶ Inciderat,caſu aliquo i amici

In tãta itaq; & tã corrupta ciuitate Catilĩa rat⁹,id qđ factu facillimũ erat,oĩm flagitioſorũ & facinoſorũ circũ ſe,tã q̄ ſtipatorũ cateruas hẽbat.Nã q̃cũq; impudic⁹ adulť,ga neo,alea,mãu uẽtre,pene bõa p̄riæ lacerauerat:q̃cũq; ali enũ æs grãde cõflauerat,quo flagitiũ,aut facin⁹ redime ret.Præterea oẽs undiq; parricidæ,ſacrilegi conuicti iu diciis aut pfactis iudiciũ timẽtes:ad hæc,quos man⁹,at q; lingua piurio,aut ſãguie ciuili alebat. Poſtremo oẽs quos flagitium,ægeſtas,conſcius animus exagitabat hi Catilinæ proximi & familiares erant. Qđ ſi q ẽt a culpa uacuus in amicitiam eius inciderat,quottidião uſu atq;

tiam eius uenerat.¶ Quottidiano uſu,quottidiana rõ ſuetudine.¶ Cateruas:comitiuas.¶ Stipatox,ſeruorum.
¶ In tã.itaq; & tã cor.ci.&c.Fcã digreſſiõe,ut oñderet mox corruptelã,ut ſic apperet q̄ta opportũitas fuerit Cati.reip. OMNI capiẽdæ:redit ad curſũ orõnis ſuæ.Cõtinuatio citas corrupta erat:ut dixi,ita q i tãta citate,ubi oẽs corrupti.¶ Factu BO.
fa.mali.n.facile coadiuuaũ cũ eox ſit copia.¶ Oium fla.ñ q oẽs hũerit flagitioſos,ſed oib⁹ ſpẽb⁹ flagitii ibutos.Flagi tiũ i dcis,facin⁹ i fcis.¶ Cateruas ſti.ſtipabãt.n.lat⁹ ei⁹ undiq; flagitioſi,uel cateruas hũit flagitioſox.¶ Nã q̃ſq; ipu.ad oimodã luxuriã corpox.¶ Gãco,ad guloſitatẽ.¶ Alea lu̅dẽdo.¶ Manu,dãdo.¶ Vẽtre,comedẽdo.¶ Pene,ſtuprãdo cõflauerat:metaphora ſũpta a fuſore.¶ Quo.i.pp qđ æs flagitiũ redimeret.i.expediret ſe ab aliquo flagitioſo fcõ ẽt añ pfato.¶ Præ.i.pter iſtos ſupradcõs.¶ Parri.dici pt alqs parricida,uľ a pr̃e cæſo,uel a parẽte,uel a pari,uľ a p̃ria.¶ Cõ uicti i iu.i.dãnati.¶ Aut p fa.ti.iu.i.dãnationẽ.¶ Ad hec.i.pter illos,quos alebat mãus,aut ligua piurio,ſi falſũ fec teſti mõiũ,& ad liguã ñ ptinet.¶ Aut ſan.ci.ſi quẽ iterfec,& hi ad manũ,hi inq̄ oẽs ſupradci pximi erãt Cati. & nõ ſolũ hos uitioſos ſeduxit,ſed ſiqs & euacu⁹ a culpa i aicitiã ei⁹ ciderat,bñ.n.inciderat,maximus.n.caſus:& pcipitiũ ibi erant.
¶ In tãta. Venit tãdẽ ad Cati.facinora ſpãlr narrãd ẽs.Cati.hẽbat i tãta & tã corrupta citate.i.multitudie ciuiũ iu ASCE. nio x(id qđ erat facile.i.q res erat faciľ fcũ.i.ut fieret (cateruas.i.turmas comitiuas oium flagitioſox & facinoroſox.i. malefactox q m̃lta flagitia & facinora cõmiſerãt (ſũt q flagitioſiſſimox legãt,ſed ois nõ addiť ſuplatiuo) circũ ſe tanq̃ ſtipatox.i.dẽſe cõcomitãtiũ ut ſatellitũ,tractũ ẽ ſtupa q̄ naues ſtipãt.¶ Nã q.ex n̄s ipu.i.hñs pudicitiã l pptulo:adulť, & ganeo.i.ganeax freq̄ntator,lacerauerat.i.dilapidauerat:bõa p̃ria.i.p̃rimõiũ ſuũ,mãu pdigẽdo:uẽtre abſumẽdo, & pene.i.cauda ſi eſt uirga uirili ſcortãdo.Reddẽda ãt ſũt ſingula ſinguľ.ut ſit ipudic⁹ mãu ut aleator & diſſipator Gãeo uẽtre.iuxta illud Iuue.Sed lau ẽ ſiliq̄s occult⁹ gãeo,& adulter pene.i.uirilib⁹.Nã penis cauda ẽ unñ offam penitã dixeřt Penis ueteres.Et cũ tria tm̃ p̃miſerat,fruſtra additũ ẽ alea q̄ manu faciť,ſicut prius addiderãt raptus illic Catilina raptus &c.

¶ Quiq.i.& qui conflauerat.i.compegerat contraxerat grādeæs alienum.i.debitum ex ære alieno,quo.i. ideo ut,uel
Flagitiū quo ære alieno redimeret.i.piaret flagitiū.i.peccatū enorme flagitatiōe & increpatione ac flagris dignum,qđ & uerbis ut periurio fit,aut facinus.i.factum aliqđ insignis culpæ:ut sunt parricidia & similia. Sane peccata redimebant tūc pecunia,quia ut uisum est ante syllam nō licebat occidere ciues Romanos nisi in crimine læsæ maiestatis aut occupatæ dñationis aut in seditiōe quæ legem nō audit,ut Brutus in liberos suos animaduertit,& ut cæsi sunt gracchi. Proprie ergo dicit scriptura,peccata tua elemosynis redime,quia redimere est precio aliquid delere si malum est,aut recuperare,& liberare si bonū.unde redimuntur captiui,& genus humanum redemptum est sanguine christi,redimitur aūt dum deletur peccatum.Vnde Iuue.monstrum nulla uirtute redēptum a uitiis.Et cōponitur a re & emo interposito d.uerbum aūt principale hoꝶ suppositorum impudicus adulter &c.ponet ibi,hi Catilinæ proximi & familiares erāt,dicit
Parrici-da ergo prætereа.i.insup præter iam dictos oēs parricidæ.i.occisores parētum aut cuiuscūq; affinis aut consanguinei,qa cum desit speciale uocabulum utimur ut dicit Quintilianus,generali:non enim habemus quo fratris occisor nominet nam fratricida in usu non est. Vndiq.i.ex oi loco confluentes,oēs sacrilegi.i.rerū sacrarum aut de sacris locis ablataꝶ fures aut raptores:conuicti.s.de criminibus & ita condēnati iudiciis aut timentes iudiciū.i.nō audentes comparere coram iudice,pro factis.i.propter facta sua scelerata. ¶ Adhoc.i.præterea omnes sup.quos manus.s.facinorosa,alebat sanguine ciuili.i.per effusionem sanguinis ciuium:illis enim interfectis eoꝶ bona occupabant,aut quos lingua alebat periurium,qa producti testes peierabant pro p̄cio,& postremo.i.deniq; ut tandem oēs complectar,omnes quos flagitium.i.grande scelus,aut egestas,contracta ex rerum suarum absumptione,aut animus cōscius.s.alicuius magni sceleris exagitabat.i.extra tranquillitatem agitabat & ita uexabat & torquebat morsu conscientiæ: hi inquam oēs erant proximi & familiares Catilinæ. ¶ Quia siquis etiam uacuis.i.immunis & abhorrens a culpa.i.adhuc insons,inciderat.i.casu uenerat.(Ea enim est calamitas in amicitiis maxima:q̃ amor præcedat iudicium.Vnde amicos deligimus,& diligimus priusq̃ perfecte nouerimus.Pōt aūt fieri ut bonus uir uidēs tot in familia Catilinæ putaret in eo magnā esse præstantiam aliquam)in amicitiam eius.s.Catilinæ,efficiebatur facile par q̃ pro.i.similis,cæteris,quotidiano usu.i.ex consuetudine peruersorum,quia cū sancto sanctus eris,& cum peruerso peruerteris:atque.

LAV. VAL. ¶ ILLECEBRIS, uoluptatibus:q̃s caterua sibi afferebat,ut infra patebit. ¶ Par,magnitudine scelerum. ¶ Similis maioribus:ergo par ad magnitudinem:similis ad maiores pertinet,par quantitate efficiebat: similis qualitate. ¶ Sed maxime adolescentiū,superius declarauit Salu.q̃āo Catilinæ domum frequentabant scelerati hoīes,cuiuscunq; flagitii conscii fuissent. Aut etiam,sed nūc dicit familiaritates adolescētium maxime placuisse Catilinæ,eo q̃ eoꝶ animi teneri ac instabiles capi possent. ¶ Sed maxime appetebat,hoc est omniū sceleratorū animos,sed maxime adolescentulorū. ¶ Eorum animi:cur adolescentiū magis q̃ aliorū animos appeteret,declarat ipse,quia facile erat,hāc ætatem decipi. ¶ Molles,teneri,fluxi.i.labiles,&

illecebris facile par,similisq; cæteris efficiebat. Sed maxime adolescētium familiaritates appetebat eoꝶ animi molles, & ætate fluxi dolis haud difficulter capiebantur. Nam,ut cuiusque studium ex ætate flagrabat aliis scorta præbere,aliis canes atq; equos mercari. Postremo neq; sumptui,neq; modestiæ suæ parcere, dum illos obnoxios fidosq; sibi facerent. Scio fuisse nonnullos, qui ita existimarent, iuuentutem: quæ domum Catilinæ frequentabat, parum honeste pudicitiam habuisse,

inconstantes. ¶ Haud difficulter.i.facile:nam & q̃āo caperent aī adolescentum declarat. ¶ Præbere.i.præbebat. ¶ Vt cu.adolescentes cupiditatibus ardēt,& alii alia flagitia cupiunt:eo q̃ uniuscuiusq; libidine eis satisfaciebat Catilina.Nā &c. ¶ Scorta,meretrices. ¶ Mercari,pro mercabatur. ¶ Canes,atq; equos,si qui erant uenatu gaudentes. ¶ Vt cuiusq; stu.sicut cuiusq; uolūtas. ¶ Flagrabat,ardebat. ¶ Neq; sumptui.i.non parcebat pecuniis,ut obsequeret libidinibꝰ adolescentum. ¶ Neq; mo.non habebat moderationis rōnem dū uoluptatibus eoꝶ satisfaceret. ¶ Dum modo. ¶ Obno-
Obnoxius xios:subiectos & obligatos,& recte dixit obnoxios:qa obnoxius ꝓprie dicit ille,qui ob noxam.i.ob culpam obligatus est:& isti adolescentes ob aliquam culpam Catilinæ obligati erant. ¶ Scio inquit Salusti. ¶ Frequentabat: ibat frequenter. ¶ Parum honeste pudicitiam.i.obscœnis uitiis deditos fuisse.

OMNIBO. Illecebrę ¶ ILLECEBRIS.i.delectationibus carnalibus,quæ hominem illaqueant ab officio eis illeci. ¶ Par,ad scelerū quātitatē. ¶ Similis:ad qualitatē,multas familiaritates appetebat,sed maxime adolescētū,& cām subdit. ¶ Quia eoꝶ aī,molles ætate. ¶ Fluxi:dolis. ¶ Haud difficulter.i.facile capiebant,uere capiebantnā ut cuiusq; studiū. ¶ Ex ætate flagrabat.i.ardēter cupiebat. ¶ Ex ætate.i.s̄m ætatem tales erant familiares Catilinę,& ab oibus impudici extimabant.

ASCE. ¶ ILLECEBRIS.i.allectionibus atq; attractatiōibus uitioꝶ & uitiosoꝶ,uitia.n.carnalia hōt illaqueādi uirus oblectamēto suo illectū.Et ergo bū consulit sapiens ꝓuer.i.filimi si te lactauerint peccatores ne acqescas eis.Si dixerint,ueni nobiscū,insidiemur sanguini,abscondamus tenticulas cōtra innocētem frustra &c.Fili mi ne ambules cū eis,ꝓhibe pedē tuū a semitis eoꝶ.Pedes.n.illoꝶ ad malū currūt,& festināt,ut effundant sanguinē).Sed Catilina appetebat maxie familiaritates adolescētiū,qa tales cum sint impiti reꝶ facile educunt in errorē.Vñ addit:qa animi eoꝶ.s.adolescentiū mobiles & fragiles & fluxi.i.fluentes ætate q̃ cito decurrit:qa usq; ad seniū fluūt anni:capiebant.i.inescabant irretiebāt decipiebant,haud difficulter:immo facillime.Nā ut studium cuiusq; flagrabat ex ætate.i.s̄m quod quēq; maxime pellicem uiderat,p̄bere.i.p̄babat aliis scorta.i.pstitutas aut exoletos:quod primū adolescētiæ uenenū est,& mercari.i.mercabat aliis canes atq; equos.Vñ comicus.Quod plæriq; oēs faciūt adolescētuli,ut animū ad aliquod studiū adiungāt,aut equos alere,aut canes ad uenādū &c.Postremo neq; parcere.i.neq; parcebat,sumptui.i.impendio & absumptioni bonoꝶ,neq; modestiæ suæ quā qa non seruabat uisus est illi r[illegible]cere.Aliter tū non parcebat sumptui & aliter non parcebat modestiæ,qa sumptui nō parcebat:eo q̃ immodeste eū largiebat:modestiæ aūt qa eā perimebat.sicut nō parcimus uino qđ immodice bibimus & nō parcimus sanitati quā destruimus:dum.i.dūmodo faceret sibi adolescētes obnoxios.i.deuinctos quasi ob cōem noxam,fidos,qa complices.Scio inqt fuisse nonnullos qui existimarent.i.iudicarent & putarēt ita,uidelicet iuuentutem.i.frequentiam iuuenum,q̃ frequentabat domū Catilinæ,habuisse pudicitiā.i.corpoꝶ suoꝶ integritatem & castitatē a turpi libidine,parū honeste.i.q̃ inuicem agerent & paterent turpia.

¶SED cę

LAV. VAL.

¶ SED ex aliis rebus magis: ex alia ante acta Catilinæ uita hoies id suspicabant q̄ q̄ res ipsa alicui nota erant. ¶ Sed ex aliis rebus: ex aliis Catilinæ uitiis. s. iuuentutẽ obscœnæ uoluptati deditã fuisse. ¶ Compertũ, manifestum iam primũ ostendit, cũ credebant hoies ex aliis Catilinæ uitiis, ipsum Catilinã impudicos habuisse adolescẽtes. ¶ Fecerat: cõmiserat. ¶ Nobili: nobili loco nataicũ qua cõmiserat stuprũ ¶ Virgine uestæ. i. cũ uirgine uestali. i. uirgĩæ deæ uestæ. Vestæ tẽplũ Ro. nobilissimũ fuit, & uirgines huic deæ cõsecratæ æternũ ignẽ in templo cõseruabant: & uirginitatẽ ppetuam cũ una ex his incestũ Catilina cõmisit. ¶ Alia hmõi, respexit ad obscœnitatem, de qua ante loquebat. ¶ Ius & fas, q cũ

sed ex aliis rebus magis q̄ cuiq̄ id cõpertum foret: hæc fama ualebat. Iam primum Catilina adolescens multa nefanda stupra fecerat cum uirgine nobili: cũ sacerdote Vestæ, & alia hmõi cõtra ius fasq;. Postremo capt⁹ amore Aureliæ Orestillæ, cuius præter formam, nihil unq̄ bonus laudauit, q ea nubere illi dubitabat, timens priuignum adultũ ætate: pro certo credit, necato filio: domũ scelestis nuptiis uacuã fecisse. Quæ quidem res mihi in primis uidet fuisse cã facinoris maturãdi. Nãq; animus impurus diis hominibusq; infestus, neq; uigiliis, neq; qeribus sedari poterat, ita cõscientia mentem excitam uexabat. Igit color exanguis, fœdi oculi, citus mõ, modo tardus incessus, prsus in facie, uultuq; uecordia inerat. Sed iuuẽtutem, quã ut supra diximus, illexerat, multis modis mala facinora edocebat: ex illis testes, signatoresq; falsos cõmodare, fidem, fortunas, pericula uilia habere, post ubi eorum famã, atq; pudorẽ atriuerat: maiora alia imperabat. Si causa peccãdi in p̃sens minus suppetebat, nihilominus insontes: sicut sontes circũuenire iugulare scilicet ne per ocium torpescerent manus, aut animus gratuito potius malus, atq; crudelis erat.

Ius Fas

mulieribus stuprũ, aut incestũ cõmiserat, hoc fortasse tolerandum fuit: sed cum adolescentibus delectaret, hoc deterius est. Ius, cõtra ius humanũ. Fas contra ius diuinũ, nã ius hoium, fas deoꝝ dr, ius lęserat, stuprũ cõmittẽdo cum uirgine nobili, & etiã adolescentibus delectando, fas aũt deoꝝ ius offenderat: q cum uestali uirgine stuprum cõmiserat. ¶ Cuius Aureliæ Orestillæ. ¶ Præter formã, forma qdem bona erat, sed ipsa Aurelia omnibus uitiis erat referta. ¶ Bonus. s. hõ. ¶ Quot, p quia, ea Aurelia Orestilla. ¶ Illi: Catilinæ. ¶ Priuignũ. s. filiũ Catilinæ: q priuignus eius erat futurus. ¶ Pro certo credit, habet p certo. ¶ Necato: ueneno interfecto. ¶ Vacuam, expeditã. ¶ Scelestis nup. ipsius Aureliæ. ¶ Quæ. s. filii cædes. ¶ Facinoris, ipse anteq̄ tantũ facinus iudicaret: aliqd maius scelus aggrederet. ¶ Impurus, uitiosus. ¶ Infestus: inuisus. ¶ Neq; uigiliis. s. uigilãdo, quietibus quiescendo. ¶ Sedari. s. quiescere. ¶ Ita. hoc mõ. ¶ Cõscientia. s. patrati sceleris. ¶ Excitã, pro excitatam, cõmotã. ¶ Vexabat, perturbabat. ¶ Eius, Catilinæ. ¶ Exãguis, pallidus: nã cũ e uultu sanguis effugerit, pallor faciem occupat. ¶ Fœdi: cruenti, sanguine pleni. ¶ Citus: uelox incessus Catilinæ. ¶ In facie: naturali. ¶ In uultu, accidẽtali. Facies est forma naturalis, quæ difficulter mutari põt, uultus, q pro uoluntate animi mutat, & dicit a uolendo, eo q habitu uultus, indicant al uoluntas: nã si mens aut animus aliqd lætum conceperit, lætitiam uultus ostẽdit, q si animus timuerit, uultus quoq; metum significabit. ¶ In facie, pro conturbatiõe naturalis

Facies Vultu

formæ. ¶ Vultu, pro pturbatiõe uolũtatis animi. ¶ Vecordia, insania, inerat, cõphendere poterat habitudine mẽtis & uultus. ¶ Sed iuuẽtutẽ. Supius ostẽdit, qño iuuenũ maxime familiaritates appetebat Catilina, eo q ætas illa facillime ad oia facinora impellebat, nũc dicit, qño sceleratiores reddebat Catilina. ¶ Nã illexerat. i. traxerat in sui beniuolẽtiam & amicitiã. ¶ Multis modis, cuiusq; studiũ p̃bebat, ex ætate meretrices p̃bẽdo, aliis equos & canes emẽdo. ¶ Mala fa. i. maleficia. ¶ Ex illis, q̄ maleficia docuerũt: declarat ipe. ¶ Cõmodare, p cõmodabãt ex illis iuuenib⁹ falsos testes. ¶ Falsos sig. falsos sigillatores testamẽti. Cõsuetudo fuit apud maiores, ut testamẽtoꝝ tabulas signarẽt signo suo hoies ad minus septẽ: nec aperiebãt testamẽta, nisi octo dies post mortẽ testatoris. ¶ Habere, edocebat eos ¶ Vilia: nulli⁹ curæ, nullius existimatiõis, nullius cõsideratiõis. Post ubi. i. postq̄. ¶ Eoꝝ fama atq; &c. postq̄ eos infames atq; oẽm pudorẽ exuere fecerãt, ad scelera maiora incitabat, nã primo hoies, qui bonã hñt famã, metuũt ne illã amittãt, cũ uero eã amiserint: ad oĩa scelera pcliues sunt atq; pmptiores. ¶ Famã atq; pu. atri. qa amiserãt bonã existimationẽ, & oẽm uerecundiã. ¶ Insontes, inocẽtes, q nihil offenderãt eũ. ¶ Sicut sontes, sicut nocẽtes, sicut eos qui sibi nocuerãt, hoc est amicos: sicut inimicos. ¶ Minus suppete. i. minus accedebat, offerebat. ¶ Circũuenire pro circũueniebat. i. decipiebat: & offendebat. ¶ Iugulare pro iugulabat ipse Catilina. Malus animus illorum iuuenũ. ¶ Torpesceret, pinguesceret. ¶ Gratuito: sine præmio, & est aduerbium. ¶ Malus prauus, & ipse animus iuuenum.

OMNIBO.

¶ SED ex aliis rebus. s. inter scelera satis cõperta sequũt hæc: q̄ p famã sunt magis cognita. s. hæc. ¶ Iã primũ, ecce illa, quæ per famã ualebant. ¶ Iam primũ. i. iam pridem: ius q̄tum ad hoies, fas q̄tum ad deos. ¶ Vacuã domũ filio. ¶ Scelestis nuptiis: ad faciendas nuptias scelestas. ¶ Quæ qdẽ res. i. quæ cã nuptiaꝝ in primis uidet mihi fuisse cã. ¶ Facinoris maturandi. i. interfectionis filii, uel aliter, qua qdẽ res. i. q̄ interfectio filii. ¶ Maturandi facinoris. i. reipu. opprimendæ, ex quo. n. scelus perpetrauerat, nullũ dubitaret aggredi, & bene dico, q interfectio filii fuit causa coniurationis, uel aliter, bene dico q adeptio nuptiaꝝ fuit cã interfectionis filii, nam praua: eum uexabat cõscientia. ¶ Excitam. i. cõmotam, & quia nullam habere poterat quietem: igitur color eius exanguis. ¶ Sed iuuentutem. Superius dixerat, q iuuenes sibi alliciebat, sed facinora compellebat. ¶ Signatoresq; falsos, ut falsa facerent sigilla quod capitale erat. ¶ Fidem commodare, id est pro commodo fidem fallere. ¶ Fortunas uiles habere: id est uilipendere, quia de aduersitate, siue de prosperitate non curabant Cal. Iunii. Lucio. Cæsare. C. Figulo. Cos. Si causa peccandi in præsens minus suppetebat. i. si non aderat. ¶ Iugulare. i. iugulabat. ¶ Torpescerent. i. a malo faciendo dissuescerent. ¶ Gratuito, sine cã, uel p̃mio.

ASCE.

¶ SED hæc fama ualebat. i. uigebat magis ex aliis rebus. s. infamibus & nefandis p eos factis: q̄ sup. ut id forẽt cõpertũ cuiq̄. i. alicui: qd forte addit, pp aliquos nobiles q in cõiuratiõe nõ fuerãt & tñ familiares Catilinæ, aut qa historici ẽ nihil affirmat qd cõpertũ & exploratũ nõ hẽat. ¶ Catilina fecerat iã multa stupra nefanda, pridẽ adolescẽs. i. ab eo tpe quo fuerat adolescens. Struo iam & pridem diuisim, quia cõiunctim sm Vallam desiderarent uerbum persistẽtiæ, & Iãpridẽ

id fere in præsenti tẽpore:cum uirgine.s.quadam nobili & cum sacerdote uestе.i.uirgine uestali,quam nephas erat attingere,usq; adeo ut uulgo depræhensa:uiua defoderetur in terram:quod & iliæ rheæ matri Romuli & Remi supplicium illatum dicunt. Quia autem præcipua castitas & religio erat in uestali,ideo multi eas quas ecclesia monіales appellat uestales uocant. Quomodo autem uestales capiebantur,& quibus parentibus natæ:& q̃ integro corpore,& ut amatæ postea dicebantur:& quo tẽpore exire licebat,apud Gellium late reperies.lib.primo .cap.xii. Et fecerat alia huiusmodi contra ius scilicet humanum & fas:id est contra ius diuinum,quod fatur in pectoribus nostris. ¶ Postremo, id est demum post multa detestanda facinora & stupra,captus fuit amore. ¶ Aureliæ orestillæ illius mulieris infamis cuius scilicet mulieris orestillæ nomine,nihil.i.nullam partem & nullum factum,hoc est nihil penitus quod illius quouis modo diceretur,seu ut pars,seu ut opus,bonus.s.uir,id est iustus & probatus laudauit unquã, quia nihil erat in ea laudabile,præter formam,id est speciem & uenustatẽ corporis:quæ a foruo.i.calido, sanguіe cõciliatur : ꝙ id est qa ea scilicet orestilla,dubitabat,id est formidabat nubere illi.s.Catilinæ,timens priuignum,id est filium Catilinæ qui priuignus illi erat futurus,adultum.i.puectum ætate,ipse Catilina creditur ꝓ certo.i. ꝓ re certa & compta, fecisse domũ.s. suam uacuam.i.expeditam & nihil impedimenti habentem,nuptiis scelestis,id est ad nuptias scelestas, & hoc filio.s.pprio necato. Alii intelligunt de filio orestillæ ut illa filium suum futurum priuignum Catilinæ necarit,sed minus ꝓcedit,quia propter parricidium illud si a muliere esset commissum Catilina nõ ita agitaretur ut sequitur. ¶ Quæ quidẽ res.s.ꝙ filiũ necauit,uf mihi fuisse causa maturandi.i.accelerandi sceleris.s.coniurationis. Nãq; animus.s.Catilinæ impurus.i.multis criminibus obnoxius:& infestus,id est uim inferens quantum posset diis & hominibus neq; poterat sedari,id est tranquillari uigiliis neq; quietibus,ita.i.intantum conscientia uexabat mentem excitam.i. prouocatam sceleribus. ¶ Igitur.i.& ideo,color inerat in illo exanguis.i.sub pallidus ut exanguibus est,oculi inerãt foedi, incessus erat modo.i.interdum citus.i.uelox,& modo.i.interdum tardus,& uecordia.i.insania erat prorsus in facie & uultu eius. ¶ Sed iuuentutem. Redit ad corruptos a Catilina dicens. Sed Catilina præter turpitudinem propriæ uitæ edocebat, id est aperte docebat ita ut memoria tenerent:iuuentutem.i.iuuenes ipsos:quam,id est quos: illexerat.i. illecebris ad se attraxerat ut supra diximus,edocebat inquit mala facinora,id est maleficia,multis modis,& cõmodare,id est commodabat hoc est aptabat ex illis.s.iuuenibus,aut potius edocebat ex illis.s.quosdã cõmodare.i.exhibere sup. se testes falsos & signatores.i.ut dicunt notarios falsos.i.falsarios:qui de testamẽtis aut contractibus falsis testimonium exhibebant & instrumenta(ut dicunt)conficiebant,& edocebat ex illis.i.quosdam illorum,habere fidem,fortunas, & pericula.i.quæcunq; euenire possent,uilia.i.nihil ꝓpendenda & contemnenda. ¶ Post.i.postmodum ubi.i.quando,uel post ubi.i.postquã,attriuerat.i.paulatim absumpserat & perdiderat,famam atq; pudorem eoꝝ ipse imperabat alia facinora maiora,uidelicet more prædonũ noctu grassari,si causa peccandi.i.occasio aliquem offendendi nõ suppetebat.i.nõ se exhibebat sufficientem in præsens.i.si a nullo lædebant etiam in minimo,nihilominus ipse edocebat eos circũuenire id est opprimere dolis & adoriri,atq; iugulare,id est trucidare inciso iugulo,insontes.i.innocentes & inculpabiles,sicut sontes.i.nocentes,aut prouocatores:scilicet.i.scire licet cur id fecerit:uidelicet ne manus talium torpescerent, id est fierẽt ignauæ & pigræ per ocium,id est uacationem ab opere,aut potius ideo faciebat hoc ꝙ animus eius erat malus atque crudelis:gratuito.i.suapte natura,sine præmio aut mercede.

LAV. VAL. Is talibus amicis & sociis, quos supra memoraui simul confisus, ingens æs alienum.i.omnes ciuitates erãt obnoxiæ alieno ære, id est omnes finitimæ ciuitates fœneratoribus ingẽtem pecuniã debebant:propter assidua bella,quibus oppressæ fuerant:nam tẽpore belli non solum homines:sed etiam ciuitates aliæ ingenti ære solent esse obligatæ. ¶ Et confisus largius suo usi, qui profusis suis rebus usi fuerant. ¶ Rapinaꝝ,quas fecerãt cum Sylla militantes. ¶ In italia nullus,alia quoq; accedebat commoditas ad eam rẽ in extremis terris.i.in India contra Tigranem & Mithridatem.

Is amicis,sociisq; cõfisus Catilina simul quod æs alienũ per omnes terras ingens erat, & ꝙ plæriq; Syllani milites largius suo usi rapinaꝝ & uictoriæ ueteris memores,ciuile bellũ exoptabant, opprimẽdæ reip. cõsiliũ cœpit. In Italia nullus exercitus erat. Cn. P. in extremis terris bellũ gerebat. Ipsi cõsulatũ petẽdi magna spes, senatus nihil sane intẽtus,

¶ Ipsi.s.Catilinæ nihil sane. ¶ Intentus.s.erat qa nihil tale metuebat senatus:& tunc periculum imminet,nam cũ hostes uel inimicos nostros non metuimus,tunc uero periculũ maximum nobis instat.

OMNIBO. Is amicis. Ecce cõiurati õis cã, & simul alia cã. Ecce ideo.s. ¶ Quod ingens alienũ æs:uel debitũ:uel a debitoribus soluendũ. ¶ Et ꝙ plæriq;. Ecce alia cã. ¶ Largius suo usi:qa ꝓdige sua expenderãt. ¶ Memores rapinaꝝ ueteris uictoriæ,quã fecit Sylla. His ing̃ cõfisus Catilina cœpit consiliũ &c. Ostensis qbusdam causis incipit ostẽdere quasdam importunitates:siue opportunitates ad cœpta Catilinæ ꝑpetranda dicẽs. In Italia nullus exercitus erat,ecce opportunitas nata per senatus negligentiam. In extremis terris Hispaniã uocat extremam terrã:quia situs erat Italiæ. ¶ Ipsi.s.Pompeio. Alia opportunitas petendi.i.impetrandi senatus.

ASCE. Is amicis. Properat ad cõiurationẽ describẽdã dicẽs. Catilina cõfisus.i.fretus & munitus & fidẽ hñs i his.i. hmõi seu talibus hoc est tã ꝑditis amicis & sociis,simul.i.insup,ꝙ.i.qa æs alienũ.i.debitũ contractũ ob æs alienũ:mutuo ex ꝯtractu sumptũ erat ꝑ oẽs terras.i.regiões romani impii,& ꝙ.i.qa milites syllani.i.q sub Sylla indulgẽter ut uisum ẽ militauerãt,usi.i.postq̃ usi fuerãt,largius.s.q̃ decuerat,suo.i.rebus suis existẽtes memores rapinaꝝ sup.ueteꝝ quas sub sylla fecerat,& uictoriæ ueteris,quã cõtra maria nos obtẽtã in turpem exitũ uerterãt,exoptabãt bellũ ciuile,Catilina ing̃ accepit.s.ab oportunitate oblata sibi,cõsiliũ reip.opprimẽdæ.i. ut opprimat rẽp. ¶ Nullus exercitus erat sup.iã in Italia,qa Cn. Põpeius.s.magnus:q postea bellũ ciuile cõtra Cæsarẽ infœliciter gessit,gerebat tũ bellũ in extremis terris:Indiã uersus cõtra tigranẽ, & mitridatẽ reges. ¶ Magna spes sup. erat illi.s.Catilinæ:petẽdi.i.ut peteret cõsulatũ,quia multos habuerat fautores:utpote malos omnes q̃ plurima turba est,ita ut in suffragiis sæpe maior pars meliorem uincat,senatus sup.erat nihil.i.in nullo sane.i.multum intentus.i.negligenter res agens eo ꝙ nihil metuebat mali:quia res omnes erant.

¶ TANTAE erāt:i.oēs res ita ociose Ro.erāt:& quiescebāt tanq̄:si tutæ & trāqllæ fuissent.¶ Opportuna, ualde ac- LAV.
cōmodata,ad id,qd' Catilina exoptabat.¶ Calē.Iunias.i.circa principiū mēsis Feb.nā Calē.uniuscuiusq; mēsis intelli VAL.
gunt in mēse p̄cedēti:&t sunt accipiēdæ semp p mēse sequēti.¶ Cōsulibus.s.existētibus,his cōsulatū gerētibus.¶ Appel
lare,p appellabat.Incœpit alloq alios eoꝝ,si nō rīdissent callide,& dubitassent utrū tantā rē aggredi deberēt.¶ Suas
opes,uidete qd facere possum:multos habeo uiros mihi obnoxios,ppterea multi ex ciuitatib⁹ finitimis alieno ære ob
ligati sūt q ptes nr̄as sequunt.Postremo oēs syllani milites,q ad paupertatē redacti sūt:erūt nobis auxilio : & alia hmōi
dicebat qbus eos ad hanc rē adhortaret.¶ Impa-
ratam rē:qa nullus exercitus sit in ea Italia:& sena
tus negligēs eo q oēs res ociosæ sint i urbe.¶ Ma-
gna,qa urbē Romā oib⁹ reb⁹:& impiū urbis ter-
raꝝ consequemini,si una mecū arma cōtra remp.
sumere nō dubitaueritis.¶ Maxima ne. maxima
necessitas.Reꝝ suaꝝ.s. qi extrema erāt paupertate.
¶ Plurimū audaciæ.Duo solēt hoies ad unā rem
comitādam adhortari:& oē scelus minimū faciūt
ut uideaī.¶ Eo,ad cū locū, ubi cōsiliū habuit Cati
lina de rep.occupāda, ppterea cōuenere ad hoc.i.
cōuenere coloniis & municipiis . Inter coloniā &
municipiū hoc interest: qa colonia dr̄ cū de nobili
ciuitate ad ignobilē mittunt ciues,ut si de Venetiis
mitterent ciues ad habitādā Vincētiā. Colonia Ve Colōia
netoꝝ diceret Vincētiā,sed mūcipiū ē:si ex hac ci Municipium
uitate Vincētiæ mitterēt ciues ad habitādū Veneti
as,& uocarent ciues Venetiaꝝ & uterēt ea dignita
te,qua utunt nobiles,& patritii pricipes Vene.hæc
ciui.appellaret municipiū Venetoꝝ.¶ Paulo oc.
paulo secretius q̄ supra memoraui.¶ Magis spes
dn̄a.inter quos creditū est fuisse Publiū Crassum di
uitē,qa dn̄atio eū ad hāc rē hortabat,nō aūt in qua
rei familiaritas,quū diues esset.¶ Aliqua ne.i. aliq̄
necessitas,sicut necessariū reꝝ suaꝝ cogebat illos,
quos supra memorauimus.¶ Cæteꝝ, supius ostē
dit,qūo eos oēs allocutus est Cati.p̄cipue eoꝝ,quo
rū magis erat audacia,nō minor erat inopia, dixit
&t fuisse nōnullos,qui potius dn̄atiōis spe,q̄ ulla ne
cessitate coacti,ad hanc cōiurationem se cōtulisse,
nūc aūt dicit eos maxime Catilinæ fauisse,q nobi-
lissimi erāt:& molliter atq magnifice uixerāt:qui quærebant alienas opes quū suæ nō sibi suppeterēt.¶ Plæraq iu.ps
maior iuuenū.¶ Sed ma.no.oēs inqt iuuenes fauebant Catilinæ,& p̄cipue nobiles,qbus, & reddit cām. ¶ In ocio uel
mol. & iō cupiebāt aliquē regē,q suis cupiditatibus cōcederet.¶ Incerta pro cer.qa nō licebat sibi p sualibidine uiuere
cupiebāt nouitatē fieri,ut ipsi dn̄i reꝝ cū Catilina efficerent.¶ Bellum q̄ pa.discordiā malebāt q̄ cōcordiā.¶ Nō igna
rum:cōscium cōsilii conscius qdē erat:sed occulte nō aliqua necessitate coactus,sed dn̄ationē desiderans.¶ Ipsi,Cras-
so.¶ Ductabat,in India,uel in Ponto aduersus Mithridatem.¶ Coluisse:fuere qui crederent ipm Crassum illius Pom.
inuidia ductus Crassus cupiebat potētiā Catilinæ effici magnā,ut supior aliqs eēt in ciuitate Pompe.

tutæ tranqllæq; res oēs. Sed ea omnia prorsus opportuna Catilinæ erāt.Igit circiter Cal.Iunias.C.Cæ.&.C.F. Cos.primo singulos appellare,hortari alios,alios tētare opes suas,imparatā rēp.magna p̄mia cōiuratōis doceī. Vbi satis explorata sūt,quæ uoluit,in unū oēs cōuocat. qbus magna necessitudo & plurimū audaciæ inerat,eo cōuenere senatorii ordinis.P.Lētulus.P.F. Sura.P.Antonius.L.Cassius.L.F.Lōginus.M. Cetheg⁹.P. Serui⁹ Syllæ Seruii fili⁹.L.Vargūteius.Q.Annius.M. Porti⁹. M.F.Læca.L.Calphurnius.L.F.Bestia.Q.Curti⁹,p̄terea ex eqstri ordine.M.Fuluius nobilior.L.Statilius.P.Gabinius.P.F.Capito.C.Cornelius, ad hoc multi ex coloniis & municipiis:q domi & militiæ nobiles erāt.Præterea cū plures paulo occultius cōsilii hmōi pticipes nobiles,quos magis dn̄ationis spes hortabaī, q̄ inopia, aut alia necessitudo.Cæterum iuuētus plæraq;,sed maxime nobiliū Catilinæ cœptis fauebat,qbus in ocio:uel magnifice:uel molliter uiuere copia erat:incerta pro certis bellum q̄ pacē malebant.Fauere item ea tempestate qui crederent.M.P. Crassum non ignaꝝ eius consilii fuisse, qa.C. Pompo. uisus ipsi magnum exercitum ductabat

¶ TVTAE interius,trāquillæ exterius:oia quæ supius dixit opportuna erant Catilinæ,sed ea.s.q senatus erat intēt⁹ OMNI-
nihil,& q res uidebanī tutæ prsus opportuna i.oportuniora uidebanī ei.Et qūqdem tot opportunitates habuit, igiī BO.
diem statuit incipiendi,& hoc est.¶ Igiī circiter &c.Tēpus determinat,ut uideaī uerisimile qd dicit. ¶ Lucio Cæsare,
& Caio Figulo cōsulibus.¶ Consules iō ponit:ut eos insipiētes intelligamus,quoꝝ ipse est ausus ista inchoare.¶ Do-
cere.i.docebat.¶ Opes suas.i.militum copiā uel diuitiaꝝ,& qa resp.posset esse parata,& sic cœptum esset inutile,iccir-
co id renuit dicēs rēpu.imparatā.i.imunitā,qa uere uolet facere sine remuneratiōe:oñdit eoꝝ remunerationē.¶ Eo.i.
ad id.¶ Coloniis.Coloniæ dicebanī loca in qbus mutabantur frequēter coloni,ne liceret eē infideles, & inde coloniæ
dicunī a colonis frequēter mutatis.¶ Municipiis,municipia uocanī castella in finibus regionum,in qbus erāt munici
piarii,& stipēdiarii milites,& seruiētes.¶ Cæterū,isti prædicti fauebāt icœptis Catilinæ.¶ Cæteꝝ.i.si maxime iuuēt⁹
fauebat,sed maxime nobiliū,p certis.¶ Magnifice.i.gloriose ¶ Et mol.i.luxuriose.¶ Incerta p cer.i.bellū q̄ pacē.
¶ TVTAE & tranquillæ.sed ea.s.omnia iam dicta erāt prorsus.i.oino:opportuna.i.tempestiua & cōmoda Catili- ASCE.
næ.i.notis & incœptis eius.¶ Igiī.i.& iō qa tanta erat opportunitas,Catilina cœpit sup.aut suo more appellare.i.ap
pellabat circiter Calendas.i.primū diē mēsis Iunii,dictū a calēdis.i.cōuocādis populis.¶ Lucio Cæsare & Caio Figu
lo cōsulibus.i.quo āno illi cōsules erāt,prio.i.primū singulos.i.unūquēq; seorsum,& hortari.i. hortabaī,alios .i. ali-
quos ex illis seu quosdā(sī de certis sibi poeta loquiī.)eos aūt quos sibi fidos nouerat,& tentare.i. tentabat & experie
baī alios:quoꝝ adhuc dubia erat fides:& docere.i.docebat opes.i.facultates & opportunitates cōiuratiōis.s.faciēdę:
qa rēp.īparatā,& ita facilē oppressu,& docebat magna p̄mia cōiuratōis,q̄ obuenirēt cōiuratis si rē pfecerint.¶ Vbi.i.
postq̄ ea q̄ uoluit sunt satis explorata.i.rimata & compta:ipse cōuocat in unū.s.locū secretū, oēs qb⁹ inerat magna ne Necessi-
cessitudo.i.necessitas indigētia aut penuria reꝝ(aut qa necessitudo significat necessariā ppinquitatē ut cōsanguineoꝝ tudo
& affiniū,posset forte intelligi de iis qui ob scelera obnoxii fuerant sed nihil uetat p eadē e necessitudinē dici p qua ne Regula
cessitatē dicimus)& qbus inerat plurimū audaciæ.i.pluria audacia.Sed ubi partitio denotaī uenuste pōiī adiectiuū in uenusta
neutro genere & substātiuū in gtō.Noia aūt cōuocatoꝝ subdit dicēs.¶ Eo.i.ad eū locū,cōuenire sup. uiri ordinis sena tis

Regule uenusta tus torū.i.ex ordine senatorio,hoc est ex patritiis & primoribus.¶ Publius Lētulus.¶ Publius fanius sura.¶ Publius antronius:aut ut alii hñt Antonius.¶ Lucius Crassus,aut Casius.¶ Caius aut. M.i.Marcus cethegus.¶ Publius Serui⁹ Sylla,filius Serui.i.f.Syllæ.¶ Lucius Vargūteius.¶ Quintus Annius.¶ Marcus porcius.lecca.¶ Lucius Calphurnius. Lucius Fannius bestia.Quintus Curius.¶ Præterea.i.pter dictos de ordine senatorio,eo cōuenere ex ordine equestri,q mediæ dignitatis erat.Marcus Fuluius nobilior.¶ Lucius statilius.Publius Gabinius,aut ut alii scribūt Sabinus.Publius Fuluius capito.Caius Cornelius.¶ Ad hoc.i.insup pter nobiles uiros eo cōuenere multi ex colonis & ex municipiis.i.ex iis qui fuerāt missi a senatu in colonias aut municipia.In colonias aūt mittebāt ciues Romani:quotiēs regio aliqua recēs deuicta uacua erat colonis aut nō hēbat colonos satis fidos,ad incolēdā eā ne hostes occuparēt eā : aut ne minus fideles fidē mutarēt.In municipia aūt mittebant iuniores ut illic primos magr̄atus gererēt ut tangit Persius in

Colōnię satyra.i.Sese aliquē credēs italo q honore supinus Fregerit heminas arreti ædilis iniquas,& ita erāt illic ædiles,ubi āt

Municipia illic offō decēter perfuncti erāt in urbē uocabant:unī municipia dicebant q munia & munera urbis caperēt:erāt.n.oppida gaudētia priuilegiis & muneribus urbis:unī dicit Cic.in epistola ad Brutū.Nam cōstituēdi municipii cā hoc āno ædilem filiū meū fieri uolui:& fratris filiū,& Marcū Cæsium.Is.n.magr̄atū in nr̄o municipio nec alius ullus creari solet,conuenere ergo multi ex colonis & municipiis,qui domi.i.in urbe erant nobiles:priusq̄ eo mitterent aut domi suę quā in colonis & municipiis hēbant nobiles erāt,sed iā ex longa absentia,aut ēt qa non ipsi sed maiores dūtaxat eorū urbē incolere solebāt,facti erant Romæ ignobiles.Sunt qui uelint municipes dictos q ex minoribus oppidis Romā acciti illic munera publica capiebāt,quod & uerū est,qa ex municipiis ēt cōsulatū gerebāt:ut Cic.& Marius,Municipia enim ciuitate gaudebāt.¶ Præterea.i.insup cōplures.i.ualde multi nobiles pticipes.i.cōscii,paulo.i.aliquāto occult⁹ id est secretius,huiusce modi consilii.s.de occupanda rep.a coniuratis,quos spes dn̄atiōis.i.obtinēdæ a cōiuratis,hortabat magis ad cōsensum,q̄ inopia.i.penuria & carentia reȝ aut alia necessitudo.i.necessitas,sup.cōuenere:aut intellige,erant pticipes.¶ Cæterū.i.sed insup,iuuentus plæraq.i.fere ois multitudo iuuenum:sed maxime.i.pcipue nobiliū,fauebat magis cœptis catilinæ,qbus.s.iuuenibus nobilibus erat copia.i.plena ptās,& licētia,uiuere p uiuendi,in ocio,uel magnifice.i.pompose & superbe,uel molliter.i.negter & luxuriose,& qbus incerta erāt pro certis.i.ut certa:hi sup.malebāt bellū q̄ pacē.¶ Fuere itē.Seorsum cōmemorat Liciniū Crassum,q de eo nihil explorati haberet dicēs.fuere.s.nonnulli ex Romanis,itē.i.cōsilr ea tēpestate.i.eo tpe qui crederent Marcū Liciniū Crassum fuisse non ignarum.i.conscium eius consilii.s.opprimendæ reipu.¶ Quia Cn.Pompeius.s.magnus:inuisus.i.odio habitus ipsi.s.Licinio Crasso,ductabat.s.in extremis oris magnum exercitū,credebāt sup.eum uoluisse.

cuius uis opes coluisse,cōtra illius potētiam crescere,simul cōfisum,si cōiuratio ualuisset,facile apud illos principem se fore.Sed antea itē pauci cōiurauere cōtra rēp.in qbus Catilina fuit:de qua q̄ucrissime potero dicam.L.Tul.M.Lepido,Cos.Pe.Anto.& P.Sylla designati Cos.legibus ambitus interrogati pœnas dederant,post paulo Catilina repetūdaȝ reus phibit⁹ erat cōsulatū petere,q intra legitimos dies pfiteri nequerat.Erat eodē tpe Cn.Pis.adolescēs nobilis:sūmæ audaciæ,egēs factiosus.Quē ad pturbādū rēp.inopia,atq̄ mali mores stimlabāt.

LAV. ¶OPES,cuiuscūq potētia simul credebāt illum

VAL. cōfisum &c.¶ Principē fore:qa credebant suis diuitiis inter cōiuratores principatū obtinere:si mō cōiuratio cōsecuta fuisset effectū.¶ Valuisset,si cōiuratio processisset.¶ Antea,ante hanc cōiurationem.¶ In qbus Cati.fue.nōdum fuerat cōiuratus princeps,sed socius.¶ De qua:cōiuratiōe.¶ Designati.i.creati cōsules illi qdē cōsules erāt.L.Tul.&.M.Lepi.sed hi.s.P.Ant.&.P.Sylla creati erant:ut succederent illis,cum se magistratu abdicassent.

Lex ambitus ¶ Ambitus.Lex ambitus erat,ut q cōsulatum,uel magr̄atū quēpiā,uel largitōibus corrupto popu.cōsecuti eēnt:ipsi punirēt.¶ Legibus,eius ambit⁹.¶ Pecuniaȝ,qa puinciā pecunia expoliasset.Ille di

Reus pecuniaȝ cebat reus pecuniaȝ,q puinciā : cū magr̄atū gereret:pecunia spoliasset diceret.¶ Prohibitus pe.cō.nā nemo reus magr̄atus cādidatus petere poterat:dū lis & iudiciū pēderet.¶ Legitimos di.s.comitioȝ.i.inter legitios dies,q ex lege habet.¶ Profiteri.i.dare suū nomē,eo q reus erat,& reus qcūq petere magr̄atū neqbat.¶ Eodē tpe.quo P.An.& P.Sylla dānati sūt ambitus,& Catilina pecuniaȝ repetūdaȝ accusatus ē.¶ Nobilis patritiæ gētis itellige,factiosus uulgo el ptisiano dr̄.¶ Quē ad rēp.s.Pisonē.¶ Inopia &c.qa sibi sua displicebant,iō aliena appetebat.¶ Mali mores qa semp cōsueuerat flagitiis & facinoribus se dedere,& iō cōsuetudine mala ad rēp.occupādā incitabat.

OMNIBO. ¶CVIVS uis opes,uel Catilinæ,uel alteri⁹ &c.¶ Sed antea qdē cōiurauere &c.Ad cōfirmādū Catilinā fecisse cōiurationē,dicit.n.alteri iā interfuisse cōiuratōi.Cōtinuatio,nō solū istā cōiurationē fecit:sed ēt aliā.¶ Quā uerissime,hic beniuolū reddit auditorē.¶ Pacis absoluā,hic reddit attētū.Designati cōsules.

Duo comitia in anno Duo comitia erāt in anno:æstiualia & hiemalia,& æstiualia erāt Calē.Iulii,in qbus designabant & eligebant cōsules,hiemalia erāt in Cal.Ia.qñ in sede maiestates uel dignitates eleuabāt.Isti āt duo añq̄ admitterent dānati fuerāt.¶ Interrogati le.ambit⁹,una ē dictio.Lex ambit⁹ erat,q̄ eos q p pecuniā ad honorē uenerāt:dānabat,uel sint duæ dictōes.¶ Interrogati le.i.pm leges.¶ Dederāt.i.sustinuerāt penas,repulsam:q̄ nihil grau⁹.¶ Ambit⁹.i.ambitiōis suæ,isti q pecuniā dederāt repudiati.Sed Catilina q reddere nō poterat,q̄ debuit,phibitus ē petere,& hoc ē q paulopost,cām subdit:qa phibitus,qa re⁹ repetūdaȝ eo q intra legitimos dies pfitere nequerat.Mos erat Romæ,q siqs deposuisset pecūiā alicui,ne posset hr̄e,ueniebat ad ptorē,ptor

Concordia uero mādabat debitori:& cōstituēs terminū quēdā pcipiebat ei:ut infra terminū illū pecūiā pfiteret.Et tūc,ut ita dicā,

Factio dicebāt petēdæ,si uero debitor in terminū nō pfiteret,idē depositor ueniēs ad ptorē pecuniā repetebat,unī dicebāt repetūdæ.Tūc uero debitor dānāte ptore reus erat repetūdaȝ.Cōcordia est iter bonos,factio uero inter malos a fauēdo.

ASCE. ¶OPES cuiusuis.i.cuiuscūq hoies siue Catilinæ siue alteri⁹:crescere cōtra potētia illi⁹.s.pōpeii,& sil credebāt crassū cō

Regula de qua fisū si piuratō ualuisset.i.uoti cōpos eēt & felicē sortiret exitū,se sor facile pricipē apd illos.i.q haud dubie foret priceps illoȝ.¶ Sed itē pauci cōiurauer antea cōtra rēp.in qb⁹.i.iter quos fuit Cati.de q̄.i.cōiuratōe dicā q̄.i.q̄tū potero uerissime.Notū ē q̄ itercedēte uerbo possū aut ualeo adhereī suplatiuo ubi cū aliis uerbis adhereret positiuo.ut nescis q̄ patiēt iniurias ferā.Ferā aūt q̄ patiētissime potero,cām inuit ualla q q̄.sic uerbū possū aut silr determinat ut cōstruēdo ondi.¶ L.Tullo &c.Docet qīo Cati.ad cōiurationē pcliuior fuerit cū ēt antea cōiurasset dicēs.¶ L.Tullo &.M.Lepi.i.cōsulibus

fulibus.i.quo anno illi erãt cõsules.P.Antonius,&.P.Sylla designati.i.declarati cõsules, interrogati.i.inquisiti & examinati:legibus ambitus.i.latis in ambitum & ambitiosos,dederãt pœnas.s.ambitus,hoc ẽ puniti fuerãt & repulsi,nã qui p ambitũ.i.largitiões captiosas aut alia uia sinistra ad magr̃atus puenisse cõuincebant & pœnas dabãt & a magistratu abire cogebant.¶ Et Catilina reus.i.accusatus:repetũdaꝝ sup.pecuniaꝝ.i.de pecuniis quas a puincia furto aut ui sustulerat repetũdis & ob id restituendis:erat phibitus petere cõsulatũ.q.i.qa,ipse nequerat pfiteri.i.dare suũ nomẽ eo q reus erat,intra dies legitimos.i.constitutos ex lege:ut quisq; magr̃atũ peteret nomẽ suũ immune daret. Eodẽ tpe erat Caius aut Cn.Piso adolescẽs nobilis,qa patritiæ gentis. Scio regulas grãmaticas exigere ut ordo sit.¶ Caius Piso erat eodem tempore adolescens nobilis:sed nerui sententiaꝝ sic dissoluant.existens adolescens summæ audaciæ.i.habens summam audaciam.egens.s.rerum,& factiosus.i.seditiosus discordiaꝝ factor,quem inopia atq; mali mores (quia paupertas sine malis moribus non obfuisset)stimulabant.i.urgebant(sicut boues & asini stimulo urgentur).s.ad properanter exequendum facinus Catilina & Antronius.s.Publius parabant.

Cũ hoc Catilina & Antonius circiter nonas Decẽbris cõsilio cõicato pabãt in Capitolio Calẽ.Ia.L.Cottã, & L.torquatũ cos interficere. Ipsi fascibus correptis, Pisonẽ cũ exercitu ad obtinẽdas duas hispanias mittere. Ea re cognita rursus i nonas Feb. cõsiliũ cædis trãstulerãt. Iã tũ nõ cõsulibꝰ mõ, sed plærisq; senatoribꝰ pniciẽ machinabant, qđ Catilina nisi maturasset p curia signum sociis dare, eo die post cõditã urbẽ Romã pessimũ facinus paratũ foret qa nõdũ freqntes armati cõuenerant. Ea res cõsiliũ diremit. Postea Piso in citeriorẽ hispaniã pro prætore missus adnitẽte.M.Crasso, q eum infestum inimicũ.Gn.Pom.cognouerat. Neq; tã senatus puinciã inuitus dederat, quippe fœdũ hominẽ a rep. pcul.eẽ uolebat, simul qa boni cõplures psidiũ in eo putabãt, ẽt tũ potentia Põpeii formidolosa erat. Sed his Piso in puinciam ab equitibus hispanis, quos in exercitu ductabat, iter faciẽs, occisus est. Sunt qui ita dicunt impia eius iniusta, supbia, crudelia barbaros nequissime pati, alii aũt equites illos Gn.Põ.ueteres fidosq; cliẽtes ex uolũtate eius Pisonẽ aggressos, nunq̃ Hispanos præterea tale facinus fecisse: sed imperia sæua multo antea perpessos. Nos eam rem in medio relinquimus.

LAV.
VAL.

¶ HOC Pisone,Catilina,qui repetũdaꝝ reꝰ fuerat accusatus.¶ Antonius,qui dãnatus fuerat ambitus,hoc faciebat, ut iniurias suas uindicaret. ¶ Circiter.i.circa.¶ In capitolio,cum senatus eos cõuocassent cõsules.¶ Correptis, raptim captis. ¶ Fascibus insignibus cõsulũ.¶ Pisonẽ: cũ egestate & audacia paratũ eẽ ad facinora.¶ Ea re cognita,explorata:q struxissent cõsulũ cædẽ.¶ Cõsiliũ cæ.de cæde cõsulũ,eo q in Capitoliũ nõ uenissent re cognita.¶ Tam pes.fa.q interfecti fuissent consules,& ps magna senatꝰ.¶ Pro curia,ante curiã. ¶ Signo dato,quo oẽs concurrerẽt ad cædẽ.¶ Paratum,cõmissum.¶ Sociis,cõiuratoribus.¶ Post cõditã,ex qua urbs ꝯdita fuerat.¶ Diremit,dissoluit cõsiliũ.¶ Ea res.s.q nõ cõuenerãt.¶ Postea Piso.Vidimus supius quõ res fieri non potuit, eo q Catilina pperasset signũ ante curiã dare cõiuratoribꝰ cũ armati hoies nõdũ cõuenissent,itaq; ut cõsilium illud dissolutũ fuisset.¶ Piso,qui eius cõiuratõis princeps erat q̃stor missus est in His.p ptore.¶ Postea,postq̃ dissolutũ est cõsiliũ coniuratõis qa in tpe nõ cõuenerant armati,cũ Catilina signũ dedit.¶ Piso eius cõiuratiõis princeps.¶ Citeriorem hispaniã,duplex est Hisp.s.his.citra Hiberum fluuiũ,q̃ citerior appellat: & hispania ultra hiberꝝ qui ulterior appellat,hoc aũt Piso in citeriori His. missus est p ptore cũ q̃stor esset in urbe.¶ Pro prætore,loco prætoris.¶ Adnitente,ut hæc sibi puincia daret.¶ Quod p qa.¶ Infestum contrariũ: & aduersum Cn.Pom.cuius opes nimiũ pluisq̃ uellet crescere uidebat.¶ Neq; tã,p q̃uis Crassus nixus fuisset,ut in prouinciã mitteret Piso: tñ senatus nõ cõtra uolũtatẽ suã cõcesserat.¶ Inuitus,cõtra uolũtatẽ suã.¶ Fœdũ,pniciosum & crudelẽ.¶ Procul a repu.remotũ a rep.¶ Põpeii,a quo aliqđ pniciosum metuebat reipu.potẽtia,nãq; Põpeii ultra opes ciuitas exercuisse uidebat,itaq; timebat:ne periculũ aliqđ reip.inferret.¶ In eo,Pisone.¶ Etiã tũ,iã tũ usq;,eo tpe.¶ Erat formi.timebat,& iõ sibi aduersariũ parari uolebãt.¶ Quos ductabat,quos ipse duxit in exercitu suo.¶ Iter faciẽs:agmen exercitus ducẽs i Hispaniã occisus est.¶ Sũt.s.aliq: q dicũt cãm cædis fuisse,q nimis crudelr̃ Piso impabat Hisp.& pp eã crudelitatẽ eũ interfecisse. ¶ Eius,Pisonis.¶ Iniusta:ultra iustitiã.¶ Supbia.i.arrogantia.¶ Crudelia,pena crudelitatis.¶ Barbaros: Hispanos. Alii dicũt nõ tã fuisse crudele impiũ Pisonis cãm q̃ caritatẽ Põpeii,qua milites illi cõmoti,q quondã sub Põpeio militauerãt,uolũtate ipsius Põpeii Pisonẽ interfecerũt.¶ Veteres,antiquos.¶ Fidos:fideles,¶ Cliẽtes, q sub cliẽtela Põ.aũ fuerãt:& hæc cã est cur dicãt,hoc facinus cã Põpeii factũ fuisse.¶ Nunq̃ His.Hispani aũt nunq̃ hoc facinus cõmiserũt ut impatores suos iterfecerẽt : ergo credẽdũ est:nec nũc ausos fuisse:nisi ut Põpeio obseq̃rent.¶ Præterea, pterq̃ q Pisonem interficerẽt.¶ Sæua impe.antea ppes.ergo arguit authoritate Pompeii eum fuisse,ut Piso interficeret.¶ Eã rem in me.re.hoc alioꝝ uolumus eẽ iudiciũ.¶ Superiori cõiuratione,cuius princeps erat Piso.¶ Tametsi.i.quãuis.

OMNI
BO.

¶ CVM hoc.s.Pisone.¶ ipsi.s.Cotta,torq̃tꝰ,uel Catilina,& sui.¶ Correptꝭ fas.i.arreptꝭ honoꝝ isignibꝰ.¶ Ea re cog. Sic occulte ꝯsiliũ cõicauerãt:qđ nescio quõ plata ẽ ea re cognita.¶ Nõ mõ.i.tãtũmõ itu machinabãt.Sed & pfecissẽt, nisi maturassent,& hoc ẽ.¶ Q đ.i.¶ Sed p curia.i.aũ curiã.¶ Pessimũ pꝰ urbẽ ro.cõditã:qa ex quo Roma fuit cõdita nõ fuit adeo pessimũ facinꝰ.¶ Ea res.s.q tã cito icœpit Catilina anq̃ cõuẽirẽt socii.¶ Quæstor p ptore.q.d. q̃stor erat sed p ptor missus.i.ad h̃,ut eẽt ptor,q̃ dignitas.s.ptura maior ẽ q̃stura.Quæstor dr̃ q q̃rit tributa.¶ Adnitẽte Cras.i.fauẽte.¶ Qui eũ ife.cã ẽ, qa adniteret crassus,tñ nec iuitꝰ senatꝰ Liptote bñ uolẽs.¶ Quippe:cã ẽ,qa senatꝰ uolebat.¶ Fœdũ,i moribꝰ.¶ Simul:alia cã:qa boni cõplẽs putabat psidiũ i eo.i.Pisone cõtra Põ.quẽ timebãt.¶ Nã ẽt tũ &c.ita missus ẽ Piso a seatu,sed ibi iterfectꝰ.¶ Sũt q ita di.Diuẽsas mortꝭ eiꝰ põit opiniões.¶ Barbaros,Hispa.¶ In me.i discussu.

Quæstor
Liptote

ASCE.

¶ CVM hoc.s.Pisone circiter nonas Decẽbris,consilio cõmunicato.s.inter ipsos,interficere in capitolio.i. in arce tarpeia Calendis Ianuarii.s.mensis.Lucium Cottam & Lucium Torquatum consules.s.anni futuri: repulsis superioribus ambitus damnatis,ipsi scilicet consules ad cædem destinati fascibus,id est insignibus consulatus , correptis, id est

celeriter raptis quasi ante tps, mittere.i. mittebant Pisonē.s. factiosum ut seditio sedaret, cū exercitu.s. decto: ad obtinē das duas hispanias.s. supiorē & inferiorē. ¶ Ea re cognita.i. postq̄ ea res eēt cognita, ipsi cōiurati trāstulerūt rursus cōsiliū cædis.s. faciēdæ, in.i. usq; ad Nonas Feb. quæ sunt qnto die eius mēsis, & machinabant iā tū.i. ad nonas Februarii perniciē.i. peremptionē & interitū, nō mō.i. nō solū cōsulibus, sed sup. ēt plærisq; senatoribus: q̄ nisi Catilina maturasset.i. accelerasset dare sociis signū.s. patrandæ cædis: pro curia.i. ante curiā.i. nisi nimis cito signū dedisset pessimū facinus.i. pessimum factū post urbē cōditā.i. qd' unq̄ fuit post Romā cōditā Romæ factū, foret.i. esset patratū.i. effectū & cōsummatū, eo die.s. nonis aut nonarū Feb. sed qa cōiurati cū ille signū daret, nōdū cōuenerāt satis freq̄ntes.i. satis multi: ea res.i. ea pcipitatio Catilinæ & tarditas alioꝝ: diremit.i. dissoluit & dissipauit cōsiliū.s. eoꝝ de cæde faciēda. ¶ Piso missus sup. est postea in Hispaniā citeriorē.i. uiciniorē Italiæ: p ptore.i. loco ptoris aut ut ibi sit ptor, & hoc Marco Crasso adnitēte.i. uehemētē opam ut id fieret adhibēte, q.i. qa ipse cognouerat eū.s. pisonē inimicū infestū.i. uim impatiēter iferre uolētē Cneo Pō.i. magno, q Crasso inuisus erat ut alibi dr. ¶ Neq; tū senatus dederat pisoni puinciā.i. offm ptoris in Hispania, inuitus.i. nolēs aut nō libēter qppe.i. utpote q: uel qppe.i. q̄ ipse Senat⁹, uolebat hoiem fœdū.i. ipurū.s. Lētulum eē pcul a rep. & sil' qa cōplres boni.i. sti ēnui uiri putabāt, psidiū.i. defensionē & custodiā reꝝ romanarū: in eo.s. pisone. ¶ Et qa potētia pōpei erat ē tū.i. tūc nedū postea, formidolosa.i. eū formidie de occupādo impio perpetuo suspecta. ¶ Sed is piso faciēs iter.i. pgens in puinciā, uidelicet in Hispaniā citeriorē occisus est ab eqtib⁹ hispanis, quos ductabat in exercitu. ¶ Sūt q dicūt.i. iterptāt cām necis ei⁹ ita, utpote barbaros.i. externos illos & feroces populos: nequiuisse pati impia eius.s. pisonis. iniusta, supba, & crudelia. In qbus uerbis auxesis ē. Nā minus ē iniusta eē q̄ superba: qñcūq;.n. impator aliqd ultra iustū exigit: tūc impia eius iniusta sūt: sed nō cōtinuo supba: nisi p fastū & cōtēptū id faciat. minus itē supba q̄ crudelia: qa licet ois supbus fastidiosus ē, nō tū cōtinuo crudelis atq; imanis. ¶ Alii āt sup. dicūt illos eqtes a qbus interfect⁹ erat piso: exītes ueteres & fidos cliētes.i. cultores q se fidei & psidio cōmiserāt. ¶ Cn. Pōpeio.s. magno, aggressos sup. eē.i. inuasisse p uim: pisonē ex uolūtate eius.s. Cnei Pompeii, & pterea dicūt hispanos nūq̄ fecisse tale facinus, ut impatorem suū occiderent, sed.i. & tū ppessos.i. ad finem usq; passos & tolerasse antea.i. ante illud tps: multa impia. ¶ Nos aūt inqt author relinquimus eā rē.s. de Nece Pisonis a qbus facta sit in medio.i. in ptāte cuiusibet arbitrandi ut uult. ¶ Satis aūt dictū est de supiori.i. priore cōiuratiōe. Vnde pergit ad secundam.

De superiori coniuratione satis dictum est

CAtilina ubi eos, quos pauloante memorаui conuenisse uidet: tametsi cum singulis multa sæpe egerat, tū in rē fore credens uniuersos appellare, cohortari, & in abditam partē ædium secessit: atq; ibi oibus arbitris pcul amotis orōnē hmōi habuit. Ni uirtus fidesq; uestra spectata mihi forēt, nequaq̄ qua oportuna res cecidisset. Spes magna dñatōis in manib⁹ frustra fuisset neq; ego p ignauiā

LAV. VAL.

CAtilina eos quos.s. senatorii ordis & equestris hoies. ¶ Cū singulis multa: q̄uis singulos sæpe loquutus fuerat. ¶ In rem fore.i. in utilitate rei fore. ¶ Vniuersos appe. alloqui simul oēs. ¶ Cohortari.s. uniuersos. ¶ In abditā ptem.i. in secretā, ne sua uerba pcipiant ab istis, qui simul cum eo cōuenerāt. ¶ Ibi, in ea pte eorum secreta. ¶ Arbitris.i. oibus expulsis, præter eos, q secum cōsenserant. Arbitri pprie dicunt, qui alienæ rei quasi testes intersunt. ¶ Nisi uestra uirtus. In hac oratione captat beniuolentiam ab auditoribus, laudat eni eos a fortitudie atq; fidelitate, captat enim beniuolentiam a re ipā per insinuationē. Nam cū rem scelerată agressurus sit, dicit se facinus pulcherrimū, atq; honestissimum facturum esse. ¶ Nisi uestra. Cœpit beniuolentiam ab auditoribus: quoꝝ uirtutē & fidē laudat. Fides est fortitudo animi. ¶ Expectata sa. foret satis probata. ¶ Nequaq̄, frustra, neq; ego si uos ignauos: & uani in genii hoies esse cognoscerem, ego nō relinquerem certa pro incertis. Ignauia uulgo dicitur uilta de animo.

Arbitri Catilinæ oratio

OMNIBO.

CAtilina ubi cos &c. Redit ad cursum materiæ, isti conuenerant. Quos postq̄ conuenisse &c. ¶ In re id est in utilitatem. ¶ Abditam: secretam. ¶ Arbitris, arbiter dicitur qui rem secretam reuelat, & in hac significatione hic accipitur. ¶ Si uirtus fidesq; uestra &c. In hac oratione intendit Catilina suos animare, ut fortiter cōtra rempu. insurgant, & sibi libertatem acquirant: adhortans eos multis modis dicens. Aduersarios suos in omnibus superabundare, ipsos uero omnibus egere: dicens etiam aduersarios ocio & abundātia corruptos & desides esse: ipsos uero ualere & uigere, ait inquam. ¶ Nisi uirtus, quasi dicat res quidem opportuna mihi accidit in manibus sed frustra accidet: nisi uirtus fidesq; uestra esset &c. ¶ Spectata.i. probata. Nota q̄ si fideles essent: & non uirtuosi & fideles nihil prodesset, & hic captat beniuolentiam a persona auditorum, ubi ipsos uocat uirtuosos & fideles. ¶ Res opportuna. Hic ab ipā re, ut eam dicat opportunam uere. ¶ Frustra: quia neq; ego, neq; captarem. ¶ Per ignauiam, contra hoc, quod dixerat: uirtus.

ASCE.

CAtilina ubi eos &c. Per digressiunculam quandam qua superiorem coniurationē interseruit: ptermiserat author paululum narrationē suā de cōiuratione principali Catilinæ, quam nunc prosequitur afferens ēt orationē quā ad populares & conscios habuerat. In qua uidere est quod prius dictū est, multū loquentiæ fuisse in eo, dicit ergo sic. ¶ Catilina ubi.i. postq̄, uidet eos quos memoraui.i. noiatim recitaui & ad memoriam reduxi paulo ante.i. ante digressiunculam de priore cōiuratiōe insertā, cōuenisse.i. in unū locū gratia audiendi quæ dicere uellet simul uenisse. tametsi.i. quāq̄ Catilina egerat.i. tractauerat & cōicauerat sæpe multa cū singulis.s. seorsum assumptis, tū ipse credens fore.i. futurū eē, in rē.i. utilitatē suā, & cōducibile ad rē inceptā: appellare.i. conuocare aut alloqui uniuersos.i. oēs simul, & cohortari.i. simul hortari eos: secessit.i. seorsum a frequētia familiæ se duxit secū illis in abditā.i. secretā & abstrusam ptē ædiū.i. domus suæ: atq; habuit ibi.i. in loco illo secreto, hmōi (qualis sequitur) orationē: & hoc arbitris.i. iis qui ut testes & conscii de ea re arbitrari possent, hoc est oibus pter conuocatos, a motis procul. ¶ Ni.i. nisi uirtus.i. fortitudo & strennuitas: & fides.i. fidelitas uestra forent.i. essent (alii legunt foret, q si legendum est forē ē tūc qa res inanimæ sūt ad neutrū genus a fœminino transitū ē: cū addit) spectata.i. pspecta & cognita mihi, res.s. quā molior cecidisset.i. euanisset nequaq̄.i. nullo mō opportuna.i. accōmoda uotis nr̄is, & spes magna dñatōis fuisset frustra in manibus.s. nr̄is, neq; ego captarē p ignauiā.i. tarditatē igenii & inertiā, aut p ignauia.

CVANA.i.

¶ VANA ingenia.i.leuia,& inconstantia. ¶ Sed quia multis magnis,ecce rem pro re,dicit.n.cõiurationẽ,quã tractare cœpit facinus maximũ atq; pulcherrimum esse, ¶ Tẽpestatibus,periculis,tẽpestas hoc loco significat periculũ. ¶ Fortes fidelesq;,fortitudi & fidelitate præstantes ei,ideo maximũ ad quantitatẽ:pulcherrimũ ad qualitatem referens,uult enim non solum magnũ,sed etiã honestũ esse hoc facinus,quod incœpit,ut insequentibus ostendit. ¶ Simul quia. Alias rõnes affert Catilina,cur his iuuenibus cõfisus fuerit. Dicit.n.præterea uobis cõfisus sum.quia nihil mihi utile est neq; pernitiosum:quod nõ uobis quoq; fit. ¶ Simul quia ausus tantũ & tam honestũ facinus aggredi. ¶ Nã idẽ uelle,præterea fidem LAV. VAL. Tempestas

aut uana ingenia incerta p certis captarẽ. Sed quia multis tempestatibus uos cognoui fortes fidosq; mihi,eo aius ausus ẽ maximũ & pulcherrimũ facin⁹ icipe, simul qa uobis, eadẽq; mihi bona malaq; intellexi. Nã idẽ uelle:idẽ nolle, ea res demum firma amicicia est. Sed ego quæ mente agitaui,oẽs iam a me diuersi audistis. Cæterũ mihi in dies magis aius accendit,cũ cõsidero,quæ cõditio uitæ futura sit, nisi nosmetipsos uindicemus in libertatẽ. Nã postq̃ respu. in paucoꝝ potẽtũ ius atq; ditionẽ cõcessit semp illis reges, tetrarchæ,uectigales,esse populi nationes,stipendia pendere,cæteri omnes strenui boni,nobiles,atq; ignobiles uulgus fuimus,sine gratia,sine authoritate his obnoxii,quibus si Respub. ualeret,formidini essemus. Itaq; omnis gratia,potentia,honos,diuitiæ,apud illos sunt,aut ubi illi uolunt repulsas nobis reliquere,pericula:iudicia:egestatem. Quæ quousq; tandem patiemini o fortissimi uiri? nonne emori per uirtutem præstat:q̃ uitam miserã atq; inhonestã (ubi alienæ superbiæ ludibrio fueritis)p dedecus amittere.

maximã uobis adhibui,qa quod uobis utile atq; pniciosum ẽ mihi quoq;,& ob eã rẽ sequit,ut id uelitis quod ego,sed quia idẽ uelle atq; nolle firma est amicicia,relinquitur uobis fidẽ maximã adhibeã,qbus eadẽ sunt bona atq; mala,quę mihi eẽ uidetis. ¶ Agitaui,cõcepi. ¶ Accẽdit,ad ea quæ uobis singulis apui. ¶ Vindicemus,asseramus nosmetipsos. ¶ Nã postq̃ & incipit ostẽdere,q̃nã sit eoꝝ futura cõditio nisi se liberauerint a potentia paucoꝝ,& arguit a iustitia,iustũ est,ut nos cæteri iusto iure eẽ uelimus:quia nobis sua superbia supiores sunt. ¶ Paucoꝝ.s.ciuium romanoꝝ. ¶ Ius potestatẽ. ¶ Ditionẽ,dñationẽ. ¶ Cõcessit:redacta est illis paucis.s. ¶ Reges,qui multas puincias hñt. Tetrarchæ dñr,q q̃ttuor puinciis psunt.i.qui q̃ttuor puinciarum hñt iperiũ. ¶ Esse,p erat. Populi.s.ciuitas. ¶ Nationes.s.puinciaꝝ,ut natio italica,natio germanica,natio asiatica. ¶ Pendere,p pẽdebant. ¶ Cęteri oẽs.s.strẽnui &c. ¶ Fuimus uulgus,reputati fuim⁹ q̃si uulgus ignobile. ¶ Obnoxii.subiecti. ¶ His paucis potẽtibus. ¶ Formidini:terrori. ¶ Si resp.si resp.suũ ius suãq; ptãtem obtineret subiecti his sumus,qbus terrorẽ incuteremus. ¶ Potentia,quia si donare uoluerint honores, aut fauorẽ,id ipsi pro suo arbitrio faciũt. ¶ Diuitiæ,opes,copiæ,qa donãt honores atq; diuitias,quæ sunt reip.munera qbuscũq; ipsi uoluerint. ¶ Pericula.s.belloꝝ,quia quum bella po.ro.inferuntur nos arma pro rei.defensione capimus,in quibus sæpe trucidamur. ¶ Repulsas.s.dignitatum,uel magistratuum,quia si uel consulatũ, uel ædilitatẽ petimus,repulsa nobis parata est. ¶ Iudicia,condẽnationes,quia alii ambitus,alii reꝝ repetũdaꝝ pœnas dederunt. ¶ Egestatẽ,quia ad extremũ nos redigunt,iudicia nobis inferẽdo,& dignitates nobis negando. ¶ Quæ.s.pericula,iudicia:repulsas,& egestatẽ. ¶ Quousq;,ad quod tps patiemini.q.d.ulterius pati nullo mõ debetis. ¶ Nõne emori,argumẽtũ fac t,arguit.n.ab honesto,si duaꝝ cõditionũ.s.ul strẽnue mori,uel uitupose uiuere,poti⁹ ẽ strẽnue mori,q̃ illa q̃ ignauiã affert:multo magis expgisci dẽm⁹,eo q nihil tale timẽdũ nobis ẽ,nã nobis uictoria pata ẽ. ¶ Præstat meli⁹ ẽ. ¶ Inhonestã turpẽ & uitupo sam. ¶ Alienæ supbiæ,his,qui potẽtiores sunt,& pptere a superbissimi. ¶ Per dedec⁹:p uitupationẽ.

AVT per uana ingenia.i.per infidelitatẽ,cõtra hoc,quod dixerat,fideles. ¶ Incerta.i.bellũ. ¶ Pro certis.i.pro pace,si scirem uos ignauos & uarios,non captarem,sed quia cognosco uos fortes,contra ignauiã,& fidos contra uaria ingenia. ¶ Namq; idem uelle atq; idem nolle,hic sumptũ est,quod firmissimi amici dicũt,sic.n.ex idẽtitate animæ idem uolumus & nolumus,non enim est,qui repugnet,sic & illi,q idem uolunt eandem dicuntur hře animã. ¶ Diuersi.i.singuli. ¶ Vos quidem audistis cæterum:sed animus & merito accendit quũ considero. ¶ Quæ conditio,q̃ grauis,quia in seruitute deprimit. ¶ Vindicemus.i.acquiremus,uel uindicemus.i.pro uindicta libertatẽ acquiramus uere mala conditio futura est. ¶ Nam postq̃ &c. ¶ In ius.i.in arbitrium. ¶ Atq; di.i.potestatẽ illis.i.paucis potẽtibus. ¶ Tetrarchæ.tetras.i.q̃ttuor & archos princeps in regno,uel aliter. Nam postq̃ dixit bene uindicamus nostros in libertatẽ,quia eam perdidimus. ¶ Vectigales,uectigalia soluetis. Inter uectigal & tributum hoc interest,quia uectigal est quod uehit. Tributũ quod quæstori petenti retribuitur. ¶ Pendere.i.soluebant. ¶ Cæteri nos strennui nos dico obnoxii. Obnoxius proprie dicitur,qui pp aliquam noxã,aduersus alium cõcessam ipm reueret:sed sæpe largius pq̃libet subiectiõe accipit,ut hic. ¶ Valeret.i.in ualido statu esset,& quia ipsis psoluebant tributa,itaq; &c. ¶ Pericula,quia mittunt nos ad bella,& sic opponunt nos periculis. ¶ Repulsas,quia si aliquid petamus turpiter repellimur. ¶ Iudicia,quia turpiter nos damnant,& iudicant,eorum iudicia nos redigunt ad egestatem,tandem per hoc notat,quia diu substinuerant,nonne possent illi dicere,tu hortaris,ut insurgamus,sed insurgere non possumus,quin mortis periculis incurramus,ad hoc respondet,& dicit,q meli⁹ est uirtuose mori,q̃ inhoneste uiuere,nonne emori &c.dixi,q præstat mori,sed non moriemini,immo uinceris:& hoc est. OMNIBO. Vectigal Tributum Obnoxius

VANA.i.futilia & mendacia,incerta p certis.i.nõ sectarer inpia quasi certa quæ nisi uos strẽnui & fidi mihi sitis incertissima essent hoc est nunq̃ ea quæ nũc spero & parata uideo,aut sperassem aut tentassem,sed qa ego cognoui uos multis & magnis tẽpestatibus.i.in multis rebus duris,& quæ diu durauerunt,fortes & fidos mihi,eo.i.iccirco est aius subaudi meus,ausus incipe facinus.i.factũ aut negociũ maximũ & pulcherrimũ.(Libẽtius uidenť dicere authores in utranq; pẽ facinus q̃ factũ,quia facinus ad oẽ tps,factũ magis ad præteritũ sonat licet nomẽ fiat ut dictũ.) simul.i.etiã ideo quia ego intellexi eadẽ uobis bona & mala quæ mihi. ¶ Nã idẽ uelle & idẽ nolle ea res.i.id,demũ.i.post oĩa,est amicicia firma.q.d.per firmã amiciciã amici demum ad hoc perueniunt ut idẽ uelint & nolint. Ciceronianus tamẽ Lælius recte docet malorum consensum idemq; uelle ac nolle non esse amiciciã. ¶ Sed uos omnes audistis diuersi.i.singuli,separati alii ab aliis ea quæ ego agitaui.i.cogitaui mente. ¶ Cæterum id est sed de reliquo,animus accenditur mihi indies magis.(Notum est ASCE. Facinus Factum

ex ualla indies & in horas incrementi notã desiderare,ut cresco,magis &c.)quum id est quando cõsidero quæ cõditio id est quæ qualitas uitæ sit futura supple nobis,ni id est nisi,uendicemus uosmetipsos in libertatẽ, id est nisi reiecta potentiũ seruitute qua nos ob æs alienũ ut seruos tractant liberos nos esse conuincamus. ¶ Nã postq̃ respu.s.Romana,cõcessit id est deuenit simul,in ius & ditionem paucorũ potentium reges scilicet prouinciarũ,& tetrarchæ id est quartæ partis principes,& populi & nationes esse id est erant,aut cœperant esse,semper uectigales.i.tributarii, soluentes uectigal.i. annuas pẽsiones & redditus illis.s.potentibus,& pẽdere id est pendebãt,hoc est persoluebãt illis stipendia.i.tributa,quasi stipẽdia & mercedẽ uigiliarũ ab ipsis pro eorum salute sumptarũ. ¶ Cæteri omnes præter paucos potentes,strennui.i.licet strẽnui boni.i.fortes nobilesq; atq; ignobiles.i.siue nobiles siue ignobiles sumus,fuimus aut sumus uulgus.i.uilis popellus, sicut Hora.pri.epistolarũ dicit: Nos numerus sumus & fruges cõsumere nati,sine gratia.i.uenustate aut sine relatione aut actione grãrum quasi nihil r...reamur, & sine authoritate.i.nullã authoritatẽ hñtes,obnoxii.i.obligati & inseruientes iis.i.hmõi hoibus,qb'.s.resp.ualeret nos essem' formidini. ¶ Itaq;.i.& ita,uel ita q; ois grã.i.cõplacẽtia ex te re grata,ois potẽtia,ois honos & oẽs diuitiæ sunt apud illos.s.paucos potentes,aut sunt ubi illi uolũt sup.ea esse,& reliqre.i.reliqrũt nobis repulsas.s.a petitõe magistratuũ & honorũ iudicia.i.cõdẽnationes,& egestatẽ. ¶ Quæ.s.opprobria & icõmoda.o uiri fortissimi.i.cũ sitis fortissimi,quousq; tãdẽ patiemini? ¶ Nõne.q.d.multo pstat.i.meli' ẽ emori.i.apte mori p uirtutẽ.i. ostẽtationem uirtutis,q̃ amittere per dedecus.i.opprobrium uitam miseram atq; inhonestam id est in nullo honore sed in summo probro habitã,ubi.i.postq̃ fueritis ludibrio.i.irrisioni,superbiæ alienæ.s.potentum illorum.

Verum enim uero,proh deũ atq; hoĩum fidem testor,uictoria in manu nobis est,uiget ætas,alus ualet:contra,illis annis atq; diuitiis oĩa cõsenuere. Tantummodo incœpto opus est,cætera res expediet. Etenim qs mortaliũ,cui uirile ingeniũ est,tolerare istis potest diuitias superare,quas pfundunt in extruendo mari,& in montibus coæquandis, nobis rẽ familiarẽ ẽt ad necessaria deesse:illos binas,aut ampli' domos cõtinuare,nobis larẽ familiarẽ nusq̃ ullũ ẽ, tabulas,signa toreumata emũt,uetera diruunt: noua ædificant. Postremo omnibus modis pecuniã trahũt, uexãt tñ

LAV. VAL. ¶ VERVM enim uero. Supius uidistis,qño argumentabaẽ,ẽt si moriẽdũ sit potius esse per uirtutẽ uitã amittere,q̃ differre,ut p dedecus postea amittaẽ,nũc uero argumentũ suũ corroborat dicens nõ mõ uobis nõ est moriendũ,uerũ & uictoria uobis parata est in manibus &c.
Verũ eni uero ¶ Verũ eni. Superius argumentũ sumpsit ab honesto,argumẽtabaẽ.n.a iustitia,quæ est pars honesti,nũc argumẽtaẽ a tuto.i.altera parte deliberationis,quę tuta dicit,hæc aũt diuidiẽ in uim & dolũ,dolo uti se dicit Catilina cõtra incautos,ui cõtra inferiores.Verũ enim uero,sed profecto,& est cõpletiue positũ,rarissimũ est apud oẽs idoneos:q; si qs in epistola usus fuerit, uenia repræhẽsionis pfecto carere nõ debet:sed est uerbũ historiographorũ. ¶ Proh deũ atq; hoĩum,dixit: nobis moriẽdũ ẽẽ potius p uirtutẽ:q̃ mori per dedecus,sed nõ est moriendũ qa uictoria iã uobis parta est. ¶ Proh deũ &c. exclamantis est. ¶ Proh deũ atq; hoĩum fidẽ.s.testor.i.testẽ facio. ¶ Viget uobis,qa iuuenes estis. ¶ Aius ualet uobis, quia excitati estis in rebus gerendis interficiendo hoĩes sacra atq; phana spoliãdo. ¶ Cõtra illis,ecce prouidentiã,ponit illis.s.aduersariis nr̃is. ¶ Annis atq; diuitiis,nã quia senes sunt:& diuites,cõsequiẽ imbelles esse atq; imbecilles,nũc hæc duo solent hoĩes effœminare atq; molliores reddere. Annis,quia senes sunt. ¶ Diuitiis,quarũ copiã nimiã hñt,quibus hoĩes solũ negligẽtiores fiũt. ¶ Incœpto pro icipere. ¶ Res,negociũ ipsum. ¶ Expediet,perficiet sine nr̃o labore. ¶ Et.n.quis. Rursus ad iustitiã redit, cũ tuti ptes iterposuerint,& honeste aũt a fortitudine argumentum facit,dicit.n.strennuũ hoĩem ista nullo mõ posse pati. ¶ Cui uirile ingeniũ,qui naturalẽ habet intellectum. ¶ Superare,abundare. ¶ Profundũt,quas ipsi pdigaliter cõsumũt. ¶ Extruendo mari,in ædificandis ædificiis in ipso mari,quia sicut superius dictũ est in ipso mari ædificia condita sunt. ¶ Montibus coæquandis,explanãdis montibus,ut ibi ædificia faciant amœnitate plena. ¶ Ad necessaria,ad uictum nostrum,& uestitum,nã hæc duo necessaria sunt homini,uictus.s.& uestitus. ¶ Et nobis:qs põt tolerare. ¶ Continuare, cõtinue,iugiter. ¶ Aedificãt,duas,aut plures domos,cũ una tantũ egeant. ¶ Larẽ familiarẽ,proprie deus foci lar appellaẽ,sed
Lar hic pro loco accipiẽ.uidelicet pro foculo ubi familia stat. ¶ Tabulas pictas. Tabulæ pprie dicunẽ picturæ in tabulis ar-
Tabula tificiosæ formatæ,qbus maiores plurimũ delectabanẽ. ¶ Signa,statuas,uel marmoreas,uel eburneas,uel argẽteas, uel æ-
Toreumata reas. ¶ Toreumata, uasa torno facta,ut sunt pateræ pulcherrimæ cathedræ,& alia 'huiusmodi. ¶ Vetera diruunt,non contenti maiorum ædificiis,ea solo æquant,alia ædificant. ¶ Vexant,frequenter uehunt,nam uexor frequentatiuum est de ueho idem est quod lacero. Virgili. Dulychias uexasse rates,
Vexo
OMNI BO. ¶ VERVM enim uero.i.certe. ¶ Proh ieriectio exclamatiua. ¶ Viget uere,uictoria ẽ nobis in manib',qa uiget ætas,nã iuuenes estis. ¶ Valet aius,nã estis audaces. ¶ Cõtra,huculq; captat beniuolẽtiã ab ipa re,a psona silii auditorũ,mõ a psona aduersariorũ,ducẽs eos i odiũ & cõtẽptũ. ¶ Illis.i.aduersariis. ¶ Oia cõsenuerũt ãnis & diuitiis.q.d.spacii diuturnitas & diuitiarũ supfluitas lãgorẽ,& torporẽ cõtulerũt. ¶ Et iõ op' ẽ icœpto,ut icipiatis,nã dimidiũ,q icœpit hẽt. ¶ Res expediet.i.ipsi' rei exhibitio:illi' executio,& bñ debetis icipe. ¶ Eteni.i.qa rẽ familiarẽ. Res familiaris dicit proprie,unde familia substentatum. ¶ Deesse non ad superfluitatem,sed etiam ad necessitatem.i.uictum & uestitum. ¶ Toreumata.i.uasa tornatilia. ¶ Pecuniam trahunt uexant.i.de una forma ad aliam formam illis diuitiæ superabundant.
ASCE. ¶ VERVM eni uero.i.sed uerissime,habet.n.cõfirmandi uim maximã illa geminatio,proh(aliĩ scribũt proh aliĩ proch, sed melius proh,estq; ieriectio exclamãtiũ accusatiuo cohærens.)fidẽ deũ.i.deorũ atq; hoium,uictoriã est nobis in manu id est in potestate nr̃a,ætas.i.nr̃a uiget,aius ualet.s.nobis,cõtra.i.ecõtrario oia cõsenuerunt.i.inueterata & labefacta sũt illis scilicet potentibus.annis id est propter annos,atq; diuitiis id est propter diuitias quæ molles reddunt,cum contra recte dicat poeta,labor omnia uincit.improbus,& duris urgens in rebus egestas. ¶ Opus est,tantũmodo incœpto id est ut incipiamus,res id est euentus aut oportunitas expediet id est sine impedimento efficiet,cætera id est quæ restant. ¶ Etenim quis mortalium id est hominum cui est ingenium uirile id est masculum & animosum,potest toleraẽ,diuitias superare id est superabundare,illis scilicet dominatoribus ignauis,quas diuitias ipsi profundunt id est quasi profundendo prodigũt & expendunt,in extruendo mari id est in ædificiis extruendis in mari & in montibus coæquandis.i.planandis & terræ coæquandis:& rem familiarem deesse nobis etiam ad necessaria ut ad uictum & amictum?quasi dicat nullus. ¶ Et quis

potest

potest tolerare illos.s.dominos nostros,continuare.i.continuas habere aut facere binas.i.singulas duas domos aut amplius.i.ultra binas,& larē familiarem.i.deum domesticū qui uel in foco minimo coli possit a nobis:esse nobis nusq̄:aut p metonymiam,qua nomina deorū pro rebus quibus præesse dicuntur ponimus dicamus larem.i.ipsum foculū deesse nobis.¶ Illi sup.aut ut alii habent,cum illi emunt tabulas.s.ex ebore & precioso ligno aut lapide,& signa.s.corinthia toreumata.i.opera artificiose quasi torno sculpta & rasa,est autem græcum sine h scribendum sicut & tornos,negligūt ex luxu superbo,uetera diruunt aut diruunt noua.s.ubi non placent & ædificant alia.Vnde Flaccus.i. epistolarum epistola id est.Diruit,ædificat,mutat quadrata rotundis.¶ Postremo.i.ut semel dicam,ipsi potentes trahunt.s.ad se pecuniā,omnibus modis.s.per phas & nephas:& tamen ipsi uexant pauperes & humiles.

summa libidine,diuitias suas uincere nequeunt.At nobis est domi inopia,foris æs alienū,mala res,spes multo asperior.Deniq; quid reliq̄ habemus p̄ter miserā aīam, Quin igitur expergiscimini?En ē illa libertas:quā sæpe optastis. Præterea diuitiæ,decus,gloria,in oculis sita sunt. Fortuna omnia ea uictoribus præmia posuit.Res,tempus,pericula, egestas,belli spolia magnifica,magisq̄ oratio mea uos hortentur,uel imperatore,uel milite me utimini.Neq; animus neq; corpus a uobis aberit.Hæc ipsa,ut spero uobiscū una consul agā,nisi forte animus me fallit:nisi uos seruire,magis q̄ imperare parati estis.Postq̄ accepere ea:quibus mala abunde oīa erāt,sed neq; res,neq; spes bona ulla,tāetsi illis quietā rēp.moueī:magna merces uidebāt,tū postulaueī plerīq;,ut pponeret,q̄ cōditio belli foret:q̄ p̄mia armis peterēt.qd ubiq; opis aut spei haberēt. Tum Catilina polliceri

LAV. VAL. ¶SVMMA libidine,summa luxuria & supfluitate.¶ Inopia,paupertas.¶ Res mala est domi nostræ,& res familiaris nostra aduersa ē,qa pauperes sumus.¶ Spes multo asperior,quia efficiemur pauperiores,ad extremū.n.peruēturi sum⁹.¶ Quin,pro q̄ nō capescite remp.quoniā in medio posita est,nullo defēdēte.¶ Omnia præmia, libertatē,diuitias decus,gloriam.¶ Res,tempus, pericula,& cætera concludit per enumerationē, quia breuiter enumeratis,quę superius diffuse dixerat,uel quod intendit cōcludit.¶ Res,misera. ¶ Tēpus opportunū.¶ Pericula,qa spes nobis asperior ē,ne i discrimina perueniamus maiora. ¶ Egestas,qa summa necessitas nobis est.¶ Magnifica,quæ dixi.¶ Vobiscum,quia eodem furore incitati estis ad rempu.occupandā,quo ego sum.¶ Animus.s.uester.¶ Postq̄ accepe. Visum est supen⁹,quo adhortatus est Catilina cōiuratores ad remp.occupandā.Nunc aūt dicit,quomō se habuerunt,qui Catilinæ orationē audiuerant. ¶ Accepere,intellexere ea,quæ supra dicta sunt a Catilina.¶ Omnes,coniuratores.Quibus abunde mala, qui abundant omnibus malis,& inopia rei familiaris stricti erant,& grande æs debebant,nec qūo soluerēt,ulla spes suppetebat.¶ Abūde superflue,plusq̄ satis. ¶ Sed neq; res.i.qui inopes erant,non sibi erant opes.¶ Vlla spes,nihil habebant,& nihil sperabant,qd deterius ē.¶ Magna merces uidebatur:tam & si loco mercedis ponebant ocium & quietem,repu.perturbare.¶ Quietam remp.tranqllum & ocio sum statū ciuitatis.¶ Plæriq;,cōiuratores.¶ Quæ cōditio belli foret,si uictores euaserimus,quæ nā nr̄a erit cōditio.¶ Quæ præmia,qd p̄mii cōsecuturi sumus,ex hoc quod in rēpu.arma capimus.¶ Quid ubiq;,quib⁹ nos periculis exponimus spe:quibus autem uiribus fracti tantum facinus aggredimur.¶ Tunc Catilina polliceri ad id quod dixerant plærique coniuratores,quæ conditio belli foret,quæ præmia.

OMNI. BO. ¶CAT NOBIS est domi inopia,quia desunt necessaria.¶ Foris æs alienū,soluendo.¶ Quin idest cur nō potius expergiscimini.q̄ ista patiamini,& debet quia.¶ En.i.ecce.¶ Eā libertas &c.¶ Res,oratione qd ē tertia uos uolo hortari,sed pcipue uos hortāt res.i.rei ipsi⁹ utilitates.¶ Tēpus.i.temporū opportunitas.¶ Periculorū siue pericula.i.periculorū cuitatio.¶ Egestas,quā patiamini.¶ Spolia belli.i.magna remuneratio.Posset aliquis dicere,tu hortaris nos,ut pro te pugnemus quia uis imperium obtinere ad hæc respondet,utimini me,uel imperatore uel milite,quia nō animus aberit cōsulēdo,quod est imperatorum,neq; corpus agendo,quod est militis,dixi milite,uel imperatore,& tamen,ut spero,hæc ipsa agā cōsul,qa spero uos malle me esse cōsulē q̄ militē,& uos seruire magis,q̄ imperare,sed nō est snia authoris repetendus est ergo.¶ Nisi forte,nisi fallor:& nisi uos magis parati estis seruire,illis potentibus q̄ iperare ipsis huiusmodi orationē habuit Catilina &c.¶ Postq̄ accepere ea &c. Accepere i.audiere.¶ Tam & si.i.q̄uis.¶ Magna merces uidebaī,malis.n. magnum uidetur quieta turbare,ut proponeret.¶ Quæ conditio belli,an.s.lucrum haberent,an equos,& arma consuli redderent.¶ Quid opis quantum ad diuitias.¶ Aut sp[illegible]ei,quantum ad auxilium militare.

ASCE. ¶SVMMA libidine.i.petulantia,& nequeunt uincere [illegible] superare suas diuitias,sed ab illis uicuntur,a quibus cogunt insolenter & imodeste uiuere.¶ At.i.ecōuerso,inopia.i.ege[illegible]bis domi,& æs alienū.i.debitū ob æs alienū est nobis foris,res mala.i.dura cōditio uitæ est nobis & spes id est [illegible] nobis multo asperior qa deteriora aut peiora speramus id est timemus,ut æneī.iiii.Hunc ego si potui tantū sp[illegible] Et p[illegible]rre soror poro.uel ideo spes asperior est q̄ nō Spero Spes sortitē effectū,& etiā cū adest cruciat,unde inter philoso[illegible] cōtrouersia est boni ne an mali plus sit in spe deniq;.i. demū ut uno uerbo dicā qd reliquū.i.relictū nobis habe[illegible]a.i.uitā miserā?q.d.nihil.¶ Igitur o fortissimi uiri,qu[illegible]i.cur nō expergiscimini,s.de sopore secordiæ & torpo[illegible]ce,illa libertas quā sæpe optastis,præterea.i.& insuper,diuitiæ,decus gloria sunt sita.i.posita in oculis.i.i[illegible]stro.q.d.uidetis ea si mō appræhēdere nō neglexeritis.¶ Fortuna q̄ audaces iuuat posuit uictoribus ea [illegible] libertatē,diuitias,decus,gloriā.¶ Res.i.utilitas aut necessitas spes.i.opportunitas,pericula.s.futurorū mal[illegible]s,& magnifica spolia belli.i.ex hoc bello uobis obuentura,ortent.i.incēdāt uos magis q̄ oratio mea,[illegible] iperatore.i.duce & principe exercitus uestri uel milite.i.uno ex cōmilitonibus.¶ Neq; aīus meus neq; [illegible] erit a uobis.¶ Ego agā hæc ipsa una uobiscū,existēs cōsul ut spero scilicet me futurum esse,nisi forte anim[illegible] si uos estis parati magis seruire scilicet potentibus quā imperare.Et hoc dicto in quo plurimum est uigoris [illegible] quam.Prosequitur quæ orationem subsecuta sunt dicens.¶ Postquam homines scilicet conuocati qui[illegible] id est dura & aduersa erant abunde,sed neq; res ulla bona,neq; spes ulla bona erat,accepere id est intell[illegible] Catilina dicta erant,tāetsi magna merces id est plurimum præmii & quæstus uidebatur illis:mouere i[illegible]b.quietam id est statum reipub.quietæ,tamen plę

riq; id est plurimi eorum postulauere ut Catilina proponeret id est aperte pronunciaret, quae conditio belli foret, & quae praemia ipsi peterent armis, & quid opis id est auxilii, aut spei haberent ubiq; id est apud quoscunq; ut sit ubique pro ubicunq;, aut si uolumus duae sunt partes aut quod spei haberent & ubi id est apud quos & in quo loco, quod magis placet. ¶ Tum id est tunc Catilina coepit aut polliceri id est pollicitabatur.

tabulas nouas, p̄scriptionē locupletū, magistratus, sacerdotia: rapinas, & alia oīa: quae bellū, atq; libido uictorū fert. Praeterea eē in Hispania citeriore Pisonē, in Mauritania cū exercitu. P. Sicenū Nucerinū cōsilii sui participes. Adhuc petere consulatū. G. Antonium, quē sibi collegam fore speraret, hominē familiarē, & omnibus necessitudinibus circūuentū, cum eo se consulem initium agendi belli facturū, ad haec maledictis increpabat omnes bonos. Suorum unūquēq; nominās: laudare, admonere: aliū egestatis, aliū suae cupiditatis, cōplures piculi: aut ignominiae, multos uictoriae Syllanae, qb⁹ ea p̄dae fuerat. Postq̄ oium aīos alacres uidet, cohortatus, ut petitionē suā curae hērēt, cōuētū dimisit.

LAV. VAL. ¶ NOVAS tabulas admirandas tabulas, q̄ possidebantur a diuitibus, sicut apud authores cōprehendi potest, erant preciosae huiusmodi tabulae, in quibus artificiosae pingebātur imagines aere, uel argēto & auro redimitae. ¶ Proscriptionem locupletum, publicationem bonorum hominū diuitum, nam proscribere nomē ciuis Romani, est nomen eius in tabula scriptum in publicum extollere: ut quisq; legere posset, & qcunq; legisset ius, habebat in corpus, & etiam in bona illius, q in tabula proscriptus erat. ¶ Proscriptionem locupletum, publicationem bonorum: quae possidebantur a diuitibus. ¶ Magistratus. Primus, & summus magistratus in urbe Roma erat consulatus, secundus magistratus erat pretura, tertius aedilitas, quartus tribunatus plebis: quintus quaestura, sed censura erat inter maiores magistratus enumeranda. ¶ Sacerdotia.i. sacerdotum beneficia, & honores, in quibus sacerdotes honoratim primo afficiebantur. ¶ Alia omnia & c.ut puta alienas stuprare uxores, uirgines, quas prius dilexerant, uiolare. ¶ Fert, capit. ¶ Praeterea, dicebat ad illud quod ubiq; opis, aut spei haberet. ¶ Pisonem in citeriore Hispania. Superius dixit hunc Pisonem interfectū, sed anteq̄ interficeretur haec oia facta sunt. ¶ Adhuc, praeterea dicebat. ¶ Fore, futurum esse. ¶ Speraret Catilina hoīem familiarem, hoīem sibi familiaritate coniunctū. ¶ Omnibus necessitudinibus oībus necessitatibus. ¶ Circūuentum, obsessum. ¶ Necessitudinibus, quia rem familiarem inopem domi habebat: multū praeterea aes alienum debebat, qui multa nefanda commisit flagitia: infamis est apud omnes, quia omnes necessitudines impulerant ipsum obseq mihi ad quid sua opera uti uoluero. ¶ Agēdi.s.ciuilis belli. ¶ Increpabat bonos omnes, nam mali semper infensi sunt bonis. ¶ Vnumquēq; suorum nominās appellabant, omnes suos nomine. Luci uargūtei paratus sis, ut haec omnia facias, quae mihi pollicitus es, & tu Publi Antoni, cum tu illum interfecisti, animi tui documenta maxima dedisti. ¶ Egestatis, uide in quanta egestate positus sis: si me sequi uolueris, ab hac te egestate expediam teq; ditissimum breui faciam. ¶ Cupiditatis suae. Scis te amore uirginis illius deperire, alio modo consequi non potes, nisi mecum una reipu. statum pertubemus ceteris sociis adiuuantibus. ¶ Periculi, scis te alieno aere astrictum esse, multas praeterea caedes: & nefanda stupra commisisse, & nisi haec coniuratio fiat, poenas criminis tui esse daturum, relinquatur ergo, ut promptus sis atq; paratus, & hanc rem aggrediendam esse non dubites. ¶ Aut ignominiae: non opus est, ut timeas famam bonam amittere, adeo enim es infamis, ut iam constet apud omnes infamiam tuam esse non mediocrem. ¶ Multos uictoriae syllanae: uobis notum est uiri fortissimi, quantum pecuniae consecuti fueritis, tunc cum uobis data sint bona eorum, quos bello uicissis, duce Sylla, ita si hoc tempore uiri fueritis, bonorum omnium uos dominos faciam. ¶ Ea scilicet uictoria. ¶ Alacres id est postquam uidet laetos & promptos esse ad id agendum, quod promiserant. ¶ Petitionem suam scilicet consulatus, ut suffragia uestra sint mihi parata. ¶ Dimisit, licentiauit, missionem dedit his, qui conuenerat.

OMNI BO. ¶ TABVLAS nouas.i.noua testamenta: seu hereditates. ¶ Proscriptionem, proscripti dicuntur, quorum nomen aureis litteris in tabula aenea scribebantur, in aenea propter famae longitudinem, & aureis litteris propter dignitatem. Proscripti autē dicebantur, quorum nomina delebātur de tabula. ¶ Pisonem esse in Hispania, &.P. in quibus spem habebat. Superius dixit author eum interfectū, sed Catilina ignorabat, uel forsitan nondum interfectus erat uel author praeoccupat se facturum initium belli agendi id est coniurationem inchoandi. ¶ Ad haec id est praeter hoc. ¶ Maledictis uere. ¶ Bonos id est sibi non consentientibus maledicebat. ¶ Quibus ea scilicet syllana uictoria fuerant praedae id est lucro & c.

ASCE. ¶ NOVAS tabulas.s.proscriptionum ut fecerat sylla, & ita proscriptionem .i.procul a salute inscriptionem aut manifestam inscriptionem necis ubicunq; possent reperiri, quia pe[illegible] est onditio proscriptorum qui nusquam tuti sunt, q̃ extra lum qui in exilio tuti sunt, locupletum.i.diuitum, cum lic[illegible] capiendi eorum bona, item pollicebatur magistratus sacerdotia, rapinas, & omnia alia quae bellum.i.ius belli [illegible].i.mala uoluntas, fert id ē affert uictoribus. ¶ Et haec quantum ad praemia, quantum uero ad auxilia & spem Praeterea sup. dicebat Pisonem de quo iam dictum est esse in Hispania citeriore id est uiciniore ad italiam, pe[illegible] s Piso interiectus erat, &.P. Siccinum seu Sitcium [illegible] cerinum esse in mauritania cum exercitu, Pisonem dis[illegible] m participes.i.complices & conscios sui consilii. ¶ Adhoc.i.insuper dixit Caium Antonium seu ut alii legu[illegible] m, se priore tamē coniuratione Antronium scriptum offendi, petere cōsulatū, quē speraret fore.i.futurū esse hi[illegible] socium in consulatu existentem hominē familiar[illegible] & circūuentū.i.oppressum, oībus necessitudinibus.i.egest[illegible] as utrāda oia ausurus uidebat, & dixit se fact[illegible] tiā belli agēdi cū eo.s.Anto.consule. ¶ Adhoc.i.insup[illegible] cū increpatione exhortabat oēs bonos.i.[illegible] bonos ad bellū licet prauos in uita, maledictis.i.cōu[illegible] iati cōpellā [illegible] suorum.i.sibi maxi[illegible], laudare.i.laudabat & admonere.i.admonebat & meme[illegible] .i.aliquos ciuis admonebat, egestatis [illegible] & aliū.i aliquos eorum, cupiditatis suae.i.qd cuperēt, dicēs quod quia nō pote[illegible] alia uia adipi[illegible] hac grassa[illegible] ni cōplures admonebat piculi in quo erant pp mal[illegible] [illegible] acta, aut ignominiae quā passuri erāt ubi [illegible] cōiicerēt, & multos admonebat uictoria syllanae cu[illegible] sperarēt cōsimilē exitū belli, ut por[illegible], qb⁹ ea.s.uictoria syllana fuerat p̄dae.i.ad p̄dā ipune auertēdā & auferēd[illegible] Catilina uidet aios oium alacres, cohortat⁹.i.ubi fuerat cohortat⁹ ut hērent curae.i.accusarēt execu[illegible] [illegible]ionē dimisit cōuentū.i.ciuitos & acceros.

¶ FVERE

¶F[illegible]RE ea tempestate. Nunc ponit quãdam opinionem, ut cum superiorẽ habuisset orationẽ, inter omnes, qui aderãt, ibi paterã uino plenã sanguine pmixto Catilinã circũtulisse, ut quẽadmodũ fœdus uictimarũ sanguine sanciri solet, ita ipsi fide astringerent, sanguine humano sancita. ¶ Ea tẽpestate, eo tpe, quo haec gesta sunt. ¶ Orationẽ q̃ supius uidistis. ¶ Addiceret, astringeret, inde addicti, astricti. ¶ Populares, fautores, & cõscios sui sceleris. ¶ In pateris pmixtũ. Infundit pateris uinũ sanguine hũano pmixtũ, deinde circũtulit oĩbus execrãdo ut ita suus sãguis hauriret, si nõ fecissent, quæ pmiserãt quẽadmodum sanguinẽ illum hoĩs hausissent: inde dr̃ Catilina aperuisse &c. ¶ Post execrationẽ &c. Post maledictionẽ, qua execrati sunt multa mala in seipsos uertere, si nõ effecti essent fideliter ea, quæ pmiserãt. LAV. VAL.

Fuere ea tẽpestate, qui dicerẽt Catilinam oratione habita: cum ad iusiurandũ populares sceleris sui addiceret, humani corporis sanguinem uino permixtũ in pateris circũtulisse. Inde cum post execrationẽ omnes degustassent, sicuti in solẽnibus sacris fieri consueuit, aperuisse consilium suũ atq; eo dictare fecisse, quo inter se fidi magis forent alius alii tanti facinoris conscii, nõnulli ficta hæc & multa præterea existimabant ab his, qui Ciceronis inuidiã, quæ postea orta est, leniri credebãt atrocitate sceleris eorũ: qui pœnas dederant. Nobis autẽ ea res pro magnitudine parũ cõpta est. Sed in ea coniuratione fuit. Q. Curius natus haud obscuro loco, facinoribus atq; flagitiis coopertus, quẽ censores senatu pbri gratia amouerãt. Huic hoĩ nõ minor uanitas inerat q̃ audacia, neq; reticere q̃ audierat, neq; suãet ipsa scelera occulrare: prorsus neq; dicere, neq; facere quicquã pensi habebat. Erat ei cum Fuluia muliere nobili stupri

¶ In solẽnibus sacris, quę solẽnia sacra solẽt fieri cũ fœdus sancit sanguine uictimæ. ¶ Aperuisse, manifestasse. ¶ Atq; eo dictare fecisse. Superi⁹ uidistis, qđo humanũ sanguinẽ iureiurãdo, cũ se addicerent coniurationi hauserunt, nunc dicit cãm, cur execrationẽ illã inter se fecerit, uidelicet, ut huius sceleris cõscii, alii aliis fideliores essent. ¶ Atq; dicit. ¶ Eo. i. iõ. ¶ Dictare frequenter dicere execrationẽ illã. ¶ Quo. i. ut tãti facinoris. i. cõiurationis. s. q sanguinẽ humanũ hausissent. ¶ Nonnulli hãc hñt opinionẽ, q sanguinẽ humanũ pateris infusum hauserint, alii aũt falsum esse dicũt, & hi erant, qui uolebãt odiũ minui Cic. quod postea in ipsum ortũ est, eo q ciues Ro. interfici iussisset cõtra leges. ¶ Atrocitate, crudelitate eorũ, q interfecti fuerãt, nã si hæc scelera cõmiserant minuebat odiũ Cice. q eos interfici iusserat. ¶ Inuidiam, in odiũ. ¶ Atrocitate sceleꝝ q diceret meruisse huiusmodi sceleratos ciues tale, & deterius suppliciũ pẽdere, eo q tã atrũ scelus cõmiserãt ut puta humanũ sanguinẽ haurire. ¶ Nobis ea res. Nunc dicit Salust. opinionẽ suã. ¶ Pro magnitudine. i. secundũ rei magnitudinẽ. ¶ Parum cõperta, parum explorata, nã cum tanta esset rei magnitudo, profecto esset nobis manifesta, quapropter cõprahendi potest mendacem & falsum eẽ in cõiuratione Catilinæ. ¶ Haud obscuro, nõ ignobili. ¶ Coopertus: oppressus. ¶ Flagitiis. i. sceleribus, nã flagitiũ dr̃ uitiũ flagitione. i. reprachẽsione dignũ, seu in uerbis fuerit, seu in factis, sed in factis sp facinus dr̃. ¶ Probri, uituperii. ¶ Amouerãt remouerãt, qa indignus erat senatorii ordinis. ¶ Nõ minor uanitas, q̃ audacia qdẽ sibi inerat, sed simul uanus. ¶ Neq; reti. Dicit qđo uanus erat ob scelera detecta. ¶ Pẽsi cõsiderati, sine ulla cõsideratione. Ideo qa, & dicebat & agebat Curio. Flagitiũ Facinus

¶FVERE ea tẽpestate, qui dicerẽt &c. Post hãc execrationẽ. i. post execrabile factũ. ¶ Atq; eo. i. in eo loco dictitare. i. scribere, & humanũ sanguinẽ circũtulisse. ¶ Nõnulli &c. ¶ Quidã hoc dicebant, alii uero ab amicis Cic. dicta & ficta esse dicebant, & hoc est nõnulli &c. Ab his, qui credebant posse leniri inuidiã Cice. quæ postea orta est. ¶ Postea orta est, atrocitate sceleꝝ eorũ. i. Ciceronianorũ: qui dederãt. i. intulerãt pœnas, contigit. n. quosdam de coniuratione deprahensos, & atrociter punire, unde in Cice. magna est orta inuidia, uel aliter & melius dicat, ab his ficta esse hæc, qui inuidiã Cice. quæ postea orta est, credebãt leniri. i. extingui. ¶ Dederãt. i. pertulerant pœnas, nã grauia & atrocia cõmiserant scelera, iccirco ea commemorando, poterat extingui Cice. inuidia. ¶ Nobis ea res. Isti hoc dicunt, illi uero negant, sed ea res parũ est cõperta nobis. ¶ Pro magnitudine, adeo est magna. ¶ Sed in ea. Ad id respicit, quod superius dixit, arbitris pcul amotis, putabat quidem oẽs arbitros, & reuelatores procul esse amotos, sed nõ fuerunt amoti, quia unus interfuit. s. Quintus Curius, qui reuelauit, & hoc est. ¶ Sed in ea coniuratione. ¶ Flagitiis, ad facta facinoribus ad uerba. ¶ Quẽ censores. Censores dicebãtur, quia de moribus hoĩum censebant. ¶ Senatu: ab ordine senatorio. Huic hoi. Ostẽdit personã p eius: attributa, ad consilium reuelandum, idoneum. ¶ Vanitas. Inter uanum & mendacem hoc interest, q mendax dicitur, qui gratia & spe lucri mentitur, uanus, qui sine utilitate mentitur. ¶ Audacia, impudentia. Pensi, id est consilii. ¶ Nec dicere, id est in dicendo. ¶ Nec facere. i. in faciendo, ita Curius dicitur aperuisse, quia quomodo aperuit, hoc modo, quia erat &c. OMNI. BO.

¶FVERE scilicet nonnulli ea tempestate id est eo tempore qui dicerent. ¶ Catilinam habita oratione id est postquam habuerat orationem: circũtulisse sanguinem corporis humani permixtum uino in pateris id est poculis patentibus, quas tarsias gallus uocat: cum addiceret id est astringeret ad iusiurandum populares id est assentientes factioni populari, conscios sceleris sui. ¶ Et inde cum omnes degustassent scilicet sanguinem cum uino, post execrationem scilicet potentum, sicut fieri consueuit in sacris solemnibus id est quæ solemniter fiunt dum fœdus sancitur sanguine uictimæ dicerent supple Catilinam aperuisse consilium suum, atq; fecisset eam dictam id est communicationem illius potus, eo id est ideo, quo id est ut, ipsi forent inter se magis fidi alii aliis, existentes conscii tanti facinoris, alii legunt, eo dictãte id est cõcionante &c. ASEN.
¶ Nonnulli autem existimabant hæc & præterea multa alia ficta sup. esse ab his qui credebant inuidiam scilicet passiuã Ciceronis scilicet Tulii qui in consulatu suo Catilinæ cœpta detexit & destruxit, quæ est orta postea, eo q iussisset ciues romanos interfici sine lege ut coniuratos illos, leniri id est sedari & mitiorem fieri, atrocitate id est propter atrocitatem sceleris, eorum scilicet coniuratorum qui dederant pœnas id est qui iussu Ciceronis interfecti fuerant. ¶ Autem pro sed ea res est nobis comperta id est cognita & explorata parum pro magnitudine scilicet eius: quasi dicat quod nobis compertum non est pro certo scribere nolo, ut fides seruetur historiæ: cuius prima lex est ut uera sit. De hac autem inuidia uidebimus in inuectiuis Ciceronis in Catilinam. ¶ Sed in ea coniuratione. Prosequitur reliquos coniuratos & coniuratorum incepta dicens. ¶ Sed Quintus Curius fuit in ea coniuratiõe existens natus loco haud obscuro id est claro & illustri, hoc est uir claris natalibus ortus, sed coopertus id est obscurus effectus, flagitiis id est criminibus magnis, atq; facinoribus id

est malefactis insignibus quem Curium cēsores.i.morum iudices & castigatores qui summi uiri & probatissimi apud

Vanus Romanos habebantur,amouerant.i.abire fecerant & alienum ab senatu.i.ordine & conuentu senatorio. ¶ Vanitas.i. perniciosa & pessima leuitas morum ut in mendacibus & futilibus hominibus est(Aulus gellius enim dicit uanos apud maiores habitos qui mendaces & praui essent,unde æneï.ii.Nec si miserum fortuna sinonem Finxit,uanum etiam men dacemq improba finget.)non minor.i.æque magna;inerat huic homini.i.in hoc homine ut Cice.solet dicere q̄ audacia .i.temeritas in audendo.¶ Neq habebatur scilicet in potestate sua reticere ea quæ audierat,neq ipse habebat in potesta te occultare suamet scelera,posset etiam exponi,neq reticere.i.reticebat,neq occultare.i.occultabat &c.Et prorsus.i.oino

LAV. neq habebat.s.penes se,dicere neq facere qcq̄ pēsi.i.pmeditati & ut dicunt præponderati & excogitati.

VAL. ¶ CONSVETVDO, familiaris .¶ Nobili,fa

Nobilis mosa & clara.Dicitur nobilis non solum uirtu te insignis,sed uitio,uel ille,qui uirtutibus,uel ui tiis ingentibus omnibus cognitus est nobilis ap pellatur,unde nobile scortum,quia multis co gnitum est.¶ Cui cum minus gratus, hæc est cō suetudo meretricum: quum multum pecuniæ ab amico,receperint diligunt,cum uero mini mam pecuniam acceperint,minuitur amor.

¶ Quia minus inopia consequitur,nam confre quenter ad eam iter faceret,& semper ei aliqd largiretur,ad extremam necessitatem redactus erat,ut non posset explere eius auaritiam, qua propter minus gratus erat. ¶ Repente,ex im prouiso.¶ Glorians,quia iam cōiurationis spe rabat euentum:ideo gloriabatur. ¶ Maria &

Prouer montis,prouerbium est,quod cum de ingenii

uetus cōsuetudo,cui cū minus gratus esset:quia inopia mi nus largiri poterat,repēte gloriās ex cōiuratiōe maria mō tisq polliceri cœpit, minari interdū ferro, ni sibi obnoxia foret,postremo ferocius agitare quam solitus erat. At Ful uia,insolentia,Curii cā cognita,tale periculum Reipublicæ haud occultū habuit. Sed sublato authore,de Catilinæ cō iuratiōe,quæ;& quomodo audierat cōpluribus narrauit. Ea res in primis studia hominum accendit ad consulatum mādandū.M.T.Cicerōi, nāq antea plæraq nobilitas inui dia æstuabat,& q̄si pollui consulatū credebāt,si eū(qu āuis ægregius)hō nouus adeptus foret. Sed ubi piculū aduenit,

bium alicuius pollicitatione agimus,cum irrisione quadam dicere solemus,dicebat enim , mihi maxima est facultas diui tiarum , quas paulopost polliceri licebit.¶ Obnoxia , subiecta, & morigera.¶ Agitare , uexare , & perterrere facere. ¶ At Fuluia. Fuluia,ut erat femina astutissima , se obnoxiam dixit futuram Curio , & ita pedetentim interrogauit, dic mihi Curi , quam facultatem habeas diuitiarum, nam & si hoc mihi communicaueris , ego tecum simul bo nis lætabor,& ita cum illa simulasset,se sibi fore obsecuturam,extorsit ab eo.ut coniurationem aperiret ¶ Insolentia, superbia,& arrogantia.¶ Causa,cur adeo ferox factus esset. ¶ Sublato authore:discedente authore coniurationis,qui author fuerat aperiundæ coniurationis scilicet Curius.¶ Quæ scilicet uerba.¶ Quomodo, scilicet per astutiam suam Curius sibi aperuerat.¶ Compluribus,cum multis uerbis,uel cum pluribus scilicet hominibus. ¶ Ea res scilicet quam de coniuratione Catilinæ aperuerat,¶ Accendit,incitauit.Mandandum,ad tradendum.¶ Mar.Ciceroni,quia solus ex omnibus ciuibus Romanis uidebatur idoneus,qui de perniciosis ciuibus Rempublicam eripere posset,quam Marcus Tullius,& est maxima Ciceronis laus.qui unus ex omnibus uisus fuerit ad Rempublicam recuperandam idoneus.

Nouus homo ¶ Plæraq nobilitas,maior pars nobilium.¶ Aestuabat,ardebat,& simulabat odio,quia quodam odio populi macula ri & sordidari uidebatur.Eum consulatum nouus homo.Nouus dicitur qui paulo ante ab infimo gradu ad summum offium ascenderit,ut tribunatus.& consulatus,ut Cicero fuit,nam dicunt nonnulli fabri ferrarii fuisse filium:fuit autem quod constat,ex municipio Arpinati,unde dictus est,Arpinas Cicero,sed cum patre simul peruenit in urbem Romam & ibi factus est ciuis , & quum ipse prudentia simul,& eloquentia refertissimus esset:princeps Romanus euasit ,ergo nouus erat.¶ Sed ubi periculum,ita quidem ante credebant cōsulatum maculari,si Cicero eum adeptus esset, sed ubi periculum coniurationis aduenit,obliti sunt inuidiæ atq superbiæ.

OMNI BO. ¶ MINVS:q̄ solitus erat.¶ Obnoxia,obediens,& subiecta.¶ Cognita causa,quasi ita miraretur,& hoc.¶ Insolentia.i. propter insolentiam non tacuit inquam.¶ Sed sublato authore id est tracto,uel sublato id est alleuato authore Curio ipso.¶ Ea res id est illa manifestatio.¶ In primis id est inter primas potissimum res,omnes compulit,quia antea multi inuidebant,& ita disturbabāt.Homo nouus dicebatur,qui cum ignobilis esset per probitatē nouam acquirebat nobili tatem.¶ Quamuis ægregius moribus.¶ Prius æstuabat inuidia,sed ubi periculum &c.

ASCE. Nobilis ¶ VETVS consuetudo stupri.i.coitus illiciti erat ei scilicet Curio cum Fuluia muliere nobili,quia famosa atq infami, unde nobilis commune est uocabulum omnibus ualde notis propter laudem aut uituperiū cui.s.Fuluiæ cum esset Cu rius minus gratus.i.acceptus & cōmodus,quia minus.i.non tantū ut solebat,poterat largiri, inopia.i.propter inopiā, ipse gloriās.i.iactabūdus magna spe uisus,repente.i.subito,cœpit.i.incepit,polliceri.s.Fuluiæ maria & mōtis.i.maxia quæq.Est.n.adagiū uetus ē in comico ut q maxia & quorū cōpotes nō sūt pollicenē,maria & mōtis polliceri dicāt.Est

Maria et mōtis polliceri aūt mōtis accusatiui casus.Et minari cœpit aut poti⁹ minabat.i.minas necis fecerat iterdū Fuluiæ,ferro.i.ense euagi nato,ni.i.nisi,Fuluia foret.i.eēt sibi.s.Curio,obnoxia.i.ut obnoxiæ solēt morigera & obsequēs.i.in noxā ut solebat cō sentiret.¶ Postrēo cœpit,aut agitare.i.agitabat,nō solū minabat,feroci⁹ q̄ erat solit⁹.¶ At.i.sed,Fuluia mulier callidissi ma,cognita cā isolētiæ .i.isolitæ supbiæ & imodestæ iactantiæ uiri.s.Curii cognouit.n.aut ex moribus aut ex idicio cū ebri⁹ eēt aut amorib⁹ inex⁹(nō.n.poterat scelera sua occultare ut dictū ē)ipsū i cōiuratiōe spē reposuisse & ex ea aios su stulisse hūit haud occultū.i.nō tenuit occultū & secretū,tale piculū reip.sed authore.s.cōiuratōis hoc ē Cati.sublato.i.re moto ab urbe,aut authore idicii,sublato,i.suppssō,uidelicet Cu.ipsa narrauit cōplibus.i.ualde multis q̄ & qōo audierat de cōiuratiōe Ca.¶ Ea res.i.māifestatio cōiuratiōis Ca.hois adeo nobilis,accēdit i primis.i.pcipue studia hoium.i.ro. ad mādādū.i.cōmittēdū cōsulatū.M.T.Cicerōi.¶ Nāq nobilitas plæraq.i.fere tot⁹ ordo nobiliū & pstitiorū æstuabat

Nouus .i.efferuebat ātea.s.q̄ tā nobilis uiri suspicio hēret iuidia.s.i ignobiles & nouos hoies,& credebat consulatū.i.maiestatē cōsularē,q̄si pollui.i.cōtaminari,si hō nou⁹.i.q nūq̄ i eo magr̄atu fuerat,nec quēq in stēmate seu maiorū suorū corona cōsulē habebat quāuis.i.quantumuis egregius,i.præstanti uirtute præditus foret.i.esset adeptus.i. obtinuisset eum.s. consulatum.¶ Sed ubi.i.postq̄ periculum.s.reipu.subuertendæ uenit,inuidia atq superbia nobilium.

¶ POST FVERE

¶POST fuere, post habita sunt. Igitur superius ostendit: quomodo plerique nobiles antea existimauerāt pollui consu- LAV.
latum: si noui homines, quāuis egregii eum adepti fuissent, postquā periculum omnes metuebāt, libenter & prompte cō VAL.
sulatū Marco Ciceroni mandauerunt, cui collegā adiunxerūt Caium antoniū, quod dicit. Igitur, ergo, qū quidē, iam nūc
inuidia hoies nobiles nolebant, nouos hoies consulatum adipisci, sed cū intelligebant periculū, quod instaret, omnes cu Comi-
rabant patrociniū ciuitatis habere. Igitur, quia postposuerant inuidiam atque superbiam. ¶ Habitis comitiis. i. congre- tium
gationibus populi factis ad creandos cōsules: & dicitur comitiū a con & itum eo quod simul iret populus ad magratū

inuidia atque superbia postfuere. Igitur, habitis comitiis: cōsules declarantur. M. Tullius, & Caius Antonius: Quod factum primo populares cōiurationis concusserat. Neque tamen Catilinæ furor minuebat, sed in dies plura agitare, arma per italiam locis opportunis parare, pecuniam sua, aut amicorum fide sumptam mutuo Fesulas ad Māliū quēdā portare, qui postea princeps fuit belli faciundi. Ea tēpestate plurimos cuiusque generis hoies asciuisse sibi dicitur. Mulieres etiā aliquot quæ primo ingētes sumptus stupro corporis tolerauerant: post ubi ætas tantūmō quæstui, neque luxuriæ modū fecerat, æs alienū grande conflauerant, per eas se Catilina credebat posse seruitia urbana sollicitare, urbē incendere, uiros earum: uel adiungere sibi, uel interficere. Sed in his erat Sempronia, quæ multa sæpe uirilis audaciæ facinora cōmiserat. Hæc mulier genere, atque forma: præterea uiro atque liberis satis fortunata fuit, lr̄is græcis atque latinis docta,

aliquem creandū: uel aliud peragendū, & in cāpo martio cōueniebant, & significat comitium populi cōgregationē, uel populi electionis magistratuū, locum, & tēpus ipsarum electionū. ¶ Populares, fautores, ¶ Primo: in principio. ¶ Concusserat, metu terruerat. ¶ Neque tamē cæteri autē metuebāt, sed Catilina magis icitabat. ¶ Agitare, pro agitabat. i. cogitabat. ¶ Opportunis, bello. ¶ Pecuniā, sua fide. ¶ Amicorum; qui pro eo spoponderāt fœneratoribus. ¶ Fesulas. Fesulæ oppidū est nūc dirutum distans Florentia duobus milibus passuū, cuius Mālius fuit priceps: sicut uidebimus. ¶ Tēpestate ea. i. eo tpe. ¶ Cuiusque generis: cuiuscūque conditionis, uel summæ, mediocris, & infimæ, & hoc est liberos, & seruos. ¶ Mulieres ēt, non solū dicit sibi adiūxisse uiros sed etiam mulieres, quæ sibi uidebant idoneæ ad hanc rem. ¶ Quę mulieres. ¶ Stupro, corporis, quia nobiles erant, & forma insignes: ideo a multis petebant, quapropter multa lucrabant pecuniam. ¶ Aetas. s. senilis. ¶ Quęstui. s. lucro. ¶ Neque luxuriæ, eadem uoluntas libidinis inerat eis, quæ in iuuētute fuerat: sed non erat idem quæstus: qui fuerat in iuuentute, quia iam gran

dioris ætatis factæ, formosæ eē desistunt. ¶ Modū, finem. ¶ Sollicitare, posse precibus flectere, ut cōiurationi fauerent.
¶ Vrbem incendere: hoc est potissimū in capiundis urbibus, nam cū incendium fuerit inceptū, oēs eo concurrunt, & ita
mœnia armatis deserta haud difficile capiunt. ¶ Interficere, si noluisset coniurationi fauere. ¶ Facinora audaciæ uirilis
idest quæ multa facinora sæpe perpetrauerat nō ad mulierem, sed ad uiros pertinentia. ¶ Asciuisse, cōiunxisse, nā asci- Asciscet
scere coniungere significat. ¶ Genere, quia nobili, & patritio genere fuit. ¶ Forma: quia pulcherrima. ¶ Viro, quia sena
torio uiro coniuncta erat. ¶ Liberis, quia uirilē stirpē procreauerat. ¶ Satis fortunata, satis fœlix. ¶ Docta, pita, erudita.
¶INVIDIA atque superbia postfuere. i. postpositæ fuerunt, & qa inuidia & supbia cessauere. ¶ Igit &c. ¶ Comitiis, co- OMNIBO.
mitia dīr a cometa, q stella cū apparet, mutationē, alicu⁹ pricipis demōstrat, ita i comitiis cōsules declarabāt. ¶ Quod Comitia
factū. s. declaratio istorum cōsulū. ¶ Cōcusserat. i. turbauerat, qdē turbati erāt, tn̄ Catilina nō. ¶ Fesulas, nomē est ciuitatis. a stella
¶ Belli, sed cōiuratus. C. An. tn̄ nobiles pri⁹ asciuit Catilina. ¶ Ea aūt tēpestate &c. ¶ Post ubi. i. postq ætas fecerat. ¶ Ne Cometa
que modū. i. finē qstui. i. lucro, qa in senio nihil lucrari poterāt. ¶ Et nō luxuriæ, nō iccirco minus luxuriosæ erāt. ¶ Cōfla- dicunt
uerāt. i. cōsumpserāt. ¶ Per eas, cā est quare eas fouerat Catilina, ¶ Sollicitare seruitia urbana. i. seruitia urbanorum: quę
meretrices solent desiderare. ¶ Sed in his. i. inter illas, cōtinuatio est: oēs quidem oportunæ erant, sed pcipue. Sempronia, q describit ad tale negociū idoneā. ¶ Fortunata uiro, quia honestū uirum. s. Brutum habuit.
¶POST FVERE. i. minus ualere q utilitas. ¶ Igit habitis cōitiis. i. coitionibus & cōgregatiōib⁹ po. ro. ad eligendos ASCE.
nouos magistratus, quod in cāpo martio fieri solebat Marcus Tullius & Caius Antonius declarant. s. uoce præconis q
puncta seu suffragia & uota populi pronunciabat, consules. s. anni illius. ¶ Quod factum. i. quæ declaratio, concusserat
scilicet formidine primo populares. i. factiosos illos inter se fautores, conscios coniurationis. ¶ Neque tamen furor Catilinæ minuebat, sed agitare. i. agitabat in dies, in singulos dies, plura. s. ad bella faciētia, quia parare. i. parabat arma sup. in locis opportunis per italiā, & portare. i. portabat aut portare fecerat, pecuniā sumptā. i. acceptā mutuo, sua fide. i. quā sibi habuerant aut fide amicorum. i. quam mutuo dantes amicis fideiubentibus habuerant, Fesulas ad oppidum illud hetruriæ quod nūc deletū est, uestigia tn̄ uisunt nō lōge a Florentia in mōte cui idē nomē est, ad Māliū. s. principē eius oppidi, qui. s. Manlius fuit postea princeps belli faciundi. ¶ Catilina dicit asciuisse. i. aduocasse & cōciliasse sibi ea tempestate plurimos hoies cuiusque generis: tam bonos q malos & nobiles q ignobiles, & etiā aliquot. i. neque multas ualde neque paucas mulieres, quæ tolerauerant. i. suppeditauerant ac pati poterant primo ingentes sumptus. i. ut dicunt expensas, stupro. i. turpi quæstu ex uulgatione corporum, quia occultæ meretrices erant. ¶ Post. i. deinde, ubi ætas. s. senilis fecerat tantūmodo quæstui. i. lucro, neque. i. & nō luxuriæ. i. luxuriosæ uitæ in sumptu faciundo. ¶ Modū. i. finem aut moderationē, ut æneid. iii. Nam quis erit modus: hoc est dum minus ex stupro propter annos lucrari cœperant, nolebant tamē minus expendere ne uideantur minus requiri: cōflauerant. i. contraxerant, grande æs alienum. i. debitum ex pecunia mutuo sumpta & absūpta per luxum. ¶ Catilina credebat se posse sollicitare per eas scilicet uetulas, seruitia urbana idest seruos urbanos. Notū est. n. seruitia & mistena pro seruis & ministris accipi) & sperabat p seruos ab eis sollicitatos fruitia incendere urbē. s. Romā & adiūgere sibi uiros earum. s. mulierum infamiū, uel interficere si recusarent. ¶ Sed in his. i. inter has erat Sēpronia mulier illa insignis petulantiæ, quæ cōmiserat sæpe multa facinora. i. facta, audaciæ uirilis. i. pertinentia ad audaciā uirilē, hæc mulier. i. Sēpronia fuit satis fortunata. i. pspera fortuna usa: & fœlix genere. i. generositate & natalibus, & forma. i. formositate. ¶ Præterea. i. insuper uiro, quē bonum & patritium sortita erat, & liberis, quos masculos & pulchros pepererat, existens docta. i. erudita literis græcis & latinis.

LAV. VAL. ¶PSALLERE,canere unũ psalterciũ,& est psallere ꝓprie fidibus,canere uero uoce,saltare est in choreis saltationes hoium imitari.¶ Elegantius,excellẽtius,præstantius.¶ Quã probæ,q̃ pulcherrimæ cõueniret. ¶ Necesse est,opus est, probæ honestæ,& pudicæ mulieri.¶ Instrumenta luxuriæ,instrumenta sunt luxuriæ canere,psallere,& saltare,quibus adolescẽtũ animi ad libidinẽ incitant.¶ Probæ mulieri,qa nõ est dedecus mulieri.s.saltare,& fidibus psallere, atq; uoce canere didicerit,dũmõ id mediocriter faciat,sed si lasciui⁹ fecerit hæc oia iã dedecori sibi eẽ incipiēt. ¶ Decus,honor. ¶ Pudicitia,castitas,& pudor.¶ Haud facile discerneres,nõ facile iudicares,uel dignosceres.¶ An pecũiæ pceret magis q̃ famæ.i.utrũ minoris pcii existimaret famam, an pecuniæ cõsumptionẽ.¶ Ante hac,ante hãc cõiurationem.¶ Prodiderat,qa sæpe pmiserat aliquid se facturã:quod postea non fecerat.Prodiderat fidem,i.perfida fuerat,non seruando fidem suam.¶ Abiurauerat,declarat quomodo fidem prodiderat.¶ Creditum abiurauerat,depositam & cõmendatã ei rem iureiurando negauerat,nam abiurare est rem creditam periurio negare.¶ Cædis conscia,sibi cõmunicata fuit cædes hominum.¶ Luxuria atq; inopia,nam quia luxuriç & uoluptati operam dederat,ideo ad inopiam redacta erat,ut suas cupiditates expleret.¶ Abierat pceps,ruerat in ruinã.¶ Haud absurdum,non inconueniens,ut cõpararet uersus.¶ Iocum mouere.i.ridicula uerba proponere,& iactare:quib⁹ ad risum sodales mouerẽt. ¶ Modesto,moderato.¶ Molli: suaui. ¶ Procaci,lasciuo.¶ Multæ facetiæ,multa faceta uerba. ¶ Multusq; lepos.Inter facetias & leporẽ hoc interest,quia facetiæ sunt breuia quędam eloqa quibus animi auditorum delectantur,lepos dicitur sermonis expolitio & lautitia quædam. Nihilominus,quamuis omnia haberet sibi parata ad regnum.¶ In proximum,in sequentem annum,nam Cicero & Antonius eo anno consules erant. ¶ Antonio, nam Antonius multis egestatibus oppressus erat,quapropter credebat Catilinam obsecuturum sibi,si consul designatus foret,potius q̃ priuatus desisteret.Ex uoluntate,in suam uoluntatem tracturum Antonium.¶ Interea:donec ad cõsulatum perueniret.¶ Quietus erat,non torpescebat ocio.¶ Omnibus modis & foris & domi parabat insidias consuli Ci.¶ Vt quãuis ille oibus modis sibi pararet insidias.¶ Illi: Ci.consuli.¶ Ad cauendũ,ad euitãdas insidias.¶ Dolus, dolus est mali igẽii cogitatio ¶ Astutiæ,astutię dñr astuti ingenii pñtia cõsilia,& ab Astu oppido dñr,ubi erãt hoies uersuti,callidi,& astuti.¶ A principio sui consul.Cum primum creatus esset consul Cicero.¶ Effecerat per Fuluiam idest itercessione Fuluiæ,cui⁹ illecebris captus tenebat,ob eã rẽ nihil ipsi Fuluiæ occultũ eẽ poterat.¶ Propulerat ipulerat.

Psalterium. canere. Saltare. Facetiæ. Lepos. Astutiæ unde.

psallere & saltare elegãti⁹ q̃ necesse ẽ pbæ mulieri,& multa alia:quæ istrumẽta luxuriæ sunt,sed ei cariora semp oia q̃ decus aut pudicitia fuere.Peccuniæ,an famæ minus parceret,haud facile discerneres,libidine sic accẽsa, ut sæpius peteret uiros,q̃ peteret.Sed sæpe ante hac fidẽ prodiderat, creditũ abiurauerat,cædis cõscia fuerat,luxuria atq; inopia præceps abierat. Verũ ingeniũ eius haud absurdũ:posse uersus facere,iocos mouere:sermone uti,uel modesto,uel molli,uel procaci.Prorsus multæ facetiæ , multusq; lepos inerat.His rebus cõparatis Catilina nihilominus in proximũ annũ cõsulatũ petebat,sperans si designatus foret, facile se ex uolũtate Antõio usurũ,neq; interea qetus erat, sed oib⁹ modis isidias pabat Cicerõi.Neq; illi ad cauẽdũ dolus aut astutiæ deerãt.Nãq; a pricipio cõsulatus sui,multa pollicẽdo:p Fuluiã effecerat,ut Qu.C.de quo pauloañ cõmẽorani,cõsilia Catilinæ sibi pderet.Ad hæc collegã suũ Atoniũ

OMNIBO. ¶PSALLERE,cantare. ¶ Saltare,tripudiare elegantius q̃ necesse est probæ scilicet mulieri elegantius,non decet enim probam mulierem psallere & saltare.¶ Pecuniæ:an famæ minus parceret.i.indulgeret.¶ Abiurauerat,cum periurio abnegauerat.¶ Præceps in præcipitium ducta.¶ Luxuria,per luxuriã.¶ Vel modesto,ut pudica matrona.¶ Vel molli idest ut puella.¶ Vel procaci,ut pessima meretrix.¶ Facetiæ numeri pluralis tãtum.i.urbanitates in factis. ¶ Lepos.i.suauitas ad dicta.¶ His rebus comparatis &c.Omnes supradictos adiunxit Catilina sibi.¶ His rebus comparatis nihilominus quasi dicat quia consulatum petere uolebat,ab infestatione.r.p.cessare debebat,sed non cessabat.¶ Facile usurum Anto.idest fauore Antonii,qui cum Cicerone consul erat. ¶ Dolus in uerbis , astutiæ in factis : uere non deerat dolus. ¶ Nam a principio & cætera.¶ Ad hæc idest præter hæc.Ecce astutia.

ASEN. PSALLERE.i.canere fidibus & saltare.i.choreas ducere elegantius.i.artificiosius & exquisitius q̃ est necesse.i.conueniens & requisitum probæ.i.mulieri quæ proba & honesta sit,quia probæ mulieres potius rem familiarẽ q̃ choreas discunt,quod contra perditos nostri sæculi mores est,quo nulla chorearum rudis cõmẽdatur.¶ Sciebat Sempronia,&.i. etiam multa alia quæ sunt instrumẽta & incitamenta luxuriæ & ideo probis uitãda:ut excellẽter cãtare,græce loq,psallere,saltare,ludere,ridere,iocari molliter.sed oia fuere ei semper cariora q̃ decus.i.honestas uitæ atq; pudicitia.i. castitas corporis.¶ Tu haud facile discerneres.i.nemo facile discerneret.an parceret minus famæ an pecuniæ.i. utrã libentius amittebat & prodigebat,existens sic accensa libidine ut peteret sæpi⁹ uiros q̃ peteretur scilicet ab eis,sed ideo forte non petebatur quia prodiderat fidem idest fidem non seruauerat ac commissa fidei suæ prodiderat sępe ante hac idest ante hoc tempus de quo nõc loquor,& abiurauerat sæpe creditum idest mutuo aut commodato datũ ab iis qui ipsi omnia credebãt,& fuerat cõscia cædis.i.necis hoium,& abierat pceps.i.pcipitãter ut isana i pdicõem ruerat. ¶ Luxuria atq; inopia quæ duo uitia incõpatibilia uident,& iõ cũ ꝓpriis bonis luxuriã souere negret,aliena sectabat. ¶ Verũ.i.sed, ingeniũ eius.i. Semproniæ,haud absurdũ.i.aptũ & cõueniẽs posse.i.poterat(.Sunt exẽplaria quæ hñt haud absurdum fuit,& tũc explanãdũ ẽ,haud absurdũ.i.aptũ & idoneũ fuit posse.i.ut possit)facere uersus.i.carmia,& mouere.i.excitaꝛ, iocos.i.iocularia & festiua dicta,unñ iocus ꝓprie ẽ in dicto,lusus in facto,& posse uti sermõe uel modesto.i.pudico & casto,uel molli.i.lasciuiusculo aut placido,uel pcaci i. aspero & acerue petulãti.¶ Prorsus.i.porro uersus hoc ẽ oino inerãt suo.ei aut i ea,mltæ facetiæ.i.urbanitates & gŕæ i facto,& multus lepos:q & lepor dr,mlta urbanitas & festiuitas ac uenustas in dicto,& hæc de Sẽpronia curii amica.Redit ad cati.dicẽs,¶ Catilina his reb⁹.s.dictis de cõsulibus quos fuerat creatis,comparatis idest dispositis a populo Romano,aut colatis & consideratis a catilina cum reliqua spe,ipse nihilominus idest licet repulsam passus esset tamen petebat consulatum in proximum annum,aut sic his rebus scilicet pertinentibus ad regnum,cõparatis simul & obtẽtis tam a uiris q̃ a mulierib⁹,a catilina nihilomin⁹.i.q̃uis omnia parata ad regnum

Iocus. Lusus.

ta ad regnū hēret,tū petebat cōsulatū in ꝓximū annū:qd licebat ut designati res suas disponerēt ad cōsulatum decēter gerendū,sperās si foret.i.eēt designatus.i.declaratus futurus cōsul.se usurū facile ex uoluntate.i.ad libitū,antonio ꝙ is oib⁹necessitatib⁹erat circūuētus & oppssus & ita sperabat ꝙ eū ad factionē suā facile attraheret.¶ Neq; ipse Catilina erat iterea.i.añ q̃ dies comitioꝝ adueniret,qet⁹.i.oscitabūdus accessitans,sed parabat Ciceroni insidias oibus modis. ¶ Neq; dolus & astutia.i.calliditas & uersutia deerāt illi.s.Ciceroni,ad canendū.i.ꝓspiciendū sibi ab insidiis catilinæ. ¶ Nāq; Cicero effecerat a principio cōsulatus sui,p fuluiā pollicēdo.i.ultro ꝓmittendo multa.¶ Vt Quin.Curius,hō ille uanus & futilis fuluiæ amator.de quo inqt Salustius ego memoraui.i.mentionē feci,paulo añ,ꝓderet.i.idicaret & manifestaret p ꝓditionē sibi uidelicet ciceroni,cōsilia catilinæ.¶ Adhoc.i.insup ꝓpulerat.i.porro ipulerat Antonium collegā.s.suum.i.secū consulē designatū:& ita collegā.i.ad idē officiū ac munus legatum.i.destinatum.

Collega

LAV. VAL.

pactione ꝓuīciæ ꝓpulerat,ne cōtra rēpublicā dissentiret, circū se ꝓsidia amicorū atq; clientū occulte hēbat.Postq̃ dies comitiorū uenit,& Catilinæ neq; petitio,neq; insidiæ,q̃s cōsuli fecerat,ꝓspere cessere:cōstituit bellū facere,& extrema oia experiri,qm̄,q̃ occulte tētauerat,aspera:fœdaq; euenerāt.Igit̃.C.Manliū Fesulas,atq; in eā partē Hetruriæ.L.Septiniū quēdā Camertē in Agrum picenum.C.Iulium in Apuliam misit:præterea alium alio quem ubique opportunum sibi fore credebat,Interea Romæ multa simul moliri: consuli insidias tendere,parare incendia,opportuna loca armatis hominibus obsidere,ipse cum telo esse.Item alios iubere.hortari,uti semper intenti,paratiq; essent dies noctesq; festinare,uigilare,neq; insomniis:neq; labore fatigari.Postremo,ubi multa agitanti nihil procedit,rursus

¶PACTIONE prouinciæ,nam cōuenerat inter eos,ut prouincia extrema contingeret Antonio,quæ nobilior erat hoc autem fecit cicero ut uoluntati Antonii morē gereret,ut ipse ubi ubi periculum cōiurationis iminebat faueret, nam mos erat,ut consules inter se prouincias sortirētur.¶ Circum se,omnia exponit,quæ faciebant ad cauendas Catilinæ insidias.¶ Circum se,ad tutelam sui.¶ Amicorum:& maiorum:& parium.¶ Clientium minorum,nā clientes dicuntur,qui sub maioris imperio sunt cōstituti.¶ Dies comitiorum,dies,ut noui cōsules declarentur.¶ Petitiones,nam cum ipse candidatus in campum martium uenisset:consulatū, q̃uis suffragantibus consciis coniurationis,adipisci non potuit,& passus est repulsam.¶ Neq; insidias idest cum nihil contra Cice.moliri posset ad ipsius Cice.perniciem,quum Cice.omnia discuteret astutia sua.¶ Bellum fa.non dolis,aut insidiis rempu.occupare,sed ui.¶ Omnia extrema,ephexegesis est idest expositio.i. bellum:quod in oibus extremis geritur.¶ Aspera,iniqua,& est tractum a montibus:& hoc autem pertinet ad facta. ¶ Fœda,absurda,& cōtra uoluntatē perueniētia & hoc refert ad nomē suū.i.ad famā.¶ Igitur,quia occulte tentata parū successerant,& Catilina bellū facere,& oia extrema experiri cōstituerat.¶ Fesulas,oppidū nō longe a Florētia,a quo originē habuisse dicitur Florētia.¶ In eam partē Hetruriæ.n.Fesulæ etiā in Hetruria sunt.¶ Camertē,de Camertino oppido.¶ In agrum picenum,in Marchiam anconitanam.¶ Præterea scilicet dimisit.¶ Opportunū,idoneū,& conuenientem ad uim faciendam.s.in rēpub.Romanā.¶ Interea,dum missi in prouincias imposita sibi exequuntur. ¶ Consuli,Ciceroni.¶ Incendia,nam duodecim nobilissima loca romanæ urbis incendio delere constituerat ipse catilina.¶ Cum telo,in manibus esse,ut idem scilicet cū telo in manibus esset.¶ Intenti,diligētes parati,ut si occasio offeretur:consulem interficerent.¶ Insomniis,idest uigiliis,& declinatur hæc insomnia niæ.¶ Agitanti:idest cogitanti. ¶ Rursus conuocatus,quia superius,ut dictum est,& antea conuocauerat.

Clientes

Fesulæ

Insomnia ꝑ(m)ę declinationis

¶PActione ꝓuinciæ,dederat enim cicero Antonio,præter sortē suam,reditus cuiusdā prouinciæ,ne cōtra rēpu.dissentiret.Ecce alia causa ciceronis ita catilina uoluit petere consulatū &c.¶ Postq̃ dies,idest terminus petēdi uenit.¶ Aspera:quantū ad insidias.Quæ non bene procedebant.Fœda quantū ad repulsam,quia nihil fœdus.Item bellum facere statuit:igitur quæ bello erant necessaria præparabat.¶ Alio,aduerbiū,idest ad alium locum.

OMNIBO.

¶PACTIONE idest per pactum & concessionē ex pacto,prouinciæ scilicet regendæ.uñ plus emolumenti ac lucri q̃ ex urbe consulibus obuenerat,unde potuit Antonius inopiæ suæ consulere:ne ipse Antonius dissentiret,idest aliter q̃ ipse Cicero sentiret cū catilina:contra rēpub.idest salutē reipu.quia non plus cōmodi ex factione catilinæ,q̃ ex prouincia consequi posset,cū ergo haberet quod uellet in fide mansit,& Cicero habebat circū se occulte,utpote domi aut etiā in foro sic tamen ut non comitarentur manifeste eum,ne uideretur etiam regnum affectare,aut seditionem fouere,& tamen adorientibus obstaret:præsidia,idest custodiam & protectionem amicorum & clientiū,idest eorum qui se colebant ꝙ patronus eorū esset:nec est cliens uiator aut minister publicus,quē seruientē gallus uocat.¶ Postq̃ dies comitiorū uenit. Recitat qd deinceps catilina molitus est,paucis(ut nō obscura breuitate solet)eius repulsam tāgens ac dicens.¶ Postq̃ dies comitiorū,idest quo habita sunt cōmitia idest popu.ro.cōtiones & cōgregationes ad magistratus futuri anni designandos,nā Cicero & Antonius nondū consulatu perfuncti erant,& neq; petitiones scilicet cōsulatus: neq; insidiæ quas fecerat consulibus:etiā ambobus postq̃ uiderat Antoniū nolle contra rēpu.sentire,cessere,idest cesserunt & euenerunt prospere,sed aduerse & contra uotum [illegible]tilinæ,ipse catilina constituit facere bellum,idest contra cōsules & cæteros reipub.gubernatores & contra potente[illegible] [illegible]xperiri,idest attentare extrema omnia idest etiam pericula mortis obire.Notandum est ꝙ dicit extrema omnia [illegible]uia ualla negat omnia cum superlatiuo iungi,uidetur tamen quibusdam hoc purgabile ꝙ hæc uocabula ultima & extrema pro periculis mortis poni soleant quasi subaudiantur mala aut pericula.ut ita sit per omnia mala aut pericula extrema,hoc est mortis,ut æneidos secundo. Si uobis audentem extrema cupido est Certa sequi.& in eodem,his se quando ultima cernunt Extrema iam in morte parant defendere telis,quasi idem sit,extrema omnia & oia pericula mortis,sed parum purgant cum dicere liceat extrema quæq; pericula,dicamus ergo licere etiam omni superlatiuo iungi,maxime ubi superlatiuus absolute ponitur.ut omnia summa.omnia suprema,omnia extrema durissima sunt.)quoniā ea quæ ipse catilina tentauerat occulte,idest per dolū facere.euenerāt aspera.i.dura & iniqua ut montes asperi quia contra uota.i.absurda & tristia,quia fœdū uidebat incepisse quod pficere nequiret,uñ statius in Achille.Sed si fata negant q̃ fœdū & triste reuerti.¶ Igit̃ qa occulte parū pro-

ASEN.

Cliens

Omnia cū superlatiuo

fecerat,ipse misit.C.Mãliũ Fæsulas ad oppidũ hetruriæ quo ad ipsum pecũias ꝓmise rat,& in eã partẽ hetruriæ circũ Fesulas.¶ Misit ẽt septimiũ quẽdã camertẽ.i.de camertino oppido in agrũ picenũ,ubi marchia anconitana est,& misit caium Iuliũ i apuliã quæ ad regnũ neapolitanũ est.¶ Præterea.i.& ꝑter dictos,misit aliũ.s.quẽlibet ex suis:alio.i.ad aliũ quẽ & ubi.i.i quo loco,ut ubiq; duæ sint dictiões credebat fore.i.futuꝝ eẽ opportunũ.i.cõmodũ sibi.¶ Interea ipse moliebat.i.cũ mole & difficultate conabat & attẽtabat multa,Romæ,qa tẽdebat.i.tẽdebat cõsulibus insidias:parare.i.parabat.s.urbi,incẽdia,obsidere.i.obsidebat armatis hoibus,loca opportuna ad insidias ipse eẽ.i.erat cũ telo.i.iaculo & armis aliis infestus & eminus iaciẽdis.¶ Itẽ iubere.i.iubebat:& hortari.i.hortabat,uti.i.ut eẽnt semp intẽti & parati,& festinare.i.ut festinarẽt dies ac noctes & uigilare.i.ut uigilarẽt:neq; fatigari.i.& ut nõ fatigarẽt,insomniis.i.excubiis & uigiliis,neq; labore.¶ Postremo ubi nihil ꝓcedit.i.ubi nulla fit ꝓmotio neq; successus boꝰ:sup.ipsi agitanti.i.attẽtãti mul-

Noctiũ & dieꝝ ꝑtes — ta,ipse conuocat rursus pricipes cõiurationis,nocte itẽpesta,quæ nulli rei agẽdæ tẽpestiua ẽ post noctẽ.s.cõcubiã,nã ut habet in.xii.tabulis solis occasus supræma tẽpestas esto.Postq̃ est uespera tũ crepusculũ,tũ nox cõcubia,tũ nox intẽpesta,tũ gallicinũ,tũ cõticiniũ,tũ diluculũ,tũ aurora,tũ mane nouũ seu prima lux,tũ dies,tũ meridies.)Cõuocat inquã p.M.portium lecam in cuius domo multa consulturi sunt,& ipse quæstus ibi multa.i.multum.

LAV. VAL. ¶ INTEMPESTA nocte,media nocte.¶ Per Marcũ Portiũ Lecã,hic hoc tẽpore præconis fecit officiũ.¶ Ibi,in cõcione eoꝝ.¶ Si prius,qñq dem maturabat cõiurationẽ ad exitũ perducere Catilina,& solus ei erat q sibi:& suis cõsiliis officeret.¶ Cæteris cõiurationibus.¶ Perterritis quod necesse eẽt,cõsulẽ uiꝝ tãtæ dignitatis,esse tolendũ de medio.¶ Dubitãtibus,q dubitabãt consulẽ interficere,quẽ eũ astutissimũ ad cauendũ cognoscerẽt.¶ Eques,qa equestris ordinis ciuis erat.¶ Operã pollicit?,se susceptuꝝ hãc ꝓuinciam de interficiendo cõsule.¶ Ea nocte,q̃ hæc acta fuerũt a Catilina cũ cõiuratoribus.¶ Paulopost.s.aduẽtante die,qa nocte intẽpesta habitũ fuerat cõsiliũ.¶ Salutatũ:qa uisitandi gratia,¶ Cõfodere,trucidare.¶ Introire,intra domũ Cice.ire.¶ Imparatũ:iprouisum,q nihil tale putabat,& ob eam rẽ facile confodi poterat.¶ De iprouiso,ex arbitratu.¶ Qu,Curi? princeps cõiurationis.¶ Quantũ periculũ,qa periculũ capitis,quod factũ fuerat p Fuluiã,qa Fuluiã misit ad Cic.quæ referret qd factũ esset aduersus eũ,¶ Enunciat,nã declarauit cõsiliũ cõiuratiõis curius.¶ Prohibiti,remoti.¶ Tantũ facinus.s.cõsulẽ interficere.¶ Interea,dũ Catilina Cice.ꝑsequit.¶ Plæbẽ,Hetruriæ.¶ Sollicilabat ad cõiurationẽ contra remp.Ro.¶ Nouaꝝ reꝝ.i.cupidã nouare res.¶ Egestas solet hoies ad ingẽtia

intempesta nocte coniurationis principes conuocat per.M.Portium Lecam, ibiq; multũ de eoꝝ ignauia quæstus,docet se Mãliũ præmisisse ad eã multitudinẽ,quam ad capienda arma parauerat,Item alios in alia loca opportuna, qui initium belli facerẽt,seq; ad exercitũ proficisci cupere,si prius Ciceronem oppressisset,cum suis cõsiliis multum officere.Igitur perterritis,ac dubitantibus cæteris.C.Cornelius eques romanus operam suã pollicitus,& cũ eo.L.Varguntcius senator cõstituere ea nocte paulopost cũ armatis hominibus,sicuti salutatũ,introire ad Ciceronẽ,ac de improuiso domi suæ imparatum cõfodere.Curius:ubi intelligit,quantum periculum cõsuli impendeat,ꝓpere per Fuluiam Ciceroni dolum qui parabat,enunciat,ita illi ianua ꝓhibiti tantum facinus frustra susceperãt.Interea Mãlius in Hetruria plæbem sollicitare egestate,simul ac dolore iniuriæ nouarum rerũ cupidam,q Syllæ dñatione agros bonaq; oia amiserat.Præterea latrones cuiusq; gñis,quoꝝ in ea regiõe magna copia erat,nõnullos ex Syllãis collonis,qbꝰ libido atq; luxuria ex magnis rapinis nihil reliqui fecerãt.

scelera facilius inducere.¶ Amiserat plæbs.s.Hetruscoꝝ.¶ Quod Syllæ.Ostẽdit,quænã eẽt iniuria Hetruscoꝝ a Ro.¶ Bona,quũ iam rẽp.teneret Sylla ꝓscriptiones fecit locupletũ militibus suis,sed ꝓcipue bona Hetruscoꝝ ꝓscripsit,ita q agros,& bona eoꝝ militibus diripienda dedit.¶ Præterea:ꝑter hos.¶ Cuiusq; generis,cuiuscũq; cõditiõis,siue serui,siue liberi eẽnt.¶ Latrões,q latrocinio uiuebãt.¶ Magna copia,eo q Hetrusci assueti erãt ꝑ Syllanã uictoriã.¶ Ex Syllanis colonis,ex illis,q amici fuissẽt Syllæ.Nã Sylla uictores incolas oppidoꝝ Hetruriæ expulit,& Ro.qui suis partibus fauerãt,i ea oppida misit Colonia autẽ dicit,cũ maiores ciuitatis ciues in minorẽ habitandã mittunt.¶ Quibus libi-

Luxuria — do oñdit ẽt hos fuisse opportũos,q ad cõiurationẽ facile icitarẽt.¶ Quib?.i.colõis.¶ Libido,ꝑ aliaꝝ reꝝ uoluptate,& cibi uestitus.¶ Luxuria.Hic ponit luxuria ꝑ icõtinẽtia,& ipudicitia corporis.¶ Nihil reliqui.i.consumpsit cuncta.

OMNI BO- ¶ INTEMPESTA nocte.Nox dicit intẽpesta,non quia caret tẽpore.Sed quia tpe noctis actiones humanæ nõ possũt distingui sicut tpe diei.¶ Ed.s.Cice.¶ Officere.i.nocere.¶ Domi suæ.i.in domo sua aduerbialiter,quia domi fit nomẽ

Nox intẽpesta — ostendit:obliquus casus intransitiue adiunctus.¶ Salutatũ,Quadã familiaritate solebant antiquitus potentes salutari in mane,& in uespere.¶ Impendeat,idest instaret,& immineret,& quia nunciatum est per Fuluiam,ita illi prohibiti sũt a ianua,& non potuerunt intrare ad Ciceronem,& ita frustratum est scelus eorum,ita Catilina habuit se Romæ.¶ In-

Libido Luxuria — terea Manlius &c.¶ Cupidam rerum nouarum,egestate a; simul dolore iniuriæ,quia egestas & iniuria sibi ex Syllano prouenerant imperio,& hoc est quod dicit.¶ Dominat[illegible]ne Syllæ.Sylla enim expulsis Romanis,bona illorum dedit militibus suis.¶ Libido atq; luxuria,in coitu luxuria,in[illegible]tu & uestitu libido dicitur.

ASCE. ¶ DE IGNAVIA.i.secordia,inertia & ad rẽ agẽdã i utilitate [illegible]ꝝ.s.cõuocatoꝝ:docet.i.manifestat se ꝓmisisse Mãliũ ad eã multitudinẽ q̃ pauerat ad arma capiẽda itẽ docet se misisse alios i alia loca opportũa,q facerẽt initiũ belli:& docet se cupe ꝓficisci ad exercitũ,qa pollicit? est se exhibituꝝ aut iperatorẽ aut militẽ i eo bello,si oppssisset prius Cic.qa docet eũ multũ officere.i.cõtra facere & obstare suis cõsiliis,qd & ꝑfecit.¶ igit ꝑterritis.Progredit & docet qd misum sit & a quibus dicens.¶ Igitur,quia res anceps uidebatur & parum procedere,cæterisq; perterritis ac dubitantibus.¶ Caius Cornelius eques romanus,pollicitus,operam suam idest diligentem laborem suum ad oprimẽdum Ciceronem,& Lucius Varguntcius senator pollicitus sup.cum eo scilicet.C.Cornelio,constituere idest simul statuerunt & ꝓposuerũt(qd tamen iprudenter faciebãt qa de reb? dubiis cũ paucis consultandum est:sed rara est in maleficio ꝓuidentia,excæcat.n.maleficos malicia eoꝝ.Iõ aũt iprudẽter qa Curius aderat q id Fuluiæ dixit & ea ciceroni significauit)ea nocte paulopost

lopoſt.ſ.poſt cōticiniū primo diluculo,itroire cū armatis hoībus ad ciceronē,ſicut ſalutatū.i.ſicut itroeūt q eūt ſalutatū .i.ad ſalutādū ipm ac cōſtituere cōfodere.ſ.mucronib⁹& ſicis ſeu pugionib⁹de iprouiſo,ciceronē ſup.iparatū cxitiem domi ſuæ. ℣ Curius.ſ.amator fuluiæ ubi itelligit quātū piculū ipēdeat.i.imineat cōſuli.ſ.Ciceroni,enūciat ꝑpere.i.feſtinater ciceroni p fuluiā dolū q paraſ,& ita illi.ſ.dicti.C.Corneli⁹& L.uarguntei⁹ cū armatis ſuis,ꝓhibiti ianua ſuſceperāt.i.conati erā: fruſtra tm̄ facinus. Vbi uenuſtæ breuitatis mirandū eſt exēplū. Nā ubi iperitior dixiſſet.at Cicero eo audito,iuſſit ſtatim obſerare fores,neminē admittere.& ita illi ꝓhibiti &c.breuius dicit.ita illa ianua ꝓhibiti.qa p hoc cætera oia itelligunſ. Q d aūt ipēdeo ꝓ imineo dr̄ uſ ſūptū a gladio illo q de ſeta eqna depēdebat ſup caput familiaris illi⁹tyrāni ſiculi,de quo Macrobi⁹de ſōnio ſcipiōis multa. ℣ Interea Māli⁹ Recitat qd reliq egerint ac dicit. ℣ Interea. dū hęc romę fierēt mālius ſollicitare.i.ſollicitabat i hetruria ad quā miſſus erat,plebē cupidā nouarū rerū egeſtate.i.pp egeſtatē ſimul ac dolore.i.propter dolorē iniuriæ illatæ a ſyllanis,q dn̄atione.i.per dominationē aut ſub dominatiōe ſyllæ,amiſerat agros & omnia bona.ſ.mobilia. ℣ Præterea manlius ſollicitabat latrones cuiuſcūq generis.tā ſeruos q̄ liberos,tā militare ſolitos q̄ alios,quorū.ſ.latronū rapto uiuentiū magna copia erat in ea regiōe.ſ.hetruriæ:& ſollicitabat nōnullos ex colonis ſyllanis.i.quos ſylla in agros alienos miſerat.qbus.ſ.militibus ſyllanis,libido atq luxuria nihil fecerat reliqui.i.nihil dereliquerat quod nō eſſet abſumptū ex magnis rapinis.i.licet habuerāt magnas rapinas.

Breuitas apta & uenuſta

Impendeo

Ea cū Ciceroni nūciarenſ,ancipiti malo permotus,q neq urbē ab inſidiis priuato cōſilio:longius tueri poterat:neq exercitus Mālii quātus,aut quo cōſilio foret.ſatis cōpertū hēbat. rē ad ſenatū refert.iam antea uulgi rumoribus exagitatā.Itaq qd plerūq in atroci negocio ſolet fieri.ſenatus decreuit.ut darēt opam cōſules.neqd reſpu.detrimēti caperet.Ea ptās p ſenatū.more Ro. magiſtratui maxima pmittitur.exercitū parare·bellū gerere.coercere oibus modis ſocios,ac ciues.domi militiæq iperiū,atq iudiciū ſummū habere,aliter ſine populi iuſſu,nulli earū rerum cōſuli ius eſt. Poſt paucos dies.L.Seruius ſenator in ſenatu lr̄as recitauit quas Feſulis allatas ſibi dicebat:in qbus ſcriptū erat.C. Manlium cœpiſſe.arma cū magna multitudine ante diem ſextū Calen. nouēbres,ſimul,id quod in tali re ſolet, alii portenta atq prodigia nunciabāt:alii conuentus fieri,arma portari Capuæ, atq in Apulia ſeruile bellum moueri.

LAV. VAL.

℃ EA cū.i.Catilinā,incēdia urbi,& ipſi Ci.cædē paraſſe,& Māliū oi rōne copiā cōiurationis auxiſſe. ℣ Ancipiti.i.duplici,nā anceps duaꝝ rerū dr̄,qa & urbi & ꝓuinciæ ſuccurrēdū erat,qd ipe declarat. ℣ Priuato ſui ipſius cōſilio. Ci. ad hoc tp̄s rēpu.tm̄ cōſilio iutatus fuerat,ſed ulteri⁹ tutari nō poterat,nā in peius uergebat. ℣ Lōgi⁹ diuturnius. ℣ Quātus eēt,quātas copias hēret Mālius. ℣ Quo cōſilio,an ipſi oēs eēnt irati populo Ro.uidelicet,an ipſi uellent rēpu.iuadere, aut aliud quippiā facere. ℣ Exagitatā,diuulgatā. ℣ Rumorib⁹ qa oia hæc alius alii referebat. ℣ Itaq,cū hæc retuliſſet cōſul in ſenatu de rep. ℣ Atroci negocio.i.quū aliqd piculū maximū imineret reipu. ℣ Darēt operā,laborarēt. ℣ Ne qd detri. oia curarēt cōſules,q̄ utilia eēnt reipu. ℣ Ea ptās,quā ſtatim dicā. ℣ More Ro.ſm cōſuetudinē Romanoꝝ. ℣ Magiſtratui:cōſulib⁹ uel aliis iperatorib⁹. ℣ Bellū gerere,idicere bellum,qbus libuerat. ℣ Coercere,in bella ad noia dāda,q functi eēnt militia,uel alia rōne. ℣ Iudiciū ſūmū capitalē pœnā cū eēnt in caſtris iperatores licebat eis quēq̄ noxiū capite:uel alio ſupplicio afficere,ſed in urbe nihil·tale pmittebaſ, niſi hoc decretū ſcm̄ fuiſſet. ℣ Eaꝝ rerū:hæc ſuprascripta facere poſſent. ℣ Sine iuſſu,hoc dixit ſine iuſſu populi,qa decernebat,Senatus,populus poſtea iubebat. ℣ Poſt paucos: nunc rn̄dit qūo cōiuratio ſit patefacta poſt paucos inqt dies,qbus hæc decreta ſunt a ſenatu & iuſſu populi. ℣ Feſulis.Hēbat Lu.Seruius aliquos Feſulis,uel hoſpicio,uel affinitate cōiunctos:q ipſum monuerūt lr̄is oia q̄ parauerat.C.Mālius. ℣ Cœpiſſe,prius fecerat conuentus pnitioſoꝝ hoium.nūc uero oēs armis inſtruxerat, ut iam exercitū hērent.vi.Cal.nouēb.aū qntū diē principii nouēbris. ℣ Portēta & ꝓdigia. Dr̄ia eſt iter portentū & ꝓdigiū . nā portentū dr̄,q̄ſi porro tēdens,& eſt illud qd rē futurā ſignificat,ſed ꝓdigiū dr̄,q̄ſi ꝓcul ad agendū,qd rē pn̄tem demonſtrat,& ſtatim expiandū eſt. ℣ Cōuentus:cōgregatiōes hoium fieri.ſ.Capuæ,in urbe cāpana.

Portētū Prodigium

℃ ANcipiti ideſt dubio,anceps:q ex utraq parte lædi,ut intra urbem,& extra urbem,itaq ad ſenatum retulit,dixit itaq ſenatus,ut uideant conſules,ne reſpubli.detrimentum patiatur,& hoc facto. ℣ Ea poteſtas permittitur maxima magiſtratui . ideſt conſulibus ſcilicet exercitum parare,& per populum , quia aliter ſine iuſſu populi nulli conſuli ius eſt.ideſt poteſtas. Earum rerum parandi exercitum ,propigia in extis portentia in fatis:alii nunciabant. ℣ Bella ſeruilia moueri Capuæ apud Capuā. ℣ Atq in Apuliam. In Apulia enim ſerui ſoluti erant ab ergaſtulis,ut bellum mouerent.

OMNIBO.

℃ CVM ea nunciarenſ ciceroni ipſe pmotus ancipiti.i.pnicioſo & difficulter euitabili malo,qa utrinq caput.i.occaſionē nocēdi hēre,q neq poterat tueri ampli⁹ cōſilio priuato.i.ꝓprio ſine ſenat⁹ authoritate,urbē.ſ.romā:ab iſidiis cōiuratoꝝ,neq hēbat ſatis cōptū.i.exploratū,quātus.i.q̄tū magn⁹ foret.i.eēt,aut quo cōſilio foret.ſ.collect⁹ ab eo:ipſe dico pmot⁹ refert ad ſenatū.i.i cōſulationē ſenat⁹,rē.i.negociū illū de iſidiis & cōiuratiōe exagitatā.i.māifeſte & frequēter

ASC.

motā iam antea ex rumoribus uulgi.i.incertis diuulgatiōibus. ⁋ Itaq̄.i.& ità,senatus decreuit(quod.i.q̄ res solet sup.fieri.aut qd sup.decernere senatus solet plærūq̄.i.ut plurimū:in negocio atroci.i.detestando & pniciosо.)decreuit inqt ut cōsules darent operā ne resp.caperet qd.i.aliqd:detrimēti.i.dāni & iacturæ. ⁋ Ea potestas pmittit̄ p senatū,more romano.i.ex ueteri istituto romanoꝝ,magistratui.s.cōsulari,maxima.i.summa:uidelicet parare.i.cōscribere exercitū,gerere bellū cū hostib⁹,coercere.i.cōstringere & cogere ad bellū:socios.i.cōfœderatos,& ciues.s.romanos oībus modis.i.sine puocatione ulla & ita sine cōtradictione. ⁋ Et habere domi & militiæ.i.in exercitu iperiū atq̄ iudiciū summū abs quo (ut dixi)nō licebat puocare aut ad aliū iudicē appellare,aliter nulli consuli fuit ius earū rerū sine iussu pupuli.s.romani. ⁋ Nā aliter cōsulatus par regno fuisset,nisi q̄ singulis annis inouabant̄ cōsules. ⁋ Lucius Seruius recitauit post paucos dies.hoc est paucis diebus post,lr̄as in senatu:quas dicebat allatas sibi.i.ad se,fæsulis.i.ab illo oppido hetruriæ ubi manlius agebat,in qbus erat scriptū Caiū manliū cœpisse arma cū magna multitudine an̄ diē sextū calendas nouēbris hoc est an̄.xxvii.diē octubris.simul.i.pariter alii nūciabāt portenta.i.signa aliqd noui portēdentia.i.porro hoc est in futurū tēdentia,& prodigia idest porro agentia,id quod idest quæ res scilicet portenta & prodigia nunciari,aut uideri solet sup.fieri in tali re. ⁋ Alii nunciabant conuentus idest coitiones hominum fieri & arma parari capuæ idest ad capuam principalem ciuitatē campaniæ italicæ:atq̄ bellum seruile,idest a seruis moueri in apulia.

Igit̄ Senatus decreto.Q.Martius Rex Fesulas Quin.Metellus creticus in Apuliā,circū ea loca sunt missi : utriq̄.n.ad urbē īperatores erāt īpediti,ne triūpharent calūnia paucorum,qbus oīa honesta,atq̄ inhonesta uēdere mos erat. Sed p̄tores.Q.Pōpe.Ruffus Capuā.Q.Metellus celer in agrū picenū.Hisq̄ permissum uti pro tpe,atq̄ piculo exercitū cōparēt.Ad hoc si quis indicauisset de cōiuratiōe,quæ contra rempub.facta erat,præmia decreuerunt,seruo.c.sestertia,& libertatē:libero impunitatem eius rei,&.cc.milia sestertia.Itēq̄ decreuere uti gladiatoriæ familiæ Capuā,& in cætera municipia distribuerentur,pro cuiusq̄ opibus Romæ per totam urbem uigiliæ haberentur,iisq̄ minores magistratus præessent.Quibus rebus pmota ciuitas, atq̄

LAV. VAL. ¶ IGitur,qm̄ quidē tot & tāta infensa reip.Ro.gerebant̄,& cōiuratiōes non solū Romæ,sed in oī puincia parabant̄. ⁋ Marti⁹ rex:post exactos reges infestū & odiosum regiū nomē erat & nullum regiū nomē in urbe remanserat,sed Numæ qdā sacra istituta erāt,q̄ a regibus tm̄mō celebrarent̄,ergo ne uiderent̄ ea numina lædi, si ab aliquo q̄ rex nō esset sibi sacrificia fierēt.Ro.cōstituerūt sacerdotiū,cui q̄perant,reges appellarent̄,& sacra celebrarēt: ea q̄ solebant fieri a regibus anteq̄ expellerent̄.Igit̄ reges erāt noīe,nō aūt potestate,& hic Martius huic sacerdotio p̄erat,quū Fæsulis missus esset regio decore. ⁋ Creticus cognomē est,& hic est pulchra plepsis, & dictus ē creticus ab euētu,eo q̄ Cretē deuicerat. ⁋ Ea loca,uidelicet in Lucanos,& in Brutios. ⁋ Vtriq̄

Prolepsis enim & qa posset dicere aliqs:cur mittebāt priuatos hoīes in hæc loca,nōne cōuenientius erat mittere p̄tores īperatores?dicit q̄ īperatores deuictis & debellatis puinciis suis īpediebant̄ fal-

Synthesis sis accusatiōibus,ne triūpharent aliquoꝝ,qa contra ius & fas oīa uænalia hēbebant,q̄obrē ad hæc loca missi non sunt. ⁋ Vtriq̄.i.uterq̄ īperator,& pluralē ponit p singulari p figurā synthesim. ⁋ Impatores.s.Q.Pōpe.qui Indiā debellauerat,deuicerāt.n.& cupidi suaꝝ rerū deserebāt rēp. ⁋ Erāt ad urbē.i.in urbē. ⁋ Calūnia:falsa accusatiōe,ide calūniatores. ⁋ Mos.cōsuetudo. ⁋ Oīa honesta in hoīe,qa per fas & nefas uolebāt cōsequi largitiōes. ⁋ Sed p̄tores sunt missi. ⁋ Hisq̄ permissum,īperatores semp exercitibus recedebāt ad urbē Ro.sed qa necessitas piculi festinationē optabat,cōcessum est,ut exercitū:quēadmodū tp̄s,atq̄ bellū sibi exhibere uideret̄. ⁋ Pro tpe,pro q̄litate tp̄is. ⁋ Pro piculo s̄m exigentiā belli.

Sestertiū ⁋ Indicauisset,manifestasset. ⁋ Sestertia.Sestertiū genus est ponderis,quo utebant̄ Romani.Sestertiū dicit̄ quasi semistertiū,

Dupōdi dupondius.n.& semis antiquum est sestertium,dupondius uero a duobus ponderibus dictum est.Pondus est autem

Pondus unum assispondium,aut est unius libræ pondus,sequitur ergo,ut sestertium sit duarum librarum cum dimidia. ⁋ Gladiatoriæ familiæ.i.qui gladiis dimicabant in ludis. ⁋ Distribuerent̄:idest omnes illius familiæ,quæ gladiaturæ operam dabant,mitterentur ex urbe in municipia:nam huiusmodi homines solent facile ad quæq̄ facinora impelli,tum propter egestatem , tum q̄ parui uitam suam facere solent. ⁋ Pro opibus cuiusq̄,pro facultate uniuscuiusq̄,s̄m censum. ⁋ Minores,scilicet quæstores,& ædiles his nocturnis uigiliis. ⁋ Quam,quas res.s.lasciuiam & læticiam.

OMNIBO. ¶ IGITVR:quandoquidē talia nunciabant̄:igit̄ missi sunt,qui eos reprimerent,& hoc est. ⁋ Senatus decreto.i.s̄m decretum senatus,una pars,uel duæ. ⁋ Quin.Martius rex.hic est propriū nomē. ⁋ Vtriq̄ īperatores scilicet.Quin . Martius & Quin.Metellus erant īpediti . ⁋ Ad urbē.i.ante,ne triūpharent,& hoc calūnia.i.ppter calumniā paucorū.i.falsam accusationē si quidem isti triumphum meruerunt.Sed pauci in urbe erant,qui impediebant,ne triumphare possent,uel aliter æqualiter mittebantur hi duo scilicet Cice.& Antonius. ⁋ Ad hoc tandē:quia utriq̄ scilicet Cice.& Antonius īperatores erant. ⁋ Ad urbē idest ut urbi prouiderent,nec calūnia paucorū idest paucorū calumniantiū,& impedientiū rēpu.triumpharent idest uictoriam obtinerent. ⁋ Sed prætores &c.Quod qualiter p̄mittit,postea exequitur per partes.& partitionem facit. ⁋ Gladiatoriæ familiæ idest familiæ seruientium,qui prompti erant in gladiatura.Quidam locus erat Romæ sic dictus Gladiatura. ⁋ Quibus rebus permota ciuitas &c.urbis facies.i.qualitas urbis erat.

ASEN. ¶ IGITVR.Q.Martius rex.s.cognoīe,Nam pp sacerdotiū solis regibus a numa addictū quidā reges dicti sunt &.Q.Metellus creticus a deuicta creta dictus missi sunt:decreto senatus Martius fæsulas,& Metellus in apuliā & circū ea loca .s.in Lucanos & brutios.Ideo autē illi & non īperatores missi erāt,qa utriq̄ īperatores populi romani q in bello meruerāt ut pōpeius aduersus tigranē īpediti erāt ne triūpharent.i.cū triūpho redirent ad urbē,calūnia.i.p calūniā & iniustam cauillatiōnē paucorū.s.factiosoꝝ,qbus erat mos uēdere oīa.utpote honesta atq̄ inhonesta. ⁋ Sed p̄tores sup.missi sunt. ⁋ Quintus pōpeius ruffus capuā,&.Q.Metellus celer in agrū picenū,& pmissum est his q̄uis nō eēnt cōsules nec dictatores,uti.i.ut cōparēt exercitū p tpe.i.p necessitate illius tp̄is:atq̄ p piculo. ⁋ Ad hoc.i.insup senatores decreuerūt si qs indicasset.i.īdiciū & reuelationē fecisset de cōiuratiōe q̄ erat facta cōtra rēp.p̄mia,qa seruo cētū sestertia.i.ducēta qnquaginta pōdo seu libras:& libertatē,& libero decreuerunt īpunitatē eius rei.i.cōiurationis in q̄ ipse erat,& ducēta milia sestertiū p sestertiorū sed sic loquendū est cū numeralibus.nec staret sestertia. ⁋ Itēq̄ decreuere uti.i.ut familiæ gladiatoriæ.i.ludis

gladiatoriis

gladiatoriis addictæ:distribuerent.i.distributæ mitterent,capuam & in cætera municipia:pro opibus.i.facultatibus cu iusq.s.familiæ.& ut uigiliæ haberent romæ per totam urbẽ,& ut minores magistratus.s.questores & ædiles præessent iis.s.uigiliis.¶ Quibus rebus.Graphice ut pathos moueat describit afflictionẽ & concussionẽ ciuitatis romane,ex no uitate rerum ortã,dicens.¶ Quibus rebus.scilicet ad bellum periculosum contra coniuratos adhuc minus notos perti nentibus,ciuitas.s.romana id est collectio ciuium est permota.i.multum commota.

immutata urbis facies erat:ex summa lætitia atq; lasciuia: quã diuturna quies pepererat,repẽte oĩs tristitia inuasit,festi nare,trepidare:neq; loco,neq; hoi cuiq̃ satis credere, neq; bellum gerere,neq; pacem habere,suo quisq; metu pericula metiri. Ad hoc mulieres,qbus reipu.pro magnitudine belli timor insolitus incesserat,afflictare sese,manus supplices ad cœlũ tẽdere,miserari paruos liberos, rogitare deos,oĩa pauere, supbia, atq; delitiis omissis,sibi patriæq; diffidere.

At Catilinæ crudelis animus eadem illa mouebat,tametsi præsidia parabantur.Et ipse lege plautia interrogatus erat a Lucio Paulo. Postremo dissimulandi causa, & sui expurgandi: sicut iurgio lacessitus foret, in senatum uenit.

¶IMMVtata, quia status ciuitatis est pmotus. LAV.
¶ Ex summa,declarat qũo sit mutata ciuitas. VAL.
¶ Repente,subito.¶ Inuasit,incessit:aggressa est.
¶ Diuturna quies,longũ ociũ.¶ Festinare, pro
festinabãt Romani.i.accelerabãt.¶ Trepidare,
pro trepidabant,trepidatiõe plena ciuitas erat.
¶ Cuiq̃,qa nesciebãt,an ille esset in cõiurationi
bus,gerere bellũ nesciebãt,quo consilio gereret,
nõ a bello cessabãt.¶ Habere pacẽ:nã q̃uis bel
lũ nõ gererent,tñ uidebãt copias hostiles aduer
sus rẽpu.paratas,quapropter pacẽ nõ habebãt.
¶ Suo metu,sm naturalẽ metũ,nã qui timidior
erat,maiora pıcula instare credebat.¶ Mulieres
q̃ naturaliter timidiores sunt,q̃ uiri.¶ Magnitu
dine reipu.ad eã magnitudinẽ iperiũ Ro.ascen
derat,ut multæ gẽtes sibi bella inferre auderent.
¶ Timor insolitus,quãto magis isolitus erat ti
mor,tãto magis mulieres timebãt.¶ Incesserat.
i.quas mulieres timor inuaserat.¶ Afflictare.i.
cruciabant.¶ Supplices ipsæ mulieres:qđ sup
plicãtis signũ.¶ Miseri,p miserebant, & differt Miserot
iter miseror aris,& misereor eris,q miseror aris Misereor
semp cõstruit cũ accusatiuo,ut hoc loco,& ali
bi.Cãm miseratus acerbã:misereor aũt cõstruit
cũ genitiuo uel datiuo.¶ Rogitare.s.deos p̃ci
bus,ut uellent patriã seruare.¶ Pauere,pro paue Pauere
bant.i.timebãt,& pprie dixit,nã pauere est subi
to casu trepidare.¶ Omissis zeuma ẽ.¶ Sibi pa
triæq; diffidere.i.desperabãt de salute sua pĩæq;
suæ.¶ Eadẽ.illa q̃ inceperat prius. ¶ Præsidia
parabant:aduersus coniurationẽ suam.¶ Lege
plautia.i.lege Plautii,qui legẽ tulit aduersus cõ
iuratores,ut ipsi rñderẽt,si qs cõiurationis accu
satus fuisset oibus:quæ sibi obiicerent.¶ Lucio
Plau.i.tribuno plebis.¶ Postremo,deniq; deti
nebatur,ne rñderet lege plautia his criminibus,
quæ sibi obiiciebant,sed tandẽ coactus in sena
tũ uenit.¶ Dissimulanda,dissimulare est, tegere Dissimulare
quod est,sicut Catilina:qui tegere uolebat coniu
rationẽ:quam parauerat.¶ Sicut iur.quasi foret prouocatus conuitio,quod sibi Mar.Ci.iniuste obiecisset.
¶IMMVtata,nã ex summa lætitia mentis,atq; lasciuia corpoꝝ,quæ duo peperit diuturna quies.¶ Quisq; metiri.i.me OMNIBO.
tiebatur pericula,suo metu,nam sicut quisq; magis erat timidus:maius existimabat periculũ.¶ At Catilinæ crudelis ani
mus &c.Tantus erat metus in urbe.¶ At Catilina crudelis eadẽ mouebat,quæ antea.i.ita perturbabat,sicuti prius, dũ
res fuit in occulto.¶ Tam & si.i q̃uis præsidia parabantur a Romanis contra ipsum,unde deberet cessare lege Plautia.
Lex plautia erat,ut si quis suspectus esset aliquid machinari contra rempu.aliqua nobilis & præpotens persona ipsum lex plautia
super hoc interrogabat,& cogebatur uenire in Capitolium,& ibi negare uel affirmare.
¶CAT q; facies.i.factura & dispositio seu apparatus exterior urbis erat imutata,quia oĩs tristitia inuaserat repente.ex sum ASCE.
ma lætitia atq; lasciuia quã qes diuturna pepererat,cuñ postea dixit Iuuenalis saty.vi.Nũc patimur longæ pacis mala,sæ
uior armis Luxuria incubuit.Sane docte,ut cætera oia,dicit ciuitatẽ pmotã,& faciẽ urbis mutatã.Nam ciuitas ut dixi est
multitudo ciuiũ quorũ est pmoueri atq; agitari,urbs est ædificioꝝ cõstructio urbo.i.pte aratri designata,quoꝝ facies.i. Ciuitas
factura & apparatus imutat.sicut æneid.y.di qbus aspera qondã uisa maris facies.Itaq; facies est artificis atq; factoris, Vrbs
uultus uolẽtis.Ideo aũt grauior erat cõmutatio qa repẽte oĩa festinare sup.cœperũt,aut festinare p festinabãt:trepidare Facies
p trepidabãt.q.d festinatiõi metũ addit.neq; credere p credebãt loco.i.munitiõi aut sanctitati alicui loci,neq; hoi satis uultus
qa nesciebãt qs & ubi amicus,qs ue inimicus eẽt.neq; gerere p gerebãt bellũ.s.apertũ,neq; habere.p habebãt pacẽ.¶ Ad
hoc.i.præterea.& insup mulieres qbus isolitus timor reip.i.p repub.susceptus icesserat.p magnitudine.i.iuxta magnitudi
nẽ belli,quia tota ciuitas pmota erat,afflictare,p afflictabãt se sese.i.seipsas,& ipsæ supplices tẽdere,hoc est tẽdebãt manus
ad cœlũ.i.ad supos uñ iplorabãt auxiliũ.& miserari.i.miserabant & lamẽtabant ex cõmiseratiõe,liberos paruos.i.ifan
tes & filios suos itios,rogitare.i rogitabãt,hoc est frequẽter p̃cabant deos,& pauere.i.pauebant oia:& diffidere.i.diffide
bãt sibi & pĩæ.s.suæ,hoc ẽ saluti pĩæ,& hoc supbia atq; delitiis q̃s antea fouerãt omissis.i.posthabitis.¶ At Catilinæ
crudelis aius.Dicit ẽ post afflictionẽ & cõmotionẽ aliorũ ifert crudelitatẽ ai catilinæ,q nulla miseratiõe frangi poterat
ut ex cõtentione & cõtrarietate sententiarũ color acquirat narratio. Cui pıcula at multũ accõmoda erũt posq̃ di...

erat in fine tertii æneī. factoq; hic fine quieuit, sequit̄ in principio q̄rti. At regina graui &c. Ordo est. ¶ At.i.e cōuerso, alius crudelis ipsius catilinæ mouebat.i. agitabat illa eadē q̄ uiderat in ciuitate, non dicit q̄ mouebat̄ ab illis: sed q̄ mouebat, aut illa eadem quæ occeperat. s. Ciceronem dolo interficere tametsi præsidia.i. custodiæ & ꝓtectiones urbis & ciuium & ꝓcipue consulū parabant̄ ab Lucio planco. & tametsi ipse erat īterrogatus.i. examinatus & in ius uocatus lege planca.i. a planco cōtra cōiuratos lata, quia q̄cunq; accusati erant cōiurationis statim r̄ndere & se purgare cogebant̄. uenit postremo.i. post longā expectatione causa dissimulandi. s. coniurationē id. st ut habitu & uultu ostenderet se minime cōiurasse, & causa sui purgandi, idest ut se purgaret: quasi īmerito sese accusatū dictitaret, uenit dico in senatū sicut lacessitus: idest tanq̄ lacessitus & prouocatus esset iurgio ipsius Lucii planci, hoc est cum quadā fiducia: non ut respōderet, sed ut cōuicia & iniurias reprimeret. ¶ Atq; ita callide atq; astute præsetulit fiduciam.

Tum. M. Tullius cōsul, siue præsentiā eius timens, siue ira cōmotus orationē habuit luculentā, atq; utilē reipublicæ, quā postea scriptā edidit, sed ubi ille adsedit, Catilina: ut erat paratus ad dissimulanda oīa, demisso uultu: uoce supplici postulare a patribus cœpit, ne quid de se temere crederent, ea familia ortū, ita se ab adolescentia uitam instituisse ut oīa bona in spe haberent. Neq; existimarēt sibi patricio hoi: cuius ipsius, atq; maiorū plurima beneficia in plebem Ro. eēnt, ꝑdita rep. opus esse, quū eā cōseruaret. M. Tulli. hō nouus, ad hæc maledicta, alia cū adderet obstrepere omnes, hostē & parricidā uocare. Tum ille furibundus. Quādo quidem circūuentus inquit ab inimicis præceps agor, incendium meum ruina uestra extinguā. Deinde se e tēplo domum proripuit, ibi multa secum uoluens q̄ neq; īsidiæ

LAV. VAL. ¶ TVM. quū in senatū uenisset Catilina. ¶ Eius præsentia, timēs ne sua uitia atq; flagitia patribus cōscriptis incognita essent, & ipsi Catilinæ præstaret opportūitas: ut ipsum Ciceronē grauius cōsuleret. ¶ Luculentā, splendidā, & magnificā. ¶ Perutilē, quæ multū ꝓfuit reipublicæ q̄ in maximo discrimine uersabat̄ eo tpe. ¶ Quā postea: primo quidē eā recitauit corā senatoribus: sed postea eā in scriptis edidit, ut oēs legere possent. ¶ Sed ubi ille, mos erat, ut cū de aliqua re consulendū esset, unus interrogaret̄, & ita ille primus sniam suā diceret, deinde dicta snia sedebat, postea secūdus idē faciebat, & oēs illi p ordinem r̄ndebant ei, inde sedebāt: ita Cicero perorata oratiōe sedit. ¶ Ille. M. T. Ci. Ad oia dissimula, q uenerat paratus, ut oia dissimularet quæ sibi obiicerent̄. ¶ Voce sup.i. oratione plena cōmiserationis. ¶ Temere, inconsulte, sine causa. ¶ Vitā instituisse, bonis institutionib⁹ uitam suam prouenisse, ut de ipso bona oia sperare possent. ¶ Patricio nobili. ¶ Cuius ipsius, Catilinæ opus esse, perutile sibi fore rēpu. prodi. ¶ Inquilinus, peregrinus, nā inquilinus ciuis dicit̄, qui de peregrina ciuitate in aliā urbē ascitus fuerit, sicut de Arpino municipio in urbem Ro. ascitus fuerat. M. T. Ci. ad hoc, q̄ dixerat ciuē esse peregrinum Ciceronē, sed mihi magis placet, ut legat̄ homo nouus. ¶ Adderet his supradictis. ¶ Maledicta, in Ciceronē ¶ Obstrepere cōclamabant. s. Catilinā parricidā, qui patriā ꝑdere uellet. ¶ Furibundus, furore plenus. ¶ Agor, agitor. ¶ Incēdium meū.i. uos ruere faciā, & ita odiū & incitationē: quā de me suscepistis deponere cogā, & est translatio sumpta ab ædibus, nam cū ædes accensa fuerit: si fuerit cōtinuo incendiū extinguit̄. ¶ Ibi, domi suæ. ¶ Voluens: cogitans.

OMNIBO. ¶ DISSImulanda omnia.i. negandi: sed quia multa negantur: quæ non purgantur, ideo subiungit & sui expurgandi. ¶ Præsentiam eius. s. Catilinæ, orationem habuit luculentam.i. lucidam a luce. ¶ Temere.i. falso. ¶ Patricio homini: patricii uocabantur, qui erant patres ciuitatis. ¶ Perdita republi. opus esse id est perditionis reipu. præsertim cum habent bonum custodem, & hoc est ironia, cum seruaret eam. q.d. inquilinus ciuitatis, inquilinus ciuis dicitur quilibet aduenticius, assiduo tamen & frequenti incolatu ciuis efficitur. ¶ Obstrepere, idest obstrepebant. ¶ Parricidam, idest proditorem patriæ, & hostem inimicum publicum. ¶ Præceps agor.i. cogor & cōpellor: & est mentis, & nō corporis. ¶ Extinguam incendium uestra ruina, uel tractum est ab igne, qui cum premitur uires amittit, & cum eleuatur uires resumit. ¶ Procedebant idest ad bonum euentum proueniebant.

ASCE. ¶ TVM Marcus Tullius Consul siue timens præsentiam eius. s. catilinæ hoc est ne ex eo q̄ comparuisset & præsens eēt insons haberetur, siue cōmotus ira, q̄ eum a quo sibi insidias oībus uiis parari nouerat, in senatu uideret, habuit orationem luculentam.i. perornatā perspicuā & plenam lucis, contrariū est lutulentū, plenum luti, atq; utilē reipub. quia per eam repressus est conatus catilinæ, quā orationē Tullius edidit idest emisit & e manibus suis legendā dedit scriptā: unde extant inuectiuæ eius, de quarū prima hic loquitur. ¶ Sed ubi.i. postq̄ ille scilicet consul Cicero: assedit.i. finita oratione ad reliquos sedit & quieuit, alibi legi absedit. quasi seorsum sedit, sed pomponius antique scripsit adsedit, quia orantes stabant, deinde si ab illo ordine [illegible] superiori erant considebant. ¶ Catilina, ut idest secundum q̄ poterat paratus, idest callide instructus ad dissimulan[illegible] omnia scilicet quæ obiicerentur & fierent, cœpit postulare a patribus scilicet conscriptis, uultu dimisso & uoce supplici ad miserationem concitandam. ne patres crederent de se scilicet catilina, quid idest aliquid temere idest inconsulte & priusq̄ rem compertam haberent. Priusq̄ autem pergam duo pueros admonuero. quorum tale alterum est. Quotienscunq; reciprocatio ad principale: atq; primum uerbum refertur licet ad secundū non referatur bona est ut hic cœpit postulare a patribus ne quid temere de se crederent, de se refertur ad catilinam non ad patres. Vt in andria terentii. Ora[illegible]ssit si se ames hera iam ut ad sese uenias: uidere te ait cupere se &c. Alterum est. Sæpe in oratione præcipue apud historiographos deesse uerba potissimum ad loquelam spectantia cum ea quæ sequuntur ad præmissa referri nequean[illegible] Ex ea familia ortum, non potest referri ad illud ne temere de se crederent: unde subaudiendum est. Et cœpit dicere, se ortum ex ea familia scilicet patricia & nobili ita instituisse uitam ab adolescentia, ut patres haberent scilicet merito, hoc est habere deberent, oīa b[illegible] in spe idest expectatiōe de se. aut si est haberet sensus est, ut haberet.i. ut ita quis haberet aut habere uideret̄ oīa bona in sp[illegible] ¶ Et cœpit postulare a patribus ne ipsi existimarent, opus esse idest utile & oportunum, sibi homini patritio idest ex patribus conscriptis: hoc est senatoribus orto, cuius ipsius.i. ꝓpria ab ipso collata, atq; maiorum ipsius idest unde originē traxit, plurima beneficia, essent idest extarēt in plebem romanam, repub. perdita idest ut respub. esset perdita. Notum est opus regere datiuum cum ablatiuo. ut non est opus benevalenti medico, similiter hic. sibi opus esse respub. ¶ Cum Marcus Tullius homo nouus.i. qui tum primū ad eius gubernacula uenerat,

Regula puerorū.

Regula historiographorum.

Opus.

nerat:seruaret eam.s.rẽpub.quasi diceret minus uerisimile esse hoiem nouũ q̃ patritiũ rẽpub.saluã uelle. Vbi rursus admoneo puerũ,licet saluus & saluere in usu sint,saluare tñ apud idoneos raro aut nunq̃ reperiri,sed seruare. Vt Iuno lucina fer opem.i.serua me obsecro. Alii aũt legunt cũ eã seruaret Marcus Tullius inquilinus ciuis urbis romæ. Sed qa inquilinus ut docet ualla lib.iiii.is dicit q habitat in alieno loco priuato:hoc est in cõductitio:licet in ꝓprio loco publico,hoc est in patria sua,cũ incola sit qui in alieno habitat publico,ut pote in ciuitate aliena. Videret hic Cicero potius dicẽdus incola, cũ ex arpino quod municipiũ erat romæ accitus fuerit. ¶ Et cũ Catilina adderet adhoc.i.insup.uel ad hæc maledicta.i. conuicia in Ciceronẽ,quẽ per contẽptũ nouũ hoiem appellabat,alia maledicta. ¶ Oẽs.s.patres cõscripti,cœperant' supple obstrepere.aut oẽs obstrepere.i.obstrepebant.& uocare.i.uocabant Catilinã hostẽ & parricidã ꝓpter cõiurationem in patriã,aut in consulẽ,aut in liberos suos ut in inuectiua Ciceronis uidebimus. Sane ut alibi quoq; notauimus parricida dicitur q̃si patricida:non tñ is solus dr qui patrẽ occidit,sed etiã qui fratrẽ aut matrẽ aut aliũ quẽuis de sanguine suo. Et qa patria nõ minus chara Imo charior esse nobis debet q̃ parens,qa una oium oẽs cõplectitur charitates. Vt docet Cicero,ideo Catilina in patriã cõiuratus hic parricida dicit. ¶ Tum ille. Cõmemorat qũo senatu exiuerit & quid deinceps Catilina egerit dicẽs. ¶ Tũ.i.deinde ubi catilina uidit oẽs obstrepere & se parricidã appellari,ipse furibundus.i.multum furens inquit sup.qm quidẽ.i.qñ quidẽ,uel quidẽ.i.certe:qm ego circũuentus.i.deceptus & falso accusatus ab inimicis.s. cõsule,agor.i.pellor:pceps.i.furibundus quasi in præcipitiũ aliquod ex ĩpatientia iniuriç:ego extinguã ,meũ incendiũ.i. incõmodum, aut furorẽ meũ,ruina.i.iactura & damno uestro, Metaphora sumpta ab incẽdio facto in urbe,ubi incendium unius domus est causa ruinæ alterius,nã enim incẽdant uicinæ ædes solent pcipites in ruinã trahi. Vnde trahit hoc adagium in eum sensum.ut intelligatur malũ unius malo alterius sedari. Vnde etiam aliud est prouerbium sumptum quo Flaccus in epistolis utitur Tunc tua res agitur paries cum proximus ardet. ¶ Deinde ꝓripuit.i.celeriter & uiolẽter rapuit se domũ.s.suam,e tẽplo.s.in quo talia cõsultabant,aut legãt ex tẽplo.i.illico,aut ut alii hñt,e curia.i.e senatu.

LAV.
VAL.

cõsuli ꝓcedebant:& ab incẽdio intelligebat urbẽ uigiliis munitã,optimũ factu credens exercitũ augere.ac priusq̃ legiones describerent.multa antecapere.ea quæ bello usui forent. Nocte intẽpesta cũ paucis in manliana castra profectus est. Sed Cethego atq; Lentulo.cæterisq;.quoꝝ cognouerat promptã audaciã mandat.qbus rebus possent.opes. factiones,cõfirment.insidias cõsuli maturent cædẽ.incendia.aliaq; belli facinora parent.& sese propediẽ cũ magno exercitu accessurũ ad urbẽ, Dum hæc Ro.gerunt. C.Manlius ex suo numero legatos ad. Q.Martiũ Regẽ mittit cum mãdatis huiuscemodi. Deos hoiesq; testamur ĩpator,nos arma neq; cõtra patriã cæpisse.neq; quo piculũ aliis faceremus,sed uti corpora nostra ab iniuria tuta forent. qui miseri egentes, uiolentia,atq; crudelitate fœneratorũ pleriq;

¶ COnsuli.s.facto quem interficere parauerat. ¶ Munitam,defensam. ¶ Vigiliis,custodiis nocturnis. ¶ Optimũ factu, optimũ est cõsilium. ¶ Exercitũ,Manlii. ¶ Legiões, milites, nã legio cõtinet sex milia,sexcentos,& sexaginta sex milites. ¶ Describerent a Romanis cã supplẽdi suos exercitus. ¶ Antecapere,ꝓuenire: ꝑoccupare. ¶ Vsui,utilitati, multa consilia cõicare uolebat Manlio,& postea decernere,qua rõne potissimũ gererẽt bellũ. ¶ Nocte intẽpesta,in media nocte, nox intẽpesta dicit media noctis pars,quo tẽpore nihil gerit,eo tpe ocioso,ideo tpe ocioso,ideo sine tpe esse uidet, quapropter intẽpesta sine tpe dicta est. ¶ Mãliana.i.Manlii,nam a Manlio fit mãlianus mãliana manlianũ possessiuũ,sed anteqũ recederet ex urbe Cethego Lentulo cõiurationis huius cõsciis. ¶ Cæteris,quorũ cæteris,qui audaciores erant. ¶ Mandat:cõmittit. ¶ Opes, uires. ¶ Confirmẽt:corroborẽt. ¶ Maturent,ꝓperent,festinẽt,accedãt. ¶ Cædẽ scilicet senatorũ. ¶ Incendia.s.urbis. ¶ Alia facinora.s.rapinas adulteria,stupra,ꝓscriptiones ciuiũ. ¶ Gerunt, scilicet a Catilina,& etiam a consule. ¶ Ex suo numero:ex hoibus sui exercitus. ¶ Martiũ regem,q ĩperator erat in agro piceno. ¶ Regem sacrorum sacerdotes,qui sacrificuli reges appellabantur. ¶ Deos homines,hæc est epistola,quam legatis misit Manlius ad Marcium sacrorum regem,sed tunc erat imperator. ¶ Per deos testor.per deos,& homines iuramus. ¶ Neq; quo aliis ut nos aliorum salutem impugnaremus,sed ut nos iniuria eriperemus. ¶ Nostra,idest nostrũ, qui & cætera. ¶ Miseri,calamitosi. ¶ Egentes,rebus omnibus necessariis carentes.

Nox intẽpesta

¶ CONSVLi.i.contra consulem scilicet Ciceronem antecapere. ¶ Præparare,nocte intempesta. Intempestam dicit noctem,quia non ita tempora diei discernimus. ¶ Opes factionis,auxilia coniurationis. Factio dicitur malorum consensus in aliquo scelere. ¶ Propediem una dictio,idest cito. ¶ Dum hæc geruntur &c. ¶ C.Manlius:quem Catilina ad parandum exercitum Fesulas miserat. ¶ Ex suo numero,idest ex his,quibus fuit. ¶ Ad Manlium regem, de quo superius dixit,quia senatus eum Fesulas miserat,contra Manlium,quem cum primum Manlius intellexit aduenisse,misit ei litteras, quas ibi ponit author dicens. ¶ Deos hoiesq; testamur. Hæc oratio. C.Manlii ptim est excusatoria, & ptim supplicatoria,imprimis enim se excusat,q arma non cæpit ad reipu.repugnationem,sed ad corporis sui defensionem,postea supplicari intendit,ubi ab ipso consilium requirit,statim & in principio captat ipsius beniuolentiam dicens. ¶ Imperator &c. ¶ Quo.i.ut corpora nostra:idest nostrum:nostrum dico. ¶ Qui miseri &c. ¶ Violentia atq; crudelitate fœneratorum,hic captat beniuolentiam a persona aduersariorum,ducendo eos in festinationem & odiũ & per hoc dicit,eos uiolentos & crudeles,utrunq; probat:uere uiolentia est nobis illata,quia pleriq;

OMNI BO.

¶ ET ipse Catilina uolens secũ multa,ibi scilicet domi suæ,q neq; insidiæ procedebãt consuli:idest in consulem,aut q neq; insidiæ consuli,idest in consulem sup.factæ procedebant:& sup.q:intelligebat urbem munitam,idest defensam ab incendio,quod illi inferre uolebat,uigiliis,idest per uigilias a consule institutas ipse credẽs optimum factu:idest ut fiat,augere exercitum quem.scilicet foris parauerat apud manlium præcipue,ac ante capere,idest præoccupare priusq̃ legiões, scilicet romanæ a cõsulibus cõscribendæ:cõscriberent.s.ab eis multa quæ forent bello.i.ad bellũ gerendũ,usui.i.utilitati seu utilia. ¶ Ipse est ꝓfectus nocte intẽpesta.i.ad mediũ noctis,cũ paucis.s.cõsciis in castra mãliana,q̃ mãlius in hetruria habebat,sed mãdat cethego atq; lẽtulo cæterisq;.s.pricipibus cõiurationis quoꝝ audaciã nouerat prõptã.i.expeditã & ꝑitã, sup.ut cõfirmet opes.i.uires & facultates,factiõis.i.ciuilis discordiæ & cõiurationis,qbus.i.qbuscũq; rebus uel sup.oibus rebus

ASEN.

qbus poſſent & ut ſup.maturēt.i.accelerēt,aut tēpeſtiue neq̨ ſerius neq̨ citius ꝙ̄ oporteat tendāt:cōſuli.ſ.ciceroni inſidias & parēt.i.diſponāt & ꝑparent cædē.i.ſtragē & occiſionē ciuiū,incendia ædiū,& alia facinora belli.& mādat.i.ſignificat & ut uulgo dicit inſinuat(niſi potius ſubaudiamus uerbū dicit aut ſignificat)ſe ſe acceſſurū propediē.i.intra paucos dies,ad urbē romā.¶ Dum hæc,quæ dicta ſunt:gerunt.i.publice fiunt romæ,¶ Caius manlius ductor ille exercitus catilinarii,mittit ad Quintū martiū iperatorē miſſum in agrū picenū ad regē.ſ.cognomēto ꝑpter ſacrificia(ut dictū eſt) ſolis re ibus faciēda:ex ſuo numero.i.ex iis quos ſibi populares & fautores nouerat,cū mādatis.i.ſignificationibus & ſcriptis huiuſcemodi.Mādare enim nō ſemp eſt iperioſe pcipere,ſed iterdū certiorē facere uel ſignificare p ſcripta,ꝙ̄ char-
Mādare tis dum ſcribunt mādari dicunt.Vt æneí.iii.Fata canit,foliiſq̨ notas & noia mandat.Mādata itaq̨ erant huiuſcemodi.
¶ O iperator nos teſtamur.i.teſtes facimus & ꝓteſtamur deos & hoies nos cepiſſe arma: neq̨ contra patriā,neq̨ quo.i.ideo ut nos faceremus aliis periculū.i.diſcrimē uitæ,aut aliis.ſ.ciuibus,piculū.i.experimētum & audaciā ſumēdi arma,ſed uti.i,ut corpora nr̄a forēt.i.eēnt tuta,ab iniuria.ſ.potētū,corpora dicit nr̄a,hoc eſt qd antiq dicebāt nr̄m,q.ſ.nos exiſtētes:miſeri.i.miſerandi,qa calamitatis plæni,& egētes.ſ.neceſſariis uiolētia & crudelitate.i.pp aut p uiolētiā & crudelitatē fœneratorū.i.uſurariorū,q ære alieno eos oppreſſerāt,ſumus expertes.i.priuati & plæriq̨.i.plurimi noſtrum,

patria,ſed oēs fama atq̨ fortunis expertes ſumus.Neq̨ cuiꝙ̄ noſtrū licuit,more maiorū lege uti,neq̨ amiſſo patrimonio liberū corpus habere:tanta fœneratorum ſæuitia:atq̨ ꝓtoris fuit.Sæpe maioris noſtri miſerti plæbis romanæ decretis ſuis inopiæ eius opitulati ſunt:ac nouiſſime memoria nr̄a,pp magnitudinē æris alieni,uolētibus oībus bonis argentū cōi ære ſolutū eſt.Sæpe ipſa plæbs,aut dominādi ſtudio pmota,aut ſuperbia magiſtratuū armata a patrib' ſeceſſit.At nos non imperium:neq̨ diuitias petimus,quarum rerū cā,bella atq̨ certamina oīa inter mortales ſunt,ſed libertatē:quā nemo bonus,niſi cū aīa ſimul amittit,te atq̨ ſenatum obteſtamur,ut conſulatis miſeris ciuibus,legis ꝑſidium,quod iniquitas ꝓtoris eripuit reſtituatis,neue eā nobis neceſſitudinē imponatis:ut ꝗramus,quonā modo maxime ulti ſanguinem noſtrum,pereamus. Ad hæc Q. Martius reſpondit, ſi quid ab ſenatu petere uellent

LAV. ¶PATria,nota cōſtructionē, qa dicere ſolem?,
VAL. expers huius rei.Saluſti? hoc loco apte dicit expertes patria, fortunis &c.¶ Fama p fortuna, qa iſames habiti ſumus,& rebus nr̄is expoliati. ¶ Cuiꝙ̄ noſtrū,non licuit,ut cām noſtrā diceremus apud iudices.¶ Patrimonio amiſſo,amiſſis rebus noſtris, nā patrimoniū dr̄ ea pecunia, ꝙ̄ a patre filiis tradit,unde a pr̄e patrimoniū eſt appellatū.¶ Sæpe maiores,ꝓbat exemplis,ſe id petere a patrib?, quod ſupiori tpe plæbi cōceſſum fuerat.¶ Miſerti,ecce miſereor cū genitiuo. ¶ Decretis ſenatus cōſulti,nā decretū & cōſultum ſenatus idē ſunt.¶ Opitulati ſunt, ſubuenerūt.¶ Ac nouiſſimi:noſtra memoria, hoc factū eſt qd iſte dicit,. Nā ꝑpter bella ciuilia Marii & Syllæ plæbs Ro.adeo pecunia exhauſta erat,& ære alieno grauata,ut fœneratoribus ſatiſfacere nō poſſet,igit ſenatores miſerti inopiæ decreuerūt,ut ex ærario publico pſolueret fœneratoribus.¶ Nouiſſime,pauloante.¶ Ex cōi ære ex ærario ſolutū.ſ.fœneratorib?.¶ Oībus bonis: ex uolūtate olum bonoꝝ argentū,qd ſolui non poterat a priuatis hoibus.¶ Sæpe ipſa, facit argumentū ſi plæbs a patrib?ſeceſſit,ut iperiū ipſa haberet ſimul cū patrib?,cur id quoq̨ nobis facere nō licet liberi uiuendi cā.¶ Superbia magiſtratuū,qa ipſi inſolentiā coſulū pati nō poterāt.¶ Seceſſit,ſicut in ſacrū montē,quod habet plane apud Ti.Liui.i.lib.¶ At nos,ecce argumētū,ſi plæbs dulcedine iperii a patrib?ſeceſſit,idē nobis facere cā libertatis liceat.¶ Quarū reꝝ.ſ.diuitiaꝝ,& iperii.¶ Bella ꝙ̄ publice iter populos & ciuitates fiūt.¶ Certamina,ꝙ̄ iter ciues ſuſcitant:ergo bellū pp iperiū,certamina pp diuitias, ut ſunt certamina fori nō petim?.¶ Nemo bonus,nemo ſtrenuus patit libertate carere,niſi uitā amiſerit.¶ Te Martiū: regē,iperatorē.¶ Obteſtamur,rogamus.¶ Cōſulatis,puideatis.¶ Legis præſidiū,ut poſſimus cām noſtrā agere,uindictæ dandæ erant ſm libertatem,hic modo fideiuſſionem facio huic ita.ut liber ſit donec uiſum fuerit,an ille ſoluere debeat,an non.¶ Quonam modo.Cum multis antea exiſtimatio fuimus,poſtea pareamus.

OMNI BO. ¶PATRIA expertes ſumus.i.exilio dānati,ꝙ plæriq̨ patria:ſed oēs expertes ſumus.i.priuati fama,nā bonā famā pdidimus.¶ Atq̨ fortunis,nā res nr̄as amiſimus,ꝓbata uiolentia,probat crudelitatē dicēs.¶ Cuiꝙ̄ noſtrū &c.uere nō licuit uti lege:qa nō licuit corpus habere liberū,amiſſo patrimonio,lex ſi quidē erat,ꝙ ſi aliqs ad tantā paupertatē redigeret ꝙ debitū perſoluere nō poſſet,facto clamore a prætore:bona ipſius publicarent,modo uero ad tantā deuentū erat auaritiā:uel crudelitatē,ꝙ multi patria priuabant,multi in ſeruos redigebant.¶ Sæuitia fœneratorū,qui conquerunt.¶ Et prætoris,per quē cogunt.¶ Sæpe maiores,ecce oſtendit,ꝙ dixerat more maiorū.¶ Opitulati ſunt.i.opem contulerunt. ¶ Nam ante uidet remouere:ꝙ dixerat ſæpe,ſubiungit.¶ Ac nouiſſime in memoria noſtra:æs cōe.i.de cōmuni ærario. ¶ Omnibus bonis uolentibus.i.annuentibus.¶ Sæpe ipſa,poſſet aliquis dicere,nō eſt mirū,ſi maiores noſtri ſuccurrebant,quia nobilitata plæbs erat in oībus obſequens & ſubiecta hoc remouet dicens.¶ Sæpe ipſa plæbs &c.¶ Vt queramus.ideſt quonam modo pareamus.¶ Sed tamen ulti ſanguinem noſtrum.q.d.de morte paruipendimus:ſi tantum modo nos ulciſcamur.¶ Ad hæc.i.ad has litteras Manlii.Q.Marcius reſ.&c.

ASCE. ¶PATRIA.ſed oēs ſine exceptiōe expertes ſumus.i.carenus,fama atq̨ fortunis.i.diuitiis.hic puer duo aīaduertat ꝓcepta:quorū unū eſt.Relatiuū et añcedēs uelle cōformari in pſona,ſed ſæpe ad poſſeſſiua ferri relatiōē pp primitiua intellecta licet in nullo cōueniāt & primitiua qa in uſu nō ſunt in ea ſignificatiōe exprimi nequeāt.ut in Andria terētii. For-
Regula puerilis Prima tunas meas q haberē filiū tali igenio ꝓditū.ubi nō liceret dicere fortunas mei,qa mei nō poſſeſſiue nec actiue ſed tm̄ paſſiue ſignificat,nec mis qa in uſu nō eſt,& tñ ad illud refert q,cū addit qui haberē.Et hic,corpora noſtra q miſeri.i.corpora noſtrū(nō noſtrorū)qui.ſ.nos &c.
Secūda Secundū eſt.Magni referre quo ad ſenſum qua ui regant caſus: qa hoc loco ablatiui uiolētia & crudelitate,regunt ab egētes,non ut cauſæ materiales circa quas:nō enim egebant uiolētia fœneratorū tanꝙ̄ re circa quā uerſet egeſtas,ſed ut cauſæ efficiētes:qa pp uiolentiā egebāt & egeni ſeu egētes facti a uiolentia fœneratorum &c.¶ Neq̨ licuit cuiuis noſtrū uti lege.i.ipunitate cōceſſa p legē facta ceſſiōe bonorū,more maiorū.i.ut maiores.i.priſci romani fecerāt cōperta ciuiū egeſtate.neq̨ licuit habere corpus liberū.i.extra uincula & carcerem,amiſſo patrimonio.

poſtꝙ̄

postquam amisimus patrimonium a maioribus nostris ptum, quod inuiti amittebant, tanta.i.tam uehemēs fuit sæui‑ tia fœneratorū qui nos in uincula cōiici petebāt, & ptoris q petita cōcessit. Probat qd cōtra morē maiorū id fieret, quia maiores idest prisci romani miserti plębis romanæ, opitulati sunt.i.opē attulerūt, suis decretis.i.publicis cōstitutionib⁹ inopiæ, eius.s.plæbis, ac nouissime.i.recētissime, memoria nr̃a.i.cuius memores adhuc sumus, argētū est solutū cōmuni ære.i.ex ærario pub. seu fisco. pp magnitudinē æris alieni.i.debiti, & hoc oibus bonis uolētibus.i.nemie cōtradicēte. Id quoq in his postea factū a se gloriaē Ci. officiorū.ii. titulo auaritia uacare debēt &c. ¶ Ipsa plæbs romana sæpe secessit.i.seorsum sedē cepit ut in mōte sacro & alibi ut in prima decade liuii uidere est, a pr̃ibus.i.senatoribus, existens armata & pmota aut studio dominandi, ut etiā magr̃atus e plæbeis fierēt uñ facti tribuni plæbis, aut superbia magr̃atuū.i.potē tatuū & eorū qui remp. gubernabāt. ¶ At nos.s.miseri nō petimus imperiū neq diuitias: causa quarū rerū.i.ob quas res.s.imperiū aut diuitias: oia bella atq certamina fiunt inter mortales sed sup. petimus (quod tñ nō uenuste repetat) liber tatē quā nemo bonus.i.fortis & strenuus amittit nisi simul cū anima.i.cū uita. ¶ Nos obtestamur te atq senatū, ut cō sulatis.i.cōsilio prospiciatis & prouideatis miseris ciuibus, & restituatis præsidiū legis, quæ.s.fœnere grauatis, aut dis‑ fortunio pressis opē publicā tulit, quod.s.præsidiū legis, iniquitas prætoris fauentis diuitibus, eripuit.s.nobis neue.i. uel ne imponatis eā necessitudinē ut quæramus quonā mō pereamus.i.interficiamur, ulti.s.prius maxime sanguinē no strum.q.d.ne ex desperatione salutis cogamur in reip. gubernatores durius agere, quia ut dixit postmodū maro æneí. ii. Vna salus uictis nullam sperare salutē. Et Quondā etiam uictis redit in præcordia uirtus Victoresq cadūt danai &c. ¶ Ad hæc.s.scripta & ut dixit mādata Mālii. Qu. Martius rñdit, si ipsi q in armis erāt uellēt petere qd.i. aliqd ab senatu discedāt ab armis, & pficiscāt supplices Romā, & rñdit senatū. P.Q.R..i.populūq ro. fuisse sp ea mansuetudie atq mi sericordia: ut nemo petiuerit unq̄ frustra auxiliū ab eo. Et ita prudēter eos admonuit, sed illi ipruděter i armis pstitere.

ab armis discedāt. Romā supplices pficiscātur. Ea māsuetu dine atq mise icordia, S.P.Q.R. semp fuisse, ut nemo unq̄ ab eo frustra auxiliū petiuerit. At Catilina ex itinere plærisq consularibus, pterea optimo cuiq litteras mittit, se falsis criminibus ci cūuētū, quoniā factiōi inimicorū resistere ne quiuerit, fortunæ cedere, Massiliā in exiliū pficisci, nō quo sibi tāti sceleris conscius esset, sed uti Resp. quieta foret, ne ue ex sua cōtentione seditio orireē. Ab his longe diuersas litteras. Qg. Catullus in senatu recitauit: quas sibi nomi. ne Catilinæ redditas dicebat, earum exemplum infrascri‑ tum est. L. Catilina. Q. Catullo salutem. Aegregia tua fi‑ des, re cognita, grata mihi magnis in meis periculis, fidu‑ ciā commendationi meæ tribuit. Quamobrem defensionē

¶ AB ARMIS, disciplina deponite arma, dein de supplices senatū petite. ¶ Vt nemo, ut nunq̄ incassū auxiliū & opē a senatu populoq ro. qsq petierit. ¶ Ex itinere, cū mitteret ad Māliū lr̃as, q cōtinebāt hoc qd sequiē. ¶ Criminibus accusa toribus ¶ Circūuētū, oppressum, obsessū. ¶ Fa‑ ctioni, potētiæ & opibus. ¶ Nō, p & ne. ¶ Cōtē tione, seditiōe, si ergo cōtēdere uellē cōtra meos inimicos, fortasse aliqua seditio orireē i ciuitate ¶ Lōge diuer. ualde alienas. ¶ Ab his, q̄s supra memoraui. ¶ Quas sibi noie Ca. q̄sa Catilina si bi nūcius attulerat. ¶ Earū, si lr̃arū exēplū, qd nō nulli in odiū dicūt, iō exēplū appellabāt. ¶ Luci us &c. Et hæc sūt ppria uerba Catilīæ. ¶ Aegre gia.i.pst̃ās. ¶ Re, factis nō uerbis. ¶ Cognita, ex perta. ¶ In meis, in qb⁹ nūc uersor. ¶ Fiduciā fa cit: ut cōfiderē ea tibi commendare, quia tua fi‑ des satis mihi experta.

LAV. VAL.

¶ VT AB armis discedāt.i.ut arma deponāt, & iō nos supplicēt. Et Catilinæ tales Māliu mit tebat litteras. At Catilina tales, nā cum recta uia tenderet, in manliana castra, quibus tamen mandauit, se potius ire in exilium. Consularibus, Consulares dicuntur, qui uel habuerunt, uel digni sunt cōsulatu. ¶ Cædere fortunæ idest aduer‑ sitati fortunæ. Nam scilicet hac de causa. ¶ Quo idest quia esset conscius sceleris.i.cōiuratiōis, sed uti ipso absente resp. magis quieta foret. At his istis quidem falsas miserat litteras. at. Q. Catullo misit ueras, & hoc, sed & ab his lōge diuer sas. ¶ Exemplum earum &c. Lucius Catilina &c. In hac oratione intendit Catilina. Q. Catullo Aureliam Orestillam commendare, & consilii sui ueritatem, quam aliis redat, apperire. Prius.n. captat beniuolentiam ipsius dicens, eius fide litatem firmiter sibi esse expertam, & hoc est. ¶ Tua fides ægregia.i.extra gregem aliorum cognita. ¶ Mihi grata re.i. rei experimento, uel sit una dictio recognita.i.iterum, & iterum cognita, & ideo mihi grata. ¶ Quamobrem, quia co gnoui fidelitatem tuam. ¶ Non statui parare defensionem, nolui me defendere de crimine imposito.

OMNI. BO.

¶ CAT CATILINA &c. Præter dolū & simulationē Manlii etiā catilina quē oium simulatorē & dissimulatorē supradi xerat, ut incautos opprimeret simulauit se in exilium uoluntarium facessere: massiliā quæ in prouicia galliæ est atiquis simo iure & fœdere romanis olim tūc cōciliata, ortū hñs ut Iustinus cōmemorat a græcis illuc p errorē delatis, uñ & to tā galliā in meliores mores reformatā dicit. Sane pro hoc significato secundā corripit, quā pro getulīæ parte pducit, ut æneí.iiii. Massiliq ruunt equites. Sed ordo est. ¶ At, i.ediuerso in altera pte. Catilina mittit ex itinere.i.dū iter faceret, lr̃as plærisq cōsularibus.i.sūmis uiris qui aliqñ cōsulatū gesserāt & de ordine cōsulari erāt.cū cōsulares sint iterdū uiri cōsulatu digni, & præterea.i.pter cōsulares, mittit litteras optimo cuiq.i.pst̃ātissimo ciuiū, significans sup. se circūuen‑ tū.i.impeditū & interceptū falsis criminibus.i.criminationibus, aut criminibus falso obiectis, qm̃ nequerit resistere fa‑ ctioni.i.ut dicūt pcialitati & priculari iuidiæ ob ppria cōmoda inimicorū, pficisci massiliā, ad eā urbē in puīncia gallica na q̄ ob eā rē peculiari noie adhuc puicia uocaē, i exiliū.i.ut illic ro. exulet. ¶ Nō quo.i.ñ iō q̄ eēt sibi cōsci⁹ tāti sceleris q̄tū obiiciebaē uel eo quod deberet exulare, sed uti.i.ut resp. foret qeta, neue seditio.i.seditiosus tumultus & strages ori retur ex contentione.i. resistentia pertinaci sua. Q. Catullus unus e senatoribus recitauit in senatu litteras diuersas.i. differentes lōge in sententia ab his.s. superioribus litteris catilinæ, quas dicebat redditas sibi nomine catilinæ. Exēplū.i. similitudo earum.s.litterarum (pro exemplo autem imperiti copiā dicūt) est scriptū infra.i.subsequenter quia dū in ta‑ bellis scribimus prius scripta supra sūt & posterius infra. ¶ Lucius catilina sup. dicit Q. Catullo Salutē. ¶ Fides.i.fideli tas tua egregia.i.excellens & non gregaria seu uulgaris, cognita idest perspecta nobis. re.i.facto ipso. grata.i.utilis & commoda mihi in multis magnis periculis, tribuit meæ commendationi.i.qua tibi Orestillam cū domo mea cōmen‑ do fiduciā, quæ in bonis est ut cōfidētia plærūq in malis. ¶ Quāobrem ego non statui parare defensionem.i.mei.

ASCE. Massilia

consulares

in nouo cōſilio nō ſtatui parare, ſatiſfactionē ex nulla cōſci entia de culpa ꝓponere decreui, quā mediuſfidi⁹, uerā licet cognoſcas, iniuriis & cōtumeliis cōcitatus, ꝙ fructu laboris induſtriæq; meæ priuat⁹, ſtatū dignitatis, nō obtinebā. Publicā miſeroꝝ cām ꝓ mea cōſuetudine ſuſcepi nō ꝙ æs alienū meis ſūptū noib⁹ ex poſſeſſionib⁹ ſoluere nō poſſem, cū & aliēis nominib⁹ liberalitas Oreſtillæ ſuis filiæq; copiis ꝑſolueret: ſed ꝙ nō dignos homines honore hōeſtatos uidebā, meq; falſa ſuſpitōe alienatū eē ſentiebā, hoc nomine ſatis hōeſtas ꝓ meo caſu ſpes reliq̄ dignitatis cōſeruādæ ſum ſecutus. Plura cū uellē ſcribere nūciatū ē mihi uim parari. Nūc Oreſtillā cōmēdo, tuæq; fidei trado, eā ab iniuria defendas per liberos tuos rogatus aueto. Sed ipſe paucos dies cōmoratus apud. C. Flāminiū in agro aretino, dū ciuitatē antea ſollicitatā armis exornat, cū faſcibus atq; aliis imperii inſignibus in caſtra ad Māliū cōtēdit. Hæc ubi Romæ cōperta ſunt, ſenatus Catilinā & Māliū hoſtes iudicat cæteræ multitudini diē ſtatuit, anteq̄ liceret, ſine fraude ab armis diſcedere, præterquā rerū capitaliū condēnatis. Præterea decemit: uti conſules delectum habeant. C. An. cū exercitu Catilinā ꝑſequi maturet, Cicero urbi ꝑſidio ſit.

LAV. ¶IN NOVO cōſilio, ꝙ ego nūc ſuſceptū defendere miſeros. ¶ Statui, decreui. ¶ Defenſionē, ut ego meū cōſiliū defen
VAL. dā apud te, an ſit bonū an ſit malū. ¶ Satiſfactionē excuſationē, purgationē, uñ ſatiſfeciſti mihi. i. purgaſti, excuſaſti. ¶ Ex
Mediuſ nulla cōſcientia, quia nullius mihi errati ſum cōſcius. ¶ De culpa, quā mihi hoies obiiciunt. ¶ Mediuſfidius, ita me ad
fidius iuuet diuſfidius. i. Iouis filius. ſ. Mercurius. ¶ Quā purgationem. ¶ Iniuriis, in uerbis. ¶ Cōtumeliis, in factis, unde facile patior iuriā & cōtumeliā. ¶ Cōcitat⁹. i. qa re, & uerbis me offēderūt inimici. ¶ Statū di. i. nō poterā mea ex dignitate uiuere. ¶ Pro cō. i. ſm meā conſuetudinē. ¶ Meis no. ſumptū. i. debiti, quæ feci. ¶ Alienū. ſ. ſumptū. ¶ Sed, feci ꝙ, hoc dicebat ꝓ ciues honeſtatos, amplificatos. ¶ Alienatū. ſ. a P. R. ¶ Hoc no. ſ. ſuſcipiendæ cauſæ miſeroꝝ. ¶ Satis ho. ſatis honorificas, ſicuti mihi uidet. ¶ Pro meo caſu, quo a Po. alienatus erā. ¶ Reliquæ dignitatis: quē adhuc mihi reſtabat. ¶ Parari, pro parabant hoies: qui mihi uim inferrent. ¶ Aueto. i. ualde ſaluus ſit. ¶ Sollicitatam, ad ſeditionē. ¶ Exornat, inſtruit. ¶ Faſcib⁹
Faſces . i. lictoribus, nā faſces erāt ſecures, qbus faſciculi uirgaꝝ erant alligati, quas ſecum lictores ipeRatoribus ꝑferebāt. ¶ Cæteris inſi. uidelicet cū ꝑtexta, q̄ erat ueſtis īperatoria. ¶ Iudicat hoſtē: iudicare hoſtē eſt qd̄ uulgo dicit, el bandizado ꝑ ribello. ¶ Statuit delibe. ãteq̄ dicat. ¶ Sine fraude, ſine pœna ¶ Cōdēnati reꝝ ꝑter eos cōdēnati erãt capite, anteq̄ inirēt cōiurationē, & priſcia.
Præter adducit hunc locū lib. de cōſtru. cū oſtendit præ
cū abla ter interdum cum ablatiuo coniungi.
tiuo
OMNI ¶NOVO cōſi. i. nouo cōſi. ſceleꝝ ¶ Satiſfactio
BO nē excuſationē. Ecce detegit cōſiliū, ordo. Decreui ꝓpōere de cōiuratiōe mihi ipoſita ſatiſfactionē. i. purgationē. ¶ De cul. i. de cōiuratiōe mihi impoſita. ¶ Ex nulla cōſci. i. ꝙ nullo mō eſſem conſcius tāti ſceleris, quā. ſ. culpā licet & uera cognoſcas. Mediuſfidius aduerbiū iurādi a mediatore, & fide. i. per Mercuriū: qui mediator & fidus interpres deoꝝ eſt: uel ꝙ melius eſt: mediuſfidus. i. mediante fide. ¶ Ego. cō. iniu. quantū ad facta. ¶ Et con. q̄tū ad uerba. ¶ Quod. e. pri. fructu laboꝝ, & hoc q̄tū ad bella. ¶ Induſtriæq; q̄tū ad utilitatē, uel q̄tū ad utilia cōſilia. ¶ Suſcepi. i. ſub me accepi. ¶ Cām mi. ꝓ mea cō. i. quēadmodū ſemp cōſueui. ſed ne opponeret: ꝙ ꝓ aliqua neceſſitate feciſſet hoc remouet dicēs. ¶ Nō qa æs alie. &. q d. nō ſuſcepi qa nō poſſem ꝑſoluere. ¶ Ex poſſeſ. i. ex his, quæ poſſideo. ¶ Alienū æs meis no. ſ. ſumptū cū &c. ¶ Liberalitas. Oreſtil. i. libera Oreſtilla perſolueret. ¶ Alienū. ſ. mutuo acceptū. ¶ Alienis no. i. ad fidem alienoꝝ, ideo dicit noſbus: quia fœneratorum, & debitoꝝ: & fideiuſſorum nomina ſcribebant. ¶ Perſolueret, inq̄ ex ſuis copiis, & ex copiis filiæ ſuæ, nō ideo inq̄ ſuſcepi, ſed eo. i. ideo ꝙ. ¶ Alienatū, ab honore. ¶ Hoc no. i. hac de cauſa ſum ſecutus. ¶ Satis hone. ſpes reli. meæ digni. cōſer. i. ut ſeruare poſſem qd̄ reſiduū erat libertatis. ¶ Pro meo caſu. i. qualiſcumq; ſequeret exitus. Plura tibi ſcriberē, ſed prouidendū eſt de hoſtibus, qui uim parant mihi. ¶ Nūc igitur Oreſtillā tibi cōmēdo, ut defendas eam: ſed ipſe ad hoc reſpicit, quod ſuperius dixerat: quia Catilina ex itinere cuiꝙ optimo litteras miſerat. & ſe Maſſiliā in exiliū proficiſci mādauerat, ſed hoc totū falſum erat. ¶ Quia ipſe cōmoratus &c. Aliis inſignibus. Per hoc oñdit, ꝙ faſces ſunt inſignia. ¶ Cæteræ multitudini, q̄ erat cū eis. ¶ Statuit diem, antequā ideſt infra quam diem. ¶ Sine fraude. i. ſine poena liceret inquam oibus. Præter comdemnatis. Priſcianus hoc adducit exemplum. Quia præter figuratiue ablatiuo adiunxit, quum accuſatiuo tantum adiungi debeat. ¶ Præterea decernit ſenatus, ut conſules delectum habeant ideſt electionem quid eſt unuſquiſque faciat. Et ecce delectio. ¶ Antonius perſequatur Catilinam. Cicero conſeruet urbem tantus metus erat in urbe &c.

ASCE. ¶IN CONSILIO nouo. i. quod de nouo cœpi de miſeris defendendis & e faucibus fœneratoꝝ eripiendis, ſed ſup. decreui proponere tibi ſatiſfactionem. i. ſufficientem purgationem ex nulla conſcientia de culpa. i. quia nullius culpæ in hoc conſilio mihi conſcius ſum, quā ſatiſfactionem licet. i. licitum eſt ut ſup. cognoſcas uerā ſup. eſſe mediuſfidius (qd aduerbiū iurandi eſt.) i. ita me iuuet aut ulciſcatur ſi mētior, filius dii. i. Iouis uidelicet hercules, alii interpretant. media
Mediuſ & conſcia ſit deorum fides. Aſſerens autem ſatiſfactionē ſeu purgationē. ¶ Ego cōcitatus. i. in iram & indignationē ꝓ
fidius uocatus iniuriis & contumeliis, ex repulſa illatis, ꝙ. i. quia ego priuatus fructu laboris & induſtriæ meæ, non obtinebā ſtatum dignitatis meæ. i. mihi debitū ſuſcepi. ſ. defendendā pro mea cōſuetudine publicā cauſam miſerorum. ſ. oppreſſorum, nō ꝙ. i. quia ego nō poſſem ſoluere æs alienū. i. debitū, ſumptū ex meis noibus. i. obligationibus ex nois mei ſcriptiōe cū. ſ. ita ſit ꝙ liberalitas Oreſtillæ, mulieris illius infamis cū qua nephādas celebrauerat nuptias, perſolueret. ſ. æs alienū ſumptū, &. i. etiam alienis noibus. i. ex debitis & obligationibus alioꝝ, perſolueret dicit copiis. i. copioſis facultatibus ſuis & filiæ. ſ. ſuæ, ſed ideo ſup. ſuſcepi illam cauſam, ꝙ uidebam hoies non dignos honore. ſ. Ciceronem nouum hominem, honeſtatos. i. ſummis honoribus affectos, ꝙ ꝓ & ꝙ ſentiebam me eſſe alienatum. i. alienum factum ab honore, ſuſpicione falſa, quam Cicero de eo iniecerat ut hic prætendit (uerba enim ſunt interpretanda ad mentem loquentis licet uera non loquatur.) hoc nomine ideſt hoc prætextu ſum ſecutus ideſt aſſecutus aut tantum ſectatus pro meo caſu. ſ. ſecundum caſum in quo fueram, ſatis honeſtas. i. amplas & pulchras ſpes, dignitatis ſup. meæ, reliquæ ideſt

ſi qua mihi

si qua mihi adhuc reliqua est, cõseruãdæ. i. cõseruare reliquã dignitatẽ meã deinceps satis honeste spero. Cũ ego uellem scribere plura, nũciatũ ẽ. s. ab exploratoribus, uim parari mihi. s. a cõsule, ergo sub ipsam fugã hæc scripserat. Ego cõmẽdo nũc Orestillã coniugẽ tibi & trado tuæ fidei, & tu rogatus ꝑ liberos tuos. i. p salutẽ & charitatẽ liberorũ tuorũ ut sup. defendas eã ab iniuria, aueto. i. esto salutatus & saluus, quod finis est epistolæ, unde patet ẽt aueto a discedẽte dici posse. Aueto ¶ Sed ipse Catilina cõmoratus paucos dies apud caium Flaminiũ in agro aretino. i. in territorio aretii ciuitatis mediterraneæ in tuscia seu hetruria mille & ducẽtis stadiis distãtis ab urbe, eratq; municipalis ut docet ꝓsius, dũ ipse exornat .i. ornamẽtis decorat ciuitatẽ. s. aretinã, sollicitatã. i. uexatã concussam antea armis, cõtẽdit. i. tota ui tendit ad Mãliũ in castra cũ fascibus. s. uirgarũ & securis a lictoribus post cõsulẽ ferri solitis in urbe, & post imꝑatorẽ in exercitu, & cũ aliis insignibus iperii: ut cũ ꝑtexta aut trabea uite & aquila. Aretiũ ¶ Hæc ubi romæ cõperta sunt. Ordo est. ¶ Vbi. i. postq̃ (q̃a aduerbia loci & tẽporis fere cõfunduntur ut hucusq; in hunc usq; locũ uel in hoc tẽpus sicut etiã noia locus & tẽpus, ut dicẽdi locus. i. opportunitas.) hæc. s. catilinã cũ insignibus se recepisse in castra Mãlii. Cõperta. i. immo explorata & uera inuenta sunt, Romæ. s. in senatu, qui aliter nõ iudicasset, senatus iudicat catilinã & Manliũ hostes, & statuit cæteræ multitudini. s. exercitus diem antequã. s. diem. i. ante cuius aduentũ liceret multitudini discedere ab armis, sine fraude. i. impune, sine pœna, fraus. n. capitur non semper pro dolo, sed frequentius pro fraudatione. i. diminutione rerũ & honoris, liceret dico oibus, præterq̃ cõdemnatis rerũ capitaliũ, subaudi sententia aut iudicio, in quo caput expostulabat. Hoc ẽ oẽs qui præter illud factum non meruerant exitium poterant ipune ab armis discedere, quod prudentia senatus factũ ẽ, ut sine periculo reip. principes cõiurationis punirent. ¶ Præterea senatus decreuit uti. i. ut cõsules habeãt delectũ. s. deligerent milites ad bellũ. Et ut caius Antonius maturet perseq catilinã cũ exercitu. ¶ Cicero sit ꝓsidiũ. i. ꝓtectio urbi. Aduerbia loci & tpis Fraus

Ea tẽpestate mihi imperiũ P. R. multo maxime miserabile uisum ẽ, cui cũ usq; ad occasum ab ortu solis, omnia domita armis parerẽt, domi ociũ, atq; diuitiæ, q̃ prima mortales putãt: affluerẽt. Fuere tñ Ciues, q sese Rẽq; pub. obstinatis animis perditũ irẽt, nãq; duobus Senatus decretis, ex tãta multitudine, neq; ꝓmio inductus cõiuratiõẽ patefacerat, neq; ex castris Catilinæ q̃sq̃ omnium discesserat. Tanta uis morbi: uti tabes: plærosq; ciuiũ animos inuaserat. Neq; solũ illis aliena mens erat, q cõscii cõiurationis fuerant. Sed omnino cũcta plæbs, nouarũ rerũ studio, Catilinæ cœpta ꝓbabat. Id adeo more suo uidebatur facere. Nã semp sunt in ciuitate, q̃bus opes nullæ sũt, bonis inuidẽt, malos extollũt uetera odere, noua exoptãt, odio suarũ rerũ mutari oia studẽt, turba atq; seditiõibus sine cura alũtur, qm̃ egestas facile hr̃ sine dãno. Sed urbana plæbs, ea uero ꝓceps erat multis de caũs, primũ q oium ubiq; ꝓbro, atq; petulãtia ꝓstabãt. Itẽ q

¶EA TEMPESTATE. Hic patriæ casum miseratus Sal. ¶ Cui cũ. i. P. R. ¶ Ab or. solis. i. ab occidẽte ad orientẽ. i. uniuersus orbis ab eo subactus est. ¶ Domita, uicta. ¶ Parerẽt: obedirẽt. ¶ Affluerent, abundarent scilicet ocium, & diuitiæ. ¶ Prima idest ꝓcipua, & excellentia. ¶ Perditũ, ad perdendũ se. ¶ Nãq;. Reddit rationem, cur miserabile sibi uisum fuerit iperium Po. R. ea tẽpestate. ¶ Duobus. s. factis duobus decretis quæ supra memoraui, unũ siquis cõiurationem indicasset maxima sumptuũ esse ꝓmia: alterũ q intra certũ diẽ, qui in exercitu Mãlii & cati. erat, ipune ab armis discedere liceret. Tãta. n. cã erat cur neq; q̃sq̃ cõiurationẽ patefecerat, neq; ab armis discesserat. ¶ Tãta uis, tãtus impetus. ¶ Vti tabes, ueluti q̃dã cõfectio atq; contagio. ¶ Plærosq; ci. i. aĩos multorum ciuiũ. ¶ Aliena, aliena erat a reip. statu, eorũ. s. q cõscii cõiurationis fuerãt cã. ¶ Cũcta plæbs, oẽs sine exceptiõe. ¶ Probabat, laudabat. ¶ Incœpta, ¶ Proposita catili. ¶ Studio noua. re. uoluntate nouarum rerum. ¶ Adeo. i. certe: q̃a sibi sua displicẽt. ¶ Bonis inuidẽt, q̃a boni nullo sibi malis adiumẽto sũt, sp̃erant ex magnificentia malorũ aliq̃d boni cõseq. LAV. VAL.

¶ Vetera, quæ sunt ꝓter utilitatẽ eorũ. ¶ Noua, q̃a sperãt sibi cõmoda fore. ¶ Turba: turbatiõe ¶ Seditionibus, discordiis. ¶ Alunt, nutriunt. ¶ Sine cu. cura rerũ suarũ, qppe q̃a nihil pñt ꝑdere. ¶ Facile, q̃a facile est pauperẽ fieri. ¶ Habet, possidet. ¶ Sine dãno, q̃a q nihil hẽt, nihil amittere pt. ¶ Vrbana plæbs, erat ꝓceps. ¶ Vero, ꝓ sed ea erat ꝓceps. ¶ Vbiq; in oibus italiæ locis. ¶ Præst. bãt, uincebãt, excellẽtiores erãt ꝓbro. ¶ Obscœnitate. Rẽ obscœnã itelligit, ut sunt stupra adulteria, incestus. ¶ Petulãtia, superfluitate: nã petulãtia ꝓprie est loq̃citas. i. supfluitas in uerbis, sed couenit, ut nõ solũ uerborũ supfluitas dicatur, sed ẽt supfluitas bibẽdi, edẽdi, & cæterarũ rerũ, q̃ luxuriæ sunt. ¶ Itẽ alii cõflauerãt Ro. q ꝓstabãt pa. i. qui rẽ a patribus relictam amiserant, uel cõuiuiis sumptuosis, uel amoribus illicitis, uel cõdẽnationibus: cũ pœnas pecuniarias soluere coacti cẽnt pp scelus aliquod ppetratũ. ¶ Amissis, ꝑditis diuitiis q̃s eaũ: pr̃es testamẽto reliquerãt. Petulantia

¶EA TEMpestate. Multo maxime augmentũ augmẽto addidit. ¶ Perditũ irẽt. i. ꝑdere. ¶ Obstinarẽt. i. malignitate pertinacibus, & induratis & obstinatis uere. ¶ Nãq; duobus senatus decretis. Siquidẽ senatus duo decreta dederat, ut si q̃s seruus cõiurationẽ idicasset, libertatẽ primũ ꝓ ꝓmio hr̃et. Et quis ab armis discedere uellet, infra diẽ statutũ discedere liceret, sed pp illa decreta neq; q̃sq̃ &c. ¶ Vti. i. sicut tabes. Tabes morbus est porcorũ, qui de uno transit ad aliũ, ita illi, q coniurati erant catilinæ fauebãt. Neq; solũ illis erat aliena mens a repu. &c. ¶ Sed studio. i. propter studiũ nouarũ rerũ Nouas res coniurat iões uocat. ¶ Odio suarum rerum, quæ aduersæ sunt, & fere nullæ. ¶ Turba idest turbatione. ¶ Sine cura, quia cũ habeant nihil: de nihilo curant. ¶ Sine dãno, cum pauper non habeat quid amittat, ita cũcta plæbs fauebat inceptis catilinæ. ¶ Sed urbana plæbs, maxime ea uero erat præceps, idest præcipitata in malũ, & quare præcipitata erat; uarias causas assignat. ¶ Primũq;. i. prima causa est hæc. ¶ Vbiq; præstabant. i. ubiq; prestantes erant. ¶ Probro idest obprobrio, ad uerba ¶ Atq; petulantia idest lasciuia, ad facta. a peto is, petulantes enim superflua appetunt, & illi erant qui amissis patrimoniis, idest qui patrimonia amiserant &c. OMNI. BO. Tabes

¶EA TEMpestate. Plangit statũ imperii ro. eo tpe dicẽs. ¶ Imperiũ po. ro. uisũ est mihi ea tẽpestate, eo tpe quo talia fierẽt, multo maxie. i. maxime olum miserabile. ¶ Cui impio cũ oia ab ortu solis usq; ad occasũ parerẽt. i. cederẽt & obedirẽt, dõita. i. subacta & mitia facta armis. s. ro. & sup. ociũ atq; diuitiæ, q̃. s. duo: aut q̃. i. q̃s res mortales. i. hoies, putãt prima. i. ꝓcipue bona: affluerẽt. i. abũdarẽt aut abũde q̃si p affluxũ aduenirẽt: tñ. i. nihilominus fuere ciues. s. cõiurati, q irẽt ꝑditũ sese. i. seipsos & rẽp. aĩs obstinatis. i. ꝑtinacibus in malo & iduratis. ¶ Nãq; duobus decretis senatus, quibus decreuerat ꝯtra pri ASEN.

naces bella gerenda, & ab armis discedentes sine fraude suscipiendos, quisq̄ omnium ex tanta multitudine .i. ex omnibus coniuratis & fautoribus qui plurimi erant, neq; inductus precio supra posito, patefecerat coniurationem, neq; discesserat ex castris Catilinæ. ¶ Tanta .i. tam uehemens uis .i. copia & uigor morbi .i. prauitatis, inuaserat plærosq; .i. fere omnes animos ciuium, uti .i. quemadmodū tabes .i. corruptio lenta prouenıens ex sanguinis infectione. ¶ Neq; mēs aliena a salute reipu. erat solū illis qui fuerant conscii coniurationis, sed omnino, cuncta plæbs, probabat studio .i. propter studium & affectionem nouarum rex, cœpta .i. īcœpta catilinæ. ¶ Cūcta autē plæbs romana uidebat id agere adeo idest omnino, suo more .i. ex ueteri cōsuetudine. ¶ Nā ii quibus nullæ sunt opes .i. facultates inuident semper in ciuitate bonis .s. uiris & extollūt .i. exaltant malos, & odere .i. odio prosequunt, uetera .i. instituta & facta etiam bona & exoptāt noua .i. nouas res, & studēt .i. studiose uolunt oia mutari odio suarum rex quæ illis displicent, & alunt turba .i. turbatione reip. atq; seditionibus, sine cura .i. sollitudine amittendæ rei suæ, quoniā egestas habetur facile sine dāno .i. sine iactura. ¶ Sed plæbs urbana, ea erat uero .i. ad ueræ & sine dissimulatiōe pceps .i. ad ruinā festinās de multis causis .i. ob multas causas. ¶ Primum præcipites ibāt hi qui præstabāt .i. eminebant maxime oium & ubiq; probro .i. dedecore atq; petulantia .i. insolentia uitæ qua unumquēq; petulanter lacessebant, ut ē hi qui. uagabant .i. discurrebāt.

per dedecora pāmoniis amissis uagabāt. Postremo quos flagitiū aut facin⁹ domo expulerat. Hi ro. sicut ī sentinā cōfluxerāt. Deinde multi mēores Syllanæ uictoriæ. q ex gregariis militib⁹ alios senatores uidebāt. alios ita diuites, ut regio uictu, atq; cultu ætatē agerēt, sibi qsq; si ī armis foret, ex uictoria talia spabat. pterea iuuēt⁹ q ī agris manuū mercede inopiā tolerauerat. priuatis atq; pub. largitionib⁹ excita urbanū ociū īgrato labori ptulerat, eos atq; alios oēs malū publicū alebat. Quo minus miradū ē, hoies egētes malis moribus maxima spe Reip. iuxta ac sibi cōsuluisse, Præterea quorum uictoria proscripti Syllæ parentes, bona erepta, ius libertatis iminutū erat haud sane alio animo belli

LAV. VAL. ¶ PER DEDECORA per uituperia, & opprobria. ¶ Fla. a. f. flagitiū dicitur omne uitium flagitatione .i. reprætensione dignū, & potest in uerbis considerari, nam flagitiū esset, si quis periurium faceret hoc enim constituitur uerbo nō re. ¶ Facinus autem est uitiū, quod in facto consistit, ut esset furtum, homicidium, adulterium, cōmittere. ¶ Hi ro. sicut in senti. quemadmodū aqua uitiosa per rimas in fundo nauis igreditur, ita uitiosi homines, & perditi se Ro. contulerāt. ¶ Sentina. Sentina est aqua uitiosa p rimas in fundo nauis ingressa putridæ & mali odoris, uñ (Sentina) sentina etiam dicitur a sentiendo, eo qđ odore suo naribus nautarum sentiatur. & propter malum odorem dicitur nauseam facere .i. uomitū. ¶ Memores syl. meminerant quantū ex memoria Syllæ conquesti essent, quapropter eandem utilitatem se consecuturos putabāt. si nouæ res fierent. ¶ Ex grega. mi. ex ignobilibus. nā gregarii milites dicuntur ignobiles, quasi ex grege ut sunt qui militibus seruitia præstāt: quos appellamus agasones: lixas, (Gregarii milites) calones, uel qui pabulatum, uel lignatū eunt. ¶ Victu re. epulis regiis, cultibus regiis, uestibus regiis. ¶ Si foret .i. si ille præstantior esset, qui fortior esset in armis. ¶ Quæ mer. hoies appellabantur operæ, ut in epistolis Ci. ad atticū uerūtamen in sacra pagina inuenitur misit operarios in uineam suā, & itelligit de hmōi hoibus. ¶ Mercede, ut ligonizare agros, putare uites. ¶ Priuatis, quas fieri uidebat, & superiori tempore factas esse audiuerat. ¶ Ingrato, molesto, nō placido sibi. (Operæ Oparii) ¶ Eos agrestes operas. ¶ Quo, propter quod. ¶ Egentes pauperes, maxima spe utilitatis proposita. ¶ Sibi, ac. r. p. iuxta, quod sibi utile est, id etiā reip. utile uideret. ¶ Præterea il. alios cōmemorat, qui parati erant ad rempu. perturbandā quoq; omnes erant ciues ro. ¶ Victoriā. propter uictoriā Syllæ. ¶ Paré. qui fuerant secuti partes Cai. ma. ¶ Proscripti. capite damnati a Syl a. ¶ Bona er. quia qcūq; proscripti fuissent. unusqsq; bona eorū diripere poterat. ¶ Ius li. Vnū seqt ex reliquo, nā qto magis oppressi fuerāt, tanto minus libertatis erat eis. ¶ Alio. a. q illos quos supra memoraui.

(Agasoes) OMNIBO. ¶ PER DEDECORA & quia longum esset commemorare omnes dicit. ¶ Postremo, omnes quos. Flagitium, in factis. ¶ Facinus. in dictis, hi iquam omnes sordidi. ¶ Confluxerant. Romam, ueluti in sentinam fluunt sordes, dr sentina a sentiendo, eo quod grauiter sentiat fetor eius. ¶ Deinde, est alia causa corruptionis ex militibus. Gregariis .i. qui erāt de grege idest de plæbe. Quisq; sibi spabat talia uentura ex uictoria. ita tamen, si foret in armis uictoria subaudi. ¶ In armis foret .i. in armis Catilinæ. ¶ Præ. i. pter istas causas, erat & ista. ¶ Excita comota ad bellū donis. ¶ Vrbanū ociū. quod esset bellum sperabant adipisci. ¶ Ingrato labori quem exercebant in agris. Quo .i. propter quod. ¶ Minus mirādum est homines egentes, utpote qui talia sibi sperabant, quæ Syllanis contingerant. ¶ Iuxta .i. æqualiter. ¶ Cōsuluisse. r. p. ac sibi quia sibi & reip. male cōsuluerunt. ¶ Præ. i. præter hos supra dictos, quorum parentes proscripti erāt .i. deleti in tabulis, in quibus prius essent conscripti. ¶ Sane .i. certe. ¶ Haud, pro non. ¶ Alio animo, q supra.

ASCE. ¶ PER DEDECORA idest per omnem infamiam: amissis pāmoniis .i. postq̄ amiserant pāmonia sua, postremo hi quos flagitium idest enorme scelus, aut facinus idest enorme factum expulerat domo idest patria sua, hi inquam omnes confluxerant idest impetuose & abunde confugerant Romam, sicut in sentinam idest collectorium omnium sordium, sicut sentina in naui sordidas aquas receptat, deinde multi memores uictoriæ Syllanæ idest licentiæ obtentæ per uictoriam Syllæ. q idest quia uidebant alios idest nonnullos ex militibus gregariis idest uulgaribus & infimis, qui gregatim ut pecora sine honore ab imperatore aguntur. senatores idest patres conscriptos, & alios ita diuites ut agerent ætatem uictu atque cultu idest amictu regio idest, regali, quisque sperabat sibi talia ex uictoria supple euentura, si foret in armis. ¶ Præterea iuuentus scilicet rusticana, quæ tolerauerat scilicet prius in agris, inopiam idest egestatem mercede manuum idest ex labore manuum sumpta, excita idest prouocata, largitionibus idest donis captiosis priuatis atque publicis, prætulerat ocium urbanum, labori ingrato idest nullam mercedem condignam satis referenti. ¶ Malum publicum idest perditio & perturbatio republi. alebat eos scilicet dictos, atque alios omnes scilicet consimiles, quo idest quocirca est minus mirandum homines egentes, ut erant coniurati cōsuluisse .i. opē tulisse malis moribus per quos salutem sperabant. maxima spe reipub. scilicet potiundæ, iuxta idest pariter ac idest ut sibi scilicet ipsis. ¶ Præterea illi quorum parentes proscripti sup. erant uictoria idest per uictoriā Syllæ, & bona erant erepta, & ius libertatis erat iminutū, expectabāt euētū .i. exitū belli haud .i. nō sane .i. multū alio aio, q .s. q multi pscriberent, & sua amitterent.

EVENTVM

EVENTVM.s.ut resp.pderet.¶ Aliarũ.i.qui ptes sequebant senatui aduersas q̃ ipsi uellẽt. Minus ua.s.cæteris,q̃ senatu plus ualebãt,ipsi uero optabant rẽp.pturbari,eo ꝙ nemo uellet alios authoritate plus ualere,q̃ seipsos.¶ Id ma.ꝙ tribunatus restitutus fuerat,& recte malũ dicit,nã ut ẽt Ti.Li.dicit potestas tribunitia infensa erat senatui.¶ Reuer.in ci. nã intermissa fuerat tribunitia potestas cũ senatus uires suas auxisset.tribu.pl.deposuisset.¶ Gn.Põ.qui bellũ ciuile contra Cæ.gessit,sed nõdũ tẽpus huius belli ciuilis euenerat,cũ in urbe reuerterat.tribuni.po.Põ.ut sibi fauorẽ populi conciliaret. rogationes ad populũ tulit,ut & tri.ple.crearent qui magĩatus sempinsensus erat ordini senatus.¶ Aetas qa iuuenis aius,quia incitati erãt aduersus patres.¶ Cri.senatũ.¶ Lar.legimus Cæ.populo fecisse cõuiuiũ.¶ Fieri,pro fiebant.¶ Plæraq̃,maior pars.¶ Ope,possibilitate,sic Virg. Non opis est nſæ Dido.¶ Nobilitas adolescẽtes.¶ Sub spẽ.i. simulantes se defendere senatus authoritatem, sed tñ hoc faciebãt,ut magis senatũ defenderẽt, q̃ ut suas opes augerent.¶ Pro sua ma.i.pro defendenda sua magnitudine.¶ Quicũq̃.i.oẽs ciues.¶ Alii.Declarat q̃uo honestis noibus partes certabãt modestia,ut se cõtinerẽt.¶ Modus finis.¶ Vtriq̃,& plæbis:& patricii.¶ Gn. Põ.q semp popularis.i.populo gratus fuerat,& plæbẽ qbuscũq̃ poterat rõnibus sibi uendicauerat.¶ Bellũ ma.cõtra piratas,q itiera obsederãt, & transeuntibus bona diripuerãt.¶ Mithridaticũ, nã deuictis piratis missus est contra Mithridatẽ regẽ ponti,quẽ Põ.tandẽ coegit ad mortẽ. Plæbis opes duce amisso Põ.uidelicet.plæbs in pœnis uenit.¶ Paucorũ.s.nobiliũ,paucorũ dixit.qa plæbs maiori in numero est q̃ nobilitas. LAV. VAL.

euentũ expectabãt. Ad hoc qcũq̃ aliarũ quã senatus partium erãt cõturbari rẽp.q̃ minus ualere ipsi malebãt,id adeo malũ multos post annos i ciuitatẽ reuerterat. Nã postq̃.G. Põpeio & .M. Crasso cõsulibus tribunitia ptãs restituta ẽ, hoies adolescentes summã ptãtẽ nacti, qbus ætas, aiusq̃ ferox erat, cœpere senatũ criminãdo plæbẽ exagitare, deide largiẽdo, atq̃ pollicẽdo magis incẽdere. ita ipsi clari potentesq̃ fieri. Cõtra eos summa ope nitebat plæraq̃ nobilitas, sub senatus spẽ, p sua magnitudine. Nãq̃ uti paucis uerũ absoluã, post illa tpa quicũq̃ rẽpu. agitauere, honestis noibus alii sicuti iura populi defenderent, pars quo senatus authoritas maxima foret: bonũ publicũ simulantes, pro sua quisq̃ potentia certabat. Neq̃ illis modestia, neq̃ modus cõtentionis erat, utriq̃ uictoriã crudeliter exercebãt. Sed postquam Gn.Põ. ad bellũ maritimũ, atq̃ Mithridaticum missus est, plæbis opes imminutæ, paucorum potẽtia creuit.

AD HOC,qui erãt aliorũ partiũ q̃ senatus:sentiebãt cõtra.r.p.ut sic magis ualerẽt,q̃ ipsi uellẽt minus ualere rep.cõturbata,& qa ais adeo obstinatis erãt,ideo malũ illud reuerterat.Antiquũ est:& bñdico reuerterat.nã prius extiterat,ad quod oñdendũ author facit digressionẽ.Siquidẽ tribunitia ptãs maxima eẽ solebat. Tribunus.n.quotiens uolebat,plæbẽ cõtra nobilitatẽ excitare poterat,sed iã longo tpe deperierat.Cõtingit aũt.G.Põpeiũ,&.M.Cr.eodẽ tẽpore tribunos,& cõsules eẽ,qui quodãmõ neglecto cõsulatu tribunatũ uoluerũt in pristinũ statũ reuocare,& ita plebẽ cõtra nobilitatẽ grauiter excitare,& tunc a plæbe grauissime astricta est nobilitas,postea cõtigit Põ.contra Mithridatẽ regẽ ponti missum fuisse,& tũc opes plæbis maxime sunt imminutæ.& sic ecõtrario plæbs grauissime astricta est a nobilitate.Et hoc exequit̃ author dicens.¶ Nã postq̃ tribunitia potestas restituta est in pristinũ statũ.¶ Homines adolescentes.Tales eos oñdit,ꝙ cito qd tale facerent,ita ipsi.s.cõsules.Fieri.i.fiebant clara in fama.Et cõstantes in populo sub spẽ senatus,dicebant.n.causa,& defensione senatus facere,sed tñ id faciebãt.¶ Pro sua magnitudine.i.ſm posse suum,& bñ dixit sub specie senatus.¶ Namq̃ ut paucis uerũ.i.ueritatẽ paucis &c.¶ Quicunq̃ agitauere.r.p.sub honestis causis agitauere honestas semper prętendebant causas,& uere honestas.Nã alii,qui infestabant nobiles,id faciebant,sicuti defenderent iura populi.se.n.id facere dicebant.¶ Pars uero,quæ plæbẽ infestabat.quo.i.ut authoritas senatus foret maxima bonũ.p.simulantes, quod non erat.¶ Neq̃ modestia,in uerbis.¶ Nec modus in factis.¶ Vtriq̃,cum,qui fauebãt senatui,tum qui plæbi.¶ Victoriam crudeliter exercebant idest per crudelitatem uincere intendebant.¶ Sed postquam Gn.Pompeius ad bellum Mithridaticum.i.contra Mithridatem.¶ Potentia paucorũ creuit.s.nobilium,& quia nobiles omnia tenebant. OMNIBO.

AD HOC.i.insuper quicunq̃ erant aliarũ partiũ atq̃ i.q̃ senatus.i.quicũq̃ senatoribus inuidebãt,ut tribuni plæbis plærũq̃ ipsi malebant remp.cõturbari q̃ nimis ualere.i.incolumẽ esse cũ dãno suo,alii legũt minus ut sit malebãt remp.conturbari q̃ ipsi minus ualere,sed sic legẽdũ esset ipsos q̃.n.cõsimiles casus uult,nisi legat ualerent.Id malũ.s. uelle remp.turbari reuerterat sup.se.i.reuersum erat.in ciuitatem.s.romanam,adeo idest omnino.post annos multos.¶ Nã postq̃ potestas tribunitia.i.tribunorũ plæbis diu desueta,est restituta Cn.pompeio & .M.Crasso cõsulibus.i.dum illi consules erant,hoies adolescentes & ita audaces & improbi annis:nacti summã potestatem ut tribunitiam,aut cõsularẽ(quib⁹ ætas.s.iuuenilis & animus erat ferox cœpere.i.cœperunt exagitare.i.commouere:criminando.i.accusando criminis,senatũ,deinde cœpere incẽdere plæbẽ,magis largiendo.s.quæ habebãt, & pollicẽdo.s.futura,& ita cœpere ipsi fieri clari & potentes. Plæraq̃.i.frequens aut fere ois nobilitas.i.nobiliũ multitudo,nitebatur summa ope.i.totis uiribus & facultatibus,contra eos idest tales seditiosos,sub specie.i.nomine senatus.s.defendendi,pro sua magnitudine.i.pro uiribus & opibus non pro æquitate.¶ Namq̃ uti.i.ut ego absoluam.i.absolute fatear uerum,paucis.s.uerbis quicũq̃ agitauere.i.sollicitauerũt & cõmouerunt remp.post illa tempora quibus tribuni plæbis restituti fuerant,certare.i.certabãt quisq̃ pro sua potẽtia.i.iuxta potẽtiã suã,simulãtes bonũ pub.honestis noibus.i.ptextib⁹ & excusationib⁹,ut ænei.iiii. Cõiugiũ uocat,hoc ptexit noie culpã)alii sup.certabãt & cõtẽdebãt sicuti defenderẽt iura populi.pars.i.ptim quo.i.iõ ut authoritas senatus foret maxima.¶ Neq̃ modestia.i.moderatio.neq̃ modus.i.finis,contentionis erat illis quia utriq̃.s.tam patritii q̃ plæbei exercebant uictoriam suam crudeliter cum crudeli oppressione eorum quos uicerant.¶ Sed postq̃ Cneus Pompeius &c.Tangit merita Pompei magni in populũ Romanũ,eius enim præsentia minus opprimebant plæbei a potentioribus dicẽs.¶ Sed postq̃ Cneus pōpeius ob uirtutem magnus dictus,missus est ut iperator a senatu romano.ad bellũ maritimũ.i.in mari gerendũ cõtra piratas quos intra quadragesimum diẽ subegit,ut author est in uita eius Plinius secundus,atq̃ ad mithridaticum contra mithridatem regem ponti quem ad uenenũ compulit,opes idest facultates plæbis scilicet Romanæ,sunt imminutæ,& potentia paucorum.s. nobilium,creuit.i.aucta est. ASCE.

Hi magistratus, puincias aliaq; oia tenere, ipsi innoxii florentes sine metu ætatē agere, cæterosq; iudiciis terrere gravissime, quo ipsam plæbē in magfatu placidius tractarent, Sed ubi primū, dubiis rebus novandis spes oblata est, vetus certamen aios eoꝝ arrexit. Quod si primo prælio Catilina superior, aut æqua manu discessisset, profecto magna clades, atq; calamitas Rēp. oppressisset. Neq; illis, qui victoriā adepti forent, diutius ea uti licuisset. quin defessis & exanguibus, qui plus posset libertatē: atq; imperiū extorqueret. Fuere tñ extra coniurationē complures, qui ad Catilinā in initio profecti sunt. In his erat Fulvius Senatoris filius, quē retractū ex itinere parēs necari iussit. Iisdē tēporibus Ro. Lentulus sicuti Catilina præceperat, quoscūq; moribus, aut fortuna novis viribus idoneos credebat, aut per se, aut per alios sollicitabat: neq; solū cives, sed cuiuscūq; modi genus hominum: quod modo bello usui foret. Igitur. P. Vmbreno cuidam negocium dat uti legatos Allobrogum requirat, eos si possit impellat ad societatem belli, existimans:

LAV. VAL. Innoxii. ¶HI. s. nobiles. Innoxii. Innoxius dr nō solū, q nemini nocet, sed & q a nullo nocet, sicut hoc loco accipiendū est. ¶ Florentes, opibus. ¶ Sine metu, a plæbe. ¶ Iudiciis, cōdēnationibus. ¶ Terrere ipsi, q in magfatu erant, alios nobiles terrebāt iudiciis, ut placidius tractarēt plæbē: ut si plæbs subiecta teneret: ipsa facili⁹ ferret, cū videret alios iudiciis terreri. ¶ Dubiis, cū res dubiæ eēnt. ¶ Novādis re. i. novitate reꝝ. ¶ Vetus cer. quod inter nobiles, & plæbē fuerat. Primo plio, quod gestū est iter Cati. & Anto. cōsulē. ¶ Aequa manu, æquo marte. ¶ Clades: pnicies. ¶ Calamitas, miseria. ¶ Quin, pꝗ nō. ¶ Defessis. s. victoribus, detrimētis belli lassis. ¶ Exanguibus, languidis, vulneribus acceptis in bello. ¶ Extorqueret, vi auferret. ¶ Qui plus posset. significat, aut magnū Pō. sive Cras. quoꝝ opes maximæ erant in urbe Ro. ¶ Extra cōiu. qui cōiurationis conscii nō erāt. ¶ In his. s. q cōiurationis ignari ad Cati. pficiscerent. ¶ Quē. i. Fulviū. ¶ Retractū ex iti. domū reductū. ¶ Neca. suffocari sine iudicio, cū ad cōiuratores pfugæ se conferre voluisset. ¶ Iisdem tpibus, nōnulli extra cōiurationē pfecti sūt in castra ad Catilinā. ¶ Sicuti Ca. pcē. nā ut superius dixi, cū discessit Catilina, tradidit negocium Lentulo, ut oia diligenter ageret, quæ ad cōiurationis opus ptinerēt. ¶ Idoneos, aptos. ¶ Novis rebus, ad novādas res. ¶ Motibus, qa malis moribꝰ vivebāt & vixerāt: & iō pduriores erāt ad flagitia. ¶ Fortuna, qa pauperes erāt, & inopes. ¶ Per alios, p inter nūcios. ¶ Cuiuscūq; modi. g. ho. i. oē genus hoium. ¶ Usui, utilitati. ¶ Bello. ad bellū. ¶ Igit, qa pter cives ro. etiam cuiuscūq; generis homines sollicitabant, qui bello usui forent. ¶ Allobrogum. Sunt populi Galliç Transalpinæ. ¶ Ad societatem, contra patriam.

Allobroges

OMNIBO ¶IPSI innoxii erāt. Innoxii in passiva significatione. i. quibus nemo nocebat, ideo florētes erāt psperitate sua gloriantes. Terrere. i. terrebant. ¶ Cæteros iudiciis idest ignobiles. ¶ Quo. i. ut. ¶ In magfatu. i. ipsi facti magri. ¶ Tractarent plæbē placidius. i. magis iuxta placidum. ¶ Sed ubi, ita plæbs attrita est, & postq̄ primū potuit surrexit. s. p Cati. & hoc est, quod supius dixit. Reverterat vetus certamē. qd fuerat iter nobiles & plæbē. ¶ Eoꝝ q erāt ex pte plæbis. Q d. i. ppꝗ, qa erecti sūt. Si pri. plio nō fuerit. s. victor. ¶ Catilina discessisset supior. s. victor. ¶ Aut æq̄ manu. i. æquo plio. ¶ Fuere. Redit ad novationē, facta digressione, continuat & dicit illos, q de cōiuratione erāt pfectos esse ad Catilinā, & qdē, q nō erāt ad eū pfecti sūt. & hoc ē. Fulvi⁹, extra cōiurationē. ¶ Retractū ex itinere. Per hoc ondit q̄tū ab oibus diligēda sit. r. p. qa & pr cōtra. r. p. filio nō pepcit, ita catilina se, & suos extra romanā urbē pparabat. ¶ Iidē tpibus ro. Lētulus. ¶ Sollicitabat, quoscūq; credebat idoneos rebus. i. cōiurationi. ¶ Morib⁹. i. p malos mores. ¶ Aut fortūa. i. egestate, qa & ñ solū p se, sed & p alios. ¶ Igit cuidā dat negociū. s. Publio Vmbreno, ¶ Legatos, qui vectigalia Romana a Gallis obtulerant. ¶ Oppre. alie. ære. i. oberratos.

ASCE. ¶HI. s. pauci potētes, tenere p tenebāt, aut cœpant tenere magfat⁹. i. officia pub. & ipia, & puicias, qbus perāt & alia oia. s. e qb⁹ honor aut res accresceret, ipsi. s. potētes inoxii. i. nullis obnoxii nec debitores, aut qb⁹ nulli nocuerūt, florētes s. divitiis & honore, agere, p agebāt, ætatē sine metu: qa potentiorē nō hēbāt & adversitatē fortunæ aut pauperiē sibi nō timebāt: & terrere. i. terrebāt, cæteros hoc est plæbeios, iudiciis. i. cōdenationib⁹ & cōtra isontes latis, quo. i. iō ut, tractarēt placidius. i. facili⁹ & sine cōtroversia, plæbē in magfatu. i. qñ ipsi futuri erāt i magfatu. ¶ Sed ubi. i. ut primū spes est oblata, reb⁹ dubiis. i. formidolosæ plenis aleæ. i. formidolosū hñtib⁹ incœptū, novādis. i. mutādis, certamē vet⁹ qd sp habuerāt plæbei cū nobilib⁹, arrexit. s. ad advertēdū & adnitēdū, aios eoꝝ, ꝗ si hoc ē usq; adeo ut si catilia discessisset prio plio i. prio cōflictu supior. i. victor, aut æq̄ manu. i. æqlr victrice & victa, pfecto. i. revera. i. magna cla. i. pnicies & clamitātiū cædes & calamitas. i. strages & vastatio ut sit dū calamitas. i. calamoꝝ hoc ē culmoꝝ a grādie pstratoꝝ agros vastat & colōis pauperiē facit. ¶ Neq; licuisset illis. s. cōiuratis & assecls q adēpti forēt. i. q obtinuissent victoriā. uti ea. s. victoria diutius qn. i. in quo minus is q plus posset q̄ illi, extorqret ab illis libertatē atq; ipium, hoc est, qa pfecta illoꝝ victoria. Cn. Pō. aut Cr. q grādē exercitū tūc hēbāt iteꝝ eos subegissent. Significat aūt hic ꝗ primā victoriā nō obtinuerūt cōiurati tñ hoc est q̄uis cōtra cōiuratos plurimi bella movissent. nō tñ oēs, qa cōplures extra iurationē fuere q sūt pfecti in initio ad Ca. ¶ In his. i. iter hos erat Fulvi⁹ fili⁹ senatoris. s. Fulvii, quē retractū. s. a familiarib⁹ aut amicis pr̃is ex itinere. s. quo ad Ca. pficiscebat, parēs. i. pr ei⁹, iussit necari. i. occidi. ¶ Iisdē tpibus. Docet qd ab iis cōiuratis q Ro. derelicti fuerāt iterea actū sit dicēs. Lētu. sollicitabat rōæ hisdē tpib⁹ qb⁹ ea q̄ dicta sūt foris fiebāt: sicuti. i. quēadmodū catilina pcepat, quoscūq; credebat idōeos. morib⁹. i. pp mores pravos & ob maleficia. aut fortūa. i. pp iopiā, rebus novis. i. inovādis, hoc ē ad res novas faciēdas i rep. Sane morib⁹ & fortūa ablti sūt, casus: reb⁹ novis dti. sollicitabat dico aut p se alios neq; solū sollicitabat cives se. i gen⁹ hoim cuiuscūq; mōi. i. q̄lecūq; eēt qd mō i. dūmō illd foret usui. i. utilitati bello. i. ad bellū. ¶ Igit Lētu. dat negociū cuidā Pub. Vmbrēni reqrat. i. diligēter iqrat legatos allobrogū i. ppłoꝝ illoꝝ i gallia italis trāsalpina, iuxta rhodanū ut inqt strabo lib. iiii. quoꝝ metropolis est viēna civitas in delphinatu, suntq; helvetiis proximi. Nā sunt qui ad gebēnam eos dicāt brixianos seu bressanos dici & delphinates illi proximos. Declinatur autem hic aut hæc allobrox, huius allobrogis vel allobrogos, quia in accusativo facit allobroga: unde iuvena. sat. vii. Rursum qui totiens ciceronem allobroga dixit. Erant autem tunc legati Romæ (& ut impellat eos. s. legatos ad societatem belli scilicet contra potentes sumpti, existimans idest arbitrans censens eos oppressos,

Allobroges

¶PVBLICE

¶PVBLICE,propter nõ solutũ publicũ tributũ.¶ Priuatim,pp tributũ singulaꝝ psonaꝝ,ideo alieno ære erãt obstricti.¶ Bellicosa,qa semp Galli delectanẽ bellis.¶ Negociatus erat.i.negociationẽ fecerat in Gallia,ideo nouerat eos in uicẽ,sicut ipsi eũ noscebãt.¶ Sine mora,q.d.nõ opus fuit lõga salutatione,cũ ipse legatis eẽt notus.& ipse eos nouisset. ¶ Dolẽs.Dicebat,scio uos usq; adeo oppressos,ut soluere nõ possitis tributũ,quod Po.Ro.iposuit ciuitatibus,atq; priuatis hoibus.¶ Magr̃atuũ.uidelicet cõsulũ pretoꝝ,præfectoꝝ prouinciaꝝ,& cæteroꝝ,qui imperiũ populi haberent. ¶ Accusare senatũ,qa cõquestus ad senatũ ipse.nec qdẽ sibi quicq̃ opis attulisset.Esse in eã necessitatẽ adductũ cẽ dicebat,ut calamitatibus suis nullũ sibi remediũ relinquat,pter mortẽ.Dixit Vmbrenus.¶ Aspeꝝ durũ.¶ Ea res,q̃ facerent.¶ Decii Bruti. Hic erat uir Sẽproniæ,quã dixit cõiurationis cõsciã esse, ideo in domũ ipsius duxit legatos,licet ipse coniurationis inscius,eo q; amãtissimus eẽt reip.sed Sẽpronia eius uxor in cõiuratione erat. ¶ Tũ, eo tpe.¶ Præterea,pterq̃ q; in domũ Bruti deduxit,quæ.s.domus cõiurationis erat cõscia pp Sẽproniã.¶ Gabiniũ nam Gabinius senator erat. ¶ Eo.Gabinio.¶ Socios,potẽtissimos,ac nobilissimos huius cõiurationis cõscios.¶ Cuiusq; tã ordinis senatoꝝ q̃ equestris,ut erat cæsar Põ. Cras.Innoxios,innocẽtes,q nihil penitus de cõiuratiõe sciebãt.¶ Amplior eẽt,ut alacriori aio rẽ aggrederenẽ legati.¶ Pollicitos,qa pmiserũt se quoq; ipsi⁹ cõiurationis ptes adiuturos eẽ ¶ In icerto i dubio i ambiguo,qdnã cõsilii potissimũ sequerenẽ,an cõiurationẽ,an reip.statũ iuuarẽt. LAV. VAL.

publice priuatiq; ære aliẽo oppressos: pterea q; natura gẽs gallica bellicosa eẽt:facile eos ad tale cõsiliũ adduci posse. Vmbrenus q; in Gallia negociatus erat,plærisq; pricipibus ciuitatum notus erat,atq; eos nouerat.Itaq; sine mora,ubi primũ legatos i foro cõspexit pcũctatus pauca de statu ciuitatis,& quasi dolẽs casum eius reqrere cœpit,quẽ exitũ tãtis malis sparẽt.Postq̃ illos uidet qri de auaritia magr̃atuũ, accusare senatũ q; in eo auxilii nihil eẽt,miseriis suis remediũ morte expectare.At ego iqt uobis:mõ si uiri eẽ uultis, rõnẽ oñdã:qua tãta ista mala effugiatis.Hæc ubi dixit,Allobroges i maximã spẽ adducti Vmbrenũ orarẽt ut sui misererẽt:nihil tã aspeꝝ,nihil tã difficile eẽ qđ nõ cupidissime facturi eẽnt,dũ ea res ciuitatẽ ære alieno liberaret.Ille eos i domũ.D.Bruti pduxit,qđ foro ppinqua erat,neq; aliena cõsilii pp Sẽproniã,nã tũ Brutus ab Ro.aberat.pterea Gãbiniũ arcessit,quo maior authoritas suo sermoni inesset,eo pñsente cõiurationẽ apit,noiat socios,pterea multos cuiusq; generis innoxios quo legatis animus amplior esset.Deinde eos pollicitos operam suam domũ dimittit.Sed Allobroges diu in incerto habuere quidnam consilii caperent.

¶PVBLICE.i.pp publica tributa.¶ Priuatim, pp sua ppria.¶ Præterea.i.pter eã cãm interpellandi,& hac de cã negociũ dedit Vmbr.¶ Q d.i. qa Vmbrenus erat nego.i.negocia sua habuerat igrẽdo tributa Ro.ciuitatũ Gallicaꝝ.¶ Eos .i.legatos Vmbrẽo datũ est negociũ,qa Vmbrenus &c.¶ Ciuitatis.s.suæ dolẽs casum eius.s.q; ita erat tributaria.¶ Tãtis malis.i.seruituti illi & aliis.¶ Auaritia magi.qa illi sua auferebant, Nos quidẽ mortẽ expectamus.s.pmiũ,uel solacium nostris miseriis,at ego aliud ostendã remedium uobis.¶ Dum ea res quam scilicet facerent.¶ Liberaret eos ab alieno ære idest a tributo, quod soluebant & ita se alienabant.¶ Ille eos in domum.D.Bru.perduxit.His duabus de causis,q; domus erat propinqua foro:& quia Sẽpr. uxor Bruti conscia erat de coniuratione.Diceret aliquis,quomodo auderet eos ducere illuc,cum Brutus non esset de coniuratione dic.Nam tum Brutus a Roma aberat.¶ Innoxios idest immunes.¶ Operam,quidem pollicebant operam, se tamen adhuc dubitabant quid facerent,& ponit utranq; partem deliberationis,& dicit. OMNIBO.

¶PVBLICE & priuatim ære alieno idest debito tã publico q̃ priuato.pterea existimans eos posse facile adduci ad tale consiliũ.i.ad consensum talis cõsilii q;.i.quia gens gallica esset bellicosa natura.i.per naturã.¶ Vmbrenus scilicet Pub. ille de quo iam dictum est,erat notus plærisq; idest pluribus principibus idest primoribus ciuitatum:q; idest quia,ipse erat negociatus id est negocia & mercatum fecerat in gallia,scilicet lugduneñ.ubi nunc celebre est emporium:sed tunc lugdunum aut iam recens aut nondum conditum erat.¶ Itaq; Vmbrenus ubi primum.i.cũ primũ conspexit legatos Allobrogum in foro percunctatus idest interrogatus.aut ubi interrogauerat de statu ciuitatis scilicet Allobrogum potius quam Romanorum,& quasi dolens casum eius scilicet ciuitatis,cœpit sine mora requirere quem exitum sperarẽt tantis malis:Vt plurimum qui grauiter nocere prætendunt sese prodesse uelle simulant,unde saluator noster.Attendite a falsis &c.¶ Postq̃ uidet illos scilicet legatos queri idest cõqueri de auaritia magistratuum.s.Romanorum per quã ciuitas ipsorum Allobrogum exhausta fuerat,& uidet illos accusare senatum q;.i. quia nihil auxilii esset in eo, & uidet eos expectare miseriis suis remedium morte.i.per mortẽ quia mors ultima linea rerum est,inquit.s.Vmbrenus.At ego ostendam uobis(modo.i.dummodo uultis esse uiri.i.uiriles & animosi)rationem.i.medium & uiam,qua effugiatis.i.euitetis ista.i.uestra tanta mala.¶ Vbi umbrenus dixit hæc,allobroges adducti in maximam spem,orare sup.cœperũt aut orare pro orabant,aut pro orauerunt(quia præmisit dixit non dicebat)ut misererenẽ sui.s.allobrogum .unde pluralis numeri est sui respiciens reciproce principale suppositum.s.allobroges,& sup.dicere.i.dicebant aut dicere cœperũt (sedeq; more uerbum dicere subintelligitur)nihil esse tam difficile,quin idest quod non ipsi essent facturi cupidissime.i. auidissime,dum i.dummodo,ea res liberaret ciuitatem .s.allobrogum unde missi erant,ære alieno.i.debito . Ille.s.umbrenus: perduxit eos in domum Decii Bruti mariti Sempronia qui erat unus ex consciis coniurationis,q; domus erat propinqua foro.neq; aliena consilii.i.a consilio coniuratorum,propter Semproniam uxorẽ eius,famosam de qua prius uisum est,nã Brutus aberat tũ ab Roma.¶ Præterea Vmbrenus arcessit.i.aduocat in domum illam Gabinium unũ ex cõiuratis, quo.i.ideo ut,maior authoritas inesset sermoni.s.habito cũ legatis ad bellũ gerendũ & aperit cõiurationẽ eo.s.Gabinio uiro patricio præsente,nominat socios.s.cõiurationis pcipue nobiles,& præterea.i.pter ueros socios nominat multos innoxios.i.immunes & insontes,cuiusq; generis.i.cõditionis uitæ quo.i.ideo ut animus amplior.i.copiosior esset legatis.deinde dimittit eos domum pollicitos.i.postq̃ pollicitꝰ fuere operam suam.i. opem & diligentiam suam.¶ Sed allobroges habuere diu in incerto idest in dubio,quidnam consilii caperent. ASCE. Spither

LAV. VAL. ¶ IN ALTERA parte.uidelicet,ut sequerenť coniurationis partes. Studiũ belli,qa gens illa bellicosissima fuit. ¶ Magna merces,in spe:quia si obtinuerimus ciuitati dominabimur. ¶ In altera par.maiores opes reipu.cõtra cõiuratores. ¶ Maiores opes,nã plus posse uidebať totus Reip.status,q̃ pauci qui cõtra remp.coniurassent. ¶ Tuta cõsilia,qa nihil erat piculi cõiurationẽ patefacere. ¶ Certa pmia. Nã senatuscõ.factũ ẽ,quo pmia dabanť his,q cõiurationẽ indicassent. ¶ Illis,allobrogibus. ¶ Fortuna rei:ut reip.magis faueret quã cõiuratoribus. ¶ Cuius.Quin.Fabii. ¶ Ciuitas eoꝝ Allobrogũ. Nã ut uidimus fieri,una quæq; ciuitas suũ hẽt patronũ. ¶ Studiũ:uoluntatẽ cõiurationis. ¶ Cæteros, socios ꝑter hunc Vmbrenũ,& Gabiniũ. ¶ Bene polliceanť, uidelicet seu paratos esse adiuuandũ cõiurationem. ¶ Quã maxime,ut ita ab eis cõiurationis cõsilia :excipiant,ut ipsi postea negare non possint. ¶ Hisdẽ tẽporibus,quibus illa gerebantur. ¶ In Gallia citeriore,quæ est citra alpes. ¶ Vlteriore,quæ est ultra alpes. ¶ Agro piceno,quem nũc anconitanum appellamus. ¶ Dimiserat,in diuersas partes miserat,ut cũ opus esset:sibi præsto essent. ¶ Incõsulte,quia haꝝ rerum erant imperiti,ideo nesciebant occulte cõiurationẽ seq. ¶ Inconsulte,inconsiderate:simul tali tempore nõ ordine agebant,sicuti Catilina præceperat. ¶ Nocturnis cõsiliis,quia nocturno tẽpore cœtus congregabant,& inter se de cõiuratione cõsilia agebant. ¶ Portationibus teloꝝ,Nã arma portabant,nunc huc,nunc illuc. ¶ Timoris q̃ periculi,omnia timore compleuerant,cũ tamẽ nullum periculum esset. ¶ Ex eo numero,qui metus fecerant.Ex sociis,Catilinæ. ¶ Causa cognita,detecta,plures ex sociis eo numero coniecerat in uincula. ¶ Cõplures,multos. ¶ In uincula,in carcerem. ¶ Itẽ,similiter.quemadmodum ille fecerat in Gallia ulteriore:ita iste in Gallia citeriore multos in uincula coniecit. ¶ Caius,multos.s.coniecerat in carcerem.At Romæ.Nũc dicit,quid fecerit Lentulus in urbe cũ cæteris coniuratoribus,uidelicet cum Vmbreno Gabinio, & cæteris senatoribus,qui huius coniurationis conscii,& participes erant. ¶ Paratis,a catilina.

Fesulas ¶ Fesulanũ.Fesulũ est ciuitas Hetruriæ. ¶ Lucius,quia & ipse huius coniurationis erat socius. ¶ Concione habita,aggregato populo. ¶ Quæreretur,pro cõquæreretur. ¶ Grauissimam inuidiã belli,odium maximũ,ꝙ diceret ciceronẽ desperatum atq; inanimatum fuisse in catilinam:& ꝙ ipse coactus fuerit arma cõtra pñã sumere & hæc oĩa mala cã Ci. peruenisse. ¶ Optio cõsuli.Ci.Hæc maxĩa ẽ laus Sal. ꝙ uerus fuerit historiæ scriptor,nec qcq̃ mẽtit⁹ fuerit. Nã ubiq; laudat Ci.cũ tñ cõstet iter eos maxĩas fuisse inimicitias.

In altera pte erat æs alienũ. studiũ belli, magna merces in spe uictoriæ. At in altera maiores opes,tuta cõsilia ꝓ incerta spe,certa pmia. Hæc illis uolentibus tãdẽ uicit fortuna reip. Itaq;. Q.F.zãgæ cuius pfocinio ciuitas plurimũ utebatur,oẽm rem uti cognouerant aperiunt. Cicc.per zangam cognito cõsilio,legatis ꝑcepit,ut studiũ coniurationis uehementer simulent,cæteros adeant,bñ pollicearitur, denq; operã uti eos q̃ maxime manifestos habeant. Hisdẽ fere tẽporibus in Gallia citeriore.atq; ulteriore. Item in agro Piceno,abrutioq;,& Appulia motus erat. Nãq; illi quos antea Catilina dimiserat,inconsulte ac ueluti per dementiã cuncta simul agebant,nocturnis consiliis,armorũ, atq; telorũ portationibus,festinãdo,agitando oia,plus timoris q̃ periculi effecerant. Ex eo numero cõplures Quin.Metellus Celer prætor ex sociis,causa cognita,in uincula coniecerat. Itẽ in citeriore gallia. C.Murena:qui ei ꝓuinciæ legatus ꝑerat. At Romæ Lentulus,cũ cæteris,qui principes cõiurationis erant:paratis,ut uidebatur,magnis copiis,constituerat uti cum Catilina in agrum Fesulanum cum exercitu uenisset. L.Bestia. Tri.ple.cõcione habita,cum q̃reret de actionibus Cicc.belliq; grauissimã inuidiam optimo cõsuli iponeret.

OMNI. BO ¶ IN ALTERA pte.s.catilinæ erat æs alienũ psoluẽdũ. ¶ Et studiũ belli,qa eos bellare oportebat,ꝑp æs alienũ habẽdũ,sed p studiũ belli erat magna mer.i spe uictoriæ. ¶ At in altera Ci.s.erãt maiores opes.Magna pmia ꝓmiserat si qs cõiurationẽ apiret. ¶ Tuta cõsi.Hoc refeť ad eos:q cõiurationẽ patefecissent. ¶ Pro spe.Incerta pmia ex pte catilinæ erãt pmia certa ex pte cice. ¶ Tãdẽ,post lõgã deliberationẽ,uicit fortuna.R.P.qa legati.R.P.fauerũt. Q.Fabio.Zãgæ, trinominis erat ¶ Ciuitas.i.Ro. ¶ Simulẽt studiũ,ꝙ tñ nõ habebãt. ¶ Cæteros.i.cõiuratores mãifestos.i.oĩno detectos i cõiuratiõe.Ita romæ agebãt. ¶ Hisdẽ fere tpibus.&c.Physicũ tẽpamẽtũ. ¶ In Gallia citeriore q̃,nobis est cisalpina,& ulteriore,q̃ nobis Trãsalpina,nere erat mer⁹,nãq; illi &c. ¶ Q.Metellus celer,trinois erat. ¶ Cognita cã ex sociis.s.suis ¶ Itẽ.C.Murena,q ei ꝓuiciæ legatus erat,q̃ ꝓxima ẽ supiori:cõplures i uicula cõiecerat. ¶ Cõstituerat,ut Lu.Bestia&c.

ASCE. ¶ AES ALIENVM idest debitum eorum & studium belli idest quo ad bellum a natura propẽsi sunt,& magna merces in spe uictoriæ:erat in altera parte scilicet quã Vmbrenus consuluerat. ¶ At idest sed maiores opes idest facultates scilicet,potentiũ & reipub.fauentium,& cõsilia tuta scilicet eorum quæ saluti reipub.consulebant,hoc est quod uulgo dicunt bonæ querelæ & causæ,item certa præmia scilicet a senatu pro indicio coniurationis iam proposita,aut pro declinatione ab ea,pro spe scilicet quam Vmbrenus proposuerat.incerta idest incertæ mercedis,erant sup.in altera parte scilicet contra coniuratos pro repu.hæc illis uolentibus idest dum illi hæc uoluerent,fortuna reipub.idest fauens reip. uicit tandem idest post longam consultationem difficulter concedat italus externis integram beniuolentiam,quasi nõ ex uirtute,Allobrogum sed forte sua uicerit respub. ¶ Itaq; legati apperiunt Quinto Fabio Zangæ,cuius patrocinio.i. defensione &(ut dicunt)aduocatione,ciuitas scilicet Allobrogum utebatur plurimum omnem rem uti idest quemadmodum:cognouerant sup.eam ex Vmbreno. ¶ Cicero cognito consilio scilicet Vmbreni,per zangam præcepit legatis ut simulent idest fingant & similitudine exteriore indicent se uelle prosequi,uehementer studium coniurationis,& adeant cæteros scilicet coniuratos quo eos noscant,& polliceantur idest promittant de se bene scilicet sperare,& dent operam,uti idest ut habeant eos scilicet coniuratos & conscios,quam maxime idest quantum maxime possit fieri manifestos. ¶ Hisdem fere temporibus &c.Commemorat quomodo in aliis quoq; regionibus tunc temporis cõmotio erat propter excursiones multum coniurationis dicens Motus.i.cõmotio belli ut Flaccus Motus ex Metello cõsule ciuicũ. Belliq; causas &c.erat hisdẽ aut iisdẽ.i.eisdẽ fere tẽporibus,in gallia interiore.i.citra alpes,hoc est cisalpina ubi insubres & quos pedemontenses uocant degunt,& ulteriore idest Transalpina,item in agro piceno idest anconitano, & Brutio & apulia

tio & apulia.i.in plurima parte italiæ.¶ Namq; illi quos catilina dimiserat.i.in diuersa ad tpa miserat,agebāt incōsulte.i.iprudenter sine cōsilio:ac ueluti per dementiā cuncta simul.i.cōfuse nō seruata rōne tēporis,cōsiliis nocturnis.i.per noctē initis,portatiōibus armoꝝ.s.defensiuoꝝ.& teloꝝ.i.infestoꝝ eminus atq; delonge.effecerant festinādo & agitando oia,plus timoris.s.de malo præsenti in populū q̄ periculi.s.ab ipsis iminentis.¶ Quintus prænoie:metellus nomine,celer cognomine,ꝑtor ex officio,coniecerat cōplures.i.ualde multos,ex eo numero.s.uagantiū.in uincula.s.carceris & hoc causa.s.uagatiōis cognita ex sociis coniuratoꝝ,aut causa cur eos in uincula conicere deberet cognita ex sociis.s.suis.Aut tertio modo quē potissimū probē,cōiecerat cōplures ex sociis.s.coniuratoꝝ in uincula:causa.s.illius faciundi.cognita unde quidā addiderūt,ex senatuscōsulto.¶ Item Caius murena.cōiecerat cōplures in uincula in gallia citeriore quo ad italos,qui.s.murena præerat ei ꝓuinciæ.s.galliæ citerioris.¶ At.i.sed Lentulus cōstituerat romæ cū cæteris q̄ erant principes cōiuratiōis,uti.i.ut,ueniret cū catilina in agrū fesulanū ubi Manlius erat,& hoc magnis copiis ut uidebatur ei paratis.aut sic.¶ At Lentulus cū cæteris q̄ erāt romæ principes cōiuratiōis,magnis copiis paratis ut uidebat,cū exercitu uti.i.quēadmodū cōstituerat cū catilina,in agrū fesulanū ubi Manlius erat , & Lucius bestia tribunus plæbis habita cōcione.i.oratione ad populū quęreret.i.cōquęreret de actionibus Ciceronis contra catilinā,& iponeret optimo cōsuli.s.ciceroni inuidiā belli grauissimi.i.pp bellū grauissimū ab ipso cōmotū,alii legūt grauissimā.

Eo signo.proxima nocte.cætera multitudo cōiurationis.suū quisq; negociū exequeretur.sed ea diuisa hoc mō dicebant.Statilius & Gabinius.uti cū magna manu,duodecim simul opportuna loca urbis icēderēt,quo tumultu facilior aditus ad consulē,cæterosq;,qbus insidiæ parabant,fieret,Cethegus Cice.ianuam obsideret,eūq; ui aggrederet:alius autē aliū.Sed fi'ii familiarū, quorū ex nobilitate maxima pars erat,parentes interficerēt:simul cæde,& incendio perculsis omnibus ad Catilinā erūperēt.Inter hæc parata,atq; decreta,Cethegus semper quærebat de ignauia sociorum,illos dubitando,& dies prolatando,magnas opportunitates corrūpere,facto non cōsulto in tali periculo opus esse,seque si pauci adiuuarent,languentibus aliis ipetū in curiā facturū. Natura ferox uehemēs, manu prōptus erat,maximum bonū in celeritate putabat. Sed Allobroges ex præcepto Ciceronis,per Gabinium cæteros conueniunt. Ab Lentulo , Cethego , Statilio, item Cassio postulant iusiurandū

¶EO Signo , uidelicet concionis habitæ a Lu. Bestia,qa ita cōstituerat,ut cū die,quo Lu . Bestia cōquestus est de actibus Cice.sequēti nocte oia quæ sibi cōmissa fuissent,ipigre exequerentur.¶ Proxima,sequēti.¶ Ea , negocia.¶ Magna manu,magnis copiis.¶ Opportuna,ad gerendū,nam cū in pte urbis incendiū factū esset,oēs mediā urbē reliquissent & ad extinguendū ignem cōcurrissent,itaq; Cicero cōsul & cæteri boni ciues in media urbe destituerent : quo facto:nos maximo ocio,& cōsulē,& cæteros reipu.amantissimos trucidare poterimus.¶ Aggrederet,cōtenderet,ut infra ædes ad eū obtrūcandū iret.¶ Aliū.s.senatorē.¶ Parētes . reipu. amantissimos.¶ Cæde,senatoꝝ,cōsulis,& parentū.¶ Incendio,urbis.¶ Hæc patrata.s.incēdia,cædes & rapinas.¶ Prolatando:ꝓferendo.¶ Corrumpere,destruere.¶ Facto,pro facere.¶ Consulto,pro cōsulere.¶ Pauci adiuuarent.¶ Pauci ex sociis.¶ Languētibus , torpescentibus.¶ Ferox:indomitus natura.¶ Vehemens,acer.¶ Promptus,ad lacessendū,& pulsandum.¶ Ex ꝑcepto Ciceronis,quia Cicero cōsul præceperat,introductionē habere p intercessorem Gabinium:quare uenerūt,& petierunt a Gabinio,ut sibi copia fieret colloquendi cæteros cōiuratores.¶ Postulat ius.& ita Gabinius eos duxit ad cæteros cōiuratores.¶ Lentulo Cethego,Item Cas.qui omnes erant coniuratores.¶ Iusiurandum,scilicet societatis factæ inter Allobroges,& coniuratores.

LAV. VAL.

¶EO SIGNO.idest ea cōtione exigente pro signo.¶ Filii familiarū,idest suorū nobiliū,non enim numerantur familiæ nisi nobilium.¶ Ad Catilinā erumperent,idest exirēt,nam Catilina extra urbē erat . Cethegus maximū bonum in celeritate putabat,unde Horatius Cethegorum familiam citam,& expeditam uocat,ubi ait. Vbiq; citis non exaudita Cethegis.Ita constituerant Catilinarii & cætera.¶ Sed Allobroges.Hoc modo impedierunt,quia ex præcepto Ciceronis & cætera.¶ Per Gabinium,qui erat ex Catilinariis.¶ Cæteros,participes coniurationis. OMNIBO.

¶EO SIgno.s.cōciōis,dato.s.cōiuratis cætera multitudo cōiurationis exeqret ꝓxima nocte qsq; negociū suū.i.ptes suas.¶ Sed ea.s.negocia & munera dicebant diuisa.i.distributa hoc mō.¶ Statilius & Gabinius incēderēt cū magna manu.i.multitudine istructoꝝ ad facin⁹:simul duodecim loca urbis,opportuna ad tale incēdiū,quo tumultu.i.cōcussione & agitatiōe ciuitatis aditus fieret facilior ad cōsulē.s.ciceronē & ad cæteros qbus isidiæ parabant.¶ Cethegus q̄ strenuus admodū erat,obsideret ianuā ciceronis,& aggrederet eū ui.i.p uiolentiā:aūt p sed,alius ex cōiuratis,aggrederet sup.aliū.s.ex potētib⁹ aut p̄rimis inuisis.¶ Sed filii familiaꝝ nō dicit familias,qa de diuersis loquit familiis,un̄ de unius familiæ liberis,dicā filiosfamilias aut familiæ,de diuersaꝝ dicerē filiosfamiliaꝝ:quoꝝ maxia ps erat ex ea nobilitate q̄ cōiurauerat cū catilina,iterficerēt parētes.s.suos,& erūperēt.i.uiolēter exirēt simul ad catilinā,& hoc oib⁹.s.ciuib⁹ perculsis.i.attonitis & cōsternatis ais,cæde.i.pp cædē,& icēdio.i.pp incēdiū.¶ Cethegus q̄rebat.i.cōq̄rebat semp iter hæc parata & decreta.i.cōuēta & cōstituta iter cōiuratos,de ignauia.i.inertia & secordia socioꝝ dicēs sup.illos corrūpere,dubitādo & dilatādo.i.frequēter differēdo dies,magnas opportunitates qd faciēdū in re bona est.un̄ Lucanus. Tolle moras nocuit semper differre paratis.Ideoq; dictum est Fronte capillata post hac occasio calua est.& dicens in tali periculo esse opus facto.idest ut faciant,non consulto idest ut consulent,& se facturum impetum in curiam scilicet senatoꝝ si pauci adiuuarent,aliis languētibus.i.licet alii languerent.Cethegus erat natura ferox.uehemens aio:prōptus manu & putabat summū bonū in celeritate.un̄ Flaccus in arte cethegos cinctutos.i.operi accinctos uocat dicens . Cinctutis nō exaudita cethegis ¶ Sed Allobroges.Docet qdo diligentia cethegi non sortita sit effectū,propter uigilantiā ciceronis per legatos coniurationem patefacientis dicens.¶ Sed Allobroges Galli illi Romam legati conueniunt idest colloquendi gratia adeunt,ex præcepto ciceronis idest ut cicero illis præceperat,per Gabinium scilicet internuncium:cæteros.s.coniuratos,& postulant iusiurandum ab Lentulo,cethego Statilio,item & cassio.

ASCE.

Filii familias et familiarum.

quod signatū ad ciues pferant.aliter haud facile ad tm̄ negociū eos ipelli posse.Cæteri nihil suspicātes dāt.cassius se met eo breui uenturū pollicet,ac pauloañ legatos ex urbe pficiscit.Lentulus cū his Titū Vulturciū quendā crotoniē sem mittit.ut Allobroges priusquā domū pergerēt cū Catilina data atq; accepta fide,societatē cōfirmarēt.Ipse Vulturcio lr̄as ad Catilinā dat,quarū exēplū infra scriptum est. Qui sim scies.ex eo.quē ad te misi.cura ut uir sis.& cogita quē in locū sis pgressus.& uide qd iam tibi sit necesse. cura.ut oium tibi auxilia adiūgas,etiā ifimoꝝ.Ad hæc mādata uerbis dat,cū ab senatu hostis iudicat⁹ sit,quo cōsilio seruitia repudiet:in urbe parata esse oia q̄ iusserit,ne cūctetur ipse ppius accedere.His rebus ita actis, cōstituta nocte qua pficiscerent.Cicero per legatos cuncta edoctus.L.Valerio Flacco.&.C.Prōptino prætoribus iperat,ut in ponte Miluio p insidias Allobrogū cōmitatus deprehendant.Rē cūm aperit cuius rei gratia mittebant,cætera uti facto op⁹ sit ita agant,& permittit illis hoies militares sine tumultu:

LAV. VAL. ℂQVOD signatū,ad suos uidelicet ut possimus fœdus iureiuran.factū ōndere ciuibus nostris:ut scripto appareat, uos iureiurādo facto,nos in hac cōiuratiōe accipere,dicebant.n.aliter suos ciues sibi fidē nō esse daturos.Quod iusiurandū.⁋ Signatū sigillatū,nā scripta rata,& firma solent sigilla habere,qbus magna fides adhibet,nā aliter scripta corrūpi possent.⁋ Eos ipelli suos Allobroges.Dicebant.n.nisi nobis iusiurandū sigillatū dederitis,nō facile psuadere poterimus ciuibus nostris hoc uerū eē.⁋ Nihil suspicantes.credebāt.n.hoc uere,nō simulate dici a legatis.⁋ Eo,ad Allobroges.⁋ Breui tpe,quapropter nō est opus iureiurando meo.⁋ Lentulus,alter cōiuratiōis princeps.⁋ His,Allobrogibus.⁋ Crotoniensem de Crotona ciuitate.
⁋ Domū pgerent,priusq̄ domū conuerterent. ⁋ Vulturcio dat.i.lr̄as comittit Vulturcio: q̄s ad Catilinā deferat,& est usitatus dicendi modus,do tibi lr̄as ad Antoniū.i.cōmitto tibi lr̄as, quas deferas ad Antoniū.⁋ Qui sim,&c.Noluit ponere nomen suū ne scriptū cognosceret. ⁋ Vir,fortis.⁋ Etiā infimoꝝ,nō solū a ciuibus, sed etiā a seruis,si forte ita opus eē uidebatur. ⁋ Prōptus manu:uulgo dr̄.baccaleto de le mā. ⁋ Iusiurandū,scriptū intellige aliter nisi dederit iusiurandū,& cætera.⁋ Ad hæc.Nō psequit mādata,q̄ dedit his qui lr̄as portabāt ne forte, cōiuratiōe detecta daret pœnas.⁋ Ad hæc pterea.i.pter hæc.⁋ Dat Lentulo,& Vulturcio, & legatis.⁋ Quo cōsilio:& cætera,qa Catilina repudiabat seruos,ne uideret cōtra dignitatē facere,si uellet seruos ciuibus Roma.imiscere. ⁋ Cū ab senatu hostis:ob quā cām iam nō potes tuā dignitatē tueri.⁋ Seruitia.i.seruos,nam
Seruitia seruitia.p seruis poni sæpe uidimus.⁋ Propius uidelicet ad urbē.⁋ His rebus actis.Nūc dicit, quo cōsilio usus fuerit cōsul,cū hæc omnia sibi nūciata essent.⁋ His rebus,supra memoratis. ⁋ Actis:gestis.⁋ Cōstituta,determinata,diffinita nocte.⁋ Qua pficiscerent ad Catilinā.⁋ Cice.cuncta,quia Allobroges cuncta patefecerāt
Miluius Ciceroni.⁋ Prætoribus impe.iubet.⁋ Miluio,pons est in urbe.⁋ Per insidias,uidelicet ipsi delitescerent in insidiis. ⁋ Comitatus,societatem Allobrogum.⁋ Aperit:declarat,manifestat prætoribus.⁋ Cætera,cætera præcipit,ut agant prætores.⁋ Facto.idest facere permittit,& ut hoc facere possent dat sibi milites,qui sibi parati essent ad imperium. ⁋ Sine tu.sine motu,ne si hoc cognoscerent,per aliam uiam proficiscerentur.

OMNIBO. ℂQVOD signatū.i.sigillo suo cōfirmatū.⁋ Perferant ad ciues suos.s.Gallicos.⁋ Litteras.In his litteris intēdit Lentulus Catilinæ persuadere:ut cū iudicatus sit hostis a Romanis:auxiliū petat ab oibus,etiam ab infimis,audierat enim ipsum refutare seruorū auxilia.Voluit autē ponere nomen suū,ne litteris inuentis,eas misisse argueret,dicit itaq;,nomen meū non posui:quia satis per legatū cognosces,qui sim & cætera.⁋ Qui sim,fac,ut cogites in quanta calamitate sis,& ita tibi prouideas:& memineris,te uirū esse,ne a proposito desistas.⁋ Ad hæc.i.præter:hæc prædicta,quæ mandauit litteris:mandauit & hæc sequentia uerbis.⁋ Qua proficiscerentur:ad Catilinam.

ASCE. ℂQVOD.s.iusiurandū de liberāda coꝝ ciuitate ære alieno ipsi pferant ad ciues.s.allobrogeū.signatū.s.signo cōiuratorū,dicētes sup.aut dicunt,eos.s.ciues suos aliter.i.sine iureiurando signato posse,ipelli haud facile ad tantū negociū, quantū erat suscipere bellū cōtra senatū romanū.⁋ Cæteri.s.cōiurati dicti,nihil suspicātes.s.doli,dant.s.iusiurandū signatū.⁋ Cassius pollicet semet uenturū breui.s.tēpore,eo.i.ad ciues Allobrogeū.ac proficiscit ex urbe pauloante legatos.i.ante q̄ legati.⁋ Lentulus mittit,Titū Vulturciū quendā Crotonien.i.oriundū de crotone ciuitate Calabriæ salu-
Croto seu Croton. berrima & ut Strabo li.vi.asserit athletarū fertilissima,ita ut in puerbiis sit,qui Crotoniatarū postremus est,is reliquorū græcoꝝ primus est:& Crotone salubrius asserit.Et ut Liuius [illegible] murū habuit patentē.xii.milia passuū ante aduentū Pyrrhi in Italiā:sed post illius belli [illegible] uix dimidia pars habitabat.unde Oui.meta.xv.Et inhospita tecta crotonis.mittit ergo crotoniensem cū his.s.legat[illegible] priusq̄ pgerent domū cōfirmarent societatē cū Catilina,& hoc fide.i.sancta promissiōe de fidel[illegible] accepta.⁋ Ipse Lentulus dat Vulturcio lr̄as ad Catilinā.i. pferēdas:quarū exēplū scriptū est in[illegible]sim.&c.Ordo est,O Catilina tu scies q sim.s.q has scripsi (noli legere quis sim,qa sequenti s d[illegible]m quæris alex)ex eo.s.Vulturcio,quē misi ad te.⁋ Cura ut sis uir.i.uirilis,& animosus,& cogi[illegible]sus,unde.s.regredi nequeas,& uide idest considera: quid sit necesse tibi.⁋ Cura ut adiungas [illegible] infimorum.⁋ Adhæc.i.insuper dat mandata uerbis scilicet nō scriptis dicēs supple cū s[illegible] hostis iud[illegible]uo cōsilio idest qua confidentia,repudiet idest repellat a se,seruitia idest seruos & eorū auxilia qbus opus [illegible]& duces.⁋ Omnia quæ iusserit esse parata in urbe:ne ipse cūctetur idest differat accedere propius.s.ad urbem.⁋ His rebus ita actis idest cū hæ res ita essent actæ,nocte qua proficiscerentur cōstituta scilicet inter eos.⁋ Cicero edoctus cuncta per legatos,imperat(quia cōsul)Lucio Valerio flacco & Caio Prōptino prætoribus ut deprehendant.i.capiant per insidias,in ponte miluio,qui est romæ qua in hetruriam itur,comitatus idest cōiuratos & missos eorū qui erant in comitatu Allobrogū,& aperit omnē rem ut diligētius id faciant,cuius.s.rei gratia ipsi mittebant:& imperat,ut agant cætera:uti.i.quemadmodū sit opus facto,& permittit illis idest illos secum ducere hoies militares idest armorū scios,& ita suo.obsident pontē scilicet miluium & hoc præsidiis locatis idest dispositis per loca,sine tumultu sicuti præceptum erat a Cicerone.

ℂCOLLOCATIS,

¶COLLOCATIS:dispositis in pōte Miluio.¶ Occulte,latēter ne sentirēt.¶ Obsidūt occupāt.Dicimus,& obsi- LAV.
dēt & obsidūt,obsidēt ex ob & sedeo:obsidūt ex ob & sido sidis sicut erat pceptū a Cice.¶ Cū Vulturcio,qui ducebat VAL.
eos ad catilinā.¶ Vtrinq.s.a dexrra:& a sinistra.¶ Cohortatus cæ.uidelicet ne timeāt,sed & ipsi fortiter dimicēt cum obsideo
hostiū multitudine.q obsederat eos.¶ Prōptinū.Hic Prōptinus ptor cognitus erat huic Vulturcio,ideo spabat ab eo Obsido
posse ipetrare salutē.¶ Obtestatus,cū depcatus eēt multa.¶ Q d ei erat notus,qa cognoscebat eū.¶ Diffidēs uitæ,qa dif
fidebat se posse uitā seruare in tāta multitudine,& qa iam cōiuratio detecta erat.¶ Propere,extēplo,cōfestim.¶ Con

Præsidiis collocatis,sicuti pceptū erat,occulte pontē obsidūt.Postq̄ ad id loci legati cū Vulturcio uenerūt,& simul utrinq; clamor exortus est.Gallici cito.cognito cōsilio,sine mora ptoribus se tradūt.Vulturcius primo cohortatus cæteros:gladio se a multitudine defendit.Deinde ubi a legatis desertus est,pri⁹ multa de salute sua prōptinū obtestat⁹ est,q ei notus erat.postremo timidus ac uitæ suæ diffidēs:ueluti hostib⁹ sese ptoribus dedit.Quibus reb⁹ cōfectis,oia ppere p nuncios cōsuli declarant.At illū ingēs cura atq; lætitia simul occupauere.Nā lætabat intelligēs patefacta cōiuratiōe ciuitatē piculis ereptā esse.Porro aūt anxius erat,dubitās in maximo scelere,tātis ciuibus dephēsis qd facto opus eēt,pœnā illorū sibi oneri ipunitatē pdendæ reip.fore credebat.Igit cōfirmato aio.uocari ad se iubet Lentulū,Cethegū.Stati,Gabiniū.itē quendā Cepariū Terracinēsem,q in Apuliā ad cōcitanda seruitia pficisci parabat.Cæteri sine mora ueniūt.Ceparius pauloante domo egressus,cognito idicio,ex urbe pfugerat.Consul Lentulū.q ptor ipse erat.manu tenēs pducit.Reliquos cū custodibus in ædē Cōcordiæ uenire iubet.Eo senatum aduocat.magnaq; frequentia eius ordinis.Vulturciū cū legatis introducit.Flaccū ptorē

suli.Ciceroni.Nam lætabat nō eē ereptā libertatem.¶ Anxius erat:solicitus:& cura plenus.¶ Tātis ciuibus.i.dephēsis optimatis ciuibus.¶ In maximo scelere,uidelicet in cōiuratione.¶ Impunitatē,eox.¶ Prodēdæ reip.ad pdendā rēpub.spectare.¶ Igit,qn quidē ambiguus,& Anxius erat Cice.qd faceret,utrū pœnā ex pditis ciuibus sumeret:an eos ipunitos relinqueret.¶ Cōfirmato aio:bn̄ cōfirmato,nā primo icertus erat aius Cice.utrū puniret,an nō,sed tādē aium cōfirmauit puniēdos esse cōiuratores.¶ Aio.s.puniendi eos.¶ Qui.Ceparius.¶ Ad cōcitanda seruitia.i.cōmouendos seruos,ut,catilinā aduersus rēp.sequerent.¶ Cæteri uocati.s.a cōsule.s.Lētulus:Cethegus.Statilius,Gabinius,sed ceparius rebus suis fugā cōsulit cōsilio Ciceronis.¶ Cōsul Lentu.cōsul Cicero honoris gratia,q ptor erat manu cæpit Lentulū,& ipsum in curiā itroduxit.¶ Custodibus.i.cū militibus armatis:q custodirēt,ne e manibus elaberent.¶ Aedē;tēplū.¶ Eo.s.in æde cōcordiæ.¶ Frequētia,multitudine.¶ Ei⁹ ordinis.s senatorii.¶ Legatis,allobrogū.¶ Prætorē,urbanū.
¶QVOD.i.eo,qa erat ei notus.¶ Cura.i.anxietate.¶ Pœnā illox.i.tantox ciuiū credebat sibi fore oneri.i.inuidiæ & odio.¶ Impunitatē,nisi eos puniret credebat fore perdendæ reip.idest perditiōe reipub.&c.¶ Igitur cōfirmato aio &c.¶ Cæteri,a cepario,q ipse ptor erat in ædem concordiæ.i.in capitolium. OMNI. BO.
¶POSTq̄ legati uenerūt cū Volturcio ad id loci ubi isidię erāt,& clamor ē exort⁹ sit utrinq.i.ab utraq pte ut fit ab inuadētib⁹,legati cognito cōsilio.s.cōsulis tradūt se cito ptorib⁹ ne p errorē offenderēt.¶ Volturci⁹ cohortat⁹ cæteros defendit se primo gladio.s.suo,a multitudine cohortis ptorianæ,deinde ubi desert⁹ est a legatis,obtestatus.i.pcat⁹ p attestatiōē fidei & meritox suox prius multa prōptinū.s.sociū cōiurationis,de salute sua.s.curanda:q.i.qa ipse erat notus ei:ipse postremo timidus.i.ut timidus qa timēs ac diffidēs uitę.i.desperās de uita.dedit.i.in ptātem demittit,sese ptoribus uelut hostib⁹.¶ Quib⁹ rebus cōfectis oia declarant ppere.i.festinātcr cōsuli.s.ciceroni p nūcios.¶ At ingēs cura atq lætitia simul occupauere.i.inuaserūt,illū.s.cōsulē.¶ Nā lætabat intelligēs ciuitatē eē ereptā piculis.s.incēdiox:& stragis,& hoc cōiuratiōe patefacta.¶ Porro aūt.i.sed econtrario,ipse erat Anxius,dubitās qd eēt opus facto.i.ut ASCE.
faciat,tātis ciuibus,qa ex ptriciis & eqstribus dephēsis in maxio scelere.s.cōiurationis in ptiam.¶ Credebat pœnā.i.punitionē illox.s.cōiuratox fore sibi oneri,q neq et inuidiā sustinere psertim hō nou⁹ & mūcipalis,& credebat ipunitatē illox q̄ dimitteret eos ipunitos,fore cām reip.pdēdæ,qa uerebat ne itex eadē molirent.¶ Igit post lōgā disceptationē aio ei⁹ cōfirmato,iubet.s.uiatorib⁹ & lictorib⁹ lētulū.cethegū.statiliū.gabiniū,& itē cepariū terracinēn.q pabat pficisci in apuliā,ad cōcitāda seruitia.i.seruos in reip.administratores cōcitādos,iubet dico uocari ad se.¶ Cæteri.i.s.oēs pter cepariū ueniūt sine mora.¶ Ceparius egressus pauloaū.s.q̄ uiatores ad ipm uenirēt,domo.s.sua,& hoc indicio cognito:pfugerat ex urbe.¶ Cōsul ipe.i.ut dūt i ppria psona tenēs lētulū manu.i.p manū.eo q lē.erat ptor,pducit eū i senatū & iubet reliquos uēire i ædē cōcordię.s.deę,cū custodib⁹.s.publicis.Cice,aduocat eo.s.i ædē cōcordiæ:senatū,& itroducit ulturciū cū legatis,& hic exiit magna frequētia ei⁹ ordis.s.senatoru & iubet flac.ptorē afferre codē scriniū.i.cistā cū lris Eodem
q̄s acceperat flacc⁹.s.a legatis i pōte miluio,quo sciuit eos cōuēturos sanc codē adubiū ē ad locū significās ad eūdē locū.

erat in fine tertii æneī. factoq; hic fine quieuit, sequit in principio q̄rti. At regina graui &c. Ordo est. ⁋ At. i. e cōuerso, alius crudelis ipsius catilinæ mouebat. i. agitabat illa eadē q̄ uiderat in ciuitate, non dicit ꝙ mouebat ab illis: sed ꝙ mouebat, aut illa eadem quæ occeperat. s. Ciceronem dolo interficere tametsi præsidia. i. custodiæ & ꝓtectiones urbis & ciuium & ꝓcipue consulū parabant ab Lucio planco. & tametsi ipse erat iterrogatus. i. examinatus & in ius uocatus lege plancia. i. a planco cōtra cōiuratos lata, quia q̄cunq; accusati erant cōiurationis statim r̄ndere & se purgare cogebant. uenit postremo. i. post longā expectationē causa dissimulandi. s. coniurationē idest ut habitu & uultu ostenderet se minime cōiurasse, & causa sui purgandi, idest ut se purgaret: q̄uis imerito sese accusatū dictitaret, uenit dico in senatū sicut lacessitus: idest tanq̄ lacessitus & prouocatus esset iurgio ipsius Lucii planci, hoc est cum quadā fiducia: non ut respōderet, sed ut cōuicia & iniurias reprimeret. ⁋ Atq; ita callide atq; astute præsetulit fiduciam.

Tum. M. Tullius cōsul, siue præsentiā eius timens, siue ita cōmotus orationē habuit luculentā, atq; utilē reipublicæ, quā postea scriptā edidit, sed ubi ille adsedit, Catilina: ut erat paratus ad dissimulanda oia, demisso uultu: uoce supplici postulare a patribus cœpit, ne quid de se temere crederent, ea familia ortū, ita se ab adolescentia uitam instituisse ut oia bona in spe haberent. Neq; existimarēt sibi patricio hoi: cuius ipsius, atq; maiorū plurima beneficia in plæbem Ro. eēnt, ꝑdita rep. opus esse, quū eā cōseruaret. M. Tulli. hō nouus, ad hæc maledicta, alia cū adderet obstrepere omnes, hostē & parricidā uocare. Tum ille furibundus. Quādo quidem circūuentus inquit ab inimicis præceps agor, incendium meum ruina uestra extinguā. Deinde se e tēplo domum proripuit, ibi multa secum uoluens q; neq; īsidiæ

LAV. VAL. ¶ TVM. quū in senatū uenisset Catilina. ⁋ Eius præsentia, timēs ne sua uitia atq; flagitia patribus cōscriptis incognita essent, & ipsi Catilinæ præstaret opportūitas: ut ipsum Ciceronē grauis cōsuleret. ⁋ Luculentā, splendidā, & magnificā. ⁋ Perutilē, quæ multū ꝓfuit reipublicæ q̄ in maximo discrimine uersabat eo tpe. ⁋ Quā postea: primo quidē eā recitauit corā senatoribus: sed postea eā in scriptis edidit, ut oēs legere possent. ⁋ Sed ubi ille, mos erat, ut cū de aliqua re consulendū esset, unus interrogaret, & ita ille primus snīam suā diceret, deinde dicta snīa sedebat, postea secūdus idē faciebat, & oēs illi p ordinem r̄ndebant ei, inde sedebāt: ita Cicero perorata oratiōe sedit. ⁋ Ille. M. T. Ci. Ad oia dissi. qa uenerat paratus, ut oia dissimularet quæ sibi obicerent. ⁋ Voce sup. i. oratione plena cōmiserationis. ⁋ Temere, inconsulte, sine causa. ⁋ Vitā instituisse, bonis institutionib' uitam suam pronenisse, ut de ipso bona oia sperare possent. ⁋ Patricio nobili. ⁋ Cuius ipsius, Catilinæ opus esse, perutile sibi fore rēpu. prodi. ⁋ Inquilinus, peregrinus, nā inquilinus ciuis dicit, qui de peregrina ciuitate in aliā urbē ascitus fuerit, sicut de Arpino municipio in urbem Ro. ascitus fuerat. M. T. Ci. ad hoc, ꝙ dixerat ciuē esse peregrinum Ciceronē, sed mihi magis placet, ut legat homo nouus. ⁋ Adderet his supradictis. ⁋ Maledicta, in Ciceronē. ⁋ Obstrepere cōclamabant. s. Catilinā parricidā, qui patriā ꝑdere uellet. ⁋ Furibundus, furore plenus. ⁋ Agor, agitor. ⁋ Incēdium meū. i. uos ruere faciā, & ita odiū & incitationē: quā de me sus: ceptstis deponere cogā, & est translatio sumpta ab ædibus, nam cū ædes accensa fuerit: si fuerit cōtinuo incendiū extinguit. ⁋ Ibi, domi suæ. ⁋ Voluens: cogitans.

OMNIBO. ¶ DISSImulanda omnia. i. negandi: sed quia multa negantur: quæ non purgantur, ideo subiungit & sui expurgandi. ⁋ Præsentiam eius. s. Catilinæ, orationem habuit luculentam. i. lucidam a luce. ⁋ Temere. i. falso. ⁋ Patricio homini: patricii uocabantur, qui erant patres ciuitatis. ⁋ Perdita republi. opus esse id est perditionis reipu. præsertim cum habent bonum custodem, & hoc est ironia, cum seruaret eam. q. d. inquilinus ciuitatis, inquilinus ciuis dicitur quilibet aduenticius, assiduo tamen & frequenti incolatu ciuis efficitur. ⁋ Obstrepere, idest obstrepebant. ⁋ Parricidam, idest proditorem patriæ, & hostem inimicum publicum. ⁋ Præceps agor. i. cogor & cōpellor: & est mentis, & nō corporis. ⁋ Extinguam incendium uestra ruina, uel tractum est ab igne, qui cum præmitur uires amittit, & cum eleuatur uires resumit. ⁋ Procedebant idest ad bonum euentum proueniebant.

ASCE. ¶ TVM Marcus Tullius Consul siue timens præsentiam eius. s. catilinæ hoc est ne ex eo ꝙ comparuisset & præsens eēt insons haberetur, siue cōmetus ira, ꝙ eum a quo sibi insidias oibus uiis parari nouerat, in senatu uideret, habuit orationem luculentam. i. perornatā perspicuā & plenam lucis, contrariū est lutulentū plenum luti, atq; utilē reipub. quia per eam repressus est conatus catilinæ, quā orationē Tullius edidit idest emisit & e manibus suis legendā dedit scriptā: unde extant inuectiuæ eius, de quarū prima hic loquitur. ⁋ Sed ubi. i. postq̄ ille scilicet consul Cicero: assedit. i. finita oratione ad reliquos sedit & quieuit, alibi legi absedit. quasi seorsum sedit, sed pomponius antique scripsit adsedit, quia orantes stabant, deinde si ab illo ordi[illegible] superiori erant considebant. ⁋ Catilina, ut idest secundum ꝙ poterat paratus, idest callide instructus ad dissimulan[illegible] omnia scilicet quæ obiicerentur & fierent, cœpit postulare a patribus scilicet conscriptis, uultu dimisso & uoce supplici ad miserationem concitandam, ne patres crederent de se scilicet catilina, quid idest aliquid temere idest inconsulte & priusq̄ rem compertam haberent. Priusq̄ autem pergam duo pueros admonuero. quorum

Regula puerorū. tale alterum est. Quotienscunq; reciprocatio ad principale: atq; primum uerbum refertur licet ad secundū non referatur bona est ut hic cœpit postulare a patribus ne quid temere de se crederent, de se refertur ad catilinam non ad patres. Vt in andria terentii. Orat [illegible] si se ames hera iam ut ad sese uenias: uidere te ait cupere se &c. Alterum est. Sæpe in oratione

Regula historiographorum. præcipue apud historiographos deesse uerba potissimum ad loquelam spectantia cum ea quæ sequuntur ad præmissa referri nequeant [illegible] Ex ea familia ortum, non potest referri ad illud ne temere de se crederent: unde subaudiendum est & cœpit dicere, se ortum ex ea familia scilicet patricia & nobili ita instituisse uitam ab adolescentia, ut patres haberent scilicet merito, hoc est habere deberent, oia b[illegible] in spe idest expectatiōe de se. aut si est haberet sensus est, ut haberet. i. ut is qui haberet aut habere uideret oia bona in sp[illegible] ⁋ Et cœpit postulare a patribus ne ipsi existimarent, opus esse idest utile & oportunum, sibi homini patritio idest ex patribus conscriptis: hoc est senatoribus orto, cuius ipsius. s. ꝓpria ab ipso collata, atq; maiorum ipsius idest unde originē traxit, plurima beneficia, essent idest extarēt in plębem romanam, repub.

Opus. perdita idest ut respub. esset perdita. Notum est opus regere datiuum cum ablatiuo. ut non est opus beneualenti medico, similiter hic. sibi opus esse respub. ⁋ Cum Marcus Tullius homo nouus. i. qui tum primū ad eius gubernacula uenerat,

nerat:seruaret eam.s.rępub.quasi diceret minus uerisimile esse hoiem nouũ q̃ patritiũ rępub.saluã uelle. Vbi rursus admoneo puerũ, licet saluus & saluere in usu sint, saluare tñ apud idoneos raro aut nunq̃ reperiri, sed seruare. Vt Iuno lucina fer opem.serua me obsecro. Alii aũt legunt cũ cã seruaret Marcus Tullius inqlinus ciuis urbis romæ. Sed qa inqlinus ut docet ualla lib.iiii.is dicit q habitat in alieno loco priuato:hoc est in cõductitio:licet in ꝓprio loco publico, hoe est in patria sua, cũ incola sit qui in alieno habitat publico, ut pote in ciuitate aliena. Videret hic Cicero potius dicẽdus incola, cũ ex arpino quod municipiũ erat romæ accitus fuerit. ꟗ Et cũ Catilina adderet adhoc.i.insup.uel ad hæc maledicta.i. conuicia in Ciceronẽ, quẽ per contẽptũ nouũ hoiem appellabat, alia maledicta. ꟗ Oẽs.s.patres cõscripti, cœperant supple obstrepere.aut oẽs obstrepere.i.obstrepebant.& uocare.i.uocabant Catilinã hostẽ & parricidã ꝑpter cõiurationẽm in patriã, aut in consulẽ, aut in liberos suos ut in inuectiua Ciceronis uidebimus. Sane ut alibi quoq; notauimus parricida dicitur q̃si patricida:non tñ is solus dr qui patrẽ occidit, sed etiã qui fratrẽ aut matrẽ aut aliũ quẽuis de sanguine suo. Et qa patria nõ minus chara imo charior esse nobis debet q̃ parens, qa una oium oẽs cõplectitur charitates. Vt docet Cicero, ideo Catilina in patriã cõiuratus hic patricida dicit. ꟗ Tum ille. Cõmemorat qũo senatu exiuerit & quid deinceps Catilina egerit dicẽs. ꟗ Tũ.i.deinde ubi catilina uidit oẽs obstrepere & se parricidã appellari, ipse furibundus.i.multum furens inquit sup.qm quidẽ.i.qñ quidẽ, uel quidẽ.i.certe:qm ego circũuentus.i.deceptus & falso accusatus ab inimicis.s. cõsule, agor.i.pellor:pceps.i.furibundus quasi in præcipitiũ aliquod ex ĩpatientia iniuriæ:ego extinguã, meũ incendiũ.i. incõmodum, aut furorẽ meũ, ruina.i.iactura & damno uestro, Metaphora sumpta ab incẽdio facto in urbe, ubi incendium unius domus est causa ruinæ alterius, nec enim incẽdant uicinæ ædes solent pcipites in ruinã trahi. Vnde trahit hoc adagium in eum sensum.ut intelligatur malũ unius malo alterius sedari. Vnde etiam aliud est prouerbium sumptum quo. Flaccus in epistolis utitur Tunc tua res agitur paries cum proximus ardet. ꟗ Deinde ꝓripuit.i.celeriter & uiolẽter rapuit se domũ.s.suam, e tẽplo.s.in quo tũc cõsultabant, aut legat ex tẽplo.i.illico, aut ut alii hñt, e curia.i.e senatu.

Saluus. Seruo.

LAV. VAL.

cõsuli ꝓcedebant:& ab incẽdio intelligebat urbẽ uigiliis munitã, optimũ factu credens exercitũ augere, ac priusq̃ legiones describerent.multa antecapere. ea quæ bello usui forent. Nocte intẽpesta cũ paucis in manliana castra profectus est. Sed Cæthego atq; Lentulo. cæterisq;. quorũ cognouerat promptã audaciã mandat.qbus rebus possent.opes factiones, cõfirment.insidias cõsuli maturent cædẽ.incendia.aliaq; belli facinora parent. & sese propediẽ cũ magno exercitu accessurũ ad urbẽ. Dum hæc Ro.geruntur. C.Manlius ex suo numero legatos ad. Q.Martiũ Regẽ mittit cum mãdatis huiuscemodi. Deos hoiesq; testamur ĩperator, nos arma neq; cõtra patriã cæpisse.neq; quo piculũ aliis faceremus, sed uti corpora nostra ab iniuria tuta forent, qui miseri egentes, uiolentia, atq; crudelitate fœneratorũ plerique

¶ CONsuli.s.facto quem interficere parauerat. ꟗ Munitam, defensam. ꟗ Vigiliis, custodiis nocturnis. ꟗ Optimũ factu, optimũ est cõsilium. ꟗ Exercitũ, Manlii. ꟗ Legiões, milites, nã legio cõtinet sex milia, sexcentos, & sexaginta sex milites. ꟗ Describerent a Romanis cã supplẽdi suos exercitus. ꟗ Antecapere, ꝓuenire: ꝓoccupare. ꟗ Vsui, utilitati, multa consilia cõicare uolebat Manlio, & postea decernere, qua rõne potissimũ gererẽt bellũ. ꟗ Nocte intẽpesta, in media nocte, nox intẽpesta dicit media noctis pars, quo tẽpore nihil gerit, eo tpe ocioso, ideo tpe ocioso, ideo sine tpe esse uidet, quapropter intẽpesta sine tpe dicta est. ꟗ Mãliana.i.Manlii, nam a Manlio fit mãlianus mãliana manlianũ possessiuũ, sed antequã recederet ex urbe Cæthego Lentulo cõiurationis huius cõsciis. ꟗ Cæteris, quorũ cæteris, qui audaciores erant. ꟗ Mandat:cõmittit. ꟗ Opes, uires. ꟗ Confirment:corroborẽt. ꟗ Maturent, ꝓperent, festinẽt, accedãt. ꟗ Cædẽ scilicet senatorũ. ꟗ Incendia.s.urbis. ꟗ Alia facinora.s.rapinas adulteria, stupra, ꝓscriptiones ciuiũ. ꟗ Geruntur, scilicet a Catilina, & etiam a consule. ꟗ Ex suo numero:ex hoibus sui exercitus. ꟗ Martiũ regem, q iperator erat in agro [illegible]iceno. ꟗ Regem sacrorum sacerdotes, qui sacrificuli reges appellabantur. ꟗ Deos homines, hæc est epistola, quam legatia misit Manlius ad Marcium sacrorum regem, sed tunc erat imperator. ꟗ Per deos testor.per deos, & homines iura[m]us. ꟗ Neq; quo aliis ut nos aliorum salutem impugnaremus, sed ut nos iniuria eriperemus. ꟗ Nostra, idest nostrũ, qui [&] cætera. ꟗ Miseri, calamitosi. ꟗ Egentes, rebus omnibus necessariis carentes.

Nox in tẽpesta

¶ CONSVLi.i.contra consulem scilicet Ciceronem antecapere. ꟗ Præparare, nocte intempesta. Intempestam dicit noctem, quia non ita tempora diei discernimus. ꟗ Opes factionis, auxilia coniurationis. Factio dicitur malorum consensus in aliquo scelere. ꟗ Propediem una dictio, idest cito. ꟗ Dum hæc geruntur &c. ꟗ C.Manlius:quem Catilina ad parandum exercitum Fesulas miserat. ꟗ Ex suo numero, idest ex his, quibus fuit. ꟗ Ad Manlium regem, de quo superius di[xi]t, quia senatus eum Fesulas miserat, contra Manlium, quem cum primum Manlius intellexit aduenisse, misit ei litteras, quas ibi ponit author dicens. ꟗ Deos hoiesq; testamur. Hæc oratio. C.Manlii ptim est excusatoria, & ptim supplicato[ri]a, imprimis enim se excusat, q arma non cæpit ad reipu.repugnationem, sed ad corporis sui defensionem, postea supplicari intendit, ubi ab ipso consilium requirit, statim & in principio captat ipsius beniuolentiam dicens. ꟗ Imperator &c. ꟗ Quo.i.ut corpora nostra:idest nostrum:nostrum dico. ꟗ Qui miseri &c. ꟗ Violentia atq; crudelitate fœneratorum, hic captat beniuolentiam a persona aduersariorum, ducendo eos in festinationem & odiũ & per hoc dicit, eos uiolentos & crudeles, utrunq; probat:uere uiolentia est nobis illata, quia pleriq;.

OMNI. BO.

ET ipse Catilina uoluens secũ multa, ibi scilicet domi suæ, q neq; insidiæ procedebãt consuli:idest in consulem, aut q neq; insidiæ consuli, idest in consulem sup.factæ procedebant:& sup.q:intelligebat urbem munitam, idest defensam ab incendio, quod illi inferre uolebat, uigiliis, idest per uigilias a consule institutas ipse credẽs optimum factu:idest ut fiat, augere exercitum quem.scilicet foris parauerat apud manlium præcipue, ac ante capere, idest præoccupare priusq̃ legiões, scilicet romanæ a cõsulibus cõscribendæ:cõscriberent.s.ab eis multa quæ forent bello.i.ad bellũ gerendũ, usui.i.utilitati [uel] utilia. ꟗ Ipse est ꝓfectus nocte intẽpesta.i.ad mediũ noctis, cũ paucis.s.cõsciis in castra mãliana, q̃ mãli⁹ i hetruria habebat, sed mãdat cæthego atq; lẽtulo cæterisq;.s.pricipib⁹ cõiuratiõis quoꝝ audaciã nouerat prõptã.i.expeditã & pmtẽ, ꝓ.ut cõfirmet opes.i.uires & facultates, factiõis.i.ciuilis discordiæ & cõiuratiõis, qb⁹.i.qbuscũq; reb⁹ uel sup.oib⁹ reb⁹

ASEN.

qbus possent & ut sup.maturēt.i.accelerēt,aut tēpestiue neq; serius neq; citius q̄ oporteat tendāt:cōsuli.s.ciceroni insidias & parēt.i.disponāt & p̄parent cædē.i.stragē & occisionē ciuiū,incendia ædiū,& alia facinora belli.& mādat.i.significat & ut uulgo dicit insinuat(nisi potius subaudiamus uerbū dicit aut significat)se se accessurū propediē.i.intra paucos dies,ad urbē romā.¶ Dum hæc,quæ dicta sunt:gerunt.i.publice fiunt romæ,¶ Caius manlius ductor ille exercitus catilinarii,mittit ad Quintū martiū iperatorē missum in agrū picenū ad regē.s.cognomēto p̄pter sacrificia(ut dictū est) solis re_ibus faciēda:ex suo numero.i.ex iis quos sibi populares & fautores nouerat,cū mādatis.i.significationibus & scriptis huiuscemodi.Mādare enim nō semp est iperiose p̄cipere,sed iterdū certiorē facere uel significare p scripta,q̄ chartis dum scribunt mādari dicunt.Vt æneid.iii.Fata canit,foliisq; notas & noia mandat.Mādata itaq; erant huiuscemodi.
Mādare
¶ O iperator nos testamur.i.testes facimus & p̄testamur deos & hoies nos cepisse arma; neq; contra patriā,neq; quo.i.ideo ut nos faceremus aliis periculū.i.discrimē uitæ,aut aliis.s.ciuibus,p̄iculū.i.experimētum & audaciā sumēdi arma,sed uti.i.ut corpora nr̄a forēt.i.eēnt tuta,ab iniuria.s.potētū,corpora dicit nr̄a,hoc est qd antiq dicebāt nr̄m,q.s.nos existētes:miseri.i.miserandi,qa calamitatis plæni,& egētes.s.necessariis uiolētia & crudelitate.i.pp aut p uiolētiā & crudelitatē fœneratorū.i.usurariorū,q ære alieno eos oppresserāt,sumus expertes.i.priuati & plærique.i.plurimi nostrum.

patria,sed oēs fama atq; fortunis expertes sumus.Neq; cuiq̄ nostrū licuit,more maiorū lege uti,neq; amisso patrimonio liberū corpus habere:tanta fœneratorum sæuitia:atq; p̄toris fuit.Sæpe maiores nostri miserti plæbis romanæ decretis suis inopiæ eius opitulati sunt:ac nouissime memoria nr̄a,pp magnitudinē æris alieni,uolētibus oibus bonis argentū cōi ære solutū est.Sæpe ipsa plæbs,aut dominādi studio p̄mota,aut superbia magistratuū armata a patrib⁹ secessit.At nos non imperium:neq; diuitias petimus,quarum rerū cā,bella atq; certamina oia inter mortales sunt,sed libertatē:quā nemo bonus,nisi cū aia simul amittit,te atq; senatum obtestamur,ut consulatis miseris ciuibus,legis p̄sidium,quod iniquitas p̄toris eripuit restituatis,neue eā nobis necessitudinē imponatis:ut q̄ramus,quonā modo maxime ulti sanguinem nostrum,pereamus.Ad hæc.Q.Martius respondit,si quid ab senatu petere uellent

LAV. VAL. ¶PATria,nota cōstructionē,qa dicere solem⁹,expers huius rei.Salusti⁹ hoc loco apte dicit expertes patria,fortunis &c.¶ Fama p fortuna,qa ifames habiti sumus,& rebus nr̄is expoliati.¶ Cuiq̄ nostrū,non licuit,ut cām nostrā diceremus apud iudices.¶ Patrimonio amisso,amissis rebus nostris,nā patrimoniū dr̄ ea pecunia,q̄ a patre filiis tradit,unde a p̄re patrimoniū est appellatū.¶ Sæpe maiores,p̄bat exemplis,se id petere a patrib⁹,quod supiori tp̄e plæbi cōcessum fuerat.¶ Miserti,ecce misereor cū genitiuo.¶ Decretis senatus cōsulti,nā decretū & cōsultum senatus idē sunt.¶ Opitulati sunt,subuenerūt.¶ Ac nouissimi:nostra memoria,hoc factū est qd iste dicit,.Nā p̄pter bella ciuilia Marii & Syllæ plæbs Ro.adeo pecunia exhausta erat,& ære alieno grauata,ut fœneratoribus satisfacere nō posset,igit senatores miserti inopiæ decreuerūt,ut ex ærario publico p̄soluerent fœneratoribus.¶ Nouissime,pauloante.¶ Ex cōi ære ex ærario solutū.s.fœneratorib⁹.¶ Oibus bonis:ex uolūtate oium bonorū argentū,qd solui non poterat a priuatis hoibus.¶ Sæpe ipsa,facit argumentū si plæbs a patrib⁹ secessit,ut iperiū ipsa haberet simul cū patrib⁹,cur id quoq; nobis facere nō licet liberi uiuendi cā.¶ Superbia magistratuū,qa ipsi insolentiā cousulū pati nō poterāt.¶ Secessit,sicut in sacrū montē,quod habet plane apud Ti.Liui.i.lib.¶ At nos,ecce argumētū,si plæbs dulcedine iperii a patrib⁹ secessit,idē nobis facere cā libertatis liceat.¶ Quarū rerū.s.diuitiarū,& iperii.¶ Bella q̄ publice iter populos & ciuitates fiūt.¶ Certamina,q̄ iter ciues suscitant:ergo bellū pp iperiū,certamina pp diuitias,ut sunt certamina fori nō petim⁹.¶ Nemo bonus,nemo strenuus patit libertate carere,nisi uitā amiserit.¶ Te Martiū:regē,iperatorē.¶ Obtestamur,rogamus.¶ Cōsulatis,p̄uideatis.¶ Legis præsidiū,ut possimus cām nostrā agere,uindictæ dandæ erant s̄m libertatem,hic modo fideiussionem facio huic ita.ut liber sit donec uisum fuerit,an ille soluere debeat,an non.¶ Quonam modo.Cum multis antea existimatio fuimus,postea pareamus.

OMNIBO. ¶PATRIA expertes sumus.i.exilio dānati,q plerique patria:sed oēs expertes sumus.i.priuati fama,nā bonā famā p̄didimus.¶ Atq; fortunis,nā res nr̄as amisimus,p̄bata uiolentia,probat crudelitatē dicēs.¶ Cuiq̄ nostrū &c.uere nō licuit uti lege:qa nō licuit corpus habere liberū,amisso patrimonio,lex si quidē erat,q si aliqs ad tantā paupertatē redigeret q debitū persoluere nō posset,facto clamore a prætore:bona ipsius publicarent,modo uero ad tantā deuentū erat auaritiā:uel crudelitatē,q multi patria priuabant,multi in seruos redigebant.¶ Sæuitia fœneratorū,qui conqueruntur.¶ Et prætoris,per quē cogunt.¶ Sæpe maiores,ecce ostendit,q dixerat more maiorū.¶ Opitulati sunt.i.opem contulerunt.¶ Nam ante uidet remouere q dixerat sæpe,subiungit.¶ Ac nouissime in memoria nostra:æs cōe.i.de cōmuni ærario.¶ Omnibus bonis uolentibus.i.annuentibus.¶ Sæpe ipsa,posset aliquis dicere,nō est mirū,si maiores nostri succurrebant,quia nobilitata plæbs erat in oibus obsequens & subiecta hoc remouet dicens.¶ Sæpe ipsa plæbs &c.¶ Vt quæramus.idest quonam modo pareamus.¶ Sed tamem ulti sanguinem nostrum.q.d.de morte paruipendimus:si tantum modo nos ulciscamur.¶ Ad hæc.i.ad has litteras Manlii.Q.Marcius res.&c.

ASCE. ¶PATRIA.sed oēs sine exceptiōe expertes sumus.i.caremus,fama atq; fortunis.i.diuitiis.hic puer duo aiaduertat p̄cepta:quorū unū est.Relatiuū et añcedēs uelle cōformari in p̄sona,sed sæpe ad possessiua ferri relatiōe pp primitiua itellecta licet in nullo cōueniāt & primitiua qa in usu nō sunt in ea significatiōe exprimi nequeāt.ut in Andria terēti. Fortunas meas q haberē filiū tali igenio p̄ditū.ubi nō liceret dicere fortunas mei,qa mei nō possessiue nec actiue sed tm̄ passiue significat,nec mis qa in usu nō est,& tm̄ ad illud refert q.cū addit qui haberē.Et hic,corpora nostra q miseri.i.corpora nostrū(nō nostrorū)qui.s.nos &c.Secundū est.Magni referre quo ad sensum qua ui regant casus:qa hoc loco ablatiui uiolētia & crudelitate,regunt ab egētes,non ut causæ materiales circa quas:nō enim egebant uiolētia fœneratorū tanq̄ re circa quā uerset egestas,sed ut causæ efficiētes:qa pp uiolentiā egebāt & egeni seu egētes facti a uiolentia fœneratorum &c.¶ Neq; licuit cuiuis nostrū uti lege.i.ipunitate cōcessa p legē facta cessiōe bonorū,more maiorū.i.ut maiores.i.prisci romani fecerāt cōperta ciuiū egestate.neq; licuit habere corpus liberū.i.extra uincula & carcerem,amisso patrimonio.i.

Regula pueri lis

Prima

Secūda

postq̄

postquam amisimus patrimonium a maioribus nostris ptum, quod inuiti amittebant, tanta. i. tam uehemēs fuit seuitia fœneratorū qui nos in uincula cōiici petebāt, & ꝑtoris q petita cōcessit. Probat qđ cōtra morē maioꝝ id fieret, quia maiores idest prisci romani miserti plębis romanæ, opitulati sunt. i. opē attulerūt, suis decretis. i. publicis cōstitutionib⁹ inopiæ, eius. s. plæbis, ac nouissime. i. recētissime, memoria nr̄a. i. cuius memores adhuc sumus, argētū est solutū cōmuni ære. i. ex ærario pub. seu fisco. pp magnitudinē æris alieni. i. debiti, & hoc oībus bonis uolētibus. i. nemie cōtradicēte. Id quoq in his postea factū a se gloriaẗ Ci. officioꝝ. ii. titulo auaritia uacare debēt &c. ¶ Ipsa plæbs romana sæpe secessit. i. seorsum sedē cepit ut in mōte sacro & alibi ut in prima decade liuii uidere est, a p̄ribus. i. senatoribus, existens armata & pmota aut studio dominandi, ut etiā magr̄atus e plæbeis fierēt uñ facti tribuni plæbis, aut superbia magr̄atuū. i. potētatuū & eoꝝ qui remp. gubernabāt. ¶ At nos. s. miseri nō petimus imperiū neq diuitias: causa quaꝝ reꝝ. i. ob quas res. s. imperiū aut diuitias: oīa bella atq certamina fiunt inter mortales sed sup. petimus (quod tñ nō uenuste repetaẗ) libertatē quā nemo bonus. i. fortis & strennuus amittit nisi simul cū anima. i. cū uita. ¶ Nos obtestamur te atq senatū, ut cōsularis. i. cōsilio prospiciatis & prouideatis miseris ciuibus, & restituatis præsidiū legis, quæ. s. fœnere grauatis, aut disfortunio pressis opē publicā tulit, quod. s. præsidiū legis, iniquitas prætoris fauentis diuitibus, eripuit. s. nobis neue. i. uel ne imponatis eā necessitudinē ut quęramus quonā mō pereamus. i. interficiamur, ulti. s. prius maxime sanguinē nostrum. q. d. ne ex desperatione salutis cogamur in reip. gubernatores durius agere, quia ut dixit postmodū maro æneidos. ii. Vna salus uictis nullam sperare salutē. Et Quondā etiam uictis redit in præcordia uirtus Victoresq cadūt danai &c. ¶ Ad hæc. s. scripta & ut dixit mādata Māllii. Qu. Martius r̄ndit, si ipsi q in armis erāt uellēt petere qđ. i. aliqđ ab senatu discedāt ab armis, & pficiscāẗ supplices Romā, & r̄ndit senatū. P. Q. R. . i. populūq ro. fuisse sp ea mansuetudie atq misericordia: ut nemo petiuerit unq̄ frustra auxiliū ab eo. Et ita prudēter eos admonuit, sed illi iprudēter i armis pstitere.

ab armis discedāt. Romā supplices pficiscātur. Ea māsuetudine atq mise. icordia, S. P. Q. R. semp fuisse, ut nemo unq̄ ab eo frustra auxiliū petiuerit. At Catilina ex itinere plærisq consularibus, ꝑterea optimo cuiq litteras mittit, se falsis criminibus circūuētū, quoniā factiōi inimicoꝝ resistere nequiuerit, fortunæ cedere, Massiliā in exiliū pficisci, nō quo sibi tāti sceleris conscius esset, sed uti Resp. quieta foret, neue ex sua cōtentione seditio orireẗ. Ab his longe diuersas litteras. Qu. Catullus in senatu recitauit: quas sibi nomine Catilinæ redditas dicebat, earum exemplum infrascriptum est. L. Catilina. Q. Catullo salutem. Aegregia tua fides, re cognita, grata mihi magnis in meis periculis, fiduciā commendationi meæ tribuit. Quamobrem defensionē

¶ AB ARMIS, disciplina deponite arma, deinde supplices senatū petite. ¶ Vt nemo, ut nunq̄ incassū auxiliū & opē a senatu populoq ro. qsq petierit. ¶ Ex itinere, cū mitteret ad Māliū lr̄as, q̄ cōtinebāt hoc qđ sequiẗ. ¶ Criminibus accusatoribus ¶ Circūuētū, oppressum, obsessū. ¶ Factioni, potētiæ & opibus. ¶ Nō, p & ne. ¶ Cōtētione, seditiōe, si ergo cōtēdere uellē cōtra meos inimicos, fortasse aliqua seditio orireẗ i ciuitate ¶ Lōge diuer. ualde alienas. ¶ Ab his, q̄s supra memoraui. ¶ Quas sibi noie Ca. q̄s a Catilina sibi nūcius attulerat. ¶ Eaꝝ, s. lr̄aꝝ exēplū, qđ nō nulli in odiū dicūẗ, iō exēplū appellabāt. ¶ Lucius &c. Et hæc sūt ꝑpria uerba Catiliæ. ¶ Aegregia. s. p̄stās. ¶ Re, factis nō uerbis. ¶ Cognita, experta. ¶ In meis, in qb⁹ nūc uersor. ¶ Fiduciā facituit cōfiderē ea tibi commendare, quia tua fides satis mihi experta.

LAV. VAL.

¶ VT AB armis discedāt. i. ut arma deponāt, & iō nos supplicēt. Et Catilinæ tales Mālius mittebat litteras. At Catilina tales, nā cum recta uia tenderet, in manliana castra, quibus tamen mandauit, se potius ire in exilium. Consularibus, Consulares dicuntur, qui uel habuerunt, uel digni sunt cōsulatu. ¶ Cædere fortunæ idest aduersitati fortunæ. Nam scilicet hac de causa. ¶ Quo idest quia esset conscius sceleris. i. cōiuratiōis, sed uti ipso absente resp. magis quieta foret. At his istis quidem falsas miserat litteras. at. Q. Catullo misit ueras, & hoc, sed & ab his lōge diuersas. ¶ Exemplum earum &c. Lucius Catilina &c. In hac oratione intendit Catilina. Q. Catullo Aureliam Orestillam commendare, & consilii sui ueritatem, quam aliis redat, apperire. Prius. n. captat beniuolentiam ipsius dicens, eius fidelitatem firmiter sibi esse expertam, & hoc est. ¶ Tua fides ægregia. i. extra gregem aliorum cognita. ¶ Mihi grata re. i. rei experimento, uel sit una dictio recognita. i. iterum, & iterum cognita, & ideo mihi grata. ¶ Quamobrem, quia cognoui fidelitatem tuam. ¶ Non statui parare defensionem, nolui me defendere de crimine imposito.

OMNI BO.

¶ AT CATILINA &c. Præter dolū & simulationē Manlii etiā catilina quē oium simulatorē & dissimulatorē supradixerat, ut incautos opprimeret simulauit se in exilium uoluntarium facessere: massiliā quæ in prouīcia galliæ est atiquissimo iure & fœdere romanis olim tūc cōciliata, ortū hñs ut Iustinus cōmemorat a græcis illuc p errorē delatis, uñ & totā galliā in meliores mores reformatā dicit. Sane pro hoc significato secundā corripit, quā pro getuliæ parte pducit, ut æneidos. iiii. Massiliq ruunt equites. Sed ordo est. ¶ At, i. ediuerso in altera pte. Catilina mittit ex itinere. i. dū iter faceret, lr̄as plærisq cōsularibus. i. sūmis uiris qui aliqñ cōsulatū gesserāt & de ordine cōsulari erāt: cū cōsulares sint lterdū uiri cōsulatu digni, & præterea. i. ꝑter cōsulares, mittit litteras optimo cuiq. i. p̄stātissimo ciuiū, significans sup. se circūuentū. i. impeditū & interceptū falsis criminibus. i. criminationibus, aut criminibus falso obiectis, qm̄ nequerit resistere factioni. i. ut dicūt pcialitati & pticulari liuidiæ ob ꝑpria cōmoda inimicoꝝ, pficisci massiliā, ad eā urbē in ꝓuincia gallicana q̄ ob eā rē peculiari noie adhuc ꝓuicia uocaẗ, i exiliū. i. ut illic ro. exulet. ¶ Nō quo. i. ñ iō q eēt sibi cōsci⁹ tāti sceleris q̄tū obiiciebaẗ uel eo quod deberet exulare, sed uti. i. ut resp. foret qeta, neue seditio. i. seditiosus tumultus & strages oriretur ex contentione. i. resistentia pertinaci sua. Q. Catullus unus e senatoribus recitauit in senatu litteras diuersas. i. differentes lōge in sententia ab his. s. superioribus litteris catilinæ, quas dicebat redditas sibi nomine catilinæ. Exēplū. i. similitudo earum. s. litterarum (pro exemplo autem imperiti copiā dicūt) est scriptū infra. i. subsequenter quia dū in tabellis scribimus prius scripta supra sūt & posterius infra. ¶ Lucius catilina sup. dicit Q. Catullo Salutē. ¶ Fides. i. fidelitas tua ęgregia. i. excellens & non gregaria seu uulgaris, cognita idest perspecta nobis. re. i. facto ipso. grata. i. utilis & commoda mihi in multis magnis periculis, tribuit meæ commendationi. i. qua tibi Orestillam cū domo mea cōmendo fiduciā, quæ in bonis est ut cōfidētia plærisq in malis. ¶ Quāobrem ego non statui parare defensionem. s. mei.

ASCE. Massilia

consulares

in nouo cõsilio nõ statui parare,satisfactionẽ ex nulla cõsci entia de culpa ꝓponere decreui,quã mediusfidi⁹,uerã licet cognoscas,iniuriis & cõtumeliis cõcitatus,ꝙ fructu laboris industriæq; meæ priuat⁹,statũ dignitatis,nõ obtinebã. Publicã miseroꝝ cãm ꝓ mea cõsuetudine suscepi nõ ꝙ æs alienũ meis sũptũ noib⁹ ex possessionib⁹ soluere nõ possem,cũ & aliẽis nominib⁹ liberalitas Orestillæ suis filiæq; copiis ꝑsolueret:sed ꝙ nõ dignos homines honore hõesta tos uidebã,meq; falsa suspitiõe alienatũ eẽ sentiebã,hoc no mine satis hõestas ꝓ meo casu spes reliq̃ dignitatis cõseruã dæ sum secutus.Plura cũ uellẽ scribere nũciatũ ẽ mihi uim parari.Nũc Orestillã cõmẽdo,tuæq; fidei trado,eã ab iniu ria defendas per liberos tuos rogatus aueto.Sed ipse paucos dies cõmoratus apud.C.Flãminiũ in agro aretino,dũ ciuitatẽ antea sollicitatã armis exornat,cũ fascibus atq; aliis imperii insignibus in castra ad Mãliũ cõtẽdit. Hæc ubi Romæ cõperta sunt,senatus Catilinã & Mãliũ hostes iudicat cæteræ multitudini diẽ statuit,anteq̃ liceret,sine fraude ab armis discedere,præterquã rerũ capitaliũ condẽnatis. Præterea decernit:uti consules delectum habeant.C.Antonius cũ exercitu Catilinã ꝑsequi maturet,Cicero urbi ꝑsidio sit.

LAV. ¶IN NOVO cõsilio,ꝙ ego nũc susceptũ defendere miseros.¶ Statui,decreui.¶ Defensionẽ,ut ego meũ cõsiliũ defen
VAL. dã apud te,an sit bonũ an sit malũ.¶ Satisfactionẽ excusationẽ,purgationẽ,uñ satisfecisti mihi.i.purgasti,excusasti.¶ Ex
Mediusfidius nulla cõscientia,quia nullius mihi errati sum cõscius.¶ De culpa,quã mihi hoies obiciunt.¶ Mediusfidius, ita me adiuuet diusfidius.i.Iouis filius.s.Mercurius.¶ Quã purgationem.¶ Iniuriis,in uerbis.¶ Cõtumeliis,in factis,unde facile patior iniuriã & cõtumeliã.¶ Cõcitat⁹..i.qa re,& uerbis me offẽderũt inimici.¶ Statũ di.i.nõ poterã mea ex dignitate uiuere.¶ Pro cõ.i.ſm meã consuetudinẽ.¶ Meis no.sumptũ.i.debiti,quæ feci.¶ Alienũ.s.sumptũ.¶ Sed,feci ꝙ,hoc di cebat ꝑ ciues honestatos,amplificatos.¶ Alie natũ.s.a P.R.¶ Hoc no.s.suscipiendæ causæ miseroꝝ.¶ Satis ho.satis honorificas , sicuti mihi uidet.¶ Pro meo casu,quo a Po.alienatus erã.¶ Reliquæ dignitatis:quẽ adhuc mihi restabat.¶ Parari,pro parabant hoies:qui mihi uim inferrent.¶ Aueto.i.ualde saluus sit.¶ Sollicitatam,ad seditionẽ.¶ Exornat,instruit.¶ Fascib⁹

Fasces .i.lictoribus,nã fasces erãt secures,qbus fasciculi uirgaꝝ erant alligati,quas secum lictores ĩperatoribus ꝑferebãt.¶ Cæteris insi.uidelicet cũ ꝑtexta.q̃ erat uestis ĩperatoria.¶ Iudicat hostẽ: iudicare hostẽ est qđ uulgo dicit,el bandizado ꝑ ribello.¶ Statuit delibe.ãteq̃ dicat.¶ Sine fraude ,sine poena ¶ Cõdẽnati reꝝ ꝑter eos cõdẽnati erãt capite,anteq̃ inirẽt cõiurationẽ,& priscia.

Præter cũ ablatiuo addducit hunc locũ lib.de cõstru.cũ ostendit præter interdum cum ablatiuo coniungi.

OMNIBO ¶NOVO cõsi.i.nouo cõsi.sceleꝝ ¶ Satisfactionẽ excusationẽ,Ecce detegit cõsiliũ,ordo.Decreui ꝓpõere de cõiuratiõe mihi iposita satisfactionẽ.i.purgationẽ.¶ De cul.i.de cõiuratiõe mihi imposita.¶ Ex nulla cõsci.i.ꝙ nullo mõ essem conscius tãti sceleris,quã.s.culpã licet & uera cognoscas.Mediusfidius aduerbiũ iurãdi a mediatore,& fide.i.per Mercuriũ:qui mediator & fidus interpres deoꝝ est:uel ꝙ melius est:mediusfidus.i.mediante fide.¶ Ego.cõ.iniu. quantũ ad facta.¶ Et con.q̃tũ ad uerba.¶ Quod.e.pri. fructu laboꝝ,& hoc q̃tũ ad bella.¶ Industriæq; q̃tũ ad utilitatẽ,uel q̃tũ ad utilia cõsilia.¶ Suscepi.i.sub me accepi.¶ Cãm mi.ꝓ mea cõ.i.quẽadmodũ semp cõsueui.sed ne opponeret:ꝙ ꝑ aliqua necessitate fecisset hoc remouet dicẽs.¶ Nõ qa æs alie.&.q d.nõ suscepi qa nõ possem ꝑsoluere.¶ Ex posses.i.ex his,quæ possideo.¶ Alienũ æs meis no.s.sumptũ cũ &c.¶ Liberalitas.Orestil.i.libera Orestilla persolueret.¶ Alienũ.s.mutuo acceptũ.¶ Alienis no.i.ad fidem alienoꝝ,ideo dicit noibus:quia foeneratorum,& debitoꝝ:& fideiussorum nomina scribebant.¶ Persolueret,inq̃ ex suis copiis,& ex copiis filiæ suæ,nõ ideo inq̃ suscepi,sed eo.i.ideo ꝙ.¶ Alienatũ,ab honore.¶ Hoc no.i. hac de causa sum secutus.¶ Satis hone.spes reli. meæ digni.cõser.i.ut seruare possem qđ residuũ erat libertatis.¶ Pro meo casu.i.qualiscunq; sequeret exitus.Plura tibi scriberẽ,sed prouidendũ est de hostibus,qui uim parant mihi. ¶ Nũc igitur Orestillã tibi cõmẽdo,ut defendas eam:sed ipse ad hoc respicit,quod superius dixerat:quia Catilina ex itinere cuiq; optimo litteras miserat.& se Massiliã in exiliũ proficisci mãdauerat,sed hoc totũ falsum erat.¶ Quia ipse cõmoratus &c.Aliis insignibus.Per hoc oñdit,ꝙ fasces sunt insignia.¶ Cæteræ multitudini,q̃ erat cũ eis. ¶ Statuit diem,antequã idest infra quam diem.¶ Sine fraude.i.sine poena liceret inquam oibus.Præter comdemnatis.Priscianus hoc adducit exemplum. Quia præter figuratiue ablatiuo adiunxit , quum accusatiuo tantum adiungi debeat.¶ Præterea decernit senatus,ut consules delectum habeant idest electionem quid est unusquisque faciat.Et ecce delectio, ¶ Antonius persequatur Catilinam.Cicero conseruet urbem tantus metus erat in urbe &c.

ASCE. ¶IN CONSILIO nouo.i.quod de nouo coepi de miseris defendendis & e faucibus foeneratoꝝ eripiendis,sed sup. decreui proponere tibi satisfactionem.i.sufficientem purgationem ex nulla conscientia de culpa.i.quia nullius culpæ in hoc consilio mihi conscius sum,quã satisfactionem licet.i.licitum est ut sup.cognoscas uerã sup.esse mediusfidius(qđ aduerbiũ iurandi est.).i.ita me iuuet aut ulciscatur si mẽtior,filius dii.i.iouis uidelicet hercules,alii interpraetant.media

Mediusfidius & conscia sit deorum fides.Afferens autem satisfactionẽ seu purgationẽ.¶ Ego cõcitatus.i.in iram & indignationẽ prouocatus iniuriis & contumeliis,ex repulsa illatis,ꝙ.i.quia ego priuatus fructu laboris & industriæ meæ,non obtinebã statum dignitatis meæ.i.mihi debitũ suscepi.s.defendendã pro mea cõsuetudine publicã causam miserorum.s.oppressorum,nõ ꝙ.i.quia ego nõ possem soluere æs alienũ.i.debitũ,sumptũ ex meis noibus .i.obligationibus ex nois mei inscriptiõe cũ.s.ita sit ꝙ liberalitas Orestillæ,mulieris illius infamis cũ qua nephãdas celebrauerat nuptias,persolueret.s. æs alienũ sumptũ,&.i.etiam alienis noibus i.ex debitis & obligationibus alioꝝ,persolueret dicit copiis.i. copiosis facultatibus suis & filiæ.s.suæ,sed ideo sup.suscepi illam causam,ꝙ uidebam hoies non dignos honore.s.Ciceronem nouum hominem,honestatos.i.summis honoribus affectos,ꝙ ꝑ & ꝙ sentiebam me esse alienatum.i.alienum factum ab honore,suspicione falsa,quam Cicero de eo iniecerat ut hic prætendit(uerba enim sunt interpraetanda ad mentem loquentis licet uera non loquatur.(hoc nomine idest hoc prætextu sum secutus idest assecutus aut tantum sectatus pro meo casu.s.secundum casum in quo fueram,satis honestas.i.amplas & pulchras spes,dignitatis sup.meæ,reliquæ idest

si qua mihi

si qua mihi adhuc reliqua est, cõseruãdæ. i. cõseruare reliquã dignitatẽ meã deinceps satis honeste spero. Cũ ego uellem scribere plura, nũciatũ ẽ. s. ab exploratoribus, uim parari mihi. s. a cõsule, ergo sub ipsam fugã hæc scripserat. Ego cõmẽdo nũc Orestillã coniugẽ tibi & trado tuæ fidei, & tu rogatus p liberos tuos. i. p salutẽ & charitatẽ liberorũ tuorũ ut sup. defendas eã ab iniuria, aueto. i. esto salutatus & saluus, quod finis est epistolę, unde patet & aueto a discedẽte dici posse. Aueto
¶ Sed ipse Catilina cõmoratus paucos dies apud caium Flaminũ in agro aretino. i. in territorio areti ciuitatis mediterraneæ in tuscia seu hetruria mille & ducẽtis stadiis distãtis ab urbe, eratq; municipalis ut docet ꝓsius, dũ ipse exornat. i. ornamẽtis decorat ciuitatẽ. s. aretinã, sollicitatã. i. uexatã concussam antea armis, cõtẽdit. i. tota ui tendit ad Mãliũ in Aretiũ
castra cũ fascibus. s. uirgarũ & securis a lictoribus post cõsulẽ ferri solitis in urbe, & post impatorẽ in exercitu, & cũ aliis insignibus iperii: ut cũ ꝑtexta aut trabea uite & aquila. ¶ Hæc ubi romæ cõperta sunt. Ordo est. ¶ Vbi. i. postq̃ (qa aduerbia loci & tẽporis fere cõfundunt ut hucusq;: in hunc usq; locũ uel in hoc tẽpus sicut etiã noia locus & tẽpus, ut dicẽdi locus. i. opportunitas.) hæc. s. catilinã cũ insignibus se recepisse in castra Mãlii. Cõperta. i. immo explorata & uera inuenta sunt, Romæ. s. in senatu, qui aliter nõ iudicasset, senatus iudicat catilinã & Manliũ hostes, & statuit cæteræ multidini. s. exercitus diem antequã. s. diem. i. ante cuius aduentũ liceret multitudini discedere ab armis, sine fraude. i. impune, sine pœna, fraus. n. capitur non semper pro dolo, sed frequentius pro fraudatione. i. diminutione rerũ & honoris, liceret dico oibus, præterq̃ cõdemnatis rerũ capitaliũ, subaudi sententia aut iudicio, in quo caput expostulabat. Hoc ẽ oẽs qui præter illud factum non meruerant exitium poterant ipune ab armis discedere, quod prudentia senatus factũ ẽ, ut sine periculo reip. principes cõiurationis punirent. ¶ Præterea senatus decreuit uti. i. ut cõsules habeãt delectũ. s. deligerent milites ad bellũ. Et ut caius Antonius maturet perseq catilinã cũ exercitu. ¶ Cicero sit ꝑsidiũ. i. ꝓtectio urbi. Aduerbia loci & tpis Fraus

Ea tẽpestate mihi imperiũ P. R. multo maxime miserabile uisum ẽ, cui cũ usq; ad occasum ab ortu solis, omnia domita armis parerẽt, domi ociũ, atq; diuitiæ, q̃ prima mortales putãt: affluerẽt. Fuere tñ Ciues, q sese Rẽq; pub. obstinatis animis perditũ irẽt, nãq; duobus Senatus decretis, ex tãta multitudine, neq; ꝑmio inductus cõiurationẽ patefacerat, neq; ex castris Catilinæ qsq̃ omnium discesserat. Tanta uis morbi: uti tabes: plærosq; ciuiũ animos inuaserat. Neq; solũ illis aliena mens erat, q cõscii cõiurationis fuerant. Sed omnino cũcta plæbs, nouarũ rerũ studio, Catilinæ cœpta ꝓbabat. Id adeo more suo uidebat facere. Nã semp sunt in ciuitate, qbus opes nullæ sũt, bonis inuidẽt, malos extollũt uetera odere, noua exoptãt, odio suarũ rerũ mutari oia studẽt, turba atq; seditiõibus sine cura alũt, qñ egestas facile hf sine dãno. Sed urbana plæbs, ea uero ꝑceps erat mltisde cãis, primũ q oium ubiq; ꝓbro, atq; petulãtia ꝑstabãt. Itẽ q

¶ EA TEMPESTATE. Hic patriæ casum miseratus Sal. ¶ Cui cũ. i. P. R. ¶ Ab or. solis. i. ab occidẽte ad oriẽtẽ. i. uniuersus orbis ab eo subactus est. ¶ Domita, uicta. ¶ Parerẽt: obedirẽt. ¶ Affluerent, abundarent scilicet ocium, & diuitiæ. ¶ Prima idest ꝑcipua, & excellentia. ¶ Perditũ, ad perdendũ se. ¶ Nãq; Reddit rationem, cur miserabile sibi uisum fuerit iperium Po. R. ea tẽpestate. ¶ Duobus. s. factis duobus decretis quæ supra memoraui, unũ siquis cõiurationem indicasset maxima sumptuũ esse ꝑmia: alterũ q intra certũ diẽ, qui in exercitu Mãlii & cati. erat, ipune ab armis discederẽ liceret. Tãta. n. cã erat cur neq; qsq̃ cõiurationẽ patefecerat, neq; ab armis discesserat. ¶ Tãta uis, tãtus impet⁹. ¶ Vti tabes, ueluti qdã cõfectio atq; contagio. ¶ Plærosq; ci. i. aios multorum ciuiũ. ¶ Aliena, aliena erat a reip. statu, eorũ. s. q cõscii cõiurationis fuerãt cã. ¶ Cũcta plæbs, oẽs sine exceptiõe. ¶ Probabat, laudabat. ¶ Incœpta, ¶ Proposita catili. ¶ Studio noua. re. uoluntate nouarum rerum. ¶ Adeo. i. certe: qa sibi sua displicẽt. ¶ Bonis inuidẽt, qa boni nullo sibi malis adiumẽto sũt, sꝫ erant ex magnificentia malorũ aliqd boni cõseq. LAV. VAL.

¶ Vetera, quæ sunt ꝑter utilitatẽ eorũ. ¶ Noua, qa sperãt sibi cõmoda fore. ¶ Turba: turbatiõe ¶ Seditionibus, discordiis. ¶ Alunt, nutriunt. ¶ Sine cu. cura rerũ suarũ, qppe qa nihil pñt pdere. ¶ Facile, qa facile est pauperẽ fieri. ¶ Habet, possidet. ¶ Sine dãno, qa q nihil hẽt, nihil amittere pt. ¶ Vrbana plæbs, erat ꝑceps. ¶ Vero, ꝓ sed ea erat ꝑceps. ¶ Vbiq; in oibus italiæ locis. ¶ Præst. bãt, uincebãt, excellẽtiores erãt ꝓbro. ¶ Obscœnitate. Rẽ obscœnã itelligit, ut sunt stupra adulteria, incestus. ¶ Petulãtia, superfluitate: nã petulãtia ꝓprie est loq̃citas. i. supfluitas in uerbis, sed cõuenit, ut nõ solũ uerborũ supfluitas dicat, sed ẽt supfluitas bibẽdi, edẽdi, & cæterarũ rerũ, q̃ luxuriæ sunt. ¶ Itẽ alii cõflauerãt Ro. q ꝑstabãt pa. i. qui rẽ a patribus relictam amiserant, uel cõuiuiis sumptuosis, uel amoribus illicitis, uel cõdẽnationibus: cũ pœnas pecuniarias soluere coacti eẽnt pp scelus aliquod ppetratũ. ¶ Amissis, pditis diuitiis q̃s earũ pfes restamẽto reliquerãt. Petulantia
¶ EA TEMpestate. Multo maxime augmentũ augmẽto addidit. ¶ Perditũ irẽt. i. pdere. ¶ Obstinarẽt. i. malignitate ptinacibus, & induratis & obstinatis uere. ¶ Nãq; duobus senatus decretis. Siquidẽ senatus duo decreta dederat, ut si qs seruus cõiurationẽ idicasset, libertatẽ primũ ꝓ ꝑmio hẽt. Et quis ab armis discedere uellet, infra diẽ statutũ discedere liceret, sed pp illa decreta neq; qsq̃ &c. ¶ Vti. i. sicut tabes. Tabes morbus est porcorũ, qui de uno transit ad aliũ, ita illi, q coniurati erant catilinæ fauebãt. Neq; solũ illis erat aliena mens a repu. &c. ¶ Sed studio. i. propter studiũ nouarũ rerũ Nouas res coniuratiões uocat. ¶ Odio suarum rerum, quæ aduersæ sunt, & fere nullæ. ¶ Turba idest turbatione. ¶ Sine cura, quia cũ habeant nihil: de nihilo curant. ¶ Sine dãno, cum pauper non habeat quid amittat, ita cũcta plæbs fauebat inceptis catilinæ. ¶ Sed urbana plæbs, maxime ea uero erat præceps, idest præcipitata in malũ, & quare præcipitata erat; uarias causas assignat. ¶ Primũq;. i. prima causa est hæc. ¶ Vbiq; præstabant. i. ubiq; prestantes erant. ¶ Probro idest obprobrio, ad uerba ¶ Atq; petulantia idest lasciuia, ad facta. a peto is, petulantes enim superflua appetunt, & illi erant qui amissis patrim oniis, idest qui patrimonia amiserant &c. OMNIBO. Tabes
¶ EA TEMpestate. Planqit statũ imperii ro. eo tpe dicẽs. ¶ Imperiũ po. ro. uisũ est mihi ea tẽpestate, eo tpe quo talia fierẽt, multo maxie. i. maxie olum miserabile. ¶ Cui impio cũ oia ab ortu solis usq; ad occasũ parerẽt. i. cederẽt & obedirẽt, dõita. i. subacta & mitia facta armis. s. ro. & sup. ociũ atq; diuitię, q̃. s. duo: aut q̃. i. q̃s res mortales. i. hoies, putãt prima. i. ꝑcipue bona: affluerẽt. i. abũdarẽt aut abũde q̃si p affluxũ aduenirẽt: tñ. i. nihilõin⁹ fuere ciues. s. cõiurati, q irẽt pditũ sese. i. seipsos & rẽp. aĩs obstinatis. i. ptinacib⁹ in malo & iduratis. ¶ Nãq; duob⁹ decretis senat⁹, qb⁹ decreuerat ꝯtra pti ASEN.

naces bella gerenda, & ab armis discedentes sine fraude suscipiendos, quisq̄ omnium ex tanta multitudine .i. ex omnibus coniuratis & fautoribus qui plurimi erant, neq; inductus precio supra posito, patefecerat coniurationem, neq; discesserat ex castris Catilinae. ¶ Tanta .i. tam uehemens uis .i. copia & uigor morbi .i. prauitatis, inuaserat plaerosq; .i. fere omnes animos ciuium, uti .i. quemadmodū tabes .i. corruptio lenta prouenieus ex sanguinis infectione. ¶ Neq; mēs aliena a salute reipu. erat solū illis qui fuerant conscii coniurationis, sed omnino, cuncta plaebs, probabat studio .i. propter studium & affectionem nouarum rerum, coepta .i. incepta catilinae. ¶ Cūcta autē plaebs romana uidebat id agere adeo idest omnino, suo more .i. ex ueteri cōsuetudine. ¶ Nā ii quibus nullae sunt opes .i. facultates inuident semper in ciuitate bonis .s. uiris & extollūt .i. exaltant malos, & odere .i. odio prosequunt, uetera .i. instituta & facta etiam bona & exoptāt noua .i. nouas res, & studēt .i. studiose uolunt oia mutari odio suarum rerum quae illis displicent, & alunt turba .i. turbatione reip. atq; seditionibus, sine cura .i. sollitudine amittendae rei suae, quoniā egestas habetur facile sine dāno .i. sine iactura. ¶ Sed plaebs urbana, ea erat uero .i. aduerte & sine dissimulatiōe praeceps .i. ad ruinā festinās de multis causis .i. ob multas causas. ¶ Primum praecipites ibāt hi qui praestabāt .i. emmebant maxime oium & ubiq; probro .i. dedecore atq; petulantia .i. insolentia uitae qua unumquēq; petulanter lacessebant, itē hi qui .uagabant .i. discurrebāt.

per dedecora pr̄imoniis amissis uagabāt. Postremo quos flagitiū aut facin⁹ domo expulerat. Hi ro. sicut i sentinā cōfluxerāt. Deinde multi mēores Syllanae uictoriae. q; ex gregariis militib⁹ alios senatores uidebāt. alios ita diuites, ut regio uictu, atq; cultu aetatē agerēt, sibi qsq; si i armis foret, ex uictoria talia spabat. p̄terea iuuēt⁹ q̄ i agris manuū mercede inopiā tolerauerat. priuatis atq; pub. largitionib⁹ excita urbanū ociū igrato labori p̄tulerat, eos atq; alios oēs malū publicū alebat. Quo minus miradū ē, hoies egētes malis moribus maxima spe Reip. iuxta ac sibi cōsuluisse, Praeterea quorum uictoria proscripti Syllae parentes, bona erepta. ius libertatis iminutū erat haud sane alio animo belli

LAV. VAL. ¶ PER DEDECORA per uituperia, & opbrobria. ¶ Fla. a. f. flagitiū dicitur omne uitium flagitatione .i. reprachensione dignū, & potest in uerbis considerari, nam flagitiū esset, si quis per iurium faceret hoc enim constituitur uerbo nōre. ¶ Facinus autem est uitiū, quod in facto consistit, ut esset furtum, homicidium, adulterium, cōmittere. ¶ Hi ro. sicut in senti. quemadmodū aqua uitiosa per rimas in fundo nauis igreditur, ita uitiosi homines, & perditi se Ro. contulerāt.

Sentina ¶ Sentina. Sentina est aqua uitiosa p rimas in fundo nauis ingressa putrida: & mali odoris, unī sentina etiam dicitur a sentiendo, eo qd' odore suo naribus nautarum sentiatur. & propter malum odorem dicitur nauseam facere .i. uomitū ¶ Memores syl. meminerant quantū ex memoria Syllae conquesti essent, quapropter eandem utilitatem se consecuturos putabāt. si nouae res fierent. ¶ Ex grega. mi. ex ignobilibus. nā gre-

Gregarii milites garii milites dicuntur ignobiles, quasi ex grege ut sunt qui militibus seruitia praestāt: quos appellamus agasones: lixas, calones, uel qui pabulatum, uel lignatū eunt. ¶ Victu re. epulis regiis, cultibus regiis, uestibus regiis. ¶ Si foret .i. si ille praestantior esset, qui fortior esset in armis. ¶ Quae mer. hoies appellabantur operae, ut in epistolis Ci. ad atticū uerūtamen in sacra pagina inuenitur misit operarios in uineam suā, & itelligit de hmōi hoibus. ¶ Mercede, ut ligonizare agros, putare uites. ¶ Priuatis, quas ferri uidebat, & superiori tempore factas esse audiuerat. ¶ Ingrato, molesto, nō placido sibi.

Operae ¶ Eos agrestes operas. ¶ Quo, propter quod. ¶ Egentes pauperes, maxima spe utilitatis proposita. ¶ Sibi, ac. r. p. iux-

Oparii ta, quod sibi utile est, id etiā reip. utile uideret. ¶ Praeterea il. alios cōmemorat, qui parati erant ad rempu. perturbandā quorum omnes erant ciues ro. ¶ Victoriā. propter uictoriā Syllae. ¶ Parē. qui fuerant secuti partes Cai. ma. ¶ Proscripti. capite damnati a Syl a. ¶ Bona er. quia quicūq; proscripti fuissent. unusqsq; bona eorū diripere poterat. ¶ Ius li. Vnū seqē ex reliquo, nā q̄to magis oppressi fuerāt, tanto minus libertatis erat eis. ¶ Alio. a. q̄ illos quos supra memoraui.

Agasones ¶ PER DEDECORA & quia longum esset commemorare omnes dicit. ¶ Postremo, omnes quos. Flagitium, in fa-

OMNIBO. ctis. ¶ Facinus. in dictis, hi iquam omnes sordidi. ¶ Confluxerant. Romam, ueluti in sentinam fluunt sordes, dr̄ sentina a sentiendo, eo quod grauiter sentiat fetor eius. ¶ Deinde, est alia causa corruptionis ex militibus. Gregariis .i. qui erāt de grege, idest de plaebe. Quisq; sibi spabat talia uentura ex uictoria. ita tamen, si foret in armis uictoria subaudi. ¶ In armis foret .i. in armis Catilinae. ¶ Prae .i. p̄ter istas causas, erat & ista. ¶ Excita comota ad bellū donis. ¶ Vrbanū ociū. quod esset bellum sperabant adipisci. ¶ Ingrato labori quem exercebant in agris. Quo .i. propter quod. ¶ Minus mirādum est homines egentes, utpote qui talia sibi sperabant. quae Syllanis contingerant. ¶ Iuxta .i. aequaliter. ¶ Cōsuluisse. r. p. ac sibi quia sibi & reip. male cōsuluerunt. ¶ Prae .i. praeter hos supra dictos, quorum parentes proscripti erāt .i. deleti in tabulis, in quibus prius essent conscripti. ¶ Sane .i. certe. ¶ Haud, pro non. ¶ Alio animo, q̄ supra.

ASCE ¶ PER DEDECORA idest per omnem infamiam: amissis pr̄imoniis .i. postq̄ amiserant pr̄imonia sua, postremo hi quos flagitium idest enorme scelus, aut facinus idest enorme factum expulerat domo idest patria sua, hi inquam omnes confluxerant idest impetuose & abunde confugerant Romam, sicut in sentinam idest collectorium omnium sordium, sicut sentina in naui sordidas aquas receptat, deinde multi memores uictoriae Syllanae idest licentiae obtentae per uictoriam Syllae. q; idest quia uidebant alios idest nonnullos ex militibus gregariis idest uulgaribus & infimis, qui gregatim ut pecora sine honore ab imperatore aguntur. senatores idest patres conscriptos, & alios ita diuites ut agerent aetatem uictu atque cultu idest amictu regio idest, regali, quisque sperabat sibi talia ex uictoria supple euentura, si foret in armis. ¶ Praeterea iuuentus scilicet rusticana, quae tolerauerat scilicet prius in agris, inopiam idest egestatem mercede manuum idest ex labore manuum sumpta, excita idest prouocata, largitionibus idest donis captiosis priuatis atque publicis, praetulerat ocium urbanum, labori ingrato idest nullam mercedem condignam satis referenti. ¶ Malum publicum idest perditio & perturbatio reipubli. alebat eos scilicet dictos, atque alios omnes scilicet consimiles, quo idest quocirca est minus mirandum homines egentes, ut erant coniurati cōsuluisse .i. opē tulisse malis moribus per quos salutem sperabant. maxima spe reipub. scilicet potiundae, iuxta idest pariter ac idest ut sibi scilicet ipsis. ¶ Praeterea illi quorum parentes proscripti sup. erant uictoria idest per uictoriā Syllae, & bona erant erepta, & ius libertatis erat iminutū, expectabāt euētū .i. exitū belli haud .i. nō sane .i. multū alio aio, q̄ .s. q; multi pscriberent, & sua amitterent.

EVENTVM

EVENTVM.s.ut resp.pderet.¶ Aliaꝝ.i.qui ptes sequebant senatui aduersas q̃ ipsi uellẽt. Minus ua.s.cæteris,q senatu plus ualebãt,ipsi uero optabant rẽp.ꝑturbari,eo φ nemo uellet alios authoritate plus ualere,q̃ seipsos.¶ Id ma.φ tribunatus restitutus fuerat,& recte malũ dicit,nã ut ẽt Ti.Li.dicit potestas tribunitia infensa erat senatui.¶ Reuer.in ci. nã intermissa fuerat tribunitia potestas cũ senatus uires suas auxisset.tribu.pl.deposuisset.¶ Gn.Põ.qui bellũ ciuile contra æ.gessit,sed nõdũ tẽpus huius belli ciuilis euenerat,cũ in urbe reuerterat.tribuni.po.Põ.ut sibi fauorẽ populi conciliaret. rogationes ad populũ tulit,ut & tri.ple.crearent qui magſatus semp infensus erat ordini senatus.¶ Aetas qa iuuenis aius,quia incitati erãt aduersus patres. LAV. VAL.

euentũ expectabãt. Ad hoc qcũq; aliarũ quã senatus partium erãt cõturbari rẽp.q̃ minus ualere ipsi malebãt,id adeo malũ multos post annos i ciuitatẽ reuerterat.Nã postq̃.G. Põpeio & .M.Crasso cõsulibus tribunitia ptãs restituta ẽ, hoies adolescentes summã ptãtẽ nacti, qbus ætas, aiusq; ferox erat,cœpere senatũ crimĩnãdo plæbẽ exagitare, deide largiẽdo,atq; pollicẽdo magis incẽdere.ita ipsi clari potentesq; fieri.Cõtra eos summa ope nitebat plæraq; nobilitas, sub senatus spẽ,ꝓ sua magnitudine.Nãq; uti paucis uerũ absoluã,post illa tpa quicũq; rẽpu.agitauere,honestis noibus alii sicuti iura populi defenderent,pars quo senatus authoritas maxima foret:bonũ publicũ simulantes,pro sua quisq; potentia certabat.Neq; illis modestia, neq; modus cõtentionis erat,utriq; uictoriã crudeliter exercebãt. Sed postquam Gn.Põ.ad bellũ maritimũ,atq; Mithridaticum missus est,plæbis opes imminutæ, paucorum potẽtia creuit.

¶ Cri.senatũ.¶ Lar.legimus Cæ.populo fecisse cõuiuiũ.¶ Fieri,pro fiebant.¶ Plæraq;, maior pars.¶ Ope,possibilitate,sic Virg. Non opis est nr̃æ Dido.¶ Nobilitas adolescẽtes.¶ Sub spẽ.i. simulantes se defendere senatus authoritatem, sed tñ hoc faciebãt,ut magis senatũ defenderẽt, q̃ ut suas opes augerent.¶ Pro sua ma.i.pro defendenda sua magnitudine.¶ Quicũq;.i.oẽs ciues.¶ Alii.Declarat qũo honestis noibus partes certabãt modestia,ut se cõtinerẽt.¶ Modus finis.¶ Vtriq;,& plæbis:& patricii.¶ Gn. Põ.q semp popularis.i.populo gratus fuerat,& plæbẽ qbuscũq; poterat rõnibus sibi uendicauerat. ¶ Bellũ ma.cõtra piratas,q itiera obsederãt, & transeuntibus bona diripuerãt.¶ Mithridaticũ, nã deuictis piratis missus est contra Mithridatẽ regẽ ponti,quẽ Põ.tandẽ coegit ad mortẽ. Plæbis opes duce amisso Põ.uidelicet.plæbs in ponis uenit.¶ Paucoꝝ.s.nobiliũ,paucoꝝ dixit.qa plæbs maiori in numero est q̃ nobilitas.

AD HOC,qui erãt alioꝝ partiũ q̃ senatus:sentiebãt cõtra.r.p.ut sic magis ualerẽt,q̃ ipsi uellẽt minus ualere rep.cõturbata,& qa ais adeo obstinatis erãt,ideo malũ illud reuerterat.Antiquũ est:& ̃bũdico reuerterat.nã prius extiterat,ad quod oñdendũ author facit digressionẽ.Siquidẽ tribunitia ptãs maxima eẽ solebat. Tribunus.n.quotiens uolebat,plæbẽ cõtra nobilitatẽ excitare poterat,sed iã longo tpe deperierat.Cõtingit aũt.G.Põpeiũ,& .M.Cr.eodẽ tẽpore tribunos,& cõsules eẽ,qui quodãmõ:neglecto cõsulatu:tribunatũ uoluerũt in pristinũ statũ reuocare,& ita plębẽ cõtra nobilitatẽ grauiter excitare,& tunc a plæbe grauissime astricta est nobilitas,postea cõtigit Põ.contra Mithridatẽ regẽ ponti missum fuisse,& tũc opes plæbis maxime sunt imminutæ.& sic ecõtrario plæbs grauissime astricta est a nobilitate.Et hoc exequit author dicens. ¶ Nã postq̃ tribunitia potestas restituta est in pristinũ statũ.¶ Homines adolescentes. Tales eos oñdit,φ cito qd tale facerent,ita ipsi.s.cõsules.Fieri.i.fiebant clara in fama.Et cõstantes in populo sub spẽ senatus,dicebant.n.causa,& defensione senatus facere,sed tñ id faciebãt.¶ Pro sua magnitudine.i.ẽm posse suum,& bñ dixit sub specie senatus.¶ Namq; ut paucis ueꝝ.i.ueritatẽ paucis &c.¶ Quicunq; agitauere.r.p.sub honestis causis agitauere honestas semper prętendebant causas,& uere honestas. Nã alii,qui infestabant nobiles,id faciebant,sicuti defenderent iura populi.sc.n.id facere dicebant.¶ Pars uero,quæ plæbẽ infestabat.quo.i.ut authoritas senatus foret maxima bonũ.p.simulantes, quod non erat.¶ Neq; modestia,in uerbis.¶ Nec modus,in factis.¶ Vtriq;,cum,qui fauebãt senatui,tum qui plæbi.¶ Victoriam crudeliter exercebant idest per crudelitatem uincere intendebant.¶ Sed postquam Gn.Pompeius ad bellum Mithridaticum.i.contra Mithridatem.¶ Potentia paucoꝝ creuit.s.nobilium,& quia nobiles omnia tenebant. OMNIBO.

AD HOC.i.insuper quicunq; erant aliaꝝ partiũ atq; i.q̃ senatus.i.quicũq; senatoribus inuidebãt,ut tribuni plæbis plærũq; ipsi malebant remp.cõturbari q̃ nimis ualere.i.incolumẽ esse cũ dãno suo,alii legũt minus ut sit malebãt remp.conturbari q̃ ipsi minus ualere,sed sic legẽdũ esset ipsos q̃.n.cõsimiles casus uult,nisi legat ualerent.Id malũ.s. uelle remp. turbari reuerterat sup.se.i.reuersum erat.in ciuitatem.s.romanam,adeo idest omnino.post annos multos. ¶ Nã postq̃ potestas tribunitia.i.tribunoꝝ plæbis diu desueta,est restituta Cn.pompeio & .M.Crasso cõsulibus.i.dum illi consules erant,hoies adolescentes & ita audaces & improbi annis:nacti summã potestatem ut tribunitiam,aut cõsularẽ(quib⁹ ætas.s.iuuenilis & animus erat ferox cœpere.i.cœperunt exagitare.i.commouere:criminando.i.accusando criminis,senatũ,deinde cœpere incẽdere plæbẽ,magis largiendo.s.quæ habebãt, & pollicẽdo.s.futura,& ita cœpere ipsi fieri clari & potentes. Plæraq;.i. frequens aut fere ois nobilitas.i.nobiliũ multitudo,nitebatur summa ope.i.totis uiribus & facultatibus,contra eos idest tales seditiosos,sub specie.i.nomine senatus.s.defendendi,pro sua magnitudine.i.pro uiribus & opibus non pro æquitate.¶ Namq; uti.i.ut ego absoluam.i.absolute fatear uerum,paucis.s.uerbis quicũq; agitauere.i.sollicitauerũt & cõmouerunt remp.post illa tempora quibus tribuni plæbis restituti fuerant,certare.i.certabãt quisq; pro sua potẽtia.i.iuxta potẽtiã suã,simulãtes bonũ pub.honestis noibus.i.ꝑtextib⁹ & excusationib⁹,ut æneí.iui. Cõiugiũ uocat,hoc ꝑtexit noie culpã)alii sup.certabãt & cõtẽdebãt sicuti defenderẽt iura populi.pars.i.ptim quo.i.ũt authoritas senatus foret maxima.¶ Neq; modestia.i.moderatio.neq; modus.i.finis,contentionis erat illis quia utriq;.s.tam patritii q̃ plæbei exercebant uictoriam suam crudeliter cum crudeli oppressione eorum quos uicerant. ¶ Sed postq̃ Cneus Pompeius &c. Tangit merita Pompei magni in populũ Romanũ,eius enim præsentia minus opprimebant plæbei a potentioribus dicẽs.¶ Sed postq̃ Cneus põpeius ob uirtutem magnus dictus,missus est ut iperator a senatu romano.ad bellũ maritimũ.i.in mari gerendũ cõtra piratas quos intra quadragesimum diẽ subegit,ut author est in uita eius Plinius secundus,atq; ad mithridaticum contra mithridatem regem ponti quem ad uenenũ compulit,opes idest facultates plæbis scilicet Romanæ,sunt imminutæ,& potentia paucorum.s. nobilium,creuit.i.aucta est. ASCE.

LAV. VAL. Innoxiꝰ ¶HI.s.nobiles.Innoxii.Innoxius dr̄ nō solū,q nemini nocet,sed & qa nullo nocet,sicut hoc loco accipiendū est.¶ Florētes,opibus.¶ Sine metu,a plæbe.¶ Iudiciis,cōdēnationibus.¶ Terrere ipsi,q in magstatu erant,alios nobiles terrebāt iudiciis,ut placidius tractarēt plæbē:ut si plæbs subiecta teneret:ipsa faciliꝰ ferret,cū uideret alios iudictis terreri.¶ Dubiis,cū res dubiæ eēnt.¶ Nouādis re.i.nouitate reꝝ.¶ Vetus cer.quod inter nobiles,& plæbē fuerat. Primo ꝓlio,quod gestū est iter Cati.& Anto.cōsulē.¶ Aequa manu,æquo marte.¶ Clades:pnicies.¶ Calamitas,miseria.¶ Quin,pꝰt nō.¶ Defessis.s.uictoribus,detrimētis belli lassis.¶ Exangunibus,languidis,uulneribus acceptis in bello.¶ Extorqueret,ui auferret.¶ Qui plus posset.significat, aut magnū Pō.siue Cras.quoꝫ opes maximæ erant in urbe Ro.¶ Extra cōiu.qui cōiurationis conscii nō erāt.¶ In his.s.q cōiurationis ignari ad Cati.ꝓficiscerent.¶ Quē.i.Fuluiū.¶ Retractū ex iti.domū reductū.¶ Neca.suffocari sine iudicio,cū ad cōiuratores ꝓfiᵹ se conferre uoluisset.¶ Iisdem tpibus,nōnulli extra cōiurationē ꝓfecti sūt in castra ad Catilinā.¶ Sicuti Ca.ꝑce. nā ut superius dixi,cū discessit Catilina,tradidit negocium Lentulo,ut oia diligenter ageret,quæ ad cōiurationis opus ptinerēt.¶ Idoneos,aptos.¶ Nouis rebus,ad nouādas res.¶ Moribus,qa malis moribꝰ uiuebāt & uixerāt:& iō pduriores erāt ad flagitia.¶ Fortuna,qa pauperes erāt,& inopes.¶ Per alios,p inter nūcios.¶ Cuiuscūq modi.g.ho.i.oē genus hoium.¶ Vsui,utilitati.¶ Bello.ad bellū.¶ Igit,qa p̄ter ciues ro.etiam cuiuscūq generis homines sollicitabant,qui bello usui forent.¶ Allobrogum. Sunt populi Galliꝫ Transalpinæ.¶ Ad societatem,contra patriam.

Hi magistratus,ꝓuincias aliaq; oiā tenere,ipsi innoxii florētes sine metu ætatē agere,ceterosq; iudiciis terrere grauissime,quo ipsam plæbē in magstatu placidius tractarent, Sed ubi primū,dubiis rebus nouandis spes oblata est,uetus certamen aios eoꝝ arrexit. Quod si primo prælio Catilina superior,aut æqua manu discessisset,profecto magna clades,atq; calamitas R.ēp.oppressisset.Neq; illis,qui uictoriā adepti forent,diutius ea uti licuisset.quin defessis & exanguibus,qui plus posset libertatē:atq; imperiū extorqueret.Fuere tū extra coniurationē complures,qui ad Catilinā in initio profecti sunt.In his erat Fuluius Senatoris filius,quē retractū ex itinere parēs necari iussit.Iisdē tēporibus Ro.Lentulus sicuti Catilina præceperat,quoscūq; moribus, aut fortuna nouis uiribus idoneos credebat,aut per se,aut per alios sollicitabat:neq; solū ciues, sed cuiuscūq; modi genus hominum:quod modo bello usui foret.Igitur. P. Vmbreno cuidam negocium dat uti legatos Allobrogum requirat,eos si possit impellat ad societatem belli, existimans:

Allobroges OMNI BO ¶IPSI innoxii erāt.Innoxii in passiua significatione.i.quibus nemo nocebat,ideo florētes erāt ꝓsperitate sua gloriantes. Terrere.i.terrebant.¶ Cæteros iudiciis idest ignobiles.¶ Quo.i.ut.¶ In magstatu.i.ipsi facti magri.¶ Tractarent plæbē placidius.i.magis iuxta placidum.¶ Sed ubi,ita plæbs attrita est,& postq̄ primū potuit surrexit.s.p Cati.& hoc est,quod supius dixit.Reuerterat uetus certamē,qd fuerat iter nobiles & plæbē.¶ Eoꝝ q erāt ex pte plæbis.Q d.i.pp q,qa erecti sūt.Si pri.ꝓlio nō fuerit.s.uictor.¶ Catilina discessisset supior.s.uictor.¶ Aut æq̄ manu.i.æquo ꝓlio.¶ Fuere.Redit ad notationē,facta digressione,continuat & dicit illos,q de cōiuratione erāt ꝓfectos esse ad Catilinā,& qdē,q nō erāt ad eū ꝓfecti sūt.& hoc ē.Fuluꝰ,extra cōiurationē:¶ Retractū ex itinere.Per hoc ondit q̄tū ab oibus diligēda sit.r.p.qa & pr̄ cōtra.r.p.filio nō pepcit,ita catilina se,& suos extra romanā urbē ꝑparabat.¶ Iidē tpibus ro. Lētulus.¶ Sollicitabat,quoscūq credebat idoneos rebus.i.cōiuratiōi.¶ Moribꝰ.i.p malos mores.¶ Aut fortūa.i.egestate,qa & n̄ solū p se,sed & p alios.¶ Igit cuidā dat negocū.s.Publio Vmbreno,¶ Legatos,qui uectigalia Romana a Gallis obtulerant.¶ Oppre.alie.ære.i.oberratos.

ASCE. ¶HI.s.pauci potētes,tenere ꝑ tenebāt,aut cœpant tenere magstatꝰ.i officia pub.& ipia,& ꝓuicias,qbus ꝑerāt & alia oia.s.e qbꝰ honor aut res accresceret,ipsi.s.potētes inoxii.i.nullis obnoxii nec debitores,aut qbꝰ nulli nocuerūt,florētes s.diuitiis & honore,agere,p agebāt,ætatē sine metu:qa potentiorē nō hēbāt & aduersitatē fortunæ aut paupeiē sibi nō timebāt:& terrere.i.terrebāt,cæteros hoc est plæbeios,iudiciis.i.cōdenationibꝰ ēt cōtra sontes latis,quo.i.iō ut,tractarēt placidius.i.faciliꝰ & sit e cōtrouersia,plæbē in magstatu.i.qñ ipsi futuri erāt i magstatu.¶ Sed ubi.i.ut primū spes est oblata,rebꝰ dubiis.i.formidolosæ plenis aleæ.i.formidolosū hñtibꝰ inceptū,nouādis.i.mutādis,certamē uetꝰ qd sp habuerāt plæbei cū nobilibꝰ,arrexit.s.ad aduertēdū & ad nitēdū,aios eoꝝ,q si hoc ē usq adeo ut si catilia discessisset prio ꝓlio.i.prio cōflictu supior.i.uictor,aut æq̄ manu.i.æq̄lr uictrice & uicta,pfecto.i.reuera.i.magna cla.i.pnicies & clamitātiū cædes & calamitas.i.strages & uastatio ut sit dū calamitas.i.calamoꝝ hoc ē culmoꝝ a grādie ꝓstratoꝝ agros uastat & colōis pauperiē facit.¶ Neq licuisset illis.s.cōiuratis & affectis q adēpti forēt.i.q obtinuissent uictoriā.uti ea.s.uictoria diutius qn.i.in quo minus is q plus posset q̄ illi,extorq̄ret ab illis libertatē atq ipium,hoc est,qa pfecta illoꝝ uictoria,Cn.Pō.aut Cr.q grādē exercitū tūc hēbāt iteꝝ eos subegissent. Significat aūt hic q primā uictoriā nō obtinuerūt cōiurati tū hoc est q̄uis cōtra cōiuratos plurimi bella mouissent.nō tū oēs,qa cōplures extra iurationē fuere q sūt ꝓfecti in initio ad Ca.¶ In his.i.iter hos erat Fuluiꝰ filiꝰ senatoris.s.Fuluii,quē retractū.s.a familiaribꝰ aut amicis p̄ris ex itinere,s.quo ad Ca.ꝓficiscebat,parēs.i.pr̄ eiꝰ,iussit necari.i occidi.¶ Iisdē tpibus.Docet qd ab iis cōiuratis q Ro.derelicti fuerāt iterea actū sit dicēs.Lētu.sollicitabat rōæ hisdē tpibꝰ qbꝰ ea q̄ dicta sūt foris fiebāt:sicuti.i.quēadmodū catilina ꝑcepat,quoscūq credebat idōeos.moribꝰ.i.pp mores prauos & ob maleficia.aut fortūa.i.pp iopiā,rebus nouis.i.inouādis,hoc ē ad res nouas faciēdas i rep.Sane moribꝰ & fortūa abliti sūt,casus:rebꝰ nouis dti.sollicitabat dico aut p se alios neq solū sollicitabat ciues sed genꝰ hoim cuiuscūq mōi.i.q̄lecūq eēt qd mō i.dūmō illd foret usui.i.utilitati bello.i.ad

Allobroges bellū.¶ Igit Lētu.dat negociū cuidā Pub.Vmbr.uti reqrar.i.diligēter iqrat legatos allobrogū i.pploꝝ illoꝝ Igallia italis trāsalpina,iuxta rhodanū ut inqt strabo lib.iiii.quoꝝ metropolis est uiēna ciuitas in delphinatu, suntq helueriis proximi. Nā sunt qui ad gebēnam eos dicāt brixianos seu bressanos dici & delphinates illi proximos. Declinatur autem hic aut hæc allobrox,huius allobrogis uel allobrogos,quia in accusatiuo facit allobroga:unde Iuuena.sat.vii. Rursum qui totiens ciceronem allobroga dixit. Erant autem tunc legati Romæ(& ut impellat eos.s.legatos ad societatem belli scilicet contra potentes sumpti,existimans idest arbitrans censens eos oppressos,

¶PVBLICE

¶PVBLICE, propter nō solutū publicū tributū. ¶ Priuatim, pp tributū singulaꝝ psonaꝝ, ideo alieno ære erāt obstri-ctī. ¶ Bellicosa, qa semp Galli delectanť bellis. ¶ Negociatus erat, i. negociationē fecerat in Gallia, ideo nouerat eos in uicē, sicut ipsi eū noscebāt. ¶ Sine mora, q. d. nō opus fuit lōga salutatione, cū ipse legatis eēt notus. & ipse eos nouisset. ¶ Dolēs. Dicebat, scio uos usq́ adeo oppressos, ut soluere nō possitis tributū, quod Po. Ro. iposuit ciuitatibus, atq́ pri-uatis hoibus. ¶ Magr̃atuū. uidelicet cōsulū pretoꝝ, præfectoꝝ prouinciaꝝ, & cæteroꝝ, qui imperiū populi haberent. ¶ Accusare senatū, qa cōquestus ad senatū ipse. nec qdē sibi quicq̃ opis attulisset. Etse in eā necessitatē adductū eē dice-bat, ut calamitatibus suis nullū sibi remediū reli quat, ꝓter mortē. Dixit Vmbrenus. ¶ Asperꝫ durū. ¶ Ea res, q̃ facerent. ¶ Decii Bruti. Hic erat uir Sēproniæ, quā dixit cōiurationis cōsciā esse, ideo in domū ipsius duxit legatos, licet ipse coniurationis inscius, eo ꝙ amātissimus eēt reip. sed Sēpronia eius uxor in cōiuratione erat. ¶ Tū, eo tpe. ¶ Præterea, ꝓterq̃ ꝙ in domū Bruti deduxit, quæ. s. domus cōiurationis erat cōscia pp Sēproniā. ¶ Gabiniū, nam Gabinius senator erat. ¶ Bo. Gabinio. ¶ Socios, potētissimos, ac nobilissimos huius cōiuratiōis cōscios. ¶ Cuiusq́, tā ordinis senatoꝝ q̃ equestris, ut erat cæsar Pō, Cras. Innoxios, innocētes, q nihil penitus de cōiuratiōe sciebāt. ¶ Amplior eēt, ut alacriori aio rē aggrederenť legati. ¶ Pollicitos, qa ꝓmiserūt se quoq́ ipsi cōiuratiōis ptes adiuturos eē. ¶ In icerto i dubio i ambiguo, qdnā cōsilii potissimū sequerenť, an cōiurationē, an reip. statū iuuarēt.

publice priuatiq́ ære aliēo oppressos: ꝓterea ꝙ natura gēs gallica bellicosa eēt: facile eos ad tale cōsiliū adduci posse. Vmbrenus ꝙ in Gallia negociatus erat, plærisq́ pricipibus ciuitatum notus erat, atq́ eos nouerat. Itaq́ sine mora, ubi primū legatos i foro cōspexit pcūctatus pauca de statu ciuitatis, & quasi dolēs casum eius reqrere cœpit, quē exitū tātis malis ſparēt. Postq̃ illos uidet qri de auaritia magr̃atuū, accusare senatū ꝙ in eo auxilii nihil eēt, miseriis suis remediū morte expectare. At ego iqt uobis: mō si uiri eē uultis, rōnē ostēdā: qua tāta ista mala effugiatis. Hæc ubi dixit, Allobroges ī maximā spē adducti Vmbrenū orare: ut sui misereref: nihil tā asperū, nihil tā difficile eē qd nō cupidissime facturi eēnt, dū ea res ciuitatē ære alieno liberaret. Ille eos i domū. D. Bruti pduxit, qd foro ppinqua erat, neq́ aliena cōsilii pp Sēproniā, nā tū Brutus ab Ro. aberat. ꝓterea Gabiniū arcessit, quo maior authoritas suo sermoni inesset, eo ꝓsente cōiurationē apit, noiat socios, ꝓterea multos cuiusq́ generis innoxios quo legatis animus amplior esset. Deinde eos pollicitos operam suam domū dimittit. Sed Allobroges diu in incerto habuere quidnam consilii caperent.

¶PVBLICE. i. pp publica tributa. ¶ Priuatim, pp sua ꝓpria. ¶ Præterea. i. ꝓter eā cām interpellandi, & hac de cā negociū dedit Vmbr. ¶ Q d. i. qa Vmbrenus erat nego. i. negocia sua habuerat igrēdo tributa Ro. ciuitatū Gallicaꝝ. ¶ Eos. i. legatos Vmbrēo datū est negociū, qa Vmbrenus &c. ¶ Ciuitatis. s. suæ dolēs casum eius. s. ꝙ ita erat tributaria. ¶ Tātis malis. i. seruituti illi & aliis. ¶ Auaritia magi. qa illi sua auferebant. Nos quidē mortē expectamus. s. ꝓmiū, uel solacium nostris miseriis, at ego aliud ostendā remedium uobis. ¶ Dum ea res quam scilicet facerent. ¶ Liberaret eos ab alieno ære idest a tributo, quod soluebant & ita se alienabant. ¶ Ille eos in domum. D. Bru. perduxit. His duabus de causis, ꝙ domus erat propinqua foro: & quia Sēpr. uxor Bruti conscia erat de coniuratione. Diceret aliquis, quomodo auderet eos ducere illuc, cum Brutus non esset de coniuratione dic. Nam tum Brutus a Roma aberat. ¶ Innoxios idest immunes. ¶ Operam, quidem pollicebant operam, se tamen adhuc dubitabant quid facerent, & ponit utranq́ partem deliberationis, & dicit. OMNIBO.

¶PVBLICE & priuatim ære alieno idest debito tā publico q̃ priuato. ꝓterea existimans eos posse facile adduci ad tale consiliū. i. ad consensum talis cōsilii ꝙ. i. quia gens gallica esset bellicosa natura. i. per naturā. ¶ Vmbrenus scilicet Pub. ille de quo iam dictum est, erat notus plærisq́ idest pluribus principibus idest primoribus ciuitatum: ꝙ idest quia, ipse erat negociatus id est negocia & mercatum fecerat in gallia, scilicet lugduneñ. ubi nunc celebre est emporium: sed tunc lugdunum aut iam recens aut nondum conditum erat. ¶ Itaq́ Vmbrenus ubi primum. i. cū primū conspexit legatos Allobrogum in foro percunctatus idest interrogatus. aut ubi interrogauerat de statu ciuitatis scilicet Allobrogum potius quam Romanorum, & quasi dolens casum eius scilicet ciuitatis, cœpit sine mora requirere quem exitum sperarēt tantis malis? Vt plurimum qui grauiter nocere prætendunt sese prodesse uelle simulant, unde saluator noster. Attendite a falsis &c. ¶ Postq̃ uidet illos scilicet legatos queri idest cōqueri de auaritia magistratuum. s. Romanorum per quā ciuitas ipsorum Allobrogum exhausta fuerat, & uidet illos accusare senatum ꝙ. i. quia nihil auxilii esset in eo, & uidet eos expectare miseriis suis remedium morte. i. per mortē quia mors ultima linea rerum est, inquit. s. Vmbrenus. At ego ostendam uobis (modo. i. dummodo uultis esse uiri. i. uiriles & animosi) rationem. i. medium & uiam, qua effugiatis. i. euitetis ista. i. uestra tanta mala. ¶ Vbi umbrenus dixit hæc, allobroges adducti in maximam spem, orare sup. cœperūt aut orare pro orabant. aut pro orauerunt (quia præmisit dixit non dicebat) ut misereref sui. s. allobrogum. unde pluralis numeri est sui respiciens reciproce principale suppositum. s. allobroges, & sup. dicere. i. dicebant aut dicere cœperūt (sedeꝫ more uerbum dicere subintelligitur) nihil esse tam difficile, quin idest quod non ipsi essent facturi cupidissime. i. auidissime, dum i. dummodo, ea res liberaret ciuitatem. s. allobrogum unde missi erant, ære alieno, i. debito. Ille. s. umbrenus: perduxit eos in domum Decii Bruti mariti Sempromiæ qui erat unus ex consciis coniurationis, ꝙ domus erat propinqua foro. neq́ aliena consilii. i. a consilio coniuratorum, propter Semproniam uxorē eius, famosam de qua prius uisum est, nā Brutus aberat tū ab Roma. ¶ Præterea Vmbrenus arcessit, i. aduocat in domum illam Gabinium unū ex cōiuratis. quo. i. ideo ut, maior authoritas inesset sermoni. s. habito cū legatis ad bellū gerendū & aperit cōiurationē eo. s. Gabinio uiro patricio præsente, nominat socios. s. cōiurationis ꝓcipue nobiles, & præterea. i. ꝓter ueros socios nominat multos innoxios. i. immunes & insontes, cuiusq́ generis. i. cōditionis uitæ quo. i. ideo ut animus amplior. i. copiosior esset legatis. deinde dimittit eos domum pollicitos. i. postq̃ polliciti fuere operam suam. i. opem & diligentiam suam. ¶ Sed allobroges habuere diu in incerto idest in dubio, quidnam consilii caperent.

LAV. VAL.

ASCE. Spither

LAV. VAL. CIN ALTERA parte.uidelicet,ut sequerent coniurationis partes. Studiũ belli,qa gens illa bellicosissima fuit.¶ Magna merces,in spe:quia si obtinuerimus ciuitati dominabimur.¶ In altera par.maiores opes reipu.cõtra cõiuratores.¶ Maiores opes,nã plus posse uidebat totus Reip.status,q̃ pauci qui cõtra remp.coniurassent.¶ Tuta cõsilia,qa nihil erat piculi cõiuratione patefacere.¶ Certa p̃mia. Nã senatuscõ.factũ ẽ,quo p̃mia dabant his,q cõiuratione indicassent.¶ Illis,allobrogibus.¶ Fortuna rei:ut reip.magis faueret quã cõiuratoribus.¶ Cuius.Quin.Fabii.¶ Ciuitas eorũ Allobrogũ.Nã ut uiddimus fieri,una quæq; ciuitas suũ hẽt patronũ.¶ Studiũ,uoluntatẽ cõiurationis.¶ Cæteros, socios p̃ter hunc Vmbrenũ,& Gabiniũ.¶ Bene polliceant, uidelicet seu paratos esse adiuuandũ cõiurationem.¶ Quã maxime,ut ita ab eis cõiurationis cõsilia :excipiant,ut ipsi postea negare non possint.¶ Hisdẽ tẽporibus,quibus illa gerebantur.¶ In Gallia citeriore,quæ est citra alpes.¶ Vlteriore,quæ est ultra alpes.¶ Agro piceno,quem nũc anconitanum appellamus.¶ Dimiserat,in diuersas partes miserat,ut cũ opus esset:sibi præsto essent.¶ Incõsulte,quia hay rerum erant imperiti,ideo nesciebant occulte cõiuratione seq.¶ Inconsulte,inconsiderate:simul tali tempore nõ ordine agebant,sicuti Catilina præceperat.¶ Nocturnis cõsiliis,quia nocturno tẽpore cætus congregabant,& inter se de cõiuratione cõsilia agebant.¶ Portationibus telorũ,Nã arma portabant,nunc huc,nunc illuc.¶ Timoris q̃ periculi,omnia timore compleuerant,cũ tamẽ nullum periculum esset.¶ Ex eo numero,qui metus fecerant.Ex sociis,Catilinæ.¶ Causa cognita,derecta,plures ex sociis eo numero coniecerat in uincula.¶ Cõplures,multos.¶ In uincula,in carcerem.¶ Itẽ,similiter.quemadmodum ille fecerat in Gallia ulteriore:ita iste in Gallia citeriore multos in uincula coniecit.¶ Caius,multos.s.coniecerat in carcerem.At Romæ.Nũc dicit,quid fecerit Lentulus in urbe cũ cæteris coniuratoribus,uidelicet cum Vmbreno Gabinio,& cæteris senatoribus,qui huius coniurationis conscii,& participes erant.¶ Paratis,a catilina.

Fesulas ¶ Fesulanũ.Fesulũ est ciuitas Hetruriæ.¶ Lucius,quia & ipse huius coniurationis erat socius.¶ Concione habita,aggregato populo.¶ Quæreretur,pro cõquereret.¶ Grauissimam inuidiã belli,odium maximũ,q dieeret ciceronẽ desperatum atq; inanimatum fuisse in catilinam:& q ipse coactus fuerit arma cõtra p̃riã sumere & hæc oĩa mala cã Ci. puenisse.¶ Optio cõsuli.Ci.Hæc maxia ẽ laus Sal. q uerus fuerit historiæ scriptor,nec q̃q̃ mẽtit⁹ fuerit.Nã ubiq; laudat Ci.cũ tñ cõstet iter eos maxias fuisse inimicitias.

In altera pte erat æs alienũ. studiũ belli, magna merces in spe uictoriæ. At in altera maiores opes,tuta cõsilia p incerta spe,certa p̃mia.Hæc illis uolentibus tãdẽ uicit fortuna reip.Itaq;.Q.F.zãgæ cuius p̃ocinio ciuitas plurimũ utebatur,oẽm rem uti cognouerant aperiunt. Cice.per zangam cognito cõsilio,legatis p̃cepit,ut studiũ coniurationis uehementer simulent,cæteros adeant,bñ polliceãtur, dentq; operã uti eos q̃ maxime manifestos habeant.Hisdẽ fere tẽporibus in Gallia citeriore.atq; ulteriore. Item in agro Piceno,abrutioq;, & Appulia motus erat.Nãq; illi quos antea Catilina dimiserat,inconsulte ac ueluti per dementiã cuncta simul agebant,nocturnis consiliis, armorũ, atq; telorũ portationibus,festinãdo,agitando oia,plus timoris q̃ periculi effecerant.Ex eo numero cõplures Quin.Metellus Celer prætor ex sociis,causa cognita,in uincula coniecerat.Itẽ in citeriore gallia.C.Murena:qui ei p̃uinciæ legatus p̃erat. At Romæ Lentulus,cũ cæteris,qui principes cõiurationis erant:paratis,ut uidebatur,magnis copiis,cõstituerat uti cum Catilina in agrum Fesulanum cum exercitu uenisset. L.Bestia.Tri.ple.cõcione habita,cum q̃reret de actionibus Cice.belliq; grauissimã inuidiam optimo cõsuli iponeret.

OMNIBO CIN ALTERA pte.s.catilinæ erat æs alienũ p̃soluẽdũ.¶ Ex studiũ belli,qa eos bellare oportebat,pp æs alienũ habẽdũ,sed p studiũ belli erat magna mer.i spe uictoriæ.¶ At in altera Ci.s.erãt maiores opes.Magna p̃mia p̃miserat si qs cõiuratione apiret.¶ Tuta cõsi.Hoc refert ad eos:q cõiuratione patefecissent.¶ Pro spe.Incerta p̃mia ex pte catilinæ erãt p̃mia certa ex pte cice.¶ Tã.iẽ.post lõgã deliberatione,uicit fortuna.R.P.qa legati.R.P.fauerũt. Q.Fabio. Zãgæ, trinominis erat.¶ Ciuitas.i.Ro.¶ Simulẽt studiũ,q tñ nõ habebãt.¶ Cæteros.i.cõiuratores mãifestos.i.oĩno derectos i cõiuratiõe.Ita romæ agebãt. ¶ Hisdẽ fere tpibus.&c.Physici tẽpamẽtũ.¶ In Gallia citeriore q̃,nobis est cisalpina,& ulteriore,q̃ nobis Trãsalpina,uere erat mer⁹,nãq; illi &c.¶ Q.Metellus celer,trinois erat.¶ Cognita cã ex sociis.s.suis ¶ Itẽ.C.Murena,q ei puĩciæ legatus erat,q̃ p̃xima ẽ supiori:cõplures i uicula cõiecerat.¶ Cõstituerat,ut Lu.Bestia &c.

ASCE. CAES ALIENVM idest debitum eorum & studium belli idest quo ad bellum a natura propẽsi sunt,& magna merces in spe uictoriæ:erat in altera parte scilicet quã Vmbrenus consuluerat.¶ At idest sed maiores opes idest facultates scilicet,potentiũ & reipub.fauentium,& cõsilia tuta scilicet eorum quæ saluti reipub.consulebant,hoc est quod uulgo dicunt bonæ querelæ & causæ,item certa præmia scilicet a senatu pro indicio coniurationis iam proposita,aut pro declinatione ab ea,pro spe scilicet quam Vmbrenus proposuerat.incerta idest incertæ mercedis,erant sup.in altera parte scilicet contra coniuratos pro repu.hæc illis uoluentibus idest dum illi hæc uoluerent,fortuna reipub.idest fauens reip.uicit tandem idest post longam consultationem difficulter concedat italus externis integram beniuolentiam,quasi nõ ex uirtute,Allobrogum sed forte sua uicerit respub.¶ Itaq; legati apperiunt Quinto Fabio Zangæ,cuius patrocinio.i.defensione &(ut dicunt)aduocatione,ciuitas scilicet Allobrogum utebatur plurimum omnem rem uti idest quemadmodum:cognouerant sup.eam ex Vmbreno.¶ Cicero cognito consilio scilicet Vmbreni,per zangam præcepit legatis ut simulent idest fingant & similitudine exteriore indicent se uelle prosequi,uehementer studium coniurationis,& adeant cæteros scilicet coniuratos quo eos noscant,& polliceantur idest promittant de se bene scilicet sperare,& dent operam,uti idest ut habeant eos scilicet coniuratos & conscios,quam maxime idest quantum maxime possit fieri manifestos.¶ Hisdem fere temporibus &c.Commemorat quomodo in aliis quoq; regionibus tunc temporis cõmotio erat propter excursiones militum coniurationis dicens Motus.i.cõmotio belli ut Flaccus Motus ex Metello cõsule ciuicũ. Belliq; causas &c.erat hisdẽ aut iisdẽ.i.eisdẽ fere tẽporibus,in gallia interiore.i.citra alpes,hoc est cisalpina ubi insubres & quos pedemontenses uocant degunt,& ulteriore idest Transalpina,item in agro piceno idest anconitano, & Brutio & apulia

tio & apulia.i.in plurima parte italiæ. ¶ Namq; illi quos catilina dimiserat.i.in diuersa ad tps miserat,agebāt incōsulte.i.iprudenter sine cōsilio:ac ueluti per dementiā cuncta simul.i.cōfuse nō seruata rōne tēporis,cōsiliis nocturnis.i.per noctē initis,portatiōibus armoꝝ.s.defensiuoꝝ.& teloꝝ.i.infestoꝝ eminus atq; delonge.effecerant festinādo & agitando oia,plus timoris.s.de malo præsenti in populū q̄ periculi.s.ab ipsis iminentis. ¶ Quintus prænoie:metellus nomine,celer cognomine,ꝑtor ex officio,coniecerat cōplures.i.ualde multos,ex eo numero.s.uagantiū.in uincula.s.carceris & hoc causa.s.uagatiōis cognita ex sociis coniuratoꝝ,aut causa cur eos in uincula conicere deberet cognita ex sociis.s.suis. Aut tertio modo quē potissimū probē,cōiecerat cōplures ex sociis.s.coniuratoꝝ in uincula:causa.s.illius faciundi.cognita unde quidā addiderūt,ex senatuscōsulto. ¶ Item Caius murena.cōiecerat cōplures in uincula in gallia citeriore quo ad italos,qui.s.murena præerat ei ꝓuinciæ.s.galliæ citerioris. ¶ At.i.sed Lentulus cōstituerat romæ cū cæteris q erant principes cōiuratiōis,uti.i.ut,ueniret cū catilina in agrū fesulanū ubi Manlius erat,& hoc magnis copiis ut uidebatur ei paratis.aut sic. ¶ At Lentulus cū cæteris q erāt romæ principes cōiuratiōis,magnis copiis paratis ut uidebaꝫ,cū exercitu:uti.i.quēadmodū cōstituerat cū catilina,in agrū fesulanū ubi Manlius erat, & Lucius bestia tribunus plæbis habita cōcione.i.oratione ad populū quęreretꝫ.i.cōquęreretꝫ de actionibus Ciceronis contra catilinā,& iponeret optimo cōsuli.s.ciceroni inuidiā belli grauissimi.i.pp bellū grauissimū ab ipso cōmotū,alii legūt grauissimā.

Eo signo,proxima nocte,cætera multitudo cōiurationis, suū quisq; negociū exequeretur.sed ea diuisa hoc mō dicebantꝫ. Statilius & Gabinius uti cū magna manu,duodecim simul opportuna loca urbis icēderēt,quo tumultu facilior aditus ad consulē,cæterosq; qbus insidiæ parabantꝫ,fieret, Cethegus Cice.ianuam obsideret,eūq; ui aggrederetꝫ:alius autē aliū. Sed filii familiarū, quorū ex nobilitate maxima pars erat,parentes interficerēt:simul cæde,& incendio perculsis omnibus ad Catilinā erūperēt. Inter hæc parata,atq; decreta,Cethegus semper quærebatꝫ de ignauia sociorum, illos dubitando,& dies prolatando,magnas opportunitates corrūpere,facto non cōsulto in tali periculo opus esse, seque si pauci adiuuarent,languentibus aliis ipetū in curiā facturū. Natura ferox uehemēs, manu prōptus erat,maximum bonū in celeritate putabat. Sed Allobroges ex præcepto Ciceronis,per Gabinium cæteros conueniunt. Ab Lentulo, Cethego, Statilio,item Cassio postulant iusiurandū

¶EO Signo, uidelicet concionis habitæ a Lu. Bestia,qa ita cōstituerat,ut eū die,quo Lu. Bestia cōquestus est de actibus Cice.sequēti nocte oia quæ sibi cōmissa fuissent,ipigre exequerentur. ¶ Proxima,sequēti. ¶ Ea, negocia. ¶ Magna manu,magnis copiis. ¶ Opportuna,ad gerendū,nam cū in pte urbis incendiū factū esset,oēs mediā urbē reliquissent & ad extinguendū ignem cōcurrissent,itaq; Cicero cōsul & cæteri boni ciues in media urbe destituerentꝫ: quo facto:nos maximo ocio,& cōsulē,& cæteros reipu.amantissimos trucidare poterimus. ¶ Aggrederetꝫ,cōtenderet,ut infra ædes ad eū obtruncandū iret. ¶ Aliū.s.senatorē. ¶ Parētes.reipu.amantissimos. ¶ Cæde,senatoꝝ,cōsulis,& parentū. ¶ Incendio,urbis. ¶ Hæc patrata.s.incēdia,cædes & rapinas. ¶ Prolatando:pferendo. ¶ Corrumpere,destruere. ¶ Facto,pro facere. ¶ Consulto,pro cōsulere. ¶ Pauci adiuuarent. ¶ Pauci ex sociis. ¶ Languētibus, torpescentibus. ¶ Ferox:indomitus natura. ¶ Vehemens, acer. ¶ Promptus,ad lacessendū,& pulsandum. ¶ Ex ꝑcepto Ciceronis,quia Cicero cōsul præceperat,introductionē habere p intercessorem Gabinium:quare uenerūt,& petierunt a Gabinio,ut sibi copia fieret colloquendi cæteros cōiuratores. ¶ Postulat ius,& ita Gabinius eos duxit ad cæteros cōiuratores. ¶ Lentulo Cethego. Item Cas.qui omnes erant coniuratores. ¶ Iusiurandum,scilicet societatis factæ inter Allobroges,& coniuratores.

LAV. VAL.

¶EO SIGNO:idest ea cōtione exigente pro signo. ¶ Filii familiarū,idest suorū nobiliū,non enim numerantur familiæ nisi nobilium. ¶ Ad Catilinā erumperent,idest exirēt,nam Catilina extra urbē erat. Cethegus maximū bonum in celeritate putabat,unde Horatius Cethegorum familiam citam,& expeditam uocat,ubi ait. Vbiq; cinis non exaudita Cethegis. Ita constituerant Catilinarii & cætera. ¶ Sed Allobroges. Hoc modo impedierunt,quia ex præcepto Ciceronis & cætera. ¶ Per Gabinium,qui erat ex Catilinariis. ¶ Cæteros,participes coniurationis.

OMNIBO.

¶EO Signo.s.cōciōis,dato.s.cōiuratis cætera multitudo cōiurationis exeqretꝫ ꝓxima nocte qsq; negociū suū.i.ptes suas. ¶ Sed ea.s.negocia & munera dicebantꝫ diuisa.i.distributa hoc mō. ¶ Statilius & Gabinius incēderēt cū magna manu.i.multitudine istructoꝝ ad facin⁹:simul duodecim loca urbis,opportuna ad tale incēdiū,quo tumultu.i.cōcussione & agitatiōe ciuitatis aditus fieret facilior ad cōsulē.s.ciceronē & ad cæteros qbus isidiæ parabantꝫ. ¶ Cethegus qstrēnuus admodū erat,obsideret ianuā ciceronis,& aggrederetꝫ eū ui.i.p uiolentiā:aūt p sed,alius ex cōiuratis,aggrederetꝫ sup.aliū.s.ex potētib⁹ aut pfitiis inuisis. ¶ Sed filii familiaꝝ,nō dicit familias,qa de diuersis loquitꝫ familiis,uū de unius familiæ liberis,dicā filiosfamilias aut familiæ,de diuersaꝝ dicerē filiosfamiliaꝝ,quoꝝ maxia ps erat ex ea nobilitate q̄ cōiurauerat cū catilina,iterficerēt parētes.s.suos,& erūperē.i.uiolēter exirēt simul ad catilinā,& hoc oib⁹.s.cūb⁹ perculsis.i.attonitis & cōsternatis ais,cæde.i.pp cædē,& icēdio.i.pp incēdiū. ¶ Cethegus q̄rebatꝫ.i.cōq̄rebatꝫ semp iter hæc parata & decreta.i.cōuēta & cōstituta iter cōiuratos,de ignauia.i.inertia & secordia socioꝝ dicēs sup.illos corrūpere,dubitādo & dilatādo.i.frequēter differēdo dies,magnas opportunitates qđ faciēdū in re bona est.uñ Lucanus. Tolle moras nocuit semper differre paratis. Ideoq; dictum est Fronte capillata post hac occasio calua est.& dicens in tali periculo esse opus facto.idest ut faciant,non consulto idest ut consultent,& se facturum impetum in curiam scilicet senatoꝝ si pauci adiuuarent,aliis languētibus.i.licet alii languerent. Cethegus erat natura ferox.uehemens aio:prōptus manu & putabat summū bonū in celeritate.uñ Flaccus in arte cethegos cinctutos.i.operi accinctos uocat dicens. Cinctutis nō exaudita cethegis. ¶ Sed Allobroges. Docet qđo diligentia cethegi non sortita sit effectū,propter uigilantiā ciceronis per legatos coniurationem patefacientis dicens. ¶ Sed Allobroges Galli. Illi Romam legati conueniunt idest colloquendi gratia adeunt,ex præcepto ciceronis idest ut cicero illis præceperat,per Gabinium scilicet internuncium:cæteros.s.coniuratos,& postulant iusiurandum ab Lentulo,cethego Statilio. Item & cassio.

ASCB.

Filii familias et familiarum.

LAV. VAL. ¶QVOD signatũ,ad suos uidelicet ut possumus fœdus iureiuran.factũ oñdere ciuibus nostris:ut scripto appareat, uos iureiurãdo facto,nos in hac cõiuratiõe accipere,dicebant.n.aliter suos ciues sibi fidẽ nõ esse daturos.Quod iusiurandũ.¶Signatũ sigillatũ,nã scripta rata,& firma solent sigilla habere,qbus magna fides adhibet,nã aliter scripta corrũpi possent.¶Eos ipelli suos Allobroges.Dicebant.n.nisi nobis iusiurandũ sigillatũ dederitis,nõ facile psuadere poterimus ciuibus nostris hoc uerũ eẽ.¶Nihil suspicantes.credebãt.n.hoc uere,nõ simulate dici a legatis.¶Eo,ad Allobroges.¶Breui tpe,quapropter nõ est opus iureiurando meo.¶Lentulus,alter cõiuratiõis princeps.¶His,Allobrogibus.¶Crotoniensem de Crotona ciuitate.

quod signatũ ad ciues pferant.aliter haud facile ad tñ negociũ eos ipelli posse.Cæteri nihil suspicãtes dãt.cassius semet eo breui uenturũ pollicet,ac pauloañ legatos ex urbe pficiscit.Lentulus cũ his Titũ Vulturciũ quendã crotoniẽsem mittit.ut Allobroges priusquã domũ pergerẽt cũ Catilina data atq; accepta fide,societatẽ cõfirmarẽt.Ipse Vulturcio lr̃as ad Catilinã dat,quarũ exẽplũ infra scriptum est. Qui sim scies.ex eo.quẽ ad te misi.cura ut uir sis.& cogita quẽ in locũ sis pgressus.& uide qd iam tibi sit necesse.cura.ut oium tibi auxilia adiũgas,etiã ifimoꝝ.Ad hæc mãdata uerbis dat,cũ ab senatu hostis iudicat⁹ sit,quo cõsilio seruitia repudiet:in urbe parata esse oia q̃ iusserit,ne cũctetur ipse ppius accedere.His rebus ita actis, cõstituta nocte qua pficiscerent.Cicero per legatos cuncta edoctus.L.Valerio Flacco.&.C.Prõptino prætoribus iperat,ut in ponte Miluio p insidias Allobrogũ cõmitatus deprehendant.Rẽ cẽm aperit cuius rei gratia mittebant,cætera uti facto op⁹ sit ita agant,& permittit illis hoies militares sine tumultu.

¶Domũ pgerent,priusq̃ domũ conuerterent.¶Vulturcio dat.i.lr̃as committit Vulturcio:q̃s ad Catilinã deferat,& est usitatus dicendi modus,do tibi lr̃as ad Antoniũ.i.cõmitto tibi lr̃as,quas deferas ad Antoniũ.¶Qui sim,&c.Noluit ponere nomen suũ ne scriptũ cognosceret.¶Vir,fortis.¶Etiã infimoꝝ,nõ solũ a ciuibus,sed etiã a seruis,si forte ita opus eẽ uidebatur.¶Prõptus manu:uulgo dr̃.baccaleto de le mã.¶Iusiurandũ,scriptũ intellige aliter nisi dederit iusiurandũ,& cætera.¶Ad hæc.Nõ psequit mãdata,q̃ dedit his qui lr̃as portabãt ne forte,cõiuratiõe detecta daret pœnas.¶Ad hæc pterea.i.pter hæc.¶Dat Lentulo,& Vulturcio,& legatis.¶Quo cõsilio:& cætera,qa Catilina repudiabat seruos,ne uideret cõtra dignitatẽ facere,si uellet seruos ciuibus Roma.imiscere.¶Cũ ab senatu hostis:ob quã cãm iam nõ potes tuã dignitatẽ tueri.¶Seruitia.i.seruos,nam

Seruitia seruitia,p seruis poni sæpe uidimus.¶Propius uidelicet ad urbẽ.¶His rebus actis.Nũc dicit,quo cõsilio usus fuerit cõsul,cũ hæc omnia sibi nũciata essent.¶His rebus,supra memoratis.¶Actis:gestis.¶Cõstituta,determinata,diffinita nocte.¶Qua pficiscerent ad Catilinã.¶Cice.cuncta,quia Allobroges cuncta patefecerãt

Miluius Ciceroni.¶Prætoribus impe.iubet.¶Miluio,pons est in urbe.¶Per insidias,uidelicet ipsi delitescerent in insidiis.¶Comitatus,societatem Allobrogum.¶Aperit:declarat,manifestat prætoribus.¶Cætera,cætera præcipit,ut agant prætores.¶Facto:idest facere permittit,& ut hoc facere possent dat sibi milites,qui sibi parati essent ad imperium.¶Sine tu.sine motu,ne si hoc cognoscerent,per aliam uiam proficiscerentur.

OMNIBO. ¶QVOD signatũ.i.sigillo suo cõfirmatũ.¶Perferant ad ciues suos.s.Gallicos.¶Litteras.In his litteris intẽdit Lentulus Catilinæ persuadere:ut cũ iudicatus sit hostis a Romanis:auxiliũ petat ab oibus,etiam ab infimis,audierat enim ipsum refutare seruorũ auxilia.Noluit autẽ ponere nomen suũ,ne litteris inuentis,eas misisse argueret,dicit itaq; nomen meũ non posui:quia satis per legatũ cognosces,qui sim & cætera.¶Qui sim,fac,ut cogites in quanta calamitate sis,& ita tibi prouideas:& memineris,te uirũ esse,ne a proposito desistas.¶Ad hæc.i.prærer:hæc prædicta,quæ mandauit litteris:mandauit & hæc sequentia uerbis.¶Qua proficiscerentur:ad Catilinam.

ASCE. ¶QVOD.s.iusiurandũ de liberãda coꝝ ciuitate ære alieno ipsi pferant ad ciues.s.allobrogeñ.signatũ.s.signo cõiuratorũ,dicẽtes sup.aut dicunt,eos.s.ciues suos aliter.i.sine iureiurando signato posse,ipelli haud facile ad tantũ negociũ,quantũ erat suscipere bellũ cõtra senatũ romanũ.¶Cæteri.s.cõiurati dicti,nihil suspicãtes.s.doli,dant.s.iusiurandũ signatũ.¶Cassius pollicet semet uenturũ breui.s.tẽpore,eo.i.ad ciues Allobrogeñ.ac proficiscit ex urbe pauloante legatos.i.ante q̃ legati.¶Lentulus mittit,Titũ Vulturciũ quendã Crotoni[illegible].i.oriundũ de crotone ciuitate Calabriæ salu-

Croto seu Croton. berrima & ut Strabo li.vi.asserit athletarũ fertilissima,ita ut in pue[illegible]is sit,qui Crotoniatarũ postremus est,is reliquorũ græcoꝝ primus est:& Crotone salubrius asserit.Et ut Liuius [illegible] murũ habuit patentẽ.xii.milia passuũ ante aduentũ Pyrrhi in Italiã:sed post illius belli uastitatẽ uix dimidia par[illegible]habitabat.unde Oui.meta.xv.Et inhospita tecta crotonis.mittit ergo crotoniensem cũ his.s.legatis ut Allobrog[illegible] priusq̃ pgerent domũ cõfirmarent societatẽ cũ Catilina,& hoc fide.i.sancta promissiõe de fidelitate seruanda,data [illegible] accepta.¶Ipse Lentulus dat Vulturcio lr̃as ad Catilinã.s.pferẽdas:quarũ exẽplũ scriptũ est infra.i.quod sequit.¶Qu[illegible]m.&c.Ordo est,O Catilina tu scies q sim.s.q has scripsi (noli legere quis sim,qa sequenti s dicit qui,ut in boc[illegible] q sim quæris alexi)ex eo.s.Vulturcio,quẽ misi ad te.¶Cura ut sis uir.i.uirilis,& animosus,& cogita in quẽ locũ [illegible] progressus,unde.s.regredi nequeas,& uide idest considera:quid sit necesse tibi.¶Cura ut adiungas tibi auxilia omnium [illegible]iam infimorum.¶Adhæc.i.insuper dat mandata uerbis scilicet nõ scriptis dicẽs supple cũ sit hostis iudicatus ab senatu quo cõsilio idest qua confidentia,repudiet idest repellat a se,seruitia idest seruos & corũ auxilia qbus opus h[illegible] dicẽs.¶Omnia quæ iusserit esse parata in urbe:ne ipse cũctetur idest differat accedere propius.s.ad urbem.¶His rebus ita actis idest cũ hæ res ita essent actæ,nocte qua proficiscerentur cõstituta scilicet inter eos.¶Cicero edoctus cuncta per legatos,imperat(quia cõsul)Lucio Valerio flacco & Caio Prõptino pretoribus ut deprehendant.i.capiant per insidias,in ponte miluio,qui est romæ qua in hetruriam itur,comitatus idest cõiuratos & missos corũ qui erant in comitatu Allobrogũ,& aperit omnẽ rem ut diligẽtius id faciant,cuius.s.rei gratia ipsi mittebant:& imperat,ut agant cætera:uti.i.quemadmodũ sit opus facto,& permittit illis idest illos secum ducere hoies militares idest armorũ scios,& ita suo.obsident ponte scilicet miluium & hoc præsidiis locatis idest dispositis per loca,sine tumult[illegible] sicuti præceptum erat a Cicerone.

¶COLLOCATIS,

¶COLLOCATIS:diſpoſitis in põte Miluio.¶ Occulte,latẽter ne ſentirẽt.¶ Obſidũt occupãt.Dicimus,& obſi- LAV.
dẽt & obſidũt,obſidẽt ex ob & ſedeo:obſidũt ex ob & ſido ſidis ſicut erat p̄ceptũ a Cice.¶ Cũ Vulturcio,qui ducebat VAL.
eos ad catilinã.¶ Vtrinq̃.ſ.a dextra:& a ſiniſtra.¶ Cohortatus cæ.uidelicet ne timeãt,ſed & ipſi fortiter dimicẽt cum obſideo
hoſtiũ multitudine.q̃ obſederat eos.¶ Prõptinũ.Hic Prõptinus p̄tor cognitus erat huic Vulturcio,ideo ſpabat ab eo Obſido
poſſe ipetrare ſalutẽ.¶ Obteſtatus,cũ dep̄catus eẽt multa.¶ Q d ei erat notus,qa cognoſcebat eũ.¶ Diffidẽs uitæ,qa diſ
fidebat ſe poſſe uitã ſeruare in tãta multitudine,& qa iam cõiuratio detecta erat.¶ Propere,extẽplo,cõfeſtim.¶ Con

Præſidiis collocatis,ſicuti p̄ceptũ erat,occulte ponte obſi-
dũt.Poſtq̃ ad id loci legati cũ Vulturcio uenerũt, & ſimul
utrinq̃ clamor exortus eſt.Gallici cito.cognito cõſilio,ſine
mora p̄toribus ſe tradũt.Vulturcius primo cohortatus cæ
teros:gladio ſe a multitudine defendit.Deinde ubi a lega-
tis deſertus eſt,priꝰ multa de ſalute ſua p̄rõptinũ obteſtatꝰ
eſt,q̄ ei notus erat.poſtremo timidus ac uitæ ſuæ diffidẽs:
ueluti hoſtibꝰ ſeſe p̄toribus dedit.Quibus rebꝰ cõfectis,oia
ꝓpere p nuncios cõſuli declarant.At illũ ingẽs cura atq̃ læ
titia ſimul occupauere.Nã lætabat intelligẽs patefacta cõ-
iuratiõe ciuitatẽ p̄iculis ereptã eſſe.Porro aũt anxius erat,
dubitãs in maximo ſcelere,tãtis ciuibus dep̄hẽſis qd facto
opus eẽt,pœnã illorũ ſibi oneri ipunitatẽ p̄dendæ reip.fore
credebat.Igiẽ cõfirmato aio.uocari ad ſe iubet Lentulũ,Ce
thegũ.Stati.Gabiniũ.itẽ quendã Cepariũ Terracinẽſem,q
in Apuliã ad cõcitanda ſeruitia ꝓficiſci parabat.Cæteri ſine
mora ueniũt.Ceparius pauloante domo egreſſus,cognito
idicio,ex urbe ꝓfugerat.Conſul Lentulũ.q̄ p̄tor ipſe erat.
manu tenẽs p̄ducit.Reliquos cũ cuſtodibus in ædẽ Cõcor
diæ uenire iubet.Eo ſenatum aduocat.magnaq̃ frequentia
eius ordinis.Vulturciũ cũ legatis introducit.Flaccũ p̄torẽ

ſuli.Ciceroni.Nam lætabat nõ eẽ ereptã liber-
tatem.¶ Anxius erat:ſolicitus:& cura plenus.
¶ Tãtis ciuibus.i.dep̄hẽſis optimatis ciuibus.
¶ In maximo ſcelere,uidelicet in cõiuratione.
¶ Impunitatẽ,eoꝝ.¶ Prodẽdæ reip.ad p̄den-
dã rẽpub.ſpectare.¶ Igiẽ,q̃n quidẽ ambiguus,
& Anxius erat Cice.qd faceret,utrũ pœnã ex p
ditis ciuibus ſumeret:an eos ipunitos relinque
ret.¶ Cõfirmato aio:bñ cõfirmato,nã primo
icertus erat aius Cice.utrũ puniret,an nõ,ſed tã
dẽ aium cõfirmauit puniẽdos eſſe cõiuratores.
¶ Aio.ſ.puniendi eos.¶ Qui.Ceparius.¶ Ad
cõcitanda ſeruitia.i.cõmouendos ſeruos,ut,ca-
tilinã aduerſus rẽp.ſequerent.¶ Cæteri uocati
.ſ.a cõſule.ſ.Lẽtulus:Cethegus.Statilius, Gabi
nius,ſed cepatius rebus ſuis fugã cõſulit cõſilio
Ciceronis.¶ Cõſul Lentu.cõſul Cicero hono-
ris gratia,q̄ p̄tor erat manu cœpit Lentulũ, &
ipſum in curiã itroduxit.¶ Cuſtodibus.i.cũ mi
litibus armatis:q cuſtodirẽt,ne e manibus ela-
berent.¶ Aedẽ,tẽplũ.¶ Eo.ſ.in æde cõcordiæ.
¶ Frequẽtia,multitudine.¶ Eiꝰ ordinis.ſ.ſena-
torii.¶ Legatis,allobrogũ.¶ Prætorẽ,urbanũ.
¶QVOD.i.eo,qa erat ei notus.¶ Cura.i.an OMNI
xietate.¶ Pœnã illoꝝ.i.tantoꝝ ciuiũ credebat BO.
ſibi fore oneri.i.inuidiæ & odio.¶ Impunitatẽ,
niſi eos puniret credebat foræ perdendæ reip.
ideſt perditiõe reipub.&c.¶ Igitur cõfirmato
aio &c.¶ Cæteri,a cepario,q̄ ipſe p̄tor erat in
ædem concordiæ.i.in capitolium.
¶POST q̃ legati uenerũt cũ Volturcio ad id ASCE.
loci ubi iſidiæ erãt,& clamor ẽ exortꝰ ſiẽ utrinq̃
.i.ab utraq̃ p̄te ut fit ab inuadẽtibꝰ,legati cogni
to cõſilio.ſ.cõſulis tradũt ſe cito p̄toribꝰ ne p er
rorẽ offenderẽt.¶ Volturciꝰ cohortatꝰ cæteros
defendit ſe primo gladio.ſ.ſuo, a multitudine
cohortis p̄torianæ,deinde ubi deſertꝰ eſt a lega
tis,obteſtatus.i.p̄catꝰ p atteſtationẽ fidei & me
ritoꝝ ſuoꝝ prius multa p̄rõptinũ.ſ.ſociũ cõiu-
rationis,de ſalute ſua.ſ.curanda:q.i.qa ipſe erat
notus ei:ipſe poſtremo timidus.i.ut timidus qa
timẽs ac diffidẽs uitæ.i.deſperãs de uita.dedit.i.
in p̄tãtem demittit,ſeſe p̄toribus uelut hoſtibꝰ.
¶ Quibꝰ rebus cõfectis oia declarant ꝓpere.i.
feſtinãter cõſuli.ſ.ciceroni p nũcios.¶ At ingẽs
cura atq̃ lætitia ſimul occupauere.i.inuaſerũt,
illũ.ſ.cõſulẽ.¶ Nã lætabat intelligẽs ciuitatẽ eẽ
ereptã p̄iculis.ſ.incẽdioꝝ:& ſtragis,& hoc cõiu
ratiõe patefacta.¶ Porro aũt.i.ſed econtrario,
ipſe erat Anxius,dubitãs qd eẽt opus facto.i.ut
faciat,tãtis ciuibus,qa ex p̄ſitiis & eq̃ſtribus dep̄hẽſis in maxio ſcelere.ſ.cõiuratiõis in p̄triam.¶ Credebat pœnã.i.puni
tionẽ illoꝝ.ſ.cõiuratoꝝ fore ſibi oneri,q̄ neq̃ et inuidiã ſuſtinere p̄ſertim hõ nouꝰ & mũcipalis,& credebat ipunitatẽ
illoꝝ q̃ dimitteret eos ipunitos,fore cãm reip.p̄dẽdæ,qa uerebat ne iteꝝ eadẽ molirent.¶ Igiẽ poſt lõgã diſceptationẽ
aio eiꝰ cõfirmato,iubet.ſ.uiatoribꝰ & lictoribꝰ lẽtulũ.cethegũ.ſtatiliũ.gabiniũ,& itẽ cepariũ terracinẽ.q pabat ꝓficiſci
in apuliã,ad cõcitãda ſeruitia.i.ſeruos in reip.adminiſtratores cõcitãdos,iubet dico uocari ad ſe.¶ Cæteri.ſ.oẽs p̄ter ce
pariũ ueniũt ſine mora.¶ Ceparius egreſſus pauloañ.ſ.q̃ uiatores ad ipm uenirẽt,domo.ſ.ſua, & hoc indicio cognito:
ꝓfugerat ex urbe.¶ Cõſul ipſe.i.ut dñi i ꝓpria pſona tenẽs lẽtulũ manu.i.p manũ.eo q lẽ.erat p̄tor,p̄ducit eũ i ſenatũ &
iubet reliquos uẽire i ædẽ cõcordiæ.ſ.deæ,cũ cuſtodibꝰ.ſ.publicis.Cice.aduocat eo.ſ.i ædẽ cõcordiæ:ſenatũ,& itroducit
uulturciũ cũ legatis,& h exiſſe magna frequẽtia eiꝰ ordis.ſ.ſenatorii & iubet flac.p̄torẽ afferre codẽ ſcriniũ.i.ciſtã,cũ lr̃is Eodem
q̃s acceperat flaccꝰ.ſ.a legatis i põte miluio,quo ſciuit eos cõuẽturos ſane codẽ adibiũ ẽ ad locũ ſignificãs ad eũdẽ locũ.

LAV. VAL. ¶SCRINIVM,capsam,uasculũ,ubi erant lřæ cõditæ.¶ Litteris,ex qbus cõiuratio patefiebat.nã in his cõtinebat͛ q̃do Catilina admonebat͛,ꝑ oibus,q̃ iusserat in urbe peractis,ipse ꝓpius cũ exercitu ad urbẽ ꝓficisceret͛.¶ De itinere.quia ex urbe hoc tpe ꝓficisceret͛.¶ Quid.s.cũ legatis haberet.¶ De lřis.& quis nam sibi lřas dedisset.¶ Aut qua de cã scilicet habuisset id cõsiliũ.¶ Primo fingere,falso dicebat se iturũ quidẽ fuisse extra urbẽ ad Catilinã,nõ ut quicq̃ cõtra rẽpub.ageret.sed ut uideret,quidnã Catilina ibi facere cõstituisset.¶ Alia,alias res de cõiuratione,q̃ falsæ erãt.¶ Postubi,pro postq̃.¶ Data fide pu.hoc est cũ polliciti essent,id sibi ipune futurũ si uerũ aperuisset.¶ Aperit,admonet:ostendit.¶ Acitũ:uocatum.¶ Eadẽ ga.q̃ Vulturcius dicebat.¶ Coarguunt,corripiunt.¶ Galli dissimulantẽ,negantẽ ea,q̃ erant uera.¶ Præter litteras,quas dederat ad Catilinã.¶ Portẽdi,ꝓdici,significari.¶ Tribus Corneliis,de gẽte Cornelia.s.Cynnæ,& Syllæ.¶ Sibi:Lentulo,nã ipse quoq; de gẽte Cornelia erat.Hi duo.s.Cynna & Sylla ante fuerãt iperio urbis potiti,se aũt nunc tertiũ esse,q urbis iperio potiret͛.¶ Fatatũ,destinatũ.¶ Præterea,aliã rõnẽ dicere solebat,q̃ ostẽdebat iperiũ Ro.hoc tpe sibi deberi.¶ Ab incẽso Capitolio,quẽadmodũ Cice in lib.de diuinatiõe dicit incẽsum est Capitoliũ,ex illo incẽdio cognitũ est ab aruspicibus,post.xx.annũ bellũ ciuile futurũ,cũ maxima ciuium pernicie,& hic iam erat.xx.ãnus,ex quo Capitolium incẽsum fuerat.¶ Quẽ uigesimũ annũ.¶ Ex prodigiis,q̃ incendiũ Capitolii uiderãt.¶ Cruentum fore,cruentari oportere bello ciuili.¶ Lřis perlectis quas Lentulus mittebat ad Catilinã.¶ Sua signa,sua sigilla,sigilla ipsius Lẽtu.¶ Oẽs senatores.¶ Abdicatus ma.sit priuatus ꝓtura.nam abdicare priuare magistratu significabat,hoc autem fecit senatus:quia contra dignitatem Po. Romani erat,nec etiã licebat in magistratu in quempiam animaduertere.¶ Item,præterea censuit senatus.¶ Cæteri:coniuratores cum ipso Lentulo.

Abdicat

Scriniũ cũ litteris quas a legatis acceperat,eodẽ afferre iubet. Vulturcius iterrogatus de itinere:& de lřis,postremo qd aut qua de cã consilii habuisset:primo fingere,alia oia dissimulare de cõiuratiõe.Postubi fide publica dicere iussus est,oia uti gesta erãt,aperit,docetq; se paucis ante diebus a Gabinio,& Cepario sociũ accitũ,nihil amplius scire q̃ legatos,tantũmõ audire solitũ ex Gabinio Pu. Antoniũ Seruiũ Syllã.L. Varunteiũ,multos ꝑterea in ea cõiuratione esse.Eadẽ galli fatent͛.At Lentulũ dissimulantẽ coarguunt ꝑter litteras sermonibus quos ille hře solitus erat,ex libris Sybillinis,Regnũ Romanũ tribus Corneliis portendi.Cynnã.atq; Syllam antea.tertiũ se dicebat,cui fatatũ foret urbis potiri.Præterea ab incenso Capitolio illum esse.xx.annum.quem sæpe ex prodigiis aruspices respõdissent,bello ciuili cruentum fore.Igitur perlectis litteris.cum prius omnes signa sua cognouissent.Senatus decreuit,uti abdicatus esset a magistratu Lentulus.Itemque cæteri

OMNI. BO. ¶SCRINIVM,in quo erant litteræ.¶ Fingere alia,quæ scilicet uera nõ erant.¶ Fide publica,idest fide populi interpositi.ꝙ nullam inde pœnam pateretur.¶ Lentulũ coarguunt litteris,& præter litteras sermonibus.¶ Regnũ Roma.Ecce sermones,siqdẽ scriptũ erat in libris Sibyllæ,totũ,iperiũ debere haberi a tribus corneliis,quorũ duo Cynna,& Sylla fuerant,qui iperio iam potiti erant,se ergo tertiũ dicebat futurũ.¶ Fatatum foret.¶ Potiri urbe idest imperio urbis.potior illius rei antiquitus dicebatur.¶ Præterea.alia est coniectura,ipsum uelle urbẽ incendere.¶ Quem sæpe ex prodigiis aruspices respondissent Aruspices enim sæpe dixerant,quia ex uigesimo anno,ex quo incensum fuerat Capitolium,maximum futurum bellum ciuile:& hoc solebat dicere Lentulus:unde enim arguebant.¶ Igitur litteris perlectis.Igitur litteras perlegerunt &c.¶ Senatus decreuit,idest diiudicauit.¶ Abdicatus magistratu idest depositus,non enim licebat aliquem honoratum punire,nisi prius deposito honore.

ASCE. ¶VVLTVRCIVS interrogatus de itinere,idest de causa profectionis ex urbe cum legatis & de litteris,idest cui nam litteras illas ipse dedisset,& interrogatus postremo quid consilii haberet & qua de causa haberet tale consilium ita proficiscendi.sup.cœpit aut fingere idest fingebat primo omnia alia idest aliter q̃ erat,& dissimulare idest dissimulabat de coniuratione,idest per dissimulationem ostendebat nihil esse aut se nihil scire de coniuratione.¶ Post idest postmodum ubi iussus est fide publica idest interuentu fidei publicæ qua ei impunitas promittebatur,dicere idest indicare rem,ipse aperit omnia uti idest quemadmodũ erant gesta,& docet se accitũ idest aduocatũ socium.s.coniurationis aut cœpti belli,accitũ dico a gabinio & ceparío,nihil scire amplius q̃ legatos.i.q̃ legati sciant,tantũmõ solitũ audire ex Gabinio uno ex principibus cõiurationis,Publiũ Antoniũ.Seruiũ Syllam.Luciũ Varunteium & præterea.i.præter eos multos alios esse in ea coniuratione.¶ Galli.s.legati & qui cũ eis erant:fatentur idem.s.quod Vulturcius.¶ At coarguunt idest simul reprehendunt Lentulũ dissimulantẽ scilicet cõiurationẽ se scire(ubi mira est breuitas.Nam per hoc significatur Lentulus interrogatus dissimulasse)coarguunt dico præter litteras etiam ab eo signatas,sermonibus.i.ꝑ sermones:quos.s.sermones ille scilicet Lentulus,erat solitus habere uidelicet regnum romæ.idest romanũ,portendi idest porro addici,& adiudicari,ex libris sibillinis de quibus ad principiũ sexti æneí.& epistolarũ familiariũ Ciceronis multa adnotari solent,tribus corneliis idest tribus de gente cornelia.& Cynnã atq; Syllam qui de gente cornelia erant sup.fuisse reges Romæ antea:& se esse tertiũ,cui foret fatatũ idest fatale,potiri urbe.i.imperio & dominatione urbis,potimur autem rebus quarum tandem compotes sumus.¶ Præterea solitus erat dicere,illum annũ scilicet quo illa inceptaret aut speraret,esse uigesimũ ab incenso capitolio idest postq̃ capitoliũ fuerat incensum:cuius incendiũ ut Cicero in libro de diuinatione dicit dicebatur ab aruspicibus portendere conflagrationẽ urbis ac seditionem in urbe post uigesimum annũ,quem scilicet annũ uigesimũ aruspices idest qui exta & oblationes ad aram inspiciunt atq; inde futura predicant respondissent sæpe,ex prodigiis.idest ꝓpter prodigia,aut ex scientia de prodigiis & portentis ab ipsis habita,fore idest futurũ esse cruentũ bello ciuili idest effusione sanguinis ciuiũ ab intestino bello.¶ Igitur litteris scilicet ad Catilinam missis perlectis scilicet publico ministro ut ab omnibus audirentur cũ omnes cognouissent sua signa idest sigilli aut chirographa & signa manualia,senatus decreuit uti idest ut Lentulus esset abdicatus idest per sententiam publicam amotus a magistratu scilicet prætorio:& ꝙ item cæteri scilicet coniurati,haberentur in custodiis liberis,idest in quibus solebant asseruari liberi & nobiles nondum iudicati.

¶IN LIBERIS

¶IN LIBERIS custodiis,in custodiis in q̃bus seruabant̃ liberi hoies,& dixit hoc ad differentiã custodiæ seruilis,nã LAV.
seruilis custodia est carcer.¶ In custodiis li.in custodiis q̃ cõueniant liberis hoibus,nõ seruis,hoc est,& domi seruentur VAL.
apud ciues Ro.¶ Lentulus itaq; &c.¶ Spintheri,est cognomẽ,q̃a Lentulus Spinther uocatus est.¶ Tum eo tpe.¶ Ce
thegus,tradit̃.¶ Statilius,tradit̃.¶ Gabinius,tradit̃.¶ Nam his paulo & cetera.parẽthesis est.Nam is pauloante, quã
ex urbe fugerat,ut ad Catilinã se cõferret,& ex itinere tractus fuit Romã.¶ Interea plæbs.Nunc uulgi mobilitatẽ ostẽ Parẽthesis
dit,q̃ pri⁹ lætabat̃,q̃ Catilia belli pararet:eo q̃ res nouas optaret,nũc uero q̃a Catilinæ res nõ pcesserãt ex snia,autho
rem belli execrabant̃,& pcipue q̃ incẽdere urbem cõstituerant cõiuratores.¶ Nimis: ualde.

In liberis custodiis haberentur.Itaq; Lentulus.P.Lentulo Spitheri:q tũ ædilis erat.Cethegus.Q.Cornificio. Statili⁹. C.Cæsari.Gabinius.M.Crasso.Ceparius(Nam is pauloañ ex fuga retractus erat)Gne.Terẽtio Senatori tradit̃. Interea plæbs,cõiuratiõe patefacta,q̃ primo cupida nouarũ rerũ bello nimis fauebat,mutata mẽte Catilinæ cõsilia execrari,Ciceronẽ ad cœlũ tollere,ueluti ex seruitute esset erepta,gaudiũ & lætitiã agitabant.Nãq; alia belli facinora prædæ,magis q̃ detrimẽto fore.Incendiũ uero crudele,imoderatũ,ac sibi maxime calamitosum putabat.Quippe cui oẽs copiæ in usu quotidiano, & cultu corpis erant.Post eũ diẽ q̃dã.L.Targni⁹ ad Senatũ adductus erat, quẽ ad Catilinã pficiscentẽ ex itinere retractũ aiebant.Is cũ diceret se indicaturũ de cõiuratiõe,si fides publica data eẽt,iussus a cõsule,q̃ sciret edicere,eadẽ fere q̃ Vulturcius de paratis incendiis.de cæde bonorũ,itinere hostiũ senatũ docet . Præterea se missum a.M.Crasso,q Catilinæ nũciaret.ne eũ Lentulus & Cethegus aliiq; ex cõiuratiõe deprehensi terrerent,eoq; magis pperaret ad urbẽ accedere:quo cæterorũ aios reficeret,& illi facilius a periculo eriperent̃ . Sed ubi Targnius Crassũ noiauit:hominẽ nobilẽ,maximis diuitiis:sũma potẽtia,alii rẽ icredibilẽ rati,ps tametsi uerũ existimabant,tñ q̃a in tali tpe tãta uis hois magis leniẽda q̃ exagitãda uidebat̃. Plærique Crasso ex negotiis priuatis obnoxii.cõclamãt idicẽ falsum eẽ,deq; ea re postulãt,uti referat̃.Itaq; cõsulẽte Cice.freq̃uẽs senatus decreuit Targnii indiciũ falsum uideri:eũq; in uinculis retinendũ,neq; amplius ptãtem faciũdã nisi de eo indicaret,cuius cõsilio tantam rẽ esset mentitus.

¶ Mutata mente:mutato pposito.¶ Tollere,p extollebat.i.efferebat.s.laudibus. ¶ Erepta: liberata.¶ Gaudiũ,mẽtis. ¶ Lætitia corporis. ¶ Alia facinora,ut sunt rapinæ,cædes ciuiũ proscriptiões.¶ Prædę.s.ad prædã.¶ Detrimẽto.i.ad detrimentũ.i.ad damnũ.¶ Fore.futura eẽ. ¶ Cui.s.plæbi.¶ Oẽs copiæ,omnes facultates. ¶ In usu quotidiano , q̃a in dies opere manuũ suarum uiuunt.¶ Cultu corporis.s.in uestibus. ¶ Post eũ diẽ,quo cõiuratores sunt traditi ciuibus in custodiis seruãdi.¶ Quẽ Lu.Tarquiniũ. ¶ Aiebant,dicebant.¶ Fides.p.esset data,si pmissum fuisset publice : id sibi fraudi non esse. ¶ Quæ de coniuratione sciret dicere iussus est. ¶ De paratis incendiis,ut in duodecim pcipuis locis urbis Ro.incẽdiũ pararet̃.¶ Cæde bo.ut Cice.& cæteri ciues iterficerent̃.¶ Itinere hostiũ,ut Catilina cũ hostibus ad urbem ueniret. ¶ Præterea,docet.¶ Terrerẽt,apposito remouerent,eo q̃ dephensi eẽnt.¶ Eo,tãto magis q̃ erãt dephensi . ¶ Quo.i.ut reficeret:q̃a pterriti erant,cũ illi principes cõiurationis capti essent. ¶ A piculo erip.ut Lẽtulus,& Cethegus,& cæteri q dephensi erãt a piculo cædis liberarent̃,q dephensi in custodiis habebant̃.¶ Sed ubi Targnius,plepsis est.Ordo erit hoc mõ . Oẽs cõclamant indicẽ esse falsum ubi postq̃ Targnius & Prolepsis
cætera.Alii rati &c.cõclamãt idicẽ esse falsum. Pars cõclamat indicẽ esse falsum.Plærique cõclamant & cætera indicem esse falsum.¶ Noiauit Crassum.Crassi nomẽ dixit.¶ Hoiem no.nobili genere natus erat,nam patricius fuit Crassus. ¶ Maximis di.q̃a ditissimus fuit Crassus , adeo ut diues Crassus appellatus sit.¶ Potentia summa,quia potẽs Crassus:nam eo tpe tres potẽtissimi fuerũt in urbe ro.s.Crassus Pom. & cæsar. ¶ Rati arbitrati.¶ Etsi,q̃uis.¶ In tali tpe ,tam periculoso.¶ Tanta uis,tanta potẽtia.¶ Exagitanda . exacerbanda:de falsitate huius indicis.

¶ Obnoxii obligati.¶ Referat̃.Referre in senatu est q̃ neneti dicũt partẽ ponere.¶ Consulente , cõsultante.¶ Referente de ea re Cice.¶ Freq̃uẽs:ex maiori parte.¶ Potestatẽ.s.dicendi.¶ Indicaret,aperiret,& mẽtitus falso dixisset.
¶IN LIBERIS custodiis,liberorũ,& potentũ,itaq; tradit̃ iste isti:& ille illi,& est partitio.¶ Execrari.i.execrabatur OMNIBO.
authores nouarũ rerũ.¶ Calamitosum.i.calamitate & miseria plenũ.¶ In usu quotidiano.i,in uictu.cultu & uestimẽ
tis,nõ solũ pdicti aperuerũt in cõiurationẽ,sed etiã.L.Targnius &c.¶ Post eũ diẽ &c.i.ut ipse nũciaret &c.¶ Cæterorũ
s.Catilinariorũ,& illi q rapti erãt.¶ Indi ẽclamãt falsum eẽ,q̃a iudicio falso iudicauerat Crassum eẽ de cõiuratione cũ
nõ esset.¶ Vti referat̃.i.retro ferat̃,& q̃si nõ dicit habeat:uel efferat̃.i.rursus ferat̃,& ducat:& ide snia det.¶ Cõsulente Cicerone.i.consiliũ dante.¶ Indicaret.i.indiciũ faceret de eo,cuius cõsilio tantã rem esset cõcitatus &c.
¶ET ITA Lentulus tradit̃ in custodia,Publio Lentulo spintheri sic cognominato(ubi spinther ad discrimẽ appella- ASCE.
tiui in genitiuo crescit,suntq; q spinter scribant).¶ Cethegus tradit̃ Quinto Cornificio.¶ Statilius traditur Caio Cæ- Spither
sari.¶ Gabinius traditur Marco Crasso.¶ Ceparius q aufugisset dictus est tradit̃ Gneo Terentio senatori.& quia aufugisse dixerat addit.¶ Nam is scilicet Ceparius,retractus.idest ad urbẽ aut iudicium tractus erat pauloante ex fuga.
¶ Interea patefacta coniuratione plæbs quæ existens primo cupida rerum nouarum fauebat nimis bello: execrari . idest execrabatur consilia Catilinæ, & hoc mente sua mutata: quia nihil est uulgo inconstantius . Vnde Maro scinditur incertum studia in contraria,uulgus, & extollere, idest extollebat Ciceronem ad cœlum, sup.usque & ipsa agitabat gaudium atq; lætitiam ueluti erepta esset ex seruitute . ¶ Namq; putabat alia facinora belli, id est quæ in bello fieri solent, fore idest futura fuisse, magis prædæ . idest ad prædam faciendam,q̃ detrimento idest ad detrimentũ & absumptionẽ rerum,uero pro sed putabat incendiũ.s.urbis quod coniurati ptenderant,fore crudele: q̃a facinus maxime crudele est q̃d nulli pdest & multis q̃ maxime nocet,imoderatũ,q̃a ignis modũ nescit:cresceret.n.

in infinitū si haberet cōbustibile & maxime calamitosum .i.dānosum sibi,qppe.i.utpote,cui.s.plæbi romanæ oēs co pi:e.i.facultates & fortunæ,erāt in usu quotidiano.i.ex labore diurno,aut ex utensilibus qbus quotidie utebant,& ex cultu,i.ornamēto copis.nō.n.possessiōes habebant.¶ Quidā Lucius Targnius adductus erat post eū diē,quo senatus cōuenerat:ad senatū:quē aiebāt.s.q eū adducebāt,quos nō noiat,qa indignos putat eū parū illis fidei habeat,uñ de rebus falsis dicere solemus,ita aiunt retractū sup.eē ex itinere,pficiscentē.i.cū pficisceret ad catilinā.¶ Is cū diceret se indicaturū de cōiuratiōe.si fides publica eēt data.i.p fidē publicā ipunitas illi pposita eēt:iussus.s.data fide a cōsule.s.cicerone,edicere.i.manifeste dicere ea q̄ sciret,docet senatū eadē q uolturcius sup.docuerat,uidelicet de incēdus paratis,de cæde.i.occisiōe bonoꝝ.s.faciēda,de itinere.i.psectiōe hostiū.¶ Præterea dicebat se missum a Marco Crasso hoie potētissimo:q.i.ut is q,aut ideo ut nūciaret catilinæ,ne Lentulus & Cethegus & alii ex cōiuratione:dephensi.s.in ipsa cōiuratiōe & in custodia detenti,terrerēt eū.i.catilinā quo minus pgeret,eoq.i.imo qp ideo magis ppetaret accedere ad urbē,quo reficeret aios cæteroꝝ.s.cōiuratoꝝ & cōscioꝝ:q iam labefacti erāt & illi.s.dephensi eriperent facilius a piculo.¶ Sed ubi Targnius noiauit Crassum hoiem nobilē.i.apprime notū maximis diutiis.i.pp maximas diuitias,aut hñtem maximas diuitias & summa potētia.i.pp summā potētiā,alii.i.ptim rati sunt rē sup.eē incredibilē.i.nō uerisimilē,pars.ptim:hoc est alii tā etsi existimabāt uerū sup.esse,tñ quia tanta uis.i.potētia hois.s.Crassi:uidebat in tēpore tali.i.tam periculoso,magis leniēda.i.mitiganda,q̄ exagitanda.i.exasperanda & puocanda ad iram:plæriq.i.plurimi,obnoxii:idest deuincti Crasso,ex negociis priuatis:idest ob debita & cōmercia priuata.conclamant indicē scilicet Tarquiniū id indicantē,esse falsum:& postulant uti,idest ut referat,idest cōsultetur de ea re.¶ Itaq.i.& ita Cicerone cōsulente frequēs idest plurimus senatus,hoc est maxima pars senatoꝝ decreuit indiciū Tarquinii,uideri:idest reputari falsum,& eum.s.Tarquinium retinendum in uinculis neq potestatem scilicet loquendi faciundam sup.esse, amplius,nisi indicaret.idest indicium faceret de eo cuius consilio esset mentitus tantam rem.

Erant eo tpe:q existimarēt inditiū illud a.P.Antonio machinatū,quo facilius appellato Crasso p societatē periculi reliquos illius potentia tegeret,alii Tarquinium a Cicerone īmissum aiebāt:ne Crassus,more suo,suscepto malorū patrocinio rēpu.cōturbaret.Ipsum Crassum ego postea pdicantē audiui tantā illam cōtumeliam sibi a Cicerone impositam.Sed iisdem temporibus.Q.Catullus.&.C.Piso:neq precibus,neq gratia,neq precio Ciceronem impellere potuere,uti per Allobroges,aut alium indicem Cæsar falso nominaretur.Namq uterq cum illo graues inimicitias exercebant.Piso oppugnatus in iudicio repetundarū,

¶ERANT eo tpe.Superius scripsit Salusti.

LAV. VAL. qūo decretū est Tarquiniū falsum esse indicē,qp Crassum nobilissimū uirū,maxima potētia,atq maximis copiis pstantē nominasset,nūc aūt dicit cām cur noiauerit in cōiuratione Crassum Lu.Targni:s eo tpe quo ista gesta sunt.¶ Indiciū illud.s.Tarquinii,machinatū esse,fictū,inuētum atq fabricatū a Pu.Anto.q fauebat cōiurationi.Nam Antonius uolebat saluos esse cōiuratores.¶ Quo facilius.i.ut facilius.¶ Appellato Crasso,noiato crasso coniurationis conscio.¶ Sotietatē periculi,cū in eodē piculo esset crassus:quo & cæteri cōiuratores.¶ Tegeret,defenderet.¶ Reliquos:cæteros cōiuratorea.Potentia,illius crassi.¶ Aiebāt,dicebāt.¶ Patrocinio,defensiōe,cōturbaret rēpublicā,imo noiari fecit.Cicer.ipsum crassum,& huius sniæ etiā fuit Crassus,qp hanc inuidiā cōtra se factā esse crederet.¶ Ego,Salustius.¶ Prædicantē,dicentē.¶ Contumeliā,iniuriā.

Accusationis defensionis & absolutionis uerba in quo casu ¶ Sed iisdē tpibus,uidet hoc loco quasi defendere Cice.Salustius dicit.n.nō uidet uerisimile falso a Cicerone accusatū fuisse:cū nobilissimi Roma.ciues cū nulla cōditiōe inducere potuerint,ut Cæsarē in cōiuratiōe falso noiari faceret.¶ Q.Catul.C.Piso.nobilissimi Romani.¶ Precibus,suppliciter agendo.¶ Gratia.uidelicet fauore,quo plurimū ualebant.¶ Precio,uidelicet ostēdendo præmia.¶ Alium iudicē,uel Volturcium,uel Tarquinium.¶ Vterq scilicet Piso,& Catullus.¶ Piso,ostendit iniurias,quibus affecti erant Cæsari.¶ Oppugnatus est,damnatus est a cæsare pecuniarum repetundarum.Ea uerba,quæ pertinent ad accusationem,uel defensionem,uel absolutionem cum genitiuo construuntur,uel cum ablatiuo:ut damnatus furto,oppugnatus repetundarum absolutus adulterii.

OMNIBO. ¶EO tpe,& cætera.¶ Quo.i.ut.¶ Appellato.i.nominato.More suo solitus erat.n.defendere malos.Quidā dicebāt.Tarquiniū missum a cicerone,& ipse crassus sæpius hoc dicebat,sed falsum erat,quia cicero nunq̄ ad hoc potuit īpelli,ut cæsar nominaret.¶ Piso oppugnatus.Causam utriusq inimicitiæ reddit.¶ Oppugnatus,idest damnatus.¶ Siquidem,quidā transpadanus.idest ultra Padum natus Pisoni commiserat pecuniam,quam cum ipse requireret,& Piso reddere nollet,uerberabat eum Piso,unde cæsar damnandum iudicauit.

ASEN. ¶ERANT eo tpe q existimarēt illud idiciū esse machinatū.i.falso instructū,a.P.Antonio uno ex cōiuratis quo.i.iō ut crasso appellato.s.ad iudiciū,potētia illius tegeret.i.ptegeret facilius reliquos p societatē periculi.i.cū crassus uideret in pari piculo.¶ Alii aiebāt Targniū imissum.i.dolo ad iter p tali indicio faciēdo missum a cicerone,ne crassus cōturbaret rēp.& hoc pfocinio.i.defensiōe maloꝝ,suscepto.s.a crasso,more suo.i.sicut ipse crassus solitus erat facere.¶ Ego audiui postea ipsum crassum pdicantē.i.publice affirmantē illā cōtumeliā eē ipositā sibi a cicerone.Sed ut nō puteī impositā a cicerone argumentū affert qp idē cæsari iponere nolebat,& prius idē inuit ex eo qp indicē in uinculis asseruari

Indiciū cōsuluerat.¶ Igit sed.i.e cōtrario.¶ Q.Catullus & Caius Piso.neq pcibus,neq gratia.i.fauore aut gratuito beneficio.neq pcio:potuere iisdē tpibus.i.p eadē tpa īpellere ciceronē,uti.i.ut cæsar noiaret.s.inter cōiuratos:falso,qa nō erat.p Allobroges.s.legatos,aut aliū iudicē.i.rē occultā cuius ipse cōscius aut particeps esset indicantē,quod uocabulū ab uindicio seruo q bruti filios idicauit Liuius ipositū putat(.¶ Nam uterq tā Piso q̄ Catullus exercebant graues inimicitias cū illo.s.cæsare.¶ Piso sup.eas exercebat:oppugnatus.i.quia a cæsare oppugnatus fuerat in iudicio,repetundarū.i.ubi iudicatus erat Piso repetundarū supple pecuniarū aut rerū,quæ repetebant ab eo cui iniuste ablatæ fuerant.) Et non sunt plures casus q̄ repetundarū & repetundis in usu,quia crimina & damna seu poenæ in genitiuo aut ablatiuo regū

Repetūdarum tur.ut uero speciale noscatur crimen non dicitur repetundarum (quod per omnes casus declinatur sed repetundarum)propter supplicium iniustum cuiusdam transpadani.idest quod dederat Piso contra quendam transpadanum,idest habitantem aut natum trans padum fluuium præcipuum in Italia.

¶PROPTER

ppter cuiusdā trāspadani suppliciū iniustū Catullus ex petitiōe pōtificatus odio incēsus, q extrema ætate usus maximis honoribus ab adolescētulo Cæsare uictus discesserat. Res aūt opportuna uidebat, q is priuatim ægregia liberalitate publice maximis muneribus grādē pecuniā debebat. Sed ubi cōsulē ad tm̄ facinus ipellere nequiūt, singilatim circūeūdo: atq; mētiendo, q se ex Volturcio, aut Allobrogibus audisse dicerēt. magnā illi inuidiā cōflauerāt. usq; adeo ut illi eqtes Romani. q præsidii causa cū telis erāt circū ædē Cōcordiæ. seu periculi magnitudine, seu animi mobilitate impulsi, quo studiū suū in rēpu. clarius esset. Egredīēti ex senatu Cæsari gladio minitarent. Dum hæc in Senatu aguntur, & dum legatis Allobrogū, & T. Volturcio, cōprobato eorum inditio: premia discernuntur. Liberti: & pauci ex clientibus Lētuli, diuersis itineribus, opifices, atq; seruitia in uicis ad eū eripiendū sollicitabant. Partim exqrebant duces multitudinū, qui precio rempublicā uexare soliti erant.

¶ PROPTER cuiusdā trāspadani suppliciū, quia Piso, cū pfectus eēt in Gallia trāspadana, quēdā Gallū transpadanū iudicio iniusto condēnauit, & accusatus est, postquā magistratu se abdicauit ut reus, q satisfacere deberet iniuriis sibi illatis iniuste, ab eo Cæsar idicio Pisonē oppugnauit: & obtinuit, ut cōuincerent iniuriis illi⁹ satisfacere. Sed reus proprie pecuniarū repetūdarū dicebatur ille, q sociorū pecunias expilasset, & accusat⁹ satisfacere deberet, qd iniuriose surripuisset, sed abusiue tn̄ reus iniuriarū df, q accusat⁹ satisfacere dēt iniuriis ut hoc loco. ¶ Incensus, scilicet erat. ¶ Pontificatus. s. maximus Cū Catullus & Cæsar cōpetitores essent in pōtificatu maxio, q pērat oibus tēplis sacris, & et oib⁹ iacerdotibus. Catullus aūt iā grādi ætate, authoritate maxima, rebus gestis pualens, superatus ē a Cæsare adolescentulo, qd Catullo fuit molestissimū. Nā Cæsar adeo abiuerat populū Romanū largitiōibus, & precibus, q die petitiōis domo discedens matri dixerat, uel me pontificem hodie uidebis, uel mortuū. ¶ Maximis hono. ædilis prætor. consul fuerat. Ca. ¶ Discesserat ex campo Martio. ¶ Opportuna: cōmoda ad persuadendū hunc participem coniurationis. ¶ Is Cæsar egregia, excellenti quadā liberalitate animi muneribus maximus, quæ populo distribuerat. Nam constat cæsarem populū Romanum accepisse conuiuio. ¶ Ipsi, scilicet Piso & catullus. ¶ Cōfluerant: fecerant iniuriā & odium. ¶ Illi, cæsari. ¶ Circūeundo singillatim, quomodo conflauerant. s. circūeūdo, ambiendo. ¶ Singulatim, per singulos. ¶ Mentiendo, falso dicendo, uidelicet facinora Cæsaris. ¶ Quæ audisse dice. Nam falso dicebant, cum Volturcio & Allobroges de coniuratione narrarent: dixerunt & huius coniurationis participem esse cæsarem. ¶ Impellere: contra cæsarē. ¶ Aedem, tēplum concordiæ, ubi senatus frequens habebatur. ¶ Circum locum stabant arma, ne uis aliqua senatui. & consuli inferretur. Nam qa cicero timebat, ne cōiuratores in se atq; in senatū ipetū facerent, armatos milites semper secū habebat. ¶ Seu ipulsi periculi magnitudine, qa uiderāt in quāto periculo resp. esset p hos cōiuratores. ¶ Mobilitate, leuitate quadam animi. ¶ Quo, ut. ¶ Studiū, uolūtas. ¶ Clarius, manifestius, & nobilius. ¶ Gladio, cū gladius. ¶ Egrediēti e senatu, & ita fuit. Nā dum cæsar egrederet: hi equites, q credebant eū cōiurationis esse participē, pter uerba Pisōis, & catuli irruerunt in eū: & Cicero periculū uidēs, salute cæsaris cōplexus est eū, ita, ut equites cæsarē uulnerare nō possent, nisi ciceronē prius transfixissent, & hoc modo eū ex curia deduxit incolumē. ¶ Hæc, q supradicta sunt. ¶ Volturcio. eo q data sibi fide publica de cōiuratione patefecerat q sciret. ¶ Cōprobato indicio uidelicet q uerū esset. ¶ Liberti. i. serui Lentuli, q ab eo facti fuerant liberti, & ideo ob tale beneficiū pietate cōmoti, studebant heriū ex periculo eripere. ¶ Ex clientibus. Clientes sunt q in defentionis tutela cōstituunt, patroni sunt q defendunt. ¶ Diuersis itineribus. in diuersas uias: qa & libertate clientes, alii in alios uicinos diuisi ibant sollicitādo. opifices ac seruos, ut Lētulus ipetu facto ex custodiis eriperet. ¶ Sollicitabant. s. pmiis, & pollicitatiōibus. Opifices dicunt illi q operæ manuū suā uitā sustentāt & ab opere faciendo dicti sunt opifices ¶ Eripiendū: liberandū. ¶ Precio, pmiis, & qa ita cōsueuerant liberti, rati eos eē idoneos ad hanc rē ingens pmiū pollicebant hm̄oi facinorosis & perniciosis hoibus, ut herū suum de custodia liberassent.

¶ CATVLLVS uero iam antea maximis honoribus usus est, & cū in extrema ætate esset, pontificatū reqsiuit, nec habere potuit, quē cæsar adhuc adolescentulus obtinuit. Dicit. n. Suetonius. Cæsarē maiorē fauorē habuisse ex omni tribu cū. xxy. tribus essent Romæ, q Catullus ex sua propria tribu. ¶ Res autē opportuna uidebatur nominandi Cæsarem. ¶ Quo idest eo q is. s. cæsar. ¶ Illi cæsari conflauerant. i. intulerant &c. ¶ Cum hæc in senatu agunt &c. ¶ Opifices, qui ei opē cōferent. ¶ Seruitia, idest seruorū auxilia. ¶ Duces multitudinum, qui multos milites secum habebant: sed eos de pœna quæsiuit, sed de culpa non. quia patebat ut hic est, sed eos &c.

¶ CATVLLVS supple exercebat inimicitias cum cæsare, incensus odio ex petitione pontificatus q ipse Catullus existens in extrema ætate & usus maximis honoribus, discesserat. s. ex comitiis uictus a Cæsare adolescentulo, autē prosed res. idest ut cæsar præferret uidebat opportuna, q is existens priuatim egregia liberalitate dederat publice maximis muneribus, grandē pecuniā. ¶ Sed ubi Piso & Catullus nequeunt ipellere cōsulem. i. Ciceronē ad tantū facinus ut cæsar falso nominaret, ipsi singilatim. i. singuli ppria authoritate circuneundo atq; mētiendo de cæsare ea quæ dicerēt se audisse ex uolturcio. s. indice. aut ex Allobrogibus, conflauerant illi idest in illum uidelicet cæsarē magnā inuidiā: usque adeo ut eqtes romani, q erant causa præsidii. i. custodiæ urbis circū ædē. i. tēplum, cōcordiæ. s. deæ: seu. i. siue magnitudie. i. ob magnitudinē periculi, seu ipulsi nobilitate. i. generositate animi (quia ut degeneres aios timor arguit, ita fortitudo generosos probat) quo idest ideo ut studium suū in rēpub. esset clarius idest euidentius aut magis perspicuū, minitarent cæsari egredienti ex senatu gladio s. suo, subaudi necē. ¶ Dū hęc agunt in senatu, & dū premia decernunt legatis Allobrogū & Tito Volturcio & hoc indicio eorū probato idest cōprobato, liberti Lentuli & pauci ex clientib⁹. idest ex his q cū eius serui nunq fuerint: se tn̄ eius patrocinio & tutelę addixerāt sollicitabāt diuersis itineribus. i. uiis & modis aut per diuersa loca, opifices. i. operarios quos mechanicos uocant, & seruitia. i. seruos in uicis. s. habitantes, ad eripiendum. s. e custodia eū. s. Lentulum patronum & aduocatū suum: & exquirebant. i. diligenter inquirebant duces multitudinum. i. factiosorū & popularium. qui soliti erant uexare rēpu. precio. i. ob pcium eis datū a seditiosis.

LAV. VAL.
Re⁹ pecuniarū repetundarum
Clientes Patroni
OMNIBO.
ASCE.

LAV. VAL. CCETHEgus, illi sua spōte mouebant ad eripiēdū Lentulū dñm suū, sed Cethegus se aliter hēbat, nā &c. Exercitatos, in huiusmodi rebus. Grege facto. i. multitudine facta. Irrūperēt. i. ui igrederent ad eū, & eo mōe custodiis eriperēt. Ea parari, uidelicet uim parari a Lētulo: & Cethego, ut liberent a custodia. Dispositis pſidiis, dispositis militibus armatis circa ædē, ubi erāt cōiuratores. Monebat, postulare uidebat. Refert. rogat senatū. Sed eos q̄uis refert qd uideret faciendū eē de his, tū senatus iudicauerat an eos cōtra rēpublicā fecisse. Quod eo, quod, p ga. De Lucio Crasso. q nō in urbe, nec in custodiis erāt, sed ipsi ex urbe pfugerāt, ergo hac cōditiōe cōsultabat, qd faciendū esset, si dephensi fuissent. Oratiōe Caii Cæsaris, q̄ sequit. s. q̄ icipit. Oēs hoies & cætera. Pedibus in sniam, qa hoc mō fiebat iter principes senatus, cū duæ erāt sniæ, uidelicet una suadēs alia dissuadēs q hāc suadentē sequebat: ibat in dextrā q illā dissuadentē sequebat in sinistrā, & ille q in dexterā, aut in sinistrā iuisset, pedibus ire in sniam dicebat. Nā qa erat maxima multitudo senatoꝝ, magnū spaciū cōsumptū eēt: si singuli sniam suā dixissent, sed eo mō breuiter explebat cōsultatio. Abdicatis pſidiis. s. in locis opportunis: ne aliq̄ timeri posset uis, & pturbatio. Sed Cæsar, sed qa dixit de oratione Cæsaris oñdit, quænā fuerit eius oratio,

Duæ sententiæ

OMNIBO. CDESIGNAtus, & cui designatus erat, hic honor exhibebatur ut in snia ab eo primū q̄reretur. Is. s. Decius postea pmotus oratiōe Cæsaris, quā orōnem iferius faciet Cæsar. Quod. i. eo q de ea re cæsar cēsuerat. Referendū. i. differendū. Abdicatis pſidiis statuit enim Cæsar, ut depræhēsi in custodia ponerent, ut pſidia abderent, & ita res different. Decius inquā pmotus dixerat se iturū pedibus in sniam. i. imitari & cōfirmare sententiā Liberi Neronis, cuius snia erat, ut de aliquo dānato sentētia nō daretur, uel aliter potest cōstrui. Ordo. Is permotus oratiōe cæsaris dixit se iturū &c. q idest eo q Tyberius nō censuerat de ea re referendū. Abdicatis præsidiis. i. remotis defensoribus, & est positio Neronis: qui dixit sentētia eius esse differendū, donec remouerentur defensores. Vbi ad eum uentū est, multi enim inter cæsarē & Decium perorauerunt &c.

Cethegus aūt p nūcios familiā, atq libertos suos electos, & exercitatos orabat in audaciā: ut grege facto cū telís ad sese irrūperent. Cōsul ubi ea parari cognouit, dispositis pſidiis, ut res. ac tps monebat. cōuocato Senatu, refert qd de his fieri placeat, q in custodiā traditi erāt. Sed pauloante frequēs Senatus iudicauerat eos cōtra rēpublicā fecisse. Tūc. D. Iunius Syllanus primus sniam rogatus. q eo tpe Cōsul designatus erat. de his: q in custodiis tenebant, & preterea de. L. Crasso. P. Furio. P. Vmbreno. Q. Annio, si deprahēsi forēt, suppliciū sumendū decreuerat. Isq postea pmotus oratione. C. Cæsaris pedibus in sniam Tyberii Neronis se iturū dixerat, q de ea re. pſidiis abdicatis, referendū cēsuerat. Sed Cæsar, ubi ad eū uentū est, rogatus a cōsule sententiam huiuscemodi uerba locutus ē.

Mneis hoies. P. C. qui de rebus dubiis cōsultāt,

MNEIS hoies &c in hac orōne. C. Cæsar intēdit illis interceptis misericordiā ipetrare a. P. C. & hoc facit iprobando & destruēdo sniam Decii Syllani, q eos iudicauerat interfici dignos. Agit aūt rhetorice, & utitur isinuatiōe, multis. n. in locis eos dānat & grauiter puniēdos idicat, ut ita facilius ueniā & misericordiā ipetrare ualeat. Ne aūt uideret apte eos uelle defēdere, hoc remouet dicēs se ab amicitia, & misericordia, & cæterꝭ eū affectōib⁹ uacuū eē, a qb⁹ oēs iudices uacuos eē dēcet & ab hoc pūcto icipit dicēs. Oēs hoies &c. pres cōscripti, ubi pres eos appellat ad misericordiā multū icuruat. Quēadmodū bonus pr sup filios, si qd peccauerīt: misericorditer debet cōmoueri, sic & ipsi sup ciuibus suis miserrimis. q sunt q̄si filii cōscripti. Siqdē Romulus fm quosdā. xxx. scdm alios cētū, s. senatores q. r. p. puiderēt elegit, ac eoꝝ noia in ænea tabula, & aui eis lrīs scripsit, in ænea tabula pp designandā iperii phēnitatē, lrīs aui eis pp ipsoꝝ dignitatē. Qui cōsultār. i. cōsiliū dāt de rebus dubiis. i. asperis, & piculosis, uel res uocat dubias. de qbus lex nūdū data est: uel si est data nūdū pmulgata est & cognita. oēs inq̄ hoies deberēt esse uacui ab istis q̄tuor affectiōibus: quarū duæ sunt de pñti, duæ de pterito, duæ nouitiæ, duæ uetustæ, duæ de bono, duæ de malo. Odio est quedā ai passio uetusta, ad malū prona subito, sed ex deliberatione progenita. Ira est, q̄dam animi passio nouitia ad malū prona, nō ex deliberatiōe, sed repētino animi ipulsu progenita affectio,

Quid sit odium

ASCE. CCETHEgus aūt orabat p nūcios, qa ēt in custodia erat: familiā. i. familiares suos, atq libertos suos & electos suos & exercitatos. i. fidos & manu prōptos, orabat dico. i. oratiōe aiabat: in. i. ad audaciā: ut irrūperent ad sese, grege i. cumulo facto cū telis. uel irrūperent cū telis. i. simul portando tela sua. Consul. s. Cicero ubi cognouit ea parari, pſidiis. i. custodiis & defensoribus urbis & magistratuū, dispositis. i. prius per diuersa loca ipositis ut res ac tēpus monebat, refert. i. cōsultat, senatu conuocato. i. postq̄ senatū conuocarat, quia consul erat. quid placeat fieri de his qui erant traditi in custodiam, de quibus prius dictū est. Sed frequens senatus iudicauerat pauloante q̄ id referret: eos idest in custodiam traditos fecisse cōtra rēpub. quod erat crimē læsæ maiestatis. Tunc. i. in ea cōsultatiōe decius Iunius syllanus, rogatus sniam. i. quid ipse sentiret primus, q. i. quia erat designatus. i. in futurū annū declaratus consul eo tēpore quo alia fierent, decreuerat suppliciū sumendū de his qui tenebant in custodiis, & præterea. i. præter eos de Lu. Cassio. de Pub. Furio. de P. Vmbreno, de Quinto Annio si forent depræhensi. i. capti in facto. Isq. i. & is permotus postea oratione Caii Cæsaris dixerat se iturū pedibus, idest per loci mutationē, in sententiā Tyberii Neronis, q idest quia cēsuerat referendum idest consultandum de eadem re: pſidiis abdicatis idest occulte positis, ne interea dum cōsultatio fieret depræhensi aut ui aut dolo soluerentur. Sed Cæsar ubi uentum est ad eum, quod post multos fiebat, quia adhuc adolescens erat, rogatus a consule scilicet Cicerone sententiam locutus est, idest pronunciauit huiusmodi uerba, quibus significatur non minus armorum quam uerborum peritus.

MNEIS hoies. Hæc oratio in genere demōstratiuo. crebras & eas grauis habet snias pluraq suspēsa & pnunciatiōe ut intelligant iuuanda sunt, un̄ elucet acrimonia & uis igenii ipsius Cæsaris: qui se & historiæ peritissimū, & iuris nō ignarū oñdit. Ordo est. O. P. C. i. pres cōscripti: hoc uos senatores decet ois hoies (sicut in principio operis huius. Sane hæc uerba nō sunt authoris nostri sed Cæsaris ab authore nostro inserta) qui consultant. i. consilia captant: de rebus dubiis idest ancipitibus & formidolosis.

CAB odio

ℭABODIO,nam odiũ,quod habet cõtra temp.non finit ueritatẽ diſcernere,& quia odio habetis cõiuratores nõ recte iudicabitis quapropter iuſtitiã.¶ Amicitia.Nã gratia moti hoies fauore iudicare ſolent cõtra iuſtitiã & rectũ.¶ Ita referas ad odiũ.¶ Miſericordia,referas ad amicitiã,nã odio iraſcimur.¶ Verũ,ueritate illa ſupra memorata.ſ.odiũ,ira,amicitia atq; miſericordia.¶ Officiunt:nocẽt in iudicãdo.¶ Quiſq̃ hoium,nemo.¶ Libidini,uoluptati ſuæ.¶ Vſui:utilitati,nemo eſt:qui aio ſuo morem gerere poſſit.& utilitatẽ pub.ſequat.¶ Vbi,qñ intenderis ingeniũ ad odium: ualet ad dãnandũ,ſi uero ingeniũ intẽderis ad miſericordiã,ualet ad abſolutionẽ.¶ Intenderis intentũ habetis ubi qñ intenderis LAV. VAL. Ofo. C. Cæſaris

ab odio,amicitia,ira atq; miſericordia uacuos eſſe decet, haud facile aius uerũ puidet,ubi illa officiunt.neq; hoium quiſq̃ libidini ſimul & uſui paret,ubi intenderis ingenium ualet.Si libido poſſidet ea dominat,aius nihil ualet,magna mihi copia eſt memorandi.P.Cõ.qui reges,atq; populi ira,atq; miſericordia ipulſi male cõſuluerint. Sed ea malo dicere quæ maiores nři contra libidinẽ animi ſui recte,atq; ordinate fecere.Bello macedonico,quod cũ rege perſa geſſimus.Rhodioꝝ ciuitas magna atq; magnifica,quæ.P.Romãi opibus creuerat,infida atq; aduerſa nobis fuit.Sed poſtquam bello confecto de Rhodiis conſultum eſt.Maiores noſtri,ne quis diuitiarum magis quam iniuriæ cauſa bellum cœptum diceret,impunitos eos dimiſerunt. Item bellis punicis omnibus, Cũ ſæpe Carthaginẽſes in pace:&

ad aliquã rem,qa intenſum fuerit & nõ erit inflexũ ab aliqua paſſione.uidelicet neq; ab odio,neq; a miſericordia.¶ Valet ſuas pprias habet uires,nec ſibi ad hmõi auferunt,& ob eã rem,recte iudicare poterit,ſed ſi remiſſum fuerit ingeniũ,& inflexũ aliqua paſſione,raro recte iudicabit.¶ Poſſidet,ingeniũ.¶ Ea libido.i.appetitus animi.¶ Animus,ingeniũ.¶ Magna copia nunc incipit uti inſinuatione.qua rẽ ponit: & p coniuratione ponit externaꝝ ciuitatũ defectionem.¶ Recte,iuſte,& honeſte.¶ Ordinate modeſte,qa ordo pcipue uerſat in modeſtia.¶ Bello macedonico per exempla pbat quod dixerat neq; non poſſe ſimul eos parere libidini & utilitati ſuæ,dicit.n.&c. ¶ Bello macedonico,uere inquã omiſſis,quæ alii reges & populi inconſulte fecerint,ea peccata,quę maiores nři modeſte & ordinate fecerũt.¶ Macedonico bello.quod cõtra Macedones geſtũ eſt.¶ Cũ rege perſa.Scimus qñ extra ordinẽ Paulus æmilius,eã prouinciam imperator miſſus debilitauit hoſtes,& regem ipſum Perſam in triumpho Romã duxit.

¶ Rhodiorum.Rhodos inſula eſt,& in ea ciuitas eiuſdem nominis.¶ Magna ampla:magnifica,præpotẽs.¶ Infida pfida,diuerſa,contraria bello.ſ.macedoniæ,rege Perſa uicto.¶ Conſultum de Rhodiis,quid nam placeret fieri de Rhodiis qui defecerant ad hoſtes.¶ Bellis punicis,ſicut uideri poteſt apud Li.

ℭMISERICORDIA eſt quædã animi paſſio nouitia ad bonũ pna,nõ ex deliberatione,ſed ſubito & repentino animi impulſu pgenita,uere ab his affectionibus oẽs iudices uacui eſſe debent qa ubi ſunt officiunt,& nõ facile ueritas puidet,& hoc eſt haud facile &c.Iſta officiunt nec ſimul eẽ põt,qa nec qſq̃.¶ Libidini.i.pprie uolũtati.¶ Vſui.i.utilitati,uere nemo utriq; paret,qa ubi intẽderis aium.ſ.quarũcũq; affectionũ applicaueris.ubi ingeniũ ualet:nã iuxta illã affectionẽ iudicas,& ita a ueritate deuias,uel aliter ubi intenderis.i.poſtq̃ animum intenſum habueris non impeditũ priuato odio,tũc ingeniũ ualet ad cõſiliũ.ſ.utile inueniẽdũ uere ubi intẽderis ualet ingeniũ.¶ Quia ſi libido poſſidet.i.ſi uoluntas te ad aliq̃ affectionẽ applicet,aius nihil ualet.i.ratio ſuccũbit.¶ Magna mihi copia &c.oñderat ſua ratiõe paſſiones illas ad bene iudicandũ officere,modo uero dicit ſe ex pſona multoꝝ q paſſionibus occupati,male iudicauerunt,illud idẽ poſſe oñdere,& hoc eſt.¶ Magna mihi copia illoꝝ inq̃ magna eſt copia,ſed malo.i.magis uolo memorare ea q̃ bñ iudicauerũt,q̃ q male.¶ Cõtra libidinẽ.i.cõtra aliq̃ affectionẽ.¶ Bello macedonico,ecce exẽplificat de bono maiorũ iudicio.ſiqdẽ Perſes rex fuit Macedoniæ,q Romãos diutius ingetauit.Rhodii aũt q ſp ex.r.p.Romãoꝝ exercuerãt,cõtra Ro.ſũpſerũt bellũ,poſtea a Ro.deuicti ſũt.Ro.uero eos punire noluerũt,ſed ne amplius iſurgerẽt,phibuerũt,& in hoc bñ iudicauerũt,& hoc ẽ bello Macedonico &c.¶ Ciuitas Rhodioꝝ magna in ſe:& magnifica p famã.¶ Itẽ bellis &c.Aliud exẽplũ eſt,in quo Romani bene iudicauerunt.ℭPunicis.i.africanis.¶ In pace,qa prædas rapiebant. OMNIBO. Miſericordia ASCE.

ℭESSE uacuos.i.euacuatos,& imunes,ab odio ira atq; miſericordia.Scit idẽ qd Ci.i tuſc.i quẽ cadit unũ pathos ſeu una paſſio,poſſe & reliq̃s affectiões cadere iõq; ut maro de uiro bono dicit,q nõ miſerat egẽtẽ,& de forti agricola,ad finẽ.ii.geor.neq; ille.Aut doluit miſerãs iopẽ aut iuidit hñti.ita Cæſar excludit a bono cõſultoſ miſericordiã,n q ſnia nõ ſit ferẽda i mitiorẽ ptẽ ſed ne ob miſerationẽ unius fiat alteri iniuria.Sane peius ẽ odiũ q̃ ira,& ira q̃ miſicordia uñ ordinẽ ſeruauit:auxeſis.n.negatiua maiora prius negat q̃ negata minora fiũt.min?.n.ẽ nõ hr̃e poſſe odiũ q̃ miſericordiã,odiũ nñq̃ ſit bonũ,miſericordia ſæpe.Hic aũt itelligit de miſicordia q̃ rectũ iudiciũ pturbat.¶ Aius.i.cõſultãtis,puidet.i.pſpicit reip.haud facile imo difficillime,ubi illa.i.ille paſſiões,officiũt.i.cõtra faciũt & nocẽt,neq; qſq̃ hoium,paret.i.in ſeruit cõſulit,alii hñt paruit,ſimul libidini.i.prauæ affectiõi ſuæ,& uſui.i.utilitati,itellige q̃tũ p illũ ſtet,qa ex caſu poſſet libidinẽ hr̃e q̃ plurimũ pſit.uera tñ libido ſit,ut ſi ptinaci libidine pſeq̃t eũ,quẽ innocẽtẽ putat,cũ tñ dñationẽ affectet,ingeniũ ualet ſup.illic ubi itẽderis.i.applicueris ipm,ergo ſi ad odiũ,nõ poterit recte cõſulere. ¶ Si libido poſſidet igeniũ ea.ſ.libido dñat,& aius.i.rõ & pſpicacitas igenii nihil ualet.¶ Magna co.i. facultas mẽorãdi,recitãdi,corã uobis o pres cõſcripti,aut narrãdi qui reges atq; ppli ipulſi ira aut miſericordia cõſuluerint male.i.pniciose & icõſulte,q Cæſari ipi poſtea cõtigit.Nã p clæmẽtiã illis pepcit a qb? poſtea iterfectus ẽ.¶ Sed ego malo dicere ea q̃ maiores nři.i.pceſſores (ut uulgo dicũt) fecere cõtra libidinẽ animi ſui.i.cõtra iclinationẽ naturæ male affectæ,fecere dico recte atq; ordinate.i.ſm ordinẽ rectũ quo rõ dñat libidini.¶ Ciuitas rhodioꝝ magna atq; magnifica.i.& potẽs & põpoſa,q̃ creuerat opib? po.ro.i.ablatis a populo ro.bello macedonico.i.tpe belli macedonici,qđ nos geſſimus cũ Perſa rege macedonũ,quem paulus æmilius macedonicus deuictũ in triũphũ duxit,fuit nobis ifida atq; puerſa,cũ tũ adorireẽ cũ romãos alieno bello ipeditos uideret.¶ Sed poſtq̃ cõſultũ ẽ de rhodiis.i.q̃ ultro deberet fieri de rhodiis & hoc bello.ſ.macedonico,cõfecto.i.ex ſnia ipatoris peracto,maiores nři dimiſerũt eos ipunitos.i.nullã uindictã expetierũt nequis diceret bellũ ſup.eſſe cœptũ cõtra eos magis.cã diuitiaꝝ.i.ut ab eis diuitias auferãt romãi: quã iniuriæ.i.ut de iniuria ulciſcãt.¶ Itẽ oib? bellis punicis.i.geſtis cũ carthaginẽſibus cũ qbus tria pcipue geſta ſunt,cũ carthaginẽſes(dr̃ ẽt carthaginiẽſes.

LAV. VAL. ¶ PER inducias, cum induciæ essent inter Romanos & Pœnos. Carthaginenses classem Romanã inuasere, & partẽ eius maris summiserunt, ptẽ aũt traxerũt, & Romanos legatos uerberibus cedere ausi sunt, & tñ cũ legati carthaginenses uenissent ad Scipi. eos reliqt intactos, sed cũ legatis Romanoꝝ eos Romã misit, senatus simul Romãus eos carthaginẽ tutos remisit. Quod etiã Val. lib. vi. de fide po. tãgit. Speciosa illa quoq; romana fides ingenti pœnoꝝ classe circa Sici. deducta, duces eius fractis animis cõsilia petendæ pacis agitabãt. Quoꝝ Hamilcar ire se ad cõsulẽ negabat audire ne eodẽ mõ cathenæ sibi inicerent, quo ab ipsis Cornel. asinæ fuerant iniectæ, Hãmo aũt certior Romani animi existimator nihil tale timendũ ratus, maxima cũ fiducia ad colloquium eoꝝ tetẽdit, apud quos cũ de fide belli ageret. & tribunus militũ ei dixisset posset illi merito euenire, quod Corn. accidisset, uterq; cõsul tribuno tacere iussit: isto inquit metu Hãmo fides ciuitatis nostræ te liberat, claros fecerat tantũ hostium ducẽ uincere potuisse, sed multo clariores fecit aduersus eosdẽ hostes parẽ fidẽ iniuriç legatiõis tueri. P.C. debere. ¶ Occasionẽ, p opportunitatẽ, quã pfidia hostiũ sibi dederat. Quod se dignũ sa. quod ad dignitatẽ suã pertineret, hoc item uidelicet, ut sitis attentiores ad salutẽ coniuratoꝝ, q̄ ad obseruandũ, quid ipsi cõmiserint. ¶ Iræ uestræ cõ. ne magis irã uestram expleatis. ¶ Nã si digna &c. i. si tãta pœna reperitur quãta fuit magnitudo sceleꝝ suorum. ¶ Pro factis: pro magnitudine sceleꝝ suorum. ¶ Nouum consiliũ. s. non stetur legibus, sed alia maiora supplicia inueniant. ¶ His cõsilus cõpa. sunt legi. nã leges nõ pmittebant ciuẽ ro. uirgis cædi, nec capite puniri, sed si dephensus esset. perpetuo carcere teneret, si uadit extra urbẽ fuisset, ita ut dephendi nõ posset, exularet. ¶ Rapi. i. stuprari. ¶ Pati. i. stupra & adulteria. ¶ Sed per deos obsecro uos. p.c. ¶ Quo. i. ad qd illa oratio ẽ, in qua crimina & scelera cõiuratoꝝ nõnulli exaggerare uoluerunt. ¶ An uti, an illa oratio amplificans scelera cõiurationis pertinuit. ¶ An aut infestos, iratos, & infensos. ¶ Tanta res atq; tã atrox eũ ironia legendum est, q re nõ mouet, multo minus uerbis mouebit. ¶ Atrox, sæua. ¶ Suæ iniuriæ, propriæ erant iniuriæ olum senatorum, eo q̄ cõtra rẽp. sua cõiuratio facta erat. ¶ Eas iniurias suas. s. grauius passi sunt iniurias, q̄ æquũ fuerat,

per iducias multa nepharia facinora fecissent: nunq̄ tñ ipsi per occasionem talia facere, magis quod foret dignum se q̄ quod in illos iure fieri posset quærebát. Hoc item uobis p uidēdū est. P.C. ne plus apud uos ualeat. P. Lentuli, & cæteroꝝ scelus q̄ uestra dignitas: neu magis iræ uestræ q̄ famæ consulatis. nã si digna pœna pro factis eoꝝ reperitur. nouũ consilium approbo. Si magnitudo sceleris omniũ ingenia exuperat, his utẽdum censeo, quæ legibus cõparata sunt. plæriq; eoꝝ, qui ante me sñias dixerũt cõposite ac magnifice casum reip. miserati sunt q̄ belli sæuitia esset, q̄ uictis acciderẽt enũerauerẽ, rapi uirgines, pueros diuelli liberos a parẽtũ cõplexu. Matres familiaꝝ pati q̄ uictoribus collibuisset, phana atq; domos spoliari, cædẽ icẽdia fieri. Postremo armis, cadaueribus, cruore, atq; luctu omnia cõpleri. Sed p deos imortales, quo illa orõ ptinuit. An uti uos infestos cõiurationi faceret? scilicet quẽ res tanta, atq; tã atrox nõ permouet eũ oratio accẽdet, non ita est, neq; cuiquã mortaliũ iniuriæ suæ paruæ uidẽt, multi eas grauius æquo habuere.

OMNIBO. ¶ PER inducias, quia cõfederati fidem promiserant, nec obseruabãt. ¶ Nũq̄ ipsi. s. maiores nostri. ¶ Talia facere. s. ciues necandos iudicauere. ¶ Per occasionẽ aliquã, quia magis quod foret dignũ, & ad hoc suæ famæ cõfuationẽ. ¶ Hoc itẽ. i. similiter est nobis puidẽdum uere. ¶ Ne magis consulatis iræ q̄ famæ. Nã si iræ cõsulatis, eos punietis sed nõ puniẽdi, quia digna pœna non potest inueniri, ideo puniendi non sunt a simili per contrarium, & hoc est. ¶ Nam si digna pœna &c. ¶ Nouum consilium, ubiq; interfectionem ciuium. ¶ Sin pro si, si magnitudo scelerum superat omnium ingenium, q̄ nemo sit adeo ingeniosus, qui pœnam possit æqualiter sceleri inuenire: his, quæ legibus sunt comparata ad similia patrata, plæriq; &c. ¶ Cõposite, ad rethoricam, magnifice ad uerborum exaggerationem, & sententias eorũ, qui authoritate dixerant, improbare & distinguere aggreditur dicens. ¶ Belli sæuitia. Ecce magnificentia & exaggeratio uerborum, ita perorauerunt. ¶ Sed quo idest ad quid pertinuit &c. ¶ An iccirco ita perorauerunt. ¶ Vti. i. ut oratio eorum faceret nos infestos coniurationi, sed iccirco fecerant, frustra perorauerunt, quia qui non mouetur re, non mouebitur oratione, & hoc est multi eas grauius æquo habuere, & ita grauius quam debuissent punire.

ASCE. FECissent multa facinora nefaria. i. detestanda & contra omne fas, in pace per inducias, sub quibus classem romanã inuaserunt, & quos cœperant uirgis ceciderunt. & tamen legati ad Scipionem missi intacti ab eo ad senatũ remissi, inde incolumes, & indemnes carthaginem reuersi sunt, ut etiam Vale. maxi. lib. vi. de fide pub. tangit. Vnde hic dicit, tamen. i. quãuis fecissent multa nefanda tamen ipsi. i. maiores nostri, nunquam facere pro faciebant (alii legunt fecere, sed quia sequitur quærebant, placet ut facere legat) per occasionem. i. tametsi habebant summam occasionem: talia. s. detestãda q̄ odium aut libidinem uindictæ præ se ferrent, quia ipsi quærebant magis quod foret dignum se idest maiestate romana, quã quod posset fieri iure idest iuste & saluo iure gentium. in idest contra eos. s. carthaginẽses hostes perfidos. ¶ Hoc item est prouidendum uobis o patres conscripti, ne scelus P. Lentuli & cæterorum. s. coniuratorũ, ualeat plus idest impellat uos potius ad acrem uindictam, q̄ uestra dignitas ualeat reprimendo iram & temperando aut differendo supplicium. ¶ Neu idest neue seu uel ne: consulatis idest inseruiatis magis iræ uestræ q̄ famæ uestræ. ¶ Nam si pœna digna idest condigna & satis magna, pro factis eorum reperitur. (alii legunt reperiretur. sed tunc adderet approbarem) ego approbo nouum consilium. s. ut non stetur, legibus sed maiora supplicia inferantur ut decius iunius innuerat, sin. i. sed si magnitudo sceleris exupat idest transcendit ingenia oium hominũ ad excogitanda digna supplicia, ego censeo idest iudico utendum his suppliciis quæ sunt comperata idest inuenta & probata legibus, ut. s. ciuis non cæderetur uirgis nec capite plecteretur sed in perpetuo carcere. si deprehensus fuerit teneretur, aut si euaserit perpetuo exularet p graui flagitio. ¶ Plærique idest complures eorum qui dixerunt sententias ante me (quia cum esset adhuc adolescens post seniores rogabatur sententiam) miserati idest plangentes prouocãdo ad miserationem, casum idest ruinam resp. composite. i. oratione composita & bene disposita, & magnifice idest apparatu uerborum magnifico & grauitate summa. enumerauere idest quasi per numerum recensuerunt, quæ idest qualis esset sæuitia belli, & quæ scilicet mala accidererent idest accidere

idest accidere solerēt uictis:utpote uirgines rapi: pueros liberos idest legiptime natos diuelli a complexu parētum scilicet utrorumq; sed præcipue matrum. Vnde Hor. bellaq; matribus detestanda: matresfamilias idest honestas matronas pati ea quæ collibuissent uictoribus uidelicet stupra & spoliationes ac uerbera. Phana idest ædes sacras, ac domos scilicet priuatas: spoliari : cædem idest occisionem & stragem ac incendia fieri postremo omnia compleri armis cadaueribus: atq; luctu. ¶ Sed per deos immortales. s. rogati dicant: quo idest ad quid: pertinuit illa oratio (uerosimile fuit talem orationem a multis habendam unde argute excogitasse uidetur Cæsar quid contra diceret autem noui afferret) an sup. pertinuit eo: uti. i. ut faceret uos infestos. i. uim inferētes cōiurationis. ¶ Scilicet. i. scire licet cur id fecerint Scilicet & hēt fere uim ironiæ. s. ut æneid. iiii. Scilicet is superis laborē & c. qa oro accēdet. i. iflamabit & ifestū faciet eū quēres tāta & tam atrox non permouet? quod uerisimile non est. unde addit. Non est ita. ¶ Neq; cuiquam mortalium iniuriæ suæ idest quas ipse patitur: uidentur paruæ. q. d. ne forte nobis putentur paruæ uideri: multi habuere idest tulerūt eas scilicet iniurias suas grauius idest molestius æquo idest quam æquum aut par esset.

Sed alia aliis licentia. P. Con. Qui demissi in obscuro uitā agunt. si qd iracundia deliquere: pauci sciunt, fama atq; fortuna eorū pares sunt. qui magno imperio præditi, in excelso ætatē agunt. eorū facta cuncti mortales nouere. Ita in maxima fortuna, minima licentia est. Neq; studere: neq; odisse, sed minime irasci decet. Quæ apud illos iracūdia dicit : ea in iperio superbia atq; crudelitas appellat. Equidē ego sic existimo. P. C. oīs cruciatus minores q̄ facinora illorū esse. Sed plæriq; mortales postrema meminere, & ī hoib⁹ ipiis sceleris eorū obliti disserunt de pœna, si ea paulo sæuerior. fuit. D. Syllanū uirū fortē, atq; strennuū certe scio, quæ dixerit studio reipublicæ dixisset : neq; illum in tanta re gratiam, aut inimicitiam exercere, eos mores. atque modestiam uiri cognoui. Verū sententia eius non uidet mihi crudelis.

¶ ALIIS alia ulciscendi iniurias: nā priuati homines pñt iniurias grauius ulcisci: quod potentes facere nō pñt: nisi cum ignominia maxima & c. ¶ Demissi in ob. i. humiles hoies: in humili & ignobili loco positi. ¶ Siquid iracūdia de. i. p iracundiā aliquod crimen fecerūt. ¶ Agunt idest uiuunt. ¶ Fama atq; for. pares. fortuna est humilis: ergo fama est obscura & ignobilis. ¶ In maxima for. ppositi exornati magno iperio. i. in locupleti & nobili pstantissimoq; fortunæ statu positi possunt. pauca licenter facere ipsis neque odio quicq̄ facere licet. ¶ Studer: quantū ad gratias. ¶ Odisse quantū ad odiū. ¶ Equidē ego sic existimo: & qa occurrebat: q senatores dicere possent: ergo Cæsar existimas hos paruo supplicio esse afficiēdos, ne crudeliores existimemur potius q̄ iusti: confutat illud Cæsar. ¶ Postrema me. quia nō tā scelera eorū cōsiderauere quantū pœnā exaggerauerūt. ¶ Postrema. i. pœnas primo dicitur de crimine: deinde de supplicio agit. ¶ In hoibus ipiis. i. in oibus cōtra patriā arma ferentibus: qa ipius dicit in deos: in parentes in patriā paulo sæuū esse dicebat. ¶ Deciū Syllanū: & quia multi clari uiri de pœna disseruerūt. uult se beniuolū reddere his: qui de pœna disputauerūt: & in primis Decio Syllano: q acerrim⁹ fuerat in hoc. ¶ Fortē aio strenuū corpe. ¶ Tāta re. i. tāti momēti re. ¶ Gratia quantū ad studere. ¶ Aut inimicitia: q̄tū ad odisse. ¶ Eos. i. tales. ¶ Modestiā. i. talē ut nihil gratiæ: nihil amicitiæ causa faciat. LAV. VAL.

¶ SED alia est aliis licentia puniendi. s. & uere alia aliis, & aliis alia: qa nobilibus non licet: infirmis uero licet: & hoc est. ¶ Qui demissi in obscuro. i. humiles & uiles, de quorū uita nulla fit mentio. ¶ Fama atq; fortuna sunt pares. ¶ Nullius. n. sunt fortunæ: & iō nullius famæ præditi: qa præditus a prædo is. quod nō est in usu: & qa oēs mortales facta eorū agnoscūt. ¶ Ita uere minimeq; qa neq; decet eos studere. in priuata. s. amicitia neq; odisse: sed ēt minime irasci decet, & uere minie, qa q̄ apud alios. i. demissos: ut ante uideret eos aperte uelle liberare dicit eos grauissimis dignos cruciatib⁹ oēs. n. cruciatus minores sunt q̄ scelera eorū, sed plæriq; quidē digni sunt grauiter puniri, sed si grauiter puniant: de pœna eorū apud posteros differet: & de culpa tacebit, & hoc est. Sed plæriq; mortales meminere postrema. i. pœnā. Semp enim præcedit culpa: & sequit pœna. ¶ In hoibus impiis. i. dānatis. ¶ Obliti sceleris. i. non attēdentes scelus eorū. ¶ De pœna disserunt. i. pœnā solūmō retractant: sed eos pœna. ¶ Fuit paulo sæuerior. i. aliquantulum sæua. Quia iterū sententiā Decii Syllani nimis aperte uidebat uelle destruere: iccirco quodāmodo lenit dicens. ¶ Deciū Syllanū & c. ¶ Virū fortē in corpe, & strēnuū in consiliis suis. ¶ Quæ dixerat studio. r. p. i. amore. r. p. ¶ Neq; in tanta re ut est coniuratio. ¶ Exercere gratiā. i. amicitiā: neq; inimicitiā. q. d. neq; per amicitiā: neq; p inimicitiā male iudicauit. ¶ Eos mores quantū ad alios: quibus fecit se comparare, & modestiā q̄tū ad alios. Decius quidē dedit sniam, ut ne q̄reret uerū sed snia non uidet mihi tenēda & c. & hoc deberet dicere pōit antecedēs. s. nō eē crudelē: si. n. crudelis eēt tenēda uere, nō est crudelis. OMNIBO. Prædit⁹

¶ SED alia licētia. i. pmissio minus licita, est. i. pmittit aliis. i. diuersis diuersa ignoscēda sunt. O pres cōscripti, si ii q demissi. i. abiecti, agūt uitā i obscuro. i. ignoti & priuati, deliquere qd. i. aliqd honesti. s. officii: iracūdia. i. pp iracundiā i pauci sciūt sup. illud qa fama & fortuna eorū sunt pares. i. æque obscuræ, sed sup. cuncti mortales nouere facta eorū q pditi. i. pter cæteros dotati, magno impio agūt uitā in excelso. i. in sublimi ubi a multis uident (un luue. Oē ai uitiū tāto conspectius in se crimē hēt q̄to maior q peccat habet). ¶ Ita minima licētia. i. pmissio peccādi est in maxima fortuna. i. summa fœlicitate & abūdātia rerū & impii. ¶ Decet sup. in maxima fortuna existētes: neq; studere. i. æmulari & zelari in malū aut alicui plus q̄ aliis idulgere & grām inire neq; odisse, sed minime irasci. ¶ Ea quæ dr apud illos. s. demissos & obscuros iracūdia appellat in impio. i. in impatore supbia atq; crudelitas. ¶ Eqdē. i. ego qdē. q. d. ut de me loquar: o pres cōscripti ego existimo. i. iudico & arbitror sic uidelicet oīs cruciatus eē minores q̄ facinora illorū. s. cōiuratorū: sed plæriq; i. plurimi aut fere oēs mortales. i. hoies: meminere. i. in memoria hñt aut ad memoriā reducūt & memorāt postrema. s. supplicia, q̄ postrema deberēt cōsiderari, qa prius cōsiderāda quātitas peccati & deinde inferēda pœna: & obliti sceleris disserūt in hoibus impiis de pœna eorū si ea fuit paulo sæuerior q̄ deceat. q. d. ex eo q magis de pœna q̄ de scelere disputāt innuūt se ptiales. Tota. n. oro Cæ. tēdit ad clemētiā. ¶ Ego certe scio. D. Sylla. uirū fortē atq; strēnuum dixisse ea quæ dixerat studio. i. fauore reip. neq;. i. & nō: & scio illū nō exercere grām. i. captationē grē & beniuolētiæ, aut inimicitias ex odio, in re tāta. ubi optimi cuiusq; salus in periculo est: ego cognoui eos. i. tales mores, & eā. i. talē modestiā, uiri. s. D. Syl. s. ut nihil ob grām aut odiū diceret: uerū. i. sed snia eius uidet mihi nō crudelis. i. nō dico q crudelis. n. p qa. ASCE.

LAV. ¶ QVID in tales homines &c.per parenthesim lege.Nā profecto superius excusabat Syllanū,ꝙ diceret talē uiꝝ tāq̄
VAL. modestū sine odio,aut grā sniam dixisse,ut supplicio capitali nō aīaduerteret̄ in coniuratores,ergo nūc dicit,sine odio,
Parenthesis neq̄ grā dixisti,sed aut met⁹ aut iniuria te dicere coegit.Nā uere inq̄,aut odio,aut iniuria dixisti,ꝙ hæc duo te dicere aut
coegerūt,ut met⁹ & iniuria. ¶ Nouū gen⁹ pœnæ,de nouo genere supplicii iudicare,ut neq̄ capite puniāt̄. ¶ De timore,
neq̄ timebas,ut si dimittitāt̄ hi aliqḋ piculū imineat. ¶ Iniuria,quā in rep.facere uoluerūt. ¶ Supuacaneū,supfluū nō ē
opus,ut metuas. ¶ Diligētia cla.Beniuolētiā captat ab auditore,uidelicet a cōsule,quē prudētissimū fuisse dicit in defen

Quid enim in tales homines crudele fieri potest,sed aliena a repub.nostra sententia uidet̄.Nā pfecto,aut metus: aut iniuria te subegit Syllane consulem designatū genus pœnæ nouū decernere,De timore aūt superuacaneū est differere,cum præsertim diligentia Clarissimi uiri Cōsulis tāta sint præsidia in armis.De pœna possum equidem dicere id,quod res habent in luctu atq̄ miseriis:mortē ærumnaꝝ requiē non cruciatū esse.Eā cuncta mortalium mala dissoluere,ultra neq̄ curæ,neq̄ gaudio locū esse.Sed per deos immortales,quamobrē in sententiam non addidisti.uti prius uerberibus in eos aīaduerteretur,an quia lex portia uetat. At aliæ leges.Itē de condemnatis ciuibus non aīam eripi,sed exiliū pmitti iubēt.an qa grauius ē uerberari q̄ necari. Quid aūt acerbū,aut nimis graue ē i hoies tāti facinoris cōuictos.Sin qa leuius ē.qd cōuenit.in minore negocio legē timefactū eā i maiore neglexeris.At.n.qs rephēdet id,qḋ in

dēda rep.Nā ut ait Ci.quotiēscūq̄ datū fuerit,ut beniuolētiæ aliqd cōparemus ab auditorib⁹ in cipiamus qḋ facit hoc loco Cæsar. ¶ Viri.s.Cic. cōsulis. ¶ De pœna pos.qḋ ptinet ad iniuriā cōiuratiōis,ut quēadmodū magna flagitia cōmiserūt,ita magno supplicio afficiant̄. ¶ Erūnaꝝ,miseriaꝝ. ¶ Requiē,finē. ¶ Nō cru.n̄ pœnā eē mortis cām inuētā,& possum dicere eā mortē. ¶ Dissoluere,delere. ¶ Vltra ulte..s.post mortē. ¶ Curæ uidelicet tristitiæ:nā cura gñatur ex tristitia. ¶ Vti prius uer.ut prius uerberibus cæderēt̄ deinde cæsi necarent̄. ¶ Aiaduerteret̄ in eos.ut prius punirent̄,nā aīaduertere in aliquē ē punire aliquē. ¶ An nō addidisti. ¶ Lex por.lex quā Portius Cato tulerat,ne liceret ciuē Ro.uerberibus cædi. ¶ An nō addi.ut cæderēt̄ uerberibus. ¶ In hoies,cōtra hoies. ¶ Sin.p sed si nō addidisti ut
Lex portia uerberent̄ prius. ¶ In mi.ne.seruasti legē,in hoc ꝙ cēsuisti ciues Ro.nō eē uerberibus cædendos sed fecisti cōtra legem,ꝙ cēsuisti esse necandos,quod cōtra leges est ¶ In minori negocio.s.uerberando. ¶ In maiori scilicet in necando.

¶ QVID .n.crudele fieri pōt.q.d.nihil.Snia qdē nō est tenēda,sed est abiiciēda,& itēꝝ pōit antecedēs p cōseqnte,qa est aliena a nr̄a.r.p. ¶ Nā pfecto &c.hucusq̄ sniam Decii occulte depsserat:mō uero apte iprobat,qa uero nō ē snia tenēda,nā qḋ iudicāt,aut p metu,aut p iniuria iudicāt,& hic uocat iniuriā q̄libet pdictaꝝ affectionū.Si p metu ita iudicauit,male fecit,nō.n.ē hodus metus pristinus,cū tn̄ bonū tutorē hēamus.s.Ciceronē,& hic quodā
OMNIBO. mō applaudit Cicerōi,de iniuria noluit argumētari.Supius.n.dixerat oēm iudicē carere ea,ergo.d.ꝙ si iniuria fecit male fecit. ¶ De pœna qdē &c.Decius male iudicauerat,sed ego bn̄ iudicare possū,& hoc ē. ¶ De pœna &c. ¶ In luctu ipse qdē morte puniēdos iudicauit,sed nō sūt morte puniēdi. Nā si qa mors eēt pœna:morte eēnt puniēdi,ergo qa mors nō est pœna,morte nō sūt puniēdi,& ꝙ mors nō sit pœna,pbat,qa ē reqes. ¶ Vltra.i.post mortē,tu qdē eos necādos iudicasti. ¶ Sed p deos imor.cur de uerberib⁹ tacuisti.Antiqtus.n.ciues solebāt uerberari nō necari. ¶ Aiaduerteret̄.i. punirēt̄ aiaduertere p punire ponit,qa i aio q̄titas pœnæ p qualitate culpæ prius uertit̄ & diiudicat̄ ab eo circa eo de uerberib⁹ tacuisti ¶ Quia lex portia uetat ciuē.s.uerberibus perimi,sed icirco tacuisti,malefecisti,qa unā legē obseruādo,multas offendisti,q̄ phibēt ciuē necari,& hoc ē. ¶ At aliæ leges,portia lex uerberari uetat,ast aliæ iubēt. ¶ Itē.i. silr si illa uetat: tu qdē de uerberibus tacuisti,ergo uel qa grauius uerberari q̄ necari,uel qa leuius,sed qa grauius ē,tacuisti,male fecisti: qa nihil grauius in eos fieri pōt.Et si qa leuius tacuisti:male fecisti,qa in minori & leuiori.s.in pœna uerberꝝ legē portiā offendere timuisti,& maiori uero:& grauiori.s.i morte alias leges offendere nō timuisti:sed qūo hoc cōuenit,& hoc ē. ¶ Sin.i.sed si qa leuius ē tacuisti:qd.i.qūo cōuenit.i.cōueniēs ē in minore &c.Supius dixerat,ꝙ grauiter puniret̄ de pœna,si apud posteros ageret̄:mō aūt ipse q̄rit,qd sibi posset obiici.d.At.n.certe. ¶ Quis rephēder &c. Tps i fīio est.q.d. & si nullus mō reprahendat:tamen aliud tempus erit,& alius dies,in quo poterit rephendi.Et fortuna rephendi.
QVID posset fieri crudele in tales homines:q.d.certe nihil,sed sup.uidetur aliena a repu.nostra. ¶ In qua.s.pietati & clementiæ semper consultū est. ¶ Nā profecto o Syllane aut metus:quia times cōiuratos,aut iniuria.quia in te iniurii fuerunt.subegit.i.clanculū coegit te consulem designatū.s.in annū futuꝝ:decernere.i.adiudicare dephensis genus pœnæ.i.supplicii,nouum.i.inauditū. ¶ Superuacaneu:n est differere de timore,s.qui in te sit,cum præsertim tanta præsidia.i.tantæ custodiæ defensiones urbis & reip.sint in armis diligentia.i.per diligentiam:præstantissimi uiri cōsulis.s.Ciceronis. ¶ Equidē.i.ego certe possum dicere de pœna.i.de mō puniendi qūo puniri debeāt deprahēsi,id quod res.i.uti
ASCE. litas hēt,mortē esse in,luctu atq̄ miseriis.i.illis qui in luctu & miseriis sunt:requiē.i.remissionē,imo cessationē,erūnaꝝ & nō eē cruciatū,& eā.s.mortē dissoluere.i.dissipare & finire:cūcta mala mortaliū,un̄ flaccus,mors ultima linea reꝝ & neq̄ curæ neq̄ gaudio eē locū.s.ultra mortē,in q̄ re sanctius cēset in pxima ōfone Cato:innuens malos & post hanc uitā manere supplicia & bōis reposita eē pmia. ¶ Sed p deos mortales:qūo sup.o Syllane cur nō addidisti,in.i.ad sniam tuā sup.uti,i.ut aiaduerteret̄.i.ultio fieret priusq̄ ultimū suppliciū sumeret̄,i eos.s.cōiuratos:an qa lex portia uetat,aut aliæ leges uetāt sup.in ciues taliter aiaduertere: ¶ Lex sup.portia & aliæ leges,iubēt:itē.i.cōsimiliter aiam.i.uitā,nō eripi ciuibus cōdēnatis,sed iubēt exiliū pmitti. ¶ An sup.iō nō addidisti de uerberibus cū decerneres de supplicio qa grauius ē uerberari.i. flagellari quā necari.i.occidi:q.d.Certū est qḋ grauius sit occidi,nō tn̄ iniquū,un̄ addit.Quid aūt est acerbum aut nimis graue:in idest contra homines conuictos tanti sceleris.i.in tanto scelere deprahensos:q.d.nihil. ¶ Sin,idest sed si,ideo non fecisti mentionem de uerberibus:quia leuius est quid conuenit timere legem quæ uetat & uerberari & occidi ciuem in negocio minore scilicet in flagellatione,cum neglexeris eam scilicet legem,in maiore sup.negocio.uidelicet in ultimo supplicio:quasi dicat quia lex utrunq̄,cur potius grauius contra legem decreuisti q̄ leuius. ¶ At enim.q.d.nō debebas prætermittere.Nā quis reprahēdet quod erit decretū in.i.cōtra parricidas reip.q.d. nemo

¶ PARRICIDAS

parricidas reipublicæ decretum erit? Tempus, dies fortuna, cuius libido gẽtibus moderat᷑ illis merito accidet quicqd euenerit. Cæterū uos. P. C. qd in alios statuatis cōsiderate. Omnia mala exẽpla ex bonis reb⁹ orta sunt. Sed ubi ipium ad ignaros, aut minus bonos peruenit: nouū illud exẽplum ab dignis & idoneis, ad indignos & nō idoneos transfertur. Lacedæmonii, deuictis Atheniensibus: triginta uiros iposuere, qui rẽp. tractarent. Hi primo cœpere pessimum quemq;. & oibus inuisum indemnatū necare. Ea lege populus lætari, & merito dicere fieri. Post ubi licẽtia paulatim creuit, iuxta bonos & malos libidinose interficere, cæteros metu terrere. Ita ciuitas, seruitute oppressa, stultæ lætitiæ graues pœnas dedit. Nostra memoria uictor Sylla, cū Damasippum, & alios huiuscemodi, qui malo reipublicæ creuerant iugulari iussit, quis nō factum eius laudabat, homines scelestos, factiosos, qui seditionibus rẽpublicam

¶PARRICIDAS idest eos, qui remp. perdere uoluerunt. ¶ Tempus reprehendet: & tps significat statū tpis. ¶ Fortuna casus: quia aliquis incidet casus in quo hoc reprehendi poterit. ¶ Dies cū fœminini generis est significat longitudinē temporis. ¶ Libido, uoluntas. ¶ Moderatur libido gentibus. i. gentes regit & gubernat. ¶ Illis. s. coniuratis. ¶ Quid in alios: bonū & supplicū ex cōiuratis sumere sed cauendū est, ne malū exẽplū inde oriat᷑. ¶ Ignaros legū & iudiciorū. ¶ Minus bonos, nō bonos. ¶ Nouū exẽplū. quod cōtra leges factū fuerit. ¶ Lacedæmonii. Superius narrauit quo Cæsar ad cōfirmationẽ suæ orationis ueniret, nunc dicit oia mala ex bonis principiis uenisse hoc idem cauendū esse, hoc tẽporis dicit, ut si consul dānatos necauerit ciues, ad exempla huiusmodi rei, cū imperiū ad malos puenerit, ciues bonos, & reipu. amātissimos uidebunt necari p arbitrio suo. ¶ Lacedæmonii, nūc uero exẽplū ponit illius: quod supra dixerat, uidelicet a bonis initiis, mala exẽpla semp pfecta fuisse. ¶ De uictis Atheniensibus. diu bellū fuit inter Athenienses & Lacedæmonios & magnæ clades ultro citroq; acceptæ sunt, tandẽ Lacedæmonii superauerūt Athenienses: quib⁹ deuictis triginta prætores crearunt, qui reipub. administrationẽ haberẽt, qui postea in totidẽ tyrannos uersi sunt. ¶ Tractarent. s. triginta uiri. ¶ Oibus inuisum, q odio totius ciuitatis erat persequendus. ¶ Indẽnatū. i. indicta cā, anteq̃ causæ idictio daret᷑, & ille indẽnatus dicebat᷑. ¶ Ea. s. re: q; pessimi ciues & inuisi oẽs tollerentur. ¶ Paulatim, sensim. ¶ Licẽtia. i. q si mato iperio, iam sibi oia licere intellexerūt. ¶ Iuxta bonos & malos. i. sine discrimine bonos & malos interficiebant. ¶ Iuxta æqualiter. ¶ Libidinose p libidie, & uolūtate suāmā libido uolūtas dr̄. ¶ Ciuitas. Lacedæmonio᷑. ¶ Oppressa seruitute, hoc est subiecta & obnoxia his trigita ptoribus. ¶ Stultæ lætitiæ, qa stulte lætata fuerat, ppessa est pœnas. ¶ Nra memoria. Nūc pbat exẽplis domesticis, qd superius pposuit. Nota ẽ discordia po. ro. q̃ fuit inter Syllā & Mariū, qui fauore pdicto᷑ ciuiū factus est cōsul. & Syllā cū suis copiicibus ex urbe pepulit, & huius Marii ptes fouebat. ¶ Damasippus quidẽ ro. ciuis perditus, sed postq̃ Sylla recuperatis uiribus in urbem redíit hūc Damasippū: & alios seditiosos ciues interfici iussit, & hæc oia po. ro. laudabat, sed &c. ¶ Quis nō factū &c. q. d. laudabāt oẽs. ¶ Nra mẽoria. nr̄a ætate, qd meminisse possum⁹, & alios hmōi seditiosos, q secuti fuerāt Marii ptes. ¶ Scelestos: sceleratos & factiosos, q cōspirauerāt in rẽp. Est factio malo᷑ cōspiratio. ¶ Seditionibus, discordiis. LAV. VAL. Dies.f.g Libido

¶CVIVS libido. i. uolūtas. ¶ Domi gẽtibus. q. d. p fortunā poterit cōtingere, q i eos q ita iudicāt, & in suos poterit culpa refundi. Nec iō dico ut illos defendā, qa illis merito accidet qcqd mali euenerit. ¶ Cæte᷑. i. fm finẽ cōsiderare debetis, & bñ qa oia. s. mala extra bona habuerūt principia: & hoc mō nō est timẽdū, sed alio tpe, & hoc est, sed. ubi imperium &c. Nouū exẽplū interficiẽdi ciues a dignis & idoneis iperātibus, q nūc iubẽt addici dignos & nō idoneos ipato᷑, q nūc uidebūt, at hæc nō est sñia authoris: sed hæc. Dignos & idoneos puniri ab indignis, & nō idoneis, q. s. puniri non meruerūt: & q mala extra ex bonis rebus orta sint, pbat tam p græcos q̃ p latinos, & primitus exẽplificat de græcis dicens. ¶ Lacedæmonii &c. ¶ Indẽnatū. i. sententiæ dānatione & iudicio. ¶ Iuxta. i. æqualiter. ¶ Libidinose. i. ad libitū suum. ¶ Nostra in memoria &c. Postq̃ exemplificauit de græcis, exemplificat de latinis, ne uideret᷑ uetustate abolita dicit ¶ Nostra in memoria. q. d. in nostro tempore, q bene possumus memorare. ¶ Sylla uictor scilicet Marii. ¶ Damasippum illum crudelissimum & alios. ¶ Qui creuerant Reipu. malo. i. ex malo reipu. uel malo. i. ad malum r. p. OMNI BO.

¶TEMPVS. s. edax rerū qa i tempore oia senescūt & labascunt, & dies. i. tẽpestas mala. & fortuna. i. aliqs fortuitus euẽtus ut ægritudis cu⁹. s. fortūæ libido. i. temeraria uolūtas moderat᷑. i. moderationẽ iponit gẽtibus gubernās eas mō suo. i. p libito: accidet illis. s. cōiuratis, merito. i. p merito. qcqd. s. mali euenerit. ¶ Cæte᷑. i. sed isup uos pr̄es cōscripti cōsiderate. i. attẽdite. qd cōstituatis in alios. ¶ Oia exẽpla mala. i. q̃ malū habuerūt exitū orta sūt ex reb⁹ bonis. i. pbatis & laudatis in prin. ¶ Sed ubi. i. postq̃ ipiū. s. a sapientib⁹ & bonis istitutū, puenit ad ignaros aut min⁹ bonos, illud nouū exẽplū. s. istitutū ab optis, trāsfert᷑ ab dignis & idoneis ad idignos & nō idoneos q nō idẽ æque fœliciter faciūt. q. d. eos q noua exẽpla incipiunt nō tm̄ prospicere debere, qd ipsi aut sui similes possint, sed ẽt qd deteriores q in rep. futuri sunt. qd pbat inductione q̃dā dicẽs. ¶ Lacedæmonii. i. spartani seu lacones ex sparta & lacedæmone: q dici pñt populi sapiẽtes deuictis atheniẽsibus. i. postq̃ deuicerāt atheniẽses post lōga bella: iposuere. s. athenis triginta uiros. q tractarẽt illic rẽp. ¶ Hi. s. trigita uiri cœpe. i. icęperūt primū. i. quū primū cẽnt ipositi necare. i. occidere, pessimū quẽq;. i. oẽm hoiem ualde malū, & inuisum oibus. indemnatū. i. sine cōdẽnatione in foro iudiciali habita: quasi ex arbitrio aut libidine. ¶ Populus lætari. i. lætabat᷑ ea lege & dicere. i. dicebat fieri merito. s. occisorū. ¶ Post. i. postmodū ubi licẽtia creuit paulatim, cœpere iterficere iuxta. i. indifferẽter sine discrimie bonos & malos libidinose. i. ex libidie, qa tyrāni effecti sūt, & terrere sup. cœperūt aut terrebāt cæteros metu. ¶ Ita ciuitas. s. athenarum (iterpres itelligit de lacedæmōe. sed nō pcedit ut uictores suæ ciuitati rectores iponerẽt. Præterea notū ẽ. xxx. tyrānos athenis simul regnasse) oppressa seruitute. s. illo᷑ trigita tyranno᷑, dedit graues pœnas lætitiæ stultæ. i. iprudẽter acceptæ de occasiōe q̃uis malo᷑ sine cōdẽnatiōe. ¶ Nra memoria. Affert exẽplū ex historia ro. dicẽs. ¶ Sylla uictor nr̄a memoria. i. cuius rei memores eẽ possumus, cū iussit damasippū ciuẽ illū pditū, & alios huiuscemōi. i. pditos & nulli⁹ pcii hoies q creuerāt. i. diuitiis aucti fuerāt, malo. i. ex malo reip. iugulari. i. iciso iugulo occidi, qs nō laudabat. q. d. nullus & ita un⁹ q; laudabat, factū ei⁹. s. syl. q sic malos deleuerat: aiebat. s. oẽs hoies scele. & factiosos, q exagitauerāt. i. cōturbauerāt rẽp. seditiōibus necatos sup. eẽ merito. i. ex demerito eo᷑. ASCE.

LAV. VAL. ¶ EXAGITAVERANT turbauerāt. ¶ Magnæ clades initiū:nā a seditiosis & pditis ciuib⁹:ad bonos,& reipu. amātissimos:uel studiosos Sylla trāstulit. ¶ Dabat opam.s.Sylla. ¶ Vt is Ro.ciuis,q possiderat:aut domū: aut uillā:aut uas:aut uestimētū. ¶ In numero pscriptoꝝ:pscripti ciues erāt hi:q cum noia eoꝝ in foro exposita eēnt:interfici poterant a quocūq. ¶ Illi:qb⁹ mors Damasippi &c i.q morte Damasippi lætati fuerāt: eadē morte paulopost ipsi pibant. ¶ Prius finis iugulandi:nō prius factus est modus ciuiū interficiendoꝝ:q̄ oēs Syllani milites sunt locupletati. ¶ Expleuit:explere est plus q̄ saciare. ¶ Atq ego hæc nō in Marco. Rñdet Cato obiectioni:qa dicere posset aliqs sub eo cōsule res gerit.nihil tale uerendū sit: cōfirmat illud cato,sed certe poterit eē pspiciēdū. ¶ Multa & uaria ingenia,cum diuersoꝝ ingenioꝝ natura sint hoies in urbe Ro. ¶ Vbi hoc ex.s.q. M.T.Cic. gladio ciues necaret cōtra legē ēt si seditiosi fuerint per decretū senatus:qa decreto senatus hoc sibi cōmissum fuerat. ¶ Eduxerit.perstrinxerit. Statuet modū quis iponere poterit pdito ciui q ad imperiū peruenerit. ¶ Quis moderabit:quis ciuis gubernabit uim & potestatē eius consiliis hois perditi. ¶ Maiores nostri. Pergit Cæsar suā orationē expedire,ubi pbare intēdit.nō esse nouum consiliū de integro faciendū uidelicet:ut inusitata supplicia sumant de noxiis:& pbat consuetudine maioꝝ,dicit.n.&c. ¶ Maiores nostri, qui hanc remp.cōstituere. ¶ Neq cōsilii,& ppterea si hoc uidissent reip.utile esse:illud cōstituissent. ¶ Neq illis su.obstabat quomin⁹,n̄ hac supbia atq arrogātia iducti sunt maiores nři q aliena cōstituta spnerēt,si mō pbauissēt. ¶ Quomin⁹.i.ut n̄. ¶ Proba:optima. ¶ Arma atq tæla.pbat illd exēplis. ¶ A Sānitibus. Eodē genere armorū utebāt Ro.quo Sānites plæraq isignia a Tuscis, uidelicet sellā curulē:lictores:duodecīq fasces ¶ Vbiq.i.in quocūq loco. ¶ Idoneū, aptū ad cōseruationē reipu. seu socii,seu hostes id institutum habuissent:illi cōtinuo sumebāt,si mō dignū imitatiōe uisū fuisset. ¶ Studio:diligētia. ¶ Imitari.s.bonos bōis illis. ¶ Malebāt magis uolebāt.

Proscripti ciues

exagitauerāt, merito necatos aiebāt. Sed ea res magnæ initium cladis fuit. Nā uti qsq;: aut domū aut uillā, postremo aut uas, aut uestimētum alicuius cōcupiuerat, dabat operam, ut is in pscriptoꝝ numero esset. Ita illi qbus Damasippi mors lætitiæ fuerat, paulopost ipsi trahebant, neq; prius iugulandi finis fuit: q̄ Sylla oēs suos diuitiis expleuit. Atq; ego hæc nō in M. Tullio, neq; his tēporibus uereor. Sed in magna ciuitate multa & uaria ingenia sunt. Potest alio tēpore, alio cōsule, cui itē exercitus in manu sit, aliquid falsū pro uero credi, ubi hoc exemplo per senatus decretū cōsul gladiū eduxerit. Quis illi finē statuet, aut quis moderabit. Maiores nostri Patres cōscripti, neq; consilii: neq; audacia unq̄ eguere, neq; illis superbia obstabat, quominus aliena instituta: si mō pba erant, imitarent. Arma atq; tæla militaria a Samnitibus: insignia magistratuum ab Tuscis plæraq; sumpserunt. Postremo quod ubiq; apud socios, aut hostes idoneum uidebatur, cum summo studio domi exequebantur. imitari quam inuidere bonos malebant.

OMNIBO. ¶ SED ea res ita ipsi lætabātur,sed potius erat tristādū,qa ea res &c. Et uere fuit initiū cladis. ¶ Nā uti.i.sicut qsq.s. Syllanus. ¶ Cōcupiuerat domū &c. ¶ Dabat operā.i.intētionē suā ad hæc,ut is:cuius rē cōcupiuerat. esset in numero ¶ Proscriptoꝝ:i.ut pscriberet:& dānaret. Videns patres. C.rōnibus suis ad misericordiā nō posse cōpellere:nitit eos ad legalē obseruantiā:coercere paulatim adt accedit ad id dicens. ¶ Maiores uestros audaciores & prudētiores fuisse modernis q tā ab hostibus q̄ a sociis bona exēpla assumebāt.q ēt a græcis leges:quæ ciues uerberari iubebāt assumpserant postea adinuēta est lex portia,quæ ciues uerberari phibuit,deinde datæ sunt aliæ leges,quæ cōdēnatis pmittebāt & ad hoc tēdit tota eius oratio:ut in exiliū mitteret.& hoc est. ¶ Maiores nostri &c. Minus.i.nō. ¶ Si modo.i.si tātū modo.q.d.qm̄ quidem illi prudentissimi alios imitati sunt,multo magis nos minus prudētes eos imitari debemus.& q antiqui alios imitentur.ondit dicens. ¶ Arma &c. Domi.i.Romæ,& non solum instituta aliorum imitati sunt in armis:& insignibus magistratuum:sed etiam Græcos imitati sunt in legibus:& hoc est.

ASCE. ¶ SED ea res fuit initiū magnæ cladis quā Sylla intulit postea pscribēs optimū quēq. ¶ Nā uti.i.sm qd qsq.s.syllānorū militū:cōcupiuerat aut domū.s.in urbe,aut uillā.i.domū in agro. ¶ Postremo aut uas aut uestimētum alicuius:ipse cupiēs.dabat operā:ut is.s.cuius rem concupiuerat:esset in numero pscriptoꝝ,& ita illi quibus mors damasippi pessimi illius uiri:fuerat lætitiæ.i.ad lætitiā,paulopost ipsi hoc ē ipsimet trahebant.s.ad supplicium : neq finis iugulādi fuit prius q̄ syllaexpleuit.i.eminēter & usq ad saturitatē siq̄ fieri posset ipleuit,oēs suos.s.milites. ¶ Atq aut pon⁹ At neq ut sit At ego neq uereor hæc .i.cōsimilia fieri,in Mareo.T.s.Cice.neq his tēporibus idest nō uereor q Marcus Cicero si facta fuerit ei potestas plectendi sontes nouo supplicio etiā insontes sic plectere uelit.q.d.nō ideo id dico. ¶ Sed multa & uaria ingenia sunt in magna ciuitate,ut erat Romana & potest alio tempore,alio consule.s.existente,cui.s.cōsuli sit,itē.i.cōsimiliter ut nūc est Ciceroni:exercit⁹ in manu.i.in potestate,aliquid falsum.i.fictū & machinatū ab eo in bonos ciues,credi p uero.i.tanq̄ esset uerꝝ. ¶ Vbi cōsul.s.cuius eduxerit gladiū. semel in depræhensos, per decretū senatus quis statuet illi finē:aut quis moderabit⁹q.d.nemo si renuerit:quia summā authoritatē habuerit. O pr̄s cōscripti maiores nři.s.q nos pcesserūt & un̄ originē trahim⁹ neq eguere unq̄ qa sp abūdauere,cōsilii:ad cōsultādū neq audaciæ ad faciēdū,nā(ut i plogo patuit)priusq̄ icipias cōsulto & ubi cōsulueris mature op⁹ facto:neq supbia obstabat illis quomin⁹.i.ut nō imitarēt.istituta aliēa.i.mores alienos ,nā & leges ab aliis acceperāt ut patet. Dedecori.iuris:si mō.i.dūmō illa istituta erāt pba.i.pbāda. ¶ Ipsi sumpserūt arma atq tæla militaria:a sanitibus:& insignia magratuū plæraq.i.plurima sūpserūt a thuscis.i.hetruscis,uidelicet sellā curulem q̄ erat eburnea & sceptrū hñs in capite aqlā,tunicā purpureā cū signis aureis.amictū purpureū uariū qualē lydoꝝ persarūq reges ferebāt sed figura semicirculari.cū persis esset quadrāgulari,itē.xii.secures cū fascibus.quæ ornamēta dicunt a Dionysio halycar.ad Tarquiniū delata ab hetruscis ab eo deuictis bello nouēnali. Cuius opinionē hic Cæ.approbat cū sint q dicāt Romulū lictores cū fascib⁹ habuisse. ¶ Postremo.i.ut tādē uno uerbo dicam romani exequebantur domi cum studio summo id quod ubiq.i.ubicūq esset.idoneū.i.dignū quod ab eis sumeret,apud socios aut hostes.i.siue inuenirēt illud apud socios siue apud hostes,quia ipsi malebāt idest magis uolebant:imitari.i.bonos ut assequi possent:q̄ inuidere:ut faciunt qui assequi nequeunt.

Insignia romanorum

¶EODEM illo tpe:quo supra memorata sumpserunt:ab aliis.¶ Aiaduertebant in ciues.i.puniebāt ciues:uirgis tātūmō:nō capitali poena.¶ Cōdēnatis.s.capitali crimine.¶ Sūmū suppliciū:qđ erat:ut uirgis cæderent.¶ Factiões:cōspiratiões malorē.¶ Coepere:circūuenire.i.fraude opprimere:qa circūuenire ē fraude & dolis aliquē decipe.¶ Innocētes.i.bonos:q nullo crimine erāt dānandi.¶ Tūc lex portia:qa improbi ciues plærūq puniebant bonū cōtra ius & fas.¶ Quibus exiliū:ergo phibitū est ciues Ro.uirgis cædi:& multo magis secari.¶ Imprimis:pcipue:potissimū.¶ Quominus:ut nō.¶ Nouū cōsiliū:uidelicet:ne iubeat cōiuratores:qui ciues sūt necari.¶ Hāc cām:uidelicet:qa in ptāte erāt pernitiosi ciues aiaduertebant in bonos ciues.

LAV. VAL. Circūuenire

Sed eodē illo tpe Maiores nostri Græciæ morē imitati.uerberibus aiaduertebāt in ciues:de cōdēnatis summū suppliciū sumebāt.postq̄ respu.adoleuit & multitudine ciuiū factiones ualuere,circūuenire innocētes,alia huiuscemōi fieri coepe.tūc Lex portia aliæq leges paratæ sunt, qbus exiliū dānatis pmissum est.hāc ego cām.P.C. quominus nouū cōsiliū capiamus.iprimis magnā puto.pfecto uirt⁹ atq sapiētia maior in illis fuit,q̄ ex puis copiis tm̄ impiū fecere,q̄ in nobis, q ea bn̄ parta uix retinemus. placet igit eos dimitti, & augeri exercitū Catilinæ.Minime? Sed ita censeo,publicādas eorē pecunias:ipsos in uinculis habēdos p municipia,q̄ maxime opibus ualent. Neqs de his postea ad senatum referat,ne ue cū populo agat. Qui aliter fecerit Senatum existimare eum cōtra Rempublicam, & salutem oium facturū,Postq̄ Cæsar dicēdi finē fecit.Cæteri uerbo eius alius alii uarie assentiebant. At.M. Portius Cato rogatus sententiam huiuscemodi habuit orationem.

LOnge aliena mihi mens ē.P.C.quū res atq; piculā nr̄a cōsidero,& quū sniam nōnullorē ipe mecū reputo illi mihi disseruisse uident:de poena eorē

¶ Profecto uirt⁹:alia rō est.¶ In illis:uniorib⁹.¶ Qui ex puis:nam cū nihil pter moenia Romana haberēt:q̄ Romulus cōdiderat: impiū totius orbis terrarē pepertt.¶ Bene parta:bn̄ acqsita bn̄ cōparata.¶ Placet:dicet aliquis placet tibi o Iuli Cæsar &c.¶ Minime:p nō placet hoc.¶ Pecunias:p oibus bonis accepit:qa i pecudib⁹ ois substātia fuit apud maiores.¶ In uinculis:in cōpedibus eē tenēdos.¶ Per municipia p ciuitates quæ in ciuitatē Romanā acceptæ sunt.¶ Ne referat:nullam relationē faciat de his cōiuratoribus in senatu.¶ Agat cum populo. Pulchrā posuit dr̄iam inter referre in senatu:& cū populo agere:nā referē in senatui.tūc cū pponit aliqd deliberandū senatui:agit cū populo tūc cū ali qd pponit populo.¶ Aliter:uidelicet:q in senatu retulerit:uel cū populo egerit.¶ Verbo: qa & pedibus assentit.¶ Rogatus.s.ut diceret quidnam sentiret de hac re.

Referri i senatu Agi cū populo

LOnge aliena. Vidimus supius: qūo Cæsar suā sniam porauit: uidelicet: ut diuisi p municipia: q̄ plurimū ualebant opibus:in uinculis seruarent cōiurati:nunc uero ponit:q̄ Cato rn̄derit:dicit.n.Cato se multo aliter sentire:q̄ Cæsarem.¶ Lōge aliena:ita qdem se dicit sentire Cæsar:ego aūt ualde aliter sentio.¶ Longe alie.ual de aliena a snia Cæsaris.¶ Reputo: mecū ipse uoluo:& cogito.¶ Illi.s.qui ante me dixerunt.¶ De poena eorē:quasi id in dubio sit:nunqd id puniendū esse uideat.

¶SED eodē tpe &c.¶ Ai aduertebāt.i.iudicabāt summū suppliciū.i.mortē:uel summū suppliciū.i.uerbera.¶ Dānatis pmissum est exiliū:qbus legibus datis:ita q hāc cām puto magis imprimis.i.inter prima.¶ Quominus.i. ut nō capiamus.¶ Modū consilium.s.interficiendi ciues fm quod p leges pmissum est:faciamus.¶ Profecto uirtus &c. Laudat iterē uirtutem maiorē:ut tanto magis digni imitatione uideant.¶ Placet igit:qđ sibi posset obiici: ipse sibi obiicit dicens.¶ Placet igitur &c.Sed ita censeo.Ecce Cæsaris snia p municipia.i.per oppida:quæ maxime ualent opibus.i.copiis præsidiorē militū:& aliarē rerē:ne in debilibus ponant:inde eripiant:& ad senatū referant.¶ Ne ue cum populo agat.i.litiget.qrēs:cur populus eos uitā debilibus locis posuisset:qui aliter fecerit:q̄ ego iudicauerim sciat senatus &c.¶ Postq̄ finem &c.¶ Assentiebant:narie:qa alii assentiebant:& alii dissentiebant &c.

OMNIBO.

LOnge mihi &c.In hac oratiōe intendit Marcus Portius Cato sentētiæ cæsaris obuiare:& pres.C.ad interceptos grauiter:& cito puniēdos aiare dicēs.¶ Lōge mihi &c.q.d.Cæsar & alii eos nō morte puniēdos iudicauerūt.¶ Sed mihi longe aliena mens est.Beniuolētiam captat:sicut Cæsar superius a noie dignitatis uocans eos patres cōscriptos.¶ Cū considero res: atq cōsilia: pericula mūdi.i. res uestras in maximo periculo positas.¶ Nōnullorū.s.Cæsaris & aliorū: nec mirum:si est mihi alia mens. qa illi uident disseruisse.s.diiudicasse de poena eorum.s.interceptorē illorum dico qui participes sunt coniurationis:unde eis non est credēdum sed hæc sententia nonnulorum,fm quod illi uidentur disseruisse.i.immorati fuisse de poena eorum,eorum dico.

¶SED maiores nostri imitati illo eodētpe morē græciæ,nā & leges a græcis sumpserūt,aiaduertebāt in ciues.i. eos accurate puniebāt,uerberibus.i.uirgis & flagellis,& sumebāt de cōdēnatis.s.crimine aliquo,summū suppliciū.i.interitum.¶ Postq̄ R.P.i.resp.seu.po.ro.sed potius resp.romana,adoleuit.i.adulta & auctior facta est,& factiōes ualuere.i.uires habuere: multitudine i.pp multitudinē ciuiū,circūuenire.i.dolis inoluere inocētes:& alia huiuscemodi.s.iniqua,coepere fieri,tūc.s.ubi iniqtas eorē uisa est,lex portia uetans de ciue suppliciū ultimū, aut ēt uerberibus sumēdū, & aliæ leges de impunitate corpali ciuiū. sunt paratæ.i.platæ & cōstitutæ,qbus est exiliū pmissum dānatis.s.ciuibus.i. ut rerū capitaliū rei in exiliū abire possint.¶ O patres cōscripti:ego puto hanc quā dixi cām.s.ex lege portia sumptā,eē in primis.i.pcipue magnā,quo minus.i.ut nō capiamus nouū cōsiliū.s.de poena dephēsorē.¶ Profecto maior uirtus & sapiētia fuit in illis.s.maioribus nr̄is:qui fecere tantū.i.tā immensum impium ex puis copiis.i.multitudine populorē & regē (& ita argumētat p locū a maiori)q̄ in nobis qui.s.nos retinemus,uix.i.cum summa difficultate,ea.s. istituta & impia maiorē,bene pta.i.acquisita.¶ Igit sup.dicetis,placet.i.utrū placeat mihi,eos.s.dephensos dimitti & exercitū Catilinæ augeri p eos.¶ Minime.i.rn̄deo q nequaq̄ id placet.sed censeo.i.iudico & sniam fero ita,pecunias.i.fortunas & facultates eorē publicandas.i.publice uendendas supple eē, & ipsos esse habendos.i.retinendos in uinculis,per municipia.i.oppida ciuitatis romanæ pticipia,quæ.s.municipia,ualent.i.pollent maxime.i.præcipue,opibus.i.facultatibus & potētiis ad resistendū.¶ Et sup.censeo ne qs.i.aliqs,referat ad senatū.i.iterē ferat ad cōsultationē senatus,de his.s.ita codē

ASCE.

natis,neue agat cũ populo.i.intercedat ꝓ eoꝝ redemptione apud populũ Ro.¶ Censeo dico,senatũ existimare.i.iudi care eum q̃ fecerit aliter.i.qui rettulerit de eis ad senatũ aut populũ pro eis sollicitauerit,facturũ.i.ꝙ facturus sit aut fa ciat,cõtra rempublicã & salutẽ oium.¶ Postq̃ Caesar fecit finẽ dicẽdi:qa ex ꝓſſa snia eius cognoscebat finis ofonis eius.

Assen-tior caeteri.s.senatores & auditores assentiebant orationi eius uarie,qa alius aliter.i.q̃sq; ꝓ captu suo: dicit aũt assentio: de ponentaliter frequẽtius q̃ assentio:& inde fit assentor:quod est adulatorie assentiri.qa qui semp assentit adulat.¶ At.i.

Assertor ecõtrario.M.Porcius Cato rogatus.i.iussus dicere sniam.s.suam habuit huiuscemodi orationem.

Onge aliena.In hac oratione Cato diserte & fortiter reipu.consulit pro magnitudine ai decernens,unde a dementia Caesaris alienus ẽt aliena utit oratiõe,quod in principio innuit dicẽs.¶ O patres cõscripti.quũ.i. quando,ego cõsidero res.s.cõmissas aut potius negocia & utilitates nostras:& pericula nostra in qbus eriã mus si illi seruent,& cũ saepe reputo mecũ sniam nonulloꝝ ꝑcipue Caesaris.est mihi mens lõge aliena.i.abhorrẽs ab opinioẽ eoꝝ.¶ Illi uident mihi disseruisse.i.disceptasse & decreuisse de poena eoꝝ q̃ parauere.

qui patriae,parentibus, aris:atq; focis:bellũ parauere. Res aũt monet cauere ab illis magis, q̃ qd in illos statuemus cõsultare. Nã caetera maleficia tu ꝓsequere ubi facta sunt. Hoc nisi ꝓuideris,ne accidat,ubi euenerit iudicia frustra implores.Capta urbe nihil fit reliqui uictis. Sed ꝑ deos immortales uos ego appello,q̃ semp domos,uillas, signa,tabulas uestras pluris q̃ Rẽpub.fecistis,si ista cuiuscũq; modi sint:q̃ amplexamini retinere, si uoluptatibus uestris ociũ ꝓbere uultis,expgiscimini aliqñ & capessite Rẽpu. Non nũc agitur de uectigalibus,neq; de sociorum iniuriis.Libertas, & anima nostra in dubio est.Saepenumero.P.C.multa uerba in hoc ordine feci,saepe de luxuria atq; auaritia nostroꝝ ciuium q̃stus sum,multosq; mortales ea causa aduersos habeo:qui mihi atq; animo meo nullius unq̃ delicti gratiam fecissem,haud facile alterius libidini malefacta cõdonabã.

LAV. VAL. ¶PATRIAE,parentibus,& hoc fecerunt,nõ dubium est,quin puniendi sint.¶ Res aũt.i.conditio rei.¶ Cauere magis,uidelicet ne ipsi cõtra rẽp.faciãt.¶ Cõsultare.q.d.qs nec sint cõiuratores,quos in uinculis tenemus eẽ necãdos:& eos qui adhuc sunt in ptãte sua,uidelicet in exercitu Catilinae simili supplicio eẽ afficiendos.¶ Persequere,ꝓ ꝓsequi possis,caetera maleficia sunt eiusdem generis,ut cum perpetrata fuerint,puniant sed maleficium quod ptinet ad perdẽdã patriã, prius puniẽdũ q̃ factũ sit.¶ Hoc:scilicet quod ꝑtinet ad ꝑnitiẽ patriae,uidelicet cõiuratio.¶ Prouideas.i.diligẽter prouidebis.¶ Implores,ꝓ implorabis.¶ Euenerit,acciderit.¶ Nihil reliq fit, nihil relinquit uictis.¶ Sed per deos immortales,nolo inqt bonos ciues & reipu.amãtissimos alloqui,sed uos,qui uoluptatibus & luxuriis deditis estis,& ea tñ bona esse putatis,cur nõ expergiscimini,ut rẽpu,defendatis a coniuratis:ut uestris uoluptatibus diu satisfacere possitis.¶ Domos,in urbe.¶ Villas:in agris.¶ Signa,statuas picturas uestras.¶ Ista.s.domus,uilla,signa,& tabellas.¶ Cuiuscũq; modi,seu bonas,seu quouis alio mõ,& loquit Cato fm stoicos.Nãq; & ipse Cato stoicus erat,& stoici haec externa,nullo mõ bona esse appellãda putabant,nisi ꝙ ad uirtutem animi ptinet.¶ Amplexamini:maxima cupiditate cõprehenditis.¶ Ociũ ꝓbere.i.pacem q̃rere,per quã uestris uoluptatibus uti possitis.¶ Expergiscimini,excitamini.¶ De uectigalibus,quasi uectigalia expilarent,si socii etiam expilarent:tñ respub.maneret.sed nõ ita est de cõiuratiõe.¶ Luxuria & auaritia,haec duo mala inter se cõtraria eẽ uident,& tñ habẽt cõiunctioẽ inter se.Nam luxuria fere esse non põt sine auaritia,& tamen luxuriae auaritia uidet eẽ aliena,sed qa luxuriosi sunt multas pecunias ꝓfundunt,ergo ut pecunia suis uoluptatibus satisfaciant,auari efficiuntur.¶ Aduersos,cõtrarios,& infensos.¶ Qui mihi:sed est cur mihi ipsi ueniam ꝓstare debeãt ꝙ grauiter inuectus sum in eoꝝ libidinem.¶ Vnq̃ delicti.i.nunq̃ ullius delicti ueniam dedisse mihi:neq; aio meo,& est honestus dicẽdi modus,gratiam tibi facio huius delicti.i.ueniã tibi do huius delicti.¶ Haud facile cõ.nõ faciler emittebam.

OMNIBO ¶QVI patriae &c.i.qui tm̃ scelus impetrauerũt,ꝙ de poena eoꝝ eẽt imorandũ:ipsi quidem morati sunt:sed potius est cauendũ q̃ immorãdũ:& hoc ẽt res.i.rei periculosae status.¶ Consultare.i.freq̃nter consulere:& ita immorari, & uere cauẽdũ est:& nõ iudicio immorãdũ.Nã post pacta caetera maleficia põt seq uindicta:huic uero nulla:& hoc est.¶ Nam caetera maleficia tu,& hoc est ꝓseq uindicta.s.& uere frustra,qa urbe capta,nihil est reliq.i.residui uictus.q.d.neq; uindicta restãt,neq; aliud.Sed per deos,& mõ cõuertit se ad eos,q rẽ priuatã semp pluris fecere q̃ publicã,& cũ indignatiõe cõtra eos exclamat dicẽs.¶ Sed ꝑ deos &c.q.d.tale periculũ nobis imminet,sed uos nõ attẽditis.¶ Signa,signa uocat statuas,uel sigilla,uel uexilla,tabulas.i.picturas cuiuscũq; modi sunt.Cato sanctissimus erat,qui terrena despiciebat. Et iõ dicit cuiuscũq; modi sunt.¶ Amplexamini,freq̃ntamini.i.cũ magna uolũtate:& freq̃ntia amplectimini.¶ Capessite: desideratiuũ.i.cũ maximo desiderio capite,& defendite rẽpu.& bñ debetis defendere,nõ.n.agit de tributis nostris,sed de uita,& de libertate nra.¶ Saepenumero una ps.i.multotiẽs,aduerbiũ numeri.q.d.saepe egi uobiscũ de moribus:sed

Saepe nũero nõ exaudistis me.¶ Ea cã i.ꝓp reꝑhẽsionẽ,sed nõ est mirũ si uos reꝑhẽdi,qa nec ẽt mihi pepci,ne dũ uobis parcerem, & hoc est.¶ Si gratiã:qui nõ fecissem mihi.i.actui mei.¶ Atq; aio.i.cogitatiõi meae.¶ Gratiã nullius delicti,ille gratiã delicti aio facit:qui sibi delinquenti parcit,& uiciũ non corrigit,ego inquã,qui me ipsum reꝑhendi.¶ Haud facile cõdonabam malefacta libidini alterius.i.libidinoso alterius aio,uos qdem uerba mea paruipendistis,sed q̃uis paruipẽdistis nõ multũ curabam,firmitudo.n.& opulentia reipublicae tanta erat,ꝙ negligentiã uestrã bene tolerare poterat, & hoc est.

ASCE. ¶PATRIAE.s.urbi in q̃ nati sunt:& parẽtibus, & aris.s.deoꝝ hoc est tẽplis, & focis.i.domibus priuatis:aut diis laribus:bellũ,pro quoꝝ oium ꝓtectione iustũ fere bellũ sumit.¶ Autẽ ꝓ sed,res.i.utilitas aut negociũ expediens, monet magis cauere ab illis.s.cõiuratis,q̃ cõsultare qd statuamus in illos.i.cõtra illos.¶ Nã tu.i.qlibet uestrũ,persequere.i.possit persequi & punire caetera maleficia,ubi.i.postq̃ sunt facta,& nisi ꝓuideris.i.qlibet uestrũ prouiderit,ne hoc.s.maleficiũ cõiuratoꝝ accidat,tu implores.i.qlibet imploret frustra.i.in uanũ iudicia.i.executionẽ iustitiae,ubi.i.postq̃ euenerit, qa ipsi & iudices & occisores erũt,nã nihil reliq.i.qd relinquat uictis fit capta urbe.i.si urbs fuerit ab illis capta.¶ Sed ꝑ deos imortales sup.adiuro ut ueꝝ fateamini:ego appello.i.alloquor,uos.s.senatores qui fecistis.i.reputastis semp pluris.i.maiori ꝓtio aestimãda,domos.s.in urbe,uillas.i.domos in agro,signa.s.ad usuũ exculpta,tabulas uestras.s.artificio

& depictas

se dēpi:tas.i.delitias uestras,q̃ rēp. Et ita cursim taxat mores illoꝝ,si uultis retinere ista.s.oblectamēta uestra q̃ amplexamini.i.tā chara hētis cuiuſmodi sint.i.siue laudāda siue uitupanda:qa de se bona nō sunt,si uultis pbere uſis uoluptatib⁹ o nū.i.spaciū & tps:sine quo nullæ fiūt,expgiſcimini.i.s.de sopore torporis & ignauiæ,aliqū.i.tādē & capessite.i.accepti ite rēp. ⁋ Nā nō agit.i.nō diſceptat nūc de uectigalib⁹.i.reddītib⁹ & pēsiōib⁹ reip.neq̃ de iniuriis socioꝝ.s.ulciſcēdis, libert is nr̄a & aia.i.uita nr̄a ē i dubio.i.i piculo. O pr̄es cōſcripti ego feci ſæpe nūero i h ordie.s.sēatorio,uerba.i.locut⁹ su & qſt.us sū sæpe de luxuria atq̃ aua.ciuiū nr̄oꝝ.& hēo ea cā.i.pp ea m̄ltos mortales.i.hoies adūſos.i.inimicos,mihi qa ego q nulli⁹ delicti gratiā.i.ueniā fecissē mihi atq̃ aio meo, haud facile cōdonabā.i.remittebā libidini alteri⁹,delicta.

Sed ea tametsi paruipēdebatis,tñ respu.firma erat,opulentia negligētiā tolerabat. Nunc uero non id agit,bonis, an malis moribus uiuamus,neq̃ quantū aut q̃ magnificū imperiū Romani populi sit. Sed hæc cuiuscunq̃ modi uident, nostra an nobiscū una hostiū futura sint, hic mihi qſq̃ māsuetudinē, & misericordiā noiat. Iam pridē equidē nos uera uocabulá reꝝ amisimus,qa bona aliena largiri liberalitas. Malarū reꝝ audacia,fortitudo uocat, eo respub.in extremo ſita est. Sint sane:qm̄ ita se mores hñt liberales ex sociorum fortunis,sint misericordes in furib⁹ ærarii. Ne illis sanguinē nostrū largiant,& dū paucis sceleratis pcunt,bonos pditū eant. Bñ & cōpoſitæ. C. Cæsar paulo añ hoc ordie de uita et morte disseruit,credo falsa existimās,ea q̃ de inferis memorāt,diuerso itinere malos a bonis,loca tetra.inculta:

⁋SED ea tametsi. Supius p amplificationem cœpit detestari coniurationem, & allocutus est eos,qui uoluptatibus dediti ocium sibi perpetuum fore existimarent,hanc coniurationē impunitam nullo mō permitterēt:nunc pbat illud dicit enim ea neq̃ de peculatoribus ærarii:neq̃ de iniuriis socioꝝ. ⁋ Opulentia: negligētia tolerabat:qa adeo negligentes eē poteramus, ut copias & opes reip. assumeremus. Nam opes reipub.maiores erant:q̃ negligentia nostra. ⁋ Bonis an malis moribus, utrum modesti simus in sociis nostris. ⁋ Futura nostra, idest sint futura tantummodo possessionis nostræ. ⁋ Hostium futura,uidelicet,ut nō nostra solū: sed cōmunia hostium nobiscū sint futura. ⁋ Quia bona aliena &c.quia corruptus uocabulis res appellatur. ⁋ Audacia malarum.idest, qui audēt dirumpere aliorum bona:uel interficere inimicos suos: uel stuprare mulieres fortes uocātur,& hæc talis audacia malarum rerum istis tēporibus fortitudo appellatur. ⁋ Eo,ideo. ⁋ In extremo sita:in extremo & ultimo sita est. ⁋ Ita mores se habent,qui ita uiuunt. ⁋ Ex fortunis sociorum.i.fortunas, atq̃ diuitias sociorum largiant:& se liberales appellent. ⁋ Furibus.i.ueniam præstēt peculatoribus reipublicæ. ⁋ Ne illis sanguinē scilicet & fortunas sociorum largiant:& peculatoribus reipub.ueniam præstent non largiantur sanguinem nostrum. ⁋ Ne perditum eant.i.non dent, & est honestus dicendi modus. ⁋ Bene & composite. Hactenus suam cōfirmauit orationē:nunc incipit confutare argumēta aduersarii.s.C.Iulii Cæsa. ⁋ De uita & morte. Cum dixit mortem miseriarum finem:non cruciatū esse. ⁋ Falsa existimans disseruit. ⁋ Diuerso itinere,quia alii itinere camporum elisiorum possidēt amœna loca:alii mœre tartari ingentia supplicia pferunt. ⁋ Tetra obscura,inculta:siluestria. LAV. VAL.

⁋SED ea tametsi &c.i.quāuis tunc qdē:cum paruipenderetis de moribus nostris agebam,hoc agit an hoc, quæ scilicet modo nos possidemus cuiuscūq̃ modi uideret siue uilia:siue non an hoc inquā sunt futura nostra.idest nobis propria an una sunt futura:hostium nobiscū. Et qa tanta est aduersitas,igit hic,idest in tāta aduersitate nominat mihi qſq̃ māsuetudinē & misericordiā. Hæc enim supius Cæsar nominauerat,noiat quidem:sed scio.quare:quia uocabulū nsura:& hoc est,iam pridem &c. ⁋ Eo:idest ideo:quia ita uitium uirtutem uocant. ⁋ In extremo:idest in pessimo pūcto: ipsi quidem uolunt esse misericordes:& sint sane, & est concessio ex indignatione:& qa aperta:ne uideret cōcessio uel persuasio:subiungitur quoniā:per quod manifesta apparet dissuasio:sicut illud Virgilianū. I sequere Italiam uentis pete regna per undas:similiter & hic,sed non meo subaudis:ne largiant nostrum sanguinē. ⁋ Perditum.i. perdant. Volēs Cato sentētiam Cæsaris improbare:utit Hironia dicens. ⁋ Et composite de uita & morte disseruit.i.tractauit,cū mortem eē oium laborū requiem dixit, & quia ea falsa existimauit,itaq̃ taliter iudicauit. hic compositionem facit,qa utrobiq̃ confunditur hostis.q.d.eos in municipiis tenendos iudicauit:sed cum taliter iudicauit:sed non fecit:uel qa timuit: uel nō timuit:si quia timuit male fecit:quia sicuti Romæ sunt mali:ita & in cæteris municipiis. Iterū de eodē mēbro:si qa timuit male fecit,qa melius Romæ pōt defendi:quā alibi:minores.n.opes sūt in cæteris municipiis ad defendēdū q̃ Romæ,si qa nō timuit:fecit:patet ergo de cōiuratiōe fuisse:qa nō timuit:ubi oēs timēt ibi.s.i municipiis. ⁋ Vbi.i.i qb⁹. OMNIBO. Concessio

⁋SED tametsi paruipendebatis ea.s.uerba mea:tamē respu.erat firma,qa opulētia eius tolerabat.i.supportabat negligentiam.s.uestrā. ⁋ Nūc uero nō agit an uiuamus bonis moribus an prauis.neq̃ q̃tū aut q̃ magnificum sit impium po.Ro.sed cuiuscūq̃ modi uidēt:hæc.s.mores & impium,agit an sint futura nostra:an hostiū una.i.pariter nobiscū, qa & nos,si uicerint in eorum ptāte erimus. ⁋ Nominat.i.nonne qſquā nominat.i.audet ē nominare mihi.i.cuilibet:hic.i. in hac re mansuetudinem & misericordiam.q.d.illis nullū penitus esse locū. ⁋ Egdem.i.certe(Cicero accipit in prima psona pro ego qdē.)nos amisimus iāpridē(ubi iāpridē pterito iungit & rei nō psistēti)uera uocabula reꝝ,qa largiri bona aliena uocat liberalitas:cū sit rapinosa pdigalitas:audacia malaꝝ reꝝ uocat fortitudo,cū sit uitiū illi cōtrarium peccans per abūdantiā,eo.i.ppterea respublica est sita.i.locata in extremo.i.in ultimo gradu aut æstimatiōis aut durationis. ⁋ Sane sint.i.pmittant a me qdē esse liberales ex fortunis.i.diuitiis socioꝝ:qm̄ mores ita se hñt ut tales liberales uocentur & honorent:misericordes sint.i.reputent in furibus.i.inter fures ærarii.i.thesauri publici, aut sint tales misericordes in furibus,pro in.i.erga fures ærarii:ne tamē misericordes largiant illis.s.furibus ærarii & peculatoribus: sanguinē nr̄um.i.ē uitā nr̄am,&. ne eant pditū.i.ne pdant bonos oēs dū pcunt paucis sceleratis. C. Cæsar disseruit.i.disputauit pauloante.sup.me.bene.i.artificiose:sm̄ qd bonū uocamus artificiosum & pitū,ut cur non mobse boni qm̄ cōuenimus ambo &c.& cōposite.i.quadrāter:in hoc ordine.i.corā nobis.de uita & morte:asserens uidelicet mala nō eē q̃ in hac uita nō sunt:in qua re errauit.unde Hironia nō uacat qd dicit bñ & cōposite. Nā subdit ⁋ Credo.s. q̃ disseruit ita existimās falsa ea q̃ memorāt de Iferis.(Vn̄ Iuue. Esse aliquos manes & subterranea regna &c. Nec pueri credūt nisi q nōdū ære lauāt).i.existimās falsū eē:malos hr̄e itinere diuso a bonis:loca tetra.i.obscœna & obscura,inculta.i.neglecta. ASCE. Egdem iāpridē

LAV. VAL. ¶FOEDA: turpia: deformia: & foetida. ¶ Formidolosa horrore: & formidine plena. ¶ Videt: cẽsuit. ¶ Popularibus: fautoribus cõiuratiõis. ¶ Cõducta. s. ꝓcio. ¶ Audacia plus: quasi plus audaciæ nõ in municipiis q̃ in urbe: ubi sunt opes ad defendendũ: ne eripiant per uim. ¶ Si tanto oium. Nos clare supius uidimus: quo argumẽtari cœpit Cato aduersus Cæsarem: uidelicet: q cẽsuisset in custodiis habẽdos p municipia cõiuratos: & cõfutauit illud Cato: qa dixit tutius seruari Romæ: q̃ in municipiis: si uim eo℞ timeret. Nunc rñdet ad illã ptẽ si nõ timet dicẽs: si ille nõ timet. p. c. nec me usq simul magis timere decet. Si in tanto: est pulchra cõpositio: aut timet: aut si nõ timet uanũ est cõsilium suũ: uidelicet q per municipia distribuãt: si nõ timet: nobis: multo magis timẽdũ est: & hic latenter innuit: eũ huius cõiurationis cõsciũ eẽ. ¶ Eo magis: tãto magis refert ad rẽ ptinet. ¶ Mihi atq. n. i. timet mei cã & cã uestri. ¶ Statuetis: sniam tuleritis. ¶ Pro certo: certũ hoc sit: & exploratũ uobis. ¶ Decernere: iudicare & sniam afferre. ¶ Illi. s. Cati. & cõplicibus suis. ¶ Infirmior: imbecillior. ¶ Languere. torpescere. ad uindictam eo℞: q capti sunt. ¶ Oẽs. Catilina: cũ suis militibus: quos in exercitu hẽt. ¶ Feroces ade. urbẽ ferocius inuadẽt. ¶ Armis. i. tantũmõ armis. Si res ita eẽt uidelicet ut armis tñmõ auctũ eẽt impiũ nostrũ. ¶ Quippe socio℞ inq̃: si respu. tãtũmõ armis aucta fuisset: nos eã multo maiorem atq amplhorẽ hẽremus. ¶ Illis. i. maioribus nr̃is. ¶ Industria: uidelicet retinendi ea: q ipsi pepererãt foris. ¶ Iustũ impe. uidelicet nullis iniuriis afficiẽdo socios. ¶ Aius nõ gratia: nõ metu: nõ misericordia cõmouebat: sed ueritatẽ tñmõ seqbat. ¶ Obnoxius subiect? libidini: nã q sibi cõscius est alicuius delicti: uel libidinis: nõ audet liberã hr̃e sniam. ¶ Pro: uidelicet p industria: p iudicio iusto: p cõsilio: p libertate cõsulẽdi. ¶ Publice ege. qa rẽp. nihil oino curamus. ¶ Priuatim opulentiã: qa dũmõ nos diuites simus: pa℞ curam? quo se resp. hẽat. ¶ Laudamus di. unũ seqtur ex reliquo: nam qa diuitiæ nobis placẽt: iõ ocio torpescimus. ¶ Inter bo. & ma. qa nulla dr̃ia sit: seu bonus: seu malus fuerit.

foeda: atq formidolosa habere. Itaq censuit pecunias eorũ publicãdas, ipsos p municipia in custodiis habẽdos, uidelicet timẽs ne si Romæ sint, aut a popularibus cõiurationis, aut a multitudine cõducta p uim eripiant. Quasi uero mali atq scelesti tãtũmõ in Vrbe, & nõ p totã Italiam sint, aut nõ ibi plus possit audacia, ubi ad defendẽdũ opes minores sunt. Quare uanũ eqdẽ hoc cõsiliũ est, si periculũ ex illis metuit, si i tãto oium metu solus nõ timet, eo magis cõuenit me mihi atq uobis timere. quare cũ de. P. Lẽtulo cæterisq statuetis p certo habetote. uos simul de exercitu Catilinæ, & de oib? cõiuratis decernere. Quãto uos attẽtius ea agitis, tãto illis aius infirmior erit. Si paulũ lãguere uos uiderint. oẽs iã feroces aderũt. Nolite existimare maiores nr̃os rẽpublicã ex pua armis magnã fecisse, si ita res esset multo pulcherrimã eã hẽremus, qppe socio℞ atq ciuiũ: ꝑterea armo℞, atq equo℞ maior copia nobis q̃ illis ẽ, sed alia fuere, q illos magnos fecere, q̃ nobis nulla sũt, domi idustria: foris impiũ iustũ. aius i cõsulẽdo liber, neq delicto: neq libidini obnoxius. Pro his nos hẽmus luxuriã & auaritiã, publice egestatẽ. priuati opulẽtiã. laudam? diuitias, seqmur iertiã. Inter bonos & malos discrimẽ nullũ ẽ. Oia uirtutis pmia,

OMNIBO. ¶QVARE cõclusio est primi mẽbri. ¶ Si in tanto. aliud membrum. ¶ Eo magis. i. tanto magis refert. pdest. ¶ Me timere: & ita prouidere mihi: & uobis. i. ad utilitatem mei: & uestri. q. d. de cõiuratione est: & qñ, qdem Cæsar male iudicauit. Qualr ergo ego taliter iudico: ut quod de Lẽtulo statuetis de oibus cõplicibus Catilinæ iudicetis: & cito: qa q̃to attẽtius. i. citius ea agetis. i. suppliciũ de eo accipietis. tãto isirmior erit aius illis Catilinariis: uere si uos uiderint. attẽtos & ꝑperãtes erũt. ¶ Infirmior: qa si uos uiderit lãguẽtes: fiẽt fortiores: & hoc ẽ si paulũ uos uiderint lãguere. ¶ Nolite exi. Ecce recta frõte infirmat sniam Cæsaris. q. d. Cæsar dicit: maiores eẽ imitãdos: & re uera digni sunt imitatiõe: nõ tñ in legibus: ut Cæsar dixit: licet in iusto impio & libero cõsilio: p hoc. n. creuit apud eos resp. nõ aũt armis: nã si armis creuisset: nr̃ multo maior eẽt: maiorẽ. n. tã ciuiũ q̃ armo℞ copiã hẽmus: & hoc est nolite existimare &c. ¶ Liber ab affectiõib?: q officiũt ad ue℞ iudicãdũ. p his uirtutibus. s. maio℞ nos hẽmus uitia publice egestatẽ: nã in publico egeni apparemus. ¶ Priuatim opulẽtiã: priuati. n. opulẽti & uitiose & luxuriose uiuimus: uere nullũ est discrimẽ: qa melius ẽ remunerant mali q̃ boni: uel uirtuosi: & hoc est.

ASCE. ¶FOEDA. i. imũda: atq formidolosa. i. plena formidis passiuæ. ¶ Itaq. i. & ita: cẽsuit pecũias eo℞. s. dep̃hẽso℞ publicãdas: & ipsos. s. dep̃hẽsos eẽ hñdos in custodiis p municipia. i. i municipiis. uidelicet timẽs ne si sint Romæ ipsi eripiant p uim: aut a popularibus. i. fautorib? cõiuratiõis: aut a multitudie. s. pdita & ære alieno opp̃ssa: q̃si uero mali & scelesti sint tãtũmõ in urbe: & nõ sint sup, disp̃si p totã Italiã. ¶ Aut quasi audacia nõ possit plus ibi. s. i municipiis: ubi minores opes. i. potẽtiæ sũt ad defendẽdũ. ¶ Quare eqdẽ. i. certe hoc cõsiliũ ẽ uanũ. i. friuolũ & futile: si metuit piculũ ex illis. s. dep̃hẽsis. & si solus oium nõ timet. s. Cæsar i tãto metu oium. eo magis cõuẽit (alii refert legũt) me timere mihi & uobis. ¶ Quar. i. q̃obrẽ cũ statuet℞ de P. Lẽ. & de cæteris. s. dep̃hẽsis, hẽtote p certo uos decernere sil de exercitu Cati. & oibus cõiurat℞. ¶ Quãto uos &c. Ex hac oẽone clare pspicit seueritas & acrimõia catonis: q cæteris hæsitãtib? fortit agẽdũ cẽsuit ut sub ordine patebit q talis ẽ. ¶ O pr̃es cõscripti q̃to attẽtius. i. diligẽtius aget℞ uos ea q̃ cõtra cõiuratos dcã sũt tãto infirmior aius erit. s. cõiurat℞. ¶ Si cõiurati uiderint uos lãguere. i. more lãguẽtiũ remittere aios paululũ: ipsi oẽs aderũt iã. i. paulo post feroces. s. pp successũ: uñ Maro æneĩ. v. Hos successus alit: pñt qa posse uidẽt. O pr̃es cõscripti nolite existimare maiores nr̃os fecisse rẽp. magnã ex pua, imo ex minima: ut Liui. attestat i p̃fatiõe & docet li. i. armis. i. p arma seu bella: si eẽt ita. i. ut multitudie armato℞ aut ui armo℞ resp. augeri posset. nos hẽrem? eã multo pulcherrimã. qppe. i. qa certe maior copia socio℞ atq ciuiũ: ꝑterea. i. i sup armo℞ atq equo℞ ẽ nobis: q̃ illis. s. maiorib? nr̃is. ¶ Sed alia. i. aliæ res fuere q̃ fecer illos. s. maiores nr̃os magnos: q nulla. i. nõ: aut penit? p nulla pte sũt nobis. uidelicet: idustria. i. nalis grauitas & solertia: domi. i. cũ eẽnt i pace. & iustũ ipiũ foris. i. erga externos: & aius liber. i. nulli passiõi seu affectiõi obnoxi? in ꝯsulẽdo: hoc ẽ neq obnoxius delicto. i. peccato cõmisso: neq libidini. i. malæ uolũtati ad cõmittẽdũ. ¶ Nos hẽmus p his. i. loco ha℞ uirtutũ luxuriã & auaritiã: & egestatẽ pub. i. i rẽp. & opulẽtiã. i. abũdãtiã opũ & diuitia℞ priuati. i. in ppa cuiusq possessiõe. ¶ Nos laudamus diuitias & seqmur iertiã. i. ignauiã & socordiã. i. uitã sine arte & industria. ¶ Nullũ discri. i. nulla dr̃ia est. i. reputat apud nos: inter bonos. i. fortes strennuos & iustos: & malos. i. ignauos & iniquos.

CAMBITIO: ambire est blāditiis circūire: uidelicet signis blāditiis allicere. ⁋ Neq mirū. nūc rōnes adducit Cato: qa adeo corrupti sunt mores ciuitatis: ut nullū discrimē īter bonos & malos. ⁋ Sed. s. qa q̄ pmia uirtutis sunt. oia ambitio sequit. ⁋ Neq mirum. s. est nō discrepare bonū a malo & pmia uirtutis ambitionē possidere. ⁋ Separatim. ubi non in cōe cōsulitis. sed priuatim sibi qsq puidet. ⁋ Vbi domi: & nō est mirū. ⁋ Vbi: qn̄. ⁋ Voluptatibus edendi bibēdi: uestiendi exornādi domos uestras: & ædificādi eas. ⁋ Hic pecuniæ aut gratiæ seruitis: uidelicet pecuniæ gratia oia cōceditis. si qs pecuniā uobis tradiderit: ille in senatu consequit qd optauerit: & si quis plus gratia apud uos ualuerit facile qcqd uoluerit obtinebit. ⁋ Eo. i. ideo. ⁋ Vacuā: desertā: qa respu. defensorib⁹ nuda inuadit a scelerati hoib⁹. ⁋ Cōiurauere: rē oēm añ oculos ponit: ut piculosior uideat. ⁋ Nobilissimi. q. d. si hoies humiles cōditiōibus hoc fecissent: fortasse ueniā dandā esse censerē. ⁋ Infestissimā. sciis Gallos sempppl'o Romano īfestissimos fuisse: & supatis alpibus in Italiā trāsitū fecisse: eāq armis plurimū uastasse. ⁋ Dux Cati. sup caput imminet nobis: q iam occupauerat alpes. ⁋ Vos cuncta. cū tm̄ periculū imineat tergiuersamini. ⁋ Misceremini: irridet Cati Cæsaris orōnē p quādā ironiā. ⁋ Adolescētuli: ualde iuuenes. ⁋ Per amb. nō spe regni: sed ambitiōe quadā. ⁋ Res ipsa: dicet aliqs. o Cato nō est qd mireris: qa res quidē p se aspera est: sed nō timet: imo tu. s. timeris. ⁋ Inertia. inertiā corporis mollicē animi eē uult. ⁋ Inertia: ībecillitate corporis. ⁋ Mollicie: effœminatione ai. ⁋ Cunctamini, moramini. ⁋ In maximis piculis. s. bellis gallicis oibus, belli punici: primo & secūdo & tertio. ⁋ Suppliciis. i. pcibus, qa nō solū suppliciū pœna dr sed etiā pces significat, qa apud maiores ois pœna erat pecuniaria: etiā q iterfecisset pecuniā soluebat, sed multo maiorē: & qa hac pecunia mulctaticia: q soluebat pter suppliciū emebant hostiæ: quæ diis imortalibus imolarent. inde cōsuetudo inoleuit, ut suppliciū pces significaret. ⁋ Vigilādo: pcurādo res. ⁋ Agēdo: tractādo. ⁋ Cedūt, eueniunt. ⁋ Secordiæ atq ignauiæ. secordiæ ai & inertiæ corpis te tradideris. ⁋ Sunt. s. dii. ⁋ Hostē: cōtra hostē. LAV. VAL. Ambire Inertia Mollicies Supplicium

ambitio possidet. Neq mirū, ubi uos separatim sibi qsq cōsiliū capitis, ubi domi uoluptatibus, Hic pecūiæ, aut gratiæ seruitis. eo fit ut ipetus fiat in uacuā rēpublicam. Sed ego hæc omitto. Coniurauere Nobilissimi ciues, patriā incēdere, Galloꝝ gentē infestissimā nomini Roma. ad bellū accersiuerūt, dux hostiū cū exercitu supra caput est. Vos cunctamini etiā nunc: ac dubitatis, qd intra mœnia dep̄hensis hostibus statuatis. Misceremini censeo, deliqre hoies iuuenes. adolescentuli per ambitionē: atq etiā armatos dimittatis. Vereor, ne ista nobis māsuetudo, & misericordia, si illi arma cœperint, in miseriā cōuertat. scilicet res ipsa aspera est. sed uos nō timetis eā. immo uero maxime. Sed inertia atq mollitie animi alius aliū expectantes, cūctamini. uidelicet diis imortalibus cōfisi. q hāc Rēpub. sæpe in maximis periculis seruauere. Non uotis, neq suppliciis muliebrib⁹ auxilia deorū parant, uigilando, agendo, bene cōsulendo, pspere oia cedunt. Vbi secordiæ te atq ignauiæ tradideris. nequicq̄ deos iplores. irati infestiq sunt. Apud maiores nostros. A. Manlius Torquatus bello gallico filiū suum, q is cōtra imperium in hostē pugnauerat, necari iussit. Atq ille

CAMBITIO possidet pmia uirtutis. Nec est mirū: si nullū est discrimē. ⁋ Vbi. i. postq̄ capitis consiliū separatim. qd cōe debet eē ⁋ Quisq sibi. i. ad utilitatē sui. ⁋ Hic. i. Romæ, in cōsilio seruitis. ⁋ Pecuniæ: aut gratiæ. i. amicitiæ, cā. n. pecuniæ, aut amicitiæ male iudicatis. ⁋ Eo. i. iō fit: qa sibi qsq cōsulit, & pecuniæ seruit. ⁋ Vt ipetus fiat in rēp. uacuā suis defensorib⁹ hæc ego dixi de morib⁹ nīis: sed mō hæc omitto. i. ptermitto, & ad orōnē meā redeo: & ecce redit: & cām eoꝝ grauat dicēs. ⁋ Cōiurauere ciues nobilissimi, & iō ad nocendū potētiores. ⁋ Dux hostiū. s. Catilina supra caput nostrū imminet: uos aūt cūctamini: & dubitatis. q. d. nō est cūctandū: & nō est dubitādū. ⁋ Misceremini cēseo: ironica cōcessio: & iterū subiūgit, ut uideat dissuasio dicēs. ⁋ Sed timeo, subaudi. Ne māsuetudo &c. Et est timēdū: qa. s. re uera ipa res. i. ipse rei status est q pturbat. Sed uos nō timetis eā ironice. ⁋ Immo uero maxie. hic detegit ironiā, uos qdē timetis: sed quadā ai inertia cūctamini: dū alius aliū expectetis: ita uos inuicē expectatis: qa in diis cōfiditis. sed nō debetis stulte in diis cōfidere: qa auxilia deoꝝ nō parant uotis muliebrib⁹. i. stultis & idiscretis, neq suppliciis. i. supplicatiōib⁹ & uotis nō parant deoꝝ auxilia: sed uigilādo & agēdo. i. bñfaciēdo oia pspera pcedūt. i. eueniūt bñ agēdo pspera cōtingūt, qa ubi. i. postq̄ tradideris te secordiæ atq ignauiæ, secors. i. sine corde ignauus: q̄si igne ai uacuus: uere nō debetis cūctari punire hostes. ⁋ Aulus Māliꝰ Torquatus. Torquatus dr a torque. quo usus est qdā Gallus: quē ipse singulari certamine iterfecit, & sibi assumpsit ppriū filiū (qa cōtra iperiū suū egerat) nō dubitauit iterficere, & hoc est apud maiores &c. OMNIBO. Concessio Ironica Torq⁹

CAMBITIO. i. supba petitio honoꝝ possidet oia pmia uirtutis. i. oēs dignitates debitas his i qb⁹ est uirt⁹. ⁋ Neq mirū sup. i. ubi. i. qnqdē uel postq̄ uos capitis cōsiliū nō i cōe sed qsq sibi. i. p utilitate sua: sepatim. s. a cōsilio alteri⁹. ⁋ Vbi. i. postq̄ uel qnqdē uos seruitis. i. idulgetis domi uoluptatib⁹ & hic. i. i foro & senatu h̄ ei pub. pecūiæ. s. plus offerētis: aut grāæ. i. amicitiæ plus amati. eo. i. p id fit ut ipet⁹ fiat in rēp. uacuā. i. exhaustā & desertā. ⁋ Sed ego omit. hæc. s. uitia min⁹ pniciosa. ⁋ Ciues nobi. cōiu. i. cōcēdere p̄riā. s. suā & nīam accersiuerūt. i. aduocauerūt & sollicitauerūt gētē galloꝝ īfestissimā. i. nocētissimā, noī ro. i. natiōi romanæ, dux hostiū. s. catilina: ē cū exercitu supra caput. i. iminet nobis uos cūctami. i. morā trahitis ēt nūc. s. i tāta re, ac dubitatis, qd. s. pœnæ statuatis hostib⁹ dep̄hēsis itra mia ⁋ Ego cēseo miserami. si sup. aut qa & ē hironia: hoies ado'escētuli deliqre p ābitionē, atq dimittatis ēt armatos. s. i p̄riā. ⁋ Ego uereor ne ista. s. cōtenēda māsuetudo & mīa: cōuertat nob i miseriā si illi. s. cōiurati cœpint arma. ⁋ Scilicet. i. scire licet qd sit, res. i. ɔiuratio ē aspa sed uos ñ timetis eā: imo licet dissimuletis maxie sed uos cūctami expectātes ali⁹ aliū. i. uos mutuo: & iertia & molitie. i. p iertiā & mollitiē ai uñ cūctamini dico, uelut cōfisi diis imortalib⁹: q suauere, hāc. i. nīam rēp. sæpe i magnis piculis. ⁋ Sed erra. qa auxilia deoꝝ nō parāt. i. acqrūt: uotis. i. p uota: neq suppliciis. i. p supplicatōes: muliebrib⁹. i. q fiūt leui aio more mulieꝝ, oia cedūt pspere. s. diis id agētib⁹: uigilādo agēdo & bñ cōsulēdo. ⁋ Vbi tra. te. i. qlibet tradiderit se secordiæ. i. torpori q ē seorsū a corde & ignauiæ, tu ipse. es. i. plorādo iuoces: neqcq̄. i. frustra deos: qa ipi sūt tibi irati & īfesti. ⁋ A. M. T. iussit apud maiores nros. i. pscis tpib⁹ i bello gal. neca i filiū suū: q is. s. filius pugnauerat: ēt fœliciter: i. cōtra hostē. s. gallū. cōtra ipiū. s. pris. ⁋ Atq il. s. fili⁹ Tor. adolescēs egre. dedit morte pœnas uirtutis imoderatæ: qa iobedītis. ASCE.

LAV. VAL. ¶EGREGIVS adolescēs, egregii aī iuuenis. ¶ Immoderatæ fortitudinis: qa pter modū fortis fuit ¶ Morte. i. capitali pœna effectus est. ¶ Cætera ui. i. pter hoc scelus, in oī reliq̄ uita modestissimi, ac tēperātes fuerint. ¶ Cætera, reliqua. ¶ Obstat huic, ut. i. pp reliquā añ actam uitā hoc scelus remitti debet. ¶ Diis uidelicet, ne peieraret p deos. ¶ Hoībus uidelicet, ne hoīes iniuriis afficeret. ¶ Iterū: secūdo. ¶ Nā qd ego, ac si diceret eoꝝ flagitia satis nota sunt nobis. ¶ Quicquā pēsi, aliqd cōsideratiōis habuerūt. ¶ Me Hercu. peccato locus esset, ut peccari posset sine excidio reipu. ut demissis cōiuratoribus experiamini, q̄ta pnities nobis instaret. ¶ In faucibus ita. uidelicet in alpibus. ¶ In sinu. in gremio uidelicet. ¶ Parari, neq; cōsuli. nā si qd occulte facere uoluerimus cōtinuo cōiuratores in urbe sunt, q cōsilia nr̄a palam faciant Catilinæ. ¶ Quare ego: ecce nūc sniam suā cōcludit. ¶ Nephario: scelerato, nō dicēdo cōtra deoꝝ iura. ¶ Consilio, qa nefas ptinet ad deos, & cōtra deos facit, q patriæ, nocere machinat. ¶ In maxima, uidelicet ut iperiū amitteret. ¶ Titi Vulturcii: qa facta fide pu. dixit de cōiuratiōe. ¶ Conuicti sunt argumētis cōfessi sua spōte, nā cōuincimur argumētis cōfitemur spōte nostra. ¶ Fœda, cruēta. ¶ Cōfessi. nam si cōfessi sunt, ideo manifesti. ¶ More maioꝝ anteq̄ lex portia ferret, nā lex fuit ut ciues q cōtra rēpu. q̄sq̄ patrauissent capite punirent, sicut Brutus duos filios uirgis cædi & securi pcuti iussit. q cōsilia pdēdæ urbis sum pserint, Valerius lib. v. cap. viii. de seueritate parentū in liberos. Brutus quoq; gloria par Romulo, qa ille urbē, hic libertatē Roma. cōdidit. Filios suos dn̄atione Tarqnii a se expulsam reducentes summū iperiū obtinēs cōpræhensos, proq; tribunali uirgis cæsos: & ad palū religatos securi pcuti iussit: & pater ut cōsulē ageret. orbusq; uiueret: q̄ publicæ uindictæ deesse maluit. ¶ Postq̄ Cato assedit, nūc dicit qd fecerint senatores, perorata Cato orone. ¶ Assedit. s. perorata orone. ¶ Oēs. c. oēs cōsulares, q cōsulatū gesserant. ¶ Ferunt, efferūt: extollunt.

egregius adolescens īmoderatæ fortitudinis morte pœnas dedit. Vos de crudelissimis pricidis, quid statuatis cunctamini? uidelicet cætera uita eoꝝ huic sceleri obstat. Verū parcite dignitati Lētuli, si ipse pudicitiæ, si famæ suæ, si diis aut hoibus unq̄ ullis pepercit. Ignoscite adolescētiæ Cethegi, nisi iterū iam patriæ bellū intulit. nā qd ego de Gabinio Statilio Cepario loquar? qbus si quicq̄ unq̄ pensi fuisset, non ea cōsilia de Repub. habuissent. Postremo. P. C. si me hercule peccato locus eēt, facile paterer uos ipsa re corrigi, qm̄ mea uerba cōtēnitis. sed undiq; circūuenti sumus, Catilina cū exercitu faucibus Italiæ urget. Alii intra mœnia in sinu urbis sunt hostes, neq; parari, neq; cōsuli qcquā pōt occulte quo magis pperandū est. q̄re ego ita censeo cū nephario cōsilio sceleratoꝝ ciuiū respu. in maxima picula uenerit. Hiq; idicio Vulturcii, & legatorū Allobrogū cōuicti: cōfessiq; sint cædē, incēdia, alia fœda atq; crudelia facinora in ciues patriāq; parauisse, de cōfessis: sicuti de manifestis rerū capitaliū more maiorū suppliciū sumēdū. Postq̄ Cato assedit. oēs cōsulares. itēq; senat⁹ magna ps sniam ei⁹ laudāt, uirtutē ai ad cœlū ferūt. alii alios icrepātes timidos uocāt. Cato clar⁹ atq; magn⁹ habet. Senat⁹ decretū fit. sic uti ille cēsuerat.

OMNIBO ¶VOS quidē de pœna cūctamini, sed scio q̄re, qa neq; cætera uita eorū: q̄ trāsacta ē bona huic obstat sceleri. i. redimit hoc scelus, & est ironia,

Ironia sed nō redimit, & ecce detegit ironiā, dicens uerū. ¶ Sed parcite dignitati Lentuli inq̄ parcite, ita igit si ipse nunq̄ pepercit pudicitiæ. q. d. nō pepercit: & ideo nō est ei parcendū. ¶ Nisi iteꝝ fecerit bellū in patria. q. d. iteꝝ fecit: & ideo nō est ei ignoscendū. De istis dixit. Nam de cæteris qd loquar qbus & cætera. ¶ Pensi. i. cōsilii a penso as, qa q cōsulit pensat

Pensum rem in aīo. ¶ Postremo pres &c. multis modis pœnā eoꝝ persuadeo, & adhuc assentire mihi nō nultis, sed postremo, idest ad ultimū uerbis dico. ¶ Me hercule. i. per Herculē, una pars aduerbiū iurādi. ¶ Si locus esset peccato. i. patientiæ meæ: q peccatū esset, facile. paterer uos corrigi ipsa re: & ipsius rei picu lo, sed nō est locus undiq; &c. ¶ In faucibus. i. in itroitu ciuitatis, qd quia ita est. eo magis &c. & qa ita est pparandū. ¶ Quare ergo ita cēseo. Ecce Catonis snia, & iuxta pceptū epilogat. ut firmior stet snia sua dicēs. ¶ Cum nefario &c. & cū his sunt. ¶ Cōuicti p alios: cōfessi per se ipsos: & respicit ad id qd superius dixerat, qa cognouerāt sua signa cū hi inq̄ cōfessi sint, se parare eodē &c. ¶ De cōfessis, sicuti de manifestis, nullus. n. manifestior. q̄ cōfessus &c. ¶ Postq̄ Cato assedit &c. Cato stans porauerat, ita finita uero orone assedit, & postq̄ assedit, laudatus est ab oībus, & hoc est cōsulares &c. Consulares uocat uel eos, qui consulatu usi erant, uel qui digni erant. ¶ Clarus in fama, quantū ad alios. magnus in uirtute, quantum ad se &c.

ASCE. ¶VOS cunctamini. i. hæsitatis, qd statuatis idest cōstituatis, de parricidis crudelissimis q in patriā cōiurauerunt. ¶ Videlicet (ironicos) cætera uita eorum obstabat huic sceleri idest punitiōi huius sceleris. ¶ Verū parcite dignitati Lentuli si &c. q. d. quia ipse non pepercit nec uos parcatis. ¶ Ignoscite adolescentiæ cethegi, nisi idest si nō est uerum q intulit iterum bellum patriæ. ¶ Nam quid ego loquar de Gabinio Statilio Cepario: quibus si fuisset. idest ipsi habuisset unq̄ quicq̄ pensi idest considerati nō habuissent de rep. eandest talia consilia. ¶ Postremo patres conscripti si locus eēt peccato idest ut peccatum tolerari posset: me Hercule scilicet ita iudicante ut uerum dico, ego paterer facile uos corrigi. i. castigari, ipsa re. idest euentu malo, quoniam uerba admonitoria scilicet contēnitis ubi non apte additur mea. ¶ Sed nos sumus circūuenti undiq;. ¶ Catilina cū exercitu urget scilicet nos aut Italiā faucibus. s. ad deuorandū. ¶ Alii hostes sunt intra mœnia, in sinu idest cōplexu urbis. neq; quicq̄ potest a nobis parari neq; cōsuli occulte: quo. i. quāto aut quocirca est magis pperandū. ¶ Quare ego censeo ita, cū. i. q̄q̄quidē resp. uenerit in maxima picula, consilio nefario ciuiū sceleratoꝝ, & hi. s. ciues sunt cōuicti indicio uulturcii & legatoꝝ Allobrogū & cōfessi parauisse cædē incēdia & alia facinora fœda atq; crudelia in ciues & patriā, censeo inquā suppliciū sumendū more maioꝝ, de confessis sicuti de manifestis. i. manifeste reis rerū capitaliū. ¶ Postq̄ Cato assedit, quia consularis erat & ita cedere solitus cū senatoribus, uerum orantes stabant, unde est ad iudiciū sta, omnes cōsulares. i. qui aliquādo cōsules fuerant: & ita magna pars senatus. i. senatorū seu seniorū: laudant sententiā eius. s. Catonis, uerū idest sed efferūt: ad cœlū. s. usq;, uirtutē animi eius, alii increpātes alios. i. se mutuo, uocant sup. se timidos: q aliter senserint. ¶ Cato habetur idest reputatur ab omnibus clarus atq; magnus, senatusdecretum fit sicuti ille censuerat. i. ut supplicium ultimum sumeretur de depræhensis.

¶SED mihi

¶ SED mihi multa. digressionē facit, in q̄ oñdit, q̄ nā res fuerit, q̄ a paruulo initio resp. roma. ad iperiū totius orbis ter rarū peruenerit. ¶ Multa le. multas historias. ¶ Audiēti a maiorib⁹, a senatorib⁹ ¶ Domi. in pace. ¶ Mari atq; ter. bello terrestri, atq; nauali. ¶ Attēdere, diligēter cōsiderare. ¶ Quæ res. s. bello paceq; gesta. ¶ Parua, pua turba. ¶ Magnis le. ho. duab⁹ legiōib⁹ Lucullus cōtra Mithridatē & Tigranē pugnauit, q in exercitu qnquagintamilia hoium habuisse dōr uñ Cice. in oratiōe p Archita poeta cū Lucullū laudaret: ut populi Ro. exercitus, nō cū magna manu inumerabiles ar matorū copias fudit. ¶ Violentiā ut aduersus Annibalē. aduersus Gallos. ¶ Facūdia Græcos: q græci semp Ro. eloquē tia. Galli iisdē Romanis bellicis rebus supiores extiterūt. ¶ Fuisse añ Romanos. i. supiores fuis se Romanis, & est idoneus dicēdi modus. Pe trus est añ Ioannē uirtute. i. Petrus p̄stat Ioannē uirtute. ¶ Agitāti, cogitāti. ¶ Cōstabat: manife stū erat. ¶ Patrauisse, cōfecisse cūcta, q̄ ad augen dū iperiū pop. Ro. ptinuissent. ¶ Eo q factū est, qa egregia uirtus paucorū oia cōparauerat po. Roma. sequit illud, ut pauptas diuitias, & pauci tas superaret multitudinē. ¶ Postq̄ luxu. qa oc currebat, si pauptas diuitias, & paucitas multi tudinē: q̄uo ergo tm̄ iperiū pmansit, cū nec uir tus, nec parsimonia remanserit in urbe. R̄ndet Salu. lux. luxuria, supfluitate. ¶ Desidia, inertia. Nam deses dicit, q labore desistit. ¶ Sustētabat, qa ad eam magnitudinē puenerat, ut euerti nō posset uitiis iperatorū. ¶ Sicuti effœta, diu inqt ciuitas parētibus, q̄si orba sine magnæ uirtutis ciuib⁹ fuit. ¶ Effœta, siue si respu. eet priuata, & orbata parētibus. nā mulier dicit esse effœta cū partū ediderit, aut effœta casus ablatiui est, ut sit effœta. s. existente. ¶ Sed memoria mea, post magnū tpis iteruallū ætate mea inqt. Salustius duo p̄stātissimi uiri in urbe Ro. inuenti sunt. C. Cæsar. & M. Cato. & unde q̄uo post digressionē ad id peruenerit: quod itendebat, uidelicet ut de uirtutibus Caii Iulii Cæs. & Marci Cato. diceret. ¶ Res obtulit. s. dicēdo de oratiōibus: quas uterq; in senatu habuerit. ¶ Non fuit cōsiliū, non placuit. ¶ Præterire silentio, nō nihil de uirtute eorū p̄dicare. ¶ Naturā, ingeniū. ¶ Mores: cōsuetudines uitæ. ¶ Quantū ingenio possem, quantū uiribus ingenii ualerē. — LAV. VAL. — Modus dicendi

Sed mihi multa legēti, multaq; audienti, q̄ populus Ro. domi, militiæq;, mari, atq; terra p̄clara facinora fecit, forte libuit attēdere, q̄ res maxie tāta negocia sustinuissent. Sciebam sæpe numero po. Ro. parua manu cū magnis legiōib⁹ hostiū cōtendisse: cognouerā paruis copiis bella gesta cum opulentis regibus ad hoc sæpe fortunæ uiolentiā tolerauisse, facūdia græcos, gloria belli gallos ante Romanos fuisse. At mihi multa agitāti cōstabat paucorū Ciuiū ægregiā uirtutē cūcta patrauisse, eoq; factū est, uti diuitias paupertas, multitudinē paucitas superaret. Sed postq̄ luxu atq; desidia ciuitas corrupta est. rursus Respub. magnitudine sua, iperatorū atq; magistratuū uitia sustentabat, Ac sicuti effœta parentū multis tēpestatibus. haud sane quisq̄ Romæ uirtute magnus fuit, sed memoria mea ingēti uirtute diuersis moribus fuere duo uiri. M. Cato. & C. Cæsar. Quos qm̄ res obtulit, silentio p̄terire nō fuit cōsilium, qn utriusq; naturā & mores quantū ingenio possem aperirem. igitur his duobus

¶ SED mihi &c. Cū multi orōnes suas dixerūt. q̄re. s. Cæsaris & Catonis posuit: & nō aliorū subiūgit, qa isti uiri erant honesti, & in repu. strēnui, q̄re resp. olim multos bonos parere solebat: & q̄d multos bonos pepisset oñdit, & taliter p bat, si qdē Salu. in historiis legerat, & a plurib⁹ audiuerat: q̄ olim paucitas Romanorū multitudinē supasset hostiū, & q̄ pauptas Romanorū euicisset hostiū diuitias, uñ ergo hoc cōtigisset: diu apud se cōsiderauerat. Armis. n. nō contigerat. Nā si armis cōtingisset Rēp. Gallorū: multo amplior eēt. Galli. n. bellicosiores sunt q̄ Romani. Facūdia: iterū nō cōtin gerat. Nā si facūdia. R. P. Græcorū, multo clarior eēt. Græci. n. facūdiores sunt q̄ Romani dep̄hendit itaq; q̄ egregia uir tus paucorū ciuiū hæc oia hic ipetrauit. Sed R. P. multis tpibus q̄si effœta fuerat, nec aliquē dignū & honestū parere po terat. Nouissime aūt in sua memoria hi duo reperti sunt digni & honesti, & iccirco eorū orōnes tm̄ posuit, descensus ad Ifam. multi qdē pot auerūt: quorū oēs orationes tacui. Illorū aūt ptuli: & nō sine cā. sed ideo qa multa mihi legenti &c. ¶ Domi in pa. militiæ in bello. ¶ Mari. i. nauali p̄lio. ¶ Terra, terrestri bello. ¶ Ad h. i. p̄ter hæc, ista libuit mihi intēdere. ¶ At mihi mul. agi. i. cōsiderāti. ¶ Eo. i. pp id scm̄ ē &c. Ita p egregiā uirtutē, & p bonos mores creuit ciuitas. Sed postea illis bōis uiris, deficiētib⁹ negligētia & uitiis ipatorū, illorū q successerūt. R. p. magnitudie sua uitia sustētabat. Effœta parē tū. i. extra fœtū bonorū patrū qa nullū gignebat. ¶ Sane. i. certe. ¶ Haud q̄sq̄. i. nullus, ita multis tpib⁹ nullus iuētus dign⁹ sed i mea mēoria duo iuēti sūt digni. s. Cato. & Cæsar. ¶ Diuersis mo. diuersitatē postea oñdit. ¶ Quos qm̄ res &c. i. res & tractus secus igit &c. Quia naturā & mores eorū apire ursum ē mihi utile. Igit apperiā: & hoc ē. ti. s. Cato & Cæsar. — OMNI. BO.

¶ S E D inqt author n̄s) libuit mihi legēti multa p̄clara facinora q̄ scripta sūt, & audiēti multa nō scripta. q̄ ppl's roma. fecit domi & militiæ. i. i bello: & i sup. mari & terra libuit dic forte attēdere. i. cōsiderare, q̄ res. i. q̄ causæ: sustinuissent. i. sursum tenuissent ne laberent maxie. i. p̄cipue tāta negocia: q̄ta illi gesserūt. ¶ Sciebā pplm romanū cōtēdisse pua manu. i. puo exercitu militū, cū magnis legiōib⁹. i. copiis in legiōes distributis: hostiū, de qbus pri⁹ diximus. ¶ Cognouerā bella gesta paruis copiis. s. exercit⁹ romani cū regib⁹ opulētis. i. plenis opū & ita grāde exercitū hn̄tib⁹. ¶ Adhoc. i. isup cognouerā po. Ro. tolerauisse sæpe uiolētiā fortunæ. i. habuisse fortunā maxie sæuā & inimicā. ¶ Et græcos fuisse añ romanos. i. uicisse eos facūdia. i. eloquēti s̄mone. Vñ maro æneid. vi. Orabūt alii cās meli⁹ &c. & gallos fuisse añ romanos glia belli. qa ut Iustinus dic olim i Africa & Asia nullū bellū sine gallo milite fœliciter gerebāt. & ut in Iugurtha dicet, cū gallis nō p glia obtinēda sed p salute cōseruāda Roma. dibellabāt. ¶ At. i. sed cōstabat. i. cōpertū erat & apparebat mihi agitāti. i. uersanti multa. i. multas cās rātorū facinorū, ægregiā uirtutē paucorū ciuiū patrauisse. i. egisse et effecisse cū cta: & eo. i. pptera factū est uti. i. ut pauptas supatet diuitias, & paucitas multitudinē. ¶ Sed postq̄ ciuitas romana corrupta ē luxu. i. luxuriosa & molli uita: atq; desidia. i. pigritia: rursus. i. ecōuerso tūc resp. sustētabat sua magnitudie. s. diuitiarū & potētia: uitia ipatorū atq; magr̄atuū. ¶ At. i. sed, sicuti. i. q̄si: parēte. i. mr̄e. s. romana ciuitate, effœta. i. exhausto fœtu nō hn̄te uñ ampli⁹ fœtū pducat, sic uetulę effœtę dn̄r ubi desinūt cōcipe haud q̄sq̄. i. nēo fuit m̄ltis tēpestatib⁹ romę sane. i. ualde magn⁹. i. egregi⁹ ciuis. ¶ Sed duo uiri. s. M. Cato & C. Cæsar: fuere mea mēoria, igēti uirtute. i. hn̄tes igētē uirtutē diuersis morib⁹. uñ eorū mores nimiū graphice describit. ¶ Q d. s. duos tales uiros fuisse. qm̄ res. i. occasio scribēdi obtulit, nō fuit cōsiliū p̄terire silētio qn apirē q̄tū possem igenio, nām & mores utriusq;. ¶ Igit. i. ut eorū mores exeq̄r. — ASCE.

LAV. VAL. ¶GENVS:ætas eloquētia:qa ambo erant ætate florētes eloquētia īsignes:genere nobiles. ¶ Alia alii notādū est q alius eū de pluribus dicat:hic de duobus tñ dr. ¶ Bñficii:merēdo. ¶ Munificētia:largiēdo. ¶ Ille:Cæsar. ¶ Māsuetudine & misericordia. ¶ Ignoscēdo:nocētibus:seueritate dignitatis nemini parcēdo:q quidē aliqd deliquisset. ¶ Dando:bñficia pauperibus. ¶ Subleuādo:miseros. ¶ Ignoscēdo:nocētibus. ¶ Nihil largiēdo:nec pecunias nec pœnas remittebat Cato. ¶ Pernities:exitiū. ¶ Facilitas: qa facilis erat ad ignoscendū. ¶ Constantia:qa cōstans erat & a iusticia nullo modo deterreri potuerat. ¶ Postremo:pergit mores & ingeniū Cæsaris & Catonis ,psequi ostendēs:quænā inter eos differentia eēt:dicit.n.ut oia cōplectar:Cæsar uir nobilissimus fuit. Cato autē seuerissimus & modestissimus. ¶ Laborare ui.laboribus uigiliis operam dare & intentū esse. ¶ Sua negligere:paruipendebat res suas priuatas:dūmodo sociorū negocia ,pcuraret. ¶ Quod dono:nihil qd donari posset unq̄ negabat. ¶ Nouū:magnū qd tandē obtinuit cū in galliā missus est. ¶ Vbi:in quo studiū exercitatio. ¶ Decoris: decētiæ & ornamenti:ne qd faceret cōtra honestatē. ¶ Seueritatis:iusticiæ:adeo enim seuerus erat:ut ,pcanti ignoscere nollet. ¶ Diuitiis: ut cæteris diuitiis ,pstaret. ¶ Factione:factio dicit malorū cōspiratio. Factiones interdum dicunt opes & diuitiæ. ¶ Cum strēnuo:ut strennuū uirtute modestū pudore:inocentē abstinētia superaret. ¶ Esse:postq̄ ad propositū redit:dicēs:duo tanta uirtute uiri sniam suā dixerāt. ¶ Senatus in Catonis sniam discessit. Senatus ols laudauit Catonis sniam. ¶ Antecapere:puenire: anticipare. ¶ Triumuiros,iudices rerū capitaliū. ¶ Dispositis ,psidiis: in locis opportunis:ne qs per uim Lentulū eriperet:Nam potētissimus erat in urbe. Fuerat.n. ante cōsul,nunc uero ,ptor. ¶ Quæ postulabat: uidelicet laqueū & eiusmōi:qbus noxii necant.

(Factiones)

genus:ætas eloquētia ,ppe æqualia fuere. Magnitudo ai par. Itē gloria,sed alia alii. Cæsar bñficiis & munificētia magnus habebat. Integritate uitæ Cato. Ille māsuetudine & misericordia clarus factus. Huic seueritas dignitatem addiderat. Cæsar dādo,subleuādo,ignoscēdo. Cato nihil largiēdo gloriā adeptus. In altero miseris ,pfugiū. In altero malis perniicies. Illius facilitas. Huius cōstantia laudabat. Postremo Cæsar in aium iduxerat laborare,uigilare,negociis amicorū intētus,sua negligere,nihil denegare quod dono dignū eēt, sibi magnū iperiū,exercitū,bellū nouū exoptabat,ubi uirtus enitescere posset:at Catoni studiū modestiæ,decoris, sed maxime seueritatis erat nō diuitiis cū diuite:neq; factione cū factioso,sed cū strennuo uirtute:cū modesto pudore cū innocēte abstinētia certabat, esse q̄ uideri bonus malebat. Itaq; quominus petebat gloriam,eo magis assequebatur. Postq̄ ut dixi senatus in Catonis sniam discessit cōsul optimum factu ratus, noctem quæ instabat antecapere,ne quod eo spatio nouaretur. Triumuiros q̄ ad suppliciū postulabat, parare iubet, ipse dispositis præsidiis Lentulum cautius in carcerem deducit. Idem fit cæteris per prætores.

OMNIBO. ¶GENVS & ætas cōmendat eos a genere & ætate:& ita aperit naturā eloquentia. Hic aperit mores gloria par:nam ambo pariter erant gloriosi in factis. ¶ Sed alii alia.i.aliunde ,pcedens. ¶ Ille.s.Cæsar huic.s.Catoni decoris.s.honorū. ¶ Dando egenis. ¶ Subleuādo depressos. ¶ Ignoscēdo:reis &c. ¶ Postq̄ senatus &c. ¶ Consul Cicero antecapere.i.anticipare.q.d.noluit diutius illorū supplicium differre. ¶ Ne qd scilicet mali. ¶ Innouaretur.i.nouū incideret. ¶ Triumuiros. Triumuiratus erat quædā dignitas,quā possidentes triūuiri dicebantur:quorum officium erat damnatos punire:& necessaria ad supplicium inuenire. ¶ Ipse.s.consul. ¶ Dispositis præsidiis idest militibus suis:ne aliquo modo possent impediri.

(Triumuiratus)

ASCE. ¶GENVS.i.generositas ætas & eloquētia fuere his duobus prope.i.fere aut q̄si æqualia: & magnitudo ai erat his duobus par:itē gloria ex uirtute & ,pclaris facinoribus ,pueniēs:erat sup.par,sed alia sup.erat alii.ubi alii iter duo ponit cū ualla diceret altera alteri.i.alia uia nata erat gloria cæsari alia catoni. ¶ Cæsar habebat magnus bñficiis & munificētia.i.liberalitate sua. ¶ Cato habebat magnus integritate uitę,qa castæ & incorrupte uixit & seuere dixit. ¶ Ille.s.cæsar factus sup.est,clarus māsuetudine & misericordia:qa fm Pliniū erat usq; ad pœnitudinē clemēs:illis enim pepercit a qbus postea iterfectus est.uñ inter funebres ludos de eo cantatū dicit Suetonius ex pacuuii armorū iudicio. Men seruasse ut essent q me perderēt.q̄ causa fuisse uidet Virgilio ut æneā tā piū fingeret. ¶ Seueritas.s.uitæ:in qua rigide uerū sequebat:addiderat huic.s.catoni dignitatē,qa etiā ebrius inuentus uerendus erat. ¶ Cæsar adeptus est gloriā dādo.s.munera:subleuādo.s.depressos:& ignoscēdo.s.in se peccātibus. ¶ Cato adeptus est gloriā nihil largiendo.i.qa largitiones aut captiōes nullas facere uolebat & tñ summā dignitatē assecutus erat. ¶ In altero.s.in cæsare erat sup.miseris ,pfugiū.i.patrociniū ad ipsum ,pfugientibus. ¶ In altero.s.in Catone erat malis.i.maleficis:pnicies.i.exterminiū & interitus.facilitas.i.beniuolentia ad faciendū qd ab eo peteret,illius.s.cæsaris:laudabat & cōstantia.i.firmitas in uerbo & facto huius.s.Catonis laudabat. ¶ Postremo.i.ut paucis oia dicā,cæsar induxerat in aium.i.sibi cōstituerat laborare.s. ,p amicis uigilare,,p amicis quia intētus negociis amicorū,negligere sua.s.negocia,& nihil denegare quod esset dignū dono.i.quod ,p dono reputet.ut ubi & accipientis & accepti dignitas seruet:& exoptabat sibi magnū imperiū,& exercitum.s.magnū & bellum nouū,ubi uirtus.s.sua:posset enitescere.i.euidenter apparere cum gloria. ¶ At.i.econtrario. ¶ Catoni erat.i.Cato habebat studiū modestiæ.i.moderatæ & tēperatæ ab oi insolētia & supbia uitæ decoris.i.honestatis & honoris,sed maxime.i.pcipue,seueritatis.i.inflexibilitatis a uero,& certabat.i.cōtēdebat nō cū diuite diuitiis.i.ut ditior uideret:neq; factiōe cū factioso,sed uirtute.i.fortitudine cū strennuo:& pudore cū modesto.abstinentia.s.ab alienis rebus,cū innocēte.i.innocuo & malebat esse bonus q̄ uideri:non tñ aspernabatur uideri. ¶ Itaq;.i.& ita, quo.i.quanto minus petebat gloriam,eo.i.tanto magis assequebat.s.gloriam,quod & aliis fere contingit,quia gloriosi.idest gloriæ sectatores sæpe inglorii sunt. ¶ Postq̄ senatus ut dixi discessit idest descedendo consensit in sniam catonis,consul,scilicet cicero,ratus optimum factu idest ut fiat sup.esse,antecapere noctem quæ instabat.i.subsequentem: ne quid nouaret.i.noui fieret eo spacio,iubet triūuiros.i.iudices aut executores iustitiæ rerū capitaliū:parare ea q̄ aut id quod postulabat ad suppliciū.supple exequendū uidelicet laqueū ipse.i.cōsul Cicero deducit Lentulū in carcerē,& hoc præsidiis dispositis idest ne eriperetur idem idest duci in carcerem fit cæteris per prætores.

¶QVOD

¶ QVOD Tullianũ, quotiẽscũq; relatiuũ iter duo substãtiua diuersorũ generũ ponit̃ cuicũq; uolueris addẽre potes, dũmõ utrũq; sit appellatiuũ, q̃ si eorũ alterũ ꝓpriũ est, cõcordat̃ cũ ꝓprio nõ cũ appellatiuo. ¶ Parietes murus. Dĩa ẽ inter mœnia murũ & parietẽ. Nã mœnia sunt urbis: murus publicorũ ædificiorũ, paries priuatorũ. Camera, arcus icuru⁹. Dĩa est iter camerã & fornicẽ. Nã camera est totũ ædificiũ cõiunctũ. fornix est q̃libet ex q̃tuor arcubus cameræ, sup q̃bus ædificata est ipsa camera. ¶ Inculta: deformis. ¶ Lapideis for. i. uincta fornicib⁹ ex lapide factus. ¶ Fœda, fordida. ¶ Terribilis, formidolosa. ¶ In eũ locũ: descripsit locũ in quo demissi sunt nocẽtes, nũc dicit q̃do suppliciũ sumptũ ẽ de his. ¶ Demissus, superiori loco missus est in inferiorem. ¶ Iudices reorum, hos maleficiorũ iudices appellamus. LAV. VAL. Attende Regulã Mœnia Murus Paries Camera Fornix

Est locus in carcere: quod appellatur Tullianum, ubi paululum ascenderis ad leuam circiter. xii. pedes depressus humi eũ muniũt undiq; parietes, atq; insuper camera lapideis fornicibus uincta: sed iculta tenebris, odore fœda atq; terribilis facies eius est, in eum locũ postq̃ demissus est Lentulus: iudices rerum capitaliũ, quibus p̃ceptũ erat, laqueo gulam fregere. Itaq; ille Lẽtulus patricius ex clarissima gente corneliorũ, qui cõsulare imperiũ Romæ habuerat, dignũ moribus factisq; suis exitũ uitæ inuenit. De Cethego, Statilio, Gabinio, Ceparìo eodẽ modo sumptũ supplicium est.

DVm ea Romæ geruntur Catilina ex oi copia, quã & ipse abduxerat, & Manlius habuerat duas legiones instituit. Cohortes pro numero militum cõplet. Deinde ut quisq; uoluntarius, aut ex sociis in castra uenerat, æqualiter distribuerat, ac breui spacio legiões numero hominum expleuerat, cũ in initio non amplius duobus milibus habuisset. Sed ex oi copia circiter q̃rta ps erat militarib⁹ armis istructa, cæteri ut quẽq; casus armauerat,

DVM ea Romæ, nũc redit ad Catilinã dicẽs: q̃do se habuerit postq̃ audiuit, q̃ facta fuerãt. ¶ Abduxerat, tũc cũ ab urbe ꝓfectus est. ¶ Instituit, ordinauit. ¶ Cohortes, ꝓ nũero, nã legio sex cohortes cõtinet: unaquæq; cohora sexcẽtos milites continet. ¶ Eq̃liter, ꝑ oẽs cohortes. ¶ Sed ex oi, hoc plurimũ catilinæ nocuit, pauci admodũ arma militaria habebant. ¶ Casus, sic casu unicuiq; ad manus ꝑuenerãt.

¶ EST locus in carcere &c. Ecce uult locũ describere in quo puniti sunt Lẽtul⁹ & alii itercepti dicẽs. Est loc⁹ in carcere qd Tullianũ appellat̃, qd ut qdã dñt fm sensum refert̃ ad locũ, & fm cõstructionẽ refert̃ ad tullianũ ut ibi. Semini tuo q est Xp̃s, & ita Tullianũ erat nomẽ loci, uel qd melı⁹ est referat̃ ad carcer. Antiqtus eni fm Priscianũ hoc carcer dicebat̃, & ita Tullianũ erat nomẽ carceris, qd aũt nomẽ sit carceris, & nõ loci testat̃. Cornut⁹ supra uersum illũ Iuuenalis. Vno cõtentã uiderũt carcere Romã. i. Tulliano. Cũ. s. loci cameræ: camerim græce curuũ latinæ. uñ camerus raum dr̃ oẽ illud qd iunctũ est fornicib⁹. i. arcub⁹ adnexis ad modũ cœli. ¶ Demissus. i. deorsum missus. Iudices rerũ capitaliũ erãt q cũ aliquẽ puniebant crimina capitalia & iudicabãt: uel q̃bus ab ipso iudicabant̃. ¶ Ita ille patricius, cõgemiscit author de isto nobili: ut a cõsimili scelere oẽs alios absterreat. ¶ Quã ipse abduxerat ad mãliana. s. castra duas legiones in unaquaq; legiõe sunt sex milia militũ, & sexcenti sexagintasex. ¶ Cõplet cohortes, nõ tñ plenarie, sed pro numero. i. fm numerũ militũ uoluntariũ. i. a cõiuratione alienũ. Ita impleuit legiões, omnibus, sed non omnes militaria arma habebant. Sed quarta pars militum erat munita more militis. Alii uero habebant sparos borras. OMNIBO. Hoc carcer Tullianum

¶ EST locus in carcere: quod tullianũ appellat̃. i. q locus appellat̃ Tullianũ (siue ꝓpter hoc factũ Tullii seu potius antiquo uocabulo, aliter esset plepsis uix poetæ cõcessa: Sane regula elegãtiæ est. Quotiẽs relatiuũ q inter duo substantiua diuersorũ generũ ponit̃ & eorũ sequens est propriũ aptius cõformet̃ sequenti: sin appellatiuũ utrilibet) depressus humi. i. ad humũ, ubi ascenderis paululũ ad leuam. i. sinistrã partẽ, circiter duodecim pedes eum. s. locũ muniunt undiq;. i. ex oi parte, parietes. i. muri laterales, licet muri sint magnorũ ædificiorũ & publicorũ atq; insuper. i. desup est camera. i. locus incuruus & testudinatus, uincta. i. colligata, fornicibus. i. arcubus seu circũferentiis lapideis. sed facies eius est inculta tenebris. idest ꝓpter tenebras, & fœda atq; terribilis odore scilicet graui. ¶ Postq̃ Lentulus est demissus idest deorsum imissus in eum locũ. iudices rerũ capitalium. scilicet triũuiri, quibus præceptũ erat a Cicerone iustitiam exequi, fregere gulã. s. Lentuli, laqueo. i. suffocauerũt & strãgulauerũt eũ. ¶ Itaq; ille. s. nobilis Lẽtulus patricius ex gẽte clarissima. s. corneliorũ, qui habuerat, Romæ imperiũ cõsulare, inuenit exitũ uitæ dignũ moribus & factis suis. ¶ Supplicium est sumptũ eodẽ modo de Cethego. Statilio Gabinio & Cepario. i. eodẽ modo fracta laqueo gula extincti sunt. ASCE. Regula elegãtiæ

DVM ea. Redit ad narrationẽ de Catilina dicẽs. ¶ Dũ ea q̃ dicta sunt gerunt̃. i. publice fiũt romæ Catilina istituit duas legiões ex oi copia, quã & ipse Catilina abduxerat ab Roma: & Mãlius habuerat. (. añ aduẽtũ ei⁹ ubi copia singulr̃ ꝑ exercitu ponit̃) & complet cohortes pro numero militum. i. q̃tũ potuit ꝑ militib⁹ quos hẽbat. Nã legio sex cohortes cõtinet, & cohors sexcẽtos milites. deide distribuerat æq̃lr̃. i. rõne æq̃bili seu ex æq̃tate, ut q̃sq; uenerat i castra uoluntari⁹. i. sponte sua, aut ex sociis: ac expleuerat breui spacio legiões Copia.

nero.s.iusto holumcta ut hēret iuxta calculū superioris cōmentarii septies mille & ducētos milites,aut ut alii uolūt duo

Legio. decies mille & q̄dringentos.Nā ut festus ait legionē Caius marius primus descripsit sex miliū & ducētoꝝ hoium cū an tea q̄ttuor milliū fuisset un̄ etiā appellabat̄ legio q̄drata.sane legio dicta est q̄ legerent̄ milites in delectu ut ait Varro)cū catilina nō habuisset in initio amplius duob⁹ milibus.s.militū.¶ Sed circiter(qd̄ aduerbiū hic est)q̄rta pars ex oi copia erat instructa armis militarib⁹.i.qbus milites in legiptimo bello bn̄ instituto istrui solēt.¶ Cæteri portabāt(ut casus armauerat quēq̄.i.scd̄m qd̄ qsq̄ a casu telū iuenerat ut in tumultu & seditiōe fieri solet.un̄ æneí.i.Iāq̄ faces & saxa uolāt furor arma ministrat.& eiusdē.vii.hic torre armat⁹obusto.Stipit; hic grauidi nodis qd̄ cuiq̄ reptū ē rimāti telū ira facit).

sparos,aut lanceas,alii præacutas sudes portabāt.Sed postq̄ Antonius cū exercitu aduētabat.Catil.p montis iter facere,mō ad urbē,mō galliā uersus castra mouere hostibus occasionē pugnandi nō dare sperabat ꝓpediē magnas copias sese habiturū,si Ro.socii incœpta patrauissent.Interea seruitia repudiabat,cuius rei initio ad eū magnæ copiæ cōcurrebant,opibus cōiuratiōis fretus,simul alienū suis rationibus existimās uideri cām ciuiū cū seruis fugitiuis cōicasse.Sed postq̄ in castra nūcius peruenit.Ro.coniurationē patefactā de Lētu.& Cethego,cæterisq̄ quos supra memoraui suppliciū sumptū.plærīq̄ quos ad bellū spes rapinarū,aut nouarū rerū studiū illexerat dilabunt̄.reliquos Cati.p monteis asperos magnis itineribus in agrū pistoriēsem adducit,eo consilio uti per tramites occulte ꝓfugeret in galliā trāsalpinā.Atq̄.Q.Mete.Celer cū tribus legiōibus in agro piceno præsidebat ex difficultate rerū eadē illa existimans q̄ supra diximus Catilinā exagitare.Igitur ubi eius iter ex ꝓfugis cognouit,castra ꝓpere mouit,ac sub ipsis radicibus montiū cōsedit,q̄ illi descēsus erat in galliā properanti.neq̄ tn̄ Antonius ꝓcul aberat,utpote qui magno exercitu locis

LAV. VAL. Sparus Versus ¶SPAROS,est genus teli.quo utunt̄ rustici ad putādas arbores,& est oblongū:& in extremo incuruū in modū pedis.¶ Galliā uer.notādū est hāc ꝓpositionē uersus,siue in appositiōe siue in cōpositiōe semp postponi debere.in cōpositiōe,ut dextrorsum,leuorsum,in appositiōe,ut hic galliā uersus.¶ Incœpta incēdia,rapinas.¶ Seruitia.i.seruos,quoꝝ magna copia cōfluxerat libertatis cupiditate.¶ Alienū:incōueniens,ne extimeret̄ malo potius q̄ bono cum id facere.¶ Dilabunt̄.i diuersas partes fugiūt.¶ Magnis itinerib⁹,lōgis itinerib⁹.¶ Pistoriensem.Pistoriū ciuitas est Hetruriæ. Tramites,dicunt̄ angustiores semitæ.¶ Præsidebat,erat in

Pistoriū Tramites qt in agro piceno.Q.Metellus,q cū uideret in maxis angustiis catilinā,existimauit catilinā eadē illa cogitare,q̄ ꝓposuerat Salu.¶ Ex difficultate reꝝ,ex angustiis,qbus obsitus erat catilina.¶ Sub radicibus,in faucib⁹alpiū.¶ Qua descēsus:qua pte descēderet catilina,ut iret in galliā.¶ Neq̄ tn̄ Antonius,supius scripsit,qdo Metellus celer existimās id,qd̄ erat.s.in Galliā trāsire statuisse catilinā,q alpiū fauces occupauit:nec interea eū ꝓseq desistebat Antonius,& nō ualde erat aptior catilina ad fugiēdū q̄ ad ꝓsequēdū Antoni⁹,nā si catilina erat cū suis expeditior ad fugā,Antonius locis æqorib⁹ iter faciebat,igit̄ q̄tū iuuabat spes fugæ catilinā,tm̄ Antoniū æquora:tn̄ q̄uis Metellus celer catilinæ descēdenti ex alpibus oppositus eēt.¶ Tētare,experiri.

OMNIBO. ¶HOSTIBVS,plures qdē catilina habuit,sed tn̄ pugnādi locū nō dedit,qa postq̄ Antonius &c.¶ Nō dare.i.dabat.¶ Propediē.i.cito,uel illū diē esse ꝓpe,in quē sperat sese habituꝝ copias &c.¶ Si socii patrauissent icœpta:socios.n.sciebat iterceptos.¶ Seruitia,seruoꝝ.s.¶ Cuius.i.quoꝝ seruoꝝ,dicit Priscianus figuratiue hic poni.singularē p plurali simul,ideo repudiabat,qa existimās &c.Ita primitus seruitia repudiabat.Sed postq̄ suppliciū socioꝝ cognouit,non tn̄ alienos habuit,sed etiā multos de suis amisit,& hoc est &c.Sed postq̄ nūcius &c.¶ Reliquos,q dilabi noluerunt.¶ In agrū pistoriensem Regio est.Ita in galliā catilina fugere uoluit.At.Q.Metellus celer ei obstitit,existimās.Catilinā agi

Profugi tare illa eadē,q̄ ꝓdiximus.s.in Gallia uelle aufugere,& qa hoc existimauit &c.¶ Ex ꝓfugis.Profugi dicunt̄:qui de uno exercitu fugiunt ad aliū.Itē Metellus in pedē montis cōsederat,neq̄ tamē Antonius procul aberat.

ASCE. Spari. ¶SPAROS.i.tela oblōga & in fine icurua,qbus rustici arbores putāt & uepres demūt,æneí.x.agrestesq̄ manus armat sparus.sunt q lanceā sine ferro putēt,aut lāceas:alii sudes.i.hastilia nō ferrata ꝓacutas.i.priores ptes acutas hñtes & forte ꝓustas.ut æneí.vii.nō iā certamie agresti,stipitib⁹dur; agit̄ sudibusue ꝓustis.¶ Sed postq̄ Anto.s.alter cōsulū aduētabat cū exercitu:catilina sup.cœpit facere iter p mōtis.i.mōtes,& mouere mō.i.iterdū castra ad urbē mō galliā uersus discedēdo ab urbe,& nō dare.i.nō dabat hostib⁹ occasionē pugnādi,qa sup.spabat sese habituꝝ ꝓpediē magnas copias,si socii de qb⁹ suppliciū sūptū ē patrauissent.i.effecissent romæ icępta.i.q̄ conabant̄ facere:& repudiabat.i.refutabat iterea suitia.i.suos fugitiuos,cu⁹ rei.i.quoꝝ suoꝝ(alii text⁹ hñt quoꝝ)magnæ copiæ cōcurrebāt ad eū initio.i.anq̄ repudiari sese uerebant̄.repudiabat dico exñs fret⁹.i.cōfisus & munit⁹ opib⁹.i.facultatib⁹& copiis,cōiuratiōis.i.hñdis ex cōiuratis,& existimās sit uideri alienū fu.a suis rōnib⁹.i.istitut;,qa tendebat ad iperiū,comunicasse causam ciuiū.s.oppssoꝝ ære alieno.cū suis fugitiuis.¶ Sed postq̄ nūci⁹uenit in castra.s.catilinæ suppliciū sūptū sup.eē Romæ de Len.Cethego & cæter; quos memoraui supra.i.Statilio Gabinio & cepario.& hoc cōiuratiōe patefacta.¶ Plærīq̄.i.ualde multi quos spes rapinaꝝ,aut studiū.i.affectio nouaꝝ reꝝ illexerat ad bellū,dilabunt̄.i.i diuersa loca lete discedūt,& catilina adducit reliquos.i.nō dilapsos,sparsos p mōtes i qb⁹ diletebāt,magnis itinerb⁹.i.ꝓfectiōib⁹& ut dñt diet;,i agrū pistoriēsem.i.iacētē ad pistoriū oppidū hetruriç,eo cōsilio uti.i.ut ipe ꝓfugeret occulte i galliā trāsalpinā.ut i ꝓuiciā delphinatū aut lugdunēsē(q nūc ita dr̄)agrū,p tramites.i.occultas uias p medios mōtes & siluas ducētes.¶ Q.Metell⁹celer.s.agnoie:ꝓsidebat.i.ꝓsidio erat i agro piceno cū trib⁹legiōib⁹.s.militū existimās.i.iudicās illa eadē q̄ dixim⁹.s.catilinā fugā i galliā pare,ex difficultate reꝝ qa difficillimū fuisset illi ipio romano resistere,exagitare.i.exagitabat catilinā:alii text⁹ hñt agitare,ut sit existimās catilinā agitare eadē q̄ dixim⁹ &c.sed tūc illi supposito.Q.Met.deesset uerbū nā se qt.¶ Igit̄ ubi metell⁹cognouit ex ꝓfugis.i.ex his q derelicto catilina ad se ꝓfugerāt,iter ei⁹.s.catilinæ,ipe mouit castra.i.tētoria & munitiōes suas ꝓpere.i.festināter & cōsedit.i.locū cœpit a cōsido,h̄ ē castra metat⁹ē sub ipis radicib⁹.i.i pede mōtiū,ea sup.pte,q̄ descēsus erat illi.s.catilinæ ꝓperāti i galliā.¶ Neq̄ tn̄ Ant.abe.pro.utpote q seq̄ret̄ magno exercitu.

CAEQVIORIBVS,planioribus.¶ Montibus:obiectis.¶ Clausum,hinc Anto.præmebat,hinc mõtes astabãt.¶ Fortunã,seu prosperã,seu aduersam.¶ Cõcione:multitudine.¶ Ex timido:si naturalr fuerit imbellis:nõ potest firmior fieri corpe:& si timidus fuerit:nõ põt audaciã,& fortitudinẽ animi capere.¶ Ignauo ad corp⁹.¶ Timido:ad aiam.¶ Natura:ad strennuũ.¶ Moribus:ad fortitudinẽ,sed cũ hinc pericula sint,hinc gloriã uidens strennuos & fortes eẽ oportere.¶ Patere,apparere.¶ Sed ego uos quo:occurrebat:si nihil pficit oro impatoris ad milites adhortandos.cur uos aduocasti.¶ Secordia:ignauia,¶ Cladẽ,calamitatẽ.¶ Nequiuerim,qa se nobis obiicit.¶ Meciũ:nũc uero pgit Catilina qd' CAV. VAL.

æquioribus expeditos in fugã sequeretur, Sed postq̃ uidet Catilina montibus,atq; copiis hostiũ sese clausum:in urbe res aduersas,neq; fugæ,neq; p̃sidii ullã spẽ optimũ factu ratꝰ i tali re fortunã belli tẽtare.statuit cũ Ant.quã primũ cõfligere.Itaq; cõciõe aduocata:huiuscemodi orõnẽ habuit.

Ompertũ ego habeo milites uerba uirtutẽ nõ addere,neq; ego ex ignauo strẽnuũ,neq; fortẽ ex timido,exercitũ imperatoris orone fieri,quãta cuiusq; aio audacia,natura,aut moribus inest,tanta in bello patere solet,quẽ neq; gloria,neq; picula excitãt neq; q̃cq̃ horrere, timor aĩ auribus officit:sed ego uos,pauca quo memorẽ aduocaui,simul uti cãm mei cõsilii apirẽ, scitis eq̃dẽ milites secordia:atq; ignauia Lẽtuli q̃tã ipsi nobisq; cladẽ attulerit,quoquo mõ,dũ ex urbe p̃sidia operior in Galliam pficisci nequiuerim.Nũc uero:quo loco,res nostræ sint:iuxta mecũ omnes intelligitis exercitus hostium duo,unus ab urbe:alter a Gallia obstãt. Diutius in his locis esse,si aius maxime ferat,frumẽti atq; aliaɽ reɽ egestas prohibet,quocunque ire placet.ferro iter aperiendum est,

superius cœperat:ut oñdat,in q̃ necessitate sint milites sui ut fortiter sibi pugnandũ intelligant. ¶ Iuxta pariter.¶ Loco:statu.¶ Ab urbe.s.exercitus Antõii.¶ A gallia.s.exercitus Metelli.¶ Parato:prompto.¶ Dextris:nã dextræ nostrę põt nobis hoc pare.¶ Texerint:defẽderit.¶ Nobis & illis,nõ eadẽ necessitate bellũ geritis,quia uos pro nobis:illi pro aliis pugnant. ¶ Superuacaneũ,superfluũ & minime necessarium.

Ompertũ habeo &c.In hac oratiõe intendit Catilina suos aiare,ut fortiter pugnando hostes deuincant:uel si uicti fuerint,luctuosam & cruentam uictoriam relinquant dicẽs.Cõpertum &c.q.d. multitudine uerborũ nihil est opus,scio.n.multitudinẽ uerboɽ non addere uiris uirtutem,& hoc est cõpertũ ego &c. ¶ Oratione.i.per orationẽ:quia inutilis est longa oratio:uere uerba nõ addunt uirtutẽ,nũc uiri, quia quanta audacia inest animo cuiusq;,nam naturaliter insita.¶ Aut moribus.i.par doctrinã,uere uerba nõ addũt ignauo uirtutẽ,qa quẽ neq; gloria uictoriæ,neq; picula:neq; fugæ.¶ Vere neq; quicquã horrere.¶ Timor auribus officit.i.nocet auribus.i.per auditionẽ.Quum enim pericula timido enarrant,ipse fit timidior.¶ Sed ego: & quia uerba nec strennuo:nec ignauo addunt uirtutem,nõ ideo uos uocaui:ut hortarer ad uirtutem:sed quo idest,ut pauca monerẽ &c.¶ Scitis equidẽ,finito exordio incipit narrare:& consiliũ aperire. ¶ Nunc uero,quo in loco.i.i quãta aduersitate.¶ Iuxta.i.æqualiter.¶ Vnus ab urbe.s.exercitus Antonii,ex parte urbis.Alter a gallia.s.Qu.Metellus Celer,hic ait nõ possumus morari p egestate.& hoc est. Diutius &c.¶ Si maxime animus ferat.i. si maxime uellemus,& ex utraq; parte obsessi sumus,ergo quocunq; &c.¶ Aperiẽdũ:quũ sit ab hostibus impeditũ.
¶AEQVIOribus.i.planiorib⁹.¶ Expeditos in fugã.i.patos in fugã.s.Catilina.Sed postq̃ Ca.uidet nõ eẽ spẽ fugæ,qa Metellus eũ obsederat.¶ Neq; p̃sidii,qa Antonius nõ multũ aberat,uel qa in urbe multæ erant aduersæ res.¶ In tali re OMNI-
in tanta rei aduersitate statuit.¶ Cõfligere.i.pugnare quamprimum,uelociter etiã,& qa statuit pugnare:ataq; &c. BO.
¶SED locis æquioribus.i.planioribus & ita facilioribus ad iter,Catilinã & socios eius,expeditos.i.accinctos ad fugã.
¶ Sed postq̃ Catilina uidet se clausum montibus atq; copiis hostiũ:& uidet res aduersas in urbe:t.eq; ullã spem esse fugæ,neq; præsidii idest protectionis:ratus tentare idest experiri fortunam belli,esse optimum factu idest ut fiat de se in tali re scilicet tam ancipiti,constituit confligere quamprimum idest ut primum posset cum Antonio idest cum exercitu eius:ita aduocata concione idest multitudine exercitus ipse habuit huiuscemodi orationem ad milites suos. A SCB.

Ompertum ego habeo &c.Oratio hæc aut reuera a Catilina ad milites est habita:aut nimiũ graphice ab authore excogitata:exprimit eũ penit⁹ aium talis hois in tali casu cõstituti,ita ut aium uirilẽ sine fœlicitate & prudẽtia i eo cognoscas,plusq̃ loq̃utiæ q̃ sapiẽtiæ.Nitiẽ añt milites suos ex desperatiõe salutis ad salutẽ manu q̃rẽdã iducere q.d.illud æneι.ii.una salus uictis nullã sperare salutẽ.Vñ dicit.¶ O milites q̃si ipse dux aut ipator sit aliter dixisset more Alexãdri magni cõmilitones,ego hẽo cõptũ,& ita sibi credẽdũ p̃tẽdit,uerba.s.exhortatoria,nõ addere uirtutẽ.s.iis q eã nõ hñt,aut legamus ut multi textus hñt uiris ut sit uiris.i.iis q sua sponte uirtutẽ hñt,neq; exercitũ fieri orone.i.p orõnẽ ipatoris,strẽnuũ.i.acrẽ & fortẽ ex ignauo.i.q pri⁹ fuerat ignauus,neq; fortẽ ex timido.i.ubi pri⁹ fuerat timid⁹.¶ Tãta audacia.i.aiositas cuiusq; solet patere in bello q̃ta inest aio cuiusq;(nõ orone:sed)natura.i.p naturã,aut morib⁹.i.ex cõsuetudie q̃ ẽ altera natura.¶ Et tu horrere eum quẽ neq; glia.i.cupido gliæ sup.excitat,neq; picula excitãt ad plus aut min⁹ faciẽdũ,ne q̃cq̃.i.frustra & i uanũ:timor ai officit.i.nocet aurib⁹,qa timẽtes nõ pcipiũt ea q̃ dñr.sed ego aduocaui uos sup.iõ,quo.i.ut,memorẽ.i.in memoriã ursam reducã pauca. simul:ut.i.ut ego apirẽ cãm mei cõsilii.¶ Eq̃dẽ.i.certe milites scitis q̃tã cladẽ.i.afflictionẽ,secordia.i.pusillanimitas & ignauia lentuli attulerit ipsi.s.lentulo, cui gula laqueo fracta est,atq; nobis,q undiq; angustus premimur,quoq; idest & quo(sunt.n.duę Equidẽ
partes(modo ego nequiuerim proficisci in galliam,dum idest tantisper dum,aut quoniam operior præsidia idest auxi ut supra
lia ex urbe scilicet ab lẽtulo cethego : aliisq; post necem Ciceronis'mittenda uero pro sed,uos omnes intelligitis.nunc iuxta idest quasi:mecum idest ut ego:quo loco idest in quo statu sint res nostrę idest salus nostra,ut æneι.ii.Quo res summa loco panthu?duo exercitus hostiũ obstãt.s.nobis,unus.s.ductus ab Ant.,obstat ab urbe.i.ne fugiamus romã uersus alter.s.exercitus Metelli obstat a gallia.i.ne fugiamus in galliã.¶ Et egestas.i penuria & idigẽtia frumẽti & aliaɽ reɽ ad uictũ ptinẽtiũ: phibet eẽ diuti⁹ in his locis.s.iter mõtes & duos exercitus,si.i.q̃uis aius sup.noster,maxie.i.p̃cipue ferat.q.d.neq; eẽ possum⁹ neq; si possum⁹ uelim⁹,¶ Quocũq; placet ire,siue ro.siue i galliã:iter ẽ aperiẽdũ ferro.i armis.

LAV. VAL. ¶QVAPROPTER. Quia ita agendum est, uos moneo &c. ¶ Potētia paucorum, & ob eam rē paruifaciunt uter uincat. ¶ Licuit, ecce necessitas maxima. ¶ Amissis, pditis bonis uestris. ¶ Hæc, arma. ¶ Nisi uictor: cui semel bellū placuerit, si pacem uoluerit, necesse est ut uictor euadat. ¶ Auerteris, abieceris. ¶ Ea uero, idest certe. ¶ Maximum periculum: quia maximo timore afficiuntur, qui periculis subiacent. ¶ Nam respondet obiectioni.

OMNIBO. ¶COMMEATVS &c. Cōmeatus dr̄ expensa cōmeātibus in itinere necessaria, uere in armis libertatē portatis, qa nec locus. i. ipsius loci oportunitas. ¶ Præterea o milites. A noie officii captat beniuolētiā. ¶ Illis. s. hostib⁹ supuacaneū. i. supfluū, & tediosum pugnare: cū ut pauci potentes fiāt, pugnēt, qa nō eadē necessitudo impēdet. ¶ Quo. i. pp qđ licuit, & debetis audacter aggredi, qa spōte hoc opus incœpistis, uel e spōte, qa licuit &c. Spectare nō aūt hēre. ¶ Et qa intolerāda uidebant uiris. i. nō mulieribus, sed uiris diiudicastis seq. s. hæc icœpta mea, si uultis relinquere hæc. i. illa intolerāda, opus audacia est: uere op⁹ audacia ē, qa nemo &c. Posset aliqs dicere melius eēt effugere q̄ periculū belli incurrere. hoc remouet dicēs, noli psuadere fugā. ¶ Nā in fuga &c. cū arma auerteris. i. pieceris, uere est demētia: qa timētibus semp īminet periculū, audacibus uero nō. Sed nō timēdū est, immo de uictoria sperādū, qa cōsidero &c. ¶ Necessitudo: facit uos fortes, iuxta illud. Paupertas fœcūda uirorum: pterea loci opportunitas. Nā angustiæ loci &c. Ita hēo spem uictoriæ. ¶ Quod si fortunæ uirtuti uestræ inuiderit. i. aduersa fuerit, cauete &c.

quapropter uos moneo, uti forti atq; parato aio sitis & cū præliū inibitis memineritis, uos diuitias. decus, gloriā, præterea libertatē, atq; patriā in dextris uestris portare. Si uicerimus oīa nobis tuta erūt. Cōmeatus abunde, municipia atq; coloniæ patebūt: si metu cesserimus, eadē illa aduersa fiēt. Neq; locus, neq; amicus quisq̄ teget, quē arma non texerint. Præterea milites nō eadē nobis, & illis necessitudo impēdet, nos p patria, p libertate, p uita certamus. Illis superuacaneū ē, p potētia paucorum pugnare, quo audacius aggrediamini memores pristinæ uirtutis: licuit nobis cū sūma turpitudine in exilio ætatē agere. Potuistis nōnulli Romæ, amissis bonis: alienas opes spectare, qa illa fœda atq; intolerāda uiris uidebant, hæc seq decreuistis, si hæc relinquere uultis, audacia opus est. Nemo nisi uictor p pace bellū mutauit. Nā in fuga salutē sperare, cū arma, qb⁹ corpus tegit, ab hoste auerteris, ea uero dementia est, semp in plio his ē maximū periculū, q maxime timēt, audacia p muro habet. Cū uos cōsidero milites, & cū facta uestra æstimo, magna me spes uictoriæ tenet, animus: ætas, uirtus uestra me hortant. Præterea necessitudo, quæ etiam timidos fortes facit nam multitudo hostium, ne circūuenire queat: phibēt angustiæ loci. Qđ si uirtuti uestræ fortuna inuiderit, cauete ne

ASCE. ¶QVAPROPTER ego moneo uos: uti. i. ut sitis aio forti atq; parato. i. psenti, & uti memineritis. quū. i. qn̄ inibitis plū, uos portare in dextris uestris. i. in uirtute uestra & sm q fortiter bellaueritis, diuitias. s. expugnatis ciuibus: decus. i. honorē gloriā, pterea. i. insup libertatē, atq; pr̄iā: quia carēdū sit si uicti fueritis, qa si uicerim⁹, oia erūt nobis tuta, cōmeatus. i. uictualia erūt nobis abūde municipia. i. oppida gaudētia ciuitate romana, & coloniæ a romanis deductę, patebūt. i. aperient nobis, sin. i. sed si cesserimus metu. i. p metū illa eadē q̄ pspera dicta sunt, fiēt nobis aduersa, neq; locus quisq̄, qa nulq̄ recipiemur neq; amicus: qa nullū habebimus. teget sup. eū. i. quēlibet nostrū, quē arma nō texerint. i. ptexerint. ¶ Præterea. i. insupo milites, nō eadē necessitudo impēdet. i. iminet nobis & illis. s. aduersarius nr̄is: qa nos certamus p pr̄ia. i. ut recipiamur in patriam abs qua exclusi sumus, p libertate. i. ut liberi simus, qui in seruitute habiti sumus ob æs alienū & p uita. i. ut uiuamus: qbus si uincamur: cū reliqs cōiuratis moriēdū sit supuacaneū. i. supfluū & nullius necessitatis ē illis. s. hostibus nr̄is, pugnare p potētia paucorum. i. ut cōseruēt paucis potētiam suā. q. d. qa nos p necessitate & illi ad placitū pugnaturi sunt, uero simile est nos acrius pugnaturos, quo. i. quo circa aggredimini audacius existētes memores uirtutis pristinæ. idest prius a uobis obtentæ, licuit. i. per missum fuit uobis agere ætatem. i. uiuere in exilio. s. in puincia galbicana: cū summa turpitudine. i. ignominia uitæ: potuistis nonnulli: idest uos quidam spectare, idest frequenter inspicere Romæ, opes. i. opulentas diuitias alienas: qa paucorum potentium, & hoc bonis sup. uestris amissis, qa illa. s. in exiliū fugere aut seruitutē quodāmodo pati, uidebantur sup. uobis fœda atq; intoleranda uiris (siue ita fuerit siue non: callide id asserit ut) in ea necessitate ex uirtute constitutos dicat (unde regredi turpissimum sit) & decreuistis sequi hæc, scilicet quæ incœpimus, scilicet potenter potētes expugnare, si uultis relinquere hæc. i. desistere ab incœptis: opus est audacia, qa non dabit ab armis discedere impune. ¶ Nemo cui semel bellum placuit, mutauit bellū. i. mutādo abiuit bellū pro pace. i. recipiendo pacē, nisi uictor. i. uoti compos. q. d. non est nisi penes uictorē ex bello facere pacem. ¶ Nā sperare salutē. i. conseruationē tui, in fuga. i. per fugam, cū auerteris. i. in cōtrariam partē ab hoste uerteris uel abieceris, arma qbus corpus tegitur, ea est uero. i. certissime dementia. i. insania: maximū periculū est semp in prælio his qui maxime timēt, quod uerbū in prouerbium transiit. audacia habet pro muro, qa ut Maro dicit, audaces fortuna iuuat. O milites cum ego cōsidero uos & cū ego æstimo. i. appretior, uestra facta s. pristina, magna spes uictoriæ tenet me, animus uester, ætas & uirtus uestra hortant me. ¶ Præterea necessitudo. i. necessitas extrema: quæ facit ē timidos a natura, fortes a casu, nam angustiæ loci pohibent ne multitudo hostiū queat uos circūuenire. i. per dolū adoriri. q si fortuna inuiderit uestræ uirtuti. i. si per infortuniū uobis cadendū fuerit. Conat irā addere quæ non parū sm Aristo. iii. moraliū ad fortitudinē facit, dicens. At qui irā etiam ad fortitudinē referunt, fortes enim & hi uident qui ira ferunt: sed Cicero offi. primo. imponit peripateticis q iracundiam laudēt & dicant eam utiliter a natura datā: sed neq; iracūdiā laudat Aristo. neq; irā beluinam: sed sm uulgares loquit. Cum & Homerus dicat, uires iniecit ira: & aium ira cōcitauit & efferbuit sanguis. Quin ipse Arist. Ira inquit subministrat bilē fortitudini. Qui aūt ppter hæc agūt pugnaces qdem sunt & nō fortes. nō enim ob honestatē agunt aut ut ratio præscribit &c. uerum qualiscūq; audacia modo uincat satis sit Catilinæ. ¶ Cauete ne amittatis animā. i. uitā. inulti, neu. i. neue capti trucidamini. i. truculente occidamini potius sicut pecora, q̄ pugnātes more uirorum. s. fortiū relinquatis hostibus uictoriā cruentam effuso cruore ipsorum, & ideo luctuosam.

Ira utilis

CINVLTI:nō uindicati ficut pecora:qa quēadmodū pecora iugulāt:ita uos cū in eorũ manibus pueneritis,iugulabimini.¶ Ordines instituit:totius aciei centuriones tribuni militū.manipuli.¶ Legati,legati q legioni sex mil.sexcentorũ, & sexagintasex hoium præerāt.¶ Pedes:cū descendisset equo.¶ Pro loco:p qualitate.¶ Aspera rupe,aspero saxo,reliquarũ cohortiū.¶ In subsidiis:si forte prima acies cessisset.¶ Ab his cēturiones,pergit dicere,quo pacto instruxit exercitū suū:dicit.n.cū a dextra in rupe aspera posuisset aciē in subsidiis manipulos collocasset:ex his delegit cēturiones &c. ¶ Ab his:subsidiis.¶ Cēturiones:qui þerant manipulis.¶ Euocatos,euocati dicebant,q scripti erāt ex diuersis urbibus sociorũ po.Ro.¶ Ex gregariis.Gregarii milites dnr de grege,qui nullū ordinē habēt.¶ Curare, curā habere.¶ Aquilā:ideo ppe uexillū,eo q aquilas signa Romana scimus fuisse.¶ Cimbrico,q gessit,cōtra Cimbros.Aeger:pedib⁹ podagra laborās.¶ Veteranas cohortes.i.ueteranorũ militū cohortes.Veterani milites dicebāt,q diu militiā gesserāt,& ppea rei militaris,erāt ptissimi.

LAV. VAL.

Euocati gregarii Veterāi milites Subsidia

inulti aiam amittatis,neu capti potius sicuti pecora trucidamini,quā uirorũ more pugnantes cruētā atq; luctuosam uictoriā hostibus relinquatis. Hæc ubi dixit paululū cōmoratus,signa canere iubet,atq; instructos ordines in locum æquū deducit. Deinde remotis oium equis, quo peditibus exæquato periculo aius amplior esset,ipse pedes exercitum pro loco,atq; copiis instruxit,nā uti planicies erat inter sinistros montis:& ab dextra rupes aspera: octo cohortis in frōte cōstituit. Reliquarũ signa i subsidiis arctius collocat, ab his cēturiōes oēs lectos & euocatos,præterea ex gregariis militibus optimū quēq; armatū in primā aciem subducit. C.Māliū in dextra. Fesulanū quēdā i sinistra pte curare iubet. Ipse cū liberis & colonis ppe aqlā assistit,q̄ bello Cimbrico.C.M.in exercitu habuisse dicebatur. At ex altera pte C. Antonius pedibus æger,qđ p̄lio adesse nequibat,M.Petreio legato exercitū pmittit, ille cohortis ueteranas, quas

¶ HAEC ubi:dixit paululū cōmorat⁹,ut se & suos præparet ad bellū.¶ Ordines.s.militū in locū æquū..in cāpi planiciē,quo.i.ut exæquato periculo.q.d.ipse pedes fuit & ita periculū exæquauit,& cæteros audaciores reddidit.¶ Pro loco.i.iuxta loci capacitatē,& uere pro loco:nā uti planicies.¶ Arctius.i.strictius.¶ Ab his.i.post hos. ¶ Collocat oēs lectos idest electos:& euocatos .i.ab aliis uocatos.¶ Euocatos,dicit qa sunt tria genera militū.Euocati,qui ad bellū cā subuciendi euocant.Tumultuarii:qui p solo tumultu adducūt.Legiptimi qui legibus & sacramētis sunt ascripti.¶ Fesulanū quēdā.i.de Fesulis natum. ¶ Prope.i.iuxta.¶ Aquilā quā bello Cimbrico. Marius in Cimbrico bello aquilā habuit & Cimbros deuicerat,& qa Mario bn̄ cōtingit:iccirco pp bonū omē Cati.illā habuit,ita Cati.p se suos regebat,sed Anto.p aliū &c.Et ex altera pte &c.¶ Quo.i.pp qđ neqbat in eo prælio adesse.¶ Aeger pedibus:quia podagram patiebat.Legatus dicit,qa ad hoc,ut uicē alterius cōpellat:legit.

OMNIBO

Militū genera

CHAEC ubi &c.Proscribit istructionē militū ad pugnā dicēs ubi.i.postq̄ Cati. dixit hæc þmissa ipse cōmoratus paululū ut notaret aios militū:iubet canere.i.cātu erigere signa.s.militaria q̄ uexilla uocāt,atq; deducit ordines.i.classes militū instructos.s.ad pugnā,in locū æquū & planū,deinde remotis eqs oium q equos hēbāt quo.i.iō ut aius eēt amplior.i.maior peditibus,& hoc piculo adæquato.i.æq̄li facto cū eqtes & ad defendēdū se & ad fugiēdū paratiores in eqs eēnt, ipse existēs pedes.i.pedibus nō equo icedēs istruxit exercitū p loco atq; copiis.i.multitudine militū.¶ Nā uti.i.sm q planicies erat iter mōtis sinistros.i.a sinistra iacētes,& rupes aspa erat a dextera ipe cōstituit octo cohortis in frōte.i.in prima acie,& collocat.i.istituit arctius.i.dēsius & cōpressius,signa reliquarũ.s.cohortiū,aut reliquorũ militū:i subsidiis.i.uñ subsidio uenire & suppetias ferre possint.¶ Ex his.s.subsidiariis cohortibus,subducit.i.subtrahit & demit oēs cēturiōes.i.þfectos manipulis lectos.s.dū legiōes fierent ex po.ro.& euocatos.s. ex diuersis urbibus sociorū po.ro. þterea.i. insup optimum quēq; ex militibus gregariis.i.nullum ordinem aut locum dignitatis habētib⁹,qui sine nomie dici solent:subducit dico armatū in primā aciem,ad primū impetum sustinendū:quia prima quæq; coitio acerbissima ē.¶ Et iubet tāq̄ impator.C.Manliū principē exercitus Fesulani,curare.i.accurate rē gerere in dextera pte:& quēdā Fesulanū ignobilē, & ideo eū non nominat:in sinistra parte,ipse Catilina assistit.i.locū capit cū liberis & colonis.i.in coloniā deductis:ppe aquilā.i.signum habens pro insigni aquilā quā Caius Marius dicebat habuisse in exercitu,bello cimbrico.i.gestocū cimbris populis germaniæ, q authore festo lingua galbica latrōes dicunt. Vt uero strabo li.vii.dicit Cimbri ea regione germanorũ quæ ad aquilonem uergit & ad oceanum pertinet cogniti sunt:q ab exitu rheni usq; ad albin initiū capiūt. Tortelius dicit,nūc flamingos dici q inundatione oceani fugati ad italiā:in cāpo Raudio a Mario deleti sunt. Sane plures cimbricā putāt q̄ nūc dacia dr seu daunia,þfecti cimbri p galliā quā þter bellouacos uastauerūt,tādē in italiā irruperūt. Vñ dicit florus in epitomatis Li.sic li.lxvii.Cimbri uastatis oib⁹ q̄ circa rhodanū & pyraneū sunt:p saltū in hispaniā trāsgressi,ibiq; multa loca populati a celtiberis fugati sunt.reuersiq; in galliā bellicosis gdē se teutonis cōiunxerūt. Et li.lxviii.C. M.cōsul sūma ui oppugnata a teutōis & ambronib⁹ castra defēdit duob⁹ deide p̄liis circa aq̄s sestias:eos hostes deleuit. In qb⁹ cæsa tradunt hostiū ducēta mil.capta nonaginta. Mari⁹ absens qntū cōsul creatus est:triūphū oblatū donec Cimbros uinceret distulit.Cimbri repulso ab alpibus fugatoq; qnto catullo pcōs.q fauces alpiū obsederat:& ad flumē athesim castellū e tirū isederat reliqrātq;,ubi uirtute sua explicata fugiētē pcōs.exercitūq; psecuti in italiā traiecissent,iūctis eiusdē catuli q̃ & C.Marii exercitibus p̄lio uicti sūt ab eis. In quo cæsa tradūt hoium cētū q̄draginta milia.capta sexaginta milia. Marius totius ciuitatis cōsensu receptus p duobus triūphis q offerebant uno cōtentus fuit. Primores ciuitatis qui aliquantulū ut nouo homini ad tantos honores euecto inuiderāt,cōseruatā ab eo rēp.fatebant. Itaq; nec impetū eorum Syl. Nec sm Mālius. Nec tertiū Coepio sustinere potuerūt,oēs.n.fugati & exuti castris fuere. Actūq; erat de ipio nisi Marilli sæculo cōtigisset. Is.n.fūditus teutōes pri⁹ deide cimbros debellauit.quē po.ro.tertiū urbis cōditorē ob id appellauit:q nō a minore discrimine tūc romā seruasset q̄ cū exactus gallorũ furor a furio camillo q secūdus a Romulo urbis cōditor ē hitus. At.i.sed Caius Antonius æger pedibus.i.laborās podagra(sane ut ualla docet hūc locū citās orator dixisset pedib⁹ ægris)q.i.qa,ipse neqbat adesse p̄lio:pmittit exercitū.M.Petreio legato.s.in exercitum.¶ Ille scilicet Petreius(uel forte Antoni.quia Anto.milites conscripserat,& sequitur.Sed ubi &c.)collocat in fronte idest in prima acie cohortis ueteranas.i.ueteranorum militū,qui iam diu militiæ assueti fuerant & quasi emeriti:quas cōscripserat.

ASCE.

Cimbri

Cibrorũ cædes

locutio historicorum

tumultus causa cōscripserat in fronte, post eas cæterū exercitum in subsidiis collocat, ipse equo circumiens unūquēq; nominans appellat, hortat͛, rogat, ut meminerint se contra latrones inermes pro patria, pro liberis, pro aris, atq; focis certare. Homo militaris qui amplius triginta annos tribunus, aut præfectus, aut legatus, aut prætor cum magna gloria in exercitu fuerat, plærosq; ipsos, factaq; eorū fortia nouerat, ea cōmemorando militum animos accendebat, sed ubi omnibus rebus exploratis Petreius tuba signum dat, cohortis paulatim incedere iubet. Idem facit hostiū exercitus. Postquam eo uentum est, unde ab ferentariis præliū committi posset, maximo clamore cū infestis signis utrinq; concurrunt, pila omittūt, gladiis res agit͛, ueterani pristinæ uirtutis memores cominus acriter instare, illi haud timidi resistunt, maxima ui certatur. Interea Catilina cū expeditis in prima acie uersari laborantibus succurrere, integros pro sauciis accersere, omnia prouidere, multum pugnare. Sæpe hostem ferire: strennui militis & boni imparatoris officia simul exequebatur. Petreius, ubi uidit Catilinā contra ac ratus erat magna ui cōtēdere, cohortē prætoriā in medios hostes iducit, eosq; ptūrbatos atq; alios alibi resistētes, iterficit. Deide utriq; ex lateribus cæteros aggredit͛. Māli⁹ & Fesu. i primis pugnātes cadūt. Postq̄ fusas copias, seq; cū paucis relictū uidet Ca. memor gn̄is atq; pristinæ suæ dignitatis i confertissimos hostes icurrit: ibiq; pugnās cōfodit͛.

LAV. VAL. ❡TVMVLTVS causa: ueterani milites subiti periculi causa cōscripti erāt. ¶ Post eas, post ueteranos milites, quos subiti periculi causa cōscripserat. ¶ In subsidiis. Subsidia dicta sunt a subsidēdo, eo q͏ post primas acies subsidebāt. i. stent, & cum prima acies uicta, uel labefacta fuerit, tunc milites, qui subsidiis præerant, in primo loco ponebant, unde prima acies pedem retulerat. ¶ Nominans, nominatim. ¶ Ipse Petreius. ¶ Pro aris & focis pro templis & focis. ¶ Præfectus qui princeps exercitū ductauerat. ¶ Prætor imperator idemq; facit, quo tēpore motus est exercitus Antonii, & eodem

Ferentarii Catili. motus est exercitus. A ferentariis. Ferentarii dicuntur, milites leuis armaturæ, eo q͏ arma tantūmodo ferebant: quæ leuia manibus gerunt. ¶ Prætoriam, cuius cohortis imperatoria tutella erat hi ex robustissimis totius exercitus erant delecti. ¶ Expeditis, leuis armaturæ. ¶ Ex lateribus nō in fronte ubi Catilina uersabatur. ¶ In primis, inter primos. ¶ Catilina: postq̄ Catilina oēs suos uidet fusos meminit suæ nobilitatis & ne turpiter caperet in hostes confertissimos prorupit ubi confossus ē. ¶ Fusas: pstratas, cæsas. ¶ Cōfodit͛ trāsfigit͛.

OMNIBO. ❡CAVSA tumultus idest causa multitudinis. ¶ Homo militaris, talem describit Antoniū, qui bene posset hoc agere, q͏ idest eo q͏ fuerat in exercitu amplius. i. ultra .xxx. annos. ¶ Plærosq; nouerat ipsos: quantum ad personam eorum: & eoꝝ facta hostium Catilinariorū &c. ¶ postq̄ eo idest ad id loci. ¶ Ferentariis, ferentarios uocat signiferos. ¶ Strēnui militis bene feriendo, & bene imperando, bene prouidendo. ¶ Prætoriam cohortē.

Legio Legio constat ex sex milibus sexcentis. lxvi. sunt autem in legione. xiii. cohortes: unaquæq; constat ex duodecim & quingētis militib⁹. Tertiadecima uero ex sexcentis. lxvi. & illa uocabatur prætoria: quæ q̄a fortior erat: icẽit eo a Petreio ē i medios hostes pducta. Itē in unaquaq; cēturia sūt decē decaniæ, & sex milites, q̄ p̄toria dicebat͛, q̄a illi p̄erat p̄tor: uel q̄a facta erat de prætoribus. ¶ In cōfer. i. in dēsissimos &c.

ASCE. ❡CAVSA tumultus. i. tumultuarii belli subito obeundi, & collocat post eas in subsidiis. i. unde subsidio uenire possent cæteꝝ. i. reliquū exercitū, ipse q̄a pedibus æger erat circūiēs priusq̄ exercitū dimitteret, equo & noīans unūquēq; appellat sup. eū hortat͛ & rogat ut meminerit se certare cō:ra latrones inermes, p p̄ria, p liberis, p aris atq; focis de q̄bus prius dixi. existēs hō militaris q fuerat cū magna gl̄ia in exercitu ampli⁹ triginta annis aut tribun⁹ aut p̄fect⁹ aut legat⁹ (ut nūc Petreius) aut p̄tor, q & ipator erat, noueratq; plærosq; & fortia facta eorū accēdebat. s. ad gloriā & ad cōsimilia faciēda aios militū cōmemorando ea. s. fortia facta. ¶ Sed postq̄ Petreius, ergo

Ferentarii prius de Anto locutus est: oībus reb⁹ exploratis. s. p exploratores: dat tuba. i. p tubā signū. s. inuedi p̄liu & exeūdi castra, ipse iubet cohortis. s. suas, incedere. i. pgredi paulatim. Idē facit exercitus hostiū. ¶ Postq̄ uētū ē eo. i. ad eū locū, unī p̄lium posset cōmitti ab ferētariis. i. militibus leuis armaturæ: aut quia cæteroꝝ arma ferrent: aut q̄a eminus ferirent iaculis & fundis ambo, sup. exercitus concurrunt utrinq; magno clamore & cum signis infestis idest ferentes signa infesta. omittunt pila: tæla romana oblonga: ut quas pikas uocant galli res agit͛. i. prælium fit, gladiis & ita cominus. ¶ Veterani me

Cominus mores pristinæ uirtutis. s. suæ instare. i. instabant acriter cominus. i. quasi coniunctis manibus: quod de ppe dicunt sicut eminus de longe quasi e manu mittendo tæla. illi. s. Catilinarii, resistūt haud timidi, & ita certatur utrinq; maxima ui.

Eminus ¶ Interrea Catilina uersari idest uersabatur in prima acie idest parte belli instructa in acutum, & succurrere idest succurrebat laborantibus idest existentibus in periculo & succumbentibus accersire idest accersiebat aduocabat & sufficiebat integros pro sauciis idest loco sauciorum, prouidere idest prouidebat omnia, & pugnare idest pugnabat multum: & ferire idest feriebat sæpe hostem, & ita exequebatur idest obibat simul officia strennui militis q̄a fortiter pugnabat, & boni imperatoris: quia bene & prudenter prospiciebat hortabatur & imperabat. ¶ Petreius. Alii textus habēt. Præterea Petreius ubi uidet Catilinam contendere magna ui contra idest ex aduerso, ut erat iratus, ita ut ira uires excitaret. inducit cohortem prætoriam idest quæ erat principalis ut deputata ad custodiam prætoris & imperatoris in quo esse solet salus exercitus, in medios hostes: quia, ui irruperunt: & interficit eos perturbatos ex subita irruptione, atq; resistētes alios alibi. idest diuersos diuersis parti irrūpentibus partim immissis: partim in acie prima bellātibus. ¶ Deinde aggredit͛ cæteros. s. Catilinarios utrinq. i. ex lateribus. i. cornibus aciei. Mālius. s. ductor exercit⁹. & Fesulanus ille q Mālio comes datus erat: cadunt idest occidunt & oppetunt mortem cadentes in primis idest inter primos. ¶ Postquam Catilina uidet copias supple suas fusas, & se relictum cum paucis, memor generis idest progeniei, quia de gente patritia & domo Corneliorum & Scipionum erat: unde ipse in responsiua ad Ciceronem. Excat Scipionis soboles luculenta & cetera & memor pristinæ dignitatis suæ: qua cum nobilissimis est habitus, incurrit in hostes confertissimos aut consertissimos idest densissimos a conseror, & pugnans confoditur ibi.

❡SED

¶ SED confecto. Nunc dicit Salusti. qualiter se habuerunt Romani fuso exercitu hostium. ¶ Confecto, perfecto scilicet inter Catilinam & Marcum Petreiū, quod in ancipiti fortuna lance steterat. Tunc uero cerneres &c. & est ordo clarus. ¶ Vis conatus. ¶ Amissa anima.i.uita. ¶ Diuersius: a suis. ¶ Catilina uero longe. Catilina non modo cōtentus fuit non fugere. uerum etiam Romanos irrumpere uoluit: ne multus moriretur. ¶ Ingenuus libere natus esset, ¶ Iuxta: similiter. ¶ Tamen: quãuis cæsus esset exercitus Catilinæ. ¶ Voluentes: ut spoliarent. ¶ Lætitia: eorū: q inimicos reperiebant. ¶ Mœror, luctus eorū qui amicos, cognatos: aut hospites inuenerant. LAV. VAL.

Sed confecto prælio, tunc uero cerneres, quanta audacia, quantaue uis animi fuisset in exercitu Catilinæ. Nam fere quem quisq; pugnando locum uiuus cœperat: eum amissa anima corpore tegebat. Pauci autem, quos medios cohors prætoria disiecerat, paulo diuersius iacebant: sed omnes tamen aduersis uolneribus conciderant. Catilina uero longe a suis inter hostium cadauera repertus est. Paululum etiam spirans, ferociamq; animi quam habuerat uiuus in uultu retinens. Postremo ex omni copia neq; in prælio, neque in fuga quicquam Ciuis ingenuus captus est, ita cūcti suæ, hostiumq; uitæ iuxta pepercerant. Neq; tamen exercitus populi Romani lætam, aut incruentam uictoriam adeptus est, nam strenuissimus quisque, aut occiderat in prælio: aut grauiter uulneratus discesserat. Multi autem qui de castris uisendi aut spoliandi gratia processerant, uoluentes hostilia cadauera, amicum alii, pars hospitem, aut cognatum reperiebant. Fuere item qui inimicos suos cognoscerent, ita uarie per omnem exercitum lætitia mœror luctus, atq; gaudia agitabantur.

FINIS.

¶ SED confecto &c. dum pugnare steterunt maxima uirtus in Catilinariis potuit noteri: sed postq̄ occiderunt & hoc. ¶ Sed confecto prælio &c. ¶ Tegebat. s. mortuus eundem locum: quē quisq; uiuus occupauerat. ¶ Aduersis uulneribus.i. oppositis: a pectore enim fixi erant, non a tergo. ¶ Spirans. idest spiritum ducens. ¶ Iuxta: idest æqualiter: pepercerūt suæ uitæ & hostium quia neq; suæ, neq; hostium uitæ pepercerunt, neq; tñ sic se ex utraq; parte habuerunt: quia tandem Romani uictoriam obtinuerunt, non tamen lætam sed cruentam, & luctuosam. Multi autem illorum, qui ex castris perfecti sūt. alii lætabantur. alii tristabantur. & hic est lætitia in uultu pro hostibus inuentis: & gaudium in corde, iterū pro hostibus. mœror in corde pro amicis, luctus in uultu, iterū pro amicis &c. OMNIBO.

¶ SED confecto prælio.i. postq̄ prælium erat confectum, tum idest tunc cerneres, idest quilibet cerneret, uero.i. ad uerum & præcipue: quãta audacia & quanta uis animi fuisset in exercitu Catilinæ. ¶ Nam quisq; fere tegebat eum locum corpore suo amissa anima.i. uita. quē cœperat. s. defendendum uiuus, idest dum adhuc uiueret pugnãdo. ¶ Pauci autem quos cohors prætoria disiecerat medios conciderant paulo diuersius.i. distãtius a loco capto, sed tñ omnes conciderant uulneribus aduersis.i. ab anteriore parte non a tergo susceptis. Catilina uero repertus est longe a suis inter cadauera hostium. spirans.i. anhelans etiam.i. adhuc: paulum & retinens in uultu ferociã animi quam habuerat uiuus. ¶ Postremo.i. deniq; quisq̄ ex omni copia, neq; in prælio, neq; in fuga ciuis ingenuus: est captus: ita.i. in tantum cuncti pepercerant iuxta.i. consimiliter suæ uitæ & hostium uitæ.i. nō minus uolebãt se interfici q̄ hostes. ¶ Neq; tamen exercitus po. romani erat adeptus uictoriam lætam aut incruentam. Nam strenuus aut strenuissimus quisq;(dubitat enim ualla utrum legēdū sit) aut occiderat in prælio, aut discesserat uulneratus grauiter. ¶ Multi aũt qui processerãt e castris gratia uisendi aut spoliandi uoluētes cadauera hostilia: reperiebant alii amicū, ps.i. alii hospitem aut cognatū sup. occisum. fuere item qui cognoscerent inter occisos, suos inimicos. ¶ Ita idest & sic lætitia, mœror, luctus atq; gaudia agitabantur uarie per exercitum. ASCE.

Salusti Crispi de Catilinario bello scriptum feliciter explicit.

¶IOANNES Chrysostomus Bartholomeo Soldo fratri salutem. Dedi operam mi frater, ut Salustii de bello Iugurthino interpraetationem inchoarem, ut haberes quod, & utiliter legeres: & commode doceres. Cum opus absoluero curabo illud ad te transmittere. Tu interea da operam: ut memoriae teneas, quae praecepta dederim tibi: cum a te discederem. Scholasticos assiduo studio: atq; labore prosequere, eosq; omni diligentia custodi. Plura scriberem: nisi celeritas nuncii prohiberet. Vale. Ex monasterio sancti Leonardi. quinto Calen. Ianua. M.CCCCLXX. extra Veronam.

¶IOANNES Chrysostomus Bartholomeo Soldo fratri salutem. Mitto ad te expositionem in Salustium de bello Iugurthino, sicuti eram pollicitus: opus summo labore confectum. Qua in re ideo maior est a me labor susceptus, q non solum sententiae: resq; ipsae mihi fuerunt explicandae; sed ordo quoq; uerborum multis in locis est demõstratus: ut & tu ipse melius intelligeres: & alios facilius doceres. Tu si Salustium: & interpraetationem: atq; expositionem nostrã diligenter intuitus fueris: aditum intelligentiae tibi multas ad res apertum esse cognosces. Te rogo: ut des operam: ne tantus labor frustra a me susceptus: ne ue ex industria mea ignauia tibi parta esse uideat. Quod si te hoc opere nostro delectatum esse intellexero: ad alia maiora agredienda studium meum excitabis. Quantum enim tibi pdesse scis: ego etiam quantum possim intelligo. Nemo enim est qui te mihi in hac luce charior sit, uel cui plus ingenium meum desudare cupiam. Sed fac te dignum praestes: io quem talia a fratre officia conferantur. Cum epistolam legeris: Brixiam te conferes ad sanctum Saluatorem: & fratrem Stephanum conuenies: cui opus tibi assignandum tradidi. Curabis q; ut textum correctissimum habeas: atq; ita leges: ut meo labore proficere incipias. Vale. & Paslinum tuum cura diligenter. Vxorem: caeterosq; meos nomine meo saluta. Datum Patauii. XV. Calen. Iuli. M.CCCCLXX.

COMMENTARIA Ioannis Chrisostomi Soldi Brixiani in bellum Iugurthinum.

SAlustius Ciuis Romanus Senatorii ordinis fuit. Hic primo se ad rempublicam contulit: & in ea aliquãdiu uersatus est: postea quum ei in senatu (ut tradit Acron) a censoribus obiectum esset, q libertinarum sectator effectum ille non se matronarum: sed libertinarum sectatorem esse testatus est: atq; ideo senatu repulsus est: quod & in principio belli Catilinarii: & in praesenti exordio excusat. Dicit enim aliam fuisse causam: q̃obrem se ab administratione Reipublicae remoueret: q uidelicet uirtuti honos non daretur: sed ambitio omnia uirtutis praemia possideret: Sed re uera constat Salustium insania circa foeminas laborasse. Nam ut idem Acrõ refert: in Faustinae Syllae filiae & Milonis uxoris adulterio deprachensus ab ipso Tito Anio Milone flagellis caesus est: Igitur Salustius ob eiusmodi flagitia a senatu remotus: cum intelligeret sibi ob tantam ignominiam aditum ad honores poenitus interclusum: omissa cura Reipublicae: se ad historiam scribendam contulit. In qua re ita claruit: ut omnib9, qui historiam scripserunt: omnium iudicio anteponatur. Et quemadmodum apud graecos Thucidides Herodotum: caeterosq; qui historiam scripserunt nobilitate et artificio dicendi superauit: sic apud latinos Salustius Liuiũ caeterosq; historicos facile uicit. Vnde Quintilianus Thucididi Salustium cõparat Liuiũ Herodoto. Porro tam in Thucidide. q̃ in Salustio mira breuitas quaedam & affectata rerum ubertas commendatur. Nam uterq; ita rerum frequentia creber est: ut uerborum prope numerum sententiarũ numero consequatur. Genus autem dicendi pssum & nitidum & omnino rebus magis: q̃ uerbis redundãs. In hoc autem opere bellum: quod Romani cum Iugurtha rege Numidiae gesserunt cõscribit. Sed ante praemittit exordiũ: in quo causam: ut diximus: ostendit quamobrem se ab administratione Reipub. ad historiam scribendam contulit: ne forte ignauiae daretur, si uel taedio laboris, uel metu periculi potius q̃ iusto iudicio animi rempublicam reliquisse uideret. Dicit enim sic. Cum multa sint studia & exercitia animi, quibus summa laus & claritudo comparari possit: ueluti consilio Rempublicam regere: dare operã litteris: & alia huiusmodi. Hoc tempore mihi nõ placuit per administrationem Reipu. laudem & gloriam comparare: quia uidebam hoc tempore imperia & honores & magistratus dari hominibus indignis & non uirtute praeditis: sed ambitione corruptis. Et propterea aliud studium atq; aliud exercitiũ animi querendũ esse putaui, in quo laudem & gloriam comparari possem. Sed ex omnibus studiis: quae exercentur animo atq; ingenio: utilissimum uisum est historiam scribere: & memoriae mandare res gestas. Et ideo ad hoc studium atq; exercitium me contuli: omissa cura Reipublicae. Sed uideamus quomodo paulatim ueniat ad expõendam hanc causam: atq; hunc sensum explicandum.

Alſo quærit.Iniuſte ingt hoies cõquerunť de natura ſua,dicẽtes,ꝙ natura ſua imbecilla ſit, & uiribus infirma:& breui tpe duret,& ꝙ fortuna potius q̃ cõſilio regať,ſed male faciũt q ſic cõquerunť.Nã ego cõtrariũ exiſtimo.Nihil.n.eẽ puto maius,aut pſtabilius natura hois,hõ.n.cũctis aiantibus pſtat, & excellit. Nã hõ capax eſt rõnis &c.oia aiantia p̃ter hoiem,carẽt rõne.Eſt aũt rõ aſpectus ai:q per ſeipm uer,nõ p corpus intueť. Et rõ eſt,per quã uerũ a falſo diſcernit Et hac rõne carẽt cætera aiantia p̃ter hoiem ₣ Falſo.Ordo ẽ. Genus humanũ falſo q̃rit.i.cõquerit de natura ſua,ꝙ imbecilla.ſ.ipſa natura,atq; æui breuis regať potius ſorte,q̃ uirtute. ₣ Falſo.i. falſe,ẽ aduerbiũ.i.iniuſte.₣ Genus hũanũ.i. hoies ₣ Q d ibecilla.i. uiribus ifirma.₣ Ecce cãs: quare hoies cõquerũť de natura ſua.Tres ſũt cãæ ,primã cãm eẽ dicunt,qa natura hois infirma ſit uiribus.Nã multa ſũt aialia fortiora hoibus q̃tũ ad uires ut bos,leo,et mlta alia Secũdã cãm eſſe dicũt, qa natura hois, breuis ætatis ẽ. Nã ætas hois breuis admodũ ẽ,pauci.n.ſunt,q cẽteſimum annũ attingãt,multi inter ipſa infantiæ primordia itereũt,deniq; cõis hominũ natura: uix ſexageſimũ annũ attingit. Tertia cauſa, quare conquerunť de natura ſua eſt,quia dicũt,hominem magis regi & gubernari a fortuna q̃ a conſilio , ꝓpterea quia dicũt hoiem multis caſibus fortunæ eſſe ſubiectum,qui non poſſunt humana rõne,neq; conſilio euitari.Sed has oẽs rõnes inferius confutat: & eas falſas eſſe oſtendit.₣ Aeui, ideſt ætatis,tẽporis.₣ Forte , hoc eſt fortuna:& eſt caſus ablatiui,noiatiuus eſt fors. Terentius.Quod fors ferret ferã.₣ Quã uirtute.i.cõſilio,& iudicio ai. ₣ Nã cõtra reputando.Ordo eſt.Nam reputãdo cõtra,neq; inuenies aliud maius,neq; præſtabilius.ſ.ipſa natura hois magiſq;.ſ. inuenies induſtriam hoium deeſſe naturæ,q̃ uim,aut tps.

IOAN. CHRI.

Ratio

Fors

CRISPI SALVSTII LIBER DE BELLO IVGVRTHINO.

Alſo quærit de natura ſua genus humanũ ꝙ ætas imbecilla,atq; æui breuis, forte potius q̃ uirtute regať.

Alſo quæritur de natura ſua genus humanũ. Allaturus huius operis author iuſtitutri ſui rõnẽ: cur uidelicet prætermiſſa reipub.adminiſtratione:ſe ad hiſtoriæ deſcriptionẽ applicuerit,ordiť ab cõmuni hoium natura quæ talis eſt , ut nullus ſit excuſationi locus quo minus clarus memorãduſq; euadat:cũ tot ſint animi humani exercitia quæ nos ad immortalem gloriam perducãt,quocirca falſo & immerito ingt quæruntur pleriq; de natura ſu ..ꝙ fragilis & caduca ſit,cum in tantillo ſpacio æternum honorẽ mereri poſſent.unde eſt illud uirgilianum.breue & irreuocabile tẽpus.Omnibus eſt uitæ:ſed famã extẽdere factis Hoc uirtutis opus &c. Iuxta quod Diuus Auguſtinus dicit nihil referre q̃diu ſed q̃ bene uixeris,quod & in euangelio figuratum uideť ubi æqualem denarium recipiũt qui ad ueſperam uenerã:& qui pondus & æſtus diei tulerant.Cum uero tot ſint ai exercitia , nullũ utilius aut uiro bono dignius putat q̃ res geſtas ſcriptis mandare:de cuius rei utilitate ſuo loco dicturi ſumus . Huius operis titulus eſt.₣ Caii Criſpi Saluſtii Bellũ Iugurthinum.i.geſtũ a populo R.cõtra Iugurtham numidarum tyrãnũ, cuius argumentum in principio narrationis aperietur, diuidiť enim hic liber in duas partes,exordialem & executiuã, executiua incipiet ibi.₣ Bellũ ſcripturus ſum.In exordiali facit quod dixi.unde ordo eſt.₣ Genus humanũ.i. fere omnis homo.quæritur.i.conquæriť,falſo.i.immerito,aut potius falſa ratione inductũ,cum putet ſe miſer & infœlix,ꝙ tã breui includať uitæ ſpacio,corpuſq; rã fragile ac imbecillũ habeat:cum cõtra animo immortali æternã gloriam mereri poſſet,ſi potius aium q̃ corpus exercuerit Chriſtiano autẽ homini(ut ad nos quoq; reſpiciã)cũ frequens ſit,nulla eſt iuſta de breuitate aut fragilitate uitæ querela,nã ſi bene uixerit ut decet quilibet eſſet deſiderium habẽs diſſolui & eſſe cum chriſto:haberetq; diſſolutionẽ in uoto & uitam in patientia.Itaq; ut Cicero in paradoxis ueriſſime dicit.Mors terribilis eſt iis quorũ cũ uita omnia extinguũtur:nõ iis quor laus emori nõ põt &c.₣ Falſo igiť.i.immerito & falſa opiniõe inductũ q̃riť genus humanũ de natura ſua.i.de exiſtẽtia ſua naturali,aut rõne naſcẽdi.q.i.qa.ætas.ſ. eius exiſtens imbecilla.i.fragilis & debilis quaſi ſine baculo,hoc eſt ſuſtẽtaculo atq; breuis æui.i.uitæ.q.d. qa certo ſcit ꝙ diu uiuere nõ poſſit,& dũ uiuit hõ incertus uiuit & infirmus,qa hõ natus de muliere breui uiuens tpe repleť multis miſeriis &c.tegať potius ſorte.i.fortuna aut fortuito euẽtu q̃ uirtute.ſ.prudẽtia & fortitudine.(Diciť aũt hæc fors ut apud Terentiũ, quod fors feret ferã,& o fors fortuna, & ab hac forte.ut æneí.iii.Forte ſua libicis tẽpeſtas appulit oris.liẽ ut qdã legunt huius fortis.ut neſcia mens hoium fati ſortiſq; futuræ.ubi quidam ſortis legunt)Docet cur falſo.

ASCE.

Titulus operis

Fors

IOAN. ¶ NAM cõtra,uere dico,φ genus hominũ falso conq̃rit,qa ecõtrario existimãdo,nihil inueniť p̃stabilius humana na-
CHRI. tura.Et reddit cãm,quare dixit φ genus humanũ falso cõquerit.Et cõfutat eas rõnes, pp quas hoies conq̃runt de na-
tura sua.Dicit.n.si diligẽter inspicere uolumus:nõ uires aut tp̃s deest naturæ hoium:sed idustria qa si hoies uellẽt exer
cere aium:& ingeniũ,satis uiribus fortes:& ualidi eẽ uiderenť:& ubi breuis uitæ eẽ uidenť,exercendo uirtutẽ animi:&
ingenii,immortales efficerenť,qa memoria eoꝝ nunq̃ periret:si p̃clarũ aliquod monumentũ ingenii sui relinquerent.
Et certe ueꝝ est φ dicit.Ecce q̃uis Salu.ipse fm naturã humanã breui tpe durauerit,tñ qa p̃clarũ ingenii sui monumen-
tũ reliq̃t:memoria eius æterna manebit.Et hoc

**Nã contra reputãdo,neq; maius aliud,neq; p̃stabilius inue
nies,magisq; naturæ industriã hoium,quã uim,aut tp̃s de-
esse.Sed Dux,atq; imperator uitæ mortaliũ aius est,q ubi ad
gloriã uirtutis uia grassať:abũde pollẽs,potẽsq;, & clarus ẽ
neq; fortuna eget:qppe q̃ p̃bitatẽ,industriã, aliasq; bonas
arteis:neq; dare,neq; eripere cuiq̃ potest. Sin captus prauis
cupidinibus ad inertiã, & uoluptates corpis pessundatus
est,perniciosa libidine paulisper usus,ubi per secordiam ui
res,ætas ingenium defluxere:naturæ infirmitas accusatur,**

est qd̃ dicit.¶ Nam:p qa.¶ Cõtra reputãdo cõ
tra existimando.¶ Præstabilius.i. excellentius.
¶ Industriã.i.exercitationẽ ai & ingenii.¶ Quã
uim.Referť ad id:qd̃ dixit.¶ Imbecilla. ¶ Aut
tp̃s:ad id,qd̃ dixit.¶ Aeui breuis.¶ Sed dux.Or
do est.Sed aius est dux,atq; impator uitæ mor-
talium.q.s.aius est abũde pollens potens & cla-
rus,neq; eget fortuna.ubi.i.qñ grassať.s.ille aius
ad gloriã uia uirtutis.¶ Sed dux . Ac si diceret.
Ita qdẽ hoies cõquerunť de natura sua: dicẽtes
illã esse infirmã:& breuis ætatis, & fortunæ eẽ
subiectã.Sed ego oñdã illos falsum existimare:
& iniuste conq̃ri.Et hic incipit cõfutare opinio
nẽ eoꝝ,q existimãt & cõqueruť,φ natura hois sit infirma,& breuis ætatis,& φ fortuna potius q̃ cõsilio regať. Dicit.n.
sic.Hõ cõpositus est ex aia & corpe.Aia a deo est,corpus a terra. Aius,siue aia dñari debet.corpus seruire.Si igiť homo
aium teneat corpori imperantẽ,neq; pmittat illũ uinci,& pessundari a uoluptatibus corpis:sed illũ ad uirtutes exerceat,
sine dubio satis uiribus potẽs erit,neq; a fortuna regeť,sed ipse reget fortunam,& eas res geret,quaꝝ memoria æterna
erit,ut cũ ipse hõ mortuus fuerit,tñ facta eius uiuunt. Et ita ostẽdit queadmodũ hõ possit ætatẽ suã,q̃ natura breuis est:
memoria excellentiũ factoꝝ q̃ longissimã facere.¶ Sed dux.i.rector:qa aius regit corpus.¶ Impator.i.dñs.Nam aius
dñať:corpus aũt seruit,unde ipse Salu.in Catilina.Animi iperio.corpis seruitio magis utimur.Alteꝝ nobis cũ diis,alte-
rũ cũ beluis cõe est.¶ Mortaliũ.i.hoium.Qui cũ inq̃t aius tẽdit ad gloriã per uiã uirtutis:satis potẽs est:& uiribus ualet
Gloria neq; fortuna idiget cõtra opinionẽ eoꝝ q dicũt:φ natura hois.i.hõ sit ibecillis & a fortuna regať.¶ Ad gloriã Gloria ẽ
Crassari frequẽs fama cũ laude.¶ Virtutis uia.i.p uiã uirtutis.¶ Crassať.i.tendit.uadit, & crassari uenit ab eo: q.p est gradior, &
crassari,fm Noniũ Marcellũ duo significat:aliq̃ñ crassari est supra modũ sæuire,aliq̃ñ significat ambulare ut hoc loco.
¶ Potens.i.ualẽs.s.uirtute,potẽs.s.uiribus.¶ Clarus,nobilis.¶ Neq; fortuna eget,qa aius puidet sibi eaꝝ sunt necessa-
ria ad gloriã cõparãdã sine adminiculo & præsidio fortunæ.¶ Quippe.i.quas.¶ Quæ.i.fortuna,uere dico φ aius nõ
indiget fortuna,qa aius per se sibi parat,& acquirit p̃bitatẽ,& industriã:& alias bonas artes , qbus tendit ad gloriam,
Artes quas res fortuna nec dare cuiq̃ nec tollere põt.¶ Bonas artes.i.bonos mores & uirtutes,nã artes in nũero plurali mo
res significãt.¶ Sin captus.ordo est.Sed infirmitas naturæ accusať:& quiq; anthores transferũt sua culpã ad negocia.
ubi.i.qñ,uel postq̃ uires,tp̃s & ingeniũ defluxere p secordiã si aius captus prauis cupiditatibus est pessundatus ad iner-
tiã & uoluptatẽ corpis usus paulisper pnitiosa libidine sin captus,ita qdẽ aius satis est potens,& clarus,neq; fortuna in-
diget,qñ per uirtutẽ exerceť ad gloriã,impium retinẽs supra corpus.Sed ecõtrario.Si aius uincať a uoluptatibus cor-
poris:ignauiæ & libidini deditus cum hõ ad finẽ uitæ suæ peruenerit:ætate cõsumpta in luxu.& inertia , & nihil p̃clarũ:
& memoria dignũ in tota sua uita gesserit,cõtinuo naturã culpat humanã:cũ reuera nõ natura,sed uitia culpare dẽat
¶ Captus:irretitus.¶ Prauis,puersis . ¶ Pessundatus ẽ.i.calcatus.¶ Ad inertiã,pigritiã,ut nihil agere uelit memoria:&
laude dignũ.¶ Voluptatẽ cor.ueluti ad luxuriã & gulã:his.n.uitiis uigor ai eneruať.¶ Pernitiosa ma.& dãnosa.¶ Vbi
Secor- p secor.i.ignauiã:& negligẽtiã.Secordia pprie est negligẽtia ai,inertia ẽ negligẽtia corpis:secordia dicta:quasi seorsũ a
dia corde.¶ Defluxere.i.trãsiť.¶ Naturæ ifir.ac.i.culpať,qa dicũt naturã ifirmã eẽ:& ibecillã,ut pati nõ possit tot labores.
Inertia Nã cũ uidẽt i uita sua nihil p̃claꝝ & mẽoria dignũ gessisse dicũt hoc euẽisse pp ibecillitatẽ hũanę naturæ,q̃ tot labores
Ignauia pati ñ p̃t.Atq; ita culpãt naturã,cũ potuissẽt ipos culpaŕ,q se totos uoluptatib⁹ corpis dederũt,& lux.atq; igna.fuerũt.
ASCE. ¶ NAM TV inuenies.i.qlibet inueniet & cõperiet reputãdo.i.bene cõsiderãdo & attẽdendo naturã suã:cõtra.i.cõ-
trarium,uidelicet aliud.i.quoduis aliud ens neq; maius sup.eẽ,neq; p̃stabilius,q̃ sup.sit natura hũana.& industriã.i.gna
uitatẽ & solertiã magis deesse naturæ hoium q̃ uim.i.uirtutẽ & potẽtiã,cum eã imbecillẽ cõqueraŕ:& q̃ tp̃s cũ eã bre-
uis æui dicat.Sed ut recte reputẽt sciãt φ animus est dux atq; impator.i.ppria ptãte fretus gubernator,uitæ mortaliũ
qui.s.animus.ubi.i.qñ.grassať.i.uiolenter & potenter tẽdit(Iuxta qd̃ scriptũ est:regnũ cæloꝝ uim patiť & uiolẽti rapiũt
illud)uia uirtutis.i.p uiã uirtutis ad gloriã:est pollẽs.i.ualens potens & clarus abunde,neq; eget fortuna.qppe.i.utpote
quæ neq; põt dare neq; eripe cuiq̃ p̃bitatẽ.industriam & alias bonas arteis siue artes ut i Catilinario latius dictum est.
Neq; si iusta lance pensitauerimus,cõtrariũ erit illi quod ibidem dictum est.Sed p̃fecto fortuna in oĩ re dominať. Nõ
etiim loq̃tur illic de oĩ re simpliciter.sed de omni ea in quam fortuna uideť uires suas extẽdere,loquiť enim de clara fa
ma ex p̃claris factis obtinenda,qd̃ casu quodã fortuito uni potius q̃ alteri cõtingit,unũ Alexander magnus diciť ad se-
pulchrũ Achillis dixisse eũ fuisse perbeatum φ talem suoꝝ facinoꝝ,meruerit habere p̃conem . Cæterũ adnotabimus
Cupido et historiographis more poetaꝝ diuersas s̃nias pro diuersis locis habere solitos.¶ Sin.i.sed si,aius sup.captus.i.irreti-
tus illaqueatus.inescatus,prauis.i.puersis & indebitis cupidinib⁹.i. cupiditatibus(Et ẽ cupido sic fœminiĩ gñis cũ,p filio
ueneris:& deo amoris masculini sit)est pessundatus.i.depressus & quasi sub pedes datus & deiectus ad inertiã.i.igna
Nota uiam & secordiã & uoluptates.i.illecebras corpis:ipse aius usus paulisper.i.per paulũ tp̃is, libidine pnitiosa.i. usq; ad
uerbũ necem nocente,unde Flaccus Sperne uoluptatẽ nocet empta dolore uoluptas.ubi.i.postq̃ uires.ætas.ingeniũ defluxe
Augu- re:idest deperierunt subito:per secordiam.i.inertiam uitæ,tunc sup.accusatur infirmitas naturæ,quæ tunc quidẽ ẽ, sed
stini inexcusabilis propterea φ uitio inducta.(Vnde diuus Augustinus huius authoris diligens lector dicit sic.'dum seruitur
libidini facta est consuetudo,& dum consuetudini non resistitur facta est necessitas).

¶ SVAM

IOAN. CHRI.

CSVAM quiq; culpā authores ad negocia transferunt.i.aut culpā in naturā transferunt,aut in aliquod aliud negociū cum potius in seipsos culpā trāsferre deberēt.⁋ Culpā.s.q nihil in uita sua pclarū:& memoria dignū gesserūt.⁋ Ad negocia.i.ad res:q̄ in humana uita cōtingūt.Multa.n.cōtingere possunt hoi,q̄ illū impediūt,ne pclarū aliqd gerere possit:ut ægritudo,inopia.Sed reuera seipsos potius q̄ aliqd aliud culpare deberēt:qa aium uirtutibus excolere noluerūt,sed illum prauis cupiditatibus,ac uoluptatibus corrūpi pmiserūt.⁋ Quod si hoibus.Ordo est.Hoies neq; regerent magis casibus.q̄ regerēt casus,& pcederēt eo magnitudinis:ubi p mortalibus fierēt æterni gloria:si tāta cura bonarū rerū eēt

suā quiq; culpam authores ad negocia transferūt. Quod si hoibus bonarū rerum tanta cura esset,quāto studio aliena, ac nihil pfutura,multūq; ēt periculosa petunt : neq; magis regerent casibus:q̄ regerent casus,& eo magnitudinis procederent:ubi pro mortalibus:gloria æterni fierēt. Nam uti genus hoium compositum ex corpore & anima est.Ita res cunctæ studiaq; omnia : alia corporis, alia animi naturam sequunt.Igitur præclara facies,magnæ diuitiæ, ad hoc uis corporis, & alia huiuscemodi omnia breui dilabuntur.

ipsis hoibus:quāto studio petūt aliena : ac nihil pfutura & multū ēt periculosa. Docet qūo possint hoies facere:ne regāt a fortuna:sed ipsi regant fortunā:& qūo possint ex mortalibus immortales fieri nō natura:sed æternitate gloriæ. Et ita pstat in pposito:ut ostēdat falso hoies cōqueri:q natura humana sit breuis:& q a fortuna regat.Dicit.n.si hoies tanto studio bonis artibus & uirtutibus opam darent : quāto studio caduca:& nihil pfutura q̄runt.pfecto nō magis regerent a fortuna:q̄ ipsi infortunati regerēt:& ad eā magnitudinē puenirent ut p mortalibus: gloria immortales fierēt.⁋ Bonarū rerū.Oino tria sunt genera bonorū,uidelicet bona animi, bona corpis,bona fortunæ:bona animi sunt uirtutes,uidelicet,iustitia,prudentia,fortitudo. Temperantia.Iustitia autē diuidit in has ptes.s.religionē,pietatē,gratiā,uindicationē.obseruantiā & ueritatē.Prudētiæ ptes sunt memoria,intelligentia,prouidentia.Partes fortitudinis,magnificentia,fidentia,patiētia,pseuerātia. Tēperātiæ ptes:cōtinētia,clemētia, modestia.Hæ igit uirtutes,earūq; ptes bona animi dicunt,q̄ stabilia sunt,nec a possidēte possunt auferri. Bona corpis, sunt incolumitas,sanitas,uelocitas,uires,pulchritudo,& hæc instabilia sunt.& breui tpe dilabunt. Bona uero fortunæ sunt diuitiæ:honores,dignitates.Et hæc quoq; bona nequaq̄ stabilia sunt,sed p arbitrio fortunæ ferunt,licet xpiana religio fortunā tollat,& cūcta nutu diuino regi,atq; euenire confirmet.Dicit ergo Salustius.Si hoies bona animi,tāto studio,atq; solicitudine q̄rerent:quāto studio q̄runt bona corpis:atq; fortunæ,q̄ sunt caduca,& instabilia profecto nō magis regerent a fortuna:quā ipsi regerent fortunā,& ex mortalibus gloria æterni fierēt.⁋ Bonarū.s.bonarū ai,q̄ sunt uirtutes,qs supra posuimus.⁋ Aliena.i.extranea,a nobis.i bona fortunę,sicuti sūt diuitiæ,q̄ bona externa dicunt:qa sūt extra nos.⁋ Ac nihil pfutura,q̄ nihil pdesse possunt:immo plærūq; obsunt.⁋ Periculosa,qs nescit,diuitias multis sæpe periculo & exitio fuisse.⁋ Petūt,appetūt:q̄runt.⁋ Neq; regerent magis a casibus.Causa quare hoies putāt naturā humanam casibus fortunæ esse subiectam,hæc est:qa sequunt ea bona:q̄ reuera fortunæ subiecta sunt,sicuti sunt diuitiæ,q̄ cū ab eis auferunt,dicunt naturā humanā fortunæ eē subiectā.Sed sequant bona ai,sequant uirtutes, q̄ ab eis auferri non possunt,& tunc intelligent id qđ est uerū,uidelicet naturā humanā casibus fortunæ,non esse subiectā.⁋ Et eo magnitudinis pcederēt.i.ad eā magnitudinē puenirēt.⁋ Gloria æterni.ubi sunt mortales,efficerent immortales,nō qa nō morerent:sed qa post mortē facta eorū uiuerēt.⁋ Nā uti.Ordo.ita res cūctæ,& oia studia nr̄a sequunt,alia naturā ai,alia naturā corpis:uti p sicut genus humanū cōpositū ē ex ai a & corpe.⁋ Nā uti.Ostēdit qūo fieri possit,id qđ dixit.s.ut hoies ex mortalibus,gloria imortales,& æterni fieri possint.Dixit.n.Sicut hō cōpositus est ex aia & corpe:aia aūt imortalis est:corpus uero mortale,sic ēt oēs res,& oia,quæ facimus,alia sunt mortalia,alia uero immortalia. Mortalia sunt ea,q̄ ptinent ad corpus,sicuti est pulchritudo diuitiæ.Nam ista ptinēt ad corpus,& ad tps pereūt.Immortalia uero sunt ea:q̄ pertinēt ad aium,siue ad aiam sicuti sunt ea,q̄ exercent consilio prudētia & ingenio,& hoc breuiter dicit. Bona ai immortalia sunt:sicut ipsa aia.Bona corpis,& fortunæ sunt mortalia,sicuti corpus.Si ergo ex mortalibus:imortales effici cupimus:sequamur bona ai,& omittamus,ac cōtemnamus bona corporis,& fortunæ,qa illa sunt æterna,& immortalia:hæc uero mortalia,& corruptibilia.⁋ Studiaq; oia.i.oia exercitia.s.q̄ facimus,& exercemus.⁋ Alia sequunt naturam corporis,sicuti sunt bona corporis,& fortunæ:quæ sunt mortalia,& corruptibilia,sicuti corpus:alia sequunt naturam ai,& hæc sunt bona ai.quæ sunt imortalia,sicut ipsa aia.⁋ Igit pclara facies.Ostendit,quæ sunt ea,q̄ sequunt naturam corpis,& q̄ sunt illa,q̄ sequunt naturā ai,dicit ergo,pulchritudo corpis,magnæ diuitiæ,pterea uis corpis, & cætera hmōi,quæ ponuntur in numero bonorum corpis,uel fortunæ,sequuntur naturam corporis,quia sunt mortalia,sicuti corpus,& breui tēpore pereunt.⁋ Ad hoc.i.præterea.⁋ Dilabunt:cadunt & pereunt,sicuti corpus.

Bonorū genera

Mortalia Immortalia

ASCE.

CQVIq; authores transferunt suam culpā ad negocia.i.difficultatem rerū,quod nimiū graphice Seneca in epistolis docet,ostendens esse q dicant se nō esse sumptuosos,sed ita esse mores ciuitatis &c.⁋ Quod si tāta cura rerū bonarū.i.utilium esset hoibus.i.si hoies haberent tantam curā bonarū rerū,quāto studio.i.quanto conatu & diligentia,petunt aliena.s.ab utilitate:ac nihil pfutura.i.nihil utilitatis allatura & ē multum periculosa,neq; regerent magis casibus.i.incertis euentibus rerū:qa cum nihil prospiciant faciunt sm euenta quasi pro necessitate,q̄ regerent casus,qa sapiens dominabitur astris.Et ut dicit Iuuena.Nullū numen habes si sit prudentia,sed te Nos facimus fortuna deā cæloq; locamus. Ideoq; dicit philosophus q quanto minus est in aliquo sapientiæ tanto plus est in illo fortunæ,quia tāto plura eueniūt illi a casu.Stulti autem regunt a casibus:quia cogunt facere sm necessitatē immergentē:sapientes autē regunt casus,qa prouidentia sua quæ perniciosa accidissent si non fuissent pulsa sic præueniendo regūt,ut minus noceant.Et quia prudentes regunt casus,iō prudenter dixit Maro in principio æneı.tot uoluere casus Insignē pietate uirū,tot adire labores Impulerit.⁋ Et mortales pcederēt.i.puenirent eo.i.ad id magnitudinis.i.ad eā magnitudinem,ubi.i.in quo,aut in qua magnitudine fierēt p mortalibus.i.ubi nūc sunt mortales:æterni.i.ut æther semper duraturi & ita imortales,nā uti.i.quēadmodū genus hoium est cōpositū ex corpore & aia ita cunctæ res & oia studia sequunt naturam,alia sup.sequūtur naturā corpis:qa cū corpibus intereūt,alia sequunt naturā ai.i.ut aius æterna sunt.Dat exēpla primo de seqntibus naturā corpis dicēs.⁋ Igit facies.i.figura oris,pclara.i.ualde formosa & q̄si resplendēs:magnæ diuitiæ,adhoc.i.insuper uis,i.robur & fortitudo corpis & oia alia huiuscemodi q̄ corpus sequūt:dilabunt.i.decidūt & itereūt:breui.s.tpe.

IOAN. CHRI. ¶CAT ingenii. Nūc ostēdit, q̄ sint illa, q̄ sequunt̄ naturā ai. & imortalia sunt, sicuti sunt aia. ¶ Ingenii egre. fa. i. pclara facta ingenii. sicuti ē dare opam p hiæ, res gestas mādare memoriæ, causas forēses oratoria facultate tractare, & eas scriptis ac memoriæ cōmēdare, cōsilio iuuare rēpu. hæc & hm̄ōi pclara ingenii, ac uirtutis opa immortalia sunt sicuti aia. ¶ Postremo cor. Ordo est. Postremo sic est finis bonoꝝ corpis, & bonoꝝ fortunæ. i. sicut est initiū: ac si diceret. qd opus est multa dicere, bona corpis & fortunæ. sicuti hn̄t principiū, sic & hn̄t finē, qa necesse est, ut oē qd' orit̄. aliqn̄ moriat̄. & oē qd' crescit. aliqn̄ senescat, & ad finē aliqn̄ pducat̄. Sed alia est rō ai, qa aius æternus est, & ppterea opa eius æterna sūt

Aeternū silr. Aeternū dicimus, qd est sine principio & fine, sicuti est deus, qui nec principiū hēt nec finē. Sed aia licet finē non hēat, tn̄ hēt principiū, qa a deo creata est. ¶ Oiaq; orta occi. i. oia q̄ sunt nata aliqn̄ moriūt̄.

Occido Et occido media correpta significat morior. media uero pducta significat interficio. primū a cado. secundū a cedo cōpositū est. ¶ Aucta: qua crescūt. ¶ Aius incor. i. incorruptibilis: & imortalis. ¶ Aeternus. i. q finē non hēt. ¶ Rector hu. ge. qa aio & uirtute eius cūcta gubernant̄. ¶ Agit. i. regit. Virg. in. i. æneī. Tros tyrusq; mihi nullo discrimine aget. i. reget. ¶ Hēt. i. tenet & intelligit: nā hēre significat itelligere, ut ait Dona. i Terētiū. Quod. n. tenemus corpe hēmus quoq; cōe aio, qd' hēmus intelligimus. ¶ Neq; se hēt ipe aius nō intelligit̄. ¶ Quo. i. pp qd'. Nūc cōcludit dicēs. Cū hæc ita sint: rephēdēdi sūt magnope illi, q in uita sua tātūmō curā corpis hn̄t, aium aūt atq; ingeniū incultū & inexercitatū relinquūt: cū multæ sint artes, ac multa studia: in qbus: si aium & igeniū exercere uellēt: sūmā laudē & gloriā cōpare possent: & hoc ē qd' dicit.

At ingenii ægregia facinora, sicuti aia immortalia sunt. Postremo corpis, & fortunæ bonoꝝ, ut initiū, sic finis ē. Oiaq; orta occidūt, & aucta senescunt. Aius incorruptus æternus rector humani gn̄is agit atq; hēt cūcta, neq; ipse hētur: quo magis prauitas coꝝ est admirāda: q corpis deditī gaudiis, p luxū, & ignauiā ætatē agūt. Cæteꝝ ingenium, quo neq; melius, neq; amplius aliud ē in natura mortaliū, incultu atq; secordia torpescere sinunt, quū pſertim tam multæ, uariæq; artes animi sunt qbus summa claritudo parat̄. Verum ex his, magistratus, & imperia. Postremo omnis cura rerū publicarum, minime mihi hac tempestate cupienda uidētur.

¶ Prauitas. i. puersitas. ¶ Corpis gau. i. uoluptatibus. ¶ Per lu. atq; ignauiā ætatē agūt. i. uiuūt luxuria, & ignauia. ¶ Cæteꝝ. i. sed. ¶ Amplius. i. maius: nihil. n. ē melius: aut maius igenio i natura hois: qa p exercitationē igenii, sūma qq; claritudo cōpat̄. ¶ Incultu. i. ignauia: in exercitatiōe: qa nō exercēdo igeniū torpescit. ¶ Secordia. i. negligētia. ¶ Torpescere: marcescere, corrūpi. ¶ Sinūt: pmittūt. ¶ Quū pser. tā multæ. Paulatim descēdit ad id: qd' supra diximus: uidelicet, ut oñdat rōnē cōsilii sui: qre: omissa cura, & administratōe reip. se ad historiā scribēdā cōtulerit. ¶ Tā mul. uariaeq; sunt artes ai, multa. n. sūt studia: ac multæ artes: in qbus aium: & igeniū exercere licet: ad gloriā cōparādā, ueluti dare opam phiæ: in administratiōe reip. uersari: cās: forēses tractare, historiā cōscribere: hæ oēs artes aio: atq; igēio exercēt: ex qb' sūma claritudo cōpat̄. ¶ Claritudo, gloria: fama. ¶ Parat̄. i. cōpat̄, & acqrit̄. ¶ Veꝝ ex his: tribus supra gn̄alr docuit: quēadmodū hoies possint ad sūmā gloriā puenire: si uidelicet cōtēnere nelint bona corpis & fortunæ: & amplecti bona ai uidelicet uirtutes, & si nō patiāt̄ aium: & ingeniū suū ocio: & ignauia torpescere: pſertim: cū multa sint studia: ac multæ artes, in qbus illud ualeāt exercere. Nūc spāliter ad cām suā descēdit, ut oñdat, in qua arte potissimū ingeniū suū exercere uoluerit. Dicit. n. cū administratio reip. una illaꝝ artiū sit, in qbus si aius, & ingeniū exerceant̄: sūma gloria cōparari pōt. Nō placuit mihi hoc tpe in hac arte ingeniū meū exercere: & ppterea me ad aliā artē, atq; ad aliud studiū cōtuli: uidelicet ad historiā scribēdā, qm̄ inter cætera studia, hoc maxime utilissimū est memoriæ mādare res gestas: & ita hōesto noie factū suū excusat. Nā quū pp flagitia sua turpiter a senatu repulsus: administrationē reip. relinqre coactus sit: dicit se nō coactū, sed spōte: & certo iudicio rēpu. reliqsse, qa uidelicet honores: & magr̄atus darent̄ nō uirtute pditis, sed ambitione corruptis, & hac de cā relicta rep. se ad historiā scribēdā cōtulisse. ¶ Veꝝ ex his artibus. Multæ & uariæ sunt artes ai, ex qbus summa gloria cōparat̄, sed ex his artibus administratio reipu. hoc tpe mihi nō uidet̄ ēē cupiēda. ¶ Veꝝ. i. sed. ¶ Magr̄atus, officia publica, ut ptura, ædilitas: & tribunatus. ¶ Impia. ut erāt cōsules, & pcōsules, ac ēt ptores. ¶ Nā erāt ptores urbani, & ptores puinciaꝝ. ¶ Hac tēpestate. i. hoc tpe. ¶ Quoniā neq; uirtuti honos dat̄. Reddit cām, qre administratio reipu. hoc tpe sibi nō placeat. Dicit. n. hoc tpe nemo p uirtutē ad honores aspirat. i. nemo per uirtutē honores assequi pōt. Et qa occurrebat illud. Si non potes o Salusti per uirtutē honores adipisci, adipiscare p fraudē, & ambitionē, sicut multi faciūt. Sed hoc quoq; ostēdit non esse faciēdū. Dicit. n. illi q p latrocinia, & uim, & fraudē, & ambitionē honores: & magistratus assequuntur: in magno periculo uersantur, ualde enim periculosum est, uelle per uim patriam regere, & rempub. administrare. etiā si delicta, & peccata corrigas, quia si postea reꝝ condicio mutet̄, imminēt tibi hæc mala ab his, quoꝝ delicta correxisti. uidelicet cædes, exilium, direptio bonoꝝ tuorum, & alia hm̄ōi mala. Si autē delicta, & peccata non corrigas, dementia summa est uelle regere & nihil proficere.

ASCE. ¶CAT. i. sed ecōtrario, egregia facinora igenii sūt imortalia: sicut aia sup. imortalis est. ¶ Postremo. i. denique: ut initiū est corpis & honoꝝ fortunæ: sic ē & finis. ¶ Aius exñs incor. i. mo incorruptibilis (Sæpe. n. pticipia in us p uerbali ponūt̄. ut

Participia pro uerbalibus aut illaudati nescit busiridis aras, in georg. & ænei. vii. Diues in accessos ubi solis filia lucos. i. inaccessibiles quos nemo accedere dēat). & æternus, qa finē nō hēt. nec fm̄ hūc, pricipiū alr̄ si ortū diceret, & interituꝝ cēseret. Credebāt. n. sequētes pythagorā aīos icreatos æterno sq; certo nūero hēri & i alia corpa trāsire, agit. i. ipellit & ducit cūcta, neq; hētur. i. dirigit̄ uiolēter a quouis, qd' ueꝝ ē pp liberū arbitriū. Vim tn̄ oēm pdurādi & regēdi ab eo, a quo & initiū hēt a deo. ¶ Quo ma. Sācte cōcludit malā opinionē puersamq; uitā hoium nō naturā eē culpādā, cū plæriq; neglecto aio q æternus ē, corp' caducū colāt, ac foueāt dicēs. ¶ Quo. i. quocirca uel pp q, magis admirāda ē prauitas. i. iniqtas & puersitas coꝝ, q dediti gaudiis corpis agūt ætatē p luxū. i. mollitiē & ignauiā. i. pigritiā. ceteꝝ. i. sed, sinūt. i. pmittūt, igeniū. i. uim ai: quo neq; melius, neq; āplius. i. maius ē aliud. s. qcq̄ i natura. i. tota substātia naturali mortaliū. i. hoium, sinūt dico torpescere. i. marce

Secors scere q̄si torpore ē pigritia puenire, incultu, atq; secordia. i. pusillanimitate, q̄ ē seorsū. i. sepata a calore cordis, uñ & se

Segnis gnis seorsū ab igni q maxi e activus dr̄. ¶ Præserti cū sint multæ & uariæ artes ai qb' sūma claritudo. i. nobilitas clarissima parat̄. i. acqrit̄. Ita ut nō sint audiēdi q se cessare dicāt eū nō hēant qd bōi agāt. ¶ Veꝝ ma. & ipe. & postrēo. i. ut uno uerbo ꝯplectar: ois cura reꝝ pub. uidet̄ mihi ex his q̄ ai uirtute gerūt, mime cupiēda ac tēpestate. i. tpis nr̄i statu puerso.

¶QVONIAM

QVONIAM neq̃ uirtuti honos daṫ, aut p uirtutẽ puenit ad honores & magr̃atus, aut p fraudẽ, & uim, & ambitionem. Sed hoc tpe per uirtutẽ non puenit per fraudẽ uero, & ambitionẽ puenit qdẽ, sed cum magno periculo, & hæc est cã, quare hoc tpe administratio reip. mihi nõ placet. Neq̃ uirtuti honos daṫ. i. qa hoibus uirtute p̃ditis hoc tpe non danṫ honores, & magr̃atus, sicut cõsulatus, p̃tura: cẽsura, & ædilitas, tribunatus, imperia. Imprium dr̃ pprie p̃tura, & cõsulatus, qñ aliqs in puinciam mittiṫ cũ officio publico, & exercitu, sicuti qñ Cæsar missus ẽ in Galliã cũ quattuor legionibus pcosul. hic dicebaṫ, eẽ cũ impio. Virtuti. i. homini uirtute p̃dito & ornato. Neq̃ illi quibus per fraudẽ ius fuit, **IOAN. CHRI.**

Quoniã neq̃ uirtuti honos daṫ, neq̃ illi qbus: p fraudẽ jus fuit, utiq̃ eo magis tuti, aut honesti sunt. Nã ui qdẽ regere patriã, aut parentes, q̃q̃ id possis, & delicta corrigas, tamen importunum est, quum præsertim. Oẽs rex̃ mutationes, cædem fugam, aliaq̃ hostilia portendant, frustra autem niti, neq̃ aliud se fatigando, nisi odium quærere, extremæ demẽtiæ est: nisi forte quẽ inhonesta & perniciosa libido tenet, potẽtiæ paucorum decus atq̃ libertatem gratificari suam.

utiq̃ tuti, aut eo magis hõesti sunt. i. neq̃ illi, qui assequunṫ magr̃atus, & honores p uim & fraudem, & ambitionẽ sunt tuti, qa in magno periculo uersanṫ, & qdo uersanṫ in magno periculo: ipse subdit cãm: qa periculosum ualde est p uim patriã regere uelle: etiam si possis, & si delicta corrigas, sicut iustũ est. Sed quare periculosum ẽ per uim patriam regere: qa si postea status rex̃ muteṫ: hæc oia mala iminent tibi ab his: quox̃ delicta correxisti, & qui nolebãt regere rempu. uidelicet, cædes: exiliũ, direptio bonox̃ tuox̃, & alia mala his similia. Et hoc est: qd̃ dicit. Per fraudẽ. i. per ambitionẽ, per uim. Ambire est blãditiis circũuenire. Qui ergo p ambitionẽ magr̃atus obtinere uolebant, pp̃ter largitiõe pecuniax̃, & mũex̃ corrũpebãt. **Ambire** aliqñ cõuiuia populo exhibebãt, & eo mõ fauorẽ populi sibi cõciliabãt. Ius fuit. i. ptãs publica fuit. i. illi, q magr̃atum assecuti sũt p fraudẽ. Utiq̃ tuti, nõ sũt tuti: qa in magno piculo uersanṫ, & stati cãm ipse subiũgit. Aut eo. i. pp̃ id, uidelicet, qa assecuti sint magr̃atũ. Magis hõesti sũt. i. pp̃ eũ magr̃atũ, quẽ p fraudẽ assecuti sũt, nõ sunt magis honorati: qa magr̃atus sic acq̃situs, nõ tã illis honori est, q̃ dedecori, uel qdẽ melius ẽ, nõ sũt magis hõesti. i. nõ sũt magis boni, nõ sũt meliores: neq̃. n. honor hoi uirtutẽ aut bõitatẽ addit. Nã qdẽ regere. Quare dixit, q illi nõ sũt tuti, q honores assequũtur p fraudẽ, & uim, qa piculosum ẽ p uim p̃riã regere uelle. Et hoc ẽ: qd̃ dicit. Regere ui parẽtes, hoc qd̃ dicit de parẽtibus, iõ dicit, ut õndat tã turpe eẽ p uim p̃riã regere uelle, quã ẽt eẽ turpe, si qs p uim parẽtes, p̃riamq̃ suã, regere uellet. Õndit ergo Salustius, turpe eẽ. & piculosum p̃riã, & parẽtes regere uelle p uim. Nã qdẽ regere p̃riã: & parẽtes. Ordo est. Nam regere ut parentes, aut patriã, tamen est importunũ: q̃q̃ possis id, & q̃q̃ delicta corrigas, p̃sertim quũ oẽs mutatiõẽs rex̃ portãt cædẽ, fugã, & alia hostilia. q̃q̃ id possis. s. facere, ac si diceret, ẽt si possis p uim p̃riã regere, & eius delicta corrigere, tñ nõ debes, qa & turpe ẽ & piculosum. Importunũ. i. incõmodũ & piculosum. Importunũ, q̃si sine portu. **Impor-** Mare aũt qd̃ caret portu ualde incõmodũ ẽ: & periculosum. Oẽs rex̃ mu. qa si muteṫ status rex̃, ut q tui erãt inimici, **tunum** in rep. obtineãt postea pricipatũ iminẽt tibi hæc mala. Cædes, exiliũ & alia hmõi mala. Fugã. i. exiliũ. Aliaq̃ hostilia, alia mala, q̃ hostes facere solẽt: ut ẽ direptio bonox̃. Portẽdãt. i. denũciẽt. Frustra aũt niti. Vide qd dicat. Velle regere p̃riã p uim, ẽt si possis, tñ est turpe: & piculosum. Velle aũt regere p uim, & nõ posse: hæc est sũma stultitia, & hoc est, qd̃ dicit. Frustra aũt niti. Ordo aũt ẽ. Sed extremæ demẽtiæ frustra niti, neq̃ q̃rere aliud: nisi odiũ fatigando se. Et hoc dico: nisi forte quẽ inhõesta, & pniciosa libido tenet, gratificari suũ decus: atq̃ libertatẽ suã potẽtiæ paucox̃. Frustra aũt niti. i. cõtẽdere, ut p uim regas p̃riã, & nihil pficere: nisi acq̃reṫ odiũ est sũma stultitia: nisi forte aliqs sit, q cupiat gratũ reddere magr̃atũ suũ, & honorẽ ac libertatẽ potẽtiæ paucox̃. Odiũ q̃rere. i. acq̃rere. Extremæ demẽ. i. sũmæ stultitiæ. Nisi for. quẽ lib. pni. te. dico q ẽ extremæ demẽtiæ aliquẽ niti frustra, nisi illũ: quẽ inhõesta. i. turpis & pnitiosa libido. i. pnitiosa cupiditas gratificari. i. pnitiosa libido, & cupiditas gratificandi tenet. Potẽtiæ pau. ueluti potẽtiæ Cæsaris & Põpei, q rẽp. p arbitrio suo uersabãt. Salust. n. floruit tpib⁹ Cæsaris & Põpei. Multi ergo ambitiosi erãt: qa oia picula subire nõ dubitabãt ut se gratos redderẽt Põpeio, uel Cæsari, qm̃ decus & libertatẽ suã in his positã eẽ uolebãt. Decus, honorẽ. Gratificari, gratiã faceṫ. Quid ẽ gratificari libertatẽ suã, & dec⁹ potẽtię paucox̃: nisi libertatẽ suã: & decus potẽtiæ paucox̃, gratis cõcedere: & libertatẽ, ac decus suũ p potẽtia paucox̃ piculis expõere, ut eis gratos faciãt.

QVONIAM neq̃ honos. i. honor datur uirtuti cũ dicit Iuue. saty. i. Aude aliqd breuibus gyaris & carcere dignũ. **ASCE.** Si uis eẽ aliqd. pbitas laudaṫ & alget Criminibus debẽt hortos, p̃toria. mensas. Argentũ uetus & stantem extra pocula caprũ) neq̃ illi qbus fuit. s. cõcessum (qd̃ uocabulũ qdã addiderũt sed nõ est necessarium) ius. i. iurisdictio: p fraudẽ, qm uirtuti nõ est locus: sunt utiq̃. i. certe eo. i. pp̃terea q iurisdictionẽ hñt: magis tuti, qa in summo piculo uersanṫ cũ tot sint seditiosi & factiosi & nõ iustis suffragiis ius obtinuerint, aut magis honesti. i. maiore honore digni aut habiti, qa & sũt & sciunṫ p fraudẽ ius adepti. Nã qdẽ. i. certe, regere p̃riam aut parẽtes ui, q̃q̃ & possis. s. facta ptãte publica, & corrigas delicta: ita ut ẽt utiliter regas: tñ est importunũ. i. impertinẽs, & indecẽs, qa p̃ria & parẽtes uolũt libere, hoc est p liberis suffragiis electos regi, neq̃ cõmodũ est. p̃sertim cũ oẽs imitatõẽs rex̃. i. regiminũ & rectox̃: portẽdãt. i. futura demõstrent, cædẽ. i. occisionẽ. fugã & alia hostilia. s. bonox̃ publicationẽ. exulationẽ. icarcerationẽ. cũ alterius factiõis hoies gubernacula suscipiũt aũt p sed, niti. i. conari & moliri aliqd frustra. i. neq̃q̃ & sine p̃mio, neq̃ q̃reṫ. i. acq̃reṫ fatigãdo se aliud s. q̃q̃, nisi odiũ, qa q reip. bñ facit, nulli fecisse uideṫ, cũ a nullo mercedẽ suscipiat: q uero male, oibus iniurius uideṫ, & ita nihil q̃rere p̃ter odiũ ex sũmo labore, ẽ extremæ. i. sũmæ dementiæ. Sane extremũ dicim⁹ poti⁹ de malis siue culpæ siue poenæ q̃ de bonis: ut extremus labor. extrema demẽtia. extremũ suppliciũ sic & ultimũ. qd̃ phisica rõe cõpatũ Seruius autumat ad illud qd̃ de fama dr̃ æneí. iiii. Extremã (ut phibẽt) cœo enceladoq̃ sororẽ dicẽs. Extremã. i. pessimã. Vñ q de medicina tractãt dicũt utiliores eẽ q nascũṫ ultimi. Quocirca qdã hinc ius primogenituræ natũ uolũt: sed ad ordinẽ. **Extremum** Extremæ de. nisi forte in eo quẽ libido inhonesta. i. cõtra honestatẽ suadẽs utpote p̃riæ habenas ui occupare: & pniciosa. i. ad necẽ usq̃ dãnosa tenet. i. iuadit & cogit sicut eũ quẽ hẽt in possessione sua: gratificari. i. gratis facere & impẽdere potentiæ paucox̃. s. ambitiosox̃: ut postea Cæsaris aut Pompei. aut Augusti. decus idest honorem & libertatẽ suam. hoc est stulte agunt q labores sumũt ut nihil mercedis p̃ter odium suscipiãt: nisi forte tales sint q uelint gratificari oia sua. i. oia facere grata & cõmoda: qbusdã potentibus, qui nõ minus demẽtes sunt. Si ordo hic est libido gratificari ponitur more græcorũ pro gratificandi. Sin libido tenet gratificari. tenet ponitur quasi pro cogit.

Cæterꝝ ex aliis negociis, quæ igenio exercent͂: in primis magno uſui eſt memoria reꝝ geſtaꝝ: cuius de uirtute, qa multi dixere: puto p̃tereundũ ſimul, ne p̃ inſolẽtiã qs exiſtimet memet ſtudiũ meum laudãdo extollere. Atq; ego credo fore, qui (qa decreui p̲cul a repub. ætatẽ agere) tanto tã q; utili labori meo nomen inertiæ imponat. Certe quibus maxima induſtria uidet͂ ſalutare plæbẽ, & conuiuiis gratiam q̃rere.

IOAN. CHRI. ¶CAETERVM. Ordo eſt. Cæterꝝ memoria rerum geſtaꝝ in primis eſt magno uſui, ex aliis negociis, quæ exercentur ingenio. Supra monſtrauit, quare ſibi nõ placeat adminiſtratio reip. Nũc dicit: quẽadmodum ex oibus aliis artibus & ſtudiis: quæ ingenio & aĩo exercent͂: maxime utile ſibi uiſum ſit hiſtoriã cõſcribere. ¶ Ex aliis negociis. i. ex aliis ſtudiis: & artibus. Multæ. n. ſunt artes animi: qbus gloria cõparat͂, ſicuti ſupra diximus dare operã philoſophiæ: in adminiſtratione reip. uerſari cauſas tractare forenſes, hiſtoriam cõſcribere: & multa alia, excepta ergo adminiſtratione reipu. quæ mihi hoc tp̃e nõ placet: ex oibus aliis artibus: maxime utilis uiſa eſt hiſtoria: & p̲pterea me ad hanc ſcribendã contuli. ¶ In primis: præcipue, maxime. ¶ Magno, uſui. i. magnæ utilitati: dicimus. n. hæc res magnæ utilitati eſt mihi. ¶ Memoria reꝝ geſtaꝝ. i. hiſtoria. Inter annales: & hiſtorias hoc intereſt:

Annales Hiſtoria qa annales dicunt͂ eoꝝ tempoꝝ, quæ ætas noſtra nõ nouit: hiſtoria eſt eoꝝ annoꝝ: uel temporum, quæ uel uidimus, uel uidere potuimus: dicta ἀπὸ τοῦ ἱστορεῖν. i. a uidendo, tamẽ iſta licenter confundit authoritas: ut Virgi. Et uacet annales noſtroꝝ audire laboꝝ annales poſuit pro hiſtoria. ¶ Cuius de uirtute. Nolo inquit laudare hiſtoriam, quia multi ſcriptores eã laudauerũt: & ẽt ne uidear p̲ ſupbiã laudare ſtudiũ meũ. Et hoc ẽ quod dicit. Ordo eſt. Puto eẽ p̃tereũdũ, qa multi dixerũt de uirtute, cuius. i. illius hiſtoriæ, ſimul. i. & ne qs exiſtimet, me extollere laudãdo memet: & ſtudiũ meũ p̲ inſolẽtiã. ¶ Prætereundũ. i. trãſeũdũ. ſ. eſſe: ne dicã aliq̃d de laude hiſtoriæ: uidelicet q̃ utilis ſit. ¶ Simul. i. & p̲ inſoletiã, arrogãtiã & ſuperbiã. Nam arrogans uidet͂, qui facta ſua laudat. Atq; ego. Ordo is eſt. Atq; ego credo fore. ſ. aliquos: qui imponãt nomẽ inertiæ tanto, & tã utili labori meo: quia decreui agere ætatẽ procul a rep. Credo inquit. fore nõnullos: qui uocabũt: & appellabũt me inertẽ, & ignauũ, quia ſubtraxi me ab adminiſtratione reip. & me ad hiſtoriã ſcribẽdã cõtuli. ¶ Agere ætatẽ p̲cul a rep. i. uiuere p̲cul ab adminiſtratiõe. & cura reip. ¶ Labori meo. ſ. ſcribẽdi hiſtoriã. ¶ Certe quibus, Scis qui erũt illi: q me inertẽ uocabũt, ambitioſi q̃ blãdis ſalutationibus ſplẽdidiſq; cõuiuiis aurẽ popularẽ ſibi cõciliare conant͂: q p̲ uirtutẽ ad honores aſpirare nõ p̄nt ad eos populo corrupto p̲ ambitionẽ accedũt. ¶ Certe. Ordo eſt. Certe: ſubaudi illi imponẽt nomẽ inertiæ qbus uidet͂ maxima induſtria ſalutare plębẽ & q̃rere gratiã cõuiuiis. ¶ Salutare. Vulgo dr̃ uiſitare.

Treſ ordineſ urbis Ro. ¶ Plæbẽ: plæbeios hoĩes: ut eos fautores habeãt in petitione magiſtratuũ. Tres ordines erant Romæ ordo ſenatorius ordo equeſtris. ordo plæbeius. Senatus prouincias regebat: ordo equeſtris uectigalia Reipu. adminiſtrabat: plæbs bella gerebat. Ex his tribus ordinibus populus Ro. cõſtabat. ¶ Et cõuiuiis: p̲ cõuiuia. Solebant. n. q ad honores inhiabãt, & paulo potentiores erãt: ingentia conuiuia populo exhibere: ut hac liberalitate ſibi fauorẽ populi cõciliarẽt. qđ ſuper oẽs effuſo ſumptu: feciſſe Cæſarẽ legimus. ¶ Gratiã querere, gratiã, & fauorẽ acq̃rere. ¶ Qui ſe reputauerint. Ordo eſt. Profecto illi exiſtimabũt me mutauiſſe iudiciũ animi magis merito q̃ ignauia, & maius cõmodũ uentuꝝ reip. ex ocio meo: q̃ negocio alioꝝ: ſi qui, ideſt illi reputauerint, & quibus tẽporibus ego ſum adeptus magr̃atum & quales uiri nequiuerint aſſequi idẽ. ſ. quod ego adeptus ſum: uidelicet magiſtratum: & poſtea quæ genera hominum peruenerint in Senatum. Illi inquit intelligent: me non propter ignauiã: ſed iuſtis de cauſis ſubtraxiſſe ab adminiſtratione reipublicæ & me ad hiſtoriam ſcribendam cõtuliſſe, ſi conſiderare uoluerint: quibus ego temporibus ſum adeptus magiſtratum, & quales uiri non potuerint aſſequi illũ magiſtratum, & ſi cõſiderabunt: quæ genera hominum peruenerint in ſenatũ. Nã hoc tẽpore uenerunt in ſenatũ homines ſordidi: & ignobiles: qui maieſtatẽ Senatus ignobilitate ſua polluunt. Et p̲pterea ego pati non potui: uerſari in adminiſtratione reipublicæ: cum uiderem Senatũ electũ non ex nobilibus, & ſapiẽtibus: ac p̃ſtantibus uiris: ſed ex omni fece hominũ cõmixtũ atq; pollutũ, & ideo mutat cõſiliũ: & iudiciũ animi mei ut nollem diutius uerſari in adminiſtratione reipu. ſed potius hiſtoriã cõſcribere: præſertim quũ ego iã p̲functus eſſem honoribus in rep. & eũ magiſtratũ eſſem aſſecutus: quẽ ſũmi, & præſtãtes uiri aſſequi nõ potuerũt. Et hoc ẽ quod dicit.

ASCE. Hiſtoriæ commoditates ¶CAETERVM ex aliis negociis. Tãgit emolumẽta p̲uenientia ex hiſtoriis ut inſtituti ſui rationẽ cõmẽdet ſed id p̲ q̃ parce ac ſobrie, ne aut arrogãs aut inſolens uideat͂. Cæterꝝ hiſtoriæ cõmoditates Philip. Beroaldus uir ſane q̃ diſertus & oppido q̃ diligẽs abũde proſequit͂: qa ex eius lectiõe oium ætatũ oium gẽtiũ oiumq; populoꝝ res geſtas q̃ſi p̃ſentes intueri poſſum⁹, qđ q̃ti ſit Ci. declarat dicẽs. Nihil eaꝝ reꝝ ſcire q̃ anteq̃ naſcereris factæ ſũt, hoc ẽ ſp̲ eẽ pueꝝ. Et cũ ſenib⁹ ſit maior experiẽtia maiorq; fides p̲p uni⁹ ſæculi reꝝ cognitionẽ q̃to maior eẽ debet lectitãti hiſtorias: e qb⁹ tot ſæcula repetit. Eſt. n, hiſtoria teſtis tẽpoꝝ: lux ueritatis, magr̃a uitæ, nũcia uetuſtatis q̃ & oratori perq̃ eſt neceſſaria: q̃m ut inquit Quintilianus alere poteſt orationem, molli quodam ac iucũdo ſucco. Nec eſt fere condo in qua non alicuius rei geſtæ citetur exemplum. Eſt pręterea (inquit Beroaldus) operæ precium in uoluminibus hiſtoricorum omnis exẽpli documẽta ueluti in illuſtri monumento poſita intueri. Vnde pulchrum eſt (inquit Diodorus) ex aliorum erratis in melius inſtituere uitam noſtram, & quid expetendum quid ue fugiendũ ſit ex aliorum exẽplis poſſe cognoſcere. Proinde haud immerito Demetrius Phalereus Ptolemæum regem ſubinde admonebat, ut libros lectitaret quoniam quæ amici non audent principibus demonſtrare ea omnia in libris ſcripta reperiuntur. Hæc ex illo. Plura diximus in præfationibus ubi & differentiã hiſtoriæ ab annalibus & aliis p̃tibus diximus. Ordo aũt eſt. ¶ Cæterꝝ. i. ſed ut ad inſtitutũ redeam, memoria reꝝ geſtarum ideſt lectio hiſtoriæ, eſt ex aliis negociis. i. inter alia negocia quæ exercentur ingenio. in primis. i. præcipue magno uſui. i. utilitati: de cuius. ſ. memoriæ reꝝ geſtarum: hoc eſt hiſtoriæ: uirtute. i. ualore, quia multi dixere. i. dixerũt artificioſe. ego puto prætereundum. ſ. ſilentio. ſimul. i. pariter ob hanc cãm ne quis exiſtimet. i. cenſeat, memet. i. meipſum extollere laudãdo. i. per laudes, meum ſtudium. i. exercitiũ ſtudioſum. At. i. e conuerſo, ego credo fore. i. futuros eſſe inuidulos. ſ. qui imponãt labori meo tãto. i. tã magno: & tam utili: nomẽ inertiæ. i. ignauiæ: qa nõ ſine arte ſit licet abſq; magno labore uideat͂ ſcribi hiſtoria: qa ego decreui agere ætatẽ p̲cul a republica. i. ab adminiſtratione reipu. de qua re ſe in præfatione Catilinarii ẽt purgauit. Et Cicero in p̃fationibus officioꝝ. Certe illi imponant mihi nomẽ inertiæ quibus maxima induſtria. i. ſolertia & artificioſa grauitas uidet͂ ſalutare plæbẽ. i. captare beniuolẽtiã plæbis ex amica ſalutatione, & querere. i. acquirere gratiã. ſ. plæbeiorum, conuiuiis. i. epulo illis dato.

¶QVI SI

¶ QVI si reputauerint.i.cõsiderauerint. ⁋ Quibus ego tpibus, uidelicet quũ adhuc iuuenis essem, magistratũ adept⁹ sum, hoc ideo dicit, qa posset dicere aliqs, o Salu. Tu ideo nõ uis admistratiõe reipublicæ uersari, qa nõ speras te posse aliquẽ magistratũ cõseq. Rñdet hæc nõ est causa, qa quũ essem iuuenis: tũ magistratũ sum cõsecutus, quẽ summi, & excellentes uiri asseq nõ potuerũt, nunc in hac ætate iam matura multo magis me posse asseq magistratus sperare licet. ⁋ Quales uiri, uidelicet, pstantes, & excellẽtes. ⁋ Ipsum.s. quod ego sum assecutus: uidelicet talẽ magistratũ. Cicero in inuectiua cõtra Salustiũ obiicit ei, q quæstor. & ptor puinciã Africã expilauerit: ergo Salu. hunc magistratũ est assecutus qa ptor prouinciã Africã rexit, quẽ magistratũ Salustius sit assecutus, nõ legimus: sed itelligere possumus aliquẽ ex minoribus magistratib⁹: ut qsturã: ædilitatẽ, fortasse etiã præturã, sed in hoc nihil temere affirmamus. ⁋ Quæ genera homi nũ, uidelicet hoies sordidi, & ignobiles qui non erant digni, ut in Senatũ admitterent. ⁋ Magis, merito.i. iusta de cã. ⁋ Ignauiã.i. ppter ignauiã, qa laborẽ subterfugerẽ admistrãdæ reipublicæ, & iudiciũ animi mei mutauissem, ut existimarẽ melius esse historiã cõscribere, q̃ administrare rẽpu. ⁋ Maius cõmodũ.i. maiorẽ utilitatẽ. ⁋ Ex ocio meo. Duplex est ociũ: honestũ ociũ, & turpe ociũ. Ociũ honestũ dicit eorũ: q subtrahunt se a rebus gerẽdis, & in aliquo honesto, studio plurimũ occupant: sicuti multi philosophi tpibus suis fecisse legunt, q nequaquã se ad Rẽpublicã cõferebãt, sed se totos ad contẽplandã rerũ naturã tradebãt, sicut. Plato fecisse legit: q Rẽpublicã nõ attigit, sed totũ tps in philosophia cõsumpsit. Ociũ turpe dr eorũ, q laborẽ prorsus fugiunt, & se ignauiæ dedunt, nec ingeniũ, nec corpus exercẽtes. ⁋ Ex ocio meo.s. scribẽdi historiã. Quã ex aliorũ negocio, q rẽpu. administrãt. Ociũ pprie est illorũ, q ingeniũ in aliquo studio contẽplatiõis exercẽt: ut philosophi, historici: ut poetæ faciũt. Negociũ est illorũ: q in rebus gerẽdis occupant, ut sunt illi q in administratiõe reipu. uersant, in foro cãs agunt, q bella gerũt, & cætera hmõi faciũt. ⁋ Ex negocio.i. ex occupatiõe, & labore administrandæ reip. ⁋ Reipublicæ.i. in repu. ⁋ Nã sæpe ego audiui. Reddit rõnem q̃re utilius sit, historiã scribere q̃ administrare Rẽpublicã, & hoc est qd dicit. Historia est imago q̃dam, & figura, atq pictura earũ rerũ gestarũ, quã uiri gloriæ cupidi intuẽtes accẽdunt: & desiderio quodã uehemẽti inflãmant, ut ea facta imitent: q̃ in ipsa imagine historiæ depicta intuent. ⁋ Sic.n. inqt. Audiui Q. Maximũ, & P. Scipionẽ Africanũ: & alios claros uiros solitos dicere: auide, atq uehementer sibi accendi aium: cũ imagines maiorũ suorũ intuerent, qa ipsa imagine gesta pclara maiorũ in eorũ aio cernerent, q̃ imitari atq inseq cupiebãt. Quod si imago: uel pictura tantã habet uim ac uirtutẽ, ut aios intuentiũ uehementer accẽdat: qa in ipsa imagine quodãmodo cernãt facta illius: cuius effigiẽ intuent, quãto magis hoc facit historia, q̃ multo clarius: multoq expressius, quã statuæ uel pictura: nõ solũ egregie gesta, & facta: sed etiã dicta, & cõsilia: & aios clarorũ, atq excellentiũ uirorũ ante oculos ponat. ⁋ Nam sæpe ego audiui. Vere dico: q maius cõmodũ uenturũ est in rẽpublicã ex ocio meo scribendi historiã q̃ ex aliorũ negocio: qa animi hoium accẽdunt p historiã. Nam cũ legunt in historia excellentiũ uirorũ facta: accẽdunt, & inflammant animi eorũ, ut imitent ea facta: q legunt. ⁋ Sic enim audiui Quin. Maximũ, & Publiũ Scipionẽ solere dicere, q eorũ animi magnopere accenderent, cum excellentiũ uirorũ imagines intuerent, quia tũc in memoriã ueniebant facta uirorũ illorũ, quorum imagines intuebant, & sic animi eorũ accẽdebant, ut facta illorũ imitarent: q si per imaginem uel picturã tantopere accendunt animi, quãto magis accendent per historiã, quæ est imago multo expressior, atq pollicior. Nam imago uel pictura, tantũmodo exprimit corporis effigiẽ: sed historia exprimit effigiẽ animi, cõsilii, mentis, & hábitus: ut Cicero pro Archita poeta. An cum statuas, & imagines nõ animorũ simulachra, sed corporũ studio se multi summi hoies reliquerũt: cõsiliorũ relinquere: & uirtutũ nostrarũ effigiem noie, multo male debemus summis ingeniis expressam atq politam. ⁋ Nam sæpe. Ordo est. Nam ego sæpe audiui Quintũ Maximũ, & Publiũ Scipionẽ, & præterea præclaros uiros nostræ ciuitatis solitos dicere ita, uidelicet animũ uehementissime accendi sibi ad uirtutẽ: quum intuerent imagines maiorũ. Et etiam dicere scilicet, idest certe nõ illam figurã habere tantã uim in sese, sed eã flammã crescere in pectore uiris egregiis memoria rerũ gestarũ: neq illam flammã scilicet prius sedari, q̃ uirtus eorũ adequauerit famam: atq gloriam eorũ. ⁋ Audiui scilicet a maioribus natu. Quid est hoc, quod audiui: hoc quod sequitur. ⁋ Quintum Maximum &c. Hic est: qui Hannibalem iuueniliter exultantem patientia sua uicit, cuius non dimicare uincere fuit. De hoc Ennius. Vnus qui nobis cunctando restituit rem. ⁋ Publi. Scipionem. Hic est: qui Hannibalem prælio fudit, atq fugauit, & Carthaginem tributariam populo Romano fecit. ⁋ Præterea idest præter hos. ⁋ Imagines, uel statuas uel picturas. ⁋ Cæram idest statuam cæream. ⁋ Neq figuram idest picturam. ⁋ Tantam uim in se habere, quia animi non accẽdebant propter statuam illam, uel picturam: sed propter memoriam rerum gestarum ab eo: cuius imaginem intuebantur. ⁋ Memoria: propter memoriam.

Qui si reputauerint & in qbus ego tpibus magistratus adeptus sum: & qles uiri ipsum assequi nequerint: & q̃ genera hoium postea in Senatũ puenerint, pfecto existimabũt, me magis merito q̃ ignauia iudiciũ ai mei mutauisse, maiusq cõmodũ ex ocio meo: q̃ ex aliorũ negociis reipublicæ uenturũ. Nã sæpe audiui ego. Quin. Maximũ. P. Scipionẽ, præterea ciuitatis nostræ præclaros uiros solitos ita dicere, quũ imagines maiorum intuerentur, uehementissime sibi animum ad uirtutem accendi, scilicet non cæram illam, neq figurã tantã uim in sese habere, sed memoria rerũ gestarũ,

IOAN. CHRI.

Duplex ocium.

Ocium. Negocium.

¶ QVI.s. inuiduli, si reputauerint.i. ad memoriã reducẽdo cõsiderauerint, qbus tpibus, qa piculosissimis: ego adeptus sim magratus. & qles.i. q̃tũ excellẽtes uiri, nequerint asseq idem.s. qd ipse hoc est cõsimiles magratus, & q̃.i. q̃lia genera hoium. q.d. indignissima, puenerint postea in senatũ.i. in ordinẽ senatoriũ, pfecto.i. reuera: ipsi existimabũt me mutasse iudiciũ animi mei.i. propositũ, magis merito.i. ex decenti causa: q̃ ignauia.i. ppter ignauiã. ubi notabimus sapiẽtis esse mutare propositũ si res mutent, & existimabunt maius cõmodũ uenturũ reip. ex ocio meo.i. studio litterario, quo historiã scribo, q̃ ex negociis aliorũ qui rẽpu. male tractant. ⁋ Nam ego audiui sæpe. Q. Maximũ, & P. Scipionẽ præterea.i. præter eos supple alios præclaros uiros ciuitatis nostræ.s. Romanæ: solitos: quum intuerent imagines.i. stẽmata maiorũ dicere ita: uidelicet animũ accendi sibi uehementissime ad uirtutẽ.s. idest scire licet unde id eueniat, qa nõ cærã illã unde stẽmata fiebant, ut in Iuuenale ibi stẽmata qd faciunt, late scriptũ est. neq figurã.i. faciem aut imaginẽ maiorum: habere in sese tantam uim.s. ut accendat animos intuentiũ, quia sic cuiuslibet aium incendissent. ASCE.

IOAN. CHRI. ¶ EAM flammã.i.eã cupiditatẽ,illud desideriũ. ¶ Sedari.i.cõprimi:& extingui. ¶ Cessare:qescere. ¶ Sedari.f.illã flã mã.i.illã cupiditatẽ nõ prius cõquiescere,& cessare q̃ uirtus adæquaret famã & gloriã.i.priusq̃ uirtus ptingeret,& per uenirer ad æqualẽ gloriã. ¶ At qs ita qđ maiores nostri uirtute conabanẽ maiorꝶ suorꝶ gloriã adæquare. Sed ecõtra rio hoies huius nostræ ætatis faciũt.Nam nõ famã,neq̃ gloriã:aut ꝓbitatẽ,uel industriã maiorꝶ suorꝶ:sed sumptus, & diuitias adæquare cõtendũt. ¶ At qui.i.sed certe. ¶ Cõtra.i.est cõtrarium.Ordo est.Atqs cõtra.i.ecõtrario,q oium est existẽs his moribus:qui nõ cõtendat cũ suis maioribus diuitiis,& sumptibus,nõ aũt.f.probitate,neq̃ industria.Hoc di cit.Hoies nři tpis cõtẽdũt cũ suis maioribꝰ cũ di uitiis & sumptibꝰ,nõ cũ ꝓbitate,& idustria,qa conanẽ supare maiores suos in diuitiis,& sumptibꝰ,nõ aũt in uirtutibꝰ. ¶ Quis ẽ oium.q.d. nemo est:q nõ faciat hoc. ¶ His moribus.i.tali bus moribꝰ,q̃les.f.sunt mores nři tpis. ¶ Diuitiis:& sumptibꝰ.p hęc duo uitia notat cõtraria, auaritiã:& ꝓdigalitatẽ.Auaritiã in accumulan dis diuitiis:ꝓdigalitatẽ in expẽdẽdis. ¶ Sũptibꝰ .i.expẽsis. ¶ Probitate.i.bonitate. ¶ Cõtẽdat.i. certet. ¶ Etiã hoies.Carpit mores sui tpis:& su pra luxuriã,& auaritiã notauit,nũc carpit ambi tionẽ dicẽs.Antea noui hoies erãt,q nullis maiorꝶ suorꝶ imaginibꝰ adiuti:ꝓpria uirtute hono res asseq̃banẽ,nũc aũt per latrocinia,ambitionẽ eos assequunẽ,q̃si claritudo in magr̃atibꝰ sit,ac nõ potius sint magr̃atus, q̃lis est corꝶ uirtus:q eos admiſtrãt.Et hoc est qđ dicit. ¶ Hoies noui.Hoies noui dĩr,q nulla maiorꝶ suorꝶ nobilitate:aut g̃lia,sed ꝓpria uirtute ad honores accedũt,sicuti fuit Mariꝰ & Cice.q cũ maiores sui nul

eã flãmã egregiis uiris in pectore crescere,neq̃ prius sedari q̃ uirtꝰ corũ famã,atq̃ g̃l.ã adæq̃uerit. At cõtra qs oium est his moribꝰ,q nõ de diuitiis,& sumptibꝰ,nõ ꝓbitate, neq̃ idustria:cũ maioribꝰ suis cõtendat?ẽt hoies noui:q p uirtu tẽ soliti erãt nobilitatẽ anteuẽire,furtim, & p latrocinia po tius q̃ ex bonis artibꝰ ad iperia:& honores nitunẽ.Perinde q̃si ꝑtura, & cõsulatus atq̃ oia alia huiuscemõi p seipsa cla ra,& magnifica sint. Ac ñ pinde hẽanẽ,ut eorꝶ q ea sustinẽt uirtus est. Verũ ego liberius:altiusq̃ ꝓcessi dũ me ciuitatis morũ piget,tædetq̃.Nũc ad inceptũ opus redeo.

Hoies noui la g̃lia,aut fama rerꝶ gestarꝶ claruissent:facti sunt cõsules,alter septies,alter semel.Hi nobilitatẽ nõ acceperũt,sed uirtutẽ sibi peperũt.Ergo noui hoies dĩr ignobiles g̃ne,q uirtute sibi nobilitates,& gloriã acq̃rũt. ¶ Etiã hoies noui.Ordo est.Etiã hoies eleuanẽ ad iperia,& ad honores furtim,& p latrocinia potiꝰ q̃ bonis artibꝰ,q soliti erãt añuenire nobilitatẽ p uirtutẽ. ¶ Anteuenire nobilitatẽ,quũ cẽnt ignobiles,uirtute nobiles supabãt in petẽdis honoribꝰ.Nũc aũt nõ uirtute,sed p ambitionẽ ad honores accedũt. ¶ Anteuenire uincere:supare. ¶ Furtim,& p latrocinia.i.p ambitionẽ:qa populũ largitiõe,pecuniisq̃ corrũpũt. ¶ Potiusq̃ bonis artibꝰ.i. bonis moribꝰ:& uirtutibꝰ. ¶ Ad iperia uidelicet ad cõsulatũ & ꝑturã.Nã hi duo magr̃atus ꝓprie dĩr iperia:qa his fasces cõcedũẽ.Cõsul duodecim fasces habet.i.duodeci lictores.ꝑtor sex.

Imperia res.ꝑtor sex. Lictores aũt dĩr a ligãdo.hi cõsulẽ,uel ptorẽ ꝑcedũt:fasces uirgarꝶ securibꝰ alligatos portãtes,q̃ sunt insi
Consul gnia magr̃atus.Virgis aũt reos ꝓ q̃litate criminis cædebãt.securi aũt pcutiebãt,& occidebãt. ¶ Nitunẽ.i.crassanẽ:& tẽ
quot fasces. & dunt. ¶ Perinde.i.similr. ¶ Quasi.i.sicut. ¶ Perinde:q̃si,ordo pẽdet a supiori,dico q noui hoies p ambitionẽ nitunẽ ad honores:perinde q̃si cõsulatus:& ꝑtura,atq̃ alia hmõi sint clara:& magnifica p se,ac nõ habeanẽ,perinde ut est uirtus
quot ꝑtor eorꝶ,q sustinẽt ea.i.hi noui hoies tẽdũt ad honores p ambitionẽ,qa credũt se p honores nobilitatẽ,& g̃liam acqrere:sed decipiunẽ.Nã honores & magr̃atus p se nõ habẽt nobilitatẽ,aut claritudinẽ,sed clari & magnifici uidenẽ,si illi uirtute
Lictores. ꝑditi sunt,q eos magr̃atus admiſtrãt.Et hoc ẽ qđ dicit. ¶ Atq̃ alia hmõi.i.cæteri magr̃atꝰ,ut tribunatus:cẽsura,ædilitas q̃stura. ¶ Ac nõ pinde habeanẽ.i.& nõ reputenẽ talia:q̃lis est uirtꝰ eorꝶ,q ea admiſtrãt. ¶ Sustinẽt, admiſtrãt.Et bñ dixit sustinẽt,qa honores semp sunt cũ onere. ¶ Verũ,paulo igr lõgiꝰ ꝓcessi:dũ mores ciuitatis rephẽdo,qa mihi displicẽt.Nã tota ciuitas auaritia:luxuria,& ãbitiõe corrupta ẽ.Hæc.n.tria uitia:& hic:& in Catilinario carpsit. ¶ Liberiꝰ,qa licẽter carpsi mores ciuitatis. ¶ Altiꝰ.i.lõgiꝰ. ¶ Processi:ꝓgressus sũ. ¶ Nũc ad iceptũ redeo.i.nũc reuertor ad id qđ i cœperã, uidelicet:ut scribã res gestas ppl̃o Ro.añ.n.bellũ Cati.scripserat:sed digressus erat ab icepto iterponẽs hĩ exordiũ.

ASCE. ¶ SED eã flãmã.i.illud icẽdiũ crescere egregiis uiris i pectore,memoria.i.p memoriã rerꝶ gestarꝶ a maioribꝰ suis,unde dici solet q picturæ & celaturæ sint illitteratorꝶ libri.neq̃ flãmã illã sedari priꝰ q̃ uirtꝰ eorꝶ.f.uirorꝶ ꝑclarorꝶ adæquerit.i.ex æquo assecuta sit famã atq̃ gloriã eorꝶ.f.maiorꝶ suorꝶ. ¶ At q.i.sed q̃o:cõtra.i.ecõtrario,qs oium.f.hoium:est his.i.nři sæculi,moribꝰ.i.uiuẽs iuxta mores nři sæculi:q nõ cõtẽdat.i.certat e audeat cũ maioribꝰ suis:de diuitiis & sumptibꝰ sed nõ de ꝓbitate neq̃ de idustria.q.d.nullus,qa qlibet suparet maiores suos i diuitiis & sumptibꝰ,sed uix q̃sq̃ ꝓbitate aut idustria. ¶ Etiã.i.isup,hoies noui(q nũq̃ & quorꝶ maiores nũq̃ fuerũt i eo magr̃atu i quo noui hoies dĩr)q.f. hoies noui soliti erãt añuenire.i.excedere nobilitatẽ.i.uiros nobiles p uirtutẽ,nitunẽ.i.conanẽ ꝑuenire ad ipia & honores potiꝰ furtim.i.fraude & occulta largitiõe:q̃ ex bonis artibꝰ.i.uera uirtute & honesto artificio. ¶ Perinde.i.eodem mõ q̃si ꝑtura.i.offĩm aut dignitas ꝑtoris,& cõsulatꝰ.i.dignitas aut offĩm cõsulis:atq̃ oia alia.f.officia seu iperia huiuscemodi,sint clara & magnifica p seipsa.i.simpl̃r sine alteriꝰ accessiõe. ¶ Ac nõ habeanẽ perinde.i.pennꝰ ita:ut est uirtus eorꝶ q sustinẽt ea. Sicut.n.comicus afferit diuitiæ(q̃ isti bona uocãt)perinde sunt atq̃ q illis utunẽ,q.n.illis bñ utunẽ illis bona sunt.q uero male mala.Cõsimile est de magr̃atibꝰ & honoribꝰ:in qbꝰ neq̃ salus neq̃ reges est nisi bñ utentibus. ¶ Verũ ego ꝓcessi liberiꝰ.i.usus maiori licẽtia q̃ lex ꝑfatiõis poscat,& altiꝰ.i.lõgiꝰ repetẽs exordiũ q̃ necesse erat:qa inter uitia ab horatio in arte poetica dãnata est altiꝰ sumere exordiũ rei narrãdæ.Vñ dicit.Nec reditũ diomedis ab interitu meleagri nec gemino bellũ troianũ ordiẽ ab ouo.Semp ad euẽtũ festinat,& i medias res.Nõ secus ac notas auditorẽ rapit &c. ¶ Processi igr altiꝰ.i.euagatꝰ sum ultra istitutũ,dũ piget.i.miseret me,& tedet me morꝶ ciuitatis subaudi nræ ut q cõtra eor sui eos diu tulerit.Idẽ quodãmõ dicit in ꝑfatiõe Liuius his uerbis Legentiũ plærisq̃ haud dubito qn primæ origines & ꝓxima originibꝰ minus ꝑbitura uoluptatis sint:festinãtibꝰ ad hæc noua qbus iampridẽ ꝑualentis ppli uires se ipse cõficiunt.Ego cõtra hoc quoq̃ laboris ꝑmiũ petã,ut me a cõspectu malorꝶ: q̃ nřa p tot annos uidit ætas
Redeo tãtisper certe dũ prisca illa tota mẽte repeto:auertã:ois expers curæ,q̃ scribẽtis aium,etsi nõ flectere a uero sollicitũ tñ
Rein cõ efficere põt. ¶ Nũc redeo.i.uenio,ad opus iceptũ.i.ad narrationẽ belli iugurthini. Sane re non semp iterationẽ signat
positiõe sed uerbũ cũ eo cõpositũ sæpe p se.i.q̃si simplex sit ponit. Sæpe ẽt cõtrariũ denotat ut quotiẽs cũ uerbo ad uelaturã seu clausurã ptinẽte cõponit,ut uelo & reuelo:claudo & recludo,texo & retexo,sero & resero,tego & retego cõtraria sũt.

Finis Exordii.

Bellum.

Ellum. Exordio pmisso rē ipsam aggredit. Dicit se scripturū esse bellū: qđ populus Romanus gessit cū Iugurtha rege Numidarū. Numidia est pars Africæ: in qua regnauit Massinissa rex: socius & amicus ppli Romani. Hic Massinissa tres habuit filios Micipsam: Manastabalē: & Gulussam. Sed mortuo Manastabale & Gulussa. Micipsa solus regnū obtinuit, q Adherbalē & Hiempsalē filios ex sese genuit. Iugurtham aūt filiū fratris sui Manastabalis educauit: ut filiū: quē Massinissa auus priuatū reliquerat qa ex cōcubina natus erat. Sed Iugurtha uirtute & uiribus multū ualebat: ingenio maxime excellens. maior natu Adherbale & Hiempsale. Micipsa igit timēs: ne post mortē suā Iugurtha paruis liberis Adherbale: & Hiempsale: existētibus regnū sibi usurparet: statuit eū obiectare picu lis: & eo mō tentare: si quo mō Iugurtha perire posset. Cū igitur populus Romanus Numantiā ciuitatē Hispaniæ, duce Scipiōe: obsideret. Micipsa auxilia peditū: & equitū ad id bellū populo Romano misit, qbus Iugurthā pfecit, sperans illū in eo bello posse interire. Sed longe aliter euenit. Nam uirtus Iugurthæ in eo bello plurimū emituit, ac multa pclara facinora gessit: ob q̄ Scipio Iugurthā in concione laudatū: ac donis militaribus insigne donatū: finito bello: capta & deleta Numantia ad Micipsam remisit cū litteris: in qbus uirtutē Iugurthæ miris laudibus extollebat. Quo factū est, ut Micipsa mutato cōsilio, ac aio: quē antea interire cupiebat, hūc maxime incolumē esse uellet. Micipsa igit Iugurthā sibi in filiū adoptat: & paulopost moriēs: fortunas suas oēs, ac regnū ipsum ei cū liberis cōe reliqt. Mortuo Micipsa cū tres reguli Adherbal: Hiempsal & Iugurtha regnū inter se diuidere cōstituissent, loco & tpe ad id faciendū cōstituto Iugurtha Hiempsalē natu minorē per insidias interfecit. Quo extincto, cū ad occupandū uniuersum regnū iecisset aium: cōtra Adherbalē exercitū parat, & plio facto: illū uictū fudit, fugauitq. Adherbal uictus: ac regno spoliatus Romā uenit: exposita q nefanda crudelitate Iugurthæ in se: fratrēq suū Hiempsalē extinctū, a Senatu petit auxiliū contra illū. Senatus decreuit sicut mittant decem legati: q regnū inter Adherbalē & Iugurthā diuiderent. Diuiso itaq regno, quū legati Romam ex Africa discessissent: rursus Iugurtha aium intēdit, ad occupandū regnū Adherbalis. Igitur exercitu cōparato regnū eius inuadit. Adherbal necessitate coactus. & ipse copias parat. Iugurthæ obuiā proficiscit: mox prælio cōmisso: Iugurtha Adherbalis exercitū fudit: atq ipsum Adherbalē cū paucis eqtibus in Cyrtham oppidū fugere cōpellit. Iugurtha oppidū obsidet. Interea Adherbal p litteras senatū monet, quo in statu fortunæ suæ sint positæ: regno spoliatū a Iugurtha esse, fame, ac ferro ad extrema eē deductū: nec amplius obsidionē posse sustinere. Iugurthā decreta senatus paruifacere, petere, ut sibi auxiliū mittat. His lrīs in Senatu recitatis fuerūt q censerēt statim Adherbali subueniendū esse, & exercitū in Africā cōtra Iugurthā esse mittēdū. Sed resistētibus amicis Iugurthæ: quos sibi pecuniis parauerat: ne qd tale fieret: legati ad Iugurtha mittunt: q uerbis senatus eū ab incepto desistere cogerēt. Iugurtha legatis uerba dedit, quo adusq discederēt, quo facto illi q cū adherbale intra oppidū obsidebant, psuadent eiut oppidū Iugurthæ tradat, tm ab eo uitā petat. Deditione igit facta, Iugurtha statim cōtra fidē datam adherbalē excruciatū iterfecit. ¶ Quæ cū Romæ nūciata eēnt, grauiter a Senatu sunt habita. Igit. L. Calphurnius Bestia cōsul cū exercitu cōtra Iugurthā mittit: a quo cōsul pecūia corruptus: turpiter cū eo fœdus fecit, quā rē Senatus, populusq Romanus grauiter tulit. Post Calphurniū. Albinus cōsul mittit cōtra Iugurthā: a quo diu fuditicatiōibus tractus, cū ei res spē deditiōis faceret, tandē re infecta: qa tps comitiorū instabat. Romā redit. Aulo fratre suo pro ptore relicto, q exercitui & puinciæ præesset. Hic seu belli conficiēdi cupidus, seu ut a rege pecuniā acciperet: mēse Ianuario, aspera hyeme: exercitū ex tabernaculis in expeditionē uocat. Iugurtha cognita iperitia eius, uelut pauidus ad eū supplices legatos mittit. Ipse exercitū p loca saltuosa, uelut fugiens ducit: aulus hūc magis insequit. Vbi Iugurtha uidet se traxisse Romanos in locū sibi cōmodū ad pugnandū plū cōmittit, in quo Romanos fudit ac fugauit. Postero die cū aulus, & Iugurtha in colloquiū uenissent, fœdus inter eos ita factum est, ut oēs Romani incolumes sub iugum mitterent, & postut decē diebus extra Numidiā decederent. Quæ cū Romæ nūciata essent, dolor ac timor omnes inuasit. Post auli fœdus, & Romani exercitus fugam. Metello cōsuli prouincia Numidia per sortem uenit. Hic optimi iperatoris artibus usus, cum exercitū, uitio superiorū ducum licētia solutū accepisset, ad normā ueteris disciplinæ reduxit, atq ita Iugurtham aggressus aliquot grauibus prælis, opes eius attriuit. Postremo. C. Marius post Metellum cōsul creatus cū ei Numidia prouincia decreta esset. Iugurthā bello persequēs, tandē illum ad extrema cōpulit: & per proditionē sibi traditū in triumphū duxit. Hoc est totius operis argumētum. ¶ Primū: quia magnū idest asperū, & difficile. ¶ Varia quæ uictoria, quia aliquādo Romani uicere, aliquādo sunt uicti: ut supra monstrauimus. Ergo uaria uictoria, quia aliquādo uicerūt Romani, aliquādo Iugurtha. ¶ Superbiæ nobilitatis obuiatū est. Sæpe certamina erant, & sediti ōes inter partes. i. inter senatū & plæbē: qa senatus magna ex parte cūcta pro arbitrio suo gerebat, in hoc ergo bello plæbs maxime nobilitati & patribus restitit, sicuti infra uidebit. Nam magna pars nobilitatis Iugurthæ fauebat, quia ab eo pecuniā acceperat, quod plæbs moleste ferebat. Sed qūo plæbs restiterit nobilitati: uidebitur infra. Nam. C. Mariū nouum hominē & ignobilē contra factionē nobilitatis consulē creauit. Et hinc primum factiones in urbe Romana pullulare cœperunt, quia ciuitas quodammodo in duas partes diuisa est, una factio, & una pars erat nobilium altera pars plæbis. Nec hæ partes prius desiterunt: q̄ tota ciuitas, atq uniuersa Italia uastata est, & cæde, ac sanguine ciuium repleta est.

IOAN. CHRI. Numida Massinissa

Ellum scripturus sum, quod populus Romanus cum Iugurtha rege Numidarum gessit: primum qđ magnum: & atrox uaria uictoria fuit. Deinde quia tum primum superbiæ nobilitatis obuiatum est.

Ellum. Huius historiæ narrationē ne inaniter noua quætā aut superbe inuenta contēnā sic ex Ioanne chrisostomo soldo habeto. Exordio præmisso rēipsam aggreditur. Dicit se scripturū esse bellum quod populus Romanus gessit cū Iugurtha rege Numidarum. Numidia est pars africæ in qua regnauit Massinissa rex socius & amicus populi Romani. Hic Massinissa tres habuit filios: Micipsam, Manastabalē: & Gulussam. Sed mortuo Manastabale & Gulussa, Micipsa solus regnū obtinuit: qui adherbalē & Hiempsalē filios ex se genuit, Iugurthā aūt filiū fratris sui Manastabalis educauit ut filiū quē Massinissa auus priuatū reliquerat, quia ex cōcubina natus erat. Sed Iugurtha uirtute & uiribus multum ualebat, ingenio maxime excellens, maior natu adherbale & Hiempsale. Micipsa igitur timens ne post mortē suam Iugurtha paruis liberis adherbale & Hiempsale existentibus regnū sibi usurparet, statuit eū obiectare periculis & eo modo tentare, si quo modo Iugurtha perire posset. Cū igit po ASCE.

pulus romanus Numantiã ciuitatẽ hispaniæ duce Scipiõe obsideret Micipsa auxilia peditũ & equitũ ad id bellũ populo romano misit, qbus iugurtham pfecit, sperãs illũ in eo bello posse interire, sed longe aliter euenit. Nam uirtus iugurthæ in eo bello plurimũ enituit ac multa pclara facinora gessit, ob q̃ Scipio iugurthã in cõcione laudatũ, ac donis militaribus insigne donatũ finito bello & capta ac deleta Numantia ad Micipsam remisit cũ litteris in qbus uirtutẽ iugurthæ miris laudibus extollebat. Quo factũ est ut Micipsa mutato cõsilio atq̃ aio quẽ antea interire cupiebat hunc maxime incolumẽ esse uellet. Micipsa igit̃ iugurthã sibi in filiũ adoptat, & paulo post moriens fortunas suas oẽs ac regnũ ipsum cũ liberis cõe relinquit. Mortuo Micipsa cũ tres reguli Adherbal Hiempsal & Iugurtha regnũ iter se diuidere cõstituissent loco & tpe ad id faciendũ cõstituto, Iugurtha Hiempsalẽ natu minorẽ p insidias interfecit. Quo extincto cũ ad occupãdũ uniuersum regnũ iecisset aium cõtra Adherbalẽ exercitũ pat & plio facto illũ uictũ fundit fugatq̃. Adherbal uictus ac regno spoliatus Romã uenit expositaq̃ nefanda crudelitate iugurthæ in se fratrẽq̃ suũ Hiempsalẽ extinctũ a senatu petit auxiliũ cõtra illũ. Senatus decreto fit ut mittant̃ decẽ legati q regnũ inter Adherbalẽ & iugurthã diuiderent. Diuiso itaq̃ regno cũ legati romani ex Africa discessissent, rursus iugurtha animũ intẽdit ad occupandũ regnũ Adherbalis. Igit̃ exercitu cõparato regnũ eius iuadit. Adherbal necessitate coactus & ipe copias parat & iugurthæ obuiam pficiscit, mox prælio comisso iugurtha Adherbalis exercitũ fundit, atq̃ ipsum Adherbalẽ cũ paucis eqtibus i Cyrthã oppidũ fugere cõpellit Iugurtha oppidũ obsidet. Interea Adherbal per lr̃as senatũ monet, quo in statu fortunæ suę sint positæ, regno se spoliatũ a iugurtha esse, fame ac ferro ad extrema esse deductũ, nec amplius obsidionẽ posse sustinere. Iugurthã decreta senatus paruifacere, petere ut sibi auxiliũ mittat. His litteris in senatu recitatis fuerũt q cẽserent statim Adherbali subueniẽdũ esse & exercitũ in Africã cõtra Iugurthã esse mittendũ. Sed resistentibus amicis iugurthę quos sibi pecuniis parauerat ne qd tale fieret. Legati ad iugurthã mittunt̃ qui uerbis senatus eũ ab incepto desistere cogerent. Iugurtha legatis uerba dedit quoadusq̃ discessere. Quo facto illi q cũ Adherbale intra oppidũ obsidebant̃ psuadent ei, ut oppidũ iugurthæ tradat, tñ ab eo uitã petat. Deditione igit̃ facta iugurtha statim cõtra fidẽ datã Adherbalẽ excruciatũ interficit. Quæ cũ Romæ nũciata essent, grauiter a senatu sunt habita. Igit̃. L. Calphurnius Bestia consul cũ exercitu cõtra iugurthã mittit̃ a quo cõsul pecunia corruptus turpiter cũ eo fœdus fecit, quã rem senatus populusq̃ romanus grauiter tulit. post Calphurniũ Albinus cõsul mittit̃ contra iugurthã, a quo diu ludificatiõibus tractus cũ; ei rex spem deditionis faceret, tãdẽ re infecta quia tẽpus comitiorũ instabat Romã redit, Aulo fratre suo pro p̃tore relicto. qui exercitui & puinciæ præesset. Hic seu belli cõficiendi cupidus seu ut a lege pecuniã acciperet mense ianuario aspera hyeme exercitũ ex tabernaculis in expeditionẽ uocat. Iugurtha cognita iperitia eius uelut pauidus ad eũ supplices legatos mittit. Ipse exercitũ per loca saltuosa uelut sugiẽs ducit. Aulus hoc magis insequit̃. Vbi Iugurtha uidet se traxisse romanos in locũ sibi cõmodum ad pugnandũ prælium committit, in quo romanos fundit ac fugat. Postero die cum Aulus & Iugurtha in colloquiũ uenissent fœdus inter eos ita factũ est, ut oẽs romani incolumes sub iugum mitterent̃, & post decẽ diebus extra Numidiã decederent. Quæ cũ Romæ nũciata essent dolor ac timor oẽs inuasit. Post Auli fœdus & Romani exercitus fugã, Metello consuli puincia Numidia per sortẽ euenit. Hic optimi iperatoris artibus usus cum exercitũ uicio superiorũ ducum licentia solutũ accepisset ad normã ueteris disciplinæ reduxit. Atq̃ ita iugurthã aggressus aliquot grauibus præliis opes eius attriuit. Postremo. C. Marius post Metellum cõsul creatus cũ ei Numidia puincia decreta esset Iugurtham bello persequẽs tandẽ illum ad extrema cõpulit, & per proditionẽ sibi traditũ in triũphũ duxit. hoc est totius operis argumentũ. ¶ Primum, quia magnũ idest asperũ & difficile. ¶ Variaq̃ uictoria. quia aliquãdo Romani uicere aliquãdo sunt uicti, ut supra monstrauimus. Ergo uaria uictoria, quia aliquãdo uicerũt romani: aliquãdo iugurtha. ¶ Superbiæ nobilitatis obuiatũ est. Sæpe certamina erãt & seditiões inter partes. i. inter senatũ & plæbem: qa senatus magna ex parte cũcta pro arbitrio suo gerebat, In hoc ergo bello plæbs maxime nobilitati & patribus restitit. sicuti infra uidebit̃. Nam magna pars nobilitatis iugurthæ fauebat contra honestatẽ, quia ab eo pecuniã acceperat quod plębs moleste ferebat. Sed quomodo plębs restiterit nobilitati uidebit̃ infra. Nam. C. Marium nouũ hoiem, & ignobilẽ contra factionẽ nobilitatis creauit. Ex hinc primũ factiones in urbe romana pullulare cœperunt, qa ciuitas quodãmodo in duas partes diuisa est. una factio & una ps erat nobiliũ, altera pars plæbis. Nec hæ ptes prius destiterũt q̃ tota ciuitas atq̃ uniuersa Italia uastata est, & cæde ac sanguine ciuium repleta est. ¶ Contentio certamẽ. s. partiũ diuina & humana cũcta permiscuit. Hoc ideo dixit, qa ex his partibus bellum ciuile inter Mariũ & Syllam ortum est: dum plæbs Mariũ nobilitas Syllam sibi ducẽ assumit, quo bello omnia iura diuina & humana uiolata sunt, nec enim leges humanæ aut diuinæ in eo bello ualuerũt, sed pro ut libido uictoris erat ita fiebat. ¶ Permiscuit. perturbauit. ¶ Eoq̃ uecordiæ processit. i. ad eam insaniam peruenit: studiis ciuilibus. i. partibus & factionibus Bellum atq̃ uastitas Italiæ finem faceret. non prius inquit partium & factionũ certamen cessauit q̃ bello & uastitate finiret̃ italiæ. Nam tota italia bello ciuili Marii & Syllæ implicata est. ¶ Quæ cõtentio, ordo est q̃ contentio permiscuit cuncta diuina & humana. & processit. s. ea contentio eo uecordiæ: ut bellum atq̃ uastitas Italiæ faceret finem studiis ciuilibus. i. factionibus & partibus ciuium: quia non prius cessauerunt partes & factiones ciuitatis q̃ finirent̃ bello & uastitate ac clade totius italiæ hæc ille. Cæterum ut more meo procedam pauca repetam.

Ascentius.

Ellum scripturus sum. Proponit in principio. ppositũq̃ cõmedat quod statim prosequit̃ dicẽs in principio. ¶ Ego scripturus sum. s. in hoc opere: bellũ quod populus romanus gessit. i. publice tractauit & exhausit: cũ Iugurtha rege Numidarũ: nõ qui uerus rex esse debebat, sed q pro rege institutus erat & sese regẽ gesserat. Sicut i euãgelio. In diebus Herodis regis iudæ, qui tñ nõ ex successiõe legiptima erat rex, sed a romanis istitutus, scripturus inqt sum ob multa, primũ. i. prima de cã q sup. illud fuit magnũ, qa multis copiis gestũ, & atrox. qa multis trucidatis: & uaria uictoria. i. habẽs uariã uictoriã nunc romanorũ, nunc iugurthinorũ. Vnde uident̃ uaria uictoria potius ablatiui casus q̃ noiatiui. ¶ Deinde qa primũ tũ. i. tũc hoc est ex eo bello in quo Marius hõ nouus & popularis ad cõsulatũ puectus est, obuiatũ est. i. resistẽtia facta est supbiæ nobilitatis. i. nobiliũ q plæbeios antea penitus deprimebãt. Vñ ciuilia bella sub Metello cõsule q in hoc bello primas ptes gessit orta attestat̃ flaccus in principio scdi carminũ dicẽs Motũ ex Metello cõsule ciuicũ, Belliq̃ cãs & uitia & modos. Ludũq̃ fortunæ, grauesq̃, Principũ amicitias, & arma Nõdũ expiatis uncta cruorib⁹, Periculosę plenũ opus aleę Tractas &c. Sane ex eo q mari⁹ sũmã gl̃iã ex hoc plio summãq̃ fauorẽ ppli nactus erat, orta est iuidia syllę in eũ q cũ acerbũ gessit postmodũ bellũ, quo oia diuina & hũana pmixta atq̃ cõfusa sunt, Nã honesta syllæ uictoria in summũ nefas uersa est (ut memorauim⁹ in catilinario).

CONTENTIO

CONTENTIO. certamē.s.partiū. Diuina & humana, cūcta permiscuit. Hoc ideo dicit quia ex his ptibus bellū ciuile inter Mariū & Syllā ortū ē:cū plebs Mariū:nobilitas Syllā sibi ducē assumit:quo bello oīa iura diuina,& hūana uiolata sunt,nec.n.leges hūanæ:aut diuinæ in eo bello ualuerūt,sed ꝑut libido uictoris erat fiebāt. Permiscuit:ꝑturbauit. Eoq; uecordiæ ꝓcessit.i.ad eā isaniā ꝑuenit. Studiis ci.i.ꝑtibus & factiōibus. Bellū atq; uastitas italię finē faceret:nō prius īngt ꝑtiū:& factionū certamē cessauit q̄ bello & uastitate finiref italiæ. Nā tota italia bello ciuili Marii & Syllæ iplicata ē. Quæ cōtētio. Ordo est. Et q̄ cōtētio ꝑmiscuit diuina & hūana:& ꝓcessit.s.ea cōtētio eo uæcordiæ: IOAN. CHRI.

q̄ cōtētio diuina,& hūana cūcta ꝑmiscuit. Eoq; uecordiæ ꝓcessit,ut studiis ciuilib⁹ bellū atq; uastitas Italiæ finē faceret. Sed priusq̄ huiuscemōi initiū expediā,pauca supra repetā quo ad cognoscēdū oia illustria magis magisq; i apto sint.

ut bellū,atq; uastitas italiæ faceret finē studiis ciuilibus.i.factionibus & ꝑtibus ciuiū,q̄a nō pri⁹ cessauerūt ptes & factiōes ciuitatis,q̄ finirent bello & uastitate acclade toti⁹ italiæ. Sed priusq̄. Ordo. Sed ego repetā pauca,priusq̄ expediā initiū huiuscemōi rei quo.i.ut oia sint magis illustria ad cognoscēdū & sint magis i apto. Sed prius(inq̄t) Anq̄ icipiā narrare bellū iugurthę:pauca q̄ aūtea gesta sūt exponā,ut oia clari⁹ itelligāt.& facilius. Priusq̄ expe.ini.huiusce.rei.i.ꝑusq̄ exponā:& explicē initiū belli iugurthini. Pauca re,pauca añ gesta:narrabo:& exponā,nā repetere hoc loco nō sigñat rē antedictā replicare,sed rē ante gestā narrare:q̄a bellū punicū s̄m gestū est añ bellū iugurthinū: Illustria clariora. Bello punico secundo. Ter romani cū Carthaginēsibus bella gesserūt. Primū punicū bellū cōfecit. Q. Luctatius cōsul. Secūdum Scipio Africanus maior,uicto Hānibale:& Carthagine tributaria facta Po.Ro. Tertiū Scipio Africanus minor:deleta prorsus:& extincta Carthagine. Bello punico secundo. Ordo est. Massinissa rex Numidarū est receptus in amicitiā a Publio Scipione:cui postea fuit cognomē Africanus ex uirtute:dico q̄ est receptus in amicitiā.bello punico secundo,quo Hānibal dux Carthaginēsiū maxime attriuerat opes italię post magnitudinē nōis Ro.& fecerat.s.Massinissa multa præclara facinora rei militaris:ob quæ po.ro.dedit dono regi quascunq; urbes & agros cœperat manu. Victis Carthaginēsibus:& capto Siphace:imperiū eius magnū:atq; latum ualuit in Africa. Bello punico secundo. Primo punico bello finito. Qu. Luctatio. & M. Mālio consulibus: pax Carthaginensibus annis.xl.data est.xxiii.annis post inceptū est s̄m bellū punicū &.xxvii.anno finitū. Hoc aūt ordine gestū est. Hannibal Hamilcaris filius:post mortē patris dux Carthaginensiū creatus,quinto mēse:postq̄ a Carthagine discesserat in italiam peruenit cū.lxxx.milibus peditū.x.milibus equitum. Cōsules. P. Cornelius. & T. Sēpronius inter se ꝓuincias partiti sūt Cornelio Hispania. Sempronio Sicilia cū Africa sorte euenit. Copias ita inter se diuiserunt. Sēpronio datæ sunt legiones duæ,quæ octo milia militū cōtinebant. Nā singulæ legiones quaterna milia militū habebāt. Post.ccc equites,& hic numerus ex Romanis. Sociorū aūt po.ro.data sunt sexdecim milia peditum. equites mille octingēti:naues longæ.clx. ueloces.xii. Cū his terrestribus,maritimisq; copiis in Siciliā ꝓfectus est Sēpronius,ubi fœliciter cōtra Carthaginēses dimicauit.vii.nauibus captis cæteris in fugam uersis. Cornelio minores copiæ datæ sunt. Legiones duæ cū suo iusto equitatu.& quatuordecim milibus peditum:equitibus mille ducētis ex sociis. Cornelius igiť cū his copiis obuiā ꝓficiscitur Hānibali in Italiā transeunti:in transitū Rhodani primum prælium cōmissum est:haud grande sed atrox in quo superiores Romani fuerunt.cc.ex hostibus ceciderūt in eo ꝓlio,ex Romanis.clx. Secūdū apud Ticinū flumen,haud longe a Placentia ꝓlium ab Hānibale & Scipione cōmissum est cū oibus copiis:in quo Hannibal superior fuit:grauiter consule uulnerato quem e periculo liberauit uirtus pubescentis filii:cui postea cognomen Africani fuit. Et cū.P. Cornelius Scipio uiribus & numero copiarū Hannibali par nō esset,iussu Senatus. Sēpronius relicta Sicilia se Scipioni coniunxit:& apud Trebiā castra locauit,ubi cū consilio:uel potius temeritate Sēpronii.renitēte Scipione cum ꝓliū cū Hannibale esset cōmissum,ingenti clade fusi fugatiq; sunt Romani. Deinde cum alpes Hannibal transisset, apud lacū Trāsimenum Flaminio cōsule duce:exercitū Romanū ꝓlio fudit.in quo prælio cæsa sunt Romanorū.xv.milia:decē milia sparsa fuga per oēm Hetruriā diuersis itineribus Romā petiere. Trāslato deinde in Apuliā bello apud Cānas:cōsulibus Aemilio Paulo,ac Terentio Varrone. Hānibal ꝓlio cōmisso temeritate Terentii,inuito collega ac renitente:exercitū Romanū fusum ad internitionē occidit in hoc ꝓlio Romanorū.xl.peditū milia cæsa sunt:eq̄tes duo milia ducēti,& tāta ꝓpe ciuiū sociorū pars cæsa tradiť. In his Paulus Aemilius cōsul cecidit. Hac clade res Romana afflicta est:ut de summa rerū prope desperatū sit. Cū Māgo frater Hannibalis:nuncius huius uictoriæ. Carthaginē missus,de rebus a fratre gestis in Italia apud senatū loqueretur:dixit occidisse illū supra ducēta milia,supra quinquaginta milia hostiū cœpisse ad fidē deide tantæ fœlicitatis effundi iussit in uestibulo curiæ annulos aureos:qui ut q̄dā tradūt,tres modii cū dimidio fuerūt,uerior tamē fama est modiū nō excessisse. Hac uictoria multæ ciuitates ad eū defecerunt,inter quas Capua ciuitas opulentissima. Vario deinde euentu cū Marcello apud Nolā pugnauit,sed tandē Marcellus cū speculatū exisset:insidiis intercept⁹ occidiť. Dū in italia hæc ab Hānibale geruntť. P. Cornelius Scipio in Africā mittitur,ibi Siphacē regē Massessulorū.q̄ cū Carthaginēsibus fœdus hēbat ad amicitiā Romāorū traxit. Massessuli gens affinis Mauris ē in regione Hispāiæ maxie q̄a sita noua Carthago ē.quo facto i Hispaniā trāsiit,ubi seditio militaris orta cōprimiť. Deide cōpositis reb⁹ Hispaniæ cū rediret,Massinissa qui cū carthaginēsibus erat ad Scipionē uenit eumq; alloquiť,g̃ras agit ei de fratris filio remisso,ex eo tēpore affirmat:eā se quæsisse occasionē,quā oblatā deorū beneficio omiserit. Cupere se illi populoq; ro.operā nauare:ita ut nemo unus magis enixe adiuuerit rē romanā. Lætus cū Scipio uidit,audiuitq;,cū caput rerū in oi hostiū eq̄tatu Massinissam sciret:fide data acceptaq; firmataq; amicitia. Massinissa digrediť:permissuq; Scipionis populať agros uicinos,ne sine causa ex Gadis:ubi erat:in cōtinētē transisse uidereť,sicq; Gadis redit. Deinde cū Romā Scipio redisset:& in senatu extra urbē res a se in Hispania gestas narrasset,quot oppida ex hostibus ui cœpisset:acie dimicasset:senatu misso:urbē ingressus est:statimq; sūmo oium cōsensu ante annos cōsul creatus est. P. Licinio Crasso pontifice maximo statimq; ingenti classe,atq; exercitu Siciliā traiecit,præmisso in Africam Lælio:ad quē prædas ex agro inermi agentem Massinissa cū paucis eq̄tibus uenit:q̄riť,q̄ in Sicilia Scipio cūctetť. Quū igiť hæc p Læliū Scipiōi nūciata eēnt, & in alterū annū ei ꝓrogatū eēt imperium cū exercitu in Africam traiecit,ac primo Vticā ciuitatē obsidere parat. Carthaginēses Hasdrubalē ex Hispania accersunt,ut p̄riæ ꝓpe circūsessę opē ferat,Siphacē q̄ iā Hasdrubalis filiā in uxorē acceperat,orat ut Carthaginiēsib; uniuersę Africæ subueniat. Hasdrubal cū trigita milia peditū tria milia eq̄tū cōsecisset,Siphaci se cōiūxit:q̄ exercitū q̄nquaginta milia peditū cū multo eq̄tatu cōparauerat,quorū aduētu Scipio ab obsidiōe Vticæ discessit. Sexto

Repetere

IOAN. decimo anno belli punici. Seruilio Cepione & Seruilio Heminio consulibus. Scipioni ꝓrogatum ē imperium, donec in
CHRI. Africa bellatū foret. Scipio igiť castra siphacis: & Hasdrubalis: instructo exercitu nocturno tpe aggressus incēdit. Cæsa
sunt: aut flāmis cōsumpta q̄draginta milia hoium, capta supra quinq̃ milia undecim senatores nobiles carthaginēsiū
centū octoginta quatuor signa militaria capta. Carthaginēses tāta clade accepta, cū qd agendū esset cōsulerent, decer-
nunt exercitū reparandū. Siphacēq̃ orandū, ne bello obsisteret. Igiť nouo exercitu cōparato qui fuit ad triginta milia ar-
matoꝝ: Sci. ab uticæ oppugnatione depellūt, cōmissoq̃ in cāpos magnos, sic uocāt, ꝓlio Pœni: Numidæq̃ funduntť a ro-
manis. Ibi Siphax grauiter equo uulnerato: dū obequitat, si aciē nutantē insisteret: effusus in terrā uiuus opprimiť. Qua
clade carthaginenses coacti sunt Hannibalē ex italia reuocare. Cū igiť Hānibal in Africā traiecit: & cōtra scipionē castra
locasset, duces in colloquiū uenerūt: si forte de pace fienda inuicē cōuenirent. Quum de pace nihil agerent, uterq̃ exer-
citū ad prælıū instruit. Dato utrinq̃ ad pugnā signo concurrūt summa ui utrinq̃ pugnatū est, tādē pœni funduntur. Car-
thaginēsiū. sociorūq̃, ea die cæsa sunt supra uiginti milia: totidē ferme captat cū cētū triginta duobus signis militarib⁹.
Elephanti undecim capti: quos ad. lxxx. Hānibal in acie locauerat. Nō tū Romanis incruēta uictoria fuit. Nā. x. milia ex
Romanis ceciderūt. post hæc Vermīnā siphacis filiū carthaginensibus auxiliū ferentē, missa exercitus parte. Scipio fu-
dit: cæsa eo prælio. xv. milia hoium. Deinde uictis carthaginēsibus pax data est his cōditionibus: ut liberi legibus suis ui-
uerent, populandi eo die finē Romani facerent, perfugas: fugitiuosq̃: & captiuos, ut carthaginēses redderent Romanis
bellū ne in Africā: ne ue extra Africā: iniussu po. ro. facerēt, naues rostratas traderent. Massinissæ res redderēt: & fœdus
cū eo facerēt, decē milia talenta argēti descripta: æq̄tis pēsiōibus: in annos quīq̄ginta soluerēt: cētū obsides arbitratu Sci.
darēt. Atq̃ ita finis scdo punico bello a Sci. ipositus ē. His ita gestis Romā reuersus clarissimū oium egit triūphū.

ASCE. ¶ QVAE CONTENTIO. s. inter patritios & plæbeios cōmiscuit. i. cōfundit cuncta diuina & humana. i. oia tur-
bauit: ut quis nō mare cœlo misceat. Sane antiqui dū maxie cōfusa & ꝑplexa mēte erāt clamabāt. ¶ O cœlū o terra o ma-
ria neptuni, ut in Terētio. Et ideo ꝓ summa cōmotione dicebant diuina & humana cōfundi, aut q̄a diuina & humana
iura indifferenter uiolata sunt. Et sup. ꝓcessit eo. i. ad id: uecordiæ. i. uesaniæ & demētiæ: aut paruæ prudētiæ. Ve. n. nunc
Ve significat multū: ut ue pallida apud Hor. & ue grādi suberer: ut quidā legūt apud Persiū, nūc parꝝ, ut uestibulū. i. paruū sta-
bulū seu statio. Vnde uecors aut nullius aut peruersi cordis, ut bellū. s. ciuile aperte gestū & uastitas. i. desolatio uastatis
agris italiæ faceret studiis. i. factionibus & cōtētionibus ciuilibus finē, sed ego repetā. i. assumā dicēdo pauca supra. i. pri-
us gesta quo. i. ideo ut oia sint magis illustria ad cognoscēdū. i. ut cognoscant: & sint magis in apto. i. manifesto. Vbi gerū-
diū in dū poniť absolute in significatione passiua, ut ualla docet allegans hunc locū. Bello punico secundo, de hoc loco
Bella ita disserit Ioannes chrysostomus soldus. Ter romani cū carthaginēsibus bella gesserunt. Primū punicū bellū confecit.
punica Q. Luctatius cōsul Secūdū scipio africanus maior uicto Hannibale: & carthagine tributaria facta po. ro. Tertiū scipio
africanus minor: deleta prorsus & extincta carthagine. Primo punico bello finito. Qu. Luctatio & M. Manilio cōsuli-
bus pax carthaginēsibus annis. xl. data est. uiginti tribus annis post, inceptū est secūdū bellū punicū, & uigesimo septimo
anno finitū. Hoc aūt ordine gestū ē. Hānibal Hamilcaris filius post mortē patris dux carthaginēsiū creatus quinto mēse
postq̄ a carthagine discesserat i italiā peruenit cū. lxxx. milibus peditū. x. milib⁹ equitū. Cōsules. P. Cornelius & sempro-
nius inter se prouincias partiti sunt. Cornelio Hispania: sempronio sicilia cū africa sorte euenit. Copias ita inter se diui-
serunt. Sempronio datæ sunt legiones duæ q̄ octo milia militū continebant. Nā singulæ legiones quaterna milia mili-
tū habebāt, post trecēti eqtes. Et hic numerus ex romanis, erat. Socioꝝ aūt po. ro. data sunt sexdecim milia peditū equi-
tes mille octingenti. Naues longæ. clx. ueloces. xii. Cū his terrestribus maritimisq̃ copiis in siciliā ꝓfectus est semproni-
us, ubi fœliciter cōtra carthaginēses dimicauit. vii. nauibus captis, cæterisq̃ in fugā uersis. Cornelio minores copiæ datę
sunt. Legiones duæ cū suo iusto equitatu, & q̄tuordecim milibus peditū, equitibus mille ducētis ex sociis. Cornelius igi-
tur cū his copiis obuiā proficiscť Hānibali in italiā trāseunti. In transitu Rhodani primū ꝓliū cōmissū est. haud grande,
sed atrox: in quo supiores romani fuerūt. cc. ex hostibus ceciderunt in eo ꝓlio ex romāis. clx. Scdm apud Ticinū flumē
haud lōge a Placentia prælıū ab Hānibale & scipione cōmissum est cū oibus copiis: in quo Hānibal superior fuit gra-
uiter cōsule uulnerato quē e ꝓlio liberauit uirtus pubescētis filii, cui postea cognomē Africani fuit. Et cū. P. Corneli⁹ sci-
pio uiribus & numero copiaꝝ Hānibali par nō esset, iussu senatus sempronius relicta sicilia se scipioni cōiunxit, & apd
Trebiā castra locauit. Vbi cōsilio uel potius temeritate sempronii renuente scipione, ꝓliū cū Hānibale esset cōmissum,
Cānēsis ingenti clade fusi fugatiq̃ sunt romani. Deinde cū alpes Hānibal trāsisset apud lacū Trāsimenū Flaminio, consule duce
clades exercitū romanū ꝓlio fudit, in quo ꝓlio cæsa sunt romanoꝝ. xv. milia. decē milia sparsa fuga ꝑ oēm hetruriā diuersis iti-
neribus romā petere. Trāslato deinde in Apuliā bello apud Cānas cōsulibus Aemilio Paulo, ac Ter. Varrōe, Hānibal
ꝓlio cōmisso temeritate Terē. inuito collega ac renuēte exercitū ro. fusū ad internitionē occidit. In hoc ꝓlio romanorū.
xl. milia peditū cæsa sunt. Equitū duo milia ducēti & tāta ꝓpe cūiū sociorūq̃ pars cæsi traduntť. In his Paulus Aemilius
cōsul cecidit. hac clade ita res ro. afflicta est: ut de summa reꝝ ꝓpe desperatū sit. Cū Māgo frater Hānibalis nūcius hu-
ius uictoriæ carthaginē missus de rebus a fratre gestis in italia apud senatū loqueretť, dicit occidisse illū supra ducēta mi-
lia: supra q̄nquaginta milia hostiū cępisse. Ad fidē deinde tātæ fœlicitatis effūdi iussit in uestibulo curiæ annulos aureos
q ut q̄dā tradūt tres modii cū dimidio fuerūt. Verior tū fama est modiū nō excessisse. Hac uictoria multæ ciuitates ad eū
defecerunt: inter quas Capua ciuitas opulētissima. Vario deinde euētu cū Marcello apud Nolā pugnauit. Sed tandem
Marcellus cū speculatū exisset insidiis interceptus occidiť. Dū in italia hæc ab Hānibale geruntur. P. Cornelius scipio in
africā mittiť. Ibi siphacē regē Massesuloꝝ q cū carthaginensibus fœdus hēbat ad amicitiā romanoꝝ traxit. Massesuli
gens affinis mauris est in regiōe Hispaniæ maxime q̄a sita noua carthago est spectās. Quo facto in Hispaniā transit
ubi seditio militaris orta cōprimiť. deinde cōpositis rebus Hispaniæ cū rediret Massinissa q cū carthaginēsibus erat ad
scipionē uenit, eūq̃ alloquiť gratias agit ei de fratris filio remisso. Ex eo tpe affirmat eā se quæsisse occasionem quā ob-
latā deoꝝ beneficio nō omiserit. Cupere se illi populoq̃ ro. operam nauare, ita ut nemo unus magis enixe adiuuerit rē
romanam. Lætus eū scipio uidit audiuitq̃ cū caput rerū in oium hostiū equitatu Massinissam sciret, fide data acceptaq̃
Massini firmataq̃ amicitia Massinissa digreditur permissuq̃ scipionis populať agros uicinos ne sine causa ex Gadibus ubi erat
sę ad ro. incontinentē transisse uideretur sicq̃ Gadis rediit. Deinde cū romā scipio redisset & in senatu extra urbē res a se in Hi-
trāsitus spania gestas narrasset: quot oppida ex hostib⁹ ui cœpisset: quotiens acie dimicasset, senatu misso urbem est ingressus sta-
timq̃ summo omnium cōsensu ante annos consul creatus est cum. P. Licinio crasso pontifice maximo, statimq̃ ingenti
classe atq̃

classe atq; exercitu in siciliā traiecit præmisso in africā Lælio ad quē p̄das ex agro inermi agentem Massinissa cū paucis equitibus uenit:quærit̄ q̄ in sicilia Scipio cunctet̄. Cū igit̄ hæc p Læliū Scipioni nunciata essent & in alter᷑ annū ei prorogatū esset imperiū cū exercitu in africā traiecit. Ac primo uticā ciuitatē obsidere parat. Carthaginēses Hasdrubalē ex Hispania accersunt,ut p̄riæ ꝓpe circūsessæ opē ferat. Siphacē q iā Hasdrubalis filiā uxorē accepat:orat ut carthagini.ut uniuersæ africæ subueniat. Hasdrubal cū triginta milia peditū tria milia equitū cōfecisset. Siphaci se cōiunxit:q exercitū qnquaginta milia peditū cū multo equitatu cōparauerat,quo᷑ aduentu scipio ab obsidione uticæ discessit. Sextodecimo anno belli punici Seruilio Scipione & Seruilio Geminio cōsulibus scipioni ꝓrogatū est imperiū donec in Africa debellatū foret. Scipio igit̄ castra Siphacis & Hasdrubalis instructo exercitu nocturno tpe aggressus incēdit. Cæsa sunt aut flāmis cōsumpta quadragita milia hoium. Capta sup quiq; milia. undeci senatores nobiles carthaginēsiū. clxxxiiii. signa militaria capta. Carthaginenses tāta clade accepta cū qd agēdū esset cōsulerēt decernūt exercitū reparādū Siphacēq; orādū ne bello absisteret. Igit̄ nouo exercitu cōpato q fuit ad triginta milia armato᷑: Scipionē ab uticæ oppugnatione depellūt: cōmissoq; in cāpos magnos(sic uocāt)ꝑlio pœni numidæq; fundunt̄ a ro. ibi Siphax grauiter equo uulnerato dū obequitat si aciē nutātē sistere posset,effusus i terrā opprimit̄ ac uiuus capit̄. Qua clade carthaginēses coacti sunt Hānibalē ex italia reuocare. Cū igit̄ Hānibal in africā traiecisset:ac cōtra scipionē castra locasset: duces prio in colloquiū uenerūt si forte de pace inuicē cōuenirēt: cū de pace nihil agere potuissent uterq; exercitū ad ꝓliū instruit. Dato utriq; ad pugnā signo cōcurrit̄ sūma ui utrinq; pugnatū est: tandē pœni fundunt̄. Carthaginēsiū sociorūq; ea die cæsa sunt supra uiginti milia,totidē ferme capta cū cētū triginta duobus signis militaribus, Elephanti undecim capti quos ad. lxxx. Hānibal in acie locauerat. nō tamē romanis incruēta uictoria fuit. Nā decē milia ex romanis ceciderūt. Post hæc uermināā Siphacis filiū carthaginēsibus auxiliū ferentē missa exercitus parte Scipio fudit. cæsa eo prælio. xv. milia hoium. Deinde uictis Carthaginēsibus. pax data est his cōditionibus. ut liberi legibus suis uiuerent,populandi eo die finē romani facerent. Persugas fugitiuosq; & captiuos,ut carthaginēses redderent romanis. bellū ne in Africam ne ue extra africam iniussu populi romani facerent. Naues rostratas traderent: Massinissæ res redderēt, & fœdus cū eo facerent decem milia Talēta argenti descripta æqs pensionibus in annos quinquagita soluerēt: cētū obsides arbitratu Scip. darēt. Atq; ita finis scdo punico bello a Scip. impositus est. His ita gestis Romā reuersus clarissimū omnium egit triumphum.

Bello punico scdo, quo dux Carthaginēsiū Hannibal, post magnitudinē nois Romani. Italiæ opes maxie attriuerat.

Massinissæ regis cū Scipione amicitia.

Massinissa rex numida᷑ i amicitiā recept⁹ a. P. Scipiōe, cui postea africāo cognomē ex uirtute fuit, multa & p̄clara rei militaris facinora fecerat, ob quæ uictis Cartaginēsibus, & capto Siphace: cuius in africa magnū atq; l. ū iperiū ualuit, populus Romanus quascūq; urbes, & agros mãu cœperat,

IOAN. CHRI. ¶BELLO secūdo punico. Pœni dnr Carthaginēses, q̄si phœni. Nā de Tiro Phœnicis regiōis pte uenere, q Carthaginē cōdiderūt, inde punic⁹ Carthaginēsis, Dido nāq; de Tiro, q̄ est ps Phœniciæ regiōis uenit: q carthaginē cōdidit. ¶ Post magnitudinē nois Ro. Nā iā tūc nomē romanorū magnū erat p totū orbē terra᷑ pp magnitudinē impii: ¶ Italiæ opes maxie attriuerat qa m̄ltas & clarissimas uictorias i italia ex ducibus atq; impatoribus Romanis assecutus fuerat. xvii. annis, qbus i italia fuit, sicuti supra mōstrauim⁹ In amicitiā receptus est a. P. Scipione, eo modo: quo supra diximus⁹. ¶ Multa militaris rei, & p̄clara faciora fecerat, qa una cū Scipiōe bis Hasdrubalē, & Siphacē ꝓlio. atq; acie uicit, & postremo ipsum Hānibalē, uictis carthaginēbus. s. Hasdrubale: & Siphace bis ꝓlio uictus, ac ad postremū: ipso Hānib. acie supato a Scipione, q postea ob eā uictoriā dictus est Africanus. ¶ Capto Siphace: eo prælio, quo & ipse, & Hasdrubal uicti sūt in campos magnos apud Vticam Africæ ciuitatem, ut supra monstrauimus.

ASCE. Pœni ¶BELLO secundo Pœni dicuntur Carthaginenses quasi phœni. Nā de Tiro phœnicis regionis parte uenerunt qui carthaginē condiderunt inde punicus carthaginensis. Dido nāq; de Tiro quæ est pars phœnicis regiōis uenit quæ carthaginē cōdidit. ¶ Post magnitudinē nominis Ro. Nam iā tunc nomē Romano᷑ magnum erat p totum orbē terra᷑, propter magnitudinē imperii. Italiæ opes maxime attriuerat, quia multas & clarissimas uictorias in italia ex ducib⁹ atq; iperatorib⁹ ro. assecutus fuerat. xvii. annis qbus in italia fuit, sicuti supra mōstrauim⁹. Hæc soldus. ¶ Ordo aūt est, Massinissa rex Numida᷑ receptus bello punico scdo. i. tpe belli punici secūdi (Bellū. n. significat totū illud tps quo discordia agit̄. Pugna uero & ꝓliū dūtaxat quo cōfligit̄ & manus cōferūt) quo. s. secūdo bello punico Hānibal (scribit̄ aūt frequēti⁹ Annibal) dux carthaginēsiū. ¶ Post magnitudinē nominis rōani. i. post q̄ nomē romanū maximū euaserat, attriuerat. i. carptim atterēdo absumpserat, maxime. i. potissimum opes idest potestatem & facultates italiæ, receptus dico, in amicitiam a Publio Scipione cui fuit postea ex uirtute idest propter uirtutem, cognomē (dicerent grammatici agnomem, quia cognomen est cognationis nomen. Agnomē est adnatum nomē ex aliquo euentu ut hic ex uirtute & uictoria) Africano, id autem oratoriæ, quia quando relatiuum datiui casus præcedit & sequitur nomen alterius casus addi potest tertiū datiui aut alterius casus uenustius tamē datiui, ut æneī. i. Cui nunc cognomen iulo. Et Liuius li. i. subaudiēs cui dicit. faustulo nomen ferunt (fecerat. s. Massinissa, multa & præclara facinora idest facta rei militaris, ob quæ. s. facinora & merita, Carthaginensibus uictis, & Siphace.

Siphax capitur

Bellum
Pugna
Præliū
Cognomen & agnomē
Regulæ uenustatis

IOAN. CHRI. ¶ REGI dono dedit.s.Massinissæ:ut refert Titus Liuius Scipionē:pta uictoria de Hasdrubale duce Carthaginensiū Siphace rege,sceptro & corona:atq; alis insignibus Massinissam donasse,ac pñte exercitu regē appellasse:postea senatus decreto,qcqd urbiū:& agri bello acqsiuerāt in Africa Ro.ipsi Massinissæ dono datū ē.¶ Bona.s.ipsius utilis.¶ Atq; honesta:hoc est honorifica,& honestate digna.¶ Impii:uitaq; eius idē finis fuit:qa finitū est ipiū:qñ uita Massinissæ finita est.¶ Deinde:uidelicet post mortē Massinissæ.¶ Is.s.Micipsa.¶ Quod ortus ex cōcubina.¶ Massinissa auus Iugurthæ,ipm Iugurthā priuatū reliquit,qa nō erat natus legiptime:sed ex cōcubina.Nā qui sunt legiptime nati.nō succedūt in hæreditatē,sicuti ē hoc tpe fit. ¶ Priuatū:uidelicet sine regno,nō dedit ei partē aliquā regni ¶ Eodē cultu,uidelicet q̄tū ad uictū & uestitum, tractauit Iugurthā:sicuti filios pprios:q̄tū ad uictū & uestitum.¶ Eodem cultu:uictu & uestitu. ¶ Habuit.i.tractauit.¶ Qui.s.Iugurtha. ¶ Adoleuit.i.creuit.¶ Pollēs.i.potēs.¶ Decora facie.i. pulchra, facies dr̄ tota spēs q̄ apparet:& cernit̄ sm Donatū in Terētiū.¶ Validus.i.potēs.¶ Luxui.i.Luxuriæ: & delicis. ¶ Inertiæ.i.ignauiæ corpis.¶ Vti mos est gentis illius:sicuti est consuetudo Numidarū:qa Numidę,ubi ad adolescētiā ueniūt,exercēt ad iuuētutē corpus uitādo:iaculādo,currēdo:uenādo:nā per hæc exercitia uires corpis roborāt.¶ Eqtare:p eqtabat cōsuetudo historicorū est,ut infinitū ponāt freqnter p pterito impfecto indicatiui.¶ Iaculari:p iaculabat.¶ Cū æqualib⁹.i.socis,& coæuis.i.qui eiusdē ætatis sunt.¶ Certare,p certabat. ¶ Cū oēs anteiret.i.superaret.¶ Gloria.i.fama,& laude. ¶ Tamen oibus charus eē poterat,hoc iō dicit, qa ferme semp uirtuti comes ē inuidia: sed in Iugurtha aliter erat. Nā q̄uis uirtute superaret.tñ nemo ei inuidebat, sed omnibus charus erat:& ab oibus amabatur.¶ Ad hæc.i.præterea,& est usitatus loquendi modus apud Crispū:ut hic & in Catilinario milies paret,& alibi notatū fuit. ¶ Plæraq; tempora.i.multa tpa:hoc est multū temporis. ¶ Agere pro agebat.i.cōsumebat. ¶ Ferire, pro feriebat,& hic uirtutē & exercitationem Iugurthæ ostendit,qui non dedit se luxuriæ,& ignauiæ: sed uirtuti,& exercitationi corporis. ¶ Facere, pro faciebat. ¶ Loqui:pro loquebatur.Non ostentabat uirtutem suam uerbis,neq; egregia facta sua,quæ in expugnatione Numātiæ:& alibi gesserat uerbis extollebat,sed quū multa faceret:nihil de seipso dicebat.¶ Quibus rebus Micipsa.Ordo est.Micipsa tamē pmot⁹ uehemēter eo negocio,uoluebat multa cū suo aīo postq̄ itelligit hoiem adolescētē magis ac magis crescer̄:exacta sua ætate:& puis liberis.s.existētib⁹:tā & si ipse Micipsa fuerat lætus in initio,qbus.i.illis rebus:existimās uirtutē Iugurthæ fore gloriæ suo regno. A principio Micipsa gaudebat,q Iugurthæ uirtus indies crescebat credēs & existimās Iugurthā futurū gloriæ regno suo,sed postea timere cœpit:cū uideret illū nimiū crescere. Timebat.n.ne si ipse moriret̄,uel ēt adhuc ipso uiuēte.Iugurtha regnū occuparet,qa filii sui Adherbal,& Hiempsal adhuc parui erant:& ipse erat senex.¶ Quibus rebus,uidelicet :quia Iugurtha ita se dederat ad exercendas uires corporis.¶ Fore idest futurum esse.¶ Gloriæ idest ad gloriam.¶ Exacta idest finita quia iam Micipsa ad extremam senectutem uenerat.¶ Paruis liberis.i.filiis suis Adherbale,& Hiempsale.

Faciés

regi dono dedit.Igit̄ amicitia Massinissæ bona, atq; honesta nobis pmāsit,sed ipeīi,uitaq; eius finis idē fuit,deinde Micipsa filius regnū solus obtinuit.Manastabale,& Gulussa fratribus morbo absumptis,Is Adherbalē,& Hiēpsalē ex se genuit.Iugurthāq; filiū Manastabalis,quē Massinissa,q ort⁹ ex cōcubina erat,priuatū reliquerat,eodē cultu,quo liberos suos domi habuit.Qui ubi primū adoleuit pollens uiribus,decora facie,sed multo maxime igenio ualidus,nō se luxui. neq; inertiæ corrūpēdū dedit,sed uti mos est illius gētis:equitare,iaculari,cursu cū æqualibus certare, & cum gloria ante oēs iret:oibus tñ charus eē poterat. Ad hæc plæraq; tpa in uenādo,agere leonē,atq; alias feras primus,aut iprimis ferire,plurimū facere:& minimū de seipso loq̄,qb⁹ rebus Micipsa,tametsi i initio lætus fuerat existimās uirtutē Iugurthæ regno suo gl̄iæ affor̄,tñ postq̄ hoiem adolescētē exacta ætate sua,& puis libis,magis magisq; crescer̄ itelligit,

ASCE. ¶ SCilicet re.ca.i.postq̄ carthagiñ.erāt uicti et capt⁹ siphax:cui⁹.s.siphacis ipiū magnū atq; latū:ualuit.i.ualidū fuit ī africa:po.ro.dedit dono regi.s.massinissę q̄scūq; urbes & agros sup.quoscūq; cœpat māu.i.ui bellica.Et p hęc ondit gratitudinē po.ro.q aīaduertēs ī q̄ta necītate cōstitutę reip.subuenerat massinissa,i eū sūma bñficia cōtulit,q res illi maxīo fuit usui ut seqntia docēt.¶ Igit̄ ami.Post mortē Massinissæ:narrat de filiis ei⁹ dicēs.¶ Igit̄,qa tā liberalis erat po.ro. i Massinissā:amicitia Massinissæ regis Nūidię pmāsit.i.usq; ad ultimū uitæ eius māsit nobis.i.romanis,bōa q utilis,& honesta qa gl̄iosa,gloriosū.n.ē sibi bñficio deuincire regē.¶ Sed idē fuit finis ipii eius,& uitæ eius:qa simul cū uita ei⁹ extinctū uidet̄ ipiū eius:uel qa nemo illi successit tali impio dignus,uel qa tā pauca durauit successorū regnū,ut nō regnasse uideāt̄, aut sensus ē idē.i.eodē tpe fuit finis impii eius & uitæ eius,& hoc ē nō prius amisit impiū,q̄ uitā:deide.s. post mortē massinissę Micipsa filius sup.eius obtinuit solus regnū,& hoc Manastabale & Gulussa fratrib⁹ sup.eius absumptis.i.ablatis e medio uiuētiū: morbo,is.s.Micipsa rex gēuit.i.ppagauit ex se.i.de semie suo,Adherbalē & Hiēpsalē liberos,& habuit domi.s.suę eodē cultu quo.s.habuit liberos.i.legiptimos filios suos Iugurthā filiū Manastabalis.s.fratris sui añ obitū ei⁹ genitū quē Massinissa pr̄ Micipsæ & au⁹ ipsius Iugurthæ reliq̄rat priuatū.i.sine regno: eo q ortus erat nō ex legiptima uxore:sed ex cōcubina.¶ Qui.s.Iugurtha.ubi adoleuit primū.i.grādior effectus ē,pollēs.i.ualēs uiribus:& decora facie.i.hñs decorā faciē,sed exñs multo maxie.i.pcipue,ualidus igēio.i.idustria & subtilitate aī:nō dedit se luxui neq; inertiæ corrūpēdū.i.effœminādū se,uti.i.quēadmodū mos ē illius gētis cœpit sup.agitare.s.feras,iaculari.i.iacula emitter̄ & pincere,certare cursu cū æqualibus.i.coæuis seu cōtēporaneis suis,& cū anteiret.i.excederet ois gloria.i.p gloriosam famā tñ esse.i.charus oibus ad hoc.i.insup:agere.i.agebat & trāfigebat,plæraq;.i.plurima tpa in uenando ferire.i.feriebat,in primis.i.inter primos,aut primus leonē atq; alias feras:& facere.i.faciebat(aut intelligat̄ uerbū cœpit)plurimū.i. plurima pclara facinora,& loqui.i.loquebat̄ minimū.i.parcissime de se,contra qd̄ faciūt iactabūdi de se:q sibi facile inuidiā concitant.¶ Quibus rebus.i.tam laudabilibus,tametsi.i.q̄q̄ Micipsa patruus eius fuerat lætus initio:existimās.i.cēsens & arbitrans uirtutem Iugurthæ affore idest affuturam esse regno suo gloriæ idest ad gloriam : tamen postquam ipse existēs ætate sua.s.exacta.i. ad extremū usq; acta:& liberis paruis.i.hñtē liberos tā paruos Adherbalē & Hiēpsalē post q̄ intelligit Iugurthā hoiem adolescentē.i. iā fere in flore uitæ magis & magis crescere,permotus.i.perturbatus.

¶ EO negocio

CEO negocio.i.ea re,uidelicet:qa crescebat nimiũ uirtus:& potẽtia iugurthæ.¶ Voluebat.i.agitabat,considerabat. IOAN.
¶ Terrebat eũ.Micipsa rõ timebat,qa uidebat naturã hoium eẽ pcliuem,& cupidã ad impium.Nã naturaliter hoies CHRI.
magis cupiunt imperare:q̃ seruire.Et ppterea timebat,ne si morireť,iugurtha capta occasione filios suos interficeret:
& regnũ usurparet:sicuti & fecit.¶ Terrebat.i.pauefaciebat.¶ Mortaliũ.i.hoium.¶ Auida.i.cupida.¶ Et p̃ceps.i.p̃na,pcliuis,& inclinata,qa naturaliter hõ nitiť explere cupidinẽ ai sui.¶ Opportunitas.i.occasio.f.terrebat.¶ Suæ ætatis:qa senex erat.¶ Liberoꝝ.i.filioꝝ,qa adhuc parui erãt.¶ Quæ & medio.ui.spe p̃dæ trãsuer.agit,Opportunitas:inqt facit,ut hi q a natura boni sunt spe alicuius commodi data,mali & puersi efficiaťť,nã sæpe hoc euenire solet,ut hõ,q a natura bonus est:oblata sibi occasiõe ad aliqd facin⁹ ppetrãdũ ducať,qđ nõ fecisset,nec excogitasset:nisi occasio sibi oblata eẽt,& hoc est,qđ dicit.¶ Quæ.f.opportunitas.¶ Etiã medio.nõ solũ malos,sed & moderatos,& modestos.¶ Spe p̃dę.i.spe lucri:& cõmodi.¶ Trãsuersos agit.i.puertit:& puersos facit:ut ex bonis malos faciat.¶ Ad hoc.i.præterea.¶ Studia.i.fauor,& bẽuolẽtia,qa Numidæ oẽs miro quodã amore Iugurthã diligebant pp uirtutẽ eius,& ei fauebant.¶ Iugurthã.i.erga,& in fauorẽ Iugurthæ.¶ Ex qbus.f.studiis:pp studia Numidaꝝ in Iugurthã Micipsa timebat,ne si Iugurthã dolo,uel ui interfecisset,seditionẽ populi contra se,uel bellũ cõcitaret.Ordo est.Ex qb⁹ anxius erat.f.Micipsa:ne qua seditio:aut bellum orireť:si interfecisset talem uirꝝ dolis.¶ Talem uirũ.f.Iugurthã:ac si diceret tã gratum oibus. ¶ Ne qua seditio.i.ne aliqua discordia.Et seditio pprie dr populi discordia,neq enim recte diceret seditio inter duos,& dr seditio,quasi seorsum initio.¶ Anxius erat.i.timebat.¶ His.i.talibus.¶ Circũuẽtus.i.circũdatus,& pssus.f.Micipsa. Seditio

uehemẽter eo negocio pmotus,multa i aio suo uoluebat. Terrebat eũ natura mortaliũ auida impii:& p̃ceps ad explẽdã ai cupidinẽ.Præterea opportũitas suæ,liberorũq; ætatis,q̃ & mediocres uiros spe prædæ trãsuersos agit. Ad hoc studia Numidaꝝ in Iugurthã accẽsa,ex qbus,si talẽ uirꝝ dolis interfecisset,ne qua seditio:aut bellũ orireť anxius erat. His difficultatibus circũuentus ubi uidet,neq; p uim,neq; insidiis opprimi posse hoiem tã acceptũ popularib⁹,q erat Iugurtha manu pmpt⁹,& apperẽs gloriæ militaris,statuit eũ obiectare piculis,& eo mõ fortunã tẽtare.Igiť bello Numantino Micipsa cũ po.Ro.eqtũ,atq; peditũ auxilia mitteret,sperans uel ostẽtando uirtutem,uel hostiũ sæuitia facile eum occasuꝝ:præfecit Numidis,quos in Hispaniã mittebat,sed ea res longe aliter,ac ratus erat,euenit.Nam Iugurtha(ut erat impigro,atq; acri ingenio)ubi naturam.P. Sciõis,qui tum Romanis Impator erat:& mores hostiũ cognouit,multo labore:multaq; cura.Præterea modestissime

psa.¶ Acceptũ po.i.tã gratũ populo.Popularis dr s̃m Donatũ i Terẽ.q a populo amat⁹ ẽ,& hoc loco hãc significationẽ nõ hẽt.Popularis & dr ciuis popularis hũilis,popularis uilis,& hæ significatões hoc loco ꝯueniũt:ut popularib⁹ dicat hoib⁹ ppli.¶ Manu prom.i.strenuus,& fortis manu.¶ Obiectare.i.obiicere,& exponere.¶ Periculis,ut quẽ apte interficere nõ audebat,exponẽdo illũ piculis faceret interiri.¶ Fortunã tẽ.i.expiri fortunã.f.si aliquo mõ Iugurtha pire posset Popularis
¶ Numantino.Numãtia ciuitas ẽ Hispãiæ:quã Scipio Africanus minor diu obsessam tãdẽ cœpit:atq; deleuit.¶ Ad hoc bellũ.Micipsa auxilia peditũ & eqtũ misit Po.Ro.qa amicus erat:& socius erat po.Ro. His igiť peditibus & eqtibus, Numãtia
quos mittebat in Hispaniã Micipsa ducem p̃posuit Iugurthã,sperãs illum in eo bello posse interire uel dum uirtutẽ suã ostentare uult:uel pp sæuitiam hostium.¶ Sæuitia:crudelitate.¶ Occasurum.i.periturũ:moriturum.¶ Præfecit:præposuit.¶ Res longe aliter,ac ratus erat,euenit.i.res multo aliter euenit q̃ putabat.¶ Longe.i.ualde.¶ Ac,pro q̃ ¶ Ratus erat.i.putauerat.¶ Nam Iugurtha.Ordo est.Nam Iugurtha breui tpe peruenerat in tantã claritatẽ,ut eẽt uehementer nostris clarus,& esset maximo terrori Numantinis,multo labore,& multa cura:præterea parendo modestissime,& sæpe eundo obuiã piculis,ubi p postq̃ cognouit naturã.P.Sciõis,q tũ erat impator Ro.& postq̃ cognouit mores hostiũ:dico fecit hæc oia:ut.i.sicut erat.f.nõ impigro,atq; acri igenio.¶ Nã Iugur.Reddit cãm q̃re res aliť euenit q̃ putabat Micipsa,qa Micipsa putabat Iugurthã in eo bello perituꝝ,ipse aũt clarior euasit.¶ Vt erat.Ac si diceret,facile cognouit naturã.P.Sciõis,& cõsuetudines hostiũ,tanq̃ hõ acuti:& acris ingenii.¶ Impigro,dicimus.Cæsar uir acer ingenio,& uir acri ingenio & uir acris ingenii.¶ Impigro,ueloci.¶ Acri.i.uehemẽti.¶ Impator.i.dux.¶ Mores,cõsuetudines.
CVEHEMENter eo negocio.i.solicitudine ex ea re sũpta,uoluebat.i.uersabat & agitabat multa in aio suo.¶ Quia na.mor.i.fere oium hoium:auida impii:& p̃ceps.i multũ pcliua & pna,ad explẽdã cupidinẽ ai.i.id qđ auerat & cuperet. ASCE.
terrebat.i.terrore & timore afficiebat eũ.f.micipsã timẽtẽ iã filiis suis uirtutẽ Iugurthæ,p̃terea.i.insup terrebat eũ opportunitas.i.idoneitas & aptitudo ad fraudẽ subeũdã,ætatꝭ suæ q̃ iã exacta erat,& liberoꝝ.f.suoꝝ,q̃ iã necdũ sese icepat:q.f. opportũitas agit & mediocres.q.d.necdũ sũmos uiros q̃lis erat Iugurtha,trãsuersos.i.extra tramitẽ iustitię:spe p̃dę.f.obtinẽdę.¶ Ad hoc.i.p̃ter dicta & hoc terrebat eũ,uidelicet studia.i.fauores & bẽiuolẽtiæ,nũidaꝝ.i.ppli regni sui,accẽsa.i.uehemẽter parata:in.i.erga Iugurthã,ex qbus.f.studiis numidaꝝ in Iugurthã anxius erat.i.cũ anxietate timẽs:si interfecisset talẽ.i.tã p̃stãtẽ & tã charꝝ oibus uirꝝ.f.Iugurthã:dolis,ne qua seditio.f.a suis,aut bellũ a uicinis regibus aut po.ro.orireť ¶ Micipsa circũuẽtus.i.angustiatus,his.i.huiuscemodi difficultatib⁹.i.pplexitatibus,ubi.i.qñ.uidet.i.cõsiderat:hoiem.f. Iugurthã(sæpius aut hoiem orator q̃ uirꝝ dicit:cõtra poeta,ut author ẽ ualla)tã acceptũ.i.gratũ & placẽtẽ popularib⁹.i. Homo
de factõe ppli exñtibus:neq; p uim neq; isidiis(Cõueniẽtius erat:neq; p uim neq; p isidias,aut neq; ui neq; isidiis)q.i.qa Vir
Iugurtha erat pmptus manu.i.ad pcutiẽdũ,& apperẽs gl̃iæ militaris statuit.i.cõstituit obiectare eũ piculis.f.belli:& tẽtare.i.expiri fortunã.i.aleã belli eo mõ.¶ Igiť cũ.i.qñqdẽ micipsa mitteret po.Ro.auxilia eqtũ & peditũ bello numãtino.i.qđ gerebať cõtra numãtiã ciuitatẽ Hispaniæ,p̃fecit.i.ducẽ & ductorẽ ac principẽ fecit.f.Iugurthã,numidis.i.pplis suis quos mittebat in hispaniã,sperãs eũ.f.Iugurthã,occasurũ.f.i mortẽ.i.occidẽdũ eẽ,uel ostẽtando uirtutẽ:& ita temeritate sua:uel seuitia hostiũ.f.numãtinoꝝ q,bellicosissimi erãt.¶ Sed ea res euenit lõge aliter.ac.i.q̃ micipsa sup.erat ratus.i.opinatus.¶ Nã Iugurtha ut.i.s̃m q(& ẽ uenusta locutio)inerat ingenio ĩpigro.i.gnauo & strẽnuo atq; acri.i.uehemẽti,ubi.i.postq̃ cognouit:naturã.i.indolẽ seu igeniũ,&(ut dicit)cõditiões.¶ P.Sciõis:q erat tũ.i.tũc impator Ro.aut potius Romãis,& mores hostiũ.f.numãtinoꝝ puenerat.i.euaserat,breui.f.tpe,multo labore & multa cura,p̃terea.i.insup.

IOAN. CHRI. ¶PARENDO,obediēdo.s.imperatori.¶ Claritatē.i.famā:gloriā.¶ Nris.i.Romanis.¶ At sane.i.certe.¶ Qđ diffi.in primis.i.q̄ res maxime difficillima est:ut inueniant̄ in uno,& eodē hoīe:& cōsiliū ai,& fortitudo corpis.¶ Strēnuus:fortis.¶ Quoꝝ alteꝝ.s.eē bonū cōsilio. Hoc dicit,euenire solet:ut hi q ualēt cōsilio,plerūq; sint timidi:qa puidēt:& intelligūt ea,q̄ cōtingere possunt,& hi q ualēt uiribus,temerarii sint:& se imprudēter periculis obiiciūt pp audaciā:quā hñt ex uiribus. Dicit ergo,eē bonū cōsilio solet afferre timorē ex pui lētia:eē strēnuū p̄lio,solet afferre temeritatē ex audacia. ¶ Ex puidētia.i.pp puidētiā:nā qa puidēt & aduersa sibi posse cōtingere,plerūq; timent:& ppterea dixit rē eē difficillimā:ut haec duo in uno inueniant̄: qa contraria sūt puidētia:& temeritas:& duo cōtraria nō pñt stare simul i uno subiecto, una.n.& eadē res nō pōt eē alba simul & nigra. Igit̄,qa Iugurtha erat strēnuus p̄lio,& bonus cōsilio,agere:p agebat,ferme oīa difficilia,& aspera Scipio per Iugurthā faciebat. ¶ Amplecti,p amplectebat ¶ Quippe,qa iugurtha nihil pexcogitabat,cōsilio aūt opeicipiebat sine cā.

Accedet ¶ Erat frustra.i.inutiliter sine cā.¶ Huc accede.i.adhoc addebat̄, adiūgebat̄,nā accedere est addi,& adiūgi,unī accessio est additio, & icremētū.¶ Munificētia.i.liberalitas:qa Iugurtha liberalis erat.¶ Solertia, industria. Est aūt industria pprie uis q̄dā ingenii exercitata:cui cōtraria ē ignauia.i.torpor igenii q̄ñ ingeniū nō exercet̄, sed torpore languescit. Quibus rebus,his ingt rebus multos ex Romanis sibi fecerat amicos. ¶ Ea tēpestate.i. eo tpe. ¶ Noui atq; nobiles.i.ignobiles,& nobiles. Eo tpe ingt:multi fuerūt: tam nobiles q̄ ignobiles:qui iugurtham incitabāt:dicētes fore:ut ip se totius Numidiæ occuparet imperium:si Micipsa patruus eius interiisset:& dicebant iugurtham hoc facile assequi posse: qa i eo magna uirtus erat: & Romæ oīa uēdebant̄,uidelicet prouinciæ:regna & impia. Qui aūt ita iugurtham incitabant,erāt hoīes factiosi:auari:potentes:& hoc est quod dicit.¶ Quamplures.i. ualde multi.¶ Quibus diuitiæ bono:honestoq; potiores erant.i.qbus diuitiæ cariores erant,q̄ honestas:& iustitia. Nam eiusmodi hoīes ,pter diuitias,iustitia:& honestate calcata,unūquodq; facinus perpetrassent.¶ Bono & honesto,i.utili:& honesto. Nihil aūt utile esse pōt:quod iustitia uacat f̄m stoicos:& hoc Cice.tractat:& propterea diximus bonum:iustitiā intelligi:aut certe bono:& honesto dixit:utili & honesto f̄m Cice.qui in arte ueteri honestatis duas ptes esse dicit:honestatē simplicē,& honestatem iunctam honestas simplex dicitur:quæ appetitur propter se:honestas iuncta dicit̄,quæ appetit̄ partim propter se,partim pp aliud.i.,pter utilitatē honestas simplex est uirtus. Est aūt uirtus habitus animi:naturæ mō rōni consentaneus. Hæc diuidit̄ in iustitiā,prudentiam:& tēperātiā. Iustitia est habitus animi.cōmuni utilitate cōseruata,suā cuiq; tribuēs dignitatē. Prudentia est rerum bonaꝝ,& malaꝝ,& utrarūq; scientia. Fortitudo est cōsiderata periculoꝝ susceptio:& laboꝝ cum utilitatis ratione perpessio. Temperātia est rōnis in libidinē atq; in alios nō rectos impetus animi firma,& moderata dominatio, hæ uirtutes in eas partes diuidunt̄,quas supra nominauimus ,quæ ad simplicem pertinent honestatē: honestas aūt iuncta est,q̄ in se honestatis habet,& utilitatis considerationē. Sunt.n.multa:q nos cū dignitate,tū quoq; fructu suo ducunt̄,ut gloria,dignitas:amplitudo,amicitia. Gloria est frequēs de aliquo fama cū laude. Dignitas est alicuius honesta & honore: & uerecūdia digna authoritas, Amplitudo est potētiæ,aut maiestatis,aut aliquaꝝ copiaꝝ magna abundantia. Amicitia est uoluntas erga aliquē reꝝ bonaꝝ:illius causa:quem diligit,cū pari eius uoluntate. Bonū ergo Salustius appellat hāc honestatis partem,quam habet cū honestate coniunctam,considerationem utilitatis,honestū autem appellat supiorē illam simplicem partem honestatis. Sed diuitiæ,quas illi:qui iugurtham accendebant:bono & honesto cariores habebant,neq; superiorem illam,neq; hanc postremā partem honestatis attingunt.

Hōestatis ptes · Virt⁹ qd · Iustitia · Prudentia · Fortitudo · Tēperātia · Gloria · Dignitas · Amplitudo · Aicitia

parēdo:sæpe obuiā eundo periculis,in tātā claritudinē breui puenerat:ut nostris uehemēter charus, Numātinis maximo terrori eēt. At sane,qđ difficillimū in primis ē,& p̄lio strēnuus erat,& bonus consilio. Quoꝝ alteꝝ ex puidentia timorē alteꝝ ex audacia temeritatē afferre plærunq; solet. Igitur impator oēs fere res asperas per Iugurtham agere:in amicis hēre,magis,magisq; eum indies amplecti. Quippe cuius neq; consilium:neq; inceptum ullū frustra erat, huc accedebat munificentia animi,igeniiq; solertia. Quibus rebus Iugurtha multos ex Romanis sibi familiari amicitia coniunxerat. Ea tempestate in exercitu nostro fuere quamplures noui atq; nobiles,quibus diuitiæ bono,atq; hōesto

ASCE. ¶PARENDO.i.obediendo imperatori modestissime &(quod dicunt minus decenter)humillime, & eūdo obuiā.i.se se obiiciendo periculis,peruenerat dico in tātā claritudinē.i.splēdorē nois & gloriæ,ut eēt uehemēter charus nostris.i.romanis & esset numantinis.s.hostibus,maximo terrori.i.formidini horrēdæ.¶ At sane.i.certe.q.d.si queris quomō id effecit ipse erat in primis.i.præcipue & strennuus prælio,& bonus.i.utilis cōsilio,quod.s.esse simul strēnuū in prælio & bonū apprime in cōsilio,est difficillimum (Male cōiungunt quidam difficillimū & in primis,qa duo suplatiua nō cōgruunt. Probat q̄ sit difficillimū dicens)quoꝝ alterū.s.esse bonum consilio solet plærunq; afferre timorem ex prudētia,qua cognoscitur periculum:alterum.s.strennuum esse in prælio,solet plærunq; hoc est utplurimum afferre temeritatem.i.inconsiderationem & incōsultationem ex audacia. Et ergo Seruius dicit quibus sanguis calidus: ut afris maior est prudētia:sed minor audacia in bello:cōtra qbus frigidus ut teutonis:at qbus tpatus ē illa mediocriter insunt,ut gallis.¶ Igit̄ imperator. Docet ut iugurtha maxime charus & clarus euaserit dicens.¶ Igit̄:qa & strennuus in p̄lio & bonus in primis erat cōsilio,impator.s.scipio:agere .i.agebat fere oēs res aspas.i.difficiles. sicut arduū accepit f̄m.A. Gel-

Arduū lium in pfatione catilinaria dicens. In primis arduum uidet̄ res gestas scribere.& habere.i.hēbat eū magis in amicis.i.inter amicos:& amplecti.i.amplectabat̄ eū indies.i.p singulos dies magis.¶ Quippe.i.utpote eū sup. cuius neq; ullū cōsiliū:neq; ullū inceptū erat frustra.i.irritū aut frustra initū,huc.i.ad has uirtutes accedebat.i.adiiciebat̄, aut addebat̄, munificētia.i.liberalitas al,& solertia.i.solers idustria igenii,qbus rebus.i. p quas res.s.munificētiā & solertiā iugurtha cōiūxerat sibi multos ex romanis:amicitia familiari.i.cōsuetudine familiaris & amicæ uitæ.¶ Quāplures no.s.hoies:qtūc primum dignitatem aut militiā iniuerant, & nobiles.i.amplitudine honoꝝ:& bene gestoꝝ clari et noti: erāt ea

Noster tempestate.i.per id temporis in exercitu nostro:hoc est Romano.quia dum romanus loquitur.noster Romanus intelligitur.dum gallus gallicus &c.quibus diuitiæ erant potiores:idest præstantiores & acceptiores bono & honesto.idest q̄ bonum & honestum,idest q̄ iustitia qua boni uiri dicimur & q̄ honestas.

¶POTIORES,

¶POTIORES.i.cariores.¶ Factiosi.Factio dicit malorum hoium conspiratio.¶ Domi potentes:uidelicet Romę. IOAN. CHRI.
¶ Apud socios.Socii po.Ro dicebant:qui erant cum po.Ro.confoederati:sicuti erant latini:sicuti fuit Massinissa:& Micipsa.Nam quotiens Po.Ro.bellum gerebat.socii auxilia mittebant,& uicissim,si sociis bellum ab aliquo populo illatum esset:popu.Ro.eis auxilia mittebat:& eos tuebat.¶ Clari:hoc est fama insignes.¶ Quam honesti.i.q̃ uirtute pditi.Clarus aūt:& nobilis in bonam:& in malam partem accipiunt.¶ Pollicitando.i.promittendo.¶ Accedebāt.i.incitabant.i.dicentes.¶ Occidisset.i.mortuus esset:& interiret.¶ In ipso:& dicebant in ipso esse uirtutē.¶ Romæ omnia uænalia.i.Romæ omnia uendi,& omnia eē uendibilia.si dici posset.Ecce occasiones ad obtinendum imperium Numidiæ.In te o iugurtha ē uirtus:& Romæ oia uendunt:hoc aūt iō dicit: qa iugurtha dicere potuisset.Senatus:populusq̃ ro.ma.non patieť socios suos:uidelicet filios Micipsæ regno spoliare.Rñdent ad hoc.Tu omnia pecuniis obtinebis,quod etiam postea fecit.Vęnalia dicunt,quæ ad uendendū exponunt:a uæneo uænis.i.uendo.¶ Sed postq̃ Numātia: ac si diceret,ita quidem hoies corrupti iugurthā incitabant:sed Scipio imperator aliter ipm admonuit:quum deleta Numantia ipm: & donatum & laudatum domum remisit.Ordo est.Sed.P. Scipio adducit in prætoriū iugurtham donatū, atq̃ laudatū magnifice pro concione:postq̃ ipse Scipio decreuit dimittere auxilia:& ipse decreuit reuerti domum:deleta Numantia.¶ Deleta idest excisa,destructa.Dimittere uulgo dicit licētiare.auxilia:pprie dicunt copiæ:q̃ a sociis mittunt i auxiliū belli.¶ Ipse.s.Scipio.¶ Reuerti domū.i.Romā.¶ Donatum.s. donis militaribus. ¶ Atq̃ laudatum:qa miris laudibus Scipio in cōcione uirtutē iugurthæ: & facta illius laudauit. ¶ Pro coocione.i.in cōcione. Coocio est multitudo populi,uel exercitus conuocata.Prætorium dicit tabernaculū imperatoris.¶ Ibiq̃.s.in prætorio.¶ Coleret.idest seruaret:custodiret.¶ Neu.i.& ne largiri:uel pecuniā:uel munus.¶ Insuesceret:cōsuesceret.¶ Periculose a paucis emi: quod multorum esset.Scipio sciebat & ipse:q̃ Ro.per pecuniam oia fiebant.Sed tñ monebat Iugurtham:ne pecuniis sibi regnū parare uellet:qa cū periculo emitur a paucis:quod est cōe oium.¶ Periculose:subaudi dicebat.Nam oia pendent ab eo:quod dixit:monuit,& monere nō potuit:nisi dicendo.¶ Periculose a paucis emi,& dicebat Scipio,q̃ siquis uelit emere a paucis hoibus id:qđ est cōe oibus:ualde periculose hoc facit,qa oēs nō patiunt,q̃ pauci uēdāt ea,q̃ sunt cōia tam sibi:q̃ his:q ea uēdūt.¶ Si pmanere uellet,subaudit,& dicebat.Scipio:inqt dicebat ad iugurtham,o iugurtha: si pseueraueris in uirtutibus,& gloriā,& regnū hēbis:sed si ante tps p largitionē pecuniarum,imperiū tibi parare uolueris,& pecunia tua,& tu ipse peribis.¶ Suis artibus:suis moribus:& uirtutibus.¶ Vltro.i.ēt si nō q̃sieris.¶ Vtrum.s.eē. ¶ Properātius,festinātius.¶ Pergeret.i.tēderet,iret casurum.s.ruiturum.¶ Sic locu.Cū hęc iqt Scipio dixisset,iugurthā dimisit,& ei lras dedit:q̃s Micipsę redderet.¶ Earum.s.lrarum.¶ Iugurthę.Hæc fuit snia lrarum Scipiōis ad Micipsā.¶ Lōge.i.ualde.¶ Sūma ope.i.sūma ui.¶ En:p ecce.¶ Virum.s.iugurthā.¶ Dignū,qa nō degñat a moribus tuis & aui sui Massinissæ.

Socii romani

potiores erāt.Factiosi domi potētes,apud socios clari, magis q̃ honesti,q Iugurthæ nō mediocrē aium pollicitando accendebāt,si Micipsa rex occidisset,fore uti solus imperio Numidiæ potiret,in ipso maximā uirtutē Ro. oia uænalia eē.Sed postq̃ Numātia deleta.P. Scipio dimittere auxilia: & ipse reuerti domū decreuit,donatū,atq̃ laudatū magnifice p cōcione Iugurthā i ptoriū adduxit,ibiq̃ secreto monuit,ut potius publice q̃ priuatim amicitiā po.Ro.coleret, neu aliq̄bus largiri insuesceret,periculose a paucis emi, qđ multorum eēt.Si pmanere uellet in suis artibus, ultro: & illi gloriā & regnū uēturum,sin pperātius pgeret,suā pecuniā,& ipm pcipitē casurū. Sic locutus cū litteris eū,quas Micipsæ redderet,dimisit. Earū snia hæc erat.Iugurthæ tui in bello Numātino maxima uirtus fuit,quā rē tibi certe gaudio eē scio,nobis ob merita sua charus est,ut idē Senatui & po. Ro.sit summa ope nitemur.Tibi qdem pro nostra amicitia gratulor. En habes uirū dignū te, atq̃ auo suo Massinissa.

Dimittere Auxilia

Concio Prætorium

¶ERANT dicit factiosi domi & potētes apud socios.s.Romani impii,& magis clari q̃ honesti.i. potius honorum & famæ q̃ honestatis cupidi,qui accendebāt(q̃ res erat parasceue futuri euētus)iugurthæ nō mediocrē,sed maximū aium pollicitādo.i.p pollicitatiōes,fore.i.futurum eē si Micipsa rex occidisset.i.mortuus eēt:uti.i. ut ipse iugurtha potiret solus impio Numidiæ:& sup.dicēdo(qa seq̄ntia nō habent pollicitādo)maximā uirtutē eē in ipso.s.iugurtha: & oia eē Romæ uænalia.i.pecunia a potētibus emēda & impetrāda q̃cunq̃ uellet.¶ Sed postq̃ Pub.Scipio decreuit Numātia existente deleta,dimittere.i.in ptes suas remittere auxilia.i.q auxilio uenerāt Numidas:&,ipse reuerti domū.s.Romā,adduxit iugurthā in ptoriū.i.tabernaculū ptoris.i.impatoris,exñtē donatū magnifice.s.coronis & insignibus uictoriæ, & laudatū magnifice p cōciōe.i.ante cōspectū totius exercitus cōciti.i.cōuocati ad audiēdū:& monuit sup.eū:ibi.i.in ptorio:ut coleret.i.seruaret:potius publice.i.officio impēso reip.q̃ priuatim.i.officio aūt bñficio seu munere collato priuatim in hos aut illos:amicitiā po.ro.neu.i.neue:insuesceret.i.insuetus fieret largiri.i.largitōes facere aliq̄bus.i.q̄buscūq̃ percepat.n.largitiōes ab eo factas,& sup.dixit monēdo aut monuit illud qđ eēt multorum:ut succedere in regnū po.ro. suffragio,emi periculose.i.cū summo periculo:a paucis.s.auaris.¶ Sin.i.sed si uellet pmanere in suis artibus.s.hōestis q̄bus tūc usus erat:dixit gloriā & regnū uēturum illi,ultro.i.ultra q̃ peteret:sin.i.sed si pgeret pperātius.i. nimis pperāter sup.q̃ decebat pecuniā suā casurā,& ipm casurum pcipitē.i.pcipitanter.¶ Scipio locutus sic dimisit eū cū lris quas redderet Micipsæ,snia earum.s.lrarum erat hæc.i.hmōi.¶ Iugurthæ tui.Breuitatis gratia omittit salutationē q̃ eē potuit huiusce modi.Pub.Scipio imperator Romanus Micipsæ Numidarum regi & socio Ro. impii salutem dicit.deinde breuiter addit.¶ Virtus iugurthæ tui.i.a te missi filii per adoptionē & nepotis ex fratre fuit longe.i.lōgo interuallo respectu uirtutis aliorum:maxima.¶ Quā rem ego certo scio(id callide astruit ēt si dubitat ut iugurthæ eius beniuolentiā cōciliet)tibi eē gaudio.Iugurtha sup.est nobis charus ob.i.pp merita sua.& nos nitemur.i.laborabimus summa ope.i.tota facultate & potētia nostra:ut sit idē.i.itidem charus:senatui & populo Ro.¶ Quidem.i.certe ego gratulor.i.pro bono tuo hilarē me significo tibi pro nostra amicitia.i.iuxta nostrā amicitiā qua tibi plurimum bene uolo.en.i.ecce.q.d.uide cām cur gratuler tibi,tu habes uirum dignū te.i.genere & facto tuo,atq̃ auo suo Massinissa.&c.Deinde addidit forte Vale. quod etiam breuitatis causa omisit,recitans tantum ea quæ iugurtham concernerent.

ASCE.

IOAN. CHRI. ¶ IGITVR rex. Cũ igit̃ rex p lr̃as Scipiõis itellexisset id, qđ antea p famã cognouerat, mutauit aium suũ, ut iugurthã maxie icolumẽ eẽ uellet, quẽ pauloante iterire cupiebat. Ordo ẽ. rex. s. Micipsa pmotus, tũ uirtute ipsi⁹ iugurthæ, tũ grã uiri, flexit aium suũ, & ẽ aggressus uincere iugurthã bñficiis, & statim eũ adoptauit, & istituit hr̃dẽ pariter cũ filiis testõ. ubi. i. postq̃ ipse rex cognouit ex lr̃is ipatoris ea eẽ ita q̃ accepat fama. ¶ Fama, p famã. ¶ Accepat. i. audiuerat, itellexerat. ¶ Tũ. i. ptim. ¶ Gratia uiri. s. Scipiõis, & uirtus iugurthæ: mouit eũ, & grã Scipiõis, q ita scripserat. ¶ Flexit. i. mutauit. ¶ Aggressus est. i. conatus ẽ: & cœpit. ¶ Eũ ado. i. filiũ fecit. ſm A. Gel. cũ extranei sumũt in locũ liberoꝝ, aut p ꝑtorẽ

Adoptatio Arrogatio fit: aut p ppl̃m. Q đ p ꝑtorẽ fit, adoptatio dr̃: qđ p ppl̃m, arrogatio. Ergo adoptare est extraneũ in locum liberoꝝ sumere. ¶ Instituit, ordinauit. ¶ Sed ip. s. Micipsa. Cũ Micipsa ad extremũ diẽ uitæ uenisset: corã amicis, & cognatis, & filiis ppriis, Adherbale: & Hiẽpsale, ita cũ iugurtha locutus est. ¶ Morbo, egritudine. ¶ Aetate. s. senectute. ¶ Cõfectus: cõsumptus: maceratus. ¶ Adesse. i. iminere. Ordo est. Sed ipse post paucos annos cõfect⁹ morbo: atq; ætate dr̃ habuisse huiuscemõi uerba cũ iugurtha: corã aicis: & cognatis & itẽ corã Adherbale: & Hiẽpsale filiis suis, quũ itelligit finẽ uitæ adesse sibi. ¶ Huiuscemõi uerba idest talia uerba. Est aũt huiuscemodi indeclinabile: & generis omnis: sicut illiusmodi.

Aruũ ego. In exordio huius orationis captat beniuolẽtiam Micipsa a psona sua: cũ ostẽdit: q̃lis fuerit in iugurthã. ¶ Sine spe: sine opibus, qa Massinissa auus: ut supra dixi: iugurthã priuatum reliqt: qa natus erat ex cõcubina. ¶ Si genuissem: qñ Micipsa iugurthã puũ accepit in domũ suã: nõdũ filios genuerat: & iõ dicit qñ te puũ accepi in domũ meã, existimas ime ita chaꝝ tibi fore: sicuti filius: si filios genuissem. ¶ Neq; ea res: falsũ me habuit. i. neq; ea res me decepit: qa semp me chaꝝ habuisti: & nõ fefelli sti opinionẽ meã. Et nũc captat bẽuolẽtiã a psona auditoris. i. a psona iugurthę, cũ quo loqt̃: qa pietatẽ erga se cõmemorat: & ꝑclara facta ei⁹. ¶ Nã ut alia. Ecce cãm reddit: q̃re iugurthã non fefellit opinionẽ suã: qa semp eũ mirifice coluit. Patrẽ: & eius honori nõ defuit, nã iugurtha magno honori Micipsæ fuit; tũ aliis in rebus, tum præcipue in bello Numantino.

ASCE. ¶ IGITVR rex. s. Micipsa, ubi. i. postq̃ cognouit ea q̃ accepat. i. intellexerat: fama. i. ex fama, cognouit esse ita, ut ea accepat: ex lr̃is ipatoris. s. P. Scipiõis: ipe pmotus tũ. i. simul: uirtute uiri. s. iugurthæ tũ. i. simul: grã. i. cõplacẽtia: eiusdẽ potius q̃ Scipiõis: qa dictũ ẽ ꝙ iugurthę merat q̃dã

Igit̃ rex, ubi ea, q̃ fama accepat, ex lr̃is ipatoris eẽ ita cognouit, tũ uirtute, tũ grã uiri pmotus, flexit aium suũ, & iugurthã bñficiis uincere aggressus ẽ, statimq; eũ adoptauit, & testõ pariter cũ filiis hæredẽ instituit. Sed ipse paucos post annos morbo, atq; ætate confectus, cũ sibi finẽ uitæ adesse itelligeret, corã amicis, & cognatis, itẽq; Adherbale & Hiẽpsale filiis dicit̃, huiuscemodi uerba cũ Iugurtha habuisse.

PAruũ ego Iugurtha te, amisso patre sine spe, sine opib⁹ in meũ regnũ suscepi, existimãs, nõ minus me tibi: q̃ liberis, si genuissem, ob beneficia charum fore, neq; ea res falsum me habuit, nam ut alia magna, & egregia tua facta omittam, nouissime iu redieus Numantia, meq;, regnumq; meum gloria decorasti, tuaq; uirtute nobis Romãos ex amicis amicissimos fecisti,

grã ad captãdã beniuolẽtiã, flexit aium suũ ab odio ad amorẽ & fauorẽ: & aggressus ẽ. i. summa ope conatus uincere. i. deuincere & sibi fauorabilẽ reddere, iugurthã bñficiis. i. bñ factis collatis in eũ: & adoptauit statim eũ. i. in filiũ legalẽ assumpsit: & instituit eũ testõ: qđ cõdidit, hæredẽ pariter. i. pari portiõe: cũ filiis. s. Adherbale & Hiẽpsale. ¶ Sed ipse Micipsa post paucos annos. s. secutos post adoptionẽ iugurthę, cõfectus. i. ad ultimũ exhaustus & absumptus: morbo & ætate. i. senio: cũ itelligeret. i. psentiret finẽ uitę adesse sibi, dr̃ habuisse cũ iugurtha p ad iugurthã: huiuscemõi qualia sequũt uerba corã amicis & cognatis: itẽq; hoc ẽ & cõsimiliter corã adherbale & hiẽpsale, filiis suis legiptimis & naturalibus.

PAruum ego iugurtha. More senum captat in principio beniuolẽtiam Iugurthæ a persona sua, propter beneficia in eum collata: sicut Terentianus Simo in andria occipit loqui cum liberto suo sosia. Ego postq̃ re emi a paruulo ut semp tibi apud me iusta & clæmens fuerit seruitus scis &c, dicit itaq; Micipsa. O iugurtha ego suscepi. i. sursum & quasi in gratiam cœpi, sicut suscepit israel puerum suũ: te paruũ amisso patre. s. manastabale, existentem sine spe. s. regni: cum ex illegiptimo coitu natus esset, & sine opibus, qa illegiptimi nõ succedunt, & Massinissa auus ipm iugurtham ut dictũ est priuatũ reliquit: existimãs me fore hoc est futuꝝ esse: non minus chaꝝ. i. dilectum & amabilem tibi q̃ liberis hoc est legiptimis filiis: si genuissem: qa tũc nondũ genuerat: nõ minus dicit chaꝝ ob beneficia. s. in te collata: q̃ sup. liberis ob generationẽ. ¶ Neq; ea res habuit me falsum. i. deceptum & illusum spe aut opiniõe: unde sequit̃. ¶ Nã ut alia omittã. Callide cõmemorat Micipsa merita iugurthæ ut ille se merito diligi speraret dicens. Neq; falsum me habuit ea res. s. qua existimabã te mihi chaꝝ fore. ¶ Nã ut omittã. i. silentio prætereã. alia facta tua magna & egregia: tu rediẽs nouissime. i. ultime: qa res maxime noua, ultima uidet̃ facta: numantia. i.

Nouissime ex bello Numantino, decorasti. i. ornasti: & me & regnũ meũ gloria qa laudatus a Scipiõe rediit: & fecisti tua uirtute. i. per uirtutem tuam, romanos amicissimos nobis ex amicis. i. ubi prius tantum amici fuerant.

¶ IN Hispania

¶IN Hispania nomen familiæ nostræ renouatum est. Sicuti supra monstrauimus. Massinissa amicitiã cũ Scipione cõ IOAN.
traxit. Cum Scipio ipse ex Hispania discederet uel certe: qa Massinissa anteq̃ se cũ Romanis cõiungeret: multa cũ Has- CHRI.
drubale duce Carthaginẽsiũ bella in Hispania gesserat contra Romanos, & nomen eius in Hispania ꝑpter hoc celebre erat: quod post multos annos iugurtha: bello Numantino, insigni uirtute, ac gloria renouauit. ¶ In Hispania: in qua est Numantia. ¶ Renouatũ est: quod erat iam uetustate detritum: & ꝑpe memoria extinctum. ¶ Postremo. Ordo. Postremo uicisti inuidiam gloria: quod est difficillimum inter mortales. i. quæ res difficillima est inter homines. Hoc ideo dixit: quia ut diximus supra, uirtuti semper comes est inuidia. nã qui uirtute ꝑditi sunt: semp eis inuidet: sed iugurtha uirtute superauit inuidiam, qa uirtus ei: non inuidiam peperit, sed beniuolẽtiã cõciliauit. Nam ꝑpter uirtutẽ iugurtha ab oĩbꝰ amabat: sicuti supra mõstrauit. ¶ Glia. i. uirtute. ¶ Nũc. Postq̃ beniuolẽtiã captauit: & a ꝑsona sua et a ꝑsõa auditoris descẽdit ad cãmut ostẽdat qd uelit ab eo. ¶ Per hanc dexterã. Intelligimus Micipsam hæc dicẽtẽ dexterã iugurthæ appræhẽdisse. ¶ Hos dicticos. i. demonstratiue dixit ostendẽs Adherbalem & Hiẽpsalẽ, q aderãt. ¶ Genere sanguinis, coniunctione. Nã Micipsa & pater iugurthæ fratres erãt. ¶ Bñficio meo, quia te adoptaui in filium: & nunc ꝑ adoptionẽ frater eoꝝ es. ¶ Malis. i. magis uelis. ¶ Nõ exercitus. Sententiæ generales pulcherrimæ. ¶ Armis. i. ui. ¶ Cogere. i. cõparare, acquirere. ¶ Auro. i. pecuniis. ¶ Parare. i. acquirere. ¶ Officio. Officium dicit cũ homo facit: quod ex honestate facere debet. ¶ Pariunt: uel parat. i. acquirunt officia. ¶ Quis autem. Micipsa ꝑ ratiocinationẽ hoc concludere intendit, ut si regnum incolume seruare uolunt: cõcordes sint. Et propositio est talis. Si regnum, o filii: incolume seruare uultis: uos oportet esse concordes: & amore coniunctos. Ratio ꝑpositionis ẽ. Nam amici magis q̃ exercitus. aut pecuniæ ꝑsidio regni sunt. Nemo aũt amicior est: q̃ frater fratri: ergo uos, qui fratres estis oportet esse concordes, & amore cõiunctos. ¶ Fidum. i. fidelem. ¶ Imbecillum. i. infirmum. ¶ Boni eritis. i. concordes, & unanimes. ¶ Maximæ. s. res. ¶ Cæterum: ante hos. s. adherbalem & Hiempsalem. ¶ Ante hos. i. magis, q̃ hos. s. decet. ¶ Decet, inquit, ut tu magis q̃ hi: ꝓuideas: ne inter uos discordia oriatur: qa tu, & ætate: & sapientia antecedis eos. ¶ Nam in omni certamine. Reddit autem causam & rationem, quare iugurtham magis q̃ adherbalem & Hiempsalẽ prouidere deceat, ne discordia inter eos oriatur: quia si inter uos discordia: & contentio orire, omnes tibi hanc culpã adscriberent & attribuerent: quia tu es potentior: & propter ætatem: & ꝑpter sapientiam: & propter uires: quia in oĩ certamine: & in omni dissensione, ille qui plus potest: dicitur facere iniuriam: & esse causã totius discordiæ: par ratione si inter uos discordia oriret: omnes existimabunt o iugurtha causam discordiæ a te ꝓficisci, qa tu plus potes. Et propterea magis te q̃ illos ꝓuidere decet, ne inter uos discordia: & certamẽ oriat. ¶ Ne aliter quid eueniat. s. discordia aliqua. ¶ Nam in omni certamine, in omni contentione, & discordia. ¶ Opulentior. i. ditior, potentior. ¶ Vos autem: o adherbal. Nũc Micipsa conuertit sermonẽ ad filios: adherbalem & Hiempsalẽ. ¶ Colite, amate, & honorate.

in Hispania nomẽ familiæ nostræ renouatũ est. Postremo: quod difficillimũ inter mortales est, gloria inuidiã uicisti. Nunc qm̃ mihi natura finem uitæ facit, per hãc dexteram: per regni fidem moneo: obtestorq; te, uti hos, qui genere tibi ꝓpinqui beneficio meo fratres sunt, charos habeas, neu malis alienos adiungere, quã sanguine cõiunctos retinere. Non exercitus, neq; thesauri ꝑsidia regni sunt. uerũ amici: Quos neq; armis cogere, neq; auro parare q̃as, officio & fide pariunt. Quis aũt amicior q̃ frater fratri? aut quẽ alienũ fidũ inuenies, si tuis hostis fueris? eqdẽ ego uobis regnum trado firmũ, si boni eritis, si mali imbecillum. Nã cõcordia paruæ res crescunt: discordia maximæ dilabunt. Cæterũ Iugurtha ante hos te (qa ætate, & sapientia prior es) ne aliter quid eueniat ꝓuidere decet. Nã in oĩ certamine, q opulentior est, etiam si accipit iniuriam, tñ qa plus pôt, facere uidetur, uos autem Adherbal & Hiempsal colite, obseruate

Offim

¶NOMEN: idest gloria & fama, sicut apud Maronem ænei. ii. Et nos aliquod nomenq; decusq; gessimus. Et in buco. ASCE.
Semper honos nomenq; tuum laudesq; manebunt. familiæ idest domus nostræ: est innouatum, idest noua gloria nobi- Nomen
litatum in Hispania: ubi antea clarum fuerat ex gestis Massinissæ cum Hasdrubale contra Romanos, clarius effectum est ex gestis iugurthæ cum Scipione pro Romanis. ¶ Postremo, quod idest quæ res, est difficillimum idest difficillima acquisitu: inter mortales tu uicisti idest superasti inuidiam gloria idest per gloriam tuam, quia tametsi liuor summa petit: tamen inuidia non est fere nisi inter pares aut pro paribus: quis enim plæbeiorum fœlicitati regiæ inuidet nisi forte Inuidiã
pro rege aut principe suo? &c. Cum igitur tantam gloriam nactus fuerit desitum est illi inuideri. ¶ Nunc quoniam na- gloria
tura facit mihi finem uitæ: idest qa matura morte decedo. ego moneo & obtestor te per hanc dexteram idest quam te supari
neo uidelicet tuam idest per uirtutem tuam: quæ in dextera potissimum perspicitur, & per fidem regni idest quam debes regno. uti idest ut habeas charos hos scilicet duos filios meos (quos illi demonstrauit hoc dicens) qui existentes tibi propinqui genere idest consanguinitate: quia patrueles: sunt fratres tibi beneficio meo idest per adoptionem meam neu: idest neue malis, idest magis uelis: adiungere scilicet tibi ad societatem regni: alienos, q̃ retinere coniunctos sanguine, idest necessitudine sanguinis, quia non exercitus neq; thesauri sunt præsidia idest protectiones & custodiæ regni uerum idest sed amici: quos neq; queas hoc est nemo queat cogere armis, neq; parare: idest comparare auro. sed supple qui pariuntur idest acquiruntur officio hoc est debito & honesto facto: & fide idest fidelitate. ¶ Autem pro sed: quis est amicior hoc est magis amicus (sunt qui legant amicitior: sed minus audiẽdi) q̃ frater supple est fratri? quasi dicat nullus: aut quem alienum inuenies fidum idest fidelem: si fueris hostis tuis scilicet necessariis: quasi dicat nullum. ¶ Equidem idest ego certe trado uobis regnum firmum hoc est ualidum si eritis boni idest fideles & concordes: sin hoc est sed si eritis mali: imbecillum idest debile. Nam paruæ res crescunt concordia idest per concordiam, & maximæ supple res dilabuntur idest decidũt discordia. ¶ Cæterum idest sed o iugurtha decet te añ hos. i. potius q̃ hos filios meos ꝓuidere ne quid eueniat aliter. s. q̃ uolumus, quia tu es prior. i. ante. i. s. ætate & sapientia. ¶ Nã in oĩ certamine. i. cõtentione is qui est opulentior. i. ditior: etiã si. i. q̃q̃ accipit iniuriã: uidet tñ facere iniuriã: qa plus pôt. i. quia potentior est. ¶ Aũt pro sed uos o Adherbal & Hiempsal: colite. i. ueneramini, & obseruate. i. cauete ne offendatis.

IOAN. CHRI. ¶HVNC talem uirũ.s.Iugurtham:ac si diceret,tanta uirtute & gloria pditum.¶ Nitimini:conamini,& date opam: ne melior sit filius Iugurtha,quẽ adoptaui q̃ uos quos genui.¶ Meliores liberos:notẽdũ liberos numero plurali dici etiam de uno.¶ Meliores liberos sumpsisse.s.Iugurthã.¶ Quã genuisset.s.uos.¶ Ad ea Iugurtha.Quãuis, inqt Iugurtha intelligeret.Micipsam ficta locutũ fuisse,& aliud habuisse in aio,aliud dixisse,tñ benigne rñdit:sicuti tps postulabat.
¶ Et ipse.s.Iugurtha.¶ Agitabat.i.uersabat:cogitabat in aio suo:nõ.n.rñdit,sicuti cogitabat in aio:sed sicuti tps postulabat.¶ Postq̃,mortuo inqt Rege.cum exequias magnifice celebrassent:in unũ reguli conuenerunt,ut de omnibus rebus inter se differerent,& disputarẽt.¶ Illi.s.Micipsæ mortuo.¶ More regio:sm regiam cõsuetudinẽ.Magna.n.ambitione:& pompa exeqæ
Iusta regũ celebrabanẽ.¶ Iusta.i.exequias funebres. Et tantũmodo plurali numero declinanẽ.¶ Reguli.s.Iugurtha.Adherbal:& Hiẽpsal.¶ Disceptarent:discuterent:& disputarent.¶ Sed Hiẽpsal,quum in unum reguli cõuenissent:ut de oĩbus rebus inter se colloquerenẽ. Inter sedẽdum Hiempsal ita cõsedit:ut fratrem Adherbalẽ inter tres mediũ cõstitueret:q̃uis ætate Iugurtha prior esset:non.n.ferre poterat, ut Iugurtha honore esset supior:q genere erat iaferior,nam ex cõcubina natus erat.¶ Ante Adherbalem assedit.i.iuxta Adherbalem sedit.¶ Deinde tamẽ: ut ætati concederet.i.ut locum daret Iugurthę: qui ætate maior erat.¶ Vix.i.cum labore difficulter.¶ Ibi cum multa.Ostendit in hoc primo colloqo:q inter se reges habuerunt cãm discordiaꝝ,& certaminis coꝝ.Nam cum Iugurtha dixisset omnia oportere rescindi:quæ Micipsa statuerat:& decreuerat qnq; annis ante mortẽ suã: quia pp ætatem,& senectutem:non satis aio ualebat. Hiempsal rñdit id sibi placere.Nam in eo quinquẽnio dicebat Iugurtham a Micipsa filiũ adoptatũ. Quod dictũ ex animo & memoria Iugurthæ non decessit:postq; illud semper cogitauit Iugurtha,quo pacto Hiẽpsalẽ interficeret.

hunc talẽ uiꝝ,imitamini uirtutẽ & enitimini,ne egomeliores liberos sumpsisse uidear,q̃ genuisse. Ad ea Iugurtha, tametsi regẽ ficta locutũ intelligebat, & ipse lõge aliter in aio agitabat,tñ p tpe benigne rñdit.Micipsa paucis post diebus moriẽ.Postq̃ illi regio more iusta magnifice fecerant. Reguli in unũ cõuenerũt:ut inter se de cũctis negociis disceptarent. Sed Hiempsal q minimus ex illis erat, natura ferox, ẽt antea ignobilitatẽ Iugurthæ, qa materno genere impar erat,despiciens ante adherbalẽ assedit,ne medius ex tribus,qđ apud Numidas honori duciẽ,Iugurtha foret.Deinde tñ ut ætati cõcederet fatigatus a fratre uix in ptẽ alterã traductus est.Ibi quũ multa de administrãdo impio disfererẽt.Iugurtha inter alias res ait: oportere qnquẽnii consulta,& decreta oia rescindi.Nã p ea tpa cõfectũ annis Micipsam paꝝ aio ualuisse,tum idẽ Hiẽpsal placere sibi rñdit, nã ipm illũ his tribus pximis annis adoptiõe in regnũ puenisse:qđ uerbũ in pectus Iugurthæ altius q̃ qsq; ratus descendit.Itaq; ex eo tpe ira, & metu anxius moliri, parare, atq; ea mõ in aio hẽre,qbus Hiempsal per dolum caperet.

¶ Consulta.i.statuta.¶ Decreta:quicquid decreuisset.Micipsa per qnq; annos ante mortẽ.¶ Rescindi.i.irritari: ut eẽnt irrita quæcũq; decreuisset:& nihil ualerent:nullã uim haberent.¶ Nã.s.dicebat.¶ Confectum: cõsumptum.¶ Paꝝ aio ualuisse.i.non satis intellectu ualuisse:iõ ipse dicebat rescindi.¶ Altius.i.interius.¶ Quã qsq; erat ratus, q̃ quisq̃ putauerat.¶ Anxius:sollicitus.¶ Moliri,p moliebaẽ.i.parabat.¶ Atq; ea mõ.i.tãtũmõ.¶ Habere:p habebat in animo.

ASCE. ¶HVNC talem.i.tam præstantem uirum uidelicet Iugurtham.imitamini uirtutem.s. eius & enitimini.i. elaborate efficere.ne ego uidear sumpsisse.i.adoptasse meliores liberos q̃ genuisse.hoc est ne uos deteriores sitis Iugurtha.¶ Iugurtha tamẽ:si intelligebat regem.s.Micipsam locutũ ficta.i.excogitata per dolũ contra mentẽ suã:& ipse.s. Iugurtha: agitabat:idest uersabat & meditabaẽ in animo longe aliter:quia solus regnare pposuerat:tamen respondit ad ea quæ a Micipsa dicta erant benigne,pro tempore:idest sicuti moribundo respondendum censebat.¶ Micipsa moritur paucis diebus post idest postq̃ ea locutus fuerat.¶ Postquam illi &c. Auspicaẽ narrationem de discordiis inter regulos sumptis post mortem Micipsæ dicens.¶ Postquam reguli fecerant.s. Micipsæ defuncto iusta.i. debitas exequias.(Declina-
Iusta mus autem iusta substantiue & tantum pluraliter pro iustis officiis & exequiis defunctorum)more regio: idest ut regẽ decet:magnifice:idest pompose & sumptuose,ipi reguli idest minores reges seu cohæredes regni,Adherbal Hiempsal & Iugurtha,conuenerunt in unum:scilicet locum ut disceptarent:idest discuterent & disputarent ac tractarent,de cunctis negociis,scilicet ad regnum spectantibus.¶ Sed Hiempsal qui erat minimus scilicet natu ex illis,existẽs ferox natura.idest ex naturali inclinatione despiciens,pro eo qui despexerat quasi sit aspernatus etiam antea nõ solum tunc ignobilitatem.i.ingenerositatem(si dicatur)Iugurthę:qui nobilior quidem sed minus generosus erat,quia erat impar:idest
Assideo cũ actõ. inferior:genere materno,quia ex concubina genitus.assedit.i.sedit iuxta Adherbalem fratrem maiorem natu:dextera idest a dextera parte,ne Iugurtha foret medius ex tribus:quod scilicet medium sic esse ducitur idest reputatur:apud Nu-
Locus medius midas.honori.i.ad honorem:quia medius locus a natura assignatur principi:ut soli inter planetas,& cordi in corpe humano.Deinde tamen fatigatus hoc est crebra admonitione sollicitatus a fratre scilicet adherbale ut concederet ætati quia minor supra maiorem sederat,uix idest cum difficultate summa est traductus,in alteram partem, idest in sinistrã.
¶ Ibi idest tunc aut in eo loco:cum differerent,multa de regno administrando,Iugurtha ait inter alias res,oportere oia consulta & decreta quinquẽnii.idest facta a Micipsa proxime elapso quinquennio:rescindi,idest irrita haberi.¶ Nam sup.ait Micipsam confectum idest consumptum,annis hoc est senio,ualuisse animo idest ratione:parum per ea tempora scilicet quinquennii.¶ Tum.i.tunc idem Hiempsal respondit placere sibi.s.ut omnia rescindantur.¶ Nam sup.ait illum ipsum scilicet:qui hoc dixerat Iugurtham,peruenisse in regnum: idest in partem regni adoptione: idest per adoptionem Micipsæ his tribus annis proximis:scilicet quinquennii.quod uerbum descendit altius.i.profundius(ubi ma-
Altum nifeste altum pro pfundo dicitẽ:aliter non descẽdisset. Sicut cõtra cælũ dicitur pfundũ)in pectus Iugurthæ q̃ quisq; ratus erat.¶ Itaq;.i.& ita,qa ægerrime tulit uerbum Hiẽpsalis Iugurtha:anxius ira & metu ne ab hæreditate penitus excluderet:sup.cœpit aut more historico:moliri.i.moliebaẽ.i.machinabaẽ cum summa mole.i.difficultate:& parare.i.parabat & habere.i.hẽbat in aio:mõ.i.solũmodo uel dũtaxat ea qbus Hiempsal caperet.i.capi posset per dolum.

¶QVAE ubi tardius pcedūt. Cū(inqt) iugurtha uideret Hiēpsalē p dolū facile capi nō posse: sed eā rē tardius pfici, & in lōgius tps ire q̄ uolebat, decreuit, quo quō. i. uel p uim: uel p īsidias facere, qd statuerat. ¶ Quæ. s. ut p dolū Hiēpsal capet. ¶ Quæ. i. q̄ res. ¶ Vbi, p postq̄. ¶ Tardius pce. i. in lōgius tps uadūt. ¶ Neq; lenit. i. mitigat. ¶ Aius fe. i. idomitus aius. s. Iugurthæ. ¶ Quouis mō. i. quoquo mō, uidelicet ut si nō posset p īsidias iterficere Hiēpsalē: uia apta eū occideret. ¶ Incoeptū. i. ppositū ai sui. ¶ Perficere, adiplere, cōplere. ¶ Primo cō. in prio collogo, qd fecerūt iter se reguli decreuerāt uidere thesauros: & oēs pecunias: & assignare unicuiq; ptē suā impii, ut unusqsq; sciret, qd suū eēt. ¶ Primo cō. i. qñ primū IOAN. CHRI.

Quæ ubi tardius pcedūt, neq; lenit aius ferox, statuit quouis mō icoeptū pficere. prio cōuētu quē ab regulis factū, supra memoraui, pp dissensionē placuerat diuidi thesauros, finesq; impii singulis cōstitui. Itaq; tps ad utrāq; rē decernit, sed maturius ad pecuniā distribuēdā, reguli interea in loca ppinqua thesauris alius alio cōcessere. Sed Hiēpsal in oppidū Thirmida forte eius domo utebat qdā, pximus lictor iugurthæ, q charus acceptusq; ei semp fuerat, quem ille casu ministrū oblatū, pmissis onerat, impellitq; uti tāq̄ suā uisens domum eat, portaq; claues adulterinas paret, nam ueræ claues ad Hiēpsalē referebant. Cæteq;: ubi res postularet: seipm cū maxima manu uētuq;. Numida uero mādata breui cōfecit. Atq;, uti doctus erat noctu Iugurthæ milites introducit, q postq̄ in ædes irrūpere, diuersi regē q̄rebāt, dormiētes alios: alios occursantes iterficere. Scrutari loca abdita, clausa effringere: strepitu; & tumultu oia miscere. Quū iterim Hiēpsal repit, occultās se i tugurio mulieris ancillæ,

cōuenerūt. ¶ Ad utrāq; rē. s. ad diuidēdū impiū: & ad diuidēdos thesauros. ¶ Maturius. i. prius, celeri?. ¶ Distribuēdā. i. diuidēdā. ¶ Alius alio. i. alius in aliū locū. Cōcessere. i. uenere: pfecti sūt. ¶ Sed Hiēp. s. cōcessit, & pfectus ē. ¶ Oppidū. i. in ciuitatē Thirmidū. ¶ Forte ei?. Nūc dicit, quo cōsilio iugurtha usus fuerit ut p īsidias Hiēpsalē captū iterficeret. Dicit. n. iugurtha minist. ū quēdā hēbat charū admodū: & gratū sibi: q familiariter utebat domo Hiēpsalis. Nā domū hēbat pprīā i ea ciuitate in q̄ Hiēpsal se cōtulerat. iugurtha igit hūc ministrū ad se uocat: multa & magna pmia ei pmittit: si fecerit hoc qd ei ppoit. Tādē illū iducit, ut ad eā ciuitatē uadat, in q̄ erat Hiēpsal, & claues portaq; adulterinas, & falsas faciat, & certo, ac statuto tpe portas apiat: & iugurthæ milites introducat. Minister ille oia: sicuti dixerat Iugurtha, breui tpe facit: & p noctē Iugurthæ milites introducit. Atq; ita Hiēpsal: q audito tumultu: in Tugurio cuiusdā ancillæ cōfugerat: capit & obtrūcat: caputq; ei? ad iugurthā defert. ¶ Eius do. s. Hiēpsalis. ¶ Lictor. i. minister. Lictores Nā lictores dicūt ministri: q magfatū, uel regē pcedūt. ¶ Qui erat pxi. iugur. ex multis lictorib? iste de quo loqt, pximus erat iugurthæ: qa magis ppe Iugurthā incedebat. ¶ Vtebat: qa hic lictor familiariter uersabat in domo Hiēpsalis. ¶ Acceptus. i. gratus. ¶ Ei. s. Iugurthæ. ¶ Quē ill. Ordo ē quē ministrū casu oblatū ille onerat pmissis, & ipellit, ut eat tanq̄ uisens domū suā & paret claues adulterinas: nā ueræ. s. claues referebāt ad Hiēpsalē. ¶ Ille. s. iugurtha. ¶ Onerat p. qa multa Iugurthæ: & magna pmia pmittit. ¶ Impellit. i. iducit. ¶ Visens. i. uisitās. ¶ Claues adul. i. falsas. ¶ Nā ueræ. s. claues, ac si diceret ueras claues hēre nō potuisset: qa quū clausæ eēnt portæ ciuitatis: claues reportabāt ad Hiēpsalē. ¶ Cæteq;, ubi res postulauerat. i. qū oia parata eēnt. ¶ Seipm uē. s. dicebat. ¶ Maxia ma. i. multitudie. ¶ Nūida. s. minister ille. ¶ Breui. s. tpe. ¶ Doctus: istructus. ¶ Introducit: uel i ciuitatē, uel certe i domū Hiēpsalis. ¶ Qui. s. milites. ¶ In ædes. i. i domū. ¶ Irrupe. s. ui introiere. ¶ Diuersi: uidelicet, alius alia uia. ¶ Querere, pro querebant. ¶ Occursantes: obuiam factos. ¶ Interficere, pro interficiebāt. ¶ Scrutari: pro scrutabant. i. inquirebant. ¶ Abdita. i. secreta. ¶ Clausa, quæ clausa erant frangebantur. ¶ Miscebant. i. turbabant. ¶ Tugurio. Tugurium est domus uilis, & abiecta, a tegendo dicta. Tugurium

¶QVAE. s. machinata & parata: ubi. i. postq̄ pcedūt. i. ad effectū puenūt: tardius. s. q̄ sperabat: neq;. i. & nō: & aius. s. Iugurthæ. ferox, nō lenit. i. nō mulcet neq; mitigat (ut tū solet ptpis morā. uñ uenus in iunonē æneī. v. Quā nec lōga dies pietas nec mitigat ulla) statuit. i. cōstituit pficer icoeptū. i. necē hiēpsalis: quouis mō: siue p dolū & clā, siue p uim & manifeste. ¶ Placuit primo cōuētu. i. ad cōsultationē hñdā cōuētōe: quē ego memoraui. i. recitaui factū ab regulis. i. cohæredibus regni thesauros diuidi pp dissensionē ortā iter cohēredes: & fines ipii cōstitui singulis. i. suā cuiq; ptē assignari. ¶ Et ita tps decer. i. addicit cōi decreto. ad utrāq; rē. s. ad thesauros diuidēdos & ad regnū disptiēdū, sed sup. decernit maturi? i. prius ad pecuniā distribuēdā. ¶ Reguli. i. cohēredes: seu pares regni, cōcessere iterea. i. abierūt in loca ppinq̄ thesauris alius sup. cōcessit alio. i. ad aliū locū. ¶ Sed Hiē. utebat forte. i. a casu. in oppido thirmida. s. noie: domo eius q existēs pximus lictor. i. satelles & custos corpis iugurthæ: fuerat semp charus & acceptus ei. s. iugurthæ (Soldus legit in oppidū thirmidū hoc ordine. ¶ Sed hiēpsal cōcessit sup. in oppidū thirmidū. Quidā lictor pximus iugurthæ: q charus & acceptus fuerat ei. s. iugurthæ, utebat forte domo eius quā Hiēpsal illic habuerat, sed prior lectio cōcinnior ē) quē. s. lictorē ille. s. iugurtha. oblatū casu. i. a fortuna: ministrū. s. ad tale negociū pagēdū, onerat. i. opprimit pmissis & impellit: uti. i. ut eat. s. in hospitiū hiēpsalis: tāq̄ uisens suā domū (ergo nō domū hiēpsalis) paret. i. cōparet: claues portaq; adulterinas. i. ad similitudinē ueraq; factas. ¶ Nā ueræ claues referebant. s. singulis noctibus postq̄ portæ erāt clausæ: ad hiēpsalē. ¶ Cæteq;. i. sed insup sup. dicit seipm uētuq; cū magna manu, ubi. i. qū res. i. utilitas postularet. ¶ Numida hospes ille confecit breui. s. tpe: mādata iugurthæ, atq; itroducit noctu milites iugurthæ: uti, i. sicut erat doctus a iugurtha: q. s. milites postq̄ irrupe in ædes. s. quas tenebat Hiēpsal: q̄rebant regē. s. hiempsalem: diuersi. i. per diuersa loca: & interficere. i. interficiebant alios. i. quosdam ex familia hiempsalis dormiētes: alios occursantes. i. post excitationem obuiā uenīētes. ¶ Scrutari. i. scrutabant loca abdita. i. abscondita. & effringere. i. effringebant clausa. s. loca: & miscere. i. miscebant strepitu & tumultu oia. tā clausa q̄ nō clausa qa cū ui grassarent ubiq; erat strepitus pedū, & tumultus ex clāgore armoq; & clamore. ¶ Quū interim. Breuiter ut cætera fere, pscribit inuētionē & occisionē hiēpsalis dicēs. ¶ Quū. i. qñqdē: hiēpsal (multi scribūt hiēsal sed peritoq; iudicio perperā) repit a militibus iugurthinis aut a Numida illo interim. dū. s. sic q̄rebat, occultās se in tugurio. i. casula & puo tegmine mulieris ancillæ. i. seruilis cōditiōis. Vbi notāda est regula Ciceroniana, cuius spēs pmissa est nō eius addēdū gen?: uñ qa oīs ancilla mulier: sed nō ecōtrario & qa oīs gemellus frater sed nec ecōtrario; ita recte dixeris mulieris ancillæ & fratres gemini, sed non ancillæ mulieris nec gemini fratres. ASCE. Regula de situ gñis & speciei

IOAN. CHRI. Facin9 ¶QVO.i.in quod tuguriũ.¶Referũt:reportant.¶Tanti facinoris.i.tanti sceleris.Facinus in bonã & malã ptẽ accipi põt.Nã & bonũ:& malũ facinus dicimus.¶Diuulgat.i.spargit.¶Adherbalẽ,ordo est.Metus inuadit adherbalem,& oẽs q fuerant sub impio Micipsæ.¶Numidæ:tota puincia Numidarũ in duas ptes diuisa,una ps Adherbalẽ:altera Iugurtham sequebaẽ:sed plures tñ sequunẽ Adherbalem,qui meliores erant bello sequunẽ Iugurtham.¶Copias exercitum.¶Qui senatum docerent:qui senatui exponerent.¶Profugit in puinciam.Romani ptes terrarũ,quas bello subiugabant,prouincias appellabant:ad quas uel ptores,uel pconsules cum officio mittebant,qui eas regerent.Multa ergo oppida in Africa Po.Ro.hẽbat:quas per magistratus administrabat.Hæc ergo loca,quæ po.Ro.habebat,dicebanẽ puinciæ:in hanc puinciã rex Adherbal uictus a Iugurtha pfugit,deinde Romã uenit.¶Contendit.i.uadit proficiscitur.¶Tunc iugurtha,cum iugurtha Hiempsalem occidisset,& adherbalem regno spoliasset:scelus suũ in aio pertractans,timere cœpit Po.Ro.nec aliquẽ spẽ hẽbat aduersus iram eius,nisi in auaritia nobiliũ Romanorũ:& in pecunia sua.Ordo est.Tunc Iugurtha reputans facinus suũ cum aio suo timere .p timebat po.Ro.neq̧ habere:p habebat spẽ usq̃ aduersus iram eius nisi in auaritia nobilitatis,& in sua pecũia postq̃ potiebaẽ oĩ Numidia in ocio.¶Peractis cõsiliis.i.psectis cõsiliis.i.cum perfecisset id,qđ facere decreuerat,uidelicet cum Hiempsalem interfecisset,& alterum fratrẽ Adherbalẽ regno expulisset,& totum regnũ Numidiæ usurpasset:sicuti facere cogitauerat.¶In ocio:in quiete & pace.quia nemo ei impedimentũ afferebat.¶Reputans considerans,pertractans.¶Populũ Ro.timere.Timebat.n.Po.Ro.qa sciebat illum non esse passurũ socios suos:tam indigne & crudeliter fuisse uexatos a Iugurtha.¶Vsq̃.i.in aliqua re.¶Nisi in auaritia nobilitatis,qa sperabat nobiles senatores Romæ auaros.a se posse pecũia corrumpi,ne paterenẽ aliqđ decerni cõtra senatũ:qđ & fecit.¶In auaritia nobilitatis.i.nobiliũ ciuiũ Romanorũ.¶Et pecunia sua:qa sperabat nobiles Roma.ciues posse corrumpere.¶Quibus præcepit,idest iussit.¶Ne cunctentur,idest ne morentur,ne differãt.

quo in initio pauidus,& loci ignarus perfugerat.Numidæ caput eius,uti iussi erant:ad Iugurtham referunt.

Cæterum fama tanti facinoris per omnem Africam breui diuulgaẽ.Adherbalẽ,omnesq̧,qui sub impio Micipsæ fuerant:metus inuadit,in duas partes Numidæ discedunt,plures adherbalem sequuntẽ,sed illũ alterũ bello meliores.Igiẽ Iugurtha quã maximas põt copias parat,urbes partim ui:alias uoluntate impio suo adiũgere:omni Numidiæ imperare.Adherbal tametsi legatos Romã miserat,q senatũ docerent de cæde fratris,& fortunis suis,tñ fretus multitudine militum parat armis contendere.Sed ubi rex ad certamen uenit,uictus e prælio pfugit in puinciam,ac de hinc Romam contendit.Tum Iugurtha,peractis consiliis,postq̃ ubi Numidia potiebaẽ in ocio:facinus suum in animo reputans,timere po.Ro.neq̧ aduersus iram eius usq̃ nisi in auaritia nobilitatis,& pecunia sua spem habere.Itaq̧ paucis diebus post,cum auro & argento multo Romam legatos mittit.Quibus præcipit primum,uti ueteres amicos muneribus repleant,deinde nouos exquirant.Postremo quæcunque possint largiendo parare,ne cunctentur.

ASCE. Breuitas apta ¶QVO.i.in quod tuguriũ,ipse perfugerat initio,existens pauidus & ignarus loci.¶Numidæ a Iugurtha missi referunt caput eius.s.hiempsalis,ad iugurthã,sicut erant iussi.s.a iugurtha.ubi per id qđ dr factum intelligiẽ & qđ nõ diciẽ,uidelicet hiẽpsalẽ obtruncatũ eẽ:aliter enim nõ retulissent caput eius.¶Cæterũ fama tanti facinoris:quale est occidisse filiũ regis & patruelẽ suũ:diuulgaẽ breui p oẽm africã.metus inuadit adherbalẽ fratrẽ hiẽpsalis,& oẽs qui fuerãt.s.dum uiueret sub impio Micipsæ pris adherbalis.Numidæ discedunt post illud factum in duas ptes,plures sequunẽ adherbalẽ q erat uerus rex:sed meliores.i.peritiores & utiliores bello.i.ad bellũ gerẽdũ:sequunẽ sup.illũ alterũ.s.iugurtham.¶Igiẽ qa dissensionem uidit iugurtha parat copias q̃ põt maximas & parat adiungere suo impio urbes partim.i.quasdã ui,& alias uolũtate.i.spõte:& impare oĩ Numidiæ.¶Adherbal tametsi miserat legatos Romã,q docerẽt.i.certiorẽ facerẽt senatũ de cæde.i.nece fratris.s.hiẽpsalis:& de fortunis.i.aduersitatib9 & potẽtiis suis:tñ fretus.i.confisus & adiutus,multitudine militum,parat cõtẽdere cũ iugurtha,armis.i.ui.¶Sed ubi res uenit ad certamen.i.ubi pugnatum est,ipse uictus profugit ex prælio in prouinciã.i.regionem prius deuictam,& postea regno adiectam:ac contendit.idest proficiscitur dehinc Romam.¶Tum,idest tũc iugurtha peractis consiliis postq̃ potiebaẽ.s.ui,omni Numidia,reputans.in animo.idest secum æstimans facinus suum in ocio.idest cum iam ocium haberet,timere supple cœpit:aut timere pro timebat populum Romanum,neq̧ habere idest non habebat usquã spem aduersus iram eius scilicet populi Romani,nisi in auaritia nobilitatis.scilicet Romanę.& pecunia sua.¶Itaq̧ mittit post idest postea paucis diebus legatos Romam cum multo auro & argento:qbus præcepit uti.i.ut repleant primum pecunia ueteres amicos,deinde exquirant.i.indagent nouos:postremo ne cunctentur.i.ne differant parare.i.acquirere.largiendo.i.per largitiones quæcunq̧ possint.

¶ Sed ubi Romā legati. Oñdit q̃ta mutatio aioꝝ Ro. fcā fit: postq̃ legati Iugurthæ Romā missi ciues muneribꝰ & pecunia corruperūt. Dicit. n. Iugurthā fcā largitione: in gratiā oium uenisse, quē antea oēs odio habebāt. ¶ Sed ubi. Ordo est. Tāta cōmutatio icessit ut Iugurtha uenıret in grām nobilitatis: ex maxia inuidia: ubi .p postq̃ legati Ro. uenere: & misere magna munera hospitibus: & aliis, authoritas quorum pollebat in senatu, ea tempestate dico misere magna munera ex præcepto regis, quorum pars inducti spe: alii inducti premio nitebantur: ambiendo singulos ex senatu, ne consuleretur grauius in eum. ¶ Hospitibus: uel qui susceperant legatos hospitiis: uel qui aliquando suscepti fuerant IOAN. CHRI.

Sed ubi legati Romā uenere, & ex pcepto regis hospitibꝰ aliisq; quoꝝ ea tēpestate in senatu authoritas pollebat, magna munera misere.. Tāta cōmutatio icessit, ut ex maxia inuidia & maliuolētia, in grām & fauorē nobilitatis Iugurtha ueniret. Quoꝝ ps spe, alii pmio iducti, singulos ex senatu ambiēdo nitebant, ne grauius in eū cōsulerect. Igit, ubi legati satis cōfidunt die cōstituto senatus utrisq; datur, tū Adherbalē hoc modo locutū accepimus.

hospitio a Iugurtha in puincia Numidiæ. ¶ Ea tēpestate, eo tpe. ¶ Pollebat. i. potēs erat. ¶ Incessit: iuasit. ¶ Vt ex maxia iuidia. i. odio. ¶ Ecce cōmutatio: quē prio maxie oderāt: ei postea fauebāt, eūq; summe diligebāt. ¶ Quoꝝ. s. nobiliū. Nā nobilitas collectiuū nomen ē. ¶ Pars spe quidā inducti spe: quā legati faciebant: promittebāt. n. in futurū magna munera. ¶ Alii pmio: alii inducti pmio: qa iā munera: uel pecunias acceperāt. ¶ Ambiēdo. i. blādicus circuueniēdo & blādiēdo, qa q corrupti erāt, alios senatores sigillati alloquebant, blādicus rogātes, ne in Iugurthā graue aliqd decernerēt. ¶ In eū. i. Iugurthā. ¶ Cōsuleret. i. decerneret, deliberaretur: & determinaret. ¶ Igitur legati. Postq̄ legati usi sunt muneribꝰ, & pecuniis satq; sibi ppitios reddidisse senatores, ut iā cōfidere possent: dies statuitur: in quo & Rex Adherbal, & ipsi legati in Senatū uenirēt. ¶ Locutum. s. in senatu. ¶ Accepimus. i. audiuimus: uel leximus. ¶ Vtrisq. s. regi: & legatis. ¶ Senatus datur: ut Senatus eos audiat. Nobilitas.

Patres. C. Micipsa pr meus moriens mihi pcepit, uti regni Numidiæ tm̄mō pcurationē existimarē meā. Cæterū ius, & iperiū penes uos esset po. ro.

¶ Oratio Adherbalis Regis Numidiæ in senatu Romæ habita.

Patres cōscripti. Romulus: q primus Romæ regnauit: cētū senatores elegit, quos a silitudine curæ: pres appellauit, postea cētū alii: ut refert Liuius: additi sunt: q qa simul cum primis in senatu scripti sunt: simul oēs patres cōscripti sunt appellati: q̃si simul scripti. Pres aūt iō dicti sunt: uel ab ætate: qa cētū illi primi a Romulo senes electi sunt: unde & senatores dicti: uel ut dicit Salust similitudine curæ: qa uelut pres filios suos & familiā: sic illi Remp. curarent, & administrarēt. Qui ab his patribus descēderunt patricii sunt uocati. ¶ Hæc aūt ofo in gñe deliberatiuo posita est. Est aūt genus deliberatiuū, qd positū in cōsultatione habet in se suasionē & dissuasionē. Suadet. n. senatui, ut sibi cōtra Iugurthā auxiliū ferat. Huius aūt generis finis est utilitas. Nā q suadet aliqd oportet ut oñdat: id esse utile. Vtile aūt diuidit in tutū: & honestū. Tutū est: qd cōficit instātia. ui cōsequētis piculi uitationē qualibet rōne. Honestū diuidit in rectū: & laudabile. Rectū est, qd cū uirtute & officio fit. Id diuidit in prudētiā: iustitiā: fortitudinē, & modestiā: In hac igit ofone ab his ptibꝰ maxie argumētat: & a iustitia pfertim. Nā ut ait Cice. Iustitiæ ptibus utemur, si aut innocē. si: aut supplicū misereri dicimus oportere: si oñdemus bñ merētibus grām referri cōuenire: si demōstrabimꝰ ulcisci male meritus oportere: si societates atq; amicitias studiose coli cōuenire dicemꝰ. Ab his ptibus tota ofone arguit. Est aūt ofo cōposita ad eliciendā mesericordiā senatus in se, & ad indignationē cōcitādā cōtra Iugurtā. Ofo diuidit in exordiū: narrationē: diuisionē: cōfirmationē: cōfutationē & cōclusionē. In hac ofone oēs hæ partes tractant: excepta diuisione: quę necessaria nō erat. In exordio beniuolentiā captat a psona sua, & a persona aduersarioꝝ. A psona beniuolētiā captat, cum quę incōmoda sibi acciderint: exponit: dicit enim se expulsum regno: & oibus fortunis spoliatū. Simul etiā beniuolētiam captat: cū obsecratione humili ac supplici utit. A psona aduersarioꝝ beniuolētiā captat: cū crudelitatē Iugurthæ in se & fratrē suū oñdit: dicit. n. se crudelr ab ipso regno expulsum. Attētos facit auditores: cū oñdit hoc de quo agit: ad ipsos q audiūt ptinere. Dicit eni: se ex toto regno pulsum: cuius administratio tm̄mō nō sua fuerit: sed ius regni ipsius populi Ro. sit. Hæc in exordio facit. Nā exordium est ofo: p quā, nobis beniuolū attētū: & docilē reddimus auditorē. ¶ Pres conscripti. Alloqtur senatores. Ordo patet & sensus. Dicit enim pater meus moriens præcepit mihi: ut existimarem administrationem regni Numidiæ tantummodo esse meam: sed regnū ipsum esse populi Ro. ¶ Procurationē, idest administratinnem. ¶ Eius. s. regni. ¶ Penes uos: apud uos esse. i. regnum ipsum esse uestrum. Et ita attētos facit auditores, cū ostēdit hoc de quo loquitur ad eos pertinere. ¶ Enitererer: conarer.

¶ SED ubi. i. postq̄ legati. s. Iugurthę uenere romā: & misere. i. miserūt: ex pcepto regis. i. Iugurthæ mana munera hospitibꝰ. s. regis. i. iis qbuscū ius hospitalitatis hēbat se mutuo recipiēdi hospitio: & aliis quoꝝ authoirtas: pollebat. i. plurimū ualebat ea tēpestate. in senatu: tāta cōmutatio. s. sniaꝝ & aioꝝ: icessit. s. senatoribꝰ: ut Iugurtha ueniret in grām & fauorē nobilitatis. i. nobiliū ro. ex maxia iuidia & maliuolētia. i. ubi eum psequuti fuerāt sūma iuidia & maliuolētia. ¶ Quoꝝ ps. i. aliq iducti spe. s. futuroꝝ mūeꝝ: & alii pmio. s. iā accepto: nitebant: ambiēdo. i. more ambiētiū orādo: singulos ex senatu, ne cōsulerect. i. ne p cōsultationē defineret & snia ferret: grauꝰ. i. duriꝰ q̄ uolebat: i eū. s. Iugurthā. ¶ Igit ubi. i. postq̄ legati satq; cōfidūt. s. pti suę & snię p senatū dādæ, senatꝰ dat utrisq. s. adherbali accusatori & legatq; Iugurthæ defēsoribꝰ: & hoc die cōstituto. s. ad agēdū de ptrouersia ipsoꝝ. nos accepimꝰ adherbalē locutū tū. i. tūc i senatu h mō. ASCE.

Patres cōscripti. Hec ofo in gñe deliberatiuo uersat. suadet. n. senatui ut sibi suppetias ferre iubeāt oñdens id utile & honestū ac facile factu romanis fore. utile ut sociꝰ romāi ipū pmaneret: i hōestū qa id pr & auus meriti erāt: facile qa dicturꝰ ē. Nos uti p ociū tuti simꝰ i māu ura ē pres cōscripti. q sic dicti sunt. qa a romulo pmo erāt cētū seniores ad iusdicēdū cōscripti: deide alii cētū additi, q oēs a silitudie curæ aut q seniores eēnt pres cōscripti appellabant. Ordo aūt ē: o pres cōscripti. i. uos senatores rōani, Micipsa pr meꝰ pcepit mihi moriēs: & ita i suprema uolūtate. cui qa serio enūciari credit plurimū authoritatis iura tribuūt: uti. i. ut: ego existiarē. i. cēse: ē putarē, tm̄mō pcurationē. i. gubnationē & nō dñiū aut uerā possiōnē regni nūdiæ eē meā. Cæteꝝ. i. sed: ius & iperiū eiꝰ. s. regni eē penes uos, & po. ro. i. i ptāte ura & po. ro. & ita calide asserit ro. dēe regnū nūidiæ tutari ut suū. Pres cō scripti.

simul eniterer domi,militiæq; q̃ maximo usui eẽ. Vos mihi cognatoꝝ: & affiniũ loco ducerem. Si ea fecissem in uestra amicitia exercitũ,diuitias, munimenta regni me habiturũ. Quæ præcepta patris: quũ agitarẽ, Iugurtha homo omniũ, quos terra sustinet sceleratissimus, contẽpto uestro ipeno. Massinissæ me nepotẽ etiã a stirpe sociũ,atq; amicũ populi Romani regno,fortunisque oibus expulit. Atq; ego Pa. C. qm̃ eo miseriarũ uẽturus erã, uellẽ potius ob mea: quã ob maiorũ bñficia meorũ posse meũ auxiliũ a uobis petere. ac maxie deberi mihi bñficia a populo Ro, qbus utinã nõ ege rẽ: sed si ea desideranda erãt, uti debitis uterer. Sed quoniã parum tuta per se ipsa probitas est, neq; mihi in manu fuit, qualis foret Iugurtha: ad uos confugi. P. C. quibus, quod mihi miserrimum est, cogor prius oneri, quam usui esse.

IOAN. CHRI. ℂSIMVL. & pcepit: ut darẽ operã: ut eẽm maxie utilis popu. Ro. Vsui. i. utilitati. ¶ Vos mihi cognatoꝝ: uos affiniũ cognati genus paternũ respiciũt affines genus maternũ. ¶ Ducerẽ. i. existimarẽ. ¶ Si ea fecissem: pẽdet a superiori: hoc enim respicit illud: qd̃ dicit: præcepit: sed præcipere nõ potuit: nisi dicendo: ergo subaudi: & dicebat: me habituꝝ exercitũ: diuitias: munimẽta regni in uestra amicitia: si ea fecissem. i. si ita existimassem: sicuti mihi præcipiebat. ¶ In uestra amicitia: quia uestra amicitia erit mihi exercitus: erũt diuitiæ: erit munimentũ regni. Et ex his uerbis sibi beniuolẽtiã cõciliat auditoꝝ: cũ in nulla re: nisi in amicitia populi Romani spẽ habuisse ostendit. ¶ Quæ præcepta quũ. Nũc aduersariũ in odiũ adducit: quũ superbiã eius: & crudelitatem oñdit: qui cõtempto: & neglecto imperio populi Ro. se regno crudeliter expulit. ¶ Agitarẽ. i. seruarẽ. Ex hoc sibi beniuolẽtiã cõparat: cũ laudat officiũ suũ sine arrogãtia. ¶ Cõtẽpto imperio uestro. Ex hoc indignationem sẽnatus cõtra Iugurthã cõcitat. ¶ Massinissæ me nepotẽ. Personã Massinissæ noiat artificiose: qa hic & amicitiã instituit cũ populo Ro. & eã: dũ uixit officiosissime coluit. ¶ Expulit: ui eiecit. ℂ Atq; ego. Exordio præmisso: trãsit ad narrationẽ in qua breuiter exponit: qd uelit: petit eni auxiliũ a senatu cõtra Iugurthã licet & illa potuerit eẽ narratio: in qua rẽ gestã breuiter aperuit uidelicet: quẽadmodũ regno expulsus sit a Iugurtha. ¶ Atq; ego. P. C. Vide qd dicat. Vtinam (inqt) ita mihi euenisset: ut si aliqñ in meis necessitatibus opus esset auxiliũ petere a uobis id facere auderẽ magis propter beneficia mea erga populũ Romanũ: q̃ q̃ propter bñficia maiorum meorum. Ac si diceret: doleo: q cũ a me nullũ beneficiũ acceperitis: cogor a uobis beneficiũ petere. Nã si aliqñ uobis aliquod bñficiũ præstitissem iusta cã esset: cur in meis necessitatibus ego quoq; a uobis beneficium & auxiliũ peterẽ. Nunc autẽ nullũ meum erga uos beneficiũ: sed tantũmodo beneficia ipsa maiorum meorum audaciã præstant ad petẽdum a uobis auxilium. Sed uellem potius: ut mea erga uos beneficia q̃ bñficia maioꝝ meoꝝ hanc præstarent audaciam. Et hoc est: quod dicit, Ordo est. Atq; ego, O patres con. Vellẽ potius me posse petere a uobis auxiliũ ob beneficia mea: q̃ ob beneficia maioꝝ meoꝝ, quoniã ego eram uenturus: eo miseriaꝝ: ut uellẽ maxime bñficia deberi mihi a populo Ro. quibus utinã nõ egerem. sed uti uterer debitis: si erant desideranda. ¶ Eo miseriaꝝ. i. ad eas: hoc est tãtas miserias. s. ad q̃tas ueni. ¶ Ob mea. i. pp mea. s. bñficia. ¶ Meoꝝ maioꝝ. In hac pte latẽter tãgit populũ Ro. memorẽ eẽ debere bñficioꝝ maioꝝ suorũ. s. Massinissæ aui: & Micipsæ pris sui. Nã ut supra mõstrauimus, Massinissa i Africa cõtra Carthaginẽses multa præclara facinora gessit. Micipsa ẽt bello Numãtino populũ Ro. iuuit. ¶ Ac maxie. Vide qd dicat. Vellẽ inqt: ut populus ro. mihi bñficia deberet: sed nollẽ eis indigere: & si bñficiis po. Ro. indigerẽ: uellẽ posse uti debitis: nõ gratuitis,

Bñficia debita. Bñficia gratuita. Bñficia debita dicunt: quæ alii debẽt ex merito nr̃o: gratuita dicunt bñficia: q̃ alii nobis pstãt nõ ex merito nr̃o: sed ex gr̃a sua: & liberalitate: cũ nihil nobis debeãt. ¶ Deberi mihi be. a po. Ro. Quomõ po. Ro. deberet Adherbali bñficia: Si po. Ro. accepisset aliq̃ bñficia ab Adherbale: tunc ei deberet bñficia. ¶ Vti debitis uterer. i. uterer his bñficiis: quæ mihi deberent ex merito meo a po. ro. Sed qm̃: ac si diceret nollẽ, ut mihi eẽt necesse petere auxiliũ a po. ro. Sed qm̃ necessitas incubit: ppea ad uos cõfugi: neq; eni p me tutus eẽ possum. Et hoc ẽ qd̃ dicit. ¶ Sed qm̃ ipsa pbitas. i. ipsa bonitas: ac si diceret: quoniã bonitas mea: & innocentia per se tuta eẽ non potest, neq; Iugurtham cognoscere potui qualis eẽt: ad uos confugi. ¶ Neq; mihi

Eẽ i mãu in manu fuit Iugurtha. i. neq; mihi cognitus est Iugurtha: qualis eẽt. Et est modus notandus. Ea in manu esse dicuntur: quę palam cognoscuntur. Nã id quod in manu habem⁹ nobis ẽ notũ. ¶ Cõfugi. i. recurri. ¶ Quibus: quod mihi miserrimũ est: cogor prius oneri esse q̃ usui. Doleo inqt: quod prius uobis sum oneri q̃ utilitati: quia a uobis beneficiũ peto: anteq̃ aliquid utilitatis uobis attulerim. ¶ Vsui. idest utilitati.

ASCE. ℂSIMVL supple præcepit ut ego eniterer esse uobis domi & militiæ. idest tam in pace q̃ in bello: q̃ maximo usui. idest ingentissimæ utilitati: & sup. ut ducerem. idest reputarem: uos supple esse mihi loco cognatorum: idest consanguineorum: & necessariorum: & loco affinium. idest aquisitorum per legem. Et supple dicebat (nam id non præcepit) si ego fecissem, ea quæ pręceperãt: me habiturum sup. esse: in uestra amicitia. idest per uestram amicitiam: exercitum: diuitias: & munimenta. idest præsidia & protectiones regni. ¶ Quæ præcepta patris scilicet Micipsæ, cum ego agitarem: idest agitari inciperem, Iugurtha homo sceleratissimus omniũ quos terra sustinet: & ita captat beniuolentiam & commiserationem ex odio & scelere aduersarii sui expulit me nepotem massinissæ popu. Roma. amicissimi & dũ uiueret utilissimi: socium atq; amicum populi Romani etiam a stirpe: quia a patre & auo: expulit inquit regno & omnibus fortunis: idest possessionibus & hoc uestro imperio contempto. ¶ Atq; ego o patres cõscripti (qm̃ erã uenturus

Maiores eo miseriarum. i. ad eas miserias ut debeã a uobis auxilium implorare) uellẽ potius me posse petere a uobis auxilium ob mea beneficia. s. a me in uos collata, q̃ ob beneficia maioꝝ meoꝝ. s. patris & aui. ne putentur maiores tantum dicẽdi ubi cognationum nomina desinunt. ac uellem maxima beneficia deberi mihi scilicet ob merita mea, a popolo Romano: quibus scilicet beneficiis mihi debitis: utinam ego non egerem. & ita non cogerer ea reposcere, sed si ea, scilicet beneficia mihi debita a uobis, erant desideranda: idest aliquando exigenda: ego uterer sup. ipsis. uti idest ueluti debitis. sed quoniam probitas: idest proba & honesta uita, est parum tuta per seipsam: neq; fuit mihi in manu: idest in potentia: qualis foret iugurtha. q. d. licet sedulo cauerim ne merito mihi ab illo iniuria fieret: tamen nõ potui cauere quin immerenti iniurius esset: & ideo o patres conscripti: ego confugi ad uos: idest ad auxilium uestrum, quibus (quid mihi est miserrimum: idest summa miseria & summus cruciatus (ego cogor esse prius oneri quã usui. i. utilitati.

ℂCAETERI

Cæteri reges, aut bello uicti in amicitiā recepti sunt, aut in suis dubiis rebus societatē nostrā appetiuerūt. Familia nr̄a cū po. Ro. bello Carthaginēsi amicitiā istituit, quo tpe magis fides eius, q̄ fortuna petēda erat. Quoꝝ ꝓgeniē uos. P. C. nolite pati me nepotē Massinissæ frustra auxiliū petere, sed si ad ipetrandū nihil causæ haberē, ꝑter miserandā fortunā, ꝗ pauloante ego rex, genere, fama, atq; copiis potēs, nūc deformatus ærūnis, inops, alienas opes expeto, tñ erat maiestatis pop. Ro. ꝓhibere iniuriā, neq; pati cuiusquā regnū p scelus crescere: uerū ego his finibus eiectus sum, quos maioribus meis pop. Ro. dedit: unde pater: & auus meus una nobiscum expulere Syphacem, & Carthaginenses.

IOAN. CHRI. Confirmatio

¶ CAETERI reges. Per narrationē exposita cā trāsit ad cōfirmationē. Nā tota spes uincēdi, rōq; psuadēdi in cōfirmatiōe & cōfutatiōe posita est. Est aūt cōfirmatio, ꝑ quā argumētādo nr̄æ cāæ fidē, & authoritatē, & firmamētū adiungit ōrō. Oēs aūt argumētationes sumunt, aut ex his: q̄ attributa sunt psonis, aut ex his, q̄ sunt attributa negociis, psonis attributa sunt. nomē, nā, uictus: fortūa, habit⁹, affectio, studia: cōsilia, facta: casus, ōrōnes. Hoc loco argūt a factis, dic. n. qd fecerint maiores sui ꝑ po. Ro. Simul a ptib⁹ iustitiæ arguit, ut antea dixim⁹. Nā iustū est bñ merētib⁹ grām referre: in hoc argumēto maxie pstat, ut memineris bñficioꝝ, aut aui sui Massinissæ, & pr̄is Micipsæ: dic ergo. Cæteri reges in ūsam amicitiā uenere necessitate coacti, cū sibi magis, q̄ uobis ꝓdesse q̄rerēt, sed Massinissa au⁹ me⁹ uobiscū amicitiā ꝯtraxit eo tpe: quo nobis se maxie eē utilē itelligebat, fidei magis q̄ fortunæ rōne. ¶ Cæteri re. ¶ Familia nr̄a, uidelicet Massinissa. ¶ Bello cartha. s. bello punico scdo: hoc supra mōstrauim⁹. ¶ Instituit, icœpit, ichoauit. ¶ Fides ei⁹ ma. q̄ for. qa tūc Massinissa paup erat. Vñ Liui. refert ad eū Romanos trāsisse tm mō cū ducētis eqtib⁹. Ergo fides ei⁹ magis q̄ fortuna erat petēda: qa potētia ei⁹ erat pua, utpote, q spoliat⁹ erat a carthaginēsib⁹, & cū his postea fœdus fecerat. ¶ Petēda. i. expetēda desiderāda. ¶ Quoꝝ ꝓge. ad familiā refert, sed familia nomē collectiuū, & in nūero singu. pl̄res sigñat, uñ dic. i. quoꝝ filios. s. me nepotē Massinissæ nolite pati: frustra petere auxiliū a uobis. ¶ Si ni. cāæ. Nūc utit locis ad eliciēdā mīsicordiā accōmodatis, pl̄es locos Ci. tractat (qb⁹ mīsicordia captat) quoꝝ prim⁹ ē p quē qb⁹ i bonis fuerim⁹ & nūc qb⁹ in malis sim⁹, ōndimus. Hoc loco utit Adherbal, dicit. n. Si nihil haberē aliud qd uos moueret ad pstādū auxiliū, fortuna mea uos mouere deberet: qa pauloañ erā rex potēs: gñe fama, exercitu: fortunisq; oib⁹, nūc iops: & calamitatib⁹ & miseriis plen⁹: oib⁹ rebus spoliat⁹ alienas opes mēdicare cōpellor. Hic loc⁹ diligēter tractat⁹ sine dubio multū ualet ad aios flectēdos ad misericordiā. ¶ Si nihil aliud. Ordo est. Tñ erat maiestatis po. Ro. ꝓhibere iniuriā, neq; pati regnū cuiusq̄ crescere p scelus, si nō aliud cāæ haberē ad ipetrādū, ꝑter miserādā fortunā quot ꝓ qa, ego pauloañ rex potēs, gñe: fama: atq; copiis, nūc deformat⁹ ærūnis, & inops, expecto opes alienas. Ac si diceret. Si nullā cām societatis & amicitiæ haberē cū pp̄lo Ro. tñ maiestatis pp̄li Ro. est miserabili fortūæ meæ subuenire: & nō pati, ut aliqs usurpet regnū alteri⁹ p scelus: sicuti fecit Iugurtha. ¶ Genere, sanguis nobilitate. ¶ Nūc deformat⁹. i. deturpat⁹. ¶ Ærūnis. i. p ærūnas. ¶ Ærūnæ ꝓpriæ dr̄ labores onerosi: dictæ ab ærūnulis: q̄ sm Plautū sunt furcillæ, qb⁹ religatas sarcinas uiatores gerebāt sm Sextū Pompeiū. ¶ Alienas opes, aliena psidia, uel opes facultates. ¶ Tñ ma. erat po. Ro. Arguit hoc loco a ptib⁹ fortitudinis q̄ res magnas & excelsas sequit: & a ptib⁹ iustitiæ: q̄ qd suū est cuiq; restituit. ¶ Per scelere. sicuti crescit regnū Iugurthæ p scelus, q Hiēpsalē dolo interfecit, & Adherbalē regno expulit. ¶ Veꝝ ego his. Vide qd dicat, & quō hoc cū supiore sensu cōiūgat. Si nō haberē aliā cām, ꝑter miserādā fortunā: tñ pp maiestatē uesam, deberetꝭ mihi subuenire. Sed ꝑter fortunā miserabilē, hēo alias cās: uidelicet amicitiā. & societatē antiquā: qa po. Ro. pp societatē & amicitiā donauit maioribus meis hoc regnū, de quo sum expulsus, & de quo auus me⁹: & pr̄ me⁹ una nobiscū expulerūt Syphacē & Carthaginēses, & hic est, qd dicit. ¶ Veꝝ. i. sed. ¶ His finib⁹. i. eo regno. po. Ro. dedit, hoc supra dixi: qa uictis Carthaginēsib⁹ & capto syphace. po. Ro. dono dedit Massinissæ q̄scunq; ciuitates, & loca bello acquisiuerat in Africa. Vnde auus meus. s. Massinissa. ¶ Pater. s. Micipsa & ex hoc ostendit societatē antiquā: quæ fuit inter suā familiā: & popu. Roma.

ASCE.

¶ CAETERI reges recepti sunt in amicitiā sup. pp̄li Ro. aut uicti bello. i. postq̄ uicti fuerāt qd cicero in officiis pro laude romanoꝝ ducit: aut appetiuerūt uestrā societatē: in suis reb⁹ dubiis. i. cū de reb⁹ suis desperarent. ¶ Nr̄a familia: qa auus Massinissa: istituit. i. icœpit cū po. Ro. amicitiā: bello carthagineñ. quo tpe magis fides eius. s. pp̄li romani ut in posterū psit, erat petēda q̄ fortuna: qa tūc maxime attrita erat res romana mō ꝓcedit aūt ut dicat eius. i. familiæ nr̄æ licet cū ducētis tm eqtibus ad romanos trāsierat ut Liui⁹ inqt. qa lōge plus momēti est ad pauperē po. transisse q̄ cū ipse paup eēt, aliter ē nō diceret cōtrariū Cæteris regib⁹. Præterea si de familia sua loqueret: diceret eoꝝ: qa addit quoꝝ: sicut in psalmo Domus Aaron sperauit in dño adiutor eoꝝ &c. In quo gñe dicēdi est locutio cōgrua in re non in uoce qa domus & familia ponit ꝓ iis q sunt de ea quoꝝ igit familiariū nostroꝝ: nolite uos pr̄es cōscripti me ꝓgeniē, & sup. nepotē Massinissæ, petere sup. a uobis frustra auxiliū. ¶ Sed si &c. argumētatus est a iusto & honesto. nūc mouet ad eō miserationē: ad quā eliciendā cicero multos adducit locos: quoꝝ pmus est cū ōndimus in qbus bonis fuerimus. & in qbus malis nūc simus, quo loco nunc utit. Est enim grauissimus. nā maximū genus ifortunii est fuisse fœlicē. dicit ergo.

Cōgruitas in re. Pathos mouet.

¶ Sed si ego nihil causæ haberē ad ipetrandū. s. qd petit, ꝑter fortunā miserandā. i. miseratiōe dignā, ꝗ ego pauloante rex eñs potens genere. fama atq; copiis: nūc deformatus. i. deturpatus ærūnis. i. calamitatibus: exñs inops expeto opes alienas: tñ. i. nihilominus, erat maiestatis pp̄li Romani. i. ptinebat ad maiestatē populi romani ꝓhibere iniuriā, neq; pati regnū cuiusq̄. i. cuiuscunq; crescere per scelus. i. per sceleratū ausum. Tangit autē Iugurthā cuius regnū (nisi romani ꝓspexerint) incrementū sumpturū sit per duplex scelus: utpote p necē Hiēpsalis & expulsionē Adherbalis hæc cōquerentis. ¶ Verū ego his finibus eiectus sum &c. Artificiose quidē conat pp̄lm Romanū incitare cōtra Iugurthā: cū suadeat po. Ro. ab eo cōtemptū & quasi expulsum esse suo regno: sed id frustra: qm plurimi largitiōibus corrupti erāt, ut uerū fateamur illud ouidianū Dat census honores: cēsus amicitias, pauper ubiq; iacet. Ordo est. ¶ Verū. i. sed ego sum eiectus. i. cōtēptibiliter expulsus: his finibus (. s. regni & patriæ suæ) quos populus Romanus dedit maioribus meis. s. auo Massinissæ: unde pr̄. s. Micipsa & auus. s. Massinissa: expulere una uobiscū. i. cum nobis: syphacē. s. regem potentem in Africa: & Carthaginenses: Romani nominis perpetuos hostes: unde dictum est ꝙ uictis carthaginensibus & capto syphace populus Romanus dedit Massinissæ quascunq; urbes & loca in Africa ceperat.

IOAN. CHRI. ❡VESTRA bñficia mihi erepta sunt.i.nõ possum uti uestro bñficio,qa id qđ uos dedistis aliqñ maiorib⁹ meis:mihi abstulit Iugurtha.❡Vos in mea iniuria despect:dũ Iugurtha facit iniuriã,uos despicit.Et ita idignationẽ senatus cõtra Iugurthã cõcitat.❡Heu miserũ me Huccine Micipsa pr̃.

Exclamatio. Exclamatio est:q̃ fit ad significationẽ doloris,aut alicuius idignatiõis p hois,aut urbis:aut loci:aut rei cuiuspiã cõpellationẽ.Locus ẽt unus est ex his:ex qbus & in nos misericordia captaĩ,& odiũ atq̃ idignatio in aduersariũ cõcitaĩ:qđ fit:quotiẽs cũ idignatiõe cõquerimur:q̃ ab iis:a qbus minime cõueniat male tractemur:amicis,ppinqs:qbus bñfecerim⁹,quos adiutores recitauerimus.❡Huccine.Huc ingto pr̃ Micipsa tua bñficia puenerũt,ut quẽ tu in filiũ adoptasti:hic filioꝝ tuoꝝ itersector existat.❡Micipsa.Sermonẽ ad pr̃em mortuũ cõuertit.❡Iure oia sęua patiebamur.Dũ Carthaginẽses in iperio fuerũt:merito oia mala patiebamur.Nã iustũ erat:ut eos hostes hẽremus:q erãt hostes po.Ro.❡Hostis a latere.s.Carthaginẽses.Nã & Carthaginẽses,& Numidæ in Africa sũt.❡A latere.i.a uicino.❡Eiecta.Nã eo tpe quo Adherbal hæc dicebat.carthago deleta erat ab Africa miore.❡Intollerãda audacia:Iugurthã in odiũ adducit:supbiã ei⁹:arrogãtiã,& crudelitatẽ exponẽs.❡Regnũ ei⁹sceleris sui p̃dã fecit:qa Iugurtha post scelus suũ:quo Hiẽpsalẽ itersecit:regnũ ei⁹rapuit.❡Post ubi.Ordo ẽ.Postq̃ ille Iugurtha effecit me extorrẽ:sicuti uidetis,dico me nihil min⁹expectãtẽ,q̃ uim:aut bellũ:& effecit me inopẽ pr̃ia domo:& cooptũ miseriis ita.s.ut eẽm tuti⁹ ubiuis,q̃ in meo regno.❡Eisdẽ do.s.qb⁹ ceperat fratrẽ meũ.Nihil min⁹:qa nihil erat:qđ minus timerẽ,q̃ bellũ a Iugurtha.❡In ipso ur̃o.Nã ut a principio dixit.regnũ & ipsũ Numidię uult eẽ Ro.sed administrationẽ tm̃ mõ suã.❡Ego sic.In tota or̃one hic agit,ut oñdat in nulla re sp̃ẽ hr̃e uoluisse,aut p̃sidia regni sui collocasse,nisi in amicitia et societate po.ro.Cęteꝝ.i.sed existimabã eos multũ laborẽ suscipere q ur̃am tenerẽt aicitiã sed sup oẽs eẽ tutos.❡Qđ in familia nr̃a fuit.Arguit a ptib⁹ iustitię,uidelicet a gratia.Nam partes iustitiæ sunt religio:pietas:gratia:uindicatio:obseruantia:& ueritas.Est aũt gratia,in qua amicitiarũ,& beneficioꝝ alterius memoria,& alterius remunerandi uoluntas cõtineĩ.Dicit ergo familia nostra semp uobis auxilio fuit in oibus bellis,iustum est igitur:si grati & memores beneficiorũ esse uultis:ut uos mihi uestrũ in tanta necessitate p̃stetis auxiliũ.❡Quod in familia.Ordo est.Nostra familia p̃stitit.s.hoc:ut adessẽt uobis in oibus bellis:quod in nostra familia.i.quantũ familia nostra potuit:uobis auxilio fuit in oibus bellis.❡Nos.Ordo est.In uestra manu.uti nos sumus tuti per ocium:ac si diceret.Parum est quod peto.Nam sine bello nos facere potestis,ut tutus sim in regno.

Vestra mihi bñficia erepta sunt.P.C.in mea iniuria despecti estis.Heu miserũ me,Huccine Micipsa pater bñficia tua euasere?ut quẽ tu parẽ cũ liberis tuis regniq̃ ꝑcipẽ fecisti,is potissimũ stirpis tuæ extinctor sit.Nunq̃ ne ergo familia nr̃a q̃eta erit?Semp ne i sanguine,ferro,fuga uersabimur?Dũ Carthaginẽses incolumes fuere,iure oia sæua patiebamur,hostis a latere,nos amici ꝓcul,spes ois erat in armis.Postq̃ illa pestis ex Africa eiecta est,læti pacẽ agitabamus,qppe,qbus nullus hostis erat:nisi ille forte,quẽ nos iussissetis.Ecce aũt ex iprouiso Iugurtha intolerãda audacia scelere,atq̃ supbia sese efferẽs,fratre meo,atq̃ eodẽ ꝓpinquo suo interfecto,primũ regnũ eius sceleris sui p̃dã fecit.Post ubi in eisdẽ dolis me nequit capere,nihil minus q̃ uim,aut bellũ expectantẽ in iperio uestro(sicut uidetis)extorrẽ patria:domo inopẽ,& cooptũ miseriis effecit,ut ubiuis tuti⁹ quã in meo regno eẽm.Ego sic existimabã.P.C.uti p̃dicãtẽ audiuerã pr̃em meũ,q diligenter colerẽt uestrã amicitiã:eos multũ laborẽ suscipe:cæteꝝ ex oib⁹ maxime tutos eẽ.Quod in familia nr̃a fuit,p̃stitit uti in oibus bellis adesset uobis.Nos uti p ociũ tuti sumus,in manu uestra ẽ.P.Cõ.

ASCE. ❡VESTRA bñficia.i.qa a uobis orta,etiã a uobis ꝓtegenda sunt:sunt erepta mihi,o patres cõscripti.uos estis despecti & cõtẽpti & uilipẽsi mea iniuria.i.p meã iniuriã aut in mea.i.mihi illata iniuria.❡Heu me miserũ,& ẽ ploratio pathos mouẽs:simul cũ apostrophe.i.cõuersiõe sermonis ad absentẽ,imo ad defunctũ.o Micipsa pr̃:Huccine.i.an ne in

Apostrophe. hũc exitũ:euasere bñficia tua i Iugurthã collata,ut is.s.Iugurtha:quẽ tu fecisti parẽ.i.æqualẽ,cũ liberis.i.filiis legiptimis tuis,& ꝑcipẽ.i.cohæredẽ regni:sit potissimũ.i.maxime oium extinctor stirpis.i.ꝓgeniei & sobolis tuæ?❡Ergo,ẽt indignatiua uox nr̃a familia nũq̃ erit q̃eta.i.inq̃eta.uersabimur ne semp in sanguine.ferro & fuga?❡Nos patiebamur iure.i.merito oia sæua.i.crudelia facinora belli:dũ.i.donec carthaginẽses fuerũt incolumes.s.in regno suo:qa tũc hostes erãt a latere:& uos o romani amici.i.qui nobis eratis amici.sup.eratis ꝓcul.ois spes sup.nr̃a erat in armis.❡Postq̃ illa pestis.s.carthago est eiecta ex Africa:qđ in gratiã romanoꝝ dicit:nos læti agitabamus pacẽ,qppe.i.utpote:qbus nullus hostis erat,nisi forte ille:quẽ uos iussissetis supple a nobis ꝓ inimico habẽdũ.❡Ecce autẽ ex iprouiso(Et ita mouet

Pathos. pathos ab eo qđ est p̃ter spem.Et bñ utiĩ in tali re Ecce)iugurtha efferẽs.i.extollẽs sese,audacia itolerãda,& scelere atq̃ supbia:fratre meo.s.Hiẽpsale:atq̃ eodẽ ꝓpinquo suo.s.iugurthæ:qa patruelis:iterfecto,fecit primũ.i.ꝓmo regnũ ei⁹.s.Hiẽpsalis,p̃dã sui sceleris.i.p scelus suũ obtẽtã.❡Post.i.deinde ubi nequit me capere in eisdẽ dolis:qbus fratrẽ itercepit,

Expecto. Spero. effecit me expectãtẽ.i.formidãtẽ sicut spare ꝓ timere capiĩ ut ęnei.iiii.Hũc ego si potui tm̃ spare dolorẽ,nihil min⁹(qa neq̃q̃ expectabat)q̃ uim aut bellũ i ipso ur̃o.i.q̃ & qđ iferreĩ mihi in ur̃o ipso.i.regno qđ a uobis tenebã.qđãl cgũt ex et iũgũt seq̃nti sic,effecit me &c.extorrẽ ex ipso ur̃o:sed dicam⁹ut occepim⁹,effecit me sic uidet(s)extorrẽ.i.exulẽ,pr̃ia.s.cõi:& domo.s.puata:exñtẽ iopẽ.i.sine facultate & auxilio:&.s.i.sup:cooptũ.i.obrutũ miseriis.ut ego eẽm ubiuis.i.ubicũq̃ locoꝝ:tuti⁹q̃ in regno meo:ubi maxie tut⁹ eẽ debebat.Et ita asserit qđ Marian⁹ melibœ⁹ in buco.Nos pr̃iam fugimus.❡Ergo o pr̃es cõscripti:existimabã.i.cogitabã sicuti.i.quẽadmodũ ego audiuerã pr̃em meũ p̃dicantẽ.i.serio asserentẽ:eos q colerẽt.i.fouerẽt & cõseruarẽt diligẽter amicitiã uestrã:suscipe multũ laboris:qa romani tũc multos hẽbãt inimicos:cæteꝝ.i.sed eẽ maxie:tutos ex oib⁹.i.ppl̃is.i.iter oẽs ppl̃os.❡Familia sup.nr̃a.i.pr̃ & auus:p̃stitit id qđ fuit in familia nr̃a.i.in ptãte eius:uidelicet uti.i.ut adesset.i.auxilio eẽt uobis in oibus bellis.s.numãtino & carthaginẽsi:& est in uestra manu.i.in ptãte uestra:uti.i.ut:nos simus tuti.s.ab isidiis iugurthę:p ociũ.i.dũ habemus ociũ ab hostib⁹.❡Patres conscripti ut sciatis ingratitudinẽ Iugurthæ:& ita tacite ab igratitudine aduersarii beniuolentiã captat.

CPATER

¶PATER nos duos fres reliqt. Rē ponit añ oculos, ita ut magis geri q̄ narrari uideat. ¶ Alter eo℞. s. Hiēpsal, alteri⁹ iugurthæ. ¶ Propiqu⁹. s. iugurtha. ¶ Oppssit: qd agā? aut quo potiss. ifœlix accedā? Color ē, q appellat̃ subiectio. Est āt subiectio: cum it erro gamus: aut q̄rimus, qd cōtra nos dici possit, deinde subiicim⁹ id qđ opportet dici: aut nō opportet aut nobis adiumēto futu℞ sit, aut aduersariis obfutu℞. Dicit ergo. Quid agā? aut quo potissimū ifœlix accedā? ac si diceret: a quo p̄sidiū petā? A meis? At hi extīcti sunt. An affinib⁹: ppiqs, amicis? At hi ali⁹ alia clade a iugurtha sūt oppssi. An ab aliis regib⁹, & nationib⁹? At oēs ifesti, & inimici sūt mihi pp societatē & amicitiā: q̄ mihi ē cū po. ro. Cū igit̃ & familiæ no. & ppinquo℞, & amico℞: & affiniū & regū, & nationū, ac gētiū oīum: p̄sidia mihi sublata sint, relinquit: ut ad uos cōfugiā, & a uobis p̄sidiū petā. P. Cō. & a po. ro. i cu⁹ amicitia & societate familia nr̃a regni sui p̄sidia sp uoluit eē collocata, & hī ē, qđ dicit. Vtit̃ aūt color e: qui dr̃ cōmoratio q̄ fit quū i loco firmissimo manet diuti⁹ & eodē sæpi us reddit̃, sicut facit adherbal: q p totā o͞rōnē hoc tractat, & ad hāc s̄niam sæpius recurrit: ut dicat maiores suos spē oēm cōseruādi regni sui i fide ac societate po. ro. positā eē uoluisse, nec ad p̄sidium regni sui alia℞ gētiū aut regū societates, aut fœdera q̄siuisse. ¶ Pauci. Mirā crudelitatē iugurthæ ōndit, qa supplicia morte grauiora inuenit. ¶ In tenebris. i. in carcere. ¶ Sed si oia. Ordo est. O. P. C. tū ego iplo. uos, qb⁹ decet ius & iniurias oēs eē curæ p magnitudie ipii, si qd aduersi accidisset ex iprouiso, si ola maneret icolumia, q̄ aut amisi, aut fcā sūt aduersa necessariis. Supra dixit p̄sidia gñis, amico℞, affiniū: & ppiquo℞ eē sublata, nec ab eis posse p̄sidiū petere, qa eo℞ ps extincti sunt: ps i carcere clausi nūc dicit. Si pr̃, & fr: & amici, & ppiq: & oēs supra dci uiuerēt: & icolūes eēnt, tñ si qd mihi aduersi accidisset ad uos cōfugisse, a nobis auxiliū iplorarē, nūc uero quū eo℞ mihi p̄sidia sublata sint: & exul pr̃ia i tāta calamitate posit⁹ sim: ad quos alios cōfugiā, nisi ad uos. q. d. nemo mihi relict⁹ ē, a quo p̄sidiū petā: nisi a uobis. Et qa qs obiicere potuisset. Sūt & aliæ natiōes, atq alii reges: a qb⁹ potes auxiliū petere. Rñdet Adherbal non possū: qa oēs mihi & familiæ nr̃ę sūt aduersi pp societatē, & amicitiā ur̃am. Sed si ēt possē ab aliis, q̄ a uobis auxilium petere nō facerē: qa Massinissa auus nos ita docuit, atq instruxit, ne cū aliquo pplo: aut rege uel gente societatē & amicitiā hērem⁹ nisi cū po. ro. i eo magna nobis & ampla p̄sidia ad tuēdū regnū nr̃m futura dicebat. Et hec ē qđ dicit. ¶ Quæ aut amisi: hoc ptinet ad pr̃em & ad frem extīctū. ¶ Aut q necessarus aduersa fcā sūt, hoc ptinet ad affines: ppinquos, & amicos. Nam necessarii dñr: ñ solū sāguie, sed & familiaritate, atq amicitia nobis cōiūcti. ¶ Aduersa fcā sūt: nō solū q̄tū ad eos q necati sūt: sed ēt q̄tū ad eos q carcere affli cti sūt. ¶ Incolumia manerēt. i. salua, atq itegra: & quātū ad uitā, & q̄tū ad fortunas: & q̄tū ad dignitatē. Nā ille dr̃ icolumis de cuius salute ac dignitate nihil diminutū ē. ¶ Pro ma. imperii. Arguit a fortitudine: cuius ptes sūt magnificētia, fidētia, patiētia, pseuerātia. Nūc ab ea pte q̄ dr̃ magnificētia arguit. Est autē magnificētia re℞ magna℞, & excelsa℞ cū ai ampla quadā & splendida propositione agitatio atq administratio. Dicit ergo p magnitudine iperii ur̃i uos decet dare opam: ut unusq̄sq ius suū hēat & iniurias illatas uindicetis atq puniatis

Pater nos duos fres reliqt, tertiū iugurthā bñficiis suis, ratus ē eo iūctū fore. Alter eo℞ necatus ē: alter ip̄e ego man⁹ ipias uix effugi. Quid agā? aut quo potissimū ifœlix accedā, gñis oia p̄sidia extīcta sūt. Pater, uti necesse erat, naturæ cōcessit. Fratri quē minie decuit ppinquus p scelus uitā eripuit: affines, amicos, cæteros meos ppiquos aliū alia clade oppssit, capti a iugurtha, ps i crucē acti, ps bestiis abiecti sūt pauci qbus relicta ē aia: clausi i tenebris, cū mœrore, & luctu, morte grauiorē uitā exigūt: Etiā, si quæ aut amisi, aut q̄ ex necessariis aduersa facta sūt, icolumia manerēt, tñ si qd ex iprouiso mali accidisset, uos iplorarē. P. C. qb⁹ p magnitudine impii eius iniurias ois curæ esse decet. Nunc uero exul patria: domo: solus atq omnium honestarum rerum egens: quo accedā aut quos appellē? Natiōes ne? an reges? qui oēs familiæ nostræ ob uestram amicitiam infesti sunt,

¶PATER. s. micipsa, reliqt nos duos fres. s. Hiēpsalē & me adherbalē & rat⁹ ē iugurthā fore. i. futu℞ eē tertiū. s. frem cōiūctū nobis, bñficus suis. s. pr̃is. i. p adoptionē alter. s. fratr℞ quos pr̃ reliqt, ē necat⁹. s. ferro militū iugurthæ, & ego ipse uix effugi ipias ma. alteri⁹. s. iugurthæ: cæte℞ qa alter de duob⁹ dr̃ legam⁹ ñ alteri⁹ sed alter ei⁹, ut sit ego ip̄e alt. s. duo℞ fratr℞ uix effugi ipias ma. ei⁹. s. iugurthæ. ¶ Quid agā. color ē q uocat̃ subiectio: q̄ q̄rim⁹ qd cōtra nos dici possit: deiñ subiicim⁹ id qđ oportet dici aut ñ oportet. aut qđ nobis adiumēto futu℞ sit: aut aduersariis obfutu℞. dicit ergo. ¶ Quid agā aut quo potissimū accedā ego ifœ. oia p̄sidia. i. auxilia defēsoria gñis nr̃i sūt extīcta. ¶ Pr̃. s. micipsa: cōcessit naturæ. i. nāli dissolutiōi: uti. i. quēadmodū erat necesse, necessitate fatali aut naturali, ppiqu⁹. s. sāguie iugurtha quē minie decuit. sup. id facer̃, eripuit fri. s. hiēpsali uitā p scel⁹: qa pricidiū ob auaritiā & iuidiā cōmisit, & ip̄e iugurtha oppssit affines & cæteros amicos meos & ppiquos aliū alia cla. i. diuisos diuersa nece, ps. i. ipi pti sūt capti a iugurtha: ps. i. pti sūt acti. i. sublati i crucē: ps. i. pti sūt obiecti bestiis, ut ab eis deuorēt̃, pauci qb⁹ aia. i. uita ē relicta, clausi i tenebris. s. car. aut latebre, exigūt. i. educūt uiolēter cū mœ. & luctu, uitā grauiorē. i. molestiorē morte. ¶ Sed o pres cō. si. i. tāctū oia. s. p̄sidia: q̄ ego aut amisi p uiolētiā iugurthæ, aut q̄ fcā sūt mihi adūsa. i. hostilia & inimica, & māerēt mihi icolūia. s. salua & fauorabilia: tñ si qd. i. aliqd mali. i. aduersi: accidisset mihi ex iprouiso. i. p̄ter opinionē: ego iplorarē. i. quodā ploratu & q̄dā q̄rimōia i auxiliū meū uocarē uos: qb⁹ eē curæ decet ius & ois iniurias, q̄ a quocūq fiunt, p magnitudie ipii. i. ppea q maximū hētis ipiū: decet uos curare ius cuiuslibet ut unicuiq tribuat̃ qđ suū ē, & ois iniurias: ut eas a uiolētis illatas repellatis, qa duplex est officiū iustitiæ, alte℞ nulli iuriā iferre, alte℞ si possis ppulsare: & qa id oli ro. faciebāt iō dicit scđo officio℞ Ci. q illd (. s. iperiū ro.) pƒocīniū orbis terræ uer⁹ q̄ ipiū poterat nolari. ¶ Nūc uero exul pr̃ia. Argute docet se id necessitate cōpulsū facere, qđ ē: si nulla sit necessitas facturus fuisset. Necessitatē aūt i eo ōndit q alibi nullū norit p̄sidiū, uñ lamētādo & q̄ritādo dicit. ¶ Nūc uero exñs exul pr̃ia. s. cōi, & sup. domo puata nisi sit domo pr̃ia. i. pr̃na & auita exñs solus. i. sine comitatu & p̄sidio (qđ qa regibus nō cōuenit, illis futuræ mortis omē est quotiēs p sōnū soli uidet̃ abire uñ enei. iiii. de Didōe Sēperq relīq sola sibi: semper longam icomitata uidet̃ Ire uiam, & tyros deserte quærere terra) atq egens omnium rerū hōesta℞. i. ad honorē regiū aut regalem ptinētiū, quo. i. ad quos aut quē locū accedā, aut quos appellē. s. pronos mihi ne p an appellē nationes. i. uicinos populos, an reges. s. cōfines: q. s. reges & nationes, sunt oēs ifesti. i. uim inferētes & nociui: nisi legat̃ infensi. i. irati qa læsi: nostræ familiæ. i. domus: ob. i. pp uestram amicitiā, qa eā coluimus & colimus.

Marginalia: IOAN. CHRI. — Subiectio — Cōmoratio — Magnificentia — ASCE. — Subiectio

IOAN. CHRI.

CAN QVOQVAM.i.ab aliquo ad aliquẽ locum quo inquit ire possem,ubi non appareat:quemadmodum maiorea mei hostes fuerunt illius loci propter uos.Nã quicũq; fuerunt hostes uestri,fuerunt & familiæ nostræ propter societatem.℣ Postremo,ac si diceret.Etiam si haberem præter uos, unde præsidiũ petere possem:non peterẽ,quia auus noster Masinissa ita nos docuit,ne cũ aliquo populo societatẽ haberemus:nisi cum po.ro.Dicebat incolumi imperio ro. nos quoq; futuros incolumes,Et econtra ruente & cadente imperio Ro.nos & occasuros esse.℣ Ac diis uolentibus ac si diceret:benignitate deoꝝ.Et arguit a possibili.Nã qui petit,ea petere debet:quæ is ꝓstare possit a quo petit.℣ Virtute.s.uestra.℣ Diis uolen.i. benignitate deorum. ℣ Magni.s.nomine ac fama.℣ Opulenti.s.imperio.i.potentes & diuites,ac si diceret.Date operam:ut intelligam.Masinissam uera nobis prædixisse de uobis.Dixit.n.incolumi hoc imperio nos quoq; futuros incolumes.Nũc uestrum imperium incolume est:& magnũ atq; amplũ.Curate igitur:ut ego propter uestram societatem incolumis sim.Et ita concludit argumenta suæ cõfirmationis.℣ Omnia secunda.i.prospera.℣ Sociorum:confœderatoꝝ,quos nũc uulgo colligatos uocant.℣ Iniurias,sicuti est iniuria:quam mihi iugurtha intulit.℣ Tãtum illud uereor. Nũc transit ad cõfutationem. Confutatio est: per quam aduersariorum argumenta dissoluimus. ℣ Quos(inquit)intelligo priuata amicitia fauere iugurthæ & ambire unumquemq; uestrum: ne ipso absente,aliquid cõtra ipsum statuatis:& dicere:me fingere uerba:& simulare fugam:cum in regno manere potuerim,quod falsũ est.℣ Ne quos.i.aliquos.℣ Transuersos agat.i.peruertat & a recto deducat.℣ Maxima ope.i.maxima ui ℣ Niti.i.conari.℣ Ambire,blãditiis circũuenire ℣ Absente.s.iugurtha.℣ Fingere me uerba, subauditur, & audio illos dicere,me fingere uerba. ℣ Quod utinam.Per imꝓcationem uertit in iugurtham hoc:qđ de se dicunt aduersarii sui.Amici iugurthæ,dicunt me omnino fingere,sed utinã inquit ego aliquando uideam iugurtham sceleratum ita fingentem, & simulantem quemadmodum ego fingo, ut sic pœnas meritas luat scelerum suorum,quæ in patrem meum & fratrem Micipsam ausus est perpetrare.℣ Quod utinam idest sed utinam.Ordo est. Quod idest sed utinam uideam illum simulantem hæc eadem,illum dico, impio facinore,cuius sum proiectus in has miserias.Et aliqñ oriat cura reꝝ humanarũ aut apud uos, aut apud deos immortales, ut ille,qui nũc est ferox:atq; ꝓclarus suis facinoribus excruciatus oĩbus malis:reddat graues pœnas impietatis in parẽtẽ nostrũ,& pœnas miseriaꝝ meaꝝ.℣ Sceleribus suis ferox.i.indomitus:& imanis ꝓp scelera sua.℣ Præclarus: nobilis:ꝑ ironiã dictum.℣ Impietatis in parentẽ,qa a quo adoptatus erat in filium,eius filios impie persecutus est:

Argumẽtũ a possibili

an quoq; mihi adire licet:ubi nõ meoꝝ maioꝝ monumẽta hostilia plurima sint?an quisquam nostri misereri potest,q aliquando nobis hostis fuit?Postremo Micipsa,ita nos instituit.P.C.ne quem coleremus,nisi po.ro.ne societatẽ,neq; fœdera noua acciperemus,abunde magna præsidia nobis in uestra amicitia fore.Sed si huic imperio fortuna mutaretur una occidendũ nobis eẽ.uirtute,ac diis uolentibus magni & opulenti estis:omnia secunda,& obedientia sunt: quo facilius sociorum iniurias curare licet,tantum illud uereor:ne quos priuata amicitia Iugurthæ parũ cognita transuersos agat,quos ego audio summa ope niti,ambire,fatigare uos singulos ne quid de absente,incognita causa,statuatis.Fingere me uerba:& fugam simulare cui licuerit in regno manere?q; utinam illũ,cuius impio facinore in has miserias proiectus sum eadem hæc simulantem uideam,& aliquando,aut apud uos,aut deos immortales reꝝ humanaꝝ cura oriatᷓ,ut ille qui nũc sceleribus suis ferox,atq; ꝓclarus est,oĩbus malis ipse excruciatus,ĩpietatis in parentẽ nostrũ fratris mei necis,mearumq; miseriaꝝ graues pœnas reddat

ASCE.

CAN LICET mihi adire quoquam idest quouis gentium,ubi non sunt plurima monumenta idest indicia & uestigia hostilia idest hostilitatis maiorum meorum?quasi dicat,non quia ubiq; extant oppida,castella,pagi aut uillæ ab eis uastata.℣ An quisquam,qui aliquando fuit hostis nobis,potest misereri nostri?quasi dicat,non esse uero simile.℣ Postremo idest deniq; o patres conscripti,Micipsa scilicet pater meus instituit idest moribus imbuit & erudiuit nos ita,ne coleremus quem idest aliquem regem aut populum:nisi populum romanum,ne acciperemus societatem sup. nouã, neq; noua fœdera idest pacta pacis aut societatis,porca fœde cæsa in sacrificiis deorum quos testes inuocabant,percussa hoc est percutiendo porcam inita,& supple dixit.præsidia idest defensiones & custodiæ,magna abunde idest usque ad abundantiam.fore idest futura esse nobis,in amicitia uestra.℣ Sed supple dixit,si fortuna mutaretur:quoq; idest etiam:huic scilicet de quo loquor ut socius,quasi dicat nostro imperio idest si per aduersam fortunam contigerit Romanum imperium occidere(sicut tempore Hannibalis parum abfuit,& ita tacite monet Romanos casuum mortalium ut facilius miseros misereantur,iuxta quod dicit Dido Vergiliana æneid.primo.Non ignara mali miseris succurrere disco.)esse occidendum nobis:idest oportere nos occidere:una idest pariter cum imperio Romano.℣ Vos estis nunc uirtute scilicet uestra,& diis uolentibus idest fauore deorum magni & opulenti idest potentes,omnia sunt secunda idest ꝓspera:& obedientia idest cedentia uotis uestris:quo idest quocirca:licet idest licitum est facilius.supple uos curare iniurias sociorum.℣ Ego uereor tamen illud:ne priuata amicitia iugurthæ,idest priuatim contracta, parum cognita:quia si cognosceretur non foueretur neq; coleretur a quoquam:& ita nititur odium aduersarii inducere:agat quos idest aliquos uestrum transuersos idest extra tramitem æquitatis & iustitiæ:quos scilicet corruptos ego audio.i.intelligo niti.i. conari summa ope idest tota ꝓtãte:ambire.i.p ambitum precari,& fatigare uos singulos:ne quid statuatis de absente.s. iugurtha.& causa incognita,ut ipsi dicũt & ita per occupationẽ purgat ea q̃ ab aduersariis obiici possent.℣ Et sup.dicere,me fingere uerba.s.accusatoria,& simulare fugã,cui.s.mihi,licuerit manere i regno.℣ Quod utinã uideã illũ.s.iugurthã(cuius ĩpio facinore ego ꝓiectus sum in has miserias)simulãtẽ hæc eadẽ:sicut sup.ego simulo.i.utinã tã uere ꝓiectus eẽt e regno ut ego sũ:& cura reꝝ hũanaꝝ.i.ut res hũanæ recte & iuste se habeant,oriat aliqñ.i.tandẽ aut apud uos,aut apud deos imortales(.qđ stoice optat,nã epicurei.Nec curare deũ credũt mortalia queq̃)& ille ipse.s.iugurtha,q nũc ẽ.i. habetur ferox atq; ꝓclarus,sceleribus suis.i.p scelera sua:excruciatus oĩbus malis.i.aduersitatibus & pœnis:reddat graues pœnas ĩpietatis.i.ꝓp ĩpietatẽ ĩ parẽtẽ nr̃m & necis.i.ꝓp necẽ fratris mei hiẽpsalis & meaꝝ miseriaꝝ.i.ꝓp miserias meas.

Fœdera

CIAM tam

¶ IAMIAM animo meo chariſſime frater. Hic incipit cõcluſio: quæ tripliciter tractatur, aut per enumerationẽ: aut p indignationẽ: aut per conquæſtionẽ: hic concludit per conquæſtionẽ. Eſt autem cõquæſtio oratio auditorum miſericordiam captans. In hac cõquæſtione ex pluribus locis miſericordiam captat, ex primo loco: cum oñdit ex regno ad tantas miſerias eſſe deductũ: ex loco ſexto: quũ oſtẽdit præter ſpem in tantas calamitates incidiſſe: ex quartodecimo, quũ humili & ſupplici oratione obſecrat auditores: ut ſui miſereant, & ſibi opem ferãt. ¶ Iam iam color eſt qui dicit cõduplicatio quæ fit cum ratione amplificationis, aut cõmiſerationis eiuſdem unius: aut plurium uerbo℞ iteratio fit. Hic unius uerbi iteratio eſt: & orationẽ ad fratrẽ extinctũ uertit, ut nece idigna fratris commemorata: animi oium magis ad miſericordiã cõmoueãt. IOAN. CHRI. cõcluſio Cõquæſtio cõduplicatio

Iam iã frater animo meo chariſſime, q̃q̃ tibi immaturo, & unde minime decuit, uita erepta eſt, tñ lætãdũ magis, q̃ dolendũ caſum tuũ puto, non. n. regnum, ſed fugam exilium, egeſtatẽ & omnes has ærũnas: quæ me præmunt, cum anima ſimul amiſiſti. at ego infœlix in tanta mala præcipitatus ex patrio regno rerũ humanarũ ſpectaculum præbeo, incertus ſum quid agam, tuas ne iniurias perſequar: ipſe auxilii egens, an regno conſulã? cuius uitæ neciſq; poteſtas ex opibus alienis pendet: utinam emori fortunis meis honeſtus exitus eſſet, ne uiuere contẽptus uiderer, ſi defeſſus malis iniuriæ cõceſſiſſem. Nũc neq; uiuere libet mihi, neq; mori licet ſine dedecorẽ. P. C. obteſtor uos p liberos: atq; parẽtes ueſtros p maieſtatẽ Po. Ro. ſubuenite mihi miſero.

¶ Aio meo chariſſime. Affectũ ſuum erga fratrẽ oñdit. ¶ Immaturo. i. iuueni. ¶ Et unde. i. quo. ſ. a iugurtha ppiquo tuo, & frẽ adoptatiuo. ¶ Vnde minime decuit. Captat miſericordiã ex eo loco, p quẽ cũ indignatiõe cõquærimur, q̨ male tractemur ab his, a qbus minime cõueniat, ppinqs: amicis, qbus bñfecimus minime decuit. ſ. eripi. Ordo ẽ. O frater chariſſime aio meo, iã iã tñ puto eſſe lætandũ magis caſum tuũ q̃ dolẽdũ, q̃q̃ uita ſit erepta tibi immaturo, &. ſ. erepta ſit ab eo, unde. i. a quo minie decuit. ſ. eripi. ¶ Caſum tuũ. i. ppter mortẽ tuã. ¶ Nõ. n. Reddit cãm: quare magis lætãdũ ſit ex morte eius q̃ dolẽdũ. Melius fuit moriq̃ uiuere: ſicuti ego uiuo. ſ. in exilio, in egeſtate: in ærũnis hæc oia mala cum uita ſimul amiſiſti. ¶ Fugã. Declarat qd ſit fuga. i. exiliũ. ¶ Præmũt, affligũt, ærũnas. i. miſerias, & labores. ¶ Anima. i. uita. ¶ Præcipitatus. i. deiectus: ¶ Re℞ humana℞ ſpectaculum præbeo. Sine dubio ingẽti artificio hãc concluſionem tractat. Pauloante (inquit) rex eram, nuc in tanta mala deductus ſum, ut re℞ humana℞ ſpectaculum & exẽplũ ſim quia qui me aſpiciunt, diſcunt ex me, q̃ mutabilis ſit re℞ humana℞ natura, quia cũ pauloante rex fuerim, nunc ſiit tam inops & infœlix: doceo re℞ humana℞ naturã inſtabilem eſſe, atq; uolubilẽ. ¶ Incertus. i. dubius. ¶ Quid agã. Subiectio, quem colorem etiã ſupra tractauit. ¶ Tuas ne iniurias perſequar, ipſe auxilii egens. q. d. nõ adhuc perſequar fratrẽ extinctũ ab eo. ¶ An regno conſulam. i. puidebo. q d. nõ poſſum cũ uita mea & mors in poteſtate alio℞ ſit poſita. ¶ Tuas ne iniurias perſequar, ipſe auxilii egens. O frater an perſequar eũ qui tibi iniuriam attulit, cũ ego indigeam auxilio. q. d. nõ poſſum: nõ. n. poſſum tibi ad uindicandas iniurias auxiliũ afferre, cũ ego ipſe egeam auxilio. ¶ An regno. ſ. meo. Subiectio
¶ Cuius. ſ. mei. Ordo. An ego cõſulã regno cuius poteſtas uitæ, & necis pendet ex alienis opibus, uita inqt mea & mors ex alio℞ pendet auxilio. Nã ſi mihi afferẽ auxiliũ uiuã, ſi negatur auxilium moriar. ¶ Ex opibus alie. i. ex pſidio alieno. ¶ Vtinã emori, fortunis meis honeſtus exitus eẽt, ne uiuere contemptus uiderer, ſi defeſſus malis iniuriæ conceſſiſſem. ¶ Vtinã inquit pro dignitate mea honeſte mori poſſem, ne turpiter, & cũ dedecore uiuere uidear: ſi malis defatigatus iniuriam phibere: & ſuperare nõ ualẽs, in regnũ nõ rediero. Atq; ita: neq; mihi uiuere placet: neq; mori poſſum ſine dedecore. Adherbal in eo ſtatu: quo erat, nec mori: nec uiuere honeſte poterat: quia regno, & dignitate: & fortunis omnib⁹ ſpoliatus tanq̃ hõ priuatus: turpiter cũ dedecore & uixiſſet. & mortuus eſſet. Quia ergo neutrũ honeſte facere poterat: remediũ quoddã petit a ſenatu, populoq; ro. ut pſidio eius reſtituat in regnũ. ¶ Vtinã emori. i. utinã mors eẽt honeſtus finis ſtatui meo: & hoc eſt qd dicit. ¶ Cõtẽptus. i. neglectus ſpretus. ¶ Iniuriæ cõceſſiſſem. i. locũ dediſſem iniuriæ: qd ẽ locũ dare iniuriæ, niſi uinci ab iniuria: & iniuriã ſuperare nõ poſſe. Nũc neq; uiuere libet: qa regno pulſus, & fortunis oib⁹ ſpoliatus cum dedecore uiuo. ¶ Neq; mori licet. i. nec mori poſſum ſine dedecore eadem ratione. ſ. quia ſm dignitatem generis mei, regno amiſſo, & fortunis omnibus priuatis mori non poſſum. ¶ Subuenite mihi miſero. Ite obuiam iniuriæ. Diſſolutio eſt, quæ fit cum oratio, coniunctionibus ex medio ſublatis, ſeperatis partibus efferẽ. Diſſolutio
¶ IAMIAM. facit apoſtrophen ad fratrẽ occiſum dicens. ¶ Iãiam. i. potiſſimũ iam, o frater. ſ. Hiempſal: chariſſime aio meo, q̃q̃ uita eſt erepta tibi imaturo, qa in flore ætatis. imo incũte iã adoleſcẽtia, & uñ. i. ab illo abs quo decuit minime. ſ. eam tibi eripi, qa patrueli & fratre adoptatiuo. bñficio pr̃is in regni parẽ accito, tñ ego puto caſũ tuũ magis lætãdũ. i. lætitia pſequendũ, q̃ dolẽdũ: quia lætor dure paſſiue ponit ſunt q legãt ob caſum. Cauſam affert dicens. ¶ Nõ. n. amiſiſti tãtũ regnũ quod bonũ uidebaẽ: ſed amiſiſti ſimul cũ aĩa. i. uita, fugã, exiliũ: egeſtatẽ & oẽs has ærũnas. i. calamitates & miſerias: q pmunt me. Et eſt ſummi doloris indiciũ optare mortẽ ut æneæ. i. O terq; quaterq; beati. Quis ante ora patr℞ troiæ ſub mœnibus altis. Cõtigit oppetere &c. ¶ At ego infœlix pcipitatus ex patrio regno. q. d. ex ſumma fœlicitate, in tanta mala, pbeo ſpectaculũ. i. ſpeculũ: re℞ humana℞. q. d. tragicũ argumetũ exiſtens incertus qd agã: ne p an ego pſequar. i. ulciſcar tuas iniurias, exiſtens ipſe egens auxilii: an ego cõſulam. i. conſilio proſpiciam regno: ego (inquit) cuius uitæ & necis hoc eſt mortis uiolentæ: poteſtas pende: ex opibus. i. potentiis alienis, quia ſi romani adiutores fuerint, uiuet: ſin deſtituerint eũ necandus uideẽ. Soldus legit per ſubiectionem interrogatiue ſic. ¶ Incertus ſum quid agam. ¶ Tuas ne iniurias perſequar. ¶ Ipſe auxilii egẽs. ¶ An regno cõſulã? Cuius &c. ut ſit ordo. ¶ Ego ſum icertus qd agã. ¶ O frater pſequar ne tuas iniurias? q. d. nõ quia ipſe ſup. ſum egens auxilii. ¶ An cõſulã hoc eſt pſpiciã & pſim regno? q. d. nõ qa ſum cuius &c. ¶ Vtinã e mori hoc ẽ extigui eẽt hõeſtus exitus fortũis meis. ſ. aduerſis. Alii hñt poſſem: ut ſit utinã poſſem emori: & ſup. ſic hõeſt⁹ exit⁹ eẽt fortũis meis, ne ego uiderer uiuere exñs cõtẽptus: ſed meli⁹ cõtẽtus ſcribeẽ, ne ego uiderer cõtẽt⁹ uiuere, ſi ego defeſſus hoc ẽ defatigat⁹ malis. i. aduerſitatib⁹. ceſſiſſẽ iniuriæ. i. utinã hõeſte mori eẽt: ne putarer cõtẽt⁹ uiuere ſi ceſſiſſẽ iniuriæ nõ redeũdo i regnũ, qa defeſſus malis. ¶ Nũc neq; libet mihi uiuere qa turpe ẽ, neq; licet mori ſine dedecoẽ, qa turpe eẽt defeſſũ malis regẽ cedere iniuriæ. ¶ P. C. ego obteſtor uos p liberos atq; parẽtes ueſtros p maieſtatẽ po. ro. ſubuenite mihi miſero. ite obuiã iniuriæ, nolite pati regnũ numidiæ quod eſt ueſtrum. ASCE.

IOAN. CHRI.

CITE OB niam iniuriæ.i. iniuriā phibete arcete:repellite. ¶ Regnū Numi.quod uestrū est:qd' est ualidissimū argumētū: & primū: & ultimū ponit. Vult.n.hoc inhærere ais auditoꝝ:regnū Numidiæ eē nō suū,sed po.ro. ¶ Per scelus & sanguinē,cædē fratris sui a iugurtha pperratā notat:ut animi auditoꝝ cōtra iugurthā ad indignationē & odiū cōcitent. ¶ Tabescere.i.corrūpi. ¶ Postq̄ finita ōfone Adherbalis:dicit qd ex altera parte legati rñderit. ¶ Largitione:quā fecerant:ut supra dixit. ¶ Quū causa eoꝝ turpis erat. ¶ Fræti:confisi. ¶ Pauci.i.cū paucis uerbis. ¶ Hiēpsalē ob.hoc falsū est. Adherbalē ultro bellū inferentē.Et hoc quoq; est falsū. ¶ Vltro.i.sponte:quū puocatus nō esset. ¶ Quæri:pro cōqueri.

Ite obuiā iniuriæ:nolite pati regnū Numidiæ,quod uestrū est p scelus:& sanguinē familiæ nostræ tabescere.Postq̄ rex loq̄ndi finē fecit.Legati iugurthæ largitōe fræti magis q̄ cā paucis rñdent.Hiempsalē ob sæuitiā suā a Numidis interfectū.Adherbalē ultro bellū inferentē,postq̄ superatus sit; q̄ri q̄ iniuriā facere neq̄sset. Iugurthā ab senatu petere ne se aliū putarēt:ac Numātiæ cognitus eēt,neu uerba inimici ante facta sua ponerēt.Deinde utriq; a curia digrediunt̄.Senatus statim consulit̄.Fautores legatoꝝ, præterea senatus deprauata gratia magna pars Adherbalis dicta contēnere. Iugurthæ uirtutē extollere laudibus,gratia,& uoce.Deniq; oibus modis pro alieno scelere,sua quasi pro gloria nitebantur.At contra pauci:quibus bonū & æquum carius diuitiis erat subueniendū Adherbali,& Hiempsalis mortem seuere uindicandam cēsebant,sed ex omnibus maxime Aemilius Scaurus impiger,factiosus, auidus potentiæ, honoris, diuitiarum. Cæterum uitia callide sua occultans. Is postquam uidet regis largitionem famosam,

¶ Adherbalē,p oia subaudit̄ rñdēt uel dicūt:nā rñdentes dicebāt. ¶ Ac Nu.co,eēt uirtutē iugurthæ in bel'o Numātino monstratā in memoriā reducunt. ¶ Ac:pro q̄. ¶ Vtriq;,& rex:& legati. ¶ Curia.i.senatu. ¶ Cōsulit̄.i.rogat̄.Nā q senatū rogabat ꝓposita re de qua deliberādū eēt:unū- quēq; senatorē rogabat ut sniam suā diceret:deinde quū sup ea re satis dictū uideret̄,senatores

Ire pedi b⁹in sen tentiam

in sniam mittebant̄.Nā ab una pte curiæ in alterā partē transferebant̄. Et hoc erat ire pedibus in sniam qcquid maior pars decreuisset scriptis notabat̄.Et id tale dicebat̄ senatuscōsultū uel decretū senatus. ¶ Deprauata gratia.i.ficta & corrupta ipsa gratia:siue per gratiā. ¶ Cōtēnere dicta Adherbalis,p cōtēnebāt. ¶ Extollere iugurtur.p extollebāt.i.laudabāt. ¶ Nitebant̄ p gloria.i.certābāt. ¶ Pro alie.sce.s. ipsius iugurthæ ita cōtēdebāt p scelere iugurthæ, ut scelus iugurthæ defenderent:q & Hiēpsalem interfecerat:& Adherbalē regno spoliauerat. ¶ At cōtra bonū & æquū.i.honestū,& iustū.i.honestas,& iustitia. ¶ Seuere.i.iuste & p merito uindicandū.i.puniēdū. ¶ Censebant,iudicabāt. ¶ Sed ex omnibus maxime æmilius Scaurus.s.censēbat. Super oēs æmilius Scaurus censebat adherbali eē subueniendū:& iugurthā eē puniendū:qui Scaurus,q̄uis auarus.& diuitiaꝝ cupidus,esset, tamē non pmisit se a legatis pecunia corrumpi,quia uidebat eam largitionē tam aperte:& impudenter fieri:ut inuidiā in eos qui corrupti essent,accendere posset.Mores autē Scauri describit,hac de causa:quia quū diuitiaꝝ & potentiæ cupidus esset,mirum uidet̄,q̄ & ipse nō fuerit a legatis largitione corruptus:sed Sal.cām ondit,quare nō permiserit se corrūpi: & dicit: Scaurus quidem erat potentiæ cupidus & diuitiaꝝ,sed sua uitia calide & astute occultabat. Nolebat.n.ut omnes uitia sua intelligerēt.Et ideo quū uideret eam largitionē,quā legati iugurthæ faciebant:esse nimis apertā,& impudentē:ita ut inuidiam accendere posset,& continuit seipsum & nihil pecuniaꝝ a legatis iugurthæ accipere uoluit:& propterea libere contra iugurthā in senatu locutus est.Et hoc est quod dicit.Homo nobilis ex gente patricia. ¶ Impiger, in laboribus exercitatus. ¶ Factiosus:quia factiōes amabat. ¶ Auidus,cupidus. ¶ Calide:astute:malitiose. ¶ Is postq̄.Ordo est.Is ueritus.s.id qd solet fieri in tali re.s.ne polluta licētia accēderet nimiā inuidiā,cōtinuit aium a cōsueta libidine,postq̄ ille uidet famosam,& ipudētē largitionē regis.Regis.s.iugurthæ,q̄ faciebāt legati eius. ¶ Famosam.i.infamē.& turpem.

ASCB

TABESCERE.i.corrumpi per scelus.s.iugurthæ & sanguinem familiæ nostræ. ¶ Postquam rex loquendi fi.fe. Post orationem adherbalis affert sententiam responsorum per legatos iugurthæ:qui magis in pecunia q̄ in facto aut iusta causa domini sui confisi paucis respondebant,querelæ iustissimæ ipsius regis:id pro summo fundamēto habētes q̄ iugurthæ mores Scipioni imperatori populoq; ro.iampridem satis noti essent.In qua monendi sumus nō nimium esse cōfidēdū adolescētiū p̄sertim morib⁹ q sæpe deteriores fiunt.Ordo igit̄ est. ¶ Postq̄ rex.s.adherbal,fecit finē loquendi.i.cōticuit legati iugurthæ.i.missi ab iugurtha:fræti magis largitione iugurthæ q̄ cā.i.iusta ipsius:rñdent paucis sup. uerbis.Nota.n.raro addunt̄ unde dicimus:breui:paucis.recta:si q̄,dextra maiores & similia:subaudiēdo,tpe,uerbis,ua-

Breuitatis cū sub audita

tōne:manu:natu uel tpe.Rñdēt Hiēpsalē eē,interfectū a numidis,callide tacēt q̄ iussu iugurthæ:ob sæuitiā suā:quia natura ferox & superbus reuera erat. ¶ Respondēt aut respondētes dicunt adherbalē inferentē.s.iugurthæ, bellū ultro.i. priusq̄ lacessitus sit:q̄ri.i.cōqueri.postq̄ sit superatus:q̄ nequisset facere iniuriā,& dicūt iugurthā petere ab senatu,ne se putarēt aliū,ac.i.q̄ eēt cognitus.i.Scipioni & exercitui ro.numantiæ id est apud numantiā in Hispania,unde laudatissimus redierat,neu.i.neue.i.dicūt eū petere,ne senatores:ponerent uerba inimici.s.adherbalis,ante facta sua.s.iugurthæ: ¶ Deinde postq̄ id orauerāt,utriq; tā adherbal q̄ legati digrediunt̄ a curia.s.senatoria. ¶ Senat⁹ cōsulit̄.i.rogat̄ sniam qd fieri debeat statim post abscessum contendentiū. ¶ Fauto:es legatoꝝ & præterea.i.præter eos magna pars senatus.i.senatoꝝ deprauata.i.corrupta:gratia.i.beniuolentia in iugurtham aut fautores eius,aut gratitudine ob dona eius,cōtēnere.i.cōtēnebant dicta adherbalis:& extollere.i.extollebāt uirtutē iugurthæ,laudibus.i.plausibus manuū,gratia idest beniuolentia uultus,& uoce.i.sermone. ¶ Deniq; nitebant̄ oibus modis p scelere & flagitio alieno.s.iugurthæ:supple defendēdo & purgādo:quasi.i.pinde atq; niterētur:p sua.i.ppria,gloria sup.augēda. ¶ At.i.sed cōtra.i. ecōtrario,pauci (sicut fere ubiq; pauciores sunt boni.unde Iuue.Rari quippe boni)quib⁹ bonū.i.iustū & æquū erat carius.i.dilectius & acceptius diuitiis,censebant.i.iudicabāt,subueniēdū sup.eē adherbali:& mortē Hiēpsalis uindicādā.i.uindictā prosequēdā seuere.i.rigide. ¶ Sed ex oibus maxime sup.cēsebat id Aemilius Scaurus homo nobilis ipiger.i.strennuus:factiosus .i.seditiosus,auidus.i.cupidus potētiæ,honoris,& sup.diuitiaꝝ.Cæteꝝ occultās uitia sua.s.ambitionē & auaritiam:callide.i.uersute. ¶ Et ita is.s.Scaurus:postq̄ uidet largitionē regis.s. iugurthæ famosam.i.infamem.

IMPVDENTEM

¶IMPVDENTEM:qa nimis apte:& ĩpudẽter eã largitionẽ faciebãt.¶Verit⁹.i.timẽs.¶Qđ i tali re fie.fo.Sic.n. euenire folet:ut eiufmõi largitiões odiũ,& iuidiã pariãt:qa corrũpũt uerꝫ ai iudiciũ.Nã cũ hõ uel pecuniis,uel mũere ali quo:uel gr̃a corruptus ẽ:nõ dicit id qđ fentit:& plærũqꝫ nõ fentit id qđ fentire debet.¶Ne pollu.licẽtia.i.ne turpis & ĩhonefta largitio.¶Accẽderet:cõcitaret.Aium a cõfueta libidie cõtinuit,qa nihil a legatis accipe uoluit.¶A cõfu.libidi ne,nã fupra dixit eũ fuiffe cupidũ diuitiaꝝ.Dicit tñ,q̃uis pauci fenatores:& maxie Scaurus:cui⁹ magna erat in fenatu au thoritas cõferẽt.Iugurthã eẽ puniẽdũ,& adherbali fubueniẽdũ,tñ fautores iugurthæ uicerũt.f.ne qđ cõtra ipm decerne- IOA N CHRI

impudẽtẽqꝫ, uerit⁹ qđ i tali re fieri folet,ne polluta licẽtia ĩuidiã accẽderet,aium a cõfueta libidie cõtinuit. Vicit tñ ĩ fẽatu ps illa,q̃ uero pciũ:aut gr̃am añferebat.Decretũ fit: uti decẽ legati regnũ:qđ Micipfa obtinuerat, iter iugurthã, & Adherbalẽ diuiderẽt.cuius qdẽ legatiõis pĩceps fuit.L. Opimius hõ clarus,& tum in fenatu potens, q cõfulibus,

ref,uidelicet,ne p tãtis fceleribus puniref.Nã ue rebaf fe regno,& uita fpoliari,quẽadmodũ ipfe Hiẽpfalẽ iterfecerat,& adherbalẽ regno puaue- rat.¶Pars illa,uidelicet fautores iugurthæ q cor rupti erãt pecũia:& q pponebãt pecũiã,& gr̃am ueritati.¶Quę uero pciũ,aut gr̃am añ ferebat.i. q pponebãt pecuniã,& gr̃am ueritati.¶Vero.i. ueritati.¶Decretũ fit.Dicit qđ decreuerit fena- t⁹.Decreuit fenat⁹ ut eligerẽt decẽ legati ex Ro. q diuiderẽt regnũ totũ,qđ Micipfa tenuerat:iter adherbalẽ & iugurthã.¶Qui cõful.C.Graccho.&.M.Fuluio Flacco.iterfectus accerrime uictoriã nobilitatis in plæbẽ exercuerat.Dicit q̃obrẽ.L.Opimius pĩceps illius legatiõis eo tpe fuerit potẽs i fenatu.Hic Lucius Opimius accerrime p dignitate:& ptibus fenatus cõtra plæbẽ,&.C.Gracchũ tribunũ plæbis dimicauerat,cũ eẽt cõful.Res aũt ita gefta eft. C.Gracchi hiftoria
C.Gracchus tribunus plæbis plures leges ad minuedã nobilitatis potẽtiã:& ad cõciliãdã fibi populi beniuolẽtiã tulit: ueluti de coloniis deducẽdis:de ueftibus publice militibus dãdis fine ftipẽdioꝝ diminutione:de iunioribus decẽ & feptẽ annis ad militiã nõ cogẽdis,tulit & de fuffragiis focioꝝ:pares italos:& ciues cõftituẽs.Tulit:& frumẽtariã legẽ:de anno na pauperibus affignãda.Tulit de iudicibus deligẽdis.Nã cũ foli antea fenatores iudicarẽt:ob eãqꝫ rẽ a plæbe timerenf, trecẽtos ex eqſtri ordine iudices adiecit,parẽ fenatoribus numerꝫ ftatuẽs,hæc lex potẽtiã fenatus magna ex pte pcidit:ac minuit.Vias:lapide,laborato,& arenã fũma diligẽtia muniuit.Ob hæc cũ fe fũme gratũ a pp̃lo credidiffet.C.Fãniũ ami cũ fuũ ad cõfulatũ gr̃a & fauore fuo puexit.Ipfe tri.plæbis fcđo creatus ẽ,plæbe id iubẽte:fine ulla ipfius petitiõe.Sed cũ fenatũ fibi ifeſtũ aiaduerteret Fãniũ uero cõfulẽ ob id ipm minus potẽtẽ,qa fibi amicus erat:rurfus aliis legib⁹ pmul gatis:aios plæbis fufcitauit Colõias Tarẽtũ:atqꝫ capuã mittẽdas,& latinos i cõionẽ ciuitatis uocãdos decernẽs.Sed quũ L.Opimi⁹ fact⁹ cõful mltas ex legib⁹a.C.Gr.latis abrogare decerneret.erat.n.ei inimic⁹,q Graccho Fãniũ amicũ fuũ i comitiis pferret,repulfã cõfulat⁹ antea accepat.Gracch⁹ mltitudie collecta aduerfus cõfulẽ refiftere ftatuit:amicis ei⁹ & maxie Fuluio Flacco uiro cõfulari familiari fuo:& i diuifiõe agroꝝ collega cohortãte eũ:atqꝫ icitãte. Quo die Opi. de abrogãdis legib⁹ Gracchiãis erat laturus pria luce ab utrifqꝫ Capitoliũ occupat,ibi dũ cõful facra feciffet:mifter qdã Antillus noie itẽftina afportãs,illis q circa Fuluiũ erãt,dixit.Cedite bonis ciuib⁹ mali ciues,quo dicto mifter a Fuluianis ftati occidif.Ea de re.C.Gracchus qdẽ idoluit.At.L.Opimi⁹ cõful,q̃fi data occafiõe,ad ulcifcẽdũ fuos hortatus ẽ.Imber ea die certamẽ diremit.Poftero die cõful fenatũ fũmo mane i curiã uocat:ibi dũ de rep.ageref corp⁹ Antili cũ plãctu fe- cus curiã deferf fimulãte cõfule:id fe mirari:fenatu egredif,& ad idignationẽ cõcitat⁹ decreuit:ut Opi.conful uideat,ne qđ refp.detrimẽti capiat,ille ftati iubet:ut fenatus arma capiat.atqꝫ eqtes Ro.finguli binos fuos cũ armis poftridie ad- ducãt.At Ful.ꝯtra fe pare:& plębẽ colligef cœpit.Igif poftero die Ful.cũ armatꝭ hoib⁹ mõtẽ auẽtinũ occupat,hũc fecut⁹ ẽ Gracch⁹ triftis nec armat⁹:fed uelut i foꝝ itur⁹ togat⁹,puo dũtaxat gladio accict⁹,ubi Gr.cũ fua mltitudie fe Fuluio cõ iũxit,cõi cõfenfu miferũt iuniorẽ filiũ Fuluii cũ caduceo ad fenatũ,& cõfulẽ,q de cõcordia ageret,cõful Opimius rñdit:fi de cõcordia agere uellẽt,de Auẽtio defcẽderẽt.& fe iudicio Senat⁹ pmitterẽt,ac ueniã poftularẽt.Qđ quũ adolẽfcẽs grac cho & pr̃i retuliffet,ferũt.C.Gracchũ uoluiffe ad fenatũ defcẽdere.Sed cæteris nõ pbãtib⁹,iterꝫ remiffus ẽ adolefcens cũ mãdatis fiſib⁹.At Opimi⁹ pugnãdi cupid⁹,puero i cuftodiã tradito,cõtra Gr.& Fuluiũ cũ mltitudie armatoꝝ ac fagitta rioꝝ Cretẽfiũ pfect⁹ aduerfarios pſio cõmiſſo pturbat:& i fugã uertit,Fului⁹ i quoddã balneũ fe cõiecit:ac paulopoft de phẽfus cũ maiore filio occidif.Gracch⁹ fugiẽs quũ in tẽplum Dianæ fe cõtuliffet,& fibi ipfe uim inferre uellet:a Licinio & Pomponio fideliſſimis familiaribus phibitus eft.Itaqꝫ in fugam cõuerfus quũ aduerfarii iuxta põtẽ ligneũ illũ iã affe querẽf.Licinius & põpo.amici fe obiiciẽtes nõ prius queq̃ trãfire permiferunt,quam ipfi pugnãtes occifi funt.

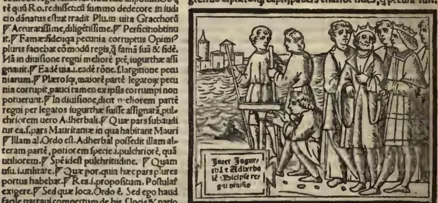
¶ET ipudẽtẽ.i.iuerecũde factã,ueritus fup.id qđ folet fieri i tali re,ubi potẽtiores corrupti fũt:ne lnia.i.potẽtiũ,pollu ta.i.uiolata p largitionẽ,accẽderẽt iuidiã.i.odiũ,fiqs obuiaret,fpe cõtinuit aium fup.fuũ a libidie.i.auiditate factionis & nouaꝝ reꝝ:cõfueta fup.fibi.¶Tñ.i.tãdẽ aut nihilominus licet pauci cãæ ueræ fauerẽt,tñ illa ps.f.maior q̃ añferebat ue ro.i.ueritati aut iuftæ q̃relæ,pciũ aut gr̃am.i.fauorẽ fuoꝝ:uicit i fenatu,ita ut nihil duri⁹ i iugurthã decernerẽf.Vñ feqtur ASCE.
¶Decretũ fit.i.decernif l fenatu:uti.i.ut decẽ legati,miffi.f.i numidiã:diuiderẽt iter iugurthã & adherbalẽ,regnũ qđ mi- cipfa obtinuerat.¶Cui⁹ legatiõis pĩceps fuit.L.Opimi⁹ hõ clar⁹ & potẽs tũ.i.tũc i fenatu,q.C.Graccho &.M.Fuluio Flacco cõfulib⁹ iterfectis.f.pp leges poplares exercuerat accerrime,in.i.cõtra plæbẽ uictoriã nobilitatis q̃ obtinuerãt no biles iterfectis tribu.plæbis.Sane Gracchus ut pp̃lo placeret tulit leges de deducẽdis coloniis & ueftib⁹ publice militi- b⁹ dãdis fine ftipẽdioꝝ diminutiõe.de minorib⁹.xvii.ãnis ad militiã nõ cogẽdis,de fuffragiis focioꝝ pares italos & ci- ues cõftituẽs.Et pcipue legẽ frumẽtariã de annona paupib⁹ affignãda.De iudicib⁹ delegendis extra fenatũ.Quo fauore Leges gracchi
fræt⁹.C.Fãniũ amicũ fuũ ad cõfulatũ pduxit:tribun⁹ plæbis cõftitut⁹.Sed.L.Opimius in cõfulatu fuo plurib⁹.Gracchi legib⁹ abrogauit,renitẽtib⁹ Graccho & amico ei⁹ tũc cõfule.M.Fuluio:uñ orta feditiõe:Fului⁹ Auẽtinũ occupat quem Seditio
Gracch⁹ feqf triftis & puo dũtaxat gladio accict⁹.uñ iuniorẽ filiũ Fului cũ caduceo ad fenatũ & confulẽ de concordia mifit q retulit cõfulẽ decreuiffe fi cõcordiã pẽterẽt Auẽtinũ defererẽt,quo audito uoluit Gracchus ad fenatũ pficifci,fed cæteris id nõ pbãtib⁹ fili⁹ remiffus i carcerẽ cõiect⁹ ẽ a cõfule auido pugnæ.Nã ftati cũ magna manu l auẽtinũ irrũpit, Fuluii mors
aduerfarios i fugã uertit.uñ Fului⁹ fe i quoddã balneũ cõiecit ac paulopoft cũ maiore filio deprẽfus occidif Gracch⁹ in ædẽ Dianæ pfugit:ubi cũ fibi uim ĩferre uellet a Licinio & Põ.fideliſſimis familiarib⁹ phibit⁹,cũ aufugere uellet ab ad gracchi mors
uerfariis i põte ligneo deprẽfus fuiffet nifi familiares illi fe p illo morti oppofuiffet.qb⁹ cadẽtib⁹ i facꝫ deaꝝ nem⁹ pfugit ibiqꝫ a philocrate fuo q cũ illo aufugerat.id expoftulãs occifus eft,q occifo dño fupuiuere nolẽs fe quoqꝫ interimit.

IOAN. CHRI. ¶ CVM.C.Gracctho Seruus unus aufugerat Philocrates:ac quum uniuersi certatim eū hortarent:nemo tamen auxilium præstaret:nec petenti equum quisq̄ cōcederet & iā aduersarii adessent:equum in se sacrū deaꝝ nemus proripuit: ibiq; a Philocrate seruo occidit:q primo dn̄m deinde seipsum peremit. Caput eius abscisum:& Septumuleo quodā relatū. statera deinde impositū libraꝝ.x.&.vii.ac dimidiæ pondus traxit:detracto cerebro:& ꝑ eo plūbo īfuso a Septumuleo:ut æquū pōdus auri de publico ut erat ꝑmissum:acciperet. In eo certamine cæsa sunt circiter tria milia hoīum ex plæbe. Corpora.C.Gracchi,& Fuluii:& alioꝝ hoīum in Tyberim ꝓiecta sunt:bonaq; eoꝝ publicata,edictū est mulieribus ne lugerēt. ¶ Accerrime uictoriā nobilitatis in plæbē exercuerat. Nā ut supra apparet. Opimius cōsul uictor cū tota nobilitate tria milia hoīum ex plæbe occidit: & qđ crudelissimū fuit,occisos sepultura spoliauit: cadaueribus in Tyberim ꝓiectis. ¶ Eū iugurtha. Opimius princeps legationis:cū ad iugurthā uenisset. splēdide susceptus est a rege,atq; ab eo pecunia corruptus cōmodū regis famæ:& fidei suæ āposuit. Ob q̄ rē quū Ro. redisset:cū summo dedecore in iudicio dānatus est:ut tradit Plu. in uita Gracchorū ¶ Accuratissime,diligētissime. ¶ Perficit:obtinuit. ¶ Famæ:fidei:qa pecunia corruptus Opimi⁹ pluris faciebat cōmodū regis,q̄ famā suā & fidē. Nā in diuisione regni meliorē pcē, iugurthæ assignauit. ¶ Eadē uia.i.eadē rōne.s.largitione pecuniarum. ¶ Plærosq;,maiorē partē legatoꝝ pecunia corrupit,pauci tamen ex ipsis corrumpi non potuerunt. ¶ In diuisione,dicit meliorem partē regni per legatos iugurthæ fuisse assignatā,pulchriorem uero Adherbali. ¶ Quæ pars subauditur ea.s.pars Mauritaniæ in qua habitant Mauri ¶ Illam al. Ordo est. Adherbal possedit illam alteram partē, potiorem specie.i.pulchriorē, quā utiliorem. ¶ Spē idest pulchritudine. ¶ Quam usu.i.utilitate. ¶ Quæ por.quia hæc pars plures portus habebat. ¶ Res.i.propositum. Postulat exigere. ¶ Sed quæ loca. Ordo ē. Sed ego haud facile narraui compertum de his.s.locis & nationibus quæ loca:& nationes sunt minus frequentata,aut asperitate aut solitudie ob calorem. De situ Africæ totius uidet esse dicendum: sed quoniam in africa loca sunt: & nationes: ad quas homines accedere non possunt propter asperitatē: & solitudinem ipsorum locoꝝ:quæ est in eis locis propter solis calorē.ideo de his locis non dicam:quia de his uerā non habemus cognitionē. ¶ Ob calorē,nā africa in meridie posita est:& circa eā calor solis uehemēter exestuat ,adeo:ut multa loca habitari nō possint propter solis calorē, de quibus locis se facile dicere nō posse affirmat

Conceptio ¶ Aut asperi.aut solitudine minus frequentata. Conceptio generis est,nam neutrum genus cōcipit masculinum & fœmininū ut hoc loco. Cum dixisset:loca & nationes intulit frequentata & neutro respondit. Dicit enim ea loca non esse frequentata & celebrata propter locorum nimiam asperitatem & solitudinem quæ est in eis locis,& hoc propter nimium solis calorem:& ideo ad ea loca rarissime homines accedunt & propterea de his perfecta & uera cognitio haberi non potest:& cum uera non possit haberi cognitio,de his dicit se non esse scripturum. ¶ Compertum, cognitū. ¶ Cætera qua paucissimis absoluā idest reliqua loca uidelicet,quæ sunt frequentata:& de quibus potest haberi certa noticia,

Absoluere paucis uerbis exponam. ¶ Quam paucissimis idest ualde paucis uerbis. ¶ Absoluam idest perfecte exponam. Nam absoluere est perficere,ita ut nihil desit. ¶ Absoluam.i.dicam,& exponam.

C.Gracctho,&.M.Fuluio Flacco iterfectis accerrime uictoriā nobilitatis i plæbē exercuerat,eū Iugurtha,tāetsi Romæ in amicis habuerat,tamē accuratissime accepit. Dando & pollicendo multa pfecit:uti famæ,fidei,postremo oib⁹ suis reb⁹ cōmodū regis āferret. Reliquos legatos eadē uia aggressus ē. plærosq; capit,paucis charior fides,q̄ pecūia fuit.

Indiuisione regni,q̄ ps Numidiæ mauritaniā attingit agris uirisq; opulentior iugurthæ tradit. illā alterā specie potiorē quā usu,quæ portuosior, & ædificiis magis exornata erat. Adherbal possedit. Res postulare situ Africæ uidet paucis exponere,& eas gētis,qbus cū nobis bellum,aut amicitia fuit attingere. Sed quæ loca & nationes ob calorē,& asperitatē inter solitudines minus frequētata sunt:his haud facile cōpertū narrauerim. Cætera q̄ paucissimis absoluam.

ASCE. ¶ IVGVRTHA tametsi hoc est quāq̄ habuerat Romæ:eum scilicet Lucium Opimium in inimicis idest inter inimicos suos:tamen accepit eum accuratissime hoc est cum summa cura. ¶ Et perfecit dando & pollicendo multa, uti.i. ut anteferret scilicet opimius,famæ,fidei & postremo omnibus rebus suis:commodum regis scilicet Iugurthæ. ¶ Iugurtha aggressus reliquos scilicet nouem legatos,eadem uia scilicet dando & pollicendo multa. capit idest in sententiam suam adducit plærosq;:quia fides fuit paucis charior q̄ pecunia. ¶ Ea pars Numidiæ quæ existens opulētior agris & uiris,attingit mauritaniam,traditur iugurthæ in diuisione regni. ¶ Adherbal possedit illam alteram potiorem hoc est meliorem specie quæ usu.i.utilitate:quæ erat portuosior hoc est habens plures portus & magis exornata ædificiis. ¶ Res.i.utilitas & cōmoditas dicēdoꝝ.uidet expostulare,exponere.i.ut exponā paucis situm africæ: & attingere eas gentis.i. gētes,quibuscum hoc est cum quibus fuit nobis bellum aut amicitia. ¶ Sed ego narrauero(alii narrauerim legunt ꝑteritū pro futuro)haud facile cōpertū.quia nō est facile cōpertum:de his sup.locis & natiōibus:q̄ loca & natiōes sunt minus frequentata ob calorem & asperitatem inter solitudines.sed absoluam q̄ paucissimis cætera.

IN diuisione

IOAN CHRI.

In diuisione. Dicit cōem esse opinionē scriptoꝝq orbis terraꝝ in tres partes diuisus sit. s. Asiā, Europā, & Africā. Fuerunt tñ qui dicerēt orbē terraꝝ tantū in duas partes esse diuisum. s. in Asiam & Europā. Et hmōi Africam in parte Europæ posuerunt. ¶ Plæriq. i. maior para scriptoꝝ. ¶ Posuere. i. scripsere. Nā ponere significat scribere. Horatius. Scriptor honoratum: si forte reponis Achillem. Iuue. Semp ego auditor tantū, nunq̄ ne reponam. i. rescribam. Persius. Scis ponere lucrum. ¶ Pauci tantū: subaudi posuere. ¶ Sed Africam in Europa esse subaudi posuere. ¶ Ea fines. Describit Africam: & ei dat terminos ab oriente, & ab occidente. ¶ Ea. s. Africa. ¶ Fre-

Ponere

In diuisione orbis terræ plæriq in pte tertia Africam posuere. Pauci tantūmodo Asiam, & Europam esse, sed Africam in Europa. Ea fines hēt ab occidēte fretū nostri maris & oceani: & ab ortu solis decliuē latitudinē. Quē locū Cathabathmō incolæ appellāt, mare sæuū: iportuosum. Ager frugū fertilis, bonus pecori: arbori infœcundus, cælo, terraq penuria aquaꝝ, genus hominū salubri corpe, uelox, patiens laboꝝ, plærosq senectus dissoluit: nisi q ferro, aut bestiis iteriere. Nā haud morbus sæpe queq̄ supat. Ad hoc malefici gñis plura aialia: sed qui mortales i initio Africā habuerit, qq postea accesserit, aut quo inter se pmixti sint q̄q̄ ab ea fama, q plærosq obtinet,

tum nostri maris. i. aquā nři maris. Nā si etū licet mare significet, ppriæ tñ dr̄ aqua maris mobilia, ab undaꝝ feruore noiatum. ¶ Et oceani. Oceanus est mare magnum, qd̄ uniuersam terram ambit. ¶ Ab ortu solis decliuē latitudinē. s. habet. ¶ Ab oriēte (inqt) africa hēt fines: latitudinem quādā decliuē. i. pendentē. ¶ Quem locū. Cathabathmon incolæ appellant, habitatores eū locum lingua punica appellant. Cathabathmon. ¶ Mare sæuum. s. est. i. ad nauigandū difficile: & periculosum. ¶ Ager fertilis frugū: p oia subaudit est. Terra inqt fœcūda est: & fructifera. ¶ Bonus pecori. Ager africæ bonus est: & utilis pecori, qa pascua hēt latissima, pecoris aūt appellatione oia aialia grādiora intelligunt: ut sūt armenta, & greges. ¶ Arbori infœcundus, sterilis est arboribus. Nam ibi arbores non nascunt rō autem subinfert statim, quia ibi neq de cælo pluit aqua, neq de terra manat. ¶ Penuria. i. inopia. genus hominum salubri corpe. Non potuit breuius: & pfectius cuncta describere, in africa (inqt) hoies corpa habēt sana, raro morbis: & infirmitatibus obnoxia: & ideo maiori ex parte hoies usq ad senectutem uiuunt. ¶ Velox, quantum ad cursus celeritatem. ¶ Plærosq. i. maiorē partem. ¶ Senectus dissoluit. Dicit hoies ibi pro maiori parte non mori: nisi senectute. ¶ Dissoluit. i. interimit. ¶ Ferro, uidelicet in pugna dimicando: aut in aliquo priuato certamine. ¶ Bestiis, uidelicet: uel leonibus, uel alus feris. ¶ Nam morbus. Vere dico, quia pro maiori parte intereunt: uel senectute, uel ferro: aut bestiis: quia ex morbo raro moriuntur. ¶ Superat: occidit: interimit. Virgi. primo æneı. Clam ferro incautum superat. i. interficit. ¶ Ad hoc, idest p̄terea. ¶ Malefici generis plura animalia: scilicet sunt: ut leones, & serpentes. ¶ Sed qui mortales. Descripsimus africam: & fines eius, & qualitatem terræ: atq hoium. Nunc dicemus qui hoies primo habitauerint africam. Deinde qui aduēcti cum prioribus se cōmiscuerint. Et hoc quod dicam: licet dissentiat a fama multoꝝ: tamen ita nobis interprætatum est ex libris punicis: qui fuerunt Hiempsalis, & ita etiam res se habet sicuti habitatores africæ putāt. Ordo est. Sed tamē ego quā paucissimis dicam: qui mortales habuerint africam in initio: & qui postea accesserint, aut quo sint permixti inter se: uti est nobis interprætatum ex libris punicis: qui dicebant. s. esse regis Hiēpsalis: & ut cultores eius terræ putant rem sese habere: quamq̄, est diuersum ab ea fama, qua obtinet plærosq. ¶ Mortales: hoies. ¶ Africam habuerint. i. habitauerint. ¶ Quiq: & qui homines postea superuenerint, & additi sint: & aduēcti. ¶ Inde se permixti, uidelicet posteriores cū prioribus. ¶ Quāq̄ ab ea fama: quæ plærosq obtinet diuersum est. i. q̄q̄ hoc quod dicam dissentiat a fama multorum. Nam multi dicunt rem non ita sese habere.

Fretum

Ocean⁹

ASCE.

In diuisione orbis terræ. Descripturus p topographiā loca: regiōes: reges & populos africæ primo ponit diuisionē orbis terræ: quā qa alii bimēbrē faciunt: diuidētes uniuersam terrā in asiā & Europā, utpote q africā sub Europa cōstituūt. alii uero trimēbrē distinguētes africā ab Europa, idō dicit plæriq. Vn ordo ē. ¶ Plæriq. i. plurimi cosmographi. i. mūdi descriptores, posuere in diuisiōe orbis. i. globi rotūdi, terræ. s. uniuersæ: africam in tertia pte: pauci sup. dixerūt: asiā & Europā eē tātūmō. s. in diuisiōe orbis terræ: sed sup. dixerūt africam eē in Europa. ¶ Ea. s. africa: hēt ab occidēte fretū. i. feruorē aquaꝝ. nři. i. italici seu tyrrheni maris: & oceani. i. magni maris oecingentis totum uniuersum, qd̄ hēt ad mauritaniā. ¶ Ab ortu solis. i. ab orientali plaga. habet latitudinē decliuem. i. in cōuallē descendētē, quē locū incolæ appellant cathabathmon. i. descensum ut dicam lectiōe sequenti. ¶ Mare sup. est illic sæuū. i. truculētū & indomitū (quo circa mōstrū a palinuro uocat æne. v. quodlibet mare. Et hinc Flac. primo car. Illi robur & æs triplex circa pectus erat. q fragilē truci Cōmisit pelago ratē Primus) & sup. importuosum. i. nullum portū satis tutū hñs. ¶ Ager sup. est illic fertilis frugū un̄ idē Flaccus pri. car. Illū si pprio cōdidit horreo. Quicqd de libycis uerrit areis &c. Et ply. lib. x. scribit in africa eē regionē. ccl. millium passuū p circuitū fertilitatis eximiæ: cū centesima fruge agricolis fœnus reddenti terra. ¶ Et ager est bonus. i. utilis pecori. s. alendo: unde Maro geor. iii. Quid tibi pastores libyæ: quid pascua uersu Prosequar: & raris habitata mapalia tectis? Sæpe diem noctemq & totū ex ordine mēsem Pascit, itaq pecus longa in deserta sine ullis Hospitiis, tantū campi iacet &c. ¶ Et ager est illic infœcūdus arbori. s. ferendæ: pœnuria. i. ppter pœnuriam. i. inopiā & difficultatem habendaꝝ aquaꝝ cæli. i. aeris, per pluuiā: qa illic rarissime pluit: & terræ: qa nec fontes nec riuos frequentes hēt, un̄ arenosa est regio. ¶ Genus hoium est corpe salubri. i. proximo ad salutē. qa sano: un̄ hic salubre qd̄ dat salutē, p sano qd̄ hēt sanitatē accepisse dr̄. Et oratorie dictū ē salubri corpore. i. hñs salubre corpus: & ē uelox: patiēs laboꝝ. i. faciliter tolerās labores: senectus. i. ultima ætas, dissoluit. s. in morte naturali plærosq. i. plurimos eoꝝ: nisi q iteriere ferro. ut in bello: aut bestiis. s. feris aut uenenosis q̄ illic plurimæ sūt. ¶ Nā morbus haud sæpe. i. raro supat hoc est uincit usq ad dissolutionē: quēq̄. i. aliquē eoꝝ. ¶ Ad hoc. i. isup sup. ibi sūt plurima aialia: generis malefici hoc est de genere malefico. i. faciēti hoi malum. ¶ Sed ego dicam q̄ paucissimis hoc est ualde paucis sup. uerbis. qui mortales habuerint. i. incoluerint. in initio africam: quiq hoc est & qui accesserint postea aut quomodo primi & accessorii, sint permixti inter se, q̄q̄ supple quod dicā est diuersum ab ea fama quæ obtinet hoc est occupat & credere facit, plærosq. i. plurimos: tamen dicam uti hoc est quemadmodum.

Africæ descriptio

Libyæ fertilitas

Salubre.
Sanum

diuersum est, tñ uti ex libris punicis q regis Hiẽpsalis dice
bant, interp̃tatum nobis est, utiq; rẽ sese hẽre cultores eius
terræ putant, q̃ paucissimis dicã. Cæterũ fides eius rei penes
authores erit. Africã habuere i initio Getuli, & Lybes aspe
ri, incultiq;, q̃bus cibus erat caro ferina atq; humi pabulum
uti pecoribus. Hi neq; moribus, neq; lege aut impio cuiusq̃
regebant, uagi, palantes quo nox coegerat, sedes hẽbant.
Sed postq̃ in Hispania Hercules, sicuti Afri putant, interiit,
exercitus ei⁹ cõpositus ex uariis gẽtibus. amisso duce ac pas
sim multis sibi imp̃ium petentibus, breui dilabit. Ex eo nu
mero Mœdi, Persæ: & Armeni nauibus i Africã trãsuecti,
p̃ximos nr̃o mari locos occupauere. Sed Persæ intra ma-
gis oceanũ. Hiq; Alueos nauiũ inuersos p̃ tuguriis habue-
re, q̃a neq; materia in agris, neq; ab Hispanis emẽdi aut mu
tuãdi copia erat, mare magnũ: ignara lingua cõmercio p̃hi-
bebãt. Hi Paulatim per cõnubia Getulos secum miscuere,

IOAN. ¶ DIVERSVM: differẽs. Tamẽ uti ex libris punicis: qui regis Hiempsalis dicebãtur: nobis interpraetatum est. Salu
CHRI. stius libros lingua punica cõscriptos hẽbat: qui aliq̃ñ regis Hiempsalis fuerant. Eos cum nõ intelligeret pp diuersitaẽ
linguæ, sibi fecit interp̃tari: ex q̃bus libris accepit, qui primi hoĩes fuerint: qui Africam habitauerint. ¶ Cultores. i. habi
tatores. ¶ Eius terræ. s. Africæ. Opinio eo͞r: qui nunc habitant Africam: conuenit cum his: quæ accepi ex libris punicis.
¶ Rem sese habere. i. rem ita esse: & ueritatem ita esse. ¶ Cæterum fides eius rei penes authores erit, sed hoc (inquit)
credetur authoribus punicis non mihi: quia authores punici hoc probe esse ponunt. ¶ Africam in initio, Primi qui ha-
bitauerunt Africam fuerunt Getuli: & Lybes, q
ritu ferarum sine legibus, & sine ullo rectore ui
uentes sparsi uagabant. Deinde mortuo Hercu
le gentes diuersæ: q̃ erant in exercitu eius ex Hi
spania per mare in Africam trãsierũt. Hæ autẽ
gẽtes erant Mœdi, Persæ: Armeni. Sed Persæ cõ
iunxerũt se Getulis & cõnubia miscuerũt. Mœ
di & Armeni adiunxerũt se ad Lybes. Et ita pau
latim in Africa creuit numerus incola͞r, urbesq;
ædificari cœptæ sunt ab his: qui antea in tugu-
riis habitabãt. Postea etiam Phœnices uenerũt
in Africam, & multas urbes condiderunt: quas
Salusti. inferius cõmemorat. ¶ Habuere. i. habi
tauere. ¶ Asperi. i. duri. & rigidi, quãtũ ad uictũ
nam carnibus ferinis, & pabulo uescebant tanq̃
pecora. ¶ Inculti: q̃tũ ad uestitum. ¶ Atq; humi.
idest ex terra. ¶ Moribus neq; legib⁹. Inter mo
Mos tes & leges hoc interest. Mos est cõis cõsensus
oium simul habitãtium, qui inueteratus cõsue-
Lex tudinem facit. Lex est q̃ aliq̃d fieri nõ fieri ue p̃ci
pit: aut uetat. ¶ Palantes. i. sparsi: & uagantes.
¶ Quo: subauditur ea p̃te certas, & stabiles se-
des: aut domicilia non habebant. Sed ubicunq;
nox eos inuenisset: ibi habitabant. ¶ Sed postq̃.
quum inquit Hercules in Hispania mortuus esset, exercitus eius, qui mixtus erat ex diuersis gentibus: statim dissipatus
est, q̃a cum eẽnt diuersæ natiões p̃ gẽtes: simul stare non potuerunt: amisso duce: & iõ pars eo͞r ex Hispania per mare
transiuit in Africam. ¶ Exercitus eius compositus. i. mixtus. ¶ Ex uariis gentibus. Nam alii erant Mœdi: alii Persæ, alii
Armeni. ¶ Amisso duce. i. Hercule. ¶ Passim. i. ubiq; per omnes. ¶ Imperium petentibus: quia unusquisq; sibi quære-
bat imperium. ¶ Breui dilabitur, idest dissipatur: & ruit. ¶ Proximos: idest uicinos. ¶ Nostro mari. i. Africo mari: idest
Romano. i. mari, per quod nos Romani nauigamus: & sub imperio nostro tenemus. Sed Persæ intra Oceanum ma-
gis. scilicet occupauere locos. Nam hi retrahentes se longius a nostro mari mediterraneo, magis Oceanum uersus ha-
bitauere. ¶ Hi alueos nauium inuersos, aluei nauium inuersi fuerunt eis. ¶ Tuguria, quia sub fundis nauium inuersis
habitauerũt. Et causam ostendit: quare sibi aliter domos ædificare non potuerunt: quia nec in Africa materies ligno-
rum erat: nec ab Hispanis emere poterant, aut commutare. Nam inter Africam & Hispaniam medium est mare: &
præterea cũ linguam Hispaniæ ignorarẽt: non satis cõmode negociationes exercere poterant. ¶ Materies, uidelicet li
gna. Nam supra dixit terram africæ esse infœcũdam arboribus: p̃pter nimium caloris æstum. ¶ Copia. idest facultas, &
declarat, quare non poterant emere ab Hispanis: aut cõmutare, q̃a mare: & ignara lingua prohibebant. ¶ Mare ma-
gnum. i. mare oceanum: quod est inter africam & Hispaniã. ¶ Ignara. i. ignota, incognita. scilicet lingua Hispania igno-
ta ipsis Persis: uel ignara lingua. s. sua. i. ignorãs. ¶ Cõmercia. i. negociationes. ¶ Hi. s. Persæ.
ASCE. ¶ INTERpraetatum. i. latinis uerbis expositum est: ex libris punicis hoc est punica lingua descriptis, qui dicebant esse
Hiempsalis regis, utiq; idest & uti. i. & quemadmodum (Sunt enim duæ particulæ cultores terræ eius hoc est eiusmodi
aut Hiempsalis, putant rem. i. rei ueritatem habere sese. ¶ Cæterum. i. sed fides. s. credulitas: aut fidelitas in descriptiõe
eius rei hoc est populorum & habitato͞r africæ: erit penes authores. s. punicos. q. d. non penes me. quia eam rem peni
tus exploratam non habeo. Prosequitur autem descriptionem dicens. ¶ Getuli sup. populi: asperi & inculti quibus ci-
bus erat caro ferina. i. ferarum. & pabulum. i. forma uescendi aut nutrimẽtum herbidũ, erat humi. i. super terram, uti. i.
quemadmodum sup. est pecoribus. habuere. i. tenuerunt in initio africa. ¶ Hi. s. Getuli, neq; regebant moribus. s. institu
tis ex antiqua obseruatione: neq; lege scilicet scripta aut lata: neq; imperio cuiusquã. s. uiri prudentis, sed ipsi uagi. i. per
uaria loca discurrentes: & palantes. i. oberrantes sine constituto fine & sine ductore, habebãt sedes sup. illic quo nox co
Hercu- egerat sup. eos sese recipe aut reclinare. ¶ Sed postq̃ hercules interiit in hispania (sicuti afri putant: quia alii quos Liui⁹
les & uirgilius sequũt dicunt incolumẽ in italiam ex hispania uenisse & illic caciũ interemisse) exercitus eius. s. herculis: com
Mors positus. i. collectus ex uariis gentibus: dilabitur. i. in diuersa loca discedit: breui. s. tempore: & hoc duce scilicet hercule
amisso. ac multis petentibus sibi imperium passim. i. fere in singulis locis. ¶ Ex eo numero. s. exercitus herculani mœ
Loci di persæ & armeni. idest populi ex armenia, transuecti nauibus in africã: occupauere locos (Sic & æneĩ. i. Deuenere lo-
cos. & Explorare locos &c.) proximos nostro. i. italico mari. ¶ Sed persæ sup. occupauere locos magis intra oceanum
idest introrsum ad oceanum. & hi scilicet persæ, habuere alueos, idest carinas seu aluos nauium, inuersos. i. habẽtes ima
sursum uersa & contra. pro tuguriis, idest integumentis a sæuitia cæli. ¶ Quia neq; materia, scilicet ædium faciendarũ:
erat in agris ut qui arboribus sint infœcundi: neq; copia: idest facultas emendi aut mutuandi: idest mutuo accipiendi. s.
materiam ab hispanis: supple erat: quia mare magnum & lingua persarum, ignara linguæ: scilicet hispanorum (cum
tamen ex Hispania uenerint) prohibebant cõmercia, idest commercationes & negociationes per pretia aut cõmuta-
tiones rerum. ¶ Hi: scilicet persæ, miscuere secum paulatim per cõnubia. i. coniugia: Getulos. s. populos.

CET quia

CET quia sepe tẽtantes agros. Dicit quare hi Persæ cũ Getulis adiuncti Numidæ sint appellati, hi ab initio qualita- tem agroꝝ tẽtãtes sæpius, ut terrã fertilem & fœcũdã inuenirent: multa loca diuiserũt & a diuidẽdo semetipsos Numidas appellauerũt: a græco uocabulo. Nam νέμω significat diuido. Partiuerant. Antiqui partio: & partior dicebant ut hoc loco partiuerant dixit. Nos aũt partior dicimus. Tentantes agros. i. qualitatem agroꝝ probantes, an fœcũda esset in eis terra: an non: ex hoc eueniebat: ut multa loca diuiderent: qa agros, quos steriles & infœcũdos ꝓbabãt: eos deserebant: & relinquebant, atq; alios tentabant. Cæterum adhuc ædificia Numidaꝝ. Dicit ergo Salust. ꝙ usq; ad ista tpa ædificia domoꝝ agrestium: siue rudiũ Numidaꝝ gẽtium in modũ, siue ad instar carinaꝝ erãt facta, qa sic a principio alueos nauiũ inuersos ꝓ tuguriis habuere. Mapalia illi uocant. Ex hoc ergo loco apte colligit: qd significẽt Mapalia. Nã Mapalia sunt domus hoĩum agrestiũ in agris. Incuruis. i. flexis: & incuruatis. Nauiũ carinæ. Carina est pars nauis iferior. Mœdi aũt: & Armeni accessere Lybes. Ita qdem Persæ cõiunxerũt se Getulis. Sed Mœdi & armeni adiunxerunt se ad Lybes populos. Accessere Lybes. i. cessere ad Lybes. i. puenerũt ad Lybes, & se eis cõiũxerunt. Lybes aũt magis mare africũ Romã uersus agitabãt. Getuli uero ĩ meridiẽ magis uersi nõ ꝓcul a solis ardorib⁹ habitabãt. Mare ꝓpius africũ. i. magis ꝓpe africũ. Agitabãt. i. habitabãt, & uiuebant. Sub sole magis, in plagã australẽ magis descendẽtes. Hiq; mature oppida habuere. Mœdi & armeni celeriter urbes habuerunt: quia per mare africũ in hispaniã nauigare: & mercaturã exercere poterãt. Qui. s. Mœdi, & armeni. Nec quenq̃ mouere debet: ꝙ relatiuũ, hic ab antecedente tã longe distet, qa hæc oia p parẽthesim interposita sunt uidelicet. Nã hi Lybes mare ꝓpius africũ agitabant. Getuli sub sole magis haud ꝓcul ab ardoribus. Mature. i. celeriter. Oppida, urbes. Freto. i. mari. Diuisi ab hispania, qa ut dcm̃ est: mare diuidit africam ab Hispania. Mutare res inter se instituerant. Hac de cã (inqt) Mœdi: & armeni celeriter urbes condiderũt: qa per mare in Hispaniã nauigare poterãt, & mercaturã exercere. unde cito facti sunt opulẽti. Sed mirũ uidet: ꝙ supra dixit Persas: qui postea Numidę sunt appellati, ideo alueos nauiũ inuersos ꝓ tuguriis habuisse. ꝓptera ꝙ domos & urbes ædificare non poterãt, qa ab Hispanis materiã ædificãdi emere nõ poterãt, nec res cõmutare, qa mare ꝓhibebat, qd mediũ erat. Nunc aũt dicit Mœdos & armenos celeriter urbes ædificasse: opportunitate maris p qd̃ in Hispaniã nauigabãt: interueniente. Ergo mare Persis erat impedimẽto: & Mœdis atq; armenis adiumento ad nauigãdũ in Hispaniã. Hoc certe miꝝ uidet, sed maria erant diuersa. Oceanus enim mare magnũ Persas ab Hispanis diuidebat: & p oceanũ nauigare nõ poterãt. Mœdi aũt, & armeni cõmode p mare africũ in Hispaniã nauigabãt. Cõstituerãt. i. incœpant. Mutare res. i. mercaturã exercere q̃ fit p cõmutationẽ reꝝ. Nomẽ eoꝝ paulatim Lybes corrũpe, subaudit instituerant. Cœpant inquit Lybes populi paulatim corrũpe nomẽ Mœdoꝝ p Mœdis Mauros uocãtes. Lybes cũ his se cõiunxerãt Mœdi, & armeni, ut paulo ante dixit. Sed res Persaꝝ. Dicit quẽadmodũ hæ gẽtes in africa creuerint, & impium auxerint, s. Mœdi, armeni: Persæ, & Mœdos qdẽ, atq; Armenos dixit celeriter urbes ædificasse: qa cõmode in Hispaniã nauigare poterãt, & mercaturã exercere. Nũc dicit qũo creuerint Persæ, q Numidæ sũt appellati: sicut supra dixit. Sed res Persaꝝ. i. impium. Virg. iii. æne. Postq̃ res Asiæ. Priamiq; euertere gẽtẽ. Breui. s. tpe. Adoleuit. i. creuit, ac si diceret, ita qdem Mœdi: & armeni nauigãdo: & mercaturã exercẽdo cito urbes cõdiderũt, & opulenti facti sunt. Sed & persæ breuiter imperium suũ auxerunt: non mercaturã exercendo: sed bella gerendo. Nam Persæ, q Numidæ sunt dicti: finitimos populos bello superatos imperio suo subegerunt, atq; ita gloria belli magni facti sunt. Ac postea Numidæ nomine pp multitudinẽ a parentibus digressi: possedere ea loca, q̃ ꝓxime Carthaginẽ, Numidia appellabat. Dicit ꝙ hi Persæ, qui postea dicti sunt numidæ: cũ multũ numero & multitudine creuissent, a parentibus suis discesserũt, & ea loca, quæ sunt ꝓpe Carthaginem possederunt: quæ loca postea dicta sunt numidia. Ac postea numidæ noie: ac si diceret: hi Persæ prius, postea numidę appellati noĩe digressi a parẽtibus pp multitudinẽ possederũt ea loca: q̃ ꝓpe Carthaginẽ appellat Numidia. Digressi. i. cũ discessissent. Proxime Car. i. ualde ꝓpe Carthaginẽ. Deinde, utriq;. Dicit hi Numidæ: q̃uis in duas ptes eẽnt diuisi, tñ ad bella gerẽda sibi inuicẽ auxilio erãt: & ita populos uicinos impio suo subiugabãt. Deĩde utriq;, uidelicet, & hi, q in pristinis sedibus remãserãt: & hi qui sedes nouas, & loca prope carthaginem occupauerant. IOAN. CHRI. Numidæ · Mapalia · Parẽthesis

& qa sæpe tentãtes agros: alia deinde loca ꝑtiuerãt, semetipsi Numidas appellauere. Cæteꝝ adhuc ædificia Numidarũ q̃ agrestiũ mapalia illi uocãt oblõga, curuis lateribus tecta, q̃si nauiũ carinæ sunt. Mœdi aũt, & Armeni accessere Lybes. Nã hi mare ꝓpius Africũ agitabant. Getuli sub sole magis haud ꝓcul ab ardorib⁹, hiq; mature oppida habuere, nã freto diuersi ab Hispania mutare res inter se cõstituerant. Nomẽ eoꝝ paulatim Lybes corrumpere, barbara lingua Mauros p Mœdis appellantes. Sed res Persarum breui adoleuit, ac postea nomine Numidæ ꝓpter multitudinem a parentibus digressi possidere ea loca, quæ proxime Carthaginem Numidia appellatur. Deinde utrique alteris

ASCE. CET qa ipsi persæ tẽtãtes agros. i. faciẽtes piculũ de bonitate agroꝝ: ꝑtiuerãt aut ꝑtiuerãt alia: & deinde alia loca: ipi appellauerũt semet. i. seipsos nũidas. i. diuisos lege aut pastores. Nã nomao νέμω dr̃ diuido sed qa nũida ꝑmã corripit forte dr̃ a nomos. i. lex & yduo. i. diuido, aut qa nomos dicit̃ regio pascua & nomas, ados, numida pastor. Cæterũ. i. sed ædificia numidaꝝ, q̃ illi uocãt mapalia. i. tuguria, agrestiũ sunt adhuc q̃si carinæ oblõga tecta curuis laterib⁹. Mœdi ãt & armeni accessere lybes. s. ppl'os. Nã hi. s. mœdi agitabãt ꝓprius. i. magis ꝓpe mare africũ: qa getuli agitabãt magis sub sole, haud ꝓcul ab ardoribus. s. æthiopũ. Et hi habuere mature hoc est cito oppida. nã diuisi freto. i. angusto mari ab Hispania. cõstituerãt mutare. i. per mutationẽ cõparare inter se res. s. qbus egebãt. Lybes hoc est libyci corrupere paulatim nomẽ eoꝝ: appellãtes lingua barbara. s. sua mauros p mœdis. Sed res. i. impiũ. Sæpe. n. res p impio põit ut æneidos iii. Postq̃ res asiæ priamiq; euertere gẽtẽ. Et eiusdẽ primo. Ro. reꝝ dños gẽtẽq; togatã. Sic dicere solemus lacedæmios diuteꝝ rottos: ꝑsaꝝ. i. eoꝝ q ex ꝑside in africã uenerãt, adoleuit. i. creuit & aucta ẽ breui. ac postea nũidę noie. i. sic noiati (ut dictũ ẽ ꝙ lege diuisi: aut cẽ pastores) digressi pp multitudinẽ a parẽtibus possedere ea loca q̃ ꝓxima aut exñtia ꝓxie Carthaginẽ numidia appellat̃. Vbi regula elegãtiæ supius posita utib; uerbũ corrñdet uiciniori. Simulq; ꝓxie aut ꝓxima gr̃a positiui ꝓpe actũm adnectit. Deinde utriq; tã remanẽtes in getulia q̃ q ad loca uicina carthagini uenerãt. Numidia · Nomos · Nomas · Res · Proxie

IOAN. CHRI. FRETI, cōfiſi: qa ubi opus erat, ſibi inuicem auxilio pſtabant. Finitimos. i. populos uicinos, & pximos. Armis. i. bello. Nomē. i. famam. Magiſq̄ hi: q ad noſtrum mare pceſſerāt, qa Lybes q̄ Getuli min⁹ ſunt bellicoſi. Dicit Numidas, qui Perſæ prius dicebant, maiorem famā: & gloriam bello ſibi compaſſe: q̄ Mœdos & armenios. Et hæc fuit rō: qa Getuli, cum qbus ſe Numidæ cōiūxerāt, magis bellicoſi fuerūt: q̄ Lybes: cū qbus Mędi: & armenii cōiunxerāt. Et hoc eſt qđ dicit. Qđ noſtrū mare pceſſerāt. ſ. Mœdi: & armenii. Nā ſupra dixit, Mędos & armenios ſe ad Lybes adiūxiſſe; qui mare ppius africum agitabāt. Dicit ergo Numidæ nomen: & gloriam ſibi addidere: magis q̄ Mœdi: & armenii: qui ad noſtrum mare pceſſerant. i. iuxta mare nr̄m habitauerāt. Et hæc fuit rō, qa Lybes qb⁹ admixti ſunt Mœdi, & armenii: minus fūt bellicoſi, q̄ Getuli: qb⁹ ſe admiſcuerūt Perſæ: q poſtea Numidæ fūt dicti. Ad nr̄m mare. ſ. mare africū, hoc tpe dr̄ mare leo. Deniq africę ps inferior plæraq a Numidis poſſeſſa, eſt: ac ſi diceret. Vis uidere, qđo uerū eſt: quod dico: uidelicet q Numidæ maiorem belli gloriam adepti ſūt: q̄ Mœdi & armenii: q poſtea dicti ſunt Mauri. Ecce maiori ex pte gentes omnes: quæ in iferiori parte africæ poſitæ ſunt a Numidis bello uictæ ſunt: & in gētē nomēq cōceſſere uictoꝝ. Pars infe. uidelicet ps illa, q̄ magis i plagā auſtralē deſcendens meridiē reſpicit. Plæraq. i. p maiori pte. Victi oēs in gētē nomēq imperātiū cōceſſere.

freti finitimos armis, aut metu ſub impiū ſuū coger, nomē, gloriāq ſibi addider, magis hi: q ad noſtrū mare pceſſerāt, qa Lybes quā Getuli minus erant bellicoſi. Deniq Africæ ps inferior: plæraq a Numidis poſſeſſa eſt, uicti oēs in gētē nomēq ipantium cōceſſere. Poſtea phœnices alii multitudinis domi minuēdæ gr̄a, ps cupidine impii, ſollicitata plæbe, & alii nouaꝝ reꝝ auidi Hiponē, Adrimētū, Lepti, aliaſq urbes in ora maritima cōdidere. hæq breui multū auctæ ps originib⁹ ſuis pſidio: aliæ decori fuer. Nā de Carthagine ſilere melius puto, q̄ paꝝ dicere qm̄ alio pperare tp̄s monet.

Conſuetudo fuit apud antiquos, ut uicti nomē accipent eoꝝ: q uiciſſent, unde gētes & populi, q fuerāt a Numidis uicti bello, nomē pp̄riū amiſerūt: & numidæ ſūt appellati. Et hoc ē qđ dicit. Impantiū. ſ. numidaꝝ. Cōceſſere. i. puenere. Poſtea Phœ. Hoc uſq dixit: qđo Getuli, & Lybes primi ppl̄i fuerint: q africā habitauerit, deinde quēadmodū Perſæ, Mœdi: & armenii his, adiūcti, impiū in africa auxerit, mutato noie, ut Perſe Nūidæ uocat ē, Mœdi, & armenii appellarent Mauri. Nūc dicit quēadmodū de phœnice regiōe multi in africā trāſierūt: ipii cupiditate ducti, & reꝝ nouaꝝ auidi: qui multas in africa urbes cōdiderūt. Alii multitudinis minuendæ gratia. Varias cauſas oſtendit: quare de Phœnice in africam multi uenerint. Gratia. i. cauſa multi deſcendebant. ut multitudinem domi minuerent, qa regio tātā multitudinem cōmode capere nō poterat: & paſcere. Pars imperii cupidine ſollicitabat plæbem. Multi imperiū affectabant, cum eſſent potentes, & plæbem minutamq turbam: & inopem inducebāt: ut ſecum pficiſcerent ad nouum imperium querendum. Sollicitata, verbis, & pollicitationibus inducta. Hiponem: Adrimētum, Leptim. Hæc ſunt nomina ciuitatum. In ora: in regione maritima, uidelicet circa mare. Hæ. ſ. urbes. Originibus ſuis præſidio. Aliquæ harū ciuitatum præſidio fuerunt Phœnicibus, unde originem ducebant, aliæ fuerunt honori, & ornamēto. Nam de Carthagine. Dicit quemadmodum Hippona, adrimentum: & Leptis originem ducunt a Phœnicibus: qa de Carthagine nolo inquit dicere, quia melius eſt de ipſa tacere, q̄ parum dicere. Nam & ipſa Carthago a Phœnicibus originē ducit. Sed quia Carthago ampliſſima ciuitas erat: & caput totius africæ: maluit tacere de ipſa, q̄ tantūmodo dicere: a quibus condita eſſet: niſi etiā totā explicaret hiſtoriam. A Phœnicibus autem hoc mō originem ducit. Dido cum ſi fratrem ſuum Pigmaleonem: qui maritum eius Sicheum interfecerat, fugeret, collecta ingenti multitudine de Tyro: quæ pars eſt Phœniciæ regionis, claſſe in africam uenit, unde cum ab Hiarba rege, pelleretur, callide petit, ut ei uenderet tantum terræ: quantum poſſet corium bouis tenere: quod cum ille promiſiſſet, corium in tenuiſſimas corrigias ſectum tetendit occupauitq ſtadia. xxiii. q̄ tria miliaria cōficiūt. Atq ita urbē cōdidit, quæ primo byrſa appellata ē a corio bouis: nā byrſa ſignificat bouis coriū poſtea aucta Tyros dicta ē, poſtremo Carthago uocata ab cartha oppido, unī fuit Dido. Hæc ciuitas poſtea aucta ad eā magnitudinē uenit: ut. xxiiii. miliaria i circo pateret: tūc cū capta & euerſa ē a Sci. æmi. q ob eā uictoriā african⁹ poſtea dict⁹ ē. Alio. i. ad aliud, uidelicet ad hiſtoriā poſitā iugurthini belli pſequēdā. Monet. i. hortat.

Carthago condita Tyrus Byrſa Charta oppidū

ASCE. FRETI. i. adiuti: alteris. i. mutuo auxilio. (Vbi eſt regula notāda. Quotiens duobus aliquid uiciſſim conuenit ita ut hic illi & ille huic ſed neuter ſibi aliquid facit aut non facit: tunc uterq alteri aut neuter alteri: non uterq utriq nec neuter neutri feciſſe dicetur. uerbi gratia, quia citeriores numidæ erant præſidio non ſibi ſed ulterioribus & ulteriores citerioribus bene dicit utriq alteris freti. Et ſi in ſingulari certamine duo ut Brutus & Aruns mutuo occiſi ſint quia neuter ſe occiderit non dicam utrunq ab utroq, ſed utrūq ab altero, occiſum: & neutrum alteri peperciſſe.) coegere finitimos. i. conterminos ſuos: ſub imperium ſuū: aut armis ideſt bello geſto, aut metu ne geratur: & addidere ſibi nomen & gloriam, ſed magis hi ſcilicet citeriores, qui proceſſerant ad mare noſtrum ſcilicet tirrhenum: contra oſtia tyberina: quia ut dicitur æneidos primo, Vrbs antiqua fuit: tyrii tenuere coloni. Carthago: italiam contra: tyberinaq longe. Oſtia &c. qa lybes ideſt libyci: erant minus bellicoſi q̄ getuli, & ita facilius uincebant. Sane græce dicitur libys: libyos homo ex libya, quæ eſt ab athlante ad canopeum, dicta uel a libya uxore epaphi: uel q libs uentus africus inde flat: deniq inferior pars africæ eſt poſſeſſa plæraq ideſt fere tota a numidis, & omnes uictis conceſſere in gentem & nomen imperantium ſcilicet uictorum: hoc eſt a uictoribus omnes numidæ dicti ſunt, quod ne latinis fieret ab troianis fingitur iuno apud Virgilium exoraſſe iouem. Poſt ea phœnices ideſt qui uenerant ex phœnicia ſupple egreſſi phœnicia: alii gratia minuendæ multitudinis ſcilicet populi, domi ideſt quæ erat nimium frequens in patria, pars hoc eſt partim plæbe ſollicitata id eſt quia plæbs erat ſollicitata: cupidine imperii: & alii auidi nouarum rerum. cōdidere in ora hoc eſt regione maritima ideſt ad mare africanum ſpectante: hypponem, cui diuus Auguſtinus poſtea præſedit: adrimentum, leptim: & alias urbes, ergo & illæ urbes ſūt. hæ ſcilicet urbes dictæ: exiſtētes auctæ multum: breui: ſcilicet tempore: fuere pars hoc eſt partim originibus ſuis. i. priſcis phœnicibus: pſidio hoc eſt ad præſidiū & protectionē: aliæ fuere originib⁹ ſuis decori. i. ad decus & ornamētū honoris. Et ſi qs dicat Carthaginē in ea quoq regiōe a tyriis cōditā eſſe & ē de ea re debere loqui dicet de his dūtaxat loquor: nā ego puto melius ſilere. i. penitus nihil dicere de Carthagine, q̄ dicere paꝝ, cū eius uerbis origo & fama factoꝝ ingentē depoſcat hiſtoriam. quoniā tempus monet properare alio. i. ad alia dicenda.

Regula latinitatis de utroq & neutro cū altero

Libyes Libya Libs Victis uictorū nomen inditur.

¶ IGITVR:ergo succincte & breuiter dicam⁹ de aliis ciuitatib⁹ Africæ:q̄n̄q̄dē de Carthagine nūc dicere nolum⁹:qm̄ longā explicare oporteret historiā,qđ nūc facere nō possum⁹,qa ad aliud tēdimus.Igit̄ describit ciuitates q̄ sunt citra fines Africæ,q̄ oriētē respiciūt.Nā antea dicit africā ab oriēte hr̄e fines Cathabathmō,q̄ locus diuidit Africā ab Aegypto. ¶ Ad Cathabathmō.i.apud uidelicet citra Cathabathmō.Nā ultra hūc locū africa nō pcedit. ¶ Pria Cyrene ē:pria ciuitasq̄ iuenit̄ apud Cathabathmō ē Cyrene,hæc ciuitas cyrene dr̄ a regina cyrenē:q̄ eā cōdidit: & de suo noie eā appellauit,ut dicit Seruius. ¶ Colonia: There: noia ciuitatū sunt. ¶ Duæ syrtes.Ipse Salu.inferius describit has syrtes. Sūt aūt loca in mari piculosa:qa sunt harenosa. ¶ Inter quas leptis.Hæc ciuitas īter duas syrtes ē posita:nō q̄ in mari sit fundata : sed extra mare posita iter duas syrtes. ¶ Deinde Philenoꝝ aræ.s. sunt.Quare hic locus dict⁹ sit philenoꝝ aræ:historia ē cōsiderāda:nā cū Carthaginēses & cyrenēses de finib⁹ diu īter se bello decertassent,tandē defatigati,ita īter se cōuenerunt, ut certo die legati utriusq̄ ciuitatis domo discederēt,& quo in loco obuii īter se fuissent:is loc⁹ cōis utriusq̄ ciuitatis finis haberet̄.Igit̄ a carthagine duo fratres missi sunt q̄ phileni uocabant̄.hi celeriter iter suū direxerūt. Cyrenēses tardius iuerūt.Hi igit̄ domi pœnā metuētes: qa tardius uerant,

Igit̄ a Cathabathmon q̄ locus Aegyptū Africa diuidit, secundo mari.pria habitatio Cyrene ē, colonia Thereoꝝ ac deinde duæ sunt Syrtes,inter q̄s Leptis, deinde Philenoꝝ aræ quē locū Aegyptū uersus,finē ipetii habuere Carthaginēses,post aliæ punicæ urbes,cætera loca usq̄ ad Mauritaniā Nūidæ tenēt,pxie Hispa.Mauri sunt,sup Nūidiā Getulos accepim⁹,pti i tuguriis,alios iculti⁹ uagos agitare.Post eos æthiopes eē,deīde loca exusta solis ardorib⁹. Igit̄ bello Iugur.plæraq̄ ex punicis oppida: & fines carthaginēsiū,

criminabant̄ carthaginēses,dicētes eos añ tp̄s cōstitutū domo discessisse:& ppea celerius uenisse se nō passuros, ut dicti domū habeāt.Igit̄ cū carthaginēses aliā aliquā cōditionē æquā peterēt cyrenēses hāc eis obtulerūt:ut quo in loco fines pp̄lo suo peterēt:ibi uiui obruerent,se quoq̄ tādē cōditionē subire patos.Phileni,pbata cōditiōe,se uitaq̄ suā R eipu.cōdonauerūt:atq̄ ubi fines p̄ŕiæ eē uolebāt,ibi uiui sepulti sunt:ob eā rē carthaginen philenis frib⁹ aras cōsecrauerūt i eo loco:ubi uiui obruti,ac sepulti sunt. Philenoꝝ aræ ē locus:ubi sunt impii carthaginēsiū uersus ægyptū. ¶ Quē locū.Ordo ē quē.s.locū ipsi carthaginēses habuere finē.s.impii uersus ægyptū. ¶ Post aliæ punicæ urbes.s. sunt post loca,& ciuitates:q̄s supra descripsit:sunt aliæ punicæ urbes.i.urbes carthaginēsiū. ¶ Cætera loca. Appet magnū fuisse nūidaꝝ impiū. ¶ Sup Nūidiā.i.ultra Nūidiā.Ordo ē.Nos accepim⁹ Getulos uagos agitare pti i tuguriis,alios iculti⁹:supra Numidiā ultra Nūidiā mgt habitāt Getuli:ptim in Tuguriis:alii ēt icultius uagātes.Et ultra Getulos habitant Aethiopes. Post æthiopes loca sunt deserta:exusta calorib⁹ solis. ¶ Accepimus.i.audiuim⁹,itellexim⁹.Tuguria sunt uilia ædificia in agris paleis tecta a tegēdo dcā. ¶ Incultius.i.aspius,qa multi ex Getulis sub dio:h̄ ē sub aere degūt sine tecto. ¶ Agitare.i.uiuere:habitare. ¶ Post,eos æthiopes eē.i.accepim⁹ æthiopes sunt,q ob solis calorē:cui sunt uicini,carnē nigram habent,ἀπὸ τοῦ αἴθω quod est ardere.Nam ætho græce:latine significat ardeo.καὶ ὤψ quo τοῦ ὤπος. idest a uultu. ¶ Deinde subaudi accepimus esse loca exusta solis ardorib⁹,s. pp̄ter solis uicinitatē. ¶ Igit̄ bello iugurthino.Ordo ē.Igit̄ po.Ro. admistrabat p magr̄atus plæraq̄ oppida ex punicis:& fines carthaginēsiū: quos nouissime habuerat : dico admistrabat bello iugurthino.i.tpe belli iugurthini.Postq̄ totā africā descripsit.Nūc cōcludit oñdens:q eā impio regebāt.Nam antea toti africæ iperabāt Carthaginēses: Nūidæ,Mauri, Getuli:Aethiopes. Totū impiū africæ iter hos erat diuisum. Sed tpe iugurthini belli fere totam eā ptē quā carthaginenses tenuerāt, populus Ro. per magistratus regebat: iam a Scipione Africano minori deleta Carthagine & imperio eius ferme toto in ditionem & potestatem populi Ro.redacto.Magna pars getulorum & numidiæ sub imperio iugurthæ erat. Bocchus rex Mauris imperabat.

Phileno rū aræ.

Aethiopes.

¶ IGITVR ut paucis reliquū sitū africæ pcurrat:ad hoc est iuxta Catabathmō.i.descēsum illū.(Est.n.catabathmos descensus seu uallis deuexa in ægiptum africā finiēs:qđ nomē sumit̄ a κατοβαίνω catabæno.i.descendo:qui locus diuidit ægyptū ab africa: secūdo mari qđ ægyptū respicit.pria habitatio.i.urbs habitātiū illic ē Cirene.colonia.thercō.i.urbes illæ sic dictæ:deinde sunt duæ Syrtes.i.loca arenosa ī mari h̄tia breuia uada.i.nūc aquā nūc arenā ubi nauigātib⁹ summū est piculū.uñ æneid.prio.In breuia & syrtes urget,miserabile uisu,& eiusdē.v.Hunc ego getulis agerē si syrtib⁹ exul inter q̄s.s.syrtis ē leptis urbs prius dcā:deide sup.sunt aræ philenoꝝ.s.fratrū,quē locū carthaginēses habuere finē imperii ægyptū uersus:unde dicit soldus sic.Quare hic locus dictus sit philenoꝝ aræ historia ē cōsiderāda. Nā cū carthaginēses & cyrenēses de finibus diu inter se bello decertassent:tandē defatigati ita inter se conuenerunt: ut certo die legati utriusq̄ ciuitatis domo discederēt:& quo in loco obuii inter se fuissent:is locus cōis utriusq̄ ciuitatis finis haberet̄. Igit̄ a carthagine duo fratres missi sunt qui Phileni uocabant̄.illi celeriter iter suū pegerūt.Cyrenēses tardius ierūt. Hi igit̄ domi pœnas itūēres:qa tardi⁹ fuerāt crimiabant̄ carthaginēses,dicētes eos añ tp̄s cōstitutū domo discessisse:& pp̄ter ea celeri⁹ uenisse,se nō passuros ut dicti domū habeāt.igitur cū carthaginēses aliā aliquā cōditionē æquā peterēt, Cyrenēses hanc eis obtulerunt:ut quo in loco fines populo suo peterent,ibi uiui obruerent̄ se quoq̄ eandē conditionem subire paratos. Phileni probata conditione se uitamq̄ suam reipu.condonauerunt:atq̄ ubi fines patriæ esse uolebant: ibi uiui sepulti sunt:ob eam rē carthaginenses philenis fratribus aras consecrauerunt in eo loco:ubi uiui obruti sunt. Hæc ille. Adnotabis puer uersus præpositionem fere postponi:ut hic ægyptū uersus. ¶ Post.i.deinceps post aras philenoꝝ sunt aliæ urbes punicæ.i.in punica regione dicta a pœnis,quia.œ.in.u.longam mutatur ut pœna punio,mœnia munio. pœnus punicus:numidæ tenent cætera loca usq̄ ad mauritaniam.i.mauroꝝ patriam:mauri aūt sunt proxime.i.maxime prope Hispaniam. ¶ Nos accepimus.i.intelleximus(quia non uiderat ea loca)getulos.s.populos,agitare supra numidiam.i.in superiore regione q̄ sit numidia,agitare.s.uitā ac negocia sua,partim in tuguriis quæ mapalia aut magalia pœnorum lingua dicuntur.i.paruis integumentis contra sæuitiā cæli,alios qui non habent tuguria agitare uagos.i. uagabundos:icultius.i.magis inculte & aspere,cum sub dio uitā degerent. ¶ Et accepimus æthiopes esse post eos.i.getulos,deinde loca exusta ardoribus solis.idest torridā : oñā cui æthiopes uicini sunt unde dicti sunt: quasi αἴθοπες æthiopes.i.ardentes. Aethops eni dicitur ardens & similiter æthos ardens aut cauma seu ardor. ¶ Igitur populus Roma. administrabat̄ p magr̄atus.s.proconsules aut pretores in prouinciam missos, belloiugurthino . idest tempore belli iugurthini aut uicto iugurtha:plæraq̄ : idest plurima oppida ex punicis : scilicet oppidis : & fines Carthaginensium

ASCE.

Gatabathmos

Syrtes.

Aræ philenorū.

Versus:

æthiops aethops Aethos.

IOAN. CHRI.

IOAN. CHRI. ℂQVOS nouissime habuerat: quos nupertime subegerat duce & impatoř. P. Scipione Aemiliano: q Africanus ē dictus: qa imperiū Carthaginis: qđ erat in Africa Romano subegit impio, ipsa Carthagine prsus deleta & extīcta. ⁋ Per magſtatus: uidelicet p cōsules uel pτores: uel pcōsules ⁋ Præter nomē p cætera ignarus po. Ro. Bocchus rex Mauroꝝ

Bocch⁹ ignotus erat po. Ro. p oia, excepto noie, qa nullā amicitiā, aut societatē cū po. ro. habuerat. Et iō pter nomē eius in cæteris rebus erat populo Ro. prorsus incognitus. ⁋ Cætera. i. deinceps. i. p cætera, in cæteris reb⁹. ⁋ Ignarus. i. ignotus, incognitus. Ignarus dř & q ignorat. ⁋ Incolis, habitatorib⁹. ⁋ Ad necessitudinē. i. ad necessitatē. Salust. digressione facta ad scribendā Africam: dicit se nūc ad ppositum redi: quādoqdē de Africa id qđ erat necessariū dixit. ⁋ Postq̄ diuiso. Nunc redit ad ppositū: ut ostēdat qđ fecerit Iugurtha: postq̄ legati Romani diuiserunt regnū Numidiæ iter ipsum & Adherbalē. Ordo est. Iugurtha ratus esse certū. i. id quod acceperat ex amicis suis apud Numātiā: uidelicet oia esse uænalia Romæ, & accēsus pollicitationib⁹ illoꝝ: quos pauloante mūerib⁹ expleuerat: itēdit aium i regnū Adherbalis: postq̄ legati discessere africa, diuiso regno, & postq̄ uidet se esse adeptū præmia sceleris cōtra timorē animi. Cūcinqt legati Romani, diuiso regno ex africa discessissent: stati Iugurtha cœpit, qūo regnū adherbalis iuadere posset, qnqdē cognouit id esse uerū: qđ audiuerat ab amicis suis: quum apud Numātiā eēt, uidelicet ꝙ oia erāt uænalia Romæ. ⁋ Cōtra timorem ai pmia sceleris adeptū sese uidet. i. postq̄ uidet se eē cōsecutū ipunitatē sceleris sui cōtra id qđ timebat i aio suo. Nā Iugurtha semp timuerat, ne senatus scelum suū puniret: qa Hiēpsalē interfecerat. & Adherbalē regno expulerat. ⁋ Præmia sce. i. impunitatē, qa senat⁹ nō puniuit scelus iugurthæ, imo decreuit: ut dimidiū regni nūidiæ hēret. ⁋ Apđ Numātiā accepat. i. audiuerat, hoc qđ supra mōstratū est. ⁋ Oia Ro. uænalia eē. i. oia Romæ p pecuniā uēdi: qđ tūc expertus erat. Nā pecuniis impunitatē sui sceleris emerat a senatorib⁹ ro. ⁋ Pollicitationib⁹. i. pmissionibus, qa legati q pecuniā & munera pauloāte ab eo acceperāt pmiserāt ei suū auxilium si forte accideret: ut de eo aliqd tractaret Romæ in senatu. ⁋ In reg. ut regnū adherbalis iuadat. ⁋ Intēdit, dirigit. ⁋ Ipse acer. Ecce occasiones, que accēdebāt iugurthā: ut regnū adherbalis inuaderet. ⁋ Ipse. s. iugurtha. ⁋ Acer. i. fortis. ⁋ Bellicosus. bello assuetus belli pitus. ⁋ At is. s. adherbal. ⁋ Petebat. i. iuadebat. ⁋ Quiet⁹. i. pacific⁹. ⁋ Placido. i. miti. ⁋ Opportun⁹ iniuriæ. i. ad iniuriā cōmodus, uidelicet cui cōmode iferri posset iniuria. ⁋ Fines ei⁹, impiū adherbalis. ⁋ Magna māu. i. magna multitudie. ⁋ Vidicaturū. i. ulturū. ⁋ At ille. s. adherbal. ⁋ Armis. i. bello. ⁋ Quæstū. i. ad cōquærēdū.

quos nouissime habuerat. P. R. p magſtatus admistrabat. Getuloꝝ magna ps, & Nūidiæ usq; ad flumē Muluchā sub Iugurtha erāt. Mauris oib⁹ impitabat rex Bochus, pter nomē p cætera ignarus. P. R. itēq; nobis, neq; pace, neq; bello añ cognit⁹ erat. De Afri. & de eiusdē icolis ad necessitatē rei satis dcm̄ ē. Postq̄ aūt, diuiso regno: legati ab Africa discessere, & Iugurtha cōtra animi timorē pmia sceleris adeptū se se uidet, certū eē ratū: qđ ex amicis apud Numātiā accepat, oia Ro. uænalia eē, simul & illoꝝ pollicitationib⁹ accēsus: quos pauloāte munerib⁹ expleuerat, in regnū Adherbalis aium itēdit. Ipse acer bellicosus. At is quē petebat: qetus i bellis placido igenio, opportunus iniuriæ, metuēs magis q̄ metuēdus. Igit̄ ex iprouiso ei⁹ fines cū magna manu inuadit, multos mortales cū pecore atq; alia pda capit, ædificia incēdit plæraq; loca hostiliter cū eqtatu petit. Deinde cū oi multitudine in regnū suū cōuertit, existimās Adherbalem dolore permotum, iniurias suas manu uindicaturum, eāq; rem belli causam fore. At ille, ꝙ neq; se parem armis existimabat, & amicitia popu. Roma. magis q̄ Numidis fretus erat: legatos ad iugurthā de iniuriis qstū misit, q tametsi

ASCE. ℂQVOS. s. fines ipsi Carthaginenses habuerāt nouissime. i. ultime. aut si sit habuerat, dic quos populus ro. habuerat nouissime. s. post secūdū bellū punicū, sed sup. magna pars getuloꝝ & numidiæ usq; ad flumē muluchā. s. noie erāt sub iugurtha. ⁋ Bocchus rex imperitabat. i. dñabatur oibus mauris, ignarus p cætera (poeta diceret sine per: ignarus cætera. i. in cæteris sicut: sed cætera graius) po. Ro. pter nomē. i. famā coꝝ: itēq. i. & cōsilr neq cognit⁹ erat nobis pace neq bello añ. s. illud bellum. ⁋ Satis ē dcm̄ de africa & icolis eiusdē, tā regib⁹ q̄ pplis: ad necessitudinē rei. s. ppositæ. ⁋ Postq̄ aūt. Post descriptionē africæ, redit ad historiā quā miranda breuitate psequitur innuēs dūtaxat regnū numidiæ iter adherbalē & iugurthā ex snia legatoꝝ romanoꝝ conduisum ac dicens. ⁋ Aūt p sed, postq̄ legati. s. romani discessere ab africa, & hoc regno. s. numidiæ diuiso, iter regulos dictos, & iugurtha uidet cōtra timorē animi. i. cōtra id quod timuerat i aio suo: uidelicet magnū malū ab romanis pp necē Hiēpsalis uidet dico, se adeptū pmia sceleris. i. ex scelere, qa partē regni maiorē q̄ habiturus fuisset si ille supuixisset, ratus. i. arbitrās esse certū. i. indubitatū & oino exploratū qđ didicerat ex amicis. i. ex amicoꝝ Romanoꝝ relatione, apud numantiā. i. cū illic sub Scipione cum romanis militaret: uidelicet omnia esse uænalia romæ: & accēsus simul. i. insuper pollicitationibus illoꝝ, quos expleuerat pauloante. s. q̄ legati mitterent ad condiuidendū regnū: muneribus. i. donis missis: intendit. i. intente adiicit animum in regnū. i. in partē regni: adherbalis. i. quæ assignata erat adherbali: ipse sup. erat aut intendit exñs acer & bellicosus: at. i. sed is quem petebat sup. insidiis uidelicet hiēpsal. erat sup. quietus. i. pacificus: imbellis. i. fugitans litium & belli: ingenio placido. i. habens ingeniū placidum, & ita opportunus. i. idoneus & accōmodatus: iniuriæ sup. accipiēdæ ab iugurtha, quia magis metuens q̄ metuendus. ⁋ Igitur quia animū in regnum adherbalis intenderat iugurtha, ipse inuadit cū magna manu ex improuiso: fines. i. limites: eius. s. adherbalis aut regni eius: & capit multos mortales. i. homines improuidos: cū pecore atq; alia præda. i. aliarū rerū, & incendit ædificia, & petit. i. ingreditur hostiliter plæraq; loca: cū eqtatu. i. cum equestri exercitu. ⁋ Deinde iugurtha supple cōuertit sup. se cū omni multitudine. i. prædonū & prædatū: in regnū suum. i. proprium, existimans. i. arbitrans adherbalem permotum. i. usq; ad ultionem impulsum: dolore. i. propter dolorem: uindicaturū manu. i. exercitu iniurias suas, aut iugurthæ utpote quas intulerat, aut adherbalis. quippe quas acceperat: & existimans eā rem fore causam belli. ⁋ At. i. sed ille. s. adherbal, ꝙ. i. quia neq; existimabat se parē supple iugurthæ armis. i. rebus bellicis, & ꝙ fretus erat. i. adiutus aut cōfisus magis amicitia populi romani q̄ numidis: misit legatos ad iugurtham quæstum. i. ad conquerendum: de iniuriis. s. ab eo illatis, qui. s. legati: tametsi retulerunt dicta. i. responsa.

¶ CONTVMELIOSA dicta,qa Iugurtha cām belli q̄rebat.Legatis adherbalis cōtumeliose rn̄dit,ut adherbali,& iniurus simul & cōtumeliis cōcitatus:bellū cōtra eū susciperet.¶ Sed adherbal oia potius pati uolebat,quā bellū sumere cōtra iugurthā,qm̄ bello pauloante ab eo uictus fuerat.¶ Retulerāt:reportauerant.¶ Prius.i.potius.¶ Decreuit.s. adherbal.¶ Secus cesserat.i.male euenerat.Nā ut supra uisum ē a iugurtha prælio uictus,est Adherbal.¶ Neq; eo.i.p pter id:qa adherbal de iniuriis sibi a iugurtha illatis uindictā nō faciebat,sed tolerabat:nō tn̄ pp id iugurthæ cupiditas minuebat.¶ Manu.i.multitudine.¶ Cōparato.i.cōtracto:collecto.¶ Petere.i.inuadere.¶ Qua pgebat: subaudit ea pte.¶ Vastare,p uastabat.¶ Agere pro agebat idest pellebat ut ducebat.¶ Augere p augebat.¶ Vbi postq̄.¶ Eo pcessum.i.ad id est p uentū.¶ Copias.i.exercitum.¶ Diei extremū.i.extrema ps diei.¶ Plerūq; noctis.i.magna ps noctis ¶ Processit.i. ptransiit.¶ Obscuro lu.s. exīte.¶ Signo dato,videlicet cū buccina:tuba.¶ Inuadūt.i.aggrediunt.¶ Et ni multitudo togatorū.Nisi ingt ciues iugurthinos milites a mœnibus urbis repulissent:eo die finitū esset bellū,qd̄ inceptū erat:nā Cirthā itroissent,& regē adherbalē cœpissent,sed ciues phibuerūt.¶ Et ni pro nisi.¶ Togatorum.i.opidanorum:& ciuiū:q nō erāt armati,ut milites,sed togati: ut ciues ee solēt.i. toga iduti.¶ Patratū.i.pfectū & finitū,ni i oppidū cirthā. Adherbal igressus fuisset a iugurtha fugatus uictusq;.¶ Oppidū ciuitatē.¶ Circūsedit.i.obsedit.¶ Vineis.Vinea ē genus machinæ in modū uitis,ab una pte tectū sub qua milites tecti pugnāt.Vnde fm festū pōp.sub uite p̄liari dnr̄ milites,qui sub uinea militari pugnāt. Sub uinea iacere dnr̄ milites:cū cēturionibus astantibus sudes iacere cogunt:hoc genus machinæ in urbiū expugnatione mœnib⁹ admoueri solitū erat.¶ Turribusq;. Turres sunt ædificia alta atq; munita extra mœnia ab hoste obsidēte cōstructa:de qbus cōmode & tute pugnat.

IOAN. CHRI.

Vinea

Sub uite p̄liari.

Sub uinea iacere.

Turres

cōtumeliosa dcā retulerāt,prius tn̄ oia pati decreuit,q̄ bellū sumere,qa tētatū an̄ secus cesserat.Neq; eo magis cupido Iugurthæ minuebat. Quippe q totū regnū eius aio iam inuaserat,itaq; nō uti an̄ cum prædatoria manu,sed magno exercitu cōparato,bellū gerere cœpit,& apte totius imperiū Numidiæ petere.Cæterū qua pgebat,urbes : agros uastare:pdas agere:suis aium,hostib⁹ terrorē augere. Adherbal ubi itellexit eo pcessum,uti regnū,aut relinquēdū esset aut armis retinēdum:necessario copias parat: & Iugurthæ obuius pcedit,iterim haud lōge a mari ppe Cirthā oppidū utriusq; exercitus cōsedit:& qa diei extremū erat,p̄liū non est incœptū,sed ubi plurimū noctis pcessit obscuro et tūc lumie, milites iugurthini,signo dato castra hostiū iuadūt, semisomnos ptim,alios sumētes arma fugāt fundūtq;. Adherbal cū paucis equitibus Cirthā profugit,& ni multitudo togatorum fuisset. quæ Numidas insequentes mœnibus prohibuit,uno die inter duos reges cœptum, atq; patratū bellum foret.Iugurtha oppidū circūsedit uineis turribusq;, & machinis oium generum expugnare aggredit,

¶ CONTVMELIOSA. idest obprobriosa:tn̄ adherbal decreuit prius,idest potius pati omnia,scilicet aduersa:q̄ sumere,bellū,scilicet cum iugurtha:quia supple bellum tentatum,idest attentatum ab adherbale cesserat ante secus sup.q̄ uolebat.¶ Neq; cupido,idest cupiditas iugurthæ minuebatur magis eo:idest per id:q tam placitum uidebat fratrem:quippe,idest utpote qui: iuaserat animo,idest intentione iam scilicet antea totum regnum eius.s.adherbalis.Vnde graphice dicit Lucanus lib.i. Nulla fides regni sociis,omnisq; potestas impatiens consortis erit &c.¶ Itaq; non uti.Prosequitur narrationem de bello iugurthino contra adherbalem inito dicens.¶ Itaq;.idest & ita quia animo inuaserat totum regnum adherbalis:ipse iugurtha cœpit agere bellum non uti:idest quemadmodum:ante,idest prius:cum manu : idest exercitu prædatoria.idest ad prædam accinctoq(ubi cum significat comitem.nam manus pro copiis ponitur.alioquin dixisset manu sine cum:non enim iungitur cum instrumēto)sed exercitu magno comparato ad hoc.& cœpit petere aperte:idest manifeste imperium. idest regnum & dominium totius numidiæ.¶ Cæterum:idest sed insuper:uastare repete cœpit,aut potius uastare:idest uastabat urbes & agros supple ea. idest per eam uiam qua pergebat:& agere.i.agebat & auertebat prædas,& augere idest augebat suis:idest militibus & fautoribus animum:idest animositatem:& hostibus terrorem.i.formidinem.Adherbal siue atherbal:ubi.i.postq̄ intellexit processum esse.i.peruentum(impersonaliter ponitur(eo,idest ad id necessitatis:uti.i.ut:aut regnum esset relinquendum,aut retinendum armis : parat necessario.i.propter necessitatem:copias, idest exercitum:& procedit obuius iugurthæ:interim.idest interea dum procedit exercitus utriusq; tā iugurthe q̄ Adherbalis:consedit.i.sedē cœpit & castrametatus est:haud longe a mari prope Cirtham oppidum,ubi magis commune postponitur,ut significet quid significatur per minus commune:cirtham.¶ Et quia tunc erat extremum: idest extrema pars:diei.i.lucis prælium non est incœptum,scilicet statim,sed ubi.i.postquā plurimum.i.plurima pars noctis processit:lumine.s.natural,utpote stellarum aut lunæ:etiam tunc obscuro,alii legunt cum lumine:quasi lumen modicum secum adduxerint:milites iugurthini.signo.s.ineudi belli per tubam aut aliud quod uis instrumentū:dato, iuadūt castra hostium.s.adherbalis & militum eius.& fugāt & fundunt.i.prosternunt:scilicet hostes,partim semisomnos.i.dormitantes & semisopore perfusos(ubi notabimus regulam uallæ.In his quæ ambiguā habent declinationem seruandā esse consuetudinem.Nā semisomnū potius per secūdā,& insomnē & exomne potius per tertiam dicemus inflexionē) & alios sumentes arma.¶ Adherbal profugit cū paucis equitibus cirthā,& ni.i.nisi multitudo togatorū.i.ciuiū nō armatorum sed in totis existentiū.Sane togati sunt pprie romani:sed potuit & illis toga esse.nā nō est uerosimile romanis illic tunc fuisse.fuisset sup.illic,quæ phibuit mœnibus.i.ne ingrederentur mœnia numidas insequētes:bellū foret.i.fuisset:cœptū.i.inceptū cū effectu,inter duos reges.s.iugurthā & adherbalē:& patratū.i.cōsummatū & penitus gestū uno die,qa adherbal occisus fuisset.Iugurtha itaq; phibitus ingredi:circūsedit.i.obsedit oppidū.s.cirthā & aggredit.i.cōtēdit,expugnare.i.oppugnādo capere sup.ipsum:uineis turribus & machinis sup.aliis(qa uineæ & turres etiā machinæ sunt)oium generū.i.modorum & formarū.Vinea aūt ē genus machinæ in modū uitis ab una pte tectū: sub qua milites pugnabant.unde fm festū pompeium sub uite præliari dicunt milites qui sub uinea militari pugnāt:habēt aūt milites cōnexa & cōuexa supra se scuta.Turres sunt machiæ altiores ūn in mœnia iaciebant tæla. Aggredit iquā expugnare.

ASCE.

Cum.

Regula uallæ.

Semisōnus.

Togati.

Vinea.

IOAN. CHRI. ¶ MAXIME se Iugurtha festiabat: ut si posset urbē expugnaret: añq̄ legati Adherbalis Romā puenirēt. Nā adherbal legatos romā miserat añ bellū inceptū: uidelicet cū iugurtha subita incursiōe pdabūdus fines eius inuasit. Deide multis locis incēsis: uastatoq; agro & pda abacta: in regnū suū reuersus ē: ut supra uisum est. Vel certe, tūc misit legatos: cū itellexit iugurthā iā cōpato exercitu: nō pparatoria manu: ut antea regnū suū iuaderet. ¶ Añcape. i. añuenire. ¶ Præuenire, uidelicet ut pus urbē capet q̄ legati romā puenirēt. ¶ Accepit. i. audiuit, itellexit. ¶ In afri. le. i. legant. i. legati mittunt. ¶ Senat⁹ pplīq; ro. uerbis nūciēt. i. ex pte senatus: & po. Ro. nūciēt. s. hoc qđ sequit: uidelicet se uelle & cēsere. i. decernere. s. hoc: uidelicet: ut a bello desistāt. ¶ Ita & cē. ita ēē dignū se. s. senatu pplīoq; Ro. ¶ Illisq; s. regib⁹. ¶ Maturātes. i. festinātes. ¶ Eo magis. i. iō magis festinātes ueniūt i Africā, qa dū i africā ire parāt, iā romæ audiebat, q̄uo ṗlio cōmisso uictus adherbal i urbē Cirthā pfugisset & ibi a iugurtha obsideret. ¶ Sed is rumor clæmens erat. i. hæc fama mitis erat, qa nō ualde aspera nūciebant: nec ea res ualde diuulgabat. ¶ Quorum. s. legatoꝝ. ¶ Accepta oṙone. i. audito sermone. ¶ Rñdit Iugurtha, cū audiuisset legatos sibi uerbis senatus imperātes, ut a bello dissisteret: callide rñdit, se nihil charius hēre authoritate senatus. i. se nihil charius habere, q̄ ut faciat id qđ senatus decreuit. ¶ Ab adolescētia. Hæc oia sunt clara. Et subaudit, p oia rñdit, uel dicebat. ¶ Enixū. i. conatū, dedi semp operā ab adolescētia mea: ut me unusquisq; optim⁹ laudaret. Ob uirtutē apud Numantiā placui Scipioni optio impatori, ob eandē uirtutē Micipsa me in filiū adoptauit. ¶ Probaret. i. laudaret. ¶ Artis. i. uirtutes. ¶ Nō penuria liberoꝝ. i. nō qa filios non haberet Micipsa: me in regnū adoptauit: sed ppter uirtutē. Nā filios duos habebat. ¶ Cæteꝝ. Sed dicebat eo. i. ideo animū suū minus tolerare iniuriā, qp p qa fecisset plura bñ: atq; strēnue. Apud legatos Iugurtha cām suā mēdacio defendit. Dicit. n. Ego hoc bellū nō sponte suscepi: sed coactus. Nā cū Adherbal mihi tenderet insidias: & me dolo interficere conaret, coactus sum me defendere, & iniuriā repellere. Nā cū multa fortiter feceri, nō possum iniurias tolerare, sed hoc totū falsum ē, qđ iugurtha dicit. ¶ Strēnue. i. fortiter. ¶ Minus. i. nō. ¶ Dolis. i. p dolos: dolus a endo dictus est. ¶ Quod ubi cōperisset. ¶ Et dicebat, se obuiā isse sceleri eius, ubi p postq̄ cōperisset qđ. i. illud: uidelicet insidiari sibi. ¶ Cōpisset. i. inuenisset. ¶ Obuiā isse. i. restitisse, ¶ Populū Ro. Populus Romanus (inquit) no bñ faciet si me phibet iniuriā mihi illatā repellere: qđ iure gentiū cōcedit unicuiq;. Nā ius gentiū: & ius naturale est: ut unicuiq; uim ui repellere liceat. ¶ Ab iure gentium sese prohibuerit, uidelicet si prohibuerit, quominus uim ui repellam, quod apud omnes gentes licet. Nam ius gentium dicitur, quod apud omnes gentes seruat. ¶ Ita: hoc modo, uidelicet cum Iugurtha ita respondisset. ¶ Vtriq; scilicet legati iugurthæ.

Dol Dolus.

Ius gentium.

maxie festinās tps legatoꝝ añcapere, quos añ ṗliū factū ab Adherbale Romā missos audiuerat. Sed postq̄ Senatus de bello eorū accepit: tres adolescētes in Africā legant, q ambos reges adeāt. S.P.Q.R. uerbis nunciēt cēsere: & uelle eos ab armis discedere: ita seq; illisq; dignum esse. Legati in Africā maturātes ueniūt, eo magis q Romæ cū pficisci parāt, de ṗlio facto & oppugnatiōe Cirthæ audiebāt, sed is rumor clæmens erat quoꝝ. Iugurtha, accepta oṙone rñdit, sibi neq; maius qcq̄: nec chari⁹ authoritate senat⁹ eē ab adolescētia ita se enixū, ut ab optio quoq; pbaret uirtute nō malitia. P. Scipioni summo uiro placuisse ob easdē artis: a Micipsa nō penuria liberoꝝ i regnū adoptatū eē. Cæterū q plæraq; bñ, atq; strēnue fecisset, eo aiūm suū iniuriā minus tolerare. Adherbalē dolis uitæ suæ insidiatū esse, quod ubi cōperisset, sceleri obuiam isse Pop. Ro. neq; recte, neq; pro bono facturum: ß ab iure gentium sese prohibuerit: postremo de oibus rebus legatos Ro. breui missurum, ita utriq;

ASCE. ¶ FESTINANS maxie: añcapere. i. ṗripere tps legatoꝝ quos audiuerat missos romā ab adherbale añ ṗliū scim. s. iter ipos. ¶ Sed postq̄ &c. Quia corrupti erāt plurimi ex senatu Romanorū: nihil decenter in hac re geritur. nisi in scriptore qui omnia fideliter ut gesta sunt narrat. Dicit enim missos iuuenes ad tantam litem dirimendam: ubi mitti debebat copiosior exercitus ad iniuriam uindicandam: ut ex ordine patebit: qui talis est. ¶ Sed postquam senatus, scilicet romanus: accepit idest intellexit: aut noua (ut dicunt) accepit: de bello eorum, scilicet iugurthæ & adherbalis, tres adolescentes (quos non nominat: nec uilipendisse eos uisus: etiam diffamasse uoluisse uideretur) legantur: idest mittuntur in Africam: qui adeant idest conueniāt: ambos reges: scilicet adherbalem & iugurtham. & nuncient: uerbis, idest nomine aut iussu. ¶ S.P.Q.R. idest senatus populiq; Romani: senatum sup. & populum Romanū cēsere & uelle eos discedere ab armis, & ita esse dignum se: scilicet senatu romano quē pacis esse authorē decuit: & illis qui inter se tā ppinqui essent. Legati. s. illi tres iuuenes, maturantes. i. festinantes ueniunt in Africam, & eo. i. tanto magis maturātes, q quū parant proficisci, idest procul facessere. i. discedere, audiebatur Romæ de prælio facto s. inter reges, & de oppugnatione cirthæ in qua adherbal erat, facta ab iugurtha. ¶ Sed his rumor. s. de oppugnatiōe erat clæmēs. i. mitis & modicus. Ita soldus legit. alii legunt demens. i. ab effectu, quia dementes faciebat. ¶ Quorum, scilicet legatorum, oratione accepta. i. intellecta, iugurtha respondit quicq̄ neq; maius neq; charius authoritate senatus, esse sibi: & sup. se esse enixum. i. eminenter conatum, ita ab adolescentia. s. sua, ut probaretur: idest approbaretur, ab optimo quoq;, idest ab omni ualde bono. ¶ Et respondit se placuisse. Publio Scipioni uirtute. idest propter uirtutem, non malicia. idest non maligna calliditate, & se adoptatum esse a Micipsa in regnum non pœnuria liberorum, quia duos tunc habebat sed ob easdem artes. i. ob uirtutes quibus Scipioni placuerat. ¶ Cæterum. idest insuper respondit, q. idest quia fecisset: plæraq; i. ualde multa bene. idest iuste aut prospere: atq; strennue. idest fortiter: eo. idest propterea: animum suum tolerare minus iniuriā: qa imbelliū ē iniuriā patiēter accipe. Et rñdit adherbalē ēē insidiatū uitæ suæ, dolis. i. p dolos, qđ. i. & illđ, hoc ē, & rñdit q ubi. i. postq̄ cōperisset. i. cōptū habuisset: illđ. s. adherbalē isidiari uitæ suæ: sup. se isse obuiā sceleri. Et rñdit. P.R. facturū neq; recte. i. decēter:, neq; p bono. i. æqtate si phibuerit. i. pcul habuerit & ipediuerit sese. i. seipsum iugurthā a iure gentiū. i. qđ cōi gētiū cōsensu oib⁹ pmittit. uidelicet ui ui repellere. ¶ Postremo rñdit se missuꝝ breui. s. tpe, Romā legatos de oib⁹ reb⁹. s. discernēdis. & ita. i. post talē rñsionē: utriq;. s. tā iugurtha q̄ legati digrediunt. Et ita copia. i. facultas appellādi. s. ad ro. senatū, sup. erat mō. i. solūmō adherbali qa nō potuit ius ab legatis obtiere, alii legūt nō fuit. ut fit sensus.

¶ DIGREDIVNTVR

IOAN. CHRI.

¶ DIGREDIVNTVR.i.ab inuicem discedūt. ⁋ Iugurtha ubi eos. Iugurtha postq̄ legatos Ro. ex Africa discessisse cognouit: cū uideret se Cirthā armis cape nō posse. qa p naturā loci munitissima erat: uallo & fossa mœnia circūdat: turres alias extruit: & eas psidus firmat: hoc fecit: ne qs ex urbe egredi posset & ne cōmeatus introferri possent. ⁋ Ratus est.i. opinatus est. ⁋ Expugnare.i. uincere. ⁋ Vallo. Valli dicunt̄ fustes fossæ gn̄e masculino. Nā munitio ipsa uallū dr̄ neutro gn̄e. nā uallū est munitio ex fustibus facta.i. ex palis. Vñ q obsidēt urbes uallo: & fossa: solēt eas cingere: ne oppidani subita eruptione exercitū inuadere possint: & ne cōmeatus ex aliq̄ pte introduci possint: neue multitudo possit exire, atq; ita ad famē ciuitas deducat̄, ut ea necessitate deditionē facere cōpellat̄. ⁋ Præsidiis. Præsidiū dr̄ a psidendo. Est aūt præsidiū electa militū multitudo ad custodiā alicuius, uel urbis: uel arcis: uel castelli: uel alterī⁹ cuiuspiā loci muniti posita. ⁋ Firmat.i. munit. ⁋ Dies noctesq; .i. p diē, & per noctē. ⁋ Tētare: ptētabat more suo. ⁋ Defensoribus: pmittebat ingentia pmia his: q urbē defendebant, si eā sibi tradere uellēt. ⁋ Modo.i. aliqn̄. ⁋ Intētus.i. sollicit⁹. ⁋ Adherbal. Ordo ē. Adherbal delegit duos maxie impigros ex his q pfugerāt secū una Cirthā: & confirmat eos multa pollicēdo: & miserādo casum suū: uti noctu pgerēt ad mare p munitiones hostiū: dehinc pgerent Romā: ubi p postq̄ cognoscit oēs suas fortunas.s. esse in extremo: & hostē infestū.s. esse: nullā spē auxilii.s. esse: & bellū trahi nō posse penuria rerū necessariarū. Sēsus paret. Cū (inqt) Adherbal uidit se ad extremū esse deductū: nec habere spē aliquam auxilii: & obsidionē diutius ferre nō posse: pp inopiā rerꝫ necessariorꝫ: duos uiros Romā misit: cū lr̄is ad senatū. ⁋ Oēs fortunas suas.i. statū suū. ⁋ Sitas.i. positas eē. ⁋ Hostē infestū.i. hostē in exitū suum paratū: & pseuerātē. ⁋ Penuria.i. iopia. ⁋ Rerꝫ necessariarum. qa necessaria ad uictū iam deficere inceperant. ⁋ Trahi.i. plongari. ⁋ Impigros.i. strēnuos. ⁋ Miserando casum suū.i. in cōmiserationē ducēdo. ⁋ Confirmat.i. inducit. ⁋ Paucis diebus iussa efficiunt, quia paucis diebus Romā uenerūt cū litteris Adherbalis ad Senatū. ⁋ Iussa.i. præcepta: quæ præceperat Adherbal. ⁋ Quarum sententia. Salustius non uerba: sed sententias litterarū Adherbalis ponit.

Valli Vallum

Præsidium

Digrediunt̄. Adherbali nō fuit appellandi copia. Iugurtha ubi eos africa discessisse ratus est, neq; pp loci naturā armis expugnare Cirthā pōt, uallo atq; fossa mœnia circūdat, turres extruit, easq; psidiis firmat. ptērea dies: noctesq;, aut p uim, aut dolis tētare, defensoribus mœniū pmia modo, mō formidinē ostentare, suos hortādo ad uirtutē erigere, prsus intētus cūcta pare. At ubi Adherbal itelligit oēs fortunas suas i extremo sitas: hostē infestū, auxilii spē nullā, penuria necessariarū rerꝫ bellū trahi non posse, ex his, q una Cirthā pfugerāt, duos maxie ipigros delegit, eos multa pollicēdo ac miserando casum suū cōfirmat: uti p hostiū munitiones noctu ad proximū mare, deinde Romā pergerēt, Numidæ paucis diebus iussa efficiunt. Litteræ Adherbalis in senatu recitatæ sunt, quarum sententia hæc fuit.

NOn mea culpa sæpe ad uos oratū mitto. P.C. sed uis Iugurthæ subegit: quem tanta libido extinguendi me inuasit, ut neq; uos, neq; deos imortales in aio habeat, sanguinem meum quam oia

NOn mea culpa.i. ppter meā culpā. In hac epistola beniuolētiam captat a senatu. & in odium aduersarium adducit: cum eius crudelitatem ostendit: & superbiam. ⁋ Oratum.i. ad orandum. ⁋ Vis uiolentia. ⁋ Subegit.i. coegit. ⁋ Extinguēdi.i. occidendi. Ecce crudelitatem. Iugurthæ ostendit. ⁋ Inuasit.i. incessit. ⁋ Neq; uos neq; deos.i. nec deos: nec homines ueretur. ⁋ Sanguinem meum.i. uitam.

ASCE.

¶ COPIA appellandi.i. sese opponēdi dictis iugurthæ nō fuit adherbali.s. scā. Vterq; aūt sensus fere in idē redit: sed prior placet qa appellauit. ⁋ Iugurtha ubi &c. Prosequit̄ uersutū & subdolū ingeniū iugurthæ: qui post abscessum legatorꝫ bellū instaurauit: & plurib⁹ dolis usus est dicēs. ⁋ Vbi.i. postq̄ iugurtha ratus ē eos.s. legatos roma. discessisse afri ca: neq; pōt expugnare.i. pugnādo cape, cirthā.s. oppidū: armis.i. ui: pp naturā.i. naturalē munitionē loci: circūdat mœnia sup. eius: uallo atq; fossa. & extruit turres.s. ad expugnationē oppidi, & firmat.i. fortificat eas: psidio.i. custodia militū ipositorꝫ (nā psidiū diximus ē qd' galli guarnison uocāt). ⁋ Præterea tētare.i. attētabat dies & noctes.i. sine intermissione aut p uim & dolis.i. p dolos: & ostētare.i. ostētabat: defensorib⁹ mœniū modo.i. iterdū pmia. si mœnia pdiderit & ingressum pmiserint: & modo formidinē.i. tormēta formidāda: si recusauerint: & erigere.i. erigebat suos.s. milites & fautores ad uirtutē.s. ostētādā: hortādo.i. p exortatiōes. & ipse itētus parare.i. parabat: prsus.i. porro uersus, hoc est oino aut ad oia cūcta.s. ad expugnationē utilia. ⁋ At.i. sed: ubi.i. postq̄ adherbal intelligit oēs fortunas suas esse sitas.i. collocatas: in extremo sup. periculo. ⁋ Et intelligit: hostē.s. iugurthā, infestū.i. uiolentū sup. esse & nullā esse spē auxilii & bellū nō posse trahi.i. protrahi & differri: pœnuria.i. ppter pœnuriā.i. inopiā & difficultatē habēdi: rerū necessariarꝫ .s. ad custodiā oppidi: ut sunt cōmeatus & arma ac milites aiosi: delegit.i. quodā delectu legit: ex his qui profugerāt una idest simul secū cirthā: in illud oppidū, duos.s. milites maxie ipigros.i. in primis strēnuos ac ueloces: & cōfirmat.i. aiat: eos pollicēdo multa si munus obuierint: ac miserādo.i. ad miserationē cōcitādā cōmemorādo. casum suū.i. miseriam suā. uti.i. ut pgerēt p munitiones hostiū, noctu.i. tpe nocturno ad mare pximū & pergerēt deinde romā. ⁋ Ex hi loco uf orta fictio uergiliana i nono æneidos: ubi Nisus & curialus ad æneā legant̄ noctu: ab obsessis troianis. ⁋ Numidæ.s. illi duo efficiūt paucis dieb⁹.i. itra paucos dies. qa maxie ipigri erāt, iussa.i. mādata aut uoluntatē regis. ⁋ Lr̄æ adherbalis sunt recitatæ in senatu: quarꝫ.s. lr̄arū, snia fuit hęc.i. hmōi quæ subsequitur. Vnde significat nō sub ea forma eē scriptas.

NOn mea culpa. In hac epistola adherbal artificiose captat beniuolētiā ab senatu, & conat̄ aduersariū in odiū adducere, ppter superbiā & crudelitatē ei⁹. Ordo est. O pr̄es cōscripti.i. senatores ro. ego nō mitto sæpe ad uos, mea culpa.i. p meā culpā: oratū.i. ad orōnē hn̄dā sed uis.i. uiolētia iugurthæ: subegit.i. tacite coegit supple me ad uos oratū mittere. ⁋ Quē.s. iugurthā: tāta libido.i. mala cupiditas extiguēdi me, alii legūt me inuasit: ut neq; hēat i aio.i. neq; cogitet ultores fore: aut neq; formidet uos, neq; de. imortal̄. quorꝫ iterdū ultio lēta qdē ē sed tāto grauior. Vale. max. authore. uñ illd æneī. Si gen⁹ hūanū & mortalia tēnitis arma. At spare deos memores fandi atq; nefandi. et sup. ut malit sāguinē meū.i. uitā meā aut sanguīs effusionē q̄ si eū sitiat: q̄ oia.i. oēs alias res mūdi

malit,itaq; iã qntũ mẽsem soci⁹ & amic⁹ Po.Ro.armis obsessus teneor:neq; Micipsæ pr̃is mei bñficia,neq; ũr̃a decreta auxiliant̃,ferro,an fame acrius urgear,icert⁹ sum. Plura de Iugurtha scribere dehortat̃ me fortũa mea:ẽt añ exptus sum paꝝ fidei miseris eẽ,nisi tñ itelligo illũ supra quã ego sum petere,neq; simul amicitiã uestrã,& regnũ meũ spare, utrũ grauius existimet nemini occultũ est. Nam in initio occidit Hiempsalem fratrem meum: deinde patrio regno me expulit: quæ sane fuerint nostræ iniuriæ nihil ad uos.

IOAN. CHRI. ¶ MAlit.i.magis uelit. ¶ Itaq; qa cupit me extinguere:iõ iã mẽses qnq; me obsidet. ¶ Socius:p hoc oñdit sibi a senatu auxiliũ dẽri:Et ẽ arguñtũ a ptib⁹ iustitiæ,uidelicet a gr̃a. ¶ Neq; pa.mei.Cõtra Iugurthã nõ opitulat̃ mihi,q; a pr̃e meo ipse in filiũ adoptatus ẽ,neq; q; uos decreuistis,quã prẽ regni qsq; possideat,sed calcata pietate:& decreto ur̃o neglecto me regno expulit,& uitã mihi auferre conat̃. ¶ Bñficia.s.in Iugurthã:qa Iugurtha a pr̃e meo in filiũ adoptat⁹:& assumptus est:& hoc nihil mihi pdest:qa iugurtha impius,& immemor bñficii sanguinẽ meũ querit. ¶ Decreta ur̃a,id quod uos decreuistis.uidelicet ut uterq; ptẽ illã regni teneat:quã legati romani assignauerũt,ipse iugurtha hoc negligit,& regnũ meũ inuasit. ¶ Ferro:an fame.Ingẽtib⁹ malis se præmi dicit,ferro,& fame. ¶ Acrius.i.uehemẽtius. ¶ Vrgear.i.p̃mar. ¶ Incertus sum.i.nescio,dubi⁹ sum. ¶ Dehortat̃ fortuna mea.s.infœlix,& aduersa fortuna dehortat̃ me plura scribere de iugurtha,qa timeo ne mihi nõ credat̃.Nã ita euenire solet ut miseris & infœlicib⁹ parũ credat̃. ¶ Parũ fidei miseris eẽ.i.parũ credi miseris,sicuti ego sum regno,& fortunis oĩbus spoliat⁹. ¶ Nisi tñ itelligo,ac si diceret.Nescio utrũ mihi credatis id qd̃ scribo de iugurtha.Sed hoc certe scio. ¶ Aliud ẽt p̃ter me iugurthã querere.Nã q̃rit hoc:q̃ũo regnũ Numidiæ,qd̃ est ur̃m,sibi usurpet.Quare si mihi auxilio eẽ non uultis,saltẽ reb⁹ ur̃is puidete.Tñ illud a uobis peto,ut me ex manib⁹ ei⁹ eripiatis & hoc ẽ,qd̃ dicit.Et ex hoc loco maxime attẽtos facit eos,ad quos scribit.Dicit.n.hoc ad eos ptinere de quo agit̃. ¶ Nisi tñ.i.solũmodo. ¶ Illũ.s.iugurthã. ¶ Supra q̃ ego sum petere,intelligo inq̃t iugurthã plusq̃ ego sum q̃rere,nõ solũ me q̃rit,sed ẽt aliud. Et ita senatũ ualde sollitũ reddit,ne diutius tardet cõtra iugurthã puidere.Dicit.n.iugurtha q̃rit aliud q̃ me.Et qd est illud: qd̃ q̃rit imperiũ Numidię qd est uestrũ,sibi usurpare q̃rit. ¶ Petere.i.q̃rere. ¶ Supra q̃ ego sum.i.plus q̃ ego sum. ¶ Neq; simul amiciæ.& regnũ spare meũ.Ego itelligo q; iugurtha hęc duo simul spare nõ põt,uidelicet:ut & amicus ur̃ sit,& regnũ meũ teneat:atq; usurpet.Nouit.n.& itelligit iugurtha,hĩ fieri nõ posse:ut me regno spoliet,& sit uester amicus. Et quãobrẽ. Quia cũ ego iunctus sim societate & amicitia cũ pop.Ro.apte intelligit:se esse uestrũ inimicũ:si me regno spoliauerit,ius.n.societatis,& amicitiæ hoc exigit ut q mihi hostis est,is etiã uester sit hostis.Cum aũt nũc iugurtha me regno spoliauerit,aperte se hostẽ po.Ro.esse demõstrat,atq; fatetur,q; si hostis uester est iugurtha:uidete:ne regnũ Numidiæ,qd̃ est uestrũ sibi usurpet.Et hoc est qd̃ dicit. ¶ Neq; simul.Et intelligo illũ iugurthã nõ sperare simul amicitiã uestrã:& regnũ meũ,qa amicus uester esse nõ põt simul.& tenere regnũ meũ.Et hæc est ratio:qa ego sum amicus & socius,pop.Ro.ut necesse sit,eũ esse uestrũ inimicũ,qui mihi inferat iniuriã. ¶ Vtrũ grauius existimet:nemini occultũ est, ac si diceret.Cum iugurtha intelligat se amicitiam uestrã simul,& regnũ meũ habere nõ posse.i.cũ iugurtha intelligat se nõ posse uestrũ amicũ esse simul,& mihi inimicũ:quis nõ intelligit:cũ me regno iam spoliauerit:illũ factũ esse uestrũ inimicũ,& hostẽ.Si autem uester hostis est factus,quis hoc quoq; nõ intelligit illũ aliud querere,q̃ me,uidelicet regnũ Numidiæ quod est uestrũ.Et hoc est,quod dicit. ¶ Vtrũ grauius existimet,nemini est occultũ.i.nemo ignorat: an grauius aliquid cogitet iugurtha.i.nemo ignorat,ad maius quoddã querat iugurtha q̃ ego sum.Vult.n.Adherbal pbare hoc: & cõcludere,q; iugurtha querit aliud.q̃ se adherbalẽ,uidelicet regnũ Numidiæ,quod est po.Ro.ut senatus cito puideat,qñ res sua agitur.Nã in initio probat hoc Adherbal,qd̃ dicit:uidelicet iugurthã aliud querere:quã se Adherbalẽ. Et hoc pbat ab ante acta:ac si diceret.iugurtha hoc facere consueuit:cũ aliquẽ regno spoliauit,statĩ aggredit̃ aliũ,& ppterea cũ me regno spoliauerit,qs dubitabit,qn regnũ Numidiæ,qd̃ ẽ uestrũ,statim iuadat:imo illud iã armis tenet,nisi cito puideatis.Iugurtha.n.habet hãc cõsuetudinẽ,ut cũ aliquẽ regnũ spoliauerit:statĩ aliud aggrediat̃:pbat ab exẽplo dicẽs. iugurtha primo Hiẽpsalẽ fratrẽ meũ interfecit:deinde me regno expulit. ¶ Nã in initio:uere dico, q; cũ iugurtha me regno spoliauerit,nemo ignorat,qn grauius aliqd facere cogitet:qa sic facere cõsueuit.Nã in initio Hiẽpsalẽ occidit.deĩde me regno expulit. ¶ Quæ sane fuerint nostræ iniuriæ:nihil ad uos. Color est,q uocat̃ occupatio,q̃ fit cũ dicim⁹,nõ p̃terire:aut nõ scire,aut nolle dicere,inde qd̃ nũc maxĩe dicimus,ut hĩ loco.Adherbal cõmemorat iniurias acceptas a iugurtha.ut oñdat eas ad senatũ ptinere,qñqdẽ ipse Adherbal socius ẽ:& amicus populi Ro.Et tñ dicit iniurię,quas intulit iugurtha nr̃æ sint.i.ad nos tantũmõ ptineãt. ¶ Nihil ad nos:scilicet ptineãt:ac si diceret:de iniuriis nostris nolite eẽ solliciti:sed sollicíti esse de regno Numidiæ:quod est uestrum,quod nunc iugurtha armis tenet. ¶ Nihil ad uos.s.pertineãt iniuriæ nostræ:per occupationem monet Senatum ut iniurias illatas a iugurtha ulciscatur:& tamen negare uidetur.

Occu-patio.

ASCE. ¶ ITAq; iam quintũ mẽsem.Prosequit̃ lr̃arũ adherbalis quęrelã dicẽs in psona ipsius adherbalis ¶ Itaq;.i. & ita quia tãtopere sanguinẽ meũ sitit,ego socius & amicus populi ro.teneor obsessus armis.s.iugurthæ:iã qntũ mensem.i.usq; ad quinti mensis durationẽ. ¶ Neq; beneficia patris mei Micipsæ,collata.s.in iugurthã:neq; decreta uestra: qa decreuerunt ab armis discedẽdũ eẽ:& inter eos cõueniẽdũ ut p legatos cõstitutũ erat:auxiliant̃.i.opẽ ferũt mihi:& ita sum icertus an urgear acri⁹ ferro.i.armis ferreis,an fame.i.pœnuria cõmear⁹.Fortũa mea.i.miserabilis calamitas mea, dehortat̃ me scribere.i.hortat̃ ne scribã.(Sũt.n.cõtraria hortor & dehortor sicut doceo & dedoceo &c)plura de iugurtha.s.de pfidia eius. ¶ Etiã.i.insup,exptus sum:parũ fidei esse miseris.i.miseros habere parũ fidei.i.credulitatis.i.q; parũ credit̃ miseris(Quia ut dicit Iuuenalis.Quãtũ quisq; sua nũmoꝝ spectat in arca.Tñ habet & fidei)& ita uult dicere q; frustra quæreretur de iugurtha,nisi tantũ.i.nisi hoc solũ inquit eẽt:q; intelligo illũ.s.iugurthã petere supra q̃ ego sum.i.qddã qd̃ supra me est.uidelicet imperiũ romanũ.qd̃ inuasurus sit si numidia potiretur.neq;.i.& non: & intelligo ipsum non sperare simul amicitiã ur̃am & regnũ meũ. ¶ Et nemini est occultũ.i.quilibet scit:utrũ.s.hoꝝ uidelicet an nõ sperare posse amicitiã ur̃am,an regnũ meũ: ip̃e.s.iugurtha existimet grauius,qa certũ ẽ q; grauius ferat amittere regnũ meũ q̃ amicitiã ur̃am.Nã ut sciatis q̃ auidus sit ad regnũ meũ & q̃ paruifaciat amicitiã ur̃am ipse occidit in initio.s.discordiarũ,Hiẽpsalẽ fratrem meum.nõ dicit nostrum,quia ille adoptatitius tñ erat.deinde expulit me regno patrio.i.paterno.Sane.i.ut sane & serio loquar,nihil ad uos sup.ptinet:quę.i.quales fuerint nr̃æ iniurię.i.q̃s nobis deĩde intulit.

¶ VERVM,

CVERVM,ac si diceret,si de nfis iniuriis nõ curatis saltē de regno Numidiæ:quod est uestrũ curã habete. ¶ Vestrũ IOAN.
regnũ.s.Numidiæ:sicut supra dixit. Admistrationẽ regni uult eẽ suã:sed regnũ ipsum uult esse po.Ro. ¶ Quãti fecerit.i. CHRI
quãti æstimauerit. ¶ Pericula mea declarãt:nõ.n.essem in his picilis:si uerba legatorũ obseruasset. ¶ Quid reliquũ.i.qd supest,quod restat:per quod iugurtha moueri possit. ¶ Nisi uis uestra.i.potentia uestra. ¶ Nã ego quidẽ.Ordo est. Nam p quia,& hæc quæ ego scribo:& illa,quæ ante sum quæstus in senatu,uana forent potius.i.potius essent falsa quã miseria mea faceret fidẽ uerbis,ac si diceret:uos potestis credere id esse uerũ:quod scribo,qa calamitas & miseria mea facit ut credatis.

Verum nunc regnũ uestrũ armis tenet. Me quẽ uos imperatorẽ Numidis posuistis,clausum obsidet. Legatorũ uerba quãti fecerit pericula mea declarant,quid reliquũ, nisi uis uestra, q̃ moueri possit. Nã ego quidẽ uellẽ,hæc quæ scribo & illa quæ antea in senatu questus sum, uana forent:potiusq̃ miseria mea fidem uobis faceret, sed quoniam in eo natus sum:ut iugurthæ scelerũ ostẽtui essem,non iam mortem,neq; ærũnas,tantũmõ imperiũ inimici & cruciatus corporis deprecor. Regno Pa. Cõscri. Numidiæ: quod uestrũ est,uti libet cõsulite,me manibus ab impiis eripite,p maiestatẽ iperii,p amicitiæ fidẽ,si ulla apud uos memoria manet aui mei Massinissæ. His litteris recitatis,fuere,q exercitũ in Africã mittendũ decernerẽt,quãprimũ Adherbali subueniendũ,interdũ de iugurtha cõsuleretur,qm̃ legatis non paruisset. Sed ab iisdem regis fautoribus summa ope enixũ est, ne tale decretum fieret, ita bonum publicum: ut plærisq; negociis solet, priuata gratia deuictum. Legantur tñ in Africam maiores natu nobiles, amplis honoribus usi,

Sed utinã:& hæc:quæ nũc scribo,& ea quę cõquæstus sum i senatu de iugurtha quũ essem Romæ essent falsa potiusq̃ miseria mea faceret fidem uerbis:uellem,ut id: quod scribo: non etiam uerum potiusq̃ ut ex miseria mea credatis uerũ esse quod scribo. Sed quoniam in eo natus sum.Ordo est. Sed ego iam depcor:ut euadam nõ mortem:neq; ærũnas:sed tãtũmodo imperium inimici & cruciatus corporis, quoniam sum natus eo.i.ad id,ut essem ostentui scelerum iugurthæ. Sensus pendet a superiori,nam antea per occupationem hoc dixit:nolo uos de me,& de meis iniuriis esse sollicitos,ac si diceret nõ peto,ut me restituatis in regnũ:qa nolo uos de me esse sollicitos:tantummodo de regno Numidiæ quod est uestrum,esse sollicit:quia quãtũ ad me attinet:unũ solũ a uobis peto,ut me de manibus impiis iugurthæ eripiatis,ne sũ i potestate, & manibus eius uenero uitam in tormentis & cruciatibus finire cõpellar. ¶ Eo natus sum,ac si diceret,quoniã fatali quadã necessitate ad hoc natus sum,& ad hanc miseriam me uenire oportebat ut iugurtha in me potissimũ sua scelera ostẽtaret ¶ Scelerũ:ostẽtui essem.i.ut essem ad ostentationem scelerũ iugurthæ,qa iugurtha sua scelera in me potissimũ oñtat. ¶ Inimici.s.iugurthæ. ¶ Imperiũ:potestatẽ,superbiã,& dominationẽ. ¶ Eua Permis-
dã.i.effugiã. ¶ Regno Numidię,quod uestrũ est,uti libet cõsulite. ¶ Color est:q dicit permissio:quæ fit,cũ in dicendo nos sio
oñdimus aliquã rem totã tradere:& cõcedere alicuius uoluntati. Sicuti hoc loco facit Adherbal,dicit.n.de regno Numidiæ:ego non curo,facite prouidete,ut uultis uestrũ est.illud:tãtũ a uobis peto:ut me de manibus impiis iugurthæ eripiatis,& hoc precor per maiestatẽ iperii,& fidẽ amicitię. ¶ Cõsu.puidete. ¶ His litteris recitatis.i.cum hæ lræ recitatæ fuissent in senatu. Dicit quid decreuit senatus:postq̃ lræ adherbalis sunt in senatu recitatæ. ¶ Quidã fuerũt,q censerent exercitũ statim in africã esse mittẽdũ:& adherbali subueniẽdũ:interea in senatu decerneret,qd esset faciẽdũ de iugurtha qui legatis nõ obediuerat,sed fautores iugurthæ ipediuerũt,ne hoc senatuscõsultũ fieret. Decretũ itaq; est: ut legati ad iugurthã mitterent:q ei minarent uerbis senatus,q ab oppugnatione desisteret. ¶ Quãprimũ.i.cito. ¶ Cõsuleret, idest deliberaret. ¶ Interi,uidelicet exercitus in africã mittit. ¶ Sũma ope.i.summa ui. ¶ Enixũ est. Nota enixũ in passiua significatione ab enitor.i.conor. ¶ Ita bo.publicũ cõe uictum est,& superatũ gratia priuata. Nã bonũ commune fuisset subuenire adherbali socio,& amico popu.ro. ¶ Vt in plerisq; solet negociis,sicuti fieri solet in multis rebus,& negociis. ¶ Gratia priuata.i.grã quorũdã,q priuati fauebãt iugurthæ pecunia ab eo corrupti. ¶ Leganť.i.legati mittunť. ¶ Maiores natu idest senes,non sicuti paulo ante adolescentes. ¶ Amplis.usi honoribus,idest perfuncti magnis honoribus, ut consulatu:sicuti Scaurus,qui & consul fuerat & princeps senatus.

CVERVM ipse tenet nũc armis.i.ui regnũ uestrũ:ut cuius Micipsa uoluit adherbalẽ eẽ dũtaxat administratorẽ ut ipse ASCE.
supra cõfessus ẽ. ¶ Et obsidet me quẽ uos posuistis.i.cõstituistis p legatos ufos,ipatorẽ numidiæ,clausũ.s.in cirtha oppido,mea picula.i.mala piculosa i qbus uersor:declarãt q̃ti fecerit.i.pẽderit,uerba legatorũ.s.de regno cõdiuidẽdo. & lite derimẽda ¶ Quid reliquũ sup.est.i.qd restat adhuc nisi uis.i.uiolẽta iussio ufa q̃ possit moueri.i.diuelli ab instituto.q.d.nihil. ¶ Nã ego qdẽ uellẽ & hæc q̃ scribo.& illa q̃ q̃stus sũ antea in senatu:forẽt.i.eẽnt uana.i.mẽdosa:poti⁹ q̃ miseria mea faciat uobis fidẽ.i.credulitatẽ ¶ Sed qm̃ ego nat⁹ sũ in eo.i.i ea cõditiõe uitę,ut eẽm iugurthæ ostẽtui.i.ad oñtationẽ scelerũ sup.suorũ,ita ut iactabũdus oñtaret me quẽ p sũmũ scelus sic læsit. ¶ Ego nõ depcor iã.i.nõ molior auertere p pces tũ mortẽ neq; ærũnas.i.sũmas ruinas,sed sup.depcor tãtũmõ ipiũ.s.supbũ inimici:& cruciat⁹ corpis,quos duriores morte æstimat.ut arnei,ii. Pœnas cũ sanguine poscũt. ¶ Pres cõ.cõsulite regno numidiæ qd ufm est.ut.i.ut libet:sed sup.dũtaxat:eripite me ab ipiis manibus sup.qd obsecro.p maiestatẽ impii uestri,p fidẽ amicitiæ.si ulla memoria aui mei massinissæ manet apud uos. ¶ His litteris recitatis.i.postq̃ hæ litterę adherbalis fuerũt recitatæ,fuere sup.nõnulli inter senatores qui decernerent.i.sancirent,exercitũ mittendũ sup.esse,quãprimũ.i.ualde cito in africam contra iugurthã.& subueniẽdũ eẽ q̃primũ.i.festinãtissime:adherbali amico & socio ro.ipii:& sup q cõsuleret.i.cõsiliũ caperet ireri de iugurtha idest qd fieret in eũ:qm̃ non paruisset hoc est nõ obediuisset,legatis.s.romanis ad dirimendã litẽ & regnũ condiuidendũ missis. ¶ Sed enixum.i.elaboratum est summa ope.i.tota facultate & potentia:ab iisdem fautoribus regis.s.iugurthæ a quibus prius adiutus dictus est,ne tale decretũ.s.de mittendo in africa exercitu,fieret.s.a senatu. ¶ Ita.i. & sic aut in tñ bonũ publicũ.i.decus & conseruatio imperii romani:deuictũ sup.est,gratia priuata. i.per gratiã & fauorem paucorũ.s.potentium:ut solet supple deuinci in plærisq;.i.plurimis negociis.tamẽ.i.nihilominus,maiores natu,idest seniores & nobiles usi magnis honoribus idest functi summis magistratibus legantur in africam idest in Numidiam.

IOAN. CHRI. ¶ IN QVIS.s.in quibus.Hi.s.legati triduo nauem ascendere:pro ascenderunt:quia res erat in inuidia:& quia a Numidis obsecrati.s.fuerant.¶ Res erat i îuidia.i.in odio.Nã multi moleste ferebant.q iugurtha tã sceleratus esset in adherbalem;& tam superbus:ut legatis non paruisset.¶ A Numidis:qui uenerant ad senatum cû litteris adherbalis.¶ Obsecrati:rogati.¶ Triduo.i.tribus diebus.¶ Vticam,est ciuitas africæ,quã Romani tenebãt.¶ Appulsi.i.aduecti.¶ Litteras ad iugurtham mittunt,cuius rei litteras mittunt.s.ut q̃ celerrime accedat ad prouinciã.¶ Quã ocissime.i.quam celerrime:hoc est ualde:& maxime celeriter.¶ Accedat.i.ueniat.¶ Ad prouinciam.Sicuti supra dixi,ea para africæ,quam tenebant Romani,uocabaẽ prouincia,a porro,& uincendo dicta. ¶ Ille ubi accepit.Ordo est. Ille.s.iugurtha primo cõmotus metu,atq; libidine agitabaẽ diuersus,ubi pro postquam accepit homines claros uenisse contra suum inceptum quorum.s.hominum authoritatem audiuerat pollere Romæ.Cum inquit iugurtha audiuisset hoies summæ authoritatis uenisse ad se:timere cœpit.Sed tñ cum hoc timore erat iuncta libido perficiẽdi:quod semel incœperat,uidelicet:ut urbem Cirtham expugnaret:& adherbalem caperet.Cum ergo metus& libido iugurthã agitarẽt uicit tandẽ libido:atq; ita circũdato exercitu Cirthã irrũpere conatus est:sed nihil perficere potuit.¶ Pollere.i.ualere.¶ Cõtra inceptũ.i.contra conatũ suũ:uidelicet,ut cogerent eũ desistere ab incepto,& a pposito suo.¶ Metu atq; libi.Ipse declarat,& qd timeret,& qd cuperet:timebat senatũ,nisi puisset legatis:q uolebãt eum ab oppugnatione Cirthæ desistere,cupiebat aũt ipse urbẽ capere,priusq̃ ad legatos ueniret. ¶ Aduer.i.in diuersas ptes.¶ Agita.i.cõmouebaẽ. ¶ Por.i.deide ¶ Cupidi.i.cupiditate.¶ Ad inceptũ sce.uidelicet:ut Cirtham urbẽ expugnaret:& adherbalẽ capet atq; necaret.¶ Rapiebaẽ,ferebaẽ,ducebaẽ.¶ Vicit tñ in auido igenio prauũ cõsiliũ.qa deliberauit prius expugnare urbẽ,si ullo mõ posset:deinde ad legatos uenire.¶ Irrũpere.i.p uim igredi.¶ Nititur.conaẽ p oppugnationẽ igredi.¶ Maxie sperãs,sperabat iugurtha posse urbẽ:aut ui:aut dolis cape:si hostes diuiderent iter se,nec in uno loco simul oẽs pugnarẽt:sed separati urbẽ diuersis in locis defenderẽt & hoc est qd dicit.¶ Maxie sperãs:deducta manu hostiũ:aut ui:aut dolis sese casum uictoriæ luctuꝝ.¶ Deducta ma.hostiũ.i.diuisa multitudie hostiũ:q urbẽ defendebãt:uidelicet,ne i uno loco simul oẽs pugnarent nã deduco sigñat diuido.¶ Aut ui:aut dolis.i.aut p uim:aut p dolos,qa qñ simul oẽs in uno loco pugnãt:difficilius supanẽ,& difficilius decipiunẽ.Sed si multitudo diuisa ẽ:facilius & uicũẽ:& dolis decipiũẽ. ¶ Qd ubi secus pcedit.Ordo ẽ.Ille iugur.uenit in puinciã:cũ paucis eqtib⁹,ne ampli⁹ morãdo itẽderet.M.Scauꝝ,quẽ plurimũ metuebat:ubi,p postq̃ qd.i.illud secus pcedit,neq; põt efficere,id qd itẽderet.s.uti potireẽ adherbalis:priusq̃ cõuenirret legatos Sensus patet.¶ Secus pcedit.i.alr euenit.s.q̃ putabat:nã spabat posse urbẽ cape,añq̃ legatos cõueniret:sed nõ potuit.¶ Intẽderat.i.cogitauerat,& conatus fuerat,& declarat quid sit illud quod intenderat:uolebat enim priusquam legatos cõueniret cape adherbalẽ ¶ Cõueniret.i.alloq̃reẽ.¶ Adherbalis po.i.adherbalẽ caperet:& eũ in potestatẽ suam redigeret.¶ Amplius idest diutius.M.Scauꝝ,pricipẽ legationis.¶ Incenderet.i.exagitaret,irritaret.

in quis fuit:M.Aemilius Scaurus,de quo supra memorauimus,homo consularis,& tũ in Senatu potens princeps. Hi,& qd iugurthæ res in inuidia erat,simul & a Numidis obsecrati,triduo nauẽ ascẽdere,deinde breui Vticã appulsi litteras ad iugurthã mittũt:q̃ ocissime ad puinciã accedat se ad eũ ab Senatu missos.Ille ubi accepit hoies claros,quorũ authoritatẽ Ro.pollere audierat cõtra inceptũ suũ uenisse,primo cõmotus metu atq; libidine diuersus agitabatur. Timebat irã senatus,ni paruisset legatis,porro aius cæcus,cupidine ad inceptũ scelus rapiebaẽ.Vicit tñ in auido ingenio prauũ cõsiliũ.Igiẽ exercitu circũdato,sũma ui cirthã irrũpere nitiẽ,maxime sperãs,deducta manu hostiũ,aut ui aut dolis sese casũ uictoriæ luctuꝝ.Qd ubi sec⁹ pcedit,neq; qd intẽderat efficere põt,ut prius q̃ legatos cõueniret.Adherbalis potiretur:ne amplius morando Scaurum,quem plurimum metuebat,incenderet,cum paucis equitibus,

ASCE. ¶ IN QVIS p in qbus.i.inter quos fuit.M.æmilius Scaurus,de quo memorauimus supra:ex̃ns hõ consularis & tñ.i.tũc priceps potẽs in senatu(pricipẽ alicuius collegii galli uulgo decanũ aut pricipalẽ uocãt)hi ascẽdere nauẽ triduo.i.itra tris dies postq̃ ad legationẽ designati fuerãt, hoc aũt tã mature fecerũt:q res iugurthæ erat in inuidia.i.odio:multi.n.moleste ferebãt q legatis ro.nõ paruisset,simul.i.& insup,obsecrati.i.p sacra rogati erãt a numidis.s.legatis adherbalis.¶ Deinde postq̃ ascẽderãt nauẽ:ipsi appulsi.s.a uẽtis:hoc est aduecti,ubi notabimus imperitiã eoꝝ q dicunt appulit aut

Appulsus applicuit.p appulsus & applicit⁹ ẽ:sunt n.a.ffiua:uñ recte dixit maro æne.iii.Hinc me digressũ uris deus appulit oris.Et comicus aũum appulit ad scribẽdũ)uticã.i.ad ciuitatẽ illã africę(quã ro.tenebãt & ubi Cato minor sibi mortẽ cõsciuit:uñ

Appulit postea uticẽsis dictus ẽ)mittũt lras ad iugurthã,mãdãtes sup.ut ipse accedat:q̃ ocissime.i.e uestigio uisis lris,ad puinciã.i.in eã ptẽ africæ quã deuicta carthagine ro.tenebant.(Notũ est puinciã dici q pcul a Roma uicta sit & Ipio adiecta,ad q̃

puincia in fide tenẽdã mittebanẽ iterdũ pcõsules:qd qa difficile erat:pritũ erat quotiẽs rẽ difficilẽ dicere uellẽt:puinciã difficilẽ dicerẽt:)& mãdãtes se missos ad eũ.s.iugurthã,ab senatu.s.ro.¶ Ille.s.iugurtha ubi accepit.i.intellexit:hoies claros.i.nobiles & illustres quoꝝ authoritatẽ audierat pollere.i.plurimũ posse in senatu:uenisse cõtra inceptũ suũ.i.ad ipediendũ expugnationẽ cirthæ & necẽ adherbalis:agitabaẽ primo diuersus.i.in diuersas snias:existens cõmotus metu ab romanis,& libidine interficiẽdi adherbalis.¶ Quia timebat irã senat⁹ ni paruisset.i.obtẽperauisset legatis.¶ Porro.i.sed e cõtrario aius sup.eius:cæcus cupidine.i.cupiditate:rapiebaẽ ac scelus iceptũ.i.cædẽ adherbalis.¶ Tamẽ prauũ cõsiliũ aut ppriũ aut familiariũ.s.ut incepta psequereẽ,uicit hoc est plus potuit in ingenio auido.s.uindictæ aut regni.¶ Igiẽ qa parere recusat:nitiẽ sũma ui irrũpere.i.p irruptionẽ ingredi,cirthã.s.oppidũ in quo adherbal erat obsessus,& hoc exercitu circũdato.i.undiq; circũ muros adhibito ut ex oĩ pte insultus fieret & sperãs maxime:sese inuẽturꝝ casum uictoriæ.i.saltẽ fortuitã & casualẽ uictoriã aut ui aut dolis:& hoc manu hostiũ.i.toto exercitu adherbalis,deducta.i.i diuersa loca distributa.Spabat.n.aut supaturꝝ se aliquos aut colloqo habito corrupturꝝ.qd ubi pcedit secus sup.q̃ sperarat,neq; põt efficere q̃ intẽderat:uidelicet ut potireẽ adherbalis sup.copia.(Aut potior ẽt genitiuũ regit ut diu reꝝ potiti sũt lacedæmonii

Potior cũ gtõ sed illic quoq; subaudiri uideẽ imperio.Sicut uentũ est ad Dianæ sup.ædem.Altera post Petri.sup.festũ(priusq̃ cõueniret legatos ut cũ eis negocia tractet:ne morãdo id ẽ morã trahẽdo icẽderet.s.ad irã amplius scauꝝ quẽ metuebat plurimũ.

¶ In prouincia

EI. N prouinciam dixi antea qd sit puīcia. ¶ Venit in puīciam.uidelicet Romanoꝝ ad legatos. ¶ At tametsi.Ordo est.Ac.i.& tñ legati frustra discessere cõsumpta multa orõne:tãetsi,p q̃uis graues minæ nunciabanť ei uerbis senatus,ꝙ p quia nõ desisteret ab oppugnatione,q̃uis legati ex pte senatus grauiter minarēť Iugurthæ:qa nõ desisteret oppugna re adherbalē:tñ nihil fecerunt sed frustra discesserũt. ¶ Ea.Ordo est.Italici uirtute quoꝗ mœnia defensabanť: cõfisi se se fore inuiolatos p magnitudinē po.ro.facta deditione:suadent adherbali,uti tradat se:& oppidũ iugurthæ:& suadēt, & dico fecerũt hoc,postq̃ ea sunt audita Cirthæ:paciscať tñ uitã ab eo,& dicebãt de cæteris fore curæ senatui. ¶ Qui urbē IOAN. CHRI.

ī puīciã uenit. Ac tãetsi senat⁹ uerbis miæ graues nũciabãť, qd ab oppugnatõe Cirthæ nõ desisteret, multa tñ orõne cõ sumpta, legati frustra discessere. Ea postq̃ Cirthæ audita sũt.

Italici quoꝗ præclara uirtute mœnia defendebãť cõfisi: de ditione facta, pp magnitudinē po. Ro. inuiolatos se se fore. Adherbali suadent, uti se, & oppidũ iugurthæ tradat, tãtũ ab eo uitam paciscať, de cæteris senatui curæ fore. At ille tã etsi oia potiora fide iugurthæ rebatur: tñ qa penes eosdē si aduersaretur, cogendi potestas erat, ita uti censuerãt italici deditionem facit. Iugurtha in primis Adherbalem excrutia tum necat, deide omnes puberes Numidas, atq̧ negociato res promiscue, uti quisq̧ armatus obuius fuerat interfecit,

Cirthã defendebant magna ex parte erant itali ci. Igiť hi cũ uiderēt legatos frustra discessisse: nec spē auxilii adherbali esse relictam suadent ei: ut & se & urbē iugurthæ tradat, hoc pacto: ut uitã sibi reliquat. Adherbal quamuis crederet iugur thã fidem nõ esse seruaturũ, tamen quia illi itali ci: qui hoc suadebant. Adherbali: cogere etiã po terant, ille nolens fecit, sicuti illi hortabanť, & tra didit se iugurthæ. Quo facto statim iugurtha cõ tra fidē adherbalē interfecit. ¶ Ea.i.illa res: uide licet quomodo legati frustra discessissent: re infe cta. ¶ Cõfisi. Sperabãt italici: si deditio fieret, se nihil mali passuros esse, sed fore omnino inuio latos a iugurtha, quia erant italici sub iperio ro. constituti. ¶ Tantũ ab eo uitã paciscať.i. solũ ex pacto uitam petat. ¶ De cæteris.s. reb⁹ italici di cebãt. O adherbal: si uitã seruaueris, satis est: cæ tera senatus curabit. ¶ At ille. Ordo est. At.i.sed ille fecit deditionē, ita ut italici censuerant, qa po testas cogendi erat penes eosdem, si ille aduer sarettur tametsi pro q̃uis ille rebať, omnia potio ra fide iugurthæ. Adherbal quãuis de fide iugur thæ dubitaret, uidelicet illum nõ seruaturũ id qd ꝓmitteret, tamen quia uidebat fore, ut si nollet, cogereť p uim ab ipsis italicis. tradidit se & urbē iugurthæ. ¶ Tametsi omnia potiora fide iugur thæ rebať.i.q̃uis putabat oia esse meliora q̃ fidē iugurthæ. Videbat adherbal, se nihil peius facere posse: q̃ se fidei iugurthæ cõmittere quia sciebat illum nõ esse seruaturum fidē. ¶ Penes eosdem .i.apud eosdem.s.italicos: quia si noluisset adher bal tradere se: & urbē iugurthæ, sicuti uolebant, ipsum coegissent uel ipsi urbē tradidissent. ¶ Ne cat, interficit. Dicit quid fecerit iugurtha postq̃ adherbal ei urbem tradidit, primo ipsum adher balem interfecit, deinde omnes Numidas adul tos & negociatores, q armati defenderant urbē. Italicos seruauit, qa timebat Romanos. ¶ Om nes puberes.i.adultos. Puberes dicunť, qui ad eã ætatem uenerunt: ut iam primam barbæ lanuginē emittãt. ¶ Omnes Numidas, uidelicet. qui habitabant Cirtham. Nam Cirtha est ciuitas Numidaꝝ. ¶ Nego.qui nõ erant ciues: nec incolæ Cirthæ: sed aduenæ & peregrini: qui tamen & ipsi urbem defensauerãt. ¶ Promiscue.i.mixtim.pariter: sine dñia qa sic peorinos sicuti incolas necauit. ¶ Vti qsq̧ armatus fuerat sicuti qsq̧ armatus sibi restiterat in expugnatione urbis.

EVENIT in prouinciam.s.romanoꝝ cum paucis equitibus. ¶ Ac tametsi hoc est q̃q̃ graues minæ idest cõminatio nes nunciabantur per legatos, uerbis hoc est decreto & ex sentẽtia senatus, ꝙ idest qa ipse iugurtha nõ desisteret ab op pugnatione cirthæ.tñ multa oratione cõsumpta hoc est frustra habita dũ incœpti rõnem & causas friuolas adduceret iugurtha: legati.i.qui missi erant frustra hoc est ad nullũ cõmodũ (ut legati hic sit participiũ, aliter enim nõ reciperet ad uerbiũ: nec coharet frustra apte cũ discessere: non.n.frustra discessere hoc est abiuerũt Romã. ¶ Postq̃ ea sunt audita cir thæ: italici (quos prius togatos dixerat: & ex snia soldi ciues diximus, ubi malim ro.dictos.) quoꝗ uirtute defendebanť ab expugnatione mœnia, confisi hoc est sperantes deditione facta.i.si facerent deditiõem se se fore.i.futuros eē inuiola tos.i.nõ esse uiolandos ab iugurtha, propter magnitudinem populi romãi suadent adherbali: uti.i. ut tradat iugurthæ se & oppidum. paciscatur.i.ex pacto præuio recipiat ab eo, tãtum.i.dũtaxat uitã.i.salutē. & dicebant curã senatui fore.i. senatũ habituꝝ curã de cæteris.s. rebus eius ut de regno. ¶ At.i.sed ille.s.adherbal tametsi rebatur.i. opinabať omnia sup.esse potiora.i.firmiora & meliora: fide idest fidelitate iugurthæ: tamen quia potestas cogendi erat penes eosdē.s.ita licos si aduersareť.i.contradicere uellet. (Queras unde illic italici. Rñdeam ex prouincia post diuisionem regni p lega tos cirthæ quasi pro præsidio impositi) facit deditionē ita uti itali cēsuerãt.s.seruata & recepta uita. ¶ Iugurtha facta deditione & oppido occupato, necat in primis idest ante cæteros: adherbalem: excruciatum idest pœnis affectum pris us quod se ueritum ante significauit, in quo etiam immanitas iugurthæ notatur, qui pœnas cum sanguine poscit. dein de interficit omnes puberes.i.pubescentes promiscue.i.cõfuse & sine discrimine numidas.i.de regno numidiæ, atq̧ ne gociatores.i.mercatores & operarios externos, uti.i.ut uel secundum quod quisq̧ fuerat obuius.i.occurrerat armatus idest in armis: ergo per legem a contrario sensu inermibus pepercit: an tamē italicis ex hoc loco non constat.

ASCE.

Quisq̧ ei possid uo

IOAN. CHRI. ¶ QVOD postq̃. Cum(inquit) Romæ cognitũ esset: qd fecisset Iugurtha: uidelicet quomodo Cirthã p deditionẽ accepisset, & cõtra fidẽ adherbalẽ regẽ necasset, & cædẽ ingentẽ hoium perpetrasset: senatus tractare cœpit, qd de ipso faciendum esset. Fautores iugurthæ, ne aliquid decerneret elaborabãt tẽpus: & gratia: & cõtentione quantũ poterat, trahebant, & atrocitatẽ facti iugurthæ mitigabãt. Quod post. Ordo est. idẽ illi ministri regis seruiebãt: atrocitatẽ facti iterpellando, & trahendo tẽpus sæpe gratia interdũ iurgiis. ¶ Postq̃ qd. i. illud est cognitũ Romæ: & postq̃ res cœpit agitari in senatu. ¶ Agitari. i. tractari, discuti. ¶ Minist. i. fautores, q corrupti erãt pecunia. ¶ Interpellando. i. impediẽdo, interpellare ꝓprie est mediã alterius orõnẽ uel actionẽ interrũpere. ¶ Sæpe gratia, qa nonnũq̃ fautores regis senatores priuatim benigne & suppliciter rogabant: ut amore, gratia sui: nihil cõtra iugurthã decernere uellẽt. ¶ Interdũ iurgiis. i. cõtẽtionibus. quia fautores regis aliqñ nõ priuatim: sed publice i senatu cãm iugurthæ defendebãt, apte resistẽtes his: qui aliquid cõtra iugurthã dicebãt esse decernẽdũ. ¶ Trahendo. i. ꝓlongãdo: plarãdo. ¶ Atrocitatẽ. asperitatẽ: inuidiã. nihil. n. tam asperũ: & tã graue est, quod diuturnitate tpis leue: & molle nõ fiat ¶ Ac nisi: ordo ẽ. ꝓfecto ois inuidia foret dilapsa ꝓlatãdis cõsultationib⁹ tãta erat uis grãæ & pecuniæ, regis nisi. C. Mẽmius designatus tribunus plebis, appositiue: uir acer: & infestus potẽtiæ nobilitatis: docuisset populũ ro. id agi, ut scelus cõdonaret iugurthę per paucos factiosos. Tri. plæ. primũ creati fuerũt ad defensionẽ plæbis cõtra uim cõsulũ. & nobilitatis, hoium tribunoꝝ magna erat potestas adeo: ut si totus senatus aliqd decerneret, solus tribunus plæ. intercedẽdo illud impedire posset. Cum ergo. C. Mẽmius tribunus plæ. designatus uideret maiorẽ partẽ senatus & nobilitatis ita corruptã: ut scelus iugurthæ impunitũ relinqueret, ppl̃m ad cõtionẽ uocauit: & ei exposuit: q. ẽadmodũ p paucos potẽtes & amicos iugurthæ, id tractaret: ut scelus iugurthæ ipunitũ teliqueret. Quo factũ est: ut senatus ppl̃m timẽs: statim decerneret: ut cõsul cũ exercitu in afficã mitteret: contra iugurthã. Et hoc est qd dicit. ¶ Tribunus plæ. designatus. i. electus & creatus. Nõdũ. n. inierat magr̃atũ, sed tãtummõ creatus erat tribunus plæ. ¶ Acer. i. fortis, & uehemẽs. ¶ Infestus potẽtiæ nobilitatis. i. & aduersus: & cõtrarius potẽtiæ nobiliũ. Mẽmius moleste ferebat tãtã eẽ potẽtiã senatus ut ꝓuincias regeret & totã rẽp. p arbitrio suo gubernaret: iõ erat aduersus & inimic⁹ potẽtiæ nobiliũ. ¶ Id agi. i. tractari. ¶ Iugurthæ scelus cõdonaret. i. ut iugurthæ scelus nõ puniret: nã scelus dr̃ cõdonari: qñ ipunitũ relinquit. ¶ Omnis inuidia ꝓlatãdis cõsultationibus dilapsa foret. Vnũquodq; scelus: qñ recens est, atrox & indignũ punitione dignũ ur̃: sed si in longũ punitio differt atq; ꝓtrahit. p diuturnitatẽ tpis atrocitas sceleris & inuidia minuitur. Fautores igit & amici iugurthæ: quotiẽs in senatu de ipso agitabat: dabãt opam, ut nihil decerneret, sed in aliud: atq; in aliud tempus differet: & ita tẽpus deliberationis ꝓlõgãdo sensim atrocitatẽ facti iugurthæ & iuidiã minuebãt. ¶ Ois inuidia. i. odiũ. ¶ Prolatãdis cõsultationibus. i. prolõgandis: & ꝓtrahẽdis deliberationibus. ¶ Dilapsa foret. i. effugisset.

Quod postq̃ Ro. cognitũ, & res in senatu agitari cœpit, idẽ ministri regis iterpellãdo, ac sæpe gratia interdũ iurgiis trahẽdo tẽpus atrocitatẽ facti leniebãt, ac ni. C. Mẽmius Tri. Plæ. designatus uir acer, & infestus potẽtiæ nobilitatis. Populũ Ro. edocuisset, id agi, ut p paucos factiosos iugurthæ scelus cõdonaret, ꝓfecto ois inuidia in ꝓlatãdis cõsultationibus dilapsa foret. Tãta uis gratiæ, atq; pecuniæ regis erat. Sed ubi senatus delicti cõsciẽtia populũ timet, lege Sẽpronia prouinciæ futuris Consul. Numidia atq; Italia decretæ sunt. Consules declarati. P. Scipio Nasica. L. Calphurnius Bestia. Calphurnio Numidia. Scipioni italia obuenit. Deinde exercitus, qui in Afrcam portaretur: scribitur:

Prouinciæ per quos regebant ¶ Sed ubi, ordo est. Numidia atq; italia ꝓuinciæ decretæ sunt futuris cõsulibus: lege Sẽpronia: ubi p postq̃ Senat⁹ timet populũ cõscientia delicti. ¶ Prouiciæ po. ro. gerebãt, aliæ p cõsules, uel ꝓcõs. aliæ p ꝑtores: digniores ꝓuiciæ gerebãt p cõsules. Sẽpronius Gracchus cõsul legẽ tulerat, ut italia & Numidia ꝓuinciæ regerent p cõsules. Quũ ergo senatus itelligeret ppl̃m p. C. Mẽmiũ tribunum plæ. eẽ cõmotũ timere cœpit: & statĩ decreuit sm legẽ Sẽproniã, ut q pxime cõsules electi eẽnt: Italiã & Numidiã ꝓuincias regẽdas haberẽt. ¶ Cõsules declarati sũt. P. Sci. Nasica & L. Calphur. Bestia: hi ꝓuicias iter se ptiti sũt. Calphurnio Nũidia. Scipiõi italia p sortẽ euenit. ¶ Delicti cõsciẽtia: nã qa senat⁹ sciebat se peccasse ꝓpea timebat ppl̃m. Sciebat. n. senat⁹ ptẽ maiorẽ a iugurtha eẽ corruptã, & iõ nõ puniri scelus ei⁹ queadmodũ & iustitia & dignitas po. ro. exigebat. Et hoc erat delictũ. ¶ Decretę. i. deliberatæ. ¶ Deide exerci. oñdit q̃ta celeritate ꝓuiderit senat⁹ cõtra iugurthã postq̃ timere cœpit ppl̃m. ¶ Portaret. i. nauib⁹ ueheret p mare, nã mare diuidit africã ab Italia.

ASCE ¶ QVOD postq̃ Romę. Cõmemorat qd subsecutũ sit & Romæ agitatũ post tã imanẽ adherbalis necẽ: dicẽs. ¶ Q d. s. adherbalẽ facta deditiõe iniqssime cũ multitudine ciuiũ occisum eẽ ab iugurtha aut iussu eius postq̃ cognitũ est Romæ & res cœpit agitari. i. disputari in senatu hoc est cœpunt senatores disqrere qd cõtra iugurthã faciẽdũ decernerẽt, iidem ministri. i. fautores inseruiẽtes regi. s. iugurthæ, interpellãdo. i. interrũpẽdo cõsultationẽ aut orõnẽ de ultione iugurthæ occeptã, ac trahẽdo. i. ꝓtrahẽdo tps & pendinãdo: sæpe gratia & fauore, & interdũ iurgiis, leniebãt aut lenibãt. i. mitigabant & mulcebãt attrocitatẽ facti. i. inuidiam & irã sumptã in iugurthã ob atrocitatẽ facti eius. ¶ At. i. sed ni hoc est nisi C. Mẽmius designatus. i. in ꝓximũ annũ ꝓnũciatus Trib. plæ. existẽs uir acer & infestus hoc est uim inferẽs & obsistẽs potentiæ nobilitatis. i. nobiliũ edocuisset populũ R. id agi hoc est prætendi: ut scelus cõdonaret. i. ignosceret & remitteret iugurthæ: per paucos factiosos. s. potentes de eius factione: profecto hoc est reuera, omnis inuidia foret. i. fuisset: dilapsa hoc est ex animis olum lapsa & ita periisset: in ꝓlatandis hoc est differendis cõsultationibus. i. dum cõsultatiões factæ in senatu de eo totiens proferunt. ¶ Tanta hoc est tã ingens erat uis. i. magnitudo & potentia, gratia hoc est fauoris atq; potẽtiæ regis. s. iugurthæ. Id autẽ p modũ acclamationis dicit. ¶ Sed ubi hoc est postq̃ senatus timet populum. i. tumultũ & seditionẽ populi, conscientia. i. propter cõscientiã delicti. s. iugurthæ qd sibi notũ eẽ sciebãt & ita ad se ptinere ut id uindicet: ideo sup. ꝓuinciæ uidelicet italia q̃ erat cõseruãda: & numidia quæ erat in ptãtem romanã redigẽda, sũt decretæ. i. decreto designatæ, futuris cõsulibus, & hoc lege Sẽpronia. i. p legẽ quã Sẽpronius tulerat: ut si qñ bellũ timeretur cõsules futuri in prouincias destinarent: ideo aũt futuri, ut interea apparatũ bellicũ instruerent. ¶ Cõsules sunt declarati. i. ꝑconis uoce post comitia in futurũ annũ ꝓnunciati. s. ¶ P. Scipio Nasica: ¶ Et. Lu. Calphurni⁹ Bestia. ¶ Numidia obuenit. i. sorte data est aut contigit Calphurnio. s. Bestiæ cognominato: & Italia obuenit Scipioni. s. Nasicæ. ¶ Deide describit exercitus. s. a cõsulibus, qui portaret. s. nauibus. i. ueheret in africã. s. in numidiã quæ est pars africæ.

IOAN. CHRI

ℭ STIPENDIVM, stipendiū dicit̄ merces & p̄miū militare. ℣ Vsui.i.utilitati. ℣ Decernūt.deliberant̄, statuūt. At iugurtha.ita quidē senatus decreuerat: ut cōsul cū exercitu cōtra iugurthā in africā iret. ℣ Sed iugurtha cū hoc intellexisset filiū suū, & duos familiares legatos misit ad senatū.ordo est. At iugurtha mittit filiū & duos familiares cū eo legatos ad senatū nuncio accepto cōtra spē.quippe p̄ qa cui hæserat in aio, oia uenū ire Romæ. ℣ Cōtra spē nuncio accepto.i.cū nunciū accepisset cōtra spē.qa nō sperabat iugurtha q̄ senatus cōtra se exercitū mitteret, qa hoc fixū hēbat in aio: q̄ oia Romæ eēnt uenalia, i.oia Romæ uēderent̄. Cū ergo iugurtha hoc haberet in aio: q̄ oia Romæ uēderētur, sperabat se pecunijs posse redimere impunitatē sui sceleris; qa Adherbalē primo regno spoliauerat: postea iterfecerat. Sed ubi uidit senatum decreuisse, ut exercitus cōtra se mitteret̄, statim legatos ad cū misit. ℣ Cui hæserat in aio.i.cui fixū erat in aio. Et qd erat fixū: hoc quod sequit̄: uidelicet omnia uenū ire.i.oia uēdi Romæ. ℣ Venū ire.i.uenire hoc est uendi. ℣ Hisq̄, ordo est. E præcepit his.s. legatis: ut ipsi aggrediant̄ omnes mortales pecunia uti p̄ sicut præcepit illis.s.legatis, quos miserat.s.Romanis, interfecto Hiempsale. Iugurtha totā suā spem habebat in pecunia sua: & auaritia Romanoꝝ nobilium. Dicit ergo iugurtha sicuti qn̄ Hiempsalē interfecit, legatis quos Romam misit p̄cepit: uti corrūperēt pecunia quoscunq̄ ciues nobiles possent: sic et præcepit his legatis, quos nūc misit. ℣ Omnis mortales aggrediāt̄ pecunia.i.omnes hoies pecunia corrūpere temptēt. ℣ Qui ordo est. Senatus est cōsultus a Bestia cōsule: ne.i.an placeret legatos iugurthæ recipi mœnibus: postq̄ qui.i.illi aduentabāt. Romam. Bestia consul cū audiuisset legatos iugurthæ Romā appropinquare. Senatū conuocauit,

stipendiū alia: quæ bello usui forent, decernūt. At iugurtha contra spē nuncio accepto, qppe oia, cui uenū ire Romæ in aio hæserat, filiū & cū eo duos familiares ad senatū legatos mittit. Hisq̄ uti illis quos Hiempsale interfecto miserat p̄cepit, omnis mortales uti pecunia aggrediant̄. Qui postq̄ Romā aduētabant, senatus a Bestia consultus est, placeret ne legatos iugurthæ recipi mœnibus. Hiq̄ decreuere ni regnū, ipsumq̄ deditum uenissent, uti diebus in proximis decem italia decederent. Consul Numidis ex Senatus Decreto nūciari iubet, ita infectis rebus illi domū discedūt. Interi Calphurnius pato exercitu legit sibi hoies nobiles, factiosos, quoꝝ authoritate, q̄ deliquisset munita fore sperabat, in qb⁹ fuerat Scaur⁹, de cuius natura & habitu supra memorauimus. Nā in cōsule nr̄o multæ bonæq̄ artes ai & corpis erāt, quas ois auaritia præpediebat, patiens laborū,

& eū rogauit: an placeret, q̄ legati iugurthæ inter urbē reciperent̄. Senatus decreuit: q̄ nō reciperent̄ inter urbē. nisi uenissent, ut regnū iugurthæ & ipsum iugurthā traderent & dederent po.Ro. q̄ si uenissent propter hoc, spacio decē dierum ab italia recederēt. ℣ Aduētabant.i.appropinquabāt. ℣ Cōsultus.i. rogatus. ℣ A Bestia. L. Calphurnius Bestia consul erat, ut antea dixit. ℣ Mœnibus.i.inter mœnia. ℣ Neq̄.s.Senatores. ℣ Ipsum.s.iugurthā. ℣ Deditū: dedere est tradere. ℣ Ex Senatus decreto nunciari iubet.i.Cōsul iubet, ut legatis nunciet̄, quēadmodū decreuisset Senatus. ℣ Infectis.i. nō perfectis. ℣ Interim.dū legati iugurthæ in africam redeunt. Calphurnius Bestia cōsul exercitu p̄parato, elegit hoies nobiles & potentes, quos secū ducat in africā & in Numidiā: & ideo nobiles & potētes elegit, ut si qd minus laudabile fecisset, eoꝝ authoritate tegeret̄. ℣ Parato.i.præparato. ℣ Legit.i.elegit. ℣ Factiosos.i.potentes, factiosi dicunt̄ q multos habent sui studiosos: & cōplures sibi adhærentes. Quoꝝ authoritate: quæ deliquisset munita fore sperabat. Sic.n. solet euenire, ut si quis sociū habeat magnū aliquē & potētē, ueꝛ etiā si male faciat: tn̄ toleret̄: & recte factū putet̄ p̄p authoritatē potētis illius uiri, quē habuit sociū. ℣ Munita.i.tecta. ℣ Supra memorauim⁹. Nā supra mores Scauri descripsit ℣ Memorauimus.i.diximus. Nam uere dico q̄ Calphurnius Bestia homines potentes elegit: quos secum duceret: ut si quid peccasset: eorum authoritate se defenderet. Quia ipse consul habebat quidem multas uirtutes: sed habebat uitiū auaritiæ, quo uitio omnes uirtutes impediebantur: & ideo facile peccare poterat: ac propterea se potentibus uiris muniuerat. ℣ Artes idest uirtutes. ℣ præpediebat idest impediebat. ℣ Patiens laborum scilicet erat.

Dedere

ASCE.

ℭ ET stipēdiū.i.p̄ciū militare, & alia q̄ forēt usui bello.i.ad bellū: decernunt̄.s.a senatu ipso cōsuli. ℣ At iugurtha accepto nūcio cōtra spē.i.cōtra id qd sp̄auerat, qppe.i.utpote cui hæserat.i.fixū & oio exploratū erat in aio: oia ire uenū.i.ut uēdāt.i.oia eē uenalia Ro. & tn̄ intellexerat quosdā sibi hostes & decretū i se factū, mittit filiū.s. suū & cū eo duos familiares legatos.i. caduceatores (quos uulgus ambasiatores uocat) Et ipse p̄cepit his.s.filio & legatis illis familiarib⁹ suis: uti.i.quēadmodū sup. p̄cepat illis quos miserat.s.Romā, iterfecto hiēpsale.i.postq̄ hiēpsal erat iterēptus: uti.i.ut aggrediātur.i.adoriāt̄ q̄si ex isidiis, ois mortales.i.oēs hoies, pecunia.i.donis pecūiariis. ℣ Aggredimur p̄prie ui ut terribilia, adorimur clā & ex isidiis. Quia uero difficile ē i tali re quēlibet pecūia cape, iō aggrediāt̄ dixit. Sane adnotabim⁹ nō eē de necessitate accusatiuū tertiæ exire in is licet genitiu⁹ id hēat. sed id tūc fieri decēter qn̄ dubitari possit an alteri⁹ sit casus: iō q̄ ubi actūs addit̄ in is poti⁹ exibit in es ut ois mortales. ℣ Qui postq̄ Ro. aduētabāt. Proseq̄t̄ cœptā historiā de legatis missis ab iugurtha docēs q̄ō exclusi sint, ut patebit ex hoc ordie. ℣ Qui.s.legati iugurthæ postq̄ aduētabāt.i.ueniēdo accedebāt ro. senatus ē cōsultus a bestia.s.L. calphurnio: placeret ne.i.an placeret legatos iugurthę recipi mœnib⁹.i.itra mœnia. ℣ Et hi.s.senatores (cū pri⁹ senatū dixisset ad significatū respexit) decreuere ut legati (nisi uenissent deditū.i.dedituri i p̄tatē po.ro. Est āt supinū uerbū deditū) regnū.s.nūidię & ipsū iugurthā) decederēt italia (ubi decedo gr̄a p̄positiōis ablatiuo cōstruit̄) i decē dieb⁹ p̄ximis.i.itra decē dies p̄xios. ℣ Cōsul iubet.s.iferiorib⁹ magr̄atib⁹, nūciari.s.ut decedāt ex italia: ex decreto senat⁹, & ita illi.s.legati discedūt domū.i.i regionē suā: reb⁹.s.iugurthæ, infectis.i.n̄ factis, hoc ē nemie plargitiōes corrupto qa nō fiebat cōueniēdi p̄tās. ℣ Interi dū legati i uia eēnt. ℣ Calphurni⁹.s.cōsul: pato.i.cōstituto & p̄misso sibi exercitu: legit hoc ē delegit hoies no.i.claros militia & factiosos, quoꝝ authoritate, qa plimū poterāt: ipse sp̄abat ea q̄ deliqsset in bello gerēdo, fore.i.futura eē munita.i.tecta. Vbi si uallæ credim⁹, munita nomē ē, qa fore p̄ticipiis n̄ datur. p̄ōt aūt nomē eē qa d̄r munitior & munitissim⁹. ℣ In qb⁹ hoc ē iter quos factiosos fuerat scaur⁹: de cuius natura & habitu.i.affectu & dispositiōe aut igenio, nos mēorauim⁹ supra hoc ē pri⁹. ℣ Nā mul. & bo.ar.ai & cor.erāt i cō.nr̄o.s. calphurnio, & ita poterat & cōsultar̄ pruḋēter ac facer̄ mature & fortiter, sed n̄ fecit: uñ addit. q̄s.s. bonas artes ois: auaritia p̄pediebat.ne.s.oparent̄ b̄n̄ & fortiter. Docet q̄s artes hēbat. qa erat patiēs laboꝝ hoc ē b̄n̄ tollerans labores.

Aggre. dior

adorior

Regula

cōcetus

Decedo

IOAN. CHRI. Cōmeatus ℂ ACRI.i.uehemēti. Belli haud ignarus.i.peritus belli. ⁋ Firmissimus.i.fortissimus. ⁋ Sed legiones. Dicit quō exercitus in africā transuectus sit. ⁋ Igit.s.postq̄ exercitus in africā traductus est. ⁋ Cōmeatibus.cōmeatus dñr, ea q̄ ad uictū sunt necessaria, uulgo uictualia nūc appellant. ⁋ Sed ubi iugur.ita q̄dē Calphurnius Bestia consul cū exercitu Numidiā igressus multos hoīes & aliquot urbes cœpit. Sed iugurtha ubi hoc itellexit legatos ad cōsulē misit, q̄ illū pecūia corrūperēt, & aspitatē ac difficultatē belli ei mōstrarēt: quo icō stati aius ad auaritiā prius mutat⁹ ē. Ordo: est: sed aius æger auaritia facile ē cōuersus ubi p postq̄ iugurtha cœpit tēptare.s.cū pecūia p legatos: & cœpit oñdere aspitatē belli, q̄d administrabat. ⁋ Pecūia.i.cū pecūia. ⁋ Tēptat.i.expiri.

acri ingenio, satis prouidēs, belli haud ignarus, fortissimus cōtra pericula & insidias, sed legiones p italiā Rhegiū, atq̄ inde Siciliā: porro ex Sicilia in africā trāsuectæ sunt. Igitur Calphur. in initio paratis cōmeatibus acriter Numidiā aggressus ē, multos mortales & urbes aliquot pugnādo cœpit. Sed ubi iugurtha p legatos pecunia tentare, belliq̄, q̄d administrabat aspitatē oñdere cœpit: aius æger auaritia, facile cōuersus est, cæterq̄ socius & minister oium consilioꝝ assumit Scaurus, qui tāetsi a principio plærisq̄ ex factione eius corruptis acerrime regē ipugnabat, tñ magnitudine pecuniæ a bono honestoq̄ i prauū abstractus est, Sed iugurtha primū belli tātūmō morā redimebat, existimās sese aliquid interim Romæ pcio aut gratia effecturū. Postea uero quam participem negocii Scaurum accepit, in maximā spē adductus recuperandæ pacis, statuit cū eis de oibus pactionibus præsens agere. Cæterq̄ interea fidei causa mittit a consule Sextius quæstor in oppidum iugurthæ Vaccam,

⁋ Administrabat.s.cōsul. ⁋ Aius.s.cōsulis. ⁋ Aeger.i.infirm⁹. ⁋ Auaritia.i.pp auaritiā. ⁋ Cæterq̄ cōsul accepit sibi sociū M. Scaurq̄, ut oia ex cōsilio & authoritate ei⁹ faceret. ⁋ Qui tāetsi: ordo ē, q̄.s.Scaurus: tñ ē abstract⁹ a bono & ho. ad prauū magnitudine pecuniæ: tāetsi p q̄uis ille acerrime ipugnauerat regē a pricipio plærisq̄ ex factiōe ei⁹ corruptis. Quāuis (inq̄t) Scaurus a pricipio regē ipugnasset, & cū multi ex factiōe ei⁹ corrupti eēnt: ipse tñ corrūpi nō potuisset: tñ nūc ipse quoq̄ magnitudine pecuniæ simul cū cōsule corruptus est: & a iustitia atq̄ hōestate ad prauitatem deductus est. ⁋ A principio: uidelicet qñ Adherbal rex Romā uenit: & de iugurtha i senatu cōquæstus est. Tūc.n. Scaurus cōtra iugurthā i senatu sniam dixit, eūq̄ ueheméter impugnauit: plærisq̄ ex factiōe eius corruptis: Tūc multi ex factione Scauri corrupti fuerūt a rege iugurtha uel a legatis, sed Scaurus ipse corrūpi nō potuit. ⁋ A bono.i.recto & iusto. ⁋ Ad prauū.idest ad prauitatem & iniustitiam. ⁋ Abstractus.i.deductus. Sed iugurtha: iugurtha a principio solūmō querebat hoc q̄uō bellū ptraheret: nec copiā pugnādi hostib⁹ faceret, q̄a se iferiorē eē itelligebat ut si p̄lio uictus eēt: regnū amitteret. Ergo a principio in hoc tñ elaborabat, ut bellū ptraheret, & pugnā subterfugeret. Sed postea q̄ Scauq̄ pecunia corrupit: atq̄ illū negocii pticipē fecit: sperare cœpit se pacē cū Ro. habere posse. nā consul oia faciebat ex cōsilio Scauri sūmæ authoritatis uiri Scauro igit pecūia corrupto quū rex de pace spare cœpisset, statuit ad cōsulē ire, & pñs cū eo & Scauro tractare de oib⁹, q̄ ad pacē ptinebāt. ⁋ Tñmō belli morā redimebat.i.solūmō bellū ptrahebat & plōgabat: pugnā subterfugiēs. ⁋ Precio.i.pecunia. ⁋ Participē negocii. Scauq̄ accepat.i.postea q̄ Scaurū pecunia corruperat: & negocii pticipē fecerat. ⁋ Recuperādæ pacis quā amiserat bello sibi a Ro. illato. ⁋ De oibus pactionibus.i.pactis: q̄ ad pacē ptinebāt. ⁋ Agere tractare cū eis.s.cū cōsule Calphurnio Bestia & Scauro socio & participe oium cōsilioꝝ cōsulis. ⁋ Cæterq̄ inte. unde q̄ dicat: cōsul pecūia corruptus a iugurtha, pacē ei se daturq̄ eē pmiserat, si iter se cōuenirēt. sed ut cōmode de pace tractare iuicē possent necesse erat, ut ambo in colloqū uenirēt. Igit cōsul: ut iugurtha ad se i castra ueniret, Sextū q̄storē suū misit i Vaccā: ubi erat iugurtha cā fidei, pota ut fidē iugurthæ daret q̄ sine piculo ad cōsulē i castra uēiret. Nā iugurtha nō uenisset ad cōsulē: nisi data ei fides eēt a cōsule: p quā tutus ad eū iret. Hac igit de cā: cōsul Sextū q̄storem in urbem Vaccam misit, uidelicet ut fidem iugurthæ daret: sed tamē simulauit se alia de causa consul mittere quæstorē. Finxit.n. se mittere quæstorē: ut frumentū acciperet: q̄ legatis iugurthæ iperauerat, q̄ ad

Quæstores se uenerāt hoc āt iō simulauit, ne q̄s itelligere posset, cōsiliū suū, & ne q̄s dephēdere posset illū a iugurtha pecūia eē corruptū. ⁋ Fidei cā: uidelicet ut iugurthæ fidē daret, & pmitteret illū tutū & inuiolatū fore: si ad consulem in castra ueniret. ⁋ Quæstor: quæstores dicebant, qui præerāt pecuniæ publicæ, siue urbani puinciales eēnt, q̄rendis pecuniis nominati.

ASCE. ℂ ET acri ingenio: & satis prouidēs, & haud ignarus belli, & fortissimus cōtra pericula & insidias. ⁋ Sed quasi dicat ut

Rhegiū rhegini ad historiā redeā: legiones.s. Romanæ sup. missæ sunt rhegiū: ad illud oppidū Calabriæ (dictū a græco ρηγνυμι rhegnymi.i.abrumpo q̄ illic italia ab Sicilia dirupta est. Et inde dñr ciues rhegyni, cum a regio oppido Galliæ cisalpinæ italis

Regienses dicant regiēses (& trāsuectæ, inde.i.rhegio in Siciliā, porro: sed deinde trāsuectæ sunt ex Sicilia in africā. ⁋ Igit Calphurnius cōsul, paratis.i. cōparatis in initio cōmeatibus.i. ad uictū exercitus necessariis aggressus ē acriter numidiā, & cœpit pugnādo multos mortales.i.hoies: & aliquot urbes.i. oppida. ⁋ Sed ubi iugurtha cœpit tētare.s.aium cōsulis, pecūia p legatos.s.missos, & oñdere asperitatē.i.difficultatē belli q̄d administrabat: aius.s. Calphurnii æger.i.imbecillis, auaritia.i. pp auaritiā: ē cōuersus facile.s.ad pecuniā & in sniam iugurthæ. ⁋ Cæterq̄.i.sed scaurus assumit socius & minister oium cōsilioꝝ.s.cōsulis: q.s. Scaurus tametsi impugnabat regē acerrime a principio: plærisq̄ ex factiōe eius corruptis.i. cū tñ plæriq̄ eēnt corrupti q̄ erāt ex factiōe hoc est conspiratiōe eius cōtra fautores iugurthæ. tñ abstractus est.i. tādē a bono & hōesto, in prauū.i.in malū & inhonestū. uidelicet ius & æquū pecunia uēdere & nō ulcisci parricidā & incubatorē talē magnitudine pecuniæ hoc est pp magnitudinem pecuniæ. ⁋ Sed iugurtha redimebat.s. a cōsule & cæteris fautoribus tantūmodo morā: hoc est dilationem belli, existimans.i. arbitrās se esse facturq̄ interim dū bellū suspenderet, romæ aliquid.s. quod esset in rem suā pcio aut gratia hoc est fauore & pcario. uero pro sed postea q̄ accepit.i. intellexit Scaurum participem negocii.s. quod cum consule hēbat, ipse adductus in maximam spem pacis recuperādæ cum Romanis: statuit hoc est cōstituit & decreuit agere cum eis.s. cōsule & Scauro de oibus pactionibus.i. rebus cum eis paciscendis: præsens hoc est corā & in præsentia eoꝝ. uel cū esset psens. ⁋ Cæterq̄ Sextius uir ille Romanus: q̄stor.i. de ordine q̄storꝝ q̄ uulgo receptores dicunt. mittit interea causa fidei.i. ut de fidelitate sua fidem hoc est credulitatē faceret: a cōsule.s. calphurnio, in oppidum iugurthæ.i. quod iugurthæ in diuisione assignatum erat: uaccam.s. nomine.

CVIVS rei ſpẽs erat ac.fru.Cõſul palã oſtẽdit oibus ſe mittere q̃ſtorẽ,ut frumẽtũ accipet:qđ antea legatis iugurthę IOAN.
imperauerat corã oibus,ſed rñ illũ miſit cã fidei,nolebat.n.cõſiliũ ſuũ oibus paucis exceptis eẽ occultũ. Cuius rei:ui CHRI.
delicet:q̃ q̃ſtor miſſus eẽt in urbẽ Vaccã. Spẽs.i.color:appetebat.n.q̃ q̃ſtor miſſus eẽt pp frumẽtũ accipiẽdũ:cũ reuera miſſus eẽt pp fidẽ Iugurthæ pſtãdã. Quod Cal.palã le.ĩpe.qm̃ deditiõis mora ĩduciæ agebãt.Iugurtha p legatos ſuos cõſuli Calphurnio mõſtrauit ſe deditionẽ eẽ facturũ.Sed interea donec deditionẽ faceret a cõſule petebat inducias:qb⁹ cõſul cõceſſit ſub hac cõditiõe,ut certã q̃titatẽ frumẽti Iugurtha daret:& hoc eſt q̃đ dicit. Tñ hæc oĩa cõpoſita erãt ficta

cuius rei ſpẽs erat acceptio frumenti,qđ Calphurnius palã legatis impauerat:qm̃ deditiõis mora induciæ agitabant. Igit̃ rex uti cõſtituerat,in caſtra puenit,ac pauca p̃ſenti cõſilio locutus de inuidia facti ſui,atq; uti in deditionẽ acciperet̃:reliqua cũ Beſtia & Scauro ſecreto trãſegit. Deinde poſtero die quaſi p Satyrã legẽ ſentẽtiis exq̃ſitis in deditionẽ accipit̃,ſed uti p cõſilio impatũ erat:elephanti triginta,pecus atq; eq multi nõ cũ puo argẽti põdere q̃ſtori tradũtur. Calphurnius Romam ad magiſtratus rogãdos pficiſcit̃,in Numidia & in exercitu noſtro pax agitabat̃. Poſtq̃ aũt res in africa geſtas,quomõ actæ forent,fama diuulgauit Romæ,:et omnes locos & conuentus de facto cõſulis agitari:

a cõſule iã corrupto:ut cõſiliũ ſuũ oibus occultaret. Legat̃.i.iugurthæ.Nã ſupra dixit iugurthã miſiſſe legatos ad cõſulẽ. Qm̃ ded.mora. Quãobrẽ cõſul legatis Iugurthæ frumẽtũ imperauit quo iure hoc fecit.Quia cũ legati inducias peterẽt a cõſule,donec Iugurtha deditionẽ faceret,ille eas cõceſſit ſub hac cõditiõe:ut iugurtha certã frumẽti q̃titatẽ daret:aliter eas nequaq̃ cõcedebat. Deditiõis mora.i.pp morã deditõis donec iugurtha ſe cõſuli dederat induciæ agebant̃. Igit rex,q̃nqđẽ data eſt ei fides p q̃ſtorẽ. Cõſtituerat.i.decreuerat. In caſtra.ſ.Romanoꝝ:ordo eſt igit̃.Rex uẽit in caſtra,ac ille locutus pauca p̃ſente cõſilio de inuidia ſui facti: atq; ut accipet̃ in deditiõem,trãſegit : reliqua cũ Beſtia & Scauro ſecreto. Vide quo cõſilio uſus ſit cõſul:ut uideret̃ facere de cõ ſilio oium:'d qđ faciebat.Cũ rex ueniſſet in caſtra,ſtatim cõſiliũ nobiliũ & principũ cõuocauit:ut toto p̃ñte cõſilio iugurtha peteret qđ uolebat.Igit̃ Iugurtha p̃ſente cõſule & toto cõſilio, pauca q̃dã de iuidia ſui facti locut⁹ ẽ.Deĩde rogauit:ut i deditionẽ accipet̃.Et nihil aliud p̃ñte cõſilio locutus ẽ:ſed cætera ſepatim cũ cõſule Beſtia & Scauro tractauit. Deĩde ſeq̃nti die:cõſul itex cõuocato cõſilio,ſñias oium q̃ſiuit.nũqd eis uideret̃ iugurtha i deditiõe accipiẽdus.Itaq; toto,pbãte:& aſſentiẽte cõſilio:iugurtha in deditionẽ accipit̃:hac cõditiõe ac pacto hoc ut.xxx.elephãtos traderet & pecus:& mulros equos,& puũ quoddã põdus argẽti,q̃ oia q̃ſtori tradita ſũt p̃ſenti cõſilio. Nã in exercitu quũ deditio aliqua faciẽda uel ſuſcipiẽda eẽt, cõuocabant̃ a duce,exercitus capita,& priceps exercitus ueluti quæſtor,legati cẽturiones,& qui in exercitu aliqua p̃diti erãt dignitate:uel q aliq̃n magr̃atũ aliquẽ geſſiſſent.Et de cõſilio eoꝝ faciebat:qđ faciẽdũ erat:ſi res poſtulabat:ut ſñias eoꝝ exq̃reret. Trãſegit.i.pfecit. Quaſi per legẽ Satyrã.Dicẽdo quaſi oſtẽdit cõſulẽ hæc oia ſimulaſſe.Nã cõſul ſimulabat ſe nihil facere uelle,niſi de cõſenſu Lex ſatyra
cõſilii cũ lex Satyra eſt,q̃ uno rogatu plura cõtinet.hoc mõ placet:ut iugurthæ fœdus feriat̃,in deditione iugurtha recipiat̃.Elephãtos tradat oẽs trãſfugas,tñ pua & pauca ad cõſiliũ referret:magna aũt & multa ſecreto cũ Scauro pageret. Dicit ergo:tũc cõſulẽ cõuocato cõſilio ſñias oium exq̃ſiuiſſe:quaſi legẽ Satyrã ſeruar̃ uellet:q̃ iubebat Dux & impator exercitus ſñias exq̃reret totius cõſilii:cũ graue aliqđ delibeꝛãdũ eẽt,p̃ſertim cũ ipſa deditio facienda uel ſuſcipienda eẽt. hoc aũt iõ fecit.ut ſi fœdus huius deditõis iprobaret̃ ſenatu,ſicuti iprobatũ ẽ culpã a ſe in cõſiliũ reiiceret & eã ſibi cũ oibus eẽ cõẽm oñderet. Quæſtori tra.q̃a q̃ſtor pecuniã publicã curat.Calphurnius dicit,qđ fecerit cõſul cõpoſito bello & pace data iugurthæ.Romã inq̃t Calphurnius,pfectus eſt,ut comitia hẽret,in qb⁹ magr̃atus futuri declararent̃. Ad magr̃a.ro.Rogar̃ legẽ:uel rogare magr̃atũ ẽ,cũ qs populũ rogat:& a populo petit,ut eã legẽ,quã fert:populus accipiat, & aſciſcat ac ſanciat.Sic & rogar̃ magr̃atũ ẽ:quũ qs populũ rogat:& ab ipſo populo petit:ut hũc uel illũ magr̃atũ creet Rogar̃
ſiue cõſul,ſiue p̃tor:ſiue q̃ſtor:ſiue q̃cunq; alius magr̃atus ſit creandus.Quo facto eſt cãdidati:hoc eſt illi q petebãt magr̃a-
giſtratũ,populo ſigillatim ſupplicaſſent,ut ſibi fauerẽt:tribus in ſuffragiũ mittebant̃:& ita magr̃atus declarabant̃.Erat tũ & le-
aũt populus Ro.in tribus triginta q̃nq; diuiſus.Cũ populus ad ferẽda ſuffragia cõuocabat̃:comitia dicebant̃. In Numi gem
dia:ex pte iugurthæ. Agitabat̃.i.agebat̃,& erat. Poſtq̃ res.Ordo eſt grauis inuidia apud plæbẽ.i.erat,poſtq̃ fama di Cãdida
uulgauit Romæ res geſtas in Africa:& quõ mõ forẽt actæ.ſ.fallæ res.Et poſtq̃ cœpit agitari de facto cõſulis p oẽs locos, ti
& p oẽs cõuentus.Quũ(inq̃t)Romæ diuulgatũ eſt:id qđ fecerat cõſul cũ iugurtha in Africã,uehemẽter populo diſpli Comi-
cuit:& ſenatui incertus erat ſenatus cõfirmaret,ne an infirmaret & reſcinderet fœdus,qđ cõſul fecerat cũ iugurtha.Nã tia
potẽtia Scauri q ſocius cõſulis fuerat in ea re obſtabat,ne ſenatus factũ cõſulis reſcinderet.Et hoc eſt quod dicit.

CVIVS rei.i.cuius legatiõis:ſpẽs hoc ẽ p̃textus & apparẽtia erat acceptio frumẽti.i.ut inde frumẽtũ acciperẽt : qđ.ſ. ASCE.
accipe frumẽtũ. Calphurni⁹ cõſul iperauerat:palã.i.multis audiẽtibus neqđ mali ſuſpicarent̃:qm̃ iduciæ agitabãt.i.exercebant̃,mora.i.pp morã deditionis.Fingebat.n.iugurtha ſe uelle dedere & ppea ſe abſtinere a bello:donec de deditionis forma iter ſe cõuenirret. Igit̃ rex.ſ.iugurtha puenit in caſtra:uti,hoc ẽ quẽadmodũ cõſtituerat,ac locut⁹ pauca:cõcilio.i.prudẽtiorib⁹ exercit⁹,p̃ñti.i.audiẽtib⁹ de inuidia facti ſui.i.q̃do ſũma iuidia ſecuta ſit factũ a ſe neceſſitate q̃dã cõpulſo ad id:atq; uti.i.ut acciperet̃ in deditionẽ.ſ.romanoꝝ:trãſegit.i.pfecit reliq̃ q̃ uolebat ſecreto.i.ſine arbitris cũ beſtia.ſ.cõſule & Scauro. Deinde poſtero die ſentẽtiis exq̃ſitis ab exercitu:quaſi p Satyrã legẽ,q̃ uno rogatu priuſq̃ rñdeat̃ multa ſimul & uaria cõp̃hẽdit ut uultiſne:iubetiſne cũ iugurtha bellũ cõponat̃.elephãtos tradat &c. Iugurtha accipit̃ in deditionẽ. Sed uti.i.quẽadmodũ erat ipatũ p cõcilio.i.añ cõciliũ prudẽtũ:elephãti.xxx.pecus.ſ.ouile:atq; eq multi cũ nõ puo.i.magno põdet̃,argẽti tradũt q̃ſtori.ſ.ſextio:p rep.ro. Calp.pficiſcit̃ romã ad rogãdos magr̃at⁹.ſ.an cõſenſu eoꝝ & authoritate cõfirmãda eẽt deditio facta,& ita pax agitabat̃ i numidia & in exercitu nr̃o:q̃a Ro. ſperabãt pacẽ:& numidæ ſimulabãt ut exercitus ro.deliciis corrũperet̃. Poſtq̃ res in africa geſtas.Poſtea inq̃t q̃ romæ reſcitũ eſt p auaritiã Calphurnii cõſulis & ſcauri eius comitis,turpẽ deditionẽ factã eẽ in numidia oẽs cœperũt tumultuari & inter ſeſe cõſilia agitare.plæbes aũt nobilitati ſuadet̃.iſtigãte p̃ſerti.C.Mẽmio cui⁹ cõcionẽ ſubiiſcitur⁹ ẽ.Hic ãt ordo ẽ. Poſtq̃ fama diuulgauit.i.i uulgũ ſeu uulg⁹ diſpſit:res geſtas i africa & q̃do forẽt actæ.ſ.turpiſſime p auaritiã cõſulis & ſcauri cõuẽtus.i.cõtiões & cõcilia populi agitari.i.agitabant̃ romæ p oĩs locos:de facto cõſulis.ſ.Lucii Calphurnii.

OAN. CHRI. CAPVD plæbē grauis inuidia.s.erat,qa plæbs uehemēter oderat:id qđ fecerat cōsul.¶ Probarēt:ordo ē:pres erāt sollicitī.ne.i.an pbarēt tm̄ flagitiū:& pax cōstabat an subuerterēt decretū cōsulis.¶ Probarēt.i.cōfirmarēt.¶ Flagitiū.i.rē

Flagitiū tā turpē & idignā.Flaginiū fm Dona.dr more militari res flagitōe.i.rephēsiōe digna.¶ Decretū:id qđ cōsul decreuerat iniussu senatus. ¶ Subuerterēt.i.rescinderēt:& infirmarēt:irritarēt.¶ Pax cō.i.nō cōstabat:incertū erat.¶ Ferebaṫ.i.dicebaṫ.¶ Ac.C.Mēmius.Ita qdē senatus dubitabat qd de fœdere cōsulis cū iugurtha facto statueret,an pbaret illud:an improbaret.Sed Mēmius Trib.plæ.populū hortabat,ut scelus cōsulis uindicaret,atq puniret.¶ Et odio nę.po.Nā supra dixit hūc Mēmiū infestū & inimicū fuisse potentiæ senatus & nobiliū.¶ Inter dubi. & morā senatus.Dū senatus dubitat:& differt qd de facto cōsulis statuat.¶ Cōcionibus . Cōcio significat

Concio multitudinē ppli cōuocatā ad audiēdū,& significat oronē,q̄ hētur ad ipam multitudinē.Et significat locū ubi ꝯuocaṫ:nūc significat oronē.¶ Ad uin.i.puniēdū.¶ Hortari:p hortabaṫ.¶ Monere,p monebat.¶ Sed qm̄:ordo est,sed ego existimaui decere.¶ Præscribere unā.s. oronē, ex tā multis eius oronibus:qm̄ ea tēpestate facundia Mēmii fuit clara & pollēs Romæ. Sēsus patet. ¶ Ea tēpe.i.eo tpe.¶ Facūdia Mēmii.i.eloqntia ¶ Clara.i.nobilis & nota.¶ Pollēs.i.potēs.Multū.n.in dicēdo ualebat Mēmius.¶ Decere.i.cōuenire.¶ Potissimū.i.maxime,pcipue.¶ Eam.s. oronē.¶ In cōcione.Ecce cōcio hoc loco nō orationē significat: sed multitudinē populi cōuocatā.¶ Post reditum Bestiæ: postq̄ Bestia cōsul redut ex Africa Romā.¶ Differuit.i.dixit.

apud plæbē grauis inuidia orta est:patres sollicitī erāt:an pbarēt tm̄ flagitiū,an decretū cōsulis subuerterēt,pax cōstabat.Ac maxime eos potētia Scauri, q̄ is author, & socius Bestiæ ferebaṫ,a uero bonoq ipediebat.Ac.C.Mēmius,de cuius libertate igenii, & odio potētiæ nobilitatis supra diximus,inter dubitationē,& moras senatus,in cōcionib⁹ populū ad uindicādū hortari,monere po.Ro.ne rēp.ne libertatē suā desererēt,crudelia & supba multa facinora nobilitatis ostēdere prius intētus oino plæbis aium accendebat. sed qm̄,ea tēpestate Romæ Mēmii facundia clara pollensq fuit,decere existimaui,unā ex tā multis,orationē eius pscribere. Ac potissimū eā dicā,quā in concione post reditū Bestiæ huiuscemodi uerbis disseruit.

VLTA me dehortantur a uobis Quirites:

Vlta me dehortāṫ a uobis Quirites, nisi studiū Reip.oia supet.In hac oratiōe Mēmius hoc suadere populo Ro.intēdit:ut libertatē suā tueaṫ,& eā a nobilitate opprimi nō patiaṫ:ut factū cōsulis puniaṫ,nō ui neq armis:sed iudicio:ut uidelicet qōnib⁹ & inquisitionibus ueritas inuestigeṫ:deturq opa:ut Iugurtha po.Ro.dedaṫ,ut eius indicio scelus detegaṫ. Sed in principio oratiōis beniuolentiā captat a persona sua:quū ostendit studiū suū in Rempu.& in eos ipsos qui audiunt.¶ Multa me dehortanṫ a uobis.Quirires.Multa(inqt)q̄ me dehortanṫ atq deterrent a studio defendēdæ uestræ libertatis.Sed amor meus in rempub.omnia uincit:& facit:ut illa contemnat:q̄ me deterrent a studio defendendæ uestræ libertatis contra nobilitatem.¶ Multa me dehortanṫ a uobis multa me dehortantur o Quirites a defen

Quirites fione uestri.¶ Quirites.i.o Romani Quirites autem dicti sunt,uel a curi hasta sabinorum uel a Curibus : q̄ est ciuitas Sabinorū,postq̄ inter Romulum & tacitum Regem sabinorum fœdus percussum est.

ASCE. CET grauis iuidia.i.graue odiū orta ē apud plæbē.s.in cōsulē nobilē.¶ Pres.i.senatores erāt solliciti.i.anxie dubii:qa pax cōstabat.i.pax euidēs erat an pbarēt.i.approbarēt & ratū hērēt & authores eēnt approbātes tm̄ flagitiū.i.dedecus cōsulis flagitiōe dignū,an subuerterēt. penitus iprobarēt & rescinderēt.factū cōsulis.i.qđ cōsul penes quē sūma erat potestas in puincia fecerat.¶ Ac potētia scauri hois seditiosi & ꝑpotētis ipediebat maxime eos.i.pres cōscriptos,a uero.i. seueritate & bono.i.iusto & hōesto(qa honestū erat tale dedecus irritū cēsere)q.i.quis.s.scaurus ferebaṫ.i.dicebaṫ uulgo:author.s.illius facti & socius.i.pticeps bestiæ.s.cōsulis.¶ Ac.i.ecōtrario.C.Mēmius de cuius libertate.i.audientia loquēdi & faciēdi libere ut liberi ciues pñt sine alicuius timore igenii.i.naturalis indolis.& de cuius odio potētiæ.i.in potētiā nobilitatis.i.nobiliū:nos diximus supra.hortari sup.cœpit,aut hortari.i.hortabaṫ inter dubitationē senatus.i.dū dubitarēt senatores qd agerēt(qa ut dicit Comicus.dū aius in dubio ē facili momēto huc uel illuc ipelliṫ) & inter moras.i. cūctatiōes senatus q̄ ex incertitudīe cōsilii oriebanṫ.hortabaṫ inq̄ pplm ad uindicādū.s.tm̄ dedecus,in cōcionibus.i.oronib⁹ habitis ad cōcionē.i.multitudinē populi ad hoc cōuocatā(Nā ut dixi,cōcio significat oronē.multitudinē & locū cōuocatoꝝ ad audiēdū).Et sup.monere.i.monebat po.Ro.ne desererēt libertatē suā:qđ facerēt si paucis potētibus tā turpiter agere & oia uenalia hēre pmitterēt.¶ Et ońdere.i.ońdebat multa facinora nobilitatis.i.nobiliū crudelia.i. ipia, & imania:& supba.i.in cōtēptū plæbis cōmissa.Et ipse intētus oino.s.ad id faciēdū.prius.i.in oēm ptē uersus accēdebat.i. iflāmabat ad irā aium plæbis.¶ Sed qm̄ facūdia.i.naturalis ad fandū pmpte idoneitas:Mēmii fuit ea tēpestate.i.eo tpe. Romæ.clara.i.illustris & nobilis ac laudata.& pollens.i.multū potēs:qa accepta populo cū ipse eēt popularis:ego existimaui decere.i.esse decens & cōueniēs pscribere.i.totā aut ad finē usq scribere unā oronē eius.ex tā multis sup.oronibus eius.Quidā textus hñt unā ex multis oronibus eius &c.q̄ lectio uideṫ magis latina,nisi q̄si p modū parēthesis intercludaṫ ex tā multis,utraq tñ est grāmatica iuxta ordinē quē posuimus.¶ Ac dicā potissimū.i.maxime oium eā sup.orationē Mēmii:quā disseruit.i.diserte dixit & diuulgauit,in cōcione.i.multitudine cōuocata:post reditū Bestiæ.s.L. Calphurnii q ex numidia redierat.disseruit dico hmōi uerbis.Nō dicit sentētiis:ut intelligamus eadem esse uerba,q̄ ille tūc

Differo Disert⁹ hebuerat.Sane differo in p̄senti.p̄terito ac reliqua cōiugatiōe scribiṫ si duplici,p̄terq̄ in supino & in eius participio disertus cuius prima corripitur.Vnde Flaccus Fœcundi calices quem non fecere disertum.

Vlta me dehortāṫ &c.In hac orone deliberatiua Mēmius callide iducit pplm ad libertatis suę defensionē,& ad nobilitatis potētiā odio psēqndā.Sane qrites dicti sūt Ro.a curibus oppido sabinoꝝ ut sabinis aliqd cōcederet qm̄ inter Romulū & Taciū fœdus ictū erat,q ciuitatē unā ex duab⁹ facerēt:authore Liuio li.i.Sūt q

Quirites a qri.i.hasta dictos uelint,sicut Ouidius Romulū qrinū uocatū uult I fastis Siue q hasta qris &c.Sane raro singulari ñ repiṫ qris,sic & Tatiēses luceres:rānēses,hēt aūt in gtō plurali p regulā qritiū & p sincopē qritū.

Quirito Hora.i.car.hūc si mobiliū turba qritiū.Inde aūt uenit uerbū qritare:qđ ē qrites in auxiliū uocare.ut hic facit Mēmi⁹.Ordo aūt est.¶ O qrites.i.o uos ciues Ro.multa dehortanṫ me a uobis.i.a negociis uestris curādis deterrent me.

CNISI

¶NISI studium Reipublicæ, idest amor & uoluntas mea prona in Rempublicam superet, idest uindicat. ¶ Opes factionis: hæc sunt quæ me dehortantur a uobis: uidelicet opes factionis: idest potentia partis, uidelicet potentia nobilitatis: quæ est pars aduersa: contra quam uestram defensionem suscipio. ¶ Vestra patientia. Ac si diceret: nobilitas potens est ad opprimẽdam uestram libertatem: & uos patientes estis ad tantam iniuriam tolerandam. ¶ Ius nullũ, quia plæbs labores sustinet bellorum: nobilitas honores possidet. ¶ Ac maxime q innocentiæ plus periculi q̃ honoris est. Ecce probat quomodo ius nullum est: quia boni & innocentes plus periculi habent q̃ honoris. Hoc autem dicit plæbs bona & innocens, pericula quidem & labores sustinet, sed nobilitas honores habet, quia magistratus & imperia: & prouinciæ per nobilitatem gubernantur. Plæbs uero ad bella gerenda detrudit: & ad labores ac pericula subeunda destinatur. ¶ Nam illa quidem piget dicere, dixi q potentia nobilitatis, & uestra patientia, & ius nullum dehortantur me a defensione uestræ libertatis quia sunt & alia quæ me dehortantur, sed piget dicere ea. Et quæ sunt illa: his annis quindecim superioribus: multi ex plæbe interfecti sunt a nobilitate: multi etiam uestri defensores periere quos in ipso periculo deseruistis, & postea interfectos multos reliquistis. Cum ergo hæc in memoriam ueniunt: dehortantur me a studio uestræ defensionis: quia uideo uos deserere: & paruifacere uestros defensores. ¶ Nam illa: dixi q illa me dehortantur: quæ supra posui: quia illa quæ sequuntur sine labore & tedio dicere non possum. Ordo est. Nam: pro quia me piget dicere illa, scilicet quæ sequuntur: uidelicet qui pro quantum fueritis ludibrio superbiæ paucorum: & piget dicere q̃ pro quantum fœde multi uestri defensores perierint inulti: & ut pro sicut animus sit corruptus uobis ab ignauia, & secordia, qui nec nunc quidem obnoxii inimicis exurgitis: atque etiam nunc timetis eos: quibus decet esse terrori. Commemorat Salustius iniurias, quas plæbs accepit a nobilitate: ut ipsam plæbem magis contra nobilitatem Romanæ urbis accendat: & non patiatur diuitiis opprimi suam libertatem. ¶ Quam ludibrio fueritis superbiæ paucorum: piget me dicere: quemadmodum superbia nobilitatis uos ludibrio habuerit & lacerauerit, ac pro arbitrio suo tractauerit: iam quindecim annis: ex quo Tyberius Gracchus uester defensor interfectus est. ¶ Quam fœde, idest cruente. ¶ Inulti uestri defensores perierunt, scilicet Tyberius Gracchus primo. Deinde Caius Gracchus frater eius: & Marcus Fuluius. Quomodo perierint Caius Gracchus & Fuluius supra diximus. De Tyberio paulopost dicemus. ¶ Vt uobis animus: plæbem licenter arguit ignauiæ: ut eam accendat ad capessendam libertatem. ¶ Obnoxii inimicis, idest obligati inimicis, quia timetis eos, qui uos timere deberent: & ideo quia timetis uestros inimicos, a quibus timendi estis: propterea non exurgitis contra eos, qui tot uobis iniurias intulerunt, & uestros defensores occiderunt. ¶ Timetis eos, quibus terrori decet esse, idest timetis eos a quibus uos estis timendi. ¶ Sed quamquam: ordo est: sed tamen animus meus subegit me obuiam ire potentiæ factionis, quamquam hæc sint talia. Quamuis inquit multa & magna sint, quæ me dehortantur a uobis o Quirites: sicuti sunt hæc, quæ supra monstraui, tamen animus meus, erga uos, & erga Rempublicam uincit hæc omnia, & cogit me resistere potentiæ nobilitatis. ¶ Hæc talia sint, uidelicet magna & grauia. ¶ Obuiam ire: idest resistere, ¶ Factionis potentiæ, idest potentiæ partis aduersæ: scilicet nobilitatis. ¶ Subegit: idest coegit. ¶ Certe ego. uolo inquit experiri libertatem meam contra nobilitatem. ¶ Verum: ordo ẽ: uerum, idest sed est situm in manu o Quirites, an faciam id frustra: an faciam ob rem: idest o Quirites in uestra potestate positum est, an experiar libertatem meam frustra, an utiliter, quia si me sequi uolueritis: & uestrum auxilium mihi præstare, utiliter experiar libertatem meam. Si autem me deserueritis frustra, & sine utilitate libertatem meã expiar. ¶ Ob rem .i. utiliter. ¶ Frustra .i. sine utilitate. ¶ In uestra manu .i. in uestra p̃tãte. ¶ Situm est .i. positum est. IOAN. CHRI.

nisi studium Reipublicæ omnia superet, opes factionis, uestra patientia, ius nullum, ac maxime qđ innocentiæ plus periculi q̃ honoris est, nam illa quidem piget dicere, his annis quindecim quam ludibrio fueritis superbiæ paucorũ, quam fœde, quamq; inulti perierunt uestri defensores: ut uobis animus ab ignauia, atq; secordia corruptus sit: quam nec nunc obnoxii inimicis exurgitis, atq; etiam nunc timetis eos, q̃bus terrori decet esse: sed quãquam hæc talia sĩt, tñ obuiã ire potentiæ factionis animus subegit. Certe ego libertatẽ, quæ mihi a parẽte meo tradita est experiar, Verũ id frustra, an ob rẽ faciã, in uestra manu situm ẽ Quirites.

¶NISI STVDIVM reipublicæ idest quod debeo reipublicę aut quo studeo prodesse reipublicæ superet idest uincat: omnia scilicet dehortamenta: aut omnia obstacula, pericula & aduersa, enumerat autẽ dehortantia dicens. ¶ Opes idest facultates & potentiæ factionis idest factiosorum uidelicet Calphurnii & Scauri. ¶ Patientia uestra: qua suffertis tantam dominationem cum summo dedecore uestro. ¶ Ius nullum idest q nullum sit ius, nullaq; iustitia regnet, ac maxime q plus periculi quam honoris est innocentiæ idest uolentibus innocenter & continenter uiuere. ¶ Nam piget .i. tediosum est ac miserum dicere: quidem illa scilicet notissima uobis, uidelicet quam idest quãtum aut quanto ludibrio idest irrisioni fueritis superbiæ paucorum scilicet potentum, his quindecim annis scilicet proxime transactis. ¶ Et quã fœde idest turpiter, & quam idest quantum inulti idest non uindicati a uobis perierunt defensores uestri scilicet Tiberius Gracchus. Caius Gracchus Marcus Fuluius. ut supra diximus. ¶ Et ut .i. qualiter animus sit uobis corruptus ab ignauia atq; secordia idest pusillanimitate mala: qui ne nunc quidem cum scilicet maxime deceat & res urgenter expostulet exurgitis scilicet in ultionem iniuriarum aut in defensionem libertatis: existentes obnoxii idest obligati & quasi noxii obstricti: inimicis uestris scilicet potentibus: sed timetis etiam nunc quum tam iustam habetis quærelam: eos scilicet paucos potentes quibus decet supple uos. esse terrori idest ad terrorem. ¶ Sed quamquam hæc sunt talia: qualia scilicet dicta sunt, hoc est: quamquã plurima me dehortantur, tamen animus idest studium reipublicæ subegit supple me. ire obuiam potentiæ factionis idest factiosorum. ¶ Certe ego experiar idest attentabo libertatem idest quid possit libertas quæ tradita est mihi a parente idest a patre meo. § ¶ Verum o Quirites situm est. idest positum & constitutum in uestra manu idest potestate: an ego faciam id idest an experiar libertatem patris mei, frustra idest nequicquam & inaniter: an ob rem idest commodum & utilitatem quasi dicat si adiutores eritis ob rem sin minus frustra fecero. Et ne ad seditionem hortari uideretur ait. ASCE.

IOAN. CHRI. ℂNEq uos hortor, ordo est, neq ego hortor uos, ut uos armati eatis cōtra militias, qd .i. quā rē nři maiores sæpe fecere .i. nō hortor uos, ut uim & armis resistatis iniuriis: quas nobilitas uobis infert, sicuti fecerūt sæpe maiores nři, nā exactus iam regibus plæbs armata bis secessit a patribus in montem auentinum: nec recōciliari potuit, dōec ei Senatus postulata concederet. Causa aūt patriæ secessionis hæc fuit. Magna inter pres .i. senatum & plæbem discordia erat pp nexos ob æs alienū, nexi dicebanť, q tātisper seruiebāt creditoribus suis, donec debitum persoluissent. Nexi dicebanť: qui ꝓpter debita uincti creditoribus suis tradebanť. Fremebant & murmurabāt plæbei hoies se fortis ꝓ impio & liberta te dimicare: domi aūt a ciuib⁹ captos & oppressos teneri: tutioremq in bello q̄ in pace, inter hostes q̄ inter ciues libertatem suā esse. Legitur Appio Claudio & Seruilio cōsulibus: cum uolsi infesto exercitu ad urbem uenire nunciarenť, ali⁹ aliū hortabať ne oino noia darēt: & ne se ad militiā scribi paterenť. Pres ancipiti re perculsi in tāto periculo Seruiliū Cōsulem monēt: ut rēp. terroribus circūuētā expediat. Tū cōsul misso Senatu in cōcionē ꝓdit, docet curæ eē patribus: ut plæbi cōsulať, & ꝓuideať. Interim citari debet noia. Deinde edictū ꝓponit: ne qs uinctū neue clausum teneat: quominus nomē dare possit: & ne qs miles: donec in castris eēt, bona ipsa possideret. Mox uero aderāt nexi noia ꝓfitētes. Finito ergo & expedito bello: plæbs aderat, ꝓmissa cōsulis & Senatus: nobilitatisq fidē expectās. Appius plæbi semp gratus atq infestus: ut fidē collegæ uanā faceret, ius de creditis pecuniis dicebat, qui nexi fuerāt creditoribus tradebanť. Plæbs ꝓmissis elusa & decepta: cū a tribus populis Volscis: Equis, & Sabinis bellū instaret, nulla rōne cōpelli potuit: ut ad militiam noia daret. Coactus nocturni: & colloqa fiebāt inuicē exhortātiū: ne ad bellū gerēdū ꝓficisceret. Senatus hac de re consultus increpat cōsules, q impiū cōsulare nō exequanť. Sed cōsules nihil ꝓficiūt. tādē Dictator creať, q edictū ꝓposuit se re simile edicto Seruili. Atq ita plæbe dāte noia: legiōes decē cōscriptæ sunt. Mox tribus bellis ꝓspere cōfectis, & parta uictoria de Volscis: eqs: & Sabinis cū dictator ad Senatū retulisset, qd de nexis fieri placeat: relatio reiecta ē. Tū dictator iratus. Nō placeo (inqt) cōcordiæ author. Optabitis mediusfidius ꝓpediē ut mei similes Romana plæbs ꝓtonos hēat: ita curia egressus dictatura se abdicauit. Tū pres timor inuasit: ne si exercitus dimissus eēt, rursus coactus occulti & colloqa secreta, cōuentusq nocturni fierēt cū magno periculo ciuitatis. Itaq simulāt ab Eqs bellū renouatū eē: ac sub hac specie iubēt, ut cōsules legiōes: & exercitū educāt. Plæbs: qa in cōsulis uerba iurauerat, ut legione & iuramēto solueret. Cōsules interficere parabat: sed cū intellexisset se pp hoc non exolui religione. Sicino quondam authore secessit in mōtem sacrū: ut qdā referūt: ut alii dicūt: in mōtem Auentinū. Ibi sine ullo duce uallo fossaq cōmunitis castris quietem rem nullā, nisi necessaria ad uictū sumētes: aliquot dies sese tenuerūt. Pauor ingēs urbē inuasit, Itaq pres Meneniū Agrippā

neq ego uos hortor, quod sæpe uestri maiores fecere ut cōtra iniurias armati eatis, nihil ui, nec secessione opus est,

Menenii Agrippæ uerba. facundum uirū miserūt ad plæbem recōciliādā, qui in cōcione huiuscemodi uerba fecit. Tpe: quo in hoie nō: ut nunc oia cōsentiebāt: sed singulis mēbris suū cuiq consiliū: suus sermo erat: indignatæ sunt reliquæ ptes, q suo labore oia uentri pararent. Venter aūt in medio qetus nihil faceret: nisi q uoluptatibus datis frueret. Cōspirauerūt igiť: ne manus ad os cibum ferret, ne os acciperet datū, ne dentes cōficerēt. Hac ita dū uentrē domare uolūt. ipsa quoq mēbra pariter cum toto corpe ad extremā tabem corruptionēq uenerūt: hinc apparuit uentris quoq nō eē ociosum offiū: qui cibū acceptū in oēs ptes corpis redderet, sanguinē hunc quo uiuimus cōparādo cibo mature cōfecto. Menenius igiť cū docuisset irā plæbis in patres esse silem iræ mēbrorū in uētrē, flexit animos oium: cœptūq est agi de cōcordia, cōcessumq plæbi ē, ut suos magr̄atus hēret sacrosanctos, qui ei aduersus cōsules auxiliū ferrent, ne ue cuiq̄ ex patribus eū magistratū capere liceret. Ita Tribuni plæbis tūc primū duo creati sunt. C. Licinius, & L. Albinius. Atq ita plæbs recōciliata est: & seditio

Cā alterius secessiōis. sedata. Cā alterius secessionis hæc fuit. Appius Claudius decē uir captus erat amore insano Virginiæ filiæ cuiusdā Virginii plæbei hois: Icilio uiro Tribunicio desponsatæ. Et quū eā aliter hre nō posset ad explendam libidinem suam. M. Claudio clienti suo negociū dedit: ut illā in seruitutē traheret: q diceret eā ex serua sua natam: eiq auxilium suū pollicitus est. Cum ergo. M. Claudius eā per forū trāseuntē rapuisset: eāq seruā suam assereret: re ad tribunal Appii deducta: eā M. Claudius Appio adiudicauit. Virginius pater cū indignitatem rei ferre non posset: simulato cum filia & eius nutrice colloquio ueluti ab ea rei ueritatem exquirere uellet anteq̄ uelut serua abduceret: stricto ferro: hoc te (inqt) mō filia in libertatem uindico: pectus deinde puellæ transfigit respectansq ad tribunal Appii, hoc te (inqt) Appi caputq tuum sanguine consecro. Ad hoc facinus clamore sublato: Appius comprahendi Virginiū iubet, ille quacūq incedit ferro uiā facit. Icilius sponsus corpus exangue puellæ sublatū populo ostentat. Scelus Appii puellæ infœlicē fortunā: patris necessitatem deplorat. Ita plæbs in urbe Icilii clamore: & indignitate sceleris concitať. Virginius in castra ꝓfectus. ubi ordines ducebat: non minorē ibiq̄ in urbe tumultum concitat. Scælus Appii, & cuncta: quæ gesta erāt exponit. Supinas deinde tendens manus: commilitones appellans orabat, ne quod scelus Appii esset, suum crederent. Vitam filiæ sibi sua cariorem fuisse, si libere ac pudice uiuere potuisset: cum uelut serua ad stuprum duci uideret, morte melius adimi ratum q̄ cōtumelia liberos uiuere: in spēm crudelitatis lapsum esse. Illis quoq sorores: filiasq & uxores esse: libidinem Appii cū filia sua nequaq̄ extinctam. Hæc Virginio uociferanti succlamat multitudo: se nec dolori illius, nec libertati suæ defuturos. Ita multitudo exercitus cōcitata facto agmine, eunt ad urbē: & mōtem Auentinum occupant, ut quisq occurrebat ad repetendam libertatem: tribunosq plæbis creandos adhortantes. Nam pauloante creatis decē uiris sublata erat tribunitia ptās: & ꝓuocatio ad populum duo munimenta libertati, alia uox nulla uiolētiæ audita est. Sed non multo post plæbs urbana cum liberis & uxoribus factum exercitus secuta: ipsa quoq secessit in montē Auētinū: urbe uelut in solitudine relicta. Patres noua re perterriti. L. Valerium. & M. Horatium legatos mittūt, qui de reconciliatione cū plæbe ageret Icilius ꝓ multitudine rñdit: plæbē petere, ut sibi ptās: tribunicia & ꝓuocatio restituať. Et sibi decēuiri tradanť: ne ue cui fraudi eēt: cōscisse milites ante plæbem. Legati postulata plæbis ad senatū deferūt. Senatus consultū fit: decē uiri primo quoq tpe se magr̄atu abdicaret. Qu. Furius pōtifex maximus tribunos plæbis crearet, & ne cui fraudi .i. pœnæ esset: secessio militum plæbisq. Ita plæbs reconciliata est. ℂ Nihil ui: nec secessione opus est. Non est opus ui aut secessione: uidelicet secedatis & recedatis a patribus: quemadmodum bis nostri maiores fecerunt.

ASCE. ℂNEQVE ego hortor uos o quirites (quod maiores uestri fecerunt sæpe) ui idest ut eatis armati contra iniurias. quia nunc nihil: idest in nullo opus est ui. idest uiolento bello: nec secessione, idest discessione a patribus in montem sacrum aut auentinum ut fecerant olim Romani authore Liuio.

¶ NECESSE est. Est necesse:ut ipsi eant pcipites suomet more. Vide qd dicat. Mēmius rńdet tacitæ qōni. Posset.n. dicere aliqs. O Mēmi:tu dicis q nō est opus ui aut secessione. Quare hoc dicis? An forte pr̄es cōmittūt scelera digna secessione? Mēmius rńdet.ita cōmittūt. Necesse est enim:ut nobilitas:& pr̄es faciant sicuti facere cōsueuerūt:& scelus sceleri addāt,ut uestrā opprimāt libertatē. Ex quo necesse ē:ut uos eis resistatis nō ui,neq armis: neq secessiōe, sed iudicio & iustitia. Et hoc ē sensus totius orōnis. Mēmii. Necesse ē obscure hūc sensum cū supiore cōiūgi. Dicit.n.sic:o Quirites: ego uos hortor:ut uram libertatē defendatis,& resistatis iniuriis patrū nō ui:neq armis:neq secessiōe quēadmodū merent. Nā qtū ptinet ad ipsos pr̄es,necesse ē:ut faciāt quēadmodū cōsueuerūt, & ea cōmittant si mereant:ut resistatis eis ui, & armis & secessione. Sed nō hortor:ut sic resistatis eoꝝ iniuriis. Quid ergo faciēdū ē? Vindicādū inqt in eos cēseo nō manu neq ui: sicuti merent sed iudicio & iustitia. Itaq qōnibus & tormētis,& iudicio ipsius iugurthæ ueritas indaganda & inquirēda ē de crimine:p qd consultā ignominiosum fœdus cū iugurtha fecit iniussu Senatus ppliq Ro. Nam in eo fœdere maiestas Senatus ppliq Ro.uiolata est. Et ideo hoc crimē puniendū censeo non ui:neq armis:sed iudicio & iustitia. ¶ Præcipites eant,ire pręcipitē estremere & incōsulte in aliquod malū ruere:est inquit necesse:ut pr̄es & nobiles ad opprimendā uestrā libertatē pcipites ruāt:sicuti cōsueuerūt. Et ita opportunitate iniurias nobilitatis in plæbē romanā cōmemorat.

IOAN.
CHRI.

necesse ē, suomet ipsi more pcipites eāt Occiso tybe.grac.

Et primo quēadmodū Tyberiū Gracchū defensorē plæbis iniustæ occiderūt. Postea.C.Gracchū & Fuluiū:q iura libertatis plæbis romanæ tuebant. ¶ Occiso,ordo ē:magnæ qōnes habitæ sunt in plæbē roma.occiso tyberio grac. quē nobiles aiebāt pare regnū. Postq ingt occiderūt Tyberiū gracchū tanq regnū affectātē:multos ex plæbe ro.tormētis cruciauerūt,ueluti p torturā & funē ab eis ueritatē elicere uellēt Tyberius aūt Grac. interfectus est:atq hac de cā romani agros quos hostibus uicinis bello uictos adimebāt ptim uēdere partim in publicū redigere:& egenis ac pauperib⁹ ciuib⁹ p modica pēsione ntēdū tradere solebāt. Sed cū diuites icœpissent eas pēsiones augere:& hoc mō ex agris paupe res excludere lata ē lex,q uetabar quēq ciuē Ro.hr̄e plusq qngenta iugera agri,hæc lex auxilio fuit paupib⁹ ciuib⁹ aliquot annos cōtra diuites. Sed cū rursus locupletes cōtēpta lege agros occupare cœpissent, & ob eā cām paupes ciues irritati ad militiā dare noia recusarēt:& filios educare nollēt. Tyberi⁹ grac. Tribunus plæbis creatus hāc cām suscipe; & paupib⁹ subuenire cōstituit. Itaq plębe flagitāte legē pmulgat mitissime scriptā:q iubebat ut locupletes accepto pcio:qd pro pēsione erogauerāt:agros publicos dimitterēt, & eos paupibus ciuib⁹ traderent. Factio nobilium & locupletum aduersus hanc legē se opponit:quo minus feratur:& a populo faciātur. Sed cū per se locupletes infirmi essent. M.Octauium tribunum plæbis collegam & familiarem Tyberii confirmant,ut legi intercedat: hoc est authoritatem suā interponat,ne lex feratur. Est aūt tribunoꝝ plæbis maxima in phibendo potestas,nā uno phibente: alii etiā si plures sint,nihil efficere possint. Ob hanc intercessionē iratus tyberius priore lege reiecta,q erat humaniter scripta, aliam plæbi magis gratā pmulgat:uidelicet ut agri qui cōtra leges erāt possessi dimitterent,nulla mētiōe precii factā. Et edicto pposito oēs urbanos magr̄atus quicq agere phibuit:priusq de lege agraria ad pplm ferret. Aerario sigilli impsit: & p quæstores qcq depromi,aut importari uetuit. Locupletes cuncti uestes mutauerāt:& mœsti foꝝ circuibāt. Postq dies comitioꝝ aduenit. M.Octauius intercessione pseuerat. Tyberius Octauiū suppliciter rogat,ut ab intercessiōe desistat. Quod cū negaret Octauius. Tyberius ad rē nō legiptimā,neq humanā cōuersus. M.Octauiū tribunatu priuare atq amouere cogitauit. Itaq postremo die,conuocato pplo:rursus. M.Octauiū uerbis hortat,ut ab intercessione desistat. Quod cū impetrare nō posset:tulit ad pplm de abrogatione octauii. Ac statim trib⁹ in suffragiū misit. Erant trib⁹ trigintaquiq,quarū cū decē & septē octauiū abrogassent, & una tm̄ restaret ad rē perficiendā. Tyberius ad octauiū conuersus rogat,ut ab intercessione desistat,ne ue tantā notā sibi inferri patiat. Deinde toto inspectante populo eū reuerēter amplexus deprecabatur. Ferunt his precibus octauium oculos lachrymis implesse:& aliquanto cū silentio stetisse. Sed ubi ad locupletes & nobiles respexit,qui aderant rogātes eū:ut perseueraret in itercessione: generose Tyberio respondit,ut faceret,quod uellet. Itaq populi iussu abrogato magistratu Octauii.& misso a Tyberio apparitore: q illum tribunali detraheret:cōcursus ex locupletibus:& a plæbe factus,rixaq orta ē. Octauius per tumultū aufugit. Itaq lex agraria,hoc est de diuidēdis agris lata ē. Tres uiri:q agros diuiderēt creati sunt.tyberius ipse legis author. Appius claudius Socer.C.Grac.frater. Post hæc cū Attali regis testm̄ a pergamenis Romā transmissum eēt,in quo pop.ro. scriptus fuerat statim tyberius tulit ad populū,ut regis pecunia ciuibus romanis:quibus agri dabant pro cultura assignaret. De oppidis aūt q Attali fuissent nihil ad senatū,sed ad pplm pertinere dicebat. Hæc res maxie Senatū offendit. Postremo aperte cōtra senatū contētione magis q iustitia & æquitate multitudinē excitare conatus est,aliis legibus:quib⁹ tpa militiæ detrahebat,& iudicib⁹ tūc senatorib⁹ parē numerū ex equestri ordine statuebat. De his reb⁹,ut ad pplm ferret.in Capitoliū pgit:ubi multitudo cōuenerat. Inter hæc Fuluius Flacchus senator in eminētē locū ascēdēs,qm uox eius præ clamore,& strepitu multitudinis exaudiri nō poterat:manu significauit uelle se cū tyberio loq: iussuq Tyberii p multitudinē receptus,nūciauit ei diuites de nece eius agitare,eaq de cā seruos ac liberos cū armis hr̄e. Hæc postq amici q circa tyberiū steterāt,audierāt,subito togas accigūt hastiliaq de manib⁹ ministroꝝ,qui multitudinē reprimūt,rapientes se ad resistēdū parant. Sed illi qui in cōcione longius aberant:hāc præparationē admirātes,quū iterrogarēt:qd sibi uellet ea res. Tyberius manu tāgens caput suū sibi periculū iminere significabat. Hoc signū inimici maligne interpræ tantes:quasi diadema & coronā regni deposceret:rē senatui nūciant. Qua de re cū oēs perculsi eēnt Scipio Nasica Mutium Sceuolā consulē cohortat:ut libertati romanæ Reipu. succurrat. Deinde cū rńdisset cōsul,se authorē belli intestini & ciuilis discordiæ fore,nec quēq Romanū ciuē sine iudicio necatū,psiliēs Nasica. Qm̄(inqt)cōsul ciuitatem prodit, qui leges saluas eē cupiunt,me sequant. Hæc dicēs lacinia togæ sup caput posita in Capitoliū pergit. Aliiq post eū toga circa brachiū inuoluta secuti sūt. Itaq subsellioꝝ pedib⁹ reuulsis obuios feriētes contra Tybe.uadūt. Cæde igit & fuga Tyberii socioꝝ scā,cū ipse Tybe.cursu euadere pararet:toga p quēdā retētus cecidit. Surgenti uero. P. Satur.collega ei⁹ pede subselli caput pculsit. Hic pmā plagā itulit:secūdā uero. L.ruffus,de q ēt gloriari solit⁹ ē,ex aliis circiter trigita mactati sunt fustib⁹,& lapidib⁹ oēs,nemo ferro. Corpus tyberii cū aliis cadaueribus in tyberim piectū est. Nec his finis cladis fuit.nā amicoꝝ:& familiariū tybe.alii idicta cā in exiliū pulsi sūt,alii capti crudelissime trucidati sūt:iter quos.C. iuli⁹ eculeo cū anguib⁹ isut⁹ necat⁹ ē. ¶ Occiso Ty.grac.i.postq ty.grac.occisus ē, duce Sci.nasica,eo mō quo dixim⁹.

Tribus
quot

Tyberii
mors

¶ NECESSE est ut sup.ipsi.i.factiosi:eāt pcipites.i.in ruinā:suomet.i.pprio more.i.istituto. Probat exēplis dicta.

ASCE.

IOAN. ¶ QVEM regnum parare nobiles aiebant.i.quē nobiles dicebant acquirere regnū.Nam(ut supra diximus)cū in con
CHRI. cione manu caput suū tangens salutē suā a populo cōmēdaret:nobiles ita interpraetati sunt,illud signū ut dicerent,Tyberium coronā regni petere a populo.¶ In plębem Romanā magnæ quæstiones habite sunt.i.magnæ inquisitiones factæ sunt:cōtra plæbē Romanā mortuo Tyberio.Multi.n.ex plæbe fune torti sunt:& multi in exilium pulsi:& multi sunt interfecti:ut ante diximus.
Qōnes. Quæstiones dicunt inqsitiones criminū:q̄ fiunt per iudices:adhibitis tormentis: unde qōnes etiā tormēta dicitur,per quæ ueritas exqrit.¶ Habitæ.i.exercitatæ. ¶ Post Caii Gracchi:& M.Fuluii cædem:de his ante diximus quēadmodū sunt iterfecti.

quē regnū parare hoies aiebāt,in plæbē Romanam graues habitæ sunt quæstiones, post.C.Gracchi,& M. Fuluii cædē,itē uestri ordinis multi mortales in carcere necati sunt, utriusq; cladis non lex,uerum libido eorum finē fecit, sed sane fuerit regni reparatio plæbi sua iura restituere, quicquid sine sanguine ciuium ulcisci,nequid iure factum sit.

Ordo est. Itē multi uestri ordinis sunt necati in carcere post necē Gracchi:& M.Fuluii. ¶ Multi uestri ordinis.i.multi ex plæbe.Nam tres ordines erant.Senatus. Equester ordo: & plæbs. ¶ Vtriusq; cladis. s. & Tyberii & C.Gracchi. Ordo est.Nō lex sed libido eo℞ fecit finē utriusq; cladis. Clades significat exitium & perniciē.
Clades. Dicit ergo nobiles fecerunt finē utriusq; cladis: nō qn̄ debuerūt,sed qn̄ uoluerunt. Nō.n.legib' paruerūt:sed libidinē & uolūtatē suā expleuerūt.Multos.n.ex plæbe cōtra leges,sine iudicio necauerunt. Sed sane fuerit regni reparatio,plæbi iura sua restituere. Tyberius Gracchus dū plæbi iura sua restituit,nobilitati uisus ē q̄rere sibi regnū.Dicit ergo.Cōcedamus uerū esse id qđ dicūt aduersarii:uidelicet. Tyberiū Gracchū regnū sibi q̄rere uoluisse,qđ tñ falsum est.Nam Tyberius Gracchus nō sibi regnū quesiuit, sed plæbi iura sua restituere:& libertatē eius defendere
Permissio uoluit.Et est color:qui dr̄ permissio:siue cōcessio:quæ fit:qn̄ id maxime negamus:qđ cōcedere uidemur sicuti nūc. Nā uult Mēmius negare qđ Tyberius Gracchus regnū affectauerit & quesiuerit. Et tñ uidet cōcedere dicens.¶ Sed sane fuerit.Regni reparatio:plæbi iura sua restituere.i.cōcedamus uerum esse,quod dicunt nobiles Tyberiū Gracchū regnum sibi parare uoluisse:quū plæbi iura sua restituere:& defendere iura plæbis:uocemus acq̄rere regnū.Sic.n.hi color Rhetoricus:qui dr̄ pmissio siue cōcessio fit qn̄ nos ondimus in dicēdo aliqd cōcedere:& tñ semp aliqua uerba iterponimus:p quæ apte significamus nos id negare:qđ cōcedere uidenē.Sic Virgi.in.iiii.Aeni.Sequere Italiā uētis pete regna p undas.
Repari. ¶ Regni reparatio.Ordo est.Sed restituere iura sua plæbi:fuerit repatio regni:& iure sit factū: qđ non potuit ulcisci sine sanguine ciuiū.Totū hoc dicit p cōcessionē,in qua id maxie negat:qđ ut̄ cōcedi.¶ Regni repatio.i.reformatio:renouatio:restitutio regni.Sane id dr̄ reparari:qđ deletū & pditū est.Vnde expulsis:iam multo tpe ante regibus.regnū extinctū erat Romæ:nūc ergo recte dicit reparatio regni.i.restitutio:& reformatio. ¶ Plæbi:iura sua restituere,sicuti fecit Tyberius Gracchus:qui legē agrariā tulit cōtra factionē locupletū & nobiliū : ut pauperib' ciuibus agri restituerent:q eis adepti fuerāt p locupletes cotra leges:sicuti supra uisum est. ¶ Quicqd sine sanguine ciuiū ulcisci neqt iure factū sit.Hoc iō dicit,qa posset aliqs dicere.O Mēmi.Tu dicis nobilitatē iniuriā plæbi intulisse, qa Gracchos interfecit.Sed uide qd dicas.Nā multi existimāt Gracchos iure interfectos fuisse,tanq̄ ciues seditiosos,& tanq̄ ciues: q discordiā inter pres & plębē seminarent.Rñdet Mēmius.Sit ita.Cōcedo Gracchos iure iterfectos fuisse: sed alia scelera nobilitatis & patrū atq; alias iniurias ostendā:quibus intelligetis eos uestrā libertatē opprimere uoluisse, & ex qbus intelligetis:eos tanq̄ dominos:uos tanq̄ seruos esse.Potestis hoc ferre:certe nō debetis.¶ Quicquid sine sanguine ciuiū ulcisci:ne qd iure factum sit.Hoc dicit ppter Gracchos & eos q cū ipsis interfecti sunt.Ac si diceret.Cōcedo Gracchos iure.i.interfectoa eē: quamq̄ si in aliquo peccauerant:eos poterāt aliter punire : & nō interficere. ¶ Vlcisci.i.uindicari:puniri:passiue positum est ulcisci.¶ Nequid.i.non potest.Ac si diceret,concedo iure interfectos esse: sed tamen si quid deliquerant:id puniri poterat sine sanguine.Et ita per hæc uerba negat iure interfectos esse, quāuis concedere uideat.
¶ GRAVES quæstiones,idest inquisitiones habitæ sunt,in idest contra plæbem Romanam,occiso Tyberio Grac-
ASCE. cho:quem aiebant homines,scilicet inuiduli,parare,scilicet sibi:idest prætendere regnum::idest dominationem in plæbem Romanam:eo q̄ populum & eius libertatem(ut hic tacite innuit)defendere moliebatur. Sane de eius nece hæc
Tyberii habe.¶ Tyberius Gracchus Africani ex filia nepos:tribunus plæbis quum prorogare sibi potestatem uellet : aduer-
Gracchi sis auspiciis in publicum processit:statimq; capitolium petiit ubi oppressus est ab Scipione nasica & eius cadauer in ty-
cædes. berim cum reliquis in ea seditione occisis proiectum. Tulerat autem in principio legem agrariam cui cædente octauio,ipse cum appio claudio & Caio Graccho executor delectus est.In atali quoq; regis hæreditate diuidenda, pecuniā popu.Roma.cui agros distribuerat dispertiendam censuit:& nihil de oppidis ad senatum pertinere.Ob quas res orta seditione cum Flauius flaccus periculum illi imminere a potentioribus significasset & amici eius id audientes togas accinxissent & tęla a ministris accepissent:cætera multitudine propter tumultum non intelligente quid ageretur ipse Tyberius uolens significare capitis sui periculum agi:manum ad caput imposuit, quod aduersarii (ut fit) in priorem partem interprętantes detulerunt ad senatum. Tyberium uelle sibi diadema imponere & regnum occupare. Quo intellecto a perculsis patribus cum nasica.Mutium scæuolam tunc consulem cohortaretur libertati consulat, & ille responderet se nolle ciuilis belli authorem fore,nec quemquā ciuium indemnatum occidere, processit nasica. Quando: inquirens consul ciuitatem prodit:qui leges saluas esse cupiunt me sequantur. Itaq; cum multis in capitolium progressus est:& orta seditione,Pub. Saturnius pede subselli. caput Tyberii percussit & post Lucius rufus necem eius peregit. Sane quia ex manus eius in caput impositione orta est opinio de occupatione regni : ideo dixit : quem regnum parare homines aiebant.¶ Post Caii Gracchi.Addit alia potētium in plæbem iniuriosa facinora dicens. ¶ Post cædem,idest occisionem Caii Gracchi & Marci Fuluii:de quorum nece supra diximus:item: idest consimiliter : multi mortales.i.homines uestri ordinis:idest plæbeiorum(quia tres erāt ordines romano℞ : senatorius,equester, plębeius) sunt necati.i.occisi in carcere.¶ Lex.s.porcia quæ uetat in ciuem animaduertere pœna sanguinis:nō fecit finē utriusq; cladis.i.perniciei quæ erat sub Tyberio & Caio gracchis:hoc est nō abstinebant ab ampliore cæde propter legē:sed libido.i.exaturatus appetitus uindictæ:corū.s.potentū:fecit finē.s.utriusq; cladis.¶ Sed sane fuerit.i.pmittat esse q(fuerit enī pmissiui hic est modi)restituere plæbi sua iura,ut uolebāt gracchi:fuerit reparatio regni, & quicqd neqt ulcisci.i.puniri:sine sanguine.i.sine sanguinis effusione ciuiū:id sit.i.iterpraetetur factū iure.¶ Vos taciti.i.nihil mutire audētes.

¶ SVPERIORIBVS

ESVPERIORIBVS annis. Mēmius transit ad alia crimina patrū siue nobilitatis: quia de Gracchis uaria erat opinio, nunquid iure occisi essent. Vnde Scipio Aemilianus: qui erat affinis Gracchorum. ¶ Nam sororem eorū uxorē habebat: cum apud Numātiam bellum gerens audiuisset Tyberium Gracchum interfectū fuisse, interrogatusq; esset: qd sibi uideret de morte eius. Respondit, illum sibi uideri iure interfectum esse. Mēmius igitur transit ad alia scelera nobilitatis, & dicit. O Quirites superioribus annis uos moleste ferebatis q nobiles ærarium expilabant, & pecunias publicas diripiebant, & a regibus & populis liberis uectigalia exigebant: hæc tāta scelera nequaq̄ punita fuerūt. Et ppterea quia uidebāt se impune peccare: leges & maiestatem uestrā hostibus tradiderūt, sicuti nunc fecit consul Bestia, quia tā ignominiosum fœdus cū Iugurtha fecit. Ordo ē. uos taciti idignabamini superioribus annis ærarium expilari: & indignabamini reges & liberos populos pendere uectigal paucis nobilibus: & indignabamini penes eosdē esse: & summā gloriā & maximas diuitias: ac si diceret. O Quirites: nōne uidetis nobilitatē & patres in manibus suis uniuersam rē publicā habere, & eā pro arbitrio suo uersare: ipsi ærarium spoliāt, uectigalia publica exigūt: prouincias administrant, & in administratione harum rerū infinita scelera impune cōmittunt. ¶ Taciti, quia indignabamini: sed nihil dicebatis. Aerarium dicitur locus: ubi æra & pecuniæ publicæ reponūtur. ¶ Expilari. i. spoliari, & furto diripi. ¶ Reges & populos liberos, qui bello subacti fuerant a romanis, & pplos liberos: qui reges nō hñt: sed in libertate uiuunt. ¶ Vectigal. i. tributū: uectigal pprie dicit id precium: qd pendit p uectura alicui⁹ rei. ¶ Pēdere. i. soluere. ¶ Tñ hæc talia facinora impune fecisse parū habuere. i. nobiles nō satis putauerūt, q tāta scelera ppetrassent, nec puniti fuissent: sed etiā alia scelera addiderūt, itaq; leges & maiestatē uſam hostib⁹ tradiderunt. ¶ Impune sine pœna, qa puniti ñ sunt. ¶ Parū habuere. i. parū putauere: ac si diceret, nō fuerūt cōtēti sceleribus illis: & iō alia addiderunt, ¶ Itaq; quia parū putabant scelera suprascripta impune ppetrasse. Ordo est: itaq; leges & maiestas uestra & oia diuina & humana sunt tradita hostibus, neq; eos pudet: qui facere ea aut pœnitet: sed incedunt magnifici p ora uſa: ostentantes sacerdotia & cōsulatus pars ostentantes triūphos suos, perinde quasi. i. tanq̄ si habeāt ea honori: & nō prædę. Mēmius ostēdit nobilitatē uniuersam p arbitrio suo tractare rēpub. & leges & maiestatē populi ro. & diuina atq; humana oia uiolare: atq; ea hostibus tradere: quēadmodū supra Salu. ostēdit. Nam maior pars senatus ac nobilium pecunia a Iugurtha corrupti contra leges & præter maiestatem populi romani: Iugurtham impunitum dimiserunt: qui Hiempsalem interfecerat: & adherbalem regno eiecerat. Cum ergo senatus talia facit, leges & maiestatē populi & diuina & humana omnia hostibus tradit: ¶ Pudet uerecundiæ est. ¶ Pœnitet doloris est. Male faciunt: nec eos malefacti pudet, aut pœnitet, sed procedunt in publicum: dignitates: & honores suos palam omnibus ostentantes quia aliquando uel pontifices maximi fuerunt: uel consulatum gesserunt, uel ex hostibus triumpharunt. ¶ Per ora uestra, idest in conspectu uestro. ¶ Sacerdotia: uel pontificatum: uel aliquod aliud sacerdotium, nam romani pontificem maximum creabant, qui omnibus sacerdotibus præerat. ¶ Perinde quasi honori habeant: non prædæ. Nobiles ex sacerdotiis: & ex magistratibus, & ex triumphis. non tam honorem sibi acquirunt: q̄ prædam & diuitias atq; pecunias. Nam qui triumphabant. & qui magistratus Romanę reipublicæ administrabant, multas sibi diuitias: & pecunias accumulabant. Et propterea triumphi & magistratus, non tam illis honori sunt: q̄ prædæ. Sicuti consulatus Bestiæ consuli, non tam fuit honori q̄ prædæ. Nam multas pecunias accepit a Iugurtha: ut illum in deditionem acciperet. Bestia igitur consulatum habuit: non tam honori, idest ad honorem: q̄ prædæ: quia in eo consulatu plus prædæ: & pecuniæ acquisiuit q̄ honoris. ¶ Serui ære comparati: iniusta imperia non perferunt. Postq̄ uitia & scelera nobilitatis ostendit, hortatur plæbem ad ea scelera punienda, & ne uelint pati libertatem suam opprimi. Dicit. n. serui qui pecunia empti sunt: non possunt pati dominos iniustos & crudeles. Vos autem Quirites totius orbis terrarum domini & rectores: quomodo potestis pati ignominiosam seruitutē. ¶ Serui ære cōparati. i. ipsa pecunia empti. ¶ Iniusta imperia. i. dominos iniustos & crudeles. ¶ Non perferunt. i. non substinent. ¶ Vos quirites in imperio nati. i. uos qui non estis serui, sed dñi. Et est color qui dr cōtētio q fit cū ex cōtrariis rebus oratio cōficit. ¶ At q aio fuitutē toleratis. i. uos pati potestis: ut uobis noiens nobiles. ¶ At q sunt hi. Oñdit eos nō dēre pati fuitutē pferri ab hoib⁹ sceleratis. ¶ Sceleratissimi i odiū adducit aduersarios, sceleratos eos: & flagitiosos appellās. ¶ Cruētis manib⁹, ac si diceret hōicidæ. ¶ Immani. i. ingēti. — IOAN. CHRI.

Suplorib⁹ annis taciti indignabamini ærariū expilari, reges & pplos liberos paucis nobilib⁹ uectigal pēdere, penes eosdē & summā gloriā, & maximas diuitias eē, tñ hæc talia facinora ipune suscepisse parū habuere. Itaq; postremo leges, maiestas uſa, diuina & humana oia hostibus tradita sunt, neq; eos, q ea facere pudet aut pœnitet, sed icedūt p ora nostra magnifici sacerdotia & cōsulat⁹, ps triūphos suos ostētātes: pinde q̄si ea honori nō prædæ habeāt. serui ære cōparati iniusta imperia dñorū nō perferūt. Vos Quirites in imperio nati: æquo aio seruitutē toleratis? At q sunt hi, qui hāc republicā occupauere, hoies sceleratissimi, cruentis manibus, immani auaritia, nocentissimi: idemq; superbissimi:

vectigal

Côtētio

ASCE.

CINDIGNABAMINI annis supiorib⁹. i. pxie elapsis ærariū. i. fiscū expilari. i. paulati suffurari. & reges & pplos liberos. s. externos pēdere. i. psoluere paucis nobilib⁹ uectigal. i. ut dicūt pēsiões & puēt⁹ & sūmā gliam & maxias diuitias eē penes eosdē. s. paucos potētes. tñ ipsi habuere parū. i. puipēdebāt nec cōtēti erāt, suscepisse impune hæc talia facinora. ¶ Itaq. i. & ita, leges: maiestas uſa & oia diuia & hūana sunt tradita postremo hostib⁹. s. uſis. s. potētib⁹. ¶ Neq; pudet aut pœnitet eos q facere ea, sed ipsi icedūt magnifice p ora uſa. i. añ cōspectū uſm. ostentātes. i. iactātes: sacerdotia & cōsulatus, & pars. i. ipsi ptim triūphos suos: quasi habeāt ea. s. iam dicta: honori. i. ad honorē & nō pdæ. i. ad pdā. ¶ Serui cōparati. i. empti, ære. i. pecunia dñoꝝ nō pferūt. i. nō ppetiunt impia iniusta dñoꝝ. ¶ Vos qrites nati in impio: toleratis æquo. i. patiēti aio fuitutē. q. d. id idigne facitis. ¶ At q sunt hi &c. Sūmo artificio utit ad odiū cōcitādū: cū scelestissimos & eosdem obiectissimos sūma facinora ausos ausisq; potitos doceat dicēs. At. i. sed q. i. q̄les sūrt ut apd poetā Qui iuuenes q̄tas oñtāt aspice uires) hi q occupauere rēp. iuidiose & callide assumit qd pbat nitit: uidelicet rēp. a paucis po tētib⁹ occupatā suasam. uñ rñdet. Sunt sup. hoies sceleratissimi: māib⁹ cruētis. i. hñtes man⁹ cruētas cruore inocētiū. hoies imani auaritia. i. hñtes imanē auaritiā, nocētissimi & iidē supbissimi cū tñ ob cōsciam dērent esse submissiores.

quibus decus,fides:pietas,postremo honesta,atq; inhonesta oia quæstui sunt,ps occidisse tribunos plæbis,alii quæstiões iniustas,plæriq; cædē i uos fecisse p munimēto hñt. Ita quā qsq; pessime facit,tā maxie tut⁹ ē,metū a scelere suo ad ignauiā uestrā trāstulere:quos ois cupe eadē,eadē odisse:eadē metuere in unū coegit,sed hæc iter bonos amicitia,iter malos factio ē. Quod si tātā curā libertatis hēretis,quā illi ad dñationē accēsi sunt,pfecto neq; respubli.sicuti nunc uastaret,& bñficia uestra penes optios,nō audacissimos forēt,maiores qdē uestri parādi iuris & maiestatis cōstitu ēdæ gratia:per secessionē armati,bis auentinum montē occupauere,uos pro libertate,quam ab illis accepistis:non ne

IOAN. CHRI. ¶ QVIBVS fides:decus:pietas:honesta atq; inhonesta omnia quæstui sunt.i.qui uendunt fidē,& decus,& pietatē & honesta,& inhonesta.Nā pecunia talibus carior est q̄ fides:& decus:& honestas:sicuti supra dixit de legatis q in Numidiā prouinciā missi:meliorē partē regni iugurthæ adiudicarūt.Nā hi pecuniā fide cariorē habuere.Deinde dicit.Paucis fides q̄ pecunia carior fuit.¶ Decus.i.honorē.Bestia decus suū q̄stui habuit:qa honorē suū per pecuniā uendidit.Nā ppter pecuniā fœdus cū Iugurtha fecit quod sibi magno dedecori fuit.¶ Honesta:ut si qs propter pecuniā pudicitiam suā amitteret.¶ Quæstui.i.ad quæstū,quæstus dr turpe lucrū.¶ Pars eo.:ordo est.Pars eo.hñt p munimēto.¶ Tribunos plæbis occidisse:alii.s.hñt pro munimento quæstiones iniustas fecisse.¶ Plæriq; habent pro munimento fecisse cædē in uos.i.quidā putant sese esse tutos:quia tribunos plæbis occiderunt.Alii uero putant se eē tutos,quia qōnes.i.inquisitiones iniustas & iniquas exercuerūt:alii putant se esse tutos,quia multos ex plæbe interfecerunt.Atq; hoc mō,unde maxime timere deberēt,inde maxie tutos se esse putāt.¶ Occidisse idest itersecisse.¶ Tribunos plæbis.s.Tyberiū & Caium Gracchos.¶ Quæstiones.i.inqsitiones,quæ per tormēta fiunt.¶ Pro munimēto:pro defensione.¶ Ita quā.i.hoc modo tm̄ qsq; ē maxime tutus:quātū quisq; pessime fecit.¶ Metum a scelere suo ad ignauiā uestrā trāstulerunt,hoc est quod supra dixit.Atq; etiam nō timetis eos:quibus terrori esse decet:hoc.n.dicit.Nobiles timere debent propter scelera sua.Nūc aūt uos:o quirites timetis ppter ignauiam uestrā:quia animus uobis ab ignauia corruptus est:sicut supra dixit.Et ita ipsi trāstulerunt metū a scelere suo ad ignauiā uestrā:quia ipsi nō timent,q̄ timere debuerāt ppter scelera sua.Et uos timetis ppter ignauiam uestrā,qui timere nō deberetis qa nihil mali fecistis:sed timetis propter ignauiā,quia pusillanimes estis:ordo est:illi nobiles scelerati trāstulerūt metū a scelere suo ad uestrā ignauiā,quos oēs coegit in unū hoc:qd sequitur uidelicet eadē cupere,eadē odisse:eadē metuere.¶ Eadē cupere.s.mala.¶ Eadē odisse.s.bona,sicuti in Catilinario:dicit idem uelle:& idē nolle,ea demum firma amicitia est:hoc loco dicit:eadē cupere,eadē odisse,eadē metuere inter bonos

Factio. est amicitia:sed inter malos est factio.Quādo ergo mali hoies eandē rē cupiunt:& eandē rem odio habēt:& eādē rem

amicitia metuunt,si in unū coniungunt:uocatur factio:si boni hoies faciunt:hoc idē uocatur amicitia.¶ Coegit.i.congregauit.¶ Quod si tātā ordo est:qd pro sed.¶ Sed pfecto neq; respu.uastaret:sicuti nunc.s.uastatur:& beneficia uestra forent penes optimos:nō penes audacissimos:si uos haberetis,tantā curā libertatis:quā pro quantū illi sunt accensi ad dominationem.Aduersarios in odium adducit:cū dicit illos esse cupidos dominandi,nobiles dominari uobis cupiunt:o quirites,& uos libertatem uestram nō curatis.Nam si tantopere curā uestræ libertatis haberetis:quantopere illi cupiunt dominari profecto neq; respu.uastaret sicuti uastat,& honores ac magr̄atus penes optimos essent,& nō audacissimos:quia si maiorem curam uestræ libertatis haberetis:honores & magistratus daretis optimis uiris,& non improbis ac sceleratis.¶ Beneficia uestra.i.honores magistratus.Nam popu.Roma.beneficium est:dare honores:& magistratus quibuscūq; uoluerit.¶ Penes optimos.i.apud optimos.¶ Maiores uestri parādi iuris & maiestatis constituendæ gr̄a.Maiores uestri(inquit)ut iussus sibi & maiestatē pararent:& constituerent,bis secesserunt a patribus armati in montē Auentinum:sicut supra uisum est.¶ Parandi iuris gr̄a.i.causa acquirendi iuris fuit:ut plæbs ius suū haberet,ex quo concessum est plæbi,ut suos magistratus haberet sacrosanctos:qui eam defenderent.Itaq; tribuni plæbis creati sunt:sicut supra uisum est.Et quū postea creatis decem uiris,plebs tribunos amisisset:iterum secessit in montē p occasionē Virginiæ occisæ.Et tribuni plæbi restituti sunt.¶ Et maiestatis.i.uenerationis.Nā maiestas est,p quā aliqs ueneraī simul & timeī.Anteq̄ crearēt.Tribuni plæbis,plæbs cōtēnebaī,sed postq̄ creati sunt tribuni plæbis:uenerari & timeri cœpta ē.

ASCE. ¶ QVIBVS.s.hominibus,decus:idest honestas & fides.i.fidelitas,pietas:idest obseruantia & pius cultus dei & parētum:postremo.i.ut postremo uerbo dicam:omnia honesta atq; inhonesta sunt quæstui.i.ad quæstum.i.lucrū.¶ Pars eorum.i.ipsi partim habent pro munimēto.i.defensorio in quo cōfidunt,occidisse tribunos plæbis:quia per eorū necē aliis plæbeis timori sunt.¶ Alii habēt pro munimēto fecisse quæstiones.i.ut dicunt inquisitiones & informationes & post illas accusationes iniustas.i.iniquas & falsis testibus cōprobatas:¶ Plæriq;.i.plurimi eorū habent pro munimēto,

Quātū. fecisse in.i.cōtra uos:cædē.i.occisionē & seditionē mortiferā.¶ Itaq;.i.& ita:quātū.i.ut:quisq; fecit pessime:tam.i.tātū hoc est ita maxime tutus est,quia maxime timetur:quē quis enim timet offendere nō audet.¶ Et ita ipsi transtulere.i.usurpauerunt sibi metū.s.passiuum quo metuātur:a scelere suo.i.a se perpetrato:ad ignauiam.i.inutilitatē ad opus & oscitationē uestrā.q.d.si uos strēnui essetis,ipsi in uos superbi propter scelus a se cōmissum nō essent.¶ Quos ois.s.sceleratos:cupere eadē.i.easdē res odisse eadē metuere eadē.i.habere idē uelle & nolle & per id paria studia (quibus nihil melius conciliat inter bonos amicitiā:ut Ciceroniano lælio placet)coegit.i.cōpulit & congregauit in unū.s.collegiū.

Cogo. Cogo enim dicitur quasi coago.i.simul ago seu impello.ut Tityre coge pecus.¶ Sed hæc.i.hm̄ōi cōciliatio est amicitia inter bonos(quia ut Cicero docet paritas studiorū maxime cōciliat amicitiā.quæ si uera sit nō nisi inter bonos est)& est inter malos factio.i.seditio seorsum ab aliis cōsultatio & machinatio.hoc est dū boni cōsentiunt amicitia est,dū mali:ut modo pauci potētes:seditio.¶ Quod si.i.certo scio q̄ si uos haberetis tantā curā libertatis.s.amissæ recuperādæ.aut si quā adhuc habetis cōseruandæ,q̄.i.q̄tum illi.s.aduersarii uestri sunt accensi ad dñationē.i.regnū in uos obtinendā.¶ Profecto.i.reuera,neq; resp.uastaretur ut nunc sup.uastatur,& uestra bñficia.i.magistratus qui a uobis cōferunī,forēt.i.essent:penes optimos nō penes audacissimos.Maiores uri(inuidiose uestri nō nr̄i.q.d.uobis imitādi cū eos imiter)gr̄a iuris parādi.i.acqrēdi:& gr̄a maiestatis cōstituendæ:armati p secessionē,i.p singularē habitationē,occupauerūt bis mōtē auētinū q unus est ex septē collib⁹ romæ.¶ Nōne uos nitemini.i.niti debitis.q.d.maxie licet non faciatis.

IOA N. CHRI.

summa ope nitemini, atq; eo uehemētius, qđ maius dedecus ē parta amittere, q̄ oino nō parasse. Dicet aliqs qd igit cēses? uindicādū in eos: q hosti pdidere Rēpublicā nō manu neq; ui, qđ magis uobis fecisse q̄ illis accidisse indignū est. Verū q̄stionib⁹ & idicio ipsius iugurthæ, q si deditus ē: pfecto iussis uestris obediēs erit. Sin ea contēnit. s. existimabitis, qualiter illis pax, aut deditio sit, ex qua ad Iugurtham scelerum impunitas, ad paucos potentes maximæ diuitiæ, at in Rempublicā damna atq; dedecora peruenerunt, nisi forte nondum etiam uos dominationis eorum satietas tenet, & illa quam hæc tempora magis placent: quū

¶ SVMMA opē. i. summis uiribus. ¶ Maius dedecus ē. ¶ Parta. i. acqsita. ¶ Parauisse. i. acquisiuisse. Sine dubio turpius est amittere ea: quæ semel sunt acqsita: q̄ oino nunq̄ acqsiuisse. ¶ Quid igit cēses. Aliqs mihi fortasse diceret: o Mēmi. Tu hortaris nos: ut tueamur nostram libertatē. sed tu dixisti supra, q non est opus, ut neq; armis ad hoc. Quid ergo censes tu eē faciendū? Mēmius rñdet. Ego censeo eos eē puniēdos: q hosti. pdidere rēpu. nō ui neq; armis: sed q̄ōnib⁹. i. inquisitionibus: & indicio ipsius iugurthæ. ¶ Quid igitur censes? inducit aliquē ita se interrogantē. O Mēmi. Quid igit cēses. i. qd iudicas esse faciēdū. ¶ Vindicandū: hæc sunt uerba Mēmii rñdētis ego cēseo uindicādum in eos qui pdidere Rempu. hosti. nō manu neq; ui: qd est magis indignū uos fecisse quā illis accidisse. ¶ Verū. i. sed q̄ōnibus. s. uindicandū censeo: & indicio ipsius iugurthæ: qui pfecto erit obediens nostris iussis, si ille est deditus. ¶ Vindicandū in eos. i. eos esse puniendos. ¶ Hosti. s. iugurthæ. ¶ Prodidere Rēpu. Quomō respu. pdita ē iugurtha: qa fœdus flagitiosissimū cū eo factū est, iniussu Senatus pplíq; ro. ¶ Nō manu. i. p manū. i. p uim, & hoc sequentia declarāt. ¶ Que magis. i. q̄ res nō tā nobis conuenit q̄ illis: qui tñ scelus cōmiserunt: mererent quacūq; rōne puniri. etiam ui. sed hoc uobis nō cōuenit. Nā uos decet nocentes punire non ui, aut armis, sed iudicio & iustitia. ¶ Quod. i. quæ res. s. punire eos ui. ¶ Quæstionibus. i. inquisitionibus, aut queratur diligēter: & indagetur: qui fuerint authores: & cōplices huius fœderis: qđ cum iugurtha factū est. ¶ Indicio. i. per indicium, ut iugurtha indicet & detegat ueritatē. ¶ Qui. s. iugurtha. ¶ Deditus: dedere est tradere. ¶ Iussis. i. præceptis uestris obediens erit, qa ueritatem dicere cogemus iugurtham. ¶ Sin ea contēnit. si (inquit) iugurtha Romā uenerit: ex ipso ueritatē agnoscemus. Sed si uenire noluerit: signū est sine dubio, in ea pace: quæ cū ipso facta est, fraudē & dolum fuisse, quia ex ipsa pace hæc mala sunt secuta. Nā ipse p suis sceleribus punitus non est, pauci Romani per ipsam pacem diuites facti sunt in rempublicā dāna & dedecora peruenerunt. ¶ Sin ea cōtēnit: ordo est: sed. s. idest certe existimabitis qualis sit illa pax: ex qua impunitas scelerū peruenit ad iugurthā: magnæ diuitiæ puerūt ad paucos potētes, dāna atq; dedecora puenerūt in rēpu. Si ille igit iugurtha cōtemnit ea. ¶ Si. i. si cōtēnit ea. i. si cōtēnit & negligit, & non uult uenire Romā: qa timet: ne uerū dicere cogat. ¶ Scilicet existimabitis. i. certe putabitis, hoc est certe putare debetis: qualis sit illa pax: ex qua tot mala secuta sunt. Existimare. n. certe potestis q sit iniqua pax. ¶ Impunitas scelerū. s. peruenit. est. n. zeuma ab inferiori. ¶ Impunitas scelerum: quia in conditionibus pacis illius: scelera eius impunita relinquunt. ¶ Ad paucos: ueluti ad cōsulē & Scaurū. ¶ Dāna atq; dedecora. Damnū. n. hoc puenit in rēpub: qa Numidia puincia in cōditionib⁹ pacis iugurthæ cōcessa est: quæ in potestatem & ius ppli Ro. uenisset: si cōsul bello psecutus eēt iugurthā. ¶ Dedecora: qa tot & tāta scelera iugurthæ impunita sunt relicta: & dedecus fuit etiā populo Ro. tā ignominiosam pacē & fœdus cū iugurtha facere: in qua pace Numidia ei concessa est quæ antea iuris fuit populi ro. licet administratio permissa esset familiæ Massinissæ propter amicitiam. ¶ Nisi forte, ordo līæ cū superiore coniungit: & sensus pendet a superiori. Dico q summa ope conari debetis p uestra libertate: & punire eos qui rempub. host iprodidere. nisi forte adhuc uobis placet seruire nobilibus: quemadmodū fecistis his superioribus annis: postq̄ interfecti fuerunt Tyberius & C. Gracchus defensores uestri: & hoc est: qđ dicit. Nisi forte dico q debetis facere quod dixi: nisi nondum etiam societas dominationis eorū teneat uos & nisi illa tempora magis placent, q̄ hæc uidelicet: quando regna: & prouinciæ. & leges: & iura & iudicia: & bella & paces: postremo oīa diuina & humana erant penes paucos. s. penes Senatū & nobiles: & qū uos hoc est populus romanus inuicti ab hostib⁹ & imperatores omnium gentium: satis habebatis retinere animā in inuidiam: & adducit Senatum & nobiles patricios quos dicit superioribus annis post mortem Tiberii & Caii Gracchorum dominos: & principes fuisse: & totā Romanam rempub. in eorum potestate & arbitrio fuisse. Populum autem Romanum pauperem & summa cū egestate uix uiuere potuisse: qui uictor omnium gentium totum orbem terrarum suo subegerat imperio. Et reuera. Nam plæbs: hoc est populus: & multitudo multa bella agebat, & gentes ac populos infinitos imperio Romano subigebat & semper in paupertate erat. Senatus autem & nobiles honores: & magistratus, & administrationem prouinciarum totius Romanæ uel publicæ possidebat. ¶ Dominationis eorum. s. Nobilium & senatus. ¶ Illa tempora, scilicet post mortē Tyberii & Caii Gracchorum. Nam post mortem eorum per aliquot annos tota respub. Romana in potestate & arbitrio senatus fuit: tota plæbs perculsa. ¶ Quam hæc. s. tempora: in quibus plæbs in suū sibi cœpit uendicare.

ASCE.

¶ S.VMMA ope. i. sūma facultate p libertate quā accepistis ab illis. s. maiorib⁹ uris. ¶ Atq; eo magis sup. dētis niti, q̄ illi: q. i. qa, aut eo. i. tāto magis, quo. i. q̄to mai⁹ dedec⁹. i. pbrū ē amittere pta. i. acqsita, q̄ nō pauisse. i. acqsiuisse oino. ubi qa pta dixit cōformit dixisset pepisse usitati⁹ si fuisset. Dicet aliqs. Facit antipophorā. i. obiectionē sibi cui rñdet dicens. ¶ Aliqs sup. qrites q audierit q dixeri nō eē opus ui aut secessione & tñ obsistēdū. dicet igit o mēmi qd cēses. i. iudicas sup. faciēdū eē? Rñdet mēmius. q. d. Ego cēseo uindicādū. i. uindictā exercēdā eē in. i. cōtra eos. q pdidere rēp. hosti. s. iugurthæ, uindicādū inquā: nō manu. s. ppria neq; ui. sup. alia. qd fecisse. s. uindictā sumptā eē ui: est magis indignū uobis. i. magis cōtra dignitatē uram: q̄. s. sit idignū accidisse illis. q. d. illi qdē digni sunt i quos ui & manu aiaduerteret. sed uobis nō ē dignū. i. hōestū & cōueniēs ut id i cōciues faceretis, uerū. i. sed, ego cēseo uidicādū i eos q̄ōnib⁹. i. inqsitiōib⁹ & Iformatiōib⁹ (ut dicit) ex idicio. i. reuelatiōe ipsi⁹ iugur. Et si dicāt: quō hēbit iugurtha? dicit q facilr: utpote: q. s. iugurtha si est dedit⁹ sup. uere ipē erit obediēs iussis uris, & ita ueniet uocat⁹, sin. i. sed si cōtēnit ea. s. iussa ura. s. i. illic certe & scienter existiabitis. i. iudicabitis: qlis sit illa aut ista pax & deditio, ex q̄. i. p quā: maxia ipunitas scelerū puenerit ad iugur. & maxiæ diuitiæ puenerit ad paucos potētes & dāna & dedecora. i. opprobria maxia sup. puenerit ad rēp. Censeo sup. sic faciēdū: nisi forte ita sit q satietas dñatiōis eor nōdū tenet uos, & si illa tpa. s. subsecuta necē gracchor. quū. i. i qb⁹ tpibus.

regna, puīciæ:leges:iura,iudicia,bella: atq; paces, postremo diuina & humana oia penes paucos erāt, uos aūt inuicti ab hostib⁹ impatores oium gētiū satis habebatis aiam retinere. Nā seruitutē qdē qs uestrū recusare audebat? At ego tametsi uirū flagitiosissimū existimo ipune iniuriā accepisse, tñ uos hoibus sceleratissimis ignoscere, qm̄ ciues sunt æquo aīo paterer, nisi misericordia in perniciem casura eēt. nā & illis (quantū importunitatis habēt) parū est impune male fecisse, nisi faciundi licētia deide eripiat, & uobis æterna sollicitudo remanebit. quū intelligetis: aut seruiēdū esse, aut per manus libertatē retinēdā. Nā fidei qdē, aut cōcordiæ, q̄ spes ē: dñari illi uolūt, uos liberi eē, facere illi iniuriā, uos phibere, postremo sociis nřis ueluti hostib⁹ p sociis utunt, pōt ne i tam diuersis mētib⁹ pax, aut amicitia esse? Quare mōneo, hortorq; uos, ne tñ scel⁹ ipunitū omittatis.

IOAN. CHRI. ¶ REGNA: quia regna, quæ bello subigebantur imperio populi Romani p Senatū Administrabant & similiter prouinciæ. Sciendū est aūt q̄ Romani si regnū aliquod, uel insulam aliquā: uel partem alicuius prouinciæ: uel totā puinciā aliquā bello subigebant, eandē, siue easdē, uel p cōsules, uel procōsules uel per p̄tores administrabant: & puincia uocabatur. ¶ Leges iura, iudicia: bella, atq; paces: postremo uero diuina & humana omnia: his oibus rebus tota Romana Respublica conseruat, & cōtinetur. ¶ Penes paucos. i. apud paucos. i. in potestate paucorum: uidelicet senatus, & nobilium ¶ Vos aūt: hoc est populus Ro. Ex hoc magis inuidiam ac si diceret. Tota respu. erat in potestate paucorū, & populus ro. qui totū orbē terrarū suo subegit imperio: uix hēbat unde uiueret: ac si diceret res indigna est: & nō tolerāda. ¶ Nā seruitutem: uere dico: q̄ satis hēbatis si uiuere poteratis: qa seruitutē nō recusauisset aliqs uestrū, mō uictū inuenire potuisset: iō paupes & miseri eratis. At ego: ordo ē: at q̄ ego paterer æquo animo uos ignoscere sceleratissimis hoibus: qm̄ sunt ciues, nisi misericordia eēt casura in pernitiē: tametsi p quāuis ego existimo eē flagitiosum accepisse iniuriā impune. Quilibet (inqt) turpe putēt nō punire iniuriā acceptā: tñ ego æquo aio ferrē uos parcere sceleratis hoibus, qa sunt ciues: nisi talis misericordia maius malū & maiorē pniciē generaret. ¶ Flagitiosissimū. i. turpissimū. ¶ Iniuriam: qa respu hosti. pdita est. ¶ Hoibus scele. qui rēpub. hosti. pdiderunt. ¶ In pniciē. i. exitium & ruinā reipu. ¶ Casura. i. uentura. ¶ Nā & illis (quātū importunitatis hñt) parū est ipune male fecisse, nisi deinde faciūdi licētia eripiatur: & uobis æterna sollicitudo remanebit: quū intelligetis, aut seruiēdū esse, aut p manus libertatē retinendā, ordo est. Nā & illis est parū male fecisse impune (quātū importunitatis habēt) nisi licētia faciundi deinde eperiat: & æterna sollicitudo remanebit uobis quum intelligetis: aut seruiendū esse: aut libertatē esse retinendā per manus. Reddit causam quare misericordia in pniciem uentura sit. Quāobrē dixi q̄ misericordia in perniciem & ruinā uentura est, quia & illi tm̄ importuni sunt, ut non cōtenti impunitate prio: ū scelerū: alia maiora scelera sint cōmissuri: nisi oino eis malefaciūdi licentia tollatur. & nos perpetuo solliciti erimus: quando intelligemus esse necesse, uel q̄ seruiamus, uel libertatē per uim retineamus. ¶ Quātum importunitatis habēt, per parenthesim dictū est, cū admiratione & idignatione. ¶ Nā & illis. s. hoibus sceleratis.

Parēthesis. ¶ Parū est: parū uidet eis hoc, q̄ male fecerūt: & puniti nō sunt: & qa hoc parū uī, scelera sceleribus addēt. nisi nūc puniant: & eis oino malefaciūdi licētia tollat. ¶ Impune. i. sine pœna. ¶ Seruiēdū eē. i. iugū seruitutis eē sumēdū: quēadmodū seruiūt populi regibus & tyrānis subiecti. ¶ Per manus. i. p uim. Nam fidei uere dico, & si nunc nō punietis sceleratos hoies, aut libertatē amittemus: aut eā p uim retinere oportebit: qa nō est spes: q̄ inter uos & pōres fides: aut cōcordia: uł pax esse possit, & hæc ē rō: qa illi uolūt eē dñi: & uos nō uultis eē serui, sed liberi: rursus illi uolūt facere uobis iniurias: & uos nō uultis tolerare, nā fides dicit qñ fit id qđ dr. Nūc ergo dicit fides inter uos pōres eē nō poterit, qa si illi uobis aliqd pmittēt, nō seruabūt. Nā uos tanq̄ seruos tractare & hēre cupiēt & uolēt. ¶ Illi. s. pōres & nobiles. ¶ Vos. s. uultis. ¶ Facere. s. uolūt. ¶ Sociis nostris, socios nostros tanq̄ hostes tractāt. quæ res indigna est po. Ro. & nullo mō tolerāda. ¶ Sociis no. ¶ Dixi supra q uocabant socii populi Ro. ¶ Pōt ne eē pax. q. d. non. Quare ergo Mēmius, postq̄ ondit q̄ mala uētura sint in rēpu. nisi factū cōsulis & sociorum eius puniatur, cōcludit orationē exhortans populum Ro. ad puniēdū scelus consulis: quia fœdus cum iugurtha fecerat ignominiosum sine ulla authoritate Sena. po. q; Ro.

ASCE. ¶ REGNA prouinciæ leges. iura. iudicia, bella, atq; paces: postremo oia diuina atq; humana. i. quæcunq; populi romani essent: erant penes paucos. i. in potestate & dominatione paucorum. s. potentium. ¶ Autē pro sed: cum uos inuicti ab hostibus existentes imperatores oium gentium habebatis satis. i. contenti eratis, retinere animam. i. uitam (nam quis uestrū audebat recusare seruitutem. s. paucorum potentium: quasi diceret nemo) Et nisi inquā illa tpa magis placent uobis q̄ hæc tpa in quibus potentiæ obuiat & libertas partim uindicata est. q. d. puto q̄ nō. ¶ At ego tametsi existimo uirū flagitiosissimum. s. iugurtham accepisse impune. idest sibi cōdonatam sine punitione: iniuriam. s. actiuam:

Offensa. Offēsio. utpote quā intulit, sicut offensa est eius qui offendit. offensio eius qui offenditur, tamen paterer. i. ferrem æquo animo: uos ignoscere, idest ueniam dare hominibus sceleratissimis. s. Calphurnio. Scauro & consimilibus quorum cōsensu iugurtha impunis euasit: qm̄ ipsi sunt ciues, scilicet Romani: nisi misericordia scilicet erga illos habita, esset casura. i. euasura in perniciē. i. interitū aut graue dānum reipublicæ. ¶ Nam & i. etiam illis est parum. i. parum uidetur (quantū: q̄si diceret uidete quantum importunitatis habent) fecisse male, scilicet condonando iugurthæ tantū facinus impune. id est sine uindicta qa peiora facient. ¶ Nam, nisi licentia. i. mala permissio faciundi. s. quæ uellent, eripiat deinde sup. ab eis & i. simul, æterna. i. perpetua sollicitudo remanebit uobis quū intelligetis aut seruiēdū esse. i. q̄ uos aut illis seruire debebitis, aut libertatē sup. uestram esse retinendam per manus. i. per uim: qua nunc opus nō est. ¶ Nam quidē. i. certe, q̄ spes est fidei. i. fidelitatis & concordiæ. s. habendæ cū talibus hominibus, tā auaris ut etiā reip. decus uendiderint: & dominationis cupidissimis. ¶ Nam ut addit. illi uolunt dñari: uos sup. uultis esse liberi, illi nolunt facere iniuriam, & uos uultis phibere: & ita nulla cōueniet inter uos concordia. ¶ Postremo illi utuntur sociis nostris ueluti hostibus. i. seruiliter & inclæmenter eos tractant, & utuntur hostibus. s. iugurtha & militibus eius pro sociis, quia cū eis consultant & cōueniunt ac parē agitant: potest ne pax aut amicitia esse in mentibus tā diuersis? q. d. nequaq̄. ¶ Quare ego moneo & hortor uos ne omittatis tantum scelus impunitum. Tantum dicit scelus, quia non peculatus. i. furtum.

NON

IOANNES CHRI.

NON peculatus:ꝑ cõpatione auget atrocitatẽ criminis. Dicit.n.hoc nõ ẽ crimẽ læsæ maiestatis, qñ qs totã rẽp.offendit, sicuti ꝓbat fecisse cõsul. ¶ Peculatus, peculatus dr̃ furtũ pecuniæ publicæ. ¶ Nõ pecu.ærarii factus.i.furtũ pecuniæ pub. nõ est factũ:ærariũ locus:ubi pecuniæ pub.reponunt. ¶ Neq; ꝑ uim sociis ereptæ sunt pecuniæ. Si qs socios expoliasset & accusatus fuisset, is reus repetũdarũ dicebat:sicuti fuit. Verres, q quũ ꝑtor totã Siciliã rapinis: & furtis uexasset, a Siculis q̃relæ Romã delatæ sunt, atq; ita Cice.cãm siculorũ suscipiente. Verres repetundarũ reus dãnatus est, is aũt q repetũdarũ accusatus eẽt, atq; dãnatus furtis oium, quos expoliauerat in ꝑciũ redacti ex bonis suis uẽditis auctione, eã summã restituebat. Quæ.s.expoliare ærariũ:uel socios.

Peculatus

Reus repetundarum

Nõ peculatus ærarii factus est, neq; ꝑ uim sociis ereptæ pecuniæ, q̃ q̃q̃ grauia sint, tñ ex cõsuetudie iã ꝑ nihilo hñtur, hosti acerrimo ꝓdita senatus authoritas, ꝓditũ ĩperiũ uỹm est, domi militiæq; resp.uænalis fuit: q̃ nisi q̃sita erũt, & nisi uindicatũ in noxios, qd erit reliquũ, nisi ut illis obediẽtes uiuamus, q ea fecerũt, nã ĩpune q̃libet facere.i.regẽ eẽ. Neq; ego uos Quirí.hortor, ut malitis ciues uños ꝑperam q̃ recte fecisse, sed ne ignoscẽdo malis bonos ꝑditũ eatis. Ad hoc in rep.multo ꝓ̃stat bñficii, q̃ maleficii imemorẽ eẽ, bon⁹ fit tñmõ segnior.ubi negligas: at malus ĩprobior, ad hoc, si in

iuriæ non sint, haud sæpe auxilii egeas.

Aec atq; alia huiuscemodi sæpe in dicendo Memmius populo persuadet, ut.L. Cassius, qui tum

¶ Tñ ex cõsuetudine.i.pp cõsuetudinẽ, qa sæpe hæc dũ crimina ꝑpetrãt.s.peculatus & repetundarũ. ¶ Habẽt.i.reputant. ¶ Hosti acerrimo: ac si diceret: ecce crimẽ, qd̃ puniẽdũ ẽ: nã crimẽ ẽ læsæ maiestatis: qa maiestas totius ppli offensa ẽ. ¶ Authoritas senatus, ꝓditũ ĩperiũ uỹm, qa fœdus cũ iugurtha fieri nõ potuit sine cõsensu.S.P.Q.R. ¶ Domi militiæq;.i.& Romæ & in exercitu resp.uẽdita fuit: qa & Romæ & in exercitu ciues ro.nobiles corrupti rẽp.ꝓdiderũt. ¶ Quæ nisi q̃sita: nisi inqt iq̃sitio facta fuerit de his criminibus: & nisi nocẽtes puniti fuerint: nihil aliud restat.nisi ut nos seruiamus illis, tãq̃ regibus: qa illi ꝓprie reges dñr, q ꝑñt facere qcqd uolunt ipune ordo est. Quid erit reliquũ, ut uiuam⁹ obediẽtes illis, q fecere ea nisi: q̃.i.illa erũt q̃sita, & nisi erit uindicatũ innoxios. ¶ Innoxios.i.cõtra nocẽtes.i.nisi nocẽtes puniti fuerit. ¶ Quid erit reliquũ.i.qd restabit. ¶ Illis, q ea fecerũt uidelicet nobilibus. ¶ Obediẽtes: ac si diceret. Quid restat: nisi ut in seruitutẽ redacti obediamus illis: q̃si regibus. ¶ Nã ipu.uere dico, ꝙ nihil aliud restat: nisi ut seruiamus illis, q̃si regib⁹: qa illi ꝓprie uocãt reges, qa faciũt qcqd uolũt ipune. Si ergo illi: q rẽp.ꝓdiderũt: puniti nõ fuerit, nõne sũt tãq̃ reges. Nullũ.n.peccatũ grauı⁹ cõmittere potuerũt. Nã ipune. Hic ẽ color: q dr̃ diffinitio, nã ꝑ cõmodo suo diffinit qd sit rex. Quid ẽ rex. Rex ẽ, q ꝑt facere qcqd uult ipse. ¶ Malitis.i.magis uelitis. ¶ Perperã.i.puerse & male. ¶ Recte.i.bñ. ¶ Sed ne.i.sed hortor. ¶ Ignoscẽdo ma.dũ malis ciuib⁹ pcitis. ¶ Perditũ eatis.i.ꝑdatis. ¶ Ad hoc.i.ꝑterea. ¶ Præstat.i.melius ẽ, ut Virg. Præstat trinacrii metas lustrare pachini. In rep. Melius est obliuisci bñficiorũ q̃ iniuriarũ: sed secus est in reb⁹ priuatis. Nã priuatũ hoiem magis decet iniurias obliuisci q̃ bñficia. ¶ Quã malefici.i.iniuriæ. Et notandũ maleficiũ iniuriã significare. ¶ Bonus, reddit rõnẽ q̃re melius est obliuisci bñficiũ q̃ iniuriã, qa ille: q in rep. bñfacit, si nõ remunerat: negligẽtior tñmõ fit ad bñmerendũ in posterũ. Sed ille q malefacit in repu. si nõ punit: scelerator fit. ¶ Segnior.i.negligentior: & tardior ad ꝓmerendũ in posterũ. ¶ Vbi negligas.i.qñ cõtẽnas ꝓ̃mio digno meritũ eius, & uirtutẽ afficere. ¶ Improbior.s.fit.i.scelerator & peior. ¶ Ad hoc.i.ꝑterea. Alia ẽ rõ est: quare melius est obliuisci bñficiũ q̃ iniuriã obliuisci.i.punire innocẽtes q̃ nõ remunerare bñ meritos, qa si nocentes puniuntur: nõ sunt q̃ faciãt iniuriam, & si iniuriæ nõ sunt, nũq̃ indigebis auxilio: nc tũc indigemus auxilio qñ opus est: ut resistamus eis, qui nobis iniuriam faciunt. ¶ Haud sæpe: idest non sæpe. ¶ Egeas pro egebis.i.indigebis.

Maleficium

Aec atq; alia: dicit Mẽmiũ oratione sua persuasisse populo id quod uolebat: uidelicet, ut mitteret.L. Cassius prætor ad iugurtham, & eum interposita fide publica Romam adduceret. ut ipse iugurtha indicaret, & pãderet. qui fuissent illi canes Romani, qui ab ipso pecuniam acceperant. L. Cassius hic fuit uir summæ seueritatis. Nam multa eius extant seueritatis exempla: hic etiam Tribunus plæbis plures leges tulit ad minuendam nobilitatis potentiam. Huius extant leges de suffragiis ferendis non uoce. sed per tabellam.

ASCE.

AERARII.i.publici thesauri quẽ fiscũ uocãt, est factus.s.ab illis, neq; pecuniæ sunt ereptæ sociis ꝑ uim ut ab illis q repetũdarũ accusant, q̃.s.flagitia q̃q̃ sunt grauia.i.grauiter & moleste ferẽda tñ habent.i.reputant ꝑ nihilo ex cõsuetudine. qa uulgo talia faciũt. ¶ Verũ multo grauius comissũ est facinus. ¶ Nã authoritas senatus romani est ꝓdita hosti acerrimo.s.iugurthæ eã cõtẽnẽte. ¶ Vestrũ imperiũ est ꝓditũ.i.porro datũ & in manus alterius & resp.sup.uestra fuit uenalis: domi.i.cũ de iugurtha ageret in senatu, & militiæ.i.cũ res ageret in expeditione militari in africa. ¶ Quæ.s.authoritas senatus imperiũ uestrũ & respub.nisi.i.si nõ erunt quesita.i.requisita & recuperata: & nisi sup.erit uindicatũ innoxios.i.fontes qui talia ꝓdiderunt: qd erit reliquũ.i.qd restabit: nisi ut uiuamus obedientes illis: q fecerũt ea.q.d.nihil. ¶ Nã facere impune.i.sine punitione sup.id: qd libet.i.qcqui d placet, aut cõposita est uox: quilibet.i.quãlibet rẽ.i.esse regem. ¶ Neq; o quirites, ego hortor uos ut malitis ciues uños fecisse perperã.i.peruerse q̃ recte.i.decẽter. sed sup.hortor (quod tñ nõ uenuste repetiisset) ne eatis perditũ.i.ne perdatis bonos: ignoscẽdo.i.ueniã dando aut dissimulãdo quasi nõ noscatis ut pcatis, malis.i.noxiis & sontibus. ¶ Ad hoc.i.insuper præstat.i.præstat & melius est multo (quidã multũ legunt) in republica esse immemorẽ.i.ingratũ qa oblitum beneficii: quod bonus contulit in rempu.q̃ maleficii: quod malus commisit in rempu.i.multo ꝓ̃fertur negligere bonis referre grãm ꝓ bñficio reip.ipenso: q̃ negligere punire malos ꝓ crimie in rẽpu.cõmisso, quia bonus: q bñficiũ cõtulit, fit tantũmõ.i.dũtaxat segnior ad beneficia alia cõferenda. ¶ At.i.sed ecõtrario malus fit sup.improbior.i.insolentior: & magis iniurius. ¶ Ad hoc.i.insuper si non sint iniuriæ quas faciunt maleficii: tu egeas.i.quiuis egeat haud sæpe idest raro auxilii.s.quod bonus conferat, & ita minori piculo negligitur.

AEC atq; alia. Recẽset qd ea oñone ꝑsuaserit Mẽmi⁹ pplo: uidelicet ut.L. Cassius Prætor ad iugurthã mitteret. & quomodo eũ Romã perduxerit, & rursus quomodo italia decedere ob nouũ facinus iussus sit: ut sub ordine apiemus. ¶ Is aũt talis est. ¶ Mẽmius idicẽdo.i.dũ idiceret sæpe hæc.s.ꝓmissa atq; alia huiscemõi ꝑsuadet pplo.ut.L. cassius uir seuer⁹ & mltæ authoritatis q tũ.i.tũc ꝑtor erat, mitteret ad iugurthã, & duceret eũ Romã, fide publica interposita.i.ꝓmittens ei noie totius populi ro.si uerũ diceret ꝙ indẽnis rediret.

IOAN. CHRI.

Decẽ p̄tores. Decem tribuni. Accerso. Arcesso.

¶PRAETOR erat. Decem prætores Romæ creabantur, qui ius populo dicerent. Similiter decem Tribuni plæbis: quorum magna erat authoritas. Nam ad defensionem populi creati erant. ¶ Interposita fide publica .i. data fide publica ut iugurtha securus ueniret Romam, & inuiolatus eēt. ¶ Scauri & reli. quorum delicta patefierent: quos captæ pecuniæ arcebant, ideo uolebãt iugurtham Romã uenire: ut eius indicio facilius crimen Scauri & reliquorum patefieret qui dicebant, se pecuniam accepisse ab ipso iugurtha. ¶ Quos captæ pecuniæ arcessebant .i. quos pecuniæ acceptæ accusabant. Accerso & arcesso significant euoco uel aduoco, arcesso uero significat accuso. Si autem legeris accersebant siue accersibant. idest aduocabant: & est sensus quos pecuniæ acceptæ Romam aduocabant, ut ad iudicium uenirent: dicimus autem accerso tertiæ coniugationis: & accersio quartæ: & significat aduoco & appello. ¶ Dum hæc Romæ geruntur. Dicit nunc quid fecerint illi, qui in Numidia relicti fuerant a cõsule: ut exercitui præessent. ¶ Elephantes, quos iugurtha tradiderat Romanis in conditionibus pacis. ¶ Alii perfugas, perfugæ dicunt illi: qui fugiũt ad hostẽ. ¶ Ex pacatis .i. ex populis, qui pacẽ cum romanis habebant. ¶ Tãta uis auaritiæ, hæc flagitia perpetrabãt propter nimiam auaritiam: quæ animos eorum uelut quædã pestis inuaserat. ¶ At Cassius prætor, postq̃ breuiter dixit, quid in Numidia gestũ sit ab his, qui præerant exercitui: reuertit, ut ostendat quid fecerit. ¶ Cassius prætor quando electus erat a populo, ut ad iugurtham proficisceret. ¶ Perlata rogatione .i. perlata lege: hoc est data lege. Et q̃ erat hæc lex, uidelicet, ut Cassi⁹ prætor ad iugurtham iret: & eum data fide publica Romã duceret. Nã quicquid populus decernit siue iubet, dicitur rogatio siue lex, siue plębiscitum, nam nobilitas & senatus uehementer timere cœpit. hac lege perlata. Multi .n. timebãt, ne si iugurtha Romam ueniret ab eo panderẽtur, quia pecuniam ab ipso accepissent. & ita damnarẽtur. Eiq; scilicet iugurthæ. ¶ Et ex conscientia rebus suis diffidenti, quia sciebat se talia scelera p̄petrasse, ut merito timere deberet rebus suis. ¶ Persuadet: quo se popu. Roma. dedidisset idest persuadet iugurthæ: ut se Popu. Roma. daret, & ab eo ueniam peteret. ¶ Priuatim. Cassius, tanquam legatus ex parte populi Romani iugurthæ promittebat: illum tutum & inuiolatum fore si Romam iret: & hæc erat fides publica, sed priuatim postea: non ut legatus, sed ut Cassius, fidem suam interponebat: promitttens ei suum auxilium: si Romam iret: & omnia liberẽ sicuti gesta erãt apperiret. ¶ Non minoris scilicet precii iugurtha tanti æstimabat fidem Cassii: quanti æstimabat fidem populi Romani. ¶ Ducebat, idest existimabat. ¶ Contra decus regium: quia reges uestibus preciosis uti ferme solent, hic uero uestitu sordido & abiecto usus est ad eliciendam misericordiam. ¶ Cultu: idest ornatu & uestitu miserabili. ¶ Ac tametsi. Dicit quid fecerit iugurtha, postquam Romam uenit ad præsidium consuetũ cõfugit, uidelicet: ut pecunia sibi fautores pararet, ergo. C. Bebium Tribunũ plæbis pecunia corrupit, cuius auxilio tutus esset contra oẽs iniurias, & contra ius. Tãta autẽ erat authoritas unius Tribuni plæbis: ut unus p̄hibere posset, ne fieret id quod reliqui omnes Tribuni uellent. Erãt aũt, ut diximus: decẽ Tribuni. Ordo est, ac ille cõfirmatus ab oĩbus potẽtia aut scelere: quoq; gesserat ea cuncta: quæ supra memorauimus: parat. C. Bebium tribunũ plæbis magna mercede: pudẽtia cuius esset munitus cõtra ius & omnes iniurias, tametsi magna uis animi erat in ipso. ¶ In ipso .s. iugurtha.

Rogatio lex plæbiscitum

prætor erat, ad iugurtham mitteretur, eumq;, interposita fide publica Romam duceret, quo facilius indicio regis Scauri & reliquorum, quos pecuniæ captæ arcessebant, delicta patefierent. Dum hæc Romæ geruntur, qui in Numidia relicti a Bestia exercitui præerant, sequuti morem imperatoris sui plurima & flagitiosissima fecere facinora. Fuere qui auro corrupti elephantes iugurthæ traderent, alii perfugas uenderent, pars ex pacatis prædas agebant. Tanta uis auaritiæ animos eorum ueluti tabes inuaserat. At Cassius perlata rogatione a. C. Memmio: ac perculsa omni nobilitate ad iugurtham proficiscitur, eiq; timido: & ex conscĩetia diffidẽti reb⁹ suis p̄suadet, quo se populo Ro. dedidisset, ne uim q̃ misericordiã experiri mallet, priuatim p̄terea fidẽ suã interponit, quam non minoris quam publicam ducebat. Talis ea tẽpestate fama de Cassio erat. Igit̃ iugurtha cõtra decus regium cultu q̃ maxime miserabili cum Cassio Romam uenit. Ac tametsi in ipso magna uis animi erat.

ASCE.

¶ QVO: idest ideo ut delicta Scauri & reliquorum quos pecuniæ captæ: idest acceptæ a rege, arcessebant: idest accusabant; ac constringebant in conscientia (quia uero arcesso & accerso quod est uoco secundum Vallam indifferenter dicuntur: sunt qui sic intelligant: ut pecuniæ captæ: idest in marsupiis aut zonis ligatæ arcessant: idest compellant eos ad iudicium: sed id argutius q̃ ut stilo historico quadret) patefieret indicio, idest per indicium & reuelationem regis: scilicet iugurthæ. ¶ Dum hæc geruntur Romæ illi qui relicti in Numidia a bestia, scilicet consule: præerant exercitui: secuti morem imperatoris sui uidelicet consulis fecere plurima & flagitiosissima: idest pessima facinora. quia fuere qui corrupti auro traderent iugurthæ elephantes quos per simulatam deditionem quæstori dederat: alii supple fuerunt qui uenderent perfugas: idest qui defecerant a Numidis ad Romanos: & pars, idest partim, agebant prædas ex pacatis, idest ex his qui pacem cum populo Romano habebant. ¶ Tanta, idest tam uehemens: uis .i. potentia auaritiæ inuaserat ueluti tabes: idest confectio quædam contagiosa ex corrupto sanguine inuadens & ad ossa usq; animam peredens, animos eorum, scilicet in exercitu derelictorum. ¶ At Cassius: scilicet prætor rogatione facta supple a Caio Memmio, qua rogauerat an mittere placeat Cassium ad iugurtham: perlata, idest plæbescito approbata, ac omni nobilitate perculsa, idest attonita propter furorem plæbis si uoto potiatur: proficiscitur ad iugurtham & persuadet ei timido & diffidenti rebus suis ex conscientia: scilicet scelerum: quoniam dedidisset: idest in potestatẽ dedisset se populo Romano ne mallet experiri uim idest uiolentiam quam misericordiam. ¶ Præterea interponit priuatim: idest ex propria authoritate, fidem suam idest propriam: quam scilicet iugurtha ducebat idest existimabat non minoris q̃ publicam scilicet fidem idest tanti quanti publicam. (Scimus enim pluris minoris tanti & quanti cum eorum compositis sine substantiuis in genitiuo regi a uerbis precii & æstimationis cum cætera in ablatiuo regantur.) ¶ Talis fama erat ea tempestate de Cassio ut scilicet fides ei maxima haberetur. ¶ Igitur iugurtha sic persuasus uenit cum Cassio Romã, cultu .i. amictu q̃ maxime .i. summopere miserabili, cõtra decus regiũ. ¶ Ac tãetsi magna uis animi .i. summa animositas erat in ipso.

Regula pueroꝝ

¶ CONFIRmatus

¶CONFIR matus .i.cohortatus.¶ Magna mercede.i.magno præmio:magna pecunia.¶ Parat.i.præparat.¶ Im IOAN.
pudentia.i.per īpudentiam:& būi impudentiā eius dicit,q cōtra ius iugurthā tueri paratus esset cōtra ius & iniurias.i. CHRI.
cōtra iustitiā & iniustitiā.¶ Munitus,armatus,& tutus.¶ At.C.Mēmius,ordo est.Ac pro sed.C.Memmius cōsulēs ma
gis dignitati q̄ iræ,sedare p sedabat motus:& mollire p mollibat aios eoꝝ:& postremo cōfirmabat fidem publicā so,
re inuiolatam per se,q̄q̄ plæbs erat infesta regi:& q̄q̄ pars iubebat illū duci in uincula,pars iubebat suppliciū summi de
hoste more maioꝝ,nisi appernisset socios sui sceleris.Sensus patet.¶ Aduocata cōcione.i.multitudine populi cōuoca-

Iugurtha rex a cassio Ro.ductus.

Confirmatus ab oibus,quoꝝ potentia,aut scelere cūcta ea gesserat,quæ supra diximus.C.tamē Bebiū tribunū plæbis magna mercede parat.Cuius impudētia cōtra ius & iniuri as omnes munitus foret.At.C.Mēmius aduocata cōciōe q̄q̄ regi infesta plæbs erat, & pars in uincula duci iubet, ps ni socios sceleris aperiret,more maiorum de hoste supplici um sumi,dignitati magis quam iræ consulens, sedare mo- tus,& animos eorum mollire,postremo confirmare fidem publicā,per sese inuiolatā fore.Postubi silētiū cœpit,produ ctoiugurtha uerba fecit.Romæ Numidiæq; facinora eius memorat,scelera in patrem fratresq; ostendit,& quibus iu uantibus ministris ea egerit,quāquam intelligit Po.Ro.tn̄ se uelle manifeste magis ex illo habere,si uerum aperiat in fide & clæmētia populi Romani.magnam spem illi sitam.

ta ad cōcionē.¶ Infesta.i.irata.¶ Regi.s.iugur- thæ in uincula:ecce qūo irata erat plæbs contra iugurthā:qa pars iubebat illū in carcere duci , ps iubebat illū occidi:nisi indicasset socios sceleris. ¶ In uincula.i.in carcerē.¶ Appernisset.i.indicas set,detexisset.More.i.ſm cōsuetudinē maioꝝ & antiquoꝝ,qa ita antiq facere cōsueuerāt. ¶ De hoste suppliciū sumi.i.iugurthā interfici debere. ¶ Dignitati magis q̄ iræ cōsulens.i. magis atten dens dignitatē po.Ro.quā iram:quia non dece- bat po.Ro.facere id quod ira suadebat.Nā si de iugurtha suppliciū sumpsisset,cōtra dignitatem suam fecisset : quia fidē datā iugurthæ uiolasset. ¶ Sedare:p sedabat.i.quiescere faciebat. ¶ Mo tus.i.irā & indignationē.¶ Mollire,p mollibat .i.mitigabat.¶ Postremo cōfirmabat fidē publi cā p sese inuiolatā fore.i.dicebat & affirmabat se nō esse passuꝝ,ut fides publica uiolaret,quā iu gurthę dederant per Cassium prætorem.¶ Post ubi silentium.Cum in concione omnes silentiū fecissent,in medium productus est iugurtha.tūc Memmius ipso præsente commemorare cœpit omnia scelera eius:quæ cōmiserat in Micipsam & Hiempsalem & Adherbalem : hortatusq; est eum , ut libere aperiret & diceret. q ciues Ro- mani adiuuissent illum ad hæc scelera perpetrā da dicens Populum Romanum scire & intelli gere:qui fuissent illi ciues : sed tamen cupere ex ipso iugurtha omnia magis habere manifesta. ¶ Postubi:idest postquam.¶ Producto, idest in medium concionis ducto. ¶ Romæ, uidelicet quemadmodum Romæ ciues corrupisset pecu nia.¶ Numidiæq.i.scelera:quæ in Numidia cō miserat.cōmemorat.¶ In patrē.s. Micipsam:qa impie:& crudeliter usq ad mortē persecutus eē, & filios eius,a quo ipse in filiū fuerat adoptatus. ¶ In fratres.s.Hiēpsalē & adherbalē,quos crude lissime necauerat.¶ Quibus iuuantibus. Et dice bat populum Ro.tn̄ uelle habere ex illo magis manifesta,q̄q̄ intelligeret.s.po.Ro.hoc uidelicet quibus iuuātibus:& quibus ministris gesserat ea.¶ Quibus.s.ciuibus Romanis.¶ Ex illo:scilicet iugurtha.¶ Si uerum & dicebat magnam spem esse sitā illi in fide & clæmentia po.Ro.si aperiat uera:sed dicebat illum nō fore saluti sociis: sed esse corrupturum & suam opem,si reticeat.¶ Aperiret.i.indicaret & panderet.¶ Sitam.i.positam.

¶CONFIRMATO ab oibus.s.corruptis auro:quoꝝ potentia aut scelere gesserat ea cuncta quæ diximus supra. ASCE.
¶ (Quidam legunt confirmatus:ut sit ordo:tn̄ confirmatus ab oibus &c.sed nō procedit non.n.quia confirmatus erat Bebium parat,sed q in eo uis animi erat)tamen parat Caium Bebium tribunū plæbis magna mercede.i.pmio consti- tuto,cuius.s. Bebii impudētia.i. īpudenti cupiditate ipse foret munitus cōtra ius si quis iuste procederet:& contra iniu- rias si quis cōtra ius præcipue gentium grassari uelit.¶ At Caius Memmius concione aduocata(quamquā plæbs erat infesta aut infensa regi.s.iugurthæ,& pars iuberet eum duci in uincula:pars uero iuberet supplicium sumi de hoste.s.iu gurtha:more maiorum.i.sicut prisci Romani solebant,ni.i.nisi aperiret.i.manifestare uellet & indicare socios sceleris idest quorum auxilio fretus ea scelera perpetrauerat,tamen sup.)consulens magis dignitati q̄ iræ,indignū enim fuisset interposita fide publica supplicium sumi de eo qui spōte sua uenerat:sedare.i.sedabat motus,& mollire.i.mollificabat aios eoꝝ.s.plæbeiorum,& confirmare.i.confirmabat postremo fidem publicam fore inuiolatam per sese.¶ Post idest deinde ubi cœpit.i.obtinuit a populo silentium,facit uerba.i.loqui incipit:& hoc iugurtha producto.i.in cōspectum cō cionis adducto & memorat facinora eius Romæ.i.quæ fecerat Romæ,ubi massiuæ necem iusserat.& facinora numi diæ.i.q̄ in nūidia fecerat interfectis duobus filiis micipsæ,& multis inocētibus:& oñdit scelera eius in pr̄em.s. adoptiuū micipsam:& fr̄es.s.p adoptionē quos occiderat,hiēpsalē & adherbalem,& sup.dicit,q quamquam populus Romanus intelligit quibus iuuātibus,& quibus ministris ipse egerit ea,scilicet scelera,tamē se uelle habere magis manifeste ex illo idest p illius indicium:& sup.dicit,si aperiat ueꝝ.i.ueritatē magnam spē.s.euadēdi esse sitam.i.positā:illi.s.iugurthę,in fi- de po.ro.qua illū uenire fecit,& clæmētia:ad quā ppria cōfessio plurimū facit(quod christiano quoq; aiaduertēdū est.

Sin reticeat nō saluti sociis fore sese, & suas opes corruptū rum: Deinde ubi Mēmius dicēdi finē fecit, & iugurtha ius sus est respōdere. C. Bebius, quem pecunia corruptū supra diximus, regē tacere iubet, ac tāetsi multitudo: q̄ in cōcione aderat uehemēter accēsa, terrebat eū clamore, uultuq; sæpe i petu, atq; aliis oibus, quæ ira fieri amat, uicit tū Bebii ipudē tia, Ita populus ludibrio habitus ex cōciōe discessit, Iugur thæ Bestiæq;: & cæteris, quos illa q̄stio exagitabat animi au gescunt. Erat ea tēpestate Romæ Numida quidā noie Mas siua, filius Gulussæ: nepos Massinissæ qui iā in dissēsiōe re gum iugurthæ aduersus fuerat, dedita Cirtha, & Adherba le iterfecto: pfugus ex africa abierat, huic. Sp. Albin⁹, q pxi mo anno post Bestiā cū. Q. Minutio Ruffo cōsulatū gere bat: psuadet, q̄m de stirpe Massinissæ sit, iugurthā ob scelera

IOAN. CHRI. ¶ SIN reticeat. i. sed si taceat. ¶ Non sociis, uidelicet ciuibus Ro. qui fuerunt illū. O iugurtha si uera dixeris tu sperare potes misericordiā po. Ro. sed si ueritatē dicere nō uolueris, socios tui sceleris nō ,pter hoc seruabis: sed te ipsū & tuū psidium destrues. ¶ Corruptura. i. destructura. ¶ Deinde ubi. Vide quē euētum habuit cōsiliū & diligentia Mēmii, q tāto studio. po. Ro. cohortatus fuerat ad uindicandū scelus cōsulis Bestiæ: & alioꝝ ciuiū, qui cōplices & socii eius fuerant ad fœdus tā ignominiosum cū iugurtha faciēdū. Mēmius ōrone sua a populo ipetrauerat, ut inquisitio fieret de crimine cō sulis & socioꝝ. Et ut melius ueritas iueniri posset p iudiciū iugurthę obtinuerat: ut Cassius ptor ad iugurthā mitteret, q eū data fide publica Romā adduceret: iugurtha ro mā uenerat. Res iā in eo erat: ut ueritas ueniret in luce. Et ecce unius Bebii Tribuni plæ. impu dētia: hæc oia tanta diligentia & studio cōpara ta subuerti. Nā quū Mēmius exposuisset scelera iugurthæ: iussissetq; illum ueritatē dicere qui ci ues Ro. socii eius fuissent. Bebius ex altera par te iussit illū tacere. At ita nihil actū est: cōcioq; illi co est soluta. Neq; ulla res alia Romā ac ptes ar mauit in bella ciuilia, nisi seditiones tribunitiæq; ꝓcellæ: primo q̄dē ciuili sanguine Roma macu lata est, seditiōe Gracchoꝝ, q dū imoderate nimis libertatē plæbis & iura tueri conant: totā ciuita tē in arma cōpellūt. Hinc secutum est bellū ciuile C. Marii & L. Syllæ: cui. S. Sulpitius tribun⁹ plæ bis cā maxime pstitit rogatione sua, p quā. C. Mario bellū Mithridaticū demādari fecerat: ad quod iā. L. Sylla destinat⁹ erat: hoc bello tota Ita lia sanguine ciuili repleta. Postremo. C. Cæsaris & C. Pōpe. funestū ac luctuosū bellū exarsit. Caii Curionis maxime tribuni plæbis: & M. Antonii scelere cōcitatum. Nā a principio C. Cæsaris feroces animi atq; impetus leniri ac reprimi posse uidebant: nisi eos funesta fax curionis & Antonii in incepto uehemētius accendissent: in quod bellū nō tota modo ciuitas, cunctaq; italia, sed totus orbis terraꝝ cōspirauit. ¶ Terrebat eū. s. Bebium ordo est, tū impudētia Bebii uicit: tāetsi multitudo: q̄ erat in cō cione uehemēter accensa terrebat eum clamore: uultu, & sæpe impetu, atq; aliis modis oibus: quæ ira amat fieri. Quā uis multitudo populi uerbis, uultu, & minis Bebiū terreret, tū ab incepto moueri nō potuit. ¶ Vultuq;. i. iracūdo. ¶ Impetu: quia nōnunq̄ irruebant in eum minantes: nisi desisteret ab incepto. ¶ Quæ. i. quæ res: nā ad oia superiora refert: uidelicet ad clamorem, uultum, impetū: & ad alios modos. ¶ Ira amat fieri, quia homo iratus ita ferme facere consue uit: ut uerbis durioribus, & minis nōnunq̄ utat: ita populus ludibrio habitus. i. populus ludificatus. ¶ Exagitabat. i. uexabat. ¶ Quæstio. i. inq̄sitio. ¶ Augescūt. i. crescūt. ¶ Ea tēpestate, hucusq; disseruit: quē euētū habuerit conatus Mēmii q inq̄sitionē facere uolebat de crimine cōsulis: nūc trāsit ad aliā rē narrādā. Dicit. n. eo tpe Romæ fuisse quēdā de Numidia

Massiua ꝓuincia noie Massiuā filiū Gulussæ: nepotē Massinissæ: cui Sp. Albinus cōsul psuasit, ut a senatu peteret regnū Numidiæ q̄n quidē ipse erat de sanguine Massinissæ: & iugurtha, eo tpe i magno odio erat: ac metu. ¶ Ea tēpe. eo tpe quo iugurtha erat Romæ: erat ēt q̄dā Numida. i. quidā de Numidia prouincia. Massiua noie filius Gulussæ: nepos Massinissæ: ut su pra uisum est, hic ergo cū esset filius Gulussæ nepos erat Massinissæ. ¶ Dedita Cirtha. Hic ex africa Romā uenerat, q̄n

Profug⁹ Adherbal obsidionē diutius ferre nō ualēs, Cirthā urbē iugurthæ tradiderat: & ipse a iugurtha interfectus erat. ¶ Dedi ta Cirtha. i. tradita Cirtha ciuitate in manus iugurthæ. Profugus dr: q pcul a sedibus suis uagat. ¶ Huic Spurius. Ordo ē Spurius Albinus q post Bestiā gerebat cōsulatū cū Minutio Ruffo, psuadet huic, ut petat a senatu regnū Numidiæ, quo

Stirps niā sit ex stirpe Massinissæ. Et q̄m inuidia cū metu urgeat Iugurthā ob scelera. ¶ Post Bestiā, post Bestiā cōsulē creat⁹ est consul Spurius Albinus. ¶ Quinto: q̄a quinquies cōsul fuerat. ¶ Ex stirpe. i. ex proginie. Stirps masculino genere truncū arboris uel radicem significat. Stirps uero fœminino genere: progeniem & ꝓsapiā significat. Duæ rōnes erāt: p quas Albinus cōsul suadebat Massiuæ ut regnū Numidiæ a senatu peteret. Prima ratio erat, q̄a Massiua ex sanguine Massi nissæ: & ex progenie erat. Secunda rō: quia iugurtha eo tpe erat in summis angustiis propter scelera eius.

ASCE. ¶ SIN. i. sed si: reticeat. s. uera: sup. dicit ipsum nō fore. i. futura esse sociis saluti. i. ad salutē, & ipsum corruptura sese. i. se ipsum & suas opes. ¶ Deide ubi. i. postq̄ Mēmius fecit finē dicēdi, & iugurtha est iussus rndere. ¶ C. Bebius: quē dixim⁹ supra corruptū pecunia. s. iugurthina: iubet regē. s. iugurthā tacere, ac tametsi multitudo. s. populi quę aderat in cōcione accensa. s. ira uehemēter, terrebat eum. s. iugurthā (potius q̄ Bebium: quia aliter diceret terrebat Bebiū uicit tū impudē tia ei⁹ (clamore hoc est inclamādo cōtra eū nisi loq̄ret, & uultu. s. minaci parato ad ultionē præsentē, & sępe impetu. i. ac cedendo impetuose ad eū: atq; omnibus aliis. s. factis & signis: quæ ira amat fieri: tamen impudentia Bebii uicit hoc est obtinuit ut nihil responderet: & ita populus habitus ludibrio discessit ex concione. Ex quo facto, animi augescunt idest inflantur iugurthæ & Bestiæ. s. calphurnii qui consul fuerat missus cum Scauro in Numidiam, & cæteris quos illa quæ stio. i. inquisitio exagitabat. s. metu. ¶ Erat ea tempestate Romæ &c. Cōmemorat quomodo nouo facinore iugurtha discedere coactus sit innouata belli causa dicens. ¶ Quidam Numida: idest ex regno Numidiæ nomine Massiua filius Gulussæ qui fuerat unus ex tribus filiis Massinissæ, ut prius dictum est, & ita nepos Massinissæ: quia filius filii eius erat: eo tempore quo superius dicta fierent: Romæ qui supple: quia in dissensione regum: scilicet iugurthæ & Adherba lis: ipse fuerat aduersus, idest aduersarius aut contrarius iugurthæ, abierat profugus ex Africa recipiens, scilicet se Romam, & hoc Cirtha dedita: scilicet iugurthæ, & Adherbale interfecto ab eodem: cum omnibus puberibus ar matis ut uisum est. ¶ Spurius Albinus qui gerebat, anno proximo post Bestiam. idest post consulatum Bestiæ con sulatum cum Quinto Minutio Ruffo: persuadet huic scilicet Numidæ nomine Massiuæ: quoniam sit idest eo q̄ esset de stirpe. i. progenie in directa linea quasi directo stipite, Massinissæ. s. regis, sup. ut urgeat iugurtham.

CINVIDIA

inuidia cum metu urgeat, regnū Numidiæ a Senatu petat. Auidus consul belli gerundi: moueri q̄ senescere oia malebat. Ipsi ī prouincia Numidia, Minutio Macedonia obuenit. Quæ postq̄ Massiua agitare cœpit, neq; iugurthæ in amicis satis p̄sidii est, quia eor alīū cōsciētia, aliū mala fama & timor ipediebat. Bomilchari p̄xio, ac maxime fido sibi imperat, ut precio, sicut multa cōfecerat, insidiatores Massiuæ paret: ac maxime occulte, sin id par̄ procedat quouis modo Numidā interficiat. Bomilchar mature regis mādata exeq̄tur, & p hoies talis negocii artifices: itinera, egressusq; eius postremo loca atq; tpa explorat. Deinde, ubi res postulat, isidias tetēdit. Igit unus ex eo nūero, q ad cædē parati erāt, paulo icōsultus Massiuā aggredit, illūq; obtrūcat, dep̄hēsus multis hortātib⁹, & ī primis Albino cōsule indiciū p̄fitet.

IOAN. CHRI.

¶ INVIDIA cum metu: idest inuidia & metus. ¶ Vrgeat. i. præmat. ¶ Auidus: ostēdit causam: quare Albinus consul hoc suadebat Massiuæ: quia uidelicet auidus erat belli gerūdi. Cū ergo Albino cōsuli decreta esset p̄uincia Numidiæ: uidebat bellū geri oportere cōtra iugurthā, si senatus regnū Numidiæ Massiuæ concessisset: quia iugurtha regnū Numidiæ sine bello Massiuæ tradere noluisset. Atq; ita futur̄ erat: ut cōsul exercitu suo Massiuā in regnū induceret, qd̄ sine bello fieri nō poterat. ¶ Auidus: consul auidus gerundi belli malebat omnia moueri: quā senescere. Cōsul inquit cupiebat omnia potius turbari q̄ quiescere, ut sic causam haberet belli gerundi. ¶ Moueri. i. turbari. s. in prouincia Numidiæ. ¶ Quam senescere. i. quiescere, torpescere. ¶ Malebat. i. magis uolebat. ¶ Ipsi. s. Albino cōsuli. ¶ Minutio: alteri consuli. ¶ Quæ: postq̄. Ordo est. Iugurtha imperat Bomilchari p̄ximo ac maximo fido sibi: ut paret insidiatores Massiuæ maxime occulte: dico paret p̄cio, sicut multa cōfecerat: & iterficiat Numidā quouis mō si id parum procedat, & hoc facit, postq̄ Massiua cœpit agitare, quæ. i. illa: & postq̄ nō est satis præsidii Iugurthæ in amicis, quot pro quia cōscientia impediebat alium eor̄, & mala fama, & timor impediebat aliū. Quū (inquit) Massiua tractare cœpisset cum senatu, ut sibi regnū Numidiæ cōcederet. Iugurtha desperato amicor̄ præsidio, cū Bomilchare p̄pinquo & amicissimo suo tractare cœpit: quomodo Massiuam interficeret: itaq; ipsi Bomilchari iperat, ut homines pecūia præparet, qui per insidias Massiuam interficiant occulte: & si occulte per insidias occidi non posset, alio quocunq; modo ipsum interficiant. ¶ Quæ postq̄ Massiua agitare cœpit. i. postquā Massiua tractare cœpit, ut sibi senatus regnum Numidiæ daret. ¶ Alium conscientia impediebat, quia qui pecuniam ab ipso acceperant non audebant iugurtham in hac causa defendere pp conscientiā: uidelicet quia sciebant se pecuniā accepisse. ¶ Aliū mala fama & timor, unum pendet ex alio: nam malam famam habebant. qui a iugurtha pecuniam acceperāt, & ideo timebant. ¶ Proximo: idest p̄pinquo. ¶ Fido, idest fideli. ¶ Precio: idest pecunia. ¶ Paret: idest præparet. ¶ Sin id parum procedat: idest sed si id non ueniat ad effectum: uidelicet: ut occulte interficeretur. ¶ Quouis modo: ac si diceret aperte. ¶ Numidam, scilicet Massiuam. ¶ Mature, idest celeriter. ¶ Exequitur, idest perficit. ¶ Talis negocii artifices idest per homines: qui talia negocia, uidelicet homicidia perpetrare consueuerant. ¶ Explorat. i. inuestigat. ¶ Paulo inconsultius, idest paulo incautius: sed quomodo dicit paulo incautius, cum aggressum fuisse, cum dicat q illum interfecerit ideo hoc dicit: qa licet eū occiderit, tñ ipse quoq; cōpræhensus est. ¶ Indiciū p̄fitetur, idest pollicetur, se indicatur̄ esse cuius consilio Massiuā occiderit. Atq; ita cōfessus est se a Bomilchare missum ad interficiēdū eū. Igit Bomilcar accusat.

ASCE.

¶ INVIDIA idest odio cum metu: idest & simul metu. (Vbi cum notat comitem instrumenti, ueluti siquis dicat: percutiam te dextera cum sinistra, pro eo quod est utraq; manu) & sup. petat a senatu regnum Numidiæ, hoc autem consuluit Albinus: quia ipse consul scilicet Albinus auidus: idest cupidus belli gerundi, idest gerendi, malebat omnia moueri. i. cōmoueri & perturbari q̄ senescere idest more senescentium torpere: frigere & in desuetudinem iri. Numidia prouincia obuenit. i. forte uenit curanda: ipsi. s. albino, & macedonia obuenit minutio: alteri consuli. ¶ Quæ. s. dicta depetendo regno: postq̄ Massiua cœpit agitare neq; satis præsidii. i. protectionis & patrocinii est iugurthæ in amicis. quos auro & aliis donis comparauerat ut prius uisum est, quia conscientia. s. scelerum impediebat alium. i. aliquos eorum. s. amicorum iugurthæ, quominus audacter eius causam defenderent & mala fama & timor. s. a tribunis plæbis, impediebat alium. i. alios amicos eius, ipse iugurtha impat Bomilchari proximo. s. præsidio & maxime fido, ut paret. i. instruat massiuæ insidiatores: precio. s. dato aut constituto. sicuti cōfecerat. i. iam peregerat multa uidelicet ne mitteret exercitus in numidiam, ut decretum non fieret contra iugurtham: ut in diuisione regni potior pars iugurthæ cederet: & similia. ¶ Ac sup. imperat, ut occulte. s. paret insidias Massiuæ paratas. maxime. i. maximope: sin. i. sed si, id. s. occultas agitare insidias, procedat parum idest non satis succedat ad uotum scilicet ad necem Massiuæ peragendam: ut sup. interficiat Numidam scilicet Massiuam quouismodo. i. quomodocūq; posset. siue clam siue palā. ¶ Bomilchar exequitur idest perficit mature. i. properanter: quia periculum erat in mora, si enim regnum illi addictum fuisset amisisset iugurtha fautores suos & ille nouos facile inuenisset: & explorat. i. indagat & inquirit insidiose, per homines artifices talis negocii. i. callidos ac perfidos insidiatores. itinera idest deambulationes & egressus eius scilicet Massiuæ & postremo loca scilicet in quæ egredi solebat: & tempora scilicet quibus egredi solebat. deinde tetendit insidias, ubi. i. postquam res idest opportunitas, aut occasio: postulabat idest exigebat tale negocium debere fieri, non quidem postulatione iusta aut debita simpliciter: sed conditionata. Si uidelicet nellet rē tute perpetrare. unde cum nullum tempus sit debitum aut conueniens maleficio, dicere tamen solemus hora debita aut conuenienti factum homicidium si in ea factum sit, in qua commodissime & cum minimo periculo committentis fieri potuit. ¶ Res igitur scilicet Bomil. postulabat insidias Massiuæ tēdere. ¶ Igitur, qa insidias festinanter tetenderat, unus ex eo numero qui erant parati ad cædem, scilicet patrandam aggreditur Massiuam paulo: idest aliquanto inconsultius: idest imprudentius quam debebat aut facere poterat, & obtruncat illum scilicet Massiuam: sed ipse depræhensus, scilicet paulo post factum aut in ipso facto: & ita patet quod inconsultius fecerat, quia non prospexerat sibi de fuga: profitetur idest palam fatetur se facturum indicium idest reuelationem eorum quorum consilio aut iussu id fecerat: & hoc multis hortantibus supple eum: & in primis idest præcipue Albino consule. Bomilchar comes, idest socius itineris inferior tamen: eius scilicet iugurthæ, qui uenerat Romam fide publica scilicet interposita, quod liceret ei impune cum suis redire.

Fit reus magis ex æquo & bono,q̃ ex iure gētiū Bomilchar comes ei⁹,qui Romam fide publica uenerat. At Iugurtha manifestus tāti sceleris nō prius omisit contra uerum niti: quā aiaduertit sup gr̄am atq; pecuniā suā inidiā facti esse. Igitur q̄q̄ in priori actione ex amicis quinquaginta uades dederat,regno magis q̃ uadibus cōsulēs, clam in Numidiā dimittit Bomilcharē,ueritus ne reliquos populares metus inuaderet parēdi sibi, si de illo supplicium sumptum foret.

IOAN. CHRI. ¶ FIT reus,Bomilchar fit reus magis ex æquo & bono:q̃ ex iure gentiū.Ius gentiū est,ut fides publica inuiolata ser-uetur:ergo ius gentiū postulabat:& exigebat,ut iugurtha cū comitibus suis Romæ ob fidē publicā datā: tutus oīno & (Ius gentiū) inuiolatus eēt:& si Romæ interim deliquisse inuenireť:nō tūc puniret,sed in locū remitteretur ubi fides publica ei data erat.s.in Numidia,deinde ab eo satisfactio iniuriaꝝ repeteret:ꝙ si satisfaceŕ nollet,tūc eo bello perseq iure gētiū po.ro. licuisset.Hic igiť rigor iurisgentiū erat.Sed æqtas & bonū de hoc rigore aliquid remittiť.Nā æquū & iustū est,ut q nō accipit iniuriā:nō faciat.Cū ergo iugurtha & comites Romæ tuti:& inuiolabiles eēnt:æqtas exigebat:ut ipi quoq; alus iniuriā nō iferrēt.Quia ergo bomilchar occidi mādauerat Massiuā:ex iure æquitatis accusatus est. ¶ Fit reus.i.accusať,ꝙ Massiuā fecerit iterfici,nā (Reus) reus diciť ille q accusať:siue ille a quo in iudicio (Actor) aliquid petiť,actor diciť ille: q accusať, siue ille q petit aliquod in iudicio. ¶ Ex æquo.i.ex æqtate Nā æqtas postulať:ut q nō lædiť,nō lædat,& qui iniuriā non accipit:iniuriā nō inferat. ¶ Bono.i. ex iusto,ex iustitia æquū & bonū ptes iuris sunt. ¶ Ex iure gentiū,ius gentiū diciť:qd apud oēs gētes seruať:quale est,ut legati ubiq; sint tuti : fides publica ubiq; inuiolata seruetur,liberi parētes obseruēt:& eos in necessitate alāt,& similia. ¶ Comes eius.s.iugurthæ:& hæc erat,causa,quare ex iure gentiū Bomilchar Romæ tutus erat:& inuiolabilis,qa comes iugurthæ erat,qui Romā uenerat,data ei publica fide. ¶ At iugurtha. Vide qd dicat:iugurtha nō prius cessauit defendere Bomilcharem:q̃ cognouit inuidiā facti,& atrocitatē sceleris uincere gratiam,& pecuniam suam:& ob eam cām:cū uideret futuꝝ esset:ut Bomilchar damnareť: quia plus poterat inuidia,& atrocitas sceleris:ut damnareť,q̃ gratia de pecunia sua:ut defendereť:eum iudicio subtraxit,& occulte in Numidiā eū dimisit:ne de dānato suppliciū sumereť:& hoc ē quod dicit. ¶ Manifestus tāti sceleris. Notāda cōstructio:dicimus.n.hic manifestus est furti:ut hoc loco:iugurtha manifestus tāti sceleris:quia manifeste oēs intelligebant cām perpetratæ cædis ab ipso iugurtha esse pfectam. ¶ Nō prius omisit contra uerum niti.i.non prius cessauit contra ueritatem tendere,defendendo Bomilcharem. ¶ Quam animaduertit. idest cognouit. ¶ Super gratiam : atq; pecuniam suam inuidiam facti esse. scilicet iugurtha non prius cessauit contra ueritatem tendere:defendendo Bomilcharem accusatum:q̃ cognouit inuidiam facti,plus posse,q̃ pecuniam & gratiam suam. Nam iugurtha gratia & pecunia contendebat quantum poterat,ut Bomilcharem defenderet,sed inuidia & atrocitas cædis perpetratæ plus poterat: ut Bomilcharem damnaretur. q̃ pecunia iugurthæ :ut Bomilchar defenderetur. ¶ Inuidiam facti. scilicet cædis perpetratæ. ¶ Igitur:ergo quia uidebat se Bomilcharem defendere non posse: cum clā in Numidiam remisit.Ordo est.Igitur iugurtha consulens magis regno q̃ uadibus:clam dimittit Bomilcharem in Numidiam:ueritus ne metus parendi sibi inuaderet,reliquos populares:si supplicium foret sumptum de illo:quamquam dederat quinquaginta uades ex amicis in priori actione . Scimus : ꝙ qui in iudicium uocantur, uades dare coguntur:se obtemperaturos esse iudicio:ergo iugurtha: cum a Memmio Tribuno plæ.in iudicio uocatus est:dederat ex amicis suis uades quinquaginta,per quos pmittebat se staturꝝ eē iudicio,& obtempaturꝝ.Nūc autem cū uideret aperte futurꝝ eē:ut Bomilchar dānareť in iudicio:& de eo suppliciū sumereť:uadibus sub piculo satisfaciēdi p fuga Bomilcharis relictis,ipsum Bomilcharē piculo subtraxit:& eū in Numidiā remisit. Hoc aūt ideo fecit:qa si de Bomilchare suppliciū sūptū eēt,reliqui timuissent parere & obedire regi:si eos secū ducere uoluisset,quēadmodū duxerat secum Romam Bomilcharem. ¶ In priori actione:uidelicet quādo a Mēmio in iudicium uocatus est,& in concionem productus : ut supra (Actio) uisum est. Actio dicitur ciuilis cōtrouersiæ agitatio,siue disceptatio,quæ cōstat ex accusatione:& defensione:siue ex petione:& recusatione,uel negatione. ¶ Regno magis q̃ uadibus. ¶ Consulens.i.magis attendens conseruationem regni q̃ uades,nam charius sibi regnum erat q̃ uades. Nam si de Bomilchare supplicium sumptum esset,regnum in periculo erat:hac de causa,quia reliqui postmodum regi non obtemperassent,casum Bomilcharis attendentes.

ASCE. ¶ FIT reus.i.permittiť accusari in iudicio magis ex æquo & bono.i.qa æquū & bonū uisum est:hoc ē in foro cōscientiæ uisū est iustū:ut qui innocenti mortē inferendā curauerit licet sub fide publica uenerit:mortē morte luat(eā tn̄ nō luit ut statim diceť(q̃ ex iure gentiū,qa ius gentiū uult ut oratoribus,caduceatoribus:& fide publica interposita uenientibus liceat sine dāno redire.)Vnde authore Liuio lib.v.ab urbe cōdita.cū.Q.Fabius ducē galloꝝ in legatione contra ius gentiū occidisset galli senones in ipsum nō aiaduerterūt:sed iniuriā ab senatu expostulauerūt:quā qa senatus neglexit paulo post urbs capta ab iisdē ē,occisis potissimū senioribus). ¶ At.i.sed iugurtha manifestus.i.manifeste reus tāti sceleris.s.no ui parricidii in ciuitate aliena ubi sui purgādi gratia se summissum simularat: prius omisit niti cōtra ueꝝ.i.nō prius cessauit inficias ire & negare se cōsciū facti,q̃ aiaduertit.i.cōsiderauit & intellexit : inuidiā.i.odiū facti esse supra gr̄am.i.fauorē atq; pecuniā suā.i.plus posse iuidiā ad sui cōdēnationē q̃ gr̄am & pecuniā ad purgationē.Hoc.n.itellecto fugā parauit. ¶ Igiť ꝙ ampli⁹ obniti nō potuit,q̄q̄ ipse iugurtha dederat i priori actiōe.i.disceptatiōe i iudicio ubi a mēmio couēt⁹ (Actio) erat se defēderet,cōstat.n.actio ex petiōe seu accusatiōe actoris.i.ei⁹ q ī ius uocauit:& ex ificiatiōe seu defēsiōe rei.i.ei⁹ q (Actor) in ius uocat⁹ ē et si nō sit culpabilis iueniēdus. Quia nō ois re⁹ culpabilis ē:sed ois cui⁹ res agiť nisi se defēdat. Quia uero (Reus) dicit i prioř actiōe uť tota cōtrouersia duab⁹ actiōib⁹ absoluēda aīr.n.dixisset i pria,si uidelicet plēs q̃ duæ fuissent actiones ordiariæ.In priori actiōe dabāť libelli.& optio ipi reo an ptes suas defendere uellet,ꝙ si sic,& pœna capitis agebať (Vas) aut detinebať aut uades dabat.Vas.n.ē dict⁹ q p alio spōdet i iudicio ut illi uadere.i.abire usq; ad cōstitutū diē liceat quo si nō cōparuerit:ipse illius periculū subeat.In posteriore actiōe quæ interdū multoꝝ fuit dierū lite cōtestata atq; initiata de iure ptiū disceptabať.In priori itaq; actiōe q̄q̄ iugurtha dederat ex amicis quos Romę cōparauerat, qnq̄ginta uades tn̄ sup.ipse cōsulens magis regno.i.conseruationi regni sui q̃ uadibus.i.saluti amicoꝝ qui se uades pro ipso astrinxerant dimittit.i.a se mittit clam.i.occulte nescientibus uadibus & tribuni plæ.Bomilcharem amicū suū,reū constitutū in Numidiam,ueritus idest timens ne metus.i.formido parendi sibi,iuaderet reliquos populares.i.fautores,uel si de populo sit:ꝙ eum proximum prius dixit ad locum non ad sanguinē respicit:si supplicium foret sumptū de illo.s.Bomilchare.

¶ ET IPSE

CET ipse.s.iugurtha.¶ Eodē loco.i.ad eūdē locū.s.Numidiā.¶ Iussus a senatu. Senatus iusserat iugurthā ex italia disce dere.¶ Fert.i.dr.Eo.i.ad eā urbē.s.Romā.¶ Vrbē uænalē.s.Romā.Quū egressus eēt iugurtha respiciēs Romā dixit.O Roma urbs uænalis:cito peribis:si inueneris,q te emerit.¶ Venalē.i.uēdibilē.¶ Et mature.i.cito. IOAN. CHRIS.

Interim Albinus.Nunc narrare incipit qđ fecerit Albinus cōsul postq̄ iugurtha Roma egressus in Numidiā redit.Dicit ergo albinum cōsulē cū iugurtha bellū renouasse:atq; ex Italia in Africā & cōmeatum & stipendiū &c.quæ militibus sunt necessaria portasse.Cōmeatū:quē nunc uulgo uictualia uocāt.¶ Renouato bello.s.contra iugurtham.¶ Stipendiū.pmiū militare.¶ Aliaq;:ueluti arma,uestes.¶ Vsui.idest ad usum ad utilitatem.¶ Maturat.i.accelerat,festinat.¶ Ipse.s.albinus consul.¶ Profectus est.s.in Africā,nā Numidia:in qua bellū gerebat:ps est Africæ,ut dcm̄ est.Ordo est.Ac ipse statim est pfectus,uti pűt cōficeret bellū:ut armis:aut deditione,aut quouis mō ante comitia:qđ tps haud lōge aberat.

& ipse paucis diebus pfectus est,iussus a senatu Italia decedere. Sed postq̄ Roma egressus est,fertur sæpe tacitus respiciens postremo dixisse,urbem uænalem: & mature perituram,si emptorem inuenerit.

Interim Albinus renouato bello cōmeatū, stipēdium,aliaq;,quæ militibus usui forent, maturat in Africam portare: ac statim ipse profectus est, uti ante cōmitia,qđ tps haud lōge aberat,armis, aut deditiōe,aut quouis mō bellū cōficeret. At cōtra Iugurtha trahere omnia,& alias causas moræ facere polliceri, deditionē ac deinde metum simulare,cedere instanti:& post paulo,ne sui diffiderent, instare ita belli mō, modo pacis mora cōsulē ludificare,ac fuere, qui tum Albinum, haud ignarū consilii regis existimarent. Neq; ex tanta pperantia: tam facile tractū bellum,secordia magis q̄ dolo credere:t. Sed postq̄ dilapso tpe,cōmitiorum dies aduētabat, Albin⁹ Aulo fratre in castris pro prætore relicto.Romam recessit.

Dicit albinū cito in africā eē pfectū:qa bellū renouatū cū iugurtha cito finire cupiebat:ut posset Romā redire ad comitia: q̄ nō lōge ab erāt.Comitia tria signāt: comitia dr tps ipm,in quo populus cōuocat ad creādos magratus.Dr ēt populus ipse conuocatus ad hoc, uidelicet ad magratus declarādos.Comitia ēt electiōes ipsæ a pplo factę dnr:hoc loco comitia tps signāt:ut sequitur.¶ Quod tps haud lōge aberat.¶ Armis bello.¶ Deditiōe:ut iugurtha se dederet ¶ Cōficeret.i.finiret.¶ At cōtra:cōsul cupiebat bellū finire,sed iugurtha econtrario bellum trahebat. ¶ Trahere:p trahebat.i.plōgabat ¶ Facere:p faciebat.¶ Polliceri p pollicebat ¶ Metū simulare:simulabat se timere.¶ Cedere instāti:reb⁹ pūtib⁹ cedebat:ne uidelicet cū cōsule pugnaret: & q̄uis hoc faceret:tū suos hortabat,ne diffidāt. Comitia

¶ Ne sui diffiderēt.i.instabat ne sui hoīes diffiderēt:& desparēt.¶ Ita belli mō.i.aliqñ,mora pacis:aliqñ p mora belli,cōsulē ludificabat,& decipiebat.¶ Pacis mora:qa simulabat se uelle facere pacē p deditionē.¶ Ludificare.i.decipiebat. ¶ Fauere.s.aliqd.¶ Haud ignarū.i.inscium.Aliq fuerūt q existimarēt Albinū intellexisse cōsiliū regis:neq; negligētia magis q̄ dolo bellū traxisse.¶ Tāta pperantia.i.festinatione:nā supra dixit illū festinasse:ut bellū finiret ante comitia.¶ Secordia.i.negligētia.¶ Neq; ex tāta pperātia.Et fuerūt,q credebant bellū tā facile tractū.i.fuisse,neq; p nō magis secordia q̄ dolo.i.aliqui fuerunt qui crederent bellum ab Albino esse prolongatum magis dolo q̄ negligentia,cuius rei indicium,& coniectura erat:quia a principio tantopere festinabat:& tam facile postea illa festinatio cessauit.¶ Sed postq̄. Quum(inquit)ipse dies comitiorū appropinquaret.Albinus consul fratrem suum Aulum in castris reliquit in loco ptoris:& ipse Romā reuersus est:ut comitiis interesset.Dilapso tpe.i.elapso tpe.¶ Aduentabat.i.appropinquabat.¶ Pro prætore.i.in loco ptoris,hoc est cum officio ptoris.Prætor aūt sex fasces habebat.Consul uero duodecim.

CET IPSE iugurtha profectus paucis diebus scilicet post Bomilcharis aufugium:iussus a senatu decedere italia. ASCE.
¶ Sed postquam egressus est Roma fertur respiciens scilicet Romam,sæpe tacitus:dixisse postremo,idest prorupisse in hæc uerba:urbem supple.esse uænalem & perituram mature,idest cito si inuenerit emptorem.

Interim &c.Prosequit apparatū quē Albinus cōsul auidus belli(ut dictum est)istruxit non suo marte.Nā ex ea expeditione summū dedecus Aulus frater eius incursurus ē:dicit ergo.Albinus.s.cōsul bello innouato.s. p cædē Massiuæ & uiolētā abscessionē iugurthæ maturat.i. festinat:qa in bello q̄ festiue fiūt plærūq; mature Maturo
.i.suo tpe fiūt,unde est illud Lucani. Tolle moras,nocuit semp differre paratis.Et ideo dictū est in principio Catilinariū:ubi cōsulueris mature facto opus est.¶ Interim.i.interea dū iugurtha decedebat portare hoc est Porto
transuehere,ut sæpe alibi commeatū.i. annonā seu uictū exercitus & ut dicunt uictualia. (Id enim in utroq; numero significat cōmeatus:quasi uiaticū quicum meat.In singulari aūt significat etiā meandi & discedendi ad tempus ab negocio debito,unde militibus datur interdū commeatus ab imperatoribus uisendi uxores & liberos)& stipendium hoc est Cōmeatus
mercedē militum,& alia quæ forent militibus usui.i.ad usum accōmoda.ac ipse profectus est:hoc est discessit statim uti idest ut cōficeret hoc est finiret bellum:ante comitia.i.anteq̄ noui eligerentur magistratus(quod tempus aberat haud lōge hoc est aduentabat proxime.cōficeret dicit:armis.i.ui aut deditione ita ut acciperet iugurthā in deditionē aut quouis modo.s.alio.At iugurtha cōtra:hoc est cōtrariū faciēs:trahere.i.trahebat oia:& facere.i.faciebat alias deinde alias.i.diuersas modo has modo illas causas moræ.i.dilationis:polliceri.i.pollicebat interdū deditionē. & simulare.i. simulabat. deinde metū:cedere.i.cedebat instāti.s.cōsuli.ad bellū cōficiēdū & manus cōserēdas.& istare.i.istabat:paulo post,cū nō esset paratus albinus qđ fecit,ne sui.s.milites:diffiderēt.s.de uirtute iperatoris sui:si meticulosus apparare psisteret:& ita ludificare.i.ludificabat & q̄si ludo suspēsum & delusum tenebat cōsulem:mō.i.interdum,mora.i.dilatiōe belli,qđ simulabat se uelle inire:& mō.i. interdū mora pacis:quā simulabat p deditionē uelle.¶ Ac fuere q existimarēt albinū haud ignarū imo cōsciū cōsilii regis.s.iugurthæ neq;.i.& q nō crederēt bellū tractū.i.protractū,ex tāta pperātia.i.cū tāta esset pperātia in pricipio:tā facile,magis secordia.i.pusillanimitate & ignauia cōsulis q̄ dolo,qa.s.cū iugurtha clam pepigerat.¶ Sed postq̄ dilapso tpe dies comitiorū.i.in quo haberi debebant comitia.i.cōgregatiōes Ro.ad magratus innouādos aduētabat:albinus recessit Romā & hoc Aulo fratre.s.suo relicto i castris p ptore.i.loco ptoris aut sit una uox:Aulo relicto propraetore .i.qui erat ppraetor.erāt autem ptori sex dumtaxat fasces:cum consuli duodecim essent.

Ea tēpestate Romæ seditiōibus tribunitiis atrociter respu. agitabaẗ. P. Lucullus. L. annius tribuni plæbis, resistētibus collegis cōtinuare magſtatū nitebanẗ, quæ dissensio totius anni comitia ipediebat. Ea mora i spē adductus Aulus quē ꝓ ꝑtore in castris relictū supra diximus: aut conficiēdi belli gratia, aut terrore exercit⁹ ab rege pecuīæ capiūdæ, milites mēse Ianua. ex tabernaculis i expeditionē euocat, magnisq; itineribus, hyeme aspera peruenit ad oppidum Suthul: ubi regis thesauri erāt, qď q̄q̄ ex sæuitia tpis, & in opportunitate loci, neq; capi, neq; obsideri poterat (nam circa murum sitū in prærupti mōtis extremo: planicies limosa hyemalibus aquis paludem fecerat) tamen, aut simulandi gratia, quo regi formidinem adderet, aut cupidine cæcus oppidi potiundi: uineas agere, aggerem iacere, alia, quæ incœpto usui forent properare. At Iugurtha cognita uanitate, atque imperitia legati, subdole augere eius amentiam,

IOAN. CHRI. ¶ EA tēpestate: eo tpe inqt, respu. uexabaẗ ꝑ seditionē tribunoꝝ plæbis. ¶ Seditiōibus. i. discordiis. P. Lucullus, & Lucius Annius tribuni plæ. nitebanẗ cōtinuare magſtatū: collegis resistentibus, qa uolebāt ut sequēti anno reficerenẗ tribuni, collegæ aūt eoꝝ nolebāt, & resistebāt. ¶ Collegis, uidelicet aliis tribunis plæ. magistratus a populo creari nō poterant. ¶ Ea mora. Ordo est. Aulus: quē supradiximus eē relictū in castris ꝓ ꝑtore, adductus in spē ea mora. i. pp eā morā, euocat milites ex tabernaculis in expeditionē mēse Ianuario: aut cā cōficiēdi belli: aut cā capiundæ pecuniæ: a rege terrore exercitus. i. pp terrorē exercitus. Aulus frater Albini cōsulis relictus: ut ꝑesset exercitui, cum uideret sibi tps dari ad bellū gerendū, qa successor creari nō poterat, pp morā comitioꝝ: q̄ a tribunis impediebaẗ, exercitū in expeditionē eduxit: seu sperans bellū finire posse, anteq̄ successor mitteret, seu, ut terrore Iugurthā iduceret: ut sibi pecūias daret. ¶ Ea mora. i. pp eam morā. ¶ In spem adductus. Aulus. q sperabat pp eā morā: se posse bellū finire, anteq̄ successor creareẗ in locū albini fratris sui: q annū suū expleuerat. ¶ Cōficiendi. i. finiēdi. ¶ Terrore exercitus, nā aulus credebat: se posse terrere Iugurthā si exercitū in ꝓliū educeret, atq; eo terrore Iugurthā inducere, ut pecunias sibi daret. ¶ Ex tabernacu. i. ex tētoriis. ¶ In expeditionē. i. in bellū. ¶ Euocat. i. educit. ¶ Magnis itine. qa singulis diebus magna itinera cōficiebat. ¶ Hyeme aspera: utpote mēse Ianuario. ¶ Quod oppidū, ordo est. Tamē aulus frater albini agere ꝓ agebat uineas: & iacere ꝓ iaciebat aggerem, & ꝑparabat alia: q̄ forent usui incœpto, & hoc faciebat, aut gratia simulādi, quo. i. ut adderet formidinē regi, aut cæcus cupidine potiūdi oppidi ob thesauros: q̄q̄ illud. i. illud oppidū, neq; poterat capi: neq; poterat obsideri, & sæuitia tpis: & i opportunitate loci, nam ꝓ qa planicies limosa fecerat paludē hyemalibus aqs circa muꝝ sitū, in extrēmo ꝑrupti mōtis. Sensus est aulus aggressus est oppugnare hoc oppidū. Suthul: licet inexpugnabile eēt, & pp naturā loci, & pp sæuitiā tpis, sed hoc fecit, ut uel regē terreret: uel qa cupiebat capere hoc oppidū pp thesauros regis, q ibi erāt. ¶ Sæuitia tpis: qa erat hyems aspera. ¶ Sæuitia. i. asperitate. ¶ In opportunitate, qa oppidū erat in mōte altissimo: muro munitū, & circa muꝝ aq̄ pluuiales paludē fecerāt in planitie limosa. ¶ Nā circū: declarat quare dicit in opportunitate loci oppidū capi nō posse. ¶ Sitū. i. positū. ¶ Prærupti. i. editi, & alti nā ꝑruptus dr̄ in altū eleuatus. Virg. i. æneı. Insequiẗ cumulo ꝑruptus aq̄ mons. ¶ Limosa. i. cenosa, & limo, & cenoꝝ ac luto plena. ¶ Hyemalibus aqs. i. cū aqs: q̄ hyeme pluunt. ¶ Gratia. i. cā. ¶ Formidinē. i. pauorē, ¶ Adderet. i. iniiceret inferret. Oppidi potiūdi. i. capiendi oppidi. ¶ Vineas: machinamētū bellicū. ¶ Agere: ꝓ agebat. i. admonebat. ¶ Aggerē iacere. Quid sit iacere aggerē clarius demōstrat inferius: ubi sic dicit. Deinde iubet uineas agere, supq; eas aggerē iacere & sup aggerē: impositis turribus, opus a ministris defendi. Sic ergo faciebat. Vineas ad muros agebāt: & appellant, deinde super uineas iaciebant, & fundebāt terrā. i. aggerē, & sup aggerē turres faciebāt: & in his turribus pugnatores locabant. ¶ Quid sit uinea: qd sit agger: declaraẗ inferius. ¶ Incœpto: ad incœptū: uidelicet ad obsidionē, & oppugnationē oppidi. ¶ Vsui: ad usum & utilitatē. ¶ Vanitate. i. amentia & stultitia. ¶ Legati. s. auli. Nā aulus licet a fratre ꝓ ꝑtore in castris relictus sit, tñ erat legatus. Legatus dicebaẗ: q uni legiōi ꝑerat. Legio aūt quattuor milia militū cōtinebat, licet postea is numerus auctus sit. ¶ Subdole: frauduleter: & dolose. ¶ Augere: ꝓ augebat. Et declarat qōo eius amentiam augebat, nam iugurtha fingebat, se timere, & ꝓpterea ad eū legatos mittebat, ipse cū exercitu se fugere simulabat.

Præruptus

ASCE. ¶ EA tēpestate. Ordo est. ¶ Respu. agitabaẗ ea tēpestate. i. eo tpe, atrociter. i. imaniter: Romæ. i. in urbe, seditōib⁹ tribunitiis. i. motis a trib. plæ. qa Pu. Lucullus & Lucius annius tribuni plæ. nitebanẗ continuare magſtatū, collegis. i. cæteris trib. plæ. resistētibus. ¶ Quæ dissensio. s. tribunoꝝ: impediebat comitia. i. ne fierēt comitia: totius anni. i. toto illo anno. ¶ Aulus frater cōsulis adductus ea mora. i. ꝑ dilationē comitioꝝ in spē. s. ꝓrogandi officii sui seu ꝓprætoriatus: euocat milites mēse ianuario in quo maxime uiget frigus: in expeditionē. i. ad belli executionē aut gr̄a belli cōficiēdi. i. ut bellū cōficeret. i. finiret: qa dū res cōfecta. i. simul facta ē, nihil restat in ea faciendū: aut sup. gratia pecuniæ capiundæ. i. accipiēdæ: ab rege. s. iugurtha, terrore. i. ꝑ terrorē exercitus, hoc ē aut sperabat se posse cito bellū finire: aut metu belli inducere Iugurthā ad offerēdū ingētē pecuniā. ¶ Et puenit magnis itineribus. i. itionibus: & ut impitiores dicūt, dietis. Iter. n. nō ē uia sed itio, ad oppidū Suthul. qd hic neutri gn̄is eē ostēdit: qa in reliqs declinaẗ. ubi. i. in quo oppido erāt thesauri regis. s. iugurthæ. ¶ Qď. s. oppidū Suthul q̄q̄ neq; poterat capi neq; obsideri. i. circūdari, ex sæuitia tpis & opportunitatē loci. i. pp sæuitiā hoc ē asperitatē tpis, & opportunitate loci. i. cōgruū sitū loci, qa naturali munitōe inexpugnabile erat. ¶ Nā planities limosa hoc est terra plana aqs & terra pingui plena, fecerat aqs hyemalibus, hoc ē tpe hiberno illic eē solitoꝝ: paludē. i. obscœnā & stagnātē aquā circa murū sitū. i. locatū in extremo hoc est in fine montis ꝑrupti. i. prius ui aquarū aut uetustatis rupti. ut de antro Chironis dicit Statius Pars exhausta manu, ptē sua rupat ætas. tñ hoc est tametsi oppidum illud inexpugnabile erat ipse. ¶ Aulus agere hoc est agebat: uineas. i. protectiones militum. ex consertis scutis in morē uineaꝝ qbus utunẗ in expugnatiōe muroꝝ: & iacere hoc est a fundamento instituebat: aggerē. i. circūuallationē, & ꝑparare: hoc est ꝑparabat alia: q forēt usui. i. utilitati: incœpto hoc est ad incipiēdū bellū, aut gratia simulandi: quo. i. iō ut adderet regi. s. iugurthæ formidinem, aut cæcus hoc est excæcatus, cupidine. i. cupiditate potiūdi hoc ē in ꝑtāte habēdi, oppidi. s. Suthulis. ¶ At. s. iugurtha cognita uanitate. i. inanitate cōsilii, & imperitia legati. s. auli q more legati in locū principalis. s. consulis successerat: augere hoc est augebat: subdole. i. callide dementiam eius.

Suthul

CMISSITARE: p missitabat.i.frequẽter mittebat ipse.s.iugurtha. Vitabũdus.i.uitãti similis:nã nõ uitabat:sed uita re simulabat. ¶ Saltuosa.i.nemorosa. ¶ Tramites.i.per uias occultas. ¶ Ductaret: p ductabat. ¶ Spe pactiõis.i. p spẽ pactiõis iugurtha callidus hãc spem aulo dedit:ut diceret se cũ illo pactũ:& fœdus facere uelle, sed uolebat:ut aulus se-querẽt se in regiões occultas:ut delicta & errata sua in hoc bello cõmissa eẽnt magis occulta. ¶ Pepulit.i.induxit. ¶ Relicto Suthule.i.omissa obsidione & oppugnatiõe Suthulis. ¶ Abditas.i.remotas & occultas. ¶ Cedentẽ.i. retrocedẽtẽ & fugiẽtẽ. ¶ Ita.s.dicebat. ¶ Calidos.i.astutos. ¶ Exercitũ.s.Auli. ¶ Tẽtabat.i.sollicitabat. ¶ Centuriones, cẽturio dicebat:qui uni cẽturiæ pẽrat. Cẽturio cẽtũ hoies cõtinebat:& cẽturiæ sunt peditũ:turmæ uero eqtũ. Turma triginta eqtes continebat,& est plepsis. ¶ Transfugerent:ab exercitu Romano ad se. ¶ Corrũpe. p corrũpebat, uti ptim trãsfugerent & uti alii desererẽt locũ: dato signo. Disciplina militaris erat, ut miles in pugna locũ semel captũ:n iussu impatoris nõ desereret. ¶ Signo da.s.pugnæ p tubã:nã tuba canit: cũ milites in pugnã uadũt. ¶ Locum.s.pugnæ. ¶ Quæ postq̃ ex snia istruxit.i.postq̃ corrupit pecũia cẽturiões,& duces turmaꝝ:quẽadmodũ uolebat. ¶ Intẽpesta nocte.i.media nocte. Vñ ut dicit Seruius:nox itẽpesta dr:nox media:hoc est nimiũ obscurissima, qa caret tpe, qđ sm Lucretiũ per se nullũ est: nisi ex actibus intelligat, mediũ aũt noctis tps caret actu, ergo intẽpesta nox inactuosa: hoc est sine actu p quẽ dignoscit tps, intẽpesta nox.i. sine tẽpestate, hoc est sine tpe:nã tẽpestas significat tps. nox uero sine tpe, iõ dr, qa est sine actu, quo tps dignoscit. ¶ Multitudine.i.cũ multitudie. ¶ Circũuẽit.s.iugurtha.i.circũdat. ¶ Perculsi.i.pterriti. ¶ Periculũ anceps.s.erat.i.duplex:nã periculũ erat siue manerẽt:siue fugerent: & hoc sequẽtia declarãt. ¶ Cohors una lig. Ligures & thraces

IOAN CHRI.

Cẽturio

Cẽturiæ

Turmę

Ptolepsis

Nox intẽpesta

missitare supplicãtes legatos, ipse quasi uitabũdus p saltuosa loca,& tramites exercitũ ductare. Deniq; Aulũ spe pactiõis pepulit, uti Suthule relicto, in abditas regiões sese ueluti cedẽtẽ insequerẽt. Ita delicta occultiora fuere. Interea Iugurtha per hoies callidos die noctuq; exercitum tẽtabat: cẽturiones ducesq; turmaꝝ, partim uti trãsfugerent, corrũpere, alii signo dato, uti locũ desererẽt, quæ postq̃ ex snia istruxit, intẽpesta nocte cũ multitudine Numidaꝝ Auli castra circũuenit. Milites Roma. perculsi insolito metu arma cape alii: alii sese abdere, pars territos cõfirmare, trepidare oibus locis uis magna hostiũ, cælũ nocte, atq; nubibus obscuratũ, periculũ anceps. Postremo fugere, ac manere tuti⁹ foret, i incerto erat, sed ex eo numero, quos pauloante corruptos diximus, cohors una ligurũ cũ duabus turmis Thracũ, & paucis gregariis militibus trãsiere ad regẽ, & Cẽturio primipili tertiæ legiõis p munitionẽ, quã uti defenderet accepat, locũ hostibus introeundi dedit. Ea Numidæ cuncti irrupere. Ex

auxilia miserãt ad hoc bellũ po.Ro.ergo ex liguribꝰ una cohors,& ex Thracibus duæ turmæ eqtũ cũ paucis militibus gregariis ad iugurthã trãsfugerũt. ¶ Gregariis mili. Milites gregarii dicti sũt, q̃si ex grege:hoc est ex multitudine:& sũt milites utiliores. ¶ Et cẽturio:ordo est. Et Cẽturio primi uexilli tertiæ legiõis dedit locũ introeũdi hostibꝰ p munitionẽ quã accepat uti defenderet.i.Cẽturio primi uexilli tertiæ legiõis corruptus:locũ hostibus dedit:ut in castra Romana introirent p munitionẽ:quam defendendã accepat. In exercitu multæ legiones erant, in legione multæ centuriæ. ¶ Primipilus dicebatur:q non solum aquilæ præerat, uerumetiam quatuor centurias: hoc est quadringentos milites in prima acie gubernabat. Dicitur aũt cẽturio primipili,& centurio primipilus:hoc est centurio primi uexilli:uidelicet aqlæ: quæ est primũ signũ:ac uexillũ:unaquæq; legio hẽt unũ cẽturionẽ primipili. ¶ Ea q.i. p eã ptem.

Gregarii

Primipilus

CMISSITARE.i.missitabat legatos supplicantes.s.ut desisteret: & ipse iugurtha quasi uitabundus, idest acsi frequenter uitaret congressum ductare hoc est ductabat exercitum per loca saltuosa idest aspera & saltuum plena,& tramites hoc est transmissos calles, Deniq; pepulit idest adhoc impulit spe pactionis hoc est pacti insidi. ¶ Aulum uti hoc est ut sequeretur sese scilicet iugurthã ueluti cedentem in regiones abditas:& hoc suthule relicto ita idest per hoc delicta auli fuere occultiora hoc est magis latentia. uel dicebat ita delicta auli fore occultiora hoc est magis latentia. uel dicebat ita delicta auli fore occultiora quia exercitus nesciret qd ageretur. ¶ Interea iugurtha:tentabat die & noctu exercitum per hoies callidos:& corrumpere hoc est corrumpebat centuriones & duces turmaꝝ, partim uti.i.ut ipsi transfugerent.s.ad se:& uti.i.ut alii desererent locũ.s.assignatũ ab aulo. signo dato.i.postq̃ signum esset datũ. ¶ Quæ postquã ex sententia instruxit. Docet uerum esse quod supra dixit callido & uersuto atq; acri ingenio esse iugurtham, qui etiã romanum exercitum corrumpere & ducem circũuenire potuit unde dicit. ¶ Quæ scilicet corruptionem exercitus & ductoris eius in spem uanã adductionẽ postq̃ iugurtha instruxit.i.pparauit:ipse circũuenit.i.circũdat exercitus sui aduentu, castra.i.tentoria & munimenta bellica:auli.s.derelicti illic pro consulis officio explendo:nocte intempesta.i.quæ ad nullum opus tempestiua est ut post mediam noctem, circũuenit dico, cum multa multitudine numidaꝝ. ¶ Milites Romani perculsi.i.stupefacti & attoniti:insolito metu, cum diu in ocio fuissent, sup. cœperunt alii capere, aut alii capere.i. capiebãt arma cõtra hostes alii abdere.i.abdebant hoc est abscondebant sese, qa nox erat & siluæ uicinæ:pars cõfirmare.i.confirmabant & cohortabantur territos, trepidare.i.trepidabant, quia omnibus locis erat sup. magna uis hoc est copiosa multitudo hostium & cælum obscuratum nocte.i.tenebris nocturnis: atq; nubibus(.q.d.quod maro æneid.ii. Et lunam in nymbo nox intempesta tenebat)& periculum anceps.i.formidolosum quasi habens undiq; caput & causam timoris:sicut gladius anceps utrinq; incidens dicitur:postremo erat exercitui Romano, in incerto.i.inter dubia, an foret tutius fugere an manere:quia utrũq; periculosum erat nesciẽtibus regionẽ. ¶ Sed ex eo numero quos pauloante diximus corruptos una cohors liguꝝ, qui longobardi dicunt:& spãliter ianuẽses q bellicosi quidẽ unde in geor. Assuetũq; malo ligurẽ:sed insidi erãt unde in ænei. Vane ligur &c. cũ duabus turmis.i.sexaginta equitibus thracũ & paucis militibꝰ gregariis.i.uulgaribus nullo honore præditis. transiere ad regem.s.iugurthã. Turma ut Varo & festus sentiunt dicta ẽ quasi terma aut terdena:q terdenos eqtes ex tribus tribubus. Tatiẽsiũ. Rãniũ & luceꝝ cõtinebat. quoꝝ primi decuriones dicti. Thraces aũt sp bellicosi fuere. unde thracia dicit martis patria, uenerãt aũt tunc Ro. in auxiliũ,& centurio primipili.i.primi uexilli ad pilũ suspensi:tertiæ legionis.i.qui præerat tertiæ legioni:dedit hostibus locũ.i.facultatẽ introeũdi per munitionẽ quã acceperat uti defenderet.i.defendendã. ¶ Et cũcti numidæ irrupere ea parte.i.per eã partem.

ASCE.

Quasi uitabundus

Turma

Thraces

IOAN. CHRI. ¶NOSTRIS.i.Romanis. Vide q̃ facile uicti sūt Ro. Quū Nūidæ hostes castra Ro. irrupissent: subito Ro. alii fugiētes: alii armā abiiciētes i collē quēdā mōtē pximū ascēderūt. ¶ Plerique: ac si diceret Ro. collē occupauerūt, alii fugiēdo: alii nō fugiēdo: sed pugnādo paulatim cedētes. ¶ Nox atque pda castrorum: hoc dicit, duæ res fuerūt: q̃ hostes ipedierūt, ne funditus Romanos delerēt. s. nox & pda castrorum. Nā nox obscura phibebat: ne hostes Ro. insequerētur: & dū hostes occupati sūt in diripiēdis castris Romanorum: interea in locū tutū Romani fugierūt. In legiōe decē cohortes sūt: sed pria cohors reliquis, & nūero militū: & dignitate pcedit, hęc. n. suscipit aquilā: qđ primū & pcipuū signū ē in exercitu, hæc hēt imagines iperatorum, hēt milites mille cētū quinque, equites. cxxxii. reliq̃ eiusdē numeri sunt: singulæ. n. hīt pedites quingētos quinquagintaquinque. equites. lxv. pria cohors caput ē totius legiōis: ab hac cū pugnādū ē: pria acies incipit ordinari. ¶ Quominus. i. ut nō. ¶ Victoria uterent. Victoria uti, ē hostē funditus deiicere: ita ut reliquæ fracti exercitus i unū aliquē locū colligi non possint, uiresque resumere, nā sæpe euenire solet, ut acies ꝑlio fusæ atque fugatæ: i tutū aliquē locū se recipiāt: & breui tpe in pristinū robur repent. ¶ Tametsi. ordo ē. iugurtha tñ dicebat se memorē rerum hūanarum eē missurum oēs incolumes sub iugum tametsi tenet ipsum cum exercitu clausum fame & ferro, cū Aulus & Iugurtha i colloqum uenissent. Iugurtha sic dixit. O Aule scio res hūanas instabiles eē, ut q̃uis hodie uictor sim, tñ cras uinci possim, & ppterea: q̃uis te cū exercitu famæ & ferro clausū obsideā, tñ si mecū fœdus facere uis, nō recusabo: ut oēs milites Romanos sub iugū mittā, atque ita icolumes abire pmittā. Aulus cōditionē ignominiosam metu mortis nō recusauit itaque ois exercitus sub iugū missus ē. Sic aūt milites sub iugum mittebāt, ut tradit Liui. Hastæ duæ terræ affixæ i altū erigebāt, tertia e trāsuerso ducebat atque ita milites subire cogebant: q̃ res eos uictos significabat. ¶ Præterea, hoc ē. Iugurtha in cōditoib⁹ fœderis uolebat, ut Romani decē dierum spacio e Numidia discederēt. ¶ Quæ q̃q̃, ordo ē: tñ pax cōuenit. s. ita sicuti libuerat regi: qa nutabāt metu mortis, q̃q̃ q. i. illa erāt grauia & plena flagitii ¶ Mortis metu: nā i colle quē occupauerāt clausi a iugurtha obsidebāt: nec īde discedere poterāt, qn in Nūidas inciderēt. ¶ Cōuenit. i. cōposita ē. ¶ Metus atque mœror. Romāi ciues, & timebāt: & dolebāt. Et declarat utrūque. ¶ Pro glo. im. nā gl̃ia ipii Ro. in tā turpi fœdere maculata: & uiolata eē uidebat. ¶ Dedecore po. uidelicet pmittēdo ut exercitus sub iugū mitteret: nā euentū pugnæ potius expiri debuit: q̃ tātā ignominiā subire.

Q̃do sub iugū mittebant hoies

nīs fœda fuga, plærique: abiectis armis, pximū collē occupauerāt, nox atque pda castrorum hostes: quominus uictoria uterētur remorata sūt. Deiñ Iugurtha postero die cū Aulo i colloquio uerba facit, tāetsi ipm cū exercitu famæ, ferroque clausū teneat, tñ dicit se memorē hūanarum rerum, si secū fœdus faceret, icolumes oēs sub iugū missurum, pterea uti decē diebus Numidia decederent. Quæ q̃q̃ grauia & flagitii plena erāt, tñ qa mortis metu nutabant, sicuti regi libuerat, pax conuenit.

Sed ubi Romæ comperta sunt, metus atque mœror ciuitatē inuaserat, pars dolere pro gloria imperii, pars insolito bellicarum rerum timore liberati. Aulo omnes infesti, ac maxime, qui bello pclari sæpe fuerant, q armatus dedecore potius quā manu salutem q̃siuerat. Ob ea consul Albinus ex delicto fratris sui, dehinc inuidiā, ac periculum pertimescēs

ASCE. ¶FOEDA fuga. sup. facta ē ex nīs, qa plærique occupauere pximū collē armis abiectis: nox. i. caligo, & pda. i. multitudo spoliorum, castrorum. i. inuētorum in castris Rōanis: remorata sūt. i. i mora tenuerūt hostes, quo minus. i. ut nō tāta uterēt uictoria: qa iterea multi aufugerūt. ¶ Deide iugurtha facit postero. i. seqnti die uerba cū aulo in colloqo. i. colloqns cū eo: & dicit q tametsi teneat ipm cū exercitu clausum fame: & ferro. tñ se memorē humanarum rerum q̃ dubiæ sunt: qa rerum uicissitudo est & sors oia uersat, missurum oēs incolumes sub iugū. i. sub hastā trāsuersam inter duas hastas erectas patibulū seu furcā repsentātē (sub quā Romanos prius ad caudinas furcas miserāt samnites) si aulus faceret secū fœdus. s. de nō instaurādo bello. pterea mādat sup. ut decederet aut oēs decederēt Numidia. decē dieb⁹. i. intra. x. dies. ¶ Quæ. s. añ dicta q̃q̃ erāt grauia. i. dura & intolerabilia, & plena flagitii. i. icrepatiōe dignissima aut pœna capitali digna: qa a samnitib⁹ sub iugū miss, ipsis a senatu ad supplicium traditi sūt, licet samnites i eos nō aiaduerterint. ¶ Tñ qa nutabat metu mortis. s. præ oculis instātis cū nō eēt euadēdi spes ulla: pax cōuenit. i. cōcludit sine cōtrouersia īter eos, sicut libuerat. i. ex libidine placuerat, regi. s. iugurthæ. ¶ Sed ubi ea Romæ cōperta sunt. Prosequit rē gestā Romæ post tristē nūtiū deditiōis factæ p aulū fratrē albini cōsulis dicēs. ¶ Sed ubi. i. postq̃ ea q̃ aulus tā turpiter fecerat & pepigerat: cōperta sunt. i. certe cognita Romæ: metus de futuro piculo, qa adherbal pmonuerat q iugurtha altius aium intēderat: uidelicet ad impiū Romanū: & mœror. i. mœstitia de pñti ignominia, inuasere ciuitatē. i. ipsos ciues, ps. i. ipsi ptim sup. cœperūt dolere aut dolere p dolebant p gloria iperii. s. tā fœde amissa, ps isolita. i. icōsueta rerum bellicarum. i. nesciēs uarias eē uicissitudines uictoriarum in bello, timere. i. timebat libertati. s. suæ aut ciuitatis. i. p libertate ne amitteret. ¶ Oēs sup. erāt: infesti. i. infensi & irati aulo. s. talis subiugatiōis authori: ac maxime infesti sup. erāt illi q fuerāt pclari bello, q ipse armatus q̃siuerat potius salutē. i. euasionē mortis: dedecore. i. p summū dedecus uidelicet p missionē sub iugū. q̃ manu. i. uirtute militari. ob ea. i. ob eas res. ¶ Albinus cōsul timēs ex delicto. i. pp delictū fratris. s. auli, inuidiā. s. senatus populique Ro. & deinde ex inuidia & odio periculum.

¶SENATVM

IOAN CHRI.

¶ SENATVM de fœdere cōsulebat:utrū senatus fœdus pbaret an rescideret & irritaret. ¶ Supplemētū scribere.i. scribebat milites,quos in supplemētū mitteret eorū:q amissi erāt in prælio. ¶ Auxilia:milites q a sociis adiumēto mittebantur:auxilia uocabantur. ¶ Accersere:pro accersebat.i.uocabat. ¶ Suo.s.iniussu.i.senatus decreuit Aulum nō potuisse fœdus facere cum iugurtha sine suo præcepto:& sine præcepto po.ro. Ecce decreto Senatus rescinditur fœdus factū cū iugurtha. ¶ Impeditus a tribunis. Ecce quāta erat authoritas tribunorū plæbis. Consul copias parauerat,quas secum in Africam duceret:& tribuni eū,ne hoc faceret prohibuerunt. ¶ Nam omnis exercitus. Dicit quare consul in Africā pfectus,quia totus exercitus hyemabat in puīciā,qui erat deductus ex Numidia. ¶ Vti cōuenerat.i.sicuti pactū fuerat inter Aulū & iugurthā:sic.n.inuicē cōuenerāt:ut romani spatio decē dierū ex Numidia discederēt. ¶ In prouinciam.i.in eam partem Africæ:quam tenebant romani:quæ more romano dicebatur puīcia:ut supra diximus. ¶ Postq̄ eo uentum est:ordo est:Albinus cōsul: ex copia rerum statuit:Mos dicendi apud Salust.est ex copia rerum consiliū capit:ex copia rerum cōsul trahit:ex copia rerū statuit.i.ex opportunitate, & occasione:quam habebat,hoc cōsilium capit:& hoc decernit,uidelicet nihil sibi agēdū esse statuit nihil sibi agēdū.s.esse:cognitis militibus: quos auli corrupat licentia:atq; lasciuia:soluto impio pter fugā: q̄q̄ aius ardebat psequi iugurthā:& mederi fraternæ inuidiæ.i.postq̄ uenit Albinus cōsul in Africam cupiebat persequi iugurthā:ut cladē uitio fratris acceptam si posset,aliquo modo releuaret. Sed pōstq̄ cognouit totū exercitū licētia & lasciuia corruptū: nihil tentare uoluit. Mederi fraternæ inuidiæ.i.fraternā inuidiā releuare,nā Aulus ab oibus odio habebat. ¶ Præter fugā.i.post fugā. ¶ Soluto imperio.i.impio fracto & eneruato: qa milites faciebant quicqd uolebāt. ¶ Licētia:quia milites licenter faciebant quicqd uolebant:neglecta militari disciplina. ¶ Interim Romæ. Trāsit ad aliā rem.Dicit.n.Caium Māliū Tribunū plebis rogationē ad ppl'm pmulgasse: ut inqsitio fieret de his:quorū cōsilio iugurtha Senatus decreta neglexisset,& qui ab eo pecunias accepissent in legationibus,uel imperiis:& qui elephātes ac pfugas tradidissent:& q de pace,uel de bello pactiōes cū eo fecissent. ¶ Rogationē ad ppl'm pmulgat.i.petitionē uel legē pplo pponit,q̄ petitio cōtinebat ea:quæ sequunt. Is q ppl'm uocat:& petit ab eo,ut aliqd iubeat aut uetet:dr ad ppl'm ferre,siue ad ppl'm pmulgare:siue ppl'm rogare.Exēpli grā.C. Māli⁹ ppl'm cōuocatū ita interrogat:uultis:iubetis,ne Quirites:ut q̄rat in eos,quorū cōsilio iugurtha senatus decreta cōtēpsit.Quū hāc rē ad ppl'm pmulgasset.i.cū hāc rē populo pposuisset,qui eā rē pbabant:suadebāt.po.Ro.ut rogationē suffragiis aut auxiliis confirmaret,q aūt improbabāt dissuadebāt.Cū res in utrāq; partē disputata eēt & discussa, pplus q ex trigitaquinq; tribus cōstabat: mittebat in suffragiū.Quū decē & octo tribus.i.plusq̄ dimidia ps ppli rogationē pbasset suffragiis:lex siue rogatio plata dicebat.Promulgare aūt dicit quasi prouulgare.i.ad uulgū ferre: hoc est populo pponere. ¶ Aut in legationibus,ex hoc legati notabant:qui missi sunt,ut regnū Numidiæ inter iugurthā & Adherbalē diuiderent quorū pars maior a iugurtha pecuniam accepit,ut supra uisum est. ¶ Aut imperiis:per hoc consul Bestia notabatur. ¶ Elephantes & perfugas:hoc uisum est superius.Nam qui in castris relicti sunt elephantes & transfugas tradiderunt. Rogatio plata Promulgare.

Senatū de fœdere cōsulebat,tū exercitui interim supplemētū scribere,a sociis,& noie latino auxilia accersere. Deniq; oibus modis festinare. Senat⁹ uti par fuerat decernit,suo atq; populi sine iussu nullū potuisse fœdus fieri. Cōsul impeditus a Tri.plæ.ne quas parauerat copias,secū portaret: paucis diebus in Africā proficiscitur. Nā ois exercitus uti cōuenerat Numidia deductus in puīciā hyemabat. Postq̄ eo uentū est q̄q̄ persequi iugurthā,& mederi fraternæ inuidiæ aius ardebat,cognitis militibus,quos præter fugā, soluto imperio,licentia atq; lasciuia corruperat,ex copia rerū statuit sibi nihil agēdū. Interi romæ.C.Mālius Limitanus Tri.Plæ.rogationē ad ppl'm promulgat, uti q̄reret in eos quorū cōsilio iugurtha senat⁹ decreta neglexisset, & q tradidissent elephātes:& pfugas,qq; ab eo i legatiōib⁹ aut imperiis pecuniā accepissent,itē q de pace aut bello cū hostib⁹

ASCE.

¶ CONSVLEBAT senatū.i.rogabat senatū cōsiliū de fœdere.i.an fœdus ratū haberet,& tñ.i.nihilominus:qa satis sciebat senatū non probaturū,ipse scribere.i.scribebat interim,dū.s.cōsultatio fiebat: exercitui.s.derelicto in Africa supplemētū,& accersere.i.accersebat.i.aduocabat a sociis & noie latino.i.quicūq; latini dicebantur:auxilia.i.auxiliares milites deniq;.i.demū festinare.i.festinabat omnibus modis. ¶ Senatus decernit.i.sententiā dicit & iudicat: (uti.i.quēadmodum fuerat par.i.iustum & æquū)nullum fœdus potuisset fieri:iniussu.i.sine iussu suo atq; populi romani. ¶ Cōsu. impeditus a tribunis plebis ne portaret.i.trāsueheret secū in africā,copias.s.exercitus,quas parauerat.s.scribēdo supplementū & accersendo socios,proficiscitur.s.quasi solus,paucis diebus.i.intra paucos dies:in africam:nam omnis exercitus deductus Numidia:sicut conuenerat.i.pactum erat inter iugurtham & aulum:hyemabat.i.hyemem agebat in prouinciā.s.Romanā:quam in africa habebat Romanus populus. ¶ Postq̄ uentum est eo.i.in prouinciam & exercitum:q̄q̄ animus albini ardebat,idest ardenter affectabat persequi iugurtham:& mederi.i.remedium adhibere:inuidiæ fraternæ.i.odio qd in aulum fratrem eius po.Ro.habebat:tamen sup.statuit nihil agendum sibi.i.a se cognitis militibus.i.postq̄ cognouerat milites quos præter fugā:per quā degeneres effectati erāt,licentia.i.indulgētia & mollis uita soluto imperio:atq; lasciuia ex copia.i.abundantia rerum corruperat.i.effœminauerat & deteriores fecerat. Quia ut dicit comicus deteriores omnes sumus licentia. Et ita mansit albinus in puincia hyemans illic cum exercitu.unde prætermissa narratione de eo redit ad acta romæ. ¶ Interim romæ. Prosequit ea quæ Romæ fiebant interea dicens. ¶ Caius Mālius aut ut alii textus habent Caius marullus limitanus seu limetanus,tribunus plæbis:promulgat.i.profert coram multitudine.(Est enim promulgare:pro.i.ante multitudinē uulgare.i.cōicare aliqd)ad populū.i.in consultationē ppli,uti quæreret.i.inqsitio fieret:in.i.cōtra eos quorū consilio iugurtha neglexisset decreta senatus, q decreuerat pacē cū adherbale hūdam & sua utrūq; portione regni cōtentū esse debere.& q tradidissent post abscessum albini:elephantes:quæstori per deditionē assignatos & pfugas,q ad fidē romanorū pfugerāt deserto iugurtha,& q accepissent ab eo.s.iugurtha pecunias aut in legationibus.i.cū essent ad eū missi legati ut Lucius opimius & q cū eo ad cōdiuidendū regnū missi fuerant,aut imperiis.i.cum essent imperatores exercitus:ut Calphurnius & cum eo Scaurus. Promulgatio.

IOAN. CHRI. ¶PACTIONES fecissent:p hoc Bestia consul & Aulus frater Albini cõsulis notabant. ¶Huic rogationi:ordo ẽ. Partim hoies conscii sibi:alii metuentes pericula ex inuidia:partim parabant occulte impedimenta huic rogationi per homines latini nominis:& per socios Italicos:qm̃ aperte resistere nõ poterãt:quin faterent illa,& alia talia placere sibi hoc dicit.Illi qui erant in delicto,hanc rogationẽ Mãlii impedire conabantur per hoies latinos & Italicos,qui erant ciues Romani,sed tñ nihil facere potuerunt.Nam rogatio perlata ẽst & iussa.¶Alii ex inuidia partium pericula metuẽtes.Multi nobiles erant:qui timebant propter inuidiam partium,quia intelligebant periculum sibi iminere,si plebs in hac rogatione uictoriam obtinuisset. nã factio nobilium per hanc rogationẽ uires amittebat. Ecõtra factio plæbis uires & animos augebat sicuti ipse Salust.infra ostendit. ¶Quoniã apte resistere nõ poterãt,occulte resistebant huic rogationi p alios: qa per se aperte resistere nõ poterant.quin suũ delictũ faterent. ¶Illa,& alia talia.s.accepisse pecunias a rege: & ipsum regem iuuisse &c. fecisse quæ in rogatione ꝓmulgata continebantur. ¶Homines latini nominis.i.p homines latinos,quibus ciuitas ro. data erat.i. qui ciues Romani facti erant.¶Sed plebs. Sed est incredibile memoratu q̃tum fuerat intenta plæbs:& quanta ui iusserit rogationem: magis odio nobilitatis:cui illa mala parabantur,q̃ cura reipu.tanta libido erat in partibus: sensus patet.¶Incredibile memoratu.i.dictu incredibile, quia si diceretur non crederetur. Suffragiũ proprie dicitur,notũ & ue[...]tas uniuscuiusq: quæ primo uoce:deinde per.L.cassium legali lege p tabellam ostendebatur : ita ut uoluntas cuiusq pandatur,persona occultaretur.

pactiones fecissent. Huic rogationi ptim conscii sibi, alii ex partiũ inuidia pericula metuẽtes,qm̃ aperte resistere nõ poterant,qn illa & alia talia placere sibi faterent, occulte per amicos,ac maxie p hoies nominis latini, & socios italicos impedimẽta parabãt,sed plæbs incredibile memoratu est: quantũ intẽta fuerit,quãtaq ui rogationẽ iusserit: & decreuerit, & uoluerit,magis odio nobilitatis:cui illa mala parabãtur:q̃ cura reipublicæ,tãta libido in partibus erat. Igit cæteris pculsis metu.M.Scaur⁹, quẽ legatum Bestiæ supra memorauimus, inter lætitiã plæbis:& suoꝝ fugã,trepida etiã tũ ciuitate , quũ & manlii rogatiõe tres q̃sitores rogarent, effecerat:uti ipse i eo numero crearet. Sed q̃õne exercitata aspe uiolẽterq ex rũore & libidie plæ,ut sæpe nobilitatẽ,sic ea tẽpestate plæbẽ ex scdis reb⁹ isolẽtia cœpat. Cæteꝝ mos

¶Rogationem iusserit:idest rogationem suffragiis approbauerit.Nam eam rogationem se acceptare:& approbare suffragiis ostendit.Nam plæbs dicebatur iussisse:id quod suffragiis approbabat.¶Igit cæteris metu perculsis.Cum (inquit)cætera nobilitas perterrita esset ob legem Manlii,Scau.inter cæteros nobiles potens:partem huius terroris & periculi imminentis excessit. Nam cum tres inquisitores continerentur in lege:fecit & obtinuit:ut ipse unus esset ex his:qui inquisitionem faciebant.Atq ita quum de ipso inquisitio facienda esset, qui pecuniam acceperat a Iugurtha per potentiam suam fecerat:ut ipse de aliis inquisitionem faceret. ¶Igitur cæteris metu perculsis:idest cæteris nobilibus metu perterritis.¶Inter lætitiam plæbis,nã plæbs lætabatur:quia uidebat fore: ut multi nobiles damnarentur.¶Tres quæstiones:prima quæstio erat de his:quorum consilio Iugurtha Senatus decreta contempserat,& qui pecuniam ab eo acceperant.Secunda erat de his,qui elephantes & transfugas uendiderant. Tertia de his:qui pactiones de pace:aut bello cum hostibus fecissent.¶In eo nu.i.numero quæsitorum,obtinuerat,ut ex trib⁹ quæsitoribus unus esset,nam opus erat ut singuli quæsitores singulis inquisitionibus præessent.Nam quæsitores dñr: qui de criminibus suspectis inquisitionẽ faciunt.¶Sed quæstione exercitata.ordo est:ea tempestate,sic insolentia cœperat plæbem ex secundis rebus ut pro sicut ipsa insolentia sæpe cœperat nobilitatem: exercitata quæstione,aspere & uiolenter ex rumore & ex libidine plæbis. Postq̃(inquit)inq̃sitio exercitata est:sicuti plebs cupiebat,ipsa plæbs superbire cœpit ex ii quemadmodum sæpe nobilitas superbire consueuerat. ¶Aspere & uiolenter:quia multi nobiles damnati sunt:inter quos.L.Opimius:qui princeps legationis fuit quando decem legati missi sunt:ut regnum Numidiæ diuiderent inter Iugurtham & Adherbalem.¶Ex rumore & ex libidine plæbis:idest quemadmodum dicebat & cupiebat plæbs.¶Ex rumore,idest sm̃ rumorẽ & famam plæbis:quia inquisitio facta est:de his hominibus de q̃bus plæbs dicebat esse faciendã.¶Ex secundis.i.prosperis rebus,quia inquisitiones fiebant:quemadmodum ipsa plæbs uolebat. ¶Cæterum mos.Salust.capta opportunitate:dicit:unde partes & factiones Romæ originem habuerint.

Quæsitores

ASCE. ¶ITEM qui fecissent pactiones cũ hostib⁹.s.Iugurtha & eius adhærẽtib⁹ de pace aut bello.ut Aulus q deditionẽ fecit uictus & sub iugũ missus.¶Senatores sup.aut p̃res cõscripti ptim conscii sibi: qa inter eos plurimi p legatos pecunias acceperãt,alii metuẽtes pericula ex inuidia.i.molesto odio ptiũ.s.eoꝝ q pti culpabili fauerãt aut potius plæbeioꝝ qm̃ nõ poterãt resistere apte huic rogationi factæ per Caium mãlium aut marullũ:quin.i.quominus fateren̄t.i.deberẽt fateri illa.s.p ipm̃ rogata & alia talia placere sibi:qa iustissimũ erat ut in tales fieret inq̃sitio,ideo ipsi parabãt occulte impedimẽta.i.obstacula & remorã quominus ꝓmulgaret p amicos & maxie per hoies nominis latini & socios italicos:q aut alia negocia interrogabãt:aut ad plæbẽ & tribunos plæbis instabãt ne in tãta cõmotiõe talis rogatio ꝓmulgaret. ¶Sed est icredibile memoratu.i.cũ memoret & recenseat:q̃tũ intẽta & q̃ta ui plæbs iusserit rogationẽ sup.ꝓmulgare: magis odio nobilitatis cui illa mala parabant,q̃ cura reip.ut reip.cõsuleret. tãta libido erat in ptib⁹.i.in ptialitatib⁹ & seditionib⁹.aut in ipsis q seditiões fauebãt.¶Igit cæteris pculsis metu.i.cũ cæteri essent pculsi metu,marcus Scaurus, quẽ nos mẽorauim⁹ supra legatũ bestiæ.i.missum cũ bestia cõsule in expeditionẽ africanã:effecerat inter lætitiã plæbis: quæ exultabat de nobiliũ in tãtis malis depræhẽsione,& fugã suoꝝ.i.secũ cõsocioꝝ nobiliũ(suoꝝ eni respicit scaurũ.i. eoꝝ qui de parte scauri erant)ciuitate existẽ tñ.i.tũc etiã trepida,quũ &.i.etiã rogatione mãlii.i.quã mãlius proposuerat,rogarent tres quæsitores.i.tres inq̃sitores de tribus inq̃sitionibus quoꝝ prima erat de his quoꝝ cõsilio accepta pecunia Iugurtha decreta senatus cõtẽpserat.Scda de his qui elephantes aut perfugas uendiderant. Tertia de his qui pactiones cũ eo fecerant)effecerat inquã scaurus uti.i.ut ipse crearet.i.designaret in eo nũero.s.triũ q̃sitoꝝ.¶Sed q̃õne.i. inq̃sitione exercitata aspe & uiolẽter ex rumore.i.ut rumor erat plæbẽ uelle & ex libidine plæbis:ut insolẽtia.i.insolita uiolẽtia cœpat.i.inuaserat sæpe.s.antea nobilitatẽ.i.nobiles, ex secũdis.i.psperis reb⁹: sic cœpat ea tẽpestate plæbẽ. ¶Cæterũ.Quia seditionũ & factionũ mentio incidit prosequit earum originem dicens ¶Cæteꝝ.i.sed mos.s.malus.

¶PARTIVM

¶ PARTIVM populariū & senatus factionū. Tota ciuitas in duas ptes: & duas factiões diuisa erat. Vna ps siue factio erat senatus & nobiliū. Altera pars erat plæbis. Sed factio senatus magis unita erat & cōiuncta, factio plæbis magis dispsa. Sed ubi tota plæbs in unū cōspirabat pp multitudinē superior erat, pſertim si duces factionis potentem aliquem inuenissent: ut Caium Marium, & Caium Cæsarem. ¶ Ocio. i. ppter pacem. Nā diuturna pax, & quies a tumultu bellor; uires: & animos eneruauerant: & in superbiam erexerant. ¶ Prima. i. præcipua: & meliora. Nam hoies existimant diuitias esse cæteris rebus meliores. ¶ Nam ante Carthaginem. Ostendit nocuisse Romanis delere Carthaginē: quia donec Carthago in imperio fuit semper in bello Romanos tenuit occupatos: ita ut nec lasciuire nec superbire possent. Sed deleta & extincta Carthagine: cū imperiū Ro. creuisset in imensum, & rer; oium affluētiā diuturnitas pacis, atq; ocii peperisset, lasciuire animi cœperunt: & in supbiam extolli: atq; ita dominandi libido: paulatim incessit. Ante Carthaginem deletā. Cū in senatu agitaret: an delēda esset carthago. Sentētias dixerūt. M. C. Censorinus: & P. Scipio Nasica. Cato censebat delendam esse Carthaginē, ut metu ppetuo belli Roma liberaret: ecōtra. P. Scipio Nasica cēsebat Carthaginem nō esse delēdā, ne metu belli sublato ignauia torpescerēt ai, & uires ocio ac lasciuia corrūperentur: quod postea factū est, ut Salust. hic docet. ¶ Sed ubi ordo est. Sed lasciuia atq; supbia icessere: dico lasciuia, & supbia: apposit ue ea q̄ secūdæ res amant. ¶ Vbi: pro postq̄ illa formido discessit mētibus. Sensus patet. ¶ Illa formido. s. Carthaginis. i. postq̄ Carthago deleta est: & metus belli supra diximus quēadmodum. P. Scipio Africanus minor Carthaginē captā fundit⁹ deleuerit, ex quo Africanus cognominatus est. ¶ Ea quæ secundæ res amant. Nā ex affluentia rerū lasciuia, & superbia generātur. ¶ Incessere. i. inuasere: intrauere, inuectæ & introductæ sunt. ¶ Ita ordo, ita ociū qd optabāt in aduersis rebus fit acerbius & asperius: postq̄ adepti sunt. s. illud ociū. Optabāt pacē qn in bello erāt. Et postq̄ adepti sunt pacē eo asperior fuit bello. ¶ Cœpe plepsis ē. Nobilitas inqt cœpit cōuertere dignitatē in dñationem, quia nō satis habebat, q administrationē reipu. & puinciarum possidebat: sed prius dominari uolebat: ex altera parte plæbs libertatē suam in libidinem cōuertere cœpit, quia nō solum senatui & nobilitati subiecta esse uolebat, sed leges ferebat & iubebat, quæ nobilitatis potentiam extinguerent, sicuti fuit lex superior de quæstionibus exercēdis: qua lege nobilitas perculsa est. ¶ Abstracta. i. distractæ: diuisa sunt. ¶ Respub. bonū cōe: & bonū publ cū. Dū unusquisq; rē suā curat respu. neglecta est: & dilacerata ē. Dū unusquisq; bonū priuatū curat & bonū publicū cōtēnit. ¶ Nobilitas magis factione pollebat. i. factio nobilitatis potentior erat: quia magis erant uniti & coniuncti: plæbs uero dispersa erat. ¶ Soluta. i. disiuncta qa pauperes ciues quærebāt quotidie: qūo uictum sibi pararent. non quomodo diuitibus & nobilitati resisterent. ¶ Et ideo potentia plæbis minor erat: quia non erant uniti, & coniuncti, sicuti nobiles, IOA N. CHRI. plepsis.

partiū populariū, & senatus factionū, ac deinde oium malarū artiū paucis ante annis Romæ ortus est, ocio atq; abūdantia earū rerū: quæ prima mortales ducūt, nam ante Carthaginē deletā. P. R. & S. R. placide modesteq; inter se. R. P. tractabāt, neq; gloriæ certamē, neq; dñationis iter ciues erat, metus hostis in bonis artibus ciuitatē retinebat. Sed ubi illa formido a mētibus discessit. s. ea, quæ res secundæ amant, lasciuia atq; supbia incessere. Ita qđ in aduersis rebus optauerant, ociū postq̄ adepti sunt, acerbius asperiusq; fit. Nāq; nobilitas dignitatē in dñationē, & populus libertatē in libidinē uertere, sibi quisq; ducere, trahere, rapere: ita oia in duas ptes abstracta sunt, respu. quæ media fuerat dilacerata est. Cæterum nobilitas factione magis pollebat: plæbis uis soluta ac dispersa in multitudine minus poterat, paucorum arbitrio belli domiq; respubli. agitabatur, penes eosdem ærarium prouinciæ, magistratus, gloriæ triumphi erāt. Populus militia atq; iopia urgebat, pdas bellicas,

¶ PARTIVM. i. partialitatū populariū & factionū senatus. i. senator; & deinde oium artiū malar;. s. seditionū; peculatuū, rapinar;: oppressionū: uiolationū: stupror; cædiū incēdior; & similiū, est ortus romæ paucis annis añ. s. q̄ hæc fierent: ocio. i. ex ocio a bello, & abūdātia earū rer;. s. diuitiar; & uoluptatū, q̄. i. q̄s res mortales ducūt. pria. i. pmaria & pstātissima bona usq; adeo ut dū bona dicim⁹: diuitias itelligam⁹: uñ iuuenalis saty. i. Q ñquidē iter nos scissima diuitiar; maiestas. Sane elegās est sermo ear; rer; quæ pria, qa eni prima substātiue accepit maluit q̄ sequēti q̄ pcedēti cōformare) nā pplus & senatus ro. tractabāt placide & modeste. i. sine isolētia, iter se & cōcorditer rēpu. añ carthaginē deletā. i. anteq̄ deleret carthago aut añ deletionē carthaginis quā Cato cēsorinus cēsuit delēdaā ut ciuitas ro. ppetuo belli metu solueret, cū interdū parū abfuerit qn ab ea caperet. Publius Scipio nasica cēsuit nō delēdā ne sublato belli metu ai torpescerēt ignauia: & lasciuia corrūperent uires, qđ paulopost euenisse cōmemorat author: & Iuuena. saty. vi. Nunc patimur longæ pacis mala, sæuior armis Luxuria icubuit uictūq; ulciscit orbē) Neq; erat tūc certamē gloriæ. i. pcelētiæ honor;: neq; dñationis inter ciues, qa metus hostilis retinebat ciuitatē in bonis artib⁹. s. modestia, cōtinētia: tēperātia: pcimonia: castitate. Vñ seruabat castas hūiles fortuna latinas Quōdā: nec uitiis cōtingi pua sinebat Tecta labor: somniq; breues &c. Vide Iuuenalē i sexta. Sed ubi. i. postq̄ illa formido. s. belli discessit a mētib⁹ lasciuia atq; supbia. s. ea q̄ res sedç amāt. i. q̄ uitia res pspere amāt & secū ferūt: incessere. i. in locū bonar; artiū sese ingesserūt. ¶ Ita. i. & sic ipsi tulere acerbius & aspius. i. cū maiori malo ociū qđ optauerāt in reb⁹ aduersis. postq̄ ipsi adepti sunt sup. ipm ociū. ¶ Nāq; cœpe aut si nō est id uerbū. nāq; nobilitas sup. cœpit uertere dignitatē. s. suā: in dñationē. i. superbū principatū q̄si tyrānicū: & populus libertatē. i. facultatē in ocio citra metū libere uiuēdi: in libidinē. i. mollem & illecebrosam uitā: & quisq; cœpit: ducere. i. adducere aut addicere sibi & trahere. s. ad se, & rapere. i. uiolenter inuadere & auferre sibi: ita oia sunt abstracta in duas ptes. s. nobiliū & plæbeior;, & resp. q̄ fuerat media est dilacerata. ¶ Cæterū. i. sed nobilitas ue pro uel factio quā prius nobilitati dedit: aut legam⁹ poti⁹ factiōe sic nobilitas pollebat magis. i. plus potuit factiōe. i. pp factionē, qa uis plæbis soluta ac dispsa in multitudie poterat minus. & ita resp. agitabat belli. i. foris & domi: arbitrio paucor; (ubi belli ponit p aduerbio i loco sic domi & militiæ: ærariū. i. fisc⁹ seu thesaur⁹ public⁹ puinciæ. s. gubernādæ: magistrat⁹. gloriæ, & triūphi erāt penes eosdē. s. paucos potētes. i. i ptāte eor;. ¶ Populus. s. uulgaris urgebat militia. i. onere militādi, atq; inopia, qa imperatores diripiebāt cum paucis. s. nobilibus & factiosis prædas bellicas: ex bello obtentas. ASCE. Belli.

impatores cũ paucis diripiebãt. Interea parẽtes, aut parui liberi militũ, ſicuti quiſq; potẽtiori affinis erat: ſedibus pellebant, Ita cũ potentia: auaritia, ſine mõ modeſtiaq; inuadere, polluere, & uaſtare oia: nihil pẽſi, neq; ſancti habere, quo ad ſemetipſam ꝑcipitauit. Nã ubi primũ ex nobilitate repti ſunt: q uerã gloriã iniuſtæ potẽtiæ anponerẽt, moueri ciuitas cœpit, & diſſenſio ciuilis q̃ſi permixtio terræ oriri. Nã poſtq̃ Tybe. & C. grac. quoꝝ maiores i punico bello,

IOAN. CHRI. ¶ IMPERATORES. i. duces exercituũ. ¶ Parẽtes: aut pui liberi militũ: pbat q ſuperius dixit: uidelicet: q̃do nobilitas dignitatẽ in dñationẽ uertere cœpit. Ecce totius reipu. adminiſtrationẽ tenebãt, & tñ poſtea pẽs & liberos paupe rũ ciuiũ q foris bella gerebãt de agris ſuis pellebãt: ſi forte eis uicini erãt. ¶ Sedib⁹: uidelicet de agris: hoc etiã ſupra docuimus: factũ eſſe, qñ Tyberius Gracchus legẽ agrariã tulit. Nã diuites q potẽtes augebãt pẽſiones: & ita de agris publicis paupes ciues excludebãt. ¶ Ita cũ potẽtia ordo eſt, ita auaritia cũ potẽtia inuadere pro inuadebat: & polluebat: & uaſtabat oia ſine modo & ſine modeſtia: & nihil pẽſi hñe ꝑ hẽbat: & nihil ſancti, quoad ꝑcipitauit ſemetipſam. Nobiles Romani potẽtes erãt & auari, & ꝑpterea per phas ac nephas oia aggrediebant, atq; oia uiolabant. Nã qa potentes erant oia aggrediebant: qa auari erãt, oia uiolabãt: & oia p pecuniã faciebãt. ¶ Polluere: pro polluebãt: hoc eſt uiolabãt oia per auaritiã: ſicuti ſenatores Romani pecunia corrupti iuſtitiã & fidem uiolauerunt. Iugurthã ꝑ tantis ſceleribus impunitũ relinquentes. & quẽadmodũ legati p auaritiã fidẽ uiolauerũt: q accepta pecunia meliorẽ partẽ regni iugurthæ aſſignauerunt. ¶ Nihil pẽſi hñe. i. nihil cõſiderabant. Et hoc referẽ ad id qđ dixit. Inuadere: qa temere & ſine ulla cõſideratione ea aggrediebant, q̃ uel erãt illicita: uel ſuis uiribus maiora. ¶ Neq; ſancti hñe. i. & nihil ſancti habebant, hoc referẽ ad id qđ dixit polluere. ¶ Nihil ſanctũ habere eſt oia ſancta uiolare: nã id dr̃ ſanctũ. qđ uiolari nephas eſt, ut fides: pietas: iuſtitia: religio: hæc oia: & his ſimilia ſancta dicunẽ: qa ea pollui & uiolari nõ licet. Sed nobiles ro. nihil ſancti habebãt: quia oia uiolabãt q̃ uiolari nõ licet: nã fidẽ & iuſtitiã ꝑ pecunia uiolabãt: ut ante dixit. ¶ Nihil pẽſi. i. nihil pẽſum habebant: qa nihil qđ facerẽt pẽſabant. i. librabãt: & ponderabãt: & examinabãt, ſed temere & incõſulte quicq̃d appetebãt aggrediebant, & inuidebãt potẽtiæ ſuæ cõſiſi. ¶ Præcipitauit. i. euertit & deiecit, nã potentia romanoꝝ tanto opere creuit: ut ſua magnitudine rueret. Nã arma ab hoſtibus in ſeipſos uerterunt, donec bellis ciuilibus Roma funditus euerſa eſſet. ¶ Nã ubi primũ: poſtq̃ (inq̃t) ex nobilibus aliq repti ſunt: qui iuſtitiã potẽtia cõtẽnerent, & uerã gloriã q̃rerent: tũc primũ bellũ & diſcordia ciuilis oriri cœpit: iniuſta potẽtia erat: nobiliũ q ea faciebãt: quæ ſupra dixit, uidelicet: qui totius reipu. adminiſtrationẽ hñe uolebant, & inſuper inopẽ plæbẽ ſeruire oppreſſam tenebãt, uera gloria erat dare operam: ut plæbs quæ pro repu. ſemp bella gerebat: nõ opprimereẽ a nobilitate: ſed libertatẽ ſuã inuiolatã hñet. Poſtq̃ igiẽ inuẽti ſunt aliq ex nobilib⁹: q ſpreta iniuſta potẽtia, hãc uerã gloriã quærerẽt: ut uidelicet conarenẽ plæbẽ in libertatem reſtituere, ſubito exide bellũ ciuile ortũ hñe cœpit: qa dũ nobilitas dñari cupit, plębs aũt dñationem pati nõ uult neceſſe fuit ad arma uenire. ¶ Nã ubi ordo eſt: nã ciuitas cœpit moueri: & diſſenſio ciuilis cœpit oriri, q̃ſi pmixtio terræ. ¶ Vbi primũ. i. cũ primũ repti ſunt. ſ. aliq ex nobilitate: q anponerẽt uerã gloriã. ¶ Iniuſtæ potẽtiæ. Mirũ uẽ hoc qđ dicit, niſi diligẽtius cõſidereẽ. Nã mirũ uẽ: q bellũ ciuile ſit: qa ex nobilib⁹ inuẽti ſunt: q uerã gloriã iniuſtæ potẽtiæ anponerẽt: imo ex hoc uẽ poti⁹ cõcordia nutriri potuiſſe. Sed iã expoſui hãc ſniam, quæ exẽplo Gracchoꝝ clarius itelligiẽ. Nã gracchi uero dũ uerã gloriã q̃runt, plæbi libertatẽ & iura ſua reſtituẽdo, diſcordiã ciuilẽ in urbe cõcitarũt. ¶ Quaſi pmixtio terræ. i. q̃ſi puluis, ſic ciuitas turbari cœpit: & ſuſcitari ciuilis diſcordia: quẽadmodũ puluis turbari & ſuſcitari ſolet turbie uẽti cõmotus. ¶ Nã poſtq̃ ꝑbat exẽplo gracchoꝝ hoc uerũ eẽ qđ dixit: uidelicet ciuilẽ diſcordiã exoriri cœpiſſe: dũ iuẽti ſunt ex nobilibus: qui uerã gloriam iniuſtæ potẽtiæ anteponerẽt: ſicuti gracchi feciſſe ꝑbanẽ: ordo ẽ. Nã nobilitas noxia atq; pculſa eo. i. ideo iuerat obuiã actionib⁹ gracchoꝝ. ¶ Mõ. i. aliq̃n p ſocios ac nomẽ latinũ: interdũ p eq̃tes romanos: quos ſpe ſocietatis dimouerat a plæbe, poſtq̃ Tybe. & Ca. Grac. maiores quoꝝ addiderãt multũ reip. bello pũico.

ASCE. ¶ INTEREA parentes. Probat quomodo inſolẽter uictoria abuſi ſint pauci potentes qui militum pro rep. decertantium parentes aut liberos poſſeſſionibus ueteribus extruſerunt, dicens. ¶ Interea dum ſic pauci nobiles dominarẽtur, parentes: ideſt primogenitores militum aut parui liberi, ideſt legiptimi nati qui ſe defendere nequibant ut. i. ſecũdũ q quiſq; erat affinis aut potius confinis, ideſt conterminus potentiori: hoc eſt habens fundum affinẽ & conterminũ fundo potẽtioris, ſicut æneí. ii. Iam ꝑximus ardet ucalegon, i. domus eius. pellebanẽ ſedibus. i. a poſſeſſionib⁹ & habitationibus ſuis quietis. ¶ Nam auaritia. ſ. nobilium, cũ potẽtia. i. adiuncta potentia, inuadere. i. inuadebat: & polluere. i. polluebat oia, & uaſtare. i. uaſtabat oia, ſine modo. i. mẽſura & modeſtia: & habere. i. habebat, nihil pẽſi. i. conſiderati: neq; ſancti. i. inuiolabilis aut exẽpti a pollutione: quoad. i. donec ꝑcipitauit: i. peſſundedit ſemetipſam. ¶ Nã ubi. i. poſtq̃ repti ſunt primũ ex nobilitate. i. inter nobiles ſup. aliqui: qui anteponerẽt potẽtiæ iniuſtæ. i. p uim occupatæ, uerã. i. iuſtã & ex meritis pariã gloriã, ciuitas cœpit moueri. i. agitari diſcordiis: & diſſenſio ciuilis. i. inter ciues cœpit oriri quaſi pmixtio terræ. i. quaſi ex puluere cõcitato turbo fieret, aut quaſi terremotu orto oĩa pmiſcerenẽ. Quæras q̃do ex re bona & honeſta orta ſit diſcordia & diſſenſio tanti mali cã? Sed facilis eſt rñſio. Dũ enim oẽs auaritiæ ac dñationi inſeruirẽt potentes, nec quiſq̃ coꝝ plæbeiorũ partes reſpiceret, nulla erat diſcordia: dum potentes oĩa q̃ uellent facerent: & imbecilles nullo adiutore freti: oia quæ nollẽt ppeterenẽ: at dum ex potentioribus quidã ueram gloriam quærerent q plæbeios opprimi nõ ſinerent ſtatim ortæ ſunt diſſenſiones & ſeditiones. Vnde probat id exemplis gracchorum: qui nobiliſſimi & potentiſſimi fuerant dicens. ¶ Nã poſtq̃ Tyberius. ſ. gracchus & C. gracchus quoꝝ maiores. i. ꝑgenitores

Sẽpronius grac. ſcilicet Sẽpronius Gracchus qui conſul & collega publii Cornelii Scipionis pr̃is Sci. Africani maioris miſſus cõtra carthaginenſes bello nauali fœliciter dimicauit ſeptẽ nauibus captis, cæteris in fugam uerſis. Idem poſt Placentiam & in agro Crotonenſi fœliciter cõtra Hãnibalẽ pugnauit. Tyberius autem Gracchus, hãnonem ducem pœnorum cum exercitu fudit apud Luceriam. Præterea ex ſtirpe materna erant Gracchi de ſtirpe ſcipionũ. nã ut ſcribit Pli. li. xxxiiii. ca. v. Corneliæ Gracchoꝝ matri, quæ fuit Africani prioris filia: ſtatua poſita eſt in metelli publica portu. erat autẽ eloquẽ-

Cornelia mat gracchorum. tiſſima mulier quæ eloquẽtiæ filioꝝ nõ parum cõtuliſſe a quintiliano cenſeẽ li. i. unde de eius mulieris nobilitate dicit Iuuenalis ſaty. vi. Malo uenuſinã, q̃ te cornelia mater Gracchoꝝ, ſi cũ magnis uirtutibus affer. Grãde ſupercilũ: & numeras cũ dote triũphos. Sed reuertamur ad ordinẽ: quoꝝ inquã maiores addiderãt reip. multũ in punico bello.

CATq;

atq; aliis multũ Reipu. addiderãt, uẽdicare plæbẽ in libertatẽ, & paucoꝝ scelera patefacere cœpe: nobilitas noxia atq; eo pculsa, modo p socios ac nomẽ latinũ, iterdũ p equites ro, quos spes societatis a plæbe dimouerat Gracchoꝝ actionib⁹ obuiã iuerat, & prio Tyberiũ, deinde paucos post annos igrediẽtẽ eadẽ. C. Tribunũ, alterũ triũuirũ in deducẽdis coloniis cũ. M. Fuluio Flacco ferro necauerat, & sane Gracchis cupidine uictoriæ nõ satis moderatus aĩus fuit. Sed bono uinci satius ẽ, quam malo more iniuriã uincere.

IOAN. CHRI. ¶ A T q; aliis. s. bellis. ¶ Cœpere p cœperũt uẽdicare plæbẽ in libertatẽ, & patefacere scelera paucoꝝ. Quoꝝ maiores punico bello atq; aliis multũ reip. addiderãt. Gracchi multa pclara facinora bello gesserũt: & in bello punico, & i aliis. Nã Sẽpronius Grac. cõsul & collega, P. Cornelii Scipionis pris Scipionis africani maioris ad isidias missus cõtra Carthaginẽses bello nauali fœliciter dimicauit: septẽ nauib⁹ captis: cæteris in fugã uersis, idẽ apud Placẽtiã cõtra Hãnibalẽ fœliciter pugnauit: pulso hoste in castris. Tyberius aũt Gracchus Hãnonẽ ducẽ Pœnoꝝ cũ exercitu fudit apud luceriã: ex quo plio minus duo milia hoium cũ ipso duce fugerũt. Itẽ. P. Sẽpronius cõsul i agro crotonẽsi cũ Hãnibale cõflixit: fuso fugatoq; exercitu quatuor milia hostium occidit: paulominus trecentos cœpit, undecim signa militaria capta sunt. Ex his patet qũo maiores Tyberii, & .C. Gracchoꝝ multũ reipu. addiderũt. Deniq; Tyberius gracchus pater eoꝝ bis consul fuit: ac bis triũphauit. ¶ Vendicare. i. trahere. Ecce qũo tyberius & .C. Gracchus ueram gloriam iniustæ potentiæ anteponebant: quia ipsi non cupiebant dominari sicuti cæteri nobiles: sed ipsam plæbẽ seruitute oppræssam in pristinam libertatem reuocare cupiebant: & dum hoc faciũt: discordia & bellũ ciuile cœpit. ¶ Scelera, patefacere. Nam ostendebant quẽadmodũ nobiles oia ad se traherẽt: ærarium expilarent: pauperes de agris suis pellerent: regna & puincias uenderent, & cætera scelera his similia perpetrarẽt. ¶ Eo. i. ideo pp id. ¶ Perculsa. i. perterrita. Nã ipsa nobilitas timebat: qa sciebat se esse in his delictis, quæ gracchi patefaciebãt. ¶ Modo p socios: ac nomẽ latinũ, populi latinoꝝ socii uetustissime erant populi Ro. qui tãdẽ in cõionẽ ciuitatis romanæ accepti sunt: hoc est ciues romani facti sunt, ita ut & ipsi haberẽt suffragia. Dicit ergo nobilitatẽ & senatũ restitisse actionibus gracchoꝝ p latinos. quia latini adhærebant senatui potiusq̃ plæbi: aliqñ senatus resistebat actionib⁹ gracchorũ p eqtes romanos: qa silr equester ordo adhærebat potius senatui q̃ plæbi, licet sæpe a senatu alienatus sit, & se cũ plæbe cõiunxerit. Ordo iste est. Nã inter senatũ & plæbẽ medius erat ordo equester: diuitiis maxiẽ ppotẽs. ¶ Quos spes societatis a plæbe dimouerat, senatus, ut ordinẽ equestrẽ alienaret a plæbe, & eũ sibi cõciliaret. atq; etiã coniungeret, dabat ei spem societatis, & ppter hanc spem equester ordo a plæbe discesserat: & senatui adhærebat. ¶ Spes societatis, & quia equites sperabant, se socios fore senatus in administratione totius Reipublicæ. Nam senatus totam rem publicam in sua potestate habebat: ut supra uisum est. ¶ Gracchorum actionibus: quibus actionibus libertatem, & iura sua plæbi restituere conabantur: ut supra uisum est. ¶ Eadem ingredientem: idest eadem molientem & conantem: quæ ipse Tyberius conatus fuerat, uidelicet ferentem leges agrarias. ¶ Triumuirum coloniis deducendis. Quãdo agri publici ex hostibus capti pauperibus ciuibus Romanis diuidendi erant: tres uiri creabantur a populo, qui eos agros diuiderent. ¶ Et hi triumuiri dicebantur: quemadmodum quando Tyberius Gracchus legẽ tulit agrariã: tres uiri electi sunt ad agros diuidendos: uidelicet ipse Tyberius: Appius Claudius socer eius, & .C. Gracchus frater eius. Vnusquisq; eorum triumuir dicebatur. Nunc ergo dicit. C. Gracchum triumuirum deducendis coloniis cum Fuluio Flacco interfectum fuisse: quia Caius Gracchus Fuluius Flaccus triumuiri fuerant ad deducendas Colonias Tarentum atq; Capuam: & ad agros diuidendos. Nam. C. Gracchus Tribunus plæbis legem tulerat: ut coloniæ mitterentur Tarentum atq; Capuam. Colonia dicebatur multitudo ciuium Romanorum missa ad aliam ciuitatẽ: in qua agri publici per triumuiros ei diuidebantur, & assignabantur: ergo deducere Colonias est de ciuitate Romana ciues tollere: & in aliam ciuitatem ducere, in qua eis agri publici diuiduntur & assignantur. Quemadmodum autẽ Caius Gracchus & Fuluius Flaccus interfecti sint a nobilitate supra diximus. ¶ Et sane Gracchis. Salustius iudicium suum de morte Gracchoꝝ ostendit. Dicit enim eos imoderatum animum habuisse dum iura sua plębi restituere conarentur. Nam licet a principio Gracchi egregio animo ducti sint, ut plębis iura & libertatem contra nobilitatem tuerentur: tamen postea ad iniustitiam descenderũt, dum uincere & obtinere conanẽ quod semel intenderant: quẽadmodũ Tyberius grac. fecit: qui sine exemplo Octauio Collegæ suo magistratum abrogauit: hoc enim nimis superbũ & intolerandũ uisum est omnibus. ¶ Cupidine uictoriæ. i. cupiditate uincendi, uidelicet dum cupiunt uincere & obtinere id quod semel excogitauerant. ¶ Sed bono, ordo est. ¶ Sed est satius uinci bono. scilicet more quam uincere iniuriam malo more. Hæc est apostolica sententia atq; diuina: dicit enim quamuis Gracchi immoderatum animum haberent: tamen melius erat ut nobilitas eos uincere permitteret q̃ ut eos interficeret, & exemplum malum introduceret. ¶ Sed bo. sententia generalis quidem est: sed ad propositum accomodata. ¶ Sati⁹: idest melius. ¶ Malo mo. idest malo exẽplo nobilitas uicit iniuriam. Gracchorum, sed malo exemplo uicit: quia eos interfecit: & in ipsa uictoria nimiam crudelitatẽ exercuit. ¶ Et ideo melius esset uinci, quam sic uincere. ¶ Igitur ordo est.

tres uiri.

Colonia

ASCE. ¶ A T q; aliis. s. bellis: cœpere uendicare. i. restituere per uẽdicationẽ plæbẽ in libertatẽ. s. pristinã, & patefacere scelera paucoꝝ: nobilitas noxia. i. culpabilis atq; pculsa. i. attonita, eo. i. ppterea: ierat obuiã. i. restiterat actionibus gracchorũ. mõ. i. interdũ. p socios ac nomẽ latinũ. i. hoies nois latini: interdũ p equites romanos: quos spes societatis. i. ut cũ nobilibus pticipes essent. dimouerat a plæbe. & nobilitas necauerat ferro primo tyberium. s. Gracchum cum Marco Fuluio Flacco, deinde post paucos annos, Caium. s. Gracchum tribunum. s. plæbis ingredientem eadem. s. uia & seditione: & alterum. s. Tyberium triumuirum. s. constitutum, coloniis deducendis. s. ad agros diuidendos. Et sane. i. certe: animus nõ satis moderatus. i. temperatus. imo intemperatus fuit Gracchis cupidine uictoriæ (unde ab iuuenale seditiosissimi innuuntur satyra secunda ubi dicit. Quis tulerit Gracchos de seditione quęrentes?) Sed satius. i. melius & cõsultius est uinci bono. s. more. i. saluis bonis moribus superari ab aliis, ita q͂ ut alii sint meliores dũmodo tu bonus sis: q̃ uincere iniuriam malo more. i. ubi alii mali sint: & ita tu de eis uindictam sumas. aut malo more. i. exẽplo. ut nobilitas malo more uicit iniuriã gracchoꝝ. cum ea uictoria male usa sit & in dñationem uerterit. Et ita sensus uidetur melius esse ei qui succũbit dũmodo bonũ ptendit. q̃ ei qui uincit & uictoria insolẽter ad malũ exemplũ abutitur, unde addit.

IOAN. CHRI. ¶ IGITVR nobi.usa est uictoria ex sua libidine extixit multos mortaleis ferro:aut fuga. ¶ Ea uic.in q̃ Gracchos ui cit:& interfecit. ¶ Ex libidine sua.Inter uolstatẽ & libidinẽ hoc iter est fm Ciceronẽ in.iiii. Tusculanarũ.uolstas est.quę quid cũ rõne desiderat:quæ aũt rõne aduersa incitata est.ea libido est:uel cupiditas effrænata. Ergo desideriũ in bono

Volstas Libido. uoluntas dr̃,desideriũ in malo libido uocat. ¶ Multos mor.fer.aut fuga extinxit.i. multos interfecit, & multos exilio mulctauit. ¶ Plus ti.q̃ po.si.addi. ¶ Ex ea uicto.nobili.fc.ut plus timeret in posterum:nõ ut plus posset. ¶ Quæ res:ui delicet imoderate uti uictoria,& impiã crudelitatẽ exercere: sicuti nobilitas fecit. ¶ Magnas ciuitates pessundedit.i. euertit,& deleuit,sic athenæ florẽtissima ciuitas euersa ẽ. ¶ Maturi⁹.i.citi⁹. Si uellẽ loq de ptib⁹ ciuitatis.put res postulat:tã magna res ẽ,ut citi⁹ tps defuturũ sit quã res. ¶ Redeo.i. reuertor.

Igit ea uictoria nobilitas ex libidine sua usa, multos mortaleis ferro,aut fuga extixit. Plusq̃ in reliquũ sibi timoris, quam potẽtię addidit. Quæ res plærũq; magnas ciuitates pessundedit, dũ alteri alteros uincere quouis modo, & uictos acerbi⁹ ulcisci uolũt. Sed de studiis partiũ:oĩbusq; ciuitatis morib⁹ sigillatĩ,aut ,p magnitudie parẽ disserere: tps quã res maturi⁹ me desereret. Quãobrẽ ad icœptũ redeo.

POstq̃ Auli fœdus:exercitusq; nři fugã fœdã, Q. Metellus &.M. syllanus Cons. designati ,puincias inter se partiuerãt. Metelloq; Numidia obuenerat,acri uiro: & quamq̃ aduerso ppli partibus fama tñ æquabili & inuiolata, is ubi primũ magistratũ ingressus est,alia omnia sibi cum collega ratus.ad bellũ, quod gesturus erat,animum intendit.Igitur diffidẽs ueteri exercitui milites eligere, scribere præsidia undiq; accersere,arma,tæla,equos & cætera instrumenta militiæ parare.

PActa digressione : postq̃ descripsit mores & ptes ciuitatis, nũc reuertit ad id qd omiserat : ut oñdat qd fcm̃ sit .Romani fusi sunt a Iugurtha: et postq̃ Aulus uictus fœdus cũ Iugurtha fecit.Quãq̃ aduerso.i.cõtrarius & inimicus licet aduersus eẽt plæbi ,ppter factionẽ tñ famã integrã & incorruptã hẽbat. ¶ Fama tñ æquabili: qa nihil de seipso prauũ & iniquũ dicebat. ¶ Magĩratũ igres.ẽ.i.ubi magĩratũ inniit. ¶ Cõsules,& alii magĩrat⁹ aliquot mẽtib⁹ añ declarabant:deide kal.Ianu.magĩratũ inibãt.i.magĩratũ romanæ reip.admĩstrare icipiebãt. ¶ Et q̃q̃ ad.po.par. ¶ Fama tñ æquabi.iuiolata, & incorrupta erat.Ordo est pendẽs a superiori. ¶ Numidia euenerat Metello acri uiro, & tñ erat fama æquabili,& inuiolata.f.ipe metellus:q̃q̃ erat cõtrarius.i.aduersus populi partibus.i.quãquam. metellus erat inimicus partiũ ipsius populi,tamẽ erat æquabili fama:quia Metellus equabiliter,& simulter probatus erat apud populum sicuti apud Senatum:quamuis esset inimicus populi propter partes:& sine dubio magna quidem laus est Metelli:q uita eius & mores ita probabantur ab inimicis, sicuti ab amicis. ¶ Aduerso partibus populi:idest inimicus partium populi. ¶ Alia omnia cõmunia sibi cum collega ratus: idest cum putasset alia omnia:præter bellum:tam ad collegam : q̃ ad se pertinere. Metellus enim putabat alia omnia esse communia sibi cum collega : hoc est alia omnia præter bellum : tam ad collegam q̃ ad se pertinere, sed bellum putabat præcipue ad se pertinere:quia illa prouincia sibi per sortem euenerat:in qua illud bellum gerendum erat. ¶ Et ideo Metellus curam rerũ aliarum omnium ad rempu.spectantiũ collegæ suo relinquens:ad bellum præcipue animum intendit. ¶ Præsidia undiq; accersere:pro accersebat,auxilia undiq; a sociis petebat.

ASCE. ¶ IGITVR nobilitas usa ea uictoria:scilicet in Gracchos qui populares erant ex libidie sua:idest inordinata uoluntate:extinxit,idest sustulit de medio uiuẽtium: multos mortaleis:idest homines:ferro.i.armis seu gladio:aut fuga.idest exilio uoluntario. ¶ Et addidit sibi in reliquum:idest pro tempore futuro:plus timoris q̃ potentiæ,quia a plerisq; timebantur nobiles:sed non propterea plus poterant,cum nullus eis faueret ex popularibus. ¶ Quæ res,scilicet timeri potius q̃ amari,pessundedit.i. sub pedes deiecit & subuertit:plærũq;.i.fere aut utplurimum magnas ciuitates : dum alteri,scilicet ciues:uolunt uincere quouis modo,idest per phas & nephas:alteros, scilicet conciues suos : & uolunt ulcisci acerbius,scilicet q̃ iustum & æquum sit:aut acerbius,idest ualde acerbe.uictos:scilicet conciues. ¶ Sed si ego parẽ:idest disponam aut intendam disserere,idest diserte dicere, aut diuersimode pro diuersis sermonem facere : de studiis partium:idest dissentientium romanorum : & de omnibus moribus ciuitatis : singulatim:idest per singula, quasi singulotenus:aut pro magnitudine,idest iuxta magnitudinem:scilicet rei tempus desereret : idest deficeret:me maturius : idest citius:quam res : scilicet materia seu argumentum narrandæ rei. ¶ Quamobrem cum omnia dicere nequeam : ego redeo ad inceptum:idest ad cœptam historiam.

POst Auli fœdus.Cõclusa artificiose digressione de seditionibus romæ pauloante hanc historiã ortis, redit ad narrationem historiæ dicens. ¶ Quintus Metellus,de quo flaccus in principio secundi carminũ. Motũ ex metello cõsule ciuicũ & c.& Marcus sillanus cognomine nõ factione designati.i.in futuri anni creati cõsules.f.post fœdus Auli.i.qđ aulus frater albini cõsulis derelictus ab eo in exercitu ,p prętore percusserat,cũ Iugurtha depræhensus ab eo in solitudine:& fœdã.i.turpẽ & ignominiosam fugam exercitus nostri.i. Romani,qui fugerat a cõspectu Iugurthæ noctu adoriẽtis ut uisum est. ¶ Ipsi partiuerãt.i.diuiserãt inter se prouincias: & numidia.i.prouincia numidica:obuenerat.i.forte aduenerat Metello,appositorie aut existenti uiro acri.i.strennuo,& quamq̃ aduerso partibus populi.i.q̃q̃ erat aduersus & cõtrarius partib⁹ populi.i.plæbeiorũ eo q nobiliũ parti faueret, tñ subaudi uiro:fama æquabili & inuiolabili.i.habenti famam æquabilem.i.æqualiter ab utrisq; partibus in æquam.i. bonam partem acceptã & inuiolatam:idest incorruptam. ¶ Is.f.quintus metellus:ubi.i.ut uel cum ingressus est primũ magistratum,scilicet consularem aut consulatum ipsum,ratus,idest iudicans alia omnia supple esse sibi cum collega.i. non pertinere ad se solum sed simul ad collegam,præter bellum,intẽdit animum ad bellũ quod gesturus erat.f.solus. ¶ Igitur diffidens.Dictũ est metellũ ad bellũ adiecisse animũ suũ quo circa prosequitur quid egerit dicens. ¶ Igitur metellus diffidens ueteri exercitui.f.corrupto in prouincia Africana:cœpit sup.eligere milites & scribere iam electos aut se offerẽtes,accersere.i.aduocare undiq;.i.ex cõfœderatis ac sociis præsidia.i.milites qui exercitui p̃sidio essent:& parare:arma.f.defensiua ut sunt munimẽta corporũ:& tæla.i.arma inuasiua q̃ emin⁹ iaciũt:equos & cætera istrũ militiæ.

¶ AD hoc.

Ad hoc cõmeatũ affatim, deniq; oĩa quæ in bello uario, & multarũ rerũ egenti usui eẽ solẽt. cæterũ ad ea patranda senatus authoritate socii nomẽq; latinũ, & reges ultro auxilia mittere. Postremo oĩs ciuitas summo studio nitebat. Itaq; ex s̃nia oĩbus rebus paratis, cõpositisq; in Numidiã ꝓficisci tur, magna spe ciuium, tũ ꝑ artis bonas, tũ maxime q̃ aduersum diuitias inuictũ aĩum gerebat, & auaritia magistratuum ante id tempus in Numidia nostræ opes cõtusæ, hostiũq; auctæ erãt. Sed ubi in Africã uenit: exercitus ei traditur a Sp. Albino ꝓconsule iners, imbecillis, neq; ꝑiculi, neq; laboris patiẽs, lingua q̃ manu ꝓmptior, ꝓdator ex sociis: & ipse ꝓda hostiũ, sine iꝑio & modestia habitus, ita iꝑatori nouo plus e malis moribus sollicitudinis, q̃ ex copia militũ auxilii aut bonæ spei accedebat. Statuit Metellus tñ q̃q̃ & æstiuorũ tẽpus comitiorũ mora iminebat, & expectatiõe euẽtus ciuiũ aĩos intẽtos putabat: non prius bellũ attingere, quã maiorum disciplina milites laborare coegisset.

IOAN. CHRI.

CADHOC .i. præterea. ¶ Patranda .i. perficienda. ¶ Authoritate senatus: qa senatus decreuerat ut Latini ad hoc bellum auxilia mitterent. ¶ Et reges, q erãt socii po. ro. sicuti fuit, Eumenes: Ariobarzanes rex, & Multi alii. ¶ Vltro, insup. ¶ Aduersus diuitias inuictũ aĩum regebat: Ciues bene de Metello, sperabant: ob hanc cãm potissimũ, qa sciebant illũ pecuniis a iugurtha corrumpi nõ posse: queãdmodũ superiores duces: & legati corrupti fuerant, nã Metellus diuitiis uinci nõ poterat. ¶ Exercitus iners. Vitia describit exercitus corrupti. A Spurio Albino ꝓconsule. Albinus elapso anno nõ cõsul: sed ꝓcõsul erat. Cõsulis aũt & ꝓcõsulis idẽ erat iperiũ: nã uterq; duodecim fasces .i. duodecim lictores hẽbat. ¶ Lingua q̃ manu promptior, magis prõptus erat ad dicendũ: q̃ ad faciendũ. ¶ Prædator exercit⁹ Romanus: prædas ex sociis agebat: & ipse erat prędа hostium. ¶ Sine im. & modestia habitus .i. rectus sine authoritate: & modestia: & hoc pertinet ad aulũ fratrẽ Albini consulis. ¶ Ita .i. hoc mõ quia exercitus tanta in se uitia habebat. ¶ Imperatori no. s. Metello, ordo est ita plus sollicitudinibus accedebat nouo imperatori ex malis moribus q̃ auxilii: aut bonę spei ex copia militũ. Nouus imperator magis timebat ꝑ malos mores & ꝑ uitia exercitus q̃ sperabat propter multitudine: statuit tñ Metellus. Quãuis (inquit) tempus æstatis instaret bello opportunũ: & ciues euentũ belli expectarent, tñ Metellus bellũ inchoare noluit, priusq̃ exercitũ licentia lasciuia corruptũ: ad normã ueteris disciplinę reuocasset. ¶ Statuit tñ ordo est: tñ Metellus statuit non prius attingere bellũ: q̃ coegisset milites laborare disciplina maioꝝ: q̃q̃ tp̃s ęstiuoꝝ imminebat mora comitioꝝ, & q̃q̃ putabat aĩos ciuiũ intẽtos expectatiõe euẽtus. ¶ Comitioꝝ mo. .i. ꝑ morã comitioꝝ. Declarat q̃re tp̃s æstatis iminebat, & adhuc nihil fecerat, hæc fuit cã qa magĩratus suo tp̃e creari nõ potuerãt: qa comitia ipediebãt ꝑ seditionẽ. Tribunoꝝ P. Luculli: & Lucii Annii, q cõtinuarẽ magĩratũ uolebãt: sicuti supra dixit: & ob hãc cãm Metellus tardi⁹ cõsul creatus in ꝓuinciã uenerat: æstate iã instãte. ¶ Expectatiõe euẽtus. s. qa ciues intẽti expectabãt euẽtũ belli. ¶ Priusq̃ milites maiorum disciplina laborare coegisset .i. bellũ inchoare noluit: priusq̃ milites instruxisset s̃m disciplinã maioꝝ, nã lasciuia & licentia corrupti cõsuetudinẽ disciplinæ militaris uitio iꝑatoꝝ amiserant, sicuti ipse Salust. declarat.

ASCE.

CADHOC .i. insuper, cõmeatũ .i. uictualia (ut dicunt) ꝓ exercitu, affatim .i. abunde: deniq; cœpit parare, aut exponam⁹ oẽs infinitiuos per iperfectos indicatiuos, parare .i. parabat: oĩa quę solẽt esse usui .i. utilitati aut utilia: in bello uario .i. multiplici & ancipiti & egenti multarũ reꝝ. ¶ Cæteꝝ socii. s. Romani imperii: nomẽ latini .i. quicũq; latini dicebant: & reges .s. externi & socii atq; amici romano imperio: mittere .i. mittebant ultro .i. nõ rogati aut priusq̃ rogarent: auxilia ad patrãda .i. perficienda ea. s. q̃ Metellus parat, authoritate senatus. s. intercedente. ¶ Postremo oĩs ciuitas adnitebat. s. ad auxilia ꝓstanda Metello. ¶ Itaq; Metellus oĩbus rebus paratis & cõpositis ex s̃nia sup. sua .i. sicut sentiebat parandas & cõponẽdas: proficiscit in Numidiã sup. cũ magna spe ciuiũ: tũ .i. partim aut legamus potius cũ .i. cũ ita sit q̃ ꝑ artis bonas q̃s nouerunt in eo sitas, tũ maxime .i. ꝑcipue q̃ gerebat, aĩum inuictũ aduersus diuitias: q̃bus iugurtha cæteros expugnauerat, & sup. q̃ nostræ .i. romanæ opes, erant cõtusæ .i. cõfractæ quasi cõtundẽdo: ante id tp̃s auaritia magĩratuum in Numidiã missoꝝ: & opes hostiũ. s. iugurthæ & militũ eius erãt auctæ. s. eadẽ auaritia. ¶ Sed ubi .i. postq̃ uenit i africã: exercitus tradit ei a Spurio albino ꝓconsule .i. fungente uice cõsulis cũ non esset consul post elapsum annum (ut tamen ualla est procon sul non est qui ꝓconsule præest prouinciæ: sed qui cum potestate consulari extra ordinem & ad aliquam prouinciam administrandam mittitur: præter q̃ q̃ non .xii. fasces eum præcedunt qui præcedunt consulem, sed tantum sex, ut etiam prætorem & præsidem. Proprætor non qui pro alio præturam sed extraordinariam gerit. ¶ Itaq; dicitur proquæstor & si qui sunt alii huiusmodi nominum magĩratus. Soldus tamen hoc loco etiam procõsuli .xii. fasces & lictores assignat. Sane albinus cum per seditiones comitia nõ haberentur procõsulatũ obtinuit ne exercitus in africa sine capite palaret) traditur dico iners .i. expers bonarum artium imbecillis .i. amissis ex lãguore & torpore uiribus & neq; patiens .i. tolleratiuus laboris, quia imbecillis erat: neq; periculi, quia iners: existens promptior lingua. s ad obmurmurandum: aut ad se iactãdũ: q̃ manu. s. ad fortiter pugnandũ & existens ꝓdator .i. agens ꝓdas ex sociis, & ipse ꝓda hostium .i. facile diripiẽdus ab hostibus, habitus idest rectus & tractatus ab albino & aulo sine imperio idest decẽti: & sine modestia scilicet uitæ. ¶ Et ita plus sollicitudinis idest curæ de reformando exercitu: accedebat: idest adueniebat: imperatori nouo scilicet Metello, e malis moribus militum q̃ auxilii aut bonæ spei scilicet de uictoria obtinenda, ex copia idest abundantia militum, quia multos milites nouos adduxerat. Certum est accedo cũ datiuo unde accessio significare adiungi. ¶ Statuit tamen Metellus. Quia inquit plurimum sollicitudinis accedebat Metello ex dissolutione militum nõ cõstituit prius bellũ attingere q̃ milites labore exercuisset & confirmasset: q̃q̃ duæ causæ eum urgebant ad properãdum: altera: q̃ mora comitioꝝ impeditoꝝ ꝑ dissensionem imminuerat tp̃s æstiuoꝝ .i. expeditionum quę in æstate solẽt fieri. Vbi quidam legunt imminebat aut imineret, sed nihil ad rẽ. Altera q̃ animi oĩum desiderabant uidere euentũ rei: ut ex ordine lati⁹ patebit qui talis est. ¶ Metellus q̃q̃ mora .i. dilatio comitiorum facta ꝑ tribunoꝝ plæbis dissensionem iminuerat .i. minus & breuius fecerat: tempus æstiuoꝝ .i. eorum quæ in æstate fieri solent. & q̃q̃ putabat animos ciuium intentos expectatione idest per expectationem euentus, hoc est exitus belli, tamen statuit non attingere prius bellum q̃ coegisset milites laborare .i. labori assuefieri disciplina .i. ex disciplina & institutis maiorum .i. ueterum imperatorum.

Procon ful

Proptor pq̄stor

Accedo

IOAN. CHRI. ¶ NAM Albinus. Nō solū Aulus Albini frater: sed etiā Albinus ipse exercitū licēter habuit & lasciuia corrūpi: & eneruari pmisit: ordo est. Nā Albinus pculsus clade auli fratris & exercit⁹ habebat milites in castris statutis plærūq; nisi cū egestas, odor: aut pabulū subegerat mutare locū: q̄tū tpis æstiuoꝝ fuit in impio: postq̄ decreuerat nō egredi a puincia. ¶ Prouincia. s. ex ea pte africæ quā tenebāt Ro. ¶ Quātū tpis æstiuoꝝ. i. toto tpe æstatis: quo fuit in ipio uidelicet pcōsul. ¶ Habebat. i. tenebat albinus cū in puinciā uenisset exercitū lasciuia corruptū inuenit: & iō bellū cōtra iugurthā tēptare noluit, sed in puincia exercitū tenuit in castris toto tpe æstatis quo fuit in ipio, nec milites ex castris egredi pmittebat: nisi necessitas cogeret. Sed tñ milites sub norma militaris disciplinæ nō tenebat: nā neq; uigilias faciebāt more militari: & licēter lixæ militib⁹ pmixti die noctuq; uagabant: agros uastabāt: pdas cum mercatoribus pmutabāt: frumētū publice datū uēdebāt: & ex militibus mercatores quodāmō efficiebant: q̄ uitia Metellus anq̄ bellū attingeret primo quoq; tpe sūma diligētia corrigere curauit.

Vigiliæ excubiæ ¶ Vigiliæ. i. custodes exercitus. Vigiliæ nocturnæ sunt, excubiæ diurnæ. ¶ More militari. i. sm morē militarē: nā milites inter se uigilias ptiri solēt. ¶ Vt cuiq; libe. ordo est, unusqsq; aberat a signis, uti. p sicut libebat cuiq;. Mos militaris disciplinæ est, ne miles discedat a signo. i. a uexillo suo.

Lixæ Elixum ¶ Lixæ, lixæ dicebant illi, q militib⁹ aquā ad castra uel ad tētoria ferre solebāt. nā ueteres lixā aquā dixerūt, uñ elixū dr̃ qcqd aq̄ mollit: uel decoquit. Nūc ergo dicit. Ministri militū cū ipsis militibus pmixti licenter die noctuq; uagabātur ¶ Palātes. i. sparsi & uagātes. ¶ Mācipioꝝ. i. seruoꝝ. Mācipiū dr̃ seruus q manu capiat. ¶ Vino adue. i. uino qd aduectū erat: pdas cū uino cōmutabāt. ¶ Sed in ea dif. Dicit Metellū in corrigendis atq; emendādis uitiis exercitus sapientem & moderatum fuisse: quippe qui non milites puniendo, sed eos a talibus uitiis prohibendo breui tempore exercitum confirmauit. ¶ In ea dif. ut uitia purgaret exercitus.

Ambitio Sæuitia ¶ Inter ambi. se. mo. Ambitio dicitur blanditiis quædā lenitas affectata sæuitia dicitur in puniendo crudelitas. Nunc dicit Metellū inter ambitionem, & sæuitiam mediū se gessisse, ut in delictis emendandis: nec crudelitatē, nec nimiā rursus lænitatē ostenderet. ¶ Namq; edicto. Metellus primo iussit, ne aliquis panem: aut cibum coctum in castris uenderet: & ne lixæ sequerētur exercitum: & ne milites iumenta haberent: aut in castris: aut in agmine. Et hoc fecit, ut milites corpus ad laborem exercerent. ¶ Adiumenta ignauiæ: idest fomenta, & adminicula ignauiæ. Ignauia dicitur quando corpus a labore subducitur: at q subtrahitur. ¶ Sustulisse, subaudi: comperio. ¶ Ne quisquam in castris panem. Ecce quomodo sustulit adiumenta ignauiæ. Nam hæc sunt, quæ ignauiam generant & fouent, uidelicet uendere panem in castris: & habere seruos & iumenta.

Nam Albinus Auli fratris, exercitusq; clade pculsus, postq̄ decreuerat nō egredi puincia, quantū temporis æstiuorum in iperiū fuit, plærūq; milites statutis castris hēbat, nisi quū odor, aut pabuli egestas locū mutare subegerat. Sed neq; more militari uigiliæ ducebantur, uti cuiq; libebat a signis aberat. Lixæ pmixti cū equitibus die noctuq; uagabant, & palantes agros uastare: uillas expugnare, pecoris & mancipiorū prædas certantes agere, eaq; mutare cū mercatoribus uino aduectitio, & aliis talibus. Præterea frumentū publice datū uendere, panē indies mercari. Postremo quæcunq; dici, aut fingi queunt, ignauiæ luxuriæq; pbra in illo exercitu cuncta fuere & alia amplius, sed in ea difficultate Metellum non minus q̄ in rebus hostilibus magnū & sapientem uirū fuisse comperio, tanta tēperantia inter ambitionē sæuitiāq; moderatū. Nāq; edicto prio, adiumēta ignauiæ dr̃ sustulisse: ne qsq̄ i castris panē, aut quē aliū cibū coctū uēderet:

ASCE. ¶ NAM ALBINVS perculsus idest attonitus: clade idest decussione & aduersitate. Auli fratris supple sui, & exercitus supple: eius qui ab iugurtha uicti & sub iugum missi fuerant, postquam decreuerat non egredi prouincia scilicet africana quam Romani tenebant, habebat plærunq; idest ut plurimum milites in castris statutis: idest iam constitutis ita ut non exercerentur in eis statuendis, aut legatur in castris statiuis, idest non motitiis. supple per tantum temporis: quantum temporis æstiuorum. i. gerundorum in æstate aut æstiuationum fuit in imperium idest ad imperium exercendum in eos: alii habent in imperio ut sit quantum temporis æstiuorum fuit in imperio. s. exercendo, habebat dicit fere semp nisi cum odor. s. grauis. i. fetor aut egestas pabuli. i. nutrimenti, subegerat mutare locum. ¶ Sed neq; uigiliæ ducebantur (s. iussu Albini, sub quo exercitus non minus corruptus fuerat q̄ sub Aulo) more militari. i. ut in militia fieri solet & supple quisq; aberat a signis. i. uexillis, uti. i. quemadmodum libebat cuiq;.

Lixæ Elixum Lixæ. i. baiuli aquarum quæ a ueteribus lixæ dicebantur unde elixum dicitur quicquid aqua mollitur & decoquitur, unde & lixiuium & elixas. idest in aqua decoctas carnes dicimus, erant autē uilissimi ut nunc quoq; sunt: & tamen permixti cum equitibus uagabantur die & noctu, palantes. i. sine ordine uagantes, uastare. i. uastabant: agros & expugnare idest expugnabant, non castella aut oppida: sed uillas idest domos rusticas: & agere idest agebant certantes idest certatim, prædas pecoris &

Mācipiū Seruus mancipiorum. idest manu captorum idest seruorum qui cum capti essent & interfici possent: quia seruati sunt: serui dicti sunt, & mancipia quia manu capti & tenti, unde in libertatem manumissi dicebantur: & mutare ea cum mercatoribus pro uino aduectitio: idest aduecto ex aliena regione ubi melius nascebantur & aliis talibus scilicet gulæ & secordiæ fomentis. ¶ Præterea uendere idest uendebant, frumentum datum publice scilicet ab imperatore in menses singulos, & mercari, idest mercabantur panem, indies scilicet singulos idest quotidianum ut recentem haberent. ¶ Postremo quæcūq; probra idest dedecora ignauiæ & luxuriæ queunt aut dici aut fingi fuerant cuncta. i. simul omnia: & alia amplius quæ scilicet neq; fingi neq; dici queunt: saltem ab ingenio pudenti, uult enim ex indulgentia inter eos nata obscœna uitia quæ dici nolunt: sed ne fingi quidem a pudicis animis. ¶ Sed ego comperio Metellum fuisse magnum & sapientem uirum. non minus in ea difficultate scilicet reformandi exercitus. q̄ in rebus hostilibus idest contra hostes gerendis: utpote moderatum tanta idest tam insigni & præstanti temperantia inter ambitionem idest cupiditatem dignitatis & magistratuum, ad quos fere ambientes idest populo supplicantes & obsequentes perueniunt: & sæuitiam idest rigorem nimis seuerum. ¶ Namq; edicto. Recitat qua uia se Metellus magnum uirum ostenderit in confirmando exercitu dicens. Nam Metellus dicitur sustulisse i. de medio quasi callido consilio submouisse, primo. i. in initio adiumenta. i. fomenta, ignauiæ. i. torporis & uecordiæ ac pigriciei, & sup. prohibuisse, ne quisq̄ uenderet in castris panem aut quē. i. aliquē alium cibum coctum.

¶ NE LIXAE

ne lixæ sequerent exercitũ, ne miles gregarius in castris, ne ne in agmine seruũ, aut iumentũ haberet. Cæteris arte modũ statuisse. Præterea transuersis itineribus quotidie castra mouere: uallo ac fossa munire: uigilias uero crebras ponere & easdē ipse cũ legatis circũire. Itē in agmine ĩprimis mõ, mõ in postremis, sæpe in medio adesse, ne qspiã ordie egrederet, ut cũ signis frequẽtes incederẽt, miles cibũ & arma portaret. Ita phibēdo a delictis, magis q̃ uindicãdo exercitũ breui confirmauit. Interea iugurtha, ubi ea, quæ Metellus agebat, ex nunciis accepit, simul de innocentia eius certior Romæ factus: diffidere suis rebus: ac tũ demũ uerã deditionē facere conatus est. Igit legatos ad cõsulē cũ suppliciis mittit. Qui tantũmodo ipsi liberisq; uitã peterent, alia omnia dederẽt populo Romano: sed Metello iam antea experimẽtis cognitũ erat, genus Numidarũ infidũ, igenio mobili, nouarũ rerũ auidũ esse: itaq; legatos, aliũ ab alio diuersos aggredit, ac paulatim tẽtãdo, postq̃ opportũos sibi cognouit multa pollicẽdo psuadet: ut iugurthã maxie uiuũ,

¶ NE LIXAE exercitũ seqrent: ut milites nõ p lixas: & ministros: sed p seipsos necessaria sibi pararẽt. ¶ Miles gre.i. miles ex grege: nã legatos, tribunos, pfectos cohortiũ: cẽturiones, & duces turmaɋ nõ phibebat: qn seruos & iumẽta haberẽt. Sed uolebat: ut milites simplices: q alus nõ pẽrãt, nec seruos: nec iumẽta hẽrẽt: ut & in castris sibiipsis p se ministrarent, & cũ castra mouerent: cibũ p se: & arma portarẽt, sicuti paulopost oñdet. ¶ Nec in castris, neue in agmine: hoc est: nec in exercitu quũ stat: nec in exercitu quũ incedit. Agmē pprie dr ordinata multitudo: sicuti multitudo exercitus incedẽtis. Neq.n. uno in loco stans pprie agmē dr, uñ cũ exercitus p ordinē incedit agmē dr. Metellus igit iussit: ne miles gregarius seruũ: aut iumẽtũ hẽret, neq; quũ exercit⁹ staret in castris: neq; quũ exercitus icederet: ut & in castris nõ p seruos: sed per seipsum sibi ministraret: & cũ castra mouerẽt, & exercitus locum mutaret in ipso incessu: atq; in itinere: nõ p iumẽta: sed p seipsũ cibũ: & arma portaret: atq; ita corpus labori assuefaceret: & induraret. Iumẽtũ dicitur a iuuãdo, iumẽta.n. sunt q̃ onera portãt. ¶ Cæteris arte sta.mo. subaudi cõperio. ¶ Cæteris.s. rebus q̃ ad militarē disciplinã pertinẽt. ¶ Præterea & diligentiã: & prudentiã imperatoris ostẽdit. Hæc.n. Metellus faciebat, non ex necessitate, sed ut milites ad normam & instituta disciplinæ militaris informaret. ¶ Transuersis itineribus: quia exercitũ inducebat: nõ per uias publicas & rectas, sed ex transuerso per loca insueta & uias ignotas. ¶ Moueř: p mouebat. ¶ Ac p q̃, ita uallo & fossa ipsa castra muniebat: sicuti si inimici & hostes adessent. ¶ Vigilias.i. custodes exercit⁹ Nullum periculũ instabat, & tñ ita tenebat exercitũ: ueluti: si hostes adessent. ¶ Itē in agmine. In hoc aũt loco aperte oñdit qd sit agmen. Nã quũ exercitus de loco ad locũ mouet: & p debitum ordinem incedens: & ambulãs agmen uocat. Dicit ergo nũc Salustius. Quũ castra Metellus mouebat inter eũdum. aliqñ inter primos, aliqñ iter medios aliqñ uero in ultimis erat: diligenter aduertens: ne aliquis ex ordine egrederet. & ut milites conferti & densi sub signis incederent: & ut cibum: atq; arma portarent. ¶ Adesse: p aderat: præsens erat: infinitiui ponunt hic pro præterito imperfecto indicatiui. ¶ Interea. Dixit quid fecerit Metellus imperator postq̃ uenit in castra. Nunc dicit quid fecerit Iugurtha, postquam audiuit per nuncios ea: quæ Metellus agebat in castris. ¶ Simul.i. &. ¶ Innocentia, idest integritate, quia Metellus pecuniis corrumpi non poterat. ¶ Sed Metello. Metellus quum ad se uenissent legati iugurthæ, ut dederẽt regnum iugurthæ: & omnia quæ habebat: tẽtauit cum ipsis legatis, ut iugurtham, uel uiuum uel mortuum sibi traderent. Et hoc cum ipsis tractauit: quia sciebat gentem Numidarum esse infidam, & ingenio mobilem: atq; aptam proditioni. IOAN. CHRI. Agmen

¶ NE lixæ.i. aquaɋ baiuli & in cæteris etiã militũ ministri, sequerent exercitũ, & ne miles gregarius.i. de grege hoc est de cõmuni numero qui pro se tantũ stipendiũ acceperãt haberet in castris.i. dũ quieti in castris uallo munitis degerent, neue in agmine hoc est in actu seu migratione exercitus: dum enim ingreditur & quasi ab duce agitur exercitus dicitur agmen non quando quiescit, seruum.s. hominem: aut iumentum.i. adiuuamen ab equo: mulo: asino: camelo &c. & dicitur statuisse cæteris sup. rebus modum idest mẽsuram & moderationem. ¶ Præterea Metellus mouere idest mouebat quotidie castra itineribus transuersis idest non per uias stratas, sed ex transuerso per agros & arua ut labore exerceret milites: unde & exercitus dicitur. & munire idest muniebat castra: uallo, hoc est munimento facto ex uallis idest truncis & stipitibus arborum. (Vallum enim dicitur tale munimentum, & uallus stipes aut truncus) fossa scilicet circumcauata opera manuali: & ponere idest constituere crebras uigilias, & ipse scilicet ut dicunt in propria persona seu ipsemet circumire idest circumibat cum legatis: eas scilicet uigilias, hoc est uigilantes an uigilantium munere recte fungerentur. ¶ Item ipse adesse idest aderat: in agmine hoc est quando duceretur in alium locum hoc est dum migraret exercitus. modo idest interdum in primis hoc est in principiis seu inter primos, modo hoc est interdum, in postremis, & sæpe in medio nequisquam egrederetur ordine scilicet assignato. Vbi egredior ablatiuo iungitur. sicut æneí.ii. Est urbe egressis. & in. idest ser. Ho. Egressum magna me cœpit aricia Roma: ut ipsi incederent frequentes cum signis: & miles non lixa nec iumẽtum portaret cibum & arma. ¶ Ita: idest & sic confirmauit idest stabiliuit exercitum breui scilicet tempore: magis prohibendo a delictis, q̃ uindicando idest uindictam sumendo de cõmissis. ¶ Interea. Docet qd contra fecerit iugurtha ac dicit. ¶ Iugurtha interea ubi accepit hoc est intellexit. ex nunciis. s. ad explorãdum missis: ea quæ Metellus agebat & simul hoc est insuper factus certior.i. edoctus Romæ: hoc est cũ Romæ ageret, de innocẽtia.i. de integritate & incorruptione eius.s. Metelli, diffidere.i. diffidebat, aut diffidere cœpit suis rebus ac conatus est demum tunc facere deditionem uerã.i. non fictam nec simulatã. Igitur mittit legatos ad cõsulē.s. Metellũ: cũ suppliciis.i. supplicationibus. ¶ Qui peterẽt tãtũmõ ipsi.s. iugurthæ & liberis sup. eius, uitã.i. salutē: & dederẽt.i. penitus in ptãtē darẽt po.ro. alia oia. ¶ Sed cognitũ erat metello iã antea expimẽtis.i. p experiẽ. iã, genus numidaɋ eē ĩfidũ.i. sine fidelitate, & igenio mobili.i. hñs igeniũ mobile, & esse auidũ.i. pcupidũ reɋ nouaɋ.i. per manẽdi in ppositis ac pactis suis. ¶ Itaq.i. & ita Metellus aggredit.s. hostili sed occulto aio. legatos.s. iugurthæ diuersos.i. diuisos, & in diuersa ire iussos, alium ab alio. ac tentando.i. experiundo aios eoɋ, postq̃ cognouit opportunos sibi.s. ad proditionē domini sui faciendã eo q auari & pfidi essent: persuadet sup. eis, pollicendo multa, uti idest ut traderent sibi iugurtham maxime idest potissimum uiuum. ASCB. Agmen Vallum Vallus

IOAN. CHRI. ¶ SIN id parum procederet:idest si id ad effectum uenire non posset. ¶ Cæterū. Secretō cum legatis tractauit de proditione iugurthæ:sed aperte coram omnibus dixit,quid uellet:ut iugurthæ nunciarent. ¶ Intento:idest parato atq; infesto.i.aduerso. ¶ Contra belli faciem:idest cōtra speciem belli:quia in Numidia nō apparebat:q bellū gereretur. Mappalia ¶ Mappalibus.i.domibus pastoralibus. Nam:ut supra dixit ædificia agrestiū Mappalia dicebant. ¶ Illa deditionis signa. Signa deditionis erant:q cultores & pecora essent in agris,& q iugurtha præfectos obuiā Metello misisset:qui dicerent se paratos esse facere qcqd Metellus imperaret. Sed Metellus credebat hæc signa deditionis fieri,magis ad ostētationē q̄ ad ueritatem,credebat.n.iugurthā simulare,ut insidiis locum inueniret,& insidiis locū tentaret,& Metellus credebat iugurtham tentare locū insidiis. ¶ Itaq;,qa timebat insidiis Metellus. ¶ Expeditis.i.cū cohortibus leuis armaturæ. Cohortes expeditæ Nam cohortes expeditæ:dicebant cohortes leuis armaturæ,q̄ grauibus armis non erant impeditæ:ut clypeo:& galeis:sed expeditæ,& leues ad cursū tela missilia gerebant. ¶ Cohortibus. In cohorte:sicuti & in legione numerus militum uariat9 est. Aulus Gellius dicit in legione fuisse.lx.centurias:triginta manipulos:decem cohortes ex quo Legio colligitur in legione una sex milia militū fuisse. Nam centuria centū hoīes:manipulus ducētos, cohors sexcentos continebat. Sed ut tradit Festus Pompeius primus Caius Marius sex miliū Funditores & ducentoꝝ militum legionem instituit:cū antea quatuor miliū fuisse ut aperte Liuius docet. ¶ Funditoꝝ. Funditores dicuntur,qui funda pugnabant. Nā glandes plumbeas funda iaciebant in hostem. Virg. Pars maxima glandes. Liuentis spargit plumbi. Est autem glandis plumbum in modicū informatum. Funda autē a fundēdo dicta.i.ab emittendo. ¶ Delecta ma.i.electa multitudine. ¶ In po.i.in postrema pte exercitus. Vide q̄ta erat prudētia,& peritia:ac diligētia ipatoris,cū agmē incederet:nō negligebat disciplinā militarē:licet nullū periculū instaret:sed ipse inter primos erat cū armatis cohortibus Mariū legatū in postrema pte locauerat:deide a laterib9 tribuni legionū.pfectū cohortū cū eqtibus curabāt.ne eqtes hostiū a latere pedites Ro.iuaderēt. Nā apud antiquos maior ps exercit9 ex peditibus cōstabat. Et pedites qdē in medio:eqtes a latere collocabāt,tā in acie q̄ in agmine. Acies Acies dicebat quū exercit9 pugnabat. Agmē quū icedebat. ¶ Permixti Veli. Velites Velites rorarii & ferētarii idē sunt. Sūt aūt milites leuis ar- Rorarii maturæ:armis grauibus nō impediti:q pliū inchoāt.nō multis iaculis. Velites dicti ἀπὸ τοῦ βάλλειν.i.a iaculādo:qa tela missilia in hostē iaculant:uel a Velaneo.ut tradit Festus Pōpe.eo qd uelati.i.uestiti & inermes seqrent exercitū:siue uelites dicti expediti milites:q̄si uolitātes,ut idē Festus ait Rorarii milites appellabant,qui anq̄ cōgressæ erāt acies:primo non multis iaculis pliū initiabāt,tractū aūt:q an maximas pluuias cælū rorare incipiat:uñ:qa an pugnā grauē:hi leuē pugnā Ferentarii cōmittētes tela in modū roris spargebāt.rorarii sunt appellati. Ferētarii milites leuis sunt armaturæ:q qcqd opus eēt auxilio ferrēt:ex cursu leuib9 armis,grauibus nō impediti. Sal.in Cati. Postq̄ eo uētū ē,uñ a ferentariis pliū cōmitti posset. Equites auxiliarii Metellus igit Velites eqtib9 auxiliariis pmiscuit circa latera peditū:ut hostiū eqtatū arcerēt. Eqtes aūt auxiliarii erāt nō Ro.sed q a sociis & ab alienigenis in auxiliū ad id bellū missi erāt. ¶ Nā i iugur. Quāobrē Metellus tāta diligētia agmen istruebat:qa i iugurtha tāt9 dolus erat,& tāta ptia locoꝝ & militiæ,ut ēt absēs & pacē ac deditionē offerēs timēdus eēt.

Sin id parum ꝓcedit necatū sibi traderent. Cæterū palā q̄ ex uolūtate forēt,regi nūciare iubet. Deinde paucis diebus intento atq; infesto exercitu:in Numidiā ꝓcedit. Vbi contra belli faciē:tuguria plena hoium,pecora,cultoresq; in agris erāt,ex oppidis,& mappalibus pfecti regi obuiā ꝓcedebāt parati frumētū dare,cōmeatū portare. Postremo oia:q̄ iperarent facere. Neq; Metellus iccirco minus,sed pariter:ac si hostes adessent,munito agmine icedere,late explorare,oia illa deditionis signa ostētui esse credere, et insidiis locum tentare,ita cum expeditis cohortibus,itē funditoꝝ & sagittariorū delecta manu apud primos erat. In postremo. C. Marius legatus cum equitibus curabat. In utrunq; latus auxiliarios equites Tribunis legionum,& pfectis cohortum dispertiuerat,ut cum his Velites sic permixti, quocunq; accederent:equitatus hostium propulsarent. Nam in iugurtha tantus dolus,tantaq; peritia locorum & militiæ erat,ut absens,an præsens pacē, an bellum gerens perniciosior eēt, in

ASCE. ¶ SIN .i.sed si.id.s.tradere eū uiuū:ꝓcedat paꝝ.i.nō inueniat ꝓspeꝝ successum,ut traderēt sibi eū necatū.i.occisum ferro:& iubet:q forēt ex uolūtate nūciari regi.s.iugurthę palā:deinde.i.postea paucis dieb9.s.iterpositis,ꝓcedit in numidiā exercitu intēto.s.ad sui defensionē,& infesto.i.pato ad uim iferendā:ubi.i.in qua numidia erāt tuguria.i.uillæ ac domus rurales plena hoium.s.agricolaꝝ.cōtra faciē.i.speciē belli qa a facie belli in aduētu inimici oēs aufugere solēt:& pecora & cultores erāt in agris,pfecti regis ꝓcedebāt ex oppidis & mappalibus.i.tuguriis illis agrestibus q̄ Virg.ēt magalia uocat æne.i.obuiā.s.metello & exercitui eius honoris saltē simulati:grā parati dare frumētū & portare cōmeatū.i.uictualia exercitui,& pati postremo.i.q postremo dicebāt,facere oia q̄ iparent a Metello. ¶ Neq; Metellus icedere.i.icedebat, iccirco minus agmine munito.s.cōtra isultū,sed piter.i.pformiter icedebat ac si hostes adēēt,& explorar.i.explorabat late ne laterēt insidiæ:& credere.i.credebat:oia illa signa deditiōis eē ostētui hoc est ad ostētationē simulatā,& tentare.i. tētādo parare insidiis locū:hoc est opportunitatē. ¶ Itaq;.i.& ita qa oia habuit suspecta,ipse erat apud primos cū cohortibus expeditis hoc est leuis armaturæ q̄ hastilia hoc est iacula gerentes:& aggredi & regredi celeriter poterāt. Erant Legio. autem olim in legiōe ut dicit Gellius.lx.centuriæ.xxx.manipuli.&.x.cohortes hoc est sex milia militū. Nam centuria centum.manipulus ducentos cohors sexcentos cōtinebat. Sed Caius Marius authore Festo sex milium & ducentorū legionem instituit.cum antea etiam quatuor milium fuisse Liuius aperte doceat. Item cum delecta.i.exquisita manu hoc est multitudine funditoꝝ idest iacientium glandulas e funda unde Maro. ¶ Pars maxima glandes Liuentis spargit plumbi.& sagittariorum.i.emittentium sagittas. ¶ Caius Marius legatus:curabat in extremis.i.in extrema acie cū equitibus.& impator dispertiuerat in utrūq; latus tribunis legionū & præfectis cohortū:eqtes auxiliarios.i.qui inclinanti aciei auxilio uenirent,non enim locū tutat dum acceperant.ut uelites.s.rorarii & ferentarii.i.leuis armaturæ milites ab helistein.idest circūflectendo dicti:quocunq; accederent ꝓpulsarent cum his.scilicet auxiliariis.equitatus hostium. ¶ Nam tantus dolus & tanta peritia locorum & militiæ erat in iugurtha ut haberetur in incerto an esset perniciosior hoc est nocentior absens an præsens:& an gerens pacem:an gerens bellum.

¶ INCERTO

IOAN. CHRI.

¶ INCERTO haberet.i.dubiũ erat:an esset pniciosior abs̃s.an p̃ns,an gerens pacẽ,an gerens bellũ,& ꝓpterea: q̃uis iugurtha nũc abesset:& pacẽ ad deditionẽ Metello offerret,tñ propter dolos eius ac perfidiã.& pp peritiã militiæ,non minus timebat a Metello,quã si p̃ns fuisset:& bellũ gessisset.¶ Oppidũ Vacca noie.i.ciuitas:quæ uocabat Vacca.¶ Foꝝ rerũ uenaliũ:totius regni maxime celebratũ.Foꝝ dicit locus negociationis:sic dictus:ꝙ illuc ferunt ea q̃ uẽdunt.Vacca igit ciuitas erat foꝝ reꝝ uenaliũ totius regni:quia tota ꝓuincia Numidiæ illic confluebat ad emendũ & uendendũ:q̃ opus erãt.¶ Incolere.i.habitare:in hac ciuitate multi mercatores italici habitabant.¶ Huic.Ordo est.Cõsul imposuit p̃sidiũ huic.f.oppido tẽptandi gratia:q̃d animi haberẽt.Ponere p̃sidiũ est imponere milites ad custodiã & tutelã.ne ciues deficiant ad hostẽ:& ut ciuitas tutior sit ab hoste.¶ Tentãdi grã.Metellus iposuit præsidiũ huic ciuitati Vaccæ:ut tentaret:an iugurtha ueram, an fictam deditionẽ fecisset.Nam si ficta fuisset deditio:ciues non passi essent:ut Metellus imponeret p̃sidium.¶ Bello usui forent.i.quæ opus essent ad bellũ.Nã usus ẽ significat opus est.Virgi.viii.Nunc uiribus usus.¶ Præterea impauit.Metellus imperauit.f.ciues Vaccenses,comportare frumẽtũ,& alia:quæ forent usui belli.Ratus.Dicit q̃re metellus huic ciuitati p̃cipue p̃sidium imposuit:qa uidebat propter frequentiã,& accessum mercatoꝝ:qui illuc assidue conueniebant,fore:ut suus iuuaret exercitus:& ei necessaria nõ deessent.¶ Forent.f.frequentiã,& cõmeatuũ & negociatoꝝ.¶ Vti priores:sicut priores legatos.Nã supra dixit.Metellũ cũ legatis iugurthæ tractauisse de proditione.¶ Promissa lega.expectare: expectabat id quod promiserant legati,uidelicet ut sibi traderent iugurtham:uel uiuum:uel mortuum.¶ Iugurtha.

Vacca Vrbs

Forum

Ponere p̃sidium

incerto haberet.Erat haud longe ab eo itinere,quo Metellus pergebat oppidũ Numidaꝝ nomine Vacca,foꝝ reꝝ uenaliũ totius regni,& maxĩe celebratũ,ubi incolere,& mercari res cõsueuerãt Italici generis multi mortales.Huic cõsul simul tentandi gratia,si paterent opportunitates loci,p̃sidiũ imposuit.Præterea impauit frumentũ:& alia quæ bello usui forent,cõportare:ratus,id quod res monebat,freq̃ntiam negociatoꝝ,& cõmeatuũ,etiã paratis rebus munimẽto fore.Inter hæc negocia iugurtha impensius, modo legatos supplices mittere,pacẽ rogare:præter suã liberoꝝq; uitã Metello omnia dedere.Quos itẽ, uti priores Consul illectos dimittebat ad proditionem,regi pacem quam postulabat,neq; abnuere,neq; polliceri,& inter eas moras , ꝓmissa legatorum expectare.Iugurtha ubi Metelli dicta cum factis composuit,ac se suis artibus tentari animaduertit.

Ordo est.Iugurtha coactus necessitudine reꝝ:statuit certare armis:ubi.i.postquam composuit dicta Metelli cum factis:ac postquam animaduertit se tentari suis artibus: quippe.i.quia:cui nunciabatur pax uerbis:sed bellum erat asperrimum in re,& postq̃ urbs maxima est alienata,& ager est cognitus hostibus.& postquam animi popularium tentati.f.sunt.Cũ (iquit) iugurtha uideret Metellũ aliud dicere:& aliud facere,promittere pacem:& gerere bellum:& uideret se amisisse maximam urbem.f.Vaccam:statuit cum Metello bello cõtendere.¶ Cõposuit.i.cõparauit.Nam componere est cõparare.Virgi.in Buc.Sic paruis cõponere magna solebam.¶ Dicta cum factis composuit.Nam iugurtha comparãdo dicti Metelli cũ factis,cognouit facta eius nõ cõuenire cũ dictis.Nã aliud dicebat,aliud faciebat promittẽbat pacẽ & bellum inferebat.¶ Ac se suis ar.tentari animaduertit.Iugurtha cognouit Metellum uti his artibus contra se:quibus ipse iugurtha uti solebat contra alios,uidelicet dolis & fraudibus.¶ Artibus.f.dolis & fraudibus. Virgi.

ASCE.

¶ ERAT haud longe &c.Docet quomodo præsidium.i.manus militum ad custodiam ac defensionem Vaccæ oppidi numidarum ipsi impositum sit a Metello.Cæterum cum corruptus hic fuerit locus diuersi diuersimode pro suo q̃sq; captu integritati restituere conati sunt. Alii enim textus habent sic.Huic consul simul tentandi gratia,si paterentur &c. Alii sic.huc consul simul tentandi gratia & capiundi:si paterentur.quia simul solum dici nequit. Præterea alii addunt illic,& commeatum(populi iuuaturum exercitum)quod alii non addunt.In sententiis quoq; est discrepantia.Nam quidam intelligunt commeatum portandum ex oppido ad exercitum:alii contra ab exercitu in oppidum:dicentes ꝙ aliter dixisset non comportare sed asportare.Nos autem pro captu nostro interpretabimur qui talis est.¶ Oppidum numidarum nomine Vacca erat haud longe ab eo itinere quo.i.per quod Metellus pergebat (appositorie aut existens) forum.i.emporium rerum uenalium totius regni.f.numidiæ,& celebratum.i.celebre & nobile ex frequentia negociatorum magnorum effectum,maxime.i.præcipue:ubi.i.in quo multi mortales.i.homines:generis.i.nominis italici,consueuerant incolere.i.residere & mercari res.i.merces.Consul.f.Metellus imposuit huc aut huic.i.in hoc oppidum præsidium,simul gratia tentãdi.f.animos uaccẽsium:quia si præsidium recusassent,declarassent se hostes:& sup.simul gratia capiundi,si præsidium admittere nollent.(Est autem ut sæpe dixi,præsidium guarnyson uulgo dictum)& si opportunitates loci paterentur .f.ipsum capere.¶ Præterea imperauit.f.militibus suis qui præsidio futuri erãt comportare.f.in oppidum frumentum:& alia quæ forent usui bello.hoc est ad bellum gerendum,aut usui bellico.i.ad utilitatem bellicam:ratus.i.arbitrans id quod res monebat:uidelicet frequentiam negociatorum.f.italicorum, & commeatuũ.i.prouisionem(ut dicunt)uictus seu uictualium:fore munimento.i.protectioni & conseruationi etiam rebus paratis seu pacatis.i.tranquillis & ad mandata suscipienda dispositis.i.putans ꝙ propter commeatum comportatum negociatores & Vaccẽses ciues facilius reciperent præsidium:quod forte ob pœnuriã uictus recusare potuissent etiam si alioqui parati fuissent.Alii intelligũt,ut dixi,commeatum comportandum in exercitum & addunt,& commeatum populi iuuaturum exercitum,ut sit & impat sup.his qui præsidium dirigerent,cum redierint comportare.i.secum portare ex oppido frumentum &c.sed prior expositio placet.¶ Inter hæc negocia.i.dum hæc fierẽt,jugurtha mittere.i.mittebat modo.i.interdũ ipensius.i.accuratius & copiosius legatos supplices,& rogare.i.rogabat pacẽ,& dedere.i.dedebat Metello oia præter uitam suam & liberorum sup.fuerum.¶ Quos.scilicet legatos.consul dimittebat:scilicet a se,illectos ad proditionem,scilicet iugurthæ:uti priores,idest quos prius illectos dixerat:& neq; abnuere,idest neq; abnuebat:neq; polliceri,idest neq; pollicebatur regi pacem quam postulabat:& expectare:idest expectabat inter eas moras dum suspensum teneret regem:promissa legatorum qui promiserãt se regem prodituros.¶ Iugurtha ubi.i.postquam composuit,idest comparauit & simul considerauit dicta Metelli cum factis ac animaduertit se tentari suis artibus.i.dolo.

Quippe cui pax uerbis nunciabaẗ: caeterũ re bellũ asperrimũ erat, urbs maxima alienata, ager hostibus cognitus, animum popularium tentari, coactus rerum necessitudine statuit armis certare. Igitur explorato itinere hostiũ: in spem uictoriæ adductus ex opportunitate loci, quã maximas copias potest oium generũ parat, ac per tramites occultos exercitum Metelli anteuenit. Erat in ea Numidiæ parte: per quã Adherbal in diuisione possederat, flumen oriens a meridie Muthul, a quo mons aberat ferme milia passuũ uiginti, tractu pari, uastus a natura, & humano cultu alienatus, sed ex eo medio: quasi collis oriebatur in immensum pertingens uestitus oleastro, ac myrtetis, aliisq; arborum generibus, q̃ humo arida atq; arenosa gignuntur. Media autẽ planicies deserta, erat pœnuria aquæ, præter fluminis propinqua loca ea consita arbustis, pecore atq; cultoribus frequentabanẗ. Igitur in eo colle: quem transuerso itinere porrectũ docuimus. Iugurtha extenuata acie suorum consedit, elephantis & parti copiarum pedestrium Bomilcharem præfecit, eiq; docet quæ ageret ipse propior montem, cum omni equitatu atq; peditibus delectis: suos collocat. Deide singulas turmas, & manipulos circuiẽs: monet atq; obtestaẗ memores

IOAN. CHRI. ¶ QVIPPE. Ecce declarat dolos Metelli: qui pacẽ Iugurthæ promittere uidebatur: & bello illum insequebaẗ. Et hic ꝓprie dicitur dolus: qñ aliud dicit: & aliud fit. ¶ Alienata .i. amissa. Nam Metellus eam in suam ꝑtãtem redegerat, imposito præsidio. ¶ Animum po. i. animi hominum uulgarium. & infirmoꝝ. Nã popularis est: qui a populo amatus est: popularis ciuis ẽ ꝑp'laria hũilis, popularis uilis. ¶ Tentari .i. sollicitari. ¶ Ex oppor. loci Iugurtha sꝑabat uincere ꝑp opportunitatẽ loci, ipsum autẽ locũ infra describit. ¶ Anteuenit .i. ꝑoccupauit Iugurtha, quã cognouisset quo tẽdebat Metellus cũ exercitu, eo ipse prior uenit. ¶ A quo aberat: a quo fluuio ꝑcul erat mons fere .xx. milia passuũ. ¶ Tractu pari .i. pari lõgitudine. Nã mons tãtæ longitudinis erat: quãtũ a fluuio distabat. ¶ Vastus a natura & hũano cultu .i. desertus: & qa natura asper erat: & qa ab hominib⁹ nõ calcatus. ¶ Sed ex eo medio. Ex medio huius mõtis, collis nascẽs lõgissimus. ex trãsuerso ducebaẗ, plenus oleastro & myrtetis: atq; aliis arboribus q̃ nascunẗ in terra, arida & arenosa. ¶ Vestitus .i. plenus. Vestire. n. significat ipleẗ. Virg. in geor. Iuuat hismara baccho. Conserere atq; olea magnũ uestire taburnũ .i. iplere. ¶ Oleastro. **Oleaster** Oleaster arbor agrestis oliuæ. ¶ Ac myrte. **myrtetũ** Myrtetũ ẽ locus plenus arboribus myrtetis. Myrtus est arbor ueneri cõsecrata. ¶ Media autẽ planicies. Inter mõtẽ & flumẽ planicies erat, deserta ꝑp pẽnuriã aquæ, ꝑter loca q̃ sunt flumini uicina: nã ea loca habitãẗ, & pecore, atq; cultoribus sũt plena. ¶ Ea .s. loca ꝑpinqua flumini. ¶ Igiẗ in eo colle. Locũ descripsit: in quo Iugurtha in insidiis latẽs exercitũ Metelli de mõte descẽdẽtẽ aggressus est. ¶ Porrectũ .i. in lõgitudinẽ extẽsum. ¶ Extenuata .i. rarefacta: qa nec cõferti: nec densi: sed rari cõsederant iugurthini milites. ¶ Elephãtis Antiq in ꝑlio elephãtis utebanẗ, & maxime Afri. Sunt. n. beluæ miræ magnitudinis. ¶ Quæ ageret .i. q̃ agere deberet. ¶ Turmas. **Turmę** Turmę ꝑprie sunt equitũ. Nã turma triginta equites continet dicta q̃si, ter una. eo q terdeni eqtes ex tribus tribubus Triciẽsiũ Rãnsiũ Luceꝝ fiebãt. Nã singulæ tribus singulas decurias eqtũ mittebãt, un & decuriones dicti: q decẽ eqtibus .i. uiii. decuriæ ꝑerãt. ¶ Manipulos. Manipulus: ut antea dixi: ducentos milites cõtinebat .i. duas cẽturias. Nã antiqs hic mos fuit: cũ adhuc reges Romæ regnarẽt: ut mãipulos miscerẽt ex Romanis & latinis: ita una cẽturia Romanorum: & una Latinorum unũ manipulum conficerent: cuiũ sequereñẗ signum. **Manipulus** Manipulus autem dictus est: quia dũ Romani adhuc pauperes essent: manipulos fœni perticis alligabant, & eos pro signis sequebantur, ut Luc. Pertica suspensos portabat longa manipulos. ¶ Obtestatur: rogat.

ASCE. ¶ QVIPPE .i. utpote cui pax nũciabaẗ uerbis, cæteꝝ .i. sed bellũ erat asperrimũ re .i. effectu. ¶ Vrbs ma. .i. Vacca: alienata a se hoc ẽ ab Iugurtha: ager cognit⁹ hostibus ꝑ frequẽtationẽ: & aĩ ꝑp'lariũ .i. fautoꝝ utpote legatoꝝ tẽtari .s. ad ꝑditionẽ: & ita ipse coactus necessitudie .i. necessitate reꝝ statuit certare armis cũ metello. ¶ Igiẗ explorato itinere, Cõmemorat q̃mo Iugurtha se ad ꝑliũ accinxit & quã orõnẽ ad suos habuit dicẽs. ¶ Igiẗ qa Iugurtha decreuerat certare armis ipse explorato itinere hostiũ .i. cognito q hostes irẽt ꝑ loca apta isidiis & in qb⁹ circũueniri possent: adduct⁹ i spẽ uictoriæ ex opportunitate loci parat q̃ .i. q̃tũ põt, maximas copias .s. militũ oium geneꝝ ac anteuenit .i. ꝑuenit exercitũ metelli ꝑ tramites occultos .i. uias trãsuersas & occultas. ¶ Flumẽ oriẽs a meridie .i. a meridionali plaga muthul .s. noie: erat in ea parte numidiæ quã Adherbal possederat in diuisione .s. regni cũ Iugurtha ꝑ legatos ro. facta a quo flumine: mõs .s. quidam aberat .i. distabat ferme .i. q̃si .xx. milia passuũ. tractu .i. ꝑositiõe ei⁹ pari .i. eq̃li i distãtia extũs uastus .i. uacuo situ nõ hitatus nec cõsit⁹: natura .i. ꝑ naturã q̃ illic nihil nasci sinebat: & alienat⁹ .i. desert⁹ cultu hũano: qa a nemine hitabaẗ. ¶ Sed q̃si collis .i. hũilior mõs & ut dñt costa mõtis seu cliuus: oriebaẗ ex eo medio .i. ex medio ei⁹ mõtis: ꝑtigẽs .i. porrectus i altũ, in imẽsũ .i. sine mẽsura facili: uestitus .i. cooptus, oleastro .i. oleis siluestribus, ac myrtetis .i. copia myrtoꝝ arboꝝ illic nascẽtiũ & aliis gñib⁹ arboꝝ: q̃ gignũẗ .i. nascũẗ, humo .i. terra arida .i. sicca atq; arenosa. ¶ At .i. sed planities media iter mõtẽ & flumẽ erat deserta .i. ihitata & inculta, pœnuria .i. ob defectũ aq̃. ꝑter loca ꝑpinq̃ flumini qa ea .s. loca ad flumẽ, cõsita .s. undiq; sata & uestita arbustis .i. arbusculis frequẽtabãẗ pecore .s. ouino & caprino & cultorib⁹ .s. hoib⁹. ¶ Igiẗ Iugurtha cõsedit .i. locũ cœpit i eo colle quẽ docuim⁹ porrectũ .i. extẽsũ a mõte. itinere trãsuerso, qa ex medio ei⁹ surgebat: & hoc acie suoꝝ .s. militũ: extenuata .i. deducta & ipsa uel rarefacta. & ꝑfecit bomilcharẽ amicũ & ꝑpiquũ suũ: elephãtis .s. bellicis. **Elephãtus** Notũ ẽ. n. a gtõ hui⁹ elephãtos fieri noiatiuũ hic elephãtus huius elephãti, notũq; ut illis iposita machinis utantur in bello Nũidæ æthiopes & cæteri eius regiõis in qua nascuñẗ) & pti copiaꝝ pedestriũ. ¶ Edocet eũ .s. Bomilcharẽ: q̃ ageret .i. facere deberet inito aut in incẽdo ꝑlio ipse existẽs ꝑpior .i. magis ꝑpe mõtem collocat .i. instruit suos .s. milites .i. qbus ipse ꝑesse uolebat. ¶ Deinde ipse circuiens .i. obambulãs singulas turmas .i. classes equitũ, triginta eqtes continentes & **Manipulus** manipulos. q ducẽtos cõtinebãt .i. duas cẽturias (Nã antiqs hic mos fuit adhuc sub regib⁹ Ro. ut milites miscerẽt ex una cẽturia ro. & una latinoꝝ manipulũ cõficiẽtes: cui signũ unũ dabãt, id autẽ manipulũ uocabant. q dũ Ro. adhuc paupes ẽẽnt manipulos fœni perticis alligabãt, & eos ꝑ signis sequebanẗ unũ ẽ illud Lu. Pertica suspẽsos portabat lõga manipulos) monet dico Iugurtha more romanoꝝ atq; obtestaẗ sup. eos: uti .i. ut ipsi mẽores pristinæ .i. prius ab ipsis hitæ uirtutis.

¶ PRISTINAE

CPRISTINAE. Pristinus dicit antiquus, cuius deriuatio dubia est: & apud peritos. Cum his cer. fore, & dicebat. IOAN·
Quos antea uictos sub iugū mi. hoc supra uisum est. Nam iugurtha Romanos uictos sub iugū misit. Ducē illis nō CHRI·
aium mu. subaudit dicebat p oia nō aium: qa, quis nouū acceperint ducē: tñ pristinū aium retinent uidelicet ignauū & ti-
midū. A bono impatore. s. puideri. Locū supiorē. s. eē pursum. Ecce quō oia pursa sunt Iugurtha suis militibus pui-
dit: ut haberent locū supiorē. s. collē montis & puidit: ut periti cum impitis: nec pauciores cū pluribus nec rudes cū bel-
lo melioribus certarent. Ne pauciores cū pluribus: qa iugurthini nō erāt pauciores nūero q̄ Romani. Aut rudes. i.
ignari: qa iugurthini milites peritia belli non ce-
debant Romanis. Manum cōse. i. pugnarent.

pristinæ uirtutis, & uictoriæ sese, regnūq; ab Romanorū aua ritia defendāt. Cū his certamē fore, quos antea uictos sub iugum miserint. Ducem illis nō mutatū animū, quæ ab im peratore decuerint oia suis puisa, locū superiorē, uti pru dentes cū imperitis, ne pauciores cum pluribus, aut rudes cum bello melioribus manum consererēt, pinde parati, in tentiq; essent, signo dato Romanos innadere, illum diem, aut ois labores & uictorias cōfirmaturū, aut maximarū erū narū initiū fore. Ad hoc uiritim, uti quemq; ob militare faci nus, pecūia, aut honore extulerat, cōmonefacere beneficii, & eum ipm aliis ostentare. Postremo pro cuiusq; ingenio pollicendo, minitando, obstentando: alium alio mō excita re. Cum interim Metellus ignarus hostium monte digre diens, cum exercitu conspicitur. Primo dubius qdnam in solita facies ostēderet. Nāq; inter uirgulta equi Numidæq; consederant, neq; plane occultati humilitate arborum,

Proinde. i. iō: & dicebat: ut iō eēnt pati & intē
ti inadere Romanos, dato signo. Illum diem.
iugurtha suos ad pliū exhortans dicebat. O mili
tes: hic dies aut oēs labores præteritos: & uicto
rias cōfirmabit, aut erit initiū magnarū calamita
tum. Oēs labores & uictorias cōfirmaturū, ui
delicet ne labores frustra suscepeimus, & antea
frustra uicerimus. Cōfirmaturū. s. si uicerimus
Maximarū erūnarū. i. miseriarū & calamitatū.
Initiū fore. s. si uicti erim⁹. Ad hoc. i. pterea,
ordo est, iugurtha cōmonefacere: p cōmonefa-
ciebat sui bñficii. s. illū uti p sicut extulerat quēq;
pecunia: aut honore: ob facinus militare: & ostē
tabat eū ipm aliis. Iugurtha sua bñficia cōmemo
rabat eis: quos, aut pecunia: aut honore exalta-
uerat ob egregia facinora eorū. Atq; hoc facie-
bat, nō ut exprobraret sua bñficia, sed ut illi ma-
gis ad uirtutē & ad cōcurrēdū accederent, cū me
minissent iugurthā egregiū eē uirtutis remune-
ratorē. Extulerat. i. exaltauerat. Cōmonefa
cere beneficii sui. Dicimus ergo cōmonefacio te
huius rei. Et eū ipm aliis ostētat. Ostēdebat eū
quē exaltauerat aliis: ut ipsi spe talis remuneratiōis ad uirtutē prouocarent. Pro cuiusq; ingenio. i. s̄m ingenium & na-
turā cuiusq;. Nā alii spe pmii, aut honoris, alii minis: alii pcibus mouent. Excitare p excitabat. i. accendebat, cōmoue-
bat: incitabat. Ordo est. Postremo iugurtha excitare p excitabat aliū alio mō p ingenio cuiusq;. s. pollicēdo: minitando:
ostētādo: quā pro qñ: interim Metellus ignarus hostiū digrediēs monte cōspicit cū exercitu. Dū iugurtha suos hortatur
ad pliū: ecce Metellus cū exercitu apparere incepit, q nesciebat iugurthā cū exercitu suo in colle occultatū in insidiis.
Primo dubius: ordo est. Primo Metellus dubius qdnā insolita facies ostēderet: deinde instituit agmē paulisper cogni-
tis insidiis: breui spacio, cætera p parenthesim dicta sunt. Et lōgū facit hyperbathon. Et hoc dicit Metellus: cū de hosti-
bus nihil oino suspicaret: primo dubitauit qdnam eēt id, qd uidebat in colle: non. n. apte uidere poterat qd esset, sed po
stea cū aperte cognouisset insidias, statim exercitū instruxit ad pugnā. Primo dubius qdnā isolita facies ostēderet. i. pri
mo dubitās: qdnā inusitata spēs earū rerū, quas uidebat in colle significaret. Nam uidebat in colle equos: & hoies: sed nō
ita apte uidebat, ut posset itelligere qd eēt. Et declarat q̄re dubitabat qd eēt qa eq & hoies Numidæ ita inter arbores &
uirgulta cōstiterāt: ut nec rursus pfecte uideri possent. Nam inter: Ordo est. Nā eq & Numidæ cōsederāt inter uirgulta
neq; plane erant occultati humilitate arborū: & tñ erant incerti quidnā eēnt obscurati ipsi: atq; insignia militaria, tum. i.
partim natura loci: tum. i. partim dolo. Humilitate arborū, qa arbores non erāt altæ. sed humiles.

CET uictoriæ. s. quā paulo añ ex hoste retulerat, cū eū sub iugū miserat: defendāt sese. i. seipsos, uñ oñdit necessitatē pu ASCE.
gnandi, & regnū. s. numidiæ ab auaritia romanorū. q. d. si uicti fuerint eos imania pēsuros romanis tributa, ut quos ipse
iā sæpe auarissimos expertus fuerit. Cū his certamē fore. Prosequit paucis cohortamēta iugurthæ, nō qdē sub iisdē uer
bis sed pñctim subiisdē sentētiis: dicēs. Et sup. iugurtha monēdo dicebat ipis fore. i. futurū eē certamē cū his quos uictos
ipsi miserint. s. in deserto sub aulo legato, sub iugū. i. sub furcam ex hastis ad summam ignominiā. Et dicebat ducē eē
mutatū illis. s. hostibus uictis nō aium. qa iterū fugituri eēnt, & oia puisa eē suis q̄ decuerint. s. puideri ab ipatore. hoc ē
a se: qa locū superiorē sup. puisum eē. i. ut haberēt locū supiorē, & puisum eē uti. i. ut ipsi prudētes. i. expti & scii cōsere-
rēt manū. i. pliium inirēt cū ipertis. s. hostibus & ne ipsi numidę cōsererēt manū pluribus existētes pauciores, aut ne ipsi ru
des cōsererēt manū cū melioribus. i. pitioribus bello. i. ad bellū gerendū. (Est. n. datiui casus bello, qa dr bonus bello. i. ad
bellū. Maro Et bona bello Cornus. Bonū añt aliqñ dr utile ut in dicto exēplo marōis. aliqñ pitū. ut in bu. Cur nō mopse Bonus
boni qm cōuenimus ambo. Aliqñ iustū, ut uir bonus & sapiens. Aliqñ fauorabilis ut in æne. Et Bona iuno &c.) pinde. i.
ideoq; sup. monet, uti. sup. eēnt parati & intēti inuadere. i. ut inuadāt romanos signo dato. Et dicebat illū diē quo ma-
nus cōsererēt aut cōfirmaturū sup. eē. i. stabiliturū oēs labores. s. inceptos & uictorias. s. obtentas: aut fore. i. futurū initiū
maximarū erūnarū qa difficillime deinde uictoriā obtinerēt, & si semp deinceps uincāt durissimā, seruitutē passuri, eēnt.
Ad hoc. i. pterea aut isup cōmonefacere. i. cōmonefaciebat. hoc ē meotē faciebat bñficii. s. accepti uiritī. i. p singulos ui
ros, uti. i. s̄m q extulerat quēq; i. quēlibet eorū ob facin⁹ militare. i. ob militiā fortiter gestā aut pecūia. i. p pecuniæ datio
nē: aut honore. i. p honorē: & oñtare. i. oñtabat eū ipsū quē extulerat aliis, ut. s. eadē pmererēt. Postremo excitare. i. exci
tabat aliū alio mō. i. diuersos diuersimode. pollicēdo. minitādo. oñtādo. s. pmia aut efferēdo, p ingenio. i. secundū naturā
& idolē cuiusq;: qa alii melius faciūt pollicitis: alii minis: alii ostētationibus. Cū Metellus ignarus hostiū. s. in isidiis exi
stētiū, degrediēs. i. descēdēs interi dū talia faceret iugurtha: mōte. s. descripto, cōspicit. s. a iugurtha cū exercitu. ipe prio du
bi⁹ sup. erat. qdnā facies. i. spēs uisa insolita oñderet. Nā eq & nūidæ cōsederāt. i. simul locati, erāt iter uirgulta. i. hūiles ar Humile
bores & frutices: neq; occultati plāe. i. oio: hūilitate. i. pp hūilitatē arborū, hūile āt ē imū ac ad humū sitū ac uicinū terræ.

& tñ incertũ qdnã eẽt, tum natura loci, tũ dolo ipsi atq; militaria signa obscurati. Deinde breui, cognitis insidiis, paulisper agmẽ cõstituit. Ibi cõmutatis ordinibus, in dextro latere: qd̃ ꝓximũ hostibus erat, triplicibus subsidiis aciẽ instruxit, iter manipulos funditores, & sagittarios dispartit, equitatũ oẽm in cornibus locat, ac pauca ꝓ tpe milites hortatus, aciẽ sicuti instruxerat, trãsuersis principiis in planum deducit. Sed ubi Numidas qetos neq; digressos colle aiaduertit: ex anni tpe ueritus, & inopia aq̃, ne siti cõficeret exercitus. Rutiliũ legatũ, expeditis cohortib⁹, & pte eqtũ ꝓmisit ad flumẽ, uti locũ castris antecapet, existimãs crebro hostes impetu, & transuersis ꝓliis iter remoraturos (& qm̃ armis diffiderẽt) lassitudinẽ, & sitim militum tentaturos. Deinde ipse pro tpe, atq; loco, sicuti monte descẽderat: paulatim procedere. Mariũ post principia habere, ipse cũ equitibus sinistræ alæ esse: qui in agmine principes facti erant.

IOAN. CHRI. ¶ E T tñ quis nõ essent ꝑfecte occultati: tñ cognosci nõ poterãt: qdnã eẽnt. ¶ Tum natura loci: pp arbores. ¶ Tum do. qa ita se locauerant: ut nõ erecti, sed ꝓstrati, & inter arbores iacerent. ¶ Agmẽ instituit. i. exercitũ instruxit, dicit̃ & agmẽ dum ambulat: & incedit: sicuti nũc. ¶ Ibi: dicit, qño Metellus exercitũ ad pugnã instruxit: nã ordines mutauit. Ordo est. Ibi, pro tunc Metellus instruxit acies triplicibus subsidiis, in dextro latere, quod erat ꝓximũ hostibus: ordinibus cõmutatis: & disptit funditores & sagittarios inter manipulos: & locat oẽm eqtatũ i cornibus. Cũ exercitus in acie ad pugnã instruebat̃, hi fere ordo seruabat̃. In prima acie leuis armatura ponebat̃. i. Velites, siue Rotarii siue Ferẽtarii. itẽ funditores: & sagittarii, hi leuibus certaminibus pugnã inchoabãt. In secũda acie principia siue pricipes locabant̃: sic dicti, qa a principio gladiis pugnabant: ut ait Varro. In tertia acie subsidia statuebant̃, qui milites subsidiarii dicebãt: qa subsidiũ ferebãt principiis fessis: & fatigatis. Sed hic ordo ꝓ loco & tpe mutabat̃ uel ex toto uel ex parte. Nunc uero dicit Metellũ in ea pte quæ hostibus erat uicina: subsidia triplicia collocasse: funditoresq; & sagittarios: q in prima acie locari cõsueuerãt inter manipulos diuisisse. ¶ Pro tpe: qa nõ erat tps, ut multa diceret. ¶ Aciẽ exercitus ad pugnã instructus dr̃ acies. ¶ Trãsuersis principiis. Vide qd dicat. Metellus de monte descendebat Iugurtha aũt in colle consederat, qui ex transuerso montis nascebat̃. Metellus igit̃ de monte descendens aciẽ instructã dirigebat nõ cõtra collẽ & cõtra iugurtham: sed ꝑ trãsuersum uersus flumen: qd̃ distabat a monte uiginti millibus passuum. ¶ Principiis: dixi iã ante q; principia dicũtur milites, q in secũda acie locant̃. ¶ Sed ubi. Ordo est. Metellus ueritus, ne exercitus conficeret̃: siti ex tpe anni, & iopia aq̃ ꝓmisit ad flu. Rutiliũ legatũ cũ expeditis cohortibus, & pte eqtũ, ut antecapet locũ castris: existimãs hostes eẽ remoraturos suũ iter crebro ĩpetu & trãuersis ꝓliis &, eẽ tẽptaturos lassitudinẽ & siti militũ: qm̃ diffiderẽt armis: ubi ꝑ postq̃ aiaduertit hostes qetos. s. eẽ neq; illos digredi colle. Metell⁹ de mõte descẽdẽs existimabat hostes, q erant in colle agmẽ suũ inuasuros. Sed postq̃ uidit eos nõ moueri de colle. Rutiliũ legatũ cũ cohortibus expeditis ꝓmisit ad flumẽ, ut locũ capet. ubi castra ponere uolebat: ipse uero post Rutiliũ cũ toto exercitu seq̃bat̃: nec. n. apud montẽ diu manere poterat pp penuriã aq̃. ¶ Quietos. s. esse. i. nõ moueri. ¶ Neq; de colle digredi. i. discedere. s. cõtra, se. ¶ Veritus ex ãni tpe, qa erat æstas: quo tpe rarius pluit. ¶ Inopia aq̃, qa loca ipsa arida sunt & sine fontib⁹ & sine aq̃. ¶ Cõficeret. i. cõsumeret. ¶ Expeditis cohortibus. Dixi q̃ sint cohortes expeditę. ¶ Ad flumẽ: qd̃ supra dixit distare a monte ꝑ uiginti miliaria. ¶ Impetu. i. incursu. ¶ Et trãsuersis ꝓliis. i. ꝓliis ex transuerso: & a latere, non a fronte factis. Nã Metellus agmẽ instructũ dirigebat: non cõtra collẽ, nec cõtra iugurthã: sed uersus flumẽ: ita ut frons agminis respiceret flumẽ latus uero dextrũ respiceret collẽ: atq; iugurthã: ut necesse eẽt iugurthã, si conaret̃ inuadere Romanos eos a latere, & ex trãsuerso, nõ a fronte neq; ex aduerso iuaderet. ¶ Lassitudinẽ: sitimq; militũ tẽptaturos. Metellus uidebat iugurtham nõ audere armis cõtendere, sed quærere, ut fatigaret Romanos, & impediret. ne ad flumẽ irent. Deinde Metellus ꝓmisit Rutiliũ legatũ ad flumẽ, deinde ipse secutus ẽ cũ toto exercitu. ¶ Pro re atq; loco, sicuti res: & locus postulabat. ¶ Sicuti mõte. i. eo ordie, quo mõte descẽderat. ¶ Mariũ post prin. hr̃e: ꝑ hẽbat. i. tenebat Mariũ post pricipia. i. post secũdã aciẽ. ¶ Sinistræ alæ. Ala ꝓprie dr̃ eqtũ ordo, eo q; pedites tegat alarũ uice. Vir. in. iiii. Dũ trepidãt alæ: saltusq; indagine cingũt. Sed hoc loco alã sinistrã accipit ꝓ latere sinistro. ¶ Principes facti erãt. Metellus ordines ita mutauerat: ut milites, q in sinistro latere erant, dũ incederẽt, principia eẽnt. ¶ Principes. i. principia: iã sæpe dixit principia.

Ala. i.

ASCE. ¶ E T tñ incertũ sup. erat qdnam esset, qa ipsi. s. numidæ & equi & signa militaria, obscurati sup. erãt: & est cõceptio qua masculinũ cõcipit neutrũ, tũ. i. ptim natura loci, tũ. i. ptim dolo, qa se ex cõposito occultauerãt. deide breui. s. tpe post insidiis cognitis. cõstituit. i. simul stare fecit: paulisp. i. ꝑ parũ tpis. agmẽ. i. exercitũ istructũ & eũtẽ prius sm qd̃ ducebat̃. Nã ab agẽdo dr̃. ¶ Ibi. i. tũc aut illic instruxit aciẽ, ordinibus cõmutatis. s. opportunitate loci: qa instruxit in dextro latere quod erat proximũ hostibus: aciẽ subsidiis triplicibus. i. triplicatis, & dispertit. i. interdiuidit loca. inter manipulos, funditores. i. q fundis utebant̃ & sagittarios q sagittas emittebãt, & locat oẽm eqtatũ. i. oẽs eqtãtes. in cornibus. i. ãgulis aciei. ¶ Ac ipse hortatus. i. postq̃ hortat⁹ erat milites pauca (ubi hortor ẽt duos actõs regit) ꝑ tpe. i. pp breuitatẽ tpis, deducit aciẽ in planũ. s. locũ sicuti instruxerat sup. eã. i. saluis ordinib⁹ tã istructis: & hoc pricipiis. s. aciei sup. ĩcedẽtib⁹ trãsuersis. i. ex trãsuerso: ad insultũ hostiũ deprimẽdũ, nã a latere erant dextro. Principia aũt in acie dñr græce archia. ἀρχαὶ. ¶ Sed ubi. i. postq̃ Metellus aiaduertit numidas quietos, neq; digressos colle. ueritus ne exercitus cõficeret̃. i. periret siti ex tpe anni (qa in æstate erat) & ex inopia aq̃. ¶ Præmisit ad flumẽ. s. muthul. ¶ Rutiliũ legatũ. i. quẽ miserat senatus ĩ exercitũ q̃si subsidiariũ & cõsulis si defecerit loco functurũ: cũ cohortibus expeditis. i. nõ ĩpeditis armis. sed ad inuadẽdũ celeriter. aut ad retrocedẽdũ cõmode idoneis & accinctis. & pte eqtũ, qui ẽt expediti sunt: uti. i. ut antecapet. i. ꝓriperet añq̃ ab hoste occupet̃, locũ castris. s. metãdis, existimãs hostes remoraturos. s. uolẽtes accedere ad flumẽ, & crebro ĩpetu. i. assultu, & ꝓliis trãsuersis. i. ex trãsuerso mõtis & hostes tẽptaturos. i. sollicitaturos lassitudinẽ & sitim militũ. s. ro. qm̃ ipsi hostes diffiderẽt armis. ¶ Deinde postq̃ rutiliũ ꝓmiserat: ipse descẽdere. s. descendebat: paulatim pro re atq; loco. i. pro exigentia negocii atq; loci: & habere. i. habebat mariũ post principia, aut iubet marium se habere post principia ipse esse. i. erat cũ eqtibus sinistræ alæ. i. q̃ erat in sinistro cornu seu ala aciei, qui scilicet equites sinistræ alæ facti erant in agmine: idest exercitu agminatim incedente, principes, idest primi incedentium. eo q; a dextro latere erant hostes.

Agmen

Hortot

Pricipia

¶ A T Iugurtha

IOAN. CHRI.

CAT. Iugurtha postq̄ uidit Metellū reliquisse mōtē, & iā cū toto exercitu trāsisse suos primos milites: q erāt in colle: statim cū duobus millibus peditū mōtē occupauit: atq; hoc fecit: ne Romani illuc refugerēt: si forte Iugurtha ipsos inuadens fugere cōpulisset. ¶ Primos suos. s. milites. ¶ Prætergressum. i. trāsisse. ¶ Quasi fere, & notānda noua significatio apud Salu. Nā quasi ,pprie significat sicut, sed hoc loco significat fere. ¶ Cedētib⁹. i. retrocedentibus: & se recipientibus. ¶ Receptui. i. ad receptū, Iugurtha mōtē occupauit: ne Romani illuc redire possent si forte in pugnā cedere: & se recipe cogerent. ¶ Munimēto. i. ad munimētū: ut Romani in montem muniti de eo pelli non possent. ¶ Forte. s. mons. Ordo

At Iugurtha ubi extremū agmē Metelli primos suos ꝑtergressum uidet, ꝑsidio quasi duū milliū peditū mōtem occupat quo Metellus descēderat, ne forte cedētibus aduersariis receptui, ac post munimēto foret. Deinde repēte signo dato, hostes inuadit. Numidæ, alii postremos cædere, ps a sinistra ac dextra temptare: infensi adesse, instare atq; oibus locis Romanoꝝ ordines conturbare. Quoꝝ etiam qui firmioribus animis obuii hostibus fuerunt ludificati in incerto ꝓlio ipsi mō eminus sauciebant neq; cōtra feriēdi aut cōferendi manū copia erat ante iam docti ab Iugurtha equites: ubi Ro. turmæ insequi cœperant non confertim in unū recipiebant. Sed alius alio quam maxime diuersi. Ita numero plures si a persequendo hostes deterrere nequiuerant: disiectos a tergo, aut a lateribus circumueniebant.

est. Iugurtha occupat mōtē ꝑsidio: quasi duū milliū peditū. s. ab ea pte: q descēderat Metellus: ne ille mons foret receptui aduersariis sedentibus: & post foret munimēto: ubi pro postq̄ uidet extremū agmē Metelli eē ꝑtergressum suos. ¶ Numidæ. i. milites iugurthini de Numidia. ¶ Ordines. i. acies, hic describit ꝓlium inter Iugurthā & Metellū. Infinitiuos ponit more suo p ꝓteritis impfectis indicatiuoꝝ. ¶ Quoꝝ. s. Romanoꝝ, ex Romanis, qui erant fortiores obuiā hostibus facientes, & resistētes: ipsi tantūmodo uulnerabant: nec uulnerare poterāt hostem: qa rōnē ꝓlii nō intelligebāt: nā decepti erant. Ordo est. Quorum ipsi: qui fuerūt obuiā hostibus firmioribus animis ludificati incerto ꝓlio, modo. i. tantūmodo sauciabantur eminus: neq; erat copia contra faciendi: aut conferendi manum. ¶ Fuerunt obuii. i. restiterunt. ¶ Ludificati. i. decepti: quia non credebant se inuadi posse: nisi a latere dextro: nunc autem & a tergo, & ab utroq; latere, premebantur ab hoste. ¶ Ipsi modo sauciabantur, idest ipsi Romani tantūmodo uulnerabantur, nec uulnerare poterant. ¶ Eminus. i. de longe. ¶ Ante iam docti. Ordo est. Equites iam ante docti ab Iugurtha recipiebant se non cōfertim: neq; in unum: sed recipiebāt se quā maxime diuersi: uidelicet alius alio. ¶ Vbi. i. qñ turba Romanorum cœperat insequi. s. eos. Ostēdit causam, quare Romani tantūmodo uulnerabantur: & non poterant uulnerare hostem: quia Iugurtha nouā pugnādi rōnem inuenerat: nam suos egtes docuerat, ut cum hostem inuasissent: & ille eos insequi cœpisset: non in unum se reciperent atq; colligerent, sed sepatim loca diuersa peterent, atq; ita hostem eluderēt. ¶ Non confertim. i. non cateruatim, nec simul. ¶ Se recipiebant. i. se retrahebant. ¶ Alius alio. i. alius ad alium locū. s. recipiebat se. i. retrahebat. ¶ Ita numero priores, ordo est. Ita illi equites Iugurthini circumueniebant disiectos. s. Romanos a tergo, aut a lateribus, si illi nequiuerant deterrere hostes priores numero a persequendo. Attende quid dicat plærīq; enim difficile est intelligere: quo sensus sequens cum superiore cohæreat, ne uagus & dissolutus errare uideatur: nam hic sensus est. Equites Iugurthini: si Romanos persequentes se reprimere non poterant, qa illi plures erant numero: fugiebant uel per planiciem cāpoꝝ: uel in collem: si fugiebant p cāpos: inuadebāt Romanos a tergo: aut a lateribus dissipatos: si fugiebāt in collē, eq coꝝ facile collē ascēdebāt: qa erāt assueti. Romani uero i collē nō facile ascēdere poterāt, & pp asperitatē. & qa nō erāt assueti. ¶ Numero prio. ho. s. Ro. a ꝑsequ do: nam pauloante dixit, ubi Romanoꝝ turba insequi cœperat. ¶ Hostes numero priores. i. Romanos plures supiores numero. ¶ Disiectos. i. dissipatos, nam supra dixit. Iugurthinos conturbasse ordines Romanoꝝ. ¶ Circumueniebant. idest inuadebant, aggrediebantur iugurthini equites: si Romanis persequentibus resistere non poterant, fugiebant per campos: & quos a tergo, aut a lateribus dissipatos inueniebant, eos aggrediebantur.

ASCE.

CAT. Iugurtha. Recitat quid Iugurtha contra fecerit dicens. ¶ At Iugurtha, ubi uidet extremum agmen. idest ultimā partem aciei Metelli, prætergressum, idest pertransisse primos suos. s. milites: occupat montem. s. derelictum a Metello præsidio: idest sub custodia quasi duum milium. i. bis mille peditum (duo, qa singulari caret in neutro genere fere syncopatur, ut in medio duum animalium: & hic duū miliū. reliqua aūt neutra ne cū noiatiuo actō & uocatiuo singularibus coincidant raro syncopant, non enim dicimus hoꝝ templum scamnum. sicut diuū. uiꝝ &c.) quo. i. de quo Metellus descenderat: ne forte mos ille foret aduersariis cedentibus, receptui. i. ad receptum. i. locum tutiorem ut in castra sese recipere solent: ac post foret munimento. i. protectioni, quia difficile est inuadere in monte se defendentes. ¶ Deinde occupato monte inuadit repente. i. subito, hostes. s. romanos, signo dato. quod significauerat se daturum suis quando inuadere deberēt. ¶ Numidæ. i. milites iugurthini cœperant aut cædere. i. cædebant, alii postremos, pars. i. ꝑtim tentare. i. tētabant an possent dissoluere ac fundere agmē metelli a dextra ac sinistra, ipsi infensi. i. ut infensi. i. irati solēt infesti. i. nimi inferētes adesse. i. aderāt: & instare. i. instabāt. atq; cōturbare. i. cōturbabāt oibus locis ordines romanoꝝ. s. instructoꝝ. ¶ Quorum etiam. Docet quomodo Romanorum ordines conturbabant numidæ dicens. ¶ Quorum scilicet romanorum etiam qui existētes firmioribus. i. constantioribus & fortioribus animis: fuerant obuii. i. obsistentes hostibus: ludificati. i. illusi & decepti: incerto prælio: quia non poterant conferere manus cum hostis tentaturus modo accederet modo retrocederet: ipsi inquam firmioribus animis ne dum alii, sauciabantur. i. uulnerabantur, modo. i. interdum: eminus. i. de longe: quasi e manu missis iaculis, sicut cominus quasi conserta manu, neq; erat copia. i. facultas feriendi, cōtra idest econtrario: aut conferendi manum. i. coniunctis manibus pugnandi. ¶ Et equites iugurthini docti. i. admoniti & instituti ad hæc iam ante ab iugurtha ubi turmæ. i. classes equitum Romanorum cœperant insequi: non recipiebant se in unum confertim. i. compressim aut dense (ut res conferta a conferclor) neq; in unum. s. locum aut globū: sed recipiebant. i. retrocedebant quam maxime diuersi, quia alius alio. idest diuersi in diuersa loca. ¶ Ita. s. illi equites circumueniebant disiectos: scilicet Romanos a tergo aut a lateribus, si nequiuerant deterrere a persequendo: idest quo minus persequerentur, hostes priores numero. i. potiores eo q plures essent, hoc est Romanos.

Duum

IOAN. CHRI. ¶ SIN opportunior:ordo est. Sed equi Numidarum cõsueti facile euadere ꝑ euadebãt:ea.i.per eam ptem inter uirgulta si collis fuerat opportunior:fugæ.i.ad fugã:q̃ campi.s.fuerant: asperitas & insolentia loci retinebat nostros.i. Romanos. Sin opportunior.i.si erat magis cõmodũ fugere in collem q̃ fugere per planiciem camporum,euadere.i.ascendebant. Euadere.i.ascendere.

Virg. Virg. Euado ad summi fastigia culminis. Vñ euadere & est ꝑ obstãtia transire. ¶ Insolẽtia loci, qa Ro. non fuerant assueti in eo colle. ¶ Totius negocii.i.ꝑlii.i.totum hoc ꝑliũ uariũ fuit & incertum. ¶ Dispersi.s.tam Romani q̃ iugurthini,nam nec Ro.nec Iugurthini ordines seruabant. ¶ Pars:prolepsis est,& hic ut solet infinitiuos ponit pro

Prolepsis preteritis imꝑfectis indicatiuorum. ¶ Cedere:cedere:aliquando ferire.& occidere,aliquãdo est locum uictori dare,ut hoc loco:nam cedere significat cedebat .'idest retrocedebat : & retrahebat se. ¶ Neq; signa:qa discedebant a signis. ¶ Neq; ordines,qa discedebant ex ordine. ¶ Vbi quæq;,ordo est.Ibi quisq; residebat : ubi periculum coeperat quemq;. ¶ Armare:tæla equi ut hostes ciues permixti.s.erant,ostendit oia fuisse confusa. ¶ Fors.i.fortuna. ¶ Euẽtus belli i icerto erat:qa nemo sciebat:utri uicissent,an Ro. an Iugurthini. ¶ Ordines restituit,q erant perturbati:& dissipati. ¶ Supiorib⁹ locis:uidelicet in colle. ¶ Ne deficerẽt.i. ne cessarent a pugna. Oratio Metelli ad milites erat hæc.O milites nolite a pugna deficere,& nolite pati,ut hostes uicant:fugientibus uobis nõ habetis castra nec locum aliquẽ munitum,ad quẽ fugere possitis. salus uestra in armis posita est. ¶ Fugientes.s. Romani. Ordo est, & Metellus hortabaẽ ne Romani fugientes paterẽtur hostes uincere,uel ne Romani paterenẽ hostes uincere fugientes.s.Romanos. ¶ Neq; illis: & dicebat se non esse castra illis.s.militibus Ro. Castra est locus ubi sunt tentoria qui locus uallo & fossa semꝑ muniri solet. ¶ Vallũ,munimẽtũ.i. locũ aliquẽ munitũ. ¶ Oia,uidelicet spẽ salutis & uictoriæ. ¶ Sed nec q; Metellus suos in unũ colligebat,& illos ad ꝑlium hortabaẽ. Sed ex altera parte iugurtha quoq; optimi imperatoris artibus utebaẽ,circuibat,hortabaẽ suos: ꝑliũ renouabat. ¶ Ipsi pares.s.erant,ipsi imperatores uirtute:& scientia militari pares erant:sed opibus erant impares.

Sin opportunior fugæ collis,q̃ campi fuerat,ea uero cõsueti Numidarum eq facile inter uirgulta euadere. Nostros asperitas & insolẽtia loci retinebat. Cæterum facies totius negocii uaria,incerta,fœda,atq; miserabilis diuersi a suis,ps cedere alii insequi,neq; signa neq; ordines obseruare,ubi quẽq; periculũ cœpat:ibi resistere:ac ꝓpulsare,arma:tæla,equi,uiri:hostes atq; ciues ꝑmixti:nihil consilio:atq; impio agi,fors oia regere,itaq; multũ diei ꝓcesserat, etiam tum euẽtus in incerto erat. Denique omnibus labore, & æstu languidis. Metellus,ubi uidet Numidas minus instare, paulatim milites in unũ cõducit,ordines restituit, & cohortes legionarias quatuor aduersus pedites hostiũ collocat. Eorum magna ps locis supioribus fessa cõsederat:simul orare,hortari milites ne deficerẽt,neu paterenẽ hostes fugiẽtes uincere, neq; illis castra eẽ,neq; munimẽtũ ullũ quo cedẽtes tẽderẽt i armis oia sita. Sed nec Iugurtha qdẽ interea quietus erat:circũire,hortari,renouare prælium,& ipse cũ delectis tẽptare oia,subuenire suis,hostibus instare dubiis,quos firmos cognouerat,eminus pugnãdo retinere. Eo mõ iter se duo imꝑatores sũmi uiri certabãt,ipsi pares,cæterum opib⁹ disparib⁹.

ASCE. ¶ SIN.i.sed si collis fuerat opportunior.i.cõuenientior fugæ.i.ad fugã:q̃ cãpi sup.fuerãt,sed regulã seruat,qa dũ p similitudinẽ aut cõpationẽ loqmur uerbũ cõformabiẽ nõ uiciniori sed principaliori supposito:ut ei qd ꝑcedit : eq numidarum cõsueti ea loca:euadere.i.euadebãt:facile inter uirgulta,sed asperitas & insolẽtia loci.i.q nõ erãt cõsueti uersari in illis locis retinebat facile nr̃os.i.romãos equos & ita eqtes. Et ita uult dicere.q ubi fortiores erãt romani ꝑ nũerum illic turbabanẽ a tergo & a latere:qa nõ fiebat illis copia pugnãdi.ubi uero pares erãt nũero,ipediebãẽ loco,qa eq numidarum erãt ꝓmptiores ad cursum iter colles. ¶ Cæterum.i.sed qcqd cõmodi erat nũidis:qa uirtus maior Romanis:facies.i. repsentatio & effigies totius negocii:erat sup.uaria.i.multiuga,incerta.i.anceps:qa neutra ps certior facta de uictoria,fœda,qa

Pars diuersi sanguinolẽta,atq; miserabilis,qa ẽt boni cadebãt,ps.i.ipsi ptim(respiciẽ.n.ad rẽ nõ ad uocẽ,sicut ps manibus ualidi turres & mœnia scãdũt)diuersi.i.amoti p diuersionẽ a suis sociis & amicis:cedere.i.cedebãt:hoc est locũ dabãt.alii inseq.i.insequebanẽ.s.fugiẽtes hostes.neq; obseruare.i.obseruabant signa.i.uexilla:neq; ordines.s.instructos qsq; sup.resistere.i.resistebat.s.mãsit stans ibi ubi periculũ cœpat.i.inuaserat quẽq;,ac ꝓpulsare.i.ꝓpulsabat.s.infesta tęla aut hostes urgẽtes. ¶ Et ita arma.s.defensiua:tęla q̃ de lõge iaciaẽ & sũt inuasiua:eq uiri.hostes.s.romanis:atq; ciues.s.romani sup.erãt ꝑmixti.nihil agere.i.agebaẽ cõsilio.s.ꝓprio,atq; impio imꝑatoris,fors.i.fortuna regeẽ.i.regebat oia. ¶ Itaq; multũ diei ꝓcesserat cũ euẽtus.i.exitus belli erat ẽt tũ.i.adhuc in incerto deniq; oib⁹ lãguidis labore & æstu.i.calore metellus ubi uidet nũidas min⁹ istare,cõducit paulati milites i unũ istituit ordines & collocat q̃tuor cohortes legiõarias aduersus pedites hostiũ. ¶ Eorũ magna pars &c.Cõmemorat in quo statu suos offenderat Metellus & quam orationem,ad eos habuerit dicens. ¶ Magna pars,scilicet militum Romanorum:fessa:idest fatigata diuturno prælio,consederat,idest sedem & quietem cœperat supple in locis supioribus:& simul Metellus orare:idest orabat,& hortari .idest hortabatur milites ne supple ipsi deficerent,idest desinerent:ubi facto opus esset:neu,idest neue paterentur hostes fugientes : idest qui fugiebant aut fugiendo uincere.neq; castra.idest tentoria uallo munita esse illis,scilicet militibus suis hoc est Romanis:neq; ullum munimentum,idest defensorium &(ut uulgus dicit) fortalicium.quo: idest in quod ipsi cedentes : idest si cederent tenderent:idest tendere possent,& ita omnia esse sita,idest posita illis in armis : idest defensione per arma. ¶ Quocirca ex necessitudine cohortatur illos ad pugnam innouãdam. ¶ Sed nec iugurtha erat quietus interea: sed circuire:idest circuibat,hortari:idest hortabatur,renouare,idest renouabat prælium:& ipse tentare,idest tẽtabat omnia:cum delectis:idest exquisitis ad hoc militibus:subuenire,idest subueniebat suis,& instare:idest instabat infestus: hostib⁹ dubiis,idest incertis an cederent,& retinere retinebat,idest immorabatur ne ad suos accederẽt, pugnãdo eminus, idest de longe quasi e manu missis tęlis:supple eos quos cognouerat firmos. ¶ Eo modo certabant inter se duo imperatores summi uiri.scilicet metellus & iugurtha:ipsi,idest ut dicunt in propriis personis pares:idest æquali uirtute præditis cæterum,idest sed opibus,idest facultatibus ad prælium disparibus idest habentes opes dispares.

Nã Metello uirt⁹ militũ erat locus aduersus. Iugurthæ alia oia, præter milites, opportuna. Dæniq; Romani ubi intelliguntneq; sibi ꝑfugium eẽ, neq; ab hoste copia pugnãdi fieri, & iam diei uesper erat aduerso colle sicuti præceptũ fuerat, euadunt, amisso loco Numidæ fusi, fugatiq; pauci interiere. Plærosq; uelocitas: & regio hostib⁹ ignara, tutatæ sunt. Interea Bomilchar, quẽ elephãtis & parti copiarum pedestrium præfectũ ab Iugurtha eẽ supra diximus, ubi eũ Rutilius prætergressus est: paulati suos in æquũ locũ deducit, ac dũ legatus ad flumẽ, quo ꝑmissus erat festinãs ꝑgit, quietus: uti res postulabat, in aciẽ istruxit: neq; remittit explorare, quid ibi hostis ageret. Postq̃ Rutiliũ consedisse, & iam animo uacuum esse accepit, simulque Iugurthæ ex prælio clamorem augeri, ueritus: ne legatus cognita re laborantibus suis auxilio foret, quã aciẽ diffidens uirtuti militũ arte statuerat, quo hostium itineri officeret, latius porrigit. Eoq; modo ad Rutilij castra procedit. Romani ex improuiso

¶ NAM Metello: declarat quomodo erant impares, opibus.i.uiribus. Metellus meliores milites habebat: sed iugurtha meliorẽ locũ: & magis opportunũ. ¶ Deniq; Romani: iugurtha locũ munitũ habebat: uidelicet collem, ubi tutus erat: romani locum nullum munitũ habebãt, quo fugerent. Metellus igitur quũ uideret se non habere locum: quo milites sui tuti confugerent, iussit: ut Romani per collem aduersum ascenderent: & hostes inuaderẽt. ¶ Neq; ab hoste copiam pugnandi fieri: quia iugurthini milites ex colle in planum ad pugnam descendere nolebant, & numero & uiribus erant inferiores. ¶ Euadunt.i.ascendunt, aduerso colle: Euadere est de ima parte sursum uersus ascendere. ¶ Amisso loco. Ecce euentus prælii. Romani collẽ ascẽderunt, & hostes pulsos fuderunt atq; fugarũt. ¶ Fusi.i.fracti. ¶ Plærosq;.i.maiorem partem: ordo est. Velocitas & regio ignara hostib⁹ sunt tutatæ plærosq;: pauci in eo prælio interierunt, ideo quia maior para cursu & fuga salutẽ quæsiuit: cum per regionẽ fugerent Romanis incognitã. ¶ Velocitas: quia quũ primi fusi sunt cursu & uelocitate fugerunt. ¶ Interea Bomilchar superius dixit quõ Iugurtha exercitum suũ in duas partes diuisit: uni parti Bomilcharẽ præposuit: alteri parti ipse iugurtha præerat. Dixit quõ iugurtha uictus est a Metello, nunc dicit qd interea fecerit Bomilchar. Dicit.n. hunc Bomilcharem descẽdisse de colle: & Rutilium legatũ, quẽ Metellus ad flumen præmiserat, inuasisse: fugatũq; ab eo fuisse. ¶ Præfectum.i.præpositũ, ordo est. Interea Bomilchar paulatim deducit suos in locum æquũ. ¶ Vbi, pro postq̃ Rutilius est prætergressus eum, dico Bomilcharẽ: quẽ supra diximus esse præfectũ ab iugurtha elephãtis: & partim copiarũ pedestriũ. ¶ Vbi eũ.s.Bomilcharem. ¶ Rutilius, qui ad flumẽ tendebat. ¶ Prætergressus est.i.transiuit. ¶ Quietus.s.bomilchar. ¶ Neq; remittit.i.cessat. bomilchar nõ cessabat inuestigare quid faceret Rutilius, postq̃ Rutilium consedisset: ordo est. Bomilchar ueritus ne legatus foret auxilio suis cognita re, latius porrigit aciem, q̃ diffidens uirtuti militum statuerat arte, dico latius porrigit: quo.i.ut officeret itineri hostium. ¶ Postq̃ autem accepit clamorem geri ex prælio iugurthæ. Bomilchar diligenter inuestigabat per exploratores quid ageret Rutilius: & quid ageret iugurtha atq; metellus. Cum igitur itellexisset ex clamore iugurthã Metellũq; pugnare, & Rutilium tam apud flumen castra posuisset: timuit ne Rutilius rediret: & Metello ferret auxiliũ Ergo cum hoc timeret, aciem quã instructã de colle in planum deduxerat latius extendit ne Rutilius redire posset ad. Metellum: & cum acie sic extensa usq; ad castra Rutilii legati peruenit. ¶ Cõsedisse.i.castra posuisse. ¶ Accepit.i.intellexit, audiuit. ¶ Ne le.s.Rutilius. ¶ Cognita re.i.cog. prælio inter iugurtham & Metellum. ¶ Quo hostium iti.of.idest ut noceret itineri ho.si uidelicet Rutilius redire uellet, ut Metello, & Ro. ferret auxiliũ cõtra iugur. pugnãtib⁹. ¶ Latius por.i.latius extẽdit. ¶ Eoq; mõ, uidelicet sic acie extẽsa. ¶ Romani uidelicet qui erãt cũ rutilio legato non cũ Metello.

¶ NAM uirtus militum & locus aduersus: idest contrarius erat metello. ¶ Iugurthæ erant: idest iugurtha habebat ASCE.
omnia alia præter milites opportuna: idest commoda ad uictoriam obtinendam, deniq; idest tãdem Romani ubi intelligunt neq; profugium, idest locum quo tute profugerent, esse sibi, neq; copiam: idest facultatem pugnandi fieri ab hoste: & supple q̃ iam erat uesper, idest extrema para diei: euadunt, idest ascendunt: sicut eleuo proprie est exalto: licet Vesper.
ex methaphora trutinæ sit minoris censeo. & emergo, idest sursum qui mergebar exeo &c. colle aduerso, idest per collem aduersum, sicuti fuerat præceptum a Metello imperatore. ¶ Numidæ amisso loco, scilicet superiore fusi & fugati supple sunt, & pauci interiere, idest occisi sunt. quia uelocitas & regio ignara hostibus: scilicet romanis: tutata sunt idest protexerunt plærosq;, scilicet Numidarum. ¶ Interea Bomilchar. Recenset quid interea Bomilchar egerit & reliquam partem pugnæ commemorat dicens. ¶ Bomilchar propinquus & familiaris iugurthæ: quem diximus supra præfectum: idest principem & præpositum factum: elephantis & partium copiarum pedestrium, interea, scilicet dum supra dicta fierent, ubi, idest postquã Rutilius qui ad flumen erat præmissus: prætergressus est eum, scilicet Bomilcharem: deducit: idest deorsum ducit, paulatim suoa in locum æquum, idest planum: ac dum, idest interea dum legatus, scilicet Rutilius pergit festinans ad flumen: scilicet muthul, quo, idest ad quod ipse erat præmissus, scilicet ab imperatore metello, instruxit aciem sup. suam: quietus, idest sine strepitu aut sonitu alio, uti, idest res: idest ut opportunitas postulabat: neq; remittit: idest non minus pergit, explorare quid hostis: scilicet Rutilius progrediens & metellus derelictus agit ubiq;, quia tam in diuersis locis erant. ¶ Postquã: scilicet Bomilchar. accepit: idest intellexit ab exploratoribus aut oculis suis, Rutilium: scilicet legatum præmissum ab imperatote ad occupandum flumen, consedisse, idest accepisse sedem ubi uellet consistere iam & esse uacuum animo, idest alienum a curis, & accepit.s. auribus simul clamorem augeri ex prælio Iugurthæ (id autem rectius constructum uidetur quam clamorem Iugurthæ: non enim interuallo tanto potuit clamorem iugurthæ internoscere) ueritus, idest timens: ne legatus, scilicet Rutilius (id autem ex authore dictum est, quomodo enim sciuit legatum esse nisi forte ex officio?) foret auxilio suis laborantibus: scilicet in prælio. & hoc re, scilicet de prælio inito cum iugurtha, cognita ab Rutilio: porrigit: idest extendit latius, aciem quam ipse diffidẽs uirtute militum, statuerat, idest instruxerat arte: ideo autem latius porrigit, quo: idest ad hoc ut, officeret, idest noceret, itineri hostium uidelicet Romanorum, si redire uellent. ¶ Et procedit eo modo ad castra Rutilii. ¶ Romani animaduertunt, idest percipiunt potius oculis q̃ animo uim: idest multitudinem magnam.

IOAN. CHRI.

Euado

pulueris ui magnā aiaduertūt. Nā pspectū ager arbustis cōsitus phibebat. Et prio humū rati aridā uento agitari. Post ubi æquabilē manere, sicuti acies mouebat: magis, magisq approping̃re uidebāt, cognita re pperātes arma capiūt, ac p castris sicuti ipabat cōsistūt. Deide ubi ppius uētū ē, utriq magno clamore cōcurrit. Numidæ tm̄mō remorati, dū in elephātis auxiliū putāt, postq̃ eos ipeditos ramis arbor̄, atq ita disiectos circūueniri uidēt, fugā faciunt: ac plærīq, abiectis armis, collis, aut noctis, quæ iā aderat, auxilio ītegri abeunt, elephāti q̃tuor capti, reliq oēs nūero q̃dragita iterfecti sunt. At romani q̃q̃ itinere, atq ope castror̄, & prælio fessi lassiq erāt, tn̄ qd Metellus amplius opiniōe morabat instructi, intētiq obuiā pcedunt. Nā dolus Numidar̄ nihil lāguidi, neq remissi patiebat, ac prio obscura nocte postq̃ haud pcul inter se erāt, strepitu, uelut hostes aduētare: alteri apud alteros formidinē simul, & tumultum facere, & pene imprudentia admissum facinus miserabile foret, ni utriq præmissi equites rem explorauissent, igit pro metu repēte gaudium exortum est, milites: alius aliū læti appellāt,

IOAN. CHRI. ¶ PVLVERIS uim .i. copiam pulueris, nam uero dico q Ro. uiderāt puluerē: quia nō poterāt uidere hoīes: nā ager plenus arboribus erat prospectū phibebat, ut uidere nō possent hoīes. ¶ Arbustis cōsitus .i. arboribus plantatus. ¶ Et primo rati .s. sunt: primo putauerūt, puluerē a uento cōmoueri, sed post cū uiderent ipsum puluerē magis: ac magis appropinquare: cognitis hostibus subito arma capiūt. ¶ Pro cast. i. ante castra. ¶ Deinde ubi. Deinde cōcurrūt utrinq magno clamore: ubi est uētum ppius. ¶ Ventū .s. a Numidis .i. postq̃ Numidæ ppius ad castra Rutilii uenerūt utrinq pugnare cœperunt Numidæ. Ordo est. Numidæ tm̄modo remorati, dum putant auxiliū in elephantis faciunt fugā: postq̃ uidēt eos impeditos ramis arbor̄: atq ita disiectos circūueniri .s. a Romanis Numidæ spē suā habebāt in elephantis. Sed elephanti uirtutem & robur suum exercere non potuerūt: qa arbores eos impediebant quod cum uiderent Numidæ subito fugere cœperunt. ¶ Collis aut noctis auxilio: & collis uicinus, & nox, quæ instabat: auxilio fuit numidis. ¶ At Romani. Rutilius ad flumen præmissus cū castra locasset. Metellum cū toto exercitu expectabat qui tardius morabat ppter prælium cum Iugurtha cōmissum: cū ergo tardius moraretur Me. Rutiliani obuiam ei pcesserunt. Ordo est. At Romani tn̄ instructi & intenti procedunt obuiā .s. Metello: quia Metellus morabat amplius opiniōe eor̄: q̃q̃ erant fessi, & lassi itinere: & opere castrorū: & prælio. ¶ Itinere, nā .xx. miliaria cōfecerant. ¶ Ope castror̄ .i. munitione: nam castra muniuerant fossa & uallo. ¶ Et prælio: quo pugnauerāt cōtra Bomilcharē. ¶ Fessi prælio & ope. ¶ Amplius opiniōe eor̄ .i. diutius q̃ opinabantur. ¶ Instructi .i. armati: & in ordine cōpositi. ¶ Nā dolus. Quare Romani etiā post uictoriā instructi & armati obuiam pcedebant Metello, quare tanta diligentia utebantur: quia timebant insidias & dolos Numidarum. Nam dolus Numidarum nō patiebatur Romanos indulgentius & remissius se habere. Languidum est torpere ignauo. Remissum est contrarium intento. Et est translatio ab arcu: qui cum neruo .i. corda curuatur ad iactum dicitur intendi, cum uero laxatur dicit remitti. Ac primo Metellus fuso: fugatoq hoste: tendebat ad flumen, quo iam ante Rutilium præmiserat. Rutilius autem obuiam. Metello procedit iam nocte obscurata. Quum ergo iam uicini essent strepitum inuicem faciebant: & propter noctem se non cognoscebant: futurumq erat: ut inuicem pugnarent: nisi uterq milites præmisisset: qui inuestigarent rem quo facto metum deposuerunt: & gaudium ex utraq parte ortū est. ¶ Et quoniam Metellus Iugurtham uicerat. Rutilius Bomilcharem oēs læti facta sua laudabant. ¶ Velut hostes, strepitū faciebāt: tanq̃ si hostes eēnt. ¶ Tumultū .i. strepitū & clamorē. ¶ Imprudētiā .p. iprudēciā, qa se nō cognoscebāt inuicē. ¶ Admissum .i. ppetratū: & cōmissum. ¶ Facinus miserabile, qa inuicē pugnassent, cū oēs Romani essent.

Remissum

Intentū.

ASCE. ¶ PVLVERIS. scilicet moti, ex improuiso. ¶ Nam ager consitus arbustis: idest arboribus humilibus: prohibebat prospectum: idest ne procul aut longius uiderent hostes, & rati sunt primum humum, scilicet terram aridā agitari uento, post .i. deinde ubi uidebant uim pulueris manere æquabilem & magis appropinquare, ipsi cognita re, idest postq̃ cognouerant rem: capiunt arma properantes, idest festinantes: ac consistunt, idest simul stant parati ad defendendum: p castris: idest ante castra sua, sicut imperabatur, scilicet a Rutilio. ¶ Deinde ubi: idest postq̃ uentum est propius concurritur utrinq, idest ab utraq parte: supple cum magno clamore. ¶ Numidæ sunt remorati, idest permanserunt in conflictu, tantummodo, idest solummodo, dum: idest donec putant auxilium supple sibi fore in elephantis. ¶ Postquā uident eos: scilicet elephantos impeditos ramis arborum atq ita disiectos, idest depræssos circumueniri: idest circumcludi ne euadant: ipsi Numidæ faciunt fugam: ac plærīq abeunt integri: idest inuiolati, abiectis armis: auxilio collis quem difficile erat ascendere: aut noctis quæ iam aderat. ¶ Quatuor elephanti capti supple sunt, reliqui omnes numero quadraginta sunt interfecti. ¶ At idest sed, Romani scilicet Rutiliani q̃q̃ erant fessi & lassi itinere: quia eo die multum progressi erant, atq opere, idest labore sumpto in metatione castrorum: & prælio: scilicet iam confecto: tamen q. idest qa Metellus morabatur amplius opinione: idest q̃ opinati fuerant eum moraturum: procedunt supple ei obuiam existētes instructi: scilicet ad pugnam & intenti. quod ideo fiebat. ¶ Nam dolus Numidarum, nihil idest non aliquid: nō patiebatur aliquid supple eē languidi: idest languenti animo facti. ¶ Neq remissi. idest minus intente facti: quia omni accuratione & uigilantia opus esse sciebant. ¶ Ac primo Graphice recitat quomodo exercitus collectus sit & quanta lætitia se tandem susceperint. quibusq laudibus facta sua extulerint dicens. ¶ Ac ipsi milites utrorumq postquā erant inter se haud, idest non procul, sed nocte obscura, idest tempore noctis obscuræ: aduentare, idest aduentabant ad Metellum & exercitum eius: strepitu, idest quodam sonitu pedum: uelut hostes: & ita facere, idest faciebant alteri apud alteros, idest sibi mutuo: simul formidinem & tumultum: idest subitam commotionem belli. & facinus miserabile: scilicet ut se mutuo interficerent foret admissum pene: idest quasi ex imprudentia: ni, idest nisi equites præmissi utrinq: idest ex utraq parte tam a Metello q̃ Rutilio, explorauissent: idest indagassent rem: idest causam tumultus & qui essent quos formidabant. ¶ Igitur ut rem cognouerunt: gaudium est exortum repente pro metu. ¶ Milites læti appellabant, idest compellabant per modum salutationis, alius alium.

ACTA, quæ acta erãt. Nã utriq̃ hostẽ superauerant. Fert.i.extollit. Vel ignauis.i.etiã ignauis. In rebus hũanis IOA
ita euenire solet:ut ab ea pte,ubi est uictoria,etiã ignaui: & rudes glorient: & ecõtra apud uictos et q strẽnui sunt: & for CHRI
tes tanq̃ ignaui uituperent. In iisdẽ castris: uidelicet in castris Rutili. Reliquos labores. Dicebat Metellus ampliꝰ
laborare nõ oportet ꝑ uictoria, qa iã uictoriã simus assecuti. Sed si laborabimus ꝑ ꝑda laborabimꝰ. Prædæ.i.ad ꝑ
dã. Milites aũt ꝑ præda oẽs labores facile tolerãt. Tñ, ordo ẽ. Tñ iterim Metellus misit trãsfugas & alios opportu
nos exploratũ, ubi gẽtiũ foret iugurtha: aut qd ageret. Ne.i.an eẽt cũ paucis, an hẽret suũ exercitũ. Et ut: ꝑ qualr ille

acta edocẽt, atq; audiũt, sua q̃sq; fortia facta ad cælũ effert. Quippe humanæ res ita se hñt, in uictoria ẽt ignauis gloriari licet. Aduersæ res ẽt detractãt bonos. Metellus uero i iisdẽ castris q̃triduo moratus, saucios cum cura reficit: meritos in ꝑliis more militiæ donat, uniuersos in cõciõe laudat atq; agit gr̃as, hortaturq; ad cætera, q̃ leuia sunt parẽ aium gerãt: ꝑ uictoria satis pugnatũ, reliquos labores ꝑdæ fore. Tñ iteri trãsfugas: & alios opportunos. Vbi iugurtha gentium, aut qd ageret, cũ paucis ne eẽt, an exercitũ hẽret, ut sese uictus gereret, exploratũ misit. At ille sese in loca saltuosa & mũita natura recepat, ubiq; suũ cogebat exercitũ nũero hoium ampliorẽ, sed hebetẽ ĩfirmũq; agri, ac pecoris magis q̃ belli cultorẽ. Id ea gr̃a eueniebat, q̃ ꝑter regios eq̃tes, nemo oium Numidarũ ex fuga regẽ sequebat̃. Quo cuiusq; aius fert, eo discedũt, neq; id flagitiũ militiæ ducit̃: ita se mores habẽt. Igit̃ Metellus, ubi uidet regis etiã tum animum ferocẽ esse, bellum renouari, qd nisi ex illius libidine geri non posset. Præterea iniquum certamen sibi cum hostibus, minore detrimento illos uinci, q̃ uincere statuit, nõ prœliis neq; in acie, sed alio modo bellum gerendum fore.

uictus gereret sese. Quãuis Metellus de iugurtha uictoriam habuisset, tñ ut prudens impator misit exploratores q diligẽter ingreerent: ubi nã eẽt iugurtha & qd ageret, an hẽret exercitũ. Tñ, q̃uis uicisset. Trãsfugas. Trãsfugæ: nõ ad explorãdũ idonei sunt: qa necessario eos oportet esse fideles & cautos. Nã summope cauẽt, ne in manus hostiũ a q̃bus semp fugerũt, deueniant. Alios opportunos.i.alios homines idoneos. Vbi iugurtha gẽtiũ.i.ubi nã gentiũ & locoꝝ ponunt̃: nõ ad necessitatẽ: sed ad ornatũ, dicimꝰ eni. Nescio ubi gẽtium sit: nescio ubi locoꝝ sit. Exploratũ misit.i.ad explorãdũ, hoc ẽ ad uestigãdũ. At ille.s.iugurtha. Sese in loca saltuosa: munita natura: ad q̃ qdẽ loca nõ eẽt facilis: sed ꝑdifficilis ad iugurthæ ĩsultum accessus. Recepat.i.reduxerat se. Cogebat.i.colligebat: cõgregabat. Virgili. in Bucco. Tytire coge pecus. Virgil.
Agri. ac pec. ma. q̃ bel. cul. hoies: quos cõgregabat Iugurt. erãt assueti magis ad agros colẽdos, & ad curãda pecora q̃ ad bella gerẽda. Id ea gr̃a: posset aliqs dicere: q̃re iugurtha nouum colligebat exercitũ nõne hẽbat ueterẽ exercitũ: q secũ ꝑfugerat ex ꝑlio: in quo uictus ẽ a metello, nã I eo ꝑlio pauci ex Nũidis interierũt reliq oẽs icolumes fugerũt: ut supra dixit Salustius: huic tacite q̃õni ñdet: & dicit hãc eẽ cõsuetudinẽ apud Nũidas, ut qñ rex uictus ẽ i ꝑlio, nemo ex fuga eũ sequat̃, ꝑter regios eq̃tes: unusquisq; post fugã uadit, quocũq; uult: neq; illud apud nũidas rephẽsibile ẽ: qa sic ẽ cõsuetudo. Id ea gr̃a eueniebat.i. ob eã cãm Iugurtha nouũ colligebat exercitũ, qa nullus de exercitu uetere post fugã eũ secutus erat, ꝑter eq̃tes regios: q circa ꝑsonã eius semp assistũt. Flagitiũ.i. scelus rephẽsione dignũ. Ita se mores hñt.i.talis cõsuetudo. Igit̃ ubi Metellus ordo ẽ, Igit̃ metellus statuit bellũ ẽ gerẽdũ nõ ꝑliis: neq; acie, sed alio more: ubi ꝑ postq̃ uidet aium regis etiã tũ eẽ ferocẽ: & postq̃ uidet bellũ renouari, qd nõ posset geri: nisi ex libidine illius: & postq̃ uidet iniquũ certamẽ eẽ sibi cũ hostibꝰ: & postq̃ uidet: illos uinci miore detrimẽto q̃ suos uicere, sensus patet. Igit̃, qa uidelicet iugurtha nouũ cõpabat exercitũ. Etiam tum uidelicet postq̃ esset uictus. Animum ferocẽ.i. inuictũ & indomitum, licet rex uictus esset, tamẽ animũ habebat inuictum, ferox significat inuictum & indomitum: & forte. Nisi ex libidine illius.i. nisi quemadmodum uellet, ipse iugurtha. Iniquum certamen.i. malignũ & inutile: iniquũ erat certamen, in quo uictor plus detrimenti patiebatur q̃ uictus, & hoc sequentia declarant. Sed alio more.i. alio modo, quem modum ipse inferius ostendit.

EDOCENT.i. narrãt: atq; audiunt narrãtes acta.s. utrinq;, & quisq; effert.i. extollit ad cælũ sup. usq; sua fortia facta. Quippe.i. certe, res humanæ hñt se ita q̃ licet etiã ignauis.i. ad opus inutilibꝰ gloriari in uictoria & res aduersæ, ASCE.
detractãt.i. deprimũt & uituperãt ẽt bonos. Metellus moratus in iisdẽ castris q̃si q̃triduo: reficit cũ cura.i. accurate: saucios.i. uulneratos. & donat.s. ꝑmiis, meritos in ꝑliis: more militiæ.i. sicut in militia fieri solet. laudat uniuersos in cõcione.i. in orõne ad ipsos habita, atq; agit gr̃as de re bñ gesta: hortat̃ sup. ut gerãt aium parẽ ad cætera.s. ꝑagenda: quæ sunt.i. q̃ dicit eẽ leuia. & sup. dicit satis pugnatũ sup. eẽ iã ꝑ uictoria.s. semp obtinẽda. & reliquos labores quos sumant, fore ꝑdæ.i. ad ꝑdã obtinẽdã. Tñ.i. nihilominus misit interim trãsfugas.i. eos q ad se ab iugurtha fugerãt, & alios opportunos.i. idoneos ad hoc, exploratũ ubi gentiũ.i. apud quas gẽtes (aut uacat gẽtiũ) aut qd ageret iugurtha, ne.i. an eẽt cũ paucis, an hẽret exercitũ, & ut.i. qualr ipse uictus, gereret.i. hr̃et se.s. ꝑm: hoc ẽ iugurthã. At ille.i. iugurtha, qd nouerat ꝑ exploratores recepat sese i loca saltuosa.i. saltuũ & fossaꝝ plena: & mũita natura.i. ꝑ naturã: & cogebat.i. cõgregabat ibi exercitũ ampliorẽ.i. maiorẽ nũero hoim q̃ prius habuerat, sed hebetẽ.i. obtusum & infirmũ, cultorẽ.i. exercitorẽ magis agri ac pecoris q̃ belli. Id.s. q̃ aliũ nõ hẽret eueniebat q̃ nemo oium nũidarũ sequebat̃ ex fuga regẽ ꝑter eq̃tes regios qa nũidæ discedũt eo quo aius cuiusq; fert, neq; id ducit̃ flagitium militiæ: ita mores hñt se apud numidas.
Igit̃ Metellus &c. Recẽset cætera Metelli in bello gerẽdo fortiter & prudẽter fcã dicẽs. Igit̃ qa oia compertã hẽbat Metellus: ubi uidet.s. aio.i. cõsiderat & itelligit animũ regis.s. iugurthæ: ferocẽ etiã tũ.s. cũ uictus esset: cũ tñ dicat in ecyra Terentius. Profecto hoc sic est ut puto oibus nobis: ut res dant sese ita magni atq; hũiles sumus. Et uidet bellũ renouari qd nõ posset geri nisi ex libidine illius.s. iugurthæ: qa nõ posset eũ cõpellere cũ eẽt in locis inaccessabilibꝰ & natura munitis. Præterea ubi uidet certamẽ sup. fore sibi iniquũ.i. ineq̃lis cõmodi cũ hostibꝰ: qa uidet illos uinci, minori detrimẽto.i. dãno suo, hoc est hostiũ, q̃ uincere sup. cũ detrimẽto romanoꝝ, qa plus dãni haberẽt romani si uincant̃ q̃ hostes: aut melius sic hostes uinci minori detrimẽto q̃ romani eos uincere: qa cũ nihil haberet qd ꝑdat iugurtha ꝑter rudes milites plus detrimẽti facerent uictores q̃ uicti, & ideo statuit bellũ eẽ gerendũ: nõ ꝑliis neq; in acie: sed alio modo.

Itaq; in loca Numidiæ opulentissima pgit, agros uastat, castella multa & oppida temere munita, aut sine psidio capit, incēditq;, puberes iterficit, iubet alia oia militū pdæ eē. Ea formidine multi mortales Romanis dediti, obsides, frumētū, & alia q usui forēt affatim præbita sunt: ubicūq; res postulabat psidiū impositū. Quæ negocia multomagis q prælium male pugnatū ab suis regē terrebāt. Quippe cui spes ois in fuga sita erat, seq cogebat: & qui sua loca defendere nequerat, in alienis bellū gerere, tñ ex inopia, qd optimū uidebat, consiliū capit, exercitū plærūq; in iisdē locis opiri iubet, ipse cū delectis equitibus Metellū sequit nocturnis. auiisq; itineribus ignoratus. Romanos palantes repēte aggredit, eoꝝ plæriq; inermes cadūt, multi capiuntur, nemo oium intactus pfugit, & Nūidæ priusq subueniret, sicuti iussi erāt, in pximos colles discedūt. Interi romæ gaudiū ingēs ortū est, cognitis Metelli reb⁹, ut se exercitūq; more maioꝝ gereret: ut in aduerso loco tñ uictor fuisset, uirtute hostium agro potiret. Iugurthā magnificū. ex Auli secordia, quod spem salutis in solitudine, aut fuga coegisset habere. Itaq; senatus ob ea fœliciter acta. diis immortalibus

IOAN. CHRI. ¶ ITA q; in loca. Ecce sicut alio mō bellū gerit Metellus. ¶ Temere munita. i. male munita, nā temere multa signāt aliqñ temere sine cā signat. Vir. Haud temere ē cōclamat ab aggere uolēs, aliqñ signat fortu, aliqñ male: ut hoc loco: aliqñ iprouide. ¶ Temere munita. i. mœnib⁹: & fossa & agere. ¶ Sine psidio: sine custodia militū. ¶ Puberes iterficit: ætatē bello & armis opportunā: & idoneā. ¶ Affati, abūdāter. ¶ Regē ter. i. alienabāt: qa multo plures ppli defecerunt a rege pp uastationē hostilē q pp pliū. ¶ Quippe ordo ē quippe p qa, ille iugurtha: cui ois spes & salus erat sita, in fuga: cogebat seq: & ille q nequerat defendere sua loca cogebat gerere bellū in alienis. s. locis. ¶ Ois spes in fuga sita erat. i. posita, qa iugurtha non hēbat spē salutis, nisi in fuga: & tñ cogebat seq Metellū: ut eū a uastatione & depopulatione phiberet: si posset: qa per hmōi uastationē multos pplos a se deficere uidebat. ¶ Tñ ex īopia. qd optimū uidebat cōsiliū capit. Modus dicēdi apud Salu. celeberrim⁹. Ex copia reꝝ cōsiliū capit. & ecōtrario. Ex inopia cōsiliū capit. Ex copia reꝝ cōsiliū capit, cui opportunitas: & facultas: & occasio dat ad deliberādū: ecōtrario ex inopia cōsiliū capit: q non ex multis: sed ex paucis, qd optimū u: delegit: atq; decernit: unde inferius cū Mauri & Getuli ex iprouiso romanos inuasissent, atq; ordinib⁹ pturbatis: cū nox esset: acrius instarēt. Tū Marius (inqt) ex copia reꝝ cōsiliū trahit. ¶ Tps nō dabat, sed copia rerū ad deliberādū. ¶ Exercitū plærūq;. Ecce cōsiliū iugurthæ: maiorē ptē exercitus, ibi expectare iubet, ubi ipsum exercitum cōgregauerat: ipse uero cū electis militib⁹ Metellū sequit: & statim Romanos inopinātes aggredit multos iterficit: multosq; capit. ¶ In uisdē locis: ubi erat. ¶ Opiri: expectare. ¶ Nocturnis & auiis itinerib⁹ ignoratus. i. incognitus: qa inter nocturno tpe faciebat: & p loca inuia: neq;. n. uias aut semitas tenebat, sed p loca q erant sine uia pficiscebat. ¶ Auius dr sine uia. ¶ Etiā Numidæ. Numidæ cū romanos, q ex castris remere: & effuse uagabant: confecissent anteq ex castris auxiliū romanis afferret: in colles pxios tuti se receperūt. ¶ Ex castris. s. romanoꝝ. ¶ Subueniret. s. his: quos inuaserāt Numidæ. ¶ Interi postq narrauit ea: quæ gesta sunt a Metello in Numidia, dicit quēadmodū ro. magnū gaudiū ortū sit: postq cognitū ē, quēadmodū Metellus se & exercitū regeret, & quēadmodū in loco iniquo & aduerso uictoriā habuisset: & agrū hostiū in ptātē suā redegisset. ¶ Cognitis Metel. re. uidelicet his reb⁹ cognitis: q sequunt. ¶ Se & exer. gereret. i. regeret, & gubernaret. ¶ In aduerso lo. i. l loco iniquo: & sibi ad pugnādū icōmodo: atq; cōtrario. Nā iugur. locū meliorē & magis cō modū hēbat: uidelicet collē mōtis: & quū eēt i plano. ¶ Hostiū ag. po. p oia suo audit: ut. i. quēadmodū, uel qlr, ut sit sensus: ingēs gaudiū ē ortū Ro. postq ē cognitū: quēadmodū Metel. se & exercitū gereret, & quēadmodū uictoriā hret i loco aduerso: & quēadmodū potiret agro hostiū: & quēadmodū coegisset iugur. hre spē sa. in soli. & fuga. ¶ Auli secor. i. ignauia Auli, quē plio uicerat: ut supra uisum ē. ¶ Spē salu in solitu. & fuga: qa iugurtha aliter se saluare nō potuisset: nisi in solitudies fugisset.

Ex copia cōsiliū cape. Ex inopia cōsiliū cape.

Auius.

ASCE. ¶ ITA q. i. & ita pgit in loca opu ētissima numidiæ, & uastat agros & capit & incēdit multa castella & oppida munita temere. i. incōsulte: aut sup. existētia sine psidio. i. custodia & defensiōe militū: & iterficit puberes. i. oēs belli potētes: & iubet oia alia eē pdæ. i. ad pdā militū. ¶ Multi mortales. s. nūidæ: dediti sunt romanis: ea formidine. i. pp ter eā formidinē: & obsides. i. uiri potētes ob fidē seruādā apud aduersariū sessuri, frumētū & alia q forēt usui sunt pbita a numidis romano exercitui: affatim. i. abūde, & psidiū. i. custodia & defensio oppidoꝝ p milites romanos, est ipositū a metello ubicūq; res. i. cōmoditas postulabat. ¶ Quæ negocia terrebāt multomagis regē. s. iugurthā, q pliū male pugnatū ab suis. s. militib⁹ & subditis. ¶ Quippe. i. qa ipse cui ois spes erat, sita. i. posita & collocata in fuga: cogebat seq. s. exercitū deuastatorē: & is q nequerat defendere loca sua, q defendēda accepat, cogebat gerere bellū in alienis. i. nō a se delectis ad pugnā locis: tñ. i. nihilomin⁹ qq sic cogebat & angustiabat, tñ capit cōsiliū quod uidebat optimū, ex inopia. i. scdm q erat inops cōsilii qa & auxilii. iubet exercitū plærūq;. i. plurimū aut fere totū, opiri. i. expectare reditū suū i iisdē locis. s. i qb⁹ eū instituerat: ipse sequit cū militib⁹ delectis. i. de plurib⁹ ad expeditionē illā lectis itinerib⁹. i. pfectiōib⁹ & gressib⁹, nocturnis. i. noctu factis, & auiis. i. p auia. i. loca nō hñtia uias stratas, & ipse ignorat⁹. s. adesse: aggredit. i. iuadit repēte. i. illico & ex iprouiso romanos palātes. i. oberrātes & huc illuc sine ordine cursitātes ad pdas auertēdas, & plærīq; eoꝝ. s. romanoꝝ: cadūt iermes. i. qa sine armis cōtra pec⁹ nō cōtra milites exierāt: multi capiunt, & nemo oim pfugit. i. porro fugit ita q euaserit intactus. i. nō peussus: & nūidæ. i. delecti illi milites discedūt in pxios colles: sicut erāt iussi. s. ab iugurtha latēre i insidiis, priusq subueniret. s. a cæteris romanis. ¶ Interi romæ. Cōmemorat q lætitia excepta sit Romæ fama metelli. In q re licebit aiaduertere leuitatē ppli. ubi mario ad cōsulatū euecto odia in metellū cōuertēt. dicit autē hoc loco sic. ¶ Interim. i. interea dū supradicta fierēt in Numidia: ingēs. i. ualde magnū gaudiū ē ortū romæ cognitis rebus metelli, ut. i. qualiter: gereret. i. exerceret se & exercitus more maioꝝ. i. priscoꝝ imperatoꝝ. & ut. i. qualiter, qq fuisset loco aduerso. i. contrario ut uisum est, ipse tñ uictor uirtute. i. per uirtutē, potiret agro hostium ipsis depulsis. ¶ Ex q metellus coegisset iugurthā magnifi. ū. s. habitū prius ex secordia. i. pusillanimitate & ignauia: auli. s. fris albini hre. s. mō, spē salutis. i. solitudine & fuga. ¶ Itaq. i. & ita senatus decernere. i. decernebat & indicere faciebat diis imortalib⁹.

¶ SVPPLICIA

SVPPLICIA: decernere. Senat⁹ decreuit: ut supplicatiões diis imortalib⁹ fierēt, ob fœliciter gesta Metelli. ¶ Supplicia, at tamen antiq supplicatiões dixerūt: hac de cā: maiores ob paupertatē, aut ex collatiōe sacrificabāt, aut certe de bonis eoꝝ: q̄ dānati erāt. Vñ supplicia dicebant supplicatiões, q̄ erāt de bonis eoꝝ: q supplicia passi fuerāt: hic ēt sacrū, & ueneirabile: & execrādū itelligim⁹, qa sacræ res de bonis execrādoꝝ fiebāt. Supplicatiões aūt sunt: q̄s nūc uulgo pcessiões appellāt. ¶ Decernere. i. decernebat. Et h̄ more suo infinitiuos pōit p p̄teritis impfectus idicatiuoꝝ. ¶ Meminisse post gloriā inuidiā seq. Meminerat Metellus: ita euenire solere, ut post gloriā sequat̄ inuidia. ¶ Quo. i. q̄to. ¶ Anxi⁹. i. sollicit⁹. Quāto magis clarus erat: tāto magis cauebat hostē ne forte aliqd offenderet: & post habitā uictoriā p isolētiā atq; iprudētiā aliq̄ cladē acciperet: nā post gloriā sequit̄ inuidia: siqd offensum ē, & iō anxius erat, & cauebāt. ¶ Neq; post isidias iugurthæ. Insidias dicit p q̄s iugurtha romanos palātes aggressus ptē eoꝝ occidit, ptē corrupit: neminē eoꝝ itactū abire pmisit: ut pauloāte mōstrauit. ¶ Effuso. i. sine ordine sparso. ¶ Frumēto. s. ad usum hoim. ¶ Pabulo, ad usū equoꝝ. ¶ Vbi. i. qñ. ¶ Presidiū. i. custodiā. ¶ Agitabāt. i. agebāt. ¶ Exercitus, exercitū in duas ptes diuiserat: ptē ipse metellus, ptē Marius ducebat. ¶ Sed igne: regionē uniuersam igne populatiōibusq; uastabat: sed magis igne. ¶ Fuga. s. Numidaru. ¶ Diuisi agebāt. i. habitabant, siue erant. ¶ Agere multa signat: agere. n. signat ēē: ut attestat̄. Virgi. Getulis agere si syrtib⁹ exul. agere significat dicere, ut inqt Terē. in Adelphis. Sed ē ne ipse: de quo agebā: agere signat psequi. Virg. in q̄rto. Pastor agens telis: agere fugare. Vir. in geor. Et mēbris agit atra uenena: agere rotare. Virgil. Ipse tibi adducta circū caput egit habena: agere: itēdere ingrere: iuestigare: ut Virg. in Bucol. Id qd imago & ta. li. me. uoluto, agere: urgere: impellere. Tulius in Verrē. Agūt eū p̄cipitē poenæ ciuium romanoꝝ: agere: pficere. Virg. Hic actus opere exequit̄ pcepta sibyllæ: actū. i. appulsum. Virgi. Siue errore uiæ: seu tēpestatib⁹ acti: actū. i. infixum. Virgi. Sed uirib⁹ ensis adactus. Trāsegit costas, actū: coactū: territū. Virgil. Prodigiis acti cœlestib⁹ ossa piabāt, actū. i. admotū. Virg. Accelerāt acta pariter testudie uolsci: agere, ut ait. Festus Popeius ē aū sepellire: agere: iurgari: ut dicimus: agit cū eo furti, aliqñ repētere ut gr̄as ago: mō uerbis idicare ut cūm ago: agere ēt scœnici dñr cū gestu & uultu aliēas psonas imitant. i quā significatione Tul. i eplā q̄dā ad Celiū dic. Egit oēs illos adolescentes. i. gestu & uultu imitat⁹ sū. ¶ Per colles. Iugur. qa nūero & uirib⁹ par nō erat, p loca tuta seq̄bat̄ metel. ¶ Qua subaudit̄ ea pte corrūpebat pabulū, & fōtes aq̄ꝝ: q̄ pte audierat hostē uēturū, ut arte fatigaret Metel. cui par uirib⁹ ēē nō poterat. ¶ Pabulū corrūpe: pabulū corrūpebat: ul igne: ul ueneno. ¶ Fōtes ueneno īficiebat. ¶ Aliis post aliis: mitabat̄ aliis postea aliis. ¶ Mitari. i. mitabat̄, ñ equētatiuo usus ē: qa h̄ sæpe faciebat. Ab icœp. reti. ut phiberet ro. a deuastatiōe agri. ¶ Ro. imp. Metel. ut Iugur. ad p̄liū cogeret, statuit oppu. q̄dā urbē noie zamā, existimans Iugur. laturū auxiliū urbi, atq; ita ex necessitate ad p̄liū ēē uēturū. ¶ Arcē. reg. i. munimētū: & tutamē regni. ¶ Laborātib⁹ suis. i. in necessitate positis.

supplicia decernere. Ciuitas antea trepida & sollicita: de belli euētu læta agere lætitiā. Fama de metello p̄clara esse. Igit̄ eo intētior metellus ad uictoriā uti oibus modis festinare, cauere tñ, nec ubi hosti opportunus fieret meminisse post gloriā, iuidiā seq: ita quo clarior, eo magis anxius erat neq; post insidias Iugurthæ, effuso exercitu p̄danti, sed ubi frumēto, aut pabulo op⁹ erat, cohortes cū oī eqtatu p̄sidiū agebāt. Exercit⁹ ptē ipse: reliquos marius ducebat, sed igne magis q̄ p̄da ager uastabat̄, duobus locis, aut lōge iter se castra faciebāt, ut ubi opus erat, cuncti aderāt. Cæteꝝ quo fuga atq; formido latius cresceret: diuersi agebāt. Eo tpe iugurtha p colles seq, tēpus aut locū pugnæ q̄rere, q̄ uēturū hostē audierat, pabulū, aut aquaꝝ fontes: quorū pœnuria erat corrūpere. mō se metello, interdū mario oñdere, postremo in agmine tētare, ac statim i colles regredi. Rursus aliis post aliis minitari, neq; p̄liū facere neq; otiū pati. Tñmō hostē ab icœpto retinere. Romanus impator, ubi se dolis fatigari uidet, neq; ab hoste copiā pugnādi fieri, urbē magnā, & in ea pte, q̄ sita erat, arcē quandā Regni noie zamā statuit oppugnare, ratus id qd negociū poscebat. Iugurthā laborātibus suis auxilio uēturū, ibiq; p̄liū fore. At ille q̄ parabant

SVPPLICIA. i. supplicatiões, q̄s nos rogatiões & pcessiões uocam⁹. ob ea acta fœliciter. ¶ Ciuitas. i. multitudo ciuiū. trepida. i. sollicita ātea de euētu belli, agere. i. agebat læta. i. res lętas aut exitus læta agere. i. uiuebat. Fama ēē. i. erat p̄clara de metel. sed cōuenienter subaudias cœpit. Igit̄ metell⁹ itellecta fama sua, itentior eo. i. ppea ad uictoriā: niti. i. nitebat̄ oib⁹ modis, & festiare. i. festiabat, tñ cauere. i. cauebat, necubi. i. ne alicubi fieret hosti opportun⁹. s. ad isidias explendas. ¶ Memisse. i. mēor erat, iuidiā seq post glo. ita erat eo mag. anx. quo. i. q̄to erat clarior. ¶ Neq; p̄dari. i. p̄dabat̄ exercitu effuso p excursiōes i agrū nūidicū: post isidias iugur. q plimos p̄dātes itercepat. Sed ubi erat op⁹ fru. aut pa. s. equorū & iumētoꝝ, cohortes agebāt p̄sidiū. i. custodiā militū frumētatū, cū oī eqtatu. Ipse ducebat ptē exercit⁹, mari⁹ ducebat reliquos, sed ager uastabat̄ magis igne. i. cōbustiōe tugurioꝝ q̄ p̄da. i. dep̄datiōe. & ipsi ductores. Metel. & mari⁹ faciebāt castra. i. castrametati sūt duob⁹ locis haud lōge. i. paꝝ distātib⁹ iter se. ¶ Vbi erat opus ui. aderāt cūcti. s. utriusq; exercit⁹: cæteꝝ. i. sed agebāt. s. excursiōes suas diuisi. s. i diuisa loca: quo. hoc ē iō ut fuga. s. agrestiū & formido cresceret latius. Iugu. seq. i. seq̄bat̄ eo tpe p colles. i. mōticulos. & q̄rere. i. q̄rebat tps aut locū. s. aptū pugnæ: & corrūpe. i. corrūpebat sup. ea pte q̄ audierat hostē. s. metellū cū suis uenturū pabulū & fōtes aq̄rū. quoꝝ fōtiū pœnuria. i. difficultas iueniēdoꝝ erat. s. illic. oñdere. i. oñdebat se mō. i. iterdū, metel. & iterdū Ma. postreo tētare. i. tētabat. i. lacessebat: eos i agmie. ac regredi. i. regrediebat̄ stati i colles. ¶ Rursus h̄ ē & iterū, minitari. i. mitabat̄ aliis, hoc ē aliqb⁹: & post aliis. ¶ Neq; facer̄. i. faciebat p̄liū: neq; pati. i. patiebat̄ ociū. tñmō retinere. i. retiebat hostē ab icœpto. ¶ Ro. ipa. Postq̄ metel. sibi copiā pugnādi cū iugur. ipsi⁹ calliditate negarā uidet, ad expugnationē zamæ oppidi i nūidia fortissimi tēdit: de q̄ re dic̄ author sic. ¶ Impa. ro. s. metel. ubi. i. postq̄ uidet. i. cōsiderat se fatigari dolis. s. Iugur. neq; copiā pugnā. fieri ab hoste. s. iugur. & exercitu ei⁹: statuit. i. cōstituit, oppugnare. i. debellare, urbē magnā & arcē. i. pncipale munimētū regni: i ea pte q̄ erat sita. i. posita (ubi impiti dicūt situata) zamā noie. i. sic nolatā, ratus. i. arbitrās (id qd negociū poscebat. i. postulabat) iugurthā uēturꝝ suis laborātib⁹. i. piclitātib⁹: auxilio. i. i auxiliū et p̄liū fore, ibi. i. tūc cū auxilio uēiret. ¶ At. i. sed. ille. s. iugurtha.

IOAN. CHRI. Supplicia Sacrum

Agere quot significata habet Virgil. Teren. Virgi.

Tulius.

Festus

Tulius:

ASCE.

IOAN. CHRIS. ¶ PERFVGIS: perfugæ: sicut transfugæ dicuntur: qui de uno exercitu ad alium fugiunt. ¶ Edoctus Iugurtha intellexit ex his: qui fugiebant de exercitu metelli ad se: quẽadmodum Metellus decreuit oppugnare zamam urbem, quæ erat arx & munimentum regni in ea parte: ubi posita erat. Nam illa urbe stante incolumi, totum regnum erat incolume: ergo cũ hoc intellexisset Iugurtha zamã priusq̃ metellus contendit, & zamẽses hortatus est: ut mœnia defenderent: eisq; ad auxilium perfugas tradidit. Nam hoc genus hominum stabilissimum est; atq; firmissimum: deinde pollicetur se breui cum exercitu illuc uenturũ. ¶ Quod genus: scilicet hominum perfugarum. ¶ Quia fallere nequibat, ne in manus eorum ueniret: a quibus fugerãt. ¶ Ac post paulo: ordo est. Iugurtha paulopost cognoscit Marium esse missum Siccam ex itinere frumentatum cum paucis equitibus. Metellus zamam proficiscitur ad eam oppugnandam: idest inter eundum Marium legatum: cum paucis equitibus misit Siccam, ut ex ea ciuitate frumenta ad exercitum conueheret. Iugurtha cum hoc per exploratores intellexisset, statim cũ electis equitibus noctu Siccam peruenit. Et cũ Marius egrederetur iam ex urbe Sicca Iugurtha se opponens in portis pugnam fecit. Et alta uoce ciues Siccenses hortatur: ut a tergo Marium inuadant: qđ si fecerint, & se in regno, & illos in libertate perpetua futuros dicebat. ¶ Frumentatum: idest ad frumenta coemenda, & cõuehenda ad exercitum. ¶ Siccam est ciuitas: quæ prima a rege ad Metellũ defecerat, quando uictus est prælio. ¶ Fortunam, subaudi dicebat. ¶ Aetatem acturos. idest uicturos. ¶ At ni. Quamuis Siccenses pauloante a rege ad Metellum defecissent: tamen propter instabilitatem gentis, rursus a Metello ad regem defecissent & Marium inuasissent: nisi ipse Marius propere se de ciuitate signis illatis eripuisset. ¶ Ni: idest nisi. ¶ Signa inferre properauisset, idest accelerasset signa contra ferre. Nam inferre signa: est signa cõtra hostem ferre, ut cum eo prælio contẽdat. Marius igitur signa contra Iugurtham qui se in portis opposuerat: tulit: & repulso Iugurtha per uim euasit. ¶ Euadere, idest exire, egredi, euadere: nũc nõ significat ascẽdere: sed p obstãtia trãsire. Nã Iugurtha obstabat in portis. ¶ Tãta mobilitate. i. mutabilitate. Nã Nũidæ mutabiles sũt. ¶ Sed milites: qm̃ milites Iugurthini paulisp sustinuerũt impetũ marii egrediẽtis: sed postea cũ Marius maiore ui eos p̃meret, i fugã cõuersi sũt paucis amissis. ¶ Id oppi. zamæ urbis sitũ describit. ¶ In cã. i. i plano: nõ in mõte. ¶ Quã natu. qa nec mõte, nec flumie, nec aliq̃ re naturali munitũ ẽ oppidũ illud: sed ope. ¶ Circũuenit. i. circũdat.

a pfugis edoctus magnis itinerib⁹ Metellũ anteuenit: oppidanos hortat̃, mœnia defendãt additis auxilio pfugis, qđ genus ex copiis regis, qa fallere neqbat, fortissimũ erat. Præterea pollicet̃ in tpe semet cũ exercitu affore. Ita cõpositis rebus in loca quã maxie occulta descẽdit: ac post paulo cognoscit ex itinere Mariũ frumẽtatũ cũ paucis cohortibus Siccã missum, qđ oppidũ primũ oium post malam pugnã ab rege defecerat. Eo cũ delectis eqtibus pgit noctu, & iã egrediẽtibus Romanis in porta pugnã facit. Simul magna uoce Siccenses hortatur: uti cohortes a tergo circũueniant, fortunã illis præclari facinoris casum dare, si id fecerint, postea sese in regno, illos in libertate sine metu, ac terrore ætatẽ acturos. At ni Marius signa inferre, atq; euadere oppido celeriter pperauisset pfecto cũcti, aut magna ps eo⁊ Siccẽsiũ fidẽ mutauissent. Tanta. n. mobilitate sese numidæ gerunt. Sed milites Iugurthini paulisp a rege sustentati, postq̃ maiore ui hostes urgent, paucis amissis pfugi discedũt. Marius ad zamã puenit, id oppidũ in cãpo sitũ magis ope q̃ natura munitũ erat: nulli⁹ idoneæ rei egẽs: armis uirisq; opulẽtũ, Igit̃ metell⁹ p tpe, atq; loco paratis reb⁹: cuncta mœnia exercitu circũuẽit. Legatis ipat ubi qsq; curaret.

ASCE. ¶ EDOCTVS a pfugis. i. ab eis q relictis romanis ad se fugerãt: ea q̃ pabant a metello. ãuenit metellũ magnis itinerib⁹. i. faciẽdo magna itinera, hoc ẽ qđ uulgo dicũt magnas dietas: & hortat̃ oppidanos. s. zamẽses, ut sup. defendant mœnia: & hoc pfugis additis auxilio. i. ad auxiliũ oppidano⁊: qđ genus. s. militũ erat fortissimũ ex copiis. i. exercitu regis, qa neqbat fallere. i. decipe regẽ, eo q apđ Ro. summo odio hẽbant pp defectionẽ & pfugiũ. ¶ Præterea. i. insup: pollicet̃, semet affore. i. affuturũ: in tpe. i. satis tẽpestiue. cũ exercitu, & descẽdit ab oppido, reb⁹ cõpositis. i. cõstitutis ita, ut dictũ est, in loca q̃ maxie. i. summope occulta: ac cognoscit paulopost, mariũ. s. legatũ cũ paucis cohortibus missum. s. ab impatore metello, ex itinere. i. pfectiõe. hoc ẽ dũ pficiscerent: zamã, siccã. i. ad illud oppidũ sub romanis exñs frumẽtatũ. i. ad frumẽtũ colligẽdũ p exercitu: qđ oppidũ defecerat ab rege. i. dereliq̃rat ptes regis, pmũ oim. s. oppido⁊: post pugnã pugnatã male ab rege. ¶ Et ita Iugurtha pgit eo. i. ad id oppidũ siccã: cũ eqtibus delectis. i. exquisitis & ad hoc de multis lectis, & facit iam pugnã in porta: romanis egrediẽtibus. i. qñ egredi cũ frumento uellent. & hortat̃ simul magna uoce siccẽses, uti. i. ut circũueniant. i. opprimant a tergo cohortes. s. romanas. & sup. hortando dicit: fortunã hoc est incertũ & non optatũ euentũ, dare illis casum. i. occasionẽ præclari facinoris. s. faciẽdi & dicit si ipsi fecerint, id. i. si Romanos circũuenerint sese. i. seipm ẽẽ acturũ sup. ætatẽ in regno. s. suo. sine metu, & illos acturos ætatẽ in libertate. ¶ At ni. i. nisi marius pperauisset, inferre signa. s. militaria: hoc ẽ uexilla: cõtra Iugurthã instãtẽ in portis: ac euadere. i. exire p medios hostes: oppido. s. siccẽsi, pfecto. i. reuera, cũcti. i. siccẽses: aut magna ps siccensiũ: mutauissent fidẽ. i. occiso mario cũ militib⁹ eius ad Iugurthã pfugissent. ¶ Tãta hoc est tã uehemẽter magna mobilitate, gerũt. i. hñt se numidæ. ¶ Sed milites Iugurthini sustẽtati ne fugerẽt paulisp a rege. s. Iugurtha: postq̃ hostes. s. romani: urgẽt eos, maiore ui. i. impetu uiolẽto: discedũt pfugi. i. pfugiẽtes, paucis amissis. i. occisis. ¶ Marius uictor. s. effectus. puenit ad zamã. (Vbi notãdũ q

ad zamã ppriis loco⁊ minoꝝ interdũ sine uitio addit̃ p̃positio ut hic ad zamã) Id oppidũ. s. zama nole: sitũ. i. cõstitutũ & locatũ in cãpo. i. loco capaci & plano, erat munitũ magis ope. s. manuali aut humano, q̃ natura. i. ex naturali situ nulli⁹. i. nõ ullius nõ egens ullius rei idoneæ. s. ad bellũ sustinendũ, quia opulentũ hoc est potens armis & uiris. ¶ Igitur (hic cõtinuatiua est uox. aut quia iam marius aduenerat) metellus circũuenit hoc est obsidet cuncta mœnia. i. simul tota: & hoc rebus paratis pro tpe atq; loco. i. ut tps & locus poscebant. ¶ Et imperat legatis hoc est ad hoc missis ut ex imperio consulis eius officio fungerentur. significat imperando: ubi quisq. s. eorum curaret. s. rem bene gerere in oppugnationem oppidi: deniq. i. tandem omnibus rebus paratis ingens clamor. s. assilientium oritur undiq;.

¶ DENIQ signo, incipit oppugnare zamã. ¶ Infensi irati: infensus, proprie est plusq̃ inimicus. ¶ Glande, uidelicet fun dis: glandis est plũbũ in modicũ formatũ: quod funda iacit. ¶ Modo mur. suffodere: aliq̃n mur suffodiebat aliq̃n scalis mur ascẽdere conabant & cupiebant pliari manib⁹. ¶ Sudes, sudes dicebant fustes acuti: & pusti: qbus utebant in bello Vir. Subdibus ue præustis. ¶ Pila: pilũ pprie telũ R o. ¶ Sed nec illos qdem: ita quidẽ uulnerabant: q iuxta pugnabant, & muros ascendere conabantur. sed & q procul manebant ab oppidanis uulnerabant iaculis: aut tormentis: aut mani bus missis. Sed nec illos quidẽ. qui pcul manserãt: timor animi satis munierat. Qui timidi sunt a plio pcul manent, & ita eo timore sunt tuti: & muniti: qa timor facit: ne se piculo exponãt. Sed in expugnatione zamæ: qui propter timorem procul a mœnibus stabãt non tamen eo timore satis erant muniti & tecti sed iaculis uulnerabant tormentis uel manibus missis. ¶ Tormentis, omnis machina qua aliqd ui emittitur, dicebatur tormentũ: sicut nunc uul go ballistę & bombardæ uocãt sed ballista apud antiquos aliud erat, bombarda, nec nomine: nec re erat apud antiquos. ¶ Pari periculo. Bõi atq ignaui erant pari periculo: sed erãt impari fama boni. i. strennui in muris pugnabant insigni glo ria & fama: ignaui procul a mœnibus stabant cũ dedecore, & tamẽ utriq uulnerabantur, ergo pe riculum erat par, sed fama & gloria erat dispar. ¶ Dum apud zamam. Metellus nõ lõge a zama castra locauerat: & ut moris est: fossa ualloq mu nierat. Deinde ipse cum exercitu ex castris egres sus est ad oppugnandã zamam: relictis militib⁹ in præsidio qui castra custodirent. Præsidiũ autẽ semper extra castra tenebat: sed milites qui in p̃ sidio erant remissi fuerant in castra. cũ eo tẽpore nihil mali a iugurtha timerent imminere. Et dũ ecce Romani nil timent, iugurtha ex improuiso adest portas castrorum irrumpit. Atq ita Romani, qui in castris erant. inopinato metu perculsi alii fugiunt, alii arma capiunt: multi uulnerantur multi occiduntur. ¶ Portam. scilicet castro rum. Nam castra ita muniuntur, ut portas habeant, quæ claudantur & apiant. ¶ Nostri. s. Roma. ¶ Pro moribus: pro qualitate morum, nam qui strẽnui erant: arma capiebant. & pugnabant, qui uero ignaui fugiebant.

IOAN. CHRI. Glans Sudes Pilum Tormẽtum Ballistæ Bõbardæ

Deniq signo dato, undiq simul clamor ingẽs orit: neq ea res Numidas terret, infensi intentiq sine tumultu manent: plium incipit. Romani pro ingenio quisquis pars eminus glande: aut lapidibus pugnare, alii inuadere, ac mur modo suffodere, modo scalis aggredi, cupere plium manibus fa cere. Cõtra ea oppidani in pximos saxa uoluere, sudes, pi la, præterea pice & sulphure tædam mixtam ardenti mit tere. Sed nec illos qui procul mãserãt timor animi satis mu niuerat. Nam plærosq iacula, tormẽtis, aut manibus missa q̃ accerrime uulnerabãt. Pariq piculo, sed fama longe im pari, boni atq ignaui erãt. Dũ apud zamã sic certat. Iugur. ex iprouiso castra hostiũ cũ magna manu inadit, remissis, q i psidio erãt: & oia magis q̃ pliũ expectãtib⁹, portã irrũpit At nři repẽtino metu pculsi sibi qsq p morib⁹ cõsulũt, alii fugere, alii arma cape, magna ps uulnerati, aut occisi sunt.

¶ SIGNO scilicet inuadendi dato: scilicet iussu imperatoris, neq ea res: idest tantus clamor & insultus, terret Numi das: quia iam admoniti fuerant ab iugurtha, sed ipsi manent infensi, idest multum offensi: & irati: aut ut non obticen tes, & intenti sine tumultu, præliũ incipitur, scilicet ab Romanis. ¶ Romani supple cœperũt pugnare: aut pugnare idest pugnabant quisq pro ingenio hoc est natura sua pars idest ipsi partim pugnabãt eminus hoc ẽ de longe: glãde: scilicet plumbea e funda proiecta, aut lapidibus, alii inuadere idest inuadebant, ac suffodere hoc est suffodebant ut euerterent aut per cuniculos ingrederentur. modo murum: & aggredi: idest aggrediebantur modo scalis. & cupere: idest cupiebãt facere prælium, manibus scilicet confertis. ¶ Oppidani uoluere: idest uoluebant: contra ea quæ faciebant Romani: qua si dicat ex opposito se & oppidum defendentes: saxa idest magnos lapides. in proximos: scilicet muris, & mittere id est mittebant sudes, idest stipites acutos, pila, idest tæla oblonga quibus Romani proprie utuntur. sed poterant illic esse pila: quia ut dictum est perfugas auxilio & præsidio zamensibus reliquerat iugurtha præterea idest insuper mittere id est mittebant: tædam idest facem resinosam: qua plurimi pro candelis ac lucernis etiam hodie utuntur, unde tædæ arbo res pro facibus ac flammis nuptialibus ponuntur. ut æneiuii. Si non pertesum thalami tædæq fuisset: mixtam idest illi tam pice & sulphure ardenti. ¶ Sed nec timor animi munierat satis illos scilicet Romanorum militum, qui manserant procul idest longius ab oppido: solent enim meticulosi longius a prælio agere: uerum maius sæpe periculum est in ul timis quãm primis. Probat quomodo timor eos non muniuerat. dicens. ¶ Nam iacula idest quæcunq iaci possunt si ue sint sagittæ, siue saxa siue quæcunq alia (unde pœnuria uocabuli utimur iaculari pro proiicere quamlibet rem, unde etiam fulmen iaculari dicitur æneí. i. ipsa iouis rapidum iaculata e nubibus ignem) emissa tormentis idest machinis ui extorquentibus (ut erant tunc ballistæ, dictæ a βαλλειν, quod est mitto, sagitto, uulnero. Nec sunt ballistæ tantum ar cus pedales: sed quæcunq tormenta longe emittentia. Bombardæ autem quæ nunc dicuntur q cum bombo. idest soni tu & ardore globos emittant. tũc non erant inuentæ) aut manibus scilicet oppidanorum uulnerabant plærosq scilicet Romanorum longe stantium & ita boni hoc est gnaui & ignaui erant supple. in pari idest æquali periculo, sed fama im pari idest dissimili. ¶ Dum apud. Prosequitur reliquam oppugnationem zamæ commemorans ut illi iugurtha suppe tias tulerit: ac dicens. ¶ Dum certamẽ fit apud zamam idest oppidum illud Numidiæ. iugurtha inuadit cum magna ma nu hoc est multitudine militum castra hostium scilicet Romanorum: ex improuiso. idest ipsis Romanis non prouidẽ tibus (& hoc remissis scilicet ad castra iugurthina protegenda, iis supple qui erãt in præsidio: scilicet oppidorum, aut po tius: iis qui erant prius in præsidio oppidorum remissis idest iterum in exercitum iugurthæ ad Romanos oppugnan dos missis: potius enim uidetur uoluisse Romanos reprimere ab oppugatione: quam castra sua defendere quæ in lo cis inaccessibilibus fere habebat. sed potissimum dicemus sic.) & irrumpit portam scilicet castrorum: & hoc remissis, id est remisse agentibus & quietis ac minime sollicitis, iis scilicet Romanis qui scilicet derelicti a Metello, erãt in præsidio hoc est protectione castrorum, & expectantibus magis omnia scilicet quæ euenire possint: quam prælium, cum exerci tus potissima pars ad oppugnationem oppidi intenta esset. ¶ At idest sed nostri scilicet milites qui in præsidio erãt per culsi repentino metu, consulunt. pro moribus. idest ut ex more fit prospiciunt quisq sibi, alii fugere idest fugiebant: alii capere idest capiebant arma: & magna pars idest ipsi pro magna parte sunt uulnerati aut occisi.

ASCE. Tæda Iaculor Ballistæ Bõbardæ

IOAN. CHRI. ¶CAETERVM. Dicit ex oībus inuĕtos fuisse tātūmō. xl. qui uere Ro. fuerunt. hi collecti. i. unū locū paulo altiorē occupauerūt: nec inde pelli potuerūt. ¶ Locū cœpe pau. edi. q̄ alii. i. locū occupauerūt paulo altiorē: q̄ erant alia loca uel occupauerūt: locū altiorē q̄ alii. s. occupauerūt. ¶ Quiuere. i. potuerūt. ¶ Remittere. p remittebāt tæla i hostē. q̄ in se ab ipso hoste mittebāt. ¶ Pauci in plu. minus frustrari. p frustrabāt: quū pauci in plures tæla remitterēt nō frustrabāt. i. tæla frustra nō remittebāt. Nā qūo hostes numero plures eēnt uehemētius aliquē asseq̄bant: & tælo eos acriter cōficiebāt. ¶ Sin. i. sed si ppius magis ppe, ac si diceret. Ita qdē pugnabāt eminus: sed si hostes cominus accessissent: tūc Ro. multo magis uirtutē oñdebāt. ¶ Rem ge. s. apud zamā. Metellus cū maxie intētus eēt oppugnationi urbis: sensit post se tumultū hostilē. nō. n. castra longe aberāt. ¶ Tumultū. i. strepitū. ¶ A ter. uidelicet post se. ¶ Accepit. i. audiuit. ¶ Deide cō. equo expsit gestū Metelli, se ad clamorem cōuertētis. Metellus equū cōuertit. & uidit Ro. ad se fugientes. ¶ Igit, uide qūo ipator piculo puidit. Statim cū eqtatu. C. Mariū ad castra misit, & lachrymās rogauit illū ne pmitteret aliq̄ ignominiā & cōtumeliā i exercitu iā uictor: & ne hostes, iultos abire pmitteret. ¶ Ac sta. C. Mariū. s. misit. ¶ Cohortibus so. i. cū cohortibus q̄s socii po. ro. miserāt p amicitiā: q̄ erat ei cū. M. ¶ Ille. s. marius. ¶ Bre. s. tpe. ¶ At iugur. Dicit qd fecerit iug. q castra Ro. irrupat: postq̄ Marius cū equitatu supuenit iug. ex castris egredi uolebat sed munimētis impediebatur: tamen multis amissis euasit: & se in loca tuta recepit. ¶ Munimento. s. castro. s. uallo & fossa. ¶ Sup. ecce quomodo uallo castra erāt munita. in angusthis. s. portas, multi dū p locū angustū erūpere conant sibi inuicē nocebāt. ¶ Officerent. i. nocerēt. ¶ Infecto nego. qa urbē expugnare nō potuit. ¶ Igit qa prima die urbē expugnare non potuerat. uel qa iugurtha castra inuaserat. deducto psidio: dū non timet Metellus cū sequēti die iterū ad oppugnādā urbē reuerteret omnē equitatū in psidio disposuit ante castra. ¶ Proca. i. ante castra. ¶ Agitari. i. esse. ¶ Trib⁹ dispartit, ut diligēter custodirēt castra. ¶ Qui i pxio: ordo est: illi qui erāt locati in pxio. paulisp territi perturbabant. ¶ Qui i pxio lo. i. positi illi q erāt magis uicini iugurthæ. i. illi quos prios iugurtha iuadēs iuenit. ¶ Perturbāt. i. dissipāt. Dicit aūt iugurthā iuasisse, nō eos q cū Metello erāt i oppugnatione urbis: sed e qatū: q i psidio castro relictus erat. Et iugurtha noua alteraq rōne istruct⁹ uenerat. Nā cū eqtib⁹ pedites miscuerat, ita ut i cōflictu ipo noua rō dimicādi ro. uehemēter pturbaret atq̄ cōfūderet.

Cæterū ex oī multitudine nō amplius quadraginta memores nominis Ro. grege facto locum cœpere, paulo q̄ alii editiorē neq̄ inde maxima ui depelli q̄uere. Sed tæla eminus missa remittere, pauci in pluribus minus frustrari si Numidæ ppius accessissent, ibiq̄ uirtutē oñdere, & eos maxima ui cædere, fūdere atq̄ fugare. Interim Metellus cū acerrime rē gereret, clamorē a tergo accepit. Deinde conuerso equo aiaduertit fugā ad se uersum fieri, q̄ res idicabat populares eē. Igit equitatū oēm ad castra ppere misit: ac statim. C. Marium cū cohortibus socio, eūq̄ lachrymās p amicitiā: pq̄ Rēp. obsecrat, ne q̄ cōtumeliā remanere in exercitu uicto re, ne ue hostes inultos abire sinat, ille breui mādata efficit. at iugurtha munimēto castro ipeditus quū alii sup uallū pcipitarent, alii in angustiis: ipsi sibi pperātes officerēt, multis amissis, in loca munita sese recipit Metellus ifecto negocio postq̄ nox aderat in castra cū exercitu reuertit. Igit postero die priusq̄ ad oppugnandū egrederet, equitatū oēm in ea parte, qua regis aduentus erat, pro castris agitare iubet, portas & pxima loca tribunis disptit, deinde ipse pgit ad oppidū, atq̄ uti supiore die, murū aggredit, interi iugurtha ex occulto repēte nostros inuadit, & q in proximo locati fuerāt, paulisper territi pturbant, tū reliq cito subueniunt.

ASCE. ¶CAETERVM. i. sed. xl. s. milites ro. nō amplius. s. eo nūero: ex oī. i. tota multitudie memores nois. i. famæ & laudis ac decoris, ro. cœpere grege. i. globo quodā facto. locū paulo editiorē. i. altiorē q̄ alii. s. cœperāt: aut q̄ alii loci eēnt: neq̄ quiuerūt depelli inde. i. ab eo loco altiore: magna ui. i. ipetu iugurthino. sed remittere. i. remittebāt tæla missa eminus. i. de lōge ab iugurthinis & ita ipsi pauci. i. cū eēnt pauci. & ita nō possent facilr tælis cōtingi. frustrari. i. frustrabāt: min⁹ in pluribus. i. remittēdo tæla in plures: sin hoc est sed si numidæ accessissent ppius oñdere. i. oñdebant uero. i. maxime, ibi. i. in cōgressu, uirtutē. s. suā & cædere. i. cædebāt, fundere. i. fundebāt, atq̄ fugare. i. fugabāt maxie eos q accesserāt ppius ¶ Interi Metellus cū gereret rē. i. oppugnationē oppidi acerrime. i. maxie strēnue et acriter: accepit clamorē a tergo. s. uenictē. ¶ Deinde equo cōuerso. s. ad clamorē aiaduertit hoc est itelligit fugā fieri ad se uersū hoc ē uersus se: sed uersus & uersum fere postponunt casuali. q̄ res. s. q ad se fugeret. indicabat. fugiētes. sup. eē pplares hoc est fautores suos aut de pplo suo. ¶ Igit ipse misit ppere. i. festināter eqtatū oēm. i. oēs eqtes ad castra. s. sua iā expugnata ac sup. mittit statim. C. Mariū cū cohortibus socio. s. eqtū quos socii po. ro. miserūt in auxiliū. & ipse lachrymās obsecrat eū p amicitiā & per rēp. ne finat. i. patiat, q̄. i. aliquā cōtumeliā remanere in exercitu uictore. s. prius. neue. i. uel ne finat hostes. i. iugurthinos abire inultos. i. ipunitos. ille. s. Marius efficit breui mādata. s. Metelli ipatoris. ¶ At iugur. &c. Prosequit reliquū euētū pugnæ docēs qūo iugurtha repulsus ac uict⁹ sit. Ordo aūt ē. ¶ At. i. sed iugurtha ipedit⁹. s. ne libere obeqtet, munimēto castro. s. ro. cū alii ex eqtib⁹ numidicis: pcipitarēt sup uallū. i. sepimētū factū ex uallis. i. stipitib⁹ grādiorib⁹: & alii pperātes. i. festinātes officerēt. i. nocerēt ipsi nedū aduersarii. sibi. s. ipsis: qa i angusthis. i. arctis meatib⁹ castro. recipit se in loca munita. s. naturali munitiōe: & hoc multis amissis. i. postq̄ mltos amiserat. Metellus postq̄ nox aderat reuertit cū exercitu i castra. s. sua: negocio. s. icœpto: isecto. i. nō pfecto: hoc ē expugnatiōe nō obtēta. ¶ Igit qa ab rege pridie eius diei circūuēti fuerāt. & ad oppugnationē reiti cōstituit. ipe postero die priusq̄ egrederet ad oppugnādū. s. oppidū. iubet oēm eqtatū agitari. i. curar res suas, aut more eo q feras agitāt obeqtar: p castris. i. aū castra sua i ea pte q̄ aduēt⁹ regis erat. i. q̄ putabat regē aduētu auxilio suo: et disptit. i. iterdiuidit portas. s. castro & loca pxia. s. port; aut aduētui regis. tribūis militū: dein pgit ad oppidū, atq̄ aggredit mur. s. oppidi: uti. i. quēadmodū sup. agressus erat die supior. i. pore. ¶ Interi. i. interea dū sic isultaret metellus cū exercitu. ¶ Iugurtha inuadit repēte ex occulto nostros. s. milites romanos & potissimum equites pro castris agitātes: & ii qui fuerāt locati. s. ab impatore: in pximo. s. loco ad insultū iugurthæ. territi paulisper. i. per paululū tpis perturbāt. i. ualde turbant, tamē reliqui. s. romani subueniunt illis perturbatis cito.

Versus / Versum

¶N Eq

¶ Neq̃ diuti⁹ Nūidiæ resistere quiſſent.i.nō potuiſſent diutius resistere. ¶ Quib⁹ ẽpeditib⁹. ¶ Freti.i.cōfiſi. Ordo ē pēdēs a ſupiori. ¶ Quib⁹.ſ.peditib⁹ illi freti nō ſeq .p ſequebanť. ¶ Deide credere.p credebāt:ſicuti ſolet fieri,in eq̃ſtri plio ¶ Sed cōcur.p cōcurrebāt eqs aduerſis:& iplicabāt ac pturbabāt aciē i eq̃ſtri plio ſolet hic modus eē pugnādi:ut eqtes hoſtē inuadāt,& poſt iprēſſionē nō terga uertāt:ſed retro paulati cedāt,niſi in prio cōcurſu hoſtē funderēt. Sed iugurtha i hoc eq̃ſtri plio aliā rōnē pugnādi ſeruauit. Nā quaſi pedites eqtib⁹ admixtos hēret: i hoſtē,cōcurrit eqs aduerſis,nec retrocedit:ſed ſecū peditibus in acies Ro.magis iferebat:atq̃ iplicabat. ¶ Cedere.i.cedebāt.i.retrocedebant & ſe retrahebāt. ¶ Ita.i.hoc mō. ¶ Expeditis pedi.i.cū peditibus expeditis. Expediti pedites:& cohortes expeditæ fere eqtatū ſequunť. Sūt.n.leues ad curſū armis grauibus nō ipediti. ¶ Ho.ſ.Ro. ¶ Pene ui.dare. Numidæ cū expeditis peditib⁹ ſuis pene Ro.uicerunt. ¶ Eodē tpe.ſ.quo iugurtha pſidiū Ro.iuaſit. ¶ Vbi qſq̃:ibi uehementiſſime certabāt:ubi legati aut tribuni perāt. ¶ Niti.p nitebať .ſ.unuſqſq̃. ¶ Oppidāi ei.q i oppido erāt. ¶ Agere.p agebāt. ¶ Oppugnaŕ.i.cōtra acriter pugnabāt. ¶ Auidius:unuſqſq̃ magis auide feriebat q̃ ſeipſū tegebat. ¶ Clamor. Deſcribit ea:q̃ in plio:& pugna acerrima euenire ſolēt. ¶ Permixt⁹.ſ.erat. ¶ Sed illi oppida.ſi forte partip a pugna ceſſabāt ſpectabāt de mœnib⁹ pliū eq̃ſtre qd iugurtha gerebat apud caſtra ro.cū pſidio ro.qd pliū pauloañ deſcripſit. Eos uti q ordo ē. Tu aiauerteres.p aiaduerteŕ potuiſſes,eos.ſ.oppidāos,mō .i.aliqñ lætos,mō.i.aliqñ pauidos,uti.p ſicut q̃q̃ res erāt iugurthę. Tu igt.uidiſſes oppidanos aliqñ lætos:aliqñ triſtes:quēadmodū in eq̃ſtri plio iugurthæ res uel aduerſæ uel pſperæ eueniebāt. Nā ſi iugurtha i plio uidebať eē ſupior:læti erāt. Si uero uici uidebaŕ:triſtes,& pauidi erāt. ¶ Vti quæq̃ res erāt iugurthæ.ſ.uel pſperæ uel aduerſæ. ¶ Ac ſicuti,& illi oppidani. ¶ Monere.p monebāt. ¶ Alii hor.p hortabanť alios. ¶ Aut ſigni.p ſignificabant manu. ¶ Aut ni.p nitebanť corporibus. ¶ Et agi.p agitabāt.ſ.corpa huc & illuc:q̃ſi uitabūdi tæla. ¶ Aut iaciētes.ſ.tæla,ſicuti audiri poſſent a ſuis aut cerni. Oppidani .p affectu & clamabāt & manus:ac corpa mouebāt,eq̃ſtre pliū ituētes,ſicuti audiri a ſuis:uidelicet a iugurtha & ab his q erāt cū eo:q plio equeſtri pugnabant cum præſidio Romanorum,ita oppidani alii alios monebant & hortabantur,tanquam ſi ita uicini eſſent.ut a pugnantibus uideri & audiri poſſent,quamuis nec audiri poſſent,nec facile uideri a pugnantibus. Aut manu ſignificare manus mouebant tanquam aliquid monerent. ¶ Niti corporibus.i.nitebantur corporibus,nam pro affectu animi corpora mouebant:& ſi uidebant Romanum iacientem tælum in Numidā.corpore uitare nitebanť,tanq̃ ſi in ſe iactum fuiſſet. Similiter ſi uidebant Numidā tælum iacientem in Romanos:ita corpus mouebant,tanq̃ ſi ipſi iacerent. IOAN. CHRI.

Neq̃ diutius Numidæ reſiſtere quiſſent:niſi pedites cū eqtibus pmixti magnā cladē in cōgreſſu facerēt, qbus illi freti,nō uti eq̃ſtri fieri plio ſolet,ſeq. Deide uero cedere,ſed aduerſis eqs cōcurrere iplicare:ac pturbare aciē. Ita cū expeditis peditibus ſuis hoſtes pene uictos dare. Eodē tpe apud zamā magna ui certabať,ubi qſq̃ legatus:aut Tribunus curabat,ibi acerrime niti,neq̃ alius ſpē in alio magis quā in ſe hr̃e. Pariterq̃ oppidani agere,oppugnaŕ,aut pare oib⁹ locis. Auidi⁹ alteri alteros ſauciare,quā ſemet tegere. Clamor pmixtus hortatiōe,lætitia,gemitu. Itē ſtrepit⁹ armoꝝ ad cælū ferri. Tæla utrinq̃ uolare. Sed illi,q mœnia defenſabāt,ubi hoſtes paululū mō pugnā remiſerāt,intēti pliū eq̃ſtre pſpectabāt eos,uti q̃q̃ res iugurthæ erāt,lætos mō,pauidos mō aiaduerteres,ac ſicuti audiri a ſuis,aut cerni poſſent,admōere alii:hortari alii,aut māu ſignāre,aut niti corpib⁹,& huc & illuc,q̃ſi uitabūdi.aut iaciētes tæla agitare.

¶ Neq̃ numidæ.i.milites iugurthini,quiſſent,i.ualuiſſent reſiſtere.ſ.ipetui ro.diutius.i.plixius ni.i.niſi pedites.ſ.iugurthini callide ab eo iſtructi:pmixti cū eqtibus ēt iugurthinis facerēt i cōgreſſu magnā cladē.i.ſtragē ro.incautius i eqtes incurrētiū,qbus.ſ.peditibus:illi.ſ.eqtēs iugurthini freti.i.cōfiſi & adiuti,nō ſeq.i.nō ſeqbanť.ſ.prius,deide uero cedere.i.ēt nō cedebāt.i.retrocedebāt.uti.i.quēadmodū ſolet fieri ſup.i plio eq̃ſtri.i.iter eqtes dūtaxat hito:ſed cōcurrere.i.cōcurrebāt eqs aduerſis.i.ex aduerſo uenietibus,& iplicare.i.iplicabāt,& pturbare.i.pturbabāt,aciē.ſ.ro. Quæ dicta ē acies,q̃ i morē cuneoꝝ anteriorē ptē ad iſultū cōmode faciēdū acutiorē hēt.uñ & cuneus dici ſolet ps exercit⁹ ſic iſtructa ut cunei figurā exhibeat. ¶ Ita.i.& ita dare.i.dabāt:hoc ē efficiebāt hoſtes pene.i. q̃ſi uictos.i.& ita paꝝ:abfuit qn nūidæ uicerit romanos cū peditib⁹ ſuis expeditis.ubi cū nō ſignat inſtřm ſed comites:ſenſus.n.ē ꝙ eqtes iugurthini pugnātes cū peditib⁹ ſuis expeditis:hoc ē & ſilr pedites expediti q̃ſi uicerit romanos:.ppter iplicationē eqtum & peditū. Pedites aũt & cohortes expeditę ut alibi diximus:ſequunť fere eqtatū.ut qui ab eqtibus excuſſi aut deiecti fuerint ab eis capianť aut trucidenť,ſunt aũt leuiter armati & ita ad curſum expediti cū ſint armis minime ipediti.dicit aũt ſignāter pene uictos,qare uera uicti nō erāt nec caſtris exuti:nō tñ ſatis fœliciť pugnatū erat aut ab eis aut ad oppidū ut ſequētia docebūt. Sane qd̓ etiā poetis obſeruādū eſt prudēter inducit iugurthā ubiq̃ callidū & uerſutū ac militiæ gerēdæ peritiſſimū: unde ē illud horatianū in arte poetica. Aut,famā ſequere aut ſibi cōuenietia finge. Et paulopoſt de Homero loquēs ait. Atq̃ ita mētit:ſic ueris falſa remiſcet. Primo ne mediū:medio ne diſcrepet imum. ¶ Eodē tpe &c. Proſequiť reliquā pugnā apd zamā dicēs. ¶ Certabaŕ.i.a romanis:eodē tpe quo cū iugurtha qui ſubſidio uenerat certabaŕ:magna ui.i.uiolētia ac uirtute:apud zamā.ſ.oppidū numidiæ.ubi.i.apud qd̓ oppidū,qſq̃.ſ.romanoꝝ exñs legatus aut tribunus curabat.i.accurabat negociū ſuū,ibi niti.i.nitebaŕ acerrime,neq̃ alius hr̃e.i.hēbat magis ſpē in alio q̃ in ſe.ſ.ipſo. ¶ Et oppidani.ſ.zamēſes,agere.i.agebāt:pariter.i.pariformiť:oppugnare.i.cōtra pugnabāt.aut legaŕ pugnare.i.pugnabāt:aut parare.i.pabāt ea q̃ eēnt uſui,oibus locis.& ita alteri fauciare.i.ſauciabāt alteros:auidius q̃ tegere.i.q̃ tegebāt ſemet.ſ.ipſos. ¶ Clamor pmi.hor.ſ.ſocioꝝ:lætitia uincētiū:gemitu occubātiū.itē.i.& ſilr ſtrepitus armoꝝ,ferri.i.ferebaŕ ad cælū,& tæla uolare.i.uolabant utrinq̃. ¶ Sed illi qui defenſabāt mœnia:ubi hoſtes.ſ.Romani.remiſerant paululū modo pugnā,intēti .pſpectabant.i.porro uidebāt pliū equeſtre: geſtū ab equitibus iugurthæ ut uiſum ē:& tu aiaduerteres.i.quis q adeſſet aiaduerteret:eos.ſ.oppidanos mō lætos mō pauidos,uti.i.ſcđm ꝙ quæq̃ res iugurthæ erant.ſ.pſpere ac aduerſæ. ac ſicuti poſſent audiri aut cerni a ſuis.ſ.cōſocis foris exñtibus:alii admonere.i.admonebāt:alii hortari.i.hortabanť,aut ſignificare.i.ſignū dabāt manu:aut niti.i.cōnitebanť.corpib⁹.& agitaŕ.i.agitabāt ſup.ſe huc & illuc q̃ſi uitabūdi.i. uitātes tæla inimicoꝝ,aut q̃ſi iaciētes tęla. Nō.n.reuera uitabāt pro ſe aut iaciebant:ſed affectiōe ſuoꝝ afficiabanť & agitabātur. ASCE. Acies

IOAN. CHRI. ¶ QVOD ubi Marius: postq̃ uidit oppidanos: ita & oculis & animo intentos in prælium equestre: dedita opera oppugnationem remissius & lenius exercebat: tanq̃ si non speraret posse urbem capere. Quo factum est, ut oppidani, dum magis intenti efficiuntur in prælium equestre, ecce repente Marius scalis murum aggreditur, & iam Romani summitatem muri cœperant, cum oppidani & lapides ignem, & tæla in Romanos detrudere cœperunt, atq; ita Romanos de muro deiecerunt: & nox prælium diremit. Metellus cum uideret se urbem capere non posse, & iam æstatem eē finitam, exercitum in prouinciam duxit proximam Numidiæ, prius impositis præsidus in illis urbibus: quæ ad se defecerant. ¶ Quod ubi: ordo est. Marius consulto lenius agere pro agebat: ac simulare pro simulabat differentiam rei: & pati pro patiebatur Numidas uisere prælium regis sine tumultu. ubi p postquam, quod idest illud est cognitum Mario, qui curabat in ea parte. ¶ Quod ubi cognitū ē: uidelicet postquā Marius cognouit oppidanos: ita intentos esse in prælium equestre & oculis & animo. ¶ Diffidentiam rei simulare idest simulabat se diffidere: & desperare posse urbem capi. ¶ Numidas, scilicet qui erant in oppido. ¶ Studio suorum astrictis: idest dum affectu suorum intenti pliū intuentur. ¶ Studio suoꝝ. i. affectu suoꝝ. ¶ Prope summa. i. ferme sumitatem muri cœperant. ¶ Deinde, ordo est. Deinde illi qui superstiterant sunt afflicti: ubi pro postquā: unæ atq; alteræ scalæ sunt comminutæ. ¶ Vnæ scalæ: unus naturaliter caret plurali tamen si cōiungitur cum nominibus: quæ tantum numeri pluralis sunt: pluralē habet. Dicimus enim unas litteras a te accepi, idest unam epistolā, sicuti hoc loco unæ scalæ: nam scalæ tantum numeri pluralis sunt. Metellus, ordo est. Metellus discedit ab zama, & imposuit præsidia in his urbibus: q̃ defecerant ad se: & quæ erant satis munitæ loco aut mœnibus: postq̃ uidet inceptum frustra scilicet esse: & postquam uidet oppidum nō posse capi: neq; Iugurtham niti: nisi ex isidiis: aut facere pugnam suo loco, & postquam uidet æstatem iā exactam esse. ¶ Niti, i. contendere, pugnare. ¶ Suo: idest cōmodo: postquam uidit Iugurtham, uel nisi ex insidiis pugnare, uel nisi in loco sibi cōmodo. ¶ Neq; id tempus: scilicet hyemis. ¶ Sed quoniam. Ordo est. Sed Metellus parat tendere isidias regi per amicos. s. regis: & uti pfidia eorum p armis, qm̃ bellū paꝝ procedebat armis. Sensus patet. ¶ Paꝝ pcedebat. i. nō satis pspere, & sęliciter eueniebat.

Scalæ

Quod, ubi Mario cognitum est. Nā is in ea parte curabat consulto lenius agere, ac differentiam rei simulare, pati Numidas sine tumultu præliū regis uisere. Ita illis studio suorum astrictis, repente magna ui murum aggreditur, & iam scalis aggressi milites prope summa cœperant. Tum oppidani concurrunt: lapides, ignē & alia præterea tæla ingerūt. Nostri primo congressu resistere, deinde ubi unæ, ac alteræ scalæ imminutæ sunt, qui superstiterant afflicti sunt. Cæteri uerius quoquomodo potuere, p pauci integri. Nam magna pars confecti uulneribus abeūt. Deinde utrinq; præliū nox diremit. Metellus autem, ubi uidet frustra inceptum, neq; oppidum capi, neq; Iugurtham niti, nisi ex isidiis: aut suo loco pugnam facere, etiam æstatem exactam eē, ab zama discedit, & in his urbibus quæ a rege defecerāt, quæ satis munitæ loco, aut mœnibus erant, pſidia imponit. Cæteꝝ exercitū in puincia, q̃ pxima est. Numidiæ hyemandi gratia collocat, neq; id tps ex alioꝝ more quieti, aut luxuriæ concedit. Sed qm̃ armis bellum parum procedebat: insidias regi per amicos tendere, & eorum perfidia p armis uti parat.

ASCE. ¶ QVOD ubi cognitum erat Mario. (Nam Marius curabat in ea parte. ubi talia uidēri poterant) agere. idest agebat consulto: idest ex consilio & industria lenius idest minus aspere: ac simulare idest simulabat differentiam rei. scilicet expugnationis & pati idest patiebatur, Numidas scilicet zamenses uisere idest uidere: prælium regis scilicet Iugurthæ: sine tumultu idest perturbatione. ¶ Ita: idest & sic illis astrictis idest uehementer intentis: studio, hoc est fauore & assensu suorum. aggreditur repente magna ui murum & milites aggressi murum scalis cœperant iam prope: quasi summa scilicet murorum, cum. idest quando oppidani concurrunt & ingerunt lapides, ignem: & præterea alia tæla: nostri idest Romani, resistere idest resistebant primo, deinde ubi idest postquam unæ atq; alteræ scalæ sunt imminutæ idest cōfractæ (ubi docet scalas tantum pluraliter dici ut etiam seruius adnotauit) illi qui superstiterant scilicet super scalas, sunt afflicti idest decussi & percussi. ¶ Cæteri abeunt: idest discedunt ab oppugnatione quoquo idest quocūq; modo potuere: pauci sup. abeunt integri idest non uulnerati nec mutilati. magna pars idest ipsi pro magna parte abeunt: confecti. idest quasi consummati uulneribus, deinde nox diremit idest disrupit prælium utrinq; idest ab utraq; parte cœptum. ¶ Metellus. Prosequitur reliqua Metelli facinora commemorans quomodo a zama discesserit ac dicens. ¶ Metellus ubi: idest postquā uidet esse inceptum. s. de expugnatiōe frustra. i. nequicquam: ad nullum commodum neq; oppidum capi supple posse. Iugurtham niti. i. obseruare: neq; facere pugnam. i. potestatem pugnādi nisi ex insidiis aut suo. i. sibi opportuno & quo uellet loco, & uidet etiam æstatem esse exactam. i. præteriisse & cōsumptam esse, discedit ab zama: & ponit præsidium in his urbibus quæ defecerant. i. per defectionem se dereliquerant ad Iugurthinas partes facessentes: aut qui de factione Metelli ad Iugurthæ factionem aut partes abiuerant id enim est deficere: unde accipitur actiue pro derelinquere, ut tempus nos deficiet prius q̃ res. Inde etiam defectio. i. talis discessio a fide priore. Sed quæras si defecerant quomodo pſidia imposuerit: uerum dicemus q̄ eas iterum cœperit uerior tamen lectio est: non ab se sed ad se, ut sit quæ defecerat. s. a Iugurtha ad se: quia dictum est q̄ multi sese dediderant: non tamen omnibus imposuit, sed his dumtaxat: quæ erant satis munitę loco. i. naturali situ, aut mœnibus. i. munitionibus murorum. quod ideo fecit, quia oppida non satis tuta cōtra præcallidum hostem defensare temeriarium fuisset. ¶ Et collocare cæterum exercitū. i. reliquam partem exercitus quā non imponebat oppidis pſidio, in puincia. s. africana: quæ aut qua pte est proxima numidiæ: gr̃a hyemād. i. hyemis transigendæ. Hyemare. n. seu hibernare & æstiuare accipiunt interdum pro hyemē & æstatē agere. Persius, hibernatq; meū mare. ¶ Neq; concedit militibus sup. id tempus. s. hyemationis quieti aut luxuriæ, ex more alioꝝ. s. imperatorum negligentius agentium ut albinus & aulus fecerant. ¶ Sed quoniam bellum parum procedebat. s. ad exitum optatum armis. i. ui, parat tendere regi. s. Iugurthæ insidias per amicos. s. eius quos nō satis firmos sperabat idest per illos quos ille in amicis habebat: & parat uti perfidia eorum scilicet amicorum regis, pro armis idest loco armorum.

Scalæ

Desicio

IOAN. CHRI.

¶ IGITVR Bomilcharē. Ordo est. Igit̄ Metellus aggredit̄ bomilcharē multis pollicitatōibus. Bomilcharē: q fuerat Romæ cū Iugurtha: & inde fugerat clā iudiciū de nece Massiuæ: uadibus datis: dico aggredit̄ Bomilcharē, qa maxima copia fallēdi erat ei, p maximā amicitiā. Bomilchar, sicuti supra dixit, ppinquus erat Iugurthæ: & ei maxie fidus. Ergo Metellus tēptauit p Bomilcharē, si iugurthā uel uiuū uel mortuū hr̄e posset. Hac uero de cā ipetrauit posse iducere Bomilcharē ad pditionē: qa Bomilchar cū Romæ accusatus eēt q Massiuā iterfici fecisset: uadib' datis iudiciū fugerat. V. sic ergo timebat Bomilchar: ne si pax inter Ro. & Iugurthā fieret, ipse in cōditiōibus pacis Romāis ad suppliciū traderet̄.

Igitur Bomilcharē qui Romæ cū Iugurtha fuerat, & inde uadibus datis, clā de Massiuæ nece iudiciū fugerat, qđ ei p maximā amicitiā maxima copia fallēdi erat, multis pollicitatiōibus aggredit̄, ac primo efficit, uti ad se colloqndi gr̄a occulte ueniat. Deinde fide data, si iugurthā uiuū, aut necatū sibi tradidisset, fore ut illi Senatus impunitatē & sua oia cōcederet: facile Nūidæ psuadet, tū ingenio ifido, tū metuēti, si pax cū Romanis fieret, ipse p cōditiōes ad suppliciū traderet̄. Is ubi primū opportunū fuit. Iugurthā anxiū, ac miserātē fortūas suas accedit. Monet, atq; lachrymās obtestat̄ uti aliqn̄ sibi, liberisq; & gēti Numidaꝝ optime meritæ prouideat, oibus pliis sese uictos, agrū uastatū: multos mortaleis captos, aut occisos, regni opes cōminutas esse, satis sæpe iam uirtutem militum: fortunam tentatam, caueat, ne illo cunctante Numidæ sibi consulant. His atq; aliis talibus ad deditionem regis animū impellit. Mittuntur ad imperatorem legati, qui iugurtham imperata facturum dicerent, ac sine ulla pactiōe sese, regnumq; in illius fide traderent, Metellus cunctos senatorii ordinis ex hybernis propere accersiri iubet, eorū atq; aliorū, quos idoneos ducebat, consilium habet, ita more maiorum ex consilii decreto per legatos Iugurthæ impat argēti pōdo ducēta milia, elephātos oēs, equoꝝ & armorum aliquātulū. Quæ postq̄ sine mora

¶ Deinde fide data. Ordo ē. Deinde Metellus facile psuadet Numidæ: tū. i. ptim infido igenio, tū. i. ptim metuēti: ne ipse p conditionē traderet̄ ad suppliciū: si pax fieret cū Romāis iō psuadet data fide sor, ut Senatus cōcederet illi ipunitatē, & sua oia si tradidisset sibi iugurthā uiuū aut necatum. ¶ Fide data. Dare fidē est pmittere. ¶ Data fide. i. quū pmisisset. Quid pmittebat Metell⁹ pmittebat fore: ut senatus cōcederet illi imunitatē sceleris, quo massiuā interfici fecerat & sua oia. ¶ Impunitatē ne puniret̄ p eo scelere. Nam merebat̄ ultimū suppliciū. i. mortē. ¶ Sua c ia: nā oia q̄ possidebat publica fuissent. ¶ Per cōdi. uidelicet in cōditiōibus pacis. ¶ Is ubi primū. Dicit quō Bomilchar uerbis suis regē ad deditionē inclinauit. ¶ Is. s. Bomilchar. ¶ Vbi primū. i. cū primū opportūitatē hūit. ¶ Cōminutas. i. debilitatas & fractas. ¶ Illo cūctā. i. tardāte. O iugurtha: caue nedū tu puidere tardas Nūidis, ipsi p se sibi puideant. ¶ Consultant: idest prouideant. ¶ His uerbis. his inqt uerbis induxit iugurthā ut deditionem faceret. ¶ Imperata qcquid imperasset. ¶ Metellus s̄m cōsuetudinem maioꝝ. Metellus quū sibi per legatos iugurtha deditionē offerret: oēs senatorii ordinis ad se ex hybernis uocari iussit, ut ex cōsilio eoꝝ deditionē acciperet. ¶ Ex hyber. ex māsiōibus, ubi hyemabāt. ¶ Accersiri. i. uocari ad se. Et utrūq; arcesso & accerso dicitur. ¶ Eoꝝ. s. uiroꝝ ordinis senatorii. ¶ Ducebat. i. existimabat.

Dare fidem

ASCE.

¶ IGITVR: quia sic cōstituerat facere, aggreditur Bomilcharem: qui fuerat Romæ cū iugurtha accito ad iudiciū faciēdū, & q uadibus datis: i. postq̄ iugurtha quinquaginta uades p se & p eo dederat, fugerat clam. i. occulte, iudiciū. i. sniam iudicatiuā: de nece massiuæ: quam Bomilcharis accusatione patratā supra dixerat. Aggreditur dico multis pollicitationibus, q. i. qa: maxima copia fallendi erat ei p maximā amicitiā: eo q iugurtha ei maximā fidem habebat ob ueterē amicitiā (sed inimici hois domestici eius) ac Metellus effecit primo ut ad se ueniat Bomilchar. gratia colloquēdi. deinde fide. s. noīe reip. data sup. pollicet̄ aut promittit fore. i. futuꝝ si tradidisset iugurtham uiuum aut necatum. ut cōcederet illi impunitatem senatus. i. ueniam ab senatu de commissis in massiuā & oia sua. i. ad eum pertinentia alioqui. ¶ Et persuadet facile numidæ. non dicit Bomilchari, sed numidæ. q. d. ut numidæ, quia numidis uariū est ingeniū & psidiæ cōmodū unde addit numidæ: tum. i. simul: ingenio. i. naturali inclinatiōe infido. tum. i. simul: metuenti. i. quia metuebat ne si pax fieret cū Romanis ipse traderet̄ ad suppliciū p cōditiones. s. pacis ¶ Is ubi primū &c. Cōmemorat qua calliditate Bomilchar iugurtham aggressus sit conatus illi deditionē psuadere & quonam usq; illū perpulerit dicens. ¶ Is. s. Bomilchar sollicitatus pmissis Metelli. ubi. i. ut primū fuit opportunū. i. tempestiuum uisum accedit iugurthā anxiū de futuro exitu, ac miserantē. i. quasi deplorātē fortunas suas. s. pteritas q̄ malæ fuerāt. & ita opportunū fuit, qa dū aius in dubio est: facili momēto huc uel illuc impellit̄. ¶ Monet. s. Bomilchar iugurtham: atq; lachrymās obtestat̄. i. obsecrat pductis lachrymis in attestationē syncerae pcatiōis: uti. i. ut iugurtha puideat. i. puide cōsulat & pspiciat, aliqn̄. i. tandē: sibi. s. ipsi: & liberis. s. suis & gēti numidaꝝ meritæ. s. de se in fide cōseruāda, optime. i. summe, bene. & sup. monendo dicit: sese. i. seipsos: qa unus erat illoꝝ, uictos oībus pliis, agrū. s. numidicū: uastatum sup. esse: multos mortaleis. i. hoies, captos, & opes. i. facultates & diuitias regni esse cōminutas & uirtutem militū ac fortunam esse tentatā. i. expertam passiue, iam satis sæpe & monet sup. ut caueat ne illo cunctante. i. hæsitāte in mora numidæ cōsulant. i. prospiciāt de salute sibi. s. ipsis: hoc est numidis. ¶ Bomilchar impellit his. s. uerbis & rōnibus & aliis talibus. i. consimilibus aium regis ad deditionem. s. faciēdā & ita legati mittunt̄ ad impatorem. s. Metellum qui dicerēt iugurthā factuꝝ imperata. i. quæcūq; imperaret: ac dicerent iugurthā tradere regnū suum in fidē illius sine ulla pactiōe idest exceptione per pactū. ¶ Metellus ubi legati uenerāt, iubet cunctos. s. Romanos qui in exercitu erant ordinis senatorii, hoc est patritios omnes, accersi. i. aduocari, propere. i. festinanter: ex hybernis. i. locis ubi hyemabant, & habet cōsilium eoꝝ atq; alioꝝ. i. alterius ordinis: quos ducebat. i. estimabat idoneos. s. ad consultationem, ita imperat iugurthæ per legatos, ex decreto consilii scilicet publici: more maiorum, idest sicut prisci Romani consueuerant mandare, ut supple tradat: aut imperat, idest præcipit danda ducenta milia pondo, idest libraꝝ argēti: omnes elephantos & aliquantulum: idest certam partem equorum & armorum. ¶ Quæ postquam facta sunt sine mora.

facta sunt, iubet oẽs perfugas uinctos adduci, eorũ magna pars, uti iussum erat adducti, pauci quum primum deditio cœpit, ad regem Bocchũ in Mauritaniam abierát igitur Iugurtha: ubi armis uirisq; & pecunia spoliatus est: quũ ipse ad imperandũ Thisidium uocaretur, rursus cœpit flectere aium, & ex mala conscientia digna timere. Deniq; multis diebus per dubitationem consumptis, quũ mõ tedio rerũ aduersarũ, oia bello potiora duceret, interdum secum ipse reputaret quã grauis casus in seruitium ex regno foret, multis magnisq; præsidiis, necq̃ pditis de integro bellum sumit, Romæ senatus de pũinciis consultus Numidiam metello decreuerat, per idem tps Vticæ forte. C. Mario per hostias diis supplicanti, magna atq; mirabilia portẽdi aruspex dixerat. Proinde q̃ animo agitabat: fretus diis ageret fortunam quam sæpissime experiretur, & oia pspere euẽtura.

IOAN. CHRI.

¶ FACTA sunt. s. Iugurtha. Nam illico iugurtha fecit, qcqd sibi imperatũ fuerat a Metello. ¶ Victos ligatos. ¶ Igitur. Dicit Iugurtham iterũ mutauisse aium: & bellum renouasse contra Romanos: dũ Metellus iussisset regẽ ipm Thisidiũ uenire ad se. ¶ igit. Ordo est. Iugurtha rursus cœpit flectere aium suũ, & timere digna ex mala cõsciẽtia: dũ ipse uocaret. Thisidiũ ad ipm impatorẽ, ubi. p postq̃ est spoliatus uirisq;: & armis & pecunia: sensus patet. ¶ Ex mala conscientia. Ille hẽt malã consciẽtiam: qui scit se multa mala ppetrasse: iõ iugurtha: qa sciebat se multa mala cõmisisse: timebat ne p illis puniret. ¶ Digna: uidelicet mala: sicuti merebat. Deniq;. Ordo est. Deniq; iugurtha de integro sumit bellum, multis & magnis psidiis pditis, necq̃cq̃ cõsumptis multis diebus p dubitationẽ, quũ. p qñ, mõ. i. aliqñ duceret oia potiora bello: tedio rerũ aduersarũ: & qñ interdũ ipse reputaret, secum q̃. p quãtũ eẽt grauis casus ex regno in seruitiũ. Iugurtha diu dubitauit, an bellũ renouaret, an nõ. Nã aiqñ putabat oia eẽ meliora q̃ bellũ: qñ cogitabat se totiẽs esse uictũ. Sed rursus qñ cogitabat q̃ graue est ex rege seruũ fieri mutabat aium, Igit cum multos dies in hac dubitatiõe cõsumpsisset: tandẽ bellũ renouare decreuit. ¶ Potiora. i. meliora. ¶ Duceret. i. putaret. ¶ Casus. i. ruina. ¶ Multis mag. præsidiis perditis neqcq̃. Nam pecuniã, & arma

Neqcq̃

& equos Romãis tradiderat. ¶ Neqcq̃. i. frustra ¶ Et Romæ. Dicit senatũ eo tpe decreuisse Numidiam Metello in sequentem annum: sed hoc postea populus irritauit, facto consule. C. Mario & ei decreta Numidia. Nam maior est authoritas populi q̃ senatus. ¶ Senatus de pũinciis: consultus. i. rogatus Senatus cõsules creare non poterat. Sed consulibus creatis prouincias decernere poterat, & finito anno eis impium progare: & tunc non cõsules, sed per pconsules dicebant.

Aruspices

Duo hostiarũ genera.

Hostiæ aiales

Auspicia piacularia

Auspicia pestifera

Exta

Hostiæ

Victimæ

¶ Per idem tempus. i. eodẽ tpe. C. Marius sæpe i aio suo cõsulatũ cõcipiebat. Sed qa hõ erat nouus: & ignobilis gñe nõ audebat petere tm̃ magr̃atũ. Sed quum Vticæ sacrificaret. Aruspex dixit magna & mirabilia. C. Mario portẽdi, hortatusq; est illũ: ut experireẽ an assequi posset id, qd aio cõcupierat. Quod cũ marius intellexisset aium ad cõsulatum intẽdit, nec cessauit donec factus est consul. Per idem tps: ordo est. Aruspex per idẽ tps dixerat: C. Mario Vticæ forte supplicanti diis: per hostias magna atq; mirabilia portendi. Aruspices dicebant qui per qualitatem hostiarũ deorũ uoluntatem explorabant: & extis earũ inspectis futura prænoscebãt. Vir. in. iiii. æneі. Pecorũq; reclusis. Pectoribus inhians spirãtia cõsulit exta. Duo aũt hostiarũ gñа erãt, unũ in quo p exta uoluntas deorũ disquirebat alterũ: in quo sola aia sacrabat. Vñ Aruspices has uocabant hostias aiales. Porro per hostias aruspices: ita auspicia captabant, uidelicet, ut si hostia ab ara effugisset: aut pcussa mugitum dedisset: aut in aliam ptẽ corpis: q̃ oportebat cecidisset tristia portenderet. Et hmõi auspicia piacularia appellabant. Si aũt cor in extis: aut caput in iecinore nõ fuisset, pestifera auspicia dicebant: qa tristia similiter portendebant. Si aũt exta integra: læta: ac uigentia fuissent: fœlicia ostendebãt. Exta aũt dicta sunt, q ea diis proserẽtur. q̃ maxime extent: eminentq;: sicuti intra corpus cor, & iecur præcæteris ptibus maxime eminẽt. ¶ Per ho. Bestiæ q̃ diis immolabãt, aut hostiæ dicebant: aut uictimæ: hostiæ dicebant: q̃ sacrificabant ab his q cõtra hostem ibant: uictimæ quæ sacrificabant ab his: qui ex hoste uictoriã reportarent. ¶ Magna mirabilia portendi. i. denũciari, significari: ostẽdi. ¶ Proinde. i. subaudi dicebat Aruspex. ut ideo Marius fretus diis ageret ea, q̃ iactitabat aio: & quã sæpissime experireẽ fortunam. ¶ Fretus diis. i. confisus diis: qui per exta ostendebant uolũtatẽ suã. Nã qa p exta ostẽdebãt dii se uelle: ut Marius magnus: & mirabilis euaderet: sicuti euasit. ¶ Experireẽ. i. tẽptaret. ¶ Oia pspere euentura. s. dicebat aruspex.

ASCE.

¶ IVBET. s. Metellus oẽs perfugas adduci. s. ad se uinctos: magna pars eorũ. i. ipsi. p magna parte adducti sunt: uti. i. sicuti erat iussum, pauci abierãt in mauritaniam ad regẽ bocchũ cũ primũ deditio cœpit. s. agitari aut fieri. ¶ Igit iugurtha ubi spoliatus est armis: qa elephantos amiserat & equos plurimos, & uiris, qa in perfugis summã spem habebat: & pecunia, qa duo milia librarũ argẽti miserat ad Metellũ: cũ ipse uocareẽ Thisidiũ. i. ad illũ oppidũ in pũincia: ad imperãdũ ut imperio pareat: alii hñt ad imperiũ, alii ad impatorẽ, cœpit rursus flectere aium & timere digna. s. supplicia ex mala conscientia: qa filios regis occiderat. ¶ Deniq;. Cõmemorat quid deinceps egerit Iugurtha dicẽs. ¶ Deniq;. i. tãdẽ multis diebus cõsumptis p dubitationẽ. i. dũ se dubiũ ostenderet: cum. i. quando. duceret. i. existimaret: modo. i. interdum. oia potiora. i. meliora sup. esse bello. s. innouando: tedio. i. pp tedium rerũ aduersarũ. & sup. cum ipse reputaret secũ interdũ: q̃ grauis foret casus. i. pcipitatio: ex regno in seruitiũ. i. subiectionẽ serulem, ipse multis & magnis præsidiis. i. adiumentis belli perditis neqcq̃. i. frustra, qa ea tradiderat ob deditionẽ faciendã quã mõ perficere non uult, sumit. i. instaurat & resumit bellũ de integro. ¶ Et senatus cõsultus. i. p cõsultationem rogatus de prouinciis decernendis ac tradendis in annũ futurũ decreuerat. i. cõmuni decreto addixerat metello numidiã. s. ob res bene gestas in ea. ¶ Per idẽ tps. Hoc loco incipit recitare facta. C. Marii erga impatorẽ suũ minus fidi: docetq; qũo ambitiõi eius suffragari uisa est aruspicis sentẽtia.

aruspex

Haruga

Exta

Vñ dicit Aruspex. i. inspector extorũ harugæ. i. hostiæ: est enim haruga (ut sestus inqt) hostia cuius adhærentia inspiciebãtur exta. i. extantia & maiora intestina, ex quorũ dispositiõe aruspices iudicabant offerenti rei petitæ euentum: q̃ res ut cætera supstitiosa. calliditate spirituũ malignorũ putaẽ inuenta) dixerat magna atq; mirabilia portendi. i. futura significari. C. Mario supplicanti forte per idem tempus: uticæ. i. in ea ciuitate in pũincia africana ubi Cato sibi mortem postea conciuit: unde uticensis dictus est: diis per hostias. i. oblationes animaliũ mactatorũ. ¶ Proinde. i. ideoq; supple dixerat, ut ageret fretus. i. adiutus aut confisus diis. s. authoribus & auspicibus seu adiutoribus: ea quæ agitabat. i. uersabat animo. ¶ Et sup. q; experireẽ q̃ sæpissime fortunam: & omnia euentura sup. esse prospere.

CAT illum

CA T illũ. Dicit qd cõcupierit antea Marius. ¶ Præter ue. fa. Nihil ad capiẽdũ cõsulatũ Mario deerat: nisi uetustas fa- IOAN.
miliæ. Neq. n. nobilis ex antiqua familia Ro. erat. licet ciuis eẽt, sed erat ex arpino: q̃ ẽ ciuitas Cãpaniæ. ¶ Industria. In- CHRI.
dustria ꝓprie dr̃ exercitata uis ingenii. ¶ Militię ma. sci. qa sẽp in bello uersatus erat. ¶ Aius belli in. Belli: aduerbialr̃ Indu-
positũ est, sic & domi. i. in bello magnũ aium hẽbat, ĩ pace moderatũ: ac tẽperatũ. ¶ Aius in. s. erat Mario. ¶ Domi. i. pa stria
ce. ¶ Libidinis & di. ui. uel aius uictor: uel certe marius. ¶ Sed is, marius iqt Arpini natus & educatus: quũ primũ p ætа
tẽ potuit, in militia se exercuit: nõ ĩ lr̃is. ¶ Sed is na. Ecce q̃ũ uetustas familiæ mario deerat. ¶ Stipendiis. Stipẽdiũ ꝓpe Stipen-

At illũ iã antea cõsulat⁹ igẽs cupido exagitabat ad quẽ capiẽdũ ꝑter uetustatẽ familiæ oĩa abũde erãt, idustria, ꝓbitas militiæ magna scĩa aius belli igẽs, domi modicus libidis & diuitiaꝝ uictor. Tm̃mõ gloriæ auidus. Sed is natus p oẽm pueritiã Arpini alitus, ubi primũ ætas militiæ patiens fuit, stipẽdiis faciũdis, nõ græca facũdia, neq; urbanis mũditiis sese exercuit, ita iter artes bonas itegrũ igeniũ breui adoleuit. Ergo ubi primũ tribunatũ militarẽ a populo petit, plæriſq; faciẽ eius ignorãtib⁹, facile notus p oẽs trib⁹ declarat̃. Deide ab eo magr̃atu: aliũ post aliũ sibi pepit, sempq; ĩ ptãtibus eo mõ agitabat, ut amplior honore quã gerebat dign⁹ haberet̃. Tñ is ad id locoꝝ, talis uir cõsulatũ petere nõ audebat. Nã postea ambitiõe ꝑceps datus ẽ: & iã tũ alios magistrat⁹ plæbs: cõsulatũ nobilitas itet se p manus tradebat. Nouus nemo tã ꝑclarus, neq; tã egregiis factis erat, qn is indign⁹ illo honore, & q̃ſi pollutus hẽret̃. Igit̃ ubi Marius Aruſpicis dicta eodem, quo cupido ai hortabat̃: intẽdere uidet ab Metello consulatũ petendi gratia missionẽ rogat.

dr̃ ꝑmiũ militare a stipe dãda. Stipẽ nũmũ signa- dium
tũ dixerũt antiq a stipãdo. i. cõponẽdo, nã q maiorẽ nũeꝝ pecũiaꝝ accipiebãt, nõ i arca ponebãt sed in aliq̃ cella stipabãt. i. cõponebãt: quomin⁹ loci occuparet. ¶ Nõ græ. fa. i. eloq̃ntia: nõ se ad eloq̃ntiã græcã exercuit. ¶ Tribunatũ mi. petit ut eẽt tribunus mi. eiusmodi honores dabant̃ p ppl̃m in comitiis. ¶ Faciẽ eius igno. Marius: qa sp in bello uersatus erat: magis noĩe & fama, q̃ facie notus erat pplõ. Cũ ergo in comitiis tribunatũ peteret militarẽ: multi nesciebãt qs eẽt. Sed postq̃ dictũ est eũ eẽ. C. Mariũ cuius fama i bello clara erat: oẽs tribus eũ tribunũ declarauerunt. ¶ Declarat̃. i. enũciat̃ tribun⁹. ¶ Agitabat. i. agebat. ¶ Quã ge. i. admistrabat. ¶ Tñ is ad id lo. talis uir cõ. pe. nõ au. q̃uis talis eẽt uir. C. Mari⁹, tñ usq; ad id tp̃s nõ audebat petere cõsulatũ: qa uidebat hũc magr̃atũ solũmõ nobilib⁹ demãdari se aũt ignobilẽ: & nouum hoiem eẽ itelligebat. ¶ Is talis uir. s. Mari⁹. ¶ Ad id locoꝝ. i. usq; ad id tp̃s: sicuti supra dixit. Iugurtha ubi gẽtiũ foret. ¶ Nã po. am. ꝑ. da. est: dico q. C. Marius usq; ad id tp̃s nõ audebat petere cõsulatũ: sed postea supra modũ ambitiosus fuit i petẽdis honoribus. Nã septies cõsul fuit, qd̃ raro alii alicui contigit. Ambitio ꝓpe dr̃ honoris cupiditas. ¶ Præceps datus ẽ. i. ꝑcipitauit se ambitiõe, qa supra modũ ꝓcliuis fuit ad honores. ¶ Et tũ. i. eo tp̃e. Alios (inqt) magr̃at⁹ plæbs admistrabat ꝑter cõsulatũ: quẽ nobiles tm̃mõ assequebant̃. Ordo ẽ. Et tũ, p tũc plębs tradebat iter se alios magr̃at⁹: sed nobilitas tradebat cõsulatũ iter se p man⁹. ¶ Per ma. i. p successionẽ: qa cũ aliqs nobilis depõebat cõsulatũ, alii nobili tradebãt cõsulatũ, & ita eũ magr̃atũ sola nobilitas admistrabat. ¶ Nouus. i. ignobilis gñe, uidelicet q nõ eẽt ex antiq̃ familia Ro. Licet aliqs clarus & nobilis eẽt factus si nõ erat nobilis gñe ad cõsulatũ aspirar̃ nõ poterat. ¶ Quin. i. q nõ. ¶ Pollutus. i. maculat⁹. Si qs nouus cõsulatũ eẽt adept⁹ eo honore nõ ornari & decorari, sed pollui: & q̃ſi maculari uidebat̃. ¶ Igit̃ ubi. M. Ordo ẽ. Igit̃ Mari⁹ rogat missionẽ a metello gr̃a petẽdi cõsulatũ, ubi, p postq̃ uidet dcã Aruſpicis itẽdere eodẽ. quo cupido ai hortabat̃. Postq̃ oñdit in Mario fuisse oĩa, q̃ sufficerẽt ad capiẽdũ cõsulatũ. ꝑter uetustatẽ familiæ. Dicit qd fecerit marius postq̃ Aruſpex dixit ei magna & mirabilia portẽdi. Mari⁹ (inqt) a metello missionẽ postulauit, ut Ro. ꝓficisceret̃ ad petẽdũ cõsulatũ: postq̃ ex aruſpice itellexit ea sibi p exta portẽdi. q̃ cupiebat i aio suo. Aruſpex ab ara: & aſpiciẽdo: dictus ẽ: qa in aris hostiaꝝ exta inspicie- aruſpex
bãt, & futura ꝓdicebãt Aruſpices. ¶ Eodẽ. i. ad eãdẽ rẽ. ¶ Intẽdere. i. ptinere. ¶ Missionẽ: uulgo licẽtiã appellãt.

CA T ingẽs cupido. i. cupiditas: cõsulatus. s. obtinẽdi, exagitabat. i. multũ sollicitabat. illũ. s. mariũ iã antea: ad quẽ. s. cõsu- ASCE.
latũ capiẽdũ, oĩa erãt. s. mario, abũde ꝑter uetustatẽ familiæ: qa nouus hõ erat, & ut Ci. arpinas. ¶ Oia dicit uidelicet industria. i. exercitata uis igenii: ꝓbitas. i. ꝓbata uita, magna sciẽtia. i. ꝑitia: militiæ. aius igẽs belli. i. cũ in bello eẽt cõtra hostes: & modicus. i. modestus animus. domi. i. in re urbana: & aius uictor libidinis. i. male cõcupiscẽtię uoluptatũ aut irarũ & diuitiaꝝ. i. auaritiæ. tm̃mõ. i. solũmõ auidus gloriæ. i. ambitiosus. ¶ Sed is. s. Marius natus & alitus p oẽm. i. totã pueritiã: arpini. i. arpino oppido cãpaniæ. ubi. i. ut primũ ætas fuit. ei⁹ fuit patiẽs militiæ: exercuit se stipẽdiis faciẽdis, nõ facũdia græca. i. græcæ linguæ, neq; mũditiis. i. cultib⁹ urbanis: & ita igenium integrũ. i. inuiolatũ & icorruptũ, adoleuit. i. excreuit: breui iter artes bonas. i. hõesta exercitia. Vbi palã docet qd̃ Iuue. saty. vi. mãifeste fatet̃ græcas lr̃as ad lasciuiã plimũ cõferre: uñ ẽt Romãæ mulieres libidinib⁹ expositæ græcas lr̃as didicerũt: uñ ait. Nã qd racidius q̃ q; se nõ putat ulla formosã nisi q̃ de tusca græcula fcã ẽ. De sulmonẽsi meracecropis: oĩa græce C ũ sit turpe magis nr̃is nescire latine &c. E paulopost. Nõ ẽ hic s̃mo pudicus In uetula quotiens lasciuũ iteruenit illud. ζωὴ καὶ ψυχὴ. zoe kepsyche. hoc est uita & aia &c. ¶ Ergo ubi pri. Ergo inqt qa marius bõis artib⁹ exercit⁹ ẽ. cũ adhuc eẽt Rõæ. ubi. i. ut primũ petit a pplõ. s. Ro. tribunatũ militarẽ plæriſq; ignorãtib⁹ faciẽ ei⁹. s. cũ plimi eũ nũq̃ cognouissẽt nisi ex fama ꝓpe declarat̃ facile not⁹ p oĩs trib⁹: qa diis fret⁹ oĩa attẽtabat. ¶ Deide ab eo ma. i. post tribunitiũ magr̃atũ. pepit. i. acq̃siuit sibi, aliũ. s. magr̃atũ altiorẽ & p⁹. s. eũ: aliũ. s. adhuc altiorẽ: & agitabat. i. agebat freq̃nter & uersabat̃ sp i magr̃atib⁹ eo mõ: ut hẽret̃. i. reputaret̃ seu æstiaret̃, dign⁹ amplior̃ honore q̃ gerebat. ¶ Et tñ is. s. mari⁹ talis. i. tã ꝑspicu⁹ & tã beat⁹ uir ñ audebat petere cõsulatũ ad id locoꝝ. i. usq; ad id tp̃is: quo ab aruſpice ad altiora petẽda aiaduerteret̃. ¶ Nã po. s. q̃ sic admõit⁹ erat datus ẽ ꝑceps ambitõe. i. ꝑ ambitionẽ. ¶ Et iã tũ. i. & ea tẽpestate nobilitas tradebat iter se p man⁹. i. p ui aut p successionẽ ꝯsulatũ. sed plębs tradebat alios magr̃at⁹. s. iferiores cõsulatu. ¶ Neo no. i. q ñ eẽt ꝑnti⁹. i. ex ꝑnib⁹ ort⁹: erat tã ꝑclar⁹: neq; tã egregiis fcis. i. fecerat tã egregia fcã: qn is hẽret̃. i. reputaret̃ idign⁹ illo honor̃. s. cõsulari, & q̃ſi pollut⁹. i. cõtaminat⁹ & sordid⁹. ¶ Igr̃ ubi M. ui. di. i. ꝯsa & effata. aruſpicis: tẽder̃ eodẽ. i. ad idẽ, ꝯ ad cõsulatẽ dignitatẽ, quo cupido ai hortabat̃. s. eũ: rogat. i. petit, ab Mete. s. ipator̃ suo: missionẽ. i. cõmeatũ & ut dicũt relaxationẽ ab offõ iniũcto: gr̃a petẽdi. i. ut possit ire petitũ ꝯsulatũ.

IOAN. CHRI. ¶CVI.f.Metello:q̃uis metellus uirtute & gloria:clarus eẽt:tñ sup̃bus erat:sicuti ferme oĩs nobiles eẽ solẽt:& ĩõ moleste tulit q̄ marius missionẽ peteret,ut Romã p̃ficisceref gr̃a petẽdi cõsulatũ. ¶ Alia op.bonis.i.aliæ res q̃ optanf a bõis uiris. ¶ Cõtẽptor aius.i.despector aius erat i Metello:q alios despiciebat & cõtẽnebat.Quod erat pp sup̃biã.Nã q alios despicit,sup̃b⁹ est. ¶ Sup̃bia cõe nobi.malũ.Nã oĩs nobiles ferme solẽt eẽ sup̃bi. ¶ Ita.i.hoc mõ:uidelicet qa erat sup̃b⁹. ¶ Insolita re:uidelicet qa nouus hõ auderet petere cõsulatũ,q tñmõ nobilibus dari solebat. ¶ Eius.f.marii. ¶ Cõsiliũ, q̄ decreuisset petere cõsulatũ:quũ eẽt nouus hõ. ¶ Tã praua.Prauũ & rectũ cõtraria sunt.Igif metello uidebaf eẽ prauum,q̄ marius peteret cõsulatũ: quũ eẽt nouus hõ. ¶ Sup fo.aium ge.i. ne aium maiorẽ hẽret:q̃ã statui suo cõueniret. ¶ Sup for.i.sup statutũ. ¶ Nõ oia oĩbus cupiẽda eẽ,subauditur:dicebat. ¶ Iure,uidilicet qa erat nouus hõ. ¶ Per neg.pu. uidelicet si nõ ipedireť p negociũ ad rẽp.ptinẽs. ¶ Factuz sese:q̃ peteret, uidelicet missionẽ se ei cõcessuz. ¶ Ac postea: cũ Marius a Metello sæpius missionẽ peteret:ut Romã iret ad petẽdum cõsulatũ.Metellus r̃ndit.O mari ne festines nunc ire Romã hac de cã,qa satis idoneo tpe cõsulatũ petes cũ filio meo.Filius aũt Metelli erat ætatis annoz.xx.ne aliqs cõsulatũ petere poterat: nisi eẽt saltẽ ãnoz.xxv.Marius igif moleste tulit r̃nsum metelli,q uolebat mariũ usq̃ i qnquẽniũ differre petitionẽ cõsulatus. ¶ Fert.dr. ¶ Matuf petiturũ.f.dicebat mature.i.pp̃ere:& cito. Tũc p̃prie id dr̃ fieri mature:qđ suo tpe fit.i.qđ neq̃ citius ẽ neq̃ serius,sed mediũ quoddã tẽperatũ.Nã & in frugib⁹:& in pomis eã matura dñr: q̃ neq̃ cruda & imitia sunt,neq̃ caduca & decocta: sed tpe suo adulta:maturaq̃. ¶ Is.f.filius. ¶ Contubernio p̃ris.Cõtuberniũ dr̃ tabernaculũ, in quo milites habitãt,uel societas. ¶ Quç res.f.r̃nsum metelli. ¶ Tũ.p ẽt. ¶ Cupidine:pp honorẽ. ¶ Pessimis cõ.Appositio ẽ

Cui q̃q̃ uirtus:gloria,atq̃ alia optanda bonis supabant, tñ inerat contẽptor aius,& sup̃bia,cõe nobilitatis malũ, itaq̃ primũ cõmotus insolita re,mirai eius cõsiliũ & q̃si p amicitiã monere:ne tã praua incipet,neu sup fortunã animũ gereret,nõ oia oĩbus cupiẽda eẽ debere,illi res suas satis placere.Postremo caueret id petere a po.Ro.qđ iure negaref. Postq̃ hæc atq̃ alia talia dixit,neq̃ aius Marii flectiť, r̃ndit ubi primũ potuisset p negocia publica factuz sese q̃ peteret, ac postea sæpe eadẽ postulanti ferť dixisse: ne festinatet abire satis mature,illum cũ filio consulatum petiturum . Is eo tpe i cõtubernio p̃ris ibidem militabat,annos natus circiter uiginti. Quæ res mariũ,tũ p honore,quẽ affectabat cõtra Metellũ,uehemẽter accẽderat.ita cupidine,atq̃ ita pessimis cõsultorib⁹ crassari,neq̃ facto ullo, neq̃ dicto abstinere,qđ mõ ambitiosum foret:milites,q̃b⁹ in hybernis p̃erat,

Mature fieri

Contuberniũ

Cupido & ira male cõsulunt

Crassari

Cupido:& ira duo pessimi cõsultores sũt.Nã q facit id qđ cõsulit & suadet ira & cupido pessime facit.Nã ira & cupido pessime cõsulũt. ¶ Crassari,p crassabaf.Crassari ut supra dixiu,s̃m Noniũ Mar.sign̄t supra modũ sæuire:& sign̄at ambulare.Dicit ergo marius ibat cũ cupidine: & ira:hoc ẽgerebat se cupide:& iracũde,qa faciebat id qđ cupido honoris: & ira cõtra metellũ suadebat.Nõ.n.hoc loco crassari ad incessum pedum ptinet,sed ad tenorẽ uitæ:atq̃ ad habitũ moz, sicuti dicimus de eo q aliqd prudẽter & suo tpe facit:ille mature:& prudẽter ambulat. ¶ Neq̃ facto ullo:neq̃ dicto abstinere,qđ mõ ambitiosum foret.Quicqd dicebat,& qcqd faciebat:erat ãbitiosũ.Ambitiosus dr̃ honoris cupidus . Verba & f̃cã ambitiosa sũt;q̃ dñr:& fiũt ad honorẽ aucupãdũ. ¶ Milites. Ecce factũ ambitiosũ. Marius ut fauorẽ militũ sibi cõciliaret:eos remissi⁹ q̃ cõsueuerat:atq̃ idulgẽti⁹ tractabat. ¶ In hy.Hyberna dñr loca & mãsiões:ubi hyemãt milites.

Hyberna

ASCE. ¶CVI.f.metello:q̃q̃ uirtus,gloria,atq̃ alia optãda bõia.i.ẽt a bõis uiris:supabãt.i.supabũdabãt aut excedebãt modica uitra,tñ inerat aius cõtẽptor.i.despector plæbeioz ad maiora q̃ digni sũt festinãtiũ:& icrat sup̃bia,appositorie cõe malũ nobilitatis.i.nobiliũ.In q̃ re se cãdidũ historiographũ demõstrat author,Nã & ipse ex nobilibus ortus p̃hibeť. ¶ Itaq̃ metellus cõmotus primũ re isolita.f.r̃ñctpis.uidelicet q̄ nouus hõ & municipalis uellet cõsulatũ petere,mirari.i.mirabat:cõsiliũ.i. ppositũ eius.f.marii,& monere.i.monebat q̃si p amicitiã.i.ut amicus amicũ monere deberet,ne incipet tã praua.i.tã abhorrẽtia ab offõ suo,aut tã incõsulta,neu.i.neue gereret aium.i.animositatẽ supra fortunã.i.ultra q̃ fortuna pateref,p quã effectũ ẽ ut ipse multa uirtute p̃ditus cõsulatu indignus hẽreť q̄ nouus eẽt hõ. ¶ Et sup.dicebat nõ oia eẽ cupiẽda.i.debere cupi.i.peti,aut desiderari,oĩbus.i.ab oĩbus:qa puos pua decẽt.& sup.dicebat illi res suas.i.pprias & statui cõueniẽtes,debere satis placere:qa p gñe & loco seu natalibus suis satis amplis honoribus functus erat. ¶ Postremo sup.admonebat sup.ut caueret petere id a po.Ro.qđ negareť iure.i.merito. Turpe est.n.repulsam pati & ab incœpto cogi desistere.uñ ænei.i.Iuno Mene incœpto desistere uictã:nec posse italia &c. ¶ Postq̃ hæc. Prosequiť ambitiosũ aium marii,q cũ cõsulẽ sibi obsistẽtẽ offenderit q̃cũq̃ poterat uia ip̃m crimināndo ad cõsulatũ anhelabat . Vñ dicit postq̃

Contuberniũ

metellus dixit hæc atq̃ alia talia.i.hmõi:neq̃ aius marii flectiť.f.ab incœpto,metellus r̃ndit ubi p̃mũ.i.cũ primũ potuisset p negocia publica:sese factuz q̃ peteret.i.missionẽ ad cõsulatũ petẽdũ. ¶ Ac ferť dixisse postea petẽti.f.mario sæpe eadẽ.i.missionẽ eãdẽ.ne festinaret.i.ne nimiũ pperaret abire.f.ad cõsulatũ petẽdũ,qa dixit illũ.f.mariũ petituz satis mature.i.satis festinãter:aut potius tẽpestiue,cõsulatũ cũ filio sup.suo hoc ẽ metelli hoc dicẽtis. ¶ Is.f. filius metelli militabat eodẽ tpe ibidẽ.f.in nũidia,in cõtubernio.i. domicilio & tabernaculo,p̃ris(Cõtuberniũ a cõ.& taberna dr̃.locus ubi duo aut plures sunt in eodẽ tabernaculo.i.habitaculo facto ex tabellis:ut fit ubi qs breuẽ stationẽ q̃rit)natus annos circiter uiginti.i.cũ filius eẽt tñ uiginti annoz. ¶ Quæ res.i.q̃ r̃nsio accẽderat.i.inflãmauerat ira mariũ cõtra metellũ uehemẽter,tũ.i.ptim p honore quẽ affectabat,qa p tale mediũ cũ lõgo tpe cõsequi nequiret,tum.i.ptim pro licentia.i.cõmeatu & uenia redeundum.f.Romã:quã.f.licẽtiã,nequibat impetrare ab eo(plurimi textus non habent hæc uerba sed desse in eis)ita idest & sic aut in tantum.grassari.i.grassabatur,i.granditer & sæue seu uiolenter agebat : cupidine.f. honoris: hoc est ambitiose:atq̃ ira appositoriæ:pessimis cõsultoribus(quia ut dicit Boetius. Nubila mẽs est uinctaq̃ frenis: hæc ubi regnant.Sane noue dixit ira & cupidine consultoribus:quasi in or communia sint,nam cõsultricibus consuetius dixisset.Grammatistæ autem dicent: appositionem esse.sicut re uera est:sed consultor merũ substãtiuum esse quod inficias ieso. ¶ Præterea non frequens est huiusmodi uocabuli licentia in bonam significationem lectio) neq̃ abstinere: idest abstinebat:ullo facto neq̃ dicto:quod modo:idest dummodo foret ambitiosum.idest pertinens ad ambitionem, habere:idest habebat & tractabat.milites quibus præerat in hybernis,idest in hyematione.

Consultor cum fcemio.

CLAXIORE

LAXIORE imperio.i.molliori regimine. Habere.i.tenebat. Apud negociatores. Ecce dictū ambitiosum. Cri minose:contra metellū magnifice ꝑ se:& in laudē sui ipsius. Loqui:pro loquebaẽ. In cathenis,in uinculis. Ecce q̄uo magnifice loquebatur de se. Ab imperatore. Ecce q̄uo criminabaẽ Metellum. Dicebat.n. Marius Metellū dedita opa protrahere bellū,qđ cito:si uellet:ꝑficere posset. Consulto.i.dedita opa. Protrahi.s.bellū.i.ꝑlongari. Quod homo inanis.i.gloriæ cupidus & regiæ superbiæ:ideo dicebat Metellum ꝑlongare bellū,qa ut rex supbus gaudebat esse diutius in impio. Quæ oia:ea.q dicebat marius de metello mercatoribus satis uera dicebanẽ:duabus de causis,uidelicet:qa dum metellus diutius in bello gerēdo est occupatus,res eius domesticæ uehementer afflictæ & diminutæ sunt, & qa ipsi mercatores cupiebant:ut cito bellum finiretẽ:iō facile credebāt metellū ꝑtrahere bellum:qa ipsi cupiebāt,ut cito finiretẽ. Animo aũt cupienti nil satis festinaẽ. Eo:ideo. Firmiora.i.magis certa et uera. Firmus certū significat:sicuti ecōtra:certus firmū significat. Metellus apđ latera certos locauerat.i.firmos. Quod diuturnitate belli res familiares corrupat. Mercatores Romani:qui erāt Vticæ ex hoc intelligebāt metellū delectari eē in imperio,atq ideo protrahere bellū:qa uidebant eū res domesticas & familiares cōtēnere:mō imperio bellico præesset. Et animo cupienti nil satis festinaẽ. Snia gñalis est,huic loco accōmodata. Aio cupienti aliqd,oia tarda uidenẽ,Nā aius,q aliqd cupit:nunq̄ sibi uideẽ assequi id qđ cupit. Et aio cupiēti,mercatores Romani cupiebāt,ut cito bellū finireẽ:& ideo facile crediderunt: id qđ dicebat Marius,uidelicet Metellū dedita opa ꝑtrahere bellū,qa aio cupiēti nihil satis festinaẽ:idest animo cupienti aliquid,omnia tarda uidentur sicuti animo mercatorum cupienti,ut bellum finiretur. Metellus illud diutius protrahere uidebatur,& ideo id quod dicebat marius:uidelicet metellum consulto & dedita opera protrahere bellum:facile mercatores,uerum esse crediderunt. Marius autem hæc de bello contra Metellum negociatoribus Ro.dicebat:ut ipsi Roma.ad suos amicos:ac necessarios aspere cōtra metellum de bello scriberēt,& marium in petitione consulatus iuuarent. Erat præterea in exercitu.aliam rem narrat,quæ marium magis in spē consulatus erexit. Manastabalis filius Massinissa tres habuit filios Manastabalem Gulussam & Micipsam. Gauda filius erat manastabalis & nepos massinissæ:hunc Gaudam Micipsa moriens ſm testamento reliquit hæredem. Nam primos hæredes reliquit filios Adherbalem & Hiempsalem & iugurtham filium adoptiuum. qui moriens secundum reliquit hæredem. Gaudam filium fratris sui Manastabalis. Morbis confectus.idest infirmitatibus maceratus & afflictus. Cui Metellus. Gauda sæpe petiuerat a metello.ut sellam suam more regum iuxta se poneret: & ut custodiæ causa sibi turmam equitum Ro.concederet. Metellus Gaudæ utrunq negauerat,honorem sedis negauerat:quia dicebat honorem illū dari solere,tantūmodo illis:quos po.Ro.reges appellauisset:turmam eqtum ꝑ custodia corporis negauerat,qa dicebat cōtumeliam fieri equitibus Romanis:si ad custodiā satellitis Numidæ.s.Gaudæ traderentur, ordo est. Metellus negauerat utrūq cui.i.illi Gaudæ petenti,ut metellus poneret iuxta se sellam suam more regum. Item petenti,ut Metellus concederet turmam equitum Romanorum causa custodiæ. Sed proprie sella erat: in qua sedebant Reges & imperatores. Gauda igitur licet non esset rex,tamen quia ex stirpe regia natus erat:uolebat sedere iuxta ipa terē Ro.more regū. Honorē,subaudi negauerat. Honorē,uidelicet ut poneret sellā iuxta se. Mō.i.tūmō. Præsidiū:subaudi negauerat. Præsidiū,uidelicet turmā eqtū Ro.q corpus eius custodirēt. In eos.s.eqtes Ro. IOAN. CHRI. Sella

laxiore imperio,quā ante habere. Apud negociatores, quorum magna multitudo Vticæ erat criminose, & simul magnifice de bello loqui:dimidia pars exercitus si sibi pmitteretur,paucis diebus Iugurtham in Cathenis habiturū, ab Imperatore cōsulto protrahi:quod homo inanis, & regiæ supbiæ in imperio nimis gauderet. Quæ oia illis,eo firmiora uidebantur,quod diuturnitate belli res familiares corruperat:& animo cupienti,nihil satis festinaẽ. Erat præterea in exercitu nostro Numida quidam nomine Gauda. Manastabalis filius.Massinissæ nepos, quē Micipsa testamento secundum hæredem scripserat,morbis confectus,& ob eā causam mente paululum imminuta. Cui Metellus petenti more regum:ut sellam iuxta poneret,item postea custodiæ cā:turmam equitū Romanorū, utrūq negauerat honorē, quod eoꝝ mō foret,quos populus Ro.reges appellauisset. præsidium quod contumeliosum foret, si equites Romani

IMPERIO laxiore.i.remissiore q̄ ante.& loqui.i.loquebaẽ simul criminose.i.criminādo metellū: & magnifice.i.se extollēdo:apud negociatores.i.mercatores Romanos,quoꝝ magna multitudo erat uticæ.i.in eo oppido Africanæ prouinciæ. Loqui iniquā.i.loquebaẽ dicendo:si dimidia ps exercitus quem habebat metellus,permitteretẽ sibi se sup.habituꝝ paucis diebus.i.intra paucos dies:iugurtham in cathenis.uinctū,& bellū trahi.i.protrahi & extēdi,cōsulto.i.ex cōsilio & deliberatiōe ꝑuia,ab impatore.s.metello.q.i.qa impator sup.existens hō inania.i.cupidus gloriæ sine uirtute,& existens hō supbiæ regiæ.i.q̄ in rege eē solet:qa tātisper dū in imperio erat fere regia fungebaẽ maiestate: gauderet nimis impio.i.imperiosior eēt q̄ par erat. Quæ.s.dicta marii uidebanẽ illis.s.negociatoribus eo.i. ꝑpter ea firmiora.i.magis certā,quia metellus sup.corruperat res familiares sup.eoꝝ diuturnitate belli.i.ꝙ bellum tā diu gesserat:sub quo non poterant negociari.alii legunt corruperant.s.negociatores, sed minus quadrat,addit aũt prouerbialiter & nihil festinatur.idest nihil satis festinanter fit animo cupienti.idest auido exitus. Erat præterea. Prosequitur facta ambitiosa marii ad consulatum festinantis sollicitatione miranda dicens. Præterea qdā numida Gauda nole, filius manastabalis qui erat filius massinissæ:& ita Gauda erat nepos massinissæ.s.regis:quē micipsa frater manastabalis:scripserat testamēto.s.suo:hæredē secūdum.i.successorē in locū triū primoꝝ si sine hærede discederēt(Tres aũt instituti ab eo erant Adherbal.Hiēpsal & iugurtha:ut uisum est)existens cōfectus.i.oino infirmatus & debilitatus,morbis & ob eā cām:mente.i.cōne aut memoria,imminuta paululum. Cui petenti.i.exigenti a metello ut poneret.i. statueret more regum numidaꝝ:sellam.i.solium quasi sedē:iuxta.s.impatorē:itē petēti postea causa custodiæ.s. corpis sui turmā equitum.i.ut metellus daret turmam equitum romanoꝝ,ipse metellus negauerat utrūq.s.honorē sellæ habēdæ.ꝙ id sup.foret modo.i.solūmodo eoꝝ quos populus Ro.appellauisset reges,& negauerat præsidium.i. custodiā corporis per turmam ꝙ foret.i.esset contumeliosum,si equites Romani traderentur.s.ad custodiam & ita in famulatum. ASCE.

IOAN. CHRI. ¶SATELLITI Numidæ. Satellites pprie dicebant milites mercede cõducti: moris aut erat: ut hos impator: & di ca se hrẽt: & primos mitteret ad oẽ discrimẽ: uñ qdã satellites dictos putãt: qa satis latus tuerent impatoris. ¶ Satelliti. s. Gaudæ, qa nõ erat rex: sed regñ minister & custos. ¶ Hũc. s. gaudã. ¶ Aggredit. i. addit, accedit. ¶ Atq; hor. ut petat pœnas cõtumeliaꝝ in impatore. i. hortat: ut puniat & ulciscat iniuriã acceptã ab imptore Metello: q ei negauerat, & honorẽ sellæ: & turmã eqtũ. ¶ Pœnas petat cõtumeliaꝝ. i. exigat pœnas iniuriaꝝ. Exigere pœnã, est punire, & ulcisci. ¶ Hominẽ. i. Gaudã. ¶ Aio paꝝ ualido. i. inermẽ. ¶ Secũda oratiõe. i. obseqnti sermõe: qa, Marius dicebat ea, quæ grata erãt Gaudæ. ¶ Extollit. i. laudat. ¶ Illũ. s. Gaudã extollit, dicẽs hæc uerba. ¶ Id. s. ut Gauda hẽat iperium Numidiæ. ¶ Adeo. i. certe. ¶ Mature: celeriter. ¶ Ipe. s. Marius. ¶ Illum. s. Gaudã. ¶ Negociatores: apud quos criminatus erat metellũ cõsulto ptrahere bellũ. ¶ Spe pa. qa ondebat cito bellũ finiri: si ipse cõsul ad id bellũ mitteretur.

Necessarium ¶ Ad suos neces. amicos & ppinquos. Necessarios dicimus q nobis uel cognatõe, uel beniuolẽtia cõiũcti sunt. ¶ Aspe in Metellũ de bello scribant: q uidelicet dedita opa, bellũ ptraheret, q cito finire posset. ¶ Sic. i. h mõ: uidelicet cũ gauda, & eqtes romani: & negociatores & alii multi scriberẽt Romã p Mario cõtra Metellũ. ¶ Illi. s. Mario. ¶ Petebat. i. qrebat: hoc mõ multi homines mario cõsulatũ qrebant. ¶ Simul, erat & alia res: q mariũ ad petẽdũ cõsulatũ hortabat: qa eo tpe cũ nobilitas pterrita esset p legem Mãliã: plæbs nouos hoies ad honores extollebat. ¶ Simul. i. & ordo ẽ. Plæbs extollebat nouos hoies, ea tẽpestate, nobilitate fusa p legẽ Mãliã. ¶ Nobilitate fusa. i. peulsa, & pterrita: & uicta: hoc est fractis uirib⁹ nobilitatis. Nã nobilitas post legẽ Mãliã uires amiserat. Multi. n. dãnati p eã legẽ: & oẽs peulsi. Est aũt trãslatio ab exercitu, q quũ uincit, fundit, & frangit. ¶ Per legẽ Mãliã: quam Mãlius tribu. plæ. tulit: ut supra uisum est. Leges nomẽ accipiunt a latoribus. ¶ Cũcta pcedere. i. oia feliciter eueniebãt ad petẽdum cõsulatum. ¶ Interim, nunc Salu. redit ad propositum, ut ostendat qd fecerit iugurtha, postq̃ decreuit renouare bellũ. Nã quasi digressionẽ fecit ad ostẽtãdũ: qbus causis: & qua rõne Marius ad cõsulatũ puectus est. Ordo est. Interim iugurtha parare. p parabat oia cũ magna cura: postq̃ incœpit bellum: omissa deditione. ¶ Omissa deditiõe, sicuti uisum est iugurtha facere statuerat deditionẽ, postea pœnituit eũ: atq; ita deditiõe omissa bellũ renouare decreuit. ¶ Cogere. i. cõgregabat ciuitates. ¶ Affectare: p affectabat. i. sollicitabat: uehementer afficiebat. ¶ Formidine aut ostẽtando pmia. Dicimus ergo te afficio formidine. i. tibi metũ & formidinẽ icutio. Dicit ergo & metu & pmiis tẽtabat: & sollicitabat eas ciuitates, q̃ ab se ad Metellũ defecerãt: ut rursus a Metello ad se deficerent: & redirent. ¶ Cõmercari. s. pecunia. ¶ Seruitia. i. suos: & in psidiis milites, q erãt in custodia ciuitatũ pecunia corrũpe tẽtabat.

satelliti Numidæ traderent. Hunc Marius anxiũ aggredit, atq; hortat, ut cõtumeliaꝝ in ipatore cũ suo auxilio pœnas petat, hoiem ob morbos aio paꝝ ualido secũda oratiõe extollit, illum regẽ, ingentẽ uirũ Massinissæ nepotẽ esse, si Iugurtha captus, aut occisus foret, impium regni Numidiæ sine mora habituꝝ, id adeo mature posse euenire, si ipse cõsul ad id bellũ missus foret, itaq; & illũ, & eqtes Romanos milites & negociatores, alios ipse plærosq; pacis spe impellit, uti Romã ad suos necessarios aspe in Metellũ de bello scribãt, Mariũ impatorẽ poscãt. sic. n. illi a multis mortalib⁹ honestissima suffragatiõe cõsulatus petebat. Simul ea tẽpestate plæbs nobilitate fusa p legẽ Manliã nouos extollebat, ita Mario cũcta pcedere. Interim Iugurtha postq̃ omissa deditiõe bellũ incipit: cũ magna cura parare oia, festinare exercitũ cogere, ciuitates, quæ a se defecerãt formidine, aut ostẽtãdo pmia: affectare cummunire suos locos, arma tæla, aliaq; quæ spe pacis amiserat, reficet, aut cõmercari, seruitia Romanoꝝ allicere, & eos ipsos, q in psidiis erãt: pecũia tẽtare, prorsus intactũ nihil neq; qetum pati, cuncta agitare.

ASCE. ¶NVMIDAE satelliti. i. militi mercede cõducto, ut satis latus tueret imperatoris, qui & latro: quasi latero aliqñ dictus est a latere regẽdo. ¶ Marius aggredit hũc. s. gaudã. i. anxiũ. s. ea repulsa: atq; hortat ut petat cũ suo auxilio: pœnas. i. ultionẽ cõtumeliaꝝ ipatoris. i. ab ipatore illataꝝ. & extollit orone secũda. i. amica & laudatiua, hoiem aio ualido parũ. i. hñtẽ aium paꝝ ualidũ ob morbos. ¶ Et sup. dicit illũ eẽ regẽ: eẽ uirũ ingentẽ: esse nepotẽ Massinissæ: & habituꝝ sine mora. i. sine dilatione iperiũ numidię si iugurtha foret captus aut occisus. ¶ Et dicebat id. s. iugurthã capi aut occidi: posse euenire adeo. i. ualde mature. i. cito si ipse. s. marius foret missus cõsul ad id bellũ. s. gerẽdũ cũ iugurtha. ¶ Itaq. i. & sic marius impellit & illũ. s. gaudã: & eqtes romanos, & milites & negociatores. i. mercatores: alios. i. quosdam: spe. i. fauore sui & plærosq;. i. plurimos spe pacis. s. mature habẽdæ, ipellit dico uti. i. ut scribãt Romã ad suos necessarios. i. cõsanguineos & affines de bello, aspere. i. urgenter: in. i. cõtra Metellũ, & sup. ut poscant mariũ: hoc est se impatorẽ, & sic. i. ea calliditate cõsulatus petebat illi. s. mario a multis mortalibus, suffragatione. i. aspiratiõe & intercessione honestissima qa nõ petere cõsulatũ sed posci a cõsulatu sic uidebat. ¶ Simul. i. insuper alia cõmoditas illi erat: q plæbs extollebat ea tẽpestate hoies nouos, & hoc: nobilitate fusa. i. postrata & peulsa, p legẽ mãliã. i. quã mãlius seu manilius tribu. pl. cõstituit ut rę male gesta a nobilibus: noui ad magistratũ admitterent. ¶ Ita cuncta procedere. i. pcedebãt. s. prospere: mario. ¶ Interim iugurtha. Postq̃ finiuit digressionẽ factã de ambitione mariana: redit ad gesta iugurthina dicẽs. ¶ Interim. i. interea dũ marius talia ageret, iugurtha postq̃ incipit. s. de nouo bellũ (deditione quã cõsilio Bomilcharis instituerat facere, omissa) parare. i. parabat oia cũ magna cura. i. accuratione: festinare. i. festinabat, cogere. i. cogebat, hoc est in unũ cõpellebat & congregabat exercitũ. affectare. i. affectabat. s. attrahere ad se: aut allectare. i. frequenter alliciebat nisi sit uehementer sollicitabat ciuitates quæ defecerant ab se. i. quæ factione sua deserta ad Metellum perfugerãt: aut formidine scilicet minas faciendo debilibus, aut ostentando præmia, scilicet fortibus: & communire. i. simul muniebat suos. i. proprios locos (alii habent circũuenire suos: sed non est opus conuenire suos.) & reficere. i. reficiebat arma: tæla: & alia quæ amiserat spe pacis. s. per deditionem habendæ: aut cõmercari. i. simul mercabatur: ea allicere. i. alliciebat ad se seruitia. i. seruos romanorum pollicendo eis libertatẽ & præmia, & tentare. i. tentabat & sollicitabat ad proditionem faciẽdam, eos ipsos. s. milites Romanos qui erant in præsidiis idest custodiis urbium a Romanis tentarũ, & pati. i. patiebat prorsus, nihil intactum sup. esse, neq; quietum. & agitare idest agitabat simul cuncta.

¶ IGITVR. Dicit q̄ uo Vaccēses defecerunt ad Iugurthā interfecto p̄sidio Romanoꝝ. Ordo ē. Igit̄ Vaccēses princi- IOAN.
pes ciuitatis fatigati supplicis regis: neq; alienati antea uolūtate cōiurāt inter se Vaccēses: dico quos Metellus imposue CHRI.
rat p̄sidio in initio iugurtha pacificāte. ¶ Quo. i. ad quē locū, Nā hoc relatiuū refert̄: nō ad p̄sonā, sed ad locū Vaccēsium.
¶ Fatigati regis suppliciis. i. supplicatioib⁹: & p̄cib⁹ regis: qa Iugur. sæpe rogauerat Vaccēses: ut deficerēt ad se. ¶ Neq;
antea uolūtate alienati: dicit cām q̄re Vaccēses tā facile defecerūt ad iugurthā, duæ fuerūt causæ. Et qa res eos p̄cib⁹ fa-
tigabat: & quia sponte defecerāt ab ipso iugurtha ad Metellū. Sed Metellus dolose ibi præsidiū imposuerat, ut supra
uisum est, & ideo facile fidē mutauerant. ¶ Nā

Igit̄ uaccēses, quo Metellus in initio, Iugurtha pacificāte p̄sidiū imposuerat, fatigati regis suppliciis, neq; antea sua uolūtate alienati. principes ciuitatis inter se cōiurant. Nam uulgus uti plærūq; solet, & maxie Numidarū ingenio mobili, seditiosum, atq; discordiosum erat, cupidū nouaꝝ rerū, quieti quidē & ocio aduersum. Deinde cōpositis inter se rebus in diē tertium cōstituūt, q̄ dies festus celebratusq; per oēm Africā ludū & lasciuiā magis q̄ formidinē ońdebat. sed ubi t̄ps fuit, cēturiones, tribunosq; militares, & ip̄m p̄fectum oppidi. T. Turpiliū Syllanū: alius alium domos suas inuitant, eos omnis præter Turpilium inter epulas obtrūcant. Postea uero milites palātes, inermes quippe in tali die ac sine imp̄io aggrediunt̄: idē plæbs facit, ps edocti a nobilitate, alii studio talium rerū incitati, quis acta consiliumq; ignorātibus, tumultus ipse, & res nouæ satis placebāt. Romani milites iprouiso metu incerti, ignariq; qd potissimū facerēt trepidare. Ad arcē oppidi, ubi signa, & scuta erāt p̄sidium hostiū, portæ añ clausæ fugā prohibebāt, ad hoc mulieres: pueriq; pro tectis ædificiorum saxa & alia plura, quæ locus p̄bebat, certatim mittere: ita neq; caueri anceps malū, neq; a fortissimis infirmissimo generi resisti posse, iuxta boni maliq;, strēnui & ibecilles multi una obtruncati sunt.

uulgus uti plærunq; solet. Dico q̄ principes cōiurauerunt, qa uulgus & multitudo infima non cōiurauit, utpote magis bellū q̄ pacem appetēs. ¶ Nouarum reꝝ. i. belli. ¶ Quieti & oci. i. paci. ¶ Deide cōpositis iter se rebus: uidelicet dato ordine, q̄ uo Romanos: q erāt in præsidio interficerēt. ¶ Cædē cōstituūt. i. interficere romanos decreuerūt. ¶ Constituūt. s. principes ciuitatis. ¶ Sed ubi, dicit Salu. q̄ uo romanos interficerēt. Dies erat festus celebratus p oēm Africā: eo die principes ciuitatis Vaccæ. Romanos: q erāt in præsidio domos suas inuitāt, alius centurionē, alius tribunū: alius præfectū inuitat, & eos oēs interficiūt: p̄ter ip̄m p̄fectū. Deide milites: qui p urbē uagabāt̄ iermes aggrediunt̄. ¶ Palātes. i. uagātes. ¶ Quippe. i. utpote. ¶ Sine imperio. i. sine regimine. Ordo est. Postea aggrediunt̄ milites palātes, inermes, ac sine impio. qppe in tali die. Ac si diceret nō est mirū: si ipsi milites Ro. uagabant̄, & erāt iermes: ac sine impio, qa dies erat festus. ¶ Idē plæbs facit, sicut principes ciuitatis milites Romanos p urbē uagantes aggrediebant̄, sic et plæbs faciebat. ¶ Pars. s. plæbis. ¶ Alii studio taliū rerū: pars plæbis itelligebat cōsiliū cōiurationis pricipū: ps uero ignorabat. Ergo & q intelligebāt cōsilium, & qui nō intelligebāt. Romanos aggrediebant̄. ¶ Studio ta. rerū: nō qa intelligebat cōsiliū cōinrationis, sed: qa eiusmodi res nouæ eis placebāt. ¶ Quis p q bus. ¶ Acta. i. ea: q̄ acta erāt: & tractata a pricipib⁹ ciuitatis. ¶ Cōsiliū. s. coniurationis. ¶ Ad

ar. sic etiā hoc t̄pe fiunt præsidia in arcib⁹ ciuitatū ponant̄. ¶ Præsidiū ho. s. Vaccēsiū. Romani. n. extra urbē fugere nō poterāt: & qa portæ ciuitatis erāt clausæ, & qa Vaccēses p̄sidiū in portis collocauerāt cōtra romanos: si forte fugere tētarent. ¶ Ad hoc. i. præterea. ¶ Pro tectis ædifici. i. ex domibus. Et alia, ueluti signa, tegulas. Neq; caueri. i. uitari. s. posse pro poterāt Romani qui fugiebāt p ciuitatē: malū qd inferebat̄ a mulieribus & pueris de tectis euitare non poterant, nec etiam poterant resistere infirmissimo generi. s. mulieribus & pueris. Forte & infirmū sunt cōtraria. ¶ Posse pro poterant. ¶ Iuxta. i. similiter & pariter. ¶ Boni & mali. i. fortes & ignaui, & hæc sequentia declarant.

¶ IGITVR. q. d. ut effectū tentationū ostēdā. Vaccēses quo. i. ad quos: metellus iposuerat p̄sidiū in initio & hoc iugurtha pacificāte. i. ut primū iugurtha deditionē factitaret. fatigati suppliciis. i. supplicationib⁹ regis, neq; alienati. s. ab eo: antea uolūtate sua. i. fauore: pricipes ciuitatis cōiurāt inter se de occidēdis ro. (Nā uulgus uti solet plærūq; & maxie numidarū ingenio mobili. i. qd̄ habet ingeniū mobile: existēs seditiosum & discordiosum, erat cupidū nouarū rerū, & aduersum. i. inimicū ocio & qieti). deide pricipes ciuitatis reb⁹ cōpositis. i. cōuētis iter se: cōstituūt. s. cædē p̄petrādā, in diē tertiū. s. p̄xie subsecuturū. q. i. qa is. s. dies terti⁹. exñs festus & celebrat⁹ p oēm africā ońdebat magis ludū & lasciuiā q̄ formidinē. sicut & nūc fere uiuim⁹. ¶ Sed ubi t̄ps. s. cōstitutū aut opportunitas fuit, ipi pricipes cōiurati iuitāt i domū suā: cēturiones: tribunos militares & ip̄m p̄fectū oppidi titū turpiliū Silla. noie, ali⁹ aliū. i. diuersi diuersos. & obtrūcant eos oīs p̄ter turpiliū iter epulas. i. iter epulādū. ¶ Postea aggrediūt̄ milites palātes. i. diuagātes p oppidū iermes: qppe. i. utpote, i tali die. s. festiuo: ac sine ipio qa p̄fecti i cōuiuiis erāt atq; ita fieri solet dñi ubi absūt. ¶ Plębs fac̄ idē. s. occidit hospites & obuios. ps. i. ipsi pti, edocti a nobilitate. i. nobilib⁹, alii icitati studio taliū rerū. qs. i. qb⁹, ignorātib⁹ actū & cōsiliū. i. qd agerēt a p̄cerib⁹ aut cur ipse tumultus & res nouæ hoc ē inouatiōes ipu & stat⁹ ciuitatis placebāt satis. s. p se. ¶ Romani mi. Prosequtur itermcionē Ro. militū ad unū uidelicet turpiliū q parū supuicturus turpiter elapsus ē. Vñ dicit. ¶ Romani milites icerti & ignari qd facerēt potissimū, trepidare. i. trepidabāt: iprouiso metu. i. ex metu de iprouiso orto. Cām trepidatiōis addit. qa p̄sidiū hostiū phibebat sup. redire ad arcē oppidi ubi erāt signa. i. uexilla & scuta romana. qa p̄sidiū fere in arcib⁹. i. fortissimis castris cōstituūt. & portæ clausæ. s. a nūidis: añ. s. q̄ romani ad eas pfugerēt: p hibebāt fugā. ¶ Ad hoc. i. insup mulieres & pueri mittere. i. mittebāt p tectis. i. añ tecta ædiū suarū, q̄si desup. certati. i. maxio conatu ut qui certatim aliqd faciūt: saxa & alia ut tegulas aut faces & cineres (ut æneī. prio. ¶ Iāq; faces & saxa uolāt furor arma ministrat) quæ locus p̄bebat. i. qcqd primum inueuerāt. ¶ Ita. i. & sic neq; malū anceps. i. formidolosum. qa icertū q̄ uo uitet̄ posse. i. poterat: caueri. i. uitari: neq; posse. i. poterat, resisti generi infirmissimo. s. mulieribus & pueris. a fortissimis. s. uiris ro. quia boni & mali: strēnui & imbecilles obtruncati sunt iuxta. i. pariformiter sine discrimine, multi. i. magno numero (nisi sit legendum inulti) & ho: numidis existętibus s̄æuissimis. i. immanissimis. ASCE

In ea.n.tanta aspitate sæuissimis Nūidis, & oppido undiq; clauso. Turpili⁹ pfect⁹ unus ex oib⁹ Italicis pfugit itactus. id misericordia ne hospitis, an pactiōe, an casu ita euenerit: parū cōperim⁹, nisi qa, q illi i tāto malo turpis uita integra fama potior fuit, iprobus, intestabilisq; uī. Metellus postq̄ de rebus. Vaccæ actis cōperit, paulisp mœstus e conspectu abiit. Deīde ubi ira & ægritudo pmixta sunt, cū maxia cura ultū ire iniurias festiat. Legionē cū q̄ hyēabat, & q̄plurimos pōt nūidas eqtes: pariter cū occasu solis expeditos educit, postera die circiter horā tertiā puenit i q̄dā planiciē, locis paulo supiorib⁹ circūuētā: ibi milites fessos itineris magnitudie, etiā abnuētes oia, docet, oppidū Vaccā nō āpli⁹ mille passuū abesse, decere rel quum laborē æquo aio pati, dū p ciuib⁹ suis uiris fortissimis, atq; miserrimis pœnas caperēt, ṗterea p̄dā benigne oñtat sic animis eoꝝ arrectis eqtes i prio latere, pedites quā arctissime ire. & signa occultare iubet. Vaccēses. ubi aiaduerterēt ad se uersum exercitū pgere, prio uti res erat, Metellū eē rati: portas clausere. Deide ubi neq; agros uastari: & eos q p̄mi aderāt nūidas eqtes uidēt, rursū iugur. arbitrati cū magno gaudio obuiī pcedūt

IOAN. CHRI. ¶ I N E A. Dicit Turpiliū p̄fectū solū ex oībus fugisse, id quāobrē euenerit, nō satis cōstat. ¶ Turpis uita: Itegra fama: ¶ Potior fuit. i. carior. ¶ Turpilius cariorē habuit turpē uitā q̄ integrā famā, nā fugiendo salutē q̄siuit: sed famā pdidit: sed melius & laudabilius fuisset fortiter mori: integra fama: q̄ turpiter uiuere: amissa fama. Nā fāmā amisit: qa suspitio fuit: illū fuisse pditorē, unde etiā accusatus: quū se purgare nō potuisset: capitis dānatus ē. ¶ Misericordia hospitis: q eū

Intestabilis ad cōuiuiū inuitauerat. ¶ Improb⁹ intestabilisq; uī. Salu. dicit hūc Turpiliū improbū: intestabilēq; fuisse: ex hoc: qa suspitionē criminis purgare nō potuit: sicut infra dicit. Improbus dī malus: & moribus puersus. Intestabilis dī, q ita laborat īfamia: ut ad testimoniū faciēdū nō recipiaī

Intestatus unde fm Noniū Mar. ¶ Intestatus dī: cuius uerbis fides nō adhibeī. Dicit ergo Salu. hūc Turpiliū nō solū iprobū, sed et itestabilē fuisse: hoc est ualde sceleratū: & ita criminib⁹ circūuentū: ut nec dignus esset: cui⁹ uerbis fides haberetur. ¶ Videī. s. fuisse. ¶ Metellus. Dicit qd fecerit metellus impator, postq̄ cognouit Vaccā urbē defecisse ad iugurthā, interfecto p̄sidio Romanorū. ¶ Ex cōspectu abiit. s. ne uideri posset a militibus, latuit, donec mœsticia & dolor uersus ē in irā. ¶ Cū qua hyemabat: nā ut supra dixit: exercitū in hyberna deduxerat: qa erat tp̄s hyemis: nā hyemare est tp̄s hyemis in hybernis trāsigere. ¶ Numidas eqtes: nā licet. Romanus eēt: tñ Numidas eqtes secū hēbat. ¶ Expeditos. i. sarcinis nō ipeditos: neq; grauatos: sed ad rē gerendā paratos: & instructos: nā q̄n uniuersus exercitus ad locū aliquē deducit, tā pedites q̄ eqtes oia: q̄ hñt sarcinis cōposita secū portāt, q̄ postea deponūt cū castra locant. ¶ Sed cū aliquā rē breui tpe gerēdā ducunt, relictis sarcinis expediti pficiscunt, sicuti nūc. ¶ Etiā abnuētes. i. recusantes: nā qa fessi erāt, nolebāt ulteri⁹ pcedeī. Tūc Metellus docuit eos: urbē Vaccā nō āpli⁹ mille passuū abesse dicebatq; illis cōuenire: ut sumerēt uindictā ex hostibus p ciuibus Romanis interfectis. ¶ Decere. i. cōuenire. ¶ Pro ciuibus, q interfecti fuerāt in urbe Vacca. ¶ Pœnas caperent. i. exigerēt. Pœnas exigere est punire & ulcisci, & uindictā facere. ¶ Prædam ostendit: quia metellus militibus promisit: si urbē caperent: se cōcessurum: ut illā diriperent. ¶ Numidas equites. Ecce quomodo decepti sunt Vaccenses: nā quia uiderunt equites Numidas, arbitrati sunt iugurtham esse. Et ideo omnes ex urbe obuiam pcesserunt.

ASCE. ¶ I N E A tanta asperitate. i. atrocitate facti: & oppido clauso undiq. Aut sic potius ut fiat distinctio. ¶ Turpilius. i. p̄fectus urbis. profugit in ea tanta asperitate numidis existentibus sæuissimis & oppido clauso undiq; unus. i. solus intactus. ¶ Et nos parū cōperimus ne. i. an id. s. q solus profugit euenerit misericordia hoc est per misericordiam hospitis: quia uero simile est a principe ciuitatis susceptum, an pactione hoc est q pactum fecerit cum eis quod uero simile nō est, quia sic non profugisset. an euenerit casu, quia potuit unus elabi sicut de ænea & antenore dubitat liuius in pricipio operis sui quomodo elapsi sint troia capta, nisi hoc est id solum comperimus aut cōpertum habemus. q turpilius uidetur improbus. i. improbandus & instabilis hoc est in constanti animo: q. i. qa, uita turpis hoc ē infamis, in tanto malo. i. propter tantum malum: quo negligentia sua totum præsidium cum oppido amiserat, fuit illi potior hoc est optatior: fama integra. i. q̄ seruare famā integrā si una cum suis fortiter occubuisset. ¶ Metellus. Ostēdit euidenti exemplo q̄ breui momento sæpe mortales perfidia aut alia iniquitate sua gaudeant: q̄nquidem uaccenses biduo q̄ romanos occiderant capti occisiq; omnes sunt & oppidū prædæ expositū. unde dicit. ¶ Metellus. s. imperator: postq̄ compit. i. cognouit oēm rem, de rebus actis uaccæ. i. in eo oppido. ubi iam dixit oēs Ro. qui ī præsidio fuerāt dolo occisos, mœstus abiit paulisper. i. p parū tpis, e cōspectu. s. nūciantiū & assistētiū ne aut lachrymas aut aliud signū aio uirili indignū oñ

Neutrū cū fœmininis. deret. ¶ Deide ubi ira & ægritudo. i. molestia & idignatio ai sunt pmixta (ubi duob⁹ fœmininis: qa inania sunt neutrū apponit) festinat cū magna cura ire ultū iniurias. s. a uaccēsib⁹ illatas. ¶ Educit legionē. s. ro. cū qua hyemabat, hoc ē, hyemē trāsigebat: & q̄. i. q̄tū pōt plurimos eqtes nūidas parit: hoc ē sil: cū occasu solis ut noctu pficisceret: expeditos. i. leuiī armatos. ¶ Et puenit die postera. i. sequēti (ubi dies p tpe certo et fœmininū ē ut æneī. v. Postera cū prio stellas oriēte fugarat clara dies. Valla āt uult sic masculinū eē: cuiusmodi et frequēti⁹ repit) circit hora tertia. s. diei ut pria hora sit orto iam sole: sic fere post occasū solis pmā horā cōstituūt itali: i q̄dā planiciē circūuētā. i. clausam locis supiorib⁹. i. altiorib⁹ paulo. i. modico. ¶ Ibi. i. i eo cōuallio: docet milites fessos magnitudie itineris. s. factū, & et abnuētes. i. recusantes audire cōcionē quā de maiore laboī suspicabāī, docet dico oia. uidelicet. oppidū uaccā. s. noie: abesse nō āpli⁹ mille passuū, ubi mille abiti singlis nūeri ē. decere. i. q deceret ipsos sup. pati reliquū laborē æquo aio: dū. i. dūmō capet pœnas p ciuib⁹ suis. i. quoꝝ ipse impator fuerat (sī cēt caperēt: diceret p cōciuibus. nō. n. erāt militū ciues: sed cōciues, nō tñ oim sed tm ro.) uiris fortissimis atq; miserrimis. i. miserrie occisis. ¶ Præterea oñtat eis benigne. i. comiter p̄dā. s. patā: & ais corū arrectis sic. s. ira & cupiditate: iubet ire. i. pgredi i prio latere qa ex trāsuerso agebaī agmē. & iubet pedites ire q̄ arctissime. i. dēsissime a latere eqtū ut nō uiderēt a uaccēsib⁹, & occultare signa. i. uexilla sua. ¶ Vaccēses ubi aiad. i. aiaduerterūt exercitū pgeī ad se uersū. rati prio, uti res erat. metellū eē. s. q aduēiret: clauseī portas: deide ubi uidēt neq; agros uastari & eos q aderāt pmi: s. eē numidas eqtes, arbitrati rursum, iugur. sup. esse pcedūt obuiā sup. ei, cū magno gaudio.

EQVITES

¶ EQVITES:peditesq̃.f.Romanoꝝ.¶ Ira atq̃ p̃dæ spes amplius q̃ lassitudo posse ꝓ poterat. Romani ꝓpter ma IOAN.
gnitudinẽ itineris lassi & fessi erant. Sed tanta erat ira, & spes p̃dæ:uti lassitudinẽ uincerẽt.¶ Ita hoc modo(inquit)urbe CHRI.
Romanis capta. Vaccẽses per duos dies tm̃modo læti sunt ex perfidia sua,qua ad iugurthã defecerant: interfecto p̃-
sidio romanorũ.¶ Poenæ aũt prædæ fuit:quia urbs direpta est,& ciues interfecti sunt.¶ Prædæ:ꝓpter direptionẽ reg
oiũm.¶ Turpilius. Dicit quem euentũ habuerit. Turpilius præfectus qui solus ex urbe uacca ꝓfugerat illæsus, hic ac-
cusatus est apud metellũ imperatorẽ:ueluti qui præsidiũ romanoꝝ hostibus ꝓdidisset:inter ciues magna erat cõiectu
ra,q̃ oppido undiq̃ clauso,solus ex oibus inta-
ctus ꝓfugit. Metell⁹ iussit ut se defenderet. Sed
quũ defensio eius nõ satis probaret dãnatus &
uerberatus capite poenas soluit.¶ Nam is ciuis
ex latio erat. Lex portia uetabat ciuẽ Ro. inter
fici,et in exilium miti iubebat. Nunc ergo dicit,
ideo Turpilius damnatus interfectus est,q̃a nõ
erat ciuis Romanus sed ciuis ex Latio.¶ Per
idem tp̃s:nunc transit ad aliam rem narrandã:
quæ tñ ad ꝓpositũ belli iugurthini pertinet. Di-
cit.n. Bomilcharẽ & Nabdalsam conspirasse in
perniciẽ iugurthæ:sed tñ consilium eoꝝ frustra
tractatũ esse. Nã insidiis quas parauerãt: cogni
tis, Bomilchar & multi alii interfecti sunt, ordo
est. Per idẽ tp̃s Bomilchar: impulsu cuius iugur
tha incoeperat deditionẽ q̃ deseruit metu suspe
ctus regi:& ipse suspiciens eũ cupere res nouas
quærere ꝓ quærebat dolũ ad perniciem eius.
¶ Cuius imper.i.hortatu, hoc supra uisum est:
q̃o hortãte Bomilchare Iugurtha deditionem
facere coepat:sed postea eũ poenituit.¶ Ipse Bo
milchar.¶ Seorsum a rege.i.sine iugurtha: tan
tus erat uir: ut iugurtha ei exercitũ cõmitteret:
& negocia quæ ipse aliis rebus maioribus oc-
cupatis expedire nõ poterat:ei expedienda de-
mandaret.¶ Astricto.i. detento & occupato.
¶ Illi.f.Nabdalsæ.¶ Vtriusq̃.f.Bomilcharis &
Nabdalsæ.¶ Nabdalsa.iugurtha p̃fecerat exer
citui suo Nabdalsam:& iusserat ei:ut exercitũ

Equites & pedites repẽte signo dato, alii uulgum effusum oppido cædere: alii ad portas festinare, pars turres capere, ira atq̃ prædæ spes amplius q̃ lassitudo posse, ita uaccenses biduũ modo ex perfidia lætati. Ciuitas magna & opulenta cuncta poenæ atq̃ prædæ fuit. Turpilius, quem præfectũ oppidi unum ex omnibus profugisse supra ostẽdimus, iussus a Metello causam dicere, postq̃ se parum expurgat, condemnatus, uerberatusq̃ poenas capite soluit. Nam is ciuis ex Latio erat. Per idem tempus Bomilchar, cuius impulsu Iugurtha deditionem, quam metu deseruit, incoeperat, suspectus Regi, & ipse eum suspiciens nouas res cupere, ad perniciem eius dolum quærere diu noctuq̃ fatigare animũ, deniq̃ omnia tentando socium sibi adiungit Nabdalsam hominem nobilem, magnis opibus clarum acceptumq̃ popularibus suis, qui plærunq̃ seorsum a rege exercitum ductare, & omnes res exequi solitus erat, quæ Iugurthæ fesso, aut maioribus astricto superauerant, ex quo illi gloria, opesque inuentæ. Igitur utriusque consilio dies insidiis statuitur. Cætera uero: uti res posceret, pro tempore parari placuit. Nabdalsa ad exercitum profectus est, quẽ

teneret inter hyberna Romanorum, ne Romani per incursiones agrum Numidiæ uastarent.

¶ EQVITES. scilicet Metelli:& pedites signo dato alii cędere:idest occidebant repente uulgum effusum oppido: ASCE.
scilicet uacca. alii festinare, idest festinabant ad portas. pars:idest ipsi partim: capere.i.inuadebant: turres.f.murorum. Vulgũ
¶ Et ita ira de occisis Romanis, & spes prædæ, scilicet obtinendæ, posse.i.poterant plusq̃ lassitudo.f.ex magnitudine
itineris contracta.¶ Et ita uaccenses lætati sup.sunt modo.i.solũmodo:biduum.i.spacium duorum dierum: ex perfi-
dia.i.post perfidiam aut propter perfidiam.¶ Quia ciuitas magna atq̃ opulẽta fuit cuncta.i.simul tota: poenę.i.ad poe
nam exposita. quia oẽs occidebantur ab iratis & sanguinem suoꝝ ulciscentibus:& prædæ cuius fuerant cupidi. Dicit
autem ciuitas, quia oppidum quidem uastatum est sed non dedit poenas sanguinis ut ciuitas: quæ est ciuium collectio.
¶ Turpilius.f.titus sillanus:quẽ existentem præfectum oppidi.f.uaccæ constitutum a metello:nos ostendimus supra,
profugisse.i.euasisse perfugam: unum.i.solum, ex oibus.f.Romanis, iussus a metello dicere causam.i.se purgare,(sicut Dico
dicere diem.i.constituere diem ab accusatore)postq̃ expurgat se parum:quia non erat satis ad purgationem.dicere q̃ causam:
esset circũuentus dolo Numidarum, aut qui etiam ipse inuitatus fuerat a principe ciuitatis:quia præfectum urbis præ-
sertim per præsidium in fide tenẽdæ:decet peruigilem esse & nemini credere, semperq̃ arcem tenere, dum ergo se pa-
rum expurgat:condẽnatus.f.a prætore, & uerberatus.i.cæsus flagellis priusq̃ occideretur, soluit poenas capite.i.capi-
tis obtruncatione. quod ideo permittebatur. Nam is erat ciuis ex latio non ex urbe quem lex portia uetabat ad suppli
cium posci, sed in exilium permittebat mitti.¶ Per id tempus. Prosequitur importunam proparationem Bomilcha-
ris qua iugurthæ suspectus effectus est:quo cognito Nabdalsam sibi socium ad rẽ celerius perpetrandam asciuit. unde
dicit Bomilchar cuius impulsu iugurtha incęperat deditionem, scilicet facere aut parare, quam deseruit:idest prætermi
sit non perfectam, metu:idest timore malæ conscientiæ:aut seruitutis perpetrandæ. suspectus regi:scilicet iugurthæ:&
suscipiens, idest clam eius conatus inspiciens:utpote de cuius fide aut animo in se dubitabat: cupere: idest cupiebat & Suspitio
moliebatur per idẽ tp̃s quo superiora acta sunt:res nouas.i.nouam famam tradendi iugurtham: & quærere.i.quære-
bat:dolũ.i.deceptionẽ:ad perniciẽ.i.malũ & interitũ eius.f.iugurthæ:& fatigare.i.fatigabat animũ.f.suũ cogitando ua
ria:diu & noctu.i.per diẽ & noctẽ. sunt aũt diu & noctu aduerbia:die & nocte nomina. deniq̃ tentando oia.i.cũ oia ten Diu
tasset nec cõuenientius mediũ inuenisset:adiũgit sibi sociũ, uidelicet nabdalsam hoiem:clarũ.i.perspicuũ & splẽdidum Noctu
magnis opib⁹:& acceptũ.i.iucũdũ & dilectũ pp̃larib⁹.i.familiarib⁹ & fautorib⁹ suis.¶ Is.f.nabda. erat solitus ductare
plærũq̃.i.fere aut utplurimũ, exercitũ seorsum.i.sepati ab rege.f.iugurtha.& exeq oẽs res:q̃si ex arbitrio:quæ.f.res su-
pererãt.i.restabãt exequẽdæ:iugurthæ fesso.i.fatigato:aut astricto.i.obligato & occupato strictim ac detento, maiori-
bus.i.magis arduis negociis. ex quo.i.ex qua executione, gloria & opes inuentæ sup.sunt.i.partæ, illi.f.nabdalsæ.¶ Igit
q̃a se sociũ exhibuit, dies statuit cõsilio utriusq̃, insidiis.i.ad insidias regi instruẽdas: & placuit.f.utriq̃, cætera quæ p̃ter
diẽ ad insidias facerẽt, parari.i.disponi:pro tp̃e.i.opportunitate:uti.i.quẽadmodũ res posceret.i.exigeret.¶ Nabdalsa ẽ
profectus ad exercitum, quem.f.seorsum ductabat. utpote:quem habebat iussus.i.ex mandato iugurthæ.

IOAN. CHRI. ¶ INTER hyberna Romanoꝝ: erat. n. tp̃s hyemis quo tpe Romani in hybernis erãt. Cũ exercitus in hyberna deducit, p uicos: & castella, & loca distãtia collocat: ergo inter hæc loca Nabdalsa exercitũ hẽbat, ne Romani (ut fit) crebris incursionib⁹ agrũ Numidiæ uastarẽt. ¶ Is ordo est. Bomilchar simul. i. & cupidus patrãdi incœpta: & anxius timore socii ne q̃reret nouũ cõsiliũ. omisso uetere: mittit lrãs ad eũ p hoies fideles. Postq̃ is. s. Nabdalsa pculsus magnitudie facinoris nõ uenit ad tp̃s: & postq̃ metus ipediebat rẽ. Sẽsus clarus est. ¶ Socii. s. Nabdalsæ. ¶ In qs. i. in qbus lrĩs. ¶ Accusare: hĩ ẽ rephẽdebat: ne p̃mia Metelli i pestẽ cõuerteret. O Nabdalsa uide ne p̃mia Metelli i pnicie mutes, nã iugurtha oino finẽ uitæ habiturus ẽ cito: aut p nos: aut p metellũ: si nos iugurthã i manus metelli dederimus: uel uiuũ, uł mortuũ, p̃mia a metello nobis pmissa cõseq̃mur. Si aũt metellus sine opa nr̃a iugurthã cœpit, p̃mia in pestẽ cõuertemus, nam metellus nos quoq; iterficiet. ¶ Præmia metelli: ut supra uisum ẽ. Metellus ingẽtia p̃mia pmisit Bomilchari: si iugurthã sibi traderet: uel uiuum: uł mortuũ. ¶ Exitiũ. i. finẽ & mortẽ. ¶ Cæteꝝ: ne. i. an, ordo ẽ. Cęteꝝ. i. sed dicebat id mõ. i. nũc agitari, uidelicet: ne. i. an piret uirtute sua, an piret uirtute metelli. Iugurtha oino piturus est: nũc id agiẽ utrũ uirtute nr̃a peat: an uirtute metelli, si pierit uirtute nr̃a p̃mia a metello pmissa cõsequemur. Si aũt pierit uirtute metelli: cruciatũ & mortẽ recipiem⁹: nũc igiẽ cogita: utrũ malis p̃mia, an mortẽ. ¶ Erat. n. Nabdalsa ministꝝ quẽdã nũidã hẽbat fidũ & gratũ, q oia negocia ei⁹ curabat: & oia ei⁹ consilia nouerat, pter hoc ultiꝝ cõsiliũ cõiurationis: hic postq̃ lrãe sunt allatæ, existimãs opus eẽ Nabdalsæ opa sua in tẽtoriũ itroiuit. Et dormiẽte illo, epl̃am allatã legit: statiq; cognitis insidiis ad iugurthã pgit. ¶ Nisi nouissimi. i. cõsilii cõiurationis cõtra iugurthã.

Puluin⁹ ¶ In tabernaculũ: hoc ẽ i tẽtoriũ. ¶ Puluino: puluinus dr̃ ceruical: sup quo sterniẽ caput dormiẽtis: a pluma dictus q̃si plumin⁹. ¶ Temere hoc est fortuito. Nã temere ẽm Seruiũ hæc sigñat sine cã, ut Virg. Haud temere ẽ, cõclamat ab agẽ uolens: temere sigñat fortuito: ut hĩ loco, sigñat aliqñ male: aliqñ iprouide. ¶ Sumit: capit. ¶ Indicẽ, uidelicet ministrũ, qui ei abstulerat epl̃am.

inter hyberna romanoꝝ iussus hẽbat, ne ager, inultis hostibus, uastaret. Is postq̃ magnitudie facinoris pculsus ad tp̃s nõ uenit, metusq; rẽ impediebat. Bomilchar simul cupidus incœpta patrandi, & timore socii anxius: ne omisso uetere cõsilio: nouũ q̃reret litteras ad illũ p hoies fideles mittit, in quis mollitiẽ, secordiãq; uiri accusare, & testari deos imortales, p quos iurasset, monere, ne p̃mia Metelli in pestẽ conuerteret: Iugurthæ exitiũ adesse. Cæterũ sua ne, an metelli uirtute piret: id mõ, agitari, pinde reputaret aio suo p̃mia, an cruciatũ mallet, sed q̃o hæ litteræ allatæ fuere, forte nabdalsa, exercitato corpe, fessus in lecto qescebat, ubi cognitis bomilcharis uerbis, prio cura, deinde ægrũ aium, ut solet somnus nocturnus cœpit. Erat. n. Numida quidã negocioꝝ curator, fidus ei, acceptusq;, & oium consilioꝝ nisi nouissimi pticeps, q postq̃ allatas litteras audiuit: & ex cõsuetudine ratus: opa, aut igenio suo opus esse, tabernaculũ introiuit. Dormiẽte illo epistolã sup caput in puluinari temere positã sumit, ac perlegit, Deinde ppere, cognitis insidiis, ad regẽ pergit. Nabdalsa post paulo exprectus, ubi neq; epistolã repperit, & rẽ oẽm uti acta erat ex pfugis cognouit, primo indicẽ persequi conatus est. Postq̃ id frustra fuit. Iugurthã placãdi gratia accedit. dicit quæ ip̃e facere pauisset,

Index Index pprie dr̃: q sceleris: cuius ipse est cõscius: latebras indicat. Dicit quæ ipse facere pauisset pfidia cliẽtis sui p̃uenta eẽ hoc est dicit, queadmodũ decreuerat detegere proditionẽ. O rex ego facturus eram id qđ fecit minister: & cliens meus. Nam epistolam mihi a Bomilchare missam proditionem continentẽ, ad te deferre decreueram: & totam proditionẽ aperire. Sed perfidia clientis mei præuenit me: nam prior ipse eam epistolam ad te detulit.

ASCE. ¶ INTER hyberna romanoꝝ. i. interea loca ubi romani hyemabãt, ne ager. s. Nũidicus uastaret. multis. i. a frequẽtibus hostib⁹: aut potius ne inultis hostib⁹. qa si inulti fuissent multo ãplius uastassent. ¶ Is. s. nabdalsa, pculsus. i. pplexus magnitudine facinoris. s. ic̨ cpti de insidiis regi parãdis postq̃ nõ uenit ad tp̃s. s. statutũ: & metus ipediebat rẽ. ¶ Bomilchar simul. i. pariter aut simul. i. tum cupidus patrãdi. i. pficiẽdi incępta. s. de pditiõe iugurthæ: &. i. tũ: aut simul anxius timore. i. pp timorẽ socii. i. quẽ sociũ nouit hr̃e: aut quẽ ipse de socio hẽbat: ne ipse omisso uetere cõsilio. s. de insidiis regi tendẽdis. q̃reret nouũ. s. cõsiliũ, uidelicet de indicio faciẽdo, mittit ad eũ p hoies fideles lrãs, in qs. p in qbus: accusare. i. accusabat: mollitiẽ & secordiã. i. pusillanimitatẽ, uiri. i. eius q dẽret eẽ uir. i. uirili aio p̃ditus. & testari. i. testabatẽ & testes citabat deos p quos iurasset. s. nabdalsa, & monere. i. monebat, ne cõuerteret p̃mia metelli. i. quæ metellus pposuerat ei spõte: in pestẽ hoc est pniciẽ eius. & sup. dicebat exitiũ iugurthæ adesse. i. instare: cæterũ hoc ẽ sed ne. i. an periret sua. s. utriusq; uirtute: an uirtute metelli, id mõ: hoc ẽ solũ. agitari. i. uersari in cõtrouersia. ¶ Proide. i. & ideo: reputaret. i. cõsideraret aio suo: an mallet p̃mia. s. a romanis ob traditionẽ iugurthæ: an cruciatũ pp psistẽtiã cũ eo, q erat hostis romanus sed haud dubie ppediẽ piturus. ¶ Sed cũ lrãe fuere allatæ. s. ad nabdalsam. forte. i. a casu nã fortuitũ erat q tũc nabdalsa fessus corpe exercitato. i. fatigato laborib⁹: qescebat i lecto. ubi. i. in quo lecto: cognitis uerbis. s. scriptis, bomilcharis: q eã epl̃am miserat: cura cœpit. i. iuasit & occupauit prio. aim ægrũ. i. affectũ molestia. deide sonus. i. dormitatio: cœpit sup. eũ: uti hĩ ẽ quẽadmodũ solet. qa sonus oia domat tãdẽ. ¶ Quidã nũida curator. i. ut dicit sollicitator negocioꝝ. s. nabdalsæ: erat ei fidus & accept⁹. i. grat⁹ & acceptabił ei, pticeps. i. cõsors & cõsci⁹ oim cõsilioꝝ. s. nabdalsæ, nisi. i. præterq̃ nouissimi. s. de pdẽdo iugur. ¶ Qui postq̃ audiuit lrãs ablatas & rat⁹ sup. fuit opus eẽ. s. nabdalsæ. opa sup. sua: aut inge. suo: ex cõsuetudie. i. scđm qđ cõsueuerat, itroiuit tabnaculũ. s. nabdal. i. tẽtoriũ. ¶ Et dormiẽte illo. i. quũ ille. s. Nab. dormiret: sũit. i. apphẽdit nullo porrigẽte: ac ple. postq̃ supferat. epl̃am. i. lrãs a Bo. ad Nab. missas positã temere. i. icõsiderate: sup caput sup. ei⁹. i puluio (dr̃. n. puluiar). i. capitis sustẽtaculo. ¶ Deide pgit ppe. i. festinãter ad regẽ. s. iugur. i sidiis. s. a Bo. & nab. illi patis. cognit̨. ¶ Nab. exprect⁹. i. p se e sono excitat⁹: paulopost, ubi neq; reppit epl̃am, & cognouit oẽm rẽ uti erat acta. s. a nũida illo familiari, & iugur. q Bõil. ad suppliciũ salrẽ addixerat ex pfu. i. ex iis q id nũciaturi ad ipm pfugerãt: conat⁹ ẽ prio pseq idicẽ. i. Nũi. illũ familiarẽ q pditionẽ idicauerat regi. postq̃ id fuit fru. s. i cęptũ. forte qa i cõtubernio regis iam, erat: accedit iugurthã grã placãdi. i. faciẽdi pacatũ: dicit ea q̃ ip̃e pauisset facere esse p̃uenta. i. prærepta.

¶ PERFIDIA

€PERFIDIA cliē.cliens & p̄ronus correlatiua sunt,sicut Seruus & dn̄s,pr & filius.Nā cliēs dr̄ q sub alicuius p̄roci IOA N.
onio est:& dr̄ cliēs quasi collēs p̄ronū,hoc est obseruās & custodiēs:cliens q defendit,p̄ronus q defendit. Sed cliētē hoc CHRI.
loco accipit ꝓ ministro. ¶ Irā oppræsserat:hoc est extinxerat:uel potius clauserat.¶ Credere:hoc est confidebat.¶ Iu- Cliens
xta.i.similiter.Nam qui sibi magis chari erāt,quosq; magnis honoribus & operibus expleuerat, eos proditores erat P̄ronus.
expertus.¶ Contra decus regium:quia in hoc loco humili & abiecto iacebat.¶ Vecordia,hoc est insania.Nam qui ni
mium timet:somno frequenter tremēs excitatur.¶ Igitur:dicit quid fecerit Metellus postq̄ audiuit proditionem esse

perfidia cliētis sui ꝑuēta,lachrymās obtestat̄ p amicitiā:pq;
sua añ fideliter acta,ne sup tali scelere suspectum sese hr̄et.
Ad ea rex aliter q̄ aio gerebat,placide r̄ndit. Bomilchare i-
terfecto,aliisq; multis,quos socios isidiaꝝ cognouit irā op-
p̄ssit,ne q̄ seditio,aut bellū ex eo negocio oriret̄: neq; post
id Iugurthæ:aut nox ulla qeta fuit,neq; loco, neq; mortali
cuiq̄,aut tpi satis credere.Ciues hostesq; iuxta metuer̄, cir
cūspectare oia,& oi strepitu pauescere, alio loco sæpe cōtra
decus regiū noctu requiescere,iterū dū sōno excit⁹. arreptis ar
mis tumultū facere.Ita uero formidie,q̄si uæcordia agitari.
Igit̄ metellus,ubi de casu Bomilcharis,& iuditio patefacto
ex p̄fugis cognouit,rursus tanq̄ ad itegrū bellū cūcta pat,
festiatq; Mariū fatigātē de p̄fectiōe simul iuitum & offēsum
sibi,paꝝ idoneū ratus domū dimittit.Et romæ plæbs,l̄ris:q̄
de metello ac mario missæ erāt cognitis,uolēti aio de ābo-
bus accepant.Impatori nobilitas,q̄ ātea decori fuit,iuidiæ
eē.At illi alteri gn̄is humilitas fauorē addiderat.Cæteꝝ in
utroq; magis studia ptiū: q̄ mala, aut bona sua moderari.

patefactā.¶ De casu,q̄ō eēt iterfectus. ¶ Ma-
rium.¶ Mario postulanti sæpius missiōnē con-
cessit.Metellus.¶ Et romæ.Dicit q̄ō plæbs ro
mæ libenter accepit,& habuit grata,ea quæ scri
pta sunt de Metello & Mario a negociatorib⁹:
& ab equitibus Romanis: qui erant in Africa:
ex quo factum est, ut cū marius missione acce-
pta.Romā uenisset, stati cōsul crearet̄. ¶ Quæ
de metello ac Mario. Metellū criminabant̄,&
Marium laudabant:eūq; ad id bellum impera-
torem poscebant. ¶ Missæ erant.s.a negociato
ribus,& equitibus Romanis,& a Gauda,& ab
aliis,qui pacē desiderabāt. ¶ Imperatori nobili
tas nocebat metello:ecōtra ignobilitas ꝓderat
Mario.¶ Impatori.s.metello. ¶ Nobilitas hoc
loco nō sign̄at multitudo nobiliū sed claritudo
generis:& familiæ. ¶ Inuidiæ esse.i.erat ad in-
uidiam propter nobilitatē Metello inuidebat̄.
¶ At illi alteri.s.Mario. ¶ Generis humilitas.i.
ignobilitas. ¶ Fauorem addiderat.i.quia tota
plæbs ꝓpter silitudinē generis fauebat mario.
¶ Cæterū in utroq;: licet nobilitas generis inui
diam Metello peperit,ignobilitas mario fauo-
rem acq̄sierit,tn̄ plus ualuerūt uoluntates par-
tiū q̄ bona,aut mala sua in utroq;. ¶ Studia par
tiū,q̄a utraq; ps suos extollere cupiebat, plæbs
nouos hoīes. ¶ Nobilitas:nobiles. ¶ Quā bo-
na aut mala sua:q̄a nō tā pp nobilitatē,aut uirtutes,neq; pp ignobilitatē:aut uitia,q̄q̄ pp cōditionē ptiū:uel mari⁹ hono Mode-
re sublatus est,uel metellus depræssus.¶ Moderata sunt:hoc est ualuerūt.Moderari est impio ac potestate regere. rari
€PERFIDIA sui clientis hoc est familiaris,hoc est dicit q̄ cōstituerat litteras Bomilcharis ad proditionem regis ASCE.
cohortantes regi indicare:sed quia somno erat correptus:perfidus cliens eas præripuerat:qui ideo perfidus,quia in dā
num patroni sui id fecerit cum nesciret quali animo ipse in regem esset.& obtestatur lachrymans per amicitiam & p
acta sua.hoc est quæ egerat ante fideliter:ne haberet se suspectum.sup hoc est de tali scelere:scilicet proditiōis.¶ Rex
scilicet iugurtha,responidit ad ea scilicet uerba.placide & ita aliter q̄ gerebat animo. (hoc est dissimulanter. erat enim
omnium simulator & dissimulator.)Et causa est,quia oppræsserat:idest frenauerat irā:Bomilchare interfecto: & aliis
multis sup.interfectis quos cognouit socios insidiatum.& id supple fecerat ne qua:i.ne aliqua seditio aut bellū supple.
aliquod oriretur ex eo negocio hoc est ex criminatione nabdalsæ.¶ Neq; post id iugurthæ &c.Cōmemorat ut iugur-
thæ post cōpertam Bomilcharis proditionē necēq; eius nunq̄ deinceps quietus animus fuerit: utq; omnia suspecta ha
buerit dicens.¶ Neq; dies.i.tempestas diurna.neq; nox ulla,fuit iugurthæ post id:scilicet quod dictum est, hoc est post
responsum datum nabdalsæ & necem Bomilcharis consciorumq; eius:neq; credere idest credebat:hoc est confidebat
satis loco:neq; cuiquā mortali:hoc est homini:aut tempori:quia omnia habuit suspecta.¶ Metuere:hoc est metuebat
iuxta:idest pariformiter & sine discrimine:ciues scilicet suos quorum ipse princeps & rex & hostes hoc est Romanos.
¶ Circumspectare:idest circūspectabat omnia,& pauescere:idest pauescebat omni strepitu, scilicet facto. ¶ Quiescere:
idest quiescebat sæpe contra decus regium.alio atq; alio loco:idest in diuersis locis regiæ maiestati minime idoneis.Et
facere:idest faciebat interdum tumultum,scilicet bellicum:armis arreptis,idest postq̄ arripuerat arma:existens excitus
idest excitatus & excussus somno.¶ Et ita agitari:idest agitabatur formidine quasi uecordia.hoc est furia & demētia
quadam. ¶ Igitur metellus &c.Redit ad gesta Metelli dicēs. ¶ Igitur metellus ubi idest postq̄ cognouit ex perfugis.i.
his qui ex iugurthinis ad se perfugerant,quibus fere ad insidias priusquā cogniti essent utebantur aut tunc cognorat
cum iam primum perfugerent diffidentes rebus iugurthinis.de casu.i.occasu & morte bomilcharis:& de inditio.s.ꝓ-
ditionis regis promissæ.patefacto.s.per familiarem Nabdalsæ:parat rursus cuncta tanq̄ ad bellum integrum.i.ex inte
gro resumendum & festinat,idest festinanter omnia facit.unde dimittit,scilicet a se.domum.i.romā marium.s.legatū
fatigantē.i.se assidue sollicitantē:de profectione.i.ut possit Romā proficisci ad consulatum petendum.& simul ratus
inuitum & offensum sibi,sup.fore deinceps parū idoneū.i.ad bellū fideliter gerendū.¶ Plæbs.i.populus uulgaris,Ro-
mæ.i.quæ romæ erat cognitis l̄ris quæ fuerant missæ de metello ac mario.i.de dissensione & factione eorum accepat:
priusq̄ marius aduenerat,hæc.s.quæ dicta sunt uiolenti aio de ambobus.s.de mario q̄ criminatus esset metellū, & de
metello q̄ in crimē citaret̄.¶ Et ita nobilitas quæ fuit antea imperatori.s.metello,decori.i.ad decus & honorē eē sup.
cœpit,aut esse ꝓerat illi inuidiæ.i.ad inuidiā.¶ At humilitas.i.abiectio & ignobilitas generis:addiderat illi alteri.s.ma
rio fauorē.s.populatē præsertim plæbeiū.¶ Cæterū.i.sed,studia.i.fauores & cōtentiones.partiū.s.nobiliū qui metello
cauebant,& plæbeioꝝ qui Mario,moderata sunt hoc est gubernationē tenuerunt magis in utroq;.s.& metello & ma
rio q̄ aut bona aut mala sua.i.q̄ aut uirtutes aut uitia ipsoꝝ.i.plus potuerūt in ea re studia & fauores q̄ merita utriusq;

IOAN. CHRI. ¶PRAETEREA erat & alia res:quæ & mario fauorẽ & Metello inuidiã cõparabat. Nã tribuni plæbis in cõcionibus metellũ criminabant: & illũ reũ capitis esse dicebãt:ecõtra mariũ miris laudibus extollebãt. ¶ Deniq; ciues egeni & rusticani:atq; opifices,qui nihil habebãt unde uiuerẽt,nisi ex ope manuũ oẽs ad mariũ cõueniebant: honorẽ illius cariorẽ hñtes q̃ sua necessaria. ¶ Seditiosi magĩatus. Tribunos plæbis:maxie irelligimus. ¶ Vulgũ: & hic uulgus & hoc uulgus dicimus. ¶ Capitis arcesere.i.capitis accusabãt:dicebãt illũ dignũ esse.qui capitis damnaret. ¶ Vti opifices agrestesque oẽs. Plæbs dr̃ multitudo ignobilis,& populus minutus,ut opifices,& ciues egeni. ¶ Quoꝝ res fidesq; in manibus sitæ erãt res in manib⁹ eoꝝ posite erãt;q nihil habebãt:nisi id qđ manu quęrebãt: & ope lucrabant,fides in manibus eoꝝ posita erat,qa id qđ ꝑmittebãt:præstare nõ poterãt, nisi ope: & labore manuũ. Fides dr̃ qñ fit id qđ dr̃: hoc ẽ qđ ꝑmittimus,exhibemus. ¶ Frequẽtarẽt Marium,hoc est frequẽtes ad Marium cõuenirent. ¶ Ita hoc mõ. ¶ Post multas tẽpestates.i.post multa tpa:nã multa tpa transacta erant ex quo nullus nouus hõ cõsulatũ erat adeptus. ¶ Nouo hoi.i.mario ignobili. ¶ Et postea ppl's. Marius oia quæ uolebat assecutus est. Nã & cõsul factus est. Et ei Numidia ꝓuincia per populũ est decreta,licet senatus eam antea Metello decreuisset. Sed ppl'i iussum plus ualuit: q̃ Senatus decretũ. ¶ Ea res frustra fuit, qa id qđ decreuerat Senatus nihil ualuit. ¶ Eodẽ tpe. Ordo est. Eodẽ tpe Iugurtha agebat uagus & incertus : quũ pro qñ:neq; bellũ posset geri sine mĩstris: & quũ duceret ꝑiculosum expiri fidẽ nouoꝝ amicorũ in tanta perfidia ueterũ.s.amicoꝝ amissis amicis:plærosq; quoꝝ ipse necauerat: cæteri ꝑculsi formidie profugerãt,pars ad Romanos:alii ad Regem Bogũ. ¶ Regẽ Boccũ. Boccus rex mauroꝝ erat,qui Nũidiæ confines sunt. ¶ Amicorũ nouoꝝ fidem. Iugurtha periculosum esse putabat experiri nouos amicos, qa ueteres amicos ꝓditores erat expertus: & perfidos. Nã Bomilchar & Nabdalsa ueteres eius amici in perniciem eius conspirauerant. ¶ Duceret.i.extimaret. ¶ Sæpe Iugurtha, q̃si amens erat:consiliũq; captũ statim mutabat. ¶ Aliqñ fugere.aliqñ armis resistere decernebat. ¶ Dubitare,hoc est nec uirtuti:nec fidei popularium cõfidebat. ¶ Ita hoc modo quicquid facere temptabat,aduersum sibi eueniebat.

Hic & hoc uulgus.

Fides

Præterea seditiosi magĩatus uulgũ exagitare. Metellũ oib⁹ cõditionibus capitis accersere Marii uirtutẽ in maius celebrare. Deniq; plæbs sic est accẽsa,uti opifices,agrestesq; oẽs quoꝝ res fidesq; in manib⁹ sitæ erãt:relictis opibus frequẽtarẽt Mariũ & ut sua necessaria post illius honorẽ ducerẽt. Ita ꝑculsa nobilitate:post multas tempestates nouo homini cõsulatus mãdat,& postea ppl's a tribuno plæbis. L. Mãlio Mãcino rogatus,quẽ uellet cũ Iugurtha bellũ gerere,frequẽs Mariũ iussit. Sed Senatus pauloãte Metello Nũidiam ꝓuinciã decreuerat:ea res frustra fuit. Eodẽ tpe Iugurtha, amissis amicis,quoꝝ plærosq; ipse necauerat. Cæteri formidine,ps ad romanos,alii ad regẽ Boccũ ꝓfugerãt,quũ neq; bellũ geri sine ministris posset,& nouoꝝ fidẽ in tãta ꝑfidia ueterũ expiri ꝑiculosum duceret,uari⁹ icertusq; agitabat, neq; illi res,neq; cõsilium,aut quisq̃ hoim satis placebant. Itinera profectusq; in dies mutare,modo aduersus hostes, interdum in solitudines pergere,sæpe in fuga,ac post paulo in armis spẽ habere,dubitare uirtuti: an fidei popularium minus cederet. Ita quocũq; intenderat,res aduersæ erant.

ASCE. ¶PRAETEREA magĩat⁹ seditiosi,uidelicet tribuni plæ. exagitare.i.exagitabãt & sollicitabãt uulgũ.i.plæbẽ.s. ad seditionẽ mouẽdã i metellũ: & arcessere.i.arcessebãt.i.citabãt & expostulabãt metellũ capitę.s.reatu: aut poena:sup. in oibus cõcionibus q̃s ad ppl'm faciebãt: & celebrare.i.celebrabãt uirtutẽ Marii:in maius.hoc ẽ augendo eã & maiorẽ prædicãdo q̃ erat:. Celebrare.n.est celebre facere. Celebre aũt plus ẽ q̃ frequẽs:qa honorẽ illi addit ut ualla latius docet. ¶ Deniq; plæbs sic ẽ accẽsa. ¶ Recitat q̃tũ potuere inuestigationes factiosorũ in plæbeios, q eos eo ipulerũt ut derelictis ẽt necessariis opificiis mariũ frequẽtarẽt unde dicit. ¶ Deniq.i.tãdẽ p multas cõciões cohortatorias plæbs.s.romana:est sic.i.in tãtũ accẽsa.s.studio in mariũ:uti.i.ut opifices.i.faciẽtes opa ut uulgo dicunt moechanica.ut sunt pellipari. crepidarii,sutores &c. & oẽs agrestes.i.in agro degere soliti,quoꝝ res.i.diuitiæ: & fides.i.credulitates passiuæ:erãt sitę.i.positæ,in manib⁹.i.in ope manuali:qa ut dicit Iuuena. Quãtũ q̃sq; sua nũmoꝝ spectat in arca. Tm̃ habet & fidei &c. frequẽtarẽt.i.frequẽtes cõmittarent mariũ,relictis opis.i.laborib⁹ & opificiis suis: & ut ducerẽt.i.haberẽt & reputarẽt sua necessaria.s.negocia (.q.d.cũ paulo,q nõ laborat nõ mãducet) post honorẽ illius.s.marii. ¶ Ita.i. & sic,nobilitate ꝑculsa.i.stupefacta & attonita,cõsulatus mãdat.i.decernit homini nouo.s.mario:q nunq̃ cõ obtinuerat nec maiores ei⁹, uñ ad cõsulatũ nouus erat:mãdat dico post multas tẽpestates:qbus nõ fuerat ullus nouus hõ cõsul creatus. ¶ Et populus.s.romanus. rogatus.i.iterrogatus postea.s.q̃ marius cõsul cẽt designatus:a lucio mãlio mãcino tribunoplæbis:quẽ uellet gerere.i.exercere bellũ cũ iugurtha.i.cõtra iugurthã:frequẽs.s.ppl's,iussit mariũ.s.bellũ cũ iugurtha gerere. Sed senatus decreuerat.i.publico decreto addixerat pauloãte:ut uisum ẽ ꝓuiciã nũidiã.s.noie:ut sit appositio, aut nũidicã: metello.s.impatori. ¶ Sed ea res.i.decretũ senatus:fuit frustra.s.facta.i.irritũ habitũ:qa ut postea narrabit apertius marius in Numidiã exercitũ parabit. ¶ Eodẽ tpe &c. Redit ad conatus iugurthæ recitãdos dicẽs. ¶ Eodẽ tpe quo.s.dicta fierẽt romæ & in exercitu:iugurtha amicis amissis.i.postq̃ amiserat eos quos prius in amicoꝝ nũero habuerat (quoꝝ ipse necauerat plærosq.i.plurimos ut Bomilcharẽ & cõscios eius. & quoꝝ cæteri ꝓfugerãt.i.ꝓcul ad defensionẽ fugerãt:formie.i.ex formidine aut pp formidinẽ,pars.i.ptim aut alii,ad romanos,alii ad Boccũ regẽ.s.mauritaniæ) cũ neq; bellũ posset geri sine administris.i.auxiliaris, & duceret.i.reputaret periculosum:experiri fidẽ nouorũ.s.auxiliatorum aut amicoꝝ,in tãta ꝑfidia.i.ubi cõperisset tãtã ꝑfidiã:ueterũ.s.auxiliatoꝝ, quos amicos fidosq; duxerat:agitabat.i.uoluebat & uersabat,uarius.i.multarũ cogitationũ: & incertus.s.quidnã inceptaret. ¶ Neq; res.i.negociũ:neq; cõsilium: aut quisq̃ hoium placebat illi satis. ¶ Mutare.i.mutabat in dies.s.singulos.i.p singulos dies:aut intelligamus magis itinera.i.itiones suas, & ꝓfectus.i.profectiones & digressus.ne si semp eadẽ itinera faceret aut ab iisdẽ locis uel in eadem ꝓficisceret circũueniri posset, & ꝑgere.i ꝑgebat modo.i.interdũ aduersus hostes. & interdũ in solitudines: & habere.i. habebat sæpe spem in fuga ac paulopost in armis. ¶ Dubitare.i.dubitabat an crederet minus uirtuti.i.fortitudini popularium.i.fautoꝝ saltẽ apparẽtiũ:an fidei.i.fidelitati. ¶ Ita.i. & sic res erant aduersæ sup.ipsi quocũq; itẽderat.s.cons.cũ.

¶SED

¶ SED inter eas moras. Breuiter ꝓliũ describit cõmissum iter Metellũ & Iugur. in quo ꝓlio uictus ẽ iugurtha. ¶ Romani. Romani inqt multa signa militaria & arma cœperũt: sed paucos hostes. Ordo talis ẽ. Ro. n. sunt potiti aliquãto nũero signoꝝ: & armoꝝ sed sũt potiti nũero paucoꝝ hostiũ: qa Nũidæ magis fugiũt q̃ se armis defendũt. ¶ Nã ferme Nũidas in oib⁹ ꝓliis. Ordo ẽ: nã ferme magis pedes q̃ arma sunt in fugã: cõciliãdo tutati in oĩ gñe ꝓlioꝝ. ¶ Magis pedes q̃ arma, qa magis fugiũt q̃ se armis defendũt: qa fugiẽdo magis: q̃ armis pugnãdo seipsos cõseruãt. ¶ Ea fuga. Dicĩ qũo Iugur. uict⁹ ꝑ uastas solitudies Thalã ꝑuenit, q̃ ẽ ciuitas magna: & opulẽta, ubi iugurtha suos thesauros hẽbat, atq; etiam filios. IOAN. CHRI.

Sed iter eas moras repẽte sese Metellus cũ exercitu oñdit. Numidæ ab iugurtha ꝓ tpe pati, istructiq; sunt. Deide ꝓliũ incipiẽ, qua in pte rex pugnæ affuit, ibi aliquãdiu certatũ ẽ. Cæteri uero eius oẽs milites primo cõgressu pulsi fugatiq; sunt. Romani signoꝝ & armoꝝ, & alquãto nũero hostium paucoꝝ potiti sunt. Nã ferme Nũidas in oibus ꝓliis magis pedes q̃ arma tutati sunt. Ea fuga Iugurtha ipẽsius mõ rebus suis diffidens, cũ pfugis, & pte eqtatus in solitudines, deide thalã ꝑuenit, id oppidũ magnũ atq; opulẽtũ: ibi plæriq; thesauri filioꝝq; ei⁹ mult⁹ pueritiæ cult⁹ erat. Quæ postq̃ metello cõpta sunt, q̃q̃ iter thalã: flumẽq; ꝓximũ in spacio miliũ qnq̃ginta loca arida atq; uasta ẽẽ cognouerat, tñ spe patrãdi belli, si eius oppidi potitus foret, oẽs asperitates supuadere, ac naturã ẽt uicere aggrediẽ. Igiẽ oia iumẽta sarcinis leuari iubet nisi frumẽto dieꝝ decẽ. Cæteꝝ utres mõ: & alia uasa, aq̃ idonea portari. Præterea cõgrit ex agris q̃plurimũ põt domiti pecoris. Eoq; iponit uasa cui⁹cũq; modi: sed plæraq; lignea collecta ex tuguriis Numidaꝝ. Ad hoc finitimis iperat, q se post regis fugã Metello dederãt q̃plurimũ, ut q̃sq; aquæ portaret. Diem locũq; ubi præsto fuerit, ꝓdicit.

¶ Impẽsius, n. odo rebus suis diffidens. i. uehemẽtius nũc suo statui diffidẽs ¶ Plæriq; thesauri. i. multi thesauri. s. erant. est zeuma ab inferiori. ¶ Quæ postq̃. Ordo est. Tñ Metellus aggreditur supuadere oẽs asperitates, ac ẽt uincere manu spe patrãdi belli, si foret potitus eius oppidi: q̃q̃ cognouerat loca arida, & uasta esse inter Thalã: & ꝓximũ flumẽ in spacio quiquaginta miliũ. ¶ Postq̃: hoc est illa sunt cõperta Metello. ¶ Quæ postq̃ sunt cõperta. i. cognita: postq̃ metellus cognouit Iugur. Thalã pfugisse, decreuit exercitũ traducere ad eum locũ: licet eũ transire oporteret per loca arida: & uastas solitudines. Flumen quoddã erat distans a Thala quiquaginta miliaria, in hoc spacio loca erant arida & aqua carẽtia: in qbus nemo habitabat ꝑ hæc loca trãseũdũ erat. ¶ Loca arida. i. aqua carẽtia. ¶ Tñ spe patrandi belli: si eius oppidi potius foret: q̃uis per loca arida & difficilia trãsire oportet: tñ qa sperabat bellũ finire, si eã ciuitatẽ cœpisset: oẽs asperitates uincere decreuit. ¶ Si ei⁹ oppi. po. fo. i. si urbẽ cœpisset. ¶ Ac naturã ẽt. Nã fere cõtra naturã est posse exercitũ ducere ꝑ loca tã arida. ¶ Igiẽ oia iu. Vide quo cõsilio, & qua arte usus sit: ut exercitũ Thalam duceret, iumenta onerari iussit tñmodo frumẽto, qd decẽ dies sufficeret. Cæteras sarcinas atq; alia onera ex iumentis tolli iussit. Et utres atq; uasa ad portandũ aquã idonea iumẽtis imponi præcepit: ipsaq; uasa impleri aqua iussit ex flumine: quod proximũ erat Thalæ quinq̃ginta milibus passuũ. Atq; ita frumento & aqua iumẽtis oneratis Thalã cũ exercitu proficiscẽ. Iumẽta dñr quæ onera portant. ¶ Nisi fru. dierũ decem. Cætera onera ex iumẽtis tolli iussit. præter frumẽtum decẽ dierũ. ¶ Cæterum utres fiunt de pellibus caprinis inuersis. ¶ Modo. i. tñmõ. Preterea dicit Metellũ q̃tũ iumẽtoꝝ potuit cõgregasse ad uasa plena aqua cõuehẽda. Neq; n. parum est: si per uastas solitudines & loca arida exercitũ ducere potuisset. ¶ Domiti pecoris. i. iumẽtorũ sicuti sunt equi: muli: equæ: asini: & c. hmõi. ¶ Eoq; i. super id pecus domitum. ¶ Ad hoc. s. præterea. ¶ Vbi ꝓsto fuerint. i. ubi sint parati. Zeuma

¶ SED inter eas. Cõmemorat ut iterũ uictus sit iugurtha nõ ipsius sed militũ uitio. ¶ Sane ubiq; iugurtha aiosum & calidũ iducit, quasi more poetarũ uelit ad laudẽ romanoꝝ uictoꝝ, uicti uirtutẽ cõmẽdare. ut homerus hectoris, & maro turni. Dicit aũt sic. ¶ Sed Metellus oñdit sese repẽte cũ exercitu inter eas moras: q̃s taxerat iugurtha dubitans qdnã inceptaret. ¶ Nũidæ. s. milites iugurthini sunt pati & istructi ab iugurtha ꝓ tpe. i. q̃tũ dabaẽ ꝓ pũcto tpis: repente enim adoriebaẽ Metellus. ¶ Præliũ incipitur (interdũ incipiẽ absolute dicit sed minus idonei) inde. i. deinde & certatũ est resistẽdo aliq̃diu, ibi. i. in ea pte pugnæ, in q̃ pte pugnæ affuit rex. s. iugur. ¶ Cæteri milites ei⁹ sunt oẽs pulsi & fugati prio cõgressu. ¶ Romani. s. milites: potiti sũt aliq̃to nũero. i. satis magno: signoꝝ. i. uexilloꝝ, & armoꝝ. s. detractoꝝ a fugiẽtib⁹ nũidis & paucoꝝ hostiũ, io paucoꝝ. ¶ Nã pedes tutati sunt ferme. i. q̃si aut fere in oib⁹ ꝓliis nũidas, magis q̃ arma sup. eoꝝ tutata sũt. qa ex fuga fere salutẽ iuenerũt. Iugurtha diffidẽs mõ ipẽsius. i. abũdãtius solito: rebus suis ea fuga. i. ꝓp eã fugã: ꝑuenit cũ pfugis q eũ nõ audebãt derelinqre & pte eqtat⁹. s. regii: quẽ solũ dixit prius regẽ solere seq amisso prælio: ꝑuenit dico: in solitudines. i. terras desertas, & deide thalã, id oppidũ. s. thala, est sup. magnũ atq; opulẽtũ. i. plenũ opib⁹, thesauri regis: plæriq. i. plurimi, sup. erãt ibi: & multus cultus. i. ornatus pueritiæ filioꝝ ei⁹ erat ibi. ¶ Quæ. s. dcã de fuga regis & de opulẽtia thalæ, postq̃ cõperta. i. cognita sunt metello, q̃q̃ cognouerat loca esse arida. i. sicca sine aqs: & uasta. i. sine domiciliis ac cultorib⁹, ualde ampla & capacia, hoc est deserta, inter thalã. s. oppidũ & flumẽ ꝓximũ: i spacio qnquaginta miliũ. s. passuũ: tñ aggrediẽ. i. tẽtat supuadere. i. supare uadẽdo: oẽs aspitates. s. locoꝝ: ac uincere etiã naturã: quæ trãsitũ uetabat: id aũt faciebat spe belli patrandi. i. cõmittẽdi cũ iugurtha: si foret potitus eius oppido. s. dñio aut impio, sine quo potior cum genitiuo cõstruaẽ. ¶ Igitur qa oia attẽtare cõstituit, metellus iubet oia iumẽta leuari. i. deonerari sarcinis. i. oneribus rerũ militariũ: nisi. i. præterq̃ frumẽto decẽ dierũ. ¶ Cæteꝝ. i. sed ecõtrario iubet mõ. i. solũmodo utres. i. uasa ex coriis in qbus interdũ uinũ interdũ oleũ nunc aq̃s portabãt: & alia uasa (ergo & utres uasa sũt) idonea aq̃. s. trãsportandæ: portari. s. ab iumẽtis. præterea. i. simul cõquirit ex agris. i. pagis uicinis q̃. i. q̃tũ põt plurimũ pecoris domiti. i. cicuris aut domestici, ut sunt equi, muli: asini, boues & c. q; pro & imponit: eo ad id aut in id: hoc ẽ pecus domitũ). Est aũt aduerbiũ ꝓ noie aut antiquus datiu⁹. nã nos diceremꝰ eiq; & c.) uasa cuiuscũq; modi: sed plæraq. i. plurima lignea: collecta. i. coaceruata: ex tuguriis. i. casis & uillis Numidarũ. ¶ Ad hoc. i. insuper imperat finitimis. s. populis. i. in cõfinio habitantibus, qui dediderant se Metello imperãti, aut dederãt post fugã regis: ut quisq; portaret q̃plurimũ. i. ualde multũ aquæ. & ꝓdicit sup. ipsis. i. cõstituit diẽ & locum, in quo & ad quẽ portaret: ubi fuerũt ꝓsto. i. parati. ASCE. Incipiẽ Potior

IOAN. CHRI. ¶IPSE ex flumine:ordo est,ipse onerat iumēta ex flumine:qđ diximus esse ꝓximū oppido. ¶Quã aquã:ac si diceret:quo flumē ꝓximū oppido:nã pauloãte dixit flumē eē ꝓximū Thalæ quinquaginta milibus passuū. ¶Ad id loci.i.ad eū locū. ¶Quo.i.ad quē. ¶Nūidas pceperat. Nã pauloãte dixit diē:locūq:ubi præsto fuerint prædicit. ¶Cælo.s.p pluuiã. ¶Vis abūdantia. ¶Mō.i.tm̄mō. ¶Cōmeatus spe amplior.s.maior quã sperabat. ¶Sicuti plæriq.s.faciunt. Sic.n. fieri solet. Nã semp ppl'i in noua deditione se ꝓmptos & officiosos p̄stāt in eos:qbus se dediderūt. ¶Officia intēderant, hoc est prōpte officia præstiterãt. ¶In noua deditione. Multi.n.ppl'i Numidarū se metello dediderãt,postq̄ uictus est iugurtha. Et in hac noua deditione unusqsq: ppl's officiū suū ꝓmpte exibebat Metello. ¶Cæterū

Pluuia religiõe milites religione pluuia magis usi sunt. Milites utebant magis aqua p pluuiã cælitus demissa: quã aquã:quæ fuerat p iumēta cōuecta. Et hoc ipsi faciebãt religiõe ducti, putabãt.n.aquã illã diuinitus sibi missam fuisse:qa diis curæ essent.

Religio ¶Religione.i.pp religionē: hoc est pp honorē deoꝝ. Nã religio ꝓprie dr̄ honor & cultus, qui deo optimo impēdit. ¶Nihilo segnius.i.nihilo tardius. ¶Parare,p parabat, Idē nr̄i Ro. sūt & ipsi bellū parabãt. ¶Facere p faciebãt. ¶Idē.i. eādē rē. ¶Sed rex dicit iugurtham cū liberis & multa pecūia noctu ex urbe fugisse: postq̄ uidit metellū oia uicere posse etiã ipsam naturã:quæ aliis dn̄ari:& impare solet. ¶Nihil infectū Metello.i.oia fieri posse a metello. ¶Quippe.i.qa ¶Negocii gr̄a.i.cã alicuius rei. ¶Celeritate, uidelicet nō morãdo diutius in uno loco,sed celeriter discedēdo. ¶Nã talia cōsilia, uidelicet cōsilia pditiōis. ¶Per ociū.s.per occasionem tpis. ¶Opportunitate:incōmoditate tpis. Et iō quū nō moraret amplius uno die: aut una nocte in uno loco nō dabat opportunitas tpis alicui ad capiēdū cōsiliū pditionis. ¶At metellus. Dicit queãdmodum iugurtha pfugit ex oppido: sed Metellus illud obsidere, & oppugnare parauerat. ¶Intentos.i.patos. ¶Opibus:uidelicet munitione:mœnibus, & fossa. ¶Loco.i.natura loci. ¶Circūuenit.i.circūdat. ¶Vallo,fossaq. Qui obsidebãt ciuitates:uallo & fossa eas circūdare solebãt:ne oppidani eruptione facta:castra circūposita inuaderēt:& ut citius fame coacti,dum nemo egredi pōt,deditionem facerent.

Vallum Vallum est munitio ex fustibus facta:apposito aggere terræ,quod fossa cingitur.

ipse ex flumie qđ ꝓximã oppido aquã eē supra diximus,iumēta onerat. Eo mō instructus ad Thalã ꝓficiscit. Deinde ubi ad id loci uētū est,quo Nūidas pceperat & castra posita munitaq: sunt,tãta repēte cælo missa uis aquæ dr̄: ut ea mō exercitui satis superq: foret. Præterea cōmeatus spe amplior,qm̄ Nūidæ sicuti plæriq: faciūt,in noua deditiōe eoꝝ officia intēderãt. Cæteꝝ milites religione pluuia magis usi. Eaq: res militū animis eoꝝ addidit. Nã rati sunt:sese diis immortalib⁹ curæ eē, Deīde postero die cōtra opinionē Iugurthæ ad Thalã pueniūt. Oppidani,q se locoꝝ aspitate munitos crediderãt, magna atq: insolita re pculsi nihilo segnius bellū pare,idē nr̄i facere. Sed rex nihil iã īfectū Metello credens,quippe omnia tela,arma,locos, tpa, deniq: naturam ipsam cæteris imperitantē: idustria uicerat, cū liberis & magna parte pecuniæ ex oppido noctu profugit. Neq: postea ullo in loco ampli⁹ uno die,aut una nocte moratus,simulabat se negocii gratia properare,cæterum proditionem timebat:quã uitãre posse celebritate putabat. Nam talia consilia solent per ocium ex opportunitate capi. At Metellus, ubi oppidanos prælio intētos,simul oppidum, & operibus, & loco Munitum uidet:uallo fossaq: mœnia circunuenit.

ASCE. ¶IPSE præterea quæ dedititiis:onerat.i.onerare iubet(quia seruilia ministeria nō decēt imperatorem:uerū ea quis facere censetur quæ imperat aut consulit)iumenta ex flumine.i.aqua fluenti: quã aquam.i.quod flumen nos diximus

ad thalã supra,esse proximam oppido,scilicet Thalæ:& tamen non erat propinqua:sed interuallo quinquaginta milium.s.passuum. Et est dictum sicut illud æneī.v. Proximus huic longo,sed proximus Ad Thalã interuallo,insequit salius:Et ipse instructus eo modo proficiscitur ad thalam.s.oppidum,ubi proprio dat præpositionem. ¶Deinde ubi uētum est ad id loci quo præceperat numidas.s.dedititios uenturos esse(quia diem & locū eis prædixerat)& castra sunt posita & munita:tanta uis.i.copia seu abundantia aquæ dicitur missa.s.per pluuiã quasi cælitus data sit:repente.i.subito: ut ea.s.aq̄ modo.i.solūmodo aut sola sine apportata foret satis & sup.i.plus q̄ satis. ¶Præterea cōmeatus.i.cibus p exercitu erat.sup.amplior:spe.i.q̄ sperauerat.qa nūidæ intēderãt.i.itētius effecerãt:officia.i.exercitia debita:in noua.i.recēti deditiōe sicut plæriq: faciūt.qa ut dr̄:pricipiū feruet:mediū calet,& tepet imū. ¶Cæteꝝ.i.sed milites sūt magis usi pluuia p religione.i.p re diuia uolūtate pacta.& ea res addidit multū ais.i.aiositati eoꝝ. ¶Nã rati sunt sese esse curæ diis immortalib⁹.deīde pueniūt postero.sequēti die,ad Thalã:contra opinionē iugurthe,q opinatus erat eos eo nunq̄ accessuros. ¶Oppidani.i.ciues thalēses:q crediderãt se munitos asperitate locoꝝ.eo q pp pœnuriã aquæ in loco itermedio inaccessabilis cū exercitu uidebat urbs illa,pculsi.i.pplexi & attoniti,re magna atq: isolita:pare.i.parabãt nihilo segnius.i. negligentius q̄ si nō fuissent perculsi bellū &,nostri.i.Ro.facere.i.faciebãt.idē.i.eque intente pabant bellū. ¶Sed rex.s. iugurtha credēs iam nihil infectū.i.si dicatur infactibile.(Nam in suis participiis sæpe utimur pro uerbalibus in illis.ut aut illudati pro illaudabilis & inaccessos pro inaccessabiles apud maronem) metello quippe.i.utpote,qui uicerat idustria oia tela:arma: locos,tempora. Deniq: ipsam naturã imperitantem cæteris.s.ingentis aut reb⁹: profugit noctu ex oppido cū liberis & magna parte pecuniæ. ¶Neq.i.& non:& ipse non moratus postea in ullo loco amplius uno die aut una nocte simulabat se pperare.i.festinare sic gratia negocii.s.qđ gerebat. ¶Cæterū.i.sed ipse timebat pditionē s.a suis:quã timebat se.sup.posse uitare celeritate. ¶Nã talia cōsilia.s.de pditione faciēda solēt capi p ociū.i.cessationē, ex opportunitate.i.cōueniētia tpis. Nō.n.pōt rex tradi sine opportunitate loci in quo insidiæ locent q̄ locari non pñt nisi sciant itinera. ¶At metellus. Recitat oppugnationē & tandē expugnationē Thalæ oppidi:simulq: aiosum sed minus cōmendabilē interitū pfugarū q pfidia,ebrietate & inuidia perciti semet in ignē cū regia regioq: thesauro dedere. Ordo est. ¶At.i.sed Metellus ubi uidet opidanos intētos p̄lio,& uidet simul oppidū munitū & operibus.s.manualib⁹ opera humana perfectis,& loco.i.naturali situ,circūuenit.i.circūdat & obsidet mœnia uallo.i.sepimēto ex uallis.i.sublicibus acutis,& fossa ante uallum facta contra eruptionem oppidanoꝝ,& simul ne perfugæ elaberentur.

¶DEINDE

¶ DEINDE iubet: duobus locis ex copia maxime idoneis uineas agere. Vinea, ut ait Vegetius: machina est q̄ leuioribꝰ lignis colligat: lata pedibꝰ octo, alta pedibꝰ septē: longa pedibꝰ .xvi. huius tectū munit ac duplicibꝰ tabulatis cratibusq; cōtexit, latera quoq; uimine sepiunt, ne saxoꝝ, telorūq; ĩpetu penetrent. Extrinsecus aūt ne imisso concremetur incēdio: crudis, ac recētibus cornis opit. Istæ quū plures factæ fuerint: iunguntur in ordine: sub qbus subsidentes: tuti ad subruenda muroꝝ penetrant fundamēta. Vinea machina bellica erat, quæ prope mœnia ducebat, & sub ea milites tectū mœnia oppugnabāt, sup uineas terrā accumulabant: & sup terrā turres faciebāt: in turribꝰ pugnatores locabant. (IOAN. CHRI. Vinea.)

Deīde iubet duobꝰ locis ex copia maxīe idoneis, uineas agere, supq; eas aggerē iacere, & sup aggerē īpositis turribꝰ opꝰ ministros tutari. Contra hæc oppidani festinare: pare ꝑrsus ab utrisq; nihil reliquū fieri. Deniq; Ro. milites multo ante labore, ꝓliisq; fatigati, post dies q̄dragīta, quā eo uētū erat, oppido ĩpo mō potiti, ꝓda oīs a pfugis corrupta ē. Hi postq̄ murū arietibꝰ feriri, resq; suas afflictas uidēt aurū, atq; argētū, & alia quæ pria ducunt: domū regiā cōportāt, ibiq; & uino & epulis grauati, illaq; & domū, & semet igni corrūpunt, & quas uicti ab hostibus pœnas metuerant, eas ipsi uolentes perpendere. Sed pariter quū capta Thala: legati ex oppido Lepti ad metellū uenerant, orantes, uti præsidiū præfectūq; eo mitteret. Amilcharem quendam hominē nobilem, factiosum: nouis rebus studere, aduersum quem, neq; imperia magistratuum, ne leges ualerent, in id festinare: in summo periculo suā salutem, & illorum socios fore.

Vinea aūt dicta est, eo q: in modū uinearum ex una parte tm̄ tecta erat, q̄ ps muros oppugnandos respiciebat. Sic. n. uieæ maxie in ortis optātur, ut una pars decliuis uitibus cōtegat. ¶ Deide iubet milites. s. agere uineas: hoc est appellare: admouere: adducere. s. iuxta muros. ¶ Duobus locis: hoc est copia maxime idoneis. In multis locis circa mœnia uineæ locari poterāt, sed ex multis locis, duo maxime erant idonea: in qbus uineæ ponerent ad oppugnanda mœnia. ¶ Ex copia: ac si diceret ex multis. ¶ Aggerem, agger aūt ex terra: lignisq; extollitur cōtra murum: de quo tela iactant. Agger est accumulatio terræ. (Agger) ¶ Iacere, fundare. Et super aggerē impositis turribus opus ministros tutari. Et iubet ministros tutari opus: impositis turribus super aggerē. ¶ Opus uidelicet munitionem ipsam. ¶ Ministros. i. pugnatores. ¶ Tutari. i. defendere. ¶ Ab utrisq;. s. a Romanis: & ab oppidanis. ¶ Nihil reliquū fieri. i. nihil relinquebat. ¶ Deniq; dicit Romanos post dies quadragita urbē cœpisse solūmodo: prædā aūt nullā inuenisse, eo q: pfugæ eam igni corrupant. Romani oppido modo potiti sunt, hoc est solūmodo urbem cœperūt: qa ꝓdam nullā cape potuerūt. Nā pfugæ eā igni cōsumpserant. Nā postq̄ uiderūt urbē diutius defendi nō posse: quicqd auri & argēti aliudue ꝓciosum erat in urbe: portauerūt domū regiā, atq; ita uino & epulis onerāt: & domū: & res ipsas: ac seipsos igni corruperūt. ¶ Hi. s. pfugæ. ¶ Postq̄ murū arietibꝰ feriri. Aries machina bellica ē, qua muri feriebant: & usq; ad ruinam quatiebant, dictus aries: qa murū pugnat in modū arietū pugnātiū, uel qa fit in sūmo in modū capitis arietini. ¶ Et alia. s. ornamēta ꝓciosa. ¶ Pria. i. ꝓcipua, cara. ¶ Dicunt estimant, uel dnr. ¶ Domū regiā, ubi Iugurtha rex habitare solebat. ¶ Illa. s. aurū, argētū: & alia ꝓciosa. ¶ Sed parit. Nūc ad aliā rē narrādā trāsit. Dicit. n. eodē tpe uenisse legatos ex ciuitate Lepti ad Metel. orātes: ut mitteret eo ꝓsidiū militū. & ꝓfectū, eo q: amilchar qdā nobilis factiosus seditionē in urbe cōcitaret: cōtra quē nec leges nec magr̄atus ualerēt. ¶ Amilcharē, quēdā subaudit: dicebant: (Aries)

¶ DEINDE iubet maxime idoneis. s. militibꝰ ex copia. s. militū agere uineas duobus locis. sic quibusdā placet construi: qa cū oppidū loco munitū dixerit nō placet copiā locoꝝ idoneoꝝ illic statui. alii tn̄ sic cōstruūt. iubet agere uieas. i. machinas bellicas figurā uinearū hn̄tes, eo q: ex tabulis in morē testudinis capita militū ab impetu lapidū & iaculorū tutabant. Erāt aūt nūc sub ipsis mœnibus fortissimo fundamēto stabilitæ aliter nō sustinuissent onus qd hic super impositū narrat. Nā addit, & iubet iacere. i. instruere iactis fundamētis, sup eas. s. uineas, in qbus latitabāt milites aggerē. i. cumulū terræ aggestæ. i. apportatæ, & iubet tutari opus. s. inceptū de uineis & aggeribus & administros. i. milites in eo agētes: turribus impositis. i. p turres ligneas impositas sup aggerē. ¶ Oppidani festinare. i. festinabāt, parare. i. parabant, cōtra hæc. s. i. acceptа metelli: nihil ꝑrsus. i. oīno fieri. i. fiebat: reliquū. i. relictū & nō factū qd fieri dr̄et: ab utrisq;. s. intus & foris existētibꝰ. ¶ Deniq;. i. tandē romani fatigati. s. ab oppidanis multo labore & ꝓliis. s. multis ante. s. q̄ caperēt oppidū. potiti sunt: mō. i. solūmodo oppido post dies quadraginta. i. quadraginta diebus postea: q̄ uenturū erat. s. ab ipsis, eo. i. ad id oppidū. ¶ Ideo aūt solūmodo oppido. qa oīs ꝓda corrupta est a pfugis. s. ab his q primū ad metellū ptinuerāt & deinde ad iugurthā pfugerāt, quocirca certo sciebāt si capti eēnt q: de ipsis suppliciū sumeret. Vñ addit. ¶ Hi. s. pfugæ. ¶ Postq̄ uidēt murū. s. oppidi: feriri. i. cōcuti arietibꝰ. i. machinis hn̄tibus cornua ferrea acuta in anteriori pte: quibus feriūt muros: ut arites cornibꝰ suis obstātes. Vñ dicit maro æneid. ii. Labat ariete crebro: ianua: & uidētes res suas afflictas: cōportāt domū regiā. i. in ipsam regiā (quā iugurtha illic hēbat & ubi fuerāt liberoꝝ eius cultus. Sane notādū est nō solū ꝓnoia possessiua, sed & noia iungi posse dictioni domus sine ꝓpositione, ut sic dr̄ uado domū meā. ita uado domū regiā aut uirgilianā) aurū & argētū & alia. s. einsmodi, ut lapillos aut uestes ꝓciosiores, quæ ducunt. i. æstimantur prima. i. præstātissima bona, & ipsi grauati. i. crapulati ibi. i. in regia: uino & epulis corrūpūt illaq;. i. & illa. s. bona, & domū. s. regiā, & semet. i. semetipsos, igni, qa cōburūt se & oīa quæ in regia erāt, & ipsi uolētes. i. spōtanei, pēdere. i. pēdebāt, hoc ē psoluebāt eas pœnas. quas ipsi metuerant ab hostibus. s. Romanis, uicti. i. si fuissent uicti. ¶ Sed pariter Mira breuitate ꝓgredit ad describēda ea q̄ de leptitanis cōtigerāt dicens. ¶ Sed pariter. i. simul & quasi eodē tpe cū Thala. s. urbe capta: legati ex oppido lepti uenerāt ad metellū orātes: uti. i. ut ipse mitteret eo. s. ad illud oppidū uidelicet leptim præsidium. i. custodiā militū: & præfectū. i. ut uulgo dicit capitaneū eoꝝ q cæteris ꝓfectus esset, dicētes sup. ¶ Amilcharem quēdā hominē nobilē in ea ciuitate, factiosum. i. seditiosum & contra cōmunē opinionē populi facere solitum: studere. i. diligētem operā dare, rebus nouis. i. ad innouationē rerū, hoc est ut derelictis romanis ad iugurthā redirēt. Sane studeo potius datiuo q̄ accusatiuo cōstituitur, aduersum. i. cōtra quē. s. hoiem factiosum Amilcharē, neq; imperia magistratuū cōstitutoꝝ ab Romanis, neq; leges ualerent. i. aliquid possent, & sup. dicentes. ni. s. nisi, festinaret id. s. mittere præsidiū & ꝓfectū, salutē suam. s. legatoꝝ id dicentium: & socios illoꝝ (aut legat suā & socioꝝ) fore in sūmo piculo. (Arietes. Domū regiam.)

Nam Leptitani iam inde a pricipio belli Iugurthini: ad Bestiá consulẽ, & postea Romá miserát, amicitiá societatẽq rogatũ. Deide ubi ea impetrata fuere, semper boni fidelesq mãsere: & cũcta a Bestia Albino Metelloq imperata gnauiter fecerant. Itaq ab impatore facile: quæ petebát, adepti sunt. Emissæ sunt eo cohortes Lygurũ quatuor, & G. Annius præfectus, id oppidũ a Sydoniis conditũ est, quos accepimus pfugos, ob discordias ciuiles, nauibus in eos locos uenisse. Cæterũ sitũ inter duas syrtis, quibus nomẽ ex re inditum, Nã duo sunt sinus ppe in extrema Africa impares magnitudine, pares tamen natura, quorum proxima terræ peralta sunt. Cætera uti sors tulit alta, alia tempestate uadosa. Nam ubi mare magnum esse, & sæuire uentis cœpit: limum, arenamque, & saxa ingentia, fluctus trahunt, ita facies locorum: cum uentis simul mutatur. Igitur eius ciuitatis lingua: modo conuersa connubio Numidarum, leges, cultusq, plæraq Sydonica: quæ eo facilius retinebant: q procul ab imperio regis ætatem agebant. Inter illos: & frequentem Numidiam multi, uastiq loci sunt.

IOAN. ¶ NAM Leptitani. Declarat q̄ Leptitani socii erãt ppl'i Ro. a principio belli iugurthini Leptitani miserãt legatos
CHRI. primo ad Bestiã cõsulẽ: deide Ro. q societatẽ & amicitiã peterẽt. Itaq a ppl'o Ro. in societatẽ & amicitiã recepti, semp fideles fuerãt. ¶ Gnauiter. i. strẽnue, prõpte, qd Leptitanis impauerãt duces romani. s. Bestia, Albinus, & Metellus pro pte fecerãt. ¶ Eo. s. Leptim. ¶ Lygurũ. Ligures socii erãt ppl'i Ro. ¶ Id oppidũ. Dicit a qbus ppl'is Leptis ciuitas cõdita
Sydonii sit. Sydonii ppl'i sunt Phœnicis regionis. Cũ iter eos ciuiles discordiæ ortæ eẽnt, pfecti sunt nauib⁹ in ea loca: ubi ciuitatẽ Lepti cõdiderũt. ¶ Sitũ. i. positũ. s. id oppidũ Leptis. ¶ Quibus nomẽ ex re inditũ est. i. ipositũ. Dicit q̄re uocatæ sunt
Syrtes Syrtes. Dicit. n. a tractu. Syrtes esse uocatas. Nã συρω græce signat traho: uñ syrtes. Quare aũt a tractu sint uocatæ syrtes, ipse declarat. ¶ Ex re. i. ab effectu, nã qa in his locis unde trahũt limũ & arenã: & saxa ingẽtia, ppea a trahẽdo, ita a Syrao. Syrtes sunt uocatæ. ¶ Duo sunt sinus.
Sinus Sinus est maris receptaculũ. Duo loca in mari. ¶ In extrema Africa. i. in extrema parte Africæ oriẽtẽ uersus. ¶ Impares magnitudine: qa alter altero maior ẽ. ¶ Pares natura, qa uterq locus periculosus est. ppterea qa uterq locus cũ mare uentis agitat, arenã: & limũ: & saxa ingentia trahit: ut ppterea mare ibi fiat asperũ: & ad nauigãdũ admodũ difficile: ac piculosum. ¶ Quorũ pxima terræ palta sunt. Hox sinuum loca: q̄ sunt terræ & littori uicina, sũt ualde pfunda: & alta, cætera uero loca: q̄ nõ sunt littori: & terræ uicia, alia sunt alta, & pfunda: alia aũt uadosa. i. non pfunda: nec alta, qa plena sunt arena, & limo: & saxis, ideo sunt piculosa. Nã ibi naues illidunt & frangunt. ¶ Cætera (uti sors tulit) alta alia in tẽpestate uadosa, hoc est cætera loca: quę nõ sunt terræ uicina: alia sunt alta, alia uadosa: sicuti sors tẽpestatis tulit. Nam qñ tẽpestas ẽ: & mare uentis agitat: inde tantã arenã: & limũ & saxa trahũt. ut ea loca efficiant uadosa & inaui
vadosus gabilia. ¶ Alta in tẽpestate uadosa. Vadosus dr locus: ubi aq̄ tã hũilis ẽ: ut ibi uadi possit pedib⁹ & tẽpestas hæc loca uadosa facit. ¶ Nã ubi mare: ordo ẽ. Nã fluctus trahũt limũ: & arena, & saxa ingẽtia: ubi. i. qñ mare cœpit eẽ magnũ, & cœpit sæuire uẽtis. ¶ Vbi mare magnũ & sæuire uẽtis cœpit. i. ubi: qñ incœpit eẽ tẽpestas. ¶ Sæuire. i. agitare. ¶ Trahũt. Ecce q̄o a trahẽdo. i. a syrao syrtes sunt appellatæ. ¶ Ita facies. i. aspectus. Facies locox cũ uentis simul mutat: qa loca: quæ añ tẽpestatẽ alta erãt: & pfunda, supueniẽte tẽpestate efficiunt uadosa. Et ecõtrario: q̄ loca: discedẽte tẽpestate alta & pfunda reddunt, cũ uentis. i. cũ tẽpestate mutant. ¶ Eius ciuitatis. Hæc ciuitas Leptitanox pmo sermonẽ & linguã Phœnicũ hẽbat: unde originẽ ducebat, postea uero pp cõnubia Numidarũ pristino sermone relicto: lingua & sermone Numidax uti cœpit, leges tñ cultũq Sydonicũ retinuit. ¶ Lingua. i. sermo. ¶ Cõuersa est. i. mutata ẽ. ¶ Cõnubio Numidax, qa Leptitani uxores Nũidas accipiebãt. ¶ Leges cultusq plæraq Sydonica sunt. Leptitani linguam & sermonẽ mutauerunt: sed nõ mutauerunt leges: & cultum. ¶ Leges quia uiuunt sm leges Sydoniorũ. ¶ Cultus, cultus pertinet ad uestitum: & ad mores uiuẽdi. ¶ Plæraq, pro maiori pte. ¶ Quæ. i. quas res. s. leges & cultum. ¶ Quod pcul ab impio regis ætatẽ agebãt. i. qa uiuebant procul a rege Nũidarũ. Ex hoc appet Leptitanos fuisse sub impio regis Numidax. ¶ Inter illos. s. Leptitanos. Dicit quare Leptitani pcul ab imperio regis Numidax uiuunt, quia inter Leptitanos: & Numidiam loca sunt deserta. ¶ Vasti. i. deserti: & ppterea: qa iter Leptitanos, & Nũidiã multa loca deserta: & ingentes solitudines erant: raro rex ad eos ibat: atq ita leges eox & mores primos nõ mutabant.

ASCE. ¶ NAM Leptitani. i. ciues leptis oppidi: miserant iã inde. i. stati a pncipio belli iugurthini, sup. legatos ad bestiã cõsulẽ missum i africã: & postea romã: rogatũ. i. ut rogẽt. (Est aũt supinũ) amicitiã & societatẽ. s. ppl'i ro. deide ubi ea. s. amicitia & societas po. ro. fuere (alii itelligũt id uerbũ ipetrata. s. a cõsule & senatu: ipsi mãsere semp boni & fideles. ¶ Et fecerãt gnauit. i. strẽnue & sedule: cũcta ipata a bestia. ¶ Albino & Me. cõsulib⁹: & ita adepti sunt ab ipatore facile ea q̄ petebãt. uidelicet p̄sidiũ cũ p̄fecto. ¶ Et q̄tuor cohortes ligurũ q sũt ppl'i italiæ iuxta isubres. sũt emissę. s. ex excercitu eo. i.
Leptis ad eos. &. C. anni⁹ p̄fect⁹. s. eox. ¶ Id oppidũ. s. leptis ẽ cõditũ a sydoniis. i. ppl'is phœnicis regiõis quos. s. sydõios nos accepim⁹ pfugos exñtes. i. a p̄ria sua pcul fugiẽtes, ob discordias. i. factiões & seditiões ciuiles: uenisse nauib⁹. i. trãsfretasse i eos locos ubi leptis cõdita ẽ. ¶ Cæterx oppidũ illud ẽ sitũ. i. cõstitutũ iter duas syr. i. duo loca piculosa arenã attrahẽ
Syrtes tia, uñ breuia hñt uada nũc pfunda nũc sine aqs: in qbus submergunt fere nauigãtes. ut æneid. i. In breuia & syrtes urget
Syrma &c. qb⁹. s. syrtib⁹: nomẽ ẽ iditũ. i. ipositũ: ex re. i. ex effectu qa συρω syro signat traho: & συρμα syrma tract⁹ aut uestis lõga q̄ trahit. ¶ Nã duo sũt sin⁹. i. ãguli maris ppe. i. q̄si i extrema africa: ipares. i. iæq̄les magnitudie: sed pares natura. qa ambo attrahũt arenas quox. s. sinuũ loca proxĩa (si nõ ẽ loca dic pxĩa. i. pxĩæ ptes) terræ sunt palta. i. ualde alta cætera uti. i. ut sors. i. casus uẽtox aut aq̄rum tulit sunt alta & uadosa. i. hñtia multa uada in alia tẽpestate. s. qñ auferunt arenæ. ¶ Nã ubi. i. qñ aut postq̄ mare cœpit eẽ magnũ, & sæuire. i. itũescere & agitari uẽtis, fluct⁹ trahũt limũ. i. terrã piguẽ & hũidã arenã. i. terrã arẽtẽ & ita nõ cohęrẽtẽ, & saxa igẽtia. i. ualde magna, & ita facies. i. figura locox mutat sil' cũ uẽtis. ¶ Lingua. i. loq̄la ei⁹ ciuitatis. s. leptis: est mõ. i. solũmõ cõuersa. s. in nũidicã, cõnubio. i. p cõnubiũ seu cõiugiũ uel commerciũ nũidax. ¶ Leges & cult⁹ sup. erãt plæraq. i. fere sydõica, q̄ retiebãt eo. i. ppea facili⁹ q agebãt ætatẽ pcul ab ipe rio regis: qa i extrema africa. ¶ Multi & uasti. i. inhabitati loci sunt iter illos. s. leptitanos & nũidiã frequẽtẽ. i. habitatã,

¶ SED

¶ SED qm̃. Capta opportunitate Salu. p digressionẽ describit locũ, q appellat᷒ ẽ Aræ Filenoꝝ. Et eã narrat: q̃re sic ap IOAN.
pellat᷒ ẽ. ¶ Q m̃ in has regiões uenimus. Q m̃ inqt data occasiõe p negociũ Leptitanoꝝ: uenimus ad describẽdũ Syrtes CHRI.
q̃ sunt in extrema pte Africæ: nõ uidet icõgruũ describere ẽt locũ q̃ dr̃ Filenoꝝ aræ: q locus ẽ in eadẽ pte ipsius africæ. In has regiões uenimus: uidelicet describẽdo Syrtes. ¶ Duoꝝ Car. s. Filenoꝝ, q nomẽ dederũt loco ob egregiũ factũ eoꝝ. ¶ Locus: qa locus dr̃ Filenoꝝ aræ iõ narrare uolum᷒ fcm̃ ipsoꝝ Filenoꝝ. ¶ Qua tẽp. i. quo tpe. Eo tpe, quo ipiũ Carthaginẽsiũ magnũ fuit in Africa: Cyrenẽses ppl̃i ipsi quoq; magni impio fuerũt, iõ cũ Carthaginẽsibus bellũ gerebãt. ¶ Plæræq; africæ: magnę pti africę. ¶ Ager in me. are. s. erat inter cõfines Carthaginẽsiũ & Cyrenẽsiũ ager erat plenus arena. ¶ Vna spẽ. s. erat ipsius agri. ¶ Quæ res, uidelicet: qa nihil erat, qđ fines eoꝝ diuideret. ¶ Eos in ma. diu. bel. ha. i. tenuit. Quia Carthagiñ. & Cyreñ. inter se de finibus imperii bella gesserũt. ¶ Postq̃ utrinq;. Diu Carthaginẽses & Cyrenẽses de finib᷒ impii: & de bello terrestri, & bello nauali iter se dimicauerãt aliqñ Carthaginẽses, aliqñ Cyrenẽses uicti sũt, igĩ diuturno bello fatigati: timẽtes, ne utrosq; ppl̃os fessos, alius ppl̃s uel rex bello aggrederet: ita iter se ꝯuenerũt, ut uterq; ppl̃s de sua ciuitate certo die & certa hora legatos mitteret, & is loc᷒: ubi obuii inter se fuissẽt: finis & terminus cõis utriusq; ppl̃i eẽt, igĩ Carthaginẽses duos f̃res miserũt, q uocabãt Phileni: siĩr cyrenẽses duos miserũt: sed Carthaginẽses citius. Cyrenẽses uero tardius uenerũt, tũ Cyrenẽses cœpunt cõqueri: & criminari, atq; accusare legatos Carthaginẽsiũ, ꝙ añ tps: & diẽ cõstitutũ domo discessissent, & ob id citius uenissent, sed id nullo mõ parati uelle: ut ibi terminos ponãt, ubi obuii iter se fuerint, qa decepti sint. Tũ Carthaginẽses legati postulauerunt: ut aliã aliquã cõditionẽ æquã pponerent igĩ Cyrenenses hanc conditionẽ proposuerunt: ut Carthaginenses paterentur: se uiuos sepeliri in eo loco, ubi uellent fines poni: se quoq; eam cõditionẽ subituros esse. Tum Carthaginenses, pbata cõditione: ubi terminos. & fines poni uolebant: ibi uiui sepulti sunt. ¶ Carthaginenses eo loco Phileno
Philenis fratribus aras consecrarunt, atq; ita locus ille philenorum aræ dictus est. Postq̃ ordo est, illi. s. Carthaginenses: rũ aræ
& Cyrenenses ueriti, ne mox alius aggrederet: uictos & uictores defessos: faciunt sponsionem per induciã: uti legati pficiscerentur domo certo loco, & is locus esset cõmunis finis utriusq; populi, in quo loco fuissent obuii inter se, postquã legiones, & itẽ classes sæpe fusæ & fugatæ. s. sunt: & postq̃ alteri attriuerant alteros aliquantum. ¶ Vtrinq;. s. ex pte Carthaginensium: & ex parte Cyrenensium, nam inter ipsos uaria fuit uictoria: aliquãdo Carthaginenses: aliquãdo Cyrenenses uicti sunt. ¶ Legiones: copiæ terrestres. ¶ Classes, quãtum ad bellum nauale. ¶ Fusæ, fractæ. ¶ Fugatæ, in fugã conuersæ. ¶ Attriuerãt. i. afflixerant. ¶ Victos uictores. s. ipsos Carthaginenses: & Cyrenenses. ¶ Alius: scilicet populus uel rex, nam facile est in tergo aggredi defessum & afflictum. ¶ Per inducias, inducias fecerunt: & per tẽpus induciarũ ita inuicẽ cõuenerũt, ut uterq; populus certo die, & certa hora legatos mitterent: & in eo loco terminos ponerẽt, ubi obuii inter se fuissent: hoc pacto, illi qui ante tp̃s & diẽ & horã cõstitutam domo discessissent alteros decepissent: qui citius iter faciebant, terminos imperii populi sui producebant. ¶ Per inducias: idest per tempus induciarũ. Induciæ dicit̃ pax Induciæ
in paucos dies: sic dictum: ꝙ indies ocium præbent, ut ait Donatus. ¶ Certo die: tota res pẽdebat in hoc, ut certo die domo discederent. ¶ Maturauere iter peragere, idest festinauerunt iter facere. ¶ Id secordia ne: an casu acciderit. ꝙ Cyrenenses tardius iuerint hoc euenire potuit: uel negligentia: uel casu aliquo. Sed Salustius dicit, se nescire, qua nam de causa hoc euenerit: nam casu aliquo forte hoc euenit. ¶ Secordia, idest negligentia.

Sed qm̃ in has regiões p Leptitanoꝝ negocia uenimus, nõ indignũ uidet̃, egregiũ atq; mirabile facinus duoꝝ Carthaginensiũ memorare. Eũ rẽ locus admonuit, q̃ tẽpestate Carthaginẽses plæræq; Africæ ipceritabãt, Cyrenẽses quoq; magni atq; opulẽti fuere. Ager in medio arenosus una facie. Neq; flumẽ neq; mõs erat q fines eoꝝ discerneret, q̃ res eos in magno, diuturnoq; bello iter se habuit. Postq̃ utrinq; legiões, itẽ classes sæpe fusæ fugatæq; & alteri alteros aliquãtulũ attriuerãt, ueriti ne mox uictos uictoresq; defessos, aliu's aliũ aggrederet̃, p iducias spõsionẽ faciũt, uti certo die legati domo pficiscerent̃. Et quo in loco inter se obuii fuissent, is cõis utriusq; populi finis haberet̃. Igitur Carthaginenses duo fratres missi, quibus Philenis nomen erat, maturauere iter pgere. Cyrenenses tardius ire, id secordia ne:

¶ SED qm̃. Per digressionẽ ingredit̃ narrationẽ de aris philenoꝝ: q̃ nisi ad historiagraphos ptineat ẽt locos describe- ASCE
re satis impertinẽs uideret̃. Quid. n. ad hũc locũ de philenis? Potuit aũt magis cõgruũ, in descriptiõe africæ locũ habuisse. Veꝝ ut poema digressionibus interdũ decorat̃ ita & historiæ recitatio. Vñ qa satis accitiria uidet̃ narratio eã narrandi affert dicens. Sed quoniã nos uenimus per negocia Leptitanoꝝ: in has regiones. i. in descriptionẽ haꝝ regionũ: uidet̃ non indignũ memorare egregiũ. i. non uulgare atq; mirabile facinus. i. factũ duoꝝ Carthaginẽsium. s. philenoꝝ aut (ut alii declinant) philenum sed syncopã putẽ: locus. s. inceptus de leptitanis & syrtibus, admonuit dicere eam rẽ: & incipiẽs dicere inqt. ¶ Ea tẽpestate qua carthaginenses imperitabant. i. dominabant̃: plæræq;. i. fere e toti africæ, cyrenẽses qui & in africa sunt, fuere quoq;. i. etiam magni. s. quo ad famã, atq; opulenti. i. diuites: ager in medio. i. qui erat in medio ipsorum: existens arenosus: erat sup. una specie. i. unius coloris & faciei, sine discrimine. ¶ Neq; erat flumen neq; mõs q discerneret fines eoꝝ. ¶ Quæ res habuit. i. detinuit eos in magno & diuturno bello. ¶ Postq̃ legiões in exercitu terrestri: item classes in bello nauali: fusæ & fugatæ sup. fuerant sæpe utrinq;. i. ab utraq; pte: & alteri attriuerant. i. absumpserant aliquãtulum alteros. i. se mutuo imminuerant per cædes: ueriti ne alius. i. tertius aliquis potentatus (sicut in apologis æsopus, de miluo murem & ranã se mutuo impedientes rapiẽte fabulat̃) aggrederet̃ mox. i. paulo post uictos & uictores defessos. i. defatigatos usq; ad extremũ, faciunt p inducias. i. tẽpore induciaꝝ: spõsionem. i. pactionem de dirimenda lite: uti. i. ut legati, scilicet amborum: proficiscerentur. i. discederent domo. s. suã: die certo. idest constituta hora. Quidã legunt domũ. sed non procedit si enim phileni apud Cyrenenses fuissent: quanto citius rediissent tanto minus habuissent, & in quo loco fuissent obuii inter se: is. s. locus haberetur finis. s. imperii, utriusq; populi. ¶ Igitur: qa cõuenit sic iter eos duo fratres qbus philenis nomen erat, missi carthagine. i. a ciuitate carthaginensi, maturauere. i. accelerauerunt: pgere. i. peragere & perficere iter. s. suum. ¶ Cyrenenses ire. i. iter feeerunt tardius. i. lentius licet forte non serius. ¶ Ego parum cognoui. i. copertũ non habeo an id acciderit secordia. i. pigritia & inertia aut ignauia Cyrenensium.

IOAN. CHRI. ¶ A N casu uidelicet:qa fortasse aliqd iter eo℞ ipediuerit.Et Salu.subiũgit cãm:p quã iter Cyrenẽsiũ fortasse ipeditũ ẽ ne celerius ire potuerint:dicit.n.tẽpestatẽ pulueris flãre uẽto rãtã suscitari solere in illis locis,ut oculos eũtiũ puluere im

Aries pleat,atq; ita iter eo℞ ipediat:ac retardet. Hæc igiẽ res fortasse iter Cyrenẽsiũ retardauit. ¶ In il'is locis.s.arenosis. Tẽpestas,ita puluis arena suscitaẽ.& in altũ tolliẽ.flãte uẽto.ut tẽpestatẽ faciat:sicut in mari fieri cõsueuit. ¶ Haud secus.i.nõ alr:hoc ẽ silr. ¶ Atq; p q̃q;. ¶ Retinere.s.iter faciẽtes.Nã ubi Declarat q̃re in locis illis tẽpestas pulueris euenire solet:

Plãicies & iter eũtiũ ipedii e. ¶ Planicies est imẽsa:arenosa:arboribus priuata & deserta:nã ibi nihil gignit.Igiẽ cũ uẽtus uehemẽtior flare cœpit p totã hãc planiciẽ arenã tollit i altũ:atq; ita oculi eũtiũ puluere iplẽtur,& eũtes ab itinere retardãt. ¶ Nã ubi:ordo ẽ. ¶ Nã ea.s.arena agitata magna ui solet iplere ora & oculos:& ita solet morari iter,ipedito pspectu. Vbi p postq̃ uẽt⁹ coortus p loca æq̃lia,& nuda gignẽtiũ excitauit. ¶ Arenã hu.i.a terra. ¶ Per lo. æq̃lia.i.plana:& ĩõ uẽtus maiorẽ hẽt uim:qa nõ frãgit,sed suo ipetu ferẽ.Et nuda gignẽtiũ:qa ibi arbores nõ nascũt:q̃ res facit,ut ẽr uẽtus a suo ipetu nõ frãgaẽ,nã si arbores ibi eẽnt: ipetũ uẽto℞ ipedirẽt. ¶ Nuda gi.i.priuata rebus:quæ aliquid gignãt.Dicim⁹ aũt.Ego sum nudus uestimẽto℞,& nudus uestimentis. ¶ Arena:sabulũ. ¶ Excitauit.i.suscitauit mouit. ¶ Magna ui:hoc ẽ magno ipetu uẽti. ¶ Agitata.i.cõmota. ¶ Ora.i.uultũ.s.iter faciẽtiũ. ¶ Postq̃ Cy.Dicit qd fecerint Cyrenẽses:postq̃ uiderũt se tardiores fuisse,ordo ẽ. ¶ Cyrenẽses cri.p criminabãt.Carthaginẽses illos digressos eẽ domo añ tps:& illos cõturbare rẽ:deniq; malle pro mallebãt pati oĩa: q̃ abire uicti: postq̃ illi Cyrenẽses uident sese eẽ posteriores aliquãto & metuũt pœnas domi ob rẽ corruptã.Sensus patet. ¶ Ob rem corruptã domi pœnas metuũt:hoc est Legati Cyrenẽsiũ timebãt,ne punirenẽ a suis ciuibus:qa pmisissent se decipi a legatis Carthaginẽsiũ: q pcepto tpe citius ad locũ intrãt. ¶ Ob rẽ corruptã.s.a Carthaginẽsibus p dolũ,qa añ tps cõstitutũ domo discesserãt:ut ipsi Cyrenẽses credebãt.Nã Salu.hoc nõ affirmat.Et ut diximus tota res pẽdebat in hoc,ut fides cõstituti tpis seruareẽ:nã utraq; ps facile metiri aĩo poterat:quo in loco legati obuii futuri eẽnt:& si fidẽ statuti tpis seruarẽt:& diligẽtiã ac festinationẽ in eũdo adhiberẽt. ¶ Criminari,accusabãt:culpabãt hac de re,uidelicet illos digressos esse añ tps domo,& illos cõturbare rẽ. ¶ Digressos.s.eẽ.i.discessisse. ¶ Cõturbare rẽ,ille ,pprie dr cõturbare aliq̃ ĩ ẽ.q ordinẽ rei nõ seruat.Cyrenẽses ergo dicebãt:legatos Carthaginẽsiũ cõturbare rẽ:qa ordinẽ cõstituti tpis ñ seruauerãt.nã añ tps statutũ & ordinatũ domo discesserãt. ¶ Cõturbare rẽ,hoc ẽ:qđ añ dixit,ob rẽ corruptã. ¶ Ergo cõ.rẽ.i.corrũpe rẽ,& rei ordinẽ puertere. ¶ Malle.i.mallebãt:magis uolebãt. ¶ Sed quũ pœni carthaginẽses post uiderũt cyrenenses eẽ turbatos hac,de re:petiuerũt ut ipsi cyrenẽses aliã aliq̃ cõditionẽ æq̃ ,pponerẽt,tũ cyrenẽses hãc cõditionẽ carthaginẽsib⁹ ,pposuerũt dicẽtes.O carthaginẽses,uel uos patimini sepeliri uiui ĩ eo loco,ubi uobis placet termios & fines põi,uel nos sub hac eadẽ cõditiõe ibimus ĩ locũ:ubi uolum⁹ fines & termios põi,& ibi uiui sepeliemur.Carthaginẽses pbata cõditiõe uiui sepulti sũt ĩ eo loco:ubi fines iperii eẽ uolebãt.Sed quũ pœni:ordo ẽ.Cyrenẽses faciũt optionẽ carthaginẽsiũ,ut uel illi ob

Pœni ruerẽt uiui : ibi.i.ĩ eo loco,quo.i.ĩ quo loco peterẽt fines pplo suo,uel.s.dicebãt sese ,pcessuros ĩ locũ:quẽ uellẽt. s.ipsi Cyrenẽses:eadẽ cõditiõe,quũ p q̃n pœni peterẽt aliã cõditionẽ tm̃mõ æq̃. ¶ Pœni.i.Carthaginẽses.Et dñr pœni,q̃si phœni.Nã de phœnice regiõe ĩ Africã pfecti sunt:q carthaginẽ cõdiderũt,q aũt Pœnus deriuatiuũ faciat punicus nõ caret exẽplo.Nã & punio eadẽ rõne deriuaẽ a pœna.Antiq.n.œ.diphtõ.plerũq; ĩ u mutabãt. ¶ Optionẽ carthaginensiũ faciunt.i.

Optio electionẽ carthaginẽsibus dant,ut eligant unũ ex duobus.Optio significat electio.Nã optare significat eligere.Virgil.i.

Optare ænei.Pars optare locũ recto.i.eligere. ¶ Illi.i.carthaginẽses. ¶ Viui obruerent.s.sepelirentur.

an casu acciderit,pa℞ cognoui.Cæte℞ solet in illis locis tẽpestas:haud secus atq; in mari retinere hoies.Nã ubi per loca æq̃lia & nuda gignẽtiũ,uẽtus coortus arenã humo excitauit,ea magna ui agitata,ora,oculosq; iplere solet,ita ipedito pspectu morari iter.Postq̃ Cyrenẽses aliquãto posteriores se eẽ uidẽt,& ob rẽ corruptã domi pœnas metuunt,criminari Carthaginenses ante tẽpus digressos cõturbare rẽ.Deniq; oia malle q̃ uicti abire.Sed quũ pœni aliã cõditionẽ tm̃mõ æq̃ peterẽt.Cyrenẽses opionẽ carthaginẽsib⁹ faciũt,ut uel illi quos fines pplo suo q̃rerẽt ibi uiui obruerent, uel

ASCE. ¶ A N casu.s.aliquo,utpote q morbus alte℞ aut utrũq; occupauerit:aut q siti laborauerit:aut q uia infecta esset. ¶ Cęterũ.i.sed.q.d.id scio:q tẽpestas.i.aeris dispositio iniq̃:ut pluuia℞ aut uẽto℞ ipetu turbata:solet retinere hoies in illis locis pp arenã motã:haud.i.nõ secus atq;.i.q̃ in mari ubi cõtra uẽtũ nauigare nõ daẽ. ¶ Nã uẽtus coortus.i.simul ortus ex uariis locis,ibi p loca æq̃lia.i.plana,& nuda.i.expertia gignẽtiũ.i.re℞ q̃ aliqd generẽt:hoc est arbo℞ aut herba℞.nisi sit uentus gignẽtiũ.i.zephyrus aut fauonius,q cyrenẽsibus cõtrarius eẽt excitauit humo.i.e terra,arenã:ea.s.arena agitata magna ui solet iplere ora.i.faciẽ & oculos.s.egrediẽtiũ p ea loca. ¶ Ita.i.& sic solet morari.i.retinere iter: ĩpedito pspectu.s.ire uolẽtiũ. ¶ Postq̃ cyrenenses.psequiẽ digressionem cœptã de philenis & cyrenẽsibus dicẽs. ¶ Postquã cyrenẽses uidẽtes se eẽ posteriores aliq̃to.i.q̃ eẽ debebãt aut q̃ carthaginẽses uidelicet phileni erãt posteriores aũt.i. aut tardiores si referaẽ ad tps:aut lõgiores a meta destinata,qa destinarãt augere termios suos pgrediẽdo:& sup.postq̃ metuũt pœnas

Res domi.s.patas a pricipib⁹ suis.ob eã rẽ.s.pp quã litẽ habuerãt,nã res peculiariẽ tria sigñat.litẽ,generẽ & diuitias,corruptã.i.uiolatã & deteriorẽ effectã a se potius q̃ a carthagiñ.(si.n.cõstitisset illos rẽ dolo corrupisse nõ metuissent pœnas cum nõ fuissent in culpa.Sane qa posteriores erãt & minus ,pcesserãt rẽ quæ erat de extẽsiõe agri corruperãt qa minus agri habituri erãt:criminari hoc est criminabanẽ.i.criminãdo accusabant & dicebant carthaginẽses digressos.s.carthagine, ante tps.s.cõstitutũ,& ita processisse plus æquo:& cõturbare:hoc est cõturbabãt rẽ.s.cõuentã & pactã inter ipsos. ¶ Deniq;.i.multis uerbis ultro citroq; habitis ipsi malle.i.mallebant omnia.s.quæ proponi possent:q̃ abire uicti.s.a carthagineñ. ¶ Sed quum.i.quando pœni.i.carthagineñ.qui in punica regione sunt.ut ænei.i.Punica regna uides tyrios & agenoris urbem.Vnde punica bella dicta,peterent aliam conditionem.i.pactionem de dirimenda lite, tantummodo: hoc est dumtaxat.æquam.i.æque facilem & parabilem utrisq;:cyrenenses faciunt carthaginensibus optionem,ut uel illi sci

Regula uenustatis licet carthaginenses obruerentur idest infoderentur & sepelirentur uiui ibi quos pro ibi quærerent populo suo fines scilicet imperii.(Sicut ergo aduerbia pro relatiuis ita relatiua interdum pro aduerbiis ponuntur:quod tunc uenuste fit quando relatiuum præponitur & cohæret antecedenti:posset etiam dici:ibi pro eos positum esse.(uel dimitterent idest paterentur progredi sese.s.cyreneñ.in eum locum quem uellent:scilicet populo suo finem esse imperii.

¶EADEM

¶ EADEM condi.i.cũ eadẽ cõditiõe .f.ut uiui sepelirenť,quẽ in locũ ipsi Cyrenẽses. ¶ Probata.i.laudata.Dõa.f.carthagine. ¶ Nũc ad inceptũ redeo.i.ad ppositũ. Salu.digressionẽ fecit ad describẽdas Syrtes & locũ,q dr̃ philenoꝝ aræ: nũc redit ad ppositũ,ut oñdat quid fecerit iugurtha,postq̃ Metellus Thalã ciuitatẽ magnã cœpit. ¶ Ad incœ.redeo.i.ad ppositũ reuertor. ¶ Ad get.cum supra describeret Africã dixit.Getulos habitare ultra Numidiam:genus hoium feꝝ.i.agreste:& inhumanũ. ¶ Eo tempore.ignaꝝ nominis Ro.eo tpe Getuli Ro.nomẽ ignorabãt. ¶ Eoꝝ Getu.i.iugurtha multitudinẽ Getuloꝝ in unũ cõgregauit. ¶ Coegit.i.cõgregauit. Ac paulati:dicit,iugurthã docuisse Getulos militarẽ disciplinã. ¶ Cõsuefacit ordi.habere.f. Getulos.i.assuefacit Getulos seruare ordinem,uidelicet,ut milites nũc discedãt extra ordinẽ. ¶ Signa uexi. ¶ Imperium:præceptũ impatoris. ¶ Præterea regis Bocchi,sicuti supra uisum est.Numidia ultra se uersus meridiẽ habet Getulos: uersus occidentem habet Mauros,quibus Bocchus rex imperabat. ¶ Vide igitur quæ præsidia contra Romanos sibi parat iugurtha. ¶ Getulos & Bocchum regẽ Mauroꝝ sibi socios adiungit. ¶ Magnis muneribꝰ:& maioribꝰ pmissis:magna munera dabat:sed maiora pmittebat amicis regis: ut eos sibi faceret amicos,ut ipsis adiuuãtibꝰ regem Bocchũ induceret:ut bellum susciperet cõtra Romanos. ¶ Ad stu.i.ad amorem. ¶ Producit.allicit trahit. ¶ Quis pro qbus. Regẽ.f.Bocchum. ¶ Aggressus.i.ad regẽ accedens.Id ea gratia facilius,facile fuit regem Bocchũ inducere ad bellum suscipiendũ cõtra Ro.duabus de causis. Prima causa erat:qa Bocchus iratus erat contra Ro.qa fœdus & amicitiam postulauerat a Ro.per legatos,& eã impetrare nõ potuerat,secũda causa erat:quia iugurtha affinitatẽ habebat cum Boccho:nã filiam eius uxorem habebat. ¶ Id.f.inducere Bocchum,ut bellũ inciperet contra ro. ¶ Proniusq.i.procliuius,& facilius. ¶ Quã rem opportunissimã incœpto bello.Nihil enim magis cõmodum Ro.accidere poterat in bello iugurthino: q̃ ut Bocchum in sociũ sibi ad id bellũ gerendũ haberent quia Bocchus confinis est Numidiæ. ¶ Pauci.f.Romani. ¶ Cæci aua.Nam pecunia corrupti erant a iugurtha,& ideo nõ sunt passi ut Bocchus in societatẽ:& amicitiã Romanoꝝ reciperetur:quia societas eius iugurthæ plurimum nocuisset a quo pecũiã acceperãt. ¶ Quis:p qbꝰ. ¶ Etiã antea.Erat alia cã:p quã facile Bocchꝰ inducebatur ad bellũ suscipiẽdũ cõtra Roma. ¶ Veꝝ ea necessitudo.i.illa affinitas & ppinquitas. ¶ Leuis ducitur.i.pui æstimatur. ¶ Pro opi.qsq.qa q̃to qsq maiores diuitias habet tãto plures uxores ducit.Ita aius multitudie distrahitur,qa unusqq multas hẽt uxores:amorẽ & effectũ nõ in unã pcipue,sed in oẽs cõuertit. ¶ Nullã p socia obtinet.i.nullã charã admodũ hẽt:sed oẽs pariter uiles sunt. IOAN. CHRI.

eadẽ conditione sese quẽ in locũ uellẽt pcessuros dimitterẽt. Phileni cõditiõe pbata,seq; uitãq; suã Reipublicæ cõdonauere,ita uiui obruti sunt, Carthaginẽses in eo loco Philenis fratribus aras cõsecrauere:aliiq; aliis honores domi instituti. Nũc ad rẽ redeo. Iugurtha postq̃ amissa Thala nihil satis firmũ cõtra Metellũ putat per magnas solitudines cum paucis pfectus peruenit ad getulos, genus hominum feꝝ incultũq; & eo tempore ignaꝝ nominis Romani: eoꝝ multitudinem in unum coegit, ac paulatim consuefacit ordines habere, signa sequi:imperiũ obseruare. Itẽ alia militaria facere. Præterea regis Bocchi pximos magnis mũeribus & maioribus pmissis ad studiũ sui pellicit. Quis adiutoribus regem aggressus, impellit uti aduersus Romanos bellũ incipiat, id ea gratia facilius proniusq; fuit, q Bocchus in initio huiusce belli legatos Romã miserat, fœdus & amicitiã petitũ. quã rẽ opportunissimã incœpto bello pauci impediuerant, Cæci auaritia quis oĩa honesta atq; inhonesta uẽdere mos erat, etiã antea Iugurthæ filia Boccho nupserat. Verum ea necessitudo apud Numidas Maurosque leuis ducitur, qđ singuli p opibus qsq; q̃plurimas uxores, alii denas, alii plures hẽant. Sed reges eo amplius, ita aius multitudie distrahitur, nulli pro socia obtinet, pariter omnes uiles sunt.

¶ EADEM conditione.ut.f.illic uiui obruantur. Phileni conditione probata.i.accepta condonauere & se & uitã suã reipu.f.carthagineñ.& ita sunt sup.ipsi illic obruti uiui. ¶ Carthagineñ.consecrauere in eo loco fratribus philenis illic obrutis, aras: & alii honores.f.diuini:sunt instituti.i.indicti illis.i.philenis:domi i.in ciuitate carthagineñ. Nunc.f.perfecta digressiõe redeo ad rẽ.i.historiã pricipalẽ:pp digressionẽ intermissam. ¶ Iugurtha.Post digressionẽ ad historiã reuersus cõmemorat ut iugurtha a Boccho Maurorũ rege suppetias,& societatẽ petiit atq obtinuit dicẽs. ¶ Iugurtha postq̃ amissa Thala.f.urbe fortissima,putat nihil satis firmũ cõtra Metellũ: pfectus cũ paucis puenit p magnas solitudines ad Getulos appositorie genus hominũ ferũ.i.more feraꝝ indomitũ & incultũ & ignaꝝ eo tpe.i.tunc adhuc, nois Ro.& coegit.i.compulit & congregauit in unum.f.locum aut exercitum multitudinẽ in eorum.i.Getulorũ,ac cõsuefacit idest consuetos efficit paulatim.i.sensim & pedetentim.habere ordines.f.militares in agmine atq acie seruandos:& sequi signa.i.uexilla:& obseruare.i.animaduertere imperium:hoc est quid & qñ imperaretur.item facere alia militaria.i.quæ ad militiam pertinebãt. ¶ Præterea.i.insup iugurtha pellicit.i.pfecte allicit & attrahit ad studiũ.i.fauorẽ sui.f.ipsius iugurthæ pximos,aut sanguie aut familiaritate:bocchi regis.f.Mauritaniæ:mũeribꝰ magnis q̃ tũc misit,& pmissis maioribus.i.postmodũ mittẽdis:qs.i.qbus:adiutoribus,ipse aggressus.i.insidiose accedẽs regẽ.f.bocchũ:ipellit sup.eũ:uti.i.ut icipiat bellũ aduersus Ro. ¶ Id fuit.f.factũ,aut cõtingit ea gr̃a.i.pptere a facilius & pnius.i.iclinatius q bocchꝰ miserat in initio huisce belli:legatos Ro.petitũ.i.q petãt.f.a senatu & po.ro.fœdus & amicitiã.quã rẽ.i.quã petitionẽ bocchi,opportunissimam.i.maxime congruam Romanis,bello incœpto cõtra iugurtham pauci.f.nobiles corrupti ab iugurtha, ipediuerãt exñtes cæci auaritia:qs i.qbus mos erat uẽdere oia hõesta & inhonesta.i.sine discrimine.Orator diceret potius mos uẽdẽdi:ueꝝ:hic respicit ad uerbũ erat,cũ quo etiã diceret moris. ¶ Etiã.i.insup filia iugurthæ nupserat boccho ueꝝ ea necessitudo.i.necessitas cõiunctionis ex affinitate:ducitur.i.reputatur:leuis.i.parui momenti apud numidas & Mauros.q singuli hẽant q̃ plurimas uxores qsq p opibus suis.i.iuxta opes suas.i.quotquot possit sustẽtare,sicut & adhuc dicunt hẽe:alii denas alii plures. ¶ Sed reges sup.hñt eo.i.tanto amplius.i.copiosius sup.uxores,quo sup. plures opes:ita aius.i.affectio & amor,distrahitur.i.i diuersa trahit & dissipat,multitudine.f.uxoꝝ & nullã obtinet p socia. hoc est cõthorali æquali sorte.i.p uera coniuge:& ita oẽs sunt pariter.i.pariformiter & indifferenter:uiles.i.nulli precio æstimatæ. ASCE.

IOAN. CHRI. ¶ IGITVR: q̃ñqdem his de causis facile iductus est Bocchus: ut una cũ Iugurtha bellũ susciperet contra Romanos. ¶ In locũ ambobus placitũ exercitus cõueniunt. Exercitus Iugurthæ & Bocchi cõueniũt in locũ, qui ambobus regibus placebat. In eo loco Iugurtha orõne sua aium Bocchi accẽdit cõtra Ro. dicens. O Bocche. Romani iniusti sunt, auari & cões hostes oium. Nullã cãm hñt cur bellũ, aut tecũ aut mecũ, aut cũ alius gẽtibus gerãt: nisi solã cupiditatẽ dominãdi. Et ppterea oẽs gẽtes & oia regna eis cõtraria sunt. Nũc cõtra me bellũ gerũt: pauloãte bellũ gesserũt cõtra Carthaginẽses, & ẽt cõtra Persen regẽ macedoniæ, & eos regno & impio spoliauerũt, post cõtra aliquẽ pplm uel regẽ opulẽtissimũ bellũ suscipiẽt. soli dominari uolũt. ¶ Accendit. i. scitat. s. dicẽs Romanos iniustos pfunda auaritia cões oium hostes. s. eẽ. ¶ Quã secũ, & cũ aliis gẽtibus. s. hẽant. uidelicet libidinẽ iperandi. i. dominãdi. ¶ Quis p qbus. ¶ Tum sese. Ordo ẽ: & dicebat. Tũ sese. s. hostẽ Romanis, pauloãte Carthaginẽses. ¶ Itẽ regẽ Persẽ. s. hostes fuisse: post p postea. s. illũ ita hostẽ fore Romanis: uti p sicut qsq; uideat opulẽtissim⁹. ¶ Sese. s. Iugurtha. Nũc ego sum hostis po. Ro. quia cõtra me bellũ gerũt: nõ quia eis aliquã iniuriã ĩtulerim: sed qa cupiũt auferre mihi regnũ Numidiæ. Nã cã belli ẽ eorũ libido dominãdi. ¶ Pauloante. Carthaginẽses. Nã pauloante Scipio Aemilianus cõtra Carthaginẽses bellũ gesserat: & eos capta & euersa Carthagine funditus deleuerat. ¶ Itẽ regẽ Persẽ.

Perses Perses rex Macedoniæ fuit, hũc Paulus Aemili⁹ cõsul prælio apud Olympũ mõtẽ cõmisso uicit: captũq; cũ liberis in triũphũ duxit. In eo prælio: ut tradit Plutar. xxv. milia hostiũ cæsa sũt biduo ois Macedonia se Aemilio dedit. ¶ His atq; aliis talibus dictis. i. cũ hæc atq; alia talia dixisset: ad Cirthã urbẽ ire deliberãt: quia ibi. Q. Metellus, prædam & captiuos & impedimẽta locauerat.

Igitur in locum ambobus placitum exercitus conueniunt, ibi fide data, & accepta Iugurtha Bocchi animũ oratione accendit. Romanos iniustos, pfunda auaritia cões oium hostes esse, eandem causam illos belli habere cum Boccho, q̃ secum & cũ aliis gentibus libidinẽ imperandi. Quis omnia regna aduersa sunt, tum sese ante paulo Carthaginenses, item regẽ Persen, post uti quisq; opulẽtissimus uideat, ita Romanis hostem fore. His atq; aliis talibus: ad Cirthã opidũ cõstituũt, qđ ibi. Q. Metellus prædam, captiuosq;, & ipedimenta locauerat, ita Iugurtha ratus, aut capta urbe operæprecium fore. aut si Romanus dux auxilio suis uenisset, prælio sese certaturos. Nam calidus id modo festinabat, Bocchi pacem imminuere: nec moras agitando: aliud quam bellum, mallet. Imperator postquam de regum societate cognouit, non temere, neque uti sæpe iam uicto Iugurtha consueuerat, omnibus locis pugnandi copiã facit.

¶ Operæprecitũ. i. rem utilẽ futuram: si urbem cœpisset. Operæpreciũ duo signãt: aliqñ utile signãt: ali qñ iocũdum. ¶ Aut si dux. Iugurtha hoc consilio ad urbẽ Cyrthã profectus est, quia existimabat aut se urbẽ esse capturũ: aut certe coacturũ esse: ut Metellus suis ferret auxiliũ: atq; ita prælio cũ eo certaturũ. Nam Iugurtha hoc quærebat: ut statim una cũ Boccho cũ Romanis prælio certaret, ne Bocchus mutaret aium: & pacẽ cũ Romanis faceret. ¶ Callidus. i. astutus. i. Iugurtha. ¶ Id mõ tantũmõ. ¶ Nec mo. i. per morã. Aliud quã bellũ mallet. Nam si morã ad dimicandũ fecisset: fortasse Bocchus pacem potius q̃ bellum mutato animo cum Romanis habere quæsiuisset. ¶ Nec aliud mallet. s. Bocchus. ¶ Mallet: magis uellet. ¶ Imperator. Postq̃ dicit: quid fecerit Metellus postq̃ intellexit Iugurtham & Bocchum reges societatem fecisse, dicit enim Metellum non omnibus locis sicuti consueuerat pugnandi copiam hostibus fecisse: sed in locis tantum sibi commodis cum hoste pugnare decreuisse. ¶ Imperator. Ordo est: imperator non temere facit copiam pugnandi atq; omnibus locis scilicet non facit copiam pugnandi uti sæpe consueuerat iam uicto Iugurtha. ¶ Cæterum. i. sed operitur reges haud procul a Cyrtha: ratus esse melius facere pugnam ex commodo cognitis Mauris, quoniam is nouus hostis accesserat. ¶ Postquam ille scilicet imperator: cognouit de societate regum. ¶ Temere, inconsulte. improuide. incaute. ¶ Atq; omnibus locis idest & non omnibus locis: sed in locis tantum sibi commodis.

ASCE. ¶ IGITVR: quia consenserat bellũ gerere cũ Iugurtha cõtra romanos, exercitus. s. amborũ cõueniunt. i. coeunt in locũ placitũ ambobus. s. regibus. ¶ Ibi. i. in eo loco, fide. i. facta pmissiõe de seruãda fidelitate data & accepta. s. mutuo: Iugurtha accẽdit animũ Bocchi orõne. s. cõtinente sequẽtes sententias nõ tñ eadẽ uerba. ¶ Romanos iniustos & auaritia pfunda q̃si dicat sine fundo imensa & inexplebili: esse hostes cões. s. Boccho & sibi: hoc est Iugurthæ, & illos hr̃e eadẽ causam belli cũ boccho q̃ secũ & cũ aliis gẽtibus. scilicet libidinẽ iperãdi. quasi nelint oium iperio potiri, utpote. ¶ Quis. i. qbus: oia regna sunt aduersa, hoc est cõtraria. ¶ Et dicebat supple sese: hoc est seipsum supple esse hostẽ romanis. tũ. i. tunc. hoc est pro eo tẽpore quo ea dicebat. ¶ Carthaginẽses supple. fuisse hostes pauloante: qa iã deleuerãt: itẽ Persen regẽ. s. macedoniæ deuictũ & in triũphũ deductũ a paulo æmilio macedonico fuisse etiã paulo ante hostẽ romanis. ¶ Et dicebat sup. quẽlibet fore. i. futurũ eẽ ita hostẽ romanis: uti. i. quẽadmodũ uideat post. i. deiceps opulẽtissimus. i. ditissim⁹ quo dicto significat romanos publicos latrones & tyrãnos & oibus aliqd possidẽtibus inimicos, ad quã rẽ callida inductione utitur a tribus tẽporibus: a præterito p Carthaginẽses & Macedones. a p̃senti p se, & a futuro p Bocchũ (nisi prospexerit) & quẽlibet aliũ. ¶ His atq; aliis. Oñdit q̃tũ potuit oratio Iugurthæ dicẽs. ¶ Bocchus sup. & Iugurtha cõstituũt. s. diẽ aut potius locũ cõueniendi ad oppidũ cirthã. s. noie his atq; aliis talibus. i. eiusmodi hortantibus. q. i. qa aut eo q Quintus metellus. s. ipator romanus: locauerat ibi. i. in cirtha: prædã. i. spolia. captiuos. s. numidas, & ipedimẽta. i. sarcinas militares ut sunt machinæ, & arma militaria tã ad bellũ q̃ ad uictũ necessaria q dñr ipedimẽta q. ipediãt militũ pperationẽ dũ cũ eis migrãt. ¶ Ita. i. & sic Iugurtha ratus sup. erat fore opeptium. i. utile habẽs secũ p̃tiũ operæ. i. laboris: aut capta urbe: idest aut ideo q forte utriusq; exercitus capere posset urbem, aut sese idest seipsos, hoc est ambos reges certaturos prælio cum Romanis: si dux roma. s. Metellus uenisset suis scilicet dedititiis cirthensibus auxilio, idest in auxilium. ¶ Nam Iugurtha callidus festinabat: idest festinando intendebat: modo idest solũmodo id. s. imminuere pacem. i. causam pacis bocchi scilicet cum romanis. ne bocchus agitando moras. i. per dilationem: prius q̃ pax esset uiolata. mallet aliud q̃ bellum: hoc est pacem. ¶ Imperator. Ostendit quid contra egerit metellus dicens. Imperator. s. metellus, postq̃ cognouit de societate regum. s. bocchi & Iugurthæ: nõ facit temere. i. inconsulte: neq; uti. i. quẽadmodũ cõsueuerat. s. facere: Iugurtha iam sæpe uicto, copiam. i. facultatem pugnandi: omnibus locis in quibuscunq; Iugurtha uellet.

¶ CAETERVM

IOAN. CHRI.

¶ CAETERVM. Ecce qũo nõ oib⁹ locis facit copiã pugnãdi. Nã castra posuit apud Cirthã ciuitatẽ: quã tenebat: ut tutior esset. ¶ Reges oppit. i. expectat. ¶ Cognitis Mauris, pri⁹ Mauros nouos hostes cognoscere uolebat Metellus, & postea quũ daret opportunitas cũ hostibus pugnare. ¶ Cognitis Mauris: qbus Bocchus rex ipabat. ¶ Ex cõmodo. Cõmodũ erat Metello pugnã facere: si prius hostes nouos cognouisset. ¶ Interi Roma: dicit Metellũ lrãs accepisse, ex Roma, qũo popul... numidiã puinciã Mario decreuisset. ¶ Iam antea: ipsum cõsulẽ factũ esse audiuerat. ¶ Accepat, audiuerat: itellexerat. ¶ Supra. i. ultra. ¶ Supra bo. aut hõestũ pculsus est. i. pterritus est: plusq̃ erat bonũ, & honestũ. Nã hac de re & fleuit: & in maledicta prupit. ¶ Retinere. pretiebat. ¶ Neq; moderari. i. nõ tẽpabat linguã: neq; abstinebat a maledictis. ¶ Vir egregi⁹. Sa. dicit hũc i cæteris uirtu egregiũ fuisse: nisi qd hãc pturbationẽ nõ satis fortiter tulit. ¶ In aliis artib⁹. i. uirtutib⁹. ¶ Molliter. i. ipatiẽter. ¶ Quã rẽ: alii dñt metellũ hãc rẽ ægre tulisse: qa supbus erat: alii qa ei iniuriã fecerãt, alii qa ei uictoriã iã ppe pta ex mãib⁹ eripiebat. Sed reuera (iqt Sa.) hãc rẽ ferre nõ potuit pp iuidiã. ¶ Quã rem. s. q molliter eã pturbationẽ ferebat. ¶ Alii i su. uer. i. alii supbiæ attribuebãt: & iputabãt. ¶ Alii bo. inge. con. ac. eẽ. s. dicebãt. ¶ Cõtumelia. i. iniuria. ¶ Accẽsum: icitatũ. istigatũ. ¶ Multi. s. dicebãt, q molliter ægritudinẽ patiebat. Iã parta. i. ppe acqsita. Nã fere ipm iugurthã debellauerat, & ppe totũ bellũ confecerat. ¶ Nobis. i. mihi Salustio. ¶ Magis honore Marii: & hæc pprie dr̃ Iuidia. Nã iuidia est rebus psperis pximi dolere: & aduersis lætari. ¶ Igit: dicit Metellũ legatos misisse ad Bocchũ, q monerẽt eũ: ne sine cã hostis eẽt po. Ro. ¶ Eo dolore ipedit⁹: qa hoc dolore ipediebat. Metellus bellũ gerere nõ poterat, & propterea legatos misit ad Bocchũ: q cũ eo de pace tractarẽt. ¶ Stulticia uidebat. Stultũ erat gerere bellũ: cuius gloria ad Mariũ pueniret, periculũ ãt ad se ptineret. ¶ Alienã rẽ. i. rẽ ad aliũ. s. ad Marium ptinentẽ: tũc & dicebat p oĩa subaudit̃ dicebat. ¶ Omne bellũ sumi. i. suscipi. Facile est suscipere bellũ: sed difficile est finire. ¶ Nõ in eiusdẽ ptãte: ille q ptãtẽ hẽt inchoãdi bellũ: nõ hẽt potestatẽ finiẽdi. ¶ Quãq̃ opibus suis cõfideret: tñ certa p icertis mutare nõ deberet. Ille mutat certa p icertis, q p pace bellũ suscipit. Nã q̃ habemus i pace sũt certa. Sed icertũ ẽquo euẽtu bellũ finiat. Et iõ q sumit bellũ: exponit ea q̃ hñt certa p incertis, nescit. n. qd sit habiturum ex bello cuius euẽtus semp ẽ icertus. ¶ Neu florẽtes res suas. i. statũ suũ integrũ & pulchrũ. ¶ Verba facit. i. rñdit. ¶ Fortunaz. i. stat⁹.

Cæterũ haud pcul a Cirtha castris munitis reges opperit̃, melius eẽ ratus cognitis Mauris (qm̃ is nouus hostis accesserat) ex cõmodo pugnã facere. interi Roma p litteras certior fuit, Mario puinciã Numidiã datã. Nã cõsulẽ factũ iam antea accepat. Quibus reb⁹ supra bonũ atq; honestũ pculsus, neq; lachrymas tenere, neq; moderari linguã, uir egregius alias artib⁹ nimis molliter ægritudinẽ pati. Quã rẽ alii in supbiã uertebãt, alii bonũ igeniũ cõtumelia accẽsum eẽ. Multi q iã parta uictoria ex mãibus eripet̃, nobis satis cognitũ est, illũ magis honore Marii q̃ iniuria sua excruciatũ, neq; tã anxie laturũ fuisse, si adepta puicia alii q̃ Mario traderet̃. Igit̃ eo dolore ipeditus, & qa stultitiæ uidebat̃ alienã rẽ suo piculo curare, Legatũ ad Bocchũ misit postulatũ: ne sine cã hostis populi Ro. fieret, hr̃e tñ magnã copiã societatis amicitiæq; cõiũgẽdæ: q̃ potior bello eẽt. Quãq̃ opibus suis cõfideret tñ non debere incerta p certis mutare. Omne bellum sumi facile est cæterum ægerrime desinere non in eiusdem potestate initium eius & finẽ esse, incipere, cuius etiã ignauo licere. Deponi ãt cũ uictores uelint. Proinde sibiq; regnoq; cõsuleret, neu florentes res suas cum Iugurthæ perditis misceret. Ad ea rex satis placide uerba facit, sese pacem cupere. Sed Iugurthæ fortunarum misereri.

Inuidia

ASCE.

¶ CAEtez. i. sed, oppit. i, expectat reges castris mũitis. s. fossa & uallo haud pcul a cirtha: rat⁹. i. arbitrãs meli⁹ eẽ mauris cognitis: hoc ẽ postq̃ cognouerit mauros facere pugnã ex cõmõ. i. suo. qm is. s. maur⁹ accesserat hostis nouus & ita icognit⁹. ¶ Interi. i. iterea dũ p cõmodo suo morã traheret, fuit certior. s. factus. roma. i. ab urbe, p lrãs, puinciã numidiã eẽ datã. i. assignatã mario nouo cõsuli. nã accepat hoc est itellexerat antea, sup. mariũ eẽ factũ cõsulẽ. ¶ Quib⁹ reb⁹ metell⁹ pculsus supra bonũ atq; honestũ. i. ultra q̃ bonũ aut honestũ erat. neq; tenere p tenebat lachrymas. neq; moderari, hoc ẽ moderabat: seu refrenabat linguã a cõuitio seu maledicto, qa exñs uir egregi⁹ i aliis artib⁹. pati. i. patiebat̃ ęgritudinẽ. i. dolorẽ ai, nimis molliter. i. muliebriter. ¶ Quã rẽ alii uertebãt i supbiã. s. metelli. alii sup. dicebãt bonũ. i. nobile & igenuũ igeniũ eẽ accẽsũ. s. ira: cõtumelia. s. illata. ¶ Multi sup. dicebãt id eũ facere. q uictoria iã pta. i. acqsita. eriperet̃ ex mãibus. s. eius. ¶ Satis cognitũ ẽ nobis illũ. s. metellũ excruciatũ eẽ magis honore marii. s. æmuli sui: q̃ iniuria sua: idest sibi facta, neq; fuisse laturz tã anxie. i. tã afflictũ & moleste si puicia. s. numidica adẽpta. s. metello traderet̃ alii q̃ Mario. ¶ Igit̃ eo dolore. Oñdit qũo metell⁹ iuidia uict⁹ cœpit negligẽti⁹ agere ne aduersario suo gloriã pareret aut operã nauaret. Vñ patet liuorẽ ẽt i sũmis uiris locũ iqrere. dicit itaq;. ¶ Igr̃ me. ipe. s. a bõa opatiõe: qa difficile ẽ nolẽtẽ aut iuidẽtẽ bñ opari. eo dolore quẽ cõcepat ex ƥlatiõe marii. & qa uidebat̃ stultitiæ. i. ptinere ad stultitiã. curare sup. cũ suo. i. pprio piculo, rẽ alienã. i. triũphũ aut uictoriã marianã, misit legatos ad bocchũ regẽ mauritaniæ. postulatũ. i. ad postulãdũ. i. iuste petẽdũ: ne fieret hostis ppli ro. sine cã. i. sine offẽsiõe ab eo hita & sup. dictũ aut dicturos, tñ. i. isup: bocchũ sup. hr̃e magnã copiã. i. facultatẽ & occasionẽ uberẽ. amicitiæ & societatis cõiũgẽdæ. s. cũ po. ro. q̃. s. societas & amicitia foret. i. eẽt futura, potior. i. melior & utilior: bello. i. q̃ bellũ. & sup. dicturos: q̃q̃ ipe cõfideret opib⁹. i. potẽtiis & diuitiis suis tñ non dẽre. i. q nõ dẽret mutar̃ certa. s. bõa ex amicitia rõana, p quã sua tutaret̃: p icertis. s. pmiis ab iugurtha expectãdis si forte uictor euaserit: & sup. dicturos, oẽ bellũ sũi. i. assumi & icoari facile. i. sine difficltate, cæterz. i. sed, desinere. i. finiri: ægerrie. i. cũ sũma difficltate & iitiũ. ei⁹. s. belli: & finẽ nõ eẽ i ptãte eiusdẽ. qa ñ sp nec quis q icipere bellũ põt: põt ẽt cũ cõmõ suo finire: qa dicturos sup. misit licere. i. pmitti & cõcedi: cuiuis. i. cuilibet ẽt ignauo. i. iutili ad rẽ gerẽdã. icipe. s. bellũ. ãt p sed: bellũ sup. deponi. i. absolui. cũ. i. qñ uictores uelit. ¶ Proide. i. iõq; su. dictũ aut admonitũ misit. ut sup. ipe cõsuleret. i. pspiceret & puideret cõsilio: sibi & regno sup. suo neu. i. neue: misceret res. i. opes suas florẽtes. i. i uigore, existẽtes cũ sup. rebus: iugurthæ pditis. i. pene accisis & iminutis ac despatis. ¶ Rex. s. Bocchus facit uerba. i. respõdet. ad ea. s. dicta aut monita metelli placide. i. benigne. uidelicet sese cupere pacem. s. cum populo ro. sed misereri fortunaz iugurthæ.

Si eadē illi copia fieret,oia cōuētura.Rursus iperator cōtra postulata Bocchi nūcios mittit,ille pbare ptim,alia abnuere.Eo mō sæpe ab utroq; missis remissisq; nuncīs tps pcedere,& ex Metelli uolūtate bellū intactū trahi.At Marius,ut supra diximus cupiētissima plæbe.Consul factus postq̄ ei puinciā Numidiā populus iussit,antea iā infestus nobilitati,tum uero multus & ferox,istare mō singulos,mō uniuersos lædere.Dictitare sese cōsulatū ex uictis,q̄si illis spolia cœpisse,alia pterea magnifica p se,& illis dolētia.Interi uero q̄ bello opꝰ erāt,pria hře,postulare legiōibꝰ supplemē tū,auxilia a pplis,& regibꝰ sociis accersere.Præterea ex latio fortissimū quēq;,plærosq; militia,paucos fama cognitos accipere,& ambiēdo cogere oēs,emeritis stipēdiis,pficisci,

IOAN. CHRI. ❡EADEM co.s.iungendæ societatis cū po.ro.❡Illi.s.iugurthæ.Omnia(inqt)cōuētiēs,si ita iugurthæ sicuti mihi de copia iungendæ societatis cū po.ro.Cōuenire est cōcordē eē.❡Ille.s.Bocchus.❡Probare.i.pbabat.❡Tēpus pcedere.i.tps pcedebat siue pgrediebat.❡Et ex Metelli uolūtate bellū itactū trahi.Metellꝰ uolebat:ut bellū nō attigeret.❡Trahi.i.trahebat:hoc ē plongabat.Nā Metellus cupiebat pacē facere cū Boccho.❡At Marius.Sal.hucusq; ... de rebus gestis a Metello ipatore in bello iugurthino,nūc deinceps:dicturus est de rebus.C.Marii,q cōsul factus a plæbe,ut Numidiā puinciā extra sortē accipet iussu populi.Dicit igit quēadmodū.C.Marius appatū belli summa diligentia instituerit,milites ex decreto senatus ad supplemētū legionū cōscripserit:auxilia a populis & regibus sociis accersiuerit,ex latio fortissimū quēq; acciuerit:deinde paratis oībus cohortādi gra & nobilitatē exagitādi,aduocata populi cōcione orōnē habuerit.❡Post stipēdio:cōmeatu,& armis oneratis nauibꝰ Manliū legatū i Africā miserit:ipse paulopost cū magno numero militū secutus sit.❡At marius,ita qdē Metellus cū boccho de pace tractabat.Sed Marius factus cōsul a plæbe cupiētissima:ut supra diximus iā ān infestus nobilitati uero pro sed tū multus atq; ferox istare pro istabat.❡Et lædere p lædebat.❡Modo.i.aliqñ singulos:mō.i.aliqñ uniuersos.❡Et dictitare p dictitabat sese cœpisse ex illis uictis spolia.cōsulatū:uidelicet.pterea.s.dictitabat alia magnifica p se & dolētia illis.s.nobilibꝰ postq̄ populus iussit ei Numidiā puinciā:hic est ordo.Sensus autē satis patet.❡Postq̄:iqt ipse Marius factus est cōsul,& Numidiā puinciā accepit:iussu populi data sibi opportunitate lædēdi nobiles:qbus sp fuerat aduersus:aliqñ uniuersos lædebat:gloriabaturq;,se pugnasse cū nobilibꝰ & eos uicisse:& ex illis uictus magnifica spolia reportasse:uidelicet,cōsulatū.❡Postq̄ ei Numidiā puinciā populus iussit.Aduertēdū ē:qa populus pprie dr iubere.Senatꝰ dr decernere.❡Infestus nobilitati.i.aduersus:cōtrarius inimicꝰ.❡Tū p tūc antea qdē erat ifestus:sed tūc multo magis,qa facultatē,& opportunitatē lædēdi hēbat.❡Multus.i.uehemēs.❡Dictitare frequēter dicebat,& iactabat.& dicebat:sese cœpisse spolia ex illis nobilibꝰ uictis & q̄ spolia:cōsulatū.In hoc certamine ciuili in quo Marius cū,nobilitate certauit uictor extitit.Ma.& ex nobilibus uictis spolia reportauit magnifica:uidelicet,cōsulatū.Ma.n.cū nobilitate certauit qa & nobiles:& Ma.ignobilis petebāt sil cōsulatū.Sed i hoc certamie petēdi.Ma.extitit uictor qa fcūs ē cōsul:repulsis nobilibus.❡Spolia cœpisse:uerba sūt glorioso militi,& ipatori cōueniētia.Est.n.trāslatio sumpta a militibꝰ q ex hoste uicto spolia reportāt.Nā uictor,uictū armis spoliat,& ea cū gloria reportat.❡Magnifica.i.gliosa:& i laudē suā redūdātia.❡Et illis dolētia.s.nobilibꝰ.❡Interim:uidelicet:dū Marius ita nobile,dictis:factisq; lacessit.❡Quæ bello opus erāt pria hře.i.in primis:& pcipue parabat ea:q̄ ad bellū ptinebāt.❡Pria hře p hēbat.i.pria curabat.❡Postulare le.supplemētū hoc ē postulabat a senatu,ut sibi cōcederet:ut milites cōscribere posset ad explicādas legiōes q̄ lōgo bello diminutæ erāt.Iustus nūerꝰ legionū ān .C. Mariū ex q̄tuor milibꝰ militū cōstabat primus.C.Marius legionē instituisse dr se miliū & ducētorū militū.❡Auxilia.n.C.Marius ex decreto Senatus populis & regibus:q erāt socii po.ro.scribebat:ut sibi mitterent auxilia peditū & equitū.❡Præterea,accire:p acciebat quēq; fortissimū ex Latio & acciebat plærosq; cognitos militia:paucos cognitos fama:ubi quēq; pstantē in re militari uirū audiebat,eū cōtinuo ad se uenire iubebat.hortabaturq;,ut secū ad id bellū gerēdū pficisceret.❡Accire.i.aduocabat:ad se uenire iubebat.❡Ambiēdo:nō iperādo:sed blādiēdo cogebat eos secū ad bellū pficisci:q ad militiā de iure cōpelli nō poterāt.❡Cogere oēs emeritis stipēdiis secū pficisci.Illi dñr emeriti stipēdiis:qui debita tpa militiæ cōpleuerunt,& hi contra uoluntatem suam ad militiam cōpelli nō possunt,tamen hos Marius blandiendo cogebat se secum proficisci.

C.Marīꝰ primꝰ legionē instituit

ASCE. ❡SI EADEM copia,hoc est facultas cōiungēdæ societatis & amicitiæ cū po.ro.fieret iugurthæ:dixit sup.omnia conuentura sup.inter ipsos:hoc est in nullo cōtrouersiam futurā,nec inter se uerbū ullū cōmutaturos.❡Imperator.s.Metellus mittit rursus legatos contra postulata Bocchi.i.qui dicerent non oia esse iusta q̄ ab eo postularent,& ille.s.Bocchus probare hoc est approbabat dicta metelli partim & abnuere.hoc est abnuebat alia & tempus procedere.i.procedebat & transigebat eo modo nunciis missis & remissis sæpe ab utroq;:& bellū trahi:hoc est trahebat intactum ex uoluntate Metelli,hoc ē sicut summopere cupiebat Metellus ne aut Mario prosit aut famā perdat.❡At Marius.Prosequit insolentiā Marii qui ubi cōsul creatus est superbe & in nobiliū cōtumeliā dictitabat ac faciebat omnia.Vñ dicit.❡At,hoc est sed Marius factus cōsul ut diximus supra plæbe sup.existente aut a plæbe cupientissima postq̄ populus iussit ei Numidiā prouinciam sup.gubernandā:iam antea infestus.i.qui extiterat antea infestus nobilitati:tū uero.i.tunc maxime ubi:factus est cōsul & ipator tāti belli,ipse multus.i.immodicus & uehemēs ac immodestus:& ferox.s.p isolētiā & sæuitiā:istare.i.istabat lædere mō singulos.s.nobiliū:mō.i.interdū uniuersos.& dictitare.i.dictitabat:hoc ē frequēter dicebat:sese cœpisse cōsulatū q̄si spolia:ex illis uictis alii hñt inuitis sed minus quadrat spolia eni uictis abstrahūt:& dictitabat pterea alia magnifica.i.iactatoria uerba pro se.i.pro uirtute sua extollenda:& dolentia.i.dolorē excitātia,illis.s.nobilibus Interim.i.interea loci:habere.i.habebat & existimabat prima.i.præcipua & potissimum sibi curanda quæ erant opus bello.i.ad bellum iugurthinum,postulare.i.postulabat supplementum legionibus.s.occisis & detritis seu imminutis cæde & morbo:& accersere.i.aduocabat a populis & regibus & sociis.i.romani imperii:auxilia.i.auxiliarios milites.❡Præterea accire.i.accibat seu acciebat.i.aduocabat ex latio fortissimum quēq;.i.omnē præcipue fortem.& acciebat plærosq; cognitos militia quia cum ipsis militauerat & paucos cognitos fama.i.per famā & ambiēdo.i.blande orando & ostētando beniuolentiā suā in eos & pmia parata:cogere.i.cogebat instātia precum nō impio:hoies emeritis stipendiis.i.quibus stipēdia erāt emerita nec amplius merēda:cū ob seniū eēnt requie ac rude donati:cogebat tñ eos pficisci i bellū.

❡NE q

¶ NEq; illi senatus, dicit senatũ nihil mario ausum fuisse denegare, q̃q̃ ei esset aduersus Marius postulauit supplemẽtũ legionibus Senatus decreuit. ¶ Cæteq; supplemẽtũ ẽt lætus decreuerat. Dicit senatum nõ solũ nõ inuitũ: sed ẽt lætũ supplemẽtũ decreuisse: nõ qa diligeret Mariũ: sed qa putabat Mariũ beniuolẽtiã populi: & fauorẽ esse amissurũ. ¶ Propter supple. uidelicet dũ ad militiã plæbeios hoies nolẽtes & resistẽtes cogeret. Ordo est. ¶ Cæteq; .i. senatus ẽt lætus decreuerat supplemẽtũ: qa marius putabat esse amissurus: aut usum belli, aut studia uulgi. plæbe non uolẽte militiã. Plębs militiã recusabat, & nisi cogeret ad bellũ gerẽdũ ire nolebat. Senatus ergo lætus, supplemẽtũ decreuit, hoc intra se putans. IOAN. CHRI.

neq; illi senatus, q̃q̃ aduersus erat, de ullo negocio abnuere audebat. Cæteq;, supplementũ ẽt lætus decreuerat: qa neq; plæbe militiá uolente putabat Marius, aut belli usum: aut studía uulgi amissurus. Sed ea res frustra spata, tâta líbido cum Mario eũdi plærosq; inuaserat, sese qsq; pda locupletẽ fore, uictorẽ tandẽ domũ redituq;: alía huiuscemõi ai trahebât: & eos nõ paululũ oratione sua marius erexerat. Nam postq̃ oibus decretis: q̃ postulauerat: milites scribere uult, hortandí cã simul: & nobilitatem: uti cõsueuerat, exagitandi cõcionem populi aduocauit. Deinde hoc mõ disseruit,

SCio ego Quirites, plærosq; non iisdem artibus imperium a uobis petere, & postquã adepti sunt gerere, primo industrios, supplíces, modícos eẽ.

Marius necesse est, ut aut milites ex plæbe scribat ad supplementũ. aut nõ scribat. Si scripserit milites, in odium plæbis recidet: dũ eos nolẽtes ad militiã p uim cogere uult. Si nõ scripserit bellũ gerere nõ poterit: & ita nullam gloriã in suo cõsulatu cõparabit. ¶ Neq; uolẽte militiã .i. plæbe nolẽte & recusante militiã: ut supra dixit. Senatus puincias regebat, eqster ordo uectigalia administrabat. Plæbs bella gerebat. Sed plæbs fessa cõtinuo usu belloq;: in qbus supioribus tpibus uersata erat: nũc qetẽ petebat: & militiã recusabat. ¶ Aut belli usum amis. si milites nõ scriberet. ¶ Belli usum .i. exercitationẽ belli: hoc est putabat bellũ nõ eẽ gesturus. ¶ Aut studia uulgi .i. beniuolẽtiã populi: uidelicet si milites scriberet, & nolentes cogeret ad militiã. ¶ Sed ea res. Dicit Senatũ frustra hoc sperasse, qa nemo recusabat militiã: sed oẽs desiderabant ire cũ Mario, unusqsq; sperabat se pda locupletẽ fore, & uictorẽ domũ rediturũ eẽ. ¶ Alia huiusce. i. alia siília.

¶ Ai. s. plębis al trahebãt. i. ai uolebãt: & cogitabãt. ¶ Orone sua: q̃ iferius describit. ¶ Erexerat. i. i spẽ excitauerat. ¶ Nã postq̃. Ordo est. Marius aduocauit cõcionẽ populi: simul. i. & cã hortãdi, & cã exagitãdi nobilitatẽ: uti cõsueuerat, postq̃ uult scribere milites, decretis oibus: q̃ postulauerat. ¶ Decretis. s. a senatu: qa qcqd postulauit Marius senatus cõcessit.

SCio ego Quirites: plærosq; nõ iisdẽ artibus imperiũ a uobis petere, & postq̃ adepti sunt gerere. Hæc oratio posita est in gñe demõstratiuo. Est aũt genus demõstratiuũ qđ attribuit in alicuius certæ psonæ laude: uel uitupatiõe: hæc aũt orõ & laudẽ Marii, & uitupationẽ cõtinet nobilitatis; dicit. n. se nõ maioq; suoq; imaginibus, aut splẽdore, sed ppria uirtute cõsulatũ petiuisse, eadẽq; uirtute illũ administratuq;, neq; factuq; eẽ: quẽadmodũ plæriq; facere solẽtq dũ a pplo petũt ipia: idustrios se: & hũiles: ac modestos pbẽt: sed postq̃ adepti sunt id, qđ petũt: supbi sunt & ignaui. ¶ Scio. ordo ẽ. Ego scio, plærosq; nõ iisdẽ artib⁹ petere ipiũ a uobis, & gerere. s. illud impiũ: postq̃ sũt adepti. s. illud impiũ, ac si diceret. O Quirites: ego scio, multos decipe uos: qa aliis artibus utũt, dũ a uobis petũt ipia, & aliis artib⁹ utũt, dũ administrãt ea impia. Nã dũ petũt: utũt hũilitate: modestia: & se oñdũt eẽ idustrios sed postea dũ admistrãt ipa impia: q̃ sũt a uobis cõsecuti. utunt supbia, & ignauia: & ita decipiũt uos. Ego ãt alr faciẽdũ eẽ cẽseo: nã maiore cura: & idustria existimo eẽ admistrãda ipia: q̃ petẽda. ¶ Imperiũ. Cõsulat⁹ & ptura ppriẽ dñr iperia sicuti apte hoc loco Salu. oñdit: nã paulopost dicit. Nã q̃to pluris ẽ uniuersa R esp. q̃ cõsulatus: aut ptura, totũ hoc referẽs ad id, qđ pdixerat. ¶ Scio ego Quirites plęrosq; nõ iisdẽ artib⁹ ipiũ a nobis petere. ¶ Prio. i. in pria re: uidelicet dũ petũt ipiũ. ¶ Industrios. igẽio, & usu exercitatos. ¶ Suppli. i. hũiles. ¶ Modicos: modestos, moderatos eẽ, subaudi a supiorib⁹. Demõstratiuũ genus

¶ N Eq; senatus q̃q̃ erat aduersus. i. cõtrarius illi: audebat abnuere. i. refragari aut negare ẽt nutu, illi qcquã. ¶ Cæteq;. i. sed isup, decreuerat. i. decreto adiudicauerat illi supplemẽtũ. s. legionũ: ẽt lætus. i. uolẽs ac lubẽs: qa marius putabat amissurus. i. q possei amittere, aut usum belli aut studia. i. fauorẽ uulgi: & hoc plæbe neq;. i. nõ uolẽte. i. refugiẽte militiã. i. exercitiũ belli, sed ea res. s. q pp repugnãtiã plębis marius amitteret usum belli aut fauorẽ plębis, fuit sup. sperata. s. a pfib⁹ frustra. i. in uanũ tanta. i. tã uehemens libido. i. uolũtas eundi. s. in bellũ: cũ mario inuaserat plærosq;, qa ai plæbis trahebant. i. meditabãtur & secũ reputabant qsq; sup. trahebat in opinionẽ: sese fore. i. futuq; eẽ ex uictoria mariana, locupletem. i. diuitẽ pda. & redituq; sup. eẽ domũ uictorẽ, & alia hmõi. Sunt qui legãt aios ut sit ordo. qsq; sup. sperabat aut dicebat sese fore locupletem & redituq; eẽ domũ uictorẽ, & alia hmõi trahebãt. i. attrahebãt aios. s. eoq;: & marius arrexerat. i. attentos fecerat eos non paululũ: imo multũ seu plurimũ orone, hoc est adhortatiõe sua oratoria habita in cõciõe seqnti. ¶ Nã postq̃ oibus q̃ postulauerat: decretis. i. postq̃ oia quæ postulauerat erant decreta, hoc est decreto senatus illi cõcessa: sed melius sonant ablatiui, ut subaudiat: existẽtibus sic: sed omnibus quæ postulauerat existentibus decretis, hoc est decreto concessis: postq̃ uult scribere. s. ad supplementum legionũ, milites causa hortãdi sup. eos: & simul idest pariformiter sup. causa exagitandi, idest uexandi & molestia frequenti afficiendi: aduocauit concionem. i. multitudinem: populi. s. Romani, deinde scilicet postq̃ cõuenerant: disseruit: hoc est orauit diserteq; dixit ad eos, hoc mõ. Quæras autem quomodo disseruerit quem dixerat supra magis armorum q̃ litteraq; peritum? & nõ græcis litteris sed militaribus artibus imbutum: dicam q facundia naturali præditus & exercitio fretus id potuerit. ASCE.

SCio ego qrites. In hac orone q̃ est in gñe demõstratiuo. marius uirtutes suas demõstrat bõas artes suas stẽnuumq; animum extollendo, & nobilitati ignauiam exprobrat ac uitio dat. Vnde statim in principio dicit criminando nobiles penes quos consulatus tanto tempore fuerat, solitos aliter petere q̃ gerere. i. administrare iperiũ. Nã petẽtes simulabant se industrios supplices & modicos esse: administrantes aũt ignauos & superbos: unde ordo est. ¶ O quirites. i. ciues romani: ego scio idest compertũ habeo plærosq;. i. plurimos nobilium petere a uobis non iisdẽ artibus. i. factis & uiis: seu mediis, imperium. i. magistratum cõsularẽ: & gerere. i. administrare seu exercere postq̃ sunt adepti sup. ipsum: quia scio: eos: eẽ primo. i. dũ petũt a nobis idustrios. i. gnauos & solertes & supplices. i. suppliciter ambientes, & modicos. i. modestos sine oñtatione aut iactantia magnificentiæ suæ.

Deinde per ignauiã & supbiam ætatem agere, sed mihi cõtra uidet̃, nã quo pluris uniuersa Resp. est q̃ cõsulatus, aut ꝑtura, eo maiore cura illam administrari q̃ hæc peti debere neq; me fallit, quãtũ cũ maximo uestro bñficio negocii sustineã. Bellũ parare, simul & ærario parcere, cogere ad militiam eos, quos nolis offendere: domi, forisq; oia curare, & ea agere iter ipsos inidos occursantes, factiosos, ac seditiosos: opiniõe Quiri. lõge asperius est. Adhæc alii, si deliq̃re, uetus nobilitas maioꝝ fortia facta, cognatoꝝ: & affinium opes multæ cliẽtelæ, oĩa ꝑsidio adsunt. Mihi opes in memet sitæ, quas necesse est, & uirtute, & inocẽtia tutari. Nã alia

IOAN. CHRI. ❡DEINDE.i.postq̃ adepti sunt: & administrãt impia. ¶ Per ignauiã, quæ est cõtraria industriæ. ¶ Et supbiã, cõtra id quod dixit supplices. ¶ Aetatem agere.i.uiuere. ¶ Deinde: subaudit̃ scio: & hos mores puersos innuit esse in nobilib⁹. ¶ Sed mihi cõtra uidet.i.sed mihi uidet̃ cõtra. Illi in petitiõe magĩratuũ uirtutes ostendunt, in administratiõe uero uitia demõstrant, cũ administratio ipsa ad totã rẽp. ptineat, ut ppterea mihi uideant̃ maiore cura esse administranda impia q̃ petenda. ¶ Illam.s.rẽp. ¶ Quam hæc.s.cõsulatum: & ꝑturam. ¶ Neq; me fallit: hoc est, & scio, & intelligo: quãtũ onus sustineam cũ honore cõsulatus. Cõsulatus est maximũ uestrũ bñficium, qđ in me contulistis, sed administratio ipsa consulatus est magnum negocium: & magnũ onus: ordo est. Neq; fallit me, quantũ negocii sustineã: cum maximo uestro bñficio. ¶ Bellũ parare. Declarat difficultatẽ, & onus administrationis cõsulatus. Ordo est. O Quirites est asperius opinione parare bellum simul, & parcere ærario: & cogere ad militiã eos: quos nolis offendere: & curare domi: & foris oia, & agere ea inter iuidos occursantes: & factiosos. Sensus patet. Est (inq̃t) difficilius q̃ q̃sq; opinari posset, facere id, qđ facio ego: uidelicet parare bellum: & nolle facere sumptũ: cogere eos ad militiam quos nollem offendere, denique totam rẽpu. administrare inter inuidos, et inimicos.s.nobiles. ¶ Aerario parcere, qa nollẽ ærarium grauare. ¶ Cogere eos.s.plæbeios. ¶ Quos nolis offendere.i.quos nollẽ lædere: qa mihi sunt amici: nã ego ab eis factus sum cõsul. Et ẽ hõesta locutio id, qđ priæ ꝑsonæ cõuenit, ad secũdã trãsferre. ut hoc loco quos nolis offendere.i.quos nollẽ offendere. ¶ Domi forisq;.i.pace: & bello: Romæ & i exercitu. ¶ Occursantes: obuiãtes: resistẽtes.s.nobiles. ¶ Asperi⁹ opi.i. difficilius q̃ quisq̃ opinari possit. ¶ Adhæc.i.ꝑterea. Ac si diceret aperte. Est qdẽ mihi difficile gerere consulatum ob eas causas, quas ante dixi. Sed est ẽt alia cã: quare administrare: & gerere cõsulatum sit mihi difficilius q̃ aliis: qa si qd offendo, aut si qd non recte facio, nihil est: qđ mihi opituleť, & nihil habeo: qđ me defendat. Sed alii, uidelicet nobiles: si non recte consulatum administrant toleranť pp ueterum nobilitatem: & pp ꝑclara gesta maioꝝ suoꝝ, & pp opes ingentes & clientelas, ego nihil hoꝝ habeo ad defensionem mei sed oportet, ut meipsum: & facta mea ppria uirtute defendam. ¶ Ad hæc. Ordo est. Omnia hæc adsunt præsidio: uidelicet uetus nobilitas: & fortia facta maioꝝ.s.suoꝝ, &, opes cognatorum, & affiniũ. & multæ clientelæ, dico adsunt ꝑsidio: si alii deliquere. ¶ Si alii deliquere.s.nobiles: uidelicet si in administratione consulatus, non ita se recte gerunt: si errant in aliqua re: si quid offendunt. ¶ Vetus nobilitas: qa orti sunt ex ueteri prosapia: & nobili genere: & iõ tolerantur: si quid delinquunt. ¶ Maiorum fortia facta: qa maiores eoꝝ rẽp. præclare administrarũt: & multa ꝑclara facinora gesserũt. ¶ Opes cognatoꝝ, & affiniũ: nemo eos audet impugnare, qa habent cognatos: & affines potentes: ac diuites: & ita delicta, & errata eorũ impunita relinquunť. ¶ Multe cliẽtelæ: nõ solũ hñt cognatos & affines potẽtes: sed ẽt habent multos clientes qui in oĩ periculo eis opitulenť, eosq; defendant: & ppterea timenť, nec aliquis eos impugnare audet. Clientela dr̃ multitudo clientum, clientes aũt dicunť: qui sub patrocinio alicuius positi sunt, sicuti clientes. M. T. Ciceronis fuerũt: qa Cice. cãm Siculoꝝ contra Verrem suscepit: atq; defendit. Cice. patronus fuit siculoꝝ. Siculi clientes. Qui defendit aliquem in iudicio dicitur patronus, qui defendit̃ dr̃ cliens & sicuti cliẽtes a patrono in iudicio defenduntur: ita postea cliẽtes patronũ in oĩ periculo tutanť atq; defendũt. Marius aũt ex hoc loco nobiles trahit in inuidiã. Nã ut ait Ci. in inuidiã trahimus aduersarios: si uim: potẽtiã: factionẽ, diuitias: incõtinẽtiã, nobilitatẽ, cliẽtelas: hospitiũ, soliditates: affinitates aduersarioꝝ pferem⁹ hæc oia fere a Mario posita sũt. ¶ Mihi spes oẽs, oẽs inq̃t spes mihi positę sũt in me ipso. Ac si diceret. Ego nõ habeo uñ sperẽ auxiliũ aliqd, si delinquo: si erro: nisi in meipso: Et qa nõ hẽo, uñ sperare possim auxiliũ, si delinq̃rẽ uirtute curabo: ut nõ delinquã. si recte cõsulatũ administrẽ. Et hoc ẽ qđ dicit. ¶ Mihi: ordo ẽ. Oẽs spes sũt sitæ mihi in memet: q̃s.s.spes ẽ necesse.s.mihi tutari ingenio: & uirtute, nã: p qa alia sunt infirma. Ego hẽo spem: ut recte gerã cõsulatũ: & hanc spẽ uirtute: & ingenio tutabor, qa ingenio & uirtute curabo: ut recte administrem cõsulatũ: & nõ offendã: aut delinquã in aliqua re. Nã si non recte gererem consulatum, ego nõ habeo ueterẽ nobilitatẽ, aut maioꝝ meoꝝ facta: q̃ me defendãt, & tueanť: sicuti hñt nobiles. ¶ Nã alia.s. nobilitas, & maioꝝ præclara facinora, & opes cognatoꝝ, & clientelæ infirma sunt, qa non habeo talia: non enim sum nobilis nec maiores mei præclarũ aliqd gesserunt: nec habeo clientelas, & cætera quæ habẽt nobiles.

Clĩẽtela

Cliẽtes

Pronus

ASCE. ❡DEINDE.i.postquam adepti sunt scio eos agere ætatem per ignauiam quæ opponitur industriæ, idest inutilitatẽ & laborem & desidiam & supbiam quæ opponit̃ supplicitati & modicitati. ¶ Sed uidet̃ mihi cõtra: idest cõtrario mõ faciendum. nã quo, idest quanto. pluris.i.maioris æstimationis & ꝑcii: est uniuersa respu. quam impatores gerunt q̃ cõsulatus aut prætura: idest magistratus illi summi: eo.i.tanto maiore cura uidet̃ mihi debere illã scilicet uniuersam rẽp. administrari q̃ hæc.s.consulatum aut præturam peti. ¶ Neq; fallit me.i.scientiã meã nõ fugit: quantũ negocii.i. sollicitũ laboris, sustineã.s.humeris meis impositũ, cũ maximo beneficio uestro. q.d. sine quo ad tanti oneris sustinentiã nõ peruenissem. negociũ adit cõmemorat. ¶ Quoniã parare bellũ & pcere simul ærario.i.thesauro pub. ne exhauriat̃, cogere ad militiã eos quos nolis offendere.i.lædere: hoc ẽ ciues Ro. quos sine offensa difficile ẽ ad militiã cogere: & curare oia domi & foris, & agere ea: q̃ p se sunt difficilia: inter inuidos.s.nobiles, occursantes.i. frequẽter aut in q̃libet re obuiãtes sen obsistẽtes: & factiosos.i.discordiosos & seditiosos. O q̃rites id sup. ẽ aspius.i.difficilius, opinione.i.q̃ qs opinari posset: nõ q̃ opinio sit. ¶ Adhoc.i.isup si alii.s.cõsules añ me, q oẽs multo tpe nobiles fuere: dereliq̃re.i.peccauerũt, uetus nobilitas.s.eoꝝ qa patritii sunt, & fortia facta nõ ipsoꝝ, sed maioꝝ.i.pgenitoꝝ, & opes.i.facultates & potẽtiæ cognatoꝝ & affiniũ: multæ cliẽtelæ.i.multi cliẽtes: oia.s.dicta adsunt ꝑsidio.i. ad ꝑsidiũ & defensionẽ eoꝝ, sed oẽs spes sunt sitæ.i. collocatæ mihi in memet.s.ipso: hoc est me solo: quas.s.spes meas ne. esse est tutari.i.ptegere & uirtute.s.qua bona operamur: nã finis uirtutis opatio ẽ, & innocẽtia: qua a malis nos abstinemus. ¶ Nã alia.s.fauor ppli, aut potẽtiæ diuitiaꝝ.

INFIRMA sunt:inualida sunt,nihil ualent,quia non habeo. ¶ Et illud intelligo. Ordo est. O Quirites:ego intelligo illud scilicet ora omnium esse conuersa in me, & intelligo æquos,idest iustos,& bonos fauere mihi,quippe pro quia mea benefacta procedunt reipublicæ:& intelligo nobilitatem quærere locum inuadendi. Ego(inqt)cognosco, omnes me consulem aspicere:& bonos quidem uiros:ac iustos mihi fauere:nobiles autem quærere, quo pacto mihi noceant ¶ Omnium ora:idest uultum,atq; oculos. ¶ Aequos,idest iustos. Per æquos,bonosq; plæbem significat:eamq; hac laude demulcet:quia ab ipsa potissimum consul factus erat. ¶ Quippe:ideo mihi fauent:quia uident me utilem esse reip. IOAN. CHRI.

infirma sunt, & illud intelligo Quirites, omnium ora in me conuersa esse,æquos,bonosq; fauere,quippe mea benefacta Reipub. procedunt, nobilitatem inuadendi me quærere locum. Quo mihi acrius nitendum est, uti neq; uos capiamini,& illi frustrati sint. Ita ad hoc ætatis a pueritia fui, ut omnes labores,& pericula consueta habeam,quæ ante uestra beneficia gratuito faciebam: ea uti accepta mercede deseram,non est consiliũ Quirites,illis difficile est in potestatibus temperare, qui per ambitionem sese probos simulauere. Et mihi, qui omnem ætatem in optimis artibus egi, bene facere iam ex consuetudine in naturã conuertit.

¶ Reipublicæ procedunt:idest utilia sunt: prosunt. ¶ Quo mihi:plæbẽ alloquit̃:dicens. O Quirites omnes intuent̃ me:& expectant, ut uideãt, quõ me geram in cõsulatu,uos bene de me speratis:& mihi fauetis:qa creditis: & speratis: me talem futurum esse in cõsulatu:qualis fui anteq̃ essem consul. nam semper reipu. profui. Sed nobilitas mihi aduersa ẽ:& inimica:& quęrit,quomodo mihi noceat:& propter ea quãtum potero curabo,ut neq; decipiamini,& illi decipiãtur. Si recte:& cum uirtute consulatum gessero:uos non decipiemini:quia satisfaciã opinioni uestræ quam de me habetis. Et illi decipientur:qa mihi nocere non poterunt,sicuti cupiunt:quia non habebũt opportunitatem nocẽdi:cum nihil habeãt,quod mihi opponere possint. ¶ Quo:idest propter quod. ¶ Acrius:idest uehemẽtius. ¶ Nitendum,idest conandum. ¶ Neque uos capiamini,idest decipiamini. Conabor ut uos non decipiamini: qa curabo ut satisfaciam spei uestræ:& opinioni:quam de me habetis. ¶ Et illi:scilicet nobiles frustrati sint:idest decipiant̃:fallantur in opinione sua. Nam existimant se posse nocere mihi,quia credunt me non recte,& ex dignitate:atq; utilitate Reipubli. gesturum esse consulatum,sed curabo:ut decipiantur in hac sua opinione:quia ita geram cõsulatum:ut omnium iudicio digne:& ex utilitate Reipub. gessisse uidear:& mihi nihil opponere possint:atq; ita nec nocere,sicuti cupiunt. ¶ Ita ad hoc ætatis. Conabor bene gerere consulatum:neq; in gerendo consulatu:labores:aut pericula mihi difficilia uidebũtur:quia usq; a pueritia in laboribus:& periculis pro Repu. ita uersatus sum:ut nunc ea mihi non uideant̃ grauia. Ordo est. Ego ita fui a pueritia ad hoc ætatis:ut habeam omnes labores,pericula consueta. ¶ Ita fui a pueritia:idest ita a pueritia usq; ad hanc ætatem uixi:ut habeam in cõsuetudine labores & pericula:& ideo nunc ea non uident̃ mihi difficilia. ¶ Quæ. Ordo est. O Quirites non est consilium,uti accepta mercede deseram ea:quæ faciebam gratuito ante uestra beneficia,si antequam essem consul,semper pro repub. labores,& pericula subire non dubitaui:multo magis nunc: postq̃ factus sum consul:illud facere dispono. ¶ Ante uestra beneficia:uidelicet antequam essem consul. ¶ Non est consilium idest non decreui hoc. ¶ Illis difficile est. Dico:q mihi facile est gerere consulatum:quia usq; a pueritia semper in laboribus exercitatus sum:sed nobilibus est difficile:quia ipsi laboribus & periculis non sunt assueti,& ideo in administratione magistratuum non præstant id:quod pollicentur in petitione. Nam quando petunt imperia & magistratus, ostendunt se industrios,& exercitatos:& moratos,& graues. Sed quando assecuti sunt ipsos magistratus,& eos administrãt cito apparent id quod sunt:uidelicet ignaui:superbi:& immoderati:& omnino indigni. Et hoc est,quod dicit. ¶ Illis difficile est. Ordo est. Et difficile illis est temperare in potestatibus qui simulant sese probos per ambitionem. Nobiles: quando petunt magistratus:simulant sese probos:cum tamen improbi sint:sed hæc simulatio diu fingi non potest. Nã quando administrant ipsos magistratus,facere non possunt,quin appareant id,quod sunt. Nam cito ostendunt ignauiã suam: & superbiam. ¶ Difficile est in potestatibus temperare,difficile est temperare,quin etiam ostendant mores suos improbos. ¶ Per ambitionem:idest per cupiditatem honoris,nobiles ambitione corrupti sunt:& ut assequantur honores:simulant sese probos. ¶ Mihi:ordo est. Benefacere iam uertitur mihi in naturam ex cõsuetudine: qui egi omnem ætatem in optimis artibus. Dico q nobilibus est difficile bene gerere magistratus,quia non sunt assueti bonis moribus & laboribus,& ideo facere non possunt:qn ostendant suos improbos mores:sed mihi non solum est facile benefacere: sed pene etiam est naturale propter consuetudinem. Et ex hoc concludere uult melius esse, ut sibi demandauerint consulatum q̃ nobilibus:quia ipse magis idoneus est ad gerendum consulatum:q̃ nobiles.

SVNT infirma:scilicet mihi. ¶ Et o Quirites ego intelligo illud,scilicet ora omnium esse conuersa in me:idest habere spem in me:& omnes ęquos & bonos:idest plæbeios.(Nam supra nobiles omnes inuidos & factiosos significauit)fauere supple mihi. Quippe hoc est quia certe mea benefacta:idest præclara facinora,procedunt,idest prospere proueniunt aut prosunt reipublicæ.& scio nobilitatem quærere locum .i. occasionem inuadendi me. ¶ Quo.idest quocirca aut quanto acrius hoc est uehementius est mihi adnitendum,uti idest ut,neq; uos capiamini .i. decipiamini per spem & expectationem uestram de me,& illi scilicet qui me inuadere quærunt sint frustrati. ¶ Ita ad hoc ætatis. ¶ Cõmemorat uirtutẽ & innocentiã uitæ suæ,dicens. ¶ Ego fui a pueritia ad hoc ætatis .i. usq; ad hãc ætatem in qua nũc sum:ita .i. taliter aut talis,ut habeam omnes labores & pericula consueta .q.d. se idoneum ad bene gerendum:quia ut dicit philosophus. Nemo id facere dubitat quod se bene didicisse confidit,& rursus difficile est consueta relinquere. quia consuetudo est quasi altera natura. Vnde addit. ¶ O quirites non est consilium supple meum .i. non constitui:uti .i. ut deserã ea .s. benefacta quæ faciebam ante uestra beneficia .i. priusq̃ uestro beneficio consulatum obtinerem:gratuito,idest gratis & sine pmio aut mercede deserã inqt nũc accepta mercede .s. postq̃ accepi a uobis mercedẽ qa honorẽ summũ. ¶ Difficile est temperare .i. seruare temperamentum in potestatibus:illis qui simulauere sese probos .i. probandos & bonos uiros per ambitionem .i. affectationem imperii,aut tantisper dum ambibant. sed benefacere uertitur iã ex consuetudine in naturam mihi qui egi omnem .i. totam ætatem meam,in optimis artibus .i. exercitiis .s. militaribus. ¶ Vos o Quirites iussistis me gerere bellum cum iugurtha:quam rem nobilitas tulit:idest passa est aut accepit. ASCE.

Bellum gerere mecū Iugurtham iussistis, quā rē nobilitas ægerrime tulit. Quæso reputate cū animis uestris: num id mutari melius sit; si quem ex illo globo nobilitatis, ad hoc negocii, aut ad aliud tale, mittatis hoiem ueteris ꝓsapiæ, ac multaꝝ imaginū, & nullius stipendii, scilicet ut in tanta re ignarus oium reꝝ trepidet, festinet, sumat aliquē ex populo monitorē sui officii, ita plærūq; euenit, ut quē uos impa re iussistis, is sibi impatorē aliū q̄rat. At ego scio Quirites, postq̄ cōsules facti sunt, acta maioꝝ, & Græcorū militaria præcepta legere cœperunt hoies præposteri. Nam gerere q̄ fieri consul re atq; usu prius, Sed hoc tempore posterius.

IOAN. CHRI. ¶BELLVM mecū gerere. Nunc uenit ad cām, ut ostēdat per cōparationē: se esse magis idoneum ad gerendū consulatum q̄ nobiles: qa ipse semper in bello uersatus est, & idoneus & rei militaris peritus, nobiles autem ignari: & imperiti: unde dicit, O quirites: uos iussistis, ut bellum gerā cū iugurtha: & bene fecistis. Sed si aliquis nobilis consul factus eēt & iussu uestro hoc bellum gerere cū oporteret quid faceret: cum ipse omnino artis militaris imperitus esset. Sumeret aliquem ex populo: q eū doceret. Nōne hoc turpe esset? ergo melius & rectius mihi cōsulatum demādastis. Reputate cū animis uestris, nū id mutare melius sit: cogitate (inqt) in aio uestro, an melius sit: ut id mutetis: uidelicet: ut demādetis hoc bellum alicui ex nobilibus: ac si diceret: nō est melius: qa si mitteretis aliquem ex nobilibus ad gerendū hoc bellū: oporteret ut ipse sumeret ex populo aliquē rei militaris peritū, q eū doceret: qa nobiles ignari & imperiti sunt rei militaris. ¶ Si quē ex illo globo. Ordo est. Si certe ille ignarus oium trepidet: & festinet: & sumat aliquem ex populo monitorē officii sui: ut solet fieri in tanta re: si mittatis quē: hoc est aliquē hominem ex illo globo nobilitatis ad hoc negocium aut ad tale. s. negociū dico hoiem ueteris ꝓsapię ac multaꝝ imaginum & nullius stipendii. Iā hūc sensum exposui. ¶ Ex illo globo. i. ex illa multitudine: & demōstratiue dixit. Nam in concione ēt nobiles aderant. ¶ Aut ad tale: ad aliud aliqd simile negociū. ¶ Hoiem ueteris ꝓsapiæ. i. ueteris generis, antiquę nobilitatis.

Prosapia Prosapia dicitur progenies. i. porro sparsis: & quasi iactis liberis. Nā dissipare significat iacere. & disiicere. ¶ Multarū imaginū. i. multorum bonoꝝ. Antiqui si rem aliquam præclaram ꝓ repu. gessissent decreto Senatus statua donabant, ut posteri ad imitandū exēplum eoꝝ ꝓuocarent. Et qa in domib⁹ nobiliū plærūq; imagines, & statuæ multæ erāt maioꝝ suoꝝ: q uel in consulatu: uel in p̄tura, uel in alio magratu p̄clarum aliqd gesserant, iō ille dicebat hō multarum imaginum, qui multas imagines, & multos magistratus familiæ suæ: & maioꝝ suoꝝ ostendere poterat. ¶ Et nullius stipendii: qui nunq̄ stipēdium fecerit, & nunq̄ in bello fuerit. Ac si diceret: nobilitas facere non posset: ut ille esset idoneus imperator & dux: qui nunq̄ fuerit in bello. ¶ Vt in tanta re solet fieri. Sic. n. fieri solet: quando magnum aliquod negociū nobis impositū est: festinare solemus: ut præparemus nos ad ea quæ sunt necessaria ad gerēdum illud negocium. ¶ Ignarus, inscius: & imperitus. ¶ Festinet. i. festinaret. ¶ Sumat: ꝓ sumeret. ¶ Monitorem officii qui eū doceret: quo gereret suū offm. ¶ Atq; ego scio: perseuerat in hoc, ut ostēdat nobiles idoneos non eē ad gerendū consulatum, qa in bello uersati nō sunt, & ꝓpterea imperiti sunt rei militaris. Dicit enim. Ego scio multos ex nobilibus, qui postq̄ facti sunt cōsules: incipiūt discere ex libris græcis ea q̄ ptinent ad sciam & disciplinam militarē. Et ita faciunt posterius id qđ faciendū erat prius. Nam oportebat eos discere prius q̄ eēnt consules: id quod pertinet ad consulatum gerendū. Ordo est. Atq; ego scio. s. hoies ex nobilibus qui cœperunt legere acta maiorū: & militaria præcepta. Græcoꝝ postq̄ facti sunt consules. Sensus patet. ¶ Legere acta maioꝝ. i. gesta antiquoꝝ, ut id quod per usum ignorabāt: ex litteris discerēt. ¶ Græcoꝝ militaria p̄cepta: nam

Hō p̄posterus fuerūt græci doctores, q de re militari scripserūt: sicut ēt apud latinos Cic. & multi alii. ¶ Præposteri hoies sunt. Homo præposterus dicitur, qui posterius facit id. quod prius faciendum erat: sicuti faciebant nobiles q postq̄ erant facti cōsules discebant id: quod discere debuerant, anteq̄ fierent cōsules: uidelicet scientiam rei militaris. ¶ Nam gerere q̄ fieri tēpore posterius: re atq; usu prius est. Probat id quod dicit: uidelicet nobiles esse præposteros hoies, & uide qd dicat. Administrare consulatum q̄tum ad tp̄s est posterius q̄ fieri consulē: qa nemo pōt administrare cōsulatū: anteq̄ fiat consul. Ergo quātū ad tp̄s administrare cōsulatū, posterius est q̄ fieri cōsulē, sed quātū ad sciam & experiētiā est prius: qa anteq̄ aliqs fiat cōsul: usu & expiētia discit: ea q̄ ptinēt ad administrādū cōsulatum. ut postq̄ factus fuerit cōsul: sciat administrare ip̄m cōsulatū. Nā gerere. Ordo est. Nā gerere est posterius tpe, q̄ fieri, sed est prius re, atq; usu. ¶ Nā gerere. i. administrare. s. cōsulatū. ¶ Quā fieri. s. consulem. Nā aliqs prius fit cōsul, deinde cōsulatū administrat. ¶ Prius, qa licet sit cōsul tamen cōsulatū recte administrare nō poterit, nisi usu & experientia didicerit administrare anteq̄ eēt cōsul.

ASCE. ¶AEGERRIME. i. molestissime & ita quæso. i. suppliciter oro: reputate. i. disquirite cum animis. idest attentionibus uestris, num. i. nunqd: id scilicet decretum aut iussum uestrum sit melius mutari: ita ut mandetis illud bellum homini nobili. uidelicet si uos mittatis quem. i. aliquem ex illo. s. famoso globo. i. cætu conglobato & connexo inter se nobilitatis. i. nobiliū. ad hoc negocium. s. ad bellum iugurthinum: aut ad aliud tale: mittatis dico hominem, ueteris. i. antiquę

Stēmata prosapiæ. i. generositatis, ac multaꝝ imaginum. i. magnorum stēmatum. i. coronaꝝ: seu effigierum per ordinem quasi in coronam dispositarum: quæ effigies, seu imagines omnium maioꝝ qui aliquid præclare gesserant asseruabantur in domibus potentium & cum funus efferretur ad ostentationem præcedebant ipsum ut latius adnotari solet ad illud Iuuenalis Stemmata quid faciunt &c. ad hoiem nullius stipendii. i. qui ipse nunquā stipendia fecerat neq; militauerat. ubi satis innuit ꝙ non sit melius mutari & rationem affert, dicens. s. ꝙ uox ironiam habet. q. d. scire licet cur sit melius: s̄m nobilium sententiam cum sit pessimum: ut talis nobilis: ignarus omnium: quia inexpertus, trepidet in tanta re: & festinet. i. cursitet & sumat aliquem ex populo monitorem sui officii. ¶ Ita. i. per tale medium euenit plærunq; ut is quem uos iussistis imperare, quærat sibi alium imperatorem, quia monitorē illum cui obediat. ¶ Atq; o quirites ego scio sup. quosdam qui existentes homines præposteri. i. peruersi ordinis, facientes prius quod posterius faciendum erat & econuerso. postq̄ sunt consules: cœperunt legere acta maiorum scilicet suorum, & præcepta militaria græcorum. i. ex græcorū libris de re militari tractantibus: qui ideo sunt homines præposteri. ¶ Nā gerere. i. administrare decenter consulatū, est posterius tempore. i. quantum ad tempus q̄ fieri. s. consulem, quia, oportet prius fieri consulem q̄ gerat cōsulatū, sed est prius. i. potius re atq; usu. i. utilitate. & ita deberent prius studere gerere. i. ut sciant bene regere cōsulatū, q̄ fieri consules: cū iam cōtra faciant. Sunt qui legāt. Nam gerere q̄ scire. s. rōuem gerendi, est posterius, sed prior lectio placet.

¶COMPARATE

¶COMPARATE nunc Quiri. Ex antedictis hãc cõclusionem infert se magis idoneum esse q̄ nobiles ad gerẽdũ consulatum:qa ipse peritus est rei militaris. Nobiles aũt impiti & ignari:ipse anteq̄ factus sit cõsul usum & experientiam in bello didicit:qũo gerere debeat cõsulatũ. Nobiles aũt postq̄ facti sunt cõsules discunt ex litis scientiã rei militaris. ¶ Nunc uoa existimare facta, an dicta pluris sint. s. pcii. i. cogitate:quæ nã pluris æstimanda sint, an dicta nobilium: an facta mea, qa illi discunt legendo ea:quæ dicta sunt a scriptoribus:ego aũt didici militando:& faciẽdo non legendo. ¶ Cõtemnunt. Paulatim diluit obiecta. ¶ Obiciũt mihi nouitatẽ:& dicũt me esse indignum cõsulatu, qa nouus sum, & ignobilis:& ego obicio illis ignauiam eoꝝ. Sed ignauia magis ineptum et indignũ reddit aliquẽ ad consulatum q̄ nouitas:qa nouus hõ recte poterit gerere consulatum, sed ignauus nunq̄ recte geret. ¶ Fortuna:qa nouus sum:& ignobilis:qd ptinet ad fortunã. Nam sicuti tria sunt gñа bonoꝝ:uidelicet bona animi, bona corpis: & bona fortunæ:ita tria sunt gñа malorum econtrario. Sed nobilitas bonum est fortunæ, ecõtrario nouitas, & ignobilitas malũ est fortunæ. ¶ Illis. s. nobilibus. ¶ Probra. i. uitia, ai. Sed sicuti in cõparatiõne bonoꝝ meliora sũt bõa ai:q̄ bona fortunę Ita in comparatione maloꝝ peiora sunt uitia ai q̄ mala fortunæ. Nam peius est esse iniustum, imprudentem:ignauum:q̄ esse paupem:nouum & ignobilem. ¶ Quãq̄ naturã unã: & cõem oium existimo, sed fortissimũ quẽq; generosissimum. Dico q nobiles obiciunt mihi ignobilitatem, quis ego existimo naturã oẽs pares fecisse, neq; alium alio magis nobilẽ eẽ, nisi p uirtutem. Atq; unũquẽq; ita magis nobilem esse sicuti magis uirtute præditus sit. Marius hoc cõcludere intendit:se ex oĩ parte nobilibus anteponendum esse. Et supra qdem pbauit, se magis idoneũ esse q̄ nobiles ad gerendum cõsulatum:qa rei militaris peritus sit:nobiles aũt imperiti. Sed qa nobiles dicebant illũ esse indignum consulatu, qa non erat nobilis. Nũc rñdet:& dicit uerã nobilitatem in uirtute cõsistere. Cũ aũt uirtute & sciẽtia rei militaris ipse nobilibus antecellat, nobilitate ẽt ipsis præstare debet qñquidem uera nobilitas in uirtute consistit. ¶ Naturam unã:qa unius naturæ sunt, & iõ sunt pares quãtum ad naturã:sed dispares sunt: put qsq; uirtute magis est præditus. ¶ Sed fortissimũ:fortitudo una est ex quatuor uirtutibus cardinalibus:sicuti supra monstrauimus. Sed fortitudinem posuit simplr pro oĩ uirtute:qa hæ uirtutes. s. iustitia:prudentia:fortitudo, temperantia ita cõiunctæ sunt, ut q unam pfecte hẽat:ẽt reliquas oẽs hẽat:ac si diceret. Sed existimo unumquẽq; maxime uirtute pditum esse nobilissimũ. ¶ Ac si iam:ordo est. Ac. i. & qd creditis rñsuros:nisi uoluisse liberos q̄ optimos:si posset q̄ri ex patribus Albini, aut Bestiæ:me an illos maluerint gigni ex se:hoc infert ad confirmãdum id qd dixit:uidelicet nobilitatem in uirtute cõsistere Si(inquit)patres Albini aut Bestiæ interrogari possent:utrum magis uellent:an me ignobilem:sed uirtute præditum, an ipsos nobiles:sed ignauos ex se nasci:sine dubio rñderent:uoluisse, ut ex se nascerentur liberi q̄ optimi, ac si diceret rñderẽt, uoluisse: ut potius ego uirtute pditus:q̄ illi ignaui nascerent ex ipsis. ¶ Ex patribus qui nobiles fuerũt: & mortui sunt. ¶ Albini:aut bestiæ. Istos noiat:qa licet nobiles eẽnt tñ cõsules in hoc bello Iugurthino male rem gesserãt, sicuti supra uisum est. Quod si me iure despiciunt. Dixi q mihi iniuste ignobilitatem obiciunt, qa uera nobilitas in uirtute cõsistit. Sed tñ si iuste cõtemnũt me pp ignobilitatem:necesse est, ut contẽnent ẽt maiores suos, qui pp uirtutem nobiles esse cœperunt:sicuti ego nunc nobilitatem paro mihi ex uirtute. ¶ Inuident honori meo inuident (inquit) honori meo: quia nollẽt me hre hũc honorẽ:sed ipsi uellent hre hunc honorẽ:sed hẽant ẽt labores meos, uirtutes & picula: qa p hæc ad hunc honorẽ pueni. Sed nolunt facere sic. Nã honores hẽre uolũt:labores aũt nolũt hre. Et hoc est, quod subiũgit.

IOAN. CHRI

Bonoꝝ genera

Maloꝝ genera

Fortitudo

Comparate nũc quirites cũ illoꝝ supbia me hoiem nouũ, quæ illi audire:& legere solent, eoꝝ ptem uidi:alia egomet gessi, q̄ illi litteris, ego ea militãdo didici. nũc uos existimate facta, an dicta pluris sint precii. Cõtẽnũt nouitatẽ meã, ego illoꝝ ignauiã mihi fortuna, illis probra obiectant, q̄q̄ ego naturam unã, & cõem oium existimo: sed fortissimũ quẽq; generosum eẽ. Ac si iam ex patribus Albini, aut Bestiæ q̄ri posset, me ne an illos ex sese gigni maluerint, qd respõsuros creditis, nisi sese liberos q̄ optimos uoluisse. Qd si iure despiciũt me, faciã idẽ maioribus suis, qbus uti mihi ex uirtute nobilitas cœpit, iuidẽt honori meo, ergo iuideãt labori, innocẽtiæ, periculis ẽt meis: qm̃ per hæc illũ cœpi.

¶COMPARATE nunc Quirites. In hac parte manifeste insurgit in nobiles & se insolentius commendat dicẽs. O Quirites cõparate. i. conferte:aut simul considerate me hoiem nouum:idest qui nunq̄ fui nec maiores habui in hoc magistratu:cum superbia. s. tam inani illorum scilicet nobilium. ¶ Ego uidi partem eorũ quæ illi scilicet ignaui in umbria uersari soliti solent audire a legentibus aut narrantibus:aut legere in libris, & alia quæ non uidi gessi egomet. ego didici ea militando:quæ illi supple didicere litteris idest ex scriptis. nũc existimate. i. recte iudicate uos:an facta idest experientiæ faciendo:sint pluris. i. maioris momenti:an dicta. idest uerba quæ scribuntur & legendo dicuntur. quasi haud dubie facta. Vnde & author in prologo Catilinæ. Haud quaq̄ par gloria sequitur scriptorem & authorẽ rerum. ¶ Illi supple contemnunt:nouitatem & ita ignobilitatẽ meam, ego supple cõtemno ignauiam illorum. fortuna supple obiectatur. i. frequẽter ad cõtumeliã obicitur mihi hoc est q non sim sortitus nobiles pgenitores sicut mihi nobilem animum peperi, quod fortuitum est:& probra:idest dedecora & turpia facta obiectantur illis scilicet nobilibus. ¶ Quod quam ego existimo, idest censeo unam & communem naturam supple esse omnium. s. hominum, quia omnes habent eadem nascendi principia, & si id sciuisset dixisset q & eosdem primoa parentes, sed fortissimum quẽq;, idest omnem qui ualde aut egregie fortis sit, esse generosissimum, idest de præclarissimo genere censendũ. ¶ At si posset iam quæri: idest indagari:ex patribus albini:aut bestiæ illorum consulum nobilium qui in Africa rem male gesserũt, ne pro an maluerint me gigni, idest q ego fuerim genitus ex se:an illos scilicet quos genuerunt albinum & bestiam, quid creditis supple eos responsuros supple esse, nisi sese uoluisse supple gignere & instituere:liberos q̄ optimos. ¶ Quod si nobiles despiciunt. idest contemnunt & uilipendunt:me iure:idest iuste & merito propter ignobilitatem, faciant idem maioribus suis idest despiciant etiam eos:quibus nobilitas cœpit. idest incœpta est:uti idest quemadmodum mihi non ex genere: quod nobile non erat sed ex uirtute. Si supple aut quia inuident honori meo:q ad consulatum peruenerim: ergo inuideant labori, & innocentiæ & etiam periculis meis, idest aut experimentis aut discriminibus pro repub. obitis, quoniã ego cœpi, idest obtinui illum honorem cui inuident, per hæc. s. dicta laborem innocentiam & pericula.

ASCE.

Veꝝ corrupti hoies ſupbia ita ætatē agũt:quaſi ueſtros ho nores cõtẽnant,ita hos petunt,quaſi honeſte uixerint. Ne illi falſi ſunt?q̃ diuerſiſſimas res pariter expectant,ignauiæ uoluptatē,& pmia uirtutis atq; ēt,quũ apud uos , aut in ſe natu uerba faciũt,plærũq; oſone maiores ſuos extollũt coꝝ fortia facta memorãdo clariores ſeſe putãt:quod cõtra eſt. Nã q̃to uita coꝝ pclarior,tãto hoꝝ ſecordia flagitioſior. Et profecto ita ſe res habet.Maiorum gloria quaſi poſteris lu mē eſt,neq; bona,neq; mala eorũ in occulto patiſ.Huiuſce rei ego inopiã patior Quirites. Verũ id,quod præclarius ē, meamet facta mihi diceſ licet.Nũc uidete q̃ iniq ſunt,qđ ex aliena uirtute ſibi arrogãt,id mihi ex mea nõ cõcedũt.ſ.qđ imagines nõ hẽo,& qa mihi noua nobilitas eſt:q̃ certe pepe riſſe meli⁹ ē,q̃ acceptã corrupiſſe.Et qdē ego nõ ignoro ſi iã rñdere uelint,abũde illis facũdã,& compoſitã oſonē fore.

IOAN. CHRI. ¶VERVM hoies corrupti ſupbia.Ordo eſt.Veꝝ p ſed,hoies corrupti:ſupbia:ita ætatē agũt: quaſi cõtẽnãt nr̃os ho nores,& ita petũt hos.ſ.honores:q̃ſi uixerint honeſte.Ecce qđ diximus:nobiles in ignauia uiuũt,tãq̃ cõtẽnãt nr̃os hono res,ſed tñ ita poſtea petũt honores:quaſi eos meruerint:& hæc eſt ſupbia,petere honores,quos nõ merearis.¶ Ne illi falſi ſunt.i.certe illi decipiunſ.Et q̃re decipiunſ,qa res cõtrarias cupiũt,nã uiuũt in ignauia,& petũt:ut ſibi denſ pmia uir tutis:uidelicet bonores.Sed hoc nõ cõuenit,nã uirtuti honor dandus eſt,nõ ignauiæ.Ignauia & uirtus ſunt duæ res cõ trariæ.Ignauia eſt qñ hõ labores ſubterfugit:uoluptati tantũmõ ſtudẽs:& nihil laude dignum exercẽs. ¶ Atq; ēt. Quũ ignaui ſint:& oino honoribus indigni: tñ,ut eos honores aſſequanſ:apud uos aut in ſenatu loq̃n tes maiores ſuos extollũt:& coꝝ fortia facta cõ memorãt:putãtes ex hoc ſe eē clariores: & nobi liores. Sed cõtrariũ eſt. Nã quãto uita maiorum ſuoꝝ ē pclarior:tãto ignauia coꝝ flagitioſior, & turpior apparet.¶ Maioꝝ gloria poſteris quaſi lumen eſt.Declarat qđo gloria maioꝝ eſt quaſi lumen poſteris,qa gloria maioꝝ oſtẽdit quales ſint poſteri:ſiue boni,ſiue mali: qa ſi poſteri rñ dent maioribus ſuis,boni intelligunſ ſi nõ rñdẽt mali eſſe probanſ.Huius rei inopiã ego patior. Quirites:in hoc pſes ego ſum inops: qa ego nõ poſſum cõmemorare facta maioꝝ meoꝝ: ſed poſſum cõmemorare facta mea ppria, qđ mul to præclarius eſt.Et ita ē in hac re oſtendit:ſe eē nobilibus anteponẽdum:ꝙ ſi illi digni ſunt cõſu latu:qui poſſunt facta maiorum præclara com memorare:multo illis dignior eſt: qui facta pro pria dicere poteſt. ¶ Nunc uidete. Ordo eſt. O Quirites nunc uidete, q̃ pro quantum ſunt iniq ſcilicet nobiles:illi non concedũt id mihi ex mea uirtute:quod arrogant ſibi ex aliena uirtute. Vi dete(inquit)q̃ iniqui:& iniuſti ſunt nobiles.Nam dicunt ſe eſſe dignos conſulatu propter præclara facinora,& geſta ma iorum ſuorum:& nolunt:neq; patiuntur:ut ego dicam:me eſſe dignum conſulatu propter præclara facta mea:ſine du bio hæc eſt magna iniquitas.Nam aliquis multo dignior eſt conſulatu ex propria uirtute q̃ ex aliena.¶ Ex aliena uir tute uidelicet,quia dicunt ſe dignos eſſe conſulatu propter præclara facinora maiorum ſuorum.¶ Arrogant:ideſt aſſu munt:attribuũt.Et quid eſt,quod attribuũt ſibi?hoc uidelicet:quia dicunt ſe dignos eſſe conſulatu propter præclara faci nora maiorum ſuorum.¶ Scilicet,ideſt certe,ſubaudi non concedunt id mihi.¶ Quia ego imagines non habeo : ideſt quia non habeo imagines maiorum meorum.Apud antiquos uiri excellentes,& nobiles imagines ſuas poſteris relin quebant:ut cum eas intuerentur:memoria uirtutis eorum ad æmulationem , & imitationem prouocarentur . Imagi nes igitur illę erant inſignia & monumenta uirtutis.¶ Quam certe peperiſſe melius eſt : quam acceptam corrupiſſe. Melius eſt:ut ego ſim initium nobilitatis meæ:q̃ ut eam acceperim a maioribus , & acceptam corruperim,atq; minue rim.¶ Peperiſſe:ſcilicet ex meipſo per propriam uirtutem.¶ Equidem.Dicit:qua de cauſa impulſus ſit , ut hanc ora tionem haberet.Non ſponte(inquit)ſed prouocatus a nobilibus hanc orationem habui . Nam poſtquam me conſu lem feciſtis , & uos me maledictis lacerare non deſinitis.Repræhendunt etiam uos,quia mihi nouo homini conſula tum demandaſtis.Repræhendunt me,& inſectentur quia dicunt me eſſe indignum conſulatu,præſertim quum nouus ſim , & ignobilis,nec imagines maiorum habeam.Dicunt præterea me eſſe incultum & ſermone , & moribus , his de cauſis coactus ſum rñdere aduerſariis,& oſtẽdere uos recte feciſſe,q me cõſulē feciſtis,& me non eſſe indignũ cõſulatu.

ASCE. ¶VERVM.i.ſed ipſi hoies corrupti ſupbia.i.p ſupbiã.qa ut dicit plæbeius uerſiculus . Sola ſupbia deſtruit oia ſi co miteſ,ita agunt ætatē.i.ita uiuũt obtẽtis honoribus,quaſi cõtẽnãt ueſtros honores.qa officio ſuo nõ funguntſ: & petunt ita hos.ſ.honores:quaſi uixerint honeſte:& ita ex merito.¶ Ne.i.certe illi ſunt falſi.i.decepti:q expectãt pariter res di uerſiſſimas:uidelicet uoluptatē ignauiæ.i.ex pigritia & inerti uita:& pmia uirtutis.q.d.nequaq̃ qa uos cõcediſtis.Aut le gaſ nec illi falſi ſunt.i.nõ decipiunſ ab opinioẽ,qa ita plærũq; euenit ut ignaui uirtutis pmia tollãt,aut tertio legaſ ut fal ſi actiue ſignificet,& ſit,ne.i.certe illi ſunt falſi.i.callidi deceptores q expectant &c.¶ Atq; ēt.i. inſup cum faciunt uerba apud uos aut in ſenatu extollunt plærũq;.i.fere tota oſone ſua maiores ſuos:& putant eſſe clariores memorãdo.i.recē ſendo & ad memoriã reducẽdo,fortia facta coꝝ.ſ.maioꝝ ſuoꝝ,qđ eſt cõtra.i.cõtrariũ:nã q̃to uita coꝝ.ſ.maioꝝ eſt p clarior tãto ſecordia.i.ignauia & inertia hoꝝ.ſ.q̃ apud uos orãt,eſt flagitioſior.i.increpatioẽ dignior. ut Iuuenalis late docet ſatyra.viii.in principio.Et pſecto.i.reuera:res hẽt ſe ita ut dicet.uidelicet ꝙ gloria maioꝝ eſt quaſi lumē poſteris .i.minoribus:& poſt eos natis aut naſcituris,& ita neq; patiſ bona.i.benefacta coꝝ.ſ.poſteroꝝ,neq; mala.i. turpiter & maleſactã:in occulto ſup.eē.¶ Ego patior inopiã.i.carẽtiã huiuſce rei.i.gloriæ maioꝝ,ueꝝ.i. ſed licet mihi id qđ ē mul to pclarius.ſ.q̃ niti gloria maioꝝ:uidelicet dicere.i.recẽſendo laudare,meamet.i. ppria facta.ſ.pclara.¶ Nũc uidete.i.cõ ſiderate:q̃.i.q̃tũ iniqui ſunt.ſ.nobiles:qa nõ cõcedũt mihi id.i.gloriã & honorē aut cõſulatũ,ex mea uirtute.qđ ipſi arro gant ſibi ex uirtute aliena.ſ.maioꝝ ſuoꝝ.ſ.(per ironiã).i.ſcire licet cur id recte faciãt,ꝙ.i.qa ego nõ habeo imagines.ſ. maioꝝ meoꝝ ex cera factas & in ſtẽma.i.coronas p armaria diſpoſitas,& qa nobilitas eſt mihi noua.i.iã primũ parta: quã.ſ.nobilitatem,certe.i.reuera ſi ueꝝ fateri liceat:melius eſt peperiſſe.i.acq̃ſiuiſſe quẽuis uirtute ſua.q.d.ut ego feci:q̃ corrupiſſe.ſ.peccatis & turpiter actis:acceptã.ſ.a maiorib⁹.qđ idē Cic. in Salu.rñdebit.Sanius eſt me meis geſtis florere q̃ maioꝝ opinioẽ niti:& ita uiueſ ut ego ſim poſteris meis nobilitatꝫ initiũ & uirtutis exẽplũ &c.¶ Egdē.i.certe ego nõ ignoro ſi nobiles uelint iã rñdere.ſ.obiectis meis,oſonē fore illis.i.illos habituros oſonē facũdã,& cõpoſitam abunde. ſed cum lacerent me & uos maledictis:ideſt execratoriis conuitiis omnibus locis.

Ignauia

¶SED

¶ SED in maximo. Ordo est. Sed nõ placuit reticere: ne qs duceret modestiã in cõscíẽtiã cũ ꝑ qñ illi lacerẽt maledictis IOAN.
me: & uos in oĩbus locis. ¶ In maximo uro bñficio: qa me cõsulẽ fecistis: ac si diceret. Nõ est iustũ ut uos nõ defendam CHRI.
quũ mihi tm̃ bñficiũ feceritis. ¶ Ne qs modestiã in cõsciẽtiã duceret. Modestia esset tacere, & nõ rñdere maledicẽtibus: sed ego nolui tacere, ne qs diceret, me tacere nõ ꝓpter modestiã: sed qa cõscius sum aduersarios uera dicere. ¶ Duceret. i. uerteret: traheret. ¶ Nã me quidẽ ex animi mei sñia nulla oſo lædere põt. Dixi ꝙ nolo tacere; ne qs putet me tacere: nõ ꝓpter modestiam: sed ꝓpter cõsciẽtiam: uidelicet, qa sciam aduersarios uera dicere: & me iuste reprahendere.

Sed in maximo uestro bñficio, quũ oĩbus locis me: uosq; maledictis lacerent: nõ placuit reticere, ne qs modestiã in conscientiã duceret. Nam me quidẽ ex animi sententia nulla oratio lædere põt, quippe uera necesse ẽ bñ prædicet. Falsam uitam moresq; mei supant. Sed qm̃ uestra cõsilia accusant qui mihi summũ honorẽ, & maximũ negociũ imposuistis, etiã atq; etiã ais reputate, nũ eoꝝ pœnitẽdũ sit. Nõ possum fidei causa imagines, neq; triũphos, aut cõsulatus maiorum meoꝝ oñdere. Atsi res postulant, hastas: uexillum, phaleras, alia militaria dona, ꝑterea cicatrices i aduerso corpore, Hæ sunt meæ imagines, hæc est nobilitas: nõ hæreditate relicta, ut illa illis. Sed quæ meis laborib⁹ & picolis q̃siui. Nõ sunt cõposita mea uerba: paꝝ id facio, ipsa se uirtus satis ostẽdit, illis artificio opus est, ut turpia facta oratione tegant, neq; litteras græcas didici, parum placebat eas discere, quippe quæ ad uirtutem doctoribus nihil profuerũt,

Nolo ergo tacere, ne quis putet me tacere propter cõsciẽtiam, quia ego nescio, ꝙ aliqs me iuste reprẽhẽdere possit. Si Marius sciret aduersarios uera dicere & taceret ꝓpter hoc: utiq; taceret ꝓpter cõsciẽtiã. Si aũt sciret aduersarios falsa dicere de se: & taceret, utiq; taceret pp modestiam. Dicit ergo, nolo tacere: ne qs modestiam in consciam uertat, qa ego nescio ꝙ aliqs uere & iuste me reprẽhẽdere possit. Nã me nemo lædere põt ſmone suo. Nã si sermo uerus ẽ: necesse est: ut bñ dicat de me. Si est falsus uita mea & mores mei tales sunt, ut eum facile cõuincant. ¶ Quippe ue. s. oſo. ¶ Bñ p. i. bñ dicat. s. de me. Ille qui dicit de me: aut bene dicit: aut maledicit. Si bene dicit: uere dicit, & ita nõ lædit me. Si maledicit, uita mea, & mores mei tales sunt: ut cõuincant & pbẽt eũ falsa dicere. ¶ Sed qm̃. Oñdit quõ nemo me iuste reꝑhẽdere põt: nũc oñdam: quõ uos iniuste lacerãt: & oñdã uos recte fecisse: qui mihi cõsulatũ demãdastis. ¶ Maximũ negociũ, uidelicet gerere bellũ cõtra Iugurtham. ¶ Nõ possum fidei cã. Ideò uos reꝑhẽdũt: quia demãdastis mihi consulatũ, q sum hõ nouus: & ignobilis: qui non possum oñdere imagines: & triũphos, & cõsulatus maioꝝ, sed oñdã alia quæ faciũt dignũ cõsulatũ. ¶ Nã ostẽdã: si opus est: hastã: & uexillũ, & phaleras: & alia dona militaria: & cicatrices in pectore aduerso. ¶ Nõ possum fidei cã, ut faciã fidẽ me esse nobilẽ: & ꝓpterea dignũ cõsulatu. ¶ Si res postulet: si opus esset, possem inqt oñdere multa dona militaria, qbus ob uirtutẽ ab imꝑatoribus donatus sum. ¶ Phalera, ornamẽta equoꝝ. ¶ Aduerso cor. nõ in tergo: sed in corpore aduerso. ¶ Ut illa. s. imagines: & triũphi & cõsulatus. ¶ Illis. s. nobilibus. ¶ Quæsiui. i. acquisiui. ¶ Nõ sunt. Nobiles mihi obiiciũt: ꝙ sermone incultus sum, sed ego id paruifacio. ¶ Composita. i. ordinata. ¶ Ipsa uirtus satis ostendit, uidelicet sine uerbis. ¶ Illis artificio. i. arte dicendi. Nobiles qui turpiter uiuunt, discunt eloquentiam: ut turpia facta sua oſone regãt. Et ita id qđ sibi obiiciebant aduersarii: amare retorquet in eos. ¶ Neq; lr̃as græcas didici. Obiiciunt etiam mihi: ꝙ non didici lr̃as græcas, fateor me nõ didicisse lr̃as græcas: sed didici alia, quæ sunt magis utilia reipub. uidelicet hostẽ ferire: præsidia agitare: nõ metuere, nisi turpem famã: & alia quæ sequunt̃. ¶ Ad uirtutẽ nihil doctoribus profuerunt: uirtus sine lr̃is acqritur, & ideo ego lr̃as græcas non didici, qa ipsæ litteræ nõ profuerũt doctoribus earũ ad uirtutẽ cõparandã.

¶ IN uestro beneficio maximo. i. ꝓpter maximũ beneficium uestrum in me: nõ placuit. s. mihi retinere. s. uitia eoꝝ & ASCE.
uirtutem meam: ne quis duceret. i. uerteret modestiam. s. meam in conscientiam. i. censeret me cõscium maledictorũ si modeste reticerem. ¶ Nã equidẽ. i. certe, nulla oratio ex sententia animi. i. profecta ſm sententiam & iudiciũ mentis cuiuscũq; põt lædere. s. carpendo me, quippe. i. quia certe: necesse est ut supple uera. i. quæcunq; ex animi sentẽtia & iudicio plata, prædicent bene. s. de me. hoc est nemo poterit me lædere maledicẽdo: nisi uelit mentiri. ¶ Et uita & mores mei superant. i. cõuincunt̃. falsa. i. ea quæ quis mentiri uelit de me. Sũt qui legũt ex animi mei. ut sit sensus. ¶ Nulla oſo põt me lædere ex sñia animi mei. i. quantũ ego de me sentio: qa uera dicẽdo me laudet: falsa dicẽdo ab innocẽtia mea superetur, uerũ ea quæ dixi dicta sunt ad cõsilia uestra tutanda, unde addit. ¶ Sed qm̃ cõsilia uestra o quirites, qui imposuistis mihi summũ honorẽ & maximũ negociũ, accusant̃. s. a nobilibus. tanq̃ iniqua aut stulta: reputate. i. cõsiderate animis. s. uestris etiã atq; etiã. i. diligẽter & frequẽter, nũ. i. nunqd pœnitẽdũ sit. i. oporteat hẽre pœnitentiã, eoꝝ. s. consilioꝝ uroꝝ. Satis diximus supra ad pronoia possessiua fieri relationẽ perinde atq; ad primitiua. ut cõsilia ur̃a qui imposuistis: nõ tñ resoluemus uestra p uestri: sed si placet p uestrũ, qđ tñ minus usitate diceret̃. Pœnitẽdũ aũt hic est gerundiũ gerũdiũ
qđ cũ substãtiuo uerbo quandã necessitatẽ importat. Nũ particula negationẽ desiderat. ¶ Nõ possum fidei cã. Callide Num
negat sibi esse ea q̃ neq; ad uirtutẽ faciũt neq; plæbeioꝝ quisq̃ agnoscere poterat dicẽs. ¶ Neq; ego possum cã fidei. s. cõfirmandæ. i. ut mihi adhibeat̃ fides: oñdere imagines. s. maioꝝ ex cera factas, neq; triũphos aut cõsulatus maioꝝ meorum: at. i. sed: sup. possum oñdere (bene uerbũ qa cõiunctionẽ posuit tacuit) si res postulet. i. si necesse aut utile sit: hastas uexillũ. i. signa hostiũ, phaleras. i. ornamẽta equoꝝ: & sup. alia dona militaria. i. quibus ob uirtutẽ ꝙ ea hostib⁹ detraxerim ab imꝑatore donatus sum, ꝑterea. i. insup, cicatrices. i. uestigia uulnerũ: in pectore aduerso. i. obiecto hostibus non refugo, neq; in tergo. hæ imagines sunt meæ. i. his ꝓ imaginib⁹ glorior, & post hæc ẽ nobilitas mea, nõ relicta. s. a maioribus: hr̃ditate. i. iure hæreditario: ut illa. s. supius dicta, sup. sunt relicta, illis. s. nobilib⁹. sed sup. sunt ea, q̃ ego q̃siui. i. acquisiui meis laboribus & periculis. ¶ Verba mea nõ sunt cõposita. i. id poterãt mihi obiicere aduersarii: & simul callide facit qđ oratori faciendũ est: ne uidelicet ars ulla appareat in oſone: ego facio. i. reputo id. s. incõposite loqui: parũ. i. parui momẽti, qa uirtus ipsa. i. p se sine lenocinio aut adminiculo oſonis: oñdit satis se. ¶ Opus est illis. s. turpit̃ uiuẽtib⁹ artificio. s. orationis ut tegant oratione. s. cõpta. facta. s. sua: turpia neq; ego didici litteras græcas: qa placebat parũ discere eas: quippe. i. utpote quæ nihil ꝓfuerant doctorib⁹ ad uirtutem, quia qui eas docebãt nihil præclare agebant.

At illa multo optima reipublicæ doctus sum, hostes ferire, psidia agitare, nihil metuere nisi turpē famá, hyemē, & æstatē iuxta pati, humi requiescere: eodē tpe inopiá, & laborē tolerare. Ergo his ego pceptis milites hortabor, neq; arcte colá illos, ut me opulēt, neq; gloriá meá laboꝝ illoꝝ faciá. Hoc est utile, hoc ciuile imperiū. Ná quū tute p molliciē exercitū supplicio cogere hoc ē dñm nō impatorē eē, hæc atq; alía talia nři maiores faciēdo: seseq; Rēquepubli. celebrauere, qs nobilitas ipsa freta: ipsa dissimilis moribus. Nos illorū æmulos cōtēnit, & oēs honores nō ex merito, sed qsi debitos a uobis repetūt, cæterum hoies supbissimi pcul errant. Maiores oia q licebat illis reliquere: diuitias: imaginē memoriá sui præclará uirtutem non reliquere, neq; poterant,

IOAN. CHRI. ¶ A T illa doctus sum multo optima reipu. i. multomagis utilia reipu. ¶ Et q̄ sunt illa, uidelicet hostē ferire &c. ¶ Hyemē. & æstatē, frigus & calorē. ¶ Iuxta siłr. ¶ Humi requiescere, sup terrā dormire. ¶ Eodē tpe didici ingt pati simul inopiā: & laborē Salu. oēs scriptores uincit copia rerū. Ná singula uerba singulas hnt snias. Ecce quot, quātasq; uirtutes, ac laudes: q̄s breuiter in Mario cōmemorauit: hostē ferire: psidia agitare: nihil metuere: nisi turpē famā, hyemē: & æstatē iuxta pati: humi requiescere, eodē tpe inopiā: & laborē tolerare. Multo melius est ista didicisse, q̄ lrās græcas. ¶ His ergo pceptis milites cohortabor, neq; illos arcte colā: me opulēt: ac si diceret. Nō faciā sicuti faciūt multi ipatores, qui cū ipsi uersentur in delitiis, milites suos laborib⁹ & periculis exponūt, & ita gloriā sibi cōparāt nō labore suo: sed labore militū suoꝝ. Ego nō faciā sic: sed hortabor milites: ut me imitentur: ut faciāt sicuti ego facere cōsueui: uidelicet: ut discāt pati inopiā: & laborē: famē, & sitim: frigus & calorē: humi requiescere & cætera, quæ militib⁹ cōueniunt. Et ita Marius ōndit: se semp iure eē imperatorē. ¶ Neq; illos arcte colā. i. nō tractabo illos stricte: & dure: & aspere, me autē delicate. ¶ Arcte. i. stricte duriter, & est aduerbiū, unde

Arctare & uerbū arctare est constringere. ¶ Illos: ut me imitentur: & faciant sicuti ego facio. ¶ Me opulēt. s. colāt. i. delicate & molliter, ut nolim adire labores militiæ, & picula: hic est sensus. Ego faciā id qđ militib⁹ imperabo: neq; milites dure: & aspere: me aūt molliter & delicate tractabo: sed ero exēplū eorū, ut faciāt, quēadmodū ego facio. ¶ Hoc est utile, hoc est ciuile iperiū, hoc ē (inquit) ppriū impatoris una cū militibus labores, & pericula subire, & gloriā sibi nō alieno, sed pprio labore parare: sicuti dixi me esse facturū. ¶ Náq; quū tute. ordo est. Namq; pro quia, hoc est esse dominū non imperatorem: cogere exercitum supplicio, quū agas te per molliciem. Vere dico, quod proprium imperatoris est: una cū militibus labores subire: quia aliquem uelle in deliciis uiuere, & cogere milites ad labores: hoc pertinet ad dominū, nō ad imperatorē & ducem. ¶ Quum tu agas te. i. quū regas te: & tractes te. ¶ Quum tute per molliciem agas. i. quū tu labores sentire nō uelis. ¶ Cogere supplicio. i. ad supplicium: hoc est ad labores. ¶ Hæc atq; alia. Ego facio quēadmodū faciebant maiores uestri, nobilitas autē me contemnit eos imitātē. ¶ Seseq; & R empublicā celebrauere: honorauere: & ornauere. ¶ Quis nobilitas freta, ipsa dissimilis maioribus, nos illoꝝ maioꝝ æmulos cōtēnit. Nobilitas freta maioribus suis: sed ab ipsis moribus dissentiens contēnit me illos maiores imitantē. ¶ Freta, confisa. Nam quia maiores sui uiri excellentes fuerunt confidunt se posse uideri dignos honoribus propter ipsos. Quia. n. nati sunt ex ipsis: putant se esse similes illoꝝ, quum dissimiles sint. Et ideo honores a uobis petunt, quasi eos ipsis debeatis. Sed uehementer errant: quū credunt se esse similes maiorū suoꝝ: & ob eam rem sibi a uobis honores deberi, non. n. similes sunt maiorū suoꝝ: quia maiores eorum non reliquerunt eis uirtutem suā: licet reliquerunt imagines, diuitias: & memoriam sui, Et hoc est quod dicit. ¶ Dissimilis moribus. Nobilitas nō imitatur mores maiorum suorum, & ideo est dissimilis. ¶ Nos illorū maiorum æmulos contemnit. i. cōtemnit me æmulū: & imitatorem maiorum illorum, quia ego facio, sicuti faciebant maiores. ¶ Aemulos. i. imitatores. Nō ex merito: nō q̄ mereantur honores: sed quasi debitos. Credunt. n. uos debere ipsis honores, quos petunt propter maiores suos, quorum putant se esse similes cum sint dissimiles. ¶ Cæterum homines superbissimi procul errant. idest ualde decipiuntur. Et quomodo errant, quia putant se similes maiorum suorum cum sint dissimiles: quia non habent uirtutem maiorum suorum. Nam maiores ipsorum non reliquerunt eis suam uirtutem, quamuis reliquerint diuitias: imagines & memoriam sui. Et hoc est dicit. ¶ Maiores eorum omnia: quæ licebat illis reliquere: idest maiores eorum reliquerunt illis omnia: quæ relinquere poterant. ¶ Neq; poterant: scilicet relinquere uirtutem.

ASCE. ¶ A T. i. sed, ego sum doctus. s. experiēdo: illa multo optima. i. quæ longe sunt utilissima reipub. uidelicet ferire hostes: agitare. i. expellere oppidis præsidia. s. hostiū: nihil. i. nō metuere aliquid, nisi famā turpē, melius diceret conscientiā turpem: pati iuxta. i. indifferēter hyemē. i. frigus hybernum & æstatem. i. æstum, requiescere humi. i. super terram: tolerare eodem tempore inopiam. s. rerum & uictus & laborem. s. militiæ. ¶ Ergo ego hortabor milites his præceptis. s. quæ experiendo didici: neq; colam. i. obseruabo illos arcte. idest anxie. ut opulent. i. opulentum faciant me: neq; faciam laborem illorum. i. nō conuertā laborem illorū in gloriam meam. i. nō gloriabor de labore illorum cum ego nihil fecerim. hoc. i. sic facere imperium utile & imperium ciuile. i. quod inter concives esse decet. ¶ Nam agere. i. impellere ad laborē sup. ciues: supplicio. i. per suppliciū & tormētū: cū tute. i. tuipse agas. s. ætatē. i. uiuas, molliter. i. delicate. i. esse dominū. i. tyrannū & superbū regē: nō imperatorē liberi populi. ¶ Maiores nři faciendo hæc atq; alia talia celebrauere. i. celebrauerūt, hoc est clarificauerunt & se. s. ipsos & rēpu. quis. i. quibus. s. maioꝝ & Reipu. celebritatibus: nobilitas freta. i. confisa: ipsa. i. cū ipsa sit dissimilis moribus. i. habens dissimiles mores, contēnit nos æmulos. i. imitatores & sequaces, illorū. s. maiorū nostrorū, & repetit. i. exigit a uobis: ois honores. i. omnis magistratus honorificos: nō ex merito. i. nō quia eos meruerit, cū nihil boni fecerit, sed q̄si debitos hęreditaria successione. Et ita oibus uiis conat̃ adducere aduersarios in odiū cū ostendat eos superbos & ignauos & plæbeioꝝ cōtemptores maximos. ¶ Cæterum. i. sed insuper homines superbissimi. i. clarissimi. s. nobiles: erant procul. i. longe a uero: putantes sibi oia licere, cū cōtra sit. ¶ Nā maiores eorū reliquere. i. reliquerunt illis (non uirtutem suam) sed omnia quæ licebat. s. relinquere, uidelicet diuitias: imagines. i. stēmata nobiliū: pclará memoriā sui. i. de se habendā. nō reliquere. i. non reliquerunt: neq; poterāt sup. relinquere uirtutē (Pulchre aūt repetito uerbo nō addit cōiunctio sed uerū aūt similisue: quia latine dixeris diuitias &c. reliq̄re: uirtutē nō reliquere. aut uirtutē aut nō, sine uerbo: necesse est enim alterū, aut idem uerbū omittere aut cōiunctionem.

¶ EA sola:

IOAN. CHRI.

¶ E A sola.s.uirtus.¶ Neq̃ daĩ dono,nemo.n.põt donare uirtutẽ suã alicui,sed unusquisq̃ ꝓprio labore & idustria uirtutẽ sibi acqrit.¶ Sordidũ me:& incultis morib⁹ aiũt.Marius rñdet ad oia q̃ sibi obiiciebãt aduersarii. Nobiles obiiciũt mihi,ꝙ sum incultus moribus:qa cõuiuiũ splendide:& elegãter parare nescio.Id qđ sibi uitio dabant aduersarii:in suã laudẽ retorqt.¶ Sordidũ me & icultis morib⁹ aiunt:dicũt me hr̃e mores sordidos:& incultos:& incõpositos.¶ Quia parũ scite.i.nõ elegãter. ¶ Cõuiuiũ exorno.i.struo paro. ¶ Neq̃ histrionẽ ullũ,neq̃ pluris precii coquũ quã uillicũ habeo.Marius oñdere uult studiũ suũ nõ fuisse in cõuiuiis solẽnibus præparãdis occupatũ:& ideo nõ habuisse coquos:q sibi cõuiuia delicata parẽt:nec habuisse histriones:qui sibi in cõuiuiis,cantibus:& gestibus ioculatoriis ad uoluptatem assisterẽt. ¶ Neq̃ histrionẽ ullũ:neq̃ pluris precii coquũ q̃ uillicum habeo,nõ pluris æstimo histrionẽ,aut coquũ q̃ uillicũ. ¶ Histrionẽ. Histriões dicebanĩ:q in comediis ꝑsonas introductas gestu & uoce imitabanĩ,sic dicti,qa hi primũ de histria ueneriit:ut ait.Festus Põpeius. Sed histrionẽ hoc loco accipit ꝓ ioculatore. Solẽt in cõuiuiis potẽtũ adhiberi plærũq̃ ioculatores:q iocis & cantib⁹ conuiuas delectãt. ¶ Quin.i.cur nõ.Vide quã eleganter id qđ sibi obiiciebãt,in eorũ uituperationẽ retorquet.Nobiles repræhẽdunt me: qa nescio splẽdida parare cõuiuia.Fateor. Nõ.n.cõuiuiis & mũdiciis mulieribus dedi operã:sed in laboribus semp:& in armis uersatus sum. Nam sic ego didici a patre meo:labores uiris cõuenire:& armis laudẽ parari.Sed si aduersarios meos cõuiuia delectãt:cur nõ semp in conuiuiis uersanĩ:Cõcedo placet mihi. Dent operã turpib⁹ amorib⁹:& cõuiuiis,& ebrietatibus,& uẽtri:& gulæ:& relinquãt mihi labores: sudorẽ:& puluerẽq̃ castrẽsem:qa hæc mihi magis placent q̃ cõuiuia.Cõcedo igiĩ:ut aduersarii mei semp faciãt id qđ dixi: sed nolũt:nõ enim semp in cõuiuiis uersari uolũt:& ebrietatibus:sed qđ faciũt:cũ diu:diuq̃ se his flagitiis ingnauerũt:postea præmia fortiũ,& bonorũ uirorũ eripe uolũt:uidelicet honores: & ego ferre nõ possum.¶ Quin.Ordo est. ¶ Ergo qn.i.cur nõ semp faciant:id q̃ iuuat & æstimant charũ:¶ Iuuat.i.delectat. ¶ Amẽt.i.turpibus amoribus uacẽt, ac si diceret cõcedo.¶ Potent.i.ebrietatibus uacent.¶ Quib⁹.i.nobis.¶ Illa.s.sudor & puluis. ¶ Verũ nõ est ita. Hoc refert ad id qđ dixit:quin ergo id semp faciãt,uerũ nõ est ita:qa semp nolunt uersari in his reb⁹,uidelicet in cõuiuiis:amorib⁹: & ebrietatibus.Ac si diceret.Qñquidẽ delectanĩ cõuiuiis:& amoribus:ego uellẽ,ut semp in his rebus uersarenĩ, sed nolũt. Nã cũ diu:diuq̃ in his rebus uersati sunt,& se turpiter his flagitiis ingnauerũt.postea ꝓmia bonorũ uirorũ eripe uolunt : & hoc nõ cõuenit.¶ Nã ubi.Ordo est.Nã ꝓ qa,uiri turpissimi eũt ereptũ ꝓmia bonorũ.s.uirorũ,ubi ꝓ postq̃ illi se dedecorauere flagitiis.¶ Dedecorauere.i.ignauerũt,maculauerũt.¶ Præmia bonorũ.s.honores. ¶ Ita iniustissime.Ordo ẽ. Ita.i.hoc mõ luxuria:& ignauia,appositiue artes pessimæ:officiũt illis q coluere eas:& sunt cladi maxię Reipub. innoxiæ. Hoc mõ(inqt)hæc duo uitia:luxuria & ignauia nihil nocẽt illis:q ipsa uitia possidẽt: & nocẽt innocẽti reipu:q̃ res iniustissima est.Hoc aũt iõ dicit,qa iniustũ ẽ ut luxuriosi,& ignaui honores hẽant:q sunt ꝓmia bonorũ uirorũ. ¶ Pessimæ artes.i.pessima uitia. ¶ Illis,q colluere eas.i.amauerũt ea uitia.¶ Nihil officiũt.i.nihil nocẽt.qa q̃uis luxuriosi, & ignaui sint tñ honores eis demãdanĩ.¶ Innoxiæ.i.inocẽti.¶ Cladi sunt.i.nocẽt:qa resp.uastaĩ.& magna detrimẽta patitur:qñ ignaui:& luxuriosi in magĩatib⁹ positi eã admistrãt.¶ Cladi sunt.i.dãno & detrimẽto.Nunc qm̃ illis.Ordo ẽ. Nũc ego loquar pauca de Repu. qm̃ respondi illis:quantum mores mei poscebant:non quantum flagitia illorum,sensus patet.

ea sola neq̃ daĩ dono:neq̃ accipiĩ, Sordidũ me,& incultis morib⁹ aiunt, ꝙ parũ scite cõuiuiũ exorno, neq̃ histrionẽ ullũ neq̃ pluris coquũ q̃ uillicũ hẽo,quæ mihi nõ libet cõfiteri Quirites,nã ex parẽte meo & aliis sanctis uiris ita accepi,mũdicias mulieribus,uiris laborẽ cõuenire,oĩbus bonis oportere plus gloriæ q̃ diuitiarũ,arma non suppellectilẽ decori esse.Qui ergo qđ iuuat,qđq̃ charũ æstimãt,id semp faciãt:tamẽt:potẽt,ubi adolescẽtiã habuere,ibi senectutem agãt,in cõuiuiis dediti uẽtri,& turpissimæ ꝑti corpis,sudorẽ:puluerẽ,& alia talia nobis relinquãt,q̃bus illa epulis iucũdiora sunt.Verũ nõ ita ẽ,nã ubi se flagitiis dedecorauere turpissimi uiri bonorũ ꝓmia ereptũ eũt,ita iniustissime luxuria & ignauia pessime artes illis:q coluerĩ eas nihil officiũt, reipublicæ inoxiæ cladi sunt.Nũc qm̃ illis,q̃tũ mei mores:nõ q̃tũ illorũ flagitia poscebãt rñdi, pauca.n.de repu.loq̃r.

¶ E A.i.uirtus sola:neq̃ datur:neq̃ accipiĩ dono.¶ Ipsi aiunt me sordidũ sup:eẽ & morib⁹ incultis(hoc obiectũ callide affert ut se plæbeiorũ similẽ cæteri doceat)ꝙ ego exorno cõuiuiũ parũ scite.i.urbane & polite, neq̃.i.& ꝙ nõ habeo ullũ histrionẽ .i.parasitũ aut mimmũ quẽ ioculatorẽ uocant:neq̃ habeo coquũ pluris.i.maiori ꝓcio cõparatũ q̃ uillicũ.i.curatorẽ uillæ:hoc est hoiem rusticũ:q̃.i.quas res hr̃e ut ipsi hñt:nõ libet mihi cõfiteri.i.nolui confiteri o q̃rites. nã ego accepi.i.didici ex parẽte.i.pr̃e meo:& aliis uiris sanctis.i.incorruptis ergo & mariĩ pater incorruptus erat,ita.i.sic se rẽ hr̃e mundicias.i.curiosas exornationes cõuenire mulieribus:& sup.laborẽ cõuenire uiris.Vñ apud nasonẽ.Sint ꝓcul a nobis iuuenes ut fœmina cõpti.Fine coli modica forma uirilis amat.¶ Et accepi.i.intellexi:oportere.i.decere plus gloriæ q̃ diuitiarũ esse oĩbus bonis & arma nõ supplectilẽ.i.ornamẽta lectorũ & cæteros ornatus seu apparatus in domo esse decori.i.ornamẽto oib⁹ bonis.¶ Ergo,qa tã ꝑuerso i me sunt iudicio nobiles,qn.i.cur nõ faciãt id semp ꝙ iuuat.i.delectat eos & q̃ æstimãt.i.censent carũ,uidelicet cur nõ amẽt.i.amoribus indulgeãt, potẽt.i.potationibus inhiẽt & agant ibi.i.in eo exercitio senectutẽ,ubi.i.in quo:habuere adolescẽtiã:& ipsi dediti in cõuiuiis uẽtri:ꝑ obsonationes,& turpissimæ ꝑti corpis.s.pudẽdis aut podici:relinquãt nobis sudorẽ.s.ex labore militari & puluerẽ ex motu citatum: & alia talia q̃lia milites patiunĩ.relinquãt dicit nobis q̃bus illa.s.sudores.pulueres:& similia sunt dulciora.i.suauiora epulis.i.cõessatiõib⁹.¶ Verũ nõ ẽ.i.nõ cõtigit ita.¶ Nã ubi.i.postq̃ uiri turpissimi,qa pathici & lurcones gulosi,dedecorauere.i.dehonestauerũt se flagitiis.i.turpissimis factis eunt ereptũ.i.eripere festinant præmia bonorũ.i.castrorũ & fortiũ uirorũ & ita luxuria & ignauia:appositorie:artes pessimę.i.pessima exercitia faciẽtes:nihil officiũt.i.nocẽt iniustissime.i.q̃ res iniustissime fit illis.s.nobilib⁹ q coluerũt.i.exercuerũt eas.s.pessimas artes luxuriã & ignauiã,sed supple sunt cladi.i.perniciei Reipu. innoxiæ.i. imerenti. quia ob imperitiam eorũ in consulatu affliguntur ciues & ærarium exhauritur. ¶ Nunc quoniam ego respondi:idest oratione restiti illis,scilicet nobilibus quantum mores mei non quantum flagitia illorum poscebant:quia longe plura audire merentur,ego loquar:scilicet deinceps pauca de Republica. ASCE.

Histriones

IOAN. CHRI. ¶ PRIMVM omniū.i.ante oia. ¶ Bonū aīum habetote. Circa bellū: qđ gerit in Numidia cū Iugurtha: nolite, sed bñ sperate: qa oia quæ usqꝫ ad hoc tps Iugurthā defenderunt: remota sunt. Remoti sunt.n.nři imperatores, auari, supbi & imperiti. ¶ Auaritiā, superbiā & imperitiā.i.auaros, impatores: superbos, & imperitos. Nam auaritia nostroꝝ impatorum, usqꝫ ad hoc tps Iugurthā seruauit incolumē: qa Iugurtha nostros impatores pecunia corrupit sicut supra uisum est. ¶ Locoꝝ sciens, nam ad bellū gerendū multū prodest loca scire. ¶ Me hercule.i.ita me adiuuet Hercules. ¶ Auaritia, aut temeritate ducum. Cladē & infoelicitatē exercitus uitio imperatoꝝ ascribit, ut ostendat recte sibi cōsulatū esse demandatū, qui possit cladē uitio supioꝝ impatoꝝ acceptam emēdare. ¶ Attrita.i.cōsumpta. ¶ Quāobrē. Nūc hortat eos maxime, qui sunt ad militiā idonei, ut una secū reipublicæ subueniant. ¶ Vos.i.iuuenes. ¶ Capessite rēpublicā.i. Rempublicam capite, & sumite defendēdam. ¶ Nec quemq̄ metus capiat.i.nec aliqs timeat: quia alii imperatores infoelices fuerunt: & supbi. Ego.n.talis nō ero, & spo diis iuuantibus, me foelicem futurū. ¶ In agmine: cum exercitus incedit. ¶ In prælio, cū acies pugnant. ¶ Cōsultor idem & socius.i.ero dux & socius pariter uobiscum in periculis. ¶ Me uosqꝫ oibus rebus iuxta geram.i.me, & uos silr tractabo. Et ex hoc ońdit se non esse superbum: sicuti fuerunt alii duces. ¶ Et profecto diis iuuātibus omnia matura sunt.i.tempestiua & uicina: ac si diceret: spero: diis iuuātibus nos cito uictoriam habituros ex hoste, & prædā & laudē. ¶ Aut procul eēnt: contra id qđ dixit: oia matura sunt.i.proxima & uicina. ¶ Ignauia, idest per ignauiam. ¶ Neqꝫ quis parēs.i.nullus pater optauit unq̄ ut filii essent æterni & immortales: sed ut bene & honeste uiuerent; & ideo etiam si ex bello uictoriā aut prædam reportare non possum, tamen ꝓpter honestatem Reipub. subuenire debemus. ¶ Plura dicerē. O Quirites, aut timidi estis, aut strēnui. Si timidi estis, uerba mea nequ:q̄ uobis uirtutem addent. Si estis strēnui abunde dictū est: & ideo siue timidi estis siue strēnui, plura me dicere non oportet.

Primū oium de Nūidia bonū aium habetote Quirites. Nā quæ usqꝫ ad hoc tps Iugurthā tutata sunt, oia remouistis, auaritiā, iperitiā atqꝫ supbiā. Deide exercitus ibi est locorū sciēs, sed me Hercule magis strēnuus q̄ foelix, nam magna pars eius auaritia, aut temeritate ducū attrita ē. Quāobrē uos, qbus inest militaris ætas, adnitimini mecū & capessite Rēp. neqꝫ quē q̄ ex calamitate alioꝝ: aut impatoꝝ supbia metus cœperit. Egomet in agmine, atqꝫ in ꝓlio cōsultor, idē & socius picli uobiscū adero, me, uosqꝫ oibus in rebus iuxta gerā. Et ꝓfecto diis iuuātibꝰ oia matura sunt, uictoria, ꝓdā, laus. Quæ si dubia, aut ꝓcul eēnt, tñ oēs bonos reipu. subuenire deceret. Eteni ignauia nemo imortalis factus ē. Neqꝫ qsqꝫ parēs liberis, uti æterni forent, optauit, magis q̄ uti boni, hōestiqꝫ uitā exigerēt. Plura dicerē Quirites, si timidis uirtutē uerba adderēt. Nā strēnuis abūde dctū puto.

Huiuscemodi orone habita, Marius postq̄ plæbis aios erectos uidet, ꝓpe cōmeatu, stipēdio, armis atqꝫ aliis utilibꝰ naues onerat. Cū his. A. Māliū legatū festinātēr ꝓficisci iubet, ipse interea milites scribere

Huiuscemodi oratione habita. Quum inquit hac oratiōe animos plæbis erexisset: statim naues onerauit stipendio, cōmeatu: & armis, & cum his Malium legatum in Africam misit. ¶ Proficisci iubet.s.in Africam: in qua est Numidia. ¶ Ipse interea. Ordo est. Ipse interea scribere pro scribebat milites non more maiorum: neqꝫ ex classibus, sed scilicet scribebat plærosqꝫ capite censos.

ASCE. ¶ PRIMVM omnium. Incipiens loqui de Republi. ea præcipue dicit quæ in rem suam putat, unde dicit. ¶ Primum omnium: o Quirites habetote bonum animum de Numidia. ¶ Nam uos remouistis omnia quæ tutata sunt Iugurthā usqꝫ ad hoc tempus: uidelicet auaritiam quæ in Bestia fuit & Albino: & imperitiam in Aulo, & superbiam in Metello. ¶ Deinde exercitus est ibi: scilicet in Numidia, sciens locoꝝ, sed me Hercule, scilicet sic iudicante ut uerum dico, magis strennuus q̄ fœlix, nam magna pars eius est attrita, idest cōsumpta auaritia ducum, scilicet Bestiæ &c. aut temeritate ducum, scilicet Metelli: quāobrem uos quibus ætas militaris, idest apta militiæ inest: adnitimini mecum, & capessite. idest suscipite defendendam Rempublicam. ¶ Neqꝫ metus cœperit, idest inuaserit quemq̄, scilicet uestrum, ex calamitate.i. afflictione & infœlicitate, aliorum, scilicet qui in Numidia militauerant. aut ex superbia imperatorum, quia egomet q neqꝫ uos affligi patiar neqꝫ superbe tractabo, adero in agmine & prælio: idem consultor & socius: idest susceptor com-
Consul- tor munis periculi uobiscum: quasi dicat: si consulto opus erit adero cōsultor. si facto: adero socius. Vbi consultor ponitur pro eo qui consilium dat cum frequentius sit qui consilium petit. ut in primo ser. hora. Consultor ubi ostia pulsat: sed consulo ea duo significat. Vnde est uersiculus. Consulo te posco, tibi consulo consilium do. Consultus autem dicitur
Cōsultꝰ qui consulitur, idest petitur consilium & ita qui consulit: idest consilium dat. ¶ Et geram: idest tractabo, me & uos in omnibus rebus: iuxta: idest pariformiter & sine discrimine. ¶ Et profecto: idest re uera diis iuuantibus: idest si dii adiutores erunt: omnia sunt matura, idest nobis mature, idest cito obuentura uictoria, præda; laus: quæ tria eo ordine contingere solent. ¶ Quæ: scilicet tria dicta si essent dubia aut procul, idest difficulter obtinenda: tamen idest nihilominus deceret omnis bonos subuenire Reipublicæ. ¶ Etenim: idest quia certe: nemo est factus immortalis ignauia.i.ꝑ ignauiam: quia tam ignaui q̄ strennui moriuntur, neqꝫ quisquā parens: idest progignēs optauit liberis, scilicet suis: uti, idest ut supple ipsi forent æterni: idest immortales, magis q̄ uti: idest ut exigerent: idest ad finem usqꝫ agerent uitam: idest uiuerent, boni & honesti: quia sciunt nemini nisi per famam æternitatem concedi. ¶ O Quirites ego dicerem plura, si uerba adderent timidis, scilicet ex natura, uirtutem, idest fortitudinem. ¶ Nam ego puto dictum abunde; idest satis superqꝫ strennuis quasi dicat quales uos estis.

Huiuscemodi oratione. Prosequitur studium belli ipsius Marii dicens. ¶ Marius huiuscemodi oratione habita.i.postq̄ talem orationem habuerat: postq̄ uidet animos plæbis erectos.s.ad bellum aut ad spē uictoriæ & prædæ. onerat propere.i.properanter, naues cōmeatu: idest uictualibus, stipendio.i.ære persoluendo, armis atqꝫ aliis utilibus.s.ad bellum, & iubet Aulum Manlium legatum.s.in eo bello futurum, proficisci cum his. scilicet nauibus sic oneratis, ipse scribere, idest scribebat interea milites.

¶ NON

IOAN. CHRI.

NON more maioꝝ.i.nō ſm ritū:& cōſuetudinē maioꝝ.Nā maiores perſcribere cōſueuerāt milites ex claſſibus. Marius aūt ſcripſit ēt ex eis qui nō erāt in claſſibus. Nā multos capite cēſos ſcripſit.Seruius Tullus:qui ſextus a Romulo Romæ regnauit:primus cēſum inſtituit:ex quo belli,paciſq; munia:& onera:nō uiritim:ut ante, ſed ꝓ habitu pecuniarū fierēt. Tū ppl'm uniuerſum in claſſes:cēturiaſq; ex cēſu deſcripſit:atq; diuiſit. Ex his q cētū miliū æris:aut maiorē cēſum hrēnt,octoginta cōfecit cēturias:q̄dragenas ſenioꝝ:ac iunioꝝ.Pria claſſis oēs appellati ſeniores ad urbis cuſtodiā:ut pſto eēnt,iuniores:ut foris bella gererēt. Scda claſſis itra cēſum:uſq; ad qnq; & ſeptuagita miliū cēſuū inſtituta eſt.Ex his ſeniorib⁹,iunioribuſq; uiginti cōſcriptæ cēturiæ. Tertia claſſis in qnq̄ginta miliū cē ſuū eē uoluit. Totidē cēturiæ. Quarta claſſis qnq; & uigiti miliū. Totidē cēturiæ factæ.Quinta claſſis aucta.Nā cēturiæ trigita factæ ſunt. Hæc claſſis.xi.milib⁹ cēſebat.Hæ claſſes ſicuti nūero ita armis diſtinctæ erāt. Nā prima claſſis arma hēbat,galeā:clypeū,ocreas : loricā, oia ex ære.q̄ corpis tegmēta eſſent, Tæla in hoſtē haſtam:& gladiū.Secūda claſſis ſcutū ꝓ clypeo: & p̄ter loricā oia eadē hēbat. Tertia claſſis eadē hēbat,p̄ter ocreas.Quarta claſſis arma mutata nihil p̄ter haſtā,& ueruтū datū.Quita claſſis fundas:lapideſq; miſſiles gerebat.In hac accēſi:cornicineſq;:tubicineſq; i tres cēturias diſtributi. Minor cēſus reliquā multitudinē habuit. Inde una centuria fcā imunis militia:ita pedeſtri exercitu ornato,diſtributoq;.Eqtū ex p̄morib⁹ ciuitatis duodeci ſcripſit cēturias.Qn igit̄ bellū gerere oportebat:ex his qnq; claſſib⁹ milites cōſcribebant. Serui capite cēſi:& q ex claſſes erāt ad militiam nō recipiebant:utpote pp inopiā ſuſpecti. Capite cēſi dicebant:ut tradit Aulus gel.q aut nullo, aut p quā puo ære cēſebant:hi ꝓ capite tributa pēdebāt,a cēſione capitis noiati. Id fcm.ſ.eſſe.

Cēſus inſtitutus.
Prima claſſis.
Secūda claſſis
Tertia claſſis
Quarta claſſis
Quinta claſſis
Capite cenſi.

nō more maioꝝ,neq; ex claſſib⁹,ſed uti cuiuſq; libido erat capite cēſos plæroſq;.Id factū,alii inopia bonoꝝ: alii p ambitionē cōſulis memorabāt,qd' ab eo gn̄e celebratus, adiutuſq; erat,& hōi potētiā q̄renti,egētiſſimus qſq; opportuniſſimus:cui neq; ſua chara(qppe,q̄ nulla ſunt) & oia cū p̄cio honeſta uidenť. Igiť cū aliq̄to maiore nūero q̄ decretū erat,in Africā pfectus,paucis dieb⁹ Vticā aduehiť.Exercitus ei tradiť a.P.Rutilio legato,nā Metellus cōſpectū Marii fugerat,ne uideret ea, q̄ audita, aius tolerare nequerat. Sed cōſul,expletis legionibus : cohortibuſq; auxiliariis,in agrū fertilē,& p̄da onuſtū pficiſciť oia ibi capta militibus donat.Deide caſtella,& oppida parū munita natura,& uiris aggrediť.Prælia multa,cæteꝝ alia leuia aliis locis faceť. Interi noui milites ſine metu pugnæ adeſſe:uidere fugiētes capi,aut occidi, fortiſſimū queq; tutiſſimū, armis libertatē patriā,parēteſq;,& alia oia tegi,gloriā,atq; diuitias q̄ri, ſic breui ſpacio noui ueteresq; coaluere,uirtus oium eq̄lis fcā.

Alii dicebāt Mariū ſcripſiſſe milites capite cēſos:qa ex claſſib⁹ bonos milites nō inueniebat,alii uero dicebāt Mariū feciſſe hoc p ambitionē: ut eos honore afficeret,a qbus ipſe honoratus erat & factus cōſul . Quod ab eo gn̄e.ſ.hoium egētiū:& infimoꝝ. Celebrat⁹.i.honoratus. Adiutus.ſ.ad cōſulatū cōparādū. Homini.ſ.Mario uel cuicūq;. Opportuniſſimus.i.cōmodiſſimus. Cui.ſ.egētiſſimo,pauperes maxie cōmodi ſunt illis,q quærūt potētiā:qa nihil timēt, cū nihil habeāt,qd' perdere poſſint,& ideo oia aggrediunť:oiaq; eis honeſta:& recta uidenť,mō preciū eis deť. Vticā aduehitur:quæ ē ciuitas Africæ mari uicina. Quā erat decretū a ſenatu. Plures milites ſcripſit Marius:& ſecū duxit: q̄ decreuerat ſenatus. A Publio Ru.le.ſ.Metelli.P.Rutilius exercitū Mario tradidit. Nā Me.Quare.P. Rutilius,& nō Metellus exercitū Mario tradidit,qa Metellus diſceſſerat:ne Mariū cōſulē uideret. Nā ſi Metel.ferre non potuit, qn̄ audiuit Mariū cōſulē eē factū,multo minus tuliſſet:ſi eū uidiſſet. Sed cōſul. Dicit qd fecerit Marius,poſtq̄ accepto exercitu:& expletis legiōib⁹ i nūidiā uenit.Stati inqt exercitū duxit i agrū fertilē:& p̄da plenū: & qcqd cœpit militib⁹ donauit. Cohortib⁹ auxiliariis.Cohortes auxiliariæ dr̄r cohortes:q ab alienigenis pplis i auxiliū mittunť. Noui milites:quos nup cōſcripſerat,& q nūq̄ bella tractauerāt. Videť,uidebāt eos,q fugiebāt:uľ capi:uel occidi:& ex hoc diſcebāt nō eē fugiēdū. Noui,ueteresq; coal.i. ſil' i diſciplia militari creuerūt,& pfecerūt.Nā noui exēplo ueteꝝ pfecerūt.

Cohortes auxiliariæ.

ASCE.

NON more maiorum.i.iuxta uetus inſtitutum:neq; ex claſſibus.i.ex ordinibus ſeu cœtibus ſimul eſlandorū.i.cōuocandorum ad idem onus cum eſſent in eodem cenſu.ut enim liuius recitat Seruius tullus ſextus Romanorum rex primus cenſum inſtituit ex quo belli paciſq; munia ſeu munera & onera nō uiritim ut antea ſed pro habitu pecuniarū fierēt. Tum populum uniuerſum in claſſes quinq; deſcripſit atq; diuiſit ut liuius late exequitur.Sane quos ſcholaſticos uulgo de primo loco aut ſecūdo uocant.Quintilianus docet de prima aut ſecūda claſſe uocandos,nam & eos in claſſes diuidi p̄cipit:ſcribere.i.ſcribebat:uti.i.ſcd'm:libido.i.libitum bellandi cuiuſq; erat: & plæroſq;.i.plurimos cenſos capite.i.obnoxios ad pendendum cenſum pro capite:cū ut aulus gellius tradit aut nullo aut per q̄ paruo ære cenſerentur: & ita cum non poſſet cenſus ex ære exigi,exigebatur pro capite. Alii.i.aliqui ex Romanis. memorabāt.i.interpretabantur.id factū ſup.eſſe:ex inopia.i.penuria bonoꝝ.ſ.militū:qui boni nō erāt in claſſibus:alii per ambitionē cōſulis: q erat adiutus & celebratus.i.clarus habitus ab eo genere.ſ.plæbeioꝝ & pauperū.& ſup.q egentiſſimus quiſq; eſt opportuniſſimus.i.maxie cōmodus homini quærenti potētiā ut marius fecerat,cui.ſ.egentiſſimo neq; ſua.i.ꝓpria bona ſunt ſup.chara.quippe.i.utpote quæ nulla ſunt:& oia uidenť honeſta cū precio.i.hn̄tia p̄ciū annexū. Igiť Marius pfectus in Africā cū numero.ſ.militū:maiore aliquāto q̄ erat decretū a ſenatu:aduehitur paucis dieb⁹:hoc eſt intra paucos dies,Vticā ad illud oppidū in prouincia Africana. Exercitus traditur ei a Publio Rutilio legato.ſ.Metelli:q̄ras quare nō a cōſule cuius exercitus erat,ſed addit. Nā metel.fugerat cōſpectū Marii:ne uideret ea quę aius ſup.ei⁹ nequerat tolerare audita.i.cū tm̄ audirenť & tm̄ uiſa fortius mouēt q̄ audita. Sed cōſul.ſ.mari⁹:legionibus & cohortibus auxiliariis expletis.i.plene completis: proficiſciť in agrū.ſ.hoſtilē fertilē & onuſtum præda.ſ.auertenda:& donat militibus oia capta ibi:deinde aggreditur oppida & caſtella munita parū natura.i.naturali ſitu:& uiris,facere.i.faciebat aut incœpit facere multa prælia:cæterū.i.ſed ſup.faciebat alia prælia ſup.leuia.i.facilia:aliis locis, q̄ ad oppida. Interim.i.interea noui milites quos adduxerat:adeſſe.i.aderant pugnæ ſine metu,uidere.i.uidebāt fugiētes.ſ.milites Ro. capi aut occidi,& uidebant fortiſſimū queq; ſup.eſſe tutiſſimū:& libertatē patriā parentes & alia oia tegi.i.ꝓtegi armis:& gloriam atq; diuitias q̄ri.i.acqri armis.ſic ueteres atq; noui coaluere.ſ.in unū animū.breui ſpacio & uirtus oium ē fcā eq̄lis.

Capite cenſus

At reges ubi de aduentu Marii cognouere, diuersi in locos difficiles adeũt. Ita Iugurthæ placuerat sperãti mox effusos hostis inuadi posse romanos, sicuti plærosq;, remoto metu laxius licẽtiusq; futuros. Metellus iterea romã pfectus contra spẽ suã lætissimis aĩs excipit. Plæbi pribusq; postq̃ inuidia decesserat: iuxta charus. Sed Marius impigre: prudẽterq; suo, & hostiũ res pariter attẽdere, cognoscere qd' utrinq; boni, aut cõtra esset, explorare itinera, regũ cõsilia, & insidias anteuenire. Nihil apud se remissum, neq; apud illos tutũ pati, Itaq; & Getulos, & Iugurthã prædas agentes ex sociis nostris, sæpe aggressus itinere fuderat, ipsumq; regem haud procul ab oppido Cyrtha armis exuerat. Quæ postquã gloriosa modo facta sunt: belli nec copiam patrandi cognouit statuit urbis, quæ uiris aut loco pro hostibus, & aduersum se opportunissimæ erãt, singulas circũuenire, ita ratus, aut Iugurthã præsidiis nudatũ: si ea pateretur, aut prælio certaturũ. Nam Bocchus nũcios ad eũ sæpe miserat, uelle Po. Ro. amicitiã, ne quid a se hostile timeret. Id simulauerit ne, quo iprouisus grauior accederet, an mobilitate ingenii pacẽ, atq; bellũ mutare solitus par; exploratum est.

IOAN. CHRI. ¶ AT reges. s. Iugurtha & Bocchus, qui societatẽ inierãt. ¶ Diuersi. uidelicet alius in aliũ locũ. ¶ Ita iugurthæ placuerat, consilium Iugurthæ fuit: ut diuiderentur: & duos exercitus facerent. Nã sperabat Romanos effuse & sine ordine licenter uagaturos esse, si intelligerent ipsos reges diuisos in diuersas partes fuisse: atq; ita opportune credebat: eos inuadi posse. ¶ Remoto metu: uidelicet cũ itelligerẽt reges diuisos in diuersas partes cessisse. ¶ Laxius. i. solutius metellus. Dicit: quõ Metellus interea, Romã rediit: & cõtra spẽ suã ab oĩbus lætis animis exceptus ẽ. Nã oĩb' charus fuit: q͞a re uera optimus imperator fuerat, & bellũ sapiẽter, & fœliciter gesserat. ¶ Decesserat. i. recesserat. ¶ Iuxta. i. siľr. ¶ Sed Marius. Dicit quantã diligentiã Marius habuit ¶ Aut cõtra. i. quid mali. ¶ Nihil apud se remissum pati. i. nõ patiebatur aliquid esse remissum apud se: semper intentus erat ad omnia: & paratus. ¶ Remissum: & intentum sunt cõtraria: intentum significat paratum, remissum: imparatum, neglectum. ¶ Apud illos tutum. s. reges: nihil apud reges tutum patiebatur, q͞a eos psequebatur. ¶ Ex sociis nostris: uidelicet ex urbibus & ex agris ppĺorũ Numidiæ, q se Po. Ro. dederãt. Iugurtha, sicuti supra dictum est: se ad Getulos contulerat, & eos sibi socios fecerat: igitur iugurtha cũ Getulis socios po. Ro. inuadebat, & ex agris eorũ prædas agebat. ¶ Quæ postq̃. Ordo est. Marius statuit circũuenire singulas urbes, & loca quæ erant sibi aduersa: ratus iugurtham ita: aut nudatum. s. iri præsidiis: si pateretur ea, aut eũ certaturũ prælio, postq̃ cognouit q̃. i. illa modo. i. tm̃modo gloriosa, neq; cognouit copiam patrandi belli. Marius intelligebat quidẽ eẽ gloriosum: quia sæpe aggrediebatur iugurthã: & eum prælio superabat, sed tñ uidebat hanc nõ esse uiam & rõnem cõficiẽdi: & finiendi belli: ergo aliud consilium cœpit: statuit. n. singulas urbes circũuenire: & obsidere, q̃ uiris & loco maxime opportunæ erãt hostib': & sibi incõmode existimãs futurũ esse ut aut iugurtha præsidia amitteret. i. ciuitates: & amissis ciuitatibus bellũ postea sustinere non posset: aut prælio totis uiribus decertaret: dũ urbibus obsessis a Mario: auxilium ferre cupit. ¶ Quæ postq̃ gloriosa modo cognouit. i. postq̃ Marius cognouit ea, quæ faciebat esse: tantũmodo gloriosa: & non esse talia: ut ppter hæc bellum conficeretur: quia licet Marius in itinere Iugurthã sæpe prælio superaret: tñ ei leue detrimentũ inferebat, quia tota acie non dimicabat. ¶ Ratus iugurtham: aut præsidiis nudatum. s. iri: hoc est existimans fore: ut iugurtha præsidiis spoliaretur: uidelicet amissis ciuitatibus: & ita bellum sustinere non posse. ¶ Aut prælio certaturum: uidelicet dũ præsidium ciuitatibus obsessis afferret. ¶ Nam Bocchus. Dixit de iugurtha, quia Bocchus ipse pacem petebat: & sæpe nuncios miserat ad Marium, qui suo nomine peterent amicitiam popu. Roma. ¶ Nequid ab se hostile. & miserat nuncios: ut Marius a se nihil hostile timeret. ¶ Id simulauerit ne. Ordo est. Parum exploratu, ne, idest an Bocchus simulauerit id: quo prout grauior improuisus accederet: an: scilicet fecerit id mobilitate iogenii: solitus mutare pacem, aut bellum. Nõ est satis certum, utrum Bocchus simulauerit: an non, si simulauit, hoc fecit ex improuiso grauius Marium inuaderet: si autem non simulauit: sed in ueritate amicitiam popu. Roma. uolebat, hoc faciebat propter mobilitatem ingenii: utpote qui pauloante se cum iugurtha coniunxerat, nunc se cum Romanis hostibus coniungere uolebat.

ASCE. ¶ AT reges. s. Bocchus & iugurtha ubi cognouere de aduẽtu Marii abeũt diuersi in diuersos locos difficiles. s. accessu. ¶ Ita placuerat iugurthæ speranti hostes effusos p pdationẽ posse mox inuadi. & romanos futuros sicuti plærosq; alios sup. laxius & licẽtius: metu remoto: p absentiã hostis. ¶ Metellus. Cõmemorat paucis reditũ metelli in urbẽ ubi præter spẽ honorifice acceptus est dicẽs. ¶ Metellus pfectus interea dũ marius talia ageret: romã. excipit. s. a romanis: aĩs letissimis cõtra spẽ suã. i. cõtra id qđ timuerat, aut cõtra p pter posuit. exñs charus iuxta. i. piter plæbi & pĩib'. s. cõscriptis: postq̃ inuidia mota p mariũ decesserat. i. aĩs eorũ. ¶ Sed marius attẽdere. i. attẽdebat & cõsiderabat impigre. i. strẽnue & prudẽter res. i. utilitates suorũ & hostiũ piter. i. simul & cognoscere. i. cognoscebat qd boni. i. utilitatis aut contra. i. qd mali, esset utriq. i. ab utraq; pte: explorare. i. explorabat itinera regũ & anteuenire. i. anteueniebat cõsilia & insidias regũ. i. Bocchi & iugurthæ. ¶ Nihil pati. i. patiebaĩ remissum. i. tepide factũ apud illos. s. reges. ¶ Itaq; ipse aggressus sæpe ex itinere & getulos ppĺos bocchi: & iugurthã cũ nũidis (miscet aũt ducẽ & exercitũ) agẽtes prædas ex sociis. s. ro. imperii in Nũidia aut puincia: fuderat. i. pstrauerat sup. eos: & exuerat ipsum regẽ. s. iugurthã quẽ prius noiauerat: armis haud pcul ab oppido cirtha. s. nomine. ¶ Quæ facta postq̃ sunt modo. i. solũmodo gloriosa, sine magna utilitate: neq; cognouit copiam, hoc est facultatẽ belli patrandi cũ iugurtha, statuit circũuenire. s. obsidere aut cape insidiis urbis. hoc est urbes singulas. i. quamlibet seorsum quæ urbes erant opportunissimæ uiris aut loco, hoc est propter uiros aut locum, pro hostibus & aduersum, idest contra se: ratus ita uidelicet iugurtham aut nudatum supple iri, si pateretur ea, scilicet urbes circumueniri, aut certaturum supple esse prælio. ¶ Nam Bocchus rex maurorum miserat sæpe nuncios, idest per nuncios significauerat supple se uelle amicitiam po. Romani, ne Marius timeret quid hostile a se. Parum exploratum. i. cognitum est, ne pro an: Bocchus simulauerit id. i. se uelle amicitiã, quo. i. ideo ut accederet grauior. i. nocentior, improuisus: an solitus, sup. fuerit mutare pacem atq; bellum: mobilitate. i. per mobilitatẽ ingenii.

¶ SED consul,ita quidem Bocchus nuncios miserat:qui peterent amicitiam Popu.Roman.sed Marius uti statuerat castella & ciuitates adibat,& ea alienabat ab hostibus:partim ui:partim metu,partim pręmia ostentando.¶ Sed primo mediocria gerebat.Primo quidem Marius eas urbes cape cœpit quæ mediocres erant:existimans Iugurtham laturum.esse auxilium ipsis urbibus:& ita in manus suas uenturum.Sed postquam uidit Iugurtham appropinquare nolle:statuit maiora aggredi.Itaq; capsam urbem ingentem atq; munitam oppugnare decreuit : cuius conditor Hercules libys memorabatur.¶ Hercules li.dicebatur condidisse hanc urbem.Plures hercules fuerunt:sed qui tot monstra superasse dicitur.Hercules filius iouis & alcmęæ fuit secundum fabulas.Non ergo hic hercules iouis filius:sed hercules Libys Capsam condidit.¶ Cuius scilicet Capsæ.¶ Nam præter oppido ppinqua scilicet loca,Declarat quomodo aspitatem locorum munitum erat oppidum illud,præter loca quæ erant uicina urbi,cætera omnia inculta aspera & deserta erant sine aqua: plena serpẽtibus uenenosis ; ita ut uix aliquis urbem adire posset.¶ Quorum uis erat ac.io.cl.si.uis omnium ferarum, uis horum serpentum non minus erat infesta q̃ uis ferarum,propter inopiam cibi.¶ Ad hoc,idest præterea . Dixit q̄ serpẽtes q ibi erant ualde nocebant propter inopiam cibi,sed & multo magis propter inopiã potus quia naturaliter omnes serpentes infesti & nociui sunt: si sitim patiantur : in his autem locis pęnuria erat aquæ ergo ibi serpentes propter sitim magis accendebantur . ¶ Eius potiundi.i.eius oppidi capiendi.Marius hoc oppidum capere maxime cupiebat:tum propter usum belli,quia & sibi maxime erat incommodum ad bellum gerẽdum,& hostibus maxime opportunum:tum q̄a res asperæ uidebantur : ut,si hanc urbem caperet:tanto maior gloria ei esset:quanto maior difficultas extitisset.¶ Et Metellus,ac si diceret:etiam hac de causa cupiebat hanc urbem capere: ne Metello uideretur inferior:qui urbem Thalam ingenti gloria cœperat.¶ Et oppidũ Thalam:haud dissimiliter situm,atq; munitum . Nã sicuti supra uisum est. ¶ Thala urbs iter ingentes solitudines posita est:sicuti etiam Capsa : de qua nũc agit.¶ Situm idest positũ.¶ Nisi q̄ apud Thalam.Dicit sitũ Capsæ & Thalæ similẽ esse :.nisi q̄ Thala magis abũdat aq.Nã apud Thalã plures fontes sunt.Sed Capsa itra mœnia unũ flumẽ tm̃ hẽt:deiceps pluuia utuntur Capsenses.¶ Capsenses.Ordo est. Capsenses utebant:modo.i.tantũmõ una iugi aqua,atq; ea iter oppidum : cæteri.i.deinceps utebant pluuia. ¶ Iugi,idest continua.¶ Cæteri:significat deinceps: & est aduerbium. Virgi.Cætera parce puer bello.

IOAN. CHRI.

Sed consul uti constituerat oppida castellaq; munita adire, partim ui,alia metu ppræmia ostentando auertere ab hostibus. Ac primo mediocria gerebat, existimans Iugurtham ob suos tutandos in manus uenturum. Sed ubi illum procul abesse,& aliis negociis intẽtum accepit,maiora & magis aspera aggredi tempus uisum est . Erat inter ingentes solitudines oppidum magnum:atq; ualens nomine Capsa,cuius conditor Hercules Libys memorabatur,cuius quidem ciues apud Iugurtham immunes,leui imperio, & ob ea fidelissimi habebantur , muniti aduersum hostes, non mœnibus:modo & armis atq; uiris : uerum etiam multo magis asperitate locorum. Nam præter oppido loca propinqua:alia omnia,alia uasta,inculta,egentia aquæ infesta,serpentibus, quorum uis sicuti omnium ferarum inopia cibi acrior, Ad hoc natura serpentum pernitiosa , siti magis q̃ aliqua re accenditur. Eius potiundi Marium maxima cupido inuaserat.tum propter usum belli, tum quia res aspera uidebatur & Metellus oppidũ Thalam magna ui & gloria cœperat haud dissimiliter situm, munitũq; nisi q̄ apud Thalã nõ lõge a mœnibus aliquot fontes erãt. Capsenses una mõ atq; ea itra oppidũ iugi aqua,cæteri pluuia utebãt.

Cæteri aduerbium Virgi.

¶ SED consul,scilicet Marius adire,hoc est adibat nihilominus,id est ueluti cõstituerat oppida & castella munita:auertere.hoc est auertebat ab hostibus scilicet regibus.partim ui:alia metu:aut ostentando præmia:ac gerebat, idest faciebat primo mediocria:existimans iugurtham uenturum in manus scilicet conserendas,ob idest ad tutãdos suos. ¶ Sed ubi accepit illum scilicet iugurtham abesse procul & intentum aliis negociis:tempus est uisum:aggredi maiora & magis aspera.Orator diceret tempus aggrediendi:sed aggredi respicit hic uisum,est.¶ Erat inter ingẽtes solitudines. Progreditur ad narranda maiora & difficiliora facinora marii mira fœlicitate transacta:& primo de expeditione q̃ in eapsam urbem potentissimã & fere inexpugnabilem concepit dicens.¶ Oppidum magnum atq; ualens:idest ualidum & forte capsa noie erat iter ingentes solitudines idest maxima deserta numidiæ unde marius ad ipsum ignoratus ueniet ut uidebimus.cuius scilicet oppidi conditor memorabatur:scilicet fuisse hercules Libys sic dictus ad differentiam aliorum.nam multi fuerunt hercules sed quæcunq; ab omnibus gesta sunt uni herculi utpote iouis ex alcmena amphitrionis uxore filio ascribi solent a poetis. Sane libs dicitur uentus africus contra uulturnum flans. Libys autem homo ex lybia,unde sunt qui hic accipiant ut sit gentile:hercules libys idest libycus:non ille thebanus.¶ Ciues eius scilicet oppidi dicti,habebantur apud iugurtham immunes ab onere & supple.imperio leni idest clæmenti,& obea: idest ob eas res; fidelissimi uidetur autem hic obea cõposite dictũ sicut propterea,nam cum unum tantum præmiserit uidetur dicendum ob id:existentes muniti aduersum hostes,scilicet romanos non modo,idest non solum mœnibus & armis atq; uiris,uerum etiam & magis multo asperitate locorum.¶ Nam præter loca propinqua oppido,alia scilicet loca : omnia sup.sunt:uasta.i.deserta sine domo aut habitatore.inculta.egentia aquæ.infesta a serpentibus: quorum scilicet serpentum,uis .i. uiolentus impetus,est sup.acrior:inopia.i.per inopiam cibi,sicuti omniũ ferarum.¶ Ad hoc.i.insuper natura serpentum pernitiosa.i.pernecans ueneno:accendit.s.ad irã:magis siti q̃ alia re.¶ Maxima cupido potiundi eius s.oppidi inuaserat mariũ:tum.i.sil:proter usum.i.utilitatem belli.scilicet gerendi a se,tum hoc est simul,quia uidebatur res aspera.i.difficilis & ita sperabat ex ea ingentem gloriam posse assequi . ¶ Et metellus cęperat sup.cum magna gloria:thalam oppidum situm & munitum . haud.i.non dissimiliter nisi q̄ apud thalam non longe a mœnibus erant aliquot fontes.¶ Et capsenses utebantur modo.i.dũtaxat una aqua iugi idest perpetua sed stagnanti atq; ea sup.existente intra oppidum,cæteri idest qui in suburbiis:& agro erãt,utebant pluuia.i. aqua pluuiali quã in cisternis conseruant.

ASCE. Hecules Libs Libys

Id ibiq; & in oi Africa, q̃ procul a mari incultius agebat, eo facilius tolerat̃, qa Numidæ plærīq; lacte & feria carne uescebāt̃, & neq; salē neq; alia irritamēta gulæ q̃rebāt. Cibus, potusq; illis aduersus famē, atq; sitim, nō libidini, neq; luxuriæ erat. Igit̃ consul oibus exploratis: credo diis fretus. Nā cōtra tātas difficultates cōsilio satis prouidere non poterat (qppe etiā frumēti iopia tenebat̃, q Nūidæ pabulo pecoris magis q̃ aruo student. Et qdcunq; semē natū fuerat, iussu regis in loca munita cōtulerant. Ager āt aridus, & frugum uacuus ea tēpestate, nā æstatis extremū erat) tñ pro rei copia: satis puidēter exornat. Pecus oē qđ supioribus diebꝰ pdæ fuerat, equitibus auxiliaris ad agēdū attribuit. Aulū Manlium legatū cū cohortibus expeditis ad oppidum Larim (ubi stipēdium, & cōmeatū locauerat) ire iubet, dicitq; se prædabūdum post paucos dies eo uenturū. Sic incœpto suo occultato: pgit ad flumē Tanā. cæterū in itinere quotidie q̃dragita duo pecus exercitui per cēturias, itē p turmas æq̃liter distribuerat, & ex coriis utres uti fierēt q solertissime curabat simul uero & iopiā frumētu lenire & ignaris oibus

IOAN. CHRI. ¶ I D ibiq;. Ordo ē Tolerat̃ eo facilius, & ibi, & in oi Africa: q̃ pcul a mari agebat icultius: quia Numidæ plærīq; uescebant̃ lacte: & carne ferina: & neq; q̃rebāt salē: neq; alia irritamēta gulæ. Nō est mqt miꝰ: si Capsenses una aq̃ tm̄mō utebant̃, quia Numidæ: q hitant i Capsa, & i reliq̃ Africa pcul a mari: iō facile penuriā aq̃ tolerāt: qa nō comedūt salē: sed ut plurimū lacte uescunt: & carne feria, & iō nō magnope aquā desiderant. ¶ Id tolerat: uidelicet: pęnuria aq̃, nā refert ad id: qđ dixit Capsenses una aq̃ tm̄mō uti, ex quo significat: eos sine dubio aquæ pęnuriā pati. ¶ Cibus illis, aduersus famē & sitim: cibo utunt̃ Numidæ, q possit famē: & siti expellere: nō q possit ad libidinē & luxuria puocare. ¶ Igit̃ qm̃ qdē ita cupiebat cape Capsam. ¶ Igit̃ cōsul. Ordo ē: Igit̃ cōsul tm̄ satis puidenter exornat. s. exercitū p copia rei: exploratis oibus: dico facit hoc, fretꝰ diis (credo) idest ut credo. Nā p qa nō poterat satis puidere cōsilio cōtra tātas difficultates, qppe p qa etiā tenebat̃ iopia frumēti: qa Numidæ student magis pabulo pecoris: q̃ aruo: & qa cōtulerant, quodcunq; natū fuerat i loca munita. ¶ Iussu regis ast. i. & qa ager erat aridus. & uacuus frugū ea tēpestate: nā p qa erat extremū æstatis. Quū Mariꝰ oino ad oppugnādā Capsam, p ingentes sollitudines: & loca deserta: atq; aspa exercitum ducere, statuisset: satis congruū fecit apparatū, licet his difficultatibus circūuētus pmeret̃. Nā inopia frumēti laborabat: & ager erat aridus: & frugibꝰ uacuus, qa iā extremū æstatis erat. ¶ Nā cōtra. Declarat, q̃re dixit: diis fretus: qa Mariꝰ cōsilio hūano cōtra tātas difficultates puidet̃ nō potuisset, sed sperās auxiliū diuinū sibi nō defuturū, aggressus ē facere id: qđ fecit. ¶ Tenebat̃. i. pmebat̃. ¶ Quia Numidæ. Dicit cām iopiæ frumēti: qa ipsi Numidæ nō tā seminādis aruis student: q̃ pabulo pecoris colligēdo: magis occupāt̃ ad pabula colligēda p uno pecore q̃ ad arua semināda. ¶ Tñ p rei copia. i. fm facultatē quā hēbat. ¶ Pecus oē: qđ supioribus diebꝰ pdæ fuerat eqtibus auxiliaris agēdū distribuit. Oportebat secū ducere pdā oēm: quā cœperāt supioribꝰ diebus. Et iō eqtibꝰ auxiliariis hāc puīciā: & hoc negociū dedit: ut pecꝰ captū agerēt. ¶ Aulū Mā. Auliū legatū secū n̄ duxit Mariꝰ, sed eū reliqt ad custodiā stipēdii, & cōmeatuū. ¶ Cū co. ex. ut supra dixius.
Cohortes expeditæ Cohortes expeditæ dr̃: q̃ grauibꝰ armis n̄ sūt ipeditæ, uidelicet q̃ galeā, aut clypeū: aut ocreas n̄ gerūt: sed tæla tm̄mō gerūt, sicuti erāt milites: q scribebāt̃ ex q̃rta classe: q hastā, & uerutū tm̄mō gerebāt. Dicitq; Mariꝰ cōsiliū suū ēt legato uoluit eē occultū. ¶ Eodē. i. ad eūdē locū. s. ad oppidū Larim. ¶ Pecꝰ. s. agēdū. Mariꝰ laborē ęqualē oibus eē uolebat. Et iō uoluit: ut nō solū eqtes auxiliarii pecus
Centuriæ pellerēt: sed nūc laborem iter oēs æq̃liter distribuit, & pedites, & equites pecus agerent inter eundum. ¶ Per centurias.
Turmæ Centuriæ sunt peditum. Turmæ uero equitum. ¶ Vtres, uti fierent curabat: ad portandam. s. aquam per loca deserta.
ASCE. ¶ I D. s. hāc pœnuriā aquarū, tolerabat̃ facilius & ibi & in oi africa q̃ agebat. i. uiuebat incultius qa pcul a mari. ad mare enim habitātes p negociatores & reliquos aduenas solēt cultiores sumere mores: eo. i. idcirco quia numidæ uescebantur plærunq;. i. ut plurimū aut plærīq; oēs lacte & carne ferina. & ita minus potabāt. & neq; quærebant salem: neq; alia
Salem irritamenta gulæ: hoc est prouocatoria ut dicunt appetitus: qualia sunt condimēta uaria: ut garum & allec & alia id genus quas salsas uocant. Sane bene dixit masculino genere salem. Nam non nisi apud uetustissimos aut recentissimos in neutro ponitur. ut apud aphranium: quicquid loquimur sal merum est. ¶ Cibus & potus erat illis aduersus. idest cōtra famē atq; sitim: & nō erat libidini neq; luxuriæ ut epicureis & multis etiā nostratibus christianis qui uiuūt ut edant: nec edunt ut uiuere possint. quod ne socrati quidē placuit. ¶ Igitur cōsul. Docet qua subtilitate & artificio quaq; dexteritate marius capsam obsedit & tandē cœpit dicēs. ¶ Igitur: quia cōstituit capsam oppugnare: & difficultatē eius rei non ignorabat: cōsul oibus exploratis. i. p exploratores cognitis: credo fretus. i. confisus & adiutus diis. ¶ Nā non poterat puidere satis cōsilio. s. humano cōtra tantas difficultates. quippe. i. utpote qui tentabat̃ etiā inopia. i. carentia frumēti, ideo sup. q. i. quia: numidæ student magis pabulo pecoris. i. pascuis habēdis aut fœno colligēdo, q̃ aruo. i. arationi agrorū. ¶ Et cōtulerant. i. simul prius deportauerant in loca munita quodcūq; semē fuerat natū. i. ortū: & hoc iussu. i. ex praecepto regis. s. iugurthæ. ¶ Tamē. i. q̃q̃ cōsilio prouidere nō poterat nihilominus: exornat. i. instruit rē satis puidenter pro copia. i. facultate rei. attribuit oē pecus quod fuerat prædæ. i. ad pdam, diebus supioribus. i. paulo ante actis: agendū. i. ipellendū, equitibus auxiliariis. i. qui auxilio uenerāt, & iubet aulum manlium legatum ire cum cohortibus expeditis. i. leuis armature, & ad iter accinctis ad oppidum larim. scilicet nomine ubi, hoc est in quo locauerat, stipendium: idest mercedem militum, & commeatum, idest uictum eorundem & dicit se uenturum eodem: hoc est ad idem oppidum (Est enim eodem hic aduerbium ad locum) prædabundum, idest auertentem frequētes prædas, post paucos dies. ¶ Sic incœpto hoc est intento & proposito suo occultato pergit ad flumen. ¶ Tanam aut ut alii legunt tanaym. ¶ Cæterum hoc est sed insuper. ipse distribuerat exercitui per centurias item per turmas æqualiter, idest æquali portione (sunt autem centuriæ peditum, turmæ equitum) in itinere. hoc est dum iter facerent: pecus scilicet agendum ut dicit commentarius: sed melius dices, comedendum. quin etiam additum inueni: quadragintaduum scilicet capitum. ut singulis diebus. xlii. duo absumpserint turmæ & centuriæ: & curabat uti: idest ut utres hoc est uasa ex coriis: scilicet pecudū fierent non ergo agebantur sed mandebantur, simul. i. & pariter lenire. i. lenibat: inopiam. idest pœnuriam frumenti.

¶ PARARE:pro parabat. ¶ Vsui forent,uidelicet ut irent Capsam. ¶ Maxima uis:ideo maxia multitudo, maxius nūerus. ¶ Castris leui munimēto positis. Leuiter castra muniuit:qa sequēti nocte discessurus erat. ¶ Aqua mō.i.tm̄mō: qa Marius nolebat:ut milites secū aliqd ferrēt:nisi arma necessaria:& aquā:ut p loca deserta ire possent, & nō cōficerētur siti. ¶ Onerari.s.iubet. ¶ Oppit.i.expectat. ¶ Seq.i.seqbat. ¶ Sinere,p sinebat. Marius uolebat ut milites itēti eēnt ad capiēdā urbē:nō ad pdandū. ¶ Quæ postq̄. Ordo ē Res trepidæ:metus igens,malū iprouisū:ad hoc.i.pterea ps ciuiū extra mœnia i ptāte hostiū:hæc.s.oia coegere:uti oppidani facerēt deditionē,postq̄ oppidani cognouere,q̄ i illa. Sēsus patet. IOAN. CHRI.

parare,q̄ mox usui forēt. Deniq; sexto die:cū ad flumē uētū est,maxia uis utriū effecta est. Ibi castris leui munimēto positis,milites cibū cape,atq; uti simul cū occasu solis egrederent:paratos eē iubet,oibus abiectis, sarcinis, aqua mō seq; & iumēta onerare. Deide postq̄ uisum ē tēpus,castris egredit,noctēq; totā itinere facto cōsedit, Idē pxima facit. Deide tertia multo añ lucis aduētū puenit i locū tumultuosū,lōge a Capsa nō āplius duū miliū iteruallo,ibiq; q̄ occultissime pōt,cū oibꝰ copiis diē oppit. Sed ubi dies cœpit, & Nūidæ nihil hostile metuētes,multi oppido egressi,repēte oēm eqtatū:& cū his uelocissimos pedites cursu tēdere ad Capsā,& portas obsidere iubet. Deide ipse itētus ppere seq, neq; milites pdari sinere. Quæ postq̄ oppidani cognouere, res terpidæ,metus igens,malū iprouisū. Ad hoc ps ciuiū,extra mœnia,i hostiū ptāte coegere,uti deditionē facerēt. Cæterum oppidum incensum Numidæ puberes interfecti:alii omnes uenundati, præda militibus diuisa. Id facinus contra ius belli, nō auaritia neq; scelere cōsulis est admissum. Sed qa locus Iugurthæ opportunus nobis aditu difficilis, genus hoium mobile ifidū ante,neq; beneficio: neq; metu

¶ Pars ciuiū extra mœnia: illi q erāt intra urbē,& habebāt suos extra mœnia captos a Romanis,suadebāt deditionē,ut ipsi suos icolumes reciperēt. ¶ Cæteq; oppidū icensū.s.est a Mario Sed qret aliqs,qūo Marius hāc urbē magnā tāq; potentē cōtra fidē incēdit. Nā si se dediderāt certe i cōditiōibus obtinuerāt:ut seruarent incolumes:qre ergo,& urbē incendit: & ciues occidit. Salu.dicit mariū hoc fecisse non pp auaritiā aut pp crudelitatē,sed pp necessitatē belli, qa ciuitas illa nimis,& sibi incōmoda: & hostibus cōmoda,erat ad bellū gerendū:& qa Numidæ mobiles a natura sunt: & infidi nō seruantes id quod pmittūt. ¶ Puberes. Puber dr q iā gignere pōt:is icipit eē ab ānis q̄tuordecim fœmia uiripotēs ad duodecimū. ¶ Alii oēs:q erāt ifra eā ætatem. ¶ Id facinus admissū.s.est.i.cōmissum ppetratū. ¶ Cōtra ius belli,ius belli ē:ut q se dedūt seruent icolumes fm fidē datā. Nemo.n.se dederet: nisi salus:& icolumitas pmitterēt ei. ¶ Nō auaritia. qa cuperet pda se & exercitū locupletare: nō fecit pp hoc. ¶ Neq; scelere.s.crudelitate propter puberes oēs interfectos. ¶ Locus.s.Capsa. ¶ Aditu difficilis:qa Romani difficile ad eū locū ibant. Puber

¶ ET parare,hoc est parabat omnibus ignaris hoc est nescientibus quid prætenderet. ea quæ forent usui,idest utilitati mox. id est paulo post. ¶ Deniq; sexto die cum uentum est ad flumen .s.tanam aut tanaym.sed Tanays in scythia est: maxima uis.i.copia.utriū.i.talium uasoꝝ ex corio pecuino.unde uidetur utris esse hic utris. Nā ab uter nescio qūo fieret utrium.est effecta. ¶ Ibi.i.ad flumen,castris positis leui munimēto iubet milites cape cibum atq; iubet esse paratos,uti.hoc est ut egrederentur.scilicet castris simul cū occasu solis.& iubet milites onerare se & iumenta,modo idest solummodo aqua:abiectis omnibus sarcinis:scilicet.militaribus:ex his quæ usui alioqui erant in expeditione militari:sed abiecta in castris seruabantur. ¶ Deinde. Prosequitur cœptam historiam docens quomodo ad oppidum capsam peruenerit improuisus & statim cœperit uñ dicit. ¶ Deinde postq̄ tēpus est uisum.s.opportunum:ipse egreditur castris:& itinere facto totā noctem,consedit.i.quietē cū exercitu cœpit:a cōsido. ¶ Idem.i.eandē rē facit proxima.s.nocte.i.eā totam eundo absumit & interdiu quiescit. ¶ Deinde peruenit tertia.s.nocte multo ante aduentum lucis.i.claritatis diurnæ in locum tumulosum.i.hñtem multos tumulos hoc est colliculos,longe.i.distantē a capsa.s.oppido.interuallo,hoc est distantia:duum milium:scilicet passuum(quod interuallum a gallis leuca seu leuga dicitur)non amplius idest non maiore q̄ duum milium(.ubi eleganter syncopatur duum quia numerali iungitur,quod tamen non faciunt neutra quæ singularem habent. ¶ Et opperitur,idest expectat: ibi diem cum omnibus copiis q̄,idest quantum potest occultissime. ¶ Sed ubi dies cœpit scilicet oriri aut clarescere: & numidæ,scilicet capsenses nihil hostile metuētes,egressi sup.sunt oppido,multi idest magno numero,iubet scilicet marius,omnem equitatum:hoc est omnes equites.& cum his scilicet equitibus pedites uelocissimos tendere cursu hoc est currendo ad capsam.s.oppidum.ubi proprio præpositionem dat,& obsidere portas:scilicet eius. ¶ Deinde ipse sequi.idest sequebatur:propere.i.festinanter intentius:scilicet q̄ alii aut q̄ prius,aut ualde intente,aut legatur intentus ut sit existens intentus:neq; sinere idest & non sinebat milites prædari:hoc est prædas auertere. ¶ Quæ scilicet incepta marii: postq̄ oppidani cognouere.res sup.erant trepidæ.i.præ timore festinæ & trepidantes,metus erat ingens: quia malum sup.erat improuisum,grauius autem lædunt improuisa:hoc est non præuisa prouidentia,quadam. ¶ Adhoc.idest insuper,pars ciuium.s.capsensium:depræhensa in potestate hostium,hoc est marii & eius militum:coegere. Locutio congrua in re nō in uoce ps dephensa coegere:hoc est ciues partim depræhēsi.coegere reliquos)uti.i.ut facerēt deditionē:hoc est ut se & oppidū dederent idest traderent fidei & potestati ipsius marii uerentes se aliter ad suppliciū exposcendos si forte marius male pugnasset. ¶ Cæteq;.i.sed q̄uis deditio facta fuerit oppidū sup.est incēsum:& numidæ puberes &.ita belli gerendi potentes:interfecti sunt:alii oēs.i.ibelles & inermes sunt uenundati.s.sub corona: pda est diuisa.s.ab īperatore aut eius militibus. ¶ Id facinus ē admissum cōtra ius belli qd' uult & pcipit ut sese dedētes & fidei cōmēdātes īcolumes seruēt:ablatis dūtaxat armis & reliqs belli adminiculis. Veq; ubi oppugnatio fiebat & pxia erat expugnatio nō cogebāt ut dedititios accipe si tñ suscepērāt uidebāt cōtra ius belli facere.id āt factū ē hic,& ita cōtra ius belli.nō auaricia neq; scelere.i.pfidia aut crudelitate cōsulis.s.marii:sed qa locus i quo capsa sita erat:aut locꝰ urbis,erat opportunꝰ: hoc est cōmodus Iugurthæ,& difficilis aditu:hoc est ut adeat nobis.i.a romanis & genus hoium.scilicet numidarum mobile & infidum ante,neq; beneficio neq; metu coercitum:hoc est cohibitum ab iniuria aut ui Romanis inferenda.

ASCE.

Vtrium

Duum

Ad capsam

IOAN. CHRI. ECCO E R citū, restænatū. ¶ Oia nō bñ cōsulta I uirtute trahebāt. Vide q̄rā authoritatē Marius apd oēs hēbat. Si hostes nō bñ cōsulebāt: & nō bñ puidebāt, atq ob eā cām uicerēt a Mario: oēs dicebāt hoc euenisse pp uirtutē Marii, nō qa hostes male puidissēt. Et ita: cū hostes uicerēt pp sua mala cōsilia: dicebāt eē uictū pp uirtutē Marii. ¶ Milites. Dicit Mariū oib⁹ gratū fuisse. ¶ Modesto im. ha. qa Mari⁹ erga milites hūan⁹ erat: nō isolēs: aut crudelis. ¶ Hiti: recti. ¶ Ad cæ. fer. .i. ad cælū Mariū laudib⁹ extollebāt. ¶ Numidæ: ac si diceret. Romani Mariū Impatorē suū amabāt: hostes āt eū plusq̄ hoiem timebāt: ac si diceret, hostes Mariū tanq̄ deū timebāt. ¶ Portēdi. i. denūciari: mōstrari, credebāt) inqt) Mariū: aut eē deū: aut ipm regi & gubernari cōsilio diuino, ut quicqd faceret dijs authoribus faceret. ¶ Pauca re. Numidis capit, & pauca oppida capit: i quibus ipsi Numidæ repugnarēt, & resisterēt. ¶ Et uide qd dicat Mari⁹, extīcta prius, & deleta Capsa, pgit ad oppugnādas: & capiēdas alias urbes, i qb⁹ pauce urbes fuerūt: q̄ Mario repugnare, & resistere auderēt: sed plures urbes dediderunt se Mario repugnare nō audētes: ne paterent miserias, q̄s Capsēses ppessi fuerāt, quas urbes tñ Marius igni corrūpebat. ¶ Plura: pp Capsensiū miseriā igni corrūpit. Acsi diceret, Mari⁹ plures ciuitates capit: & eas incēdit, pp hāc opportunitatē, qa oppidani nō audebāt repugnare, sed tradebāt se Mario: timētes ne si repugnarēt, paterent miserias: quas Capsenses perpessi fuerāt. ¶ Multis locis potit⁹. i. cū multa loca cœpisset. ¶ Ac plerisq. s. locis potitus. ¶ Exercitu incruēto, ex multis urbibus. quas cœpit: maiorē partē earū cœpit sine detrimēto, & sine cruore exercitus sui, qa urbes sine mora: & sine oppugnatiōe tradebāt se Mario: & ideo pauci de exercitu Marii occisi sūt. ¶ Quā Capsensiū. s. rē aggressus fuerat. ¶ Mons saxeus mediocri castello satis patēs. i. lat⁹: & latitudo mōtis erat satis magna, sed altitudo erat imensa. ¶ Edittus. i. altus. ¶ Vno. i. solo, Nā ipse dicit: qua de cā p unā uiā tm̄mō iri poterat ad castellū, qa naturalr̄ mons ab oi pte erat p̄ceps, q̄si de idustria ope humano eēt excisus, ut scādi nō posset. Locus dr̄ p̄ceps: quē qs scādere nō potest, qn p̄cipitet sicuti turris. Ergo p̄ceps dr̄ hō: q ruit cadens: & præceps dicitur locus: de quo ruit, sicuti & lubricus dicit hō, qui labit: & lubricus dr̄ locus, de quo quis labit: ut glacies. ¶ Velut opere. i. tanq̄ opere humano. ¶ Atq consulto. i. de industria. ¶ Præceps. scilicet erat mons ille. ¶ Sed ea res forte qua consilio melius gesta, quia hunc locū Marius cœpit non industria sua, sed casu & fortuito, sicuti infra declaratur. ¶ Forte. i. casu: & ē casus ablatiui.

Locus p̄ceps

Homo p̄ceps

coercitū. Postq̄ tantā rē pegit Marius sine ullo suor̄ incōmodo, magnus & clarus antea, maior clariorq hēri cœpit. Oia nō bñ cōsulta, req ēt casu data i uirtutē trahebant. Milites modesto iperio habiti: simul & locupletes ad cælū ferre Mariū numidæ magis q̄ ullū mortalē timere. Postremo oēs socii atq hostes credere, illi aut mētē diuinā eē, aut deorū nutu & uolūtate cūcta portēdi. Sed cōsul ubi ea res bene euenit, ad alia oppida pgit pauca repugnātibus Numidis capit plura pp capsēsiū miserias igni corrūpit, luctu atq cæde oia cōplent. Deniq multis locis potit⁹: ac plærisq, exercitu icruēto, aliā rē aggredit: nō eadē asperitate, q̄ Capsēsiū Cæter, haud secus difficilē. Namq haud lōge a flumine Molucha, qd Iugurthæ Bocchiq regnū disiungebat, erat iter cæterā planiciem mons saxeus: mediocri castello satis patens, in immensum editus, uno perangusto aditu relicto. Nam per omnia natura: uelut opere, atq consulto præceps erat, quē locū Marius, q ibi regis thæsauri erant, summa ui capere intēdit, sed ea res forte q̄ cōsilio melius gesta.

ASCE. C P O S T q̄ tantam rem peregit. Commemorat quanti sit habitus marius post capsensium captionem & interemptionem: & quid deinceps egerit dicens. ¶ Marius postquam peregit tantam rem, idest cœpit oppidum fere inexpugnabile: sine ullo incommodo suorum: quia per deditionem. ipse habitus: idest æstimatus & reputatus antea magnus & clarus cœpit haberi: idest reputari maior & clarior. ¶ Omnia non solum, idest non tantum bene consulta idest maturo consilio incepta: uerum etiam data idest concessa perficere, casu. i. a casu: trahebantur idest conuertebantur & interpraetabantur illi ad uirtutem. ¶ Milites habiti. i. tractati, imperio modesto idest moderato & non superbo nec rigido. non tamen remisso penitus, & simul. i. nihilominus aut pariter locupletes, scilicet effecti. ferre. i. ferebant & extollebant marium ad cælum. subaudi usq. i. q̄ altissime poterant: Numidæ timere. i. timebant marium magis q̄ ullum mortalem. i. putum hominem. ¶ Postremo. i. tandē dispersa eius fama, omnes socii atq hostes credere. i. credebant: mentem diuinam esse illi. s. mario, aut cuncta portendi. i. significari futura & addici illi nutu. idest per nutum & uoluntatem deorum. ¶ Sed consul: scilicet marius ubi. i. postquam ea res euenit bene. pergit ad alia oppida. s. numidiæ: & capit pauca numidis repugnantibus. idest in quibus offenderit repugnantes numidas, sed corrumpit plura, scilicet oppida: igni idest incendio, quia uacua inuenerat & ita ea non cœpit sed ingressus est, & quia habitatoribus carebant igni corrupit, ea, carebant autem propter miserias capsensium, idest quia cognitis miseriis & calamitatibus capsensium pauci in oppidis manserant, sed ea fere deseruerant uerentes etiam facta deditione posse interemi. & sic omnia complentur luctu & cæde idest strage. ¶ Deniq ipse potitus multis locis ac plærisq. idest plurimis ex illis. exercitu incruento idest sine uulnere exercitus cum nullus resisteret, aggreditur aliam rem scilicet arduam non eadem asperitate qua supple fuerat: capsensium: sup. res. ¶ Cæterum, hoc est sed haud secus idest non aliter aut non minus difficilem. ¶ Namq mons saxeus: idest ex solido saxo constans: satis patens idest perspicuus & apparens. castello idest oppidulo mediocri idest mediocris quantitatis. in eo posito. editus idest sursum aut in altum datus: in immensum: erat haud idest non longe a flumine mulucha: scilicet nomine, quod. scilicet flumen. disiūgebat, hoc est dirimebat regnum iugurthæ & bocchi. erat dico in immensum editus. uno aditu perangusto: hoc est ualde arcto relicto scilicet ad accessum. ¶ Nam supple mons ille erat præceps. i. præcipitium habens & præcipitās accedere uolentes, per omnia. scilicet loca. aut omnis partes suas natura. idest per naturalem situm. uelut opere. scilicet humano atque consulto. idest perinde ac si per opus humanum aut industriam sic constitutus esset. ¶ Quem locum marius intendit capere summa ui: q idest quia. thesauri regis, scilicet iugurthæ erant ibi. ¶ Sed ea res est gesta melius forte, idest fortuito euentu. q̄ cōsilio: qa locus inexpugnabilis censeri debuit. Et ita ut uerus historicus non laudat nimis in mario quod fortunæ seu fœlicitatis potius quā uirtutis erat. Nam si consulto agere uoluisset eum locum in tanta difficultate non tentasset.

¶NAM uirorum. Dicit quare castellū consilio capi nō poterat uiribus qa & natura loci: & ope: & uiris: & armis & com IOAN.
meatu munitissimū erat. ¶ Iter castellanorum. i. uia: q̄ hoies, q habitabāt in castello ibāt in ipm castellū. ¶ Vineæ utrinq̄ p- CHRI.
cisæ cū ingenti periculo frustra agebant: uia adeo erat angusta, ut uineas nō caperet, itaq̄ necesse erat, ut uineæ ab utraq̄ pte Castella
pciderent: ut ad castellū agi, & appelli possent. Nā cū una tāmodo uia esset: & ea admodū angusta & periculosa: necesse ni
erat, ut & milites ante se uineas agerent: & sub ipsis tecti succederent castellū. Diximus supra uineam esse machinā bel-
licam, sub qua milites tecti pugnant. ¶ Agebant: pellebant ante. ¶ Milites neq̄ p opere cōsistere. i. milites: neq̄ ante op⁹ Opus

Nā in castello uirorum atq̄ armorum satis magna uis, & frumenti & fons aquæ aggeribus, turribusq̄: & aliis machinationibus locus importunus. Iter castellanorū, angustū admodū utrinq̄, pcisæ uineæ, cum ingēti periculo frustra agebātur, nā cum hæ paululū pcesserant igni, aut lapidibus corrūpebant. Milites neq̄ pro opere cōsistere pp iniqtatē loci, neq̄ inter uineas sine periculo administrare. Optimus qsq̄ cadere: aut sauciari, cæteris metus augeri. At Marius multis diebus: & laboribus cōsumptis anxius trahere cum aio suo, omitteret, ne inceptū, qm̄ frustra erat, an fortunā experiretur, qua sæpe pspere usus. Quæ quū multos dies noctesq̄ æstuās agitaret, forte qdā Lygur ex cohortibus auxiliariis miles gregarius aquatū egressus castris, aut pcul a latere castelli, quod aduersum pliantibus erat, aiaduertit, inter saxa repētes cocleas, quarum quū unam atq̄ alterā, deinde plures peteret, studio legēdi paulatim ppe ad sūmū mōtis egressus est. Vbi postq̄ solitudinem intellexit more ingenii humani

.i. ante uineas consistebant, neq̄ p ope. idest ante op⁹ an machinā: uidelicet an uineas. Opus apud historicos significat: & munitionem, & machinam bellicā. ¶ Propter iniquitatem loci, qa una tm̄ uia erat: & ea admodū angusta: & iō si milites ante uineas stetissent, oēs interfecti fuissent. ¶ Neq̄ inter uineas sine periculo: qa uineæ igni: aut lapidibus corrūpebant. ¶ Administrare pro administrabant. i. pugnabant. ¶ Cadere: aut sauciari, aut occidebant aut uulnerabant. Trahere cū aio suo. i. cogitabat: an relinqueret oppugnationem incepta huius castelli. ¶ Quoniam frustra erat. s. illud inceptum: uidelicet ipm castellū capere posse. ¶ An fortunā oppiret. i. expectaret. ¶ Quæ cū multos dies. Ordo est. Forte quidam Lygur miles Gregarius ex cohortibus auxiliarius egressus castris aquatū, aiaduertit cocleas repente inter saxa: haud pcul a latere castelli: qd erat aduersum præliantibus: quum p qn̄ Marius æstuans agitaret: quæ. i. illa multos dies & noctes. Marius cū desperare cœpisset: posse capere castellū hoc cōsilio. Ecce fortuna ei uictoriā obtulit: quā nō sperabat. Nam quū qdā miles Gregarius de Lyguria puincia esset egressus ex castris ad aquā hauriēdam: forte uidit cocleas repē-

tes inter saxa montis. Ac primo unā: deinde alteram post multas colligere cœpit, atq̄ ita colligēdo puenit ad summitatem montis, usq̄ ad muros castelli non ab ea pte: ubi pugnabat: sed a cōtraria pte castelli: ubi solitudo hoium erat. Nam oēs castellani occupati erāt in pugna ab altera pte castelli, in eo loco arbor ilex erat altissima, sup quā Lygur miles ascēdēs in summitatē murorum euasit, totāq̄ planiciē castelli cōsiderauit. Reuersus ad Mariū narrat: qd fecerit docet castellū ab ea pte capi posse. Marius delectos milites: & cū his quatuor cēturiones Lygurē sequi: & ei parere iubet: Sequenti die dū castellani oēs plio intenti: & occupati sunt a fronte cōtra romanos. Lygur cū militibus & cēturionibus sibi datis i castellū a tergo puenit. Atq̄ ita castellū capit. ¶ Quæ quū agitaret. i. cū Marius cogitaret, an desereret oppugnationē: an
non. ¶ Aestuans. i. anxius. solicitus. ¶ Quidā Lygur. i. qdam de puincia Lyguriæ. Lyguria est puincia: in qua sunt Medio Liguria
lanēses, Vercellēses, Alexandrini, & tractus illius oræ citra montes. ¶ Ex cohortibus auxiliariis. Hic oēndit q̄ sint cohortes auxiliariæ. Nam cū hic esset nō Romanus, sed Lygur erat inter cohortes nō legionarias: sed auxiliarias: cohortes. n. auxiliariæ sunt quæ ab sociis populi Romani mittunt in auxiliū. ¶ Repentes, nō incedētes, sed repētes. Repere pprie est aialium, q̄ per terrā toto corpe trahunt. ¶ Cocleas. i. cōculas. ¶ Vbi. Ordo est. Cupido faciundi difficilia uertit aium more ingenii humani: postq̄ intellexit solitudinē: ubi. i. in eo loco, postq̄ Lygur in eo loco solitudinē holum esse uidit: mutauit aium suū, ut q cocleas colligere incœpat tentaret, si forte castellū cape posset. Vbi postq̄ solitudinē intellexit. i. postq̄ uidit in eo loco nullos hoies eē, postq̄ uidit castellum ab ea parte hominibus destitutum. ¶ More ingenii humani, idest sicuti solet facere ingenium humanum. Solent. n. hoies naturaliter semp difficiliora tentare.

¶NAM in eo castello. Docet q̄do nō cōsilio res gesta sit qa castellū inexpugnabile uideri debuerat dicēs. ¶ Nam satis ASCE.
magna uis. i. copia uirorum atq̄ armorum & frumēti, & fons aq̄. s. iugis, erant sup. in castello. & locus sup. erat importunus. i. inaccessibilis quasi nullū portū hñs, aggeribus. i. ad aggeres bellicos faciendos ut ante Thalam fecerat metellus: & turribus. s. sup ædificandis, & aliis machinationibus: ut uineis. arietibus. ¶ Iter castellanorum. i. per q̄d ibant castellani. i. habitantes in castello erat sup. admodū. i. ualde angustū uineæ. s. bellicæ: hoc est machinæ illæ: pcisæ. i. prius accisæ & arctiores factæ: utrinq̄. i. ab utroq̄ latere: agebant. i. impellebant sursum cū ingenti periculo. s. agentium eas: & tñ frustra. i. in uanum agitabant. ¶ Nā cū hæ. s. uineæ pcesserant paululū ipsæ corrūpebant. s. desup: aut igni. s. deiecto: aut lapidibus. ¶ Et ita milites neq̄ cōsistere sup. poterant: aut neq̄ consistebant: pro opere. s. ptegendo: aut potius p opere. i. ante op⁹ (alii legunt ppe) pp iniquitatem. i. difficultatem loci, neq̄ administrare. i. administrabant inter uineas sine periculo: qa periculum erat ex eo q̄ uineæ igni aut lapidibus corrūpebant. ¶ Optimus qsq̄ cadere. i. cadebat: aut sauciari. i. sauciabat: metus augeri. i. augebat cæteris minus strēnuis & rē spectātibus. ¶ At Marius multis diebus & laboribus cōsumptis. i. postq̄ multos dies & multos labores frustra cōsumpserat: anxius. i. sollicitus: trahere. i. trahebat, hoc ē uersabat animo suo, ne p an: omitteret inceptū: qm̄ frustra erat. s. inceptū: an opperiret. i. expectaret fortunā qua fuerat usus sæpe pspere. ¶ Quæ. i. quas res cū æstuans. i. feruens in desiderio agitaret multos dies & noctes sup. multas: quidam Lygur. i. ex lyguria: miles gregarius, & ita humilis conditionis ex cohortibus auxiliariis egressus forte castris aliquātulū haud procul a latere castelli quod erat aduersum. i. oppositum & ex aduerso situm, præliantibus. s. romanis, aiaduertit. i. dephendit cocleas. i. conculas de genere limacum: repentes inter saxa. quarum cum peteret unam atq̄ alteram & deinde plures (uescuntur enim illis) egressus est studio legendi, idest colligendi cocleas: paulatim ad summum montis. ¶ Vbi: idest in quo summo: seu in qua summitate: postquam intellexit solitudinem.

cupido difficilia faciũdi aium uertit. Et forte i eo loco, grãdis ilex coaluerat iter saxa paululũ mõ pna, deide flexa atq̧ aucta in altitudinẽ, quo cũcta gignẽtiũ natura fert, cuius ramis mõ, mõ eminẽtibus saxis nixus Lygur, castelli planiciẽ pscribit: q̧ cũcti Numidæ intẽti pliãtib⁹ aderãt. Exploratis oib⁹, q̃ mox usui fore ducebat, eodẽ regredit̃ nõ temere uti ascẽderat, sed tẽptãs oia, & circũspiciẽs. Itaq̧ ppere adit Mariũ acta edocet: hortat̃ ab ea pte, q̃ ipe descẽderat: castellũ tẽtet, pollicet̃ se ducẽ itineris, piculiq̧ nihil eẽ. Marius cũ Lygure, pmissa eius cognitũ ex pñtib⁹ misit, quoꝝ uti cuiusq̧ igeniũ erat, ita rẽ difficilẽ: aut facilẽ nũciare. Cõsulis tñ aius paululũ arrectus est. Itaq̧ copia tubicinũ, & cornicinũ quoq̧ nũero q̃ uelocissimos delegit, & cũ his psidio q forẽt q̃tuor cẽturiões, oẽsq̧ lyguri parere iubet, & ei negocio pximũ diem cõstituit. Sed ubi ex pcepto tps uisum est, paratis cõpositisq̧ oibus ad locũ pgit. Cæteꝝ illi, q cẽturiis perãt, edocti ab duce, arma, ornatumq̧ mutauerunt: capite atq̧ pedibus nudis, uti prospectus, nixusq̧ per saxa facilius foret. Super terga gladii, & scuta, uerum ea Numidica ex coriis

IOAN. CHRI. ¶CVPIDO difficilia faciũdi aium uertit.i.cupiditas faciẽdi rẽ difficilẽ mutauit aium eius. Lygur prio rẽ facilẽ faciebat
qa cocleas colligebat: sed cupido faciẽdi difficilia mutauit aium eius, qa postea cœpit cogitare: q̃do castellũ capet. ¶ Vertit.i.mutauit. Vir.i.æneí. Quæ te genitor snia uertit. ¶ Paululũ mõ pna.i.tñmõ paululũ pẽdẽs: ilex ex mõte nascẽs paululũ pẽdebat: deinde reflexa tollebat̃ in altũ usq̧ ad summitatẽ muroꝝ castelli. ¶ Quo.i.in quã altitudinẽ. ¶ Quo cũcta gignẽ.na.fert. Nã oia q̃ nascũt̃ ex terra i altitudinẽ crescũt: siue arbores: siue herbæ sint: siue qd aliud. Ordo ẽ. Quo natura gignẽtiũ fert cũcta: natura: q̃ gignit oia fert i altũ. ¶ Cuius ra. Ordo ẽ. Lygur nixus ramis cuius.i.illi⁹ arboris: mõ.i.aliqñ nixus eminẽtib⁹ saxis, pscribit planiciẽ castelli Lygur initẽs aliqñ ramis arboris: aliqñ initẽs saxis eminẽtib⁹ ascẽdit in sũmitatẽ muroꝝ atq̧ ita totã planiciem castelli oculus perlustrãs notauit. ¶ Perscribit.i.itẽto aio, ac sẽsib⁹ notat. ¶ Exploratis oi.cũ Lygur oia diligẽt cõsiderasset: reũsus est p eũdẽ locũ: p quẽ ascẽderat. ¶ Mariũ adit.i.accedit ad Mariũ. ¶ Acta edo.expõit qd fecerit. ¶ Marius cũ Ly. Marius quũ audiuisset id, qd Lygur dicebat, cũ eo quosdã misit: q uiderẽt nunqd fieri posset id: qd Lygur pmittebat: q quũ iuissent & reuersi eẽnt: nũciauerũt diũsa. Nã alii dicebãt rẽ eẽ facilẽ, ut ab ea pte castellũ capet̃: alii dicebãt rẽ eẽ difficilẽ: put ingeniũ cuiusq̧ erat. ¶ Eius pmissa cog.i.ad cognoscẽdũ, nunqd fieri posset id, qd pmittebat. ¶ Misit.s.quosdã. ¶ Quoꝝ. Ordo est. Illi nũciat̃: p nũciabãt illã rẽ difficilẽ, aut facilẽ uti p sicut erat igeniũ cuiusq̧. ¶ Quoꝝ.i.illorũ. ¶ Cõsulis aius. Marius iq̃t paululũ spare cœpit. ¶ Itaq̧ ex co.tub. & cornici. In diuisiõe classiũ, & cẽturiaꝝ supra diximus accẽsos: tubicines: & cornicines, i qnta classe: i tres cẽturias fuisse distributos: tubicines: q tuba, cornicines: q cornu canũt.
Tubicines Tubicines igit̃ & cornicines: qa ex classibus scribebãt̃ cũ honore in ordies redigebãt̃: igit̃ ex his
Cornicines Marius.v.uelocissimos delegit: et cũ his q̃tuor cẽturiones: & hos oẽs Lygurẽ seq, & ei pere iussit.
Cẽturio ¶ Quatuor eẽ. Cẽturio dicebat̃: q perat uni cẽtu-
Cẽturia riæ. Cẽturia cẽtũ hoies cõtinebat. ¶ Et ei negocio pximũ diẽ cõstituit. Mari⁹ decreuit, ut seq̃nti die Lygur cũ cẽturiõib⁹ & aliis quoq̧ militibus tẽtarẽ pgat, si possent cape castellũ. ¶ Ex pcepto, sm pceptũ Marii. ¶ Cæteꝝ. Dicit Lygurẽ ducem itineris mouisse cẽturiones: ut arma mutarẽt & caput, ac pedes nudarẽt: ut & melius uiderẽt: detecto capite, & facili⁹ niterent̃ p saxa ascẽdẽtes pedibus nudis. ¶ A duce.i.a lygure duce itineris. ¶ Arma, ornatũq̧ mutauerant. Nã scuta Numidica ex coriis fcã accepant: ut cũ leuiorib⁹ armis leui⁹ ascẽderẽt, & leuius streperẽt. ¶ Vti pspe.i.uisus, q̃tũ ad caput nudũ. ¶ Nixus.i.ascẽsus, q̃tũ ad pedes. ¶ Supter.gla. & scuta.s.erãt: ne ascẽsum ipedirẽt. ¶ Ea.i.scuta. ¶ Numidica.s.erãt.

ASCE. ¶CVPIDO.i.auiditas faciũdi difficilia: uertit.i.attraxit aium sup.eius more ingenii hũani.i.ut est ingeniũ hũanũ. ¶ Et forte.i.qd illi fortuitũ erat qa pter spẽ: ilex.i.arbor glãdifera de gñe q̃rcuũ: grãdis.i.alta & magna: coaluerat.i.cõcreuerat & robur accepat in eo loco iter saxa: existẽs pna.i.incuruata ad terrã paululum.i.modicum. deinde flexa atq̧ aucta in altitudinẽ. ¶ Quo.i.quorsum aut in quã altitudinẽ natura gignẽtiũ fert.i.dirigit cũcta: oia.n.sursum crescũt. ¶ Cui⁹.s.ilicis ramis nixus mõ.i.interdũ. & mõ.i.subinde nixus.i.sese fulciẽs saxis eminẽtib⁹.s.extra rupes. ipse Lygur pscribit.i.intẽto aio ac sensibus notat planiciẽ castelli.i.in qua castellũ situ erat: q cũcti nũidæ.s.eiusmodi castelli aderãt intẽti.i.intẽdẽtes aium suũ pliãtibus.s.cũ romanis. ¶ Et Lygur exploratis oibus: q̃ ducebat.i.existimabat fore.i.futura eẽ, mox.i.paulopost, usui.i.ad utilitatẽ rei quã cõceperat: uidelicet eo milites ducere ad castellũ itercipiẽdũ. ¶ Regredit̃ eodẽ.s.itinere, nõ temere.i.sine attẽtiõe aut respectu sicut ascẽderat cocleas legẽdo: sed tẽtans.i.expiens oia an paterẽt accessui: & circũspiciẽs oia. ¶ Itaq̧.i.& sic q̃si medio optato inuẽto, adit ppere.i.pperãter: mariũ.s.consulẽ edocet acta.s.qd egerit: hortat̃ sup.mariũ, ut sup.tentet.i.conet̃ cape castellũ ab ea pte qua ipse.s.lygur descenderat, & pollicet̃ se sup.fore ducẽ.i.ductorem & indicẽ itineris, & nihil periculi eẽ. ¶ Marius auditis illis misit cũ lygure sup.quosdã ex psentib⁹.i.illis q aderant, cognitũ.i.ad cognoscẽdũ. (Est.n.prius supinũ) pmissa eius.s.lyguris: quoꝝ.s.missoꝝ uti ingeniũ.i.captus naturalis: aut aius cuiusq̧ erat: ita sup.qsq̧ nũciare.i.nũciabat rẽ sup.eẽ difficilẽ aut facilẽ, meticulosi.n.dicebant difficilẽ, animosi facilem. ¶ Tñ.i.nihilominus q̃q̃ incerta nũciabant̃ tñ aius cõsulis.s.marii: est arrectus.s.in spẽ pauluũ. ¶ Itaq̧.i.& ita delegit ex copia.i.multitudine tubicinũ & corniciñ.i.tuba aut cornu bellũ canere & accẽdere solitoꝝ quoq̧ numero, q̃ uelocissimos.i.ualde aut maxime ueloces, & sup.delegit cũ his.s.tubicinibus quatuor centuriones & ita q̃dringẽtos milites: qui forẽt psidio.i.ptectiõi & iubet oẽs parere.i.obedire lyguri.s.inuẽtori eius rei, & cõstituit ei negocio.i.ad id negociũ pagẽdũ diẽ pximũ.i.pxime uẽturũ. ¶ Sed ubi.i.postq̃ tps uisum ẽ.s.adesse: ex pcepto.s.marii, aut potius: ut alii text⁹ hñt: ducis uidelicet ipsi⁹ lyguris: ipe pgit ad locũ.s.p quẽ ascẽdere uoluit: & hoc oib⁹.s.reb⁹ pactis & cõpositis.i.sil dispositis,
Dux ad talẽ expeditionẽ. ¶ Cæteꝝ illi q perãt cẽturiis.i.cẽturiões (ẽ.n.piphrasis cẽturiõis) edocti a duce.i.ductore.s.lygure.nã hic nõ honoris sed misterii notam ẽẽ dux: mutauerũt arma.s.cõsueta & ornatũ.i.idumẽtũ decẽs, exñtes sup. capite sup. nudo & pedib⁹ nudis potius diceret sm Seruiũ nudatis, qa nudũ ẽ qd nũq̃ tegit̃, nudatũ qd aliqñ. Veꝝ si nudatũ est nu-
Nudum dũ effectũ cũ prius eẽt tectũ: qs negabit qd factũ est nudũ, esse nudũ? Est ergo nudũ genus: uti.i.ut, hoc est iõ erant nudo
Nudatũ seu nudato capite ut pspectus.i.de pcul inspectio foret facilius p saxa, & gladii & scuta sup.eoꝝ erãt sup terga eorum ligata. ¶ Verum.i.sed ea.s.scuta erant sup. Numidica.i.qualibus Numidæ utuntur ex coriis.s.taurorum.

¶GRATIA

ponderis gratia, simul & offensa, quo leuius streperēt. Igit̃ prægrediēs Lygur, saxa, & si q̃ uetustate radices eminebāt, laqueis uinciebat: qbus alleuati milites facilius ascēderent, interdū timidos: insolentia itineris, leuare manu, ubi paulo asperior ascensus erat, singulos præ se inermes mittere. Denique ipse cum illorum armis sequi, q̃ dubia nixu uidebant̃ potissimū tentare: ac sæpius eadē ascendens, & descendēs, deinde statim digrediens: cæteris audaciam addere. Igit̃ diu multūque fatigati, tādē in castellū puenīũt, desertū ab ea pte, q̃ sicut aliis diebus, oēs aduersum hostes aderant. Marius ubi ex nunciis, ea q̃ lygur egerat, cognouit, q̃q̃ tota die intētos p̃lio suos habuerat, tū uero cohortatus ē, & ipe extra uineas egressus, testudine acta: succedere, & simul hostē tormētis, sagittariisque & funditorib⁹ eminus terrere. At Numidæ sæpe antea uineis Romāorum subuersis, itē icēsis, nō castelli mœnib⁹ sese tutabāt, sed p muro dies, noctesque agitare, ac Romanis maledicere. Mario uecordiā obiectare: militibus nostris seruitiū Iugurthæ minari, secūdis rebus feroces eē.

IOAN. CHRI. ¶GRATIA ponderis. Nam scuta Romana ex ferro grauiora sunt. ¶ Quo .i. ut. Igit̃ p̃grediens Lygur. Dicit q̃o Romani ascenderint ad castellum duce Lygure. Lygur anteibat: & laqueos, ac funes: aut saxis: aut radicibus arborum alligabat, quibus suspēsi, & alleuati milites facilius ascendebant: ipse Lygur timidiores milites manu alleuabat. ¶ Igit̃. Ordo est. ¶ Igitur Lygur prægrediens uinciebat laqueis saxa & radices: si q̃: hoc est aliquæ radices eminebant. ¶ Vetustate .i. ppter uetustatem. ¶ Insolentia .i. desuetudine. ¶ Insolentia etiam itineris timidos leuare manu. Lygur manu sua leuabat alios milites timidos pp desuetudinem itineris. ¶ Mittere præ se, ante se milites inermes mittebat, & ipse postea sequebatur cum armis eorū. ¶ Quæ dubia nixu uidebantur potissimum tentare. Si aliquo loco ascensus periculosus esse uidebat̃: ipse Lygur præibat, ascendebatque & descendebat: & ita aliis audaciā p̃bebat. ¶ Nixu .i. ascēsu. ¶ Eadē: per eādem uiam. ¶ Marius ubi ex nūciis. Postq̃ Mari⁹ cognouit ex nunciis, quēadmodū Lygur cum cæteris in castellū ascēdisset: ut castellanos p̃lio magis occupatos teneret: milites cohortat⁹ pugnā magis accēdit: & ipse extra uineas egressus, acta testudine mœnibus succedebat pugnando: econtra castellani extra muros egressi p salute acriter dimicabant. Dum ita a fronte a Romanis, & ab his qui castellum tutabantur pugnabat̃, repēte a tergo signa canere cœperunt. Atque ita a fronte: & a tergo turbatis hostibus castellum capit̃.
Ordo est. Vero: pro sed: tum Marius cohortatus milites: & ipse egressus extra uineas succedere p succedebat: acta testudine, & simul terrere p terrebat eminus hostem tormētis, & sagittariis, & funditoribus: ubi pro postq̃ cognouit ex nunciis ea, quæ Lygur egerat, q̃q̃ habuerat Numidas intentos p̃lio toto die. ¶ Extra uineas egressus: ut alios magis ad pugnam accēderet, extra uineas egressus ēut oēs æquato periculo nō sub uineis tecti: sed facta testudine mœnibus pugnādo succederent. ¶ Testudine acta .i. facta testudine. Testudo est scutorum cōnexio curuata in testudinis modū. Nam milites scutati, ita se inuicem connectunt atque condēsant, ut nemo per eos irrūpere possit. Ita aūt se scutati connectūt, ut curuaturam quādā faciant in modū testudinis. Et hoc ē genus pugnæ acerrimum. Virg. in .ix. Accelerāt acta pariter testudine uolsci. ¶ Succedere pro succedebant .s. mœnibus. ¶ Tormentis: quod machina innixum mittitur tormētum dr̃. ¶ Eminus de longe: qa cominus gladiis pugnare nō poterant funditores: & sagittarios testudo tegebat: & ita eminus pugnabant. ¶ Sed pro muro, idest ante murum: uidelicet extra murum. ¶ Iugurthæ seruitium .i. seruitutem Romani profecto aliquando serui eritis Iugurthæ. ¶ Secūdis rebus .i. prosperis: qa sæpe subuerterant uineas Romanorum: nec eos muris appropinquare permiserant. — Testudo

ASCE. ¶GRATIA ponderis .s. minoris, & simul quo .i. iō, ut ipsa offensa .i. cōtacta a lapide streperent leuius .s. q̃ ferrea. ¶ Igit̃ prægrediēs. Perscribit ut ductore Lygure quiā colligendis cocleis in locis pene inuiis inuenerat milites p multos labores ad castellū puenīũt & intētis castellanis ad pugnā ipm capiūt dicens. ¶ Igit̃ Lygur .i. miles ille ex lyguria p̃grediēs .i. ante ingrediens uinciebat .i. ligabat saxa, & si q̃ radices .s. arborum eminebāt .i. apparebāt uetustate, qa terra forte uēto aut imbribus sublata fuerat: qbus .s. laqueis & ligis milites alleuati .s. labore ascēdēdi aut erecti: ascēderēt facilius. & leuare .i. leuabat & sursum trahebat interdū manu .s. sua, timidos .i. timētes hoc loco: qa addit insolētia .i. pp insolētiā itineris: & mittere .i. mittebat præ se .i. ante se, singulos inermes .i. sine armis, hoc est acceptis armis illorum: ubi ascensus erat asperior .i. difficilior paulo .s. q̃ par erat aut q̃ alibi. ¶ Deinde ipse sequi .i. sequebat̃ cum armis .s. inuasiuis hoc est tælis seu gladiis eorum: & tentare .i. tentabat potissimū .i. p̃cipue ea q̃ uidebant̃ dubia .i. incerta aut qbus non erat cōfidēdum nixu .i. dū nitebant̃ per ea ascēdere. ac ipse sæpius ascendens & descēdens eadē .s. uia q̃ difficillima uisa: & deinde digrediens statim ut ostēdit nihil eē periculi, addere .i. addebat cæteris audaciā. ¶ Igit̃ ipsi oēs simul fatigati diu & multū, quod difficile toleratu est, tādē puenīũt in castellū: desertū .i. derelictū ab oībus ab ea pte. q .i. qa: oēs .s. castellani, aderāt aduersum hostes .s. Romanos. sicut aliis diebus .s. affuerant. ¶ Marius ubi cognouit ex nūciis ea q̃ Lygur egerat .i. q̃o ad castellū puenerat: q̃q̃ habuerat suos itētos p̃lio: tota die .s. illa. tñ sup. exhortatus est. tū uero .i. maxime tūc q̃si tūc ad uerum, milites .s. suos: & ipe egressus extra uineas .i. machinas muniētes militū capita ab lapidib⁹ & aliis tælis desup mittēdis ut uinearum curuaturæ uuas solēt succedere .i. succedebāt ad murum, testudine .i. quodā integumēto ex scutis cōnexis, acta .i. instructa ad pcedēdū: & terrere .i. terrebat simul hostē .s. existētē in castris: eminus .i. de lōge, tormētis .i. machinis ui saxū aut tælum extorq̃ntibus, quas uulgo ballistas uocāt, & sagittariis .i. manuali arcu sagittas extrahētib⁹: & funditoribus .i. e fundis lapides iacientibus. ¶ At .i. sed Numidæ q erāt in castello: uineis Romanorum subuersis .i. corruptis & infractis sæpe an: itē .i. & sīlr incēsis .s. igni. qđ prius dictū est: nō tutabant̃ sese mœnibus .i. munitiōibus castelli, sed agitare .i. agitabāt noctes & dies p muro .i. ante murum, & ita extra munimēta, ac maledicere .i. maledicebāt Romanis: hoc est dicebāt illis conuicia & execratōes, & obiectare .i. obiectabant mario uecordiā .i. pusillanimitatē & cordis exilitatē: aut demētiā, & minari .i. minabant̃ militib⁹ nr̃is .i. Romanis: qa Romanus est q loqtur, seruitiū iugurthæ .i. qđ seruituri eēnt iugurthæ aut sub iugurthæ, & eē .i. erāt aut cœpunt eē feroces .i. ferocientes: & supbi, reb⁹ secūdis .i. p res secūdas. Iuxta illud terētiani uerbū in ecyra iam a nobis recitatū. Profecto utputo hoc sic est oibus nobis ut res dat sese ita magni atque humiles sumus. Sed aīaduertēdū in oibus historiis q ubi securitas illic repētinus suborit̃ interitus: qa extremū gaudii luctus occupat.

Interim oibus Romanis, hostibusq; prælio intentis, magna utrinq; p gloria, p impio his, illis p salute certātibus, repente a tergo signa canere: ac primo mulieres, & pueri: q uisum pcesserāt, fugere. Deinde uti qsq; muro pximus erat. Postremo cūcti armati, inermesq;, qđ ubi accidit eo, acrius instare Romani, fundere, ac plærosq; tm̄mō sauciare. Deinde sup occisoꝝ uadere corpa, auidi gloriæ certātes muꝝ ascendere: neq; quēq̄ oium p̄da morari. Sic forte correcta Marii temeritas gloriā ex culpa inuenit. Cæteꝝ dū ea res agit̃. L. Sylla q̄stor cū magno eqtatu in castra uenit, q̄ uti ex latio, & sociis exercitū cogeret Romæ relictus erat. Sed qm̄ nos tanti uiri res admonuit idoneū uisum est de natura cultuq; eius paucis dicere. Neq;.n. alio loco de Syllæ rebus dicturi sumus. L. Sisenna optime & diligētissime oium, qui eas res dixere, persecutus, parum mihi libero ore locutus uidetur. Igitur Sylla gentis patriciæ nobilis fuit, familia ppe iam extincta maiorum ignauia, litteris græcis: atque latinis iuxta atq; doctissime eruditus, animo ingenti, cupidus uoluptatum, sed gloriæ cupidior, ocio luxurioso, tamē ab negociis nunq̄ uoluptas remorata: nisi qppe uxore potuit hōestius

IOAN. CHRI. ¶ INTERIM. Ordo est. Interim repēte signa canere p canebāt, a tergo oibus. s. Romanis & hostib⁹ intentis p̄lio: & certātibus utrinq; magna ui: his. s. Romanis certātib⁹ p gloria atq; impio: illis. s. hostib⁹ acriter certātibus p salute. Sēsus patet. ¶ Pro gloria atq; impio: ille p gloria: & impio pugnat: q pugnat, ut alios uincat & eos subiiciat impio. Ille uero ppria salute pugnat: q pugnat, ut se defendat, ne alterius subiiciat impio. ¶ Signa. i. tubæ. ¶ Visum: ad uidendū. Neq; quēq̄ oium p̄da morari: p morabat̃: p̄da nullū Romanoꝝ morata est: qa unusqsq; intētus erat ad pugnā: donec castellū captū est. ¶ Sic forte correcta Marii temeritas: gloriā ex culpa inuenit. Temeritas Marii fuit, qa ausus est oppugnare hoc castellū inexpugnabile. Sed hāc temeritatē Marii fortuna correxit, qa fortuna siue casus uictoriā obtulit, quā marius cōsilio & industria parare nō poterat. Atq; ita temeritas Marii a fortuna correcta: inuenit gloriā ex culpa: qa licet temeritas culpa fuerit aggredi oppugnationē huius castelli: tn̄ ex hac culpa gloriā inuenit: qa castellum cepit: adiuuante fortuna. ¶ Forte. i. a fortuna & casu. Casus. n. fuit, q Lygur dū cocleas legit: cōsiliū inuenit capiendi castelli. ¶ Cæteꝝ. Dicit q̄o eo tpe, quo ip̄m castellū oppugnabat̃. L. Sylla q̄stor cū magno eqtatu uenit in castra. Atq; ita capta opportunitate mores ac uitā Syllæ breuiter describit. Nā Sylla inter cæteros Romanos uir ingētis gloriæ: ac nois fuit & uirtute & uitiis pariter excellens. ¶ Dū ea res agit: uidelicet dū castellum oppugnat: & capit̃. ¶ Cogeret: cōgregaret. ¶ Relictus. s. a Mario. ¶ Sed qm̄, res proposita. ¶ Tanti uiri. Nemo. n. post Cæsarē atq; Pōpeiū Sylla maior Romæ fuit: quippe post uictoriam ciuilis belli dictator perpetuus creatus est, qua potestate re magis quā nomine tyrannus erat. ¶ Tanti uiri res admonuit. Dicimus: admoneo te huius rei. ¶ Cultuq; eius idest de uita et moribus eius. ¶ Paucis scilicet uerbis. ¶ Et. L. Sisenna historicus fuit insignis: duabus de causis scribimus de moribus Syllæ: uidelicet: & quia alio loco non sum dicturus de rebus Syllæ, & quia nullus alius de eo satis diligenter & sincere scripsit, nā Sisenna licet de Sylla scripserit melius & diligentius quam cæteri scriptores, tamen ipse quoque non satis libere & sincere perscripsit. ¶ Eas res: uidelicet qui scripserunt de rebus & moribus Syllæ. ¶ Parum libero ore locutus uidetur: quia non est ausus uitia Syllæ describere. ¶ Iuxta, iō similiter. ¶ Ocio lu. eē p erat. Ecce q̄o Salu. libere nō solū uirtutes: sed ēt uitia describit, qđ nō fecit Sisenna. ¶ Tn̄ a negociis. i. a rebus gerēdis. ¶ Remorata. s. est uoluptas nūq̄. L. Syllā impediuit a rebus gerēdis, nisi q uxorē honestiorē ducere potuit. ¶ Nā in hac pte uoluptas eū impediuit: ne p dignitate sua uxorē duceret: qualē oportebat.

ASCE. ¶ INTERIM &c. Prosequitur ut castellū illud tā inexpugnabile uisum expugnatū sit nō ui sed arte: dicēs. ¶ Interim. i. interea dū missi cū Lygure castellū inuadūt: oibus Romanis: & hostibus. s. oibus intētis. i. itēte incūbētibus p̄lio: & certātibus utrinq; magna ui, his. s. romanis certātibus p gloria. s. augēda: & p impio augēdo: & illis. s. castellanis certantibus p salute. s. seruāda, signa. i. tubæ & cornua signū capti castelli dātia: canere. i. canebāt aut tubicines canere. i. canebant: signa. s. capti castelli, a tergo. s. certātiū numidaꝝ, ac primo mulieres & pueri, q pcesserāt uisum. s. ad spectaculū belli: fugere. i. fugiebāt. ¶ Deinde uti. i. quēadmodū qsq; erat pximus muro: & ita remotissimus ab hoste sup. fugere. i. fugiebat. ¶ Postremo. i. demū, cūcti. i. sil oēs armati & inermes: fugere sup. i. fugiebāt qđ ubi accidit, romani istare. i. instabāt eo. i. tāto acrius, & fundere. i. fundebāt (possit aūt dici instabant fundere: sed nō cōgruit qđ addit tm̄mō sauciare nō enim instamus ut qd tm̄mō faciamus sed potius desistamus: dicamus ergo p figurā historiographoꝝ) ac sauciare. i. sauciabant tm̄mō. i. citra mortē: uñ fusi occisi dicūt̃. q̄si in terrā pstrati: plærosq;. i. plurimos. ¶ Deinde uadere. i. uadebāt supra corpora occisoꝝ, aut & auidi gloriæ ascēdere. i. ascēdebāt muꝝ certātes. i. certatim aut certādo cū hostibus: neq; p̄da morari. i. morabat̃. hoc est destinabat in mora quēq̄. s. Romanoꝝ sic temeritas Marii correpta. i. castigata & emēdata forte. i. p fortunā, sicut dicimus corripe fratrē peccātē: hoc ē corrige aut temeritas marii: forte. i. fortuna: hoc ē occasiōe q̄ pceps est un̄ ē illud frōte capillata post hac occasio calua: correpta. i. celeriter arrepta, inuenit gl̄iā ex culpa. ¶ Cæteꝝ. Trāsit ad

Sylla mētionē. L. Syllæ q postea cōtra mariū grauissimū bellū gessit dicēs. ¶ Cæteꝝ. i. sed dū ea res agit̃ a Mario Lucius Sylla q̄stor. i. ut dicit̃ receptor uectigaliū publicoꝝ, uenit in castra. s. Ro. cū magno exercitu, q erat relictus a mario Rōæ. uti

Admoneo cū gtō. . i. ut cogeret. i. congregaret ex latio. i. regiōe latinoꝝ: & sociis. s. ipii, exercitū. s. maiorē. ¶ Sed qm̄ res admo. i. mēorē fecit tāti uiri. s. syllæ, uisū ē idoneū. i. opportunū dicere paucis sup. uerbis: de natura & cultu. i. exercitio ei⁹. s. syllæ. ¶ Neq;. n. dicturi sumus alio loco de reb⁹. i. facinorib⁹ syllæ. &. L. Sisenna historic⁹ nobilis: psecut⁹. s. res syllæ optīe & diligētissime oium q dixere. i. scripserūt eas res: uidet̃ mihi locut⁹ ore paꝝ libero: & ita ficto & dissimulato, qa nō ē ausus tāti uiri scelera dicere. ¶ Igit̃ ut liberius dicā: sylla fuit nobilis qa gētis p̄titiæ. i. senatoriæ ex p̄rib⁹ ortæ: familia sup. eius extincta ppe. i. quasi tota ignauia. i. desidia maioꝝ. s. eius. ¶ Eruditus l̄ris græcis & latinis iuxta. i. pariformiter: atq; doctissime. i. & maxime doctus. i. indifferēter sciebat & utrasq; doctissime, existēs ingēti animo cupidus uoluptatū: sed cupidior gloriæ ē. i. erat ocio luxurioso. i. hn̄s ociū luxuriosum. i. dū in ocio erat indulgēs luxuriæ, tn̄ uoluptas nūq̄ ē remorata sup. eum negociis. s. expediētibus aut necessariis, nisi. i. hoc solo excepto: q potuit. s. ab hoie diligēti & negocioso.

¶CONSVLI.pruderi.¶ Facūdus.i.eloquens.¶ Callidus.i.astutus.¶ Et amicitia facili.s.amicos facile sibi cōciliabat: uel in amicitia eius facile quis intrabat.¶ Atq illi fœlicissimo omnium ante ciuilem uictoriam nunquam super industriam fortuna fuit ante ciuilem uictoriam Sylla omnium fortunatissimus fuit:quia fortuna ei in omnibus ppitia erat: sed tamen nō minus uirtute & industria q̄ fortuna ualebat:sed post ciuilē uictoriā īfortunatus qdē fuit: qa dnatū aliquā diu tenuit,sed pristinā uirtutē amisit,& eā in impietatē crudelitatēq cōuertit.Nā pta uictoria totā urbē ciuili sanguine repleuit Sylla.C.Mariū urbe pepulit.Deinde Cinnā qnqes cōsulē:q cōtracto exercitu.C.Mario fauebat uictū occidit.Itē C.Carbonē & Mariū iuniorem crudelr necauit. *IOAN. CHRI.*

consuli,facundus,callidus, & amicitia facili ad simulanda negocia,altitudo ingenii incredibilis multarũ rerũ,ac maxime pecuniæ largitor,atq illi fœlicissimo omnium ante ciuilem uictoriam nunq̄ super industriam fortuna fuit,multiq dubitauere fortior an fœlicior esset. Nam posteaq̄ fecerat, incertum habeo,pudeat magis, an pigeat differere. Igitur Sylla ut supra dictum est postquam in Africam atq in castra Marii cum equitatu uenit rudis ante & ignarus belli, solertissimus omnium in paucis tempestatibus factus est. Ad hæc milites benigne appellare, multis rogantibus aliis ipse per se dare beneficia,inuitus accipere: sed ea properantius & æs mutuum reddere,ipse a nullo rapere,magis laborare id,ut illi q̄plurimi deberēt,ioca atq seria cum humillimis agere,in opibus,in acie,atq ad uigilias multas adesse, neq interim qd̄ praua ābitio solet cōsulis, aut cuiusq̄ boni famā lædere tm̄mō,neq cōsilio,neq mānu priorē aliū pati,

Postremo parta ex oibus uictoria crudelissimus oium totā urbē ciuili sanguine repleuit. ¶ Nūq̄ sup industriā fortuna fuit.i.nūq̄ fortuna uincit industriā.¶ Multiq dubitarunt fortior an fœlicior esset. Declarat id qd̄ dixit q nunq̄ fortuna industriā supauit.¶ Fortior ad industriā refert.¶ Fœlicior.ad fortunā.¶ Nā postea uidelicet post ciuilem uictoriā.Nescio(inqt)utrū me qd̄ magis pudeat an pigeat dicere id fecit Sylla postquā adeptus est uictoriā.Pudet uerecūdiæ est.Piget laboribus.Igit postq̄ mores.L.Syllæ descripsit:reuertit ad ppositū,ut ondat qd fecerit:postq̄ in castra C.Marii cū eqtatu uenit.¶ Rudis.i.imperitus. ¶ Ignarus belli.i.inscius.¶ Solertissimus.i.sagacissimus.¶ Ad hoc.i.pterea. Multis rogantibus Et sponte & rogatus būficia pstabat:inuitus aūt accipiebat.Et si aliqū būficia accipiebat, cito ea reddebat.Sed pecuniam mutuo acceptā tardius reddebat.¶ Sed ea.s.būficia accepta.¶ Properātius.i.citius.¶ Quā æs mutuū.i. quā pecuniam mutuo acceptā.¶ Ipse a nullo rape.p rapiebat: rogatus aliquādo būficia accipiebat: sed spōte a nullo būficia recipiebat. Vide ergo quō se gerebat.L.Sylla in dādis accipiēdisq būficiis,i dādis būficiis;& spōte & rogatus būficia libētissime pstabat,in accipiēdis uero nūq̄ spōte būficia accipiebat:qa nūq̄ petebat.Oblata uero būficia rogat⁹ accipiebat,sed iuitus hoc faciebat,& ea būficia q̄ subito reddebat.¶ Ipse a nullo rape:hoc ē p se & spōte sua a nullo accipiebat būficia.¶ Magis id labo.ut illi quā plurimi deberent.i.dabat opam,ut multos sibi būficiis obligaret.¶ Vt illi.s. Syllæ,quā plurimi deberēt.i. obligati essent. ¶ Ioca atq seria cū humillimis agitare.Ecce quot modis aios militum sibi conciliabat:quum ipse sum.. & patritiæ gētis uir esset & q̄stor:tñ non aspernabat humiles:hoc est humili genere natos,sed cum omnibus iocabat & serio loquebatur.Ioca & seria contraria sunt.Seria dicunt uera & non iocosa,quasi sine risu.¶ In operibus,in agmine atq ad uigilias multum adesse pro aderat hæc oia boni & strēnui militis officia sunt uersari multum in agmine in operibus:& ad uigilias.In operibus dixi opus significare uel machinam bellicam,uel munitiones castrorum.¶ In agmine:agmen exercitus incedens uocatur:ut sæpe dictum est.Non minor aūt uirtus est agmine q̄ in acie uersari.¶ Plærunq enim accidit, ut hostes ex insidiis atq ex improuiso agmen inuadunt.¶ Quod praua ambitio solet.s.facere:nam ambitiosi & laudis cupidi putant seipsos laudare,si alios uituperent:& aliis detrahant.Et hoc Sylla non faciebat. *Ioca Seria*

¶CONSVLI.i.prospici & pruderi(sunt aūt potuit & cōsuli impsonaliter posita)honestius.i.decētius de uxore quā per secordiā aut luxuriā minus honestā duxit.¶ Et erat sup.facundus.i.bene loquēs.¶ Callidus.i.uersutus būpspiciens & expertus rerũ:& facilis amicitia.i.in amicitia,hoc est ad amicos conciliandos aut ad obsequendū amicis altitudo.i.pfunditas ingenii:ad negocia simulāda.s.nō uere agēda sed simulāter erat ei,& esse.i.erat incredibilis largitor.i.dator ad captionē psertim multarũ rerũ:ac maxime.i.potissimū pecuniæ:quā tñ mortales fere plurimum cupiūt.¶ Atq fortuna nunq̄ fuit sup industriā.i.maior q̄ industria(ita q nunq̄ fuit fortunatus magis q̄ industrius)fuit dico nūq̄ illi fœlicissimo.i. qui fuerat fœlicissimus oium ante uictoriā ciuilē.i.in bello ciuili cōtra mariū:quę cū eēt optima pessime usus est qa in tyrānidē uertit & pscriptionū tabulas ptulit & innumeros ciues interemit ut prius ex appiano & aliis tetigimus:& multi dubitauere an esset fortior.i.hñs maiorē uirtutē q̄ fœlicitatē,an fœlicior.i.hñs maiorē fœlicitatē & psperitatē q̄ uirtutem.¶ Nā habeo incertū.i.dubito,an pudeat sup.me magis pp turpitudinē factū:an pigeat.i.ut qdam dicūt misereat,qa infœliciter cōuertit tā nobilem uictoriā in tā turpē dominationē in qua Marium priscū expulit:iuniorē & sinnam qntū consulē & .C.Carbonem hoiem adeo nobilem necauit:aut an pigeat.i.triste & tediosum sit pp laborem non habentē operęprecium:differere.i.narrando discutere,ea quæ fecerat postea.i. post uictoriam.¶ Igitur hic continuatiua est particula reducens ad propositum,sylla(ut dictū est supra)postq̄ uenit in africā atq in castra marii cū eqtatu.s. coacto ex sociis latinis existens rudis & ignarus belli ante.s. q̄ illuc uenerat : factus est pacis tempestatibus solertissimus.i.scientissimus omnium.¶ Adhoc.i.ultra scientiam belli,appellare.i.appellabat benigne milites:& dare.i.dabat multis rogantibus,beneficia : & aliis dabat ipse per se.i.ultro & nō rogatus & accipe.i.accipiebat.s.beneficia,inuitus:sed ipse reddere .i.reddebat pperantius.i.citius ea.s.beneficia quæ inuitus accepit.q̄ æs mutuum.i.mutuo acceptū :qa magis debere ex beneficio q̄ ex mutuo accepto uidebat,reddebat tñ etiam æs mutuū:neq ipse repetere.i.repetebat mutuum aut beneficium a nullo(quidam legunt rapere:sed minus quadrat)magis laborare.i.laborabat,id.i.ad hoc ut q̄ plurimi deberent illi.s.syllæ:dicerem sibi.nisi sit ut illi.s.accipiētes,agere.i.agebat ioca & seria.quæ contraria sunt,cum humillimis.i. infimis.¶ Adesse.i.aderat multus.i.frequens & laboriosus in operibus.s.faciendis:in acie,& ad uigilias,neq lædere.i.lædebat interim(quod ambitio praua.i.peruersa solet.s.facere)famam consulis.s.Marii aut quisq̄ boni:tantumō neq pati.i. non patiebatur alium sup.quēuis priorem sup.esse neq consilio neq manu:idest facto. *ASCE.*

IOAN. CHRI. ¶ PLA Erosq; anteuenire.i.multos superabat. ¶ Tp̄s adesse.s.dicebat. ¶ Cūctari.i.tardaf. ¶ Dubiū belli:atq; pacis rōes trahere,qa ipse Bocchus nesciebat qd faceret:an bellū suscipet contra Roma.an pacē cū ipsis faceret. ¶ Rōnes trahere belli atq; pacis.i.cogitare de bello atq; pace. ¶ Vt in antea:nā supra dixit Iugurthā donis corrupisse amicos regis,ut ipsum regē ad belli societatē impellerēt. ¶ Integris suis finibus:uidelicet si nihil de regno suo amisisset in cōditionib⁹ pacis. ¶ Bellū cōpositū.i.in cōcordia pacis redactū. ¶ Illectus.i.tractus. ¶ Vix decima pte relicta:qa de toto integro die uix decima ps suscepat. ¶ Munimēto:adiumēto. ¶ Vtrūq; casum:uidelicet siue Ro.uicissent, siue uicti eēnt. ¶ Difficilē fore:qa Romani ignari locoꝝ erāt,& ppterea si uicissent,nō ausi eēnt pseq hostes uictos:nocturnas insidias timētes. ¶ Igit simul.i.eodē tpe.Eodem tpe.s.inqt:& cōsul de hostiū aduētu cognouit.& ipsi hostes aderāt. ¶ Quiuit. idest potuit. ¶ Sed cateruatim.i.sine ordine simul. ¶ Cōglobauerat.i.coaceruauerat:cōiunxerat. ¶ Sine signis.Dicit utrinq; sine ordine ullo pugnatū. Nā & hostes sine ordine Romanos iuaserūt:& Romani tp̄s nō habuerūt:ut acies ad pugnā instruerent:sed uti quisq; poterat arma capiebat & pugnabat. ¶ Cædere.i.feriebant.

plærosq; anteuenire. Quibus rebus & artibus breui Mario & militibus carissimus factus. At Iugurtha postq̄ oppidū Capsam,aliosq; locos munitos,& sibi utiles,simul & pecuniā magnā amiserat ad Bocchū nūcios mittit,q̄primū i Numidiā copias adduceret.Prælii faciēdi tp̄s adesse. Quē ubi cūctari accepit,& dubiū belli atq; pacis rōnes trahere, rursus uti añ pxios eius donis corrūpit,Ipsiq; boccho pollicef Numidiæ tertiā ptē:si aut Romani Africa expulsi, aut integris suis finibus bellū cōpositū foret.Eo pmio illectus Bocchus cū magna multitudine Iugurthā accedit, ita amborū exercitu cōiūcto Mariū iā i hyberna pficiscētē,uix decima pte diei relicta,inuadūt rati noctē,q̄ iā aderat, & uictis sibi munimēto fore,& si uicissent nullo ipedimēto,qppe locoꝝ sciētes erāt,Cōtra romanis utrūq; casum i tenebris difficilē fore.Igit simul cōsul ex multis de hostiū aduētu cognouit & ipsi hostes aderāt,priusq̄ exercit⁹ aut istrui, aut sarcinas colligere.Deniq; añq̄ signū,aut impiū ullū accipe quit. Equites mauri atq; getuli non acie,neq; ullo more pliī,sed cateruatim,uti quosq; fors cōglobauerat,in nr̄os cōcurrūt.Qui oēs trepidi improuiso metu:attamē uirtutis memores aut arma capiebāt,aut capientes alios ab hostibus defensabāt. Pars equos ascendere,obuiā ire hostibus pugna latrocinio magis q̄ prælio similis fieri,sine signis, sine ordinibus equites peditesq; pmixti,cædere alios:alios obtruncare,multos contra aduersos acerrime pugnantes ab tergo circūuenire, neq; uirtus,neq; arma satis tegere q̄ hostes numero plures, & undiq; circūfusi erāt. Deniq; Romani ueteres nouiq; &

ASCE. ¶ ET anteuenire.i.supabat plærosq;:qbus reb⁹ & artibus factus est breui.s.tpe carissimus mario & militibus ¶ At iugur. Dicto sylla redit ad iugurthā de quo dicit sic. ¶ At.i.sed.q.d.ut ad rē redeā iugurtha postq̄ amiserat oppidū capsā.s.noie & alios locos munitos & utiles sibi: & simul magnā pecuniā:qa thesauri eius capsæ fuerāt:& in castello iam dicto,mittit ad bocchū.s.regē mauritaniæ cū quo iā societatē inierat:nūcios.i.nūciātes,hoc ē significātes sup. ut adduceret q̄primū.i.ual de cito.copias.i.copiosos exercit⁹ in Nūidiā,& sup.nūciātes tp̄s faciēdi pliū.i.quo deberēt facere pliū cū Romanis,adesse.i. psens esse ¶ Quē.s.bocchū:ubi iugurtha:accepit.i.itellexit cūctari.i.imorari hæsitabūdū:& dubiū.s. qd ageret:trahef rōes.i.cōsideratōes & respectus belli atq; pacis.i. an dēret bellū an pacē poti⁹ accepta re corrūpit rursus.i. iteꝝ uti.i.quēadmodū ātea:pxios.i.cōiūctissimos seu sanguie seu familiaritate:eius.s.bocchi:donis.i.p dona seu munera:et pollicef ipsi boccho tertiā ptē nūidiæ si aut Ro. sup.forent expulsi africa.i.extra africā,aut bellū foret cōpositū.i.finitū(ut.i.æneī. Ante diē clauso cōponat uesper olympo.& in buco. Nō nr̄m inter uos tātas cōponere lites.Hic aūt magis ppe pōit:qa uulgo cōpositionē dicūt cōuentionē seu pactionē iter prius discordātes). Cōpositū ergo

Accedo ac si cū uulgo dicam⁹ cōcordatū & ē pacificatū:finib⁹ suis.i.regni sui.itegris.i.nō iminutis. Bocchus illectus eo pmio. s. tertia pte regni:accedit.i.adit aut aggredit iugurthā(sane accedo duo signat aut icremētū facio seu addor cū dtō aut actō mediāte ad:ut accessit miseriis meis aut ad miserias meas pōdus calamitatꝭ,& inde dr̄ uerbale accessio.i.icremētū. Aut aggredior seu adeo idq; cū actō nō ē repetita ppositōe.ut æneī.i.Accessus scopulos.Inde uenit accessus) & ita ipi ambo iuadūt mariū pficiscētē iā.s.pactis multis pclaris negociis:in hyberna.i.loca ubi hyemaret.i.hyemē trāsigeret,& hoc ui x decima pte diei relicta.i.ad uespeꝝ iuadūt dico rati.i.opinātes,noctē q̄ aderat iā.i.istabat:fore.i.futurā eē:&.i.sif sibi uictis.i.si forte uincāf:munimēto.i.ad munimētū.i.ptectionē:& fore nullo ipedimēto.i.detrimēto si uicissent:q.i.qa pcipue numidæ erāt sciētes.i.piti locoꝝ,& ita sine difficultate possent uicti sese recipe i loca tutiora,& uictores pseq fugiētes quocūq; fugerēt. ¶ Et sup.rati,cōtra.i.ecōtrario utrūq; casū.s.siue uincāt siue uincāt fore.i.futuꝝ eē Ro.difficilē i tenebris qa ignari eēnt locoꝝ. ¶ Igit cōsul.s.marius sif cognouit ex multꝭ.s.speculatorib⁹ aut exploratorib⁹ de aduētu hostiū,& ipi hostes aderāt. ¶ Et priusq̄ exercit⁹ quit aut istrui aut colligere sarcinulas q̄s portauit:ac accipe ullū ipiū:eqtes mauri atq; getuli q erāt bocchi cōcurrūt i nr̄os.i.Ro.nō acie.i.p aciē,neq; ullo mō pliī.s.arte ieūdi:sed cateruatim.i. p cateruas:uti.i.sm q fors aut fors cōglobauerat.i.i globū cōiūxerat eos. ¶ Qui oēs tre.Recitat uehemēt getuloꝝ & nūidarū i Ro. ipetū quē eo difficilius tolerauerūt q̄ iprouisus eēt:cū minime expectaref hostis totiēs uicti icursus:dicit aūt sic ¶ Qui.s.nr̄i,h̄ est Ro.exn̄tes oēs trepidi.i.tremore cōcussi & festināntes,iprouiso metu.i.ex metu de iprouiso malo orto attn̄ mēores uirtutꝭ.s.pristinæ:aut e pciebāt arma:aut defensabāt ab hostib⁹ alios capiētes.s.arma. ¶ Pars.i.ptim Rōani ascēdere.i.ascēdebāt equos & ire.i. ibāt obuiā hostib⁹. ¶ Pugna fieri.i.fiebat magis silis latrocinio.i ut fit ab latrōib⁹ qui incurrūt:q̄ plio.i.more pliātiū ex istituto aut pitia militari,sine signis.s.q̄ seq̄rēt & sine ordib⁹.s.rite istructis eqtes & pedites pmixti,cædere.i.cædebāt h̄ ē pcutiebāt alios,& obtrūcare.i.obtrūcabāt alios & circūuenire.i.circūueniebāt alios ab tergo:multos.s.Romanoꝝ:pugnātes acerrime cōtra aduersos.i.ante se positos:aut ex aduerso ueniētes,& nō dubitantes de his qui a tergo adoriebauf. ¶ Neq; uirtus.i.fortitudo & strēnuitas militaris:neq; arma.

SCIENTES belli.i.periti belli. ¶ Ob ea:uidelicet qa ipsi ueteres erãt,& noui ueteres coaluerãt & breui tpe uirt⁹ oium æqlis fcã,ut supra dixit. ¶ Orbes facere s̃m disciplinã militarẽ in gyrũ colligebanẽ,ut ab oĩ pte tecti essent. ¶ Nihil remittere.i.nihil cessabant. ¶ Tũ Marius ex co.rex cõsi.tra.i.cõsiliũ capit ex facultate & opportunitate quã habebat. ¶ Vt locus suis receptui eẽt.i.ut locus esset suis,quo se reciperẽt & reducerẽt. ¶ Castris parx amplo:qa is collis non erat tãtę capacitatis,ut castra Ro.cape posset & cõtinere. ¶ Alter usui opportunus.i.ad usum. ¶ Vbi cõmode habitari posset,& tute,qa hic collis a natura munitus erat.Nã altus erat:& p̃ceps: nec ualde opus erat eũ munire. ¶ Iuxta aquã: uidelicet in colle,ubi erat fons aquæ. ¶ Neq͂ minus hostib⁹ cõturbatis. Nã licet romani dispsi, & turbati essent,tamen etiam hostes nõ minus turbati erãt. ¶ Contrahit:colligit. ¶ Pleno gradu,idest pleno passu,hoc est celeriter. ¶ Prælio deterrenẽ.i.a prælio remouenẽ, & a p̃lio abstinent:qa non audebant pugnare contra eos:qui locum superiorem occupauerant. IOAN. CHRI.

ob ea sciẽtes belli si quos loc⁹ aut casus cõiũxerat orbes facere, Atq͂ ita ab oibus ptibus simul tecti & istructi hostiũ uim sobstẽtabãt. Neq͂ i eo tã aspo negocio Marius territ⁹, aut magis q̃ ãtea demisso aio fuit,sed cũ turma sua, quã ex fortissimis,magis q̃ ex familiarissimis pauerat, uagari passim,ac mõ suis laborãtibus succurrere,mõ hostes,ubi confertissimi obstiterãt,inuadere,manu cõsulere militibus: qm̃ impare cõturbatis oibus nõ poterat. Iãq͂ dies cõsumptus erat,quũ tñ barbari nihil remittere, atq͂ uti reges p̃ceperãt, noctẽ p se rati acrius instare. Tũ marius ex copia rex cõsilia trahit, atq͂ uti suis recepti loc⁹ eẽt,colles duos ppiquos inter se occupat. Quox i uno castris pax ãplo,fons aq͂ magnus erat,alter usui opportunior,qa magna pte editus & p̃ceps pauca munimenta gerebat. Cæterum apd aquam Syllam cum equitibus noctem agitare iubet. Ipse dispsos milites paulatim nõ minus hostibus cõturbatis in unũ contrahit. Deinde cũctos pleno gradu in collem subducit. Ita reges loci difficultate coacti prælio deterrentur, neq͂ tñ suos lõgius abire sinũt. Sed utroq͂ colle multitudine circũdato

TEGERE.i.tegebãt:& ptegebãt eos sup. ASCE. satis:q.i.qa hostes sup.erãt plures nũero q̃.s.romani,& erãt circũfusi undiq͂.i.ex oĩ pte. ¶ Deniq͂.i.tãdẽ romani ueteres.i.ueterani milites & noui.i.tirones aut recẽtiores, ob ea.s.ob eas res q̃ ẽt ueterani adessent,scientes.i.piti belli.i.artis bellãdi facere.i.faciebãt orbes.i.globos rotundos,si loc⁹ aut casus cõiũxerat quos.i.aliquos.i.si p opportunitatẽ loci, aut casu aliquo utpote ipetũ faciẽdo aut repellẽdo hostes aut fugiendo cõiũcti erãt. ¶ Et ita ipi sil' & tecti.i. ptecti & istructi.s.tel' ab oĩ pte:qa orbẽ faciebãt sustẽtabãt ui.i.ipetũ hostiũ. Bñ ãt utit̃ frequẽtatiuo & i ppria signatione. nã nõ ẽ dubiũ hostes frequẽter tẽtasse & isultasse, uñ qa totiẽs repellebanẽ eos sustẽtauerũt.i.frequẽter sustinuerũt. ¶ Neq͂ uero. Prosequtur uirtutẽ & aiositatẽ ducis seu ipatoris uidelicet Marii:q i tãto discrimie imperteritus mãsit, & ita suis & auxilio & cõsilio fuit. Vñ cognoscit̃ q̃ti momẽti sit dux i exercitu. Vñ nõ ab re dcm̃ ẽ. Magis timẽdũ eẽ exercitũ ceruox duce leone q̃ leonũ duce ceruo.qd' ẽt homerus i achillis gl'iam traxit: quo bellãte græci uictores euadebãt,& cessante uicebanẽ. Sed ad ordinẽ reuertamur. ¶ Neq͂ Mari⁹ fuit territ⁹,qd' ad huc plus ẽ q̃ si dixisset pterrit⁹,qa m'lti sũt ẽriti q̃ nõ sũt pterriti,aut fuit aio mag.demi.i.deorsũ misso.q.d.hũili & abiecto cũ tñ dicat comicus ut res dãt sese ita magni atq͂ hũiles sum⁹,in eo tã aspo.i.difficili negocio ubi ro.fere uicti uidebãẽ. ¶ Sed mari⁹ uagari.i.uagabaẽ passim.i.q̃si p singulos passus nũc huc nũc illuc,cũ turma.s.eqtũ:sua.i.quã sibi delegerat ut illi posset,uñ addit quã.s.turmã ipe pauerat.i.cõpauerat & collegerat magis ex fortissimis q̃ ex familiarissimis.s.militib⁹. ¶ Ac succurrere.i.succurrebat mõ.i.iterdũ suis.s.militib⁹ aliis laborãtib⁹.i.i piculo succũbẽdi uersantib⁹:mõ.i.iterdũ iuadere.i.iuadebat hostes ubi ipi obsti.cõfer..i.dẽsissimi & ita potẽtissimi. ¶ Cõsulere.i.cõsulebat.i.cõsiliũ dabat militib⁹.s.suis:mãu.i.dãdo idiciũ:qm̃ oib⁹ cõturbatis.i.cũ oẽs eẽnt cõturbati.nõ poterat ipare sup.eis,impio.s.uerbali. Posset ẽ cõstrui:ut oibus & cõturbatis nõ sint abliti absolute positi:sed datiui recti a uerbo ipare sic: nõ poterat ipare oib⁹ cõturbatis.i.sil' turbatis. Itẽ licet cõsulere sæpius referẽ ad rẽ exteriorẽ q̃ ad aium,ut cõsule honori tuo.i.pspice:& ita cõsulere manu posset q opẽ ferret:hic tñ pp seq̃ntia cõsiliũ negat. ¶ Iãq͂ dies cõsũptus erat. Maro aũt sic. Iãq͂ dies alterq͂ dies pcessit. Est aũt heptimemeris heroica:ut opinor p̃ter itẽtionẽ authoris nata.q̃ sic posset pfici. ¶ Iãq͂ dies cõsũpt⁹ erat cũ barbara turba:aut cũ barbarus hostis. Vex orator & historiographus nõ obseruãt nũeros poeticos. Docet aũt ferociã hostiũ ex spe uictoriæ quã in manib⁹ hẽre sibi uisi sunt auctã nec destitisse ẽt cõsumpto die. Nã sic edocti fuerant a regib⁹. ¶ Verũ Marius receptui canere iussit & se in locũ editiorẽ cũ suis recepit cuius difficultate ipediti hostes pugna destiterũt agẽtes sese p uictorib⁹. Verũ breui erãt ea uictoria gauisuri:nã postero diluculo plærịq͂ occidẽdi. Vñ ordo ẽ. ¶ Iãq͂.i.& iã dies erat cõsumpt⁹.s.pugnãdo aut p̃liãdo,cũ tñ barbari.i.imanes & iculti hostes getuli & Nũidæ: uñ Maro. Hic nũidæ ifreni cigũt &c. nihil.i.nõ aliqd,uel nõ i aliquo remittere.i.remittebãt,atq͂ rati noctẽ sup.fore aut futurã p se.i.ad utilitatẽ suã:istare.i.istabãt acri⁹.s.q̃ prius. ¶ Tũ.i.tũc Marius hoc uidẽs trahit cõsilia ex copia rerũ.i.p necessitate in q̃ erat,atq͂ uti.i.ut:locus sup.aliqs tutus eẽt suis.s.militib⁹ receptui.i.ad receptũ, aut ad se recipiẽdos e piculis,occupat duos colles ppiquos.i.nõ longe distãtes iter se. ¶ In quox.s.colliũ uno.i.altero:parũ.i.nõ satis ãplo.i.capaci castris.i.p castris metãdis,magnus fons aq͂ erat:q̃rit̃ q̃re addit̃ aq͂? Sed ideo q̃ in ea erat cõmoditatis rõ aut qa etiã aliax rerũ fontes sũt,ut salis,bituminis,argẽti uiui &c. alter.s.collis erat opportunior.i.cõueniẽtior usui.i.ad usum Ro. hoc est ut sese illinc defendãt & ut illic castra muniant:qa ipe editus.i.in altũ datus & erectus,& p̃ceps magna pte.s.sui: gerebat.i.cupiebat(Vñ ẽ gestio deductũ qd' ẽ gestu cupiditatẽ aut affectionẽ pdere.) pauca munimẽta:qa p se munitus erat. ¶ Cætex mari⁹ iubet syllã cũ eqtib⁹ agitare apd' aq͂.i.fõtẽ illũ aq͂. ¶ Ipe cõtrahit.i.colligit milites dispsos:neq͂ minus:h̃ ẽ & nihilomin⁹ hostib⁹ exñtib⁹ sup.cõturbatꝫ.i.q̃q̃ milites dispsi erãt tñ hostes ẽ cõturbati fuerãt,aut poti⁹ sic q̃ q̃ mari⁹ suos paulati colligit tñ ireri nõ min⁹ hostes cõturbat ne pciperẽt q̃ suos recipe pet. ¶ Deiñ sub.h̃ ẽ cũ ã e pugna diducẽ cũctos.i.sil' oẽs i collẽ.s.editiorẽ:plẽo h̃ ẽ nõ ipedito nec iterrupto gradu:h̃ ẽ igressu. ¶ Ita.i.& sic reges.s.bocchus & iugurtha coacti difficultate.i. pp̃ter difficultatẽ loci,deterrenẽ.hoc est terrore depellunẽ prælio,neq͂ tñ sinunt, hoc ẽ patiuntur suos.s.milites abire longius. ¶ Sed utroq͂ colle circundato multitudine.s.militum,ipsi milites hostiles.

IOAN. CHRI. ¶ EFFVSI.i.sparsi. Et ipsi duces feroces.s.erāt.i.indomiti duces feroces erāt: q̄a nō fugiebāt:tanq̄ uictores se gerebāt obsessis collibus,in q̄bus erāt Romani. ¶ Aut ꝓ uictoribus,agere ꝓ agebāt.i.gerebāt se ꝓ uictoribꝰ q̄a tanq̄ uictores Ro.obsessos in collibꝰ tenebāt. ¶ Ne signa q̄dē,uti ꝑ uigilias solebāt,canere ꝑ esnebāt: noluit ut tubę canerent ea nocte sicut fieri solet,q̄n custodes exercitus dant signa. ¶ Deīde ubi est ordo. Deinde Marius iubet de improuiso uectigales tubicines:itē tubicines cohortiū,& turmarū,& legionū simul oēs esnere tuba,& iubet milites tollere clamorem: aut erūpere portis.s.castroꝝ:hostibus iā defessis,ac pauloāte captis sōno. ¶ Vbi: ꝑ postq̄ lux aduētabat,uide q̄d fecerit Marius,hostes in castris maiorē ptē noctis ęgerant in lętitia exultātes & uociferātes tanq̄ uictores. Deīde cū primo somno oppręssi essent: iam appropinquante die Marius omnes tubicines simul tuba canere iussit: & milites cum clamore ex portis castrorū erumpere: atq; ita hostes inuadere prio somno captos, quo facto statim hostes fusi fugatiq; sunt. ¶ Lux aduentabat .idest dies appropinquabat. ¶ Defessis iam hostibus. Nam maiorē partē noctis exultauerant sed tandem fessi dormire incœperant. ¶ Vecti-

vectigal gales. Vectigal proprie dicit̃ tributū:quod pro uectura penditur, unde populi uectigales dicebantur,qui populo Romano annuatim tributa soluebant. Vnde hoc loco fortasse tubicines uectigales dicit:qui missi erāt ab alienigenis populis:uidelicet ab his: qui populo Ro.uectigalia pēdebant:sed hāc expositionē infirmā relinquo:non.n.satis placet. ¶ Mauri q̄bus pręerat Bocchꝰ. ¶ Getuli,q̄bꝰ ꝑerat Iugurtha. ¶ Quasi uecordia acceperat.i.quasi amentia & insania cunctos occupauerat. Nam nesciebant quid facerent. ¶ Deinde Marius uti cœpat in hyberna it. Mariꝰ postq̄ hostes fudit,atq; fugauit i hyberna profectus est cū exercitu,sicuti incœperat,nā supra dixit hostes aggressos fuisse Marium in hyberna proficiscentem. ¶ Propter commeatum in oppidis maritimis agere decreuerat.

effusi cōsedere. Deīde crebris ignibus factis plærūq; noctis barbari more suo lætari,exultare,strepe pedibꝰ,uocibus,& ipsi reges feroces: ꝙ nō fugere,atq; ꝓ uictoribꝰ sese agere, sed ea cūcta Romanis ex tenebris & editioribꝰ locis facilia uisu:magnoq; hortamēto erat. Plurimū uero Marius imꝑitia hostiū cōfirmatus q̄ maximū silētiū hr̃i iubet, nec signa q̄dē uti ꝑ uigilias solebāt canere. Deīde ubi lux aduētabat, defessis iā hostibus,ac pauloāte sōno captis,de iprouiso uectigales, itē cohortiū turmarū legionū tubicines simul oēs tuba canere:& milites clamorē tollere, aut portis erūpere. Mauri atq; Getuli ignoto,atq; horribili sonitu repēte exciti,neq; fugere,neq; arma cape:neq; oino facere:aut ꝓuidere q̄q̄ poterāt,ita cūctos strepitu,clamore nullo subueniēte, nostris instātibus tumultu,terrore,formidine,quasi uecordia accepat. deniq; omnes fusi:fugatiq; arma & signa militaria plæraq; capta,pluresq; in eo prælio quā omnibus superioribus interēpti sunt,nam somno & metu insolito impedita fuga. Deinde Marius:uti cœperat,in hyberna ꝓficiscit̃,ꝓpter cōmeatum in oppidis maritimis agere decreuit,

Marius decreuit habitare & hyemare in ciuitatibus:quæ erant mari uicinæ ut cōmeatū abunde hr̃e posset. Nā urbes:

Virgi. ad q̄s naues ire possunt,semp abundant cōmeatibus. ¶ Agere.i.esse. Virgi.in.iiii.æneí. Getulis agerem:si syrtibus exul.

ASCE. ¶ EFFVSI:hoc est dispersi consedere: idest simul locum quietis cœperunt. ¶ Deinde crebris ignibus factis barbari lætari:hoc est lętabantur suo more plęrunq;.i.per plurimam partem noctis exultare,idest exultabant & trepudiabāt. strepere.i.strepebant pedibus & uocibus. ¶ Et ipsi reges feroces supple erant ꝙ non fugere:hoc est fugiebāt aut ꝙ agere.i.agebant,hoc est ferebant supple se pro uictoribus: nisi sit fugere penultima longa præteriti perfecti temporis: & ordo, reges feroces erant, aut agere.idest agebant sup.se pro uictoribus ꝙ non fugere.i.fugerunt. ¶ Sed ea cūcta quæ faciebant hostes erant Romanis facilia uisu.i.ut uiderentur aut ad uidendum.ex tenebris quia qui in tenebris sunt uident quæ fiunt in luce & non uidentur:& locis editioribus unde prospectus latior:& erant magno hortamēto.s.ad futuram uictoriam. ¶ Plurimū uero marius. Prosequit̃ exitū belli peritia mariana & imperitia hostili fœlicē ac infœlicē dicēs. ¶ Vero pro sed,sed marius cōfirmatus sup.exn̄s.i.aium firmū capiēs. plurimū.i.sūmopere,impitia.i.p imperitiā hostiū iubet q̄ maximū.i.altissimū silentiū haberi.i.a suis,& iubet ne q̄dē.i.nō etiā signa canere i.cātu uigilias indicare: ubi solebāt canere p uigilias. Sane signa canūt ut īstrumēta,si signa p tubis capiant̃,aut potius iubet cornicines & tubicines,ne q̄dē.i.nō etiā canere signa.uti.i.quēadmodū ipsi solebāt.s.canere p uigilias. ¶ Deīde ubi.i.postq̄ lux.s.matutina.i.aurora aut diluculū aduētabat:hostibꝰ iam defessis ex tripudiis & pridiano bello:ac captis.i.oppssis & sopitis pauloāte sōno:sup.marius iubet tubicines uectigales.i.q ꝯcinere solēt uectigalibus.i.tributariis:aut q ipsi uectigales erāt: itē.i.& silr oēs tubicines cohortiū.turmarū:legionū.i.oium tā peditū q̄ equitū & tam roma. q̄ socioꝝ & auxiliarioꝝ:canere tuba(alii hn̄t signa)de improuiso.i.repente.& milites tollere.i.leuare clamorē aut erūpere portis.i.euadere ut in portas castroꝝ hostiliū. ¶ Mauri atq; getuli qui erāt ppli Bocchi:exciti.s.uiolēter (q̄ res apud Virgiliū semp mali hois indiciū est ut seruius adnotauit forte ꝙ somnus credit̃ deoꝝ donū ut æneí.ii. Tp̄s erat cū prima quies mortalibus ęgris

Vecors. Incipit,& dono diuū gratissima serpit)ignoto sonitu & ꝓpterea horribili:neq; poterant fugere,neq; capere arma neq; facere aut prouidere oino quicq̄.ita quasi uecordia.i.amentia quædam. Est enim uecors parui aut peruersi cordis sm ꝙ ue diminuit aut auget & ita uecordia est pusillanimitas aut insania quædā:nam cordatum prudentē dicimus.) acceperat.i.inuaserat cūctos,strepitu:clamore.i.ꝓpter strepitū pedū & armorū & clamorē militū,& nullo.s.numidarū subueniente:& nostris.s.Romanis instantibus.i.urgentibus eos.tumultu,terrore & formidine. ¶ Deniq;.i.tandē oēs sunt fusi & fugati:arma & signa militaria.i.uexilla sunt capta.plæraq;.i.plurima. ¶ Et plures interempti sunt in eo ꝑlio q̄ in oibus superioribus. ¶ Nam fuga sup.eorum cui numidę plurimum cōfidunt impedita sup.est somno & metu insolito hoc est insolenti & uehementi. ¶ Deinde Marius uti cœperat &c. ¶ Cōmemorat quæ deinceps fortiter & prudenter egerit marius. Non.n.secors aut insolens factus erat per uictoriā,ut plærisq; solēt.unde in itinere ab hoste deꝑhēsus q̄dē sed minime læsus fuit,ut ex ordie patebit q talis ē. ¶ Marius it.i.ꝓficiscit̃:deinde.i.post tā clarā uictoriā:q̄n iā finis æstatis erat,in hyberna.i.loca ubi hyemaret cū militibus:hoc est hyemē trāsigeret,uti.i.quēadmodū cœpat.i. incœpat sup.ire,& decreuit agere.s.hyemē,in oppidis maritimus.i.ad mare sitis:ꝓpter cōmeatū.i.uictū facilius habendū.

¶ NEq; tñ uictoria secors, aut insolens factus. s. est, fere ita euenire solet, ut uictores superbi & negligẽtes reddantur: quia amplius nõ timent: sed Marius ꝓpter uictoriam, neq; negligens, neq; superbus factus est; sed caute cũ ipso exercitu incedebat, non aliter ꝙ si hostes adessent. ¶ Secors. i. negligens. ¶ Insolens. i. superbus, ut cõtemnet hostes. ¶ Ac: pro quã. ¶ Quadrato agmine. i. exercitu quadripartito. Et statim declarat: q̃lio erat agmen. ¶ Nam disposuerat Marius: q a dextra & sinistra parte: a fronte, & a tergo curarent. ¶ Apud dextimos. i. apud eos q erãt in dextera parte. ¶ Expeditis manipulis: nam expediti manipuli dicuntur: sicuti expeditæ cohortes. Sunt. n. milites leuis armaturæ nõ grauibus armis impediti: ut clypeo: galea: lorica: sed expediti leues aduersũ tæla missilia gerẽtes. IOAN. CHRI. Expediti manipuli.

neq; tñ uictoria secors, aut insolẽs factus, sed pariter, ac si in cõspectu hostiũ quadrato agmine icedere. Sylla cũ equitatu apud dextimos, in sinistra uero parte. A. Mãlius cũ funditoribus & sagittariis. Præterea cohortes Ligurũ curabat. Primos & extremos cũ expeditis manipulis tribunos locauerat. Perfugæ regionũ sciẽtissimi hostiũ iter explorabant. simul cõsul quasi nullo imposito oia ꝓuidere, apud oẽs adesse, laudare fortis & increpare merentis. Ipse armatus intentusq;. Item milites cogebat, neq; secus atq; iter faceret, castra munire, excubitum in porta: cohortes ex legionibus, pro castris equites auxiliarios mittere. Præterea alios in munimentis super uallum locare, uigilias ipse circumire, non tam diffidentia futurorum quæ imperauisset, quã uti militibus exequatus cum imperatore labor uolẽtibus eẽt.

¶ Minime chari: nõ chari q̃a semp ꝓditores, & ꝑfugæ suspecti sunt. ¶ Simul consul: quasi nullo imposito omnia prouidere. Marius tanta diligentia & cura utebatur: ut oia ita prouideret tanꝙ si nullum alium imposuisset: cum tñ & Syllã quæstorem, & Aulum legatum & tribunos locasset qui totum exercitum curarent. ¶ Adesse: ꝓ aderat. ¶ Laudare. s. bonos. ¶ Increpare. s. ignaros & merẽtes: & ad laudẽ & uituperationẽ pertinet. ¶ Ipse. s. Marius. ¶ Intẽtus. i. paratus. Item similiter intentus animo. Armatus corpore: cũ marius imperator armatus & paratus esset: cogebat milites: ut similiter ipsi quoq; armati & parati essent. ¶ Neq; secus, atq; iter faceret castra munire. Ex his uerbis uidetur Marius hoc tempore cum exercitu in itinere non fuisse: sed iam consedisse, & castra posuisse: quum tamẽ supradixerit illum in hyberna proficiscentẽ, quadrato agmine incessisse. Et sine dubio hoc tempore in hyberna proficiscebatur. Atq; in itinere erat. Sed uide quid dicat. Marius quanta prouidentia & diligentia utebatur: ut cum exercitus incederet, & iter faceret: tanta diligentia utebatur: quũ castra locabat. Nam sicuti caute incedebat quadrato agmine, & quæstore, ac legato: necnõ tribunis dispositis, qui uniuerso exercitui præessent: sic quũ castra locabat: ea ipsa castra fossa: ac uallo muniebat. Equites ante castra disponebat, qui ad custodiam exercitus excubarẽt. Vigilias fieri, & uallum custodiri iubebat. ¶ Castra munire. s. uallo & fossa. Cum exercitus considet, castra subito, uallo & fossa muniuntur. ¶ Excubitum in porta. Ordo est. Marius mittere pro mittebat cohortes ex legionibus excubitum in porta, & mittebat equites auxiliarios pro castris. Castra proprie dicitur locus, ubi exercitus stat. ¶ In legione decem cohortes sunt. Ergo ex legionibus cohortes eximebat, quæ in porta castrorum excubarent, & uigilarent ad custodiã exercitus. Sed extra castra equites locabat, qui præsidio essent: ne castra inuaderentur ab hostibus. ¶ Excubitum. i. ad excubandum & uigilandum. ¶ In porta. s. castrorum. ¶ Pro castris. i. ante castra. ¶ In munimentis. i. in munitionibus. ¶ Vigilias ipse circũire: non tam diffidẽtia futuri, quæ imꝑauisset: ꝙ uti militibus exequatus: quũ imꝑator labor uolentibus esset. Marius (inquit) uigilias castroꝝ circũibat, non quia dubitaret milites nõ esse facturos id qđ imꝑabat: sed ut milites uolentes nõ coacti labores subirent: cũ ipsum imꝑatorẽ uiderẽt laboribus & periculis se exponentem. ¶ Non tam diffidẽtia futuri, qđ imꝑauisset. Si legitur qđ imꝑauisset, clarus est sensus. Dicit. n. Marius circũibat uigilias: nõ tam quia diffideret id futurũ qđ imꝑasset: ꝙ uti labor exequatus militibꝰ cũ imꝑatore esset uolẽtibus. Sed si legit̃, quæ imꝑauisset, durior est expositio, sed tñ idem est sensus. Sic. n. intelligit̃ dũ est, nõ tam diffidẽtia futuri. s. eoꝝ quæ imꝑauisset. Castra

¶ NEq; tamen factus supple est secors. i. seorsum a prudentia cordis: aut insolens. i. superbia intollerabilis & sæuus: sed incedere hoc est incedebat: quod seruius uult esse cum quodam ordine & cum grauitate ingredientiũ: pariter: hoc est pariformiter: idest haud secus aut non aliter ac hoc est ꝙ si, supple incederet in conspectu hostium: hoc est coram hostibus: cum iam plurimi fusi fugatiq; essent. incedebat autem agmine quadrato: hoc est in quadrangularem figuram instructo, ut sequentia docent. cum acies fere triangularis fit. ¶ Sylla cum equitatu. Docet quomodo quadrato agmine incedebat Marius & qui singulis angulis præfecti fuerant dicens. ¶ Sylla curabat. i. curam gerebat cum equitatu. i. equitibus apud dextimos. i. in dextero latere maxime incedentes: & Aulus manlius. s. legatus curabat in sinistra parte: cum funditoribus. i. utentibus funda & sagittariis. ¶ Et præterea idem mãlius curabat cohortes ligurum, & marius locauerat primos & extremos. i. in anteriore & posteriore parte incedentes. ¶ Tribunos. s. militum: cum manipulis expeditis. i. militibus leuis armaturæ. ¶ Perfugæ. i. qui ab iugurtha ad romanos perfugerant: scientissimi. i. peritissimi regionum explorabant iter hostium. ¶ Simul: idest & pariter ac eodem tempore: consul: scilicet marius prouidere idest prouidebat omnia quasi nullo imposito: idest perinde ac si nullum posuisset in eis locis curandis: adesse, idest aderat apud omnes modo apud hos, & modo apud illos, laudare: idest laudabat fortis, & increpare. i. increpabat merentis, idest merentes increpari. ¶ Ipse supple erat armatus: scilicet ad bellandum & intentus ad imperandum. ¶ Item, idest consimiliter aut non minus, cogebat milites: scilicet cum essent in castris, atq; faceret iter: idest cum iret cum eis, idest tanta diligentia usus est in castris iam locatis: quanta in itinere, nec dubium est adhuc esse in itinere. sed iter intercapedinem exigit & ita munire: idest muniebat castra, idest tentoria sua, & mittere idest mittebat cohortes ex legionibus, idest lectis militibus Romanis: excubitum: idest ad faciendas excubias: in porta: scilicet castrorum: & equites auxiliarios: idest qui in auxilium uenerant pro castris, idest ante castra præterea locare: idest locabat, alios in munimentis super uallum. ipse quod dicunt in propria persona, circumire. i. circumibat uigilias. i. uigillantes, quod supple faciebat: non tam diffidentia. id est propter diffidentiam futurorum quæ imꝑauisset: idest imperandorum, hoc est non tam ꝙ diffideret ne milites quæ deinceps iuberet non exequerentur, ꝙ uti, idest ut labor exæquatus: idest ex æquo condiuisus militibus cum imperatore, esset supple, ipsis uolentibus: hoc est uoluntarius. ASCE.

Et sane Marius illo, aliisq; tēpibus iugurthini belli magis pudore: q̃ malo exercitū coercebat: qd multi p ambitionē aiebāt, qd a pueritia cōsuetā duritiā, & alia q̄s cæteri miserias uocāt, uoluptati habuisse, tñ reip. pariter ac sæuissimo ipio bñ atq; decore, oia gesta sūt. Igit̃ q̃rto deniq; die haud lōge ab oppido Cyrtha undiq; speculatores citi sese oñdūt. Quare hostis adesse itelligit̃. Sed qa diuersi redeūtes, alii ab alia parte, atq; oēs idē significabāt, cōsul incertus: quonā mō aciē istrueret, nullo ordie cōmutato, aduersum oia patus ibidē oppit̃. Igit̃ Iugurthā spes frustrata, q copias i q̃tuor ptes distribuerat, rat⁹ ex oib⁹ æq̄ aliquos ab tergo hostib⁹ uēturos

IOAN. CHRI. ¶ ET sane Marius: illo q. s. tpe. Laudat Mariū dicens illū pudore magis q̃ pœna exercitū gubernasse, qūum exēplo sui ipsius militibus oñderet, qd eos facere uellet. Nā milites putabat nō facere id qd impator ipse faciebat. ¶ Pudore magis q̃ malo. i. quā pœna: qa Marius exēplo magis q̃ uerbo docebat milites quid facerēt. Et ita bñ agēdo potius q̃ seuere impando refrænabat exercitū, ne licētius & solutius uiuerēt: sed laborib⁹ & uigiliis corpus ad paciētiā idurarēt. ¶ Per ambitionē: p appetitū & cupiditatē honoris: & laudis. Nā sine dubio magnā laudē meret̃ impator: q se laborib⁹ & piculis exponēdo exercitū magis exēplo docet q̃ uerbo. ¶ Aiebāt. i. dicebāt. ¶ Duritiā. i. laboris paciētiā. ¶ Et alia: q̃ cæteri miserias uincāt: sicuti pati famē i opiā, frigus & calorē. ¶ Voluptati. i. ad uoluptatē, Mari⁹ p uoluptate habebat. s. pati labores: famē inopiā, frigus & calorē: quæ alii putāt eē miserias. ¶ Nisi tm̃ Reipub. pariter ac sæuissimo impio bñ atq; decore gesta sunt. Ordo & sensus pendet a superiori. Multi. n. dicebāt impatorē labores subire: & durissima sustinere ꝓpter ambitionē: sed ego nescio utrū hoc fecerit ꝓpter ambitionē, nisi qd hoc solū scio: illū ita utilē fuisse Romanæ reipublicæ mitem. s. & mansuetū: sed laboris patiētissimū se pbēdo: quā se crudelē & sæuissimū se pbuisset in impio. Locus iste uidet̃ obscurus: nisi diligēter sensus consideret̃. Vult oñdere Mariū in impio mitē fuisse, & laboris patientissimū. Et tñ reipub. pfuisse: dū mitis est: & patiēs laborū, q̃ si sæuissimus & crudelissimus fuisset: & ipiosus: sicuti solēt eē duces, nā duces solēt ipsi delicate & mollit̃ uiuere: & ipiose cogere milites ad labores & picula. Sed ipse Marius aliter faciebat. Nā Marius semp primus erat: qui labores & picula subibat, atq; ita faciēdo, nō qdē supbe & crudeliter imperādo, milites pudore cogebat: ut facerent qd ipse faciebat. Et dū hoc facit, ita rēpublicā utiliter administrat q̃ si sæuissimus in impio fuisset. Sed forte diceret aliquis, an fortasse qui crudeles & sæuissimi sunt in impio: utiles sunt reipublicæ. Salustius hoc iō dicit: qa ferme hoc euenire solet: ut duces nisi seueri sint & impiosi: cōtēnant̃ a militibus. Qñ aūt dux cōtēnitur: res benigne geri nō pōt. Sed hoc euenit in ducibus: qui sine ope nihil ualēt. Nā dux: qui neq; imperio: neq; opere aliquid ualet: iure contēnitur. Sed Marius: q̄uis mitis imperio esset: tñ non cōtemnebatur: quia ope multū ualebat, & oēs ad emulationē exēplo ꝓuocabat: ut tm̃ reipu. pdesset bene agēdo q̃ seuere & duriter imperando. ¶ Nisi tm̃. i. nisi solū: ac si diceret. Nescio utrū Mari⁹ illud fecerit p ambitionē: nisi q hoc solū scio, uidelicet gesta sunt. s. ea q̄ gessit Marius. ¶ Bñ & decore. i. utiliter & decēter reipub. ¶ Pariter ac sæuissimo impio. i. tm̃ utiliter, q̃ si sæuissimo impio Marius ea gessisset. ¶ Igit̃, q̃rto deniq;. Salusti. paulisper digressus erat a ꝓposito: dū diligētiā Marii & mores eius describit, q̄bus utebat̃ in bello. Nūc redit ad ꝓpositū. Nam dicere incœperat: q̄ō Marius uinctus hostibus in hyberna pficiscebat̃. Tendebat aūt ad urbem Cyrtham, Igitur cū nō longe ab urbe Cyrtha Marius abesset. Speculatores hostiū cito se ostendunt. Ex qua re Marius intellexit hostes adesse. Nam speculatores semp ante exercitum mittunt̃ ad explorandā regionē & insidias. ¶ Speculatores. s. hostiū. ¶ Quare, quia speculatores missi erant, ex hoc cognitum est hostes adesse: quia semp speculatores p̄cedunt exercitū. ¶ Sed quia diuersi redeuntes. Marius ipse quoq; præmiserat speculatores, qui regionē explorarent. Qui quū ex diuersis partibus redirēt: tñ oēs rem eandē nunciabāt, uidelicet hostes adesse. Ex quo marius dubius & incertus: q̄ō instrueret aciē: nullū ordinem cōmutauit: sed exercitū quadriptitū reliquit: & ita hostes expectauit. ¶ Diuersi: declarat q̄ō diuersi redibāt: uidelicet alius ab alia parte. ¶ Redeūtes, qui missi fuerant ad speculandū. ¶ Atq; oēs idē significabant. s. hostes adesse: sed forte mirū uidet̃ q̄ō ex diuersis partibus redeūtes oēs idē nunciabāt, hoc ideo eueniebat: quia iugurtha copias suas in quatuor ptes diuiserat: ut a quatuor partibus Romanos inuaderet, qd etiā fecit, sed ab omni parte Mari⁹ ꝓuidet. ¶ Oppitur. i. expectat. ¶ Ita iugurthæ spes frustrata. i. elusa & decepta: qa nō potuit assequi id qd sperabat. Nā iugurtha copias suas in q̃tuor ptes diuiserat, sperās aliquos inuasuros eē Romanos a tergo, sed iugurtha deceptus est in sua spe: qa Marius exercitū q̃dratū & q̃dripartitū hēbat atq; ꝓuiderat ab oi pte: ne hostes inuadere possent. ¶ Ita uidelicet qa Marius nō mutauit ordinē, sed q̃dratū dimisit exercitū, ne ab ulla pte impetus fieri posset. ¶ Aliquos a tergo hostib⁹ uēturos. i. aliquos a tergo inuasuros esse Romanos.

ASCE. ¶ ET sane: hoc est certe aut reuera: Marius coercebat illo. s. tempore: & aliis temporibus iugurthini belli: hoc est durante bello iugurthino. magis pudore, idest uerecundia: q puderet eo alaxius aut remissius agere ubi imperatorem tā intentum uiderent, q̃ malo, hoc est supplicio. aut duro imperio, quod. s. factum marii: multi aiebant. i. interpratabātur supple factum: per ambitionem, hoc est intentionem ad maiores honores obtinendos per eos qui talia uiderēt. ¶ Alii supple aiebant: hoc est dicebant factum: q Marius habuisset uoluptati. i. ad uoluptatē, duritiā: hoc est rigorem belli: cōsuetam. i. cui assuetus fuerat a pueritia, & alia. s. onera quæ cæteri. s. assueti delitiis uocant miserias: nisi. i. hoc solo dempto: q qualitercūq; interpratati illi essent: tamen, hoc est nihilominus omnia gesta sunt a Mario, bene. i. utiliter atq; decore, hoc est honeste, Reipub. i. ad utilitatem Reipu. pariter. i. consimiliter, ac. i. acsi gesta essent imperio sæuissimo: hoc est grauissimo & maxime arduo. ¶ Igitur: quia omnia explorata habuit: speculatores: hoc est exploratores iugurthæ, citi: hoc est properantes ostēdunt sese, deniq;. i. tandē: quarto die haud. i. nō procul ab oppido cyrtha. s. noie. ¶ Quare. i. propter quos, hostis. i. exercitus hostilis intelligitur adesse. i. præsens esse. ¶ Sed quia diuersi. s. exploratores missi a Mario erant sup. redeuntes, alius ab alia parte. i. diuersi a diuersis partibus: & oēs significabāt simul idem. i. uisos speculatores iugurthæ, cōsul. s. Marius incertus quonā modo instrueret aciē: nā aliter instruit̃ dū periculū a dextera q̃ dū a sinistra timetur, opperit̃. i. expectat ibidē. s. insultū hostiū: nullo ordine cōmutato: ꝓpter nūciata ab exploratoribus, existēs paratus aduersum oia a quacūq; parte uenirent. ¶ Ita. i. & sic spes frustrata sup. est iugurthā: alii legunt passiue: spes iugurthæ frustrata. i. adnihilata est, qui. s. iugurtha distribuerat copias. s. suas in quatuor ptes, ratus. i. arbitratus, aliquos

abtergo ex omnibus. s. suis uenturos hostibus. i. in hostes, æque. i. pariformiter ab tergo: ualla diceret abs tergo.

INTERIM

Interim Sylla quem primum hoſtes attigerant, cohortatus ſuos turmati, & quã maxĩe cõfertis eqs ipſe aliiq; mauros inuadſit, cæteri i uno loco manẽtes ab iaculis eminus emiſſis corpora tegere, & ſi q in manus uenerãt, obtrũcare. Dũ eo mõ eqtes p̃liant: Bocchus cum peditibus, quos Volux filius eius adduxerat, neq; in priore pugna in ipſo itinere morati affuerãt, poſtremã aciẽ Romanoꝝ inuadit, tũ Marius apud primos agebat, quod ibi Iugurtha cũ plurimis erat. Deinde Numida, cognito Bocchi aduentu: clam ſe cum paucis ad pedites conuertit, ibi latine (Nam apud Numantiam loqui didicerat) exclamat noſtros fruſtra pugnare, ante paulo Marium ſua manu interfectum, ſimul gladium ſanguine oblitum oſtendere: quem in pugna ſatis impigre occiſo pedite noſtro cruentauerat. Quod ubi milites accepere magis atrocitate rei, quam fide nuncii terrent, ſimulq; barbari aios extollere, & in pculſos acrius itẽ deſ. iãq; paululũ a fuga aberãt, quũ Sylla, pfligatis his quos aduerſũ ierat, rediẽs Mauris ab latere incurrit. Bocch⁹ ſtati

¶ INTERIM Sylla icipit pugnare Sylla cũ eqtatu dexterã p̃tẽ curabat. ¶ Turmatim.i.p turmas. ¶ Cõfertis.dẽſis. IOAN.
¶ Emiſſis.ſ.ab hoſtibus. ¶ In priore pugna: quã pauloante deſcripſit. ¶ Poſtremã Romanoꝝ aciẽ inuadunt. Ecce qũo CHRI.
ex diuerſis ptibus hoſtes inuadũt Romanos primã & ultimã aciẽ Romanoꝝ tribuni curabãt. ¶ Agebat.i.erat. ¶ Ibi latine: nã apud Numãtiã loq didicerat (exclamat) noſtros fruſtra pugnare. Quidã Numida, ut Romanis terrorẽ adderet: & ſuis audaciã p̃beret: cõuerſus ad pedites exclamauit. Romanos fruſtra pugnare: qa ducẽ amiſiſſent, quẽ ipſe manu ſua interfecerat. Et hæc dicens gladiũ ſanguine manantẽ oſtẽdit. Ordo eſt. ¶ Numida ibi pro tẽc exclamat latine nr̃os pugnare fruſtra: nã pro qa didicerat loqui.ſ.latine apud Numãtiã: & p parẽtheſim hæc dicta ſunt: qa potuiſſet aliquis dicere: ſi erat Numida: quomodo latine loquebatur, Dicit illum didiciſſe lo- Parenthesis
qui latine apud Numantiam in exercitu Romano. quando Micipſa rex Numidiæ auxilia peditum & equitum miſit ad bellum Numantinum. quibus iugurtham præfecit. Apud Numantiam ciuitatem Hiſpaniæ i quam Scipio Aemilianus deleuit. ¶ Sanguine oblitum.i.fedatũ. ¶ Quam fide nuncii: quia non ſatis credebant Numidæ, & licet non ſatis crederentur, tamen propter atrocitatem rei a pugna terrebantur. ¶ Perculſos: territos. ¶ Iam paululum a fuga aberãt: ita territi erant Romani, ut ferme fugerẽt: niſi Sylla ſuperueniens cũ equitibus Mauros inuaſiſſet: & eos in fugam uertiſſet. ¶ Iam paululũ aberant.i. nõ procul erãt a fuga: qa ferme in eo erãt, ut fugerent. ¶ Bocchus: q præerat Marius erat.
¶ INTERIM.i.inter ea dũ marius ſic globatim incedit, ſylla quem exiſtẽtem in dextera: hoſtes attigerant primum, cohortatus.i.poſtq̃ cohortatus fuerat ſuos, ipſe & alii.ſ.coniuncti inuadunt mauros.ſ.populos bocchi: turmatim.i.per turmas.i.nõ ſingulatim ſed cõiunctim, unde addit & equis confertis.i.ſtipatis q̃ maxime. ¶ Cæteri: ſcilicet Romani manentes in uno loco tegere, ideſt protegebant corpora: ſcilicet ſua ab iaculis emiſſis eminus quaſi e manu: ideſt de longe: & ſi qui: ideſt aliq obuenerant in manus: ita ut poſſent eos compræhendere: obtruncare ideſt obtruncabant ſupple eos. ¶ Dum equites quibus præfuerat ſylla præliantur eo modo quo dictum eſt eos præliari, ideſt prælium exercere. ¶ Bocchus rex maurorum inuadit poſtremam aciem romanorum, cum peditibus quos uolux filius eius ſcilicet bocchi adduxerat: neq; ideſt & qui exiſtentes non morati in itinere in priore pugna. ideſt prius incœpta, affuerãt. ¶ Marius agebat tum ſcilicet cum bocchus in poſtrema acie exiſtentes inuaderet. apud primos, ideſt exiſtentes in prima acie: q, ideſt eo q iugurtha erat ibi cum plurimis: ideſt frequentiſſimis. ¶ Deinde Numida ſcilicet quidam (uidetur autem de iugurtha loqui: de quo ſi loquitur ſenſus eſt) cognito aduentu. ideſt poſtquam cognouit aduentum bocchi qui a tergo aduenerat: conuertit ſcilicet ſe. ¶ Clam cum paucis ad pedites ſcilicet Romanos: & exclamat ibi. ideſt apud pedites latine: ideſt uerbis latinis. ¶ Nam cum eſſet miſſus a micipſa in Hiſpaniam ad auxilium Romanorum & militaſſet ſub ſcipione: didicerat loqui ſcilicet latine. apud Numantiam, exclamat inquam: noſtros. ideſt Romanos pugnare fruſtra, & ſupple aut quia marium interfectum ſupple eſſe paulo ante. ſua, ideſt propria ipſius clamantis manu: ſimul. ideſt pariter ac eodem tempore, oſtendere, ideſt oſtendebat gladium oblitum. ideſt inquinatum (penultima breui ab oblinor non ab obliuiſcor) ſanguine, ideſt cruore recens fuſo: quem ſcilicet gladium ipſe Numida (quiſquis eſt, ſed uidetur iugurtha: quem non dedecebat principem exercitus hoſtilis occidiſſe, & qui latine loqui poterat nam apud numantiam diu inter latinos uerſatus fuerat) cruentauerat, ideſt cruentum effecerat: pedite noſtro, ideſt Romano occiſo ſatis impigre: ideſt ſtrennue, in quo facto callide hoſtem laudat. ¶ Quod ubi milites accepere. Proſequitur reliqua ad pugnam incœptam pertinentia: præmonens quanti momenti ſit interdum uox una. Nam ad unius Numidæ etiam mendacem uocem ſic animi Romanorum labefacti ſunt, ut parum abfuerit quin qui uictores erant uincerentur. Prodeſt itaq; plurimum rebus bellicis intentos hiſtorias legere, e quibus uerſutiarum & ſtratagematum multorum peritiores euadant, quæ uſui poſtmodum ſint unde ſi ſimile factum Romani memoria tenuiſſent non tam facilem fidem hoſti præſertim habuiſſent: ad quam rem alludit maro æneí.ii. Quæ tanta inſania ciues? Creditis auectos hoſtes aut ulla putatis Dona carere dolis danaum ſic notus ulyſſes? Et ideo bene dictum eſt: omni ſpiritui ne credas. Sed ordo eſt. ¶ Quod ſcilicet dictum numidæ qui cruentato gladio oſtenſo fidem fecerat ſe Marium interfeciſſe ubi: ideſt poſtquam milites, ſcilicet Romani præſertim pedites: accepere: ideſt intellexerunt: quia latine locutus erat, ex quo ſolum poterant dolum ſuſpicari. ad quid enim numida loqueretur ad numidas & getulos latine, ſed in tali perplexitate etiam ſui immemores eſſe poterant. terrentur magis atrocitate rei, q uidelicet imperator talis obtruncatus eſſet: q̃ fide nuncii ideſt nunciantis, ſcilicet numidæ: ſimulq; ideſt & ſimul: barbari.ſ.getuli & numidæ, efferi & inculti atq; craſſilingues: extollere.i.extollebant animos, & intendere ideſt intendebant impetum: acrius in romanos perculſos: ideſt attonitos ex atrocitate nuncii, & ſupple milites Romani aberant iam paululum a fuga ideſt paululum aberant quin fugerent. ¶ Cum ſylla rediens, ſcilicet in eam partem pugnæ: & hoc his aduerſum quos (Eſt autem anaſtrophe. ideſt præpoſitionis poſtpoſitio quos aduerſum) ierat: ſcilicet pugnatum, profligatis ideſt porro per afflictionem fugatis & depreſſis. incurrit mauris, ideſt in mauros, ab latere. ¶ Bocchus qui erat illic apud ſuos. ¶ Auertitur ſtatim: ſcilicet ab hoſte, hoc eſt impetu ſyllæ.

IOAN. CHRI. ¶ AVERTITVR.i.in fugam uertit. ⁋ Tum spectaculū. Atrocitatem pugnæ describit. ⁋ Sequi,hoc spectaculum uisum est,uidelicet Romanos sequi.i.insequi. ⁋ Hostes fugiētes. ⁋ Fugere.s.barbaros uictos. ⁋ Equi:uiri i afflicti.s.sūt. ⁋ Niti modo.i.tantummodo conabātur.s.fugere,sed statim cadebant:quia uulnerati erant. ⁋ Postremo omnia,qua ui sus erat:constrata tælis.i.omnia loca quæ uideri poterant:tælis cooperta erant:& cadaueribus,& armis. ⁋ Postea loci, postq̄ pugnam descripsit:in qua uicti sunt barbari:dicit Marium Cyrtham peruenisse:quo intenderat. ⁋ Postea loci.i. postea.Nam loci syllabica adiectio est,sicuti minime gentium. ⁋ Initio profectus intenderat.i.ad quam urbem a principio discedens ire disposuerat. ⁋ Eodē post quintum diem:quem iterum barbari male pugnauerant legati a Boccho ueniunt. ⁋ Quē iterū barbari male pugnauerant.i.die quinto postq̄ barbari secundo male pugnauerant. Nam hæc fuit secunda pugna,in qua Bocchus cum iugurtha secundo uictus est a Ro. ⁋ Itēq.i.secundo Bocchus his uictus decreuit facere pacem cum Ro.& ob eam rem:post secundam pugnam:in qua uictus fuerat,legatos ad Marium misit,qui ab eo peterent:ut duos ad se fidissimos remitteret,Marius syllam quæstorem,& Aulum legatum statim ad regem misit. ⁋ Velle.i.dicebat. ⁋ Differere:loq: tractare. ⁋ Acciti uocati a rege. ⁋ Quamquam acciti ibāt,tñ placuit añ regē uerba facere:hoc iō dicit:qa magis cōuenire,uidebaẗ ut regē audirēt q̄ apud regē loquerenẗ:qui eos acciuerat.

auertitur. At iugurtha dū sustētare suos,& prope iam adeptam uictoriam retinere cupit,circūuētus ab equitibus dextra,sinistraq; omnibus occisis,solus iter tæla hostiū uitabūdus erupit. Atq; interim Marius fugatis equitibus occurrit auxilio suis:quos pelli iam acceperat. Deniq; hostes iā undiq; fusi sunt:tum spectaculū horribile in campis patentibus sequi,fugere, occidi,capi,equi,atq; uiri afflicti ac multi uulneribus acceptis,neq; fugere posse, neq; quietem pati, niti modo ac statim cōcidere. Postremo uero omnia,qua uisus erat,constrata tælis:armis:cadaueribus,& interea humus infecta sanguine. Postea loci consul haud dubie iam uictor peruenit in oppidum Cyrtham,quo in initio profectus intēderat,eo post quintum diem,quē iterum barbari male pugnauerant legati a Boccho ueniunt,qui regis uerbis ab ipso Mario petiuere,duos q̄ fidissimos ad eū mittere,uelle de suo,& de populi Ro.cōmodo cum his differere. Ille statim. L. Syllā,& A. Manliū ire iubet. Qui quāq̄ acciti ibāt, tamē placuit uerba apud regem facere,quo ingenium aut aduersum flecterent,aut cupidum pacis uehementius accēderēt.

ASCE. ¶ AT iugurtha dū cupit sustētare suos.i.confirmare ne fugerēt,& retinere uictoriā iā,ppe.i.q̄si adeptā.i.partā(ubi,adeptā passiue ponit. Et hoc loco uẽ q̄d supra dixi iugurtha fuisse numida ille q se Mariū iterfecisse dixerat:quia inter pedites erat)ipse circūuētus ab eqtibus.s.syllanis dextra & sinistra.i.ab utraq; pte oībus.s.suis.occisis erupit.i.ui euasit solus iter tæla hostiū,uitabūdus.i.assidue uitās.s.isesta tæla:ita ut illęsus māserit. ⁋ At q; Marius fugatis eqtibus.s.numidis a qbus dux ab fuerat;iterim.i.iterea dū supiora a sylla gerebāt occurrit suis.s.militibus:quos accepat iā pelli,pp nūciū ut uisū ē. ⁋ Deniq.i.tādē hostes sūt fusi.i.pstrati undiq.i.ab oī pte ⁋ Tū.i.tūc sup.fuit aut factū ē,spectaculū horribile.s.mēoratu aut uisu(qa horrorē icutit:horror āt ē ubi ex frigore & ti

Horror more mēbra cōcutiūẗ & q̄si pili isurgūt ac rigescūt. Nimis aūt graphice faciē belli describit,ita ut plāe depingi uideaẗ,&

Pictura belli sub oculos legētiū referri)i sup.cāpis patētibus.i.plāis & aptis. ⁋ Spectaculū aūt ē:seq.s.uictores q erāt ro.fugere uictos occidi.s.quosdā:capi.s.alios,aut potius qa reliq̄ uerba p ipfecta exponēda sūt exponamus & hæc sic. ⁋ Seq.i.seqbāẗ.s.ro.fugere.i.fugiebāt mauri & nūidæ,occidi.i.occidebāẗ qdā eoꝝ,capi.i.capiebāẗ alii,eq atq; uiri afflicti sup.erāt:ac multi.s.nūidaꝝ & getuloꝝ:uulneribus acceptis.i.postq̄ accepant uulnera:neq; posse.p poterāt fugere:neq; pati qetē:qa hostes instabāt eos opprimētes niti.i.nitebāẗ mō.i.solūmō,hoc ē tm̄mō conabāẗ fugere aut stare donec poterāt ac cōcidere.i.cōcidebāt.i.fiẗ cadebāt mox.i.paulopost. ⁋ Postrēo.i.ad postremū tpā,oia q̄ uisus erat.i.p eā regionē q̄ uisus.i.pspectus uidentiū.s.ad ulteriora directus,cōstrata.sup.erāt tælis dicimus aūt reciproce:sterno tæla sup terrā:& sterno tælis.tæla aūt accipiūẗ p armis iuasiuis q̄ lōge lędere pñt ut sūt sagittæ & iacula,& armis sup.aliis qbus se defēdebāt aut cominus iuadebāt & cadaueribus.s.cadētiū & humus sup.erat isecta sāguie,iterea.s.dū hæc fierēt. ⁋ Postea lo.cōsul &c. Recitat ut Marius uictor Cyrthā puenit:utq; illuc ad eū bocchus legatos miserit oraturos,ut se aliquot mitteret qbuscū de pacis cōditionibus disceptare posset,utq; ad illū sylla q̄stor & Māli⁹ legatus duo belli,pceres missi sint,& q̄ orōnē sylla ad Bocchū habuerit.

Postea loci Ordo āt ē. ⁋ Postea lo.i.post id tpis.Locus.n.& tpš sæpe cōfūdūẗ ut nō ē nūc dicēdi locus.i.tpš:& hic aduerbia loci p aduerbiis tpis ponūẗ:ut hucusq; hactenus.i.ad hūc usq; locū ut ad hoc usq; tpš &c. Sāe pticulæ aduerbiis loci aut tpis additæ ui-

Aduerbia loci dēẗ plus ad ornatū q̄ ad substātiā orōnis facere.ut nusq̄ gētiū nō plus ē q̄ nusq̄,imo minus qa nō ubiq; gētes sūt, & postea loci nō plus q̄ post,& si duæ sint pticulæ postea diceret aut loca aut locoꝝ,nisi tñ sit postea.s.gesta,loci.i.i eo loco de quo

Proficisci iā meminit.sed minus q̄drat. ⁋ Cōsul.s.Marius uictor haud dubie:cū prius icertū eēt an uictus fuerit nā reges,p uictoribus agebāt,puenit i oppidū cyrthā.s.noie,quo.i.i qd:ipse pfectus.i.cū discederat itēderet sup.puenire i initio.s.pfectiōis suę. Proficisci.n.ē discedere a loco q̄si porro seu,pcul facessere.i.factū & curatū ire:posset forte dici:i initio pfectus.i.pfectiōis ut sit

Salustiana locutio gtiuus q̄rtæ iflexiōis. ⁋ Legati.i.oratores missi a Boccho rege mauritāiæ ueniūt eo.i.in id oppidū.post.v.diē.i.v.die postea:quē.s.diē barbari.s.nūidæ & getuli ac mauri pugnauerāt male.i.i malū & excidiū suū(. Notāndū apud hūc authorē

Ab Mario post & añ sæpe actō cui deseruiūt pponi cū apud alios ablatiuos duratiōis seu mēsuræ tpis aut excessus i eo regāt,ut qd hic dr post.v.diē &c.alii dicerēt die qnto postq̄:aut sine post.sic die qnto q̄ barbari &c. Sāe qdā hñt nō quē sed q̄,ueꝝ magis salustianū ē quē)q petiueẗ uerbis.i.noīe & authoritate regis.s.bocchi ab Mario,mittere.i.ut mitteret ad eū.s.bocchū

Verbū loq̄læ subaudiri duos q̄ fidissimos.i.māxie fidos,& dixerūt sup.id.n.frequēs subaudiẗ)eū sup.bocchū uelle differeẗ.i.disceptare & tractaẗ cū his.s.quos mitteret de cōmodo suo.s.boc.iubētis & de cōmō po.ro.ubi cōiūctio & copulet diuersos casus qa dictio cōmodo diuersos exigit nō.n.liceret dicere de cōmodo sui & po.ro.nisi sit sui populi. ⁋ Ille.s.Ma.iubet statim Luciū syl-

Et inter diuersos casus lā & Aulū Māliū ire.s.ad regē:q q̄q̄ ibant acciti.i.uocati ab eo & ita audituri qd ipse uellet:tñ placuit sup.eis facere uerbū apud regē.i.hṙe orōnem tanq̄ uenissent ut oratores:quo.s.uerbo,aut iō ut flecterēt ingeniū.s.regis.aduersum.i.cōtrariū paci licet subdole dissimularet:aut accēderēt uehemētius cupidū.i.si ingeniū eēt cupidū aut rex cupidus pacis.

¶ IT Aq;

¶ CIT. Atq; Sylla. dicit Syllã cotã rege locutũ: q̃a eloquẽtia pstabat: licet Mãli⁹ ætate supior eẽt. ¶ Cõmaculares. i. scelere iquinares. ¶ Necessitudinẽ. i. necessitatẽ. Nã si te cõiungis cũ Iugurtha: nobis necesse ẽ, ut & te & ipm Iugurthã psequamur. ¶ Si pacẽ feceris, tu nobis tolles hãc necessitatẽ. ¶ Ad h. i. pterea. Ac si diceret. Tu qdẽ o, rex recte facis, q amicitiam ppli Ro. q̃ris. Sed & pplus Ro. usq; a pricipio qñ erat paup, sp melius eẽ putauit acq̃rere amicos q̃ seruos. Amici sunt: q spõte se cũ pplo Ro. coiũgũt: & eius societatẽ hr̃e conãt, serui sunt, q resistẽtes bello subiugãt: & subacti obediũt impio po. Ro. ¶ Tibi uero. Suadet aliqd eẽ faciundũ: aut ab hõesto: aut ab utili, argumẽtatus ẽ, ab hõesto. Nũc arguit ab utili. JOAN. CHRI.

Itaq; Sylla cuius facũdiæ nõ ætati a Mãlio cõcessũ est, uerba pauca huiuscemodi locut⁹ ẽ. Rex Bocche, magna nobis lætitia ẽ, quũ te talẽ uiꝝ dii monuere, ut aliqñ pacẽ quã bellũ malles. Neu te optimũ cũ pessimo oium Iugurtha miscẽdo cõmaculares: simul nobis demeres tã acerbã necessitudinẽ pariter, & te errãtẽ: & illũ sceleratissimũ persequi. Ad hoc populo Ro. iã a pricipio inopi, melius uisũ amicos, quã seruos q̃rere, tutiusq; rati uolẽtib⁹ quã coactis iperitare. Tibi uero nulla opportũior amicitia nr̃a: primũ qd pcul absum⁹, i quo offẽsæ minimũ ẽ, & gr̃a par, ac si ppe adessem⁹. Deide uero q parentes abũde hẽmus, aicoꝝ neq; nobis, neq; cuiq̃ hoium satis fuit: atq; hoc utinã tibi a pricipio placuisset, pfecto ex po. Ro. ad hoc tp̃s m̃lto plura bõa accepisses, q̃ mala ppessus eẽs. Sed qm̃ hũanaꝝ reꝝ fortũa plæraq; regit cui. s. placuit ui: & gr̃am nr̃am te expiri, nũc qm̃ p illã licet, festina atq; uti cœpisti pge. Multa opportũa hẽs, quo facilius errata

Dicit. n. Nihil utilius Boccho cõtigere posse amicitia pop. Ro. Primũ. q pcul absumus. ¶ In quo offẽsæ ẽ minimũ. i. mima offensa iter te: & ro. po. itercessit, o bocche amicitia po. Ro. nihil tibi põt nocere, q̃a pcul absumus. ¶ Ac si. i. sicuti: si ppe adessemus. ¶ Deinde q parẽtes abũde habem⁹: recte facis: o bocche: q̃a amicitiã po. Ro. q̃ris. Melius ẽ. n. acq̃rere amicos q̃ seruos sicuti ẽ sp po. Ro. fecit. q̃a multos seruos & ipio nr̃o obedientes: ac subditos habem⁹: sed amicoꝝ neq; nobis: neq; cuiq; unq̃ satis fuit. Et iõ melius est acq̃rere amicos. quoꝝ inopiã patimur: q̃ seruos: quoꝝ abũdãtiã hẽmus. ¶ Parẽtes. i. obediẽtes, & subditos: sicuti sũt q bello subiugant: parent. n. ipio uictoris & subigẽtis eos. ¶ Sed qm. O bocche festina: & sicuti cœpisti q̃rere amicitiã nr̃am q̃nqdẽ fortuna q̃ ex magna pte res hũanas regit, uoluit, ut tu expireris nos & hostes & aicos: ordo est. O Bocche: nũc festina atq; pge uti cœpisti, qm̃ licet p illã, qm̃ fortũa regit plæraq; reꝝ hũanaꝝ: cui. i. cõplacuit. te expiri ui & gr̃am nostrã. ¶ Plæraq; reꝝ hũanaꝝ. i. magna pte reꝝ hũanaꝝ fortũa regit. ¶ Vi q̃a tu es exptus bello, q̃tũ possit po. Ro. ¶ Et gr̃am. i. amicitiã fortũa uoluit: ut tu expiteris Ro. & hostes & aicos. ¶ Ante hac: tu es exptus Ro. hostes: nũc expire Ro. aicos: & q̃a ita fortũa uult tu pseuera: sicuti cœpisti, ut Romãos aicos hẽas. ¶ Multa opportuna hẽs: quo facilius errata officiis superes: magnã opportunitatẽ hẽs: p quã delictũ tuũ officiis uincas. Nã deliq̃sti & errasti i hoc: q̃a cõtra po. Romanũ bellũ simul cũ Iugurtha suscepisti. Sed hoc peccatũ uincere potes bñficio, uidelicet, si te cõiunxeris, cum po. Ro. & cum eo societatem: & amicitiam inieris.

¶ CIT. Atq; sylla cuius facũdiæ nõ ætati, q̃a facundior: sed, nõ grãdior erat: cõcessum est a manlio locutus est pauca uerba huiuscemodi: q̃lia subsequunt. ¶ Rex bocche Hæc ofo est in genere deliberatiuo q̃a suadet & dissuadet dicẽs. ¶ O rex bocche decẽter nomẽ dignitatis pponit: nã si quẽ excellẽtis dignitatis pprio noie cõpellaueris illi cõtumeliosus uidearis: sin uilissimæ abiectionis ut, lenonẽ aut tortorẽ honorificus: magna lætitia est nobis, quo uerbo captat beniuolentiã, cũ. i. qñ aut qm̃ dii monuere te talẽ uirũ: ut malles aliqñ. i. tãdẽ sic. n. fere ponit: & a philelpho ponẽdũ in sedo eplarũ uolumine pcipit q̃q etiã aliter repit) neu. i. neue cõmaculares te miscẽdo te optimũ. s. regẽ aut uiꝝ cũ Iugurtha pessimo oim. s. q uiuãt. Quo dicto callide ex pcepto rhetorico id regi dat qd ab eo primũ desiderat: uidelicet ut pacẽ q̃ bellũ malit, & ut bonus aut q̃ optimus haberi uelit simulq; aduersariũ deprimit, uñ regẽ attẽtũ etiã facit cũ admoneat quãti periculi sit cũ pessimo hoie cõmisceri: quia id sine cõtaminatione fieri nequit & ideo dicit maculares: unde a nostris dictũ est pada giũ. Qui tetigerit picẽ inquinabit ab ea: & q cõmunicauerit supbo induet supbiã. & in psamo cũ sctõ sanctus eris. ¶ Simul. i. pariter o rex bocche: tu demeres. i. auferres nobis acerbã. i. difficilẽ & durã necessitudinẽ. i. cõpulsionẽ uiolẽtã: pseq p psequẽdi, pariter & te errãtẽ. i. deceptũ in opiniõe, & illũ. s. Iugurthã sceleratissimũ: q tot scelera cõmisit i filios regis ut uisũ est & i patriã suã. Et ita captat beniuolẽtiã a psona romanoꝝ cũ dicat eos inuitos psequi bocchũ. & a psona bocchi cũ dicat ipm nõ pugnatuꝝ cũ Iugurtha nisi errantẽ. i. nisi deceptũ ab eo. & aliud q̃ sit de romanis existimãtẽ. ¶ Ad hoc. i. isup dicebat uisũ sup. eẽ po. ro. iã. i. stati a pricipio. s. originis suæ, iopi. i. cũ adhuc eẽt iops: meli⁹ sup. eẽ. i. poti⁹. q̃rere. i. acq̃rere & nãcisci aicos q ex aio bñ uelint, q̃ seruos q cogant, & metu coerceant, & sup. q rati sup. sint: aut legat. ratos. i. dicebat eos ratos tuti⁹ sup. eẽ ipitare uolẽtib⁹ q̃ coactis. q̃a nullũ uiolẽtũ diuturnũ. ¶ Vero p sedo rex, nulla amicitia ẽ sup. aut sit opportunior. i. cõueniẽtior tibi q̃ nr̃a. i. romana, ubi priuatus ad regẽ dicit tibi. cũ galli putẽt honoris eẽ si uobis dicãt. ¶ Primũ. i. pr̃ia de cã: q nos. s. romãi absum⁹ pcul. s. a mauritania. in quo. s. q pcul absum⁹ ẽ minimũ. i. mima ptãs. offensæ. i. læsionis actiuæ, hoc ẽ lædẽdi. nõ. n. onere aut exactiõe eos pmere possint, & gr̃a. i. benificẽtia aut beniuolẽtia ẽ sup. par. i. æque magna ac si adessem⁹ ppe: q̃a cũ loge sint nihil petãt & faciliter ptẽ regni numidiæ ei tribuãt. ¶ Deide sup. opportũissima fuerit tibi amicitia nr̃a: q hẽmus abũde. i. satis multos, parẽtes. i. obediẽtes nobis. q. d. coactos, ut carthaginẽses macedões & alios. ¶ Sed sup. satis aicoꝝ neq; fuit nobis neq; cuiq̃ hoium. ¶ Atq; uti. hoc. s. inire pacẽ cũ romãis placuisset tibi ab initio. pfecto. i. reuera tu accepisses ex po. ro. ad hoc tp̃s. i. hactẽus, plura bõa q̃ ppessus esses mala. ¶ Sed qm̃ fortũa. i. iopinat⁹ casus &, euẽt⁹ regit plæraq;. i. pluria reꝝ hũanaꝝ, uñ i catilinario Sed pfecto fortũa i oĩ re dominat. Cui. s. fortũæ, placuit te expiri. i. ut tu expireris. q. d. q̃ coegit te expiri uim. i. uiolẽtiã & cõpulsionẽ nostrã: q̃a sæpe uictus fuerat: & ita nimis argute terret: sicut ab utili prius allexit: & gr̃am. i. beniuolẽtiã & bñficẽtiã nr̃am. hoc ẽ sensi⁹ ppliq; Ro. ¶ Nũc qm̃ licet p illã. i. q̃a illa uidelicet fortũa. q. d. citra meritũ tuũ hãc cõditionẽ tibi obtulit ut possis gr̃am ppli ro. expiri: festina atq; pge. i. pcede: & pfice icœptũ: uti. i. quẽadmodũ icœpisti. q. d. arripe occasionẽ, q̃a frõte capillata post hac occasio calua ẽ. Et iõ lucanus. Tolle moras nocuit sp differre paratis. ¶ Tu o bocche habes multa atq; opportuna. i. accõmoda. s. ad recõciliationẽ, seu ad gr̃am populi romani ineundã: quo. i. ideo ut aut quo. i. qua re seu p quã tempõitur autem absolute: nam si relatiuũ esset diceretur quibus tu superes. i. superare possis: facilius errata scilicet tua. ASCE. Tibi

IOAN. CHRI. ❡OFFICIIS.i.bñficiis. ¶ Nunq̃ populũ Ro. bñficiis uictũ, qa semp plus reddit q̃ accepit. Nã q bello ualeat tute scis. Dixi q populus Ro. nũq̃ uictus est bñficiis: qa nõ ẽ necesse: ut dicã: q ecõtrario iniuriis ẽt uinci nõ põt. Nã tu hoc scis: nã tu es exptus: q iniurias bello ulciscit̃, Et iõ nõ est necesse, ut dicã: qa tu scis: & exptus es. q̃tũ bello ualeat ad iniurias uindicãdas: uelis ergo potius experiri, ut amicus gr̃am ppli Ro. quã ut hostis uim eius. ¶ Tute. i. tu ipse: ¶ Ad ea Bocchus: dicit qd rñderit Bocchus. ¶ Pro delicto suo, excusando delictũ suũ. ¶ Arma cœpisse. i. bellũ cõtra populũ Ro. suscepisse. Suscepi bellũ cõtra populũ Ro, nõ ut ei iniuriã iferrẽ, sed ut regnũ meũ defenderẽ. Nã pati nõ potui Mariũ uastare eã ptẽ Numidiæ: q̃ iure belli mea erat: iure belli factam suã. Supra dixit Iugurthã tertiã ptẽ regni Numidiç. Boccho pmisisse: si una secũ bellũ suscipet cõtra Ro. Et iõ dicit ptẽ Numidiæ iure belli factã suã. ¶ Præterea. s. dicebat: se eẽ repulsũ ab aicitia missis antea Romã legatis: Ego antea missi Ro. legatos: q peterẽt aicitiã po. Ro. sed ab amicitia repulsus sũ. Sed omitto uetera. Nũc rursus legatos Romã mittã, si Marius uult. ¶ Cæteꝝ. s. dicebat se omittere uetera. ¶ Actũ, si p Mariũ liceret .i. si Marius uellet. Deide copia facta. s. a Mario: Mari⁹ pmisit Bocchus legatos Ro. mitteret: sed Bocch⁹ mutauit sniam psuasus ab amicis: quos Iugurtha donis corrupat postq̃ intellexit Syllã & Mãliũ legatos eẽ missos ad Boc. ut eũ alienaret a Iugurtha & po. R. cõciliarẽt. ¶ Aius bar. i. aius Bocchi mutat⁹ ẽ. ¶ Metuẽs id qd parabaẽ, uidelicet metuẽs: ne Bocch⁹ disiũgeret̃ a se: & cõiũgeretur Romãis. Mari⁹ iterea, dicit qd fecerit ipse Mari⁹, postq̃ exercitũ i hybernis collocauit: nõ quieuit. Sed acceptis expeditis cohortib⁹ ex pte eqtatus i sollitudinẽ quãdã, pfectus ẽ ad obsidẽdũ quãdã turri regiã: i q Iugurtha pfugas hoies ipo suerat, q̃ eã custodirẽt. Sed Mari⁹ hãc turri cape nõ potuit. ¶ Cõposito. i. collocato. ¶ In sola loca. i. i loca deserta. ¶ Perfugas hoies p̃sidiũ iposuerat. Dixi sæpe qd sit p̃sidiũ. Est. n. multitudo militũ ad custodiã alicui⁹ loci posita. ¶ Tũ rursus dicit bocchũ rurs⁹ decreuisse mittere legatos ad Mariũ: deinde Romã, qui de pace tractarent.

Prçsidiũ

officiis supes. Postrẽo hæc i pectus tuũ dimitte, nũq̃ po. ro. bñficiis uictũ eẽ. Nã bello quã ualeat tute scis. Ad ea Bocchus placide & benigne simul pauca p delicto suo uerba facit: se nõ hostili aio, sed ad regnũ tutãdum arma cœpisse. Nã Numidiæ ptẽ: unũ Iugurthã expulerit iure belli suam factã, eã uastari a Mario pati nequisse. Præterea: missis antea Romã legatis repulsũ ab aicitia. Cæteꝝ uetera omittere ac tũ si p Mariũ liceret, legatos ad senatũ missuꝝ. Deide copia facta mittẽdi, aius barbari ab aicis suis flexus, quos Iugurtha cognita legatiõe Syllæ & mãlii metuẽs id, qd parabaẽ, donis corupat. Marius iterea exercitu i hybernis posito, cũ expeditis cohortibus, & pte eqtatus pficiscit̃ i loca sola obsessũ turri regiã, quo Iugurtha pfugas oẽs p̃sidiũ iposuerat. Tũ rursus Bocchus. s. seu reputãdo: q̃ sibi duob⁹ pliis euenerãt, seu monitus ab aliis amicis, quos Iugurtha incorruptos reliqrat: ex oi copia necessariorũ qnq; delegit, quoꝝ & ipsa fides cognita, & ingenia ualidissima erãt. Eos tandem ad Mariũ, ac deinde si placeat Romã legatos ire iubet agẽdaꝝ rerũ, & ẽt quocunq; mõ cõponẽdi belli licẽtiã pmittit. Illi mature ad hyberna Romanoꝝ pficiscũt̃. Deide io itinere a Getulis latrõibus circũuenti, spoliati: ac terrore pauidi

ASCE. ❡OFFICIIS. i. debito munere romanis ipenso. Tacite ãt inuit qd postea petitur⁹ ẽ iugurthã tradat: p quẽ & gr̃am po. ro. & ptẽ numidiæ adipiscat̃. ¶ Postrẽo o bocche demitte hoc i pectus. i. i aium tuũ po. Ro. nũq̃ eẽ uictũ bñficiis: qd̃ i Massinissa claruit. Vñ tacite iuitat p auaritiã sciẽs illũ ob ptẽ regni pmissã multa fecisse: simul rhetorice i fine duo grauissime facit pmittit & minat̃: addẽs tute. i. tu ipse scis qd̃. s. po. ro. ualeat bello. q. d. iõ tñ de bñficẽtia ei⁹ admonui. ¶ Ad ea Boc. Cõpẽdio tãgit rñsionẽ bocchi, cuius sensũ sed nõ uerba tãgit. Nõ. n. uidet̃ latie sciuisse nec sylla getulice. Nã postea i sũmis negociis qb⁹ si fieri posset arbitros ois abesse uelit, p iterptẽ collocuturi sũt. Ordo ẽ. ¶ Bocchus fa. uer. i. rñdet ad ea. s. q̃ a sylla dicebãt̃, placide & benigne, & simi̇. i. ẽt pauca, p delicto suo. i. p purgatõe delicti: aut fm magnitudinẽ delicti, qa ei⁹ purgatio lõge plura exposcebat. & sup. dicit, se cœpisse arma. s. cõtra Ro. qd̃ tñ artificiose tacet: nõ aio hostili. i. inimico, ita ut Ro. male cõsultũ uelit aut nocuisse p inuidiã aut maliuolẽtiã, sed ad tutãdũ regnũ. (Et si dicat sylla nullã ui factã regno ipsius cũ nõ fint flumẽ qd̃ eoꝝ regna dirimebat trãsgressi romãi: dicit se quoq; hr̃e ptẽ numidiæ iure belli pri⁹ aqsitã: nõ ãt itelligo iure belli. i. pmissiõe iugurthæ facta i eo bello: licet. n. dictũ ẽ q iugurtha pmiserat illi tertiã ptẽ numidiæ: si uoti cõpos euaderet sine regni iminutiõe, nõ tñ cõgrueret huic loco ut id bocchus cõfiteat̃, sic. n. significaret se mercede cõductũ ad bellũ alienũ & ita p excusatiõe afferret auaritiã suã, odiosissimũ malũ qd̃ nõ pcedit. Intelligã itaq; anteq̃ iugurtha illi filiã suã daret motã fuisse litẽ de cõfinibus regni: & ptẽa boccho iuasã, illi p dote ab iugurtha cõcessã: pp bellũ qd̃ ab romãis metuebat: Vñ ordo ẽ. ¶ Nã sup. dicit ptẽ numidiæ unũ expulerit iugurthã factã sup. eẽ suã, iure belli. qa i iusto bello capta cedũt captori: & dicit neqsse pati. s. æquo aio, eã. s. ptẽ uastari a Mario. ¶ Præterea dicit se repulsũ antea. i. priusq̃ bellũ attentaret, qd̃ & author prius cõfessus ẽ. ab aicitia. s. romãoꝝ quã petiit, legatis missis romã. ¶ Cæteꝝ. i. sed sup. dicit se omittere uetera. i. ueteres causas dissensiõis: & dicit si liceret p mariũ. i. mario nõ renuẽte, se missuꝝ legatos ad senatũ. ¶ Deide copia facta. Mira breuitate pstrigit rẽ qa dat itelligere q sylla id a mario ipetrauit & Boc. pmiserit: sed deide copia. i. plẽa ptãte mittẽdi legatos fcã. s. p mariũ & syllã: aius barbari. q. d. iõ q barbari: flex⁹ sup. ẽ ab aicis. s. bocchi: nõ ueris sed simulatis. q. d. necessariis, quos. s. aicos bocchi iugurtha corrupat dõis metuẽs id qd̃ pabaẽ. s. bocchi a bello auersionẽ: & hoc legatiõe syllæ & mãlii a mario legatoꝝ cognita. i. rescita: ab ipo iugurtha. q sp uigil & sollicit⁹ erat. ❡Mari⁹ inte. Cõmemorat strẽuitatẽ & acrimõiã ipsi⁹ Marii q sp aliqd moliebaẽ ad uicẽdũ hostẽ: unñ cũ exercitũ p hyberna cõposuisset & ut dñt distribuisset: ipe nõ ẽ dedit⁹ ocio aut libidini, sed assũptis expeditis cohortib⁹ & pte eqtat⁹ pfect⁹ ẽ ad turri regiã expugnãdã in q̃ thesauri ei⁹ pleriq; erãt. Reliqt ãt syllã p p̃tore i hybernis. Ea ãt re a boccho itellecta ipe diffidẽs reb⁹ suis & iugurthinis legatos misit: ut pri⁹ cõstituerat, primũ ad mariũ deide si placeat romã pfecturos. ¶ Ordo ẽ. ¶ Mari⁹ iterea dũ ea fierẽt p legatos & bocchũ: exercitu cõposito. i. postq̃ cõposuerat exercitũ i hybernis. i. i locis i qb⁹ hyemẽ instãtẽ trãsigerẽt: pficiscit̃ i loca sola. i. deserta & i solitudinẽ nũidiæ. cũ cohortib⁹. i. pte peditũ: expeditis. i. leuis armaturæ. q expediti. i. oneꝛ, armoꝝ & sarcinaꝝ liberi ad iter accincti erãt: & cũ pte equitatus: obsessum (supinũ est) turrim regiam. i. regis Iugurthæ.

¶ SINE decore.i.sine ornatu. ¶ Quē cōsul Marius:cū ꝓficisceret̃.ad obsidēdā Turrim:Syllā pro ꝓtore reliquerat:cui IOAN.
plena potestas erat sup exercitū:& sup totā ꝓuinciā. ¶ Eos.ille dicit Syllā legatos Bocchi liberaliter tractauisse. ¶ Ha- CHRI.
buit.i.tractauit. ¶ Quare barbari,fama erat uulgata,ꝙ Romāi erāt auari.Sed legati barbari tā liberaliter a Sylla tracta
ti:crediderūt falsam eē famā,ꝗ de Romanis erat uidelicet ꝙ eēnt auari. ¶ Dona oia i benignitate hēbant.Si qs donū ali
cui faciebat,nō putabat̃ facere hoc p largitionē:uidelicet ut illū corrūperet,sed p liberalitatē:uidelicet qa putaret illū di-
gnū eē eo munere.Mādata ea:ꝗ sibi Bocchus mādauerat:uulgo nūc dn̄r cōmissiones. ¶ Sylla oia pollicitus,quū Sylla

sine decore ad Syllā ꝓfugiūt. Quē cōsul in expeditionē ꝓficiscens ꝓ ꝓtore reliq̄rat,eos ille nō solū ꝓ uanis hostibus, uti meriti erant, sed accurate & liberaliter habuit. Quare barbari & famā Romanoꝝ auaritiæ falsā, & Syllā ob munificētiā i sese amicū eē rati sunt, Nam ēt tū largitio multis ignota erat,munificus ēt nemo putabat̃,nisi pariter uolēs, largitiões & dona oia i benignitate hēbāt̃. Igit̃ q̄stori mādata Bocchi patefaciūt,simul ab eo petūt,uti fautor cōsultorq; sibi adsit,copias fidē magnitudinē regis sui, & alia q̄ aut utilia,aut beniuolētiæ eē credebant, oꝛone extollūt. Deinde Sylla oia pollicitus,doctiq;, quō apud Mariū, item & apud ipm senatū uerba facerēt circiter dies ibi.xl.opperiūt̃. Marius postq̄ ifecto negocio,quo itēderat rediit Cyrthā de aduētu legatoꝝ certior fact⁹ ē.Illosq; & Syllā uenire iubet. Itēq;.L. Belienū ꝓtorē ab Vtica.Præterea oēs undiq; senatorii ordis,qb⁹ cū mādata Bocchi cognoscit in qs legatis ꝑtās eūdi Romā fit & ab cōsule interea iduciæ postulabāt̃. Ex Syllæ & plæriq; placuere pauci feroci⁹ decernūt ignari reꝝ humanarū,quæ fluxæ semper in aduersa mutant̃. Cæterum Mauri, impetratis omnibus rebus, tres Romam profecti cū.Cn. octauo rufone, qui quæstor stipendiū in Africā portauerat. Duo ad regē redeūt. Ex his Bocch⁹: quū cætera: tū maxime benignitatē & studiū Syllæ libens accepit.

oia ea esset pollicitus. ¶ Ibi.s.apud Syllā.erat āt uticæ Syllæ Marius,ordo ē. ¶ Marius iubet & illos:& Syllam uenire ab Vtica, postq̄ uenit Cyrtham infecto negocio,quo itenderat:& postq̄ ē factus certior de aduentu legatorum:sensus patet. ¶ Infecto negocio:qa turrim regiam capere non potuit. ¶ Item.Lu. Belienū ꝓtorem:oēs senatorii ordinis.s.uenir̃ iubet ad se Cyrtham.Dixit antea,ꝙ consuetudo fuit:ut consul conuocaret principes exercitus:& uiros ordinis senatorii:cum aliquid graue atq; arduū deliberandum erat,ueluti si deditio suscipienda esset: uel pax cū hoste facienda:uel tale aliquid. ¶ Quibus cum: idest cum quibus Marius uocatis ad se Sylla quæstore.&.Lu. Belieno prætore, & oibus uiris ordinis senatorii:qui erant in exercitu cum his simul legatos bocchi audiuit:& cognouit ea: quæ petebat bocchus:& de consilio eorum permisit atq; concessit:ut legati romam ad senatum proficiscerentur. Ex quinque legatis tres. Romam profecti sunt:duo ad Bocchū redierunt. ¶ Mandata bocchi.i.petitionem bocchi.

¶ QVO.i.in quam iugurtha imposuerat ols ꝑ ASCE.
fugas præsidiū.i.pro ꝓsidio & custodia. ¶ Tum rursus bocchus.Postq̄ bocchus audiuit marium obsidere uelle turrim regiam diffidens rebus iugurthæ oratores ad mariū illinc romam si placeret mittendos mittit.In principio aūt quidā legunt fœliciter erga romanos: alii scilicet. Vnde uarius est sensus:prior sic. ¶ Bocchus rursus.id est iterum: tū.i.tunc cū marius turrim obsessum iret:fœliciter sup.se habens erga romanos: quia nisi sic fecisset actū fuisset fortassis de regno eius post captā numidiā. Posterior legēdo.s.sensus ē. ¶ Tū bocchus rursus.scilicet.i.sore licet cur id fecerit:qa existens erga.i. beniuolus in romanos:aut pro romanis(Erga.n.beniuolētiam dicit)seu.i.siue reputando quæ euenerant sibi duobus ꝓlus.s.male pugnatis a mauris & numidis,seu monitus ab aliis amicis quos iugurtha reliq̄rat icorruptos.s.pecunia & donis aliis:delegit.i.seorsū legit ex oi copia.i.multitudine necessariorū: quoq;.s.necessarios.i.sanguie aūt affinitate cōiūctos,quorū &.i.sil̃ fides cognita.i.ꝑspecta sup.erat.& igenia erāt ualidissima. ¶ Iubet eos.s.quoq; ire legatos.i.oratores & caduceatores quos ambasiatores uocant:ad mariū:& deide si placeat.s.mario ire romā. & ꝑmittit sup.eis:licētiā.i. liberā authoritatē reꝝ agēdaꝝ.i.tractādaꝝ & pacto cōponēdaꝝ & belli cōponēdi.i.finiēdi quocūq; mō.i.pacto iterue Licētia
mēte. ¶ Illi.s.quoq; ꝓficiscunt̃.mature.i.cito:cū maturitate tñ ad hyberna romāoꝝ.i.ubi romāi hyemē agebāt.Deide ipsi circūuenti.i.dep̄hensi & capti a latronibus.i.latētibus ꝑdatoribus.getulis.i.i getulia ortis aut grassantibus.& spoliati.s. uestibus & uiatico:ꝓfugiunt ad syllā existes pauidi.i.adhuc pauētibus siles,& sine decore.i.ornatu aut apparatu legatis debito,quē.s.syllā,cōsul.s.marius,ꝓficiscens in expeditionē.i.expedientē obsessionē turris regiæ:reliquerat.s.in hybernis, pro prætore.i.loco prætoris ut derelictis iperaret & ius diceret. ¶ Ille.scilicet sylla:habuit:hoc est tractauit eos.s.mauros a boccho missos:nō pro uanis.i.mendacibus & incōstantibus hostibus,uti.i.quēadmodū meriti erant: sed accurate .i.cū summa cura:& liberaliter:hoc est benefice. ¶ Qua re.i.per quam rem,barbari.s.mauri rati sunt:&.i.simul:famam auaritiæ.i.quæ erat de auaritia romanoꝝ diffusa ꝑ iugurthā & eius populares,esse falsam:&.i.simul syllam eē amicū i .i.erga sese,ob munificentiā.i.collationē bn̄ficioꝝ & muneꝝ.qa ornamēta & uiaticū illis donodedit. ¶ Nā largitio.i.ca Largi-
ptiosa donatio sine aicitia ad captādū & iescādū facta.erat etiā.i.adhuc tū.i.tūc tpis,ignota multis.s.credētibus nemi- tio
nē largiri nisi idē amicus sit. ¶ Et nemo putabat̃ esse munificus:nisi pariter hoc est simul esset uolens.i.beniuolus:& ita oia dona hēbant̃.i.æstimabāt̃ i benignitate.s.reponēda aut fcā. ¶ Igit̃ patefaciūt q̄stori.s.syllæ mādata. hoc ē cōmissiões bocchi sil̃ petūt ab eo uti adsit sibi fautor & cōsultor.i.cōsiliator,& extollūt oꝛone copias.fidē.magnitudinē regis sui.s. bocchi,& alia q̄ credebāt eē utilia:aut beniuolētiæ.i.ꝑtinere ad beniuolētiā. ¶ Dei.i.deide sylla pollicit⁹.i.postq̄ sylla pollicit⁹ erat & ꝓmiserat oia q̄.s.petiuerāt:& docti.s.a sylla quō facerēt uerba apud mariū & itē.i.siliter apud senatū.s.Ro: si eo mitterent̃ a mario opperiūt̃.i.expectāt sup.mariū ibidē.i.i hybernis uticæ apud syllā circiter q̄dragita dies. ¶ Mari⁹ postq̄ ifecto.i.nō facto negocio quo.i.i qd itēderat.s.aium & ꝓfectionē suā:uidelicet ad expugnādā turrī regiā,rediit cyrtham:& hoc est simul factus est certior de aduētu legatoꝝ,& iubet illos & syllā uenire ab utica.ubi hyberna erāt. Sane Ab Vti-
ꝓprio de loco ꝓpositionē dat. ¶ Itēq;.i.& sil̃.ter ad se uenir̃ iubet:Luciū Belienū ꝓtorē:ꝓterea.i.& ꝓter eū,iubet oēs sena ca
torii ordis.i.patritios su.uēire ad se:undiq;.i.ex oi ꝑte ubi hybernabāt,qbuscū.i.cū qb⁹ cognoscit.i.audit mādata bocchi.

IOAN. CHRI. ¶ ROMAE. Dicit qd fecerint legati bocchi postq̃ Romã uenerūt, cõfessi sunt regẽ errasse scelere iugurthæ inductũ. Et ita culpã delicti a rege remouentes in iugurthã trãsferebãt. ¶ Deprecati sunt. i. cõfessi sunt: nota significatio notã/da est. Alibi deprecari est amoliri: depellere: ppulsare: unde hoc loco dicit deprecati. quia licet delictũ confiterent̃, tamẽ culpã delicti depellebant a rege, & eam in iugurthã transferebant. ¶ Cæter̃ Boccho facit grãm. i. ignoscit. ¶ Is missus. s. est. ¶ Peditũ funditor̃, funditores q funda pugnant. ¶ Balistarior̃. Balistæ sunt saxa maiora & grauiora. Vnde bali/starii dicti sunt. ¶ Cohors, peligna, peligni populi sunt Latini. Lucullus Volscor̃ rex: nepotes habuit Pacinū: a quo Paci/nates, & Pelicunũ, a quo Peligni. Singuli populi latinor̃ auxilia mittebãt ad bella q̃ po. Ro. gerebat. Peligni ergo cohortẽ unã miserãt. ¶ Cũ uelitaribus armis. i. cũ armis leuioribus: qbus Velites utunt̃. Nã uelites dñr milites leuis armaturæ q grauibus armis ĩpediti nõ sunt, sed expediti leuibus armis, utunt̃: & dñr Velites q̃si uolitãtes. Ergo cohors Peligna, ut expeditior esset ad iter pperandũ uelitaribus armis nũc usa est. ¶ Neq̃ his secus atq̃ aliis armis aduersũ tæla hostiũ, q ea leuia sũt muniti erãt, his (inqt) armis uelitaribus ita muniti, erãt sicuti aliis armis aduersus tæla hostiũ: qa leuia sunt arma uelitaria, idonea sũt cõtra tæla Mauror̃ qa tæla leuia sũt. Neq̃ sec⁹. i. nõ aliter. ¶ Neq̃, p q̃. ¶ Effuse, spsim: sine ordine. ¶ Syllæ aliisq̃ oib⁹ Sylla & oẽs alii existiabãt illos mille eqtes eẽ multo plures, & putabãt esse hostes. Sed Volux missus erat a patre Boccho obuiã Syllæ, & ẽt ut psidio eius tutior esset Sylla ¶ Igit̃, qa putabãt eos eẽ hostes. ¶ Spes ãplior. am plior scilicet quia erat, maior spes q̃ metus.

(Margin: Depre/cari; Balistæ; Balista/rii; Velites)

Romæq̃ legatis eius: postq̃ errasse regẽ: & Iugurthæ scelere lapsum: deprecati sunt: amicitiã & fœdus petẽtibus, hoc mõ rñdet̃, Senatus & popu. Ro. bñficii & iniuriæ memor eẽ solet. Cæter̃ Boccho, qm̃ pœnitet delicti gratiã facit, fœdus & amicitia dabuntur, cũ meruerit. Quis rebus cognitis Bocchus p litteras a Mario petiuit, uti Syllã ad se mitteret. Cuius arbitratu de negociis cõibus cõsuleret̃. Is missus cũ psidio equitũ atq̃ peditũ, funditor̃ balistarior̃, pterea iter sagittarii, & cohors peligna cũ uelitaribus armis itineris pperandi cã, neq̃ secus his atq̃ aliis armis: aduersum tæla hostiũ, q ea leuia sũt, muniti erãt, sed ĩ itinere qnto denique die Volux filius Bocchi repẽte ĩ cãpis patẽtib⁹ cũ mille nõ amplius equitibus se ostendit, q temere & effuse euntes, Syllæ aliisq̃ omnibus & numerum ampliorem uero, & hostilem metum efficiebãt. Igitur se quisq̃ expedire, arma atq̃ tæla tentare, intendere timor aliq̃tus: sed spes amplior,

ASCE. ¶ IN qs. i. ĩ qbus. s. rebus, ptãs eũdi romã fit. i. decernit̃: legatis. s. bocchi eũdi. i. ut eant romã, & induciæ. i. itermissiões belli postulãt iterea. s. dũ romã pficiscũt: ab cõsule. i. a mario cõcedẽdas. ¶ Ea. s. q̃ postulabãt aut si legẽdũ ẽ eæ. s. induciæ: placuere syllæ & plærisq̃. i. plurimis aliis patritiis. pauci. s. ex patritiis decernunt ferocius. s. agendum. i. nihil de bello remittendum immo fortius instandum: existentes ignari rerum humanarum, quæ fluxæ. i. caducæ seu deflentes: & mobiles (quod quidam textus non habent) mutantur semper in aduersa. i. in deteriora (quia fortuna nullis est perpetuo bona.) ¶ Cæterum. i. sed: mari omnibus rebus. s. quas peterent impetratis. s. a concilio: hoc est & potestate eundi Romam: & indutiis interea habẽdis. tres. s. ex eis (dicere potuisset maurorum tres) profecti sunt romam cum Cneo octauio Rufone. qui existens quæstor. i. receptor aut ut uulgo dicunt argentarius publicus. portauerat in africam stipendium. i. mercedem militantium & duo supple eorum redeunt ad regem. i. boccum nunciaturi quæ acta essent & inducias agendas. ¶ Bocchus accepit ex his. s. legatis duobus ad se reuersis: libens. i. libenter & cum uoluptate. cum cætera. i. cum ita sit q cætera: tum maxime. s. uerum est q accepit libens benignitatem. i. clæmentiam syllæ qui inopibus & omnium egenis ita succurrit & studium. i. studiosum officium ac fauorem syllæ. ¶ Et respondetur romæ. s. a senatu: legatis. eius. i. bocchi: petẽtibus fœdus & amicitiam. s. populi romani postq̃ sunt deprecati (quidam textus habent deplorati sed non procedit cum deplorauerunt debeat dici). i. precibus ostendere conati: regem. s. suum bocchum errasse: & ita non usum maliuolentia, & lapsum. s. in errorem scelere. i. per scelestam inductionem iugurthæ (Deprecari enim proprie est precari ne culpa quid factũ censeatur: aut ne quid fiat precibus implorare) respondetur inquam hoc modo. ¶ Senatus & populus romanus solet esse memor beneficii & iniuriæ. ¶ Cæterum facit boccho gratiam. i. ueniam delicti: quoniam pœnitet. s. eum delicti, fœdus & amicitia dabuntur scilicet ei cum meruerit, quasi dicatur nondũ meruisse. ¶ Quis rebus cognitis. Postq̃ bocchus ea quæ in senatu romano de se decreta erant intellexerat: statim syllam a mario petiit ad se mitti ut cum eo de re communi disceptaret quam rem marius non grauatim fecit: & sylla utili legatiõe functus est: quia iugurtham dolo bocchi interceptum secum uinctum reducit ad marium, parum tamen abfuit quin in itinere ab iugurtha caperetur, & quin in castris bocchi ab eo proderetur. Vnde uerum est illud quod a comico dicitur: præclarum facinus nõ fieri sine magno periculo. Et uidere est q̃ exigua sit apud mortalis fides. Nam iugurtha, ab eo quẽ sibi præsidio delegerat traditus est. Ordo autem est. ¶ Quis. i. quibus. rebus. s. actis & respõsis romæ cognitis. a boccho. bocchus petiuit a mario per litteras uti. i. ut mitteret syllã ad se. ¶ Cuius. s. syllæ arbitratu. i. libero iudicio: consuleretur. i. cõsultaretur de negociis communibus. i. ad communẽ utilitatem spectantibus. ¶ Is. s. sylla. missus sup. est cum præsidio. i. custodia equitum atq̃ peditum item. i. & similiter funditorum & ballistariorum. i. emitentium e tormentis iacula aut lapides. ¶ Præterea. i. præter dictos sese. i. cum sylla, sagittarii. i. qui utuntur arcu: & cohors peligna. i. latinorum illor̃: cũ armis uelitaribus. i. leuibus qbus uelites uti solent: causa itineris properandi. i. festinandi. ¶ Neq̃ erant muniti secus. i. aliter his. s. armis uelitaribus, atq̃. i. q̃ aliis armis aduersum tæla hostiũ, q. i. quia ea. s. tæla illor̃ hostiũ sunt leuia: & ita qa nõ inferebant magnã uim poterãt illis leuibus armis resistere. ¶ Sed uolux filius bocchi oñdit repẽte se cũ mille equitibus non amplius ĩ itinere deniq̃. i. tandẽ quĩto die. s. postq̃ pfecti fuerãt: in cãpis patentibus. i. planis, qui. s. equites uolucis euntes temere. i. sine ordine & effuse. i. dispersim efficiebant syllæ & aliis oibus scilicet romanis: & idest simul numerum ampliorem: hoc est opinionẽ de ampliore numero q̃ de millenario: & metũ hostilẽ, hoc est qualẽ hostis subito uisus afferre solet. ¶ Igit̃ qsq̃. s. romanor̃, expedire. i. expediebat se hoc est reiiciebat ĩpedimẽta bellandi ut sarcinas aut uestes: & tẽtare hoc est tentabãt. i. disponebãt ad bellũ experiẽdo qño eis uterent̃, arma. scilicet. ad defensionem & tæla ad inuasionem, intendere idest intendebant. s. animos ad concursum: timor sup. erat aliquantus: idest satis magnus: sed spes supple erat amplior.

(Margin: Depre/cari)

¶QVIPPE uicto.s.erat:nã Ro.uictores sæpe fuerant:& sæpe uicerãt iugurthã:& Bocchũ.¶ Primũ & pxi.di.in pri IOAN.
mũ & secundũ diẽ.¶ Locata.s.sunt.¶ Vesper diei.i.ultima pars diei.¶ Maurus.s.Volux.¶ Incerto.i.mobili:& instabili CHRI.
uultu:qa in uultu colorẽ mutabat.¶ Præ ti.pauens.i.timẽs:& statim cãm timoris subiungit.¶ Aio fe.i.impauido:auda-
ci,forti.¶ Fusum.i.fractũ,fugatũ & pulsum.Numidã.s.iugurthã.¶ Satis cre.dicebat.i.satis cõfidere.Nã credere signifi-
cat cõfidere.Virg.in Buc.O formose puer nimiũ ne crede colori.¶ Etsi certa pestis adesset,mãsurũ potius q̃ pditis,quos Credere
ducebat:turpi fuga incertæ,ac forsitã paulopost morbo interituræ uitæ pceret.Sylla dicebat.Nõ timeo iugurthã totiẽs Virgi
uictũ:& satis cõfido uirtuti meorũ militũ: sed si
ẽ certus essem me cum meis in pugna interficiẽ
dũ eẽ fugere nõ uolo:sed uolo manere potius &
mori,q̃ turpiter fugere & uitã seruare, q̃ uita for
sitã paulopost morbo interibit.¶ Si cer.pestis.i.
certa mors.Ordo est:& dicebat se potius mãsu-
rũ si certa pestis adesset,q̃ ut pceret uitæ incertæ
ac forsitã paulopost interituræ morbo dico pce
ret.¶ Turpi fu.i.p turpẽ fugã:pditis quos duce-
bat.Ac si diceret,melius est:& uolo poti⁹ mane-
re,& gloriose mori q̃ turpiter fugere & uitã ser-
uarẽ.¶ Proditis:quos ducebat.Si Sylla fugisset,p
didisset eos,quos secũ ducebat:qa oñderat eis fu
turũ Bocchũ.¶ Quã incer.ui.par.i.uitã incertam
seruare,uita aũt incerta est:qa nemo securus est
de uita sua.¶ Cæterũ ab eo.mo.Sylla parere no
luit.Voluci suadẽti,ut fugeret,qa turpe erat fuge
re,sed paruit ei suadẽti,ut noctu pficisceret quia
hoc consiliũ utile erat. ¶ Prima uigi.i.prima ho
ra noctis.¶ Iãq noctur.itinere.Sylla cũ Voluce
simul tota nocte iter fecit.Et in ortu solis castra
locauit. Tũ equites Volucis,qui præibant,nũciãt
iugurthã añ eũ castra posuisse circiter duorũ mili
um iteruallo:hoc audito ro.crediderũt se pditos
eẽ a Voluce.Et fuerũt q dicerẽt Volucẽ tãq̃ pdito
rẽ iterficiẽdũ eẽ.Sed Sylla phibuit hoc fieri.

quippe uictoribus,& aduersum eos.quos sæpe uicerãt,interim eqtes exploratũ pmissi,rẽ uti erat qetã nunciãt. Volux adueniẽs q̃storẽ appellat,dicitq; se a patre Boccho obuiam illi simul & psidio missum.Deinde per eũ & pximũ diẽ sine metu cõiuncti eunt.Post ubi castra locata,& diei uesp erat,repẽte Maurus icerto uultu pauẽs ad Syllã accurrit, dicitq; sibi a speculatoribus cognitũ,haud pcul Iugurthã abesse. Simul uti noctu clã secũ pfugeret,rogat atq; hortat.ille uero aio feroci negat se totiẽs fusum Numidã ptimescere,uirtuti suorũ satis credere,ẽt si certa pestis adesset mãsurũ poti⁹ q̃ pditis his,quos ducebat turpi fuga incertæ ac forsitã post paulo interituræ morbo uitæ pceret. Cæterũ ab eodẽ monitus uti noctu pficisceret,cõsiliũ approbat,ac statim milites cœnatos eẽ in castris,ignesq; q̃ creberrimos fieri. Deĩde prima uigilia silẽtio egredi iubet,iãq; nocturno itiere fessis oib⁹ Sylla piter cũ ortu solis castra metabat;quũ eqtes Mauri nũciãt Iugurthã circiter duũ miliũ iteruallo añ eos cõsedisse,qd postq̃ auditũ est,tũ uero ingens metus nros inuadit,

¶QVIPPE idest utpote ipsis uictoribus & ad ASCE.
uersum eos quos uicerãt sæpe.¶ Interim idest dum se Romani sic ad pugnam accingerent equites.s.Romani.præmis-
si exploratum.i.ad explorandum an alicubi laterent insidiæ.nunciant.s.reuersi,rem quietam.i.trãquillam:uti.i.quem-
admodum erat.¶ Volux filius Bocchi,adueniens.s.ad Romanos.appellat.i.seorsum uocat & nominat quæstorem.s.
Syllam:& dicit se missum a Boccho patre.s.suo obuiam illi,honorificentiæ uidelicet gratia:& simul dicit se missum illi
præsidio idest ad præsidium & defensionem:siquis forte hostium occurrat.¶ Deinde Volux & Sylla & comites utriusq; eunt coniuncti per eum diem scilicet quo Volux aduenerat & sup.per diem proximum.i.proxime subsecutum,sine
metu,hoc est timore de occursu alicuius hostis. Et bene dicit per eum & proximum diem:quia statim finito die iugur-
tha uisus metum intulit ut sequentia apertius docebũt.¶ Post ubi castra locata.Commemorat:ut Volux filius Bocchi
cognito interuentu iugurthæ trepidare cœperit:& totam manum Romanorum cum Sylla missorum & timore & ira
impleuerit ex eius rei nuncio dicens.¶ Post:idest deinde ubi castra scilicet Syllæ locata sup.erãt,& uesper idest extrema Vesper
pars diei erat.¶ Maurus scilicet Volux accurrit repente ad Syllã,pauens uultu incerto idest uario ut est metuentibus,di
cit cognitum.i.compertum sibi sup.esse a speculatoribus idest per speculatores quos ad hoc emiserat : aliter uideretur
conscius rei:sicut & nunc habitus est iugurtham abesse haud procul scilicet ab eo loco ubi castra locauerat. ¶ Et simul
rogat atq; hortatur,uti idest ut Sylla profugeret secum clam scilicet iugurtha,noctu idest per noctem illam. ¶ Ille scili-
cet Sylla negat animo feroci idest præ se ferente ferociam : pertimescere Numidam scilicet iugurtham:quasi dicat ho-
minem leuem & fugacem: fusum idest profligatum & in fugam uersum totiẽs,& sup.dicebat se satis credere idest con
fidere uirtuti idest fortitudini suorum scilicet militum,& dicebat se mansurum potius etiam si pestis idest pernicies &
mors certa idest ineuitabilis adesset:potius q̃ parceret uitæ incertæ & forsitan interituræ idest absumendæ paulopost
morbo scilicet aliquo,& hoc proditis his quos ducebat:uidelicet comitibus suis.¶ Cæterum:idest sed:ipse Sylla moni-
tus ab eodem scilicet Voluce Mauro:uti proficisceretur idest discederet ab eo loco noctu idest per noctem:approbat cõ
silium scilicet eius ac iubet statim milites cœnatos idest cœna refectos,hoc est ubi cœnauerint(dicimus enim cœnaui & Cœnat⁹
cœnatus sum prandi & pransus sum.potaui & potus sum.iuraui & iuratus sum.In quibus tñ nonnulli discrimen nõ ab
re uolunt.Nam cœnatus inquiunt pransus & potus dici potest qui ab alio accepit cœnam prandium potum, cœnauit
autem &c.qui sumpsit de suo aut per se:iurauit autem qui ultro,iuratus est iuramento astrictus)esse in castris& ignes
fieri quam creberrimos idest ualde crebros,ut hostes existimarẽt eos uigilias agere & post profectionem uisis igni-
bus adhuc illic esse.deinde iubet egredi scilicet e castris prima uigilia idest prima parte noctis quæ in tris uigilias distin
guitur : ut etiam euangelium approbat: supple cum silentio. ¶ Iamque idest & iam omnibus fessis supple existenti-
bus : itinere nocturno : Sylla metabatur : hoc est locabat castra pariter cum ortu solis idest cum sol primum oriretur. Metor
¶ Cum equites Mauri præmissi(ut uidetur a Voluce)nunciant iugurtham consedisse idest sedem cœpisse & castra locas
se ante eos,scilicet Syllam & Volucem & eorum milites:interuallo idest distãtia circiter duum milium.s.passuum:quæ
a gallis leuca dicitur.Circiter aũt hic aduerbium est aut genitiuum regit ut tenus,nam duum milium genitiui sunt : sed Circiter
regiuñ potius ab interuallo.¶ Quod postq̃ est auditũ.s.a Romanis,tum uero.i.maxime tunc & quasi ad uerum:ingẽs
metus inuadit nostros.i.Romanos:eo q pauci erant & se proditos crederent.unde addit.

IOAN. CHRI. ¶CREDERE.p credebāt.Quāq̄ existimabāt idē.Nā ēt Sylla credebat se a Voluce ꝓditū eē. ¶Quāto sibi i ꝑlio minus pepcissent,tāto tutiores fore o milites quāto uobis minus i ꝑlio parcetis.i.quāto magis pugnabitis, tanto tutiores eritis:pcere sibi in ꝑlio:ē pugnare nolle. Neq queq̄ decere.q manus armauerit: ab iermibus pedib⁹ auxiliū petere.i.nō decebat uiꝝ armatū fugere. Nā petere auxiliū a pedib⁹,nihil aliud ē nisi fugere. ¶In maxio metu nudū & cæcū corpus ad hostes uertere. & dicebat decere i maxio metu uertere nudū & cæcū cor.ad ho.idest cōtra hostes.O milites:nō decet uirū armatū fugere,sed i maxio metu decet nō solū armatū:sed etiā corpus ierme in hostē uertere. ¶Nu.cor.i.inermeq & ita itēdit argumētū,in maxio metu decet corpus inerme cōtra hostes uertere q̄to magis uos armatos decet ire cōtra hostē & nō fugere. Tota.n.intētio Syllæ ē hortari milites: & persuadere eis:ut nō fugiāt.sed forti aio sint. ¶Cæcum.i. præceps ad pugnā,ut de fuga nō cogitet. ¶Deide Volucē.Ordo est,deide Sylla obtestatus Iouē maximū: ut adesset testis sceleris & pfidiæ Bocchi:iubet Volucē abire ex castris, qm̄ fecerat hostilia, Sylla credidit se esse proditū a Voluce Boccho patre eius ita uolēte,Et ideo quū aios militū ofone firmasset,stati iussit:ut Volux abiret ex castris.Sed reuera Volux innocens erat. ¶Quoniā hostilia fecerat.i.qm̄ ꝓditor fuerat:sicuti ipse credebat.Nā reuera non fuerat ꝓditor. ¶Sceleris, atq; perfidiæ. ¶Bocchi testis adesset, quia credebat Bocchū misisse Volucē filiū:qui Syllā traderet in manus Iugurthæ. ¶Ille.s.Volux. ¶Orare, pro orabat.Nihil dolo factū.s.dicebat, at magis calliditate Iugurthæ.s.factū eē dicebat.s.ut iugurtha iter obsideret,Nā hac de cā sylla se a Voluce ꝓditū esse credidit,quia iugurtha copiis suis iter obsederat,qua trāsiturus erat. Sed hoc dolo Volucis factū nō erat:sed potius astutia Iugurthæ.q p speculatores iter Volucis explorauerat. ¶Cæterum:qm̄ Volux dicebat ad Syllā:o sylla iugurtha magnā multitudinē non hēt,& totā spem suā hēt in pñe meo.Igitur me præsente:nihil palam facere audebit. ¶Bonum igitur est:ut per media castra eius transeamus. Sylla Volucis consiliū probauit:& ita per media castra iugurthæ incolumes transierunt.Ex quo cognitum est in Voluce dolum non fuisse. ¶Illum scilicet iugurthā. ¶Quum ipsius filius:scilicet Volux filius Bocchi. ¶Testis adesset:idest præsens esset. Nā qua fronte iugurtha syllam inuaderet præsente Voluce filio Bocchi: in quo Boccho iugurtha spem suam totam habebat. ¶Nihil palam ausurum,scilicet dicebat. ¶Quare:scilicet dicebat. ¶Sese,uel præmissis.ego uel ante mittā equites meos,uel etiam hic relinquam,& tecum.o Sylla solus transibo,ut intelligas in me dolum non esse. ¶Ea res probata:scilicet est a Sylla. ¶Vti in tali negocio:idest tanquam in tali re.quæ de improuiso suscipiebatur.

credere se ꝓditos a Voluce & isidiis circūuētos. Ac fuere q dicerēt manu uindicādū neq; apud illū tm̄ scelus iultū relinquēdū. At sylla q̄q̄ eadē existiabat, tñ ab iniuria mauꝛ ꝓhibet,suos hortať,uti fortē aium gererēt,sæpe āte a paucis strēnuis aduersus mltitudinē bū pugnatū,q̄to sibi i ꝑlio minus pepcissēt,tāto tutiores fore, nec queq̄ deceř quē mānus armauerit:ab iermib⁹ pedib⁹ auxiliū petere, i maxio metu nudū,& cæcū corpus ad hostē uertere. Deide Volucē:qm̄ hostilia faceret,Iouē maximū obtestat⁹,ut sceleris atq; pfidiæ Bocchi testis adesset,castris abire iubet. Ille lachrymās orare ne ea crederet,nihil dolo fcm̄,ac magis calliditate Iugurthæ,cui uidelicet speculāti iter suū cognitū esset. Cæteꝝ qm̄ neq; ingentē multitudinē hēret,& spes opesq; ex patre suo pēderēt, crederet illū nihil palā ausuꝝ cū ipse filius testis adeēt. Quare optimū factu uideri p media eius castra palā trāsire,sese uel ꝓmissis,uel ibidē relictis Mauris,solū cū Sylla ituꝝ,ea res uti i tali negocio solet ꝓbata ē,ac stati ꝓfecti,

ASCE. ¶CREDERE.i.ipsi credebāt se ꝓditos.i.porro extra sup potentiā in manū hostilē datos & traditos,& circūuentos .i.captos:Isidiis.i.p insidias,a uoluce.s.instructis.aut ꝓditos a uoluce & circūuentos insidiis iugurthæ. ¶Ac fuere.s.inter romanos q dicerent uindicandū.i.uindictā esse sumendā de uoluce, manu.i.ui per manū illi illata , ne tm̄.i.tā magnū & enorme scelus relinquendū sup.eē.i.debere relinqui apud illū.uidelicet uolucē,inultū.i.impunitū & sine ultiōe de eo sumenda. ¶At sylla &c.sylla,inquit ēt opinabať dolū uolucis interuenisse:phibebat tñ eū ab iniuria nequid cōtra ius gentiū nondū cōperta fraude pateret.sicq; tandē cū eo p media iugurthæ castra ad bocchū ꝑueniet un̄ ordo est. ¶At.i.sed: Sylla q̄q̄ existimabat eadē uidelicet ꝓditos romanos a uoluce circūuentos insidiis(nō aūt uindicādū eē qđ aliis uidebať, uñ ad priorē ptē nō ad posteriorē referť.)tñ ꝓhibet.i.defendit mauꝛ.s.uolucē:ab iniuria.i.ne patiať iniuriā.i.necē cōtra ius gētiū,& hortať suos uti.i.ut gererent fortē aium: & sup.dicit pugnatū sup.eē ante.i.prius bene.i.fœliciter : a paucis strennuis:aduersus multitudinē:& dicit,sup.q̄ q̄to minus pepcissent sibi in ꝑlio eos fore.i.futuros eē:tāto tutiores:neq; decere queq̄ q armauerit manus sup.iuas:petere auxiliū ab pedib⁹ iermibus:qđ faciunt q fuga salutē q̄runt(& est speciose dictū) & sup.decere uerteř corp⁹ nudū.i.Ierme,& cæcū.i.nō hñs respectū ad tæla istātia ad hostē.i.cōtra hostē,& id in maximo metu.i.ubi maximus esset metus:hoc est si in maximo metu decet corpus inerme obiicere hosti, quāto magis armatū?Cæcū autem dicit,qm̄ sine respectu p media tæla erūpit.quia una salus uictis nullā sperare salutem, sic aūt fere exponiť hic locus.sed qa negatio ꝓposita utrūq; sequentiū negare uideť:mali dicere. & neq; decere uertere corpus nudum.i.inerme abiectis armis:& cæcū.i.nō habens respectū quo se præcipitet,ut faciunt fugiētes in maximo metu. qa & lepores fugiētes ꝓspicere negāť. ¶Deide sylla obtestatus.i.in testimōiū uocans iouē maximū.i.sūmū deoꝝ,& qui fidelitatē & hospitalitatē curat.uñ est Iuppiter hospitibus nā te dare iura fatenť &c.ut sup.iuppiter adesset testis sceleris atq; perfidiæ bocchi.iubet uolucē filiū bocchi abire.i.decedere castris.s.romāis(quoniā ageret hostilia) i.q̄ hostes solēt. ¶Ille.s.uolux lachrymans orare.i.orabat ne sylla crederet ea.s.quæ dicebanť. & sup.dicebat nihil eē factū dolo.s.suo. ac magis.i.potius factū sup.id esse,calliditate iugurthæ,uidelicet cui speculanti.i.p speculatores aut exploratores scrutanti iter suū esset cognitū.i.exploratū. ¶Cæteꝝ.i.sed sup.dicebat qm̄ iugurtha neq; haberet igentē multitudinē.s.exercitus & spes & opes iugurthæ pēderēt ex pñe suo.s.uolucis hoc est boccho, q̄ sup.crederet illū.s.iugurthā nihil ausurū palā.i.manifeste cōtra inceptū bocchi cū ipse exñs filius eius adesset testis. ¶Quare sup.dicebat uideri optim factu.i. ut fiat.trāsire p media castra eius.s.iugurthę palā i.māifeste,& dicebat sese ituꝝ solū cū sylla.& hoc mauris ꝓmissis uel relictis ibidē apud rōanos. ¶Ea res.i.ut sol⁹ cū solo ptrāsiret castra syllæ ꝓbata ē.s.a sylla,uti.i.quēadmodū solet.s.formā dolosū cōsiliū ꝓbari, i tali negocio.i.quo nullus cert⁹ patet exitus. ¶Ac ipi duo ꝓfecti.i.abeūtes stati trāseūt icolumes.

¶QVIA

¶QVIA de improuiso acciderat dubio atq; hæsitãte Iugur. Iugurtha dubitauit cũ uidit Syllã & Volucẽ cũ suis copiis p media castra sua trãseũtes: & qa hoc de improuiso acciderat. Iugurtha nõ iuasit eos: qa de improuiso acciderat. s. ut Romani cũ Voluce p media castra iugurthæ trãsirẽt, neq. n. iugurtha hoc unq̃ putasset. ¶ Hæsitante. i. dubitãte. ¶ Quo ire intẽ. s. ad locum ubi erat Bocchus rex. ¶ Ibi cũ boc. qdã Numida. Aspar noie multũ & familiarit agebat. ¶ Præmissus: ab Iugurtha. ¶ Postq̃ Syllã ac. au. ora. Iugurtha cũ itellexisset Syllã accitũ & uocatũ a Boccho pmisit Asparẽ quẽdã noie legatũ ad Bocchũ, ut cõsilia eius callide pcipet: hic Aspar cũ Boccho ualde familiarit uiuebat. ¶ Agebat. i. erat & habitabat. ¶ Præmissus ora. i. legatus. ¶ Subdole, speculatũ Bocchi cõsilia. ¶ Ierat: ierat ad pcipiendũ astute: & callide cõsilia Bocchi, timebat. n. iugurtha id qđ euenit: uidelicet, timebat ne Bocchꝰ se cũ Ro. cõiũgeret, ipso iugurtha deserto. ¶ Præterea Dabar Massa. filꝰ ex gẽte Mas. cæteꝶ: mater no gñe ipar. Nã mr̃ eius ex cõcubina nata erat: ob igẽia Mauro charus, acceptusq;. Erat inq̃t cũ Boccho Dabar, ex gẽte Massinissæ charꝰ, & acceptus ipsi Boccho, hũc Dabarẽ Bocchus misit ad Syllã: q ei nũciaret sese paratũ eẽ facerẽ: qcqđ po. Ro. uellet. ¶ Præterea Dabar. s. erat. ¶ Cæterũ materno gñe impar, q̃uis eẽt ex gẽte Massinissæ: tñ pp genus mr̃nũ nõ erat par cæteris: q erãt ex gẽte Massinissæ: nã mr̃ Dabaris ex cõcubina nata erat. ¶ Ob ingenia, qa igeniũ Dabaris placebat. ¶ Boccho. Mauro. s. boccho. ¶ Quẽ bocchꝰ fidũ eẽ Romanis. bocchus postq̃ intellexit Syllã aduenisse: misit Dabarẽ ad eũ: qa cognouerat eũ eẽ fidũ Romanis. ¶ Sese, oia cũ illo integra hr̃e: hoc iõ dr̃: ut ostẽdat se nihil ægisse: seu tractasse cũ Aspare legato Iugurthæ, sed oia integra in aduẽtu Syllæ reseruasse: integrũ dr̃, de quo nihil factũ diminutũ. Dicit ergo se nihil: qđ ad pacẽ aut ad bellũ ptineret: tractasse cũ legato iugurthæ: sed oia Syllæ integra reseruasse. ¶ Neu. i. & ne. Neu iugurthæ legatũ ptimesceret, quo res cõis licẽtius gererẽt. Iugurtha callidissimus fuit. Nã postq̃ intellexit Syllã a Boccho accitũ fuisse: priorsit. Asparẽ legatũ ad Bocchũ: atq; hoc fecit: ne Bocchus & Sylla aliqd cõtra se tractarẽt: atq; eo misit legatũ suũ, q semp collogis Bocchi & Syllæ iteresset, ne aliqd cõtra se tractarẽt: q si Bocchus legatũ iugurthæ a collogis, in qbus de rebꝰ cõibus agebat: apte phibere uoluisset, illico iugurtha se a Boccho pditũ eẽ intellexisset: iussũ. n. erat, ut legatus iugurthæ collogis Bocchi & Syllæ interesset: in qbus de rebus agebat, q̃ cões erãt Boccho cũ iugurtha. Nã Bocchus & iugurtha socii fuerãt in bello. ¶ Res cõis: uidelicet ad se & ad Ro. ptinẽs. ¶ Gererẽt: tractarẽt. Nã ab insidiis eius aliter cauere nequiisset. i. isidias iugurthæ aliter euitare nõ potuisset insidias iugurthæ appellat: qa miserat legatũ, q oia cõsilia Bocchi pcipet: & collogis Bocchi & syllæ iteresset. ¶ Sed ego cõperio. i. manifestũ & certũ hẽo. Bocchus ostẽdebat & pdicabat se pacis cõcordiã q̃rere inter Romanos & iugurthã, atq; iõ Syllã accitiuisse, ut de pace cũ ipso tractaret. Sed reuera inquit Salu. Ego cõperio Bocchũ Ro. & iugurthã in spe pacis tenuisse: nõ qa reuera pacẽ q̃reret iter ipsos sed ut alterutros pderet: atq; ita impiũ suũ augeret sicuti fecit. Nã tãdẽ iugurthã pdidit Romanis. ¶ Punica fide. i. ob punicã fidem uidelicet, ut pderet: uel iugurthã Romãis, uel syllã iugurthæ. Nã fides punica est aliud pmittere, & aliud pstare. Nã punici. i. afri ingenio mobiles sunt & infidi, raro uel nunq̃ pmissa seruãtes. ¶ Punica fide. i. mobili & ficta fide qualis est fides Afroꝶ. ¶ Quã ob ea quæ pdicabat: qa uerbis uidebat se quærere pacẽ inter Romanos & iugurtham.

IOAN. CHRI.

qa de improuiso acciderat dubio atq; hæsitãte Iugurtha incolumes trãseũt. Deinde paucis diebꝰ, quo ire itẽderãt, puẽtũ ẽ, ibi cũ Boccho qdã Numida Aspar noie multũ & familiariter agebat, pmissus a Iugurtha, postq̃ Syllã accitũ audierat: oratũ, & subdole speculatũ Bocchi cõsilia ierat. Præterea Dabar Massagradæ filiꝰ ex gẽte Massinissæ cæteꝶ mater no gñe ipar. Nã mr̃ eius ex cõcubina orta erat. Mauro ob igẽtia fcã charus, acceptusq;, quẽ Bocchꝰ fidũ multis antea tẽpestatibꝰ expertus, illico ad Syllã nũciatũ mittit, paratũ sese facere, q̃ po. Ro. uellet: collogo diẽ: locũ, tp̃s ipse deligeret, cõsulta sese oia cũ illo itegra hẽre, neu Iugurthæ legatũ ptimesceret: q; eo aduocatus esset, quo res cõis licentius gererẽt, nã ab insidiis eius aliter caueri nequisset. Sed ego cõperio Bocchum magis punica fide, quam ob ea q̃ pdicabat simul Romãos & Numidã spe pacis detinuisse. Multũ q̃cũq; suo aio uoluere solitũ. Iugurthã Romãis an Syllã traderet,

Integrũ

¶QVIA acciderat de improuiso. i. pter expectationẽ iugurthæ: & ita iugurtha dubio atq; hæsitãte. i. dubitãte qdnam ageret. An. s. utrosq; capet, & ita patrẽ uolucis offenderet & cũ Romanis militibꝰ manus cõsereret: qa uero sile ẽ exploratũ iuisse nõnullos, qdnã syllæ accideret. Deide puẽtũ ẽ sup. ab utrisq; paucis diebus. i. intra paucos dies: sup. illuc aut eo: uidelicet ad bocchũ regẽ quo itẽderãt ire. ¶ Ibi cũ boc. Proseq̃t reliqua ad exitũ historiæ ptinẽtia: nã paulo post iugurtha uinctus tradet syllæ. Ordo aũt ẽ. ¶ Quidã nũida aspar noie agebat ibi. i. illic aut tũc, cũ boccho. s. rege multũ & familiariter: qui sup. pmissus a iugurtha postq̃ iugurtha. s. audierat sylla accitũ. i. aduocatũ ad bocchũ ierat oratũ. i. oratoris munere functurus & speculatũ. i. exploraturus subdole cõsilia Bocchi. Maro ẽt sæpe relatiuũ subaudit. ut urbs antiqua fuit: tyrii tenuere coloni. subaudit quã. ¶ Præterea dabar filius massugradæ illius Nũidæ ex gñe. i. gñe massinissæ: cæteꝶ. i. sed ipar. i. iferior & ignobilior, gñe mr̃no. ¶ Nã mr̃ eius erat orta ex cõcubina, erat sup. charus & accepꝰ mauro. s. Boccho, ob. i. pp igẽtia fcã sup. ipsius quẽ bocchus expertus antea multis tẽpestatibus fidũ, mittit illico ad syllam nunciatũ. i. ut ei nunciet sese. i. seipm mittẽtẽ. s. bocchũ: paratũ sup. esse facere q̃ po. Ro. uellet, & sup. ut ipse sylla deligeret. i. de multis legeret & cõstitueret collogo. i. ad habendũ collo quiũ: diẽ, locũ, & tp̃s. s. diei hoc est horam. sed fortassis tũc horaria mauri nõ hẽbant, & sup. dicebat sese hẽre cõsulto. i. ex consilio & industria oia integra. i. de integro tractanda: & nihil tractatũ aut transactum eẽ cũ aspare legato iugurthæ cũ illo. s. sylla, neu. i. neue. i. uel dixit ne sylla ptimesceret legatũ iugurthæ: uidelicet asparẽ: q. i. qa ipe eẽt aduocatus eo. i. ppterea, quo. i. iõ ut res cõis. i. cõmoditas utroꝶq;. s. romanoꝶ & bocchi gererẽt licẽtius. i. audẽtius & cũ pmissiõe maiore: nã sup. dicebat se sup. nequisse. i. q nequisset cauere. i. pspicere sibi ab isidiis eiꝰ. s. iugurthæ, nisi uidelicet ipse illi cõtra isidias p dissimulationẽ tẽderet: uñ ut inuit sic ara deludit arte ¶ Sed ego inquit Salustius: comperio bocchum detinuisse. s. apud se Numidam. s. asparem legatum iugurthæ & Romanos simul. s. spe. i. in spe, pacis scilicet meundæ: magis fide punica. i. subdola & dolosa: q̃ ob ea quæ prædicabat: idest quæ apte Romanis dicebat & supple ipsum solitum uoluere. i. agitare & despicere multum cum animo suo. idest secũ & proprio consilio: an traderet Romanis iugurtham: an illi. s. iugurthæ syllam, & comperio supple.

ASCE.

IOAN. CHRI. ¶ LIBIDINEM aduersum nos:metũ suasisse.p nobis subaudi cõperio.Cõperio illũ uoluisse tradere Syllam Iugurthæ:sed metuisse.Libido ergo cõtra Romanos suadebat:qa Bocchus cupiebat tradere Syllã Iugurthę.Metus.p Romanis suasit:qa dũ Bocchus Romanos metuit:nõ Syllã Iugurthæ:sed Iugurthã Syllæ tradidit.¶ Igit̃ pauca Sylla r̃ndit.Ordo est.Igit̃ Sylla r̃ndit se locutuꝝ pauca corã Aspare,& locutuꝝ eẽ cætera occulte:aut nullo existẽte:aut q̃ paucissimis p̃sentibus.¶ Sylla Boccho p Dabarẽ q admissus fuerat r̃ndit,se nolle p̃sente legato Iugurthæ aliqd tractare cum Boccho Et iõ se pauca locutuꝝ dicit.¶ Illo p̃sente cætera aũt occulte,uel nullo:uel paucissimis p̃sentibus.Deide docet,q̃o Bocchus r̃ndeat sibi legato Iugurthæ p̃sente.Docuit autẽ ut Bocchus sibi q̃renti pacẽ an bellũ uellet r̃ndere sic: uidelicet: ut ipse Sylla rediret post decem dies.Et tũc se r̃nsum ei eẽ datuꝝ.nõdũ.n.decreuisse aliqd.Quæ sibi r̃nderẽtur.i.a Boccho p̃sente Aspare legato Iugurthæ. Sicut uoluerat.s.Sylla:nam Sylla locũ & diẽ constituerat: quo in colloqum uenirẽt.¶ Cõgressi.s.sunt.i.cõuenerũt ¶ Vti p̃ceptũ fuerat.s.a Sylla,qa ut dixi Sylla docuit & præmonuit, ut Bocchus: ita sibi r̃nderet: in hoc aũt colloqo intelligimus Asparem fuisse p̃sentem.¶ Ambo.s.Bocch⁹ & sylla.¶ Sed ubi,hic incipiũt tractari cõsilia.pditiõis.¶ Ab utroq̃ tantũmõ,qa nemo intererat p̃ter ipsum Bocchũ & syllam.¶ Fidi interp̃tes adhibenť,qa nec Bocchus linguam Romanam: nec sylla linguã mauroꝝ nouerat.Et ideo opus erat interp̃te.¶ Adhibenť:assumunť:apponunť.¶ Dabar internuncius.i.interpretes.¶ Sanctus iurat ex s̃nia ambobus,iurat se fideliter iterp̃tatuꝝ.¶ Ac statim rex sic incipit.s.loqui.¶ Nunq̃ ego.In hac oratione Bocchus duo facit.Nam primo oñdit aium suũ erga Syllam.Dicit enim se multum Syllæ debere,nihilq̃ sibi carius esse amicitia Syllæ.Deinde dicit se bellũ suscepisse non cõtra Romanos,sed ut regnũ suũ tueretur.

Libidinẽ aduersum nos,Metum.p nobis suasisse.Igit̃ Sylla r̃ndit se pauca corã Aspare locutuꝝ.cætera occulte aut nullo p̃nte, aut quã paucissimis, simul edocet q̃ sibi r̃nderenť. postq̃ sicuti uoluerant cõgressi,dicit se missum a cõsule,uenisse q̃sitũ ab eo pacẽ,an bellũ agitaturus foret. Tũ rex,uti p̃ceptum fuerat,post diẽ decimũ redire iubet. At nihil ei decreuisse:sed illo die r̃nsuꝝ.Deide ambo ad sua castra digressi.Sed ubi plærunq̃ noctis processit.Sylla a Boccho occulte accersiť, ab utroq̃ tantummõ fidi interpretes adhibentur. Præterea Dabar internuncius sanctus uir iurat ex sententia ambobus,ac statim sic rex incipit.Nũquam ego ratus sum fore,uti rex maximus in hac terra,& oium quos noui opulẽtissimus priuato hoi gratiã deberẽ,& me hercle sylla ante te cognitũ multis orãtibus,aliis ultro egomet opẽ tuli:nullius idigui.Id esse iminutũ qđ cæteri dolere solẽt ego lætor

¶ Nunq̃:nunqd(inq̃t)putaui fore:uti rex tam magnus q̃tus ego sum hoi priuato tantũ deberẽ,quãtum tibi debeo o sylla.¶ Rex.s.ego.¶ Priuato hoi.s.tibi o Sylla,¶ Gratiam debere.i.obligatus esset.Ille grãm debet:qui ob beneficium acceptum alicui obligatus est.¶ Hercle.i.p hercule.¶ Hercle Sylla.O Sylla anteq̃ te cognoscerem:certe ego & sponte & rogatus multis hoibus opẽ tuli,& nũq̃ ab aliquo opẽ petii:qa nõ egui.¶ Egomet ultro.i.spõte qa nemo rogabat me.¶ Nullius indigui.s.hois uel rei.Et ex hoc potentiã suam ostẽdit:qa ipse multis petentibus auxiliũ & opem tulit:multis etiam non petentibus sponte benefecit.Et ipse nunq̃ alicuius auxilio indiguit,nec ab aliquo opem petiit antequam cognosceret syllam:sed postq̃ cognouit syllam:dicit se amicitiæ eius eguisse.¶ Ante cognitum,idest anteq̃ te cognoscerẽ.¶ Id imminutum mihi:quod cæteri dolere solent:ego lætor.¶ Anteq̃ te cognoscerem:nullius rei indigui:sed postquã te cognoui,indigui amicitiæ tuæ,sed ego lætor hac re q̃ cæteri solẽt dolere.Nam quis est qui non doleat: si indigere incipiat:qui antea nunquam indiguit,ordo est.Ego lætor id esse imminutum mihi:quod.i.propter quod cæteri solent dolere.¶ Id imminutum mihi:qa indigere cœpi:postq̃ te cognoui,qui antea nunquam indigueram.

AS.C.E. ¶ LIBIDINEM.i.malã uolũtatẽ quã Bocchus h̃ebat:suasisse aduersum nos.i.ut syllam traderet,& metũ a po.Ro.suasisse.p nobis ut Iugurtham traderet.¶ Igit̃ sylla r̃ndit se locuturum:uidelicet quæ ad ea q̃ inter se agerẽt cõducere uiderenť:pauca.s.uerba:& ea corã aspare:& r̃ndit se locutuꝝ cætera occulte aut nullo p̃sente aut q̃ paucissimis sup.p̃ntibus.simul edocet q̃ r̃nderenť.i.deberent sibi r̃nderi corã aspare a Boccho.¶ Postq̃ cõgressi sup.sunt bocchus & sylla:sicuti sylla uoluerat.i.diẽ & horã statuerat:dicit se uenisse a cõsule.s.Mario,q̃sitũ ab eo an foret agitaturus pacẽ an bellũ.¶ Tũ rex &c.Prosequiť responsum bocchi ex syllæ cõsilio datũ.Nã dictũ est simul edocet q̃ sibi respõderẽť.Vnde ex eo responso dať iugurthæ spes pacis & bocchus adhuc in fide cũ iugurtha mãsisse uideť,simul dať syllæ occasio de reb⁹ suis liberius cõsulẽdi.Ordo est.¶ Tũ.i.tũc audita petitione syllæ:rex.s.bocchus:iubet(uti.i.quẽadmodũ fuerat p̃ceptũ.s.a.sylla q docuerat qđ sibi r̃nderẽť ut iã dixi)sup.syllã redire post diẽ decimũ:more suo loquiť author.Nã alii dicerẽt: decimo die post.¶ At.i.sed dicebat:aut ac.i.simul dicebat sup.se nihil decreuisse ẽẽ.i.adhuc:sed responsuꝝ illo die.s.decimo post.¶ Deinde ambo sup.sunt digressi ad castra sua.qa & bocchus illic castra habebat.¶ Sed ubi.Hic incipiũt tractari negocia de .pdendo iugurtha facta coitione nocturna syllæ cũ rege.unde dicit.¶ Sed ubi.i.postq̃ plærũq̃.i.plurima pars noctis .pcessit:sylla accersitur.i.aduocať occulte a boccho:tm̃mõ interp̃tes.i.nõ alii q̃ qui sermones utriusq̃ interp̃tarenť.Nã neq̃ bocchus latine neq̃ sylla getulice aut maurice sciebat.fidi.i.fideles adhibẽť.s.ad colloquiũ:ab utroq̃.s.a sylla & a boccho.¶ Præterea dabar ille de genere massinissæ:uir sanctus.i.incorruptus aut sanctus.i.sancitus &,dictus ex s̃nia utrinsq̃:iurat ambobus ex s̃nia.i.q̃ eoꝝ uoluntas fideliter interp̃taretť.uñ patet eũ scisse latine,forte q̃ in aula p̃rna cũ pater esset socius Romani imperii ẽt latine loquebantur.¶ At rex.s.bocchus statim incœpit loq sic.i.in hũc modũ.¶ Ego nunquã ratus sum fore.i.futuꝝ eẽ aliq̃n,uti.i.ut sup.ego rex maximus in hac terra & opulẽtissimus.i.ditissimus oium quos noui:deberem gratiã.s.referẽdã hoi priuato.i.qui nõ eẽt rex nec impator:qualis erat sylla: & o sylla me hercle.s.ita iudicãte ut ueꝝ dico,ego ante te cognitum:idest priusquam cognoscerem te,egomet tuli multis orantibus.idest precantibus opem idest auxilium,& tuli opem aliis.s.non orantibus:indigentibus tamen,ultro.idest ut dicunt non requisitus nec oratus seu rogatus:& indigui nullius scilicet ope aut hominis,quia indigeo genitiuum ut ablatiuum regit.¶ Et ego lætor id eẽ imminutum scilicet q̃ non feram aliis auxilium:sed petam id ab aliis quod cæteri solent dolere.i.dolẽter ferre.

Doleo cũ actõ

Nam doleo casum tuum:& dolet mihi casus tuus dicimus:non tñ dicet orator doleo caput,sed caput mihi dolet.Hæc autem omnia dicit ad captandam beniuolentiam syllæ,unde addit causam dicti.

¶ FVIT

fuerit mihi eguisse aliqñ pciũ tuæ aicitiæ, qua apud aium meũ nihil carius hẽo, id adeo experiri licet, arma: uiros, pecuniã, postrẽo qcqd aio libet sume utere. Et quoad uiues nũq̃ tibi redditã gratiã putaueris. Sed sp apud me itegra erit Deniq; nihil me sciente frustra uoles. Nã ut ego existio, regẽ armis, quã munificẽtia uinci flagitiosum. Cæteꝝ de rep. uestra, cuius curator huc missus es, paucis accipe. Bellũ ego populo Romano, neq; feci, neq; factũ unq̃ uolui. Fines meos aduersũ armatos tutatus sum. Id omitto, qm̃ ita uobis placet. Gerite ut uultis cũ Iugurtha bellũ. Ego flumẽ mulucham, qd̃ iter me & Micipsam fluit, nõ egrediar, neq; Id Iugurthã itrare sinã. Præterea si qd me: uobisq; dignũ petiueris, haud repulsus abibis. Ad ea Sylla pro se breuiter & modice de pace, deq; cõibus rebus multis disseruit. Deniq; regi patefecit, qd̃ polliceat senatũ & populũ Roma. qm̃ armis amplius ualuissent, nõ igratũ habiturũ, si faciundũ aliquid

CFVIT mihi pciũ aliqñ eguisse ami.tuç: hoc est in lucrũ: nõ i dãnũ reputet me ita idiguisse: quẽadmodũ idigui postq̃ te cognoui: qa lucrũ mihi ẽ, nõ dãnũ: neq; dispẽdiũ amicitia tua, qa ego indigui: nihil. n. ẽ mihi carius tua amicitia: sed adeo expiri licet, o Sylla tu potes expiri si uis: an carã habeã amicitiã tuã. Et ita rex liberalissime qcqd hẽt offert Syllæ, ut accipiat: & utat quãtũ & quousq; uelit. ¶ Sume accipe: & quoad uiues nũq̃ tibi redditã grãm putaueris: semp apud me integra erit, hoc est donec uiues nunq̃ existimes me tibi gratiã retulisse ꝑ tuis erga me bñficiis: sed me tibi debere: ita ac si nũq̃ tibi aliq̃ grãm retulissem. Et ppea reb⁹ meis semp utit, qa sp existimabo merita tibi debere: ac si nũq̃ tibi grãm retulissem ꝑ tuis in me bñficiis. Nã grã tua apud me sp itegra erit. Nihil uoles frustra, qa qcqd uoles hẽbis a me. ¶ Nã ut ego exi. puto (inqt) eẽ minus turpe, si rex uincat armis, quã si uincat liberalitate. Et ppea nõ patiar uinci liberalitate & munificẽtia. Dixit supra Syllã liberalissimũ fuisse i legatos Bocchi: qd̃ fecit legatꝭ Boccho fec. ¶ Cæteꝝ nũc trãsit ad aliã ptẽ: ut oñdat q̃re bellũ suscepit, & fcm̃ suũ excusat paucis uerbis. ¶ Accipe: audi. ¶ Fines me. Mulucha flumẽ diuidebat rgnũ bocchi a regno Nu. sed Bocchus re uera fines suos egrediẽs gesserat bellũ cõtra Ro. in Nu. Q̃uo ergo dicit fines suos tutos eẽ, cũ nõ fines suos Nũidiã defendere uoluerit. Hoc iõ dicit: qa sicuti ẽt supra dixit ptẽ Nũidiæ iur belli factã eẽ putabat. Sed Ro. hoc ferre nolebãt: uidelicet ut Bocchus ptẽ Nu. sibi uẽdicaret, et eã tãq̃ suã bello defenderet. Vñ nũc Bocch⁹ dicit id omitto: qm̃ uobis ita placet, ac si diceret nolo ãpli⁹ putare fines meos eẽ i Nũidia, neq; de Nu. ulteri⁹ uolo eẽ solicitus: fines regni mei Muluchã flumẽ eẽ putabo: & hos fines ñ egrediar: neq; sinã itrare iugurthã hostẽ uestrũ. Et i hoc sũma roti⁹ rei erat: uidelicet: ut Bocchus abstineret a Nũidia & iugurthã regẽ Nu. ñ iuuaret, quẽ usq; nũc iuuerat sub spẽ & sub colore defendẽdi regni sui, qa ptẽ Nu. suã eẽ dicebat. Sed nũc Bocch⁹ cedit & i posteꝝ a Nũidia pẽsus abstinere uelle dicit. ¶ Haud re. abi. nõ abibis repulsus: qa pstabo libẽter qdcũq; petieris. ¶ Pro se bre. & mo. s. disseruit. Sylla rñdet Boccho, ut opportebat, ut & de seipso diceret & de rep. qa Bocch⁹ i ofone sua: has duas ptes tetigerat. Igit Sylla de seipso pauca dixit, uidelicet extenuãs merita sua iq̃ Bocch⁹ orone sua amplificauerat. ¶ Modice. i. moderate. ¶ De pa. & de oib⁹. s. q̃ ad rẽp. ptinebãt. ¶ Deniq; regi pa. q; polliceat. S. & P. R. q armis ampli⁹ ualuissent nõ igratos abituros: si faciũdũ aliqd qd̃ illoꝝ magis q̃ sua retulisse uideret. O Bocche ego polliceor tibi: q; S. P. Q. R. nõ erũt ingrati, si tu eis aliqd̃ bñficiũ pstiteris, qd̃ magis ad illos ptinet q̃ ad me. ¶ Nã q armis tecũ certauerũt, & uicerũt oñõ nõ uincent. Hoc aũt bñficiũ maximũ eis pstat potes: si iugurthã uidelicet eis tradideris hoc bñficiũ tibi plm debebũt: & nõ erũt igrati. Nã & amicitiã & fœdus & ptẽ Numidiæ sortieris. ¶ Deniq; Sylla pate. regi: q; ipse Sylla polliceat. S. P. Q. R. qua ualuisset amplius armis nõ habituros. i. nõ futuros igratos, si uideret eẽ faciundũ aliqd qd̃ retulisset magis illoꝝ q̃ sua ¶ Qui armis amplius ualuissent, hoc iõ dicit, ut ostẽdat Romanos futuros eẽ gratos: si aliqd̃ bñficiũ accepint a Boccho, & ita supaturos eẽ Bocchũ oñõ, quẽadmodũ supauerũt armis & bello. ut plus reddãt, q̃ accepint.

CEGVisse. s. auxilio alterius aliqñ: fuerit. i. uolo ut sit mihi pciũ. i. merces aut recõpẽsatio tuæ amicitiç. Hoc ẽ p dispẽdio egestatis: qa rex coactus sum egere, deputo mihi pciũ cõdignũ amicitiã tuã quã p egestatẽ meã pspectã hẽo & q̃ nihil carius hẽo apud aium meũ. q. d. in pcordiis meis. Licet sup. tibi adeo. i. oio expiri id: an. s. uerꝫ dicã & an tãti factã amicitiã tuã: sume. i. p te cape & utere: ut utor ẽ actõ idigat: aut dicamus diuisim, sume arma. uiros. pecuniã. ¶ Postremo. i. deniq; ut sil oia dicã, qcqd libet aio. s. tuo: & utere sup. eis & putaueris. i. ęstimaueris, grãm. s. debitã tibi a me nũq̃ redditã sup. eẽ tibi a me quoad. i. dõec uiues: sed grã sup. semp apud me itegra. i. ex itegro reddẽda hẽbit in aio meo. Est aũt putaueris hic cõcessiui modi, nã forma cõiũctiui seu subiũctiui modi sæpe cõcessiue põit. ut æneid. x. Neq; illos iuueris. ¶ Deniq; ni. me sciẽte &c. Prosegtur ofonẽ suã bocchus bẽiuolẽtiæ plenã quã p iterpretẽ ad Syllã habuit dicẽs. ¶ Deniq. i. ut tãdẽ uno uerbo cõcludã o Sylla tu nihil uoles frustra. i. neq̃cq̃ sine obtẽtõe, me sciẽte. i. qd̃ sciã re uelle. ¶ Nã ut ego existi. i. iudico, minus flagitiosum. i. turpe factũ & icrepatiõe dignũ: ẽ regẽ uinci. s. ab aliquo armis q̃ munificẽtia. ¶ Cæteꝝ ac. i. itelligẽtẽ meã: de rep. uã: hoc ẽ Romana, cuius pcurator. i. ut dicã solicitator & ꝓmotor: tu missus es a Mario, huc. i. ad me. ¶ Ego neq; feci, neq; uolui unq̃ fcm̃ eẽ bellũ po. Ro. sed sup. tutatus sum fines meos. i. regni mei: aduersũ armatos. q. d. nõ hñs respectũ qcq; illi eẽnt. ¶ Ego omit. s. deiceps tutari fines meos, qm̃ ita placet uobis ut. s. ab armis discedã. ¶ Gerite bellũ cũ iugur. i. cõtra iugurthã: uti. i. quẽadmodũ uultis, ego nõ egrediar flumẽ Muluchã. s. noie: quod. s. flumen fuit inter me & Micipsam. i. diremit utriusq; regnũ dũ ille uiueret. ¶ Neq; sinã iugurthã intrare id. s. flumẽ & ita fines regni mei. ¶ Præterea si tu, o Sylla petiueris qcq̃ dignum me. i. qd̃ sine dedecore facere possem aut uobis. i. qd̃ decẽter petere possetis: abibis haud. i. nõ repulsus: imo uoti cõpos ¶ Sylla disseruit. i. diserte rñdit, ad ea. s. uerba bocchi ꝓ se. i. ꝓ ea pte quæ respiciebat cõmodũ priuatũ & beniuolẽtiã quã Bocchus ostenderat, breuiter & modice. q. d. parce & modeste, & disseruit de pace & de rebus cõibus, multis sup. uerbis. ¶ Deniq; patefecit regi Senatũ & po. Ro. (qm̃ ualuissent ampli⁹ armis. i. qm̃ potentiores in bello fuissent: nõ habituru) quod antique dicit, nam ut A. Gellius late docet antiqui utebant futuris in rum pro infinitiuis indeclinabiliter & sine numeri aut generis discretione sicut nos supinis utimur, sunt tamẽ qui habituros legant, sed Pomponius lætus unicus antiquitatis amator habiturũ legit) pro nõ habituros: in gratiã. i. ut rem gratã id quod Bocchus polliceat. s. se discedere ab armis cũ uictus eẽt & rebus Iugurthæ diffideret: quẽ locũ cõmentarius non intellexit. Et sup. dicit aut patefacit si uelit po. Ro. rem gratã facere esfaciundũ sup. esse aliquid.

IOAN. CHRI.

ASCE.

Habiturum

IOAN. CHRI. ¶ QVOD illoꝝ magis q̃ sua retulisset.i.qđ magis ꝑtineat ad illos q̃ ad ip̃m Syllã. ¶ Sua ablatiui casus ẽ q̃a refert semꝑ cũ gtõ cõstruit:nisi in qnq; ꝓnoibus: in qbus loco genitiui põit ablatiuus.s.mea tua sua nr̃a & ur̃a. ¶ Rex primõ negat ꝑ negabat. Rex primo r̃ndit se nolle tradere Iugurthã Ro.q̃a affinitatẽ & fœdus cũ ipso hẽbat. ¶ Affinitatẽ:q̃a sicut su pra dixit:filia iugurthæ Boccho nupserat. ¶ Interuenisse.s.dicebat. ¶ Ad hoc metue.s.dicebat. Bocchus ita r̃ndit. O Sylla:multæ causæ sunt:q̃ me deterrẽt,& dehortant,ne Iugurthã Romanis tradã. Primũ q̃a affinitatẽ hẽo cũ Iugurtha, deinde fœdus & societas ẽ mihi cũ ipso,postremo timeo ne si Romanis tradidero Iugurthã auertã & alienẽ a me aĩos populoꝝ:q & Iugurthã diligunt:& romanos odio hñt. ¶ Fluxa fi.u.i.mobili & instabili fide usus.s. tradẽdo Iugurthã,cũ quo fœdus & societatẽ hẽbat. ¶ Populariũ aĩos.a.i.aĩos populoꝝ a se alienauerit. ¶ Digrediũt in diuersa loca discedũt.s. Bocchus & Sylla. ¶ Per dabarẽ iterp̃tẽ. ¶ Bellũ cõ.i.deponi. ¶ Quãobrẽ:o Aspar:ego intelligo a Dabare placere Syllæ:ut bellũ cõponat: & pax fiat:uade ad iugurthã regẽ tuũ:& uide qđ ei placeat:deide huc redeas. ¶ Cũcta edoctus.s.Iugurtha. ¶ Sæpe antea cũ impatoribus Romanis pacem cõuẽtã frustra fuisse.sicuti pax facta cũ Calphurnio Bestia cõsule,& cũ Aulo fratre Albino cõsuli:nã senatus utrãq; pacẽ improbauit & rescidit,sicuti uisum ẽ supra. ¶ Pacẽ cõuẽtã.i. pacẽ cõpositã. ¶ Cæteꝝ.s.dicebat Aspar legatus Iugurthæ:ut bocchus daret operã:ut ueniret ab oĩbus:una in colloquum q̃si de pace:atq; ibi traderet Syllã:si uellet eẽ cõsultũ ambobus,& pacem eẽ ratã. ¶ Iugurtha ꝑ Asparẽ legatũ suũ cũ Boccho tractabat:ut sibi traderet Syl & ecõtra Sylla cũ Boccho tractabat:ut sibi traderet Iugurthã: Bocchus idẽ utriq; ꝓmisit: nã & Syllæ ꝓmisit se Iugurthã traditurũ eẽ ei:& iugurthæ: uel legato eius ꝓmisit se Syllã ei traditurũ esse,& ut usq; ad ultimã noctẽ,q̃ diẽ ꝓcedebat colloquii. Bocchus dubius stetit utrũ faceret. Sed tandẽ Iugurtham Romãis tradidit. ¶ Ambobus,uidelicet boccho & ipsi iugurthæ. ¶ Consultum:prouisum. ¶ Cũ talẽ uiꝝ. O Bocche si mihi Syllam tradideris:tunc. S.P.Q.R. fœdus nobiscum faciet,non enim relinquet in ꝑtãte hostium uirum tam nobilem captũ:non ꝑꝑ ignauiã suam,sed ꝑꝑ rẽpu.

qđ illoꝝ magis q̃ sua retulisse uideret,id adeo in ꝓmptu eẽ qm̃ Iugurthæ copiã hẽret,quẽ si Romanis tradidisset, fore: ut illi plurimũ deberet amicitiã,fœdus, Numidiæ ptẽ: quã nũc peteret tũc ultro aduẽturã. Rex prio agitare cognatiõe,affinitatẽ:ꝑterea fœdus iteruenisse. Ad hoc metuere ne fluxa fide usus populariũ aĩos auerteret,qs & Iugurtha charus,& Romani iuisi erãt. Deniq; sæpius fatigatus lenit & ex uolũtate Syllæ oĩa se factuꝝ ꝓmittit. Cæterũ ad simulãdã pacẽ,cuius Nũida defessus bello auidissim⁹ erat:q̃ uĩa uisa cõstituunt,ita cõposito dolo digrediunt. At Rex postero die Asparẽ Iugurthæ legatũ appellat, dicitq; sibi ꝑ dabarẽ ex Sylla cognitũ posse cõditionis bellũ cõponi, quãobrẽ regis sui s̃niam exq̃reret,ille læt⁹ i castra Iugurthæ ꝓficiscit:deide cũcta ab illo edoct⁹ ꝓperato itinere post diẽ octauũ redit ad Bochũ. & ei nũciat Iugurthã cupe oĩa q̃ iparent facere. sed Mario paꝝ cõfidere, sæpe antea cũ ipatorib⁹ Rõanis pacẽ cõuẽtã frustra fuisse. Cæteꝝ Bocch⁹ si ãbob⁹ cõsultũ,& ratã pacẽ uellet,daret opã ut una q̃si de pace i colloqũ cõueniret,ibiq; syllã sibi traderet,quũ talẽ uiꝝ i ꝑtãte hũisset,

ASCE. Quam ¶ QVOD uideret magis retulisse.i.magis ꝑtinuisse ad cõmodũ illoꝝ.s.Romanoꝝ:q̃ sua.s.bocchi.q.d.ꝙ tam ab armis desistat plus esse ad utilitatẽ bocchi iam fere uictu q̃ Romanoꝝ q uictores erãt. Sane q̃ hic diuersos casus copulat, q̃a retulisse eos regit.s.illoꝝ & sua. ¶ Et dicebat id.s.quod uideat retulisse magis Romanoꝝ q̃ bocchi qđ faciẽdũ sit boccho esse in ꝓmptu.i.facile factu & in manibus eius,qm̃ hẽret copiã.i.plenã ꝑtãtẽ iugurthæ,quẽ si tradidisset Romanis.dicebat sup.fore.i.futuꝝ esse:ut plurimũ deberet illi.s.boccho a populo Ro.& fœdus cũ po.Ro.& amicitiam populi Ro.& partẽ Numidiæ quã peteret nũc.i.ꝑ eo tp̃e(ubi nũc ponit ꝓ tũc quod ualla adnotauit)aduenturã tũc.s.cum iugurthã tra-

Nunc didit ultro.i.ẽt si non reqreret. Est aũt zeugma fœdus amicitiã & ptem Numidiæ aduẽturam. ¶ Rex primo negare. Postq̃ Sylla ostẽdit facillimã uiã ad amicitiã inuẽdã boccho cũ Romanis eẽ per traditionẽ iugurthæ. ¶ Rex ingt:uidelicet bocchus,negat.i.negabat.i.se id posse facere:agitare.i.agitabat.i.more actoꝝ ꝓ cã adducebat & excusabat, cognatione:q̃a ex eodẽ gñe oriundi erant & affinitatẽ:q̃a unã ex filiab⁹ iugurthæ duxerat.ꝑterea.i.insup fœdus interuenisse.i.inter ip̃m & iugurthã:quod qdẽ ꝑcutiebat cũ obtestatione deoꝝ & sui maledictiõe si non seruarent.dicebant.n.ita fœde me ꝑcutiat magnus Iuppiter ut fœde hũc porcũ macto si pacta fœderis nõ seruauero. ¶ Ad hoc.i.isup. dicebat sup. se metuere.ne ipse usus.i.si uteret fide fluxa.i.mobili & inconstanti.i.si fidem nõ seruaret auerteret.s.a se:& ita ad indignationẽ & uindictã impelleret,aĩos populariũ.i.fautoꝝ & necessarioꝝ suoꝝ qs.i.qbus popularibus,&.i.simul iugurtha erat charus:q̃a dictũ est ꝙ ꝑ legationes plurimos corruperat,& Romani erant inuisi:q̃a credebãt eos auarissimos ¶ Deniq;.i.tãdem bocchus fatigatus.i.sollicitatus a Sylla ad fatigationẽ usq;:lenit.i flectit & mitigat & ꝓmittit se facturum oĩa ex uolũtate syllæ. ¶ Cæteꝝ ipsi cõstituũt.i.cõposito ex industria ordinant:ea sup.q̃ sunt uisa utilia ad simulandã pacẽ.s.ineũdã:cuius.s.pacis.numida.s.iugurtha,defessus.i.usq; ad extremũ defatigatus bello,erat auidissimus.i.cupidissimus:& ita digrediunt:dolo cõposito.i.cõstituto inter eos ad tradendũ iugurthã. ¶ At.i.sed rex.s.bocchus: appellat die postero.i.ꝓxime seq̃nti.hoc est postridie eius diei asparẽ legatũ iugurthæ dicitq; sibi cognitũ ex Sylla ꝑ dabarem.i. ꝑ interp̃tationẽ dabaris sanctissimi uiri bellũ posse componi.i.finiri & cõcordari,conditionibus.i. pactionibus certis. ¶ Quãobrem sup.dicit aut iubet ut sup.aspar exquireret.i.rimaret s̃niam regis sui.s.iugurthæ. ¶ Ille.s.aspar proficiscit lætus,in castra iugurthæ. ¶ Deinde ipse edoctus ab illo.s.iugurtha cuncta q̃ agitare deberet.redit ad bocchũ itinere ꝓperato.i.accelerato:redit dico post diem octauũ.i.octauo die. postquam abierat. Et est ut dixi locutio salustiana: & nunciat ei.s.boccho,jugurtham cupere facere omnia quæ imperarentur:sed sup.nunciat iugurtham confidere parum Mario:& supple nunciat iugurtham dicere:pacem fuisse sæpe conuentam.i.pactam & initam frustra cum imperatoribus Romanis,ut cũ Calphurnio Bestia,& Aulo fratre Albini consulis nãq; Senatus utrãq; pacẽ rescidit & irritã censuit ut uisum est,itẽ cũ metello:sed eã ipse iugurtha irritã fecerat. ¶ Cæteꝝ si bocchus uellet cõsultũ.i. bñ ꝓspectũ eẽ ambob⁹.s. ipsis,& pacẽ ratã.i.stabilẽ:daret opam ut cõueniret in colloquum:una.i.simul:q̃si de pace.s. locuturi sint & traderẽt sibi ibi Syllam,ut patet ꝙ incidit in foueã quã fecit & dicebat eum.i.postq̃ habuisset in ꝑtãte talẽ uirũ.s.Syllam.

¶ TVNC fore

¶ TVNC fore.s.dicebat. ¶ Neq relictū ire i ptāte hostiū.i.nō esse relicturū. ¶ Diu uoluēs.i.cogitās. ¶ Caeterū dolo: an uero cūctatus parū cōpimus.Bocchus anteq̄ pmitteret se traditurū eē Syllā iugurthae,diu secū cogitauit. Nūc Salu. dicit Nō satis certū habeo bocchus dolose ne & ficte an in ueritate diu secū cogitauerit qd faceret, fortasse.n. fingebat se cogitare qd faceret:cū tñ iā deliberasset:forte ēt in ueritate cogitabat & nō fingebat. Sed uolūtates regū ualde mobiles sunt:facile.n.mutanī:& nōnunq̄ ipsae sibi cōtrariae sunt. ¶ An uere.i.in ueritate. ¶ Cūctatus.s.fuerit.i.moratus i cogitatione deliberationis,qa dixit diu uoluens:tādē pmisit. ¶ Postea tpe.Ecce Bocchus apud se & Syllā & legatum iugurthae habet,utriq idē pmisit.Syllae pmisit,se traditurū ei iugurthā:legato iugurthae pmisit se syllā iugurthae traditurū:in hac pmissione & Sylla & legatus iugurthae gaudent & exultant. ¶ Bocchus sepatim aliqñ Syllā: aliqñ legatū iugurthae appellat:eos benigne tractat, diē & locum cōstituit,in quo ipse Bocchus & sylla & iugurtha simul cōueniāt, & de pace colloquātur & tractēt. ¶ Bocchus syllā modo:modo legatū iugurthae appellare.i.Bocchus:aliqñ syllā,aliqñ iugurthae legatū appellabat. ¶ Benigne hre.i.liberaliter tractabat. ¶ Pleni eē:p erāt.s.sylla & legatus iugurthae. ¶ Sed nocte ea:ordo est.Sed ea nocte pxia: quae fuit añ diē decretū colloqo, Bocchus dr ipse secū agitauisse multū: adhibitis amicis:ac stati remotis,mutata uoluntate,& ille uarius uultu:colore,motu corporis: pariter atq aio,dr patefecisse occulta mutatiōe corpis & oris:ipso ita tacēte. Vide,qd fecit Bocchus ea nocte,q̄ praecedebat diē,in quo colloquiū futurū erat:Bocchus incertus & dubius qd faceret: uocauit ad se amicos suos:ut suū cōsiliū cū eis cōmunicaret.deinde statim mutata uolūtate: eos abire iussit:atq ita solus diu secū cogitauit,rem uaria mēte ptractās:atq ipsam animi uarietatē uario colore uultus,ac uario motu corpis ostendens,ut ipso tacēte:cordis eius arcana corpis, & oris mutatiōe pāderenī:tādē uocato ad se sylla p uolūtate ei⁹ insidias iugurthae attēdit. ¶ Numidae.i.iugurthae. ¶ Dies aduenit:in quo colloquiū erat decretū. ¶ Quaestore nro.s.sylla. ¶ In tumulū uisu facillimū isidiātib⁹:q isidiis erāt:facile hūc tumulū uidere poterant. ¶ Eodē in hūc tumulū iugurtha cū paucis suis amicis uenit inermis,qa sic erat cōstitutū,ut oēs sine armis i colloquiū uenirēt. ¶ Caeteris obtrū.i.oēs q erāt cū iugurtha iterfecti sūt: pter iugurthā:nā ipse uictus syllae traditus ē:& ab eo ad Mariū deductus.Atq ita finis bello iugur.ipositus ē. ¶ Vict⁹:ligat⁹.

tūc fore uti iussu.S.P.Q.R.foed⁹ fieret,neq hoiem nobilē nō sua ignauia captū, sed ob rempub.in hostiū ptāte relictū iri.Haec Maurus secū ipse diu uoluēs tādē pmisit,Caeterū dolo an uere cūctatus parū cōperimus,sed plaerūq regiae uolūtates,ut uehemētes sic mobiles saepe ipsae sibi aduersae. postea tpe & loco cōstituto,in colloquiū uti de pace cōueniret.Bocchus syllā mō,mō Iugurthae legatū appellare: benigne hre, idē ambobus polliceri,illi laeti pariter,ac spei bonae esse pleni:sed nocte ea:q̄ pxia fuit añ diē colloqo decretū,Maur⁹ adhibitis amicis,ac stati imutata uolūtate,remotis a se caeteris,dr secū multa agitauisse uultu,colore,ac motu corpis,piter atq aio uarius:q̄.s.ipso tacēte,occulta pectoris & oris imutatione patefecit,tñ postremo Syllā accersiri iubet,& ex eius snia Nūidae insidias tēdit,deide ubi dies aduenit,& ei nūciatū ē: iugurthā haud lōge esse,cū paucis amicis:& qstore nostro,qsi obui⁹ honoris cā pcedit,i aptū tumulū facillimū uisu insidiātibus,eodē Nūida cū plaerisq necessariis suis iermis uti dictū erat accedit.ac statim signo dato:undiq simul ex insidiis inuadit.Caeteris obtrūcatis, Iugurtha uictus Syllae tradit,& ab eo ad Mariū deduct⁹ ē.

¶ FORE tunc uti.i.ut foedus fieret iussu senatus ac populi ro.& dicebat neq hominē nobilē.s.syllā captū nō sua ignauia sed ob rēp.relictū iri.i.relinquēdū eē a senatu in ptāte hostiū. ¶ Haec maurus secū &c.Vbiq inducit bocchū minus fidū po.ro.sed metu potius q̄ fauore in uota syllae concessisse & iugurthā dolo circūuētū illi tradidisse.Vñ dicit. ¶ Maur⁹ ipse.s.Bocchus rex mauroꝝ(libētius aūt maurus dixit q̄ bocchus qa uis ē in eo q maurus erat, sunt.n.mauri ut Nūidae incōstāti fide:nō in eo q Bocchus noiatus)uoluēs.i.agitās & discutiēs secū.i.in aio suo sine arbitris,diu haec.s.dcā asparis ex mādato iugurthae,pmisit tādē.s.se facturū.i.syllā iugurthae traditurū. ¶ Caeteꝝ.i.sed:nos parꝝ cōpimus.i.cōptū & exploratū nō satis hēmus an.s.bocchus sit cūctatus.i.imoratus ut dubius qd rñderet:dolo.i.p dolū aspari & p eū iugurthae maiorē spē faceret (Si.n.stati cōcessisset uideri potuisset id nō facturus ubi difficultatē rei cognosceret:aut iō pmittere ut pactū cū sylla celaret)an in re.i.de facto & in rei ueritate ut dicit:alii legūt an uere.s.sit cūctatus sed uolūtates regiae.i.regū:ut.i.quēadmodū sup.sunt uehemētes plaerūq.i.fraequēter,sic sup.sunt mobiles.i.incōstātes:& ipsę.i.ipsęmet uolūtates regū sunt saepe aduersae.i.cōtrariae sibi.s.ipsis ita ut qd prius placuit postea displiceat. ¶ Postea.i. deide Bocchus appellare.i.appellabat,mō.i.iterdū syllā,mō.i.iterdū legatū iugurthę uidelicet asparē:in colloquiū uti.i.ut,cōuēiret.i.cōcordia fieret & cōsensio iter eos de pace,& hoc tpe & loco cōstituto.s.utrisq:& hre.i.hēbat:hoc ē tractabat benigne sup.ambos:& polliceri.i.pollicebat tradere iugurthā & iugurthae legato tradere syllā. Roges qūo ergo idē? sed scies idē nō nūero sed specie:hoc ē qd uterq optabat aut qd utriq pollicit⁹ erat:aut idē.i.traditionē,sed non eiusdē. ¶ Illi.s.tā sylla q̄ aspar eē.i.erāt laeti parit.i.pariformit, ac pleni bonę spei:qa de exitu optato belli.sed maurus.s.bocch⁹ amicis adhibitis.s.ad cōsiliū:ac stati.i.paulopost,caeteris.s.oib⁹ amotis a se:& hoc uolūtate mutata dr agitauisse multa secū.s.cū se solo i aio suo ea nocte q̄ fuit pxia.i.pxie pcedēs:añ diē decretū.i.cōstitutū colloqo.i.ad colloquiū hñdū cū sylla:dr dico agitauisse exñs uari⁹ uultu ac motu corpis:parit.i.pariformit:atq aio.i.sicut aium uariū,ita & corpis motū hēbat uariū.i.incōstātē,q̄.s.occulta.i.secreta pectoris ipo tacēte.i.nō idicāte,patefecit.s.ipse maur⁹ patefecit imutatione oris.i.uult⁹. ¶ Tñ.i.q̄q̄ uari⁹:iubet postrēo syllā accersiri.i.uocari ad se,& tēdit nūidae.s.iugurthae insidias ex snia.i.uolūtate & arbitrio ei⁹.i.syllę:qa sciebat q sylla pdito mari⁹ ac senat⁹ nō desisteret:pdito aūt iugurtha nullū fore ultorē: & ita metu uict⁹ syllae cōcessit. ¶ Deide.i.postq̄ dies addi.ta colloqo hñdo aduenit,& nūciatū ē ei.s.Boc.iugur.eē haud lōge,ipse boc.pcedit obui⁹.s.iugurthae cū paucis aicis & cū qstore nro.i.romāo.s.sylla.qsi cā honoris.i.honorificētia:in tumulū.i.collē facillimū uisu.i.ut uideat:isidiātib⁹. ¶ Nūida.s.iugur.accedit eodē.i.ad eūdē tumulū. ¶ Cū plae.nec.s. cū qb⁹ de pace ageret:exñs iermis,uti.i.ueluti erat dcm.i.cōstitutū,ac stati.i.paulopost signo dato.s.a boccho aut syll... a dit undiq.i.ex oi pte sit ex isidiis,iugurtha tradit uictus syllae & deductus ē ab eo ad mariū & caeteri obtrūcati sup.sūt.

IOAN. CHRI.

ASCE.

Accersiri uide an sit accersi.

Per idẽ tp̃s aduersus gallos ab ducib⁹ nr̃is. Q. Cepiõe & .M. Mālio male pugnatũ ẽ. Quo metu Italia oĩs cõtremuerat, illiq; & deinde oẽs Romani usq; ad nostram memoriã sic habuere. alia oĩa uirtuti suæ prona esse: cum Gallis pro salute non pro gloria certare. Sed postq̃ bellũ in Numidia cõfectum. Iugurthã Romam uinctum adduci nũciatum est. Marius consul absens factus est, & ei decreta ꝓuincia Gallia. isq; kalendis Ianuarii magna gloria triumphauit. Ea tẽpestate spes atq; opes ciuitatis in illo sitæ.

C. Crispi Salustii de bello Iugurthino. FINIS.

IOAN. CHRI. ¶ PER idẽ tp̃s: hoc ad bellũ iugurthinũ nõ ptinet: sed cãm ondit, q̃re secto Mari⁹ cõsul factus est. ¶ Male pugnatũ hoc eni dicit: q̃a. Q. Seruilius Cepio cõsul: & .M. Mālius ꝓconsul a Gallis Cimbris uicti, ꝓlio castrisq; binis exuti sunt: militũ milia octingẽta occisa, Calonũ & Lixaꝝ .xl. milia: bona. Q. Cepionis, cuius temeritate clades accepta est, publicata sunt: imperiũ ei abrogatũ ẽ. ¶ Illi, & usq; demũ ad nostrã memoriã Romani sic habuere. ¶ Alia oĩa uirtuti suæ ꝓna eẽ: cum Gallis ꝓ salute, nõ ꝓ gloria certare. Galli semp bellicosissimi fuerũt: & sæpe romanos bello superãt: deniq; aliq̃n urbẽ ipsam romã cœperũt, ꝑter capitoliũ, unde tũc Salust. dicit. Et illi Ro. qui eo tpe fuerũt: quo uicti sunt duces nr̃i a Gallis, & etiã q secuti sunt usq; ad tpa nr̃a hãc opinionẽ habuerũt, Romanos cęteras gẽtes bello superare, & subigere posse: ꝑter ipsos Gallos: nã cũ ipsis Gallis, Romãos certare ꝓ salute magis: q̃ ꝓ gloria. i. certare cũ Gallis: nõ ut eos subigãt: sed ne ab ipsis subigant. Ille ꝓ salute pugnat: q pugnat ut se defendat, ne alterius impio subiiciatur, ille uero ꝓ mũdi gloria pugnat, qui pugnat: ut aliũ suo sibi subiciat ipio, ergo pugnare ꝓ salute ẽ pugnare ex necessitate ꝓ libertate sua, ne alterius ditioni & impio subiiciat. Pugnare ꝓ gloria: est pugnare nõ ꝓ necessitate, sed ut alios suo impio subiiciat: & ita gloriã suã augeat. ¶ Illiq;. i. Romani, q illo tpe fuerũt, quo uicti sunt. Q. Cepio & Mālius duces nr̃i a Gallis. ¶ Et usq; ad nr̃am memoriã. i. Romani: q postea secuti sũt usq; ad tpa nr̃a. ¶ Sic habuere. i. sic existimauere, sic putauerũt. ¶ Alia oĩa uirtuti suæ prona eẽ. i. alia oĩa uirtute sua uinci posse: nã illud dr̃ pronũ uirtuti meæ, qđ uirtute mea domat & uincitur. ¶ Alia oĩa uirtuti suæ prona. i. facilia & procliuia & uirtuti romanæ. ac si diceret. Romani existimanerunt hoc, uidelicet alias oẽs gẽtes: ꝑter Gallos: uirtute sua uinci & domari posse, sed Gallos gẽtẽ eẽ: cũ qua dimicãdũ sit, nõ ut eã subigant, sed ne ab ipsa subigant. ¶ Ea tempestate: ex eo tpe oĩs spes, & opes ciuitatis in Mario positæ sunt. ¶ Lector memẽto scriptũ esse in iugurthino: deinde postero die p Saritiã legẽ: sentẽtiis exq̃sitis, in deditionẽ accipit: ubi mẽdatiũ tollẽdũ est: & legẽdũ p satyrã legẽ: nõ p saritiã. nã lex satyra ẽ. authore Diomede grãmatico: q̃ uno rogatu multa. s. & uaria cõpræhẽdit. ut uultis iuberi ne. ut cũ iugurt. bellũ cõponat: elephãtos tradat oẽs, trãsfugas reddat uniuersos.

ASCE. ¶ PER idẽ tp̃s. Interponit digressionẽ nõ ineptã alterius belli ꝓpterea qđ eodẽ tpe cõtigit: simulq; candide attestatur gloriã militarẽ in gallis ea tẽpestate fuisse: & romanos imparores ab eis uictos: unde etiã prius dixit, gloria belli gallos ante romanos fuisse. Et Iustinus attestat nullũ bellũ olim fœliciter gestũ sine gallo milite. Pugnatum aũt fuerat male a Quinto cepione & Caio Mālio: ut in fine huius particulæ latius explicabo simulq; de iugurthæ exitu uitæ. Ordo autẽ est. ¶ Pugnatũ est male. i. infœliciter & cũ malo pugnãtiũ per idẽ tp̃s. s. quo bellũ iugurthinũ gerebat in Numidia, ab ducibus nostris. i. Romanis. s. ab Quinto cepione. & .C. Mālio procõsulibus. Quidã aũt legunt publio scipione. sed male. unde Lucius florus in epitomatus liuianis in li. lxvii. Caius aurelius scaurus fuso exercitu a cimbris captus ẽ, & cũ in cõsilium ab iis uocatus deterreret eos ne alpes transirent italiã petituri: eo q diceret romanos uinci minime posse: a bolo rege feroci iuuene occisus est. Ab iisdẽ hostibus Caius Mālius & Quintus seruilius Cepio procõsules uicti ꝓlio: castrisq; binis exuti sunt. Octoginta milia militũ occisa calonũ ac lixarũ .xl. milia. Secũdũ ppl̃i Ro. iussionẽ Cepionis cuius temeritate clades accepta erat: damnat bona publicata sunt. primoq; post regẽ tarquinũ imperiũ ei abrogatũ. In triumpho Caii Marii ductus ante currũ eius iugurtha cũ duobus filiis, & in carcere necatus. Marius triũphali ueste in senatũ uenit, qđ nemo ante eũ fecerat: eiq; ꝓpter cimbrici belli metũ cõtinuatus per cõplures annos magistratus est cõsulatu secundo & tertio absens cõsul creatus: quartũ dissimulãter captans cõsecutus est. Cimbri uastatis oibus quæ circa rhodanum & pireneũ sunt per saltũ in hispaniã transgressi, ibiq; multa loca populati: a celtebris fugati sunt: reuersiq; in galliã bellicosis quidẽ se teuthonis cõiunxerunt. Et in librũ sequentẽ. Antonius prætor in scicilia maritimos prædones ꝑsecutus est. Caius Marius cõsul summa ui oppugnata a teutonis & ambronibus castra defendit. duobus deinde prælus circa aquas sextias eos hostes deleuit, in quibus cæsa tradunt hostium ducẽta milia. capta nonaginta. Marius absens quintum cõsul creatus est. triumphũ oblatũ donec cimbros uincere distulit. Cimbri repulso ab alpibus fugatoq; Quito Catulo ꝓcõsule q fauces alpiũ obsederat ad flumẽ athesim castellũ editũ insederat, reliquerat q; ubi uirtute sua explicata fugientẽ procõsulẽ exercitũq; prosecuti in italiam traiecissent: iunctis eiusdẽ Catuli & .C. marii exercitib⁹ ꝓlio uicti sunt ab eis in quo cæsa tradunt hominũ centũ quadraginta milia: capta sexaginta. Marius totius ciuitatis cõsensu recept⁹ ꝑ duobus triumphis qui offerebant uno cõtentus fuit. Primores ciuitatis qui aliquãtuliũ ut nouo homini ad tãtos honores euecto inuiderãt: cõseruatã ab eo rẽp. fatebant. Hæc illic. Quia uero e Gallis ꝑfecti erãt eos Gallos eẽset. ¶ Quo metu oĩs. i. tota italia. i. populus italiæ cõtremuerat. ¶ Et illi qui tũc uiuebãt, & deinde oẽs Romani usq; ad nostrã memoriã: habuere. s. opinionẽ. i. cẽsuerũt sic: sola alia esse prona. i. obedientia & facilia uictu uirtuti suæ: & certare. i. certãdum eẽ cũ gallis ꝓ salute. s. seruanda defendẽdo se nõ ꝓ gloria. s. quærẽda p inuasionẽ. ¶ Sd postq̃. Redit ad historiã cœptã. ¶ Sed postq̃ nunciatũ est bellũ cõfectũ. i. finitũ esse in numidia & iugurthã adduci uinctũ Romã: Marius ẽ factus. s. secundũ cõsul absens, & Gallia prouincia est decreta. i. decreto addicta ei. ¶ Isq;. s. Marius triũphauit: Kalendis Ianuarii supple cũ magna gloria. ut iam ex floro recitauimus. ¶ Et spes atq; opes ciuitatis. s. Romanæ: sitæ. i. positæ seu locatæ erant in illo. s. mario: ex ea tẽpestate. i. post eã tempestatẽ, quia uictus cimbris. Tertium Romæ conditorem Mariũ populus Ro. appellabat. ut author est plutarchus. Actum siquidem de imperio fuisset nisi Marius illi seculo cõtigisset.

Iugurthæ exitus.

¶ De morte Iugurthæ inueni epigramam sequens in quo obiisse dicitur in carcere: sed putem necatum fuisse ut de Lẽtulo & sociis coniurationis uisum est. nam id florus quoq; attestatur.

Nosse cupis uulgo non cognita fata Iugurthæ,
Vt plutarchus ait carcere clausus obit.

FINIS.

¶ SI quid

I quid precibus apud deos imortales sanctissimi iudices,uobiscum aliquando ualuissemus, iam dudũ & potiremur Republi.nostra florentissima,& ciues nostros haberemus tũ studiosos rerum gerendarũ,tum patriæ simul ac uirtutis amantissimos.Idq; temporis eximia lætitia frueremur,cũ rationes oẽs dicendi nostras in laudem summoꝝ atq; optimorum ciuiũ consumendas esse uideremus. Nihil eni statuimus animo digni⁹,nec aurhoritate maiorũ, nec opinione populari q̃ in eo genere uersari forensis exercitationis,quæ canere laudes egregias summorũ hominũ posset, atq; animos inflãmare nostræ ciuitatis ad imitandũ, uerum ea dicendi uoluptas olim sapientissimo uiro.M. Catoni plane contigerit necnon & Galbæ,Scipioni,Gracchis,Porcinnæ,Crasso atq; Antonio summis atq; ornatissimis oratoribus, quorũ tẽpora singulari præstantia uirtutis ac studio pene incredibili pulcherrimarũ artiũ floruerunt,nobiscũ uero sententia nostra bene ageretur, si modo tantũ abessemus ab illa modestia tẽporũ atq; hominũ, nec incidissemus in atrocissimos Reipub.fluctus ac miserandã tẽporũ calamitatẽ.M.siquidẽ Catoni aut Scipioni coætaneo suo monumentis immortalibus huius urbis & sine dubio clarissimis luminibus temporũ suorũ de legibus dicendũ erat de institutis maiorũ,de gloria militari,psæpe de laudibus ac uictoriis. Nobis uero qui deuenimus in hãc truculentã tẽporũ conditionem,sublata omnis gratia dicendi: atq; interceptus locus ois, aut iucundissimi sermonis: aut conciliandæ beniuolentiæ popularis.Nã si quando uox nostra siue a foro siue a curia desideratᶻ: dicendũ est perpetuo nobis:aut de teterrimis huius patriæ calamitatibus aut de nepharis oppræssionibus ciuiũ, aut de pdiiæ iuuẽturis nũc ipudicitia flagitiosa:nunc ignauia singulari. Quarũ pestiũ quanta in dies redũdatio est,uos estis testimonio iudices. Quoꝝ aures caluerũt assiduitate pœnæ quotidiana,copiaq; incredibili ciuiliũ controuersiarũ. Diximus equidẽ paucis ante diebus,ut prope meminisse potestis de.L. glabrionis imanitate, atq; audacia furiosissimi homis,& sine dubio crudelissimi. Cuius in senatu sica pridie depræhensa est:qua.M.Parium lucẽ ois patriciæ dignitatis extinguere moliebatur.Nunc uero dicendũ est de.Lu. Catilinæ sceleratissima mente atq; inusitata nequitia,quã nuper in omniũ ciuiũ perniciẽ stragẽq; redundaturã dii imortales in authorẽ sceleris,tũ benignitate sua, tũ consulari uigilia retorserũt. Quæso igiᵗ iudices diligẽter attendite, tẽq; cognoscite barbarã crudelitatẽ. Periculo uero & calamitate reip. pniciosissimã.Luci⁹ siqdẽ catilia nõ ignobili gñe pditus neq; infima uirtute,si dotes egregias tũ fortunæ,tũ corpis ad dignitatẽ urbis nõ ad pniciẽ cõferre statuisset,rẽpu. nup ex atrocissimis

I quid preci. Hæc declamatio Portii latronis in genere iuridiciali nimirum uersatur. Iuridicialis enim cõstitutio (ut Ci. in rhe.ue.docet) est in qua æq; & recti natura aut præmii:aut pœnę ratio quæritur. Estq; absoluta quia cõtinet iniuriæ quęstionem & accusationem Lucii Catilinæ quæ dicitur Portii latronis: suntq; q putant eum Catonẽ quoq; dictũ & postea consulem in trachia male aduersus sardiscos pugnasse. Non tamen is Marcus portius Cato est qui quadragetiesquater accusatus gloriose absolutus est,qa eius hic meminit. Nec is cuius oratio i Catilinario habita est. Nec est uera oratio sed declamatio.Moris autem erat ut iuuenes sese exercerent in arte dicendi accusando quemuis nobilem:quo condẽnando maiorem gloriam assequebatur . Cæterum quia Salustium tantum explanandum recepi in hũc pauca admodum dicã. ¶ Si quid pre. ualuissemus uobiscum:idest si preces nostræ & uestræ iudices superos exorare potuissent potiremur Republi. quæ nunc pene extincta est. ¶ Idq; tẽporis,idest per id tps. Est autem accusatiuus temporis. ¶ In laudem,quia laudando q̃ accusando acceptiores sumus quæ.s.exercitatio forensis:idest in foro iudiciali canere,idest publicare:aut carmine poetico enunciare. ¶ Animos ci. idest ciuium.M.Catoni:cuius iam memini maiorũ:uidelicet. ¶ Et Galbæ scipioni &c. horum meminit cice. inde claris oratoribus. ¶ Pulcherrimarum artium.s.laudandæ uirtutis & bonorum ciuium. quos ad maiora accendebant. ¶ Si modo.i.solum modo.i.si tantũ bono illorum temporum careremus nec pateremur tot nostri temporis mala. ¶ Truculentã,plenam attrocitatis & sæuitiæ.Coætaneo suo.i.æq̃li:posset etiam dici eius.Ordo est. Dicendũ erat Marco Catoni & Scipioni &c. Institutis.i. moribus probatis apud eos.A foro:in qua aguntur causæ,a curia.s.senatoria. In trib⁹ autem locis orabant:in foro ad iudices: ut hic.In senatu ad patres conscrip.& in cõcione ad quirites. ¶ Indies.idest quotidie.Caluerunt aut calluerũt lege. ¶ Diximus eq. Hoc uerbo uidetur esse non declamatio: sed uera oratio coram iudicib⁹ habita aut certe aliam prius ab eo habitam, nõ enim citamus seu allegamus quæ per declamationem tantum acta sunt,nisi quatenus declamatio sese ueram orationem simulat. Equidem.i.certe:quod apud Virgiliũ proprie accipitur pro ego quidem quod huic loco non congruit,nam ego quidem diximus nõ dicimus. ¶ Paucis ante diebus.Salusti.dixisset ante paucos dies. ¶ Pridie.s.q̃ de eo diceret. Postridie eni q̃ sica.i.pugio occultus ad necem faciendã quo qui utunᵗ sicarii uocantur. ¶ Lucem emphatico.q.d. columẽ & decus. ¶ Nuper.i.nõ parum est tpis. ¶ In authorem sceleris, in ipsum iugurtham coniurationis reũ. ¶ Barbaram.i.barbaris. non ciue dignã:aut apud barbaros frequentem:apud romanos uix prius auditã. ¶ Virtute strẽnuitate & fortitudine. Nã nõ ois uirtus moralis ẽ:& multi uirtute.i.fortitudie ai & robor corpis si uirtutẽ nõ hñt abutunᵗ.

ASCE.

Sica

ASCE. ¶Bellorũ ciuiliũ.¶inter Syllã & Mariũ: q̃
originẽ sumpserũt Metello cõsule. Vñ Flac
cus. Motũ ex Metello cõsule ciuicũ. Ex eo
eni tpe quo illi Marius p̃latus est a plæbe:
cœperũt nobiles i Mariũ iniquo ferri aío.
Vñ sylla q in bello iugurthino cũ adhuc q̃-
stor erat cũ plurimũ iuuerat eius potentiã
& imanitatẽ repssit: sed ut alibi dixi uicto-
ria abusus est. Cõstat itaq; Catilinariũ bel-
lũ post iugurthinũ fuisse licet in plærisq; co
dicib⁹ p̃poni soleat. Erat.n.catilinariũ Ci-
cerone cõsule: q syllæ tabulas p̃scriptionũ
in officiis taxat. ¶Manũ hoc ẽ exercitum
p̃r̃õptũ manu: pœnuria rei familiaris, quia
ære alieno oppræsso erãt. ¶Illecebrę, hoc
est illectiões & pollicitatiões Catilinariæ.
Vnde Salust. in Catilinario. Scio ego fuisse
nõnullos, q ita existimarẽt iuuẽtutem q̃ do
mũ Catilinæ frequẽtabat parũ honeste pu
dicitiã habuisse. ¶Alæ q̃si dicat p̃ læuis ar
maturæ militib⁹ mulieres aderãt ut Ore-
stilla: sempronia & aliæ ipudicæ, ad ipsius
Leccæ domũ. Qui dictus ẽ Marcus porti⁹
Lecca. ¶Collaberent. Alludit ad serpẽtes
qui subito: sed tacito adoriunt. ¶Trucidã
dũ hoc ẽ atrociter occidẽdũ. ¶Præsidiũ.i.
defensionẽ & p̃tectionẽ. ¶Miserabilẽ ra-
ro in malã p̃tẽ dicimus. Nam miser fere dr
q misericordia dignus. ¶Faces.i.incẽdia
irarũ. ¶Sũmis.i.maxis: aut sup̃mis, hoc est
pessimis. ¶Tria iudi. Tris ait fuisse cãs su
sceptæ iræ in senatũ & rẽpu. Primã repul-
sam cõsulatus. Scdam auiditatẽ perpetuo
dñandi. Tertiã necessitatẽ perditissimorũ
comitũ eius ære alieno: ac debito opp̃sso-
rũ, quoq; auxilio diuitũ bona diripere p̃tẽ
derat. ¶Domesticæ, hoc est rei familiaris.
¶Cõsuetudine appositorie comite ac ge-
nitrice sempiterna: hoc est qua cõsuetudo
scelerũ est comes: & genitrix pessimarũ cu
piditatũ: qa unũ peccatũ attrahit aliud, &
qui peccatis se assuefaciũt reddunt impotẽ
tiores ad resistẽdũ: qđ physica rõne cõpro
bat diuus Augustinus, docẽs ex ira fel & bi
lem, seu coleram augeri: a quibus auctis p̃
uocat ira a libidine iecur turgere: unde au-
get luxuria: risu splenẽ inflari q risum ma-
iorẽ excitat. Timore cor & p̃cordia grãde
scere: qbus timor auget, nã ceruinũ.i.ma-
gnũ cor ut ceruis est: meticulosis inest ho-
minib⁹. ¶Etiã dormiẽtẽ i.etiã si dormiuis
set cũ suapte natura uigilantissimus fuerit.
¶Excitare uoluisset: aut potius ualuisset.
His ostẽsis q̃ in accusatione Catilinæ addu
cta sunt, & cõfutatis.i.improbatis sup. his
quæ fautores Catilinæ putauerunt esse p̃
defensione.i.purgatione flagitiosorum.i.
grauissimorum scelerũ nostri aduersarii.s.
Catilinæ: uos iudices intelligetis. finẽ.s.ora
tionis meæ adesse uobis. Non dicit decla-
mationis: quia licet declamatio sit, tñ habẽ
Decla- da est perinde atq; uera esset oratio. Decla
matio. matio autem est in fictis causis: etiã longe
post sententiam datã ofo ad exercendum
ingenium: & ut promptiores sint in ueris
causis inuenta, ut Quintiliani & Senecæ.

bellorũ ciuiliũ uulneribus paulisp respirãtẽ nouis isidiis opprime
re conatus est, quid exorruistis iudices, nõ mõ opprimere cona
tus est, sed crudelissime uexare, nõ uexare tñ, sed inaudito quo
dã gñe feritatis extinguere. Manũ ad id compat diuersam quidẽ
gñe. sed magnitudine sceleris uitæq; silitudine pœnæ eãdẽ, quã
manũ exacerbatã cõtinuo pœnuria rei familiaris, & ob id desi
derio p̃dæ mirabiliter flagrãtem illecebræ sibi facillime cõcilia-
uerunt. Cõsilia nephani facinoris in amplissimi ciuis. M. Leccæ
domo decoq̃bant. Ad eã greges cõfluebãt p̃ditorũ adolescẽtiũ:
quorũ hic familiaritatẽ eximiã cõsecutus fuerat: cõciliatã p̃ti as-
suetudie stupri, p̃ti gñe quodã nephariæ largitiõis. Adhibitũ sũt
& cuncti barbarorũ hoium nobilitati nõ solũ magnitudie sũma
æris alieni uerũetiam cõsuetudie ac studio turpissimarũ reꝝ. Nec
alæ muliebres ab eo cœtu religioso nocturno prorsus abfuisse
iudicatæ sunt, nulla deniq; portẽta urbis nullæ finitimarum reli
gionũ pestes repiæ sunt, q̃ nõ denotatæ solertissimæ p hũc p ma
gnitudinẽ iopiæ facillime cõcitatæ retẽtæ deuolauerunt in arcẽ
ipsam nephariæ cõiurationis. Rõ cõsilioꝝ fuit, ut saturnalib⁹ pro
xie futuris uniuersi cũ armis ad ipius Leccæ domũ p̃sto forent,
ibiq; dato signo collaberent oẽs, p̃ti ad diripiendã inflãmãdãq;
urbẽ, p̃ti ad trucidãdũ senatũ, p̃ti ad cos cõficiẽdos, q p̃sidiũ ur-
bi ferre uoluissent. Catilinã iterim oẽs & ducẽ & impatorẽ ap-
pellarẽt. Audistis iudices satis euidẽter, ut arbitror cõsiliũ scele-
ratissimi hois Catiliæ, reiq; idignissimæ miserabilẽ ac detestabi
lem crudelitatẽ. Nũc audiẽda cã est agnoscẽdæq; faces q̃bus ille
flagrauit ad cupiditatẽ hmõi scelerati facinoris obeũdã. Quas
si plane cõprobatas uobis ut arbitror, planeq; illustratas euidẽ
tibus signis attulero, nihil erit ipedimento qn hostẽ reip. crude
lissimũ, atq; infestissimũ summis suppliciis, summis cruciatibus
mulctãdũ eẽ iubeatis. Tria iudices snia mea, scelera, crudelia ac
flagitiosa, iaudita: q̃ mentẽ Catiliæ semp imoderatã, semp reb⁹
nouis studentẽ ad exitiũ p̃riæ cõmouerunt dicenda sunt. Primũ
rõ q̃dã tristis simultatis, q̃ ductus est uniuersum senatum ex me
moria repulsæ cõsulatus capitaliter fuisse semp isectatũ. Scdm ra
bies q̃dã temerariæ ãbitiõis sitiens imodicæ gloriæ: p̃rsusq; isiã
mata ppetua q̃dã & singulari cupiditate dñandi. Postrẽo cœtus
isames turpissimorũ hoim, nõ mõ fatigati diurno malo dõesticæ
necessitatis uerũetiã ibuti flagitiis ac cõsuetudie scelerũ sempiter
na cõite ac genitrice pessimarũ cupiditatũ, qđ genus hoim catili
nã suum ẽt dormiẽtẽ e sõno facillie excitare ualuisset. His ostẽsis
breuiter saneq; cõfutatis q̃ p defensiõe flagitiorũ nr̃i aduersarii
dicẽda eẽ putauerũt finẽ adeẽ uobis itelligetis. Bello mithridati
co iudices lõgissimo qdẽ oim & sine dubio post punicũ piculosis
simo: cũ diuti⁹ i senatu de eligẽdo ipatorẽ dubitatũ fuisset plane
q; oẽs ãbigerẽt, q̃snã sagacissimo regi sagacissimus nr̃ ipator op
põeret. Catilinã iter oẽs cõpetitores icredibili q̃dã ãbitiõis ma
gnitudie deflagrãtẽ, oẽs senatoriæ sniæ reiecerũt. Eo tado pculs⁹
adeo catilina fuit, ut postea nullã omiserit neq; pturbãdæ patriæ,

neq;

neq; insectandi senatus occasionē. Videbat nāq; cupiditatē illo superstite nunq̃ in eū locū prouenturā de quo illā pridē uniuersæ omniū uoces eiiciendā esse putauissent, uoluebat itē animo summas uitæ necessitates, quibus exuere se posse arbitrabatur, si qua ratione præclaris magistratibus aspirasset. Nunc illas uero magis ac magis instauratas quotidie intelligebat quandoquidem inspicerent omnes uitæ suæ rationes ea sententia iugulatas prorsus extitisse. Ac quicquid increpuisset ulterius metuendam esse consularem uigiliam, metuendū esse iudiciū senatoriæ authoritatis, hanc uero spem ita exanguē ita consternata consuetudo erexit uitæ prauissimæ ad oē facinus, neq; ocii sui patiens neq; alieni. Qualis eius uita fuerit, & si præclare conscientia publica teneatur: huic tamen illustrandæ seu patefaciēdæ testes indubitati uideri possunt hi qui sacrarium illud libidinum colere, atq; obseruare consueuerunt, quæ nugæ dii immortales, quæ portenta scelerum, qui libidinum gurgites, quæ sentinæ flagitiosorum. Verum his rumor sparsus est de moribus Catilinæ, eaq; gentium opinio peruagata quatenus existimem uoces publicas nō hominum esse, sed oraculi potius nuncupandas. Famā uero popularem a maioribus nostris sæpenumero accepimus neq; temere unquam nascituram esse: neq; temere occasuram. Decus illud egregium corporis non ad dignitatem nominis: ac gloriæ sicuti par erat homini nobilissima familia nato, sed uti latro perditissimus ad omne genus flagitii conferendum fuisse semper arbitratus est. Vires ad stuporem hominum præclaræ atq; inusitatæ, perpetua uoluptatum intemperantia sunt labefactatæ, flos pueritiæ uenustissimæ ad intuentium iucunditatem, cui non libidini patuit flagitiosæ iuuentutis? aut quam turpitudinis notam non subeundam ultro atq; accersendam esse cogitauit? Lux illa uero præclari atq; excellentis ingenii quā omnes diuinam semper & singularem atq; insinuētam penitus esse arbitrabantur: nonne inter fœdissimas uoluptatum sordes restincta est, omitto pestis huius impurissimas uoces, mollitiem scænicam, obtuitus impudicos, blanditias muliebres, & omnem deniq; copiam non mediocrium uitiorum sub illa frontis eruditā simul, atq; insigni pulchritudine delitescentem. Præterea mētem illius plusquā gladiatoriam, sitim incredibilem cruoris humani, mirum inconstantiæ genus, uultum nunc demissum, nūc alacrem, nunc anhelantē scelus, nunc gratia meretricia florescētem, summū pecuniæ desideriū, summā simul prodigalitatem, contēptum incredibilem omnium bonorum. Itemq; eximiam cū summis atq; ornatissimis ciuibus familiaritatē. Nihil eni fuit isto monstro uersipellius, aut mutabilius hominū memoria, ita ut res diuersissimæ sæpenumero uideantur in eodē ingenio tanquā in sentina quadam teterrima simul redundare. Quis igitur dubitādū eē putauerit hominē præditū huiusce institutiōe uitæ remotissimū ab omni genere hūanitatis, perfacile sese teterrimo cuiq;, atq; imanissimo facinori fuisse accommodaturum.

¶ Videbat nāq. qdā legunt uidebāt & puētură fore, sed utrūq; iepte. Nā ordo ē. Nāq; Catilina uidebat. i. cōsiderabat suā cupiditatē, q̃ cōsulatū petebat: nunq̃ puenturam sup. esse: illo. s. tēlo obiecto supstite. i. pdurante in eū locū. s. consularis dignitatis: de quo uniuersæ. i. simul oēs, uoces oium. s. senatorū, & ppli putauissent. i. decreuissent pridē. i. pauloāte q̄si priori die eē eiiciēdā. i. depellēdā, sup. eā. ¶ Necessitates ob debita & æs alienū, si qua. i. si aliq̃ rōne. i. uia, magistratib⁹. i. ad magiratus aspirasset. i. aspirādo peruenisset aut tātū aspirasset, uel qa audaces fortuna iuuat, uel qa uidētes eū ad tātā gliā tēdere miti⁹ cū eo egissent. ¶ Nūc illas uero, hoc ē nūc uero itelligebat illas. s. uoces qbus eiect⁹ erat magis ac magis instauratas. i. corroboratas, qm ispiceret oēs rōnes uitæ suæ extitisse iugulatas. i. interfectas & cōdēnatas ea snia. i. senat⁹. ¶ Increpuisset. i. ui obtinere quasi increpando uoluisset. ¶ Cōsularē ipsius consulis uidelicet Ciceronis. ¶ Sacrariū illud libidinū: ironicos sicut prius, ab eo cœtu religioso dixerat. Nō hoium sed oraculi. i. rñsi ipsius dei ut apollinis, qd' orantibus & imolātib⁹ dabat. uñ ęnei. vi. Cessas in uota pcesq;? q. d. sibylla cessare nō debes ęnea, neq;. n. añ dehiscent. Attonitæ magna ora domus. ¶ Famā uero. unde est illud aristotelicū: qd cōmunis fama famat nō omnino deperdit. ¶ Labefactatæ: mollificatæ. ¶ Cui nō patuit: quasi dicat nulli non: idest unicuiq; patuit. ¶ Lux illa. Accumulat dotes naturæ in Catilina, ut significet eo detestabiliorē: quo pluribus abusus est. ¶ Omitto: occupatio rhetorica: qua se præterire: aut nolle dicere sigñat quæ maxime dicit. ¶ Mollitiē scænicā. i. umbratilē, aut quali utuntur histriones in scæna dū psonā muliebrē aut amātis adolescētis induūt. ¶ Obtuitus aut obtut⁹. i. firmos aspectus. ¶ Blāditias muliebres mulieri cōuenietes. ¶ Frontis. i. pręsē ferētiæ. unde Iu. Fronti nulla fides qs eni non uicus abundat. Tristibus &c. ¶ Præterea mentem illius. s. Catilinæ, plusq̃ gladiatoriam, idest q̃ habeant gladiatores, cum tamen gladiatores tam auidi feriendi sint, ut sese ptegere sæpe negligant, ut in phormione Terentii circa finem clare notificat phormio. ¶ Sitim: idest appetitionem & cupiditatem. ¶ Gratia: idest indulgentia & specie grata, meretricia: idest qualem solent habere & fouere meretrices. ¶ Versipellius: idest astutius & magis iuersa pelle. Tracta metaphora ab apologis. Nam asinus dicitur indutus pelle leonina feris terrorem incussisse donec uoce cognitus & detracta pelle ludibrio haberetur. Vnde dictum est. Sæpe sub agnina latet hirtus pelle licaon. Subq; catone pio perfidus ille nero. ¶ In sentia. i. sordiū collectorio, sicut i naui aq̃ imūdæ oēs i sentinā defluūt & colligant. ¶ Hūanitatis. i. māsuetudinis: & misericordiæ hoiem decet: nā candida pax homines trux decet ira feras, ut inquit Ouid.

ASCE.

Oraculū

Fontē apuimus iudices oium Catilinæ moꝝ atq; ois consuetudinis, unde illi demananisse uis ita pclara cōsilioꝝ facillime itelligenda est. Nūc uidendū est spē atrocissimi sceleris: unde illi subministratam fuisse iudicemus. Qūū hic itaq; secū repeteret memoria miserandam ignominiam comitiorum, turpesq; angustias afflictæ rei fa. simulq; intueretur uel sibi uiuendum ac moriendum fore cū turpitudine summa, uel senatum nullum esse oportere, de ratione tollendi illius primū cogitare cœpit. Nam illo deleto sine dubio intelligebat uiam latissimam libidinibus suis continuo patere uertit itaq; oculos ad innumerabilē copiá iuuentutis q̃ dies ac noctes stipabatur in exercenda consuetudine suaꝝ cupiditatū, cū putauit manū ipsam hominum tanq̃ hastá ualidissimá furoris sue facillime sibi accómodari posse q̃ contorqueret in omniū nostrū ruiná atq; interemptionē ut q̃ congnouerat educatam uitæ prauissimæ institutis, imbutá sæpenumero sanguine miserorum ciuium ardentem incredibili desiderio prædæ: sibi uero mira familiaritate conciliatá. Genus est hominū uehemēter exercitatū ferro atq; inopia duabus rebus ad omne facinus patissimis. Quod genus ego ciuitati nostræ maximæ debilitatæ ciuilibus bellis atq; afflicte magnitudine calamitatū magnopere pertimescendū esse iudico. Nihil enim illis præter spem atq; animá fortuna reseruauit, alterá ad differendá uitæ necessitatē, alteram ad liuorē suum magnifice accómodatam. Nihil illis contemptibilius: quos siquidē rudimenta uitæ traducta in hac tenuissima re deposita nūc in gladiatoriis muneribus, nunc alia facinoris atrocitate, partim ad omne scelus, partim ad omnē patientiá erudierunt. Verum hæ pestes, sententia mea, quo fuerit abiectiores, eo magis extimescendum esse reor tanq̃ perpetuo seditionū ciuilium ac rerū nouandarū auidissimas: siue quia uoluptatē capiant ex mœrore sociæ calamitatis, siue quia ciuitatū uersutia mutabilitatē rerū suarum portendi quodámodo arbitrantur. Hi sunt quidem quos in foro quotidie, in oculis ciuiū calamistratos: ac uestibus collucentes passim obuolitare cernim⁹, fortunas omniū populariū atq; ociū ciuitatis luminibus consignare, qui non modo arrecti permanent ad opportunitatē cuiuspiá præsentis cōmodi, uerūetiá gestiunt opinionē speratæ utilitatis. Si feras quidē omnis generis quo magis attenuatæ fuerint pœnuria edendi, eo magis præcipites atq; affrenatas ruere in perniciē uidemus. Quid hanc desperatoꝝ colluuiē ieiuná ac sitientē facultatū nostrarū quo impetu, qua ue strage ruiturá esse creditis, aut debacchaturam si se carceribus emiserint, cū illæ ratione careant atq; intelligentia, hi uero non absint penitus ab ipsa facultate intelligendi. Grauissimi quidē sunt morsus irritatæ necessitatis. Dii immortales quæ clades ab illa feritate hominū quæ genera flagitiosorum emanauissent, si nocturnus iste imperator quasi quasdá rabidissimas beluas in urbis penates immittere potuisset? Horret animus iudices, ea cogitatione cōplecti quæ miseri pertulissemus si sopor oculos

consulares

ASCE. ¶ Fontē.i.originē & occasionē. ¶ Vis ita p clara: ironia est. Nā ex pessima uita & perditissimoꝝ societate pessima habuit & sectatus est cōsilia. ¶ Subministratá.i.suffectá auctá forā, spē.s.tanti facinoris ppetrādi. ¶ Repeteret.i.reuolueret memoria: reminiscēdo.s. comitioꝝ.i.diei in quo p comitia repulsam sustinuit, & est prima cā: & turpes angustias.i.oppssiones rei familiaris.i.domesticæ facultatis: afflictæ propter æs alienū, & ē scda cā, & intueret.i.uideret

Fore

ac cōsideraret moriēdū fore iterū fore futuro cōiungit si nō est ab impitis adiectū. ¶ Cū turpitudine, qa cū summa pauptate dr.n.turpis egestas: qa turpes & imundos atq; incultos facit. Nullū.i.penitus extīctū. ¶ Illius.s.senatus. ¶ Stipabat.i.densæ comitabat: sicut stupa cōdēsant & obstruunt rimæ in nauib⁹. ¶ Manū.i. multitudinem prōptā & expeditā seu patā manu. ¶ Conciliatā.i.gfa & amicitia deuinctā & cōiunctā. ¶ Ferro.i.grassatiōe & pdatiōe. ¶ Alterā.s.spē maioris pdę accōmodatā ad differendā necessitatē uitæ: alterā.s.aiam.i.uitā ipsam. ¶ Nihil illis cōtēptibilius. Quæras si maxie ptimiscēdi sunt qūo cōtēptibiles dicant? Sane cōtēptibiles nō quasi nocere non possint, sed qa abiectissimi & insordissima uita uersati. Vū ordo est in pri. ¶ Nihil ē cōtēptibilius.i.uilius & indigni⁹ illis.s.hoīb⁹ cōiuratis, siqdē.i.utpote quoꝝ rudimēta.i.eruditiōes uitæ traducta.i. tradita illis: i hac.s.quā dixi.re.i.facultate tēuissima.i.exilissima, deposita.i.demissa: & exhibita nūc.i.interdū: in munerib⁹.i.exercitiis gladiatoriis, q̃ ad uoluptatē ppli cū sūma indignitate sua & piculo uitæ in harēa exibebāt: nūc.i.interdū, in alia atrocitate facinoris, utpote in latrocinio aut depdatione: erudierūt pti ad omne scelus.s.ppetrandum & ptim ad oēm patiētiā.s.tolerandā: unde tales assueti malo si robur & duritiā suā in pniciē uertunt pniciosissimi sunt. Vū addit, uerū hæ pestes: hoc est perniciosi homines. ¶ Ciuitatū uersutia.i.calliditate, qa miseris solertia rebus: & ita qa uersuti fere sunt ciues portēdit ex rerū inopia pmutatio q̄dā: aut legat uorsura. ¶ Hi sūt quos calamistratos.i. hñtes capillos calami stro crispatos. ¶ Collucentes: ut apud Iuuenalē sat.ii. Cretice pelluces &c. ubi de multitiis plurima. ¶ Passim.i.fere p singulos passus obuolitare: leuiter & importune ingredi. ¶ Consignantes: idest notātes luminibus: idest oculis fortūas.i.facultates ut quas direpturi propediem sint: ociū quod ex abūdantia rerum nasci solet. ¶ Gestiunt: idest immodice exultant. ¶ Si feras argumentū a cæteris animātibus. Colluuiem.i.imūdam cōgregationē: ieiunā: & ita famelicā: debaccatura.i.furribūde irruituram: carceribus: alludit ad carceres equorum, quibus signo dato effusi ruunt ad palmam cursuri. ¶ Irritatæ necessitatis, ut famis quæ ob id a Marone malesuada dicitur. ¶ Nocturnus.s.Catilina. ¶ Iste per contēptum dicit

consulares detinuisset. Restinguenda est ita flamma nobis scelerata & atrox dum adhuc uelata cineribus ac sopita, facultas restinguendi leuissime data est: ne cũ oĩa cõpræhenderit (quod dii penitus auertant) nos frustra postmodũ furibundã atq; exoltantẽ restinguere cupiamus. Neq; rectorem nauis audiendum prorsus existimo in ipso mœrore calamitosæ tempestatis quam illi fugere facillime licuisset cõsurgentem primo sibiq; ac rebus suis naufragium minitãtẽ. Neq; item gubernatorẽ urbis in ipso excidio & calamitate ciuitatis, quã impendentẽ prius ipse consilio suo: suaq; prudentia sustinere quodãmõ ac propulsare potuisset. Seræ sunt hoĩum lamentationes prorsusq; uituperandæ quas occupatas in his lugẽdis cernim⁹, quæ uitio suo desidiaq; contigerũt. Calicratidi Lacedæmoniorũ duci cum ornatissimã cui præerat classem funditus amisisset: propter imoderatã gloriæ cupiditatẽ nihil ad eam restituendã nouissima consilii ratio suffragata est. Quã ita seruare poterat si mõ in statiõe cõtinuisset. Terentio Varroni sempiternũ dedecus, atq; imortale monumentũ erunt flagitiosæ turpitudinis deletæ ad cannas temeritate sua pulcherrimæ Romanorũ legiones quæ seruatæ periculosissimo tẽpore reipublicæ sine dubio fuissent, & robur eximiũ miserrimæ urbis, & perpetuũ decus consularis prudentiæ disciplinæq; militaris. Recte itaq; maiores nostri summis laudibus efferendi sunt, qui Spu. Melium: qui Gracchos, qui Manlium Capitolinũ, qui Drusum: qui Saturninũ fortissimos homines & reipublicæ sæpenumero non mediocriter opitulatos, q deuenissent in affectatæ tyrannidis suspicionem morte mulctãdos esse putauerũt. Nec Sp. Melio fauor amplissimus ciuitatis. Nec gracchis aui sui Scipionis clarissimi uiri memoria, nec Manlio celeberrima gloria capitolii liberati, nec Druso sanctissimi sui penates, nec Saturnino uis sacrosanctæ dignitatis auxiliata est, quid ita? quia necem paucorum aut unius hominis calamitati publicæ maiores nostri semper anteponendã esse putauerunt. Quod genus crudelitatis eximiũ non sunt arbitrati ciues eos perimere summisq; affligere suppliciis, quorũ in rẽpublicã per sæpe clarissima beneficiorũ genera extitissent? minime, quid ita? quia nullũ satis dignum supplicii genus in eos consumi posse opinabantur: qui patriæ suæ libertatem opprimere statuissent, nec illos ciues esse iudicauerunt, quos abiecisse rationem patriæ charitatis intuerentur. At contra eos qui tales interemissent, non modo dici atq; appellari ciues ut essent statuebant, sed afficiendos fore immortalibus donis, ac sempiternæ hominum memoriæ consecrandos. Quid enim potest indignius dici q̃ uitam a patria susceptam ad illius perniciem calamitatemq; conferre, quid fingi sceleratius q̃ eorum pœnas ac crudelissimam seruitutem excogitare, quos iisdem mœnibus ac tectis constitutos eadẽ leges atq; eadem uiuendi ratio continuisset? Quid deniq; potest intolerabilius existimari q̃ inferre delubris deorũ immortalium ac facultatibus nostris illinc sceleratas faces, hinc acerbissimas

¶ CONSVLARES. s. Ciceronis. Quã ASCE. cõsurgentem. i. dum oritur & est methaphora a Nauclero. ¶ Seræ, idest nimis tardæ. ¶ Calicrandi. Agit exẽplis primo externo deinde romano: dicens q Calicratides imperator Lacedæmoniorum qui ob gloriæ cupiditatem classem cui præerat cũ eã inconsulte hosti obiecisset penitus amiserat, frustra postea eam instaurare aut consilio regere conatus sit. Apud Herodotũ lib. ix. habetur Lacedæmonii qui Calicrates ab eo dicitur interitus. ¶ Terẽtio Varroni cuius temeritate Lucius Aemilius collega ei⁹ (erant enim ambo consules) apud cannas occubuit, ubi ut Liui. lib. ii. decados tertiæ dicit: cæsa sunt quadraginta milia peditum duo milia septingenti equitum. Ad cannas uicum exiguum Apuliæ, sed clade Romanorum illustrem. ¶ Spurium Melium affectatorem, dominationis p largitionẽ frumenti habitum: & a Seruilio hala iussi dictatoris (ut dixi) occisum. ¶ Gracchos Caium & Tiberium ob seditionem cæsos unde Iuuena. saty. ii. Quis tulerit Gracchos de seditione quærentes. ¶ Manlium capitolinũ a capitolio defenso contra gallos cum anseris strepitu excitatus esset sic dictum, qui qđ ære alieno obstrictos liberaret: nexos exolueret crimine, affectati regni dãnatus de saxo carpeio deiectus est, authore Liui. lib. vi. deca. i. Morte mulctandos, idest puniendos ultimo supplicio. ¶ Sanctissimi penates: quia maiores eius sanctitatis famam meruerant. ¶ Sacrosanctæ, tribunitiæ Tribuni enim plæbis creati sacrosancti habebantur quorum uiolatores ea pœna plectebantur ut eorum ceruices ioui deuouerentur. ¶ Quid ita. i. cur ita factum est a maioribus respondet, quia necem &c. unde illud Maronis in. v. Vnum pro multis dabitur caput. Minime s. arbitrati sunt esse genus eximium crudelitatis. Quid ita. i. quãobrem. Quia nullum &c. ¶ Afficiendos fore: sæpe aut inepte positũ: aut appositũ est fore ad futurum tempus. Vult autem dicere tyrannorum interfectores non solum ciuitate donatos: sed æternæ memoriæ gloria cumulatos. ¶ Iisdem mœnibus cõstitutos: inter quos ut Cic. in officiis docet multa sunt communia, & summa congruit cõciliatio. ¶ Quid deniq; quasi dicat nihil. delubris. idest templis in quibus erant simulacra delibrata idest decorticata: nã liber cortex est interior: facultatibus idest fortunis opibus potentiis. ¶ Illinc, aut potius illis. i. delubris: hinc, melius his idest facultatibus nostris: nisi sit illinc unde delubris insidiabantur & hinc unde facultatibus.

expilatiões?hæc q curauerũt iudices,aut q tentauerũt nunq̃ ego alienos ab hostibus,aut dissimiles feritati bestiarũ existiabo. Vidimus de spe pficiendi nephari facinoris:uidendũ est de loco, quã latebrã cõmodissimã & tutissimã egregius artifex delegit, cũ cõtegendæ cõspirationi suæ,tũ armis oibus eius artificii cõphendẽdis,ne forsan temere domũ nobilissimi ciuis atq; opulẽtissimi.M.Leccæ delesse iudicetis.Primũ hõ delectus ẽ hmõi nephariis cupiditatibus affinis,quo participe sp usus fuerat consiliorũ suorũ,adiutore teterrimarũ libidinũ,socio maximorũ periculorũ,cui spectato freq̃nter in difficillimis rebus sũmã hmõi atrocissimi mali tuto cõmitti posse facillime sibi pollicebat̃. Præterea domũ sibi deligendã esse iudicabat solitudine locorũ desertã, & ab oi frequentia populari remotissimã,quæ.s.uoces coniurationis tutissime cõtinere posset. Cõtulit igit̃ sese in ipsam Marci Leccæ domũ remotã ab oĩ celebritate,cõstipatã multitudine arbuscularũ & ab oi suspicione pdendi facinoris non mediocriter abhorrentẽ. Quos uero tetẽderit ibi cõiurationis laqueos aut q̃s cathenas scelerũ cõflauerit nobis ac facultatibus nr̃is. Saturnalium dies patefactura fuerat,nisi primũ benignitate deorũ imortaliũ,deide uigilãtia cõsulari nephariæ sicæ de manibus latronũ excidissent.Nullas amplius tẽdiculas ptimescamus ab execrabili monstro,nullas insidias ab hoste teterrimo:tenet fera nec si uiri estis:declinatura est telũ ipsũ sacrosanctæ uestræ authoritatis.Neue Catilina nescias uigilãtissimos consules hñc rẽpu. Te quocũq; ueneris quocũq; abieris diligentia nr̃a circũspectũ teneri,q̃d hesterna nocte contiunculis tuis agitatũ sit:licet mecũ recognoscas,cũ ad.M.Leccã uenisses unũ ex fidelissimis cõmilitonib⁹ tuis ad multã noctẽ,teq; in interiorẽ una cũ illo cubiculi ptem recepisses tanq̃ in sacrariũ memorabile cupiditatũ uestrarũ repente de Lecca sciscitari cœpisti,nũ q̃s ex coniuratis aduenisset,quũ subito Lẽtulus ac Cethegus teterrima capita maleficiorum oium furibundi atq; allacres irrupuerũt,moxq; ingressi uociferare cœperũt,quid agis Catilina,cur uoluptates nostras diutius remoraris?præsto sunt saturnalia nobis occiosis atq; oscitãtibus,quem unũ diẽ sæpenumero nuncupare solitus es euersorẽ superbissimi ordinis,fugatorem erũnarũ nostrarum,lucẽ ac pricipẽ uniuersæ nostræ dignitatis. Nũ in gerẽdis negociis ignoras sequendas eẽ tẽporũ opportunitates.& in occasiõe rerũ desidiã ac tarditatem oẽm diligentissime fugiendã?Mutabilissimæ sunt deorũ uoluntates,& fortunã cũ abire permiseris frustra postmodum discedentem ac fugientem sis imploraturus. Talia cõquerentẽ ut paucis pro te subsecutus:aquilam argẽteam proferri cõtinuo iussisti præclaram auspicem ac gubernatricem furoris tui futuram. Testor noctem ipsam impiarum molitionum tuarum consciã ac testẽ,nihil ex his me fugisse quæ clandestini uestri conatus agitauerunt, per pauca satis attigisse fuerit, ne solitudine in ipsa latibulorum tuorum cum ora uulgi plane deuitauisses, fefellisse te crederes diligentiam pariter atque industriam

consularem

ASCE. Expilationes.i.deprædationes. Cũ cõtegẽdæ.i.cũ ita sit q̃ cõtegẽdæ cõspirationi suæ:tũ.i.maxie uerũ est q̃ armis. Solitudie. Cõmemorat sitũ domus ipsi⁹ marci leccæ. Celebritate.i.frequẽtia sed pcipue celebriũ .i.clarorũ uirorũ. Arbuscularũ.i.minutarũ aut paruarũ arborũ. Abhorrẽtẽ.i.alienã. Nobis.i.capitibus nostris, quo dicto se unũ ex patritiis pfitetur ut portiũ Catonẽ cuius in principio meminimus esse putemus. Saturnaliũ dies dicit̃ & saturnaliorũ.Ordo aũt est dies saturnaliũ fuerat patefactura.i.ostẽsura, quos laq̃os cõiurationis tetẽderit ibi.i.apud Leccã aut q̃s cathenas .i.seruitutes & incarcerationes scelerũ.i.debitas sceleribus aut,scelestorũ: cõflauerit.i.q̃si cõflãdo ut faciũt metalarii cõpegerit nobis:q̃tũ ad uitã & facultatibus nostris quãtũ ad rẽ.Vigilãtia cõsulari.i.ipsius Cice. sicæ aut siccæ.i.pugiones siccariorũ Alexander dicit siccas.cc.duplici scribendũ plures sica.c.simplici scribũt excidissent. Pulchræ alludit ad latrones atq; sicarios a magistratib⁹ dephensos cũ sica aut furto. Solẽt.n.utrũq; latẽter quasi exciderit demittere ut se insotes pbẽt. Tendiculas.i.tẽsiones insidiarũ. Fera.i.imanis & efferus parricida catilina,tenet telum.i.iamiãq; patiet̃ uindictã a uobis inferendã. Si uiri.i.animosi & uirtutẽ psentẽ in pectore habẽtes. Vigilãtissimos cõsules:de uno consule pluraliter loq̃t in inuidiã Catilinæ. Circũspectũ.i.obseruatũ & depræhẽsum. Hesterna.i.pridiana nocte.i.nocte præcedẽte diẽ illum quo deprahensus es. Ad leccã quẽ comilitonem uocat in malum. In sacrarium.i.repositoriũ sacrorũ:cũ nephãdissimas res illic tractarint.Lẽtulus & Cetheg⁹ i quos aiaduersos dicit Salu. Furibũdi atq; alacres. Si furibundi q̃ũo alacres.Alacer seu alacris pprie dr̃ pceps,& q̃a q̃ laeti facim⁹ pcipites & citi facimus trãssumit̃ ut sit q̃si laetus,ut i comico q nõ es alacris: furibundi ergo pp impatiẽtiã moræ in Catilina & alacres.i.pcipites & ueloces quantũ in se, q̃a cethego ois spes in festinatiõe erat uñ cinctutũ.i.ac cinctũ uocat flaccus dicens in arte cinctutis non exaudita cethegis. Vociferare cœperunt,historiographus ut Salu.non adderet cœperũt. Sane uulgo nunc uociferor uoce deponẽtali:nõ uocefero uoce neutrali dicimus. Nõ remoraris metaphora a remora pisciculo naues retinente: qui & echineis dr̃

Saturnalia Saturnalia.i.festa Saturno dedicata,in qb⁹ conuiuiis indulgebant,& prisca libertas seruis permittebat:quoniã sub Saturno nulla erat seruitus.Ea autem celebrabantur Romæ in mense decẽbri:in quo cõmessationi locũ faciunt frigora. Euersorẽ supbissimi ordinis.s.senatorii & paucorum potentiũ, & cõgrue per ea tẽpora quibus summæ libertatis admonebantur : ita ut seruis cum dominis uesci:& in eos scõmata iacere liceret,dominatiõi potẽtũ obuiare cõstituisse uidebat̃. Subsecutus sup.es.i.respondisti,cum ora idest conspectum uulgi.

consularē. Linquo tælorꝝ innumerabilē copiā quā in hisdē furia libus antris constipandā atq; occultandā fore curauisti. Mitto lit teras māu tua scriptas diuersis mācipiis reddēdas, q̄ furori tuo succurreret atq; opitulari uellēt. Transeo tē illā simillimā ꝓdigio cũmane isto iā coacto senatu, redundantibusq; subsellijs, feri⁹ in senatū præter consuetudinē uenisses ꝙ nulli nō oculi te sena torē statim cõsignarunt ingredientē demisso uultu, pallore ter ribili, luminibus errantibus ac facie præferente nescio quid iuæ sitat crudelitatis: ꝑterea saturnalibus ꝓxie futuris tē adoriri pla cuit quo die ciuitas ois feriata publico edicto cõferre sese in mō tē auentinū, ac rusticari quodāmō solita est cũ tu manū furoris tui diligenter armatā atq; instructā primū ad cædē senatus ac cō sulū deinde ad occupandā capitolii arcē fueras imissurus. Atq; his perfectis daturus operā cũ direptioni publicæ, tū inflāmādis ædibus atq; his trucidādis, qui rēp. defendere uoluissent. Vide tis iudices lucē clarissimā rationū, q̄ ego profecto censeo nullis inuolucris tenebrarꝝ suarꝝ obruituros esse, nec. M. Leccā præcla rā sedē, atq; officinā teterrimæ cõiurationis, nec ipsum detestabi le caput atq; obscœnū artificē Catilinā. Cunq; hæc oia constet aiaduertēdū est pariter uno maleficii gñe Catilinā nō mō deos ac p̄riā uerũēt mores, leges, cõsuetudinē urbis atq; instituta ma iorꝝ uiolasse. Primū duodecim tabulis cautū eē cognoscimus, ne q̄s in urbe cœtus nocturnos agitarit: deinde lege gabinia ꝓ mulgatū esse q cõciões ullas clādestinas in urbe cõflauisset. mo re maiorꝝ capitali supplicio mulctaret. De te itaq; Catilina scisci tator, tū cœtus istos cõmilitonū tuorꝝ cõtra ꝑcepta. xii. tabularꝝ cõtra leges n̄ras cõtra senatus ac plæbis authoritatē noctu cogē dos eē putauisti: deide q̄ro si qñ in lucē sepulcrares istæ conciun culæ tuæ prodiissent, qd rñsurus fuisses senatui? qd cõsulibus? aut qd uiris optimis atq; amātissimis p̄riæ? Quid leges igit n̄ras uiolas Catilina? quid senatus authoritati cõtradicis? Aequum est instituta maiorꝝ atq; edicta grauissimi sanctissimiq; ordinis, quia ꝑstringere nefania tua non es ueritus, ea restituas ac sarcias supplicii tui memorabili animaduersione Mallius Torquatus filium suum summa & singulari uirtute adolescētem, ꝙ is in ho stem contra mādatum patrium dimicasset uictorem percuti se curi iussit. Nos te tendentem contra mādata senatus, cõtra uni uersæ reip. maiestatē Catilinā perferemus. Maiores olim nostri sapientissimi hoies & sine dubio grauissimi nū leges e græcia ꝑ legatos suos accersendas esse putauerunt, q̄bus hāc imperii ma gnitudinē ꝑpetuo stabilirent ut tu hō recens seueritate illarꝝ cū barbatulis tuis abutereris. Non ita uisum Carthaginēsibus ac cepimus in hannone suo morti cõdemnando fortissimo, ac triū phali uiro, q̄ is edicto senatus minus obtemperauisse putaret. Non ita placuit athenienensibus urbi sine dubio doctissimæ atq; eruditissimæ cum e Sicilia belloq; grauissimo reuocādū esse al cibiadē statuerunt summū & singularē imperatorem, quē iube rēt expiare supplicio suo leges, uiolatæ religionis. Nō ita deniq;

¶ Consularem ipsius Ciceronis qui per Sē ASCE.
promam omnia didicerat. ¶ Occultandam fore iterum atq; iterum fore cum ꝑticipio futuri temporis: aut negligenter cõstructū est: aut ꝑperam adiectum cum author non fore sed esse subaudierit. ¶ Mitto. i. omitto mancipiis idest seruis: transeo per occupa tionem ut alia multa: uult autem uultum fore indicē conscientiæ. ¶ Adoriri: idest per insidias incipere: feriata idest ab labore in Feriæ
ocia tracta: sed q̄io nostri ferias uocant di es operi mecchanico: ut uocāt addictos: ni si ꝙ ecclesia id solum operari uocat: quod in rebus diuinis fit. Nam ethnici facere & operari per se sumpta pro rebus diuinis ac cipiunt: ut cum faciam uitula pro frugibus Et operata iuuētus: idest sacris intēta. ¶ Lu cem: idest lucidam declarationē & appro bationem. ¶ Cunq; hęc omnia. Rethorice exaggerat flagitia ipsius Catilinæ ostendēs eum in omnia peccasse: hæc omnia scilicet prius dicta: uno genere scilicet coniuratio nis in patriam. Mores sunt consensu proba Mos
ti, leges sunt scriptæ & rogatione latæ. Cō Lex
suetudo usu inducta. Instituta consilio ob Cõsue
seruata. Primum quia de moribus & con tudo
suetudine ac institutis patet leges uiolatas Leges.
docet: & primo antiquissimas: quas decem xii. tabu
uiri athenis rettulerunt: & in decem tabu larum
las transcripserunt: quibus adiectis duabus duodecim tabularum leges dictæ sunt, ut late docet Liuius lib. iii. deca. i. & non nulla dicitur. Digestis de ori. iu. ubi ridicula affe runtur a glossatore. Cautum. idest prohibi tum & præceptū uti caueatur. ¶ Cœtus. i. coitiones. Gabinia lege: quam, gabinius tu lit contra conspirationes & coniurationes occultas. ¶ Sepulcrares: idest occultas: qua si in sepulcris mortuorū ad quę uenefici cō cilia sua conferunt scientes omnibus in ac cessa. ¶ Perstringere melius q̄ perstrigere le gas. Animaduersiōe legiptima punitione. ¶ Mallius Torquatus exēplo rem confir mat, est autem nota historia. ¶ Perferem⁹ .i. ad finē usq; feremus. Leges e græcia ab athenis: ut dixi, barbatulis. i. latronibus cō spectū fugientibus, & ob id aliquantulum barbatis. ¶ Non ita uisum: probat idē exē plis externis: utpote cartha. & athenien. sa tis explicatis ab ipso. Alcibiades incompa rabili uir ingenio tam in bonum, q̄ in malū uehementi, indulgentissimo fuit corpore: qui omnes ad quos accesserit superasse dici tur etiam in ipsorum moribus: lacedæmo nios in sobrietate, persas in apparatu & ue natione: thebanos in disciplinis. Tandem in phrigia consilio tyrannorum athenien. non abnuente Lisandro lacedæmonio in teremptus est, de quo plura tortelius.

maioribus nostris iudicatū est cohortibus exoletoꝝ tuoꝝ sñia mea longe añponendis cū.L. Sulpitiū consulari familia, sūmoq; ingenio uiꝝ propter exiguā notā libidinosæ suspitionis censerēt remouendū e senatu, multosq; dies in uinculis habēdū esse pu tauerūt. Vos uero iudices Catilinā nō modo leges nostras atq; authoritatē senatus crudeliter labefactantē neq; etiā uniuersos ciues ad perniciē ferro flāmaq; deuocantē impune perferetis. Iacet hō prostratus euentu maximaꝝ molitionū ut qui conatus suos cōsciētia uestra patefactos atq; illustratos cernat, neq; con tactos fuisse seu supstitiōe cruēti sacramēti, seu tenebris noctur nis, seu solitudine locoꝝ q̄ maxia & singulari. Cōtūdite igit̄, cō tundite iudices genus istud inauditi furoris. Cōprimite hoiem gestiētē effrenata temeritate, flagrātē inusitatis cupiditatib⁹, furētē incredibili supbia, spe nouandaꝝ reꝝ mirabiliter inflāmatū. Quin & rē ipsā nō mō euētu crudelissimæ calamitatis, uerūetiā metu ac suspitione liberate. Diximus eqdē sufficiēter de senatoria simultate Lucii Catilinæ capite ac fonte sceleratæ cōiuratiōis, resq; oēs cōplexi sumus, quas aluisse furorē illū ac primū excitauisse iudicauimus. Nūc uidendū est de rōne ambitionis teterria atq; exitiabili qua deflagrauisse perpetuo Catilinā superiori diuisione demōstrauimus. Cupiditates eqdē plurimas in illo mōstro calamitosas ac nepharias oēs persæpe iudices aiaduerti libidinē unā perniciosissimā in primis cōspicere uisus sum temerariæ cuiusdā atq; incōsideratæ ambitionis qua duce pperasse nec ullo studio unq̄ cōsciscēdaꝝ opū nec ullo desiderio dignitatū abstinuisse reputat⁹ est. Putabat.n.se frustra nobilissimo gñe natū frustra uirtutes eximias corpis atq; animo cōsecutum fuisse, ni oia diuina atq; hūana trucolētissimo gñe cupiditatis ignauisset quosq; cernebat excellere Romæ pstantia quadā dignitatis beatissimos eos eē: & sine dubio diis æqparādos fore arbitrabat̄. Id genus uesanæ cogitatiōis hoiem suapte natura pcipitē atq; incōsideratū cōpulit i abominādas ac nepharias uitæ cupiditates. Itaq; nup comitiis cōsularib⁹ qñqdē suffragia curiæ pp īpēdētē metū Parthici belli diligēter enucleata sūt, quas nō adiit senatoꝝ uoces aut quos ciuiū cōsessus parti pecūia parti obsecrationibus nō obeūdos suppliciter ac cōtaminandos eē iudicauit. Nulli tñ ad dignitatē gradus, neq; isaniēti neq; anhelāti bono cādidato patuerūt. Eadē tō sceleratæ libidinis illū ad maiorē uim scelerū paulo añ cōcitauerat. Pisonē mēinistis egregia uirtute adolescētē nisi & idē cupiditatib⁹ obtēpare cōsueuisset, calamitosā sibi ac mltis i urbe seditionē excitasse cui⁹ isigni fāiliaritate atq; aicitia Cat. usū fuisse nēo ē q nesciat: nec mō cōiūxisse se temerario iuueni, uerūēt illū de successu reꝝ suaꝝ ñ mediocriter trepidātē in audacia simul ac sñia cōfirmasse, cū se illi uigilantissimū sociū ac

ASCE. ¶MAIORIBVS. idest a maioribus nostris anteponendis idest qui sunt anteponēdi mea sententia idest quātum ego sentio, cohortibus idest colluuiei: tuorum exoletorum idest pathicorum puerorum quos catamitos Seruius uocat: qui uiris ad libidinem sese exponunt: de qua re suspicionem sed non certum iudicium intulit. Sal. ¶Habendum: hoc est retinēdū uinctum. ¶Vos uero iudices. Applicat exempla ad propositum. ¶Deuocantem. idest a salute in malum & perniciem uocantem. ¶Impune.i.

Impune sine punitione, quasi impunem. Interdum passim, quia quod impūe fit passim fieri solet. ¶Molitionum. idest conatuū difficiliū habentium molem: idest pondus difficultatis. ¶Conscientia. idest incognitiōe. ut idest utpote qui, superstitione idest peruersa opinione, quia re uera iuramentum factum in salutem patriæ non debet seruari: neq; aliud quodcunq; contra iustitiam: aut bonos mores præstitum uerum de temeritate pstandi pœnitēdum est. ¶Sacramenti, idest

Sacrm iuramenti quod fit tactis aut inuocatis sacris: sæpe enim per sacramentum intelligimus iuramentum. ¶Tenebris nocturnis, quia noctu coniurauerant, seu solitudine: quia remotis arbitris, quām maxima.i. summa, sunt qui legant per maxima: sed per superlatiuo nō iungitur. ¶Gestientem.i. immodice cupientem rem conceptam perficere ita ut gestu affectionē indicet. ¶Euentu.i. ne eueniat excidium quod ille urbi & ciuibus inferre pauerat, suspiciōe, quia illo icolumi quilibet suspicari posset tale aliqd aliquando futurū. ¶Diximus absoluit primam causam coniurationis Catilinæ quæ erat simultas & factio concepta odio senatus propter repulsam in consulatu petito factā. ¶Nunc de ratione ambitionis.i. auiditate dominandi quæ secunda causa fuit. ¶Superiori diuisiōe, q̄ trimēbrem fecerat. ¶Consciscendaꝝ opū.i. accumulandaꝝ & cōgregandaꝝ diuitiaꝝ. ¶Nobilissimo ge. quia patritius erat. ¶Virtutes.i. fortitudines, non tamen morales nec meritorias: qa non ad bonum nec propter deū directas. ¶Equiparandos fore. uacat fore: & credo perperam adiectum: nam prius positū est esse. ¶Non.n. additur fore uoci futuri temporis. nec æquiparandos hic nomen uidet̄. ¶Suapte.i. propria. ¶Comitiis.i. conuentionibus pro electione faciēda. ¶Quas nō adiit? q.d. nullas. ¶Cōsessus.i. cœtus simul sedentium: in quouis loco: sicut enim cœt⁹ sunt simul euntes aliquo ita cōsessus simul sedētes alicubi. ¶Nulli tñ. Cōmemorat ut iustam repulsam passus sit, Catilina quā tñ ægerrime tulit. ¶Quāquam iquit omnes ordines patrum & consessus ciuium sollicitos habuit: nulli tamen gradus ad dignitatem. s. consularem ad quam rite & gradatim ascendebant: patuerūt. s. Catilinæ neq; insaniēti.i. minaciter more insaniētiū petenti, neq; anhelāti.i. ardēter affectāti

Cādidati & inhiāti bono cādidato.i. q̄ ex eo qd̄ cādidatus esset præ se ferebat. ¶Ideo.n. cādidati.i. uestibus albis induti ambibāt & magistratum petebāt ut cādida intētione eū petere significarent: simul ne maioꝝ meritis si illoꝝ insignia haberēt: sed populi beneficio acceptum ferrent. Pisonē exēplo agit in Catilinā aiaduertēdū: cū in lōge magis isontē aiaduersum sit.

satellites

ſatellitē fideliſſimū regendæ gubernādæq; cōiuratiōis fore polli
ceret. Quod ſi uotis ſceleratorū hoīum ſucceſſus aſpiraſſent: q̄n
ta ſtrage ciuiū creditis, aut q̄to diluuio facultatū urbanarū ruitu
rā fuiſſe deteſtabilē horū atq; execrādā ipietatē? ne hi Cælites,
quorū auſpiciis priceps ac parēs huius urbis Romulus pulcher
rimi impii Romani fundamēta iecit triſtiſſimā cladē ac conat⁹
pditos nec adoleſcētis interceperūt. Piſone mortuo cōquieuiſ
ſe Catilinā dicemus aut incœpti temerarii pœnituiſſe? Non pœ
nituit non modo, nec requieſcēdū fuiſſe arbitratus eſt. Sed rur
ſus alio furori acceſſit. Non cōſueuerat animus perpetuis cupi/
ditatū flagitiis exercitatus prima deſtitutione fortunæ refrige/
ſcere, ac conſternari, ſed uix ſepulta memoria piſonianæ coniu/
ratiōis Lucius adeptus eſt Sidiciuū potentiſſimum q̄dē hoīem
ac tūc furentē ſingulari ſtudio rerū nouandarū, uerū ea fax incen
dii rurſum benignitate deorū imortaliū ſummaq; uirtute cōſulū
reſtincta eſt. Non obdormiſcit tū Catilina his deſtitutus euētu
uigiliarū ſuarū, ſed rurſum ſæuit imanior, & quā rēpu. ſeruitio nō
potuerat obruere: deſtrangulandā penitus ac tollēdā cogitauit,
ſceleratus in oēm urbem quā totiens inſidiis appetiuiſſet: ſcele/
ratiſſimus uero in patriā cuius extāt in illū ſumma & cōmemo
randa monumenta bñficiorū. Reminiſcere q̄ſo Catilina remini/
ſcere, ferrū illud ſceleſtū, atq; illas nepharias faces quas iſtis ſan
ctiſſimis penatibus, atq; iſti pulcherrimæ patriæ minitaris: nō ad
oppugnādam urbē neq; ad eā cōcremandā tibi datas fuiſſe: ſed
potius ad ſalutē ciuiū, dignitatē impii: libertatiſq; noſtræ defen
ſionē. Per deos imortales oro te Catilina ſi patria tecum his uo
cibus uteret quid eſſes illi reſpōſurus? Ego te paruulū Catilina
cum in primis ornatiſſimo genere gētis naſci uoluiſſem, deinde
ſummis dotibus exornaſſem, tū corpis, tū aī: duabus tū rebus
inſtituendum putaui ferro ac flāma q̄bus eſſet tibi parata facul
tas, tū amplificandi impii mei, tū defendendæ publicæ libertatis
Quid eā nūc armorū in uiſcera noſtra torques? aut quid cōuer
tis in exitium ciuium meorū inſtitutam diligētia mea, meiſq; ra
tionibus eruditā dimicandi facultatē? Maiores contra tui ſum
mis a me beneficiis atq; honoribus aucti p magnitudine ſuſce/
ptarū dignitatum pulcherrimas in urbe ſæpenumero leges pro
præſtātia beneficiorum clariſſimas ex hoſtibus uictorias refer/
re cōſueuerunt. Tu mihi luctus acerbiſſimos paras pro ſumma co
pia beneficiorum meorum. Tu cædes ciuiū, tu domorū icendia,
tu uexationes uirginum, tu uaſtitatem urbis, tu genus atrociſ
ſimæ ſeruitutis. O crudeliſſimum hominum genus, & ab omni
penitus humanitate derelictum. Tu ſtudio flagras eius urbis
euertendæ, quā nec Carthaginenſium aſtutiſſimi doli, nec Nu/
mantinorū eximiæ uires, nec græcorum erudita ingenia labefa/
ctare potuerunt. Quod ſi citentur hi populi rurſum diuinitus:
atque iſtæ urbes redeant in ſtatum uetuſtiſſimæ dignitatis, cer
te non ipſo ſcelere tuo quicquam in me crudelius, nec quicq̄ ma
ius extimeſcēdum molituras fuiſſe pdicabunt. Sed ad te redeo,

¶ Satellitem. i. ſtipatorem & aſſiduū comi tem, fideliſſimū melius quā fetidiſſimum. nemo. n. pollicetur ſe fetidiſſimum fore, ni ſi ex perſona authoris dictum ſit. ¶ Quan to diluuio. Apta metaphora a diluuio aq̄rum: quod ſecum omnia aufert: ut in Ma rone p tumultu bellico ponit. ¶ Cælites. i. dii cæleſtes. ¶ Auſpiciis, puidentia. Nā ca ptis auſpiciis ſolemus futura proſpicere & ſtatim ſi bona portenduntur incipere. Vn de auſpicium p initio & auſpicor pro inco ho trāſumunt. ¶ Auſpex aūt etiam author & prouiſor rei eſt: ac pnubus dicitur autē ab auium inſpectione cui priſca gentilium ſuperſtitio nimium tribuit. ¶ Fundamēta iecit. Non aūt fundauit dicit: ſunt tū qui fun daſſe putent: ut Saluſtius. Nam fundare eſt rē prius incœptā ſtabilire. ¶ Fūdamēta ia. eſt initiū fundamētorū ponere ¶ Nō pœni tuit nō mō. i. nō mō nō pœnituit: male aūt legeret nō pœnituit mō. ¶ Alio fu. forte le gas ali⁹ furor. ¶ Præter furorē: quo Piſoni adhærebat, qui in hiſpania interemptus ē, ut in Catilinario patuit. ¶ Lucius. ſ. Catili na. ¶ Reminiſcere, per pathos mouet ira iam iudiciū in ipſum Catilinā: libertatis de fenſionem: cū ad oium liberorū excidium aſſumpſerit. ¶ Si patria tecū &c. pulchra fi ctio quā ꝓſopopeiā. i. pſonæ fictionem uo cāt q̄ tūc uitioſa nō ē q̄n nō ex abrupto in ducit: ſed ut hic p clauſulā ꝯditionalē pmūit Dotibus tū corpis tū aī. i. ꝓrogatiuis & uir tutibus ſingularib⁹ ubi bñficio naturæ aut deorū datis. tū. i. tā corpis q̄ aī. duabus tū re bus. i. i ſup duab⁹ reb⁹, ferro ac flāma iſtituē dū. i. iſtruēdū & armādū. ¶ In uiſc. nr̄a. i. i ci ues ex quorū ſalute reipu. ſalus depēdet, ut ex uētris & inteſtinorū incolumitate cæte rorū mēbrorū ſalus: qđ in cōcione q̄dā apd Liuiū graphice demōſtrat. ¶ Facultatē di micādi. Nā ea inſtituerūt cā iuuētutis exer cendæ ut eſſent armorū ſcii. ¶ Conſuerūt. i. cōſueuerūt. ¶ Luct⁹. i. cās lugēdi. ¶ Cædes . i. occiſiōes. ¶ Vexatiōes. i. corruptiōes & ſubagitatiōes. Eſt aūt uehemētiæ uocabu lum ut. A. Gel. docet, aut uexatiōes. i. ſollici tatiōes uehemētes. ¶ Vaſtitatē. i. deſolatio nē cōbuſtis ædificiis. ¶ Atrociſſimæ ſeruitu tis. quale eſt ſeruire tyrāno ei q conciuis eē debeat. ¶ Flagras, i. inflammaris. ¶ Car thaginenſium doli: ꝓpter Hānibalem cal lidiſſimum id dicit, aut quia omnes pœni doloſi. Numantinorum in hiſpania. ¶ Exi miæ, ideſt egregiæ uires. ¶ Nec græcorum id forte propter Mithridatem: aut Pirrhū de genere æcidarum dicit. Sic exaggerat Maro æneidos ſecundo. Talibus inſidiis periuriq; arte ſinonis Credita res, captique dolis lachrymiſq; coacti. Quos neq; titides nec lariſſeus achilles. Non anni domuere decem: non mille carinæ. ¶ Quod ſi citen tur, ſi inquit forte per regenerationem re rum redeant illi populi Romano impe rio tam infeſti: reſideant in eiſdem urbib⁹: dicere poterunt ſe nunquam tam hoſtile quicquam conatos atq; nunc Catilina eſt.

ACSE.

Auſpicium

Auſpicor

Auſpex

Fūdare

temperarem ego memet mihi curſumq; iſtum uiolentæ orationis forſan reuocandũ eſſe iudicarem, tum ab odio tui, tum ab ipſa dicendi acerbitate ſi quem in te ſenſum patriæ charitatis aſpicerem, aut ullo te pacto poſſe arbitrarer ſceleratam iſtam mentẽ relinquere. Sed id genus eſt cupiditatũ tuarũ ut reſtinguẽdarum forſan rationem aliquam conſequi poſſis ſanandarum nullam, nec te prius amiſſurum peruerſitatem iſtam animi puto q̃ uitã amiſeris. Vellem reuiuiſceres o hala Seruili, nõ expectaremus ſententiam iudicũ, neq; abuti maieſtate ſenatus, atq; authoritate populi Romani ſed magnitudinem tãti flagitii ſanguine tuo ſtatim expiauiſſes. Nam de ſenatus uolũtate nihil ambigimus, modo non impediretur legibus, repente profecto fuetas pœnas impietatis tuæ digniſſimas laturus. Vtinam deorũ immortaliũ munere iudices, mentem atq; animum huius introſpiceremus. Ne qua nobis fieret puniendi dubitatio, qui tãtũ ſcelerum ingenio conflauiſſent. Videtis enim mentem anhelantem triſtiſſimũ genus minarũ, mentem debacchantẽ inaudita feritate, furentem incredibili ueſania, ſitientem cruoris urbani, prædæ auidiſſimã, nobis atq; oibus ferro flãmaq; minitantẽ Catilinã nobis demõſtrauimus, iudices irritatum perſæpe repulſis comitialibus, nullas uocũ aut ſuffragiorũ corruptelas fuiſſe prætergreſſum, deinde nullis rationibus infractũ: ac perterritum, de pſeuerantia ſcelerum ſuorũ extitiſſe, quibus animaduertere ſane poteſtis quanta ſemper imanitate laborauerit ambitiõis ſupeſt nouiſſima ps diuiſiõis, grex ipſe ſodaliũ Catilinæ truculentus atq; amens, cuius in manu non exiguã rationẽ fuiſſe diximus excitandæ coniurationis. Lentulus ſiquidem & Cethegus terribilia portenta noſtræ ciuitatis furiæq; uel certiſſimæ populi Ro. multa de magnitudine ſua in ipſis concionibus, multa de dignitate imperii ſui futuri palã prædicare conſueuerunt: tanq̃ ſi deorũ immortalium conſilio interfuiſſent. Primum Lentulus in libris Sibyllinis neſcio quid perſpexiſſe ſe prædicabat, quod uiri acutiſſimi atque peritiſſimi. L. Cornelius ac Gn. Piſo cuſtodes publicarum cerimoniarum nequaq̃ proſpicere potuerũt. Lucem nãq; ait neſcio quam de domo Cornelia quondam prodituram fore, quæ gloria nominis ſui Romanum imperiũ ſimul & cõplexura ſit & illuſtratura, eoq; genere uaticinii dignitatẽ ſuã portendi fataliter putauit, planeq; opinatur fati ſui rationem in ipſa latebra Sibyllinæ diuinationis, tanquam in equo Troiano deliteſcẽtem. Ego uero Sibyllam ſine dubio ſapientiſſimam mulierem fuiſſe iudico, uiſamq; idoneam diis immortalibus, cui ſingularem quãdã uim diuinandi concederent, uerum illam delirã penitus ac prorſus cæcam fuiſſe affirmarem, ſi quam ſpem dignitatis in hac crudeliſſima peſte repoſuiſſet. Si quid tamen ceciniſſe uiſa eſt quod ad Corneliam gentem pertinere uideretur, uim omnem illius diuinationis in uno. L. Sylla conſumptam fuiſſe iudicemus: cuius paulo ante reſpublica ſenſit & crudeliſſimam ſimul & ampliſſimam poteſtatem. Nec ego deos immortales huic imperio tam infeſtos

ASCE. ℭ Temperarem: hoc eſt moderarer. ⁋ Relinquere. Id argute: qa cum nõ eſt ſpes emẽdationis: eſt ſupremo ſupplicio locus. Seruilius hala iuſſu Quintii Cincinati dictatoris Sp. Melium ob ſuſpitionem dominationis q ſrumenti copiam diſtribuit indẽnatũ occidit ⁋ Nã de Senatus uoluntate. Callide id ſenatũ facturũ aſſerit quod ipſum facere ſummope uelit. ⁋ Legibus. lege portia quæ uetat in ciuem animaduertere pœna ſanguinis aut capitis, nã in exiliũ relegãdum iubet. ⁋ Impietatis tuæ: ſi a pœnas regitur non eſt difficultas in regimine, ſed in conſtruendo: ſin a digniſſimas: uetuſte conſtruitur dignus cũ genitiuo ſicut apud Virgilium. Magnorũ haud unq̃ indignus auorũ. ⁋ Deorũ immortaliũ munere: ut quod ſolius dei ẽ: ſolus enim ſcrutator cordiũ eſt nobis conferat ut poſſemus mentem Catilinæ introſpicere. ⁋ Mentem anhelantem, ideſt affectantem. ⁋ Debaccantem. i. furentem: ſitientem cruoris. Miſcet participia & noia nã anhelantem participium eſt: ſitientem nomẽ ut patet ex regimine. ⁋ Repulſis comitialibus: ideſt ꝓpter repulſas in comitiis acceptas. ⁋ Nullas prætergreſſum, ideſt omnis amplexum. ⁋ Infractum: ideſt ualde fractum. ⁋ Perterritum: ideſt terrore amotum. ⁋ Animaduertere: ideſt conſiderare.

Supeſt ⁋ Supereſt, ideſt reliqua eſt reſtat: aliquando ut Aulus Gellius docet ſupereſt quod plus q̃ ſatis eſt. ⁋ Sodalium, ideſt ſociorum dapum & conſuetudinum. ⁋ Truculentus: ideſt dirus & imanis, plenus atrocitatis, & amens: ideſt a mẽte: ideſt a ratiõe ſegregatus. ⁋ Portenta, ideſt monſtra aliquid mali portendẽtia. ⁋ Furiæ: alludit ad furias iſernales: quæ ſunt ultrices & uexatrices ſontium ſicut Lentulus & Cethegus bonorũ: forte ob minutas & latentes culpas. ⁋ Vel, ideſt etiam certiſſime: ideſt minime dubitandæ. ⁋ Interfuiſſent conſilio, ex libris enim ſibyllinis ſibi portendi regnũ dicebat Lentulus: ut in Saluſtio latius uidimus: tanq̃ in equo Troiano qa in eo latitabant inſidiatores ut patet æneí. ii. uel qa in eo depẽdebant latenter ſata exitialia troię unde dicit ibidem poeta. Scãdit fatalis machina muros. ⁋ Sibyllam ſapiẽtiſſimã mulierem: utpote quæ mentem & ſententiam deorum habebat, & eam ſcriptam ad tarquinium regem attulerat: quibuſdã libris quorum ſm Gelliũ tres ſm Plinium unus ſeruatus uſq; ad tempora ſyllæ: quibus arſit, uerum permanſit ſuperſtitio. Nam & poſtea ualuit authoritas ut in primo epiſtola. Cicero. ad Lentulum dicit Cicero ſibyllinos libros obſtare uotis eius. ⁋ Cuius: ſcilicet ſyllæ qui de gente cornelia erat: ampliſſimam poteſtatem: quia poſt conſulatũ dictaturam tenuit, nec ea ſuo tempore abiuit aut ſeſe abdicauit, de crudelitate autem eius prius diximus ut ꝑꝫ indicẽ cõperies.

tam infestos esse reor, neq; a salute populi Romani tam abhorrentes, ut homini dementissimo regnum cōcederent huius sanctissimæ atq; optimæ ciuitatis. Syllam profecto crudelitas uicit, At ipse maximarum laudem uirtutum & rei militaris summā, ac singularem gloriam cōsecutus est. Lentulum uero nullæ uictoriæ nostræ ciuitati, nullum studium morum, nulla præstantia uirtutis aut ingenii cōmendauit. Quæ uero nō tabernæ potius aut qui nō greges infantium hominum. Sibyllinū istum principem celebrarunt, nam uitam eius commemorare non est necesse: uersatam semper in obeundis libidinibus: ac societate turpissimorum hominum nobilitatam, nihil in eo sanguinis auiti, nihil industriæ Romanæ nihil splendoris domestici, nihil auitæ frugalitatis. Fingite nobis iudices, fingite dignitatem huius hominis tum florētem amplissimo magistratu, tum omnibus popu. Roma. muneribus exornatā. Quantum quæso sanguinis ciuilis in foro, in curia redundaturum esse creditis? aut quantā uim libidinis atq; impudicitiæ p omnium ciuiū cubicula demanaturam? profecto dignitate fretus ea quæ priuatus concupiuisset sine dubio consequeretur. Ferretur amens in omnia, nec ullæ rationis consiliorum aut pudoris nec ulla studia humanitatis refrenarent præcipitem atque incitatum cursum uetustæ crudelitatis. Cethegus inferior nobilitate atq; ingenio uehementia furoris longe immanior parum a Lētuli somnio discedere uisus est. Verum insaniam leuissimæ opinionis modestiore loquendi ratione contegere uelle uidet. Genus est idem tñ furoris eademq; ratio concelebratæ diuinationis. Tales hi scelerum artifices amboq; concitati ad euertendā rempub. partim a nefana spe uaticinii cōmemorati, partim a nepharia scelerum assiduitate Catilinam offenderunt nouis rebus studentem, cuius præsidio consilioq; cupiditates suas ita iuuari posse facillime crediderūt si uiro sociorū copiosissimo sese coniunxissent. Est enim in illo mōstro, sicuti paulo ante tetigimus uis eximia facetiarum, & ratio quædam adumbrata uirtutum, facilis ad cōprehendendum omniū hominum familiaritates. Hunc igitur Catilinam adepti Cethegus & Lentulus & ipsi lenociniis suis insignes ad omne genus beniuolentiæ subeundum deflagrare cœperunt admirabili quadā cupiditate seu diripiendæ urbis, seu potiendæ dominationis. Hæ sunt iudices huius nepharii facinoris abominandæ faces, hi sunt crudeles igniculi, quibus exarsisse Catilinæ ferocem aīum facillime credendum est. Talibus initiis cōsociati principes nephandæ coniurationis: manum exiguam desperatorū hominū, atq; obscœnæ iuuentutis, pedetentim coegerunt coactam quid uellent edocuerunt, edoctam pari cupiditate sceleris inflāmauerunt: inflāmatā deniq; pepulerūt, ut in omniū nostrum facultates ac uitam facillime conspirarent. Furias istas audistis iudices commodissimas: ac paratas non modo ad uiuos commouendos in omne facinus, uerūetiam ad mortuos ex ipso herebo mediisq; bustis excitandos. Reperti sunt tamen atrocissimi sceleris

¶ Tam infestos: aut tam infensos. Nam infestus est qui uim infert. infensus qui iratus q multum offensus, ut homini dementissimo: qualis est Catilina & Lētulus. Et si dicat, concesserūt syllæ? dicit q in eo egregiæ uirtutes erant, quod & Salustius approbauit uerum uictus est a crudelitate: idest propter crudelitatem minus laudandus est. ¶ Rei militaris, & sub mario & cōtra Marium. ¶ Cōmēdauit, idest laudauit aut charum fecit. ¶ Tabernæ: hoc est uilissimorū negociatorū ex tabulis confecta receptacula laudentur aūt accipi ut nūc uulgo accipit pro caupona: sibyllinū. ¶ Arcasmos.i. hostilis irrisio.i. qui dicit sibi principatū sibyllino carmine portendi. ¶ Obeūdis.i. consumandis. ¶ Nobilitatam.i. diffāmatā. Nam & nobile scortū dicimus. ¶ Sanguinis auiti.i. generositatis aut indolis maiorū. ¶ Industriæ Romāæ. Nam strēnui & prudētes solēt esse Romani ciues iōq; imperio apti, unde æneid.vi. Tu regere imperio populos romanæ memento. Parcere subiectis & debellare supbos. Hæ tibi erūt artes. ¶ Redundaturū.i. abunde fluxurum. ¶ Demandaturā potius demanaturam.i. ex libidine principis quasi sponte orituram. ¶ Ea quæ priuatus: ut rapinas: & scortationes ac stupra. ¶ Vehementia furoris: quia in celeritate spē summam constituerat. ¶ Somnio, idest uaticinio sibyllino, quod Lētulus quasi somniauerit in rem suā interpretatus est. ¶ Offenderunt.i. pter spem inuenerunt, offendimus enim quæ nō quæsita inuenim⁹ ut lapides ad quos nō prouisos pedes offendimus. ¶ Rebus studētē. Raro studeo apud idoneos accusatiuo iūgit. ¶ Copiosissimo sociorū.i. hñtē magnā copiā sociorū. ¶ Facetiarum.i. urbanorū factorū & dictorum. ¶ Adūbrata.i. simulatiōe tecta. Hūc igitur Catilinā. ¶ Hunc.i. talē ut æneid.ix. Hūc ego te euryale aspicio. Nam pnomina authore Seruio ponuntur pro noībus nō cū nominibus quod de relatiuis intelligam, nam recte dixeris hoc caput huic homini: sed durius huic Catilinæ, qa ppria nisi æquiuoca sint certa sunt demonstrationia haud indiga. Vnde dicam hunc.i. talem: hoc est tā opportunum & instructū ad ea quæ uellent p petranda. ¶ Deflagrare.i. uehementer flagrare: hoc est ardere. ¶ Faces, hoc est ardēter concupiscendi causæ. ¶ Igniculi: fomites incentiui. ¶ Principes etiam in malum accipiuntur ut principes tenebrarum. ¶ Desperatorum: hoc est perditorum ita ut de eorū salute desperare possis aut desperatorum pro desperantiū de salute sua. ¶ Obscœnæ: hoc est turpissimæ uiuētis & turpitudini expositæ. ¶ Pedetentim: hoc est paulatim. ¶ Coegerunt. idest in unum compulerunt, ut Tityre coge pecus. ¶ Coactā, hoc est congregatam. Pulchra est gradatio cum auxesi sententiæ. ¶ Herebo: hoc est inferno obscuro. Sunt q absq; aspiratiōe scribendum uelint sicut scribitur ἐρεβεννὸς erebennos, idest obscurus.

ASCE.
Infestus
Infensus
Studeo
Hic
Hereb⁹
Erebēnoa

ASCE. ¶Patroni:idest defensores, quique idest & qui conati sunt tum:idest simul contegere tum idest simul excusare uerbis immanitatem rei detestandę. ¶ Facilitatem.i. promptitudinem & celeritatem. ¶ Dissipationi eorum:scilicet Cepionis & Catilinæ:unde sicut ex societate malorum reputamur mali:ita Hortensius Catilinam ex societate Cepionis optimi ciuis argumentatus ẽ esse bonum. ¶ Graditur, idest oberrat aut discedit. ¶ Exoletorum, idest puerorum turpitudinem stupri passorum. ¶ Gladiatoriis: idest lanistarum & eorum qui dimicando & digladiando cum discrimine uitæ suæ populo spectacula in arena præbere solebant. ¶ Stipatum: idest dense concomitatum. ¶ Palam obluctari, aut obuolitare:aut oblutari, idest inuolui luto. ¶ Lustris, idest latibulis. ¶ Scortorum, hoc est prostitutarum quæ lupæ dicũtur. Vnde lustra habent sicut feræ:quæ inde lupanaria dicũtur. ¶ Quod uero pertinet &c. Pertinet pauquam raro datiuo iungitur sed accusatiuo mediante præpositione ad. Quod uero de cepione dicit nesciam, an de Cepario legẽdum sit. Nam apud Salustium legimus Ceparium in coniuratione depræhensum simile supplicium commisisse cum Lentulo & Cethego:nisi hic Cepionem excuset dicens deceptum per simulationem, & dissimulationem: unde patet non de Cepario loqui. ¶ Insimulationi, idest incusationi occultæ. Viros legerem potius uires ingenii. Et est sententia qualis illa prouer. xx. Sicut aqua profunda sic consilium in corde uiri. ¶ Continentia: scilicet in uno & libido in alio: aut nunc continentiam nunc libido. Nam addit. ¶ Nihil illo persæpe affixus, idest attentius:ad tollenda: idest fouenda: ut in comico:quicquid pepererit decreuerunt tollere. ¶ Nam si tollenda, idest amouenda dixero non erit cõtrarium illi quod additur. ¶ Nihil solertius &c. ¶ Munificentia:quia largitur abunde: quæ abunde rapuit. ¶ Meme quoq;, aut memet quoque: unde patet hunc eadem tempestate fuisse: nisi q hoc declamanti fingendum est Hortensi. Hortensius grauissimus orator erat: unde eum a defendendo Catilina dehortatur. ¶ Commissurum, scilicet ut defensor sontium esses: nisi iidem mores Catilinæ qui fefellerunt me fefellerũt sine dubio te. ¶ Satis ostentatas. Repetit artificiose pro memoria iudicum quæ dixerit. ¶ Odio senatus, hoc in senatum quãmaximo, idest summo uitæ suæ dicerem eius. ¶ Prosequentissimo:aut psequentissimo, idest diligentissimo ad persequẽdas inimicitias:aut ad prosequendas:idest continuandas eas.

Lustra Lupanar

patroni, quiq; immanitatem detestandæ rei tũ contegere uerbis, tum excusare conati sunt. L. Hortensius uir eximia charitate rei publicæ sũmisq; ornamentis præditus & scientiæ & moderationis nequaquã oia credenda esse dicit, iubetq; grauissimis hominibus facilitatẽ iudiciorũ diligẽter esse continendã. Primũ affirmat Catilinã in perpetua custodia senatus extitisse, deniq; nunquã ferme discessisse a latere. P. Cepionis nobilissimi ciuis atq; integerrimi uiri, ita ut lepide dicat dissepárationi eorũ neq; solẽ orientẽ unq̃ neq; occidẽtẽ interuenisse, credo equidẽ sapientissimũ hominẽ Hortensiũ, ut est innocentia singulari summaq; uirtute cuncta ipsa quæ grauissime simul atq; ornatissime complexus est, ita uera esse sicuti dixerit existimare, sed longe graditur a sententia mea. Quæro igit' de te. L. Hortẽsi: teq; obtestor atq; obsecro p ipsum ius uetustissimæ nostræ familiaritatis, si. L. Catilinã constat dies oẽs oium ciuiũ consciẽtia siue in foro siue in turmis agere nunc stipatũ cateruis exoletorũ suorũ: nunc gladiatoriis agminibus per ora uulgi palã obuolitare si manifestũ est noctes oẽs aut in lustris scortorũ, aut in antris. M. Leccæ se inducere uiri tuo iudicio non abhorrentis a reipublicæ charitate: qd est q illum obseruatũ dicas in perpetua custodia atq; oculis senatorũ? nisi forte custodiã senatoriã uocas uel exiguã morã in ipsius curiæ consiliis obeũdis. Quod uero pertinet ad ipsius Cepionis familiaritatẽ assiduã beniuolentiãq; singularẽ, nihil est quod insimulationi nostræ derogandũ esse iudicetis. Diximus enim superius ingenii Catilinæ uires atq; occultissimos esse recessus nec qui cognosci seu perlustrari facillime possent. Vigẽt enim in illa clade res diuersissimæ pariter cõtinentia & libido. Nihil persæpe affixius ad tollenda bonorũ consortia, nihil solertius ad illis insidiandũ, nihil illius munificentia insignius: nihil auidius rapacitate, nihil acutius consilio, nihil temeritate cõtẽptibilius: quæ cũ ita sint Cepionẽ admirabimur in tantis uarũ ambagibus errauisse? Memet quoq; fateor iudices uetustissima quadã familiaritate Catilinæ coniunctũ, persæpe delirauisse mẽtis perplexionibus illius, neq; unq̃ certi quicquã in illo ingenio cõprehendere potuisse. Nihil igitur erit miri si uirũ integerrimũ Cepionẽ uersutissimi hoĩs doli atq; incõstantissimi mores fefellerunt. Non erit ita neq; prudentiæ tuæ neq; grauitatis. Hortẽsi candidissimã opẽ humanitatis tuæ sũmãq; dicendi copiã sontibus ipsis polliceri, aut quã bestiã irretitã iudicio tenemus dissolutã atq; exultãte reip. imittere. Quod te unq̃ cõmissurũ fuisse arbitrater, nisi q me mores iidẽ te Catilinæ sine dubio fefellerũt. Satis ostẽtatas uobis putamus iudices tũ rõnes periculi nostri, tũ huius imanissimi sceleris atrocitatẽ. Nã si odio senatus q̃ maximo Catilinã arsisse demonstrauimus, si rationes uitæ suæ ueteres ac nouas in exercitatione teterrimarũ libidinũ collocatas, si spem perficiendi sceleris hoi psequentissimo inimicitiarumq; deniq; locorũ ac tẽporis opportunitates extitisse, præter ea si rabiẽ quandam ambitionis in illo fuisse diximus si nullã ptãtem

refrenandarum

refrenandarum libidinum, aut ullum pœnitētiæ locum. Postremo copiam innumerabilem desperatæ iuuentutis cum illo coniunctam fuisse patefecimus, & eam simul ostendimus suopte ingenio furentem incredibili audacia summaq; cupiditate prodendæ ac uexandæ urbis inflammatam, quid erit iudices q̄ dubiteris deliberanda patria, deq; ulciscendi crudelissimi sceleris immanitate? Nouistis enim facinus inauditum omnium hominum memoria. facinus atrox superbum, nepharium, perniciosum, remotissimum ab omni humanitate, lege, consuetudine. Cuius acerbitatem si minus animo bene perspexistis quæso me cum diligenter attēdite scelus id iudices, euersionem nephariā moliebatur amplissimæ nostræ dignitatis: interitum crudelissimum senatorii ordinis, cædem cōmunem omnium bonorum. Huius sceleris libido reposita erat in diripiēdis omnium ciuiū facultatibus, atq; opprimenda urbis libertate, huic sceleri parabantur teterrimæ coniugum ac liberorum nostrorum uexationes, in hoc scelere uersabant̄; deniq; faces inferendæ penatibus nostris, expilationes ædium, stupra uirginum uestalium, luctus ac mœror miserabilis uniuersæ ciuitatis. Quæ si uobis (ut sūt) indigna atq; intolerabilia uidentur, non iniquum erit authores horum malorum mulctare teterrimis suppliciis, cladem q; omnium crudelissimam e uisceribus reipublicæ propulsare. Tenetis exempla maiorum atq; omnium gentium authoritatē, qui semper summas & singulares pœnas in eo genere hominū consumendas esse putauerunt, qui rationem habuissent aut prodēdæ patriæ, aut opprimendæ publicæ libertatis. Nihil igitur erit impedimento quin audaciam crudelissimi hominis Catilinæ, crudelissimo genere suppliciorum expietis, & ultionem ex illorum cruciatus ac pœnis capiat respubli. quorum erat conflagratura manibus: nisi sanctissimi imperii Romani custodes ac uindices dii immortales nepharii uotis obstitissent. Credite iudices hodierno die consurrexisse uniuersam urbem cōspecturam ex iudicio uestro planeq; animaduersuram quid in posterum de salute sua deq; facultatibus suis sperandū sit. Credite itē uim uniuersam flagitiosæ iuuentutis aut hodierno Catilinæ supplicio simul conficiendam fore, aut illius liberatione lætā atq; exultātem nō multo post omniū nostrū perniciem una cū illo celeriter consurrecturam. Agitur siquidem hodierna uestra sententia de salute huius pulcherrimæ atq; optimæ ciuitatis, de stabilitate imperii Romani de legū incolumitate, de libertate ciuiū, de pudicitia liberoꝝ ac coniugū uestraꝝ: huius enim pestis idē scelus erat ut non grassaturū per capita paucorū, sed tanquam atrocissima uis ueneni per omne corpus urbis demanaturum, quod scelus aut quā pestem si uindicandum esse censebitis (ut reor) & respub. desiderat: putate profecto deos immortales, & in primis Capitolinū iouem sempiternum custodē ac uindicē huius imperii pro libertatis eorum tēplis ac cerimoniis gratias uobis amplissimas eē reddituros. Putate pariter idē facturā eē

¶ Refrenandarum nō referendarum dicemus. ¶ Iuuentutis: idest multitudinis iuuenum. ¶ Prodendę, scilicet in manus tyrannicas & uexandæ per depilatiōes & ciuiū cædes aut ꝓscriptiones. ¶ Quid erit: quasi dicat nihil. ¶ Nouistis. Callide asserit quod probare debeat. ¶ Inauditum omniū hominum memoria, hoc est quātum omnes qui uiuunt memoria complecti possunt. ¶ Ab omni humanitate: hoc est mansuetudine homini innata. ¶ Lege scripta: & consuetudine longa obseruatione approbata quæ tria hominē merito regant. ¶ Cuius acerbitatem. Exaggerat crudelitatem facinoris ipsius Catilinæ ad concitandos iudices in eum. ¶ Euersionem, idest supremā destructionem: urbs enim euertitur dum primus lapis: qui pro fundamento iactus ē eruitur: unde etiam ad res animatas trāsumitur: ut æneid. iii. Postq̄ res asiæ priamiq; euertere gētē immeritā uisum supis. ¶ Interitū. i. extinctionem. ¶ Vexationes. i. oppressiones uiolētę. ¶ Penatibus, idest ædibus & diis ac rebus nostris familiaribus. ¶ Expilationes. i. spoliationes aut depędatiōes ædiū. i. domoꝝ priuataꝝ. ¶ Virginū uestaliū. i. uestæ cōsecrataꝝ: q̄ a nostris sanctæ moniales uocāt. De captu asit uestaliū Gellius late docet. ¶ Luctus exterior: mœror interior. ¶ Teterrimis. i. dirissimis suppliciis, utpote morte terribili. ¶ Cladem. i. occasionem: ubi ratio in malam ꝑtem accipit contra præscriptum uallæ. ¶ Expietis. i. emendetis: aut per expiationem: idest purgationem cōmunis infectionis ciuitatis puniatis. ¶ Cōflagratura, idest simul arsura. Sane ardeo & flagro absolute: & neutraliter ponunt, uror: & incendor passiue. ¶ Vindices, aut indices occultarum coniurationum sicut uindicius filios bruti indicauerat cum tarquiniis cōspirasse: aut assertores libertatis: seu authores: ut apud flaccum in arte. Nisi dignius uindice nodus inciderit. ¶ Vindice. i. deo. cuius authoritate opus sit. Aut ut dicit appropriatores iuris eius. Ille enim uindicat rem qui eam ad se pertinere docet. ¶ Credite iudices. Argute expectationem plæbis affert ne iudices cōtra eam: Catilinam absoluant. ¶ Conficiendam fore. Iterum fore cum futuro positū aut perperam additum. ¶ Agit siquidem. Grauiter docet quanti momenti sit futura iudicum sententia. Nam si sontes absoluerint aut illi aut illorum sequaces rēpu. propediem euersuri sint: sin condemnauerint omnibus metum iniecerint. ¶ Grassaturꝝ: hoc est uim facturum: scribendum est autē per. g. nam per. c. pinguefacturum notet. ¶ Capitolinum iouem: quia in Capitolio colitur, & ubi aliquando uisum ab achadibus dicit Euander æneidos. viii. ¶ Cerimoniis, idest sacrificiorum mysteriis & obseruationibus. ¶ Reddituros gratias. i. beneficia pro gratitudine erga se ostensa.

ASCE.

Euerto

Ratio

Vindex

¶CVRIAM:ſcilicet ſenatoriam.Obuerſa
Deniq turos.i.obuoluturos.¶ Putate deniq.Deniq dicere ſolemus quãdo quæ ſingula dicere inſtituimus uniuerſa uno uerbo complectimur,ut hic nam omnes ciuitates do
Focus nati aut in ea nati ciues dicitur.¶ Focis.i. locis in quibus lares colebãtur & ignes ſouebantur in domo priuata.Ordo autem ẽ. ¶ Deniq putate oẽs ciues exultaturos incredibili gaudio ob uitam ac libertatẽ ſuã retentã.¶ Putate penates publicos exultaturos pro focis atq aris:ſcilicet publice inſtitutis conſeruatis ſcilicet a conflagratiõe Putate parietes urbis exultaturos(quæ locutio hyperbolen habet:aut metaphorã ſicut illa. Montes exultauerunt ſicut arietes &c.)Parietes tamen proprie ædificiorum ſunt priuatorum: unde hic pro muris poni uidentur:pro teterrimo genere uaſtitatis propulſato:ideſt propter ea q teterri
Vaſtum mum genus uaſtitatis ꝓpulſatum eſt. Vaſtum eſt quaſi ualde amplum ita ut difficulter impleri poſſit ut regio deſerta i qua ni
Vaſtatũ hil eſt quod impleat eam. Vaſtatum autẽ dicitur:quod prius expletum fuit & poſtea uaſtum effectum,ut muri urbis poſtquam ędificia conflagrauerunt.¶ Aut dedecus:ſi tales abſolueritis: aut memoriã nominis: ideſt famæ præclaræ, ſi de talibus ultionẽ condignam fortiter ſumpſeritis.¶ Equidẽ ideſt certe.¶ Concidendum, ideſt ſimul cadendum in perpetuam deſolationem, ſub audi eſt.¶ Videritis:ideſt cõſiderare debetis:eſt enim cõceſſiui modi.¶ Vtrum:ideſt utra res an propulſare peſtem,an urbẽ concidere permittere.¶ Qui eſtis iudices: & ita ſeueri eẽ debetis fueritis ne &c.¶ Beſtias, ſcilicet coniuratos efferos & immanes.¶ Carceribus: ideſt ut equi ſigno dato emiſſi carceribus ꝑcipites ruunt.Miſerandi pro patiẽtibus nõ pro inferẽtibus.¶ Liberi:ut pueri & puellę legiptimi.¶ Hæc fuiſſet imago:ideſt facies:aut aſpectus.¶ Et ſi prohibueritis, ſcilicet Catilinæ conatus. ¶ Per humanitatem.Obſecrat & obteſtatur in fine ſciens non modicum ponderis in obſecrationibus licitus & decentibus reponi.¶ Ciuium,ſcilicet reliquo a coniuratis.¶ Neceſſitudinum neceſſariorũ ut puerorum:& puellarum ſanguine:aut affinitatis uinculo coniunctorum.

Finis declamationis.

curiam pro defenſa conſulum uita, ſeruataq ſenatorũ ordinis dignitate.Putate matronas urbis ac liberos noſtros ob ſeruatã pudicitiam ſupplices ac congratulantes uniuerſos ad genua ueſtra ſeſe obſeruaturos fore.Putate uirgines ueſtales atq ipſam maieſtatem ampliſſimi numinis ob liberationem ſuam ſumma uobis lætitia congratulaturam.Putate deniq ciues oẽs ob retẽtam uitã ac libertatem ſuam,penates publicos pro conſeruatis focis atq aris,parietes urbis ꝑ teterrimo genere uaſtitatis propulſato ferme incredibili gaudio exultaturos.Putate tandẽ hodierno iudicio paratum eſſe uobis aut immortale dedecus,aut memoriã nominis ſempiternam. Multa ſunt equidem in hac uita turpiter ac calamitoſe neglecta, reſtitutionem tamen quãdã quodãmodo patiunt:huius uero uindicandi ſceleris ſi præſentẽ facultatem neglexeritis,fruſtra poſtea recuperãdæ copiam quæretis:aut hodie uobis propulſanda eſt e uiſceribus reipu.peſtifera uis calamitatis,aut ipſi patriæ ſine dubio concidendũ.Vtrũ eligendum ſit uos uideritis.Qui eſtis iudices fueritis ne humanitate tanta(ne ſecordia dicam)ut eorum uitam ac ſpẽm in rep. commorari patiamini? qui uitæ ſalutiq ciuium crudeliter inſidiati ſunt.Præponite uobis ante oculos,ac meditatione crebra reuoluite diem illum nepharium,quo ſalus omnium ciuiũq facultates noſtræ,quo res ipſa publica peritura fuerat:quando ſcilicet aſpexiſſemus beſtias iſtas emiſſas carceribus per urbem omnem,per domos noſtras furialiter exultantes,ipſumq in primis miſerandi facinoris ducem ac principem Catilinam confirmatum hoc iudicio,ſpe plenum,lætitia geſtientem, nunc hos ad cædem noſtram,nunc illos ad rapinã atq inflãmationẽ ædificiorũ deuocantem.Coniuges e cõplexibus noſtris ad libidinẽ uictorum raptæ fuiſſent,liberi ad ſtupra de gremiis parentum extorti,precioſa ſuppelex aſportata,tecta conflagraſſent ignibus,corpora cæſa paſſim iacuiſſent,omnia deniq gemitu fletuq redundaſſent.Hæc fuiſſet imago miſerrimæ urbis,quam urbem a maioribus noſtris florentiſſimã accepimus, & ſi prohibueritis claram atq excellentem poſteris noſtris tradituri ſumus. Per humanitatem deniq ueſtram uos obteſtor, atq obſecro iudices, per amorem huius pulcherrimæ atq inuictiſſimæ urbis,per omnia quæ uobis iucundiſſima ſunt in uita:prouidete iterum atq iterũ,ne liberati quondam tot ampliſſimis bellorum periculis, tot imminentibus malis erepti, nunc per ignauiam noſtram ac deſidiam periclitemur.Eripite uitã ciuium a miſeranda crudelitate.Prohibete penates ueſtros a nepharis ignibus.Seruate pudicitiam neceſſitudinum noſtrarum a teterrimis uexationibus, liberate templa deorum a triſtibus rapinis,ſubtrahite fortunas publicas ab indigna direptione, protegite magiſtratus noſtros ab inaudita feritate:defendite deniq uniuerſam urbem,ab hoc inuſitato prorſus,& triſtiſſimo genere calamitatis.

Finis Declamationis Portii latronis.

Philippi Beroal. inectiuaꝝ Cicero. in Luciū Catili. cōmēdatio.

Arcum Ciceronē cū in oibus scriptis, quæ sunt scripta dininitus admirari soleā, tum uero in inuectiuis, & his quæ lucilianā mordacitatē redolēt, & theonino dente circūrodunt: illū satis suspicere, satis adorare nō possum, adeo ue hemēs adeo cōcitatus quē oppugnat innadit, nt suæ lucubrationis tela quæ quodā q̄si tormēto nalidissima iaculat, nemo nō aduersarioꝝ horrescat, nemo nō subire formidet, eteni Marci Tullii eloq̄ntiā Caius uerres ferre nō potuit. Eiusdem philippicæ. M. Antonium ꝓscripserūt. Qua uero dii boni uehemētia, q̄bus nerborum fulminibus. L. Catilinā. ptim in senatu, ptim in Quiritiū cōcione pcellit, uexat, inuadit. Tuū Marce Tulli (ut inq̄t plinius) Catilina fugit ingenium. Qđ nō minus nere q̄ facunde dictū eē itelliget, si q̄s diligētius inspexerit libellos hos in. L. Catilinā a Cicerone editos: quos nup recognoui ut in mille exēplaria a solertissimis impressoribus trāscripti passim legerent, publicarēturq̄. Hæc & oia alia Marci Tullii nolumin nō solū legēda, sed habēda quotidie in manib⁹ oēs edocti nouerunt. Ille uero se ꝓfecisse sciat (ut Quintiliani nerbis utar) cui Cicero ualde placuerit.

Incipit prima iuectiua. M. Tullii Ciceronis in Lucium Sergiū Catilinam, in præsentia eius in senatu.

Vousq; tandē abutere Catilina patiētia nostra q̄ diu ēt furor iste tuus nos eludet? quē ad finē sese effrenata iactabit audacia? nihil ne te nocturnū p̄sidium palatii, nihil nerbis uigiliæ, nihil timor ppli, nihil cōcursus bonorum oium, nihil hic munitissimus habēdi senatus locus, nihil horum ora occultusq; mouēt? Patere tua cōsilia nō sentis? Cōstrictā iam oium hoꝝ sciētia teneri cōiurationē tuā nō uides? Quid proxima, q̄d supiori nocte egeris: ubi fueris, quos cōuocaueris, q̄d cōsiliū cœperis, quē nostrū arbitraris ignorare? O tpa: o mores. Senatus hæc intelligit, consul uidet hic tamē uiuit, uiuit imo etiā in senatum uenit, fit publici consilii particeps, notat animo & designat oculis ad cædem unūquēq; nostrum. Nos autem uiri fatisfacere Reipub. uidemur, si istius furorem ac tela uitemus. Ad mortem te Catilina duci iussu consulis, iam pridē oportebat in te cōferri pestem istam quam tu in nos iam diu machinaris. An uero uir amplissimus. P. Scipio pontifex maximus Tyberium Gracchum mediocriter labefactātem statum Reipublicæ priuatus interfecit. Catilinam uero urbem cæde atq; incendiis uastare cupientem nos consules perferemus? Nam illa nimis antiqua præter eo, q̄ seruilius hala spurium melium nouis rebus studentem sua manu occidit. Fuit fuit ista quondam in hac Repu. uirtus ut uiri fortes acrioribus suppliciis ciuem perniciosum, q̄ acerbissimum hostem coercerent. Habemus. n. senatuscōsultū in te Catilina uehemēs & graue. Nō deest reip. cōsiliū neq; authoritas hui⁹ ordinis,

Arcū Ciceronē. Hāc cōmendationē Philip. Beroaldi uiri disertissimi: quia aspernanda non est præter missam nolui: ne tñ pro oratione haberet minoribus characterib⁹ inserui. & paucis elucidaui, diuinitus. i. & bñficio a deo cælitus dato. Lucilianam. i. satyricam: nā Lucilius satyræ latinæ pater & inuentor est. ⁋ Et dente theonino. i. mordaci & inuido: ut flacchus attestatur. ⁋ Suspicere. i. ut sursum & in sublimi positum cum admiratione & ueneratione aspicere. Nā sicut despicere contēnere notat: ita suspicere uenerari. ⁋ Concitatus. i. cōmotus: aut prouocat⁹. ⁋ Lucubrationis ad lucernam uigilationis. ⁋ Verres, in quē uerrinas scripsit. ⁋ Philippicæ: quas in Marcū Antonium triūuirū scriptas philippicas inscripsit ad imitationē philippicarū demosthenis. ⁋ In senatu, ut in hac orone. ⁋ In concione quiritium. i. oratione habita ad populū Romanum. Hæc & alia: cōmunis cōmendatio operum Ciceronis: quæ satis commendari nequeunt.

ASCB.
Suspicere
Despicere

In Ciceronis inuectiuas.

In Catilinam interpretatio.

Vousq; tandē. Vehemēti utit pricipio p interrogationem urgētē. ⁋ Nos eludet. i. decipiet & ludibrio habebit. Illudo aūt etiā datiuo iungit: ut æneí. ii. Certantq; illudere capto. Quādiu dr̄ & q̄pridē & q̄ dudū. Iste p cōtēptū dicit: nā addidit tuus. ⁋ Quē ad finē. i. ad quē exitū seu ad quā intentionē: aut moderationē. Nā sicut modus p fine ponit æneí. iiii. Nam quis erit modus. Ita finis p mō poni pōt: ut. i. ser. horatii. Ex modus in rebus sunt certi deniq; fines &c. ⁋ Presidiū custodia militū. habēdi senatus. i. ad habēdū senatū. i. multitudinē aut cōgregationē senatoꝝ. ⁋ Mouent. i. afficiunt te. ⁋ Patere. i. manifesta esse. ⁋ Cōstrictā. i. cōpræssam: ita ut exire in opus nō possit. ⁋ Arbitraris ignorare. q. d. si recte arbitratus fueris arbitreris neminē. ⁋ O tpa: o mores tragica fere exclamatio quā p aposiopesin tpat: nā plenum erat: o tpa infœlicissima: o mores pditissimos. ⁋ Senatus itelligit. s. cōiurationē tā detestādā. ⁋ Cōsul de se loqtur, sed plus lōge dicit dicēdo cōsul q̄ si dicat ego. Nā i cōsule erat talis sceleris puniēdi ptās. ⁋ Hic. i. talis cōiurat⁹. ⁋ In senatū. q. d. authoritatē eius contēnens. aut sniam non timēs. ⁋ Cōsilii: q̄d de repu. fit & p̄cipue sup punitione cōiuratoꝝ. ⁋ Ad cædē. i. necē ꝓpediē ppetrādā. ⁋ Nos aūt: q̄si p ironiā reprobat lenitatē senatus: cui nō satis est euitare uiolētiā malefactoꝝ seu pnīciosoꝝ hoim: sed oēm iniuriā ab aliis ꝓhibere decet p eoꝝ necē. ⁋ In te cōferri. i. torq̄ri, pestē. i. pernici

Quādiu

ciē, quā. s. pestē, machinaris. i. aīo cōcipis. ⁋ Priuatus. i. dū nō erat cōsul aut d'ctator: nec in alio magr̄atu cui fasces erāt, aut aīaduersio i ciuē, & tñ cū Tyberius Gracchus legē agrariā ꝓmulgare uellet & seditionē cōcitaret iussu eius occisus est. ⁋ Nimis antiq̄ q̄ cōtigerit paulopost exactos reges, de hoc aūt ꝓus uidim⁹. ⁋ Fuit fuit, repetitio ui habet affectiōis.

Nos nos dico apte cõsules desumus. Decreuit quõdã senatus: ut L. Opimius cõsul uideret, ne qđ resp. detrimẽti caperet. Nulla nox intercessit, mox interfectus est pp quasdã suspitiões seditionũ Caius Gracchus clarissimo patre natus. A maioribus occisus est cũ liberis. M. Fuluius cõsularis filii senatuscõsulto Mario & L. Valerio cõsulibus est cõmissa respu. Nũ unũ diẽ postea. L. saturninum tribunũ plæbis & Caiũ seruiliũ populi Romani mors & reipu. pœna remorata est? Ac uero nos diẽ iam. xx. patimur hebescere aciẽ hoꝝ authoritatis, habemus. n. hmõi senatuscõsultũ, uerũtñ inclusum in tabulis tanq̃ gladiũ in uagina recõditũ, quo ex senatusconsulto cõfestim interfectũ te eẽ Catilina cõuenit. Viuis & uiuis nõ ad deponẽdã sed ad cõfirmãdã audaciã. Cupio me eẽ clemẽtem P. C. cupio in tãtis reipu. piculis nõ me dissolutũ uideri. Sed iã me ipsum inertiæ: neqtiæq; cõdẽno. Castra sunt in Italia cõtra rẽp. in hetruriæ faucibus collocata. Crescit i dies singulos hostiũ nũerus. Nos autẽ castroꝝ impatorẽ ducẽq; hostiũ intra mœnia atq; adeo in senatu uidemus intestinã aliquã quotidie pniciẽ reipu. molientẽ. Si te iã Catilina cõphendi, si interfici iussero credo esse uerẽdũ mihi ne nõ potius hoc oẽs boni serius a me q̃ quisq̃ crudelius factũ esse dicat. Veꝝ ego qđ iampridẽ factũ eẽ oportuit, certa de cã nõdũ adducor ut faciã. Tũ deniq; interficiã te: cũ iam nemo tã pditus, tã improbus, tã similis tui inueniri poterit, q id nõ iure factum eẽ fateat. Quãdiu quisq̃ erit q te defendere audeat, uiues, & uiues ita ut uiuis multis meis & firmis ꝑsidiis oppssus, ne te cõmouere cõtra rẽpu. possis. Multoꝝ te etiã oculi & aures nõ sentientẽ sicut adhuc fecerũt speculabunt, atq; custodiẽt. Etenĩ qd ẽ Catilina qđ iam amplius expectes si neq; nox tenebris obscurare cœtus nepharios nec priuata domus parietibus cõtinere uoces cõiuratiõis põt: si illustrant: si erumpũt oia. Muta istã mẽtẽ mihi crede, obliuiscere cædis, & incẽdioꝝ. Teneris undiq; luce sunt clariora nobis cõsilia tua oia, quæ iam licet mecũ recognoscas. Meministi me añ diẽ. xii. Kalẽ. Nouẽb. dicere in senatu fore in armis certo die qui dies futurus esset iam ante diẽ octauũ kalẽ. Nouẽbris, mãlium audaciæ satellitẽ atq; ministrũ tuũ? Nõ me fefellit Catilina nõ modo res tanta & tã atrox, tãq; credibilis ueꝝ id qđ multo magis est admirandum dies. Dixi ego idẽ in senatu cædem te optimarum contulisse in ante diem. v. Kalend. Nouembris, cum tamen multi principes ciuitatis Ro. non tam sui conseruandi: q̃ tuoꝝ consiliorum cã reprimendoꝝ pfugerunt, non inficiari potes te illo ipso die meis ꝑsidiis, mea diligentia circũclusum commouere te contra rempu. nõ potuisse cũ tu discessu cæteroꝝ nostra tamen qui remãsissemus cæde cõtentũ te esse dicebas. Quid cũ tu te præneste kalen. ipsius nouembris occupatuꝝ nocturno impetu esse confideres. Sensisti ne illam coloniam meo iussu meis præsidiis custodiis uigiliisq; esse munitum? Nihil agis nihil moliris nihil cogitas: quod ego nõ modo non audiã sed etiã uideã planeq; sentiã. Recognosce me cum tãdem supiorem noctẽ illam intelliges multo me uigilare acrius ad salutem q̃ te ad perniciem reipu.

ASCE. ¶ Nos nos desumus. i. officio nostro nõ fungimur nos nos inquã qui ista in te dicimus Lucio opimio cõsule. Caius gracchus frater Tyberii interfectus est ob suspiciones (ut hic dicit) seditionum: id aũt oratorie facit argumentãs a minori. Nã si ob suspitiones ille talis interfectus est: ergo hunc manifeste deprehensum interfectũ oportet. ¶ Clarissimo patre: qa de scipionũ familia: imo scipiõis filio. ¶ Cõsularis. i. de ordine consulum: & qui aliquando consul fuerat. ¶ Num. q. d. minime. L. Saturninũ de quo prius remorata est in mora tenuit. ¶ Crescit in dies singulos.

Indies| Venuste indies notã incrementi ut cresco & comparatiuum habet. ¶ Intra mœnia non infra: sed bene infra tectum, quasi inferius q̃ tectũ. Intestinã. i. ciuilem: quia ciues sunt in una urbe: ut intestina in uno uentre. ¶ Molientem cum mole: & difficultate parantem. Serius. i. tardius q̃ facere debueram, q̃ crudelius: idest nimis crudeliter.

Quam ¶ Quam itaq; tribus gradibus iungitur, positiuo ut tã doctus q̃ magnus, comparatiuo: ut tam doctior q̃ maior te sum. Superlatiuo, tã doctissimus omniũ q̃ maximus erat cæsar: sicq; comparatiue ponitur. ¶ Verũ ego. Ordo est: uerũ, i. sed: ego nondum adducor. i. persuadeor certa de causa. i. ppter causam quæ me mouet ut faciam id qđ oportuit iampridẽ. i. iam a plusculo tpe, factum esse. ¶ Causa aũt mouẽs erat ne inuidiæ alicuius subiaceret; aut quia homo nouus erat, ne ab inuidis in ius postmodũ uocetur si ciuem priusq̃ eius peccatum oibus innotuisset ultimo supplicio affecisset. Vnde addit. ¶ Tum deniq;, idest tunc tandẽ interficiam te &c. ¶ Similis tui de moribus: similis tibi de colore: & specie exteriori. ¶ Quisq̃. q. d. etiã tecum iuratus in perniciem urbis. ¶ Cõmouere. i. excitare. ¶ Illustrantur. i. nobilitantur, & patefiunt ac in lucem ueniũt. ¶ Ante diem duodecimũ kalendarũ Nouembris, quod nũc dicimus duodecimo Kalẽdas. Sane memini, ut agretius adnotauit apud Ciceronem presentis tpis uerbum habet: ut meministi dicere nõ dixisse.

Memini Maro tamẽ semel dixit memini uidisse: & Persius somniasse. Ordo est meministi me dicere in senatu ante diẽ. xii. kalẽ. Nouemb. ¶ Mãlium satellitem audaciæ atq; ministrum tuum fore. i. futurũ in armis: qui dies esset futurus ante diem octauum kalen. Nouemb. ¶ Nõ fefellit me dies. i. bene sciui etiam diem. ¶ Contulisse. i. peragendam disposuisse aut proposuisse nostra cæde qui dicere potuisset nostri. ¶ Præneste oppidum in aretino monte. ¶ Non modo audiam legẽdũ nõ modo nõ audiã aliter sensus non staret. ¶ Nam nihil nõ mõ audio: est nõ audio.

Dico

Dico te priori nocte uenisse iter falcarios (nõ agã obscure) i.M. publii leccæ domũ, cõuenisse eodẽ cõplures eiusdẽ amẽtiæ scelerisq; socios. Nũ negare audes? Quid taces? Cõuincã: si negas, uideo.n.eẽ hic i senatu quosdã q tecũ una fuerũt. O dii imortales ubi nã gẽtiũ sum? q̃ rẽpu.hẽm? in q̃ urbe uiuim? hic sũt nr̃o in numero. P.C. in hoc orbis terræ scissimoq; cõcilio, q de nr̃m oium interitu q de hui' urbis icẽdio atq; adeo orbis terrarũ exitio cogitẽt, hosce ego uideo cõsul & de rep. snia rogo, & quos ferro trucidari oportebat, eos nõdũ uoce uulnero. Fuisti apd' leccã illa nocte catilina distribuisti ptes Italiæ, statuisti quo quẽq; pficisci placeret, delegisti quos Romæ relinq̃res, quos tecũ adduceres, descripsisti urbis ptes ad icẽdiũ, cõfirmasti iam teipm esse exiturũ: dixisti paululũ tibi eẽ moræ ẽt nũc q ego uiuerẽ, repti sũt duo eqtes romani q te ista cura liberarẽt & sese illa nocte pauloañ lucẽ me in meo lectulo iterfecturos eẽ pollicerẽt. Hæc ego oia uix dũ ẽt cœtu dimisso cõpi domũ meã maiorib' psidiis muniui atq; cõfirmaui. Exclusi eos quos tu mittebas ad me salutatũ mãe, cũ illi uenissent, quos ego iã multis, & sũmis uiris ad me id tpis uenturos eẽ pdixerã. Quæ cũ ita sint Catilia pge quo cœpisti. Egredere aliqñ ex urbe, patẽt portæ pficiscere. Nimiũ diu te impatorẽ illa tua mãliana castra desiderãt, educ tecũ ẽt oẽs tuos. Si min', q̃ plurios purga urbẽ, magno me metu liberabis dũmõ iter te atq; me murus itersit. Nobiscũ uersari diuti' iã nõ potes, nõ ferã: nõ patiar, nõ sinã. Magna dñs imortalibus hñda ẽ atq; huic ioui statori ãtiqssimo custodi hui' urbis gr̃a, q hãc tã terrã, tã horribilẽ, tãq; ifestã reip. pestẽ, totiẽs iã effugim'. Nõ ẽ sæpius i uno hoie sũma salus piclitãda reip. Quãdiu mihi cõsuli designato Catilia isidiatus es: nõ publico me psidio sed priuata diligẽtia defẽdi. Cũ pxis comitiis cõsularibus me cõsulẽ i cãpo martio & cõpetitores tuos iterficere uoluisti, cõpssi tuos cõatus nepharios amicorũ psidio & copiis, nullo tumultu publice cõcitato, dẽiq; quotiẽscũq; me petisti p me tibi obstiti q̃q̃ ego uidebã pniciẽ meã cũ magna calamitate reip. eẽ coiũctã. Nũc iã apte uniuersã rẽp. petis tẽpla deorũ imortaliũ, tecta uobis, uitã oium ciuiũ, italiã deniq; totã ad exitiũ & uastatẽ uocas. Quare (qm̃ id qd est primũ & huius impii disciplinæ maiorũ pprium facere nõdũ audeo) faciã id qd est ad seueritatẽ leuius, & ad cõem salutẽ utilius. Nã si te iterfici iussero residebit i re pu. reliq̃ cõiuratorũ mãus. Sin tu (qd te iã hortor) exieris, tuorũ comitũ magna & pniciosa sẽtina reip. exhaurieẽ i urbe. Quid ẽ Catilina? nũ dubitas id me ipante facere: qd iã tua sponte faciebas? Exire ex urbe iubet cõsul hostẽ. Interrogas me num i exiliũ? nõ iubeo, sed (si me cõsulis) suadeo. Quid ẽ.n. Catilina qd te iã in hac urbe delectare possit i q̃ nemo ẽ extra istã cõiurationẽ pditorũ hominũ q te nõ metuãt: nẽo q nõ oderit. Quæ nota domesticæ turpitudinis nõ in ista uita tua est? Qd priuatarũ rerũ dedecus nõ hæret ifamiæ? q̃ libido ab oculis: qd facinus a mãibus unq̃ tuis, qd'

¶ DICO te priori nocte. Cõiurationẽ si bi mãifestissimã signat cõsul ut Catilia p territus i uolũtariũ exiliũ pficiscerẽ. Nouit aũt oia p fuluiã q cũ Curius un' ex cõiuratis cõsuetudinẽ hẽbat: ut in Catilinario uisum ẽ. ¶ Inter falcarios.i. istructos falcibus. Sunt aũt falces & harpazæ armorũ gña murorũ oppugnatiõibus apta: ut docet Nonius marcellus: uñ sisenna li.histo.iiii. falces iniectas cõminuũt. Sunt ẽt gladii icurui qbus hic potius instructos dixero, sunt ad hoc instra secãdarũ frugũ quarũ s̃m Varonẽ aliæ sunt fenariæ: aliæ adoriæ: aliæ dumariæ q̃ & scirpiculæ dicunẽ, ut qbus secant dumæta. ¶ Quosdã. vi. forte uargũteium dicit. Nã is senator erat. ¶ In hoc cõcilio orbis terre: qa psidio erat senat' toti mũdo. ¶ Nr̃m oium bũ nr̃m nõ nr̃orũ: uerũtñ dicere potuisset nr̃i: qa passiue accipit, sed qa oium adiecit maluit nr̃m dicere. Est aũt genitiuus pluralis pnois primitiui. ¶ Cõsul.i. cum sim cõsul: & .i. & tñ rogo sniam, q̃si non hñs authoritatẽ aliq̃d aduertẽdi sine cõsensu patrũ. ¶ Voce: qa nõdũ supplicio dignos pnunciauerat. ¶ Partes.i. p italiã puincias a cõiuratis obesidas. Etiã nũc.i. adhuc dicebat.n. se ad exercitũ pficisci cupere, si prius Ciceronẽ oppssisset. ¶ Repti sunt duo.s. Caius Cor. eques Romãus: & Lucius uargũteius senator quẽ hic eqtem dicit, uel q ois senator eqs: sicut ois eps sacerdos est licet nõ cõtra, uel qa ne noteẽ, discrimẽ ponere noluit. ¶ Coperi: qs Curius ppere p fuluiã eñciauerat. ¶ Exclusi eos: uñ Salu. illi ianua phibiti tm̃ facinus frustra susceperãt. ¶ Id tpis: p id tp̃s. ¶ Mãliana: q̃ Caius Malius fæsulis habebat. ¶ Nõ ferã &c. auxesis est: qa ferim' q̃cũq; patimur molesta, sinimus q̃ delere neqmur: cõfundunẽ tñ. ¶ Ioui statori dicto q sisteret.i. stare faceret Romãos cũ sub Romulo i fuga eẽnt, uñ pcaẽ Romulus apd Liuiũ li.i. at tu pater deũ hoium q fugã fœdã siste &c. ¶ Per me.i. priuata ptate nõ cõsulari. ¶ Nũc iã apte. Et ita dissimulãdũ aut differẽdũ pserti cõsuli ampli' nõ est. Petis.s. p isidias & uastitã pero fere i malã ptẽ accipiẽ. Vocas ad exitiũ.i. q̃tũ i te ẽ uocib'.i. istigatiõibus tuis ad exitiũ ire cõpellis: aut puocas exitiũ oium eorũ. Quod ẽ primũ.s. de te ultimũ supplicium sũmere. ¶ Faciã id qd ẽ leui'.i. te ad exiliũ cohortabor. ¶ Exhaurieẽ.i. euacuabiẽ ex urbe more suo ppõnẽre petit. ¶ Nũ.i. nũqd dubitas.q.d. qa i exiliũ te ire simulabas: cõsulã ut uere eas, nõ tñ iubeo qa cũ eẽt consul si iusserit deberet snia executiõi mãdari. Quid ẽ.n. afferẽ rõnes cur suadeat exitiũ uolũtarium cũ i urbe hõeste uiuere nõ possit tãta cõiuratiõe patefacta. Nemo extra cõiurationẽ.i. exceptis illis q i cõiuratiõe sunt. Quæ nota.s. ifamiæ. Est.n. nota notamẽ tũ ifamiæ & in malã ptẽ accipiẽ sicut notatus & notandus. Imperitiores tñ uiros claros, notabiles dicunt. Quæ nota non est? q.d. nulla non est & ipa ois ẽ. Libido.i. concupiscentia mala facinus.s. malum. Nam & bonum est facinus.

ASCE.

Falcarii

Falces

Nostrũ

Statori

Nota

Notabilis

ASCE. ¶ Flagitium.i. scelus icrepatione dignū. ¶ Cui non ꝑtulisti.i. priusq̄ peteret attulisti & submisisti? cū interrogatione figurata quæ negatiuā petit responsionē legendū est.q.d. nulli non prætulisti, hoc est oibus tulisti. ¶ Facē.i. incendium aut incētiuū. ¶ Vacue fecisses.i. ut uacuā aptasses nouis nuptiis.i. ad nouar nuptias orestillæ, cum morte.i. necādo priorem cōiugem tuam. ¶ Quod ego ꝑtermitto.i. quod dicere nolo ne potius in dedecus ciuitatis quæ impune dereliquit: q̄ eorum qui commiserunt cedat. Et est artificiosa occupatio. ¶ Ruinas fortunarū.i. iacturas rerum & pauperiem impendere.s. in caput tuum. hoc est in periculū tuū quū ob æs alienū in uicula traheris .huius coelī: huius aeris. cum telo.i. mucrone: manum.s. tuam: aut manū.i. collectionē coniuratorum. Fortunā quia casu euaserūt: aut non multa, repete neq;, ut sit neq; nō

Nihil multa: hoc est & frequentia. Petitiones inuasiones per insidias. ¶ Nihil agis. Nihil in huiusmodi locutionib⁹ accipitur ut uulgo solet, nō ut penitus nihil sit; sed nihil quod prosit. Qui enim conatur quod perficere neqt non dicetur proprie nihil facere: & tñ nihil facit qđ ꝓsit. ¶ Extorta.i. ui excussa. est fica: hoc est mucro aut pugio occultus: quem ad interficiendum dolose aliquem ut consulem aut ciuem bonum secum tulerat. ¶ Carere non potes: nō dicit ita esse: sed ita uideri, ex eo q̄ eam totiens resumpsit cum summo periculo suo. ¶ Quib⁹ initiata sacris ac deuota sit nescio. hoc est suspicari licet te eam magicis artibus initiasse: idest cōsecrasse & instituisse, ita ut putes necesse esse eam defigere: hoc est deorsum ifigere, in corpore: uidetur dicendum in corpus, nisi uelit dicere q̄ postquam demissa sit, & iam hæreat in corpore consulis: ille adhuc defigat: idest attentet firmius infigere. ¶ Quis salutauit? quasi dicat nullus. Vnde conuincitur ab omnibus destitutus. ¶ Contigi[illegible] nemini, ut in senatū ingrederetur penitus insalutatus. ¶ Vocis contumeliam hoc est execrationem: quia non contigit salutatio. ¶ Ista subsellia, in quibus sedes conatus es: sint uacuefacta, q̄a nemo tecū sedere uoluit. ¶ Subsellia autem sunt inferiora sedilia in quibus auditores: aut minores magistratus sedebāt. ¶ Cōstituti. hoc ē destiati addicti. ¶ Omnes ciues tui. ¶ Valla monet dicendum

Ciuis p̄ cōciuis. concines, cum non sit eorum præfectus. ¶ Conscientias, scilicet aliorum, odium subaudiet. ¶ Placares.i. placidos facer̄ & pacatos. Sēsus ē si a parētū oculis recessisses cur ñ ab oculis ciuiū recedis. ¶ Parricidio.i. iteritu q̄ si ab eo patrat cuius ipse parēs ē, pricidiū dr̄. Verēbere.q.d. debeas uererinō min⁹ q̄ parētū q te genuerunt. ¶ Quæ.s. pñia. ¶ Per te.i. tuo auxilio: aut cōsilio. ¶ Ac liba.i. siñ uidicta. ¶ Qōnes .i. qsitiōes p supplicia. Euertēdas.s. leges.

flagitiū a toto corpe abfuit? Cui tu adolescētulo, quē corruptelaꝝ illecebris irretisses nō ad audaciā ferrū aut ad libidinē facē ꝑtulisti? Qđ uero nup cū morte supioris uxoris nouis nuptiis domū uacue fecisses, nōne ēt alio icredibili scelere hoc scel⁹ cumulasti. qđ ego ꝑtermitto & facile patior, ne in hac ciuitate tāti facinoris imanitas aut extitisse aut nō uidicata eē uideat. ꝑtermitto ēt fortunaꝝ tuaꝝ ruinas, q̄s oēs impendere tibi ꝓximis diebus senties. Ad illa uenio q̄ nō ad priuatā ignominiā uicioꝝ tuoꝝ non ad domesticā tuā uoluptatē āt turpitudinē, sed ad sūmā reip. atq; oium nroꝝ uitā salutēq; ptinēt. Pōt ne hæc tibi lux Catilia aut hui⁹ cœli spūs eē iucūdus, cū scias hoꝝ eē neminē q̄ nesciat te pridie kalē. Ianua. Lepido & tullo cōsulibus, stetisse i comicio cū telo, manū cōsulū & pricipū ciuitatis iterficiēdoꝝ cā parasse, sceleri ac furori tuo nō metū aliquē aut timorē tuū sed fortunā po. Ro. obstitisse. At illa iā omitto: neq;. n. sunt aut obscura aut nō multa cōmissa. postea quotiens tu me designatū, quotiēs uero cōsulē interficere uoluisti? Qđ ego petitiōes tuas, ita cōiectas ut uitari posse nō uiderent parua q̄dam declinatione & (ut aiunt) corpe effugi. Nihil agis. nihil assequeris: nihil moliris. Neq; tamē conatū ac uelle desistis. Quotiens iam tibi extorta est fica ista de manibus? Quotiēs uero excidit casu aliquo & elapsa est. Tñ ea carere diutius nō potes. Quæ qdem abs te qbus initiata sacris ac deuota sit nescio, q̄ eam necesse putas in corpē consulis defigere. Nūc uero q̄ tua est ista uita? Sic. n. iam tecum loqr, non ut odio pmotus esse uidear. quo debeo, sed misericordia q̄ tibi nulla debetur. Venisti paulo ante i senatū. Quis tibi ex hac tanta freq̄ntia: tot ex tuis amicis ac necessariis salutauit? Si hoc post hoium memoriam cōtigit nemini: uocis expectas cōtumeliam, cū sis grauissimo iudicio taciturnitatis oppssus. Quid? q̄ aduētu tuo ista subsellia uacue facta sunt? Quia oēs cōsulares q̄ tibi psæpe ad cædē cōstituti fuerunt simul atq; assedisti ptē istam subsellioꝝ nudā atq; inanē reliqrunt? Quo tādē aio hoc tibi ferēdū putas? Serui me hercule, mei si me isto pacto metuerēt atq; odissent, ut te metuūt oēs ciues tui, domū meā relinqndā putarē. Tu tibi urbē nō arbitraris relinqndā? Et si me meis ciuibus iniuriatū grauiter atq; offensum uiderē, carere me aspectu ciuium, q̄ infestis oculis oium cōspici mallē. Tu cum scel⁹ tuoꝝ cōscias agnoscis, odium oium iustū & iam diu tibi debitum, dubitas quoꝝ mētes sensusq; uulneras eoꝝ aspectū pñtiamq; uitare? Si te parentes timerēt atq; odissent tui, neq; ulla rōne eos placare posses, ut opinor ab eoꝝ oculis aliquo cōcederes. Nūc te patria cōis (q̄ parēs est oium nostrū) odit ac metuit ac iā nihil te iudicat nisi de parricidio suo cogitare huius tu neq; auctoritatē uerebere, neq; iudiciū seq̄re, nec uim pertimesces? Quæ cū Catilina sic agit: & quodammō tacita loquit, nullū iā aliquot annis facinus extitit nisi p te, nullum flagitium sine te. Tibi uni multoꝝ ciuiū neces, tibi uexatio, direptioq; socioꝝ ipunita fuit ac libera. Tu nō solum ad negligēdas leges & q̄ōnes, uerumēt ad euertendas perfringendasq; ualuisti. Superiora illa q̄q̄ ferenda

non fuerunt

non fuerunt tñ ut potui tuli. Nũc uero totũ me esse in metu ꝓpter te unũ quicqd increpuerit Catilinã timeri. Nullũ uideri cõsiliũ initi cõtra me posse qd a tuo scelere abhorreat, nõ est ferendũ. Quamobrẽ discede atq; hunc timorẽ mihi eripe. si ẽ uerus ne opprimar sin falsus ut tãdẽ aliqñ timere desinã. Hæc si tecũ (ut dixi) patria loquatur, nõne impetrare debeat. Et si uim adhibere nõ possit? Quid quod tu te ipse in custodiam dedisti? Quod uitandæ suspitionis causa apud Marcũ lepidum te habitare uelle dixisti: a quo nõ recept⁹ ad me uenire ausus es, atq; ut domi meæ te asseruarẽ rogasti. Cũ a me quoq; illud responsum tulisses, me nullo mõ posse iisdẽ parietibus tuto esse tecũ, qui magno in periculo essem quod iisdẽ mœnibus cõtineremur. ad. Q. Metellum prætorẽ uenisti, a quo repudiatus ad sodalem tuum uir; optimũ. M. Marcellum demigrasti, quẽ tu uidelicet & ad custodiendũ te diligentissimũ, & ad suspicandum sagacissimum, & ad uindicandũ fortissimũ fore putasti. Sed quã longe uidet a uinculis atq; carcere abesse debere qui seipm iã dignum custodia iudicarit? Quæ cum ita sint Catilina, quid dubitas si hic morari æquo animo nõ potes abire in aliquas terras & uitã istam multis suppliciis iustis debitisq; ereptã fugæ solitudini mandare? Refer (inquis) ad senatũ. Id. n. postulas & sic hic ordo sibi placere decreuerit, te ire in exilium obtẽperaturum esse te dicis. Non referam (id qd abhorret a meis moribus) sed tñ faciam ut intelligas quid hi de te sentiant. Egredere ex urbe Catilina, libera rẽpublicã metu. In exilium (si hanc uocẽ expectas) ꝓficiscere. Quid est Catilina? qd attendis & quid animaduertis horum silẽtium? patiuntur, tacent. Quid expectas authoritatem loquentiũ quorum uoluntatem tacitorum perspicis? At si hoc idem huic adolescenti optimo. P. Sestio si fortissimo uiro. M. Marcello dixissem iã mihi etiã consuli hoc ipo in tẽplo iure optimo senatus & uim & manus intulisset. Nũ me de illis talia facere ꝑmisisset? de te autem Cati. cum qescunt, ꝓbant, cum patiunt decernunt, cum tacent clamant: neq; hi solum quorum tibi authoritas est, uidelicet chara, uita uilissima. Sed & illi equi. ro. honestissimi atq; optimi uiri cæteriq; fortissimi ciues qui stant circum senatum quorum tu & frequentiã uidere & studia perspicere & uoces pauloante exaudire potuisti quorum ego uix abs te iã diu manus ac tela cõtineo, eosdẽ facile adducam: ut hæc quæ iampridẽ uastare studes relinquẽtẽ usq; ad portas ꝓsequant. Quamq̃ qd loquar te ut ulla res frangat, tu unq̃ te corrigas tu ullam fugam meditere, tu ut exiliũ cogites, utinam tibi istam mentem dii imortales Catilina donarent. Et si uideo si mea uoce perterritus ire in exilium animũ induxeris. q̃ta tempestas inuidiæ nobis, si minus in pñs tps recenti memoria scelerum tuorum at in posteritatem impẽdeat. Sed est tanti dummõ ista tua sit priuata calamitas & reip. periculis seiungat. Sed tu ut iis tuis cõmoueare ut legum pœnas ptimescas ut tpibus reipubli. cedas

ASCE.

Non fuerũt, melius q̃ non fuerint: qa indicatiuo iungit q̃q̃. In metu. i. ut metũ incutiam. Quãobrẽ discede &c. Sæpe cicero calide monet Catilinam, ut discedat ab urbe, siue ut reuera timore leuetur, siue ut ex eius discessu tem manifestariam arguat, cum ipse sibi conscius sit tanti sceleris, ut in urbe manere nõ ausit. Iisdem parietibus: hoc est eadẽ domo priuata: quæ longe minor est q̃ oppidũ. Iisdem mœnibus, idest muninentis ciuitatis publicis: q apud nos ciues sũt. Ad sodalẽ hoc ẽ ad sociũ daptum & cõuictorẽ. Sed q̃. i. quãtũ longe: quasi dicat nullo mõ lõge cũ idẽ sit censendus. In aliquas. i. q̃cunq; alias ab romano imperio alienas. Vitam istã, hoc ẽ tuã uilẽ & cõtẽptibilẽ. Refert inquis ad senatũ. Hoc uerbum Perottus citat ubi de significatione huius uerbi refero loqtur. Nam cũ dicitur refero ad te est q̃si in cõsultatiõem pono, ac si dicas nemo nrm sniam diffinitiuã dare audet sed referimus ad te eãdẽ dandã. Sibi placere decreuerit. i. cõi cõsensu & diffinitione ꝓnũciauerit & definiuerit. te ire in exiliũ. Egredere ex urbe. Hinc patet ea q̃ cũ ex cõponũt non eẽ ab extra: sed reuera ab ex: qa nõ solũ dicimus egredior extra urbẽ, unde eẽt qd dicit Alex. si uis exire penates, sed ẽt egredior ex urbe, uñ qa Cice. repetere ꝓpositionẽ solet, patet egredere cõponi ab e non minus q̃ ab extra. & ita cõstrui cum ablatiuo ut æneid. ii. Est urbe egressis tumulus. Et pri. se. flaccus. Egressũ magna me cœpit aricia roma. Libera. i. liberã fac. est eni uerbũ. In exilium (si hãc uocẽ expectas) ꝓficiscere. Nõdum Cice. ausus erat ꝓnũciare abeũdũ eẽ in exiliũ. Horum. s. patrũ ac senatorum: q patiunt. s. me loq & tacẽt, & ita cõsentire uidentur. Vnde addit. Quid expectas &c. q. d. frustra. Quia si aliud q̃ ego loquor dicẽdũ putarẽt iãdudũ loqueret. At si hoc idẽ. Probat quod tacẽdo cõsentit, qa si de aliis ꝓbaræ uiræ dicere uellet senat⁹ nõ taceret. Videlicet uox apta ẽ ironiæ ẽt hic. Manum ac tela: qa in te libenter irruãt. Quãq̃ qd loqr. Argute docet se frustra loq cũ aduersarius: tam obstinatus sit ut sano cõsilio acqescere nolit. Istã mẽtẽ: hoc ẽ aium seu uolũtatẽ. Et si uideo. Ordo ẽ. Et si. i. q̃q̃ uideo si tu pterritus mea uoce: hoc ẽ cõminatiõe: iduxeris aium hoc est psuaseris tibi utile eẽ: ire in exilium: quãta tẽpestas, hoc est cõmotio & turba, inuidiæ impendeat idest immineat nobis ꝓpter exilium tuum: si minus: hoc ẽ si forte nõ impendeat in p̃sens tempus: idest ut nũc exerceat in me: recenti memoria idest ꝓpter recentem memoriam scelerum tuorum, aut sic memoria scelerum tuorum recenti supple existente. i. dum adhuc recens est: at hoc est saltẽ impẽdeat in posteritatem, idest in posterum tempus. Sed est tanti: hoc est tanti æstimo & tanti facio calamitatem a moueri a ciuitate per absentiam tuam: ut quantum uis magnam inuidiam incurrere patiar. Sit priuata. hoc est non publica sed tibi propria, & se iungatur idest separetur a periculis reipublice.

Refero ad te

Ex

Videllicet

ASCE. ¶ NON est postulandum: quia frustra postulet. ¶ Es sup. talis reuocauerit hoc ẽ reuocaf potuerit. ¶ Recta uia: dici pos set nõ expresso ablatiuo uia, & forte ad ditus est a non intelligentibus plenũ esse recta. ¶ Sustinebo.i. sufferã. Sin autẽ hoc est sed si: mauis me seruire .i. consulere laudi & gliæ subaudi meæ.i. si uis ut cõ sulã tibi unde laudẽ & gloriã cõsequi pos sim confer te ad mãliũ.q.d. declara te ho stem, quia te gloriose uicero: & ita mihi occasio futuræ gloriæ eris: sicut herculi persecutio iunonis: uñ si dictus putaf q̃si

Præsto-lor

heræ.i. iunonis cleos.i. gloria. ¶ A bonis quia ipse honus nõ es. ¶ Prestolenf.i. ex pectent, sic & apud comicũ quẽ p̃stolare. Sed & datiuo iungetur. ¶ Pactã.i. pacto initã. ¶ Aqlam argẽteã p uexillo sũpsit: quã bello cibrico Caius marius in exerci tu habuisse dicebaf ut dixit Salu. sub finẽ Catili. A qbus.i. altaribus. Natura pepit. Speciosa o͠ro oia dimetiẽs certis termi-nis. ¶ Tanto.i. tã copioso. Ad huius uitę studiũ, meditati.i. p̃ cõcepti siue exercita ti & assuefacti. Ad obsideudũ stuprũ.i. re cipiendũ incũbentẽ desuper ut faciũt pa-thici, uerũ ẽt ad obeundũ facinus.i. aliqd ut faciũt latrones: & obsessores uiaꝝ qui in insidiis deli' elcẽtes humi iacent. Et ita qa pri⁹ succubiturus deĩde p̃daturus hu mi iacere assuetus est, habet corpus algo ris patiẽs. ¶ Somno maritoꝝ, ut dũ illos dormire nouerit rẽ cũ uxoribus hẽat. Oc cisoꝝ: quos ip̃e occiderit. ¶ Præclarã iro nicos dr̃. Nã nõ oẽ excellẽs p̃claꝝ est: sed illud dũtaxat qd claritatẽ recti operis an

Tento

nexum habet. Cõfectum .i. penitus con-sumptũ. ¶ Tentare & uexare elegentissi me & appropriatissime dicit. Nam tẽtat qui frequenter tenet & dimittit, quia fir-

Vexo

miter tenere non potest aut non audet, & ita nũc accedit nunc retrocedit. uexat autem qui desuper incumbẽs assidue tor quet & opprimit, unde Porti⁹ uexare di xit esse subagitare mulieres in stupro. ¶ Si ergo cõsul fuisset in repub. eam ue-xasset.i. assidue: opp̃ssisset quã nunc exul dũtaxat tentare poterit. ¶ Susceptũ.i. as

Latrocinium Bellum

sumptum. Latrociniũ quod qui aliena in uadunt cõmittunt q̃ bellũ.i. pulchrum di micãdi genus qd fit seruato iure belli & cum hoste: qualis consul uideri posset si priuati cõtra eum arma mouerent. Non ergo penitus p antiphrasim dr̃ bellum: cum duellum non bellum: bellum nõ di caf. ¶ Deprecer.i. per modũ deprecantis .i. p̃cantis nequid cõmittaf faciam. Perci pite, p̃cibus attentos facit: qd fieri debet ubi pluscula oratione habita languere in cipiunt auditores. ¶ Euocatorem seruo-rum: ex ergastulis ad tamultuarium bel-lum: aut ad pileum.i. libertatẽ bello pari endã. Immissus in urbem, tãq̃ incubator & inuasor a p̃ditore urbis. ¶ Mactari.i. trucidari & quasi diis sacrificari, quorũ contemptor uidetur lege, scilicet portia.

non est postulandum. Neq.n. es Catilina ut te pudor a turpitudi ne, aut metus a periculo, aut ratio a furore reuocauerit. Quam-obrem ut sæpe iam dixi proficiscere. At si mihi inimico (ut predi cas) tuo conflare uis. inuidiam recta uia perge in exilium, uix fe-ram sermones hominum si id feceris, uix molem istius inuidiæ si in exilium iussu consulis ieris sustinebo. Sin autẽ seruire me lau-di & gloriæ mauis egredere cum importuna sceleratorum manu confer te ad Manlium, concita perditos ciues, secerne te a bonis. Infer patriæ bellum exulta impio latrocinio ut a me non eiectos ad alienos sed inuitatus ad tuos esse uidearis. Quãquam quid ego te inuitem a quo iam sciam præmissos qui te ad forum aure-lium præstolentur armati, cum sciam pactam & constitutam cũ Manlio diem. A quo etiam aquilam illam argenteam (quam tibi ac tuis omnibus perniciosam esse confido ac funestam futuram, cui domi tuæ sacrarium scelerum tuorum constitutum fuit) sciã eẽ præmissam. Tu ut illa diutius carere possis quam uenerari ad cædem proficiscens solebas, a cuius altaribus sæpe istam impiam dexteram ad necem ciuium transtulisti. Ibis tandem aliquando quo te iampridẽ ista tua cupiditas effrenata ac furiosa rapiebat. Neq; enim hæc tibi affert dolorem, sed quãdam incredibilem uo luptatem. Ad hanc te amentiam peperit, uoluntas exercuit, for-tuna seruauit. Nunquam tu non modo ocium, sed ne bellum qui dem nisi nepharium concupisti. Nactus ex perditis atq; ab omni non modo fortuna uerumetiam spe derelictis, conflatam impro borum manũ. Hic tu quæ lætitia perfruere quibus gaudiis exul-tabis, quanta in uoluptate bacchabere, cum in tãto numero tuo rum neq; audies uirum bonum quẽquam. neq; uidebis? Ad hu-ius uitæ studium illi meditati sunt qui feruntur labores tui: iace-re humi non solũ ad obsidendũ stuprũ uerũetiã ad facinus obeũ dum, uigilare non solũ insidiantẽ somno maritoꝝ uerũetiã bonis occisoꝝ habes ubi ostentes illã tuã p̃clarã patientiã famis frigo-ris, inopiæ reꝝ oium, qbus te breui tpe confectũ esse senties. Tan tum profeci cum te a consulatu reppuli: ut exul potius tentare, quã consul uexare rempu. posses. Atq; ut id qd esset abs te scele-rate susceptũ latrocinium potius q̃ bellũ noiaref. Nunc ut a me. P.C. q̃dam prope iustam patriæ quærimoniam deprecer atq; dete ster pcipite quæso diligẽter quæ dicã & ea penitus animis uestris mentibusq; mãdate. Etenim si mecum patria (quæ mihi uita mea multo est charior) si cuncta italia, si omnis respublica loquatur. Mar. Tullii quid agis? Tu ne eum quem cõmunem hostem com peristi quem ducem belli futuꝝ uides: quem expectari imperato rẽm in castris hostium sentis: authorem sceleris: principẽ cõiura-tionis euocatorẽ seruoꝝ & ciuium perditorẽ, exire patiere, ut abs te non emissus ex urbe, sed immissus in urbem esse uideaf? Nonne hunc in uincula duci, non ad mortem rapi: nõ summo supplicio mactari imperabis? Quid tãdem te impedit? mos ne maiorum? At per sæpe priuati etiam in hac rep. perniciosos ciues morte mul ctarunt? An leges q̃ de ciuium romanoꝝ supplicio rogatæ sunt?

At nunq̃

At nūq̄ in hac urbe hi q a rep. defecerūt ciuiū iura tenuerūt. An inuidiā posteritatis times? p̄clarā uero po. ro. referes grām, q te hoiem p te cognitū nulla cōmēdatione maiorꝝ tā mature ad summū imperium p oēs bonorꝝ gradus extulit, si pp inuidiā aut alicuius piculi metū salutē ciuiū tuorꝝ negligis. Sed si qs inuidiæ est metus, nō est uehemētior seueritatis aut fortitudinis inuidiā q̄ inertiæ aut neqtiæ ptimescēda. An cū bello uastabit̄ italia uexabunt̄ urbes, tecta ardebūt, tū te nō existias inuidiæ icēdio cōflagraturꝝ? His ego sanctissimis reip. uocibus & eorꝝ oium q hoc idē sentiūt mētibus pauca rńdebo. Ego si hoc optimū factu iudicarem. P. C. Catilinā morte mulctari, unius usurā horæ gladiatori isti ad uiuēdū nō dedissem. Et. n. si sūmi uiri & clarissimi ciues, saturnini & gracchorꝝ & flacci & supiorꝝ cōpluriū, sanguine nō mō se nō cōtaminauerūt: sed ēt honestauerūt, certe uerēdū mihi nō erat ne qd hoc parricida ciuiū iterfecto inuidiæ mihi in posteritatem redundaret. Quod si ea, maxime mihi ipenderēt, tñ hoc aio sp fui ut inuidiā uirtute partā gloriā nō inuidiā putarē. Quāq̄ nōnulli sunt in hoc ordine q aut ea q̄ iminēt nō uideant, aut ea q̄ uidēt dissimulēt, q spē Catilinæ mollibus sentētiis aluerūt, cōiurationē nascētē nō credēdo corroborauerūt, quorꝝ authoritatē secuti multi nō solū iprobi uerꝝ ēt iperiti si in hūc aiaduertissent crudeliter & nihil egregie factū esse dicerēt. Nūc itelligo si iste (quo itendit) in manliana castra puenerit neminē tā stultū fore q nō uideat cōiurationē esse factā. neminē tā iprobū q nō fateat̄. Hoc autē uno iterfecto itelligo hanc reip. pestē paulisp reprimi nō in ppetuū cōprimi posse. Quod si se eiecerit secū suos eduxerit, & eodē cæteros undiq; collectos naufragos aggregauerit, extinguet̄ atq; delebit̄ nō mō hæc tam adulta reip. pestis uerumetiā stirps & semē malorꝝ oium. Eteni iamdiu. P. C. i his piculis cōiurationis isidiisq; uersamur, sed nescio quo pacto oium scelerꝝ ac ueteris furoris & audaciæ maturitas in nri cōsulatꝰ tps erupit. Hic si ex tanto latrocinio iste unꝰ tollat̄, uidebimur fortasse ad breue quoddā tps cura & metu eē reuelati piculū autē insidebit, & erit penitus iclusum in uenis atq; in uisceribꝰ reip. ut sæpe hoies ægri morbo graui cū æstu febriq; iactant̄, si aquam gelidam biberint prio releuati uident̄: deinde multo grauius uehemētiusq; affligant̄. Sic si hic morbus q est in rep. releuet̄ istius pœna uehemētius reliqs uiuis igrauescet. Quare. P. C. secedant iprobi, secernāt se a bonis, unū in locū cōgregent̄, muro deniq; id quod sæpe iā dixi discernant̄ a nobis desinant isidiari domi suæ cōsuli, circunstare tribunal ptoris urbani, obsidere cū gladiis curiā, malleolos & faces ad iflāmandū urbē cōpare. Sit deniq; iscriptū i frōte uniuscuiusq; qd de rep. sentiat. Polliceo hoc uobis. P. C. tantā in nobis cōsulibus fore diligētiā, tantā in uobis authoritatē, tantam in eqtibus ro. uirtutē, tantam in oibus cōsensionē, ut Catilinæ profectione omnia patefacta illustrata: oppssa, uindicata esse uideatis. His omnibus Catilina cum summa reipu. salute: at cum tua peste ac pernicie cūq; eorꝝ exitio qui se tecum omni scelere parricidioq; iunxerunt, proficiscere ad impium bellum ac nefarium.

ASCE. ¶ At nunquā Callide contēdit Iugurthā non esse ciuem amplius & ita non gauisurum priuilegio ciuiū. ¶ Mature. idest cito. tempestiue. ¶ Optimū factu, idest ut fiat. ¶ Viuram, idest lucrum & dilationē. ¶ Etenim si summi uiri &c. Probat iterꝝ exemplo maiorum de seditiosis & parricidis posse sumi supplicium impune. de his autem dictum est in principio huius & in declamatiōe portii latronis. Ordo autem est. Si summi uiri & clarissimi ciues scilicet romani: se non modo non cōtaminauerunt sed etiam honestauerunt sanguine, saturnini qui erat tribunus plæbis & Gracchorꝝ Caii & Tiberii, & Flacci & complurium superiorum hoc est antiquorum quorum etiam portius meminit. Inter quos Spurius melius eques & Spurius Cassius uir consularis ut Liuius recitat. ¶ Certe non erat mihi inquit Cicero uerendum: ne hoc parricida ciuium scilicet Lucio Catilina interfecto, idest si eum interfecissem: quid idest aliquid inuidiæ, redundaret: hoc est ex eo nasceretur mihi: in posteritatem: idest in tempus futurum. ¶ Inuidiam uirtute partam: hoc est ob pręclarum facinus & est sententiose dictū. ¶ Mollibus sentētiis: scilicet de eo & reliquis suspectis de coniuratione dicebant enim congregationes illas nocturnas non tantum mali protendere ut tam nobilis ciuis patriam uastet suā, aut non animaduertendum in ciues nōdum comperta coniuratione aut quid simile. ¶ Mollibus idest nō asperis nec rigidis: sicut responsio mollis frangit iram. ¶ Improbi, qui ex prauitate peccant cognita pernicie rei. ¶ Si animaduertissent, scilicet illi qui molliter senserunt, aut lege potius animaduertissem. ¶ Tam stultum. idest stolidum & hebetem. ¶ Tam iprobum qui dissimulet uel purgare contendat. ¶ Reprimi, idest arceri. ¶ Cōprimi. idest cōfici deleri. ¶ Naufragos, idest quibus res perdita est per libidinem ut naufragiis per naufragium. ¶ Adulta. idest excreta & grandis: ad maturos annos puecta. Stirps & semē. Pulchra allusio qa ex his duobus solent res naturaliter ppagari. idest fons & origo seu seminarium. ¶ Hic, idest mō aut in hoc cōsulatu meo. ¶ Iste: contēptibilis Catilina. ¶ Periculū residebit, idest ociosum & impunitum sedebit. In uenis: alludit ad uenas terræ in quibus metalla sunt. ¶ Vt sæpe homines Apta cōparatio ex phisicis sumpta. ¶ Istius scilicet Catilinæ: pœna scilicet capitali ¶ Malleolos. s. ad infringendas ianuas.

Stirps & semē

ASCE. ℭTū tu iuppiter. Imp̄catione ī imo execratione amarā facit in Catilinā, & cōſcios eius. Ordo eſt. Tū.i.tūc cū ille pſect⁹ erit,(per antipophorā cōuertit ſermonē ad iouē)tu o iuppiter q es cōſtitut⁹.i.cōſecratus & i tēplo collocatus iiſdē auſpiciis.i.fœlicibus inceptis & initiis auſpicio p̄mo ſūptis:qbus hæc.i.nr̄a.ſ. romana urbs q per excellentiā urbs dr̄. ſup.eſt cōſtituta:quē.ſ. iouē nos uocamus uere:qa noīe cōueniēte rei,ſtatorē.i.factorē cōſiſtētiæ & pmanētiæ hui⁹ urbis & huius iperii:uñ ipſe loquit̄ apud Maronē primo.æne.de romāis ſic. His ego nec metas rer̄ nec tpa pono Impium ſine ſine dedi. Quem locū diuus Auguſtin⁹ notās dicit id falſū a falſo deo dici:& ex mēte poetæ uere dictū in georgico Perituraq; regna. Sane ualla notat diuū Hieronymū q̄ ſtatorē a ſtādo dictū cēſeat cū ſit a ſiſtēdo ſic dictus ut hic quoq; locus declarat:nā a ſtādo nō diceret̄ ſtator iperii, nō.n. ſtat ſed ſiſtit.i.ſtare facit impiū, ſicut ſiſtere fecit romanos cū ſub Romulo fugā inceptarēt ut Liuius apte demōſtrat. Aeternis ſuppliciis, dira imprecatione ſed uel origini noſtro ſignanda.

Stator

TAndē aliqñ. Hæc inuectiua habita eſt in cōcione ad qrites poſt fugā Catilinæ:i quo Cic. Catilinam rurſus criminat̄ & ſe purgat ab iis q̄ obiici poſſent q̄ in exiliū abire iuſſerit dicens ſe id ñ iuſſiſſe ſed cōſuluiſſe. Idq; p bono reip. Simulq; dicit ipm̄ nō in exilium ſed in caſtra manliana pfectum q̄uis multo optabilius ſit ſi in exiliū abierit q̄ ſi pr̄iæ bellū fecerit. ℣ Nepharie aduerbiū ē,nec coheret cū datiuo pr̄iæ. ℣ Abiit,q̄ſi ſponte. ℣ Exceſſit laborioſe:euaſit q̄ſi e periculis. ℣ Erupit uiolenter q̄ſi obſeſſus. ℣ intra mœnia,qa foris cōparari pōt. ℣ Sine cōtrouerſia hoc eſt ſine cōtradictiōe alicuius. ℣ Cruētū,hoc ē ſanguie nr̄o tictū. ℣ Retorq̄t oculos. id graphice dr̄ de re quā qs cogit̄ deſerere. ℣ Ex ſuis faucib⁹ q̄ſi eā deuorare p̄tenderit. ℣ Quæ qdē.ſ. urbs ro. ℣ Euomuerit ut ſolem⁹ uenenū aut aliud nociuū ac pnicioſū: qa uero id p metaphorā dixit addit foras piecerit. ℣ At ſi qs ē talis. Sēſus obſcurior ē q̄ cui nihil decſe putē uer̄ pōt ſic colligi. At ſi qs ē talis q̄les oportebat oēs eē.i. q recte cēſeat(ut ne.i.ut id dicā ne ofo mea accuſet me uehemēter)q accuſat.ſ.me in hoc ipſo.ſ.facto meo.ſ. quo ſup. Catilina exultat:& triūphat.ſ. q̄ nō cōphēderim: potius q̄ emiſerim tā capitalē hoſtē.i. tā pnicioſū utpote cū quo agit̄ de capitis periculo. Rñdeo ſupple q̄ iſta nō ē mea culpa ſed tpum. R.P.i.reſpublica. ℣ Sed q̄.i.q̄tū multos:figurate.i.iterrogatiue dr̄. Vñ q̄ recte poſitiuo iūgit̄. ℣ Deferrē.i.de occulto i publicū ferrent:uñ ſunt delatores occultor̄ criminū & falſor̄ idices aut reuelatores. Propter ſtulticiā,aut qa hebetiores erāt q̄ ut tm̄ facinus itelligerēt,aut qa aliar̄ rer̄ ſtudioſi i hāc itēdere aium negbāt. Qui ēt.i.ultra defenderēt.ſ. factū Catiliæ. ℣ Fauerēt:gradatim pcedit. Nā minor ē culpa eor̄ q itelligere negrēt: q̄ eor̄ q q̄ nō itelligebāt defenderēt. Et minor defendētiū q̄ fauētiū. Quia defendimus qd tolerabile putamus, fauem⁹ illi qd bonū cēſem⁹. iāpridē ſuſtuliſſem. Nota i re nō pſiſtente iā poni cū pridē cōtra ſniam Vallæ q forte dicat fruſtra additū iam. ℣ Fore.i.futur̄ eſſe, oppreſſus inuidia; quā incurriſſet p mortē Catilinæ cū propter fugam eius tantam ſuſtineret.

lampridem

Tum iuppiter q iiſdē(qbus hæc urbs)auſpiciis a Romulo es cōſtitutus,quē ſtatorē huius urbis atq; impii uere noiamus, hūc & huius ſocios a tuis aris cæteriſq; tēplis a tectis urbis,a mœnibus: a uita fortuniſq; oium arcebis. Et hoies bonor̄ inimicos, hoſtes patriæ latrones italiæ,ſceler̄ fœdere inter ſe ac nepharia ſocietate coniunctos æternis ſuppliciis uiuos mortuoſq; mactabis.

Finit prima inuectiua Tullii in Catilinam.

Incipit ſecunda habita in concione poſt fugam eius.

TAndē aliqñ qrites. L. Catilinam furētē audacia, ſcelus anhelantē: peſtē pr̄iæ nefarie molientē, uobis atq; huic urbi fer̄ flāmāq; minitantē,ex urbe uel eiecimus uel emiſimus uel ipm̄ egredientē pſecuti ſumus uerbis. Abiit exceſſit: euaſit,erupit. Nullā iā pnicies a mōſtro illo atq; pdigio mœnib⁹ ipſis itra mœnia cōparabit̄. Atq; hūc qdē unū huius belli domeſtici ducē ſine cōtrouerſia uicimus,nō.n. iā iter latera nr̄a ſica illa uerſabit̄. Nō in cāpo,nō in foro,nō i curia, nō deniq; intra domeſticos parietes ptimeſcem⁹ loco ille mot⁹ ē cū ē ex urbe depulſus, palā cū hoſte,nullo ipediēte bellū iſtū gerēmus. Sine dubio. pdidimus hoiem magnifice uicim⁹,cū illū ex occultis inſidiis i aptū latrociniū cōiecimus,qa uero nō cruētū mucronē ut uoluit extulit q̄ uiuis nobis egreſſus eſt q̄ ei fer̄ de manibus extorſimus: q̄ incolumes ciues,q̄ ſtantē urbē reliqt,quo tandē mœrore illū eſſe afflictū & pfligatū putatis? Iacet ille prius pſtratuſq; ē qrites,& ſe pculſum atq; abiectū eē ſētit & torqt oculos pfecto ſæpe ad hāc urbē quā ex ſuis faucib⁹ eē luget ereptā. Quæ qdē mihi lætari uī, q̄ tantā peſtē euomuerit foraſq; piecerit. At ſi qs eſt talis q̄les eē oēs oportebat,q in hoc ipſo in quo exultat & triūphat(ut ne ofo mea me uehemēter accuſet)accuſat q̄ tā capitalē hoſtē nō cōphēderim potius q̄ emiſerim,nō eſt iſta mea culpa,ſed tēpor̄. Interfectum eſſe luciū Catilinā & grauiſſimo ſupplicio affectū iā pridē oportebat. Id a me & mos maior̄, & huius ipe.ii ſeuerita⸗ &. R.P. Poſtulabat. Sed q̄ multos fuiſſe putatis q q̄ ego deferrē nō crederēt? q̄ multos q ppter ſtultitiā nō putarent,q̄ multos qui ēt defenderent? q̄ multos q pp̄ iprobitatē fauerent? At ſi illo ſublato depelli a uobis oē piculū iudicarē iāpridē ego. L. Catilinā non mō inuidiæ meæ uerūēt uitæ piculo ſuſtuliſſem. Sed cū uiderē ne uobis qdē oibus re ēt pbata ſi illū (ut erat meritus) morte mulctaſſem,fore ut eius ſocios inuidia oppreſſus pſequi nō poſſem rē huc deduxi ut tū palā pugnare poſſetis cū hoſtē apte uideretis. Quem qdem ego hoſtem quirites q̄ uehementer foris eſſe timē dum putem licet hinc intelligatis q̄ etiā moleſte fero q̄ ex urbe,

Parum

parũ commitatus exierit. Vtinam ille omues suas copias secũ eduxisset. Tongilium mihi eduxit, quem amare in prætexta calũuia cœperat. Publiciũ & Numaciũ, quorum æs alienũ contractũ I popina, rei. nulliũ metũ afferre poterat, reliquit, quos uiros? quanto alieno ære? q̃ ualentes? q̃ nobiles? Itaq; ego illum exercitũ exaratum ex gallicanis legionibus, & hoc delectu quem i agro piceno & gallico. Qu. Metellus habuit, & his copiis q̃ a nobis quotidie cõparant, magnopere cõtemno, collectũ ex senibus desperatis, ex agresti luxuria ex rusticis decoctoribus: ex his q uadimonia deserere q̃ illũ exercitũ maluerũt, q̃bus ego non mõ si aciem exercitus nr̃i, uerũ etiá si p̃toris edictũ oñdero, occident eos quos uideo uolitare in foro quos stare ad curiá, quos etiá in senatũ uenire, qui nitent unguẽtis, q̃ fulgent purpura Mallẽ secũ suos milites eduxisset. Qui si hic p̃manent: memẽtote nõ tam exercitũ illũ esse nobis q̃ hos qui exercitum deseruere p̃timiscẽdos. Atq; hoc etiam sunt timendi magis: q̃ q̃d cogitẽt me scire sentiunt: neq; tamen p̃mouent. Video cui sit apulia attributa, q̃s habeat etruriá, q̃s agrũ picenum, q̃s gallicũ, q̃s sibi has urbanas insidias cædis atq; incendiorũ depoposcerit. Oia superioris noctis cõsilia ad me delata eẽ sentiunt. Patefeci in senatu hesterno. Catilina ipse p̃timuit protinus p̃fugit, hi q̃d expectãt? Næ illi uehementer errãt si illam meá pristinam leuitatẽ p̃petuá sperant futurá? Quod expectaui iam sum assecutus ut uos oẽs aperte factá esse coniurationẽ contra rẽpu. uideretis, ni uero si q̃s est qui Catilinæ siñs cum Catilina sẽtire nos putet. Non est iá lenitati locus seueritatẽ res ip̃a flagitat. Verũ etiá nunc cõcedá, exeant, proficiscantur, ne patiátur desiderio suo Catilinam miserũ tabescere, demonstrabo iter: aurelia uia profectus est, si accelerare uolẽt: ad uesperá consequẽtur. O fortunatá rẽpu. si quidẽ hanc sentinam huius urbis eiecerit, uno mehercle exhausto Catilina: releuata mihi & recreata respubli. uidetur. Quid eni mali aut sceleris fingi aut excogitari poterit quod non ille conceperit? Quis tota italia ueneficus, q̃s gladiator, q̃s latro q̃s sicarius, q̃s parricida, quis testamẽtorũ subiector, quis circunscriptor, q̃s ganeo, quis nepos, quis adulter? q̃ mulier in famis quis corruptor iuuentutis: q̃s corruptus quis p̃ditus inueniri põt qui se cũ Catilina nõ familiarissime uixisse fateat? Quæ cædes per hosce annos sine illo fcã ẽ? q̃d nefariũ stuprũ non p̃ illũ? Iá uero q̃ tãta in ullo unquá hoie iuuẽtutis, illecebra fuit, q̃ta i illo q alios ipse amabat turpissime, aliorũ amori flagitiosissime seruiebat? Alios fructũ libidinũ, aliis mortẽ parentũ: non mõ ĩpellendo uerũ etiá adiuuando pollicebatur hic uero q̃ subito non mõ ex urbe, uerũ etiá ex agris ingẽtem numerũ hoium perditorũ collegerat? Nemo non romæ modo, sed i ullo angulo totius italiæ oppressus ære alieno fuit quem non ad hoc incredibile sceleris fœdus acciuerit. Atque ut eius diuersa studia dissimili ratione prospicere possitis nemo est in ludo gladiatorum paulo ad facinus audacior qui se non intimum Catilinæ esse fateatur. Nemo in scœna leuior & nequior: qui se non eiusdem prope sodalem fuisse commemoret.

ASCE.

De coctor.

Væ.

Seuerus

Seueritas.

Ludus.

¶ PARVM comitatus. i. q̃ non eduxerit secum oẽs conscios ac coniuratos. q. d. si ego uellẽ illi oẽs socios adiunctos certum est q̃ parum timendum putem: q̃ igitur. q. d. minime. Mihi. i. ad commodum meum: aut de cõi est sumptum. Calũnia. i. per calũniam. De coctoribus. i. cõsumptoribus patrimonii uademonium. id est fideiussionem in iudicio. Non p̃mouentur. i. non ad fugam usq;. ¶ Video. i. cognosco: considero. Attributa. s. per Catilinam tanq̃ iperatorem depoposcerit idest poscẽdo receperit aut assumpserit. Superioris. i. proxime p̃cedentis. Protinus. i. continuo. Hi. s. reliqui cõiurati. Væ idest certe: ut in Terentio. Væ ego homo infœlix sum, Lenitatem. i. mititatem animi. Quod expectaui. s. fugam & exilium Catilinæ: ob id quod sequitur ut uos omnes &c. Catilinæ similis. Catilinæ genitiuus est. Lenitati male legeretur leuitati: quia nunq̃ leuitati locus est. ¶ Seuerus est rigide sequens uerum ita ut ab ea nequaquam flecti possit, inde seueritas dicta sequela ueri. Desiderio sui, q̃a misere idest afflictim desideretur. Est autem sarcasmos aut ironia, q̃ Catilinam miserũ dicit. Nam miser ut sæpe dixi, in bonam partem accipitur pro miserando atq; eo qui dignus sit cuius nos misereatur. Tabescere idest lenta tabe consumi, quia spiritus tristis desiccat ossa. Aurelia uia profectus est scilicet Catilina. Accelerare. i. acceleranter assequi. ¶ Consequentur idest attingent. ¶ Si quidem duæ sunt particule. Sentinam idest sordium receptaculũ, ut in Sentinam nauis aquæ feudæ defluunt. Exhausto. Alludit ad sentinam. i. eiecto e sentina illa uitiosorum. Releuata & pro idest recreata. Fingi. ex materia p̃iacente: ut figulus ex luto fingit: aut excogitari etiam de nihilo quod non conceperit idest animo complexus fuerit ille scilicet Catilina, quasi dicat nihil. Veneficus, necãs ueneno. Gladiator. lanista aut infami exercitio gladiorum uiuens. Latro: latenter adoriens: sicarius, sica grassans. Parricida parentes & sanguine cõiunctos occidens. Subiector idest falsus suppositor, subiiciens se dolose loco eius qui uere inscriptus sit. Circunscriptor idest deceptor. Ganeo: idest gulose uiuens in ganeis Nepos idest luxuriosus. Seruiebat ut pathicus. Impellendo non implẽdo legem. ¶ Fœdus idest firmam pactionem. In ludo idest exercitio & schola. Est enim ludus ubicũq; ars aliqua siue bona siue mala docetur, unde ludi magister.

Atq; idem tñ stuproꝝ & sceleꝝ exercitatione assuefactus frigore & fame, & siti: & uigiliis pferēdis, fortiis ab istis pdicabat cũ idu striæ subsidia, atq; uirtutis instrumēta in libidinē audaciāq; cōsu merēt. Hunc uero si secuti erunt sui comites: si ex urbe exegerint desparatoꝝ hoium flagitiosi greges, o uos beatos o rēp. fortunatā, o pclarā laudē cōsulatus mei. Nō. n. iā sunt mediocres hoium libi dines, nō hūanæ ac tolerādæ audatiæ, nihil cogitāt nisi cædes: ni si icēdia, nisi rapinas: pīmonia sua pfuderūt, fortūas suas obliga uerūt. Res eoꝝ iāpridē, fides nup deficere cœpit. Eadē tñ illa (quæ erat in abūdātia) libido manet. Quod si in uinis & alea comessa tiones solū & scorta qrerēt, essent qdē illi desperandi, sed tñ eēnt ferēdi. Hoc uero qs ferre possit hoies inertes fortissimis uiris insi diari? stultissimos prudētissimis, ebriosos sobriis, dormiētes uigi lātibus? Qui mihi accubātes in cōuiuiis cōplexi mulieres ipudi cas, uino lāguidi, cōferti cibo: sertis redimiti, unguētis obliti, debi litati stupris, eructāt sermonibus suis cædē bonoꝝ atq; urbis icē dia? Quibus ego cōfido ipēdere fatum aliqd & pœnā iādiu ipro bitati, neqtiæ, sceleri libidini debitā aut istare iā plāe: aut certe ap propinqre, quos si meus cōsulatus (qm̄ sanare nō pōt) sustulerit, nō breue nescio qd tps sed multa sæcula ppagauit reip. Nulla. n. na tio ē quā ptimescamus. Nullus rex q bellū po. ro. facere possit, oia sunt externa uni⁹ uirtuti terra mariq; pacata domesticū bellū ma net. Intus isidiæ sunt. Int⁹ inclusum piculū est. Intus est hostia, cū luxuria nobis: cū amētia: cū scelere certādū ē. Huic ego bello me ducē pfiteor, q reip. cā suscipio inimicitias pditoꝝ hoium. Quæ sa nari poterūt, qcunq; rōne sanabo: q resecāda erunt, nō patiar ad pniciem ciuitatis manare, pinde aut exeant: aut qescant, aut si in urbe, & in eadē mente pmanēt, ea q merent, expectēt. At ēt sunt q dicant quirites in exilium a me eiectū esse Catilinā, quod ego si pseq possem istos ipsos eiicerē, q hæc loquūt, hō. n. uidelicet timi dus aut ēt pmodestus uocē cōsulis ferre nō potuit. Simul atq; ire in exiliū iussus est, paruit. Qui ut hesterno die cū domi meæ pene interfectus essem: senatum in ædem iouis statoris uocaui, rē oēm ad. P. C. detuli quo cum Catilina uenisset, qs eum senator appel lauit, quis salutauit? quis deniq; ita non aspexit ut perditum ciuē, ac non potius ut importunissimum hostem? Quinetiam princi pes eius ordinis partem illam subselliorum ad quam ille accesse rat nudam atq; inanem reliquerunt. Hic ego uehemens ille con sul (qui uerbo ciues in exiliū eiicio) quæsiui an Catilina in noctur no cōuentu apud. M. Leccam fuisset, necne. Cum ille hō audacis simus conscientia conuictus, primo reticuisset: patefeci cætera qd ea nocte egisset, qd in pxima cōstituisset, quēadmodum eēt ei rō totius belli descripta docui. Cum hæsitaret, cum cunctaret quæsi ui quid dubitaret proficisci eo quo iampridem pararat, cum arma cum secures, cum fasces, cum tubas, cum signa militaria: cū aqui lam illam argenteam (cui etiam ille sacrarium scelerum domi suæ fecerat) scirem esse præmissam. In exilium eiiciebam quem in gressum in bellum eē uidebā? Etenī credo Mālius iste cēturio qui

in agro

ASCE. ¶ Atq; idē. s. Catilina tam neq̃ & luxurio
sus, & assuefactus in exercitatiōe stupro
rū & sceleꝝ: pdicabat tñ. i. nihilomin⁹ ab
istis. s. pditis sodalibus eius, fortis. i. durus
& robustus sup. in pferendis. i. perpetien
dis frigore & fame & siti & uigiliis: cum
. i. cū tn seu q̃uis subsidia. i. auxilia occul
ta: industriæ. i. naturalis sagacitatis & in
strumēta uirtutis studio acqsitæ. i. consu
merēt. i. exhaurirent i libidinē. s. stuprorū,
& audaciā sceleꝝ. ¶ Sui. i. pprii: aut sui. i.
ipsius. ¶ Exegerit. i. uiolēter euocauerit
q foris sūt i castris mālianis. ¶ O uos bea
tos: credo legēdū o nos beatos. Cædes. i.
neces honoꝝ. ¶ Obligauerūt. i. oppignera
uerūt nisi sit legēdū obligurierūt. i. auide
ut rē dulcē lgurgitauerūt. ¶ Iāpridē. i. mlt
Iāpridē to ante hac, res. i. pīmoniū aut possessio
sunt q substātiā uocēt, habita aūt re nō fa
cile iminuit fides: uñ Iuue. Quātū qsq; sua
nūmoꝝ spectat i arca. Tātū hēt & fidei.
Nuper ¶ Nup. i. pauloañ hac. Nup. n. q̃si nūc pa
Vinis rū. s. tpis trāsactū ē. ¶ Qd si in uinis. i. po
tationibus optimi uini. Notabit aūt abla
tiuus uinis qa rarus iuētu est: sicut & dati
uus frumētis apud maronē. Quin & fru
mētis labor additus. ¶ Scorta. i. meretri
ces aut pstitutas seu pueros meritorios q
& q ut scortes. i. pelles arietinæ subigunt
¶ Desperādi. i. de eoꝝ salute desperādū
eēt. ¶ Ferēdi. i. tollerādi. Qui mihi, uī de
cōi sūptū illud mihi ut nō magis Cice. ac
quēuis aliū demōstret. ¶ Obliti. i. deliburi
ab oblinor pe. breui. ¶ Eructāt. i. iter eru
ctādū minãt. ¶ Impēdere. i. iminere: utrū
q̃ē secūdæ cōiugatiōis. Nō breue tps: sed
sæcula q cētū annoꝝ sūt, ut ludi sæculares
docēt. ¶ Propagauit. i. pduxit cōsulatus,
meus: reip. unius. s. po. ro. aut reip. ro. Re
secāda ut mēbra incurabilia ad q alludit.
¶ Manare. i. crescere & ppagari. ¶ Proin
de. i. iōq; pseq. i. efficerē: ut qs. s. eiiciat. ¶ Si
mulq;. i. stati postq̃: aut eodē tpe quo: ius
sus est. s. Catilina ire i exiliū. Paruit. i. obe
diuit. Qui aut qn lege: si q ordo est, ego q
ut. i. postq̃ iterfectus essem pene. i. q̃si do
mi meæ per salutatū missos: die hesterno
. i. pridiano, uocaui senatū in ędē iouis sta
toris &c. Aedes singulariter dicitur tem
plū: & nō pōitur sine adiectiuo aut geni
Aedes tiuo eius cuius est. Aedes autem plurali
ter sunt etiam priuatorum, ut ędes meas
non proscribam &c. ¶ Quis eū senator
&c. Ordo esse uī quis senator appellauit
eum. s. ut ad se assideat: sed etiam dici pt:
quis appellauit eū dicendo senator huc. s.
adsis sicut in euangelio. Vocatis me ma
gister. Verum Cicer. dixisset senatorem:
miror. tñ cur nō dixerit senatoꝝ. Hic ego
uehemēs ille cōsul. i. q nūc dicor uehemēs
cōsul. ¶ Hęsitaret. i. dubitaret nescius qd
rñderet. ¶ Pararat. i. destinauerat: seu cō
stituerat. Cum aqlā illā argēteā. i. uexillū
hñs p isigni aqlā argēteā: quo Ma. i cibri
eo bello usus dict⁹ ē. ¶ Sacrariū. i. tāq̃ rei
sacræ receptabulū & armariū cōsecratū.

in agro fæsulano castra posuit bellum populo Romano suo no/
mine indixit, & illa castra nunc non Catilinam ducem expectát
& ille eiectus in exiliũ se in massiliá (ut aiũt) nõ in hæc castra cõ
feret. O conditionẽ miserá nõ mõ administrádæ uerũetiá reip. cõ
seruandæ. Nunc si Catilina cõsiliis : laboribus piculia meis circũ
clusus ac debilitatus subito ptimuerit, sniam mutauerit, deserue/
rit suos cõsiliũ belli faciẽdi abiecerit: ab hoc cursu sceleris & bel
li iter ad fugá atq; in exiliũ cõuerterit, non ille spoliatus a me ar/
mis audaciæ, nõ obstupefactus ac pterritus mea diligẽtia, nõ de
spe conatuq; depulsus, sed indẽnatus, innocens in exiliũ eiectus
a cõsule ui & minis eẽ diceť? Et erunt q si hoc fecerit nõ illũ ipro
bũ sed miseꝝ me nõ diligentissimũ cõsulẽ: sed crudelissimũ existi
mare uelint. Est mihi táti Quirites huius inuidiæ falsæ atq; iniquæ
tẽpestatẽ subire, dũmodo a uobis huius horribilis belli ac nepha
rii piculũ depellať, dicať sane eiectus a me dũmõ eat in exiliũ eẽ.
Sed (mihi credite) non est iturus. Nunq̃ ego a diis imortalibus
optabo Quirites inuidiæ meæ leuandæ cá, ut L. Catiliná ducere
exercitũ hostiũ atq; in armis uolitare audiatis, sed triduo audie/
tis. Multoq; magis illud timeo, ne mihi sit inuidiosum aliqñ q il
lũ emiserim potius quá q eiecerim. Sed cũ sint hoies qui illum cũ
pfectus sit eiectũ esse dicant iidẽ si interfectus eẽt quid dicerẽt?
Quáq̃ isti qui Catiliná massiliá ire dictant nũ tá hoc qrunť q̃ ue/
rẽtur. Nemo est istoꝝ iam misericors, qui illũ nõ ad Manliũ q̃ ad
massiliẽses ire malit. Ille aũt sine me hercle hoc qd agit nunq̃ an
tea cogitasset cũ latrocinátẽ se interfici mallet quá exulẽ uiuere.
Nũc uero cũ ei adhuc nihil pter ipsius uoluntatẽ cogitationẽq; ac
ciderit nisi q uiuis nobis roma pfectus est optemus potius ut eat
in exiliũ q̃ qramur. Sed cur tádiu de uno hoste loqmur, & de eo
hoste, qui iá sese fateť hostẽ? & quẽ qa (qd semp uolui) murus in
terest, nõ timeo, de his q dissimulát, q romæ remanẽt, q nobiscũ
sunt nihil dicimus. Quos qdẽ ego si ullo mõ fieri posset, nõ tá ul
cisci studeo q̃ sanare sibi ipsos placare reip. Neq; id fieri quare nõ
possit, si me audire uolũt intelligo. Exponá uobis Quirites ex q
bus gradibus hoium istæ copiæ cõparenť, deinde singulis medi/
ciná cõsilii, atq; opis meæ (si quá potero) afferá. Vnũ genus ẽ eoꝝ
q magno in ære alieno maiores ẽt possessiones hẽant quaꝝ amo
re adducti: nullo mõ dissolui pñt. Hoꝝ hoium spẽs est honestissi
ma, sunt. n. locupletes uolũtas eoꝝ & cá ipudẽtissima. Tu agris,
tu ædificiis, tu argẽto, tu familia, tu reb⁹ oibus ornatus & copio/
sus sis. & dubites de possessiõe: detrahere, acqrere ad fidẽ? Quid
.n. expectas bellũ? qd in uastatione oium tuas possessiões sacro/
sanctas futuras putas? An tabulas nouas? Errát q ista a Catilina
expectát meo bñficio tabulæ nouæ pferenť, uerũẽt auctiõarie. Ne
q;. n. isti q possessiõea hñt alia rõne salui eẽ ulla pñt, qd si maturi⁹
facere uoluissent neq; id qd stultũ ẽ certare cũ usuris fructibus p
dioꝝ, & locupletiorib⁹ his, & meliorib⁹ ciuib⁹ uteremur. Sed ho
sce hoies minime puto pertimescẽdos, q aut deduci snia pñt aut si p
manebũt magis mihi uidẽť uota facturi cõtra rẽp. q̃ arma laturi.

¶ IN agro fæsulano. i. i ætruria. In mas ASCE.
siliá. Oppidũ ẽ antiquũ & Romanis ma/
xime olim sociale: adhuc eodẽ noie in p
uincia galliæ: nisi q mar siliá qdam dicũt.
Deseruerit suos. s. cõiuratos & cõfœdera
tos & cõplices ut Manliũ & milites q cũ
eo sunt. Prudẽter aũt pudet cõsul q̃ eue/
nire possent: unde hác cõciõnẽ habuit ad
Quirites post pfectionẽ Catilinæ priusq̃
p legatos allobrogũ & indiciũ quoddá
cõiuratio penit⁹ patefacta erat. Et erũt,
elegáter ut adnotauit Valla ponit hoc lo
co: & quasi sit & tamen aut nihilomi/
nus. ¶ Miserũ. i. miserádũ unde in boná
fere partem accipitur. ¶ Illum. s. Catiliná
¶ Tanti. i. tanti momẽti ac operæ pcii.
¶ Subire. i. me submittendo ad hoc pati.
¶ Nunquam a diis immortalibus opta/
bo &c. q. d. malo inuidiá sustinere q̃ res/
pub. tm̃ piculi sustineat. In armis uolitare
. i. p lætitia sic exultare, ut nõ mõ nõ ipe/
ditus põdere armoꝝ uideať: sed ẽt agili/
or fact⁹. ¶ Sed triduo. i. itra tres dies. Vñ
patet iam tum primum exisse Catiliná.
¶ Inuidiosum. i. detur ad inuádi, q illũ
scilicet Catilinam: emiserim idest sponte
exire permiserim q̃ eiecerim. i. ui expu/
leri. ¶ Cũ pfectus sit. i. sponte egressus.
¶ Quid dicerẽt. q. d. nimirũ hoiem ino/
cẽtissimũ & optimũ iniqssime interfectũ,
& ita purgat se cicero ab eo qd obiici pos
set. Ná uerebať (qd ẽt euenit) Catiliná cũ
Manlio bellũ, motuꝝ. Vñ dicere possent
Romani. Tu cõsul eras: plená auctorita
tẽ puniẽdi hẽbas, quãdo ipsum tenebas:
cur emisisti: an ut patriæ bellũ inferret?
Respõdet ne ab inuidis censeať hominẽ
inocentẽ occidisse: sicut nunc diciť eiecisse
qui sponte exiit. Massiliam, in prouinci
am galliæ. ¶ Queruntur idest conque/
runt. Hoc scilicet exilium Catilinæ quá
uerentur. s. ipsum in exilium habiturum
& non arma moturum contra rempub.
aut eius gubernatores. ¶ Sine me. i. con
silio meo quo consului ut in exilium abi
ret. ¶ Nisi q uiuis nobis, quia cogitarat
prius Ciceronem interficere q̃ ad Man/
lium proficisceretur, q̃ queramur: quia
minus nociuus futurus esset in exilio q̃
in castris manlianis. ¶ Fatetur hostem:
quia ciuitatẽ deseruit. De hiis, ut de ali/
is coniuratis. Ceparlo. Lentulo. Cetego:
quia nondũ ut dixi penitus indicata erat
coniuratio. ¶ Quam sanare. i. reducere
ad saniorem mentem ut resipiscant &
animum mutent. Sibiipsos. Ordo est: &
studeo ipsos placare sibi idest inter se res
pub. idest ad utilitatem reipu. si me audi
re uolunt: alii habent sine me idest eo q
me audire uolunt. Vnũ genus affert plu
rima genera eorum qui in castris man/
lianis sunt. Vnum eorum qui cum mul/
ta habeant plura debent: quia satisfa/
cere noluñt. ¶ Ad fidem idest fidelitatem
& confidentiam.

AS CB. ¶Alterũ gen⁹.Profectu⁹ est primũ gen⁹ hoium q cũ magnas possessiões habeãt:multũ tñ æris alieni cõtrahũt,qa satisfa
cere nolũt capti a more pecuniæ,q qa effœmiati sũt & auaritia uicti nõ arma: sed uota cõtra rẽpu.facturi uidenẽ. Addit ãt
Potior ẽm genus,utpote eorũ q cũ ære aliẽo dñari uolũt:& sũt mĩci pniciosiores.¶Rerũ po.s.ipio,dic ãũt ualla potior genitiuũ
Reruut. rerũ regere cũ cæterorũ ablatiuos regat. ¶Meipm.q.d.q.cõsul sũ.Pñtis aut genitiui ẽ casus:ut sit sceleris pñtis.i.urgẽtis:
aut accusatiui : ut sit deos pñtis.i.cito auxiliãtes:& ita fauorabiles:ut i buc. Vir.Nec tã pñtes alibi cognoscere diuos. Sũ
mo furore: qa furẽtis ẽ cõcupiscere qđ assequi penit⁹ neqat.Ordo ãũt ẽ,q̃ si iã sint adepti id qđ cupiũt sũmo furore: nũ.i.nõ
qd cupiũt:aut sperãt se futuros cinere.i.p
cinerẽ,hoc ẽ p exustionẽ urbis & sãguinẽ
ciuiũ:& cęde ciuiũ scelerata ac nepharia:
Consul cõsules aut dictatores,aut ẽ reges. Gra-
dus obseruãt i magſatib⁹ illis:qa cõsules
sine cõsilio & auctitate senat⁹ nihil facie-
dictator bãt. ¶Dictatores ex solo dictamie rõis
cũ ab illis nõ eẽt puocatio exercebãt iu-
sticiã, sed nõ nisi ad certũ tpe, & ut plimũ
Rex sex mẽsiũ magſatu eo fungebãt. Reges
ãũt plus q̃ dictatores poterãt:& ppetuo:
unñ cõsul mior ẽ q̃ dictator & dictator q̃
rex. ¶Fugitiuo:qa ipsi pmanerẽ nõ aude
rẽt. ¶Actate affectũ:nescio an sit legẽdũ
cõfectũ, Mãlius q i ætruria exercitũ Cati
linæ cõtinebat. ¶Sylla cõ.qđ i catiliario
asseruit Salu. ¶In tm.i.tã magnũ:æs alie
nũ.i.debitũ inustus.i.firmiter ipactus ut
inustio solet. Ista.s.pscriptiões & dictu-
ras.Quartũ gen⁹ põit eorũ q ex ueteri de
bito & cõsuetudie lõga hebetiores facti
sunt ut apte psequtur. ¶Qui hoies pmũ
si stare nõ pñt corruãt.q.d.pusfaciẽda est
eorũ ruina. ¶Sed ita sup.corruãt: ut non
mõ ciuitas sup.nõ sentiat: qa nisi i subau
ditõe sit nõ,cõtraria fuerit snia. ¶Sed ne
ui.q.pxi. Nesciã an legẽdũ sit:sed ne pxi
mi qdẽ uicini. ¶Nã iter ne & qdẽ ponere
solem⁹ ea qb⁹ id qđ negam⁹ adesse po-
tissimũ adesse dẽat, unñ iter uicios pximi
pmũ sentire posse uidenẽ. ¶Perire tur.i.
cũ dedecore & reip.detrimẽto. Sic.n.pul
chrũ ẽ p patria mori ita turpe ẽ cõtra eã
succũberẽ:turpi⁹ uicerẽ. ¶Parricidarũ q pa
rẽti aut alteri sanguie cõiũcto ui itulerũt
¶Sicariorũ:q sica aliorũ mortẽ patrauē-
rũt ob pdã,aut aliã q̃uis iniq̃ cãm. ¶Deni
q i.ut uno uerbo uniuersos dicã oim fla
gitiosorũ.i.q grauia scelera abũde cõmi-
Sane scerũt. ¶Pereãt sane. Sane pmittẽtis pti-
cula ẽ.q.d.ita ut ab eo q sane sit mẽtus cõ
cedi aut pmitti possit. ¶Carcer q noxio-
rũ ẽ. ¶Postremũ ãt gen⁹ ẽ nõ solũ de nu
mero catiliæ:uerũetiã de ipso gñe(qa pu
triti sunt) & uita catiliæ,qđ.s.esse de uita
eius est ppriũ Catiliæ: qa gen⁹ cõe ẽ mul
tis: & gnositas ultra merita nr̃a aduenit
uita ãũt tã bona q̃ mala nr̃a est:delectu.i.
quos delegerit futuros sibi utiles:imo ue
ro de ei⁹ cõplexu ac sinu, quos antiq̃ so-
dalitate diu iã fouerit. pexo.i. bñ cõpto.
¶Imberbes.i.adhuc iuestes & sine lanu
gine barbæ,aut bene.i.multũ, ut sunt la-
trones & cõspectũ hoim fugiẽtes. ¶Ma
nicatis.i.habẽtib⁹ manicas oblõgas usq
ad manus,quod molliũ putabaẽ unde est
illđ maronianũ. Et tunicæ manicas & ha
bẽt redimicula mitræ. ¶Talaribus.i.ad
talos usq demissis. ¶Velis.i.chlamidib⁹
cum cucullis etiam caput uelantibus.

Alterũ gen⁹ ẽ eorũ q q̃q̃ premunẽ ære alieno,dñationẽ tñ expetũt,
rerũ potiri uolũt,honores quos q̃eta respu.desperãt ptu bata cõse
qui se posse arbitranẽ. Qgibus hoc pcipiendũ uidetẽ, unũ.s.& idẽ
reliq̃s oib⁹ ut desperẽt se id qđ conanẽ cõseq posse. Primum oium
meipsũ uigilare,adesse,puidere reipub. Deide magnos animos eẽ
in bõis uiris:ut magnã cõcordiã maxima multitudinẽ, magnas p
terea copias militũ,deos deniq imortales huic iuicto populo, cla-
rissimoq imperio pulcherrimæ urbi cõtra tãtã ui sceleris psentis au
xiliũ esse laturos, q si iã sint(id qđ sũmo furore cupiũt)adepti : nũ
cinere urbis,& sanguine ciuiũ scelerata ac nepharia cæde cupiunt
se cõsules, aut dictatores, aut etiã reges sperãt futuros? Nõ uidẽt
id se cupere, qđ si adepti sint,fugitiuo alicui,aut gladiatori cõcedi
sit necesse? Tertiũ genus ẽ ætate iã affectũ, sed tñ exercitatione ro
bustũ. Qua ex gẽte ipse Mãlius cui nũc Catilina succedit. Hi sunt
hõines ex iis coloniis, quas fæsulis sylla cõstituit, quas ego uniuer
sas esse ciuiũ optimorũ & fortissimorũ uirorũ sentio. Sed tñ hi sunt
coloni q se isperatis ac repẽtinis pecuniis sumptuosius insolẽtiusq
iactarũt. Hi dũ ædificãt tãq̃ beati, prædiis lecticis, familiis magnis
cõuiuiis apparatis delectanẽ in tãtũ æs alienũ iciderũt ut si salui es
se uelint sylla sit his ab inferis excitãdus. Qui etiã nõnullos agre-
stes homines tenues atq egẽtes in eãdẽ spẽ illã rapinarũ ueterũ ipu
lerũt. Quos ego q̃rites in eodẽ gñe pdatorũ direptorũq pono. Sed
eos hoc moneo: desinant furere & pscriptiones dictaturasq cogi-
tare. Tãtus.n.illorũ tẽporũ dolor inustus ẽ ciuitati, ut iã ista nõ mõ
hoies sed ne pecudes qdẽ passuræ mihi uideanẽ. Quartũ genus ẽ
sane uariũ & mixtũ & turbulẽtũ, q iã pridẽ pmunẽ, q nunq̃ emer
gunt, q ptim inertia ptim male gerẽdo negocio, ptim etiã sumpti-
bus in uetere alieno ære uacillant q uadimoniis, iudiciis pscriptio
nibus bonorũ defatigati, pmulti & ex urbe & ex agris se in ista ca
stra cõferre dicunẽ. Hosce ego nõ tã milites acres q̃ institores len
tos eẽ arbitror. Qui hoies primũ si stare nõ pñt: corruant. Sed ita
ut nõ mõ ciuitas, sed ne uicini qdẽ pximi sentiãt. Nam aliud nõ
intelligo q̃obrẽ si uiuere honeste nõ pñt perire turpiter uelint, aut
cur minore dolore pituros secũ multos, quam si soli pereant arbi-
tranẽ? Quintũ genus est parricidarũ sicariorũ, deniq omnium fla-
gitiosorũ, quos ego a Catilina non reuoco. Nam neq ab eo diuelli
possunt, & pereant sane in latrocinio quoniam ita sunt multi ut
eos carcer capere non posset. Postremum autem genus est non so-
lum numero uerumetiam genere ipso & uita (quod proprium
est Catilinæ) de eius delectu immo uero de eius complexu ac
sinu: quos pexo capillo nitidos aut imberbes aut bene bar-
batos uidetis manicatis & talaribus tunicis : uelis amictos
non togis , quorum omnis industria uitæ uigilandi labor in
antelucanis

añ lucanis cœnis exprimũt. In his gregib⁹ oẽs aleatores, oẽs adulteri, oẽs ipuri, oẽs ipudici uersant. Hi pueri tã lepidi ac delicati q̃dẽ nõ solũ amare & amari neq; cantare & saltare, sed etiã sicas uibrare & spargere uenena didicerũt. q nisi exeãt, nisi pereãt etiã si Catilina pierit scitote hoc in rep. seminariũ Catilinanũ futuꝝ. Verũtñ q̃d sibi isti miseri uolũt? Nũ suas mulierculas sunt dicturi in castra? Quẽadmodũ aũt illis carere pñt his p̃serti iam noctibus? Quo aũt pacto illi appẽninũ atq; illas pruinas ac niues pferẽt, nisi idcirco se facilius hyemẽ toleraturos putẽt q nudi in cõuiuiis saltare didicerũt? O bellũ magno pe ptimescẽdũ, cum hãc sit habiturus Catilina scortoꝝ cohortẽ p̃toriã. instruite nunc quirites cõtra has tã p̃claras Catilinæ copias uña p̃sidia uřosq; exercitus & primũ gladiatori illi cõfecto & saucio cõsules ipatoresq; uřos opponite. Dei de cõtra illã naufragoꝝ eiectã & debilitatã manũ florẽ tot⁹ italiæ ac robur educite. Iã loca urbes colõiaꝝ mũicipioꝝ rñdebũt cati. cũ uliis siluestrib⁹. neq; ego cæteras copias ornamẽta, p̃sidia uña cũ illi⁹ latronis iopia atq; egestate cõferre dẽo. Sed omissis his oib⁹ reb⁹ q̃bus nos suppeditamur eget ille senatu, eq̃tib⁹ ro. ærario, pplo urbe uectigalibus cũcta italia, puinciis oib⁹ exteris natiõib⁹. Si inq̃ his oibus reb⁹ omissis cãs ipsas q̃ inter se cõfligũt cõtẽdere uelim⁹ ex ipso q̃ ualde illi iaceãt itelligere possimus, ex hac. n. pte pudor pugnat, illinc petulãtia, hic pudicitia, illic stuprũ, hic fides, illic fraudatio, hic pietas, illic scel⁹, hic cõstãtia, illic furor hic hõestas, illic turpitudo, hic cõtinẽtia, illic libido dẽiq; æq̃tas; tẽpantia fortitudo, prudẽtia, uirtutes oẽs certãt cũ iniq̃tate luxuria ignauia, temeritate cũ uitiis oib⁹. Postrẽo copiæ cũ egestate: bõa rõ cũ pdita mẽs sana cũ amẽtia, bona deniq; spes cũ oim reꝝ despatiõe cõfligũt. Hmõi igit certamie ac p̃lio, nõne ẽt si hoinm studia deficiãt, dii ipi imortales cogẽt ab his p̃clarissimis uirtutib⁹ tot & tãta uitia supari? Quæ cũ ita sint Quirites uos (quẽadmodũ antea iã dixi) uřa tecta custodiis uigiliisq; defẽdite, mihi q̃dẽ ut urbi sine uřo metu ac sine ullo tumultu satis eẽt p̃sidii: cõsultũ atq; puisũ ẽ. Coloni oẽs mũicipesq; uři certiores a me fcĩ de hac nocturna excursiõe Catilinæ facile suas urbes finesq; defẽdẽt. Gladiatores (q̃s sibi ille maximã manũ & certissimã foř putauit) q̃q̃ meliore aio sũt q̃ ps patritioꝝ, ptãte tñ uña cõtiebũt. Q. Me. quẽ ego pspiciẽs hoc i agꝝ picenũ gallicanũ p̃misi aut oppriet hoiem: aut oẽs ei⁹ mot⁹ conatusq; phibebit. Reliquũ ãt de reb⁹ cõstituẽdis, maturãdis, agẽdis iã ad senatũ referem⁹, quẽ uocari uideris. Nũc illos q̃ i urbe remãserũt atq; adeo cõtra rẽp. urbis salutẽ oiumq; uřoꝝ i urbe a catilia relicti sũt q̃q̃ sũt hostes, tñ q̃a nati sũt ciues, mõitos eos ẽt atq; ẽt uolo; mea lẽitas si cui solutior uisa ẽ expectauit hoc ut id q̃d latebat erũperet. Q̃d reliquũ ẽ iã nõ possũ obliuisci meã hãc eẽ p̃riã me hoꝝ eẽ cõsulẽ, mihi aut cũ ipis uiuẽdũ, aut p his eẽ moriendũ. Nullus ẽ portæ custos, nullus isidiator uiæ: si q exire uolũt cõniuere sibi pñt. Qui uero urbe cõmouerit, cui⁹ nõ mõ factũ, sed incœptũ ullũ cõatũue cõtra patriã dep̃hẽdero: sentiet in hac urbe eẽ cõsules uigilãtes: eẽ egregios magistratus eẽ fortẽ senatũ, eẽ arma,

¶ Ante lucanis cœnis. i. aut ante luciferũ initis, aut pauloante lucem finitis. ¶ Vibrare. i. euaginatas agitare. His. q. d. tam longis aut frigidis. ¶ Appenninum: mõtem intersecantẽ Italiam. ¶ O bellũ: ironia est. ¶ Prætoriam: & ita fortissimam. ¶ Vectigalibus. i. prouentibus. Si inq̃. q̃a pluscula interposuit ante perfectam constructionem repetit principium: nã ordo est. ¶ Sed omissis his omnibus rebus, q̃bus nos suppeditamur. i. abũdamur: aut subministramur adunde: & quibus ille. s. Catilina eget, uelimus causas ipas, quę. s. causæ: confligunt. i. cõcertant inter se: q̃a nobis iustissima est causa belli. Iugurthæ iniustissima: contẽderet. i. cõcertare inter se, nos possimus intelligere ex eo ipso. i. ex sola contentione causarum: q̃. i. quantum ualde illi iacerent. i. ipotentes & demissi sint. ¶ Ex hac. s. nostra. Illinc. i. illorum parte. ¶ Hinc. i. ex nostra. ¶ Deniq; equitas &c. Reddenda sũt singula singulis: equitas certat cum iniq̃tate: tẽperantia cũ luxuria. ¶ Fortitudo. i. strennuitas cum ignauia. ¶ Prudentia cũ temeritate ¶ Virtutes omnes cũ uitiis oibus. Et ita in sequentibus: que inter se pugnantia componit. ¶ Nonne. q. d. maxime. ¶ Cõsultum ac promisũ est mihi. i. a me. ¶ Coloni erant qui exactis hostibus mittebãtur ad colendas terras: ne hostes redirẽt in uacuas: aut inutiles iacerent: municipes erant qui in oppidis uicinis degẽtes munera ac onera urbis comportabant: & magistratus minores illic gerebant, & ad gerendos etiam maiores Romę apti erant. ¶ Certiores facti. i. certe edocti. ¶ Gladiatorum, credo legendum gladiatores, quã manũ. i. quoꝝ collectionẽ ille. s. Catilina, putauit fore sibi maximã & fortissimam, q̃q̃ sunt aio meliore: scilicet ad bellum non ad uirtutem idest audaciorẽ q̃ pars patritiorum. i. complures patritii: tamen continebuntur nostra potestate. Prospiciens idest longe ante p̃uidens, hoc scilicet quod modo. euenit malum. Referemus idest ad consultationẽ senatus ponemus quasi dicat cum inter uos sint qui catilinæ faueant non expediat hic omnia aperire. Quia ut uulgo dicitur cum paucis consultandum: cũ multis pugnandum est. ¶ Erumperet idest ui quadam se aperiret. Meam hanc esse patriam. Arpinas tamen erat sed municipes se Romanos censebant: uel patriam animo & affectu. Consulere, prospicere saluti sue. Qui uero in urbe se commouerit idest motum citauerit.

ASCE.

Coloni

Municipes.

ASCE. CESSE carcerē: quē uīdicē .i. ultorē uo luerūt maiores, q̄a seq̄uētes exiliū pferebāt. ¶ Res maxīa .i. periculosissima in q̄ de salute ciuiū & in columitate reip. agitur. Intestinū: ac pro .i. domesticū, me uno .i. solo, togato .i. exn̄te ī toga, q̄a in urbe sedet .i. paret: ut trāq̄llū fiat. ¶ Duce & imperatore: q̄a utriusq; fungeret offō. Imperatoris .n. ē duci īperaf: ut & quo & quos ducat. Ducis ē iperata strēnue obire. Ipse ergo sibi imperator erit & populo dux. Sufferat .i. sustineat: qd̄ q̄dē consultū uisū erat: tātisp'dum cōiuratio tm̄ Ciceroni nota erat, nec p allobroges & uolturciū cōsulto dephensos oib' patefacta. Vis: uiolētia. ¶ Vix optādū. Optamus tn̄ multa, q̄ nō audeamus, ut q̄ supra uires & merita sunt: uñ uix optādū emphaticos dicit sicut maro Turne qd̄ optāti diuū pmittere nemo. Auderet. uoluēda dies en attulit ultro nō dicit sperātū: sed optātū. Ne q̄s bonus .i. inocēs. Paucoꝝ .s. principum cōiuratiōis. Significatiōibus .i. idiciis & signis factis. Ingressus: q̄si pedibus. Nam & pedibus in sniam ingredimur: dum ad partem cui assentimur accedimus. Quos uos &c. sancte & religiose monet in fine ubi pondus exigit orōnis: ad religionē.

Nota antitheton

REmpu. Quirites. Hæc cōcio q̄, in eūdē Catilinā iuehitur habita est ad q̄rites post manifestatā penitus cōiurationem per allobrogū legatos & uolturciū in senatū adductos cū scriniis lrāꝝ a coniuratis scriptaꝝ & signataꝝ: uñ e senatu rediēs Cicero populo, rem oēm q̄tenus opæpreciū duxit exponit & factū suum magnifice extollit. Fati hoc est exitii fatalis. Cōseruamur: uult eū diē celebrandū ab oib' ea festiuitate qua solet a singulis su' cuiq; natalis. Profecto q̄m &c. se quoque Romulo cōparandū cēset, cū non sit minus urbem penitus peritură seruare q̄ cōdere. ¶ Sustulimus, hoc est sursum tulimus q̄a reuera discerptū dicit Romulū a p̄ribus nō amplius cōparauisse. de quo Liui. lib. i. Retudimus nō recudimus a retūdo. Quæ q̄m in senatu .i. corā senatoribus & p̄ribus uñ in cōcionē descēderat. Ex actis .i. ex his q̄ acta sūt. ¶ Erupit .i. ut exierit ut solēt feræ ruptis clatris & aliis obstaculis. Nā tn̄ credo legēdū nō tm̄ i ut sit. Ego putaui nō tm̄ .i. nō solū cum .i. q̄n ego eiciebā catilinā ex urbe. Quia uero prius nolebat fateri se catilinam eiecisse, sed tm̄ admonuisse aut ei consuluisse ut exiret, ne īmemor antedictoꝝ uideret addit p parenthesim. ¶ Nō enī .q.d. manifeste fateor nūc me eiecisse eū, nō enim uereor iā inuidiā huius uerbi .s. quo dixi me eiecisse eū. cū illa .s. inuidia sit magis timenda: q catilina exierit iuiuus, sed tum idest tunc cum uolebam illum exterminari idest extra terminos agi. hoc est expelli: aut sup. tum cum putabam, reliquā manum .i. multitudinem coniuratorum aut exiturā .i. exire debere simul cū catilina, aut eos qui remāsissent fore idest futuros: infirmos ac debiles sine illo .s. principe suo catilina.

esse carcerē quē uīdicē nephårioꝝ ac manifestoꝝ scelerꝝ maiores nr̄i esse uoluerūt. Itaq; hæc oia sic agent quirites, ut res maxima minimo motu, picula sūma nullo tumultu bellū itestinū ac domesticū post hoīum memoriam crudelissimū & maximū me uno togato duce, & iperatore sedet. Quod ego sic administrabo Quirites (si ullo mō fieri pt) ne iprobus q̄dem q̄sq̄ ī hac urbe pœnā sui sceleris sufferat. Sed si uis manifestæ audaciæ, si ipendens p̄riæ piculū me necessario de hac aī lenitate deduxerit, illud pficiam pfecto qd ī tanto & tam isidioso bello uix optandū uī, & ne q̄s bonus itereat, paucorūq; pœna uos iam oēs salui eē possitis. Quæ q̄dē ego neq; mea p̄uidētia neq; hūanis consiliis fretus polliceor uobis q̄rites, sed multis & nō dubiis deoꝝ imortaliū significationibus q̄bus ego ducibus ī hanc spem sniamq; sum igressus, q̄ iā nō pcul ut quōdam solebant ab externo hoste atq; lōgīquo, sed hic p̄ites suo numie atq; auxilio sua tēpla atq; urbis tecta defendent. Quos uos q̄rites p̄cari, uenerari, atq; iplorare debetis, ut quam urbem pulcherrimam florentissimam: potentissimāq; esse uoluerunt, hanc oībus hostium copiis terra mariq; superatis a pditissimorum ciuium nephario scelere defendant.

Finis secundæ inuectiuæ. M. Tullii in Catilinam.

Incipit tertia eiusdem in eundem.

REmpublicam Quirites, uitāq; oium ur̄um, bona fortunas, cōiuges, liberosq; uros, atq; hoc domiciliū clarissimi īpe ii, fortunatissimā pulcherrimāq; urbē hodierno die deoꝝ imortaliū sūmo erga nos amore, cōsiliis, laboribus: piculisq; meis e flāma atq; ferro ac pœne e faucib' fati ereptā & uobis conseruatā ac restitutā uidetis. Et si nō minus iocundi nobis atq; illustres sunt hi dies q̄bus cōseruamur quā illi q̄bus nascimur q salutis certa noticia est & nascēdi incerta cōditio, & q sine sensu nascimur, cū uoluptate seruamur. Profecto q̄m illū (qui hanc urbē cōdidit) romulū ad deos imortales beniuolentia famaq; sustulimus, eē apud uos posterosq; uros in honore debebit is q eādem: urbē conditā amplificatāq; seruauit. Nā totis urbis templis delubris tectis oibus ac mœnibus subiectos ppe iā ignes circundatosq; restriximus. Itēq; gladios in rēp. districtos retudimus, mucronesq; eoꝝ a iugulis uris reiecimus. Quæ q̄m in senatu illustrata patefacta sūt p me, uobis iam exponā breuiter q̄rites ut quanta & quā manifesta rōne inuestigata & cōprehēsa sint uos q ignoratis ex actis scire possitis. Pricipio ut Catilina paucis diebus ante eruperit ex urbe, cū sceleris sui socios huiuscemōi nephari belli duces acerrimos reliquisset, semp uigilaui & prouidi q̄rites, quē admodū in tātis & tā abscōditis insidiis salui eē possemus. Non tantū cū ex urbe Catilinā eiiciebā (nō enī iā uereor huius uerbi īuidiā cū illa magis sit timēda q uiuus exierit) sed tū cū illū exterminari uolebā, aut reliquā cōiuratoꝝ manū simul exituram, aut eos qui remansissent infirmos sine illo ac debiles fore putabam.

ATq;

Atq; ego ut uidi quos maximo furore & scelere eē inflammatos sciebam eos nobiscum esse & Romæ remāsisse. In eo omnes dies noctesq; consumpsi, ut quid agerent, quid molirentur scirem ac uiderem, ut quoniam auribus uestris ꝓpter incredibilem magnitudinem scelerum minorem fidem faceret oratio mea. re cōprehenderem ut tum demū omnes uestræ saluti ꝓuideritis, cū oculis maleficiū ipsum uideretis. Itaq; ut cōperi legatos allobrogū transalpini belli & tumultus gallici excitandi causa a. P. Lentulo esse sollicitatos eosdem in galliam ad suos ciues eodemq; itinere cū lrīs mandatisq; ad Catilinam esse missos, comitemq; his adiunctum esse Vulturcium atq; huic esse ad Catilinam mādatas litteras, facultatem mihi oblatam putaui, ut quod erat difficillimū quodq; ego semper optabam, a diis immortalibus ut tota res non solū a me, sed etiam a senatu & a uobis manifeste depræhenderet. Itaq; externa die. L. Flaccum & Caium Promptinium prætores fortissimos atq; amantissimos reipub. uiros, ad me uocaui, rem omnem exposui quid fieri placeret ostendi. Illi autem qui omnia de repu. præclara atq; egregia sentirent, sine recusatione: ac sine ulla mora negocium susceperunt & cum aduesperasceret, occulte ad pontē miluium peruenerunt, atq; ibi in proximis uillis bipartiti fuerūt, ut tiberis inter eos & pons interesset. Eodem autem & ipsi sine suspitione multos fortes uiros eduxerunt. Et ego ex præfectura reatina complures delectos adolescentes (quorum opera utor assidue in repu. præsidio) cum gladiis miseram. Interea tertia fere uigilia exacta, cum iam pōtem miluium magno comitatu legati allobrogum ingredi inciperent unaq; Vulturcius, fit in eos impetus. Educuntur ab illis gladii & a nostris, res erat prætoribus nota solis, ignorabatur a cæteris. Tamen interuentu promptinii atq; Flacci pugna quæ erat commissa, sedatur, litteræ quæcunq; erant in eo comitatu integris signis prætoribus tradunt. Ipsi compræhensi ad me cum iam dilucesceret deducuntur. At hoꝝ oium scelerum improbissimū machinatorē cimbrum gabinium statim ad me nihil suspicantē uocaui: deinde itē accersit. P. Statilius & post eum Cethegus. Tardissime aūt Lētulus uenit. credo ꝗ litteris his dandis ꝑter cōsuetudinē ꝓxima nocte uigilauerat: cum summis & clarissimis huius ciuitatis uiris qui audita re mane ad me conuenerunt litteras a me apiri priusq̄ ad senatum referrē placeret ne si nihil esset inuentum, temere ad me tantus tumultus iniectus ciuitati uideretur, negaui me esse factuꝝ ut de periculo publico non ad consilium publicum rem integram deferrem. Etenim quirites si ea q̄ erāt ad me delata repta nō eēnt, inde ego nō arbitrabar in tantis reipu. periculis esse mihi nimiā diligentiam ꝑtimescēdam. Senatum frequentem celeriter (ut uidistis) coegi, atq; interea statim ammonitu allobrogum. C. Sulpicium fortē uiꝝ misi: q ex ædibus cethegi si quid teloꝝ esset afferret, ex q̄bus ipse maximū numeꝝ sicaꝝ & gladioꝝ extulit. Introduxi Vulturcium sine gallis, fidē ei publicā iussu senatus dedi. hortatus sum ut q̄ sciret sine timore indicaret. tum ille dixit cum uix se ex magno timore

ASCE.

¶ Atq; ego ut: idest postq̄ uidi eos quos sciebā esse inflatos maximo furore & scelere, esse nobiscum & remāsisse Romæ consumpsi omnes dies & noctes: in id. i. in ea re, ut scirem ac uiderem q̄d agerent & quid molirentur. ¶ Oratio. i. recitatio aut narratio mea comꝑhenderem rē. i. factum ipsum deprachēderem. Legatos allobrogum qui populi sunt haud longe ab lugdunensibus ut prius ostendi. unde eos transalpinos uoces: quod quidem uerum quo ad Romanos, non nobis cisalpini sunt. ¶ Cum litteris: scilicet scriptis. ¶ Mandatis: scilicet uerbo dandis. ¶ Q̄d erat difficillimum quodq;: idest & quod ego semper optabam a diis &c. ¶ Præclara: atq; egregia. ¶ Cōmēdat ꝑtores: ut se candidum significet nec uelle quemq̄ accusare immeritum. ¶ Aduesperasceret. i. serum esset & ad uesperam tenderet. ut tiberis inter eos & pons interesset. ¶ More suo præpositionem repetit. Nā alii dicerent ut tiberis & pons inter eos esset. ¶ Sine suspitione: quia non manifestauerant illis causam cur eo proficiscerētur. ¶ Ex reatina ꝑfectura, ex ea ꝑte Italiæ ubi est reatina palus i qua natis saxis ungulæ iumentorum duriores effici dicuntur. ¶ In reipub. præsidio. non ergo ad perniciem. ¶ Interea: narrat fere eadē quæ Salustius i Catilinario. Tertia quæ est sub diluculum. ¶ Vnaq;. idest & simul ¶ A nostris, missis a nobis. ¶ Solis prætoribus: missis ad deprachendendos legatos allobrogum cum Vulturcio & litteris. ¶ Commissa: hoc est conserta & inita. dilucesceret. i. lux diei a nocte distingui inciperet. Cimbrum uocat Gabiniū aut quia pnitiosum putat ut Cimbri erāt aut quia ex cimbris oriundum. ¶ Litteris dandis: hoc est: ut litteras ad allobroges daret. ¶ Præter consuetudinem: q̄a somno indulgere solebat. ¶ Conuenerunt, idest disquisiuerunt a me: an supple placeret litteras apiri a me &c. Ideo ne si nihil esset inuentum &c. ¶ Rem integram. i. non inspectis prius litteris. Si ea quæ erant delata: scilicet per allobroges & fuluiam concubinam quinti Curii ab eo missam: ut uidistis: quia paulo postq̄ senatū habuerat populum conuocauit. ¶ Ex ædibus Cethegi, qui ꝑperare summopere curabat. Vulturcium deprachensum cum allobrogibus, siue gallis: scilicet allobrogibus. ¶ Fidem publicam: idest ut indicaret quæcunq; ferret & impunitatem facti sui haberet.

ASCE. ¶ Recreasset.i.releuasset & refecisset. ¶ Timebat.n.i tali re dephēsū se nō posse uiuū euadere. A.P.L.i.a.P. Lētulo q ꝓtor erat ut seruoꝝ ꝓsidio:qa suos pri⁹ repudiauerat Catilina. ¶ Præsto.i.pñs: q̄si ꝓstās eēt:q exciperet.i. ex isidiis caperet &.i. istᵘ fugiētes.i.ꝓfugere uolētes: & cōiūgeret se cū his.s.sceleratissimis ducibus. Vrbanis Lētulo:Cethego,Gabinio: statilio & cæteris. ¶ Iusiurādū sup.eē datū:hoc ē iureiurādo promissū. ¶ Ad suā gentē, uñ missi erāt:uidelicet ad allobroges de qb⁹ in catilinario dixim⁹. ¶ Præscriptū: hoc est ꝓceptū sollicite:ut ab his fieri solet q q̄ diligēter exeq uolūt ꝓscribūt: hoc ē prius scripta ꝯsignāt & tradūt. ¶ Ex fastis:hoc est libris sibyllinis:in qbus q̄si fasti futuri scripti erāt. ¶ Aruspiciū:hoc est inspiciētiū exta ad haras. Tertiū corneliū:qa Cinnā añ se & syllā fuisse dicebat quoꝝ uterq erat de gēte corneliorꝝ & dñatiōe potit⁹.

Cinna' De sylla aūt prius diximus. De Cinna sic dicit.L.florus in li.lxxx.Liuii.Caius Corneli⁹ Cinna cū ꝑniciosus leges ꝑ uim ferret pulsus urbe a Cn.Octauio collega cū Sex.Tribuno plæ.imꝑioq ei abrogato. corruptū Appii Claudii exercitū in ꝑtātē suā redegit & bellū urbi itulit: accersito C.Mario cū aliis exulib⁹ ex africa. & i li. seq̄ntē.Cinna & Marius i urbē recepti sūt q uelut raptā eā cædib⁹ & rapinis uastarūt.Cn.Octauio cōsule occiso,& oib⁹ aduersæ ꝑtis nobilib⁹ trucidatis : iter quos M.Anto.eloq̄ntissimo uiro &.C.Cæsare quoꝝ capita in rostris posita &c. ¶ Post uir.abso.i.fatalē de qua i libris sibyllinis mētio erat.Incēsionē a fulmie a quo etiā Romuli imago aut pictura tacta erat. ¶ Lētulo & cæ.ꝑterq̄ Cethego q accelerādā rē putauit:a quoq.i.unoquoq eoꝝ ¶ Linū.i.filū quo colligatæ erāt tabulæ apposita cera et sigillo sup ipresso. ¶ Cōfirmasset.i.firmit᷑ ꝓmisisset. ¶ Recepisset .i.ꝓmisisset facieda. Recipe.n. ē qd dicit ad se cape.i.faciēdū aliqd assumer̄. ¶ Bonoꝝ fer.i.armoꝝ boni ferri,q̄lia erāt domi ipsius dephēsa: studiosum.i.amatorē diligētēq emptorē. ¶ Conticuit,ut q facinus purgare nō potuit. ¶ Cōfessus est.s. se eas scripsisse & signasse. Ex facili āt cōfessiōe patet aut acrē fuisse Rōanis qōnē: aut igenuū pudorē cū cōtra māifestā ueritatē diutius cōtēdere nō auderēt. Lētulo aut Lētuli: si Lētulo subaudi suas: si Lētuli subaudi ipsi. ¶ Annuit, hoc ē nutu cōfessus ē se nosse. ¶ Per quē.s. iternūciū aut itercessorē seu ut dicunt sollicitatorē. ¶ De fastis sibyllinis.hoc ē libris sibyllæ in qb⁹ fasti Romanoꝝ futuri cōtinebāt. ¶ Cōfessus ē:forte ca⁹ fidētia q̄ spabat (a tali necessitati cessuros. ¶ Et ma.i.formā scribēdi.q.d.lfam. ¶ Erāt scr.sine noīe.i. sine subscriptōe nois scribētꝭ. ¶ Sed ita.i. in hāc formā. ¶ Qui sim:suaui⁹ q̄ q̄s sim, ut i Vir.nec q̄ sim q̄ris alexi. ¶ Vt uir.i.uirilis & aiosus sicut in catilinario uisū est.

recreasset a.P.L.se hēre ad Catilinā mādatū & lrās ut seruoꝝ ꝓsidio uteret,ut ad urbē q̄primū cū exercitu accederet.id aūt eo cōsilio ut cū urbē ex oibus ꝑtibus quemadmodū descriptū distributumq erat incēdissent,cædemq infinitā ciuiū fecissent, ꝓsto esset ille q & fugientes exciperet,& se cū his urbanis ducibus coniungeret. Introducti aūt galli iusiurādū & litteras sibi a Lentulo,Cethego,Statilio ad suā gentē datas esse dixerunt,atq ita sibi ab his & a Cassio esse ꝓscriptū,ut in Italia eq̄tatū q̄primum mitterent,pedestres sibi copias non defuturas. Lentulū aūt sibi confirmasse ex fastis sibyllinis aruspicūq rñsis,esse se tertium illum cornelium quē ad regnum huius urbis atq imperium ꝑuenire erat necesse. Cinnā ante se & Syllam fuisse:eundemq dixisse fatalem hunc esse annū ad interitū huius urbis atq impii q̄ esset decimus annus post uirginum absolutionē,post capitolii aūt incēsionem uigesimus,hāc aūt cum cæteris Cethego cōtrouersiā fuisse dixerunt,q cum.L.& cæteris saturnalibus cædem fieri: atq urbē incēdi placeret:Cethego nimis id longum uideret. Ac ne longum sit quirites tabellas ꝓferri iussimus q̄ a quoq dicebant datæ. Primum ostēdimus Cethego signū cognouit. Nos linum incidimus,legimus, erat scriptum ipsiūs manu Allobrogum senatui & populo,sese q̄ eoꝝ legati cōfirmassent facturꝰ esse,orare ut ēt illi facerēt q̄ sibi eoꝝ legati recepissent. Tum Cethegus(qui paulo ante aliquid cum de gladiis ac de sicis quæ apud ipsum erant dephensæ rñdisset,dixissetq semp bonorum ferramentorum studiosum fuisse)recitatis litteris debilitatis atq abiectus conscientia conuictus repente conticuit. Introductus est Statilius cognouit manum & signum suum. Recitatæ sunt tabulæ in eam fere sententiam,cōfessus est. Tum ostendi tabulas.L.& quæsiui cognosceret ne signū:annuit, est uero in quā notum signum imago aui tui clarissimi uiri, qui amauit unice patriam & ciues,quæ quidem imago te a tanto scelere(& iam muta)reuocare debuit. Leguntur eadem ratione ad senatum allobrogum populūq litteræ. Si quid de his rebus dicere uellet, feci potestatem. Atq ille primo qdem negauit,post autem aliquanto toto iam indicio exposito atq edito,surrexi : quæsiui a gallis quid sibi esset cum his quāobrem domū suam uenissent. Itemq a Vulturcio. Et cum illi breuiter cōstāterq rñdissent per quem ad eū quotiensq uenissent,quæsissemq ab eo nihil'ne esset de fastis sibyllinis locutus,tum ille subito scelere demens quāta conscientiæ uis esset,ostendit. Nam cū id posset inficiari repente præter opinionē oium confessus est. Ita tum non modo ingenium illud, & dicendi exercitatio qua semper ualuit, sed etiam uis sceleris manifesti, atq dephensi impudentia qua superabat oēs improbitasq defecit. Vulturcius uero subito litteras ꝓferri atq apiri iussit,quas sibi a Lentulo ad Catilinam datas esse dicebat. Atq ibi uehemētissime ꝑturbatus Lentulus,tñ & signum suum & manum suam cognouit. Erant scriptæ sine nomine sed ita. Qui sim,ex eo scies quē ad te misi. Cura ut uir sis & cogita quem in locum sis ꝓgressus, & uide quid iā tibi sit necesse. Cura ut oium auxilia tibi adiūgas & etiam infimoꝝ

etiam infimorum. Gabinius deinde introductus cum primum imprudenter respondere cœpisset, ad extremum nihil ex his quæ galli insinuabant negauit. At mihi quidem quirites cum illa argumenta certissima sunt uisa atq; indicia sceleris, tabellæ, signa, manus, deinde uniuscuiusq; confessio, tamen multo illa certiora, color, oculi, taciturnitas, uultus. Sic enim obstupuerant, sic terrã intuebantur, sic furtim ita sese non nunq̃ aspiciebant ut non iam ab illis indicari sed ipsi a se uiderentur. Insidiis expositis atq; editis quirites senatũ consului de summa reipublicæ salute quid fieri liceret. Dictæ sunt a principibus acerrimæ ac fortissimæ sententiæ quas senatus sine ulla uarietate est secutus. Et quidem nondum est præscriptum senatus cõsultum: memoria uobis quirites quid senatus censuerit exponam, Primum mihi gratiæ uerbis amplissimis aguntur, q̃ uirtute, consilio, prouidentia mea, resp. periculis maximis sit liberata. Deinde. L. Flaccus, Caius prõptinius pretores (q̃ eorum opera forti fideliq; usus essem) merito ac iure laudãtur: Atq; etiam uiro forti collegæ meo Caio antonio laus impertitur, q̃ eos qui eius cõiurationis participes fuissent a suis & reip. consiliis remouisset. Atq; ita censuerunt ut. P. Lentulus (cum se pretura abdicasset) tum in custodia traderetur. Item uti cethegus P. L. P. Gabinius qui omnes præsentes erant in custodia traderẽtur. Atq; idem hoc decretũ est in. L. Cassium qui sibi procurationem incendendæ urbis postulauerat. In. M. ceparium cui ad sollicitandos pastores apuliam attributam esse erat indicatum. In P. Furium qui est ex his coloniis quas fæsulas Lucius sylla deduxit. In quintum manlium cilonem, qui una cum hoc Furio semper erat in allobrogum sollicitatione uersatus in publium umbrenum libertinum hominem a quo primum gallos atq; gabinium productos esse constabat. Atq; ea lenitate senatus usus est quirites, ut ex tanta coniuratione tantaq; ui ac multitudine domesticorum hostium nouem hominum perditissimorum pœna respu. conseruata reliquorum hominum mentes sanari posse arbitraretur. Atq; etiam supplicatio diis immortalibus pro singulari eorum merito meo nomine decreta est quirites, quod mihi primum post urbem cõditam rogato contigit: & his decreta uerbis est, q̃ urbem incendiis, cæde ciues, italiam bello liberassem. Quæ supplicatio si cum cæteris supplicationibus cõferatur quirites: hoc interest q̃ cæteræ bene gesta: hæc una conseruata republica constituta est. Atq; illud quod faciendum primum fuit factũ atq; transactũ est. Nam. P. L. quamquam patefactis indiciis & confessionibus suis, iudicio senatus non modo prætoris ius uerum etiam ciuis amiserat, tamen magistratu se abdicauit, ut quæ religio Mario uiro clarissimo non fuerat quominus.

ASCE. ¶Etiam infimorum. hoc est seruorum. Insimulabant.i. incusabant. Multo certiora illa.s. Idicia naturæ quæ mẽtiri nequiũt: quia cætera posset esse cõficta: nisi agnouisset. Furti sese.i. se mutuo: & graphice exprimit gestũ depræhensorũ qui se subinde respiciunt, ac si dicãt, quid incœpimus? & quo peruenimus. Nõnunq̃.i. subinde aut interdum ut uiderẽtur iã non iudicari ab illis.s. legatis allobrogũ & uulturcio: sed ipsi uiderentur indicari a se quia seipsos prodebant ex uultus imutatione. Editis.i. in lucẽ datis. Cõsului.i. consilium rogaui aut petiui. A principibus.s. iter senatores qui primi sententiã rogabãtur. Memoria.i. memoriter. Censuerit.i. iudicauerit. Primum, id non arroganter. sed per ordie rerũ gestarũ dicit. Lucius Flaccus &. C. promptinus ad pontẽ miluium a Cicero. missi ad capiendos legatos Collegæ.i. mecum consuli. Q̃d remouisset.i. particeps eẽ & conscius noluisset, cum tñ rei familiaris pœnuria laboraret: ut i Catilinario asserit Salustius. Cũ se pratura abdicasset.i. alienũ ab ea dixisset & abiisset ab ea: tum.i. postmodũ traderetur in custodia quasi nephas sit ꝑtorem in custodia teneri, q̃d honestius dixit q̃ in carcere postulauerat.i. exegerat a principibus coniurationis. In Marcũ ceparũ cui erat indicatum.i. per indices demõstratũ apuliã esse attributã ad pastores sollicitãdos. ¶In publiũ furiũ qui ut opinor, is ẽ: quẽ sine nomine Salustius fæsulanũ appellauit. Cilonem, hoc quoq; cognomen subticuit Salustius Libertinum hominẽ: neq; id quidẽ expræssit Salustius. Libertinum, idest libertinæ conditionis: cum ipsi aut parentes eius aliquando seruus fuerit aut serui fuerint. Productos, idest sollicitatos ad cõsensum. Mentes sanari, idest eos reduci in saniorẽ mentẽ uisis exẽplis aliorum. Atq; etiã supplicatio: uulgo dicitur processio & rogatio. ¶Dicitur secundum seruiũ q̃ apud massilieses in supplicationibus suppliciũ sumebatur a puero sacro.i. in quẽ oĩa dira, q̃ ciuitati ꝑuctura essent imprecabãtur. Meo nomine: idest authoritate mea cũ cõsul esse nomie cõsulis fieri dicebantur oĩa. Mihi togato.i. existẽti in toga quia supplicatio non fiebat nisi in summo periculo belli q̃d humanis opibus euitare posse negabatur, aliter deos frustra tentare sibi uiderent. Et his uerbis q̃ recitat q̃ ad suam gloriã faciunt. Vrbem incendiis: singulis sua ꝓprie attribuit. Conferatur.i. comparetur. Intersit.i. differat. Bene gesta, idest gubernata & administrata respu. Factum atq; transactum est idest penitus consummatum. ¶Nam. Pu. L. idest Publius lentulus: qui ut dictum est prætor erat: sed sicut apud nos, quiuis hereticus non solum pontifex non est sed ne christianus quidem censendus sic apud illos qui in patriam coniurauerat non modo magistratus non erat: sed ne ciuis quidem censendus. ¶Abdicauit, idest ultro abiit & se alienum dixit a magistratu: ut nos liberaremur ea religione.i. metu deorum: quæ religio non fuerat mario uiro clarissimo: quem laudat aut ut cõpatriotam, erat.n. uterq; arpinas: aut ut populi seu plæbis defensorem: quominus.i. ut non occideret,

Supplicatio

ASCE. ¶Glauciā prætorē.i.cum eſſet prætor,& de quo nihil erat decretū nominatim ex preſſo nomie eius: ſed dūtaxat cōiter in oēs ſontes: uñ.L. florus in lib.lxix.C.marius ſeditionis author qui ſextum conſulatum per tribus ſparſa pecunia emerat metello aqua & igni interdixit. Nā Apuleius Saturninus Trib. plæ.C.mēmium candidatum conſulatus petitorem quem aduerſarium actionibus ſuis timebat interemit. Quibus rebus concitate q̄ plurimum ſenatu in eius cauſam: &.C.Mari⁹ hō mutabilis & uarii cōſilii ingeniiq; qui ſemp ſecūdū fortunā trāſierat cum tueri minime poſſet oppræſſus armis cū glaucia prætore aliis eiuſdem furoris ſociis bello quōdam interfectus eſt: hæcille ubi habetur mors Saturnini cuius prius meminit & mors glauciæ cuius hic mentionem facit. Cætera manifeſtaria ſunt. Ad hanc diē.i. ad hoc uſq; tp̄s. Quo ad fuit: aut quādiu fuit in urbe: aut quārū fuit in poteſtate mea: ſed melius priori modo. Leuiſſime.i.minime grauiter. Nā ad grauem uirū nō pertinet cenſere dimicādū eſſe tanto īperio cū tā futili homine: aut leuiſſime.i.breuiſſime & citiſſime. Atq;.i. ſimul, aut uacat atq;. Idq; cū ideſt cū ita ſit q̧ poſſumus cōſequi: cōiectura.i.per cōiecturam cognoſcere:id.ſ.ita eē:uidelicet q̧ deorum nutu omnia geſſerim: q̧.i.q̄a gubernatio uidetur uix potuiſſe conſeq humanis cōſiliis & tāta mole rerum.ſ.id quod cōſecutus ſum: tū uero.i.multo magis manifeſtū eſt q̧ dii tulerunt.i.attulerunt præſentē opē & pro.i.auxiliū ſuppleō p̄ſens:his tēporib⁹. Eos: ſcilicet deos oculis quod mortali fas non eſt: ut illa.ſ. manifeſta nihilominus præſentie deorū iudicia, Cauere.i.caute uītāda prædicere. Perculſas.i. attonitas & fulmine percuſſas. Depulſa.i.a loco pulſa. ¶Simulacra ideſt effigies ad ſimilitudinem eorum fictas. Et ueterum hominum.i.priſcorum romanorum. Legum æra.i.tabulæ æreæ leges continētes nam in æs inciſæ erant. Ille ſcilicet notiſſimus aut optime meritus. Romulus:hoc ē imago Romuli:quē ideſt cuius ſimulacrum, inauratum ideſt auro tectum, atq; lactantem ideſt trahentem lac & ſugentem: & inhiantem huberibus lupinis: quia a lupa dicit̃ nutritus cum a fauſtulo paſtore inueniretur cum remo, uerum ſunt qui uxorem fauſtuli lupam ideſt meretricem fuiſſe dicant, nam & meretrix lupa dicit̃: unde & lupanar de quo uide Liuium in primo. docet aūt ſculpturam illam fuiſſe artificioſam cum tam graphice geſtum pueri lactentis exprimeret. Quia uero conditor urbis delciebatur prænotabatur decidium urbis ut ſequentia docent.

Saturni cedes

Glauciæ cedes

Glauciam (de quo nihil nominati erat decretū) prætorem occideret, ea nos religione in priuato.P.L.puniendo liberaremur. Nūc quidē milites ſceleratiſſimi piculoſiſſimiq; belli nepharios duces captos iam & deprahenſos tenetis, exiſtimare debetis oēs copias Catilinæ: oēs ſpes atq; opes his depulſis periculis concidiſſe. Quē quidem ego cū ex urbe depellebā hæc prouidebam aīo quirites, remoto Catilina non mihi eſſe.P.lentuli ſomnum, nec.L. Caſſiū adipes nec Caii cethegi furioſam temeritatem pertimeſcendam. Ille erat ſolus timēdus ex his omnibus, ſed tādiu dum mœnibus uſis cōtinebat̃ oia norat, oium tenebat aditus explorare, tētare: ſollicitare poterat: audebat. Erat ei conſilium ad facinus aptum. Conſilio aūt neq; lingua neq; manus deerat. Iam ad certas conficiendas res certos homines delectos ac deſcriptos habebat. Neq; uero cū aliqd mādauerat nō cōfectū putabat. Nihil erat qđ nō ipſe obiret, occurreret: uigilaret, laboraret, frigus, ſitim, famē ferre poterat. Hūc ego hominē tā acrē, tā paratū, tā audacē, tā callidum, tam in ſcelere uigilātē, tā in pditis rebus diligētē, niſi ex domeſticis inſidiis in caſtrā ſe latrociniū cōpuliſſem (dicā qđ ſentio quirites) nō facile hāc tantā molē mali a ceruibus ueſtris depuliſſem. Non ille uobis ſaturnalia conſtituiſſet, neq; tāti exitii ac fati diē reip. denunciaſſet neq; cōmiſiſſet ut ſignū ut litteræ ſuæ, teſtes deniq; manifeſti ſceleris deprehenderent̃. Quæ nunc illo abſente ſic geſta ſunt, ut nullū in priuata domo furtū unq̄ ſit tā palā inuentū q̄ hæc tāta in remp. Coniuratio manifeſte inuēta atq; dep̄henſa ē. Qđ ſi Catilina in urbe ad hāc diē remāſiſſet (q̄q̄ quoad fuit oib⁹ eius cōſiliis occurri atq; obſtiti) tū ut leuiſſime dicā dimicādū nobis cū illo fuiſſet. Neq; nos unq̄ dum ille in urbe hoſtis fuiſſet tātis periculis rēp. tāta pace, tāto ocio, tāto ſilētio liberaſſemus: q̄q̄ hæc oia qrites ita ſunt a me adminiſtrata: ut deorū imortaliū nutu atq; geſta ac p̄uiſa eſſe uideant̃. Idq; cū cōiectura cōſeq poſſum⁹ q̧ uix uidet̃ humanis cōſiliis tāta mole rerū gubernatio conſequi potuiſſe. Tum uero ita p̄ſtem his tpibus opē & auxiliū nobis tulerunt ut eos pene oculis uidere poſſemus. Nā ut illa omittā uiſas nocturno tpe ab occidēte faces ardorēq; cæli, ut ful minū iactus, ut terræ motus reliquā ut omittā cætera q̄ ita multa nobis cōſulib⁹ fcā ſūt, ut q̄ nūc uidemus hec canere dii imortales uiderētur, hoc certe qrites qđ ſū dictur⁹, neq; p̄termittēdū neq; relinquēdū ē. Nā p̄fecto memoria tenetis cotta & torquato cōſulibus cōplures in capitolio res de cælo eſſe pculſas, tū & ſimulacra deoꝝ imortaliū depulſa ſunt, & ueterꝝ ſtatuæ hominū deiectæ, ēt legū æra liq̄fa cta ſunt Tact⁹ ēt ille q hāc urbē cōdidit Romul⁹: quē iauratū i capitolio paruū atq; lactētē uberib⁹ lupinis i hiātē fuiſſe meminiſtis. Quo qdē tpe cū haruſpices ex tota etruria cōueniſſēt, cædes atq; icēdia, & legū iteritū: & bellū ciuile ac domeſticū, totiuſq; urbis atq; iperii occaſū appropinq̄re dixerūt ni dii imortales oi rōne placati ſuo noie p̄pe fata ipſa flexiſſēt. Itaq; illoꝝ rñſis, tūc & ludi decē p dies fci ſunt neq; res ulla (q̄ ad placādos deos ptineret p̄termiſſa ē. Idēq; iuſſerūt ſimulacrū iouis facere maius, ac i excelſo collocare

contra

contra atq; antea fuerat ad orientē conuertere ac se sperare dixerunt si illud signū (qd' uidetis) solis ortū ac forū curiāq; cōspiceret, fore ut ea cōsilia (q clā essent inita cōtra salutē urbis atq; imperii) illustrarent ut a senatu pspici possent. Atq; illud signum ita collocandum consules illuc locauerunt. Sed tanta fuit operis tarditas, ut neq; a superioribus cōsulibus neq; a nobis ante hodiernū diem collocaretur. Hic quis pōt esse quirites tā auersus a uero, tā pceps, tam mente captus, qui neget hæc omnia q̄ uidemus pcipue hanc urbē imortalium numinum nutu ac potestate administrari? Etenim cum esset ita responsum cædes, incendia, interitum reip. cōparari, & ea a pditis ciuibus, q̄ tum pter magnitudinem sceleris nōnullis incredibilia uidebātur ea nō modo cogitata a nephariis ciuibus quirites uerūetiā suscepta esse sensistis. Illud uero nō ita pñs est, ut nutu iouis optimi maximi factum esse uideatur? ut cū hodierno die mane per forum meo iussu & coniurati & eorum indices in ædē concordiæ ducerentur eo ipso tempore signum statueretur, quo collocato atq; ad uos senatumq; cōuerso, omnia & senatus & uos quæ erant contra salutem oium cogitata illustrata & patefacta uidistis. Quo etiā maiore sunt isti odio supplicioq; digni, qui non solum uestris domiciliis atq; tectis, sed etiam deorum templis atq; delubris sunt funestos ac nepharios ignes inferre conati. Quibus ego si me restitisse dicā sumam nimium, non sim ferendus. Ille ille iupiter restitit, ille capitolium: ille hæc templa: ille hanc urbem, ille uos oēs saluos esse uoluit. Diis ergo immortalibus ducibus hanc mentem uoluntatēq; suscepi, atq; adhæc tanta indicia perueni. Iam illa allobrogum sollicitatio sic a Lentulo cæterisq; domesticis hostibus tam clementer tentata res credita & ignotis & barbaris litteræq; cōmissæ nunquam essent profecto: nisi a diis immortalibus huic tantæ audaciæ consilium esset ereptum. Quid uero? ut homines galli ex ciuitate male pacata, quæ gens una restat quæ populo Ro. bellum facere & posse, etiam malle uideatur spem imperii, ac rerum amplissimarū ultro sibi a patriciis oblatam hominibus negligerent, uestrāq; salutem suis opibus anteponerent, id non diuinitus factum esse putatis? præsertim qui nos non pugnando sed tacendo superare potuerāt. Quamobrem Quirites (quoniam ad omnia puluinaria supplicatio decreta est) celebratote illos deos cum coniugibus & liberis uestris. Nam multi sæpe honores diis imortalibus iusti habiti sunt ac debiti, sed iustiores nunquam. Erepti enim estis ex crudelissimo atq; miserrimo interitu, & erepti sane sine cæde, sine sanguine, sine exercitu, sine dimicatione, me uno togato duce & imperatore uicistis. Etenim recordamini Quirites omnes ciuiles dissensiones neq; eas quas audistis, sed has quas uosmetipsi uidistis atq; meministis. L. Sylla. P. Suplicium oppressit, ex urbe eiecit. C. Marium custodem huius urbis, multosq; fortes uiros partim eiecit ex ciuitate partim interemit. Caius octauius consul armis expulit collegam suum, omnis hic locus aceruis corporum & sanguine ciuium redundauit. Superauit postea

ASCE.

¶Contra atq. i. contra q̄: aut cōtra id qp antea erat, illud signū. i. simulacrū iouis. Illustrarent. i. illustria & manifesta fierēt: ut res in luce positæ opis tarditas. i. moles & difficultas: aut tarditas opis. i. opauitū: qp nō añ cū diē pfecerint: quo cōiuratio patefacta ē. Eteni cū eēt responsum. s. ab haruspicib⁹ & cæteris pdigiorū interpratib⁹, ita. i. ut sequit: uidelicet cædes, incēdia: interitū reip. cōparari: & ea sup. cōparati a pditis ciuib⁹ q̄les sunt cōiurati: q̄ cū. s. rñdebant. Cognita. i. cōcepta q fierēt. Verū etiā suscepta. s. ut fierēt ¶ Nō ita pñs. i. nō ita subitū ac fauorabile auxiliū uī legēdū īterrogatiue, ita ut affirmationē poscat. Nā postea negabit sua id uni⁹ opa fcm. ut cū. i. qp ita acciderit ut cū cōiurati & indices eorū: ut legati allobrogū & uulturci⁹ ducerētur hodierno die māe p forū in ædē. i. tēplū cōcordiæ. s. deæ: signū statueret. i. cōstitueret eo ipso tpe. i. i pūcto illi⁹ tpis: quo signo collato atq; conuerso ad uos: & ad senatū oia uidistis patefcā: qa sicut i catiliario usū ē. Cicero iussit cōiuratos pter lētulū (quē cū ptor eēt ipse manu tenēs i senatū pduxit) cū custodib⁹ i ædē cōcordiæ uenire & aduocauit eo senatū. Delubris. i. in qbus sūt simulacra deorū. ¶ Sumā. i. assumā uēdicē arrogē mihi nimiū: tñ qd' uulgo psumere dicimus aut præsumptuosum eē: latie diceremus sibi nimiū sumere. Sumimus. n. p nos cū nemo porrigat, accipimus a porrigēte seu dante. Non sim ferendus. i. tolerandus. Ille: ille ad uehemētiā affectionis significandā geminat pnomē qd' de pclaro & nobili dici solet, ut Alexander ille magn⁹. indicia. i. reuelationē criminū per eos qui cōscii erāt. Iam illa: enarrat oia p q̄ uero simile sit diuinitus potius q̄ hūanitus patefactā esse cōiuratione. Cōsiliū. i. prudētia: q uideat & posse facere bellū, qd' ad finē Iugurthini late fatetur Salu. & etiā malle. s. potius q̄ pacē talē. Opib⁹. i. potētiis. Tacendo. s. de cōiuratiōe. Puluinaria p tēplis inqt seruī⁹ ponim⁹ cū sint ppriē Lectuli qui in tēplis sterni cōsueuerūt. Acrō dicit eē lecticas, aut tabulata in qb⁹ stabāt numina. Eteni recordamini. Accumulat bonū suū ex malis aliarū dissensionū. Caiū mariū custodē. s. cōtra cimbros: ut diximus. Caius octauius. s. Cæsar, expulit collegā. s. bibulū, uñ Sueto. in uita eius de cōsulatu dicit. Lege agraria promulgata bibulū obnūciātē armis foro expulit, & ad arbitriū solū oia administrauit: ut nōnulli urbanorū cū qd p iocū testādi gr̄a signarēt: nō cæsare & bibulo sed cæsare & iulio cōsulibus actū scriberent. Aceruis. i. stragib⁹. Sane aceruus authore ualla ē rerū minutarū strages cadauerū stratorū. Aggru⁹ aūt dr̄ q̄si aggeruus ex reb⁹ aggestis & accumulatis, nec ē cōtra pscriptū uallæ si ēt de corpibus dr̄: q̄ respectu maiorū minuta sunt: quia magnum: & paruum per cōparatione dr̄

Puluinaria

Aceru⁹

ASCE. ¶Cinna cum mario superauit.i.uoti cōpos:ac uictor euasit. Nam recepti in urbem Cneum octauium consulem occiderunt & omnes aduersæ partis nobiles trucidarunt: inter quos erat.M.Antonius uir eloquentissimus:& Caius cæsar: quorū capita in rostris posita sunt. Crassus filius ab equitibus fimbriæ interemptus est. Pater crassus ne quid indignum uirtute sua pateret:gladio se trāsfixit&c. Vide florum in lib.:xxx.liuii. Marcus repidus:dissensit a collega suo catullo. Atq illæ dissensiones ostendit minus periculosas fuisse dissensiones superiorum quā machinationes & coniurationes Catilinæ. non illi nullam idest deletam. Internecione idest interemptione ciuium .s. eorum qui succubuerunt. Post hominū memoriam.i. post illud tempus qđ primum homines uiuentes memoria complecti possunt. Barbara.i. barbara natio quæcunq ea sit. Tātum ciuium.i.distaxat tot ciues. ¶Infinitæ.i.imensæ & maximæ:aut legendum est finitæ.s.per defatigationem occidentum. Huius diei memoriam eorum quæ se fecisse ad utilitatem reipu. dicturus est eo die. ¶Condi, reponi a condor eris. ¶Memoria uestra: bene uestra:qa actiue sumitur. Est autem ablatiuus. Litterarum monumentis qa scribētur:ut sperat: quod etiam in epistolis a Marcoluccio isigni historiographo postea postulauit. Vestrum ē Quirites.i. ad uos pertinet:ac si dicat uestrum est officium dependet autem a superiori sic. Sed quoniam nō est eadem fortuna atq conditio earum rerum quas ego gessi: q est sup. illorum qui gesserunt externa bella &c. Sua.i.debita premia. Prouidi.i.prouide caui. Noceri impersonaliter dicitur, & datur impersonali ablatiuus in nominatiuum resolubilis. indicabunt.i.prodēt aut iudicabūt, iudice quo se nemo nocēs absoluitur. ut est apud Iuue. Is.i. talis animus. Lacessamus.i. prouocemus petentes & lacessentes eos. Posthac.i. deinceps qui se pro salute uitam &c.q.d. alii a me exemplum sumpturi sunt: & id callide: quo ad sui conseruationem attentos faciat. ¶Quicq̄ altius.i.maioris dignitatis. quo.i.ad quod. Priuatus.i. cum abiuero consulatu, Id quoq prudenter.q.d.ita uixi am in consulatu, ut non sit mihi opus ad tutandum me consulari potestate: cū etiam priuatus acta per me defendere possem. Lædat inuidos, qui mordere ac iuste reprehendere nequeant.

Impsonale cū ablō

Cinna cum Mario. Tum clarissimis interfectis uiris lumina ciuitatis extincta sunt, ultus est huius uictoriæ crudelitatē postea sylla ne dici quidē est opus q̄ta diminutione ciuiū & q̄ta calamitate reipub. Dissensit.M. lepidus a clarissimo & fortissimo uiro. Q. Catulo attulit, nō tam ipsius interitus reipu. luctū q̄ cæterorum atq illæ dissensiones erāt eiusmodi qrites q̄ nō ad delendā, sed cōminuēdā ac mutādā remp. ptinerēt. Nō illi nullā eē rēpu. sed in ea q̄ esset se eē principes, neq hāc urbē cōflagrare sed se in hac urbe florere uoluerūt. At ille tñ oēs dissensiones quarū nulla reipu. exitiū quæsiuit eiusmododi fuerūt ut nō recōciliatione cōcordiæ sed internecione ciuiū diiudicatæ sint. In hoc autē uno post hoium memoriā maxio crudelissimoq bello q̄le bellū nunq̄ barbaria cū sua gente gessit quo in bello lex hæc fuit a lētulo catilina cethego ac cassio cōstituta, ut oēs qui salua urbe salui eē possent in hostium numero ducerent ita me gessi qrites ut salui oēs cōseruaremini. Et cū hostes uři tñ ciuiū supfuturū putassent quātū infinitæ cædi restitissent: tñ aūt urbis q̄tū flāma obire nō potuissent, & urbem & ciues integros incolumesq seruaui. Quibus p tātis rebus quirites nullū a uobis pmiū uirtutis, nullū insigne honoris, nullū monumētū laudis postulabo pter q̄ huius diei memoriā sempiternā In animis ergo uřis oēs triūphos meos, omnia ornamēta honoris, monumēta gloriæ, laudis isignia cōdi & collocari uolo, nihil me mutū pōt delectare, nihil tacitū, nihil deniq eiusmōi, qđ ēt minus digni asseq̄ possint. Memoria uřa o Quirites uřæ res alent sermōib' crescēt, lrarum monumētis iueterascēt, & corroborabunt. Eadē die itelligo q̄ spo æternā foro, & ad salutē urbis & ad memoriā cōsulat' mei ppagatā unoq tpe i repu. duos dies extitisse: quorū alter fines uři iperii, nō terræ sed regiōib' cæli termiaret. Alter uero eiusdē impii domiciliū sedesq seruaret. Sed qm̄ earum rerum (q̄s ego gessi) nō ē eadē fortuna atq conditio q̄ illorum q̄ externa bella gesserūt qđ mihi cū illis uiuēdū ut quos uici ac subegi, illi aūt hostes aut iterfectos aut oppssos reliq̄rūt, uestrum ē Quirites si cæteris recte fcā sua psūt mihi mea ne qñ obsint puidere. Mētes.n. hoium audacissimorum sceleratæ ac nephariæ ne nobis nocere possēt, ego puidere. Quāq̄ Quirites mihi q̄dē nihil ab istis iā noceri pōt. Magnū.n.ē i bonis pſidiū qđ mihi i ppetuū cōparatū ē, magna i repu. dignitas, q̄ me semp tacita defēdet. Magna uis cōsciētiæ q̄ q negliget cū me uiolare uolēt se ipsi idicabūt. Est.n. i nobis aius qrites: ut nō mō nulli' audaciæ cedamus, sed & oēs iprobos ultro semp lacessam'. Quod ois ipet' domesticorum hostiū depulsus a uobis se in me unū cōuertit, uobis erit puidendum qrites qua conditione post hac eos esse uelitis, qui se pro salute uestra obtulerunt inuidiæ periculisq omnibus, Mihi quidem ipsi quid est, quod iam ad fructum uitæ possit acquiri? præsertim cum neq in honore uestro neq in gloria uirtutis, quicquam uideam altius, quo mihi liceat ascendere. Illud perficiam profecto quirites ut ea quæ gessi in consulatu, priuatus tuear uoce atq oratione, ut si qua est inuidi[illegible] pro conseruanda republica suscepta: lædat inuidos

mihi

mihi ualeat ad gloriá. Deniq; ita me in repu. tractabo, ut memi/
nerim semp q; gesserim, curéq; ut ea uirtute, nõ casu gesta esse ui/
deantur. Vos Quirites (qm̃ iam nox est) ueneramini iouẽ custo/
dem huius urbis ac uestrũ, & in uestra tecta descendite. Et ea (q̃q̃
iam omne periculũ depulsum sit) tñ aeque ac priore nocte custo/
diis uigilijsq; defendite. Id ne uobis diutius faciendum sit atq; ut
in perpetua pace esse possitis, prouidebo quirites.

Finitur tertia inuectiua. M. Tullii in catilinam.
Sequitur quarta eiusdem, in eundem.

Ideo patres cõscripti in me omniũ uestrũ ora atq; ocu/
los esse cõuersos, uideo uos nõ solũ de uestro ac reipu.
Verũetiã (si illud depulsum sit) de meo p̃iculo eẽ sollici
tos, Est mihi iocũda in malis, & grata in dolore uestra
erga me uolũtas. Sed eã per deos imortales q̃so deponite, atque
obliti salutis meæ de bonis ac de liberis uestris cogitate. Mihi q/
dẽ si hæc cõditio cõsulatus data est, ut oẽs dolores cruciatusq; p/
ferrẽ, ferã nõ solũ fortiter uerũetiã libẽter: dũmodo meis labori/
bus uobis populoq; Ro. dignitas salusq; pariat. Ego sum ille con
sul. P. C. cui nõ forũ in quo ois æq̃tas cõtinet, nõ cãpus cõsularib9
auspiciis cõsecratus, nõ curia summũ auxiliũ omniũ gẽtiũ, nõ do/
mus cõe p̃fugiũ: nõ lectus ad q̃etẽ datus, nõ denicq; hæc sedes ho/
noris, nõ sella curulis, unq̃ uacua mortis p̃iculo atq; insidiis fuit.
Ego multa tacui, multa p̃tuli, multa concessi, multa meo dolore
quodã in uro timore sanaui. Nũc si hũc exitũ cõsulatus mei dii im
mortales eẽ uoluerũt, ut uos populũq; romanũ ex cæde, miserias
cõiuges, liberosq;, uirgines uestales ex acerbissima uexatione, tẽ/
pla atq; delubra, hãc pulcherrimã patriã oium nrm ex fœdissima
flãma totã italiã ex bello, ex uastitate eriperẽ, quæcunq; mihi uni
fortuna p̃ponat, subeat. Etenim si Publius Lentulus suũ nomen
inductus a uatibus fatale ad p̃niciẽ reipu. fore putauit: cur ego nõ
læter meũ cõsulatũ ad salutẽ populi romani p̃pe fatalẽ extitisse?
Quare. P. C. cõsulite uobis, p̃spicite patriæ, cõseruate uos, coniu/
ges: liberos fortunasq; uestras populi romani nomẽ, salutẽq; de/
fendite: mihi p̃cere ac de me cogitare desinite. Nã p̃mũ debeo spe/
rare oẽs deos (qui huic urbi præsidẽt) pro eo mihi ac mereor rela/
turos eẽ gratiã, deinde si q̃d obũgerit, æquo aio paratoq; moriar.
Nã neq; turpis mors forti uiro põt accidere: neq; imatura cõsula/
ri, nec misera sapienti. Nec tamen ego sum ille ferreus qui fratris
charissimi ac amantissimi p̃ñtis mœrore non mouear, horũq; om/
nium lachrymis (quibus me uidetis circũfusum esse) Neq; meam
mentem non molliat quæ domum sæpe reuocat exanimata uxor
& abiecta metu filia, & paruulus filius quem mihi uidetur con
plecti respu. tanq̃ obsidem consulatus mei. Neq; ille (qui expe/
ctans huius exitum diei stat in meo) gener. Moueor his rebus om
nibus, sed in eam partem uti salui sint uobiscũ oẽs (etiã si me ali/
quãuis oppræssent) potius q̃ illi & nos una cum repu. pereamus.

ASCE.

¶ Mihi ualeat ad gloriã cum inuidiã glo
ria & bñ actoꝝ ratione supauero. ¶ Vir
tute. i. fortitudine & prudenti consilio.
¶ Veneramini: idest honorate salutatio/
ne aut p̃cibus. Custodem uestrũ. Passim
cõtra p̃scripta uallæ: uestrũ & meũ passi
ue accipiunt: nisi sit quedã possessio: cu/
stodẽ uestrũ. i. quẽ habetis custodẽ uestri.
¶ Prouidebo. s. bello cõtra Iugurtã pera
gendo

Ideo. P. C. in me &c. hac con
cione animat Cicero popu/
lum ro. in Catilinã seq; in il/
lius fauorẽ insinuat utcunq;
res euenerit. Vtit aũt in principio callida
sumptione qua se magnipendi asserit ut
cæteris maior adhibeat fides. Omnium
uestrũ: nequaq̃ dicere liceat uestroꝝ: nisi
sit seruoꝝ aut familiariũ, q̃d nõ p̃cede/
ret. Illud. s. uestrũ ac reipu. p̃iculũ. Iocũda
i. ad uoluptatẽ: & grata. i. ad utilitatem.
¶ Sed eã. s. uolũtatẽ bonã aut beniuolẽ/
tiã in me accepistis. ¶ De bonis. s. uris. i.
fortunis: nã si de uiris intellexerit se nõ
exclu serit. ¶ Mihi q̃dẽ. q. d. q̃cq̃d alii sen/
tiũt ita mihi uisum ẽ. ¶ Hæc cõditio. i. ob
latio. Ille cõsul: ille emphasim habet. Fo/
rũ. s. iudiciale nõ cãpus. s. martiꝰ ubi fie/
bãt comitia. i. coitiones p̃pli ad magistra
tus inouãdos. Nõ curia. s. senatoꝝ: ubi tã
git tria i q̃bus orare solebãt. Foꝝ ad iudi
ces. Cãpũ seu cõcionẽ ad Quirites: & cu/
riam ad patres cõscriptos seu senatores:
quoꝝ cõsessus & senatꝰ dicebat. ¶ Curia
appositorie sũmũ auxiliũ: q̃a inde oibus
petere licebat: uñ nõ iperiũ: sed p̃sidiũ or
bis dici meruit. Nõ domꝰ. s. priuata, cõe
perfugiũ. s. sua cuiq;. Nõ lectus ad quietẽ
datus. s. a deo: natura & moribus. A deo:
q̃a somnus est donũ deorũ: ut æneí. ii. Tp̃s
erat quo prima q̃es mortalibꝰ ægris. In/
cipit: & dono diuũ gratissima serpit. A na
tura q̃ post laborẽ requiẽ q̃rit: & a mori/
bus approbatis, q̃a sicubi tuti eẽ possemꝰ
maxie i lecto tutos eẽ cõi consensu semp
placuit. ¶ Hæc sedes honoris, hoc ẽ ca/
thedra in q̃ honoribus affecti sedẽt. Non
sella curulis q̃ sũmis magr̃atibꝰ debebãq;/
bus p̃missũ erat in lectica & sella curuli
circũuectari humeris seruoꝝ. ¶ Vnq̃ ua
cua p̃iculis mortis: nõ solũ naturalis con
tra quã nullus locꝰ satis tutꝰ eẽ põt. sed &
uiolẽtæ, hoc ẽ necis a qua ob reuerẽtiam
loci iterdũ merito abstineãt. Nũc si hunc
exitũ &c. ¶ Itẽ cõmemorat beneficia sua
in populũ romanũ & rẽpublicã. ¶ Quæ
cũq; fortuna, q̃si dicat acerbissima, subeat
scilicet a me. i. libẽter p̃petiar dũ tñ bonũ
perfecerim. ¶ Prope fatalẽ: idest deorũ
fato ac p̃scripto cõcessum. Consulite uo/
bis. i. saluti uestræ cõsilio p̃spicite. Nam
primũ debeo sperare &c. id dicit religio
se, uñ & illud æne. ix. Pulcherrima primũ
dii moresq; dabũt uestri. A cidest quẽad/
modũ obtigerit. i. p̃ter spẽ euenerit. Nam
neq; sentẽtiose oia. Ille gener. s. futurus:

ASCE. Incūbo

¶ Quare.i.q̄obrē.Incūbite ad salutem. Valla negat incūbo recipe accusatiuum cum præpositione in re non pertinente ad aium:q̄ hic nō facile pspicit.Incūbite.i.annitimini.¶ Circūspiciēte.i.aiaduertite diligenter aut adnotate circūquaq; oēs pcellas.i.turbulentas cōmotiōes in rep.q̄ impēdēt.i.iminēt casuræ ppediē in caput reip.nisi.i. si nō pṽidetis.Tyberius gracchus,q occisus ē ꝙ tribunatū uiolēter sibi cōtinuare uoluit,Nō Caius frater eius.s.tyberii gracchi,de utrisq; ast diximus alibi ꝙ agrarios .i.agroꝝ petitores p legē agrariā,q̄ erat de agris cōiter cōdiuidēdis q̄ sæpe sed nunq̄ sine pnicie mota ē.Nō lucius saturninus:de quo florus in lib.lxix.liuii. Apuleus saturninus trib. plæ.Caiū mēmiū cādidatū cōsulatus petitorē maximū:quē aduersariū eius:actionibus suis timebat interemit.

Saturninus

Quia uero gracchi & saturninus pro factione plæbis occisi uident:dicit lentulū & cethegū nō esse tales sed cōes tā plæbeioꝝ q̄ pṽitioꝝ hostes. Tenētur duo.s. lētulus & cethegus q principes erant:aut qa plures erāt:nō legeē duo:sed dico:uerū tñ Cice.non dico:sed inq̄ dixisset:& ad imminuēdā seueritatē sniæ duoꝝ tñ meminit.Sollicitant nō tñ legati:sed & alii qui in pṽia erāt,qđ ad terrorem dicit licet incertum sit.Nam de iis q Romæ erant post indicium,certum est ꝙ non sint amplius sollicitati.Seruitia idest serui.¶ Accersit.i.uocat i urbē.Initum.i. inceptū est aut cōceptū ē & habitū.Nemo relinquat:qđ uerbū ad summū odiū excitādū plurimū ualet. Indices.s. allobroges & uulturcius. Rei.i.de re accusati & quoꝝ res agitur lentulus cethegus &c. ¶ Vos iudicastis.i.sniam tulistis:ut turpe sit aliter sentire re nō aliter cōptā. Singularibus.i. egregiis & singulariter ad me hitis. Meo noie.q d.an honorē & famā meā. ¶ Supplicationē.i.rogationē & pcessionem diis faciēdā.¶ Togato.i.nō sūptis armis, Nominati.i.expsso noie. Affines, hoc est cōplices.Prolatādo di.i.pcrastinādo.Video duas &c.De his sniis manifeste uisum est in Salust.de bello Catilinario.Vnā decii syllani:quē tñ uariabilē asserit Salust.nā postea in Cæsaris sniam cōcessit.Omnes acerbitates cæteroꝝ suppliciorꝝ excepta morte.Vterq; tā decius q̄ cæsar. Alter.s. decius nōdum audita sententia Cæsaris. Punctū temporis.Cicero fere tēpus q̄diu in accusatiuo ponit & si nō sit determinatum:ut annū audiērē cratippū.& hic punctū.¶ Cōi spiritu.i.aere quo spiramus.& quē inspiram⁹ & expiramus respirantes. Alter.s.cæsar.qui dicit usq; ad pœnitudinē fuisse clæmens:qa quibus pepcerat ab his postea occisus est.A diis imortalibus a quibus bonū credebāt petēdū.unde.iuppiter iuuās pater dictus:& iuno.quasi iuuans nutus seu nutu. Necessitatē naturæ. scilicet deficientis. aut laborū aut miseriarum quietē. Vñ Flaccus Mors ultīa linea rerum. Dicebant tamē æthnici etiā deos ultores scelerū. Vnde iuppiter salmonea prostrauisse fulmine & in giganteo bello dii communiter impios necasse dicuntur. Eam scilicet mortem.¶ Sapientes ut socrates & regulus & Cato uticensis postmodum.de eo autem nunc non loquitur, cum nondum sibi mortem consciuerit. sed potius de deciis patre & filio. aut de curtio qui se armatum in hyatum terræ præcipitem dederat.

Quare.P.C.incūbite ad salutem reipu.circūspicite oēs pcellas q̄ impēdēt,nisi prouidetis. Nō Tyberius gracchus ꝙ iteꝝ tribunus plæbis fieri uoluit uō Caius gracchus ꝙ agrarios cōcitare conatus,nō.L.Saturnin⁹,ꝙ.C.mēmiū occiderit,in discrimē aliqđ aut in uestræ seueritatis iudiciū adducit. Tenent duo qui ad urbis incēdiū ad uestrā omniū cædē ad Catilinā recipiēdū Romæ restiterunt. Tenent litteræ:signa,manus,deniq; uniuscuiusq; confessio. Sollicitant allobroges,seruitia excitant. Catilina accersit:initū est cōsiliū,ut interfectis oibus nemo ad plorādū quidē populi Romani nomen atq; lamētandū tanti imperii calamitatē relinquat. Hæc omnia indices detulerūt:rei cōfessi sunt,uos multis iā idiciis iudicastis,primū ꝙ mihi gratias egistis singularib⁹ uerbis atq; mea uirtute atq; diligētia perditoꝝ hominū cōiurationē eē patefactā decreuistis.Deinde ꝙ Publiū Lentulū se ut abdicaret pṽtura coegistis.Tū ꝙ eū & cæteros(de quibus iudicastis)in custodiā dādos cēsuistis. Maximeq; ꝙ meo nomine supplicationē decreuistis,qui honos togato habitus añ me est nemini.Postremo hodierno die præmia legatis allobrogū & tito uulturcio dedistis amplissima q̄ sunt omnia eiusmodi ut hi qui in custodiā nominatim dati sunt, sine ulla dubitatione a uobis damnati eē uideātur.Sed ego institui referre ad uos.P.C. tanq̄ integrū etiā de facto quid iudicetis, & de pœna quid cēseatis.Illa prædicam quæ sunt cōsulis.Ego magnum in repub. furorē uersari & noua quædā misceri & cōcitari mala iāpridē uidebā.Sed hāc tantā,tā exitiosam haberi cōiurationē a ciuibus nunq̄ putaui. Nunc quicquid est quocūq; uestræ mētes inclināt atq; sentētiæ,statuēdū ē uobis ante noctē. Quātū facinus ad uos delatū sit uidetis.Huic si paucos putatis eē affines uehemēter erratis,latius opinione disseminatū est hoc malū. Manauit uō solū per italiā uerūetiā trāscendit alpes,& occulte serpēs iam multas pṽincias occupauit.Id opprimi sustētādo aut platando dies nullo mō potest,quacunq; ratione placet, celeriter uobis uindicandū est.Video duas adhuc esse sententias:unā decii syllani qui censet eos qui hæc delere conati sunt morte eē mulctādos alterā Gaii Cæsaris qui mortis pœnā remouet, cæteroruūq; suppliciorū oēs acerbitates amplectit. Vterq; & pro sui dignitate & ṽterū magnitudine in summa seueritate uersat. Alter eos qui nos omnes qui populū romanum uita priuare conati sunt, qui delere impiū,qui populi ro.nomē extinguere pūctū tēporis frui uita. & hoc cōmuni spiritu nō putat oportere. Atq; hoc genus pœnæ sæpe iprobos in ciues in hac rep.esse usurpatū recordat. Alter intelligit mortē a diis imortalibus supplicii cā cōstitutā nō eē, sed aut necessitatē naturæ,aut laborū,aut miseriarū quietē. Itaq; sapiētes eam nunquā inuiti, fortes etiam sæpe libenter appetiuerunt.

Vincula

Vincula uero (& ea sempiterna) certe ad singularem pœnā nefarii sceleris inuēta sunt. Itaq; municipiis dispertiri iubet. Habere uidetur ista iniquitatē, si imperare uelis. difficultatē si rogare, decernatur tū si placet. Ego enim suscipiā, & (ut spero) reperiā. q quod salutis omniū causa statueritis, nō putet eē suæ dignitatis recusare. Adiungit grauē pœnā municipibus si qs eorū uincula ruperit. horribiles custodias circūdat. & digna scelere hominū perditorū sancit. ne qs eorū pœnā quos cōdēnat p senatū aut p populū leuare possit. Eripit ēt spē, q̄ sola hoies i miseriis cōsolari solet. Bona ꝑterea eorū publicari iubet. uitā solā relīqt nefariis hoibus. quā si eripuisset, multas uno dolore animi atq; corporis, & oium scelerū pœnas ademisset. Itaq; ut aliq̄ i uita formido iprobis eēt posita apud inferos eiusmodi q̄dā illi supplicia ipiis cōstituta eē antiq̄ uoluerūt. q uidelicet intelligebant his remotis, nō esse mortē illā pertimescēdam. Nunc Patres conscripti mea uideo qd intersit, si eritis secuti sentētiā Caii Cæsaris qui hanc in rēpublicā uiā (quæ popularis habetur) secutus est. fortasse minus erunt hoc authore & genitore huius sentētiæ mihi populares impetus pertimescēdi. Sin illā alteram secuti fueritis nescio an amplius mihi negocii contrahatur. Sed tamē meorū periculorū rationes utilitas reipu. uendicat. Habemus enim a cæsare (sicut ipsius dignitas & maiorū eius amplitudo postulabat) sniam tanq̄ obsidē suæ in rēp. uolūtatis. Intellectum est qd interesset iter leuitatē cōcionatorū & animū uere popularē saluti populi cōsulentē. Video de istis (q se populares haberi uolūt) abesse nō neminē: ne de capite uidelicet ciuiū romanorum sentētiā ferat. Is & nudiustertius in custodiā Ciuiū. R. dedit, & supplicationē mihi decreuit, & idices hesterno die maximis muneribus affecit. Iā hoc nemini dubiū ē, qui reo custodiā, quæstori gratulationē, indicib⁹ ꝑmiū decreuit, qd de tota re & causa iudicarit. Ac nō. C. Cæsar intelligit legē sempronīā esse de ciuibus cōstitutā romanis. q aūt reipu. sit hostis eū ciuē eē nullo mō posse. Deniq; illū latorē semproniæ legis iussu populi pœnas reip. dependisse. Idē ipsum lētulū largitorē & ꝑdigū nō putat cū de pnicie populi romani exitio urbis, tā acerbe, tā crudeliter cogitarit, & appellari posse popularē. Itaq; homo mitissimus atq; lenissim⁹ nō dubitat P. Lētulū æternis tenebris uinculisq; mādare, & sancit in posterū ne qs huius supplicio leuādo se iactare, & in pnicie populi romani posthac popularis esse possit. Adiūgit & publicationē bonorū ut ois animi cruciat⁹ & corpis ēt egestas ac mēdicitas sequatur. Quā obrē siue hæc statueritis, dederitis mihi ad cōcionē populū charū atq; iocūdū. Siue sylla nā sniam seq maluerítis facile me atq; uos a crudelitatis uituperatiōe defendetis atq; obtinebo crudelitatem eā multo leniorē fuisse. Quāq̄ Patres cōscripti q̄ pōt eē itāta sceleris imanitate puniēda crudelitas? Ego. n. de meo sētu iudico. Nā ita mihi salua rep. uobiscū pfrui liceat, ut ego q i hac cā uehemētior sū nō atrocitate animi moueor (qs. n. ē me mitior) sed singulari q̄dā hūanitate & misericordia. Videor. n. mihi uidere hāc urbē lucē orbis terrarū atq; arcē oium gētiū subito uno incēdio cōcidētē.

¶ Vincula sempiterna de quibus in oratione cæsaris apud salustium fit mentio. ASCE.
¶ Decernatur. i. diiudicetur a uobis. ¶ Quæ sola. s. spes & est prouerbiale. ¶ His: scilicet suppliciis post mortem: quia tam bonis q̄ malis moriendum est: & ita minus esset formidanda improbis mors si nihil post exitū ab hac uita passuri sint. Voluerunt. hoc non satis firmiter dicit ad fidem. quasi uero non ex uero sed ad terrorem ea excogitata sint quæ de improborum pœnis dicūtur. Mea quid intersit. hoc est quid cōmodi & utilitatis consequar. q. d. minori inuidiæ subiacebo. ¶ Nescio an amplius negocii: hoc est amplius & copiosius negocium: hoc est maior cura & sollicitudo. ¶ Habemus enim a. C. Cæsare. In gratiam cæsaris honorifice de eo loquitur: sed postea sentētiam aperit. ¶ Ex maiorum eius qui nobilissimi fuerunt. Nam ab ænea oriundi erant. unde etiam Iulius ab iulo æneæ filio nomen sumpsit dicēte Marone: Iulius a magno demissum nomen iulo. Leuitatem. i. uariabilitatem & adulationem. concionatorum. i. eorum qui uulgo ad placitum plæbis orare solent. Sicut enim grauitas Grauitas
dicitur constantia & firmitas in proposito & seueritate: eo q res grauis difficulter loco mouetur. Sic contra leuitas dicitur facilitas in mobilitate. ¶ Vere hoc est Leuitas
non ad assentationem sed ad salutem: popularem. i. populi fautorem. Abesse non neminem. i. quendam sibi notum quem non nominat ne inuidiam eius in se con Videlicet
citet. ¶ Videlicet apta ironiæ uox sicut & scilicet. Nudiustertius: hoc ē unde nūc dies est tertius, qd̄ ineptuli dicunt antehe Nudiustertius
ri. Supplicationem mihi. i. ad honorem meum. Indices. i. qui coniurationem indicauerunt. Indicare autem est proprie dicere ea in quibus is qui dicit conscius est: Index
qui uero id facit index est. ¶ Reo custodiam passiuam: hoc est ut custodiretur. ¶ Iudicarit. i. iudicauerit. q. d. licet modo absit: tamen prius sententiam dedit. Ac non. i. quasi uero iulius Cæsar non intelligat. & ita tacite docet Cæsarem nō pronūciasse ex recto iudicio. quia lex sempronia que censebat in ciuem romanum nō esse animaduertendum pœna sanguinis: nō compræhēdit patriæ proditores qui ciues non sunt. Deniq; sup. ac non intelligit. i. quasi non intelligat: illum latorem semproniæ legis. i. sempronium ipsum dependisse. i. persoluisse publice pœnas? q. d. si ipse lator impunis nō fuit quid eis profuerit qui amplius ciues non sunt. Appellare posse sup. censet. Leuando. i. diminuendo. & hæc omnia in cæsaris lenitatem dicit. Dederitis mihi populum charum & iocundum. quia talia libenter auditurus est. Sin. hoc est sed si. Syllanam. i. decii syllani,

cerno aio sepulta ī pr̄ia miseros atq; īsepultos aceruos ciuiū. Versat̄ mihi añ oculos aspect⁹ Cethegi & furor ī uēa cæde bacchātis. Cū uero mihi ꝓposui regnātē Lētulū (sicut ipe ex fastis sibyllinis mihi sperasse cōfessus ē) purputatū eē hūc gabinū, cū exercitu uenisse Catilinā, tū lamētationē matrūfamilias: tū fugā uirginū atq; puerorꝫ ac uexatiōes uirginū uestaliū ꝑhorresco. Et q̄a mihi uehemēter hæc uidēt̄ misa atq; miserāda. Iccirco ī eos q̄ ea pficere uoluerūt, me seuerū uehemētēq; ꝑbeo. Eteni q̄ro si q̄s p̄ſfamilias liberis suis a seruo iterfectis, uxore occisa, icēsa domo, suppliciū de seruis q̄ acerbissimū sūpserit, utrū is clæmēs ac misericors an ihumanissim⁹ & crudelissim⁹ eē uideat̄: mihi uero iportun⁹ ac ferre⁹ q̄ nō dolorē cruciatūq; lenierit. Sed & nos in his oibus qui nos q̄ cōiuges, q̄ liberos nostros trucidare uoluerūt. Qui singulas uniuscuiusq; domos, & hoc uniuersū reip. domiciliū delere conati sunt, q̄ id egerūt ut gētē allobrogū in uestigiis huius urbis atq; in cinere deflagrati iperii collocarēt, si uehemētissimi fuerim⁹ misericordes habebimur. Si remissiores eē uoluerimus, sūmæ crudelitatis p̄ſiæ impietate: ciuiū pnicie fama subeūda ē. Nisi uero cupiā. C. Cæsar uir fortissimus & amātissimus reip. crudelior nudiustertius uisus est, cū sororis suæ fœminæ electissime uirū p̄ſitem & audiētē uita priuādū esse, cū auū iussu cōsulis interfectū filiūq; eius impubem legatū a p̄ſe missum in carcere necatū esse dixit. Quorꝫ q̄d simile fcm̄ est? q̄d initū cōsiliū delēdæ reip. largitiōis uolūtas tū in rep. seruata est & priū q̄dā cōtētio atq; illo tp̄e huius auus lētuli clarissimus uir armatus grām est p̄secutus. Ille etiā graue uulnus accepit ne q̄d de sūma reip. minueret̄, hic ad euertēda reip. fundamēta gallos accersiuit, seruitia cōcitat, Catilinā uocat, ac tribuit nos trucidādos cethego, cæteros ciues interficiēdos gabinio: urbē inflāmādā cassio totā italiā uastādā diripiēdāq; Catilinæ. Vereamini cēseo ne in hoc scelere tā imani ac nephario nimis aliq̄d seuere statuisse uideamini. Cū multo magis sit uerēdū ne remissiōe pœna crudeles in patriā q̄ ne seueritate animaduersionis nimis uehemētes in acerbissimos hostes fuisse uideamini. Sed ea quæ exaudio. P. C. dissimulare nō possum. Iactant̄ enim uoces quæ ꝑueniūt ad meas aures eorꝫ q̄ uereri uident̄ ut habeam satis p̄ſidii ad ea q̄ uos statueritis hodierno die transigenda. Oia ꝓuisa & parata & cōstituta sunt. P. C. cū mea cura summa & diligētia, tū uero etiam multo minore reip. ad summū imperiū retinēdum, etiam ad cōes fortunas cōseruandas, uolūtate oēs assunt, oium ordinū homies, oium deniq; uota, tū plenū est forꝫ, plena tēpla, circū forꝫ pleni oēs aditus huius loci ac tēpli. Cā est. n. post urbē conditā hæc sola inuenta: in q̄ omnes sentirent unum atq; idem, præter eos qui cum sibi uiderent esse pereundum cum omnibus potius q̄ soli perire uoluerunt. Hosce ego homines excipio & secerno libenter. Neq; enim in improborū ciuium sed in acerbissimorū hostiū numero

ASCE. ❡Cerno aio. bū aio: q̄a p se cernere dicit̄ q̄ exteriorib⁹ oculis uidēt. Cū uero ꝓposui regnātē lētulū. Oia trahit in iuidiā. Nā regni & dn̄atiōis nomē iuidiosū admodū erat Romanis. Ex fastis sibyllinis .i. libris p sibyllā scriptis de fastis romanorū. Cōfessiue ē q̄a iterrogatus de ea re cū posset negare palā cōfessus ē se sentire regnū sibi p fastos sibyllinos portēdi ut uisum ē ꝑus. ❡Purpuratū .i. purpurā: hoc ē lato clauo: q̄ uestis senatoria ē idutū, aut uestē cōsularē poti⁹ itelligit. ❡Cū exercitu. s. cōparato p mālū fæsulanū: ut Catilina sit iperator sūmus. ❡Vexationes: hoc est subagitatiōes & oppssiones uiolētas. ❡Virginū uestaliū .i. uestæ q̄ dea castitatis erat cōsecratarꝫ: ea lege ut si se polluissent uiuæ in terrā defunderent̄. ❡Quam acerbissimum: hoc ē maxime acerbum. ❡Vtrū is clemēs ac misericors &c. In tali casu duplex est habēdus respectus: & ad interfectos & ad interfectores, respectu eorꝫ qui iterfecti sint clæmēs & misericors fuerit si acriter iterfectores puniërit: respectu iterficiētium cōtra uidet̄. ❡Sed quia plus iterfectos q̄ iterfectores respicere teneret̄. plus clæmēs q̄ seuerus fuerit cēsendus. ❡Importunus .i. cōtra id quod opporteat fieri. ❡Ferre⁹: hoc ē durus ut ferrū. ❡Qui nō lenierit: scilicet p suppliciū sumptū de seruo tali. Sic æneī. il. animūq; explesse iuuabit. Trucidare. hoc est truculenter occidere. Deflagrati, hoc est igne absūpti iperii. ❡Si remissiores &c. Ordo est. Si uoluerim⁹ eē remissiores: fama sūmæ crudelitatis ē subeūda ipietate, hoc ē ꝓpter ipietatē patriæ .i. in p̄ſriam & pernicie: hoc ē ꝓpter pnicië ciuiū. Nudius terti⁹ .i. nūc dies ē tertius: hoc ē nup. ❡De summa, hoc ē integritate reipu. ❡Hic. s. Lētulus: i quē p̄cipue agit q̄ prætor erat. Vereamini cēseo. Id p irroniā dicit. Nam addit. Cum multo magis sit uerēdū &c.

Exaudio ❡Sed ea q̄ exaudio .i. expræsse audio. Ex audire. n. ē exp̄sse seu eminëter audire: nō id q̄d uulgo dicit̄ cū eorū q̄ rogant̄ concessiōe: licet exorare sit q̄d orat̄ ipetrare.

Exoro Comic⁹. Vixque exoro. Et rursus sine te exorē. Dissimulare .i. gestu ōndere me nō exaudisse seu nō itelligere. Vereri ut habeā.

Vereor ut Notabūt pueri: idē esse uereor ut facias, & uereor ne facias: sed elegātius dici, ut facias: q̄ñquidē uereor: timeo: metuo: in se quādā negationē icludūt. ❡Nec dices uereor q̄ habeas: sed ut &c. Sēsus aūt est sunt q̄ uereant̄ & timeāt me hr̄e satis p̄ſidii .i. custodiæ militaris: seu militū ipsorꝫ. Prouisa pata, cōstituta. Bona auxesis.

Auxesis Nam ꝓuidem⁹ rē parādā param⁹ cōstituēdā cōstituim⁹ patā & ꝓuisā .i. cōfirmamus statuto quodā. Tū uero multo miore. s. cura reipu. q̄a leuaui hac cura rēp. aut deest sūptu aut ipēdio seu detrimēto. Volūtate .i. spōte. Tū .i. isup: forꝫ. s. rerꝫ uenaliū ē plenū. s. militū dantiū noia sua ultro cōtra Catilinā. Post urbem cōditam. Mire extollit fortunam suam. Præter eos. s. coniuratos & per eos corruptos & in spem prædæ adductos Cum omnibus. s. suis, non cum simpliciter omnibus. Excipio. s. e presidio parato: libenter: quia perniciosi adessent.

habendos

habendos puto. Cæteri uero o dii imortales, qua frequentia, quo
studio, qua uirtute, ad dignitatem cōem salutemq; consentiunt?
Quid ego hic eqtes romāos cōmemorem? qui uobis ita summā
ordinis consiliiq; concedunt: ut uobiscū de amore reipu. certent?
Quos ex multoꝝ annoꝝ dissensiōe huius ordinis ad societatem
concordiāq; reuocatos hodiernus dies uobiscū, atq; hæc cā coniū
git. Quā cōiunctionē si in cōsulatu cōfirmatā meo ppetuā in rep.
tenuerimus cōfirmo uobis nullū posthac male ciuile ac domesti-
cū ad ullā reip. partē esse uenturū. Pari studio defendendæ reip. cō
uenisse uideo tribunos ærarios fortissimos uiros, scribas itē uni-
uersos quos cum casu hic dies ad ærarium uocauit frequentes, ui
deo ab aspectione huius sortis ad salutem cōem esse conuersos:
ois ingenuoꝝ adest multitudo et tenuissimoꝝ. Quis est. n. cui nō
hæc tēpla, aspectus urbis, possessio libertatis, lux deniq; ipsa hæc
& hoc cōe patriæ solū, cū sit charū, tum uero dulce atq; iocundū?
Operepꝛciū est. P. C. libertinoꝝ hoium studia cognoscere, q sua
fortuna huius ciuitatis ius consecuti, hanc uere iam suā patriam
esse iudicāt, quā qui hic nati & summo nati loco non suā patriā sed
urbem hostiū esse iudicauerunt. Sed quid ego hos hoies ordinesq;
quæ cōmemorē: quos priuatæ fortūæ, quos cōis resp. quos deniq;
libertas ea quæ dulcissima est ad salutē patriæ defendendā excita
uit. Seruus est nemo q mō tolerabili sit cōditione seruitutis qui
non audaciā ciuiū perhorrescat, q non extare cupiat, qui non tātū
quātum audet: sed quātum pōt, cōferat ad cōem salutē uolūtatis.
Quare si quē uestrū forte cōmouet hoc quod auditū est leonem
quēdā lentuli concursare circum tabernas: sperare pcio sollicitare
aios egentium posse atq; imperitoꝝ, est id qdem cœptum atq; ten
tatum sed nulli sunt inuenti tā aut fortuna miseri, aut uolūtate p
diti qui non ipsum illum sellæ atq; opis & qstus quotidiani locū,
qui non cubile & lectū suū, qui deniq; nō cursum hūc ociosum ui
tæ suæ saluū esse uelit. Multo uero maxima ps eoꝝ q in tabernis
sunt imo, id. n. dicendū est potius genus uniuersum amantissimū
ocii. Etenim oē eoꝝ instrm, ois opa atq; qstus, frequētia ciuiū su-
stinet, aliturq; ocio. Quoꝝ si qstus occlusis tabernis minui solet:
quid tandē incēsis futuꝝ est? Quæ cū ita sint. P. C. uobis po. Ro.
psidia nō desunt uos ne Po. Ro. deesse uideamini puidete. Habe
tis cōsulē ex plurimis periculis ex media morte non ad uitā suā:
sed ad salutē uestram seruatū, oēs ordines ad conseruandā rēpu.
mente: uoluntate, studia, uirtute, uoce cōsentiunt. Obsessa faci-
bus & telis ipiæ cōiurationis, uobis supplex manus tēdit patria
cōis uobis uitā oium ciuiū: uobis arcē & capitolium, uobis pena
tes, uobis ignē illū uestæ ppetuū ac sempiternū, uobis oia deoꝝ tē
pla atq; delubra, uobis muros atq; tecta urbis cōmēdat. Præterea
de uita urā, de cōiugū uestrarū ac de liberoꝝ aia, de fortunis oib⁹
de sedibus, de focis urīs, hodierna die uobis iudicandū est. Habe
tis ducē memorē uestri, oblitum sui, q nō semp facultas datr, habe
tis oēs ordines, oēs hoies, uniuersum populum romanum (id qd
in ciuili cā hodierno die primum uidemus) unum idēq; sentiētē.

¶ Habendos. i. reputandos. O dii immor- ASCE.
tales. ¶ Interclamatio admiratōis & gau
dii index: ut certēt. i. uolint haberi inferio
res aut tepidiores in amanda repub. Dis-
sensione huius ordinis. i. ab hoc ordine se
natorio. Hodiernus dies, q. d. fœlicitas hu
ius diei: atq; hæc causa: qa oēs iustum cen
sent in parricidas illos arma sumere. Si in
consulatu confirmatam meo. Vbiq; glo-
riæ suæ consulit Cicero: q iactātiam cum
Salustius ferre nequiret in eum inuectus
est ut statim uidebimus in inuectiua eius.
¶ Tribunos ærarios, a tribuendo ære di
ctos authore festo. Aerarium autem Ro- Aerarii
manum. i. thesaurus publicus erat in æde
Saturni. Scribas, quos notarios uocāt: qn
etiā qui cancellarius dicitur magnus scri-
ba est. Ad ærarium. i. stipendium sumen-
dum aut ærarium augendum in stipēdia
militū. Ingenuoꝝ, in naturali libertate na
toꝝ. Tenuissimoꝝ pauperrimoꝝ. ¶ Li-
bertinoꝝ, libertate donatoꝝ. ¶ Seruus ē
nemo. Infimæ conditionis homies postre
mos cōmemorat. Tolerabili conditione
seruitutis. i. qui non seruit dño alicui ima
ni & crudeli. Audaciā ciuiū. s. parcatoꝝ &
frementiū in Catilinā. Perhorrescat. i. cū
horrore quodā inspiciat, nā horremus &
uenerationis gra, ut æneid. Horrētiq; atrū
nemus iminet umbra. Qui nō extare cu-
piat. i. abūdare & pmanere audaciā ciuiū.
Extat. n. qd cæteris cadētibus pmanet qsi,
extra numeꝝ cadentiū stans, unde q nō in
terierunt extare dicimus. ut tres decadas
Liuii cū reliq nō extēt, q nō cōferat tm uo
luntatis. i. assensus apparentis ex uoce aut
applausu: non tm qtum audet: qa non mi
nus audet seruus q liber sed qtum pōt. i.
quantū illi pmissum est: seruus. n. nomē da
re nō pōt nec militare uī in summa penu-
ria militū ad pillea uocati legūt serui. Leo
nē Lentuli. i. efferū & imanē clientē aut ser
uū lentuli. Egētiū, qa egestas multos ad ne
phas ipellit: & ipitoꝝ. i. nescientiū qtū ma
li & piculi sit patriæ bellū inferre, aut iudi-
cio patrū obuiare. Est cœptū & tentatū,
sed nulli inuēti tā miseri fortuna qd ppter
egenos dicit, aut pditi uolūtate: qd pp ipe
ritos nā extrema malicia esset eoꝝ q gra
uitatē mali scirēt: & tm uellēt. Circū taber-
nas. i. humiles domos, ubi negociatores
minores res suas uenales hnt in statiōib⁹
ex tabulis. illū locū sellæ. i. ubi assiduæ se-
det, atq; opis. i. ubi opat ut in officina q nō
uelit eē saluū. Hoc est cū intelligāt oēs qri
tes: cōiuratos cōstituisse urbi incendiū, de
testant eos p quos dōicilīū suū qrulūcūq;
sit amissuri erāt. Ocio i. pace & cōcordia
ciuiū: nihil. n. uēdūt bello durāte eaꝝ reꝝ
qbus carere possum⁹. occlusis tabernis q
nihil uenale ppōere audēt. Habetis cōsu-
lē: honesti⁹ q si dicat hētis me patria cōis ten
dit uobis. i. ad uos p auxilio hndo. Oia co
rū: legēdū est deoꝝ, quia etiā quoꝝ nō me
minit. Sæpe autem cōmemorat ob quo-
rum salutem iustū solcat bellum assumi.

Cogitateq; quantis laboribus fundatum imperium, quanta uirtute stabilitá libertatem, quanta deoꝝ benignitate auctas exaggeratasq; fortunas una nos pene delerit. Id ne unq̃ post hac nō mō confici, sed ne cogitari quidē possit a uobis hodierno die puidendum est. Atq; hæc non ut uos qui mihi studio pene pcurritis excitarem locutus sum, sed ut mea uox quæ debet esse i rep. princeps, officio functa consulari uideat. Nūc anteq̃ ad sententias redeo: de me pauca dicam. Ego quanta manus est cōiuratoꝝ (quá uidetis esse permagná) tantá me inimicoꝝ multitudinē suscepisse uideo. Sed eam esse turpē iudico, & infirmá ēt contemptá & abiectam. Quod si aliquando alicuius furore & scelere cōcita manus ista plus ualuerit, q̃ uestra ac reip. dignitas me tñ meoꝝ factoꝝ atq; consilioꝝ nunq̃. P.C. pœnitebit. Etenim mors (quá mihi illi fortasse minitant) oibus est parata, uitæ uero tantam laudē, quanta me uos uestris decretis honestatis, nemo est assecutus. Cæteris enim bene gestæ, mihi conseruatæ reip. congratulationem decreuistis. Sit Scipio clarus ille, cuius consilio atq; uirtute Hannibal in africam redire atq; ex italia discedere coactus est. Ornetur alter eximia laude africanus qui duas urbes huic imperio infestissimas carthaginē atq; numantiam deleuit. Habeat uir egregius. L. Paulus ille currum cuius rex potentissimus quondá etiam nobilissimus perses honestáuit. Sit æterna gloria mario, qui bis italiá obsidione & metu seruitutis liberauit. Anteponat omnibus Pōpeius, cuius res gestæ atq; uirtutes: iisdem quibus solis cursus regionibus ac terminis cōtinet. Erit profecto inter hoꝝ laudes aliquid loci nostræ gloriæ (nisi forte maius est patefacere nobis prouincias quo exire possimus: q̃ curare ut etiá illi qui absunt habeant quo uictores reuertant). Quáq̃ est in loco uno conditio melior externæ uictoriæ q̃ domesticæ ꝙ hostes alienigenæ aut oppssi seruiunt, aut recepti beneficio se obligatos putant. Qui autem ex numero ciuiū deprauati aliqua dementia hostes patriæ semel esse cœperunt, eos cum a pernicie reipu. reppuleris, neq; ui coercere, neq; beneficio placare possis. Quare mihi cum perditis ciuibus æternum bellum susceptū esse uideo qd ego uro bonorumq; oium auxilio memoriaq; tantoꝝ periculoꝝ (q̃ non mō in hoc populo q̃ cōseruatus est, sed ēt oium gentiū sermonibus ac mentibus semp hærebit) a me atq; a meis facile ppulsari cōfido posse. Neq; ulla profecto tanta uis reperit, quæ coniunctionē uestrá eq̃tumq; romanoꝝ & tantá conspirationē bonoꝝ omnium perfringere ac labefactare possit. Quæ cum ita sint. P.G. pro imperio, p exercitu, p prouincia quá neglexi, pro triūpho, cæterisq; laudis insignibus (quæ sunt a me propter urbem uestrá uestræq; salutis custodiá repudiata) pro clientelis puincialibus, pro hospitio officii (quæ tñ urbanis opibus non minore labore tueor, q̃ comparo). Pro his igitur oibus rebus, & pro meis in uos singularibus studiis, proq; hac diligentia quá perspicitis ad cōseruandam rempub. nihil a uobis nisi huius temporis totiusq; consulatus memoriá postulo quæ dum erit in uestris confixa mētibus firmissimo me muro

ASCE. ¶ Atq; hæc. Affert honestam: rōnem cur ita loquat: non. n. quo cu ētes i nstiget: sed ut officio suo fungat cū sit cōsul, & ita primus in cōsilio, unde nō arroganter dicit: sed ut mea uox q̃ debet esse in repu. princeps. Id. n. non dicit ppter eloquentiá aut priuatam aliquā uirtutem sed ppter cōsulatum. Quanta manus. i. quātus exercitus aut globus. Alicuius furore. i. infreni audacia. ¶ Etenim mors. Ostendit se mortē contemnere dummodo iniuste inferatur. ¶ Honestatis. i. decoratis, est. n. uerbū ab honesto: non nomen ab honestas. ¶ Bene gestæ. i. bene gubernatæ reipub. ¶ Africam redire. i. ad ptegendos suos. ¶ Alter. i. posterior seu minor Scipio Africanus qui carthaginē deleuit: quā prior seu maior tributariam fecerat. Carthaginē i Africa: & Numātiam in hispania. Lucius Paulus. s. æmilius dictus macedonicus: ob deuictam macedoniá. Currū. s. triūphalē: qa Persem regē captū, licet ob cām eius fleuerat in triūpho suo dixit ante currum auratum quo i capitolium uehebat. ¶ Mario, cōpatriotæ sui nō obliuiscit. Et reuera rertius seruator urbis dictus est: cum tpe cimbrici belli actū fuisset de imperio nisi Marius illi sæculo contigisset. Triūphauit āt de Iugurtha & de cibris: sed hic de Iugurtha non loquit: non. n. Italiam obsederat, neq; de teutonis & ambronibus quoq; triumphum distulit usq; ad deuictos cibros & cū geminis triūphus ipsi decretus esset altero contentus erat. Pōpeius. s. magnus cuius sæpe honorificā facit mentionē, sed cū hoc tpe iunior fuerit Cæsar & ita post alios rogatus sniam ut in Catilinario testatur Salust. dubitare possemus qōo eius pclara iā tum fuerit fama qui Iuliá Cæsaris filiam postmodū duxerit uxorē. ¶ Verum antea multa pclara gesserat. ut Florus late attestat. Hostes alienigenæ deuictū seruari possunt, ciues qui se hostes fecere non possunt. Meis. i. cāç meæ quæ iusta est fauentibus. ¶ Neq; ulla pfecto tāta uis. i. potentia. Cōspirationē. i. cōsensum, uñ cōspiratio ēt in bonā partē accipit. Pro puincia quā neglexi: cōcessit. n. eā Antonio quo aium eius a coniuratis auerteret: uñ Salusti. in Catilinario de Cicerone dicit: ꝙ collegā suū Antonium pactione puinciæ ppulerat ne contra remp. dissentiret. Hoc est ex pacto concesserat Antonio puinciā, unde ille emolumentū ac lucrū grāde cōsequeret. Pro triūpho: quia eidē Antonio belli gerēdi curā dedi, manēs ad urbis costodiá, cū si in bellū cōtra Catilinā pficisci uoluisset: nō dubitet se consecuturū triūphū. Cliētelis puicialibus quas hñt cōsules post cōsulatū in puincia gestū: p hospitio. i. iure hospitalitatis. Nā q semel cōsul ad puinciā missus erat: in ea apud primos ppetuū hēbat hospitiū, tueor. i. defendo: q̃ cōparo. i. acqro. Memoriā. s. honorificā seu honorabilē, ut ppetua sit cōsulat⁹ ab eo tā scē & tā utilr gesti ppetua mēoria

Conspiratio

muro septum esse arbitrabor, q̄ si meam spem oīs improborum fefellerit atq; superauerit, commendo uobis paruum meum filiū, cui profecto satis erit præsidii non solum ad salutem, uerum etiam ad dignitatem, si eius qui hæc solus omnia suo solo periculo seruauit, illum eē filium memineritis. Quapropter de summa salute uestra. P.C. populiq; Ro. de uestris coniugibus ac liberis, de aris ac focis, de phanis, ac templis, de totius urbis tectis ac sedibus, de imperio ac libertate, de salute Italiæ, de uniuersa repu. decernite diligenter ut instituistis ac fortiter. Habetis enim consulem, qui & parere uestris decretis non dubitat, & ea quæ statueritis quoad uiuet defendere & per seipsum præstare possitis.

¶ Finitur quarta.

Sequitur quinta in eundem Catilinam inuectiua nō quidem ordine quia iam adhuc in ciuitate erat.

On est amplius tempus ocii. P.C. Non est amplius locus potestatum. In Italia pestis italiæ, in ciuitate ciuitatis incendium alitur. Crescit indies, acuires maximas suscipit. Et nisi propere sit extinctum, non modo urbē sed orbem totum pessundabit Catilina. P.C. Catilina hic est qui deo hominibusq; infestus ire perditum patriam & ciues nititur. Qui ut sibi libidinem animi expleat: iustitiæ & pietatis immemor factus est. Qui ad honorem iure sibi per uos negatum uiam parare cupit, morte bonorum, urbis incendio, reipub. detrimento. Nam postquā omnes suos, & famam uiuendo perniciose perdidit, qualiter nos & rempublicam perdere possit aggressus est. Homines enim nepharios: periuros, sacrilegos, omnes denique consimiles, quos in urbe uel in Italia nouerat seruos etiam familias filios nouarum rerum cupidos, domum suam frequentare rogauit. Exulibus patriam, seruis libertatem, pauperibus opes: priuatis honores, singulis gloriam, omnibus omnia dare pollicitus est. Postremo dando & pollicendo sic eos inter se effecerat: ut filii familias parentum iugulos, serui dominorum necem, domorum incendia minarentur. Sed quoniam sibi erat detrimento rei familiaris inopia (Proh nephas) necauit filium: ut nouæ cōiugis potiretur opibus, quæ sibi eo uiuente coniungi timuerat. Hæc patres conscripti quāquam rumoribus uulgi agitentur: per me tamen in uestram præsentiam non uenissent nisi ab iisdem consciis scelerum cognita patuissent. Quos in publicum uenire, & hæc eadem uobis præsentibus confiteri, pudor magis q̄ timor arguit. Nam uestri consulis prouidentia, imo uestro decreto impunitas concessa est oibus qui consilia patefecerint. Vigilat noctes & dies cibum non nisi fame coactus appetit: iugulis nostris intentus. De quibus oculorum ipsius fœditas & maculata facies, dubitare nos nō patit. Accinctus gladio domos familiares nocte circuit, alloquit singulos: hortat multis rōnibus. Postulat ut sese ministro uel duce poti' ad libertatē, honores, diuitias eos trāsire nō pigeat. Ostēdit ad hæc gerēda ips idoneū: suos fortes magnanimos.

ASCE.

¶ Muro. i. munimēto seu p̄sidio. Paruum filium. s. marcum Ciceronem ad quē officia postmodum scripsit: ad salutem. i. ut saluus sit: uerum etiam ad dignitatem ut honore dignus censeat. Vestra populiq; Ro. ubiq; diuersos casus copulat, nam populi hic genitiui ē casus recti a salute. Habetis consulem: de seipso id dicit: & honestius q̄ si me dicat.

On est amplius tempus ocii &c. Hæc inuectiua quinta ponit: habita tñ est aut primo aut secundo loco quia Catilina adhuc in ciuitate existēte. In italia quia in ciuitate sed ab eius interitu manaret, totius italiæ excidium. Crescit indies: ut ualla p̄cipit, indies iungitur uerbo aut cōparatiuo incrementum connotanti. Ire p̄ditum, non dicit perdere: qa futurum minabat, non iam perdebat: immemor. i. neglector: quod minus dixit: q̄ si dixerit contemptor ut erat. Ad honorem. i. magistratum consularē qui singularem honorē consuli & domui eius afferebat. Aggressus. s. ut rem difficilē & terribilē. Homines. n. nepharios. Docet quos secum collegerit Catilina esse nepharios & sacrilegos, quod duplici de causa facit ut & minus timendos significet: & iustius in eos saeuiendum. Etiam familias filios. Nō est ergo uox una filiusfamilias sed locutio nam familias more græco genitiuus est: ut hermenias. i. interp̄tationis cū dr̄ perihermenias. Exulibus patriā. Graphice dicit ea unicuiq; promissa quib' potissimum indigeret. ℣ Omnibus omnia. s. quæ uellent aut possent obtinere, iter se effecerat, aut legendū est affecerat. i. affectione cōmouerat: aut effecerat. i. instruxerat & exhibuerat ac reddiderat affectos, inter se. i. mutuo assensu. ℣ Parētū. s. patrū: iugulos. i. guttura: aut eas gutturis ptes qbus ferro petitis aut icisis uita adimit, unū iugulare uerbū quo utit Flac. in epist. Vt iugulēt hoies surgūt de nocte latrones. Minarent, aio nō uoce: sed iō minarent dicit, qa nondum effecerant. Sed qm̄ ordo est. Sed Catilina pro nephas. s. detestandum necauit filium. s. ex priore cōiuge: inopia. i. p̄pter inopiam rei familiaris quoniam filius erat sibi. s. Catilinæ detrimento. s. ad secundas nuptias quas cum orestilla contraxit ut uisum est in Salustii Catilinario. q̄. s. noua coniunx orestilla timuerat cōiungi sibi. s. Catilinæ: eo. s. filio uiuente. Quāq̄ agitent credo legendū agitant. Nā q̄q̄ authore ualla idicatiuum postulat. Per me. q. d. nolim esse occulti criminis delator: & ita ex cādore ai sui sibi beniuolētiā cōciliat & fidē. Pudor magis q̄ timor: qa data fide publica nihil timēdū erat. Vestri cōsulis nō dicit uestri Ciceronis: qa id publica authoritate non propria fecerat uñ addit: imo uſo decreto. Cibū nō nisi fame coactus, q. d. tam intentus est cædi nr̄æ, ut cibū capere negligat.

Familias filii

ASCE. ¶ Nos ignaros: scilicet rei militaris: aut ignauos. Phoenices psicos uersipelles & ad arma paratos. Cum sit aut cum sciat expientia. Si est sit expientia noiatiui ē ca sus si sciat ablti. Nulla.n.pestis &c. ¶ Tritum est hoc puerbiũ: ēt ab aliis assumptũ. ¶ In curia.i.in senatu. Scit quoq;. Per hoc terret pfitios: mõetq; sibi pspiciāt. ¶ Hos & alios in die. ¶ In nostrũ cõspectum de quorũ. Si nřm ē primitiuũ nulla ē difficultas in cõstructione sin possessiuũ: fit relatio ad ipm ut ad primitiuũ. ¶ Respondē di locũ: unũ scda rñsiua huic rñdere uř: aut haec prima est oium inuectiuaꝝ. Certum aũt est ante alias quasdã habitā: nã dũ hęc haberet adhuc erat in urbe. ¶ In eloquentia: sine tñ sapientia, q̃ pniciosa admodũ ē ut in principio rhethoricoꝝ ueteꝝ manifeste asserit. ¶ Audietis.q.d. audire nõ debetis. ¶ Tacetis.q.d. uideo q̃ audire nulletis. ¶ O camilli, uiroꝝ fortiũ & qui in facinorosos aiaduerterunt meminit. ¶ Expirantis filii: quē occidit Catilina ut orestillę nuptiis locũ faceret. Cur tēperas.i.dissimulas. Nã multũ displicent: tacite eos i sui patriaeq; pniciem cõsentire arguit. Oib⁹ reipu.s.administratoribus, oēs credũt subaudire Catilinã imo terrorē.q.d. q non solũ terribilis sed terror ipse censendus est.

Si subtiliter. Haec Lucii Catilinae responsiua extēporanea uř: est certe minus culta q̃ ut ab eo habita censeat: quē Cicero disertissimus in eloquentia sua cõfidere paulo ante dixerit. Nã & minus latina uř cũ ne reciprocationē qdē (ut dicũt) seruet: cũ dicat. Ne sibi plus psit cauillantis astutia: qd tñ ab aliis rephēsum ego bifariã defendã. ¶ Nã ordo põt esse: ne astutia cauillantis plus psit sibi.i.astutiae: & ne plus psit sibi.s.cauillanti, & utroq; mõ est reciprocationi locus. Est tñ ptritus & uulgaris sermo. Longe aũt uenustior est i secunda rñsiua: quã Pompeius laetus nobis extulit. Sane cum dř in titulo responsiua uideř substantiuũ: nã additur inuectiua. Damnat autem Catilina ea in Cicerone q̃ in seipso agnoscerę merito deberet ut statim dicam. ¶ Cum illo mihi res agitur. Quoniam Ciceroniana eloquentia iampridem oibus nota erat, studet Ciceroni ex ea inuidiam concitare & fidē detrahere. Cum illo saepe idem sumit principium ut ex repetitiõe attentos faciat patres cõscriptos, cum tot in unũ hominē dici posset improperia. ¶ Dissimulare: id contra Catilinae maxime conueniebat uitio dari: erat enim omnium reꝝ simulator & dissimulator. ¶ Subdolo.i.fraudulēto, habente dolũ subtus latentē: ore trilingui.i. serpentino: nã serpens linguis micat ore trisulcis: aut tres diuersas sententias pferenti: aliquibus se facturũ aliquid pmittēte: ac rursus iisdem id idē negāte & mox facienti: aliquibus & neganti & promittēti sed neutrum fideliter exequēti.

Nos ignaros somno, & uentri deditos, & nobis cum diuitiis animum & aetatem cõsenescere, quasi patriam & rempu. armis inuadere esset fortasse timori, nullus timidus. Hic laudat marium syllamq; cruentos phoenices foelices iudicat quibuscum magnanimi sua consilia cõmunicare sors attulit. Sed profecto. P.C. si nos iudicat ignauos & negligentes Catilina, non falliť cum sit experientia. Si.n. nostram non uenisset in curiam: si reip. interuti essem⁹ & patriae, de patria pditor iam expulsus esset. Hoc.n. (ut mihi uidetur) ratio postulat. Nam si Catilina patriam diligit, cur ei incendia parat? Si non diligit, cur in ea ulterius moratur? cur laborat? Machinať indies (sicut iam dictum est) ut iubeat, Roma suomet pereat gladio, quod longe positus nequaq̃ posset efficere. Nulla enim pestis efficacior ad nocendum q̃ familiaris inimicus. Adeo in curia fit frequens: in curia nostri consilii particeps ut notet & designet queq̃ nostrum ad necē: & reipu. cognoscat interitus. Scit quoq; sanguis sibi daret imperium, & ruina quoq; sibi daret assensum. His maxime parat insidias. Hos in die, hos in nocte psequiť. Videte. P.C. uidete huius hois summã audaciam, in nostrũ conspectum uenire non timet, de quoꝝ interitu semper cogitat. Nobiscum loqui non timet: meam accusationē (quã sua cõscientia pbat) non timet. Igiť ab omnibus timendus est, nolite mirari si callidus dissimulator respondendi locum postulat. Confidit enim in eloquentia sua quae maximã ptem ciuiũ detraxit in cladē. Qui igiť sceleratoꝝ hoium tot copias cõpauit, q mēdacia ueritate, & mēdacio ueritatē colorat audientia eis? Tacetis Prohdolor, in qua urbe nos uiuim⁹? Quibus tutoribus resp. nřa defendiť? O camilli? O fabii uos utinã ētis? Audire uelletis illũ q expirãtis filii p̃ces audire noluit? Qui filios in parentes, seruos in dños, in tēp. Italiae latrões armauit? Quid agis Catilina? quid cogitas? Cur furorem tuũ, & audaciã tentas? Cur ille tuus exercitus (q intra moenia clausus est) in capitoliũ non erũpit? Nullus huius ordis ignorat consilia tua, & adhuc in patria remanes, imo in senatu placandi locus est tibi relictus? Scire potes q̃ non multum eia tua facta displicent. Cogitate. P.C. qd res qd tps postulat. Audacia Catilinae timorem omnibus reipu. incutit. Patriae legibu a minať interitum. Viri, mulieres, senes, iuuenes: postremo omnis aetas terrore cõcussa est. Oēs credũt hodie nřa suia liberari. Oibus igiť satisfacietis. P.C. si de ciuitate Catilinã imo terrorē oium expuleritis.

Lucii. C. in. M. Tullium responsiua inuectiua prior. Quae ex tempore uidetur ab eo habita.

Si subtiliter a circunstantibus, quae sit praesentis anthoris controuersia requirať, inueniretur a prope intuentibus ille inter nos, qui uulpis fuit cum agno coram leone cõflictus. Cum illo nãq; mihi res agitur qui magis in dolosis, fraudulentia, uersutisq; rebus q̃ in comitate cõfidit. Cum illo mihi res agitur qui omnes rationes, spesque suas in eloquentiae suae torrente coniecit. Cum illo qui aliud corde dissimulare, aliud ore simulare cõsueuit. Cum illo qui corde subdolo, ore trilingui,

Nos

uultu hispido, barba cœnosa, incessu graui, familiari mendacio ꝓposuit, instituit, & iurauit, qui candida denigrat, & nigra loquendo dealbat, Qui alioꝝ famam depeculans, urbes quoq; mēdacio pessundare cōsueuit. Quapropter mihi timendū, uobis sūmopere cauendū est, ne hodie plus ualeat polita & erudita calliditas, q̄ nuda & uulgaris simplicitas. Ne sibi plus prosit eloquentiæ cauillantis astutia, q̄ mihi obsit infantis linguæ ineptia. Si quo igitur in loco pro dicendi inopia mea uacillabit oratio non illius phalerata uerboꝝ agmina & canorā festiuitatem, atq; cōcinitatis splendentiam sed pondus sententiæ ac ipsum sagaci indagatiōe ꝑscrutari & æquali lance trutinare debetis, q̄ si uos quoq; sniam aduersarii fuco mendacii coloratam, linceis (ut soletis) oculis inspexeritis, inuenietis sub colūbina specie teterrimam caudā latitare scorpionis. Et eo pacto eam inhonestam & inutilē fatebimini, illum nāq; de ciuitate cēset extorrē fieri, cuius maiores eā fundauere, cōstruxere, & ab hostibus ꝓtexere: ac postremo ad tm̄ culmen honoris ꝓmouere: ut imperii magnitudinē solis ortu, & occasu metiremur. Illum de ciuitate ꝓcipitem iubet dari: qui nisi liuoris & detractionis causa obstaret in ea primus aut inter p̄mos haberi deberet. Exeat igit de ciuitate Catilina: & remāeat illic Cicerōis iactantia. Exeat de ciuitate ciuis: & remaneat inquilinus. Exeat de roma romanus, & remaneat arpinas. Exeat hinc scipionis nobilis ꝓpago, & regnet illic natus de paupere pago. Absit Scipionis indoles luculenta. Quid si Scipio nūc ille uiueret nonne tali uteretur alloquio? Ego uici, uos in patriā reduxi, uos tm̄ ciues eiicitis? Ego romā periculo capitis mei ꝓtexi, uos nomen meū delere conamini. Ego feci qđ non erat, q̄ esset, uos me ibi morari nō sinitis. Iā iam nunc arbitror. P.C. qualiter sit inhonesta huius accusatio cognoscitis. Nunc qualiter sit inutilis attendite. Nā si sniam ꝓbaueritis maximas calamitates publicas & priuatas suscipietis reip. hostes acerrimos & asp̄rimos cōprobabitis uobis ipsis mortale odiū & inuidiā sūmā cōflabitis: urbē nō solo (ut putatis) Catilina: sed q̄plurimis ciuibus uacuabitis, & qđ est extremæ demētiæ placidissimos amicos, infestissimos reddetis inimicos. Sed ꝑ deos imortales quorsum aduersarii tota dep̄catio ꝑtinuit? Coniurationē nāq; indignū facinus ostendere laborauit, cū an cōiuratio facta sit ambigat, & de ea q̄si nō sumptū supplicium de qua nōdum cōstitutū ē iudiciū clamat & dolet. O indignū scelus Catilina iā nō dignas pœnas ꝓ cōiuratiōe dedit. q̄si de cōiuratione cōstaret cū nō iā magis illud ꝓbādo q̄ dicēdo suæ sniæ basim cōstituit. Et id solū certū denūciat, qđ nec testib⁹, nec argumētis ē ꝓbatū: sed falsa quadā suspitiōe cōfictū, q̄ a quouis quoq̄ſo cōfingi pōt. Nāq; Catilina p̄res cōscripti tā popularib⁹ q̄ sūmatib⁹ est accept⁹. Quia ignoti: noti, ciues: peregrini, nobiles domū eius frequētabāt. q̄ eo munificētior, affabiliorq; uiuit nullus, q̄ hēt qđ det, & dat nēo largius, idcirco cōiurationē ab eo factā cōcēdit. Quod si ab hoi[...] amari, frequētari, cōsuli, uisitari, cōiurationē uocam⁹, iā Cati[...] item Lælius & Scipio, præterea liberales & dapsiles cō[...] uoi

¶ Vultu hispido. i. bene barbato qui grauitatem præ se fert. sicut in cæteris membris uirilitatē. Iuue. Hispida mēbra quidē & duræ per brachia setæ ꝓmittunt atrocem aium &c. Barba cœnosa. i. imunda, incessu. i. deambulatione graui & pōposa, familiari mendacio. i. quod plurimum apud ipsum & familiā eius ualet. Proposuit. s. cōuicium in me: instituit. i. affirmauit iurauit. Qui candida. i. bona denigrat. i. mala facit & interꝑtat & dealbat. i. iustificat loquendo. i. per uim eloquētiæ suæ, nigra. i. uitiosa. Qui depeculās. i. furto subtrahens famā alioꝝ consueuit quoq;. i. & urbes pessundare sub mendacio, mihi timendū est. i. ego debeo timere: qa imminet ꝑiculum capitale. Ne sibi plus &c. In odium trahere conat eloquentiā Ciceronis: sicut nonnulli inuidiam concitare parant ex diuitiis abundantibus cuiussibet. ¶ Phalerata. i. bene instructa & supba: sicut eespitat in phaleris equus. ¶ Aequali lance. i. examine & iudicio, sumpta metaphora a bilance. Trutinare. i. ponderare aut mensurare. ¶ Linceis. i. acutissimis quales habuit linceus. Scorpionis caudā in qua uenenum est. Exeat repetit in inuidiam Ciceronis. Romæ. i. natus Romæ. Arpinas. i. natus arpini. s. Cicero. Solū autem genus suū laudat: qa se non pōt. Hostes acerrimos & asprimos: uidelicet populares & necessarios ipsius Catilinæ: qui acerrimi sint aio & asperrimi facto. Nam acer dr strennuus & uehemens. Asper difficilis attactu, ut sunt armati. Nō solo Catilina. Significantius id q̄ si diceret non solo me: qa cū de uobis aliqd magnum dicimus aut sentimus tāq̄ de tertio loqmur. Vt æneid. v. Quæ munera uiso digna dabis primā merui qui laude coronam. Quam plurimis: hoc est ualde aut maxime multis: ciuibus sup. aliis, nam & ipse ciuis est. aduersarii. non dicit consulis: nec item Ciceronis, quia in utroq; dignitas foret. Deprecatio. i. de me expellendo ꝓcatio. Indignum facinus non negat quin indignū sit facinus, sed probandum illi fuisse censet prius coniurationem esse factam q̄ eā detestetur tantopere. Et de ea. Ordo ē. Et clamat & dolet. i. dolorem suum ostēdit, quasi non sumptum sup. sit, aut quasi nō sumptum esse supplicium: de ea. s. coniuratione, de qua nondum est constitutum iudicium: hoc est snia iudicium: aut iudicium lege, quod est patefactio per complicem & cōscium aliquē. O indignū: ironicos id dicit. ¶ Basim. i. fundamentū. Certum. i. indubitatū. Confictū. s. a Cicerone & delatore aliquo. ¶ Acceptus. i. charus & iocūdus ac grātus aduentus eius. ¶ Popularib⁹. i. uulgo & plebi. Domū eius, nō dicit domū meā ob cām dictā. ¶ Affabilior. i. comior & concinior aut dulcior amicus. ¶ Lælius & Scipio: summi inter se amici. Liberales. s. oēs ac dapsiles. i. dapum ac sodalitatum præbitores.

ASCE.

ASCE. ¶Accrescũt.i.accedũt ad coniuratos hoc est iter cõiuratos hõdi sunt. Patrociniũ.i. ptectio eius dicti. Sup.i.de. Promoueri.s. a sñia firma. Mihi adiuuãdũ.i.i adiutoriũ assumẽdũ: sed icultius dictũ si nõ ẽ mẽdũ i scripto. Prælocutor.i.p alijs sui defensor.

Mnis ho. Hæc oro lõge cultior est q̃ supior, ita ut ab eo pmeditata uĩ. Cõsultant.i.in cõsilio decernũt. Cuiq̃ uoluptati.i.libidini. ¶ Duret.i.duri & cõstantes sint: æenei.i. Durate & uosmet. ¶ Nec in alterã.i.in neutrã cõtendẽtium, aut rei de qua est cõtrouersia: aut rationũ adductarũ: donec.s. rões uidenĩ clariores luce exñtes deductæ in aptũ. ¶ Tãta uis.i.ptãs orõnis ut trahat auditorẽ in quã sñiam uelit. Aiaduersio, hoc est cõsideratio. Modulabaĩ: id dicit inuidiose. q̃si uero tã peritus sit in dicendo, ut modulis orõnem dimetiaĩ: quæ res oratori fugiẽda ne fidei detrahaĩ, authore Fabio. Illius pcacitas.i.petulãs sermo deleret.i.restingueret, sicut dicit ille. Efficiam posthac ne queq̃ uoce lacessas. Rebus incudere: aut incũbere: si est incudere dicit.q.d. monetã imprimere: hoc est sñiam indere. ¶ Facile uereor ne sera sit. dicere potuisset facile

Appello p uoco

uereor: ut sera.i.nimis tarda: qa iam psuasis iudicibus. Appello.i.i auxiliũ uoco: unĩ uulgo dicunĩ appellationes. Sane appellamus ad maiorẽ aut meliorem: puocamus a minore. Veteres aũt dicebant, appello senatũ, sicut Paulus sanctus, Cæsarem appello dixit. Excipiatis iudiciũ.i. ad iudicãdũ pcedatis. Demulsos.i.delinitos. Romani patritii.i.ex romanis patribus: hoc ẽ senatorib⁹ orti. Atq; Catilinæ. Atq; ponit inter res ad idem ptinentes: sed sub rõne diuersa. Nam ẽt in noie suo uim deputat. Eripite.i.ui demite & tollite: aiam .i.uitã meã. Ab hac luce.s.cæli. Impudentia: nõ q̃ sunt: sed quæ ipudentia sint si in patriam peccauerit. ¶ Animaduertere.i. accurate sumere seruato ordie iuris. ¶ Innocentiam.i.me innocentẽ & falso accusatum. Ne dũ duæ sunt particulę, nã ordo est, ne eatis pditũ.i. ne pdatis, plærosq;.i. plurimos innoxios, dũ defenditis libertatem iniqtate.i.p iniquitatem paucoꝝ, sed Ciceronis pcipue. Non referã. Callide tñ tangit quæ cõprobare non possit. Vobis enim oia nota sunt: hoc quoq; Callide: ut qbus nota nõ sunt: alijs nota atq; uera eẽ putent. Comitijs.i.comitionibus populi ad innouãdos magĩatus. Impudenter & temere. Impudenter quia hõ nouus & in quibus non debebat & cõsulatũ petere, & temere qa populus non debebat dare. Testes hic duo uiri clarissimi. M. Antonius cõsul: in quo spẽ hẽbat ad futuꝝ cõsulatum obtinendũ: & Caius Cæsar, q legem portã p coniuratis ẽt depẽhẽsis cõprobaturus erat, unĩ hæc defensio; aut ab aliquo declamatore post rẽ facta est aut Catilina iam tũ sperabat Cæsarẽ sibi amicũ fore,

accrescũt. Quod uero de filii nece a pio patre ppetratũ esse dixit, sic est incredibile: ut sine ratione patrociniũ deleaĩ. Præsertim cũ neminẽ uestrũ sup hoc dubitationis scrupulo pmoueri cõfidã. Illud mihi potius adiuuandũ puto nemini mirandũ si solus oium Catilina prælocutor apparet. Hoc.n.minis Ciceronis, pce, precio, confectum est, ut nemo se Catilinæ tutorem audeat confiteri. Finitur Lucii Catilinæ rñsiua prima. Ex tpe (ut uĩ) in senatu hita. Sequitur eiusdem in eundem Ciceronem secunda rñsiua quæ præmeditata uidetur.

Mnis hoies qui i maximis principatibus uitam agũt, aut qui de rebuspub. aut priuatis cõsultant, decet i primis aiaduertere, ne cuiq̃ uoluptati temere assentiant: neue liberꝝ ingeniũ furore, aut iracundia pfundent. Sed uigilantius enitendũ est, ut durẽt inuictis aĩs, ut oium rões æque circũspiciant. Nec in alterutrã partẽ declinẽt donec luce clariores in aptum deductæ, & satis porare uideanĩ. Difficile est.n. comotis aĩs, & cõcitatis igeniis ueꝝ cuiq̃ psuadere. Tanta fit plærunq; uis ac frequentia orõnis. Hæc si fuisset uobiscũ. P.C. aiaduersio, dum perperã de meis moribus cõsul nĩ tanta acerbitate loquebaĩ, cum pniciosa & insolenti facundia in caput meũ uestros cõcitabat aios, modulabaĩ orõnẽ, cõsiderẽ pfecto ut illius pcacitas hodierna die inocentia nostra deleret. Sed uideo iã suggestione consulis pectora uestra rebus incumbere, uix meã perpeti orõnẽ, credere iã illius authoritati, meæ pudicitiæ diffidere. Quãobrẽ facile uereor ne sera sit nostræ salutis defensio. Nam paucoꝝ inuidia plærisq; innocentes iure aut iniuria suppeditanĩ. Quæ res pfecto neq; cõstantiæ uiroꝝ illustriũ, neq; romanæ disciplinæ, neq; senatoriæ dignitatis officia uidenĩ. Quare per deos immortales uos. P.C. atq; humanitatẽ uestrã appello. ut in tantis rebus nõ facile iudicium excipiatis, demulsos ac deuinctos aios facundia Ciceronis pristinæ itegritati restituite: & ita restituite ut aliqñ Ro. patritii atq; Catilinæ uerba intelligatis. Si qd in patriam peccaui Quirites, neq; gratiã neq; misericordiã imploro. Eripite tum ab hac luce aiam. Trucidate hoc corpus & mẽbra hæc impudentia diuellite. Non eo tendit oratio nostra, ut Catilinæ misereamini. Summa est enim misericordia in parricidam subitum suppliciũ animaduertere. Sed hanc uerbis clæmentiã postulo. P.C. ne oino innocentiam desertatis ne dum libertatem defenditis paucorum iniqtate plærosq; inoxios pditum eatis. Ostendã uobis atq; elucidabo acerbas in consilio uestro mecũ inimicitias non salute reipu. fuisse exagitandi imperii cã, non manu tenendæ libertatis desiderio cũcta. Nã q̃tæ primũ in supioribus annis imoderatæ i me illum discordiæ agitauerint: quantisq; atq; q̃ crebris postea inuicẽ cõtumeliis uersati fuimus nõ referã, uobis.n.oibus nota sunt qrites. Sed ea malo dicere quæ proximis comitiis postq̃ designatus [illegible] impudenter & temere quæ tandem euomuit se nihilo magis [illegible] [illegible]idio Catilinæ consulatum petere. Testes hic duo uiri clarissimi, [illegible] Antoni. consul, & Caius Cæsar quorum authoritate

terminatio

terminatio illa eo tempore ueluti parum consulta reprobata est. Item nunc. P.C. talibus animis imperia tribuite qui curiosius priuatas inimicitias q̃ totius reipu. salutem persequantur. Non cupit Cicero consulatum. ut opem referat miseris, ut potentiam improborum arceat, ut ciuitatem defendat: ut reipub. consulat, sed ut maxime Catilinam delere, & circũscribere possit. Hæc sunt officia uiri consularis & gloriosi & sanctissimi ciuis institutiones. Tales homines in dandis magistratibus nobilitati anteponite, q bus tantus & tam uastus est animus extinguendi nobilitatem. Nam quod mihi huius uiri interminatum est diligentius in uos omnes conuerteret. Credite mihi. P.C. Credite rara est inter tam dissimiles animos beniuolentiæ, charitatisq; consensio. Ille ex municipio arpinati nouus homo spes huic urbi insitus, eam uelut ingenitam rabiem atq; inuidiam animo uolutat, quam nouis externis ciuibus, non tantum mores, sed ueteri cõsuetudine natura cõparauit. Pridie ubi in petitione consulatus patria exprobrata est, aliquando nouitas generis obiecta æquo animo tantam contumeliam tolerasse, tũc impatientissimum hominem existimatis? Incitabatur eo tempore truculento spiritu lacessitum ingenium, & ueluti uipera serpens inflãmato ac uenefico pectore ferox eius, & crudelis animus agitabatur. Hic qui se patrem patriæ nomiat, qui dicere solitus est hanc rempublicam suo splendore decoratam: qui uirorum omnium illustrium, ac præstantissimorum familias, non modo æquasse ait aliquãdo suis moribus: uerumetiã omnium maiorum uirtutem superasse, cum obiectari sibi nouitatem uideret, quo putatis eum ingenio perferre potuisse. infremebat tunc dentibus, atq; in uos omnes rabido rictu conceptam latenter iram acuebat, quam neq; lenitam adeptione consulatus in posterum putetis. Cum nõ uestra gratia, sed suis maximis uirtutibus consequi tantam dignitatem debere arbitretur. Nunc itaque priores illos impetus exequitur. Nunc his artibus perturbare ciuitatem instituit. Nunc se his consiliis ulcisci & nobilitatem eo deducere, ut nunq̃ sibi nouitas obiiciat. Faciet hoc. P.C. faciet nisi uester prudentissimus animus aliq̃ñ nostræ omnium saluti & uniuersæ reipu. consulat. Iam hoc primũ initio ab hoc principe scelerũ, ab hoc flagitiorũ artifice: ita ciuitas nostra dita ac pestilenti labe cõspersa est. ita perniciosum semen diffundit in patriã, ut si aliquãdo consitum radicibus paulum altius coaluerit delebitur quidem hæc respu. pulcherrimum hac a stirpe concidet imperium, Nihil. n. est tam periculosum ciuitatibus q̃ cum delecti ciues inter se dissident. Inimica nãq; est rerum maximarum discordia. Ea res fortes dissipat & demolitur. Eam quidem hic nunc inseruit nostræ ciuitati. Hanc inter uos calamitatem ingessit, quæ si non mature prouideatur, uideo iam summam fortunæ coniunctam hanc rempub. Video iam arma in manibus uestris, alterum alteri obsistere, hunc proscribi, alterum uero trucidari. Vtinam enim rerum malarũ innocens Catilina finis esset: uti est initium. Nullum foret mihi graue ꝑ repub. periculũ subire patriæ eqdem

¶ Terminatio illa. i. cõprobatio oium ad ductorũ: quã terminatio. i. decisio litis merito sequat. Nunc tribuite. ¶ Amara concessio q̃ uim uetãdi habet. Cicero. s. aduersarius Catilinã delere possit. Nobilitati. i. ipsis nobilibus romæ. Vastus. i. in explebilis. Nã q. i. ad hoc tendit, ut uos oẽs cõuerteret. Rara cõsensio. i. cõcordia: qua unũ sentimus. ¶ Nouus hospes & ita nou⁹ hõ ¶ Insitus: quasi de aliena satione. Pridie. i. priore die: sed ꝓm uallã sic iepte diceret. ¶ Exprobrata. i. probro data. Nouitas generis: qa primus de domo sua ad consulatum puenit. ¶ Existimatis, hoc est putatis q. d. id minime cẽsere aut putare debetis. ¶ Vipera: spẽs serpentis q̃ ui parit: qa a foetu interroso uenire. ¶ Vipera serpens: aut adiectiuũ est: aut per appositionẽ dr̃. Eius. s. Ciceronis. Patrem patriæ noiat, imo sic noiabat: unde Pli. Salue Marce Tulli primus patriæ parens appellare. ¶ AEquasse, hoc est æqualis fecisse. ¶ Quo ingenio. q. d. infestissimo. ¶ Infremebat, hoc ẽ multum fremebat. ¶ Rictu. i. aptiõe oris more canis rabidi. ¶ Arbitret, non dicit q; assecutus sit. Priores ipetus: hoc est stimulos. ¶ His artibus. s. eloquẽtiæ imoderatæ & minus facũdæ aut disertæ. Nunc sup. instituit aut tentat sup. se ulcisci. i. sibi sumere ultionẽ. Nobilitatẽ. ipsos nobiles. Et deducere. i. impellere nobilitatẽ ad id quasi deducẽdo. i. deorsum ducẽdo: utpote ad humiliatiõem suã: h est ita humiles & demissos facere ut non exprobrent nouitatem. ¶ His artibus. s. fraudulẽtis. ¶ Faciet hoc. s. qd ꝓxime dictũ est. i. sie nobiles deducet ut cõtra se obloq nõ audeãt: idq; ad terrorem det. Prudẽtissimus aius. Callide: laudat senatores a prudẽtia: q̃si uero oia prudenter ꝓspexerint: quasi id uelit quod maxime nolit. Ab hoc principe. s. Cicerone in quẽ astute regerit crimen ut dubitet senatus ubi plus habeat fidei. Pulcherrimũ imperium. Subdole laudat: me interitũ eius cogitasse censeat. ¶ Delecti. i. ꝑcipui: & de multis electi: unde maro. iii. æne. delectos populi ad ꝓceres, primumq; parentẽ. Mõstra deum refero. ¶ Rerũ maximarũ. Aut inimica rerũ maximarũ, ut inimica sit substantiue captum, aut discordia rerum maximarum. i. de rebus maximis: sed prior sensus est melior: quia ut dixit Salu. in Catilinario. Concordia res paruæ crescũt: discordia res maxime dilabuntur. ¶ Demolitur. i. ui destruit. Ea. s. discordia. Hunc. s. Ciceronem: legendum est. n. hunc nõ hãc sensus autem est: ideo ad hanc rempu. receptus est callidissimus Cicero quia prius discordiam inseruit. Est tamen duplex lectio: nam alii legunt, ea quidem hunc: alii eã quidem hic, quarũ posteriorem potius approbem, quoniam sequenti magis quadrat. Prouideat. i. caueat prudentia. Iam summam fortunæ. i. maximum periculũ. Alterum alteri, ualla diceret alium alii nisi singulos bifariam diuidat. ASCE.

ASCE. ¶Proscribi.i. porro extra salutem scribi ut ubicunq; offendatur occidi aut uinci:& ad supplicium trahi possit.Catilina innocens esset finis: idem utinam p eius necē q̄ licet innocens sit pro salute reip. utcūq; patiaẗ: mala reipub.auertanẗ: uti initium est.s.innocens talium rerum.Emori patiar: quod summum amoris īdicium est: qa dilectionem maiorem nemo habet q̄ ut animam ponat quis pro amicis suis. Erit alter.s.a Catilina.q.d.quæ ego perpetiar non quiuis perpetiaẗ. Maiores suos, q ab hac rep.deuicti sunt. Ex Tullii hostilii familia uolscorum regis.Volschi: ut Liuius late docet.Romano imperio infestissimi multo tempore fuerunt.Præside illa inuidia,hoc est dominante in eo.Suum.i. opportunum & accōmodum. Tanta est illius animi immoderata. Alius fortassis dixisset immoderataq; aut tanta & tam immoderata.Videlicet uox irrisioni & ironiæ ut sæpe dixi apta.Videlicet, hoc est uidere licet cur ei sit tanta libido.quia uidelicet,æquo animo imperium ferre nō potest placato orbe &c. ¶Extrinsecus.i.ab exteris nationibus. Demoliendi hoc ē cū mole destruendi. Tute.id ē sine periculo. ¶Vindicatū erit. Id callide dicit: quia cū Cicero sit extra urbem natus.& principium imperii dūtaxat in urbe fuit: quia alii omnes acquisititii sunt:& ui subacti:facile creditu est:quemlibet eorum ubi posset uindictam sumpturum,& a quibus rempub.suam euersam uidet eos euersurum. ¶Conferre.s.litem.i. concertare. Amicū Catilinam. ¶Id subdole, ut maior nascaẗ inuidia in eum qui ne amico quidem nereatur iniuriam facere. ¶Nusq̄.i.in nullis aut nullo loco seu nulla re. ista.s.urbs Roma. ¶Vi naturæ:sed qđ natura dedit nemo tollere potest.Callidus igitur simulator & dissimulator hic noscitur Catilina, Romanus animus,argute. Nam sic arpinatem excludit & omnes concties commendat.Quis enim tā acerrimus. Sic Maro æneí.ii. Quis talia fando Myrmidonū dolopumue aut diri miles ulyssi. Temperet a lachrymis? Maiora.s.incōmoda:certum est q nequaq̄,quo circa grauius arguendus Catilina qui istec nouit & tamen facere cogitauit. Vnde magnum exempiū habemus illius pręcepti. Omni spiritui ne credas. Nam quæ ipse aggredi non est ueritus dicit tanta eē ut credi ab nemine merito possint. Suscepi: quia corpus assuetū malo habui & omnis laboris patientissimum. Nostræ familiæ. Semper maiorum beneficia commemorāt qui propriis carent. Tot signa:scilicet exculpta:aut expressa in ære & argento. Sicut hodie uidem⁹ effigies Augusti Virgilii,ac aliorum in æs incisas. Candidatus: hoc est candidis indumentis ut cōpetitor indutus,cuius rei causam prius attulimus. ¶Num:idest nunqd causa forte impulit.

proscribi,patriæ abdicari,emori paterer. Sed non semper cunctis mortalibus idē animus est. Erit alter impatientior, qui ulcisci malit q̄ improboꝝ perpeti iniurias. Tūc necesse est ut ciuili bello res agitenẗ, periclitabit tūc patria,& in ancipites casus, certūq; urbis excidiū cōcidet repente,& uentura tunc in gēte lætitia efferet, & optatis sese rebus potiri gloriabiẗ. Cū hanc uidebit armis splendere patriā, & istā admotis ignibus urbē lucere. Tunc laudabit sua consilia,& extollet inuictum aīum:& p suis cōtumeliis satis se maioresq; suos ultū iri existimabit. Nā pdicare aliqū solitus origine se generis habuisse ex Tullii hostilii familia uolscoꝝ regis q dem Po.Ro.inimicissima,quæ sola prius nota est occasio ut uniuersum sit sibi nomen Po.Ro.odio semperq; exhorreat hanc rēpub.cuius ditione obscurata est maioꝝ suoꝝ familia, & subactū eius ac demolitū impiumq; res quantæ curæ habenẗ humanis ingeniis uos ipsi existimate. Hoc ego tm̄ de Cicerōe existimare possum,ut p̄side illa maioꝝ suoꝝ inuidia, ueteres illæ inimicitiæ impatientis aī suum semp ingenium agitēt nunq̄ impetu aut rabie q̄ascāt, Tanta est illius animi imoderata euertēdi huius imperii libido. Videlicet placato orbe terraꝝ,tot pfligatis regibus: tot populis,tot gentibus,tot exteris nationibus subactis: terras undiq; & maria imperio nostro parere nullū superiorē hostē populi Ro. cui non nostra uirtus longe pbata sit. Defluxit itaq; illi spes oīs extrinsecus hui⁹ īperii demoliendi. Tute nobis oia q̄escunt,oēs ultro obtemperāt. Cū uero sese maioresq; suos uindicatū iri malit, nec possit unq̄ ab illa opiniōe durus & crudelis aīus q̄escere. Ad has confugit pturbationes,qbus priuatis inimicitiis, mecū prio postremo in uniuersam rēp.cōferre putat. Accusat itaq; amicum sibi Catilinā,& plærosq; alios eiusdem conscios cōiurationis uelle rēpu.inuadere:euertere patriam,urbem deformare: domibus, tēplis,aris,incendia pare,stuprare uirgines,senes,plæbē,ac patritios iugulare,nusq̄ itæ aut ferro parcere,donec pulcherrima ista oium impatrix a stirpe intereat. Sed p deos imortales nescio quorsum tendat hæc hoium existimatio. Vt qsqs mortaliū credat aliquē esse tā pditū: aut tā prsus ignaꝝ rōnis cui non q̄dā intelligat insitā patriæ pietatē,quæ semp quadā tacita ac uehementissima ui naturæ humanis pectoribus infundiẗ. Qgis itaq; romanus aīus tātam reip.calamitatem afferre cupiat? Qgis.n.tā acerrimus populi Ro.hostis ille ēt Carthaginensiū dux Hānibal maiora nobis aut paria excogitare potuisset? Ego ne rēp.inuadere uelim, q & pro repu.ingentia pericula suscepi? Ego ne senatū, aut urbem deformare tot amplissimis beneficiis nostræ familiæ decoratam auderem? Ego ne romanorum templa incendere, quæ tot signa tot tabulas maiorum nostroꝝ ostendunt? Ego ne togatos patritios aut senatores iugulare qui inter dignitates modo honore p̄fect⁹ sum? Ego ne cādidatus reliq̄s sceleribus deturpare ciuitatem qui plærunq; ne quis deturparet summa ope propulsaui? Quæ spes? Quis animus? q̄ occasiones me ad tale facinus impellant? Num causa forte,quam pauloante Cicero disseruit libido dominādi?

Nonne

Nonne quiete dignitatem omnium adeptus sum? Nonne in spe mihi agendi tales reliquiæ parantur, quales cuiquam immortalium fas est optare? Neq; enim patritiatus, neq; senatoria dignitas defuit. Neq; in posterum consulatus, aut dictatura decem poterunt. Quæ tantæ & talea sunt, ut non modo in hac præstantissima urbe, sed in omni orbe terrarum, omnium gentium, omniumq; nationum imperia & principatus antecellant. Quid igitur opus erat, ut difficile in bello quæreretur, quod mihi in pace ultro parabatur? An forte inuidia me concitauit quod pariter Cicero docebat, grande æs alienum: angustia rei familiaris & immoderatã potiendarum rerum audacia? Sed de temerario aut uesano homine hoc existimandum esset, ut plerique qui hoc pro potiundis opibus inconsulte tantam parare possit po. ro. seditionem, non præsertim in uiro patricio & consulari in tam opulentissima ciuitate, cui tot honestæ sunt opes quid dubitat sibi unquam deesse posse? Tot ultro sese sibi quæstus offerunt & ex publico ærario prouentus, quod si quis paululum labefactare maluerit neq; omnino pene honestati incredibile est quis facile in immensis opibus affluere possit. Vt reliqua præteream, tu mihi in aptum exemplum es cicero qui pridie pene hanc urbem coingressus omnium rerum egens. Cum te ad magistratum contulisti: tantam conglutinasti repente diuitiarum molem, ut omnes huius urbis coloniæ uix emptoribus tuis superesse uideantur. Temere igitur mihi obiicis auaritiam, paupertatem, instans onus æris alieni. Quæ cuncta maiore ui sedare potuissem, quam tempus inquietare, incerta pro certis capere, paruo commodo ingentia pericula subire. Sed neq; quibus arguor priuatarum inimicitiarum causa tantum facinus initiassem. Nemo est in hac rep. quem inimicum habeam. Hic Cicero tamen mihi molestus est, quod eius flagitia quæ in occultum habet nunquam reticere potui: cuius ineptias si tandem a me propulsare maluissem, sine discrimine publico multi mihi ad ultionem aditus patebant. Non erat opus ad perniciem reip. confugere, neq; metus mihi, neq; pericula obstabant, cum si ex hominum uita deleretur non modo ad uindicandum sed nec ad lugendum funus quisquam superesset. Sed dii prohibeant ne hunc animum illius temeritate dehonestem. Nullam enim illustribus uiris in abiectis hominibus ultio laudem afferre potest. Illam tamen si casu maluissem: non est putandum quirites, eo tempore suscepérim: opportunitatis minimum sibi mihi uero plurimum adesse poterat. Porro si quibus armatorum copiis domum meam circumscripsi, socios induxi, permisi uigiles (neq; horum enim quicquam inficior) feci patres conscri. non ut cuiquam facerem iniuriam, sed ut prohiberem consulis impetum. Verebar ingenium nouerram. Sciebam inimicitias: intellexeram hanc ab illo instructam coniurationem. Formidabam itaq; ne illius facundia subito momento animi uestri indignarentur: & contra questionem meam licentia uestra designatis periculis de me supplicium sumeretur. At si semel in eius designatus manus concidissem frustra meæ in posterum defensioni locus parabatur. Vitam igitur meam summa ope in hunc diem

¶ Nõne quiete dignitatẽ oium. i. quã alii oẽs: hoc est nihil deest mihi quo min⁹ cõsulatu uidear dign⁹? & ita summa est mihi spes. Deesse poterũt: q̃a ex ordine pgrediebant ad sũmos magistrat⁹. Quæ. i. dignitates utpote cõsulat⁹, & dictatura: ut quæreret. s. a me. i. ut quærerã difficile. i. faciẽdo illud difficile in bello. i. per bellũ: qđ parabat mihi ultro in pace? q. d. nihil. Grande æs alienũ. i. debitũ: angustia rei familiaris, idest paupertas domestica, potiẽdarũ rer. i. ponẽdi impii. ¶ Nã rerũ potiri est impiũ obtinere. De temerario hoie. s. cicerone: qui supra dignitatẽ petebat cõsulatũ: aut uesano: q cõtra phas negatũ usurpare uoluisset. Quid dubitat. si legat dubitarẽ non fiet recoprocatio. Ordo aũt ẽ est quid dubitat sup. is cui honestæ sunt opes ut dignitates & maior insignia: cũ mediocri patrimonio, deesse posse unq̃ sibi in ciuitate opulẽtissima: qualis erat romana? q. d. nihil. Tot quæstus. i. lucra. Ex ærario. i. ærarioq; hoc ẽ pecuniæ publi. recõditorio: hodie fiscũ uocãt. Prouẽtus. i. lucra q̃ puenjũt q̃si ex agro. Quod. s. ærariũ pu. siqs maluerit labefactare. i. corrũpere & iminuere paululũ p depeculatione: aut itelligat se & legaleq; sic, q siqs maluerit labefactare. i. polluere sup. se paululũ. i. modicũ extrido auidior ad rẽ. Quã is faciles melius q̃ q̃uis facile. sit nõ ẽ q̃uis a. q̃tũuis: sed nõ q̃ui at. Pridie. s. q cõsulatũ inires, hoc ẽ paulo ãte, nisi uero subaudiat illud legẽtũ esset nup aut pridẽ nõ pridie: & ubi erat cõgressus legẽt coigressus. s. cũ familia. Emptorib⁹ tuis q tibi emunt: aut quos emisisti ut tibi agros emãt superesse. i. satis eẽ, alibi plus q̃ satis eẽ significat. Instãs idest urgens onus æris alieni. i. debiti ob æs alienũ. ¶ Quæ cũcta: callide docet non uero simile eẽ q tãta moliret. Ad indicãdum. s. cædẽ. Sed legã uindicãdũ ẽ. n. solus i ea ciuitate, suorũ hñs neminẽ. Hũc: hoc ẽ meũ tã ingeniũ & icorruptũ aium. ¶ Nullã enim. Docet q̃to animũ suũ dehonestet per cædẽ tam ignobilis hoĩs. Sicut maronianus æneas æneid. ii. de cæde mulieris sentit dicẽs. Et si nullũ memorabile nomẽ. Fœminea in pœna ẽ nec habet uictoria laudẽ. Extinxisse nephas &c. Illã. s. ultionẽ. Nõ est putandũ sup. q susceperim. s. talẽ ultionẽ eo tpe: quo. s. susceptã a me dicit: q̃a minimũ opportunitatis: poterat. s. alio tpe cũ priuatus eẽt, adesse sibi dicerẽ ipsi: uerũ pro sed plurimũ opportunitatis poterat adeẽ mihi. Porro si qb⁹. i. aliqb⁹ aut qbusdã, neq; inficior. i. fcã nõ nego. hoc ẽ hæc oĩa a me fcã fateor. Cõsulis ipetũ. i. uiolẽtiã in quã. ¶ Verebar. i. timebã. n. cũ. Et ne quis dicat aut cogitet: uerebaris nõ nisi eẽ suus tibi addit prudẽter igeniũ. s. cõsulis nouerã. Animi uestri idignarent. i. subito inflãmarent in me: facundia: idest per facũdiã illius: scilicet Ciceronis & contra questionem: idest inquisitionem & torsionem. Designatis. i. adiudicatis.

ASCE.

Sibi

T

ASCE. ¶ Produxi.i.extuli. Callide itaq; in cice-roně crimina regerit. Pene trāsii.i.euasi ad senatū me recipiēs ne me omnes face-rent reū. Nunc cū tibi minus. Alii dicerēt minime opus erat, minora scelera: fubau-dituа. ¶ Iri in obscuro.i.obscuratum iri: aut hři in obscuro. Sane noue ponit iri sine supino: cū sit personale. ¶ Tuorū fa-cinoꝝ. aut factionū aut reuera facinorū q.d. licet aliis graue iniuriā feceris: nihil tñ expaui: ultro cōiectū motus.i. capitis aut oris interdicēdū. Quis enim terror? q.d. nullus, optimo periculo.i. discrimine pugnæ euitasse se dicit cætera pericula, periculū aūt erat ne a Cicerone intercipe-ret instare.i. in eū stare hoc est restare & instātius inocētiā suā ptegere. Quid aliud pertinuit.i. ad qd ptinuit. Nō est enim le-gēdū prīmuit. Nā sequit. Quid nunc mihi fugā psuades: sed illic legēdū ē suades nō persuades aut uitiose usurpatū ut plera-que alia ē enim argu⁹ magis ꝙ elegans interdū sermo, q̄ sallor portū latronis ē. Nō decet in tātis periculis. Quia dixit af-fert supplitiū: affert dicti sui rōnē: nō eni decet imisericordiam.i. crudelitatē uideri in tātis piculis. s. quāta ēēnt si reuera con-iuratio facta eēt & ita ex eo ꝙ separatū supplicio ostēdit si nocēs comptus fuerit se innocentē cōprobari uult. Principiū.i. probatū saltē initiū aut principē. Imparo-rē. ¶ Id eni Cicero dixerat. Vt luce careat .i. occidat. Exercit⁹.s. romani: segniores.i. tardiores ꝙ ut possint ppulsari incōmo-da reip. si Catilina reuera tātū malū su-sceperit. Et ita qa id in se suadet qd aduer-sario suadēdū erat se plane innocētē asse-rit. Aut sensus ē melior ut luce careat im-perator.i. extinguat, qa exercit⁹ qui eum expectāt fiāt illico segniores. s. amisso du-ce: unde apibus maro. ¶ Rege incolumi mēs oibus una est. Amisso rūpere fidem qd romani de summo pōtifice hodie fa-ctitare uident. ¶ Soles.i. clarissimas eui-dētias aut elucidatiōes. In te cōferri qa ob-sistentē tibi inuenisti quē expellere puta-bas. Nō obiecturū. Ordo est. Non existi-mabas me obiecturū me tibi uenturū in senatū. Ignorans ꝙ liber ꝙ uastus sit inno-cens animus. Egregiū dictū est sacrilego ore. Nāq; is q pt̃er excidiū tātū agitabat innocētis animi cōmoda cōmemorat, ꝙ uast⁹.i. amplus & potēs ad cōstātiā. Sup-esse.i. abūdare, cū alibi sit pl⁹ ꝙ satis sit eē. Quos pduces in testimonium cōtra me. Quītū Curiū. Ex hoc loco patet ē Catili-nā nosse per quē Cicero oia cognouerat. Sanæ opiniōis, ironia ē sicut & de fuluia. Obscurior uita. q.d. nimis nota sūt testiū tuoꝝ flagitia & piuria. Eadē pecunia. Ar-gutissime significat Curiū & cōcubinā ei⁹ corruptos pecūia Cicerōis. Oia aūt argu-tissime dicit, usq; adeo ut si qs rē ex histo-ria nō norit facile i snīā ei⁹ adduci possit. Ea aūt uis ē oratoria. Vn̄ hāc ex cogitatā aut poti⁹ ab alio declamatā iudicauerim⁹

Iri

Persua-des

produxi. Et in tantā rerū perturbatione nunc persuasi tuo ne me omnes rerū facerēt pene transii. Nūc cū tibi minus opus erat Ci-cero præter spē in senatū ueni. Et quātū mihi satis uidebat, mino-ra quædā scelera elucidauit ex audita quoꝝ iri in obscuro maluis-ses ꝙ ipsis tā enormib⁹ scelerib⁹ uiā dedisse. Nihil tuoꝝ facinorū expaui. Nō tūc oro tua nō ultro cōiectū motus territauerūt. Quis n. terror in tāta senatorū frequētia, in tāto splendidoꝝ ciuiū cœtu insontē cuiusq; aium turbare pōt? Nēo igit̃ diē quē maxie cupiui, quē uero minie existimabas. Nēo senatū ꝙ inocētiā meā itelligat apud quē flagitia tua in apto habeant. Optio igit̃ piculo meis pi-culis pspexi si qū armatoꝝ copia furorē tuū ppulsaui, Si qū intre-pidus in rep. pstiti, fugā dū mihi omni obtētu psuadebas, instare mihi cōtra fuit aius, Sed o dii imortales ubi nā sum⁹, qs potentē calūniā nō uidet? Quid aliud nisi ut fugerē tota tua oro ptinuit? Sed si (ut ais) oia mea tibi scā illustrant, si luce clariora sūt mea cō-silia, Quid nūc mihi fugā psuades? hic sum nullis meis psidiis cir-cūuēt⁹. Adest senat⁹ q tibi uim fieri phibebit. Oñde hæc facinora elucida seditionē affert supplicíū. Nō decet in tātis piculis imise-ricordiā uideri. Gūctatio qdē ois obeē pōt. Nullū uero psidiū af-ferre, si hēs principiū cōiuratiōis. Si iperatorē hostiū tenes qd re-moraris? qd eiicere cupis? V tili⁹ ē. n. ut luce careat, exercit⁹ fiēt illi-co ad bellū segniores. Sed uideo utiq; fieri soles in mediis malis, tibi maloꝝ cā, timore aius frigescit. Gassi. n. quē mihi aut reip. pa-rabas in te cōferri uides. Res pter opinionē tuā nūc agit̃ tui capi-tis piculo. Dubitas nūc de fortunis tuis, nō obiecturū me tibi, in senatū uenire existimabas. Iō cū ueni illico trepidus fcūs es. Putas minitādo nūc mihi terrorē icutere, ignorās ꝙ liber ꝙ uastus sit in-nocēs aius. Vis ut fugiā Cicero, utiq; nō fugiā, sed psistā acri⁹ pe-tulātiā tuā oppugnādo. Necesse ē ut oium cōsiliorū tuoꝝ flagitia refellā, Veniāt in hūc locū testes quoꝝ tibi tātā copiā supesse di-cis. Vt nil tibi meoꝝ operū tectū aut occultū sit. Quos produces? Quītū. curiū hominē qui dē sanæ opinionis, integræ uitæ, at uero q suis flagitiis celeberrime hunc ordinē deuastauit. Propterea pro-bari genere abdicatus pōt. Aut fuluiā pduces eius cōsortē libidi-nis quæ nullius unꝗ cædis cōscia fuit. Nullius stupri aut incesti alie-na concubitus aut uero ita uixit ut uelut quoddā sceleris exēplū omnes meretricū artes egregie sola ipsa superarit. Hi sunt homi-nes clarissimi quibus nūc inquietudo ciuitatis suspecta est quorū aduersum me testimonia parantur. Sed per deos immortales tu te iam Cicero moribus tuis ostendis, furore tuo palam nō impu-dētibus abutere. Nō erat ex aptis cōiurationib⁹ petēda fides po-puli. ro. si me delere cupiebas. Eos eligere debuisti quorum obscu-rior uita, & parumper occultiora latrocinia fuissent. Multi mor-tales eadem pecunia utilius ambitioni tuæ obtēperassent. Illorum autē maledicta nemo bonus ciuis timere debet. Facile refelli pos-sunt: utpote cum fortuna eoꝝ & fides & facta satis uulgata sint, qui mihi se fauere debeant e aduersarii mallem esse iniurios, ne in-iucios, ne uitā meā eoꝝ familiaritas æque in contēptū deduceret

Nunc

Nunc itaq; patres conscripti omnia uobis facta consulis & cogitata illustrãtur. Nunc etiam uobis innocentia mea patere potest. Quæ res illum impulerit ad Catilinæ interitum, ad perturbandã rempu. uidetis. Mecum priuatis inimicitiis agitatur. Obiectu ue ro nouitatis uniuersam odit nobilitatẽ more maiorum suorum. Nam hãc patriam obhorret. Ea propter seditiones parat: serit discordias, nunquam ad perniciem nostram impatiẽs eius animus quiescit. Facit in primis reum parricidii mero: patriciũ senatorem, cuius tot res gestæ, tot imperia, tot magistratus, tot maiorũ meorum beneficiis amplissimo splendore reip. lucescunt. Obiicit egestatem quæ in opulentissima ciuitate minoribus etiam magistratibus nunquã obesse potuit. Obiectat inimicitias, quæ mihi ad perturbandam remp. non utiq; satis esse uiderentur. Testes quos producit uidetis qui tales sunt, ut omnium sceleratorũ exuperent ingenia. Quæ tentata post quã sibi præter spẽ euẽtibus non respõdent neq; in senatu sperat, timore illico suppræssus est fugã mihi imperat, qñ si deliquissem ad uindicandum nephas nulla magnitudo supplicii satis esse posset. Si ergo patres conscri. innocentiã meam uidetis. Si illius animi ferocitatem intelligitis. Si pericula reip. ingeniis uestris aperta sunt, expergiscimini igitur aliquando, & imperii romani uitæ miseremini. Habetis habentem colubrum in uisceribus uestris: habetis in hoc ordine inclusam reipubli. calamitatem, quæ uigilat ad perniciem populi romani. Vos illum in summo honore posuistis. Cauete ne quando per licentiam ea pestis totum corpus ambiat, & ueluti contagio quædam in uobis adolescat. Expiate ocius & eneruate hanc sentinam scelerum. Abdicate hunc hominem cõsulatu, ne clarã & amplissimã dignitatẽ fœda illius flagitia deturpent. Eripite hunc ab hac republica ne qñ eũ ad excidiũ nostræ ciuitatis anhelantẽ hæc sanctissima intra se mœnia cõspiciãt. Si chara sunt uobis huius urbis monumenta, si periucundi liberorũ conspectus, si grata est uestrarũ uirginũ pudicitia, si tẽpla potẽtatus, sacerdotiæ societates, domus, opes, familiæ: clientelæ, fortunæ omnium & uniuersæ patriæ cõmoda uobis accepta sunt. Iam iam ab hac repu. semen hoc malorum omnium eradicate, hunc a conspectu ciuiũ eripite q nos & oia bona uestra extinguere cogitat, q claritudinẽ imperii ro. in simultatibus atq; discordiis perturbare instituit. Succurrite his periculis, obuiate huic calamitati. Tunc omnis suspitio sedabitur. Tum dolus ille a cohortibus confestim dissipabitur. In hoc uno homine omnis spes eorum sita est. Quis. n. alio huic maximo imperio, huic capiti orbis terrarum paucorum sceleratorum animos erigere, aut cõcitare potuit? Quis ciuis in hac rep. tam atrox facinus excogitare? Hic hic tantum nouus Cicero arpinas ex tulliorum familia struit clam nostro capiti insidias Catilinam coniurationis simulat, quo liberior sibi ad consilium oportunitas patere possit. Nos plerosq; in quæstionem deducit. P. C. ut nomine nostro comparatis copiis facilior sibi pateat aditus ad inuadendum rempublicam. Vos patres con. nonne uestram miseriam uidetis?

Nunc itaq; patres cõscripti. Tendit ad conclusionẽ facta cõfutatione aduersarii. ASCE. Illustrantur. i. illustria hoc est manifestaria fiũt. Obiectũ credã legẽdũ obiectu, & nõ nouitatẽ sed nobilitatem ut sit ordo. Odit uniuersam nobilitatẽ: obiectu. i. propter obiectũ nouitatis: qa nouitas ei obiecta & pbro data est in petitione consulatus. More maiorũ: i qui oẽs noui erant. Obhorret. i. horrore quodã aspernat quasi abominabilẽ: nec legam abhorret. Nunq̃ nõ nunq̃ impatiẽs sed nunq̃ qescit. Facit reũ. i. accusat & dãnat patritium senatorẽ: aut cõiũgẽda aut diuidẽda sunt: cõiuncta si legunt patritium adiectiuũ ẽ: ut sit senatorem patritium. i. ex patribus ortũ & nõ aduẽtitiũ, ut sunt noui hoies q per consulatũ ad senatũ recipiunt: sin diuisa duo dicit. q. d. & patritiũ & senatorẽ. Minoribus magstatibus ut ædilibus triũ uiris: &c. cum ipse sit senator. Obiectat. Est ergo cõfutatio dictorũ aduersarii. Inimicos pp̃ter repulsã a cõsulatu. Testes curiũ & cõcubinã eius. In senatu speret. i. nõ hẽt spem in senatu: imo summã spem præ se tulit: uerũ callidi aduersarii: ẽ spem aduersario adimere si põt. Est autẽ hæc oratio argutissima. Quãdo si deliqssem. Elegãter ponit qñ ut sit. cũ tñ si deliquissem. i. tale delictũ quale obiectat admisissem. Nulla magnitudo supplicii: & ita nõ erat mittẽdus in exilium sed uocãdus ad suppliciũ. Si ergo rursus tẽdit ad cõclusionẽ. Si uidetis: qm uidetis. Nã si cõditiõalis eẽt, si diceret si uideritis aut si uideritis. Colubrũ uenenũ inuidiæ. In summo honore in cõsulatu. Adolescat. i. coaleat: aut cõcrescat. Hãc sentẽtiã, legẽdũ hãc sentinã scelerũ. Anhelantẽ. i. nimis annitẽtem aũta ut anhelitũ trahat. Monumẽta. i. uetera ædificia & maiorũ insignia. Vr̃arũ uirginũ. Callide reiicit crimina in ipsum Ciceronẽ quæ i se merito iniecta cognouerat. Enumerat aũt oia fere que nobis chara esse debeant: & merito tutanda. Iamiam: repetitio uehementiam indicat. Nunc. s. Ciceronem. Tunc omnis suspitio. Tunc dicit quia uocali: sequitur que post. m. durius sonet, unde sequente consonante dicit. Tum dolus. A cohortibus. Quis alius. s. q̃ inquilinus, homo nouus & nouarum rerum studiosus atq; dominatiõis appetens. Excogitare: repete potuit. Ex tulliorum familia: unde patet cur Tullius sit dictus. Nam marcus uidetur prænomen. Cicero cognomen qđ olim fuit agnomen, quia a cicere optime culto Cicerones dicti sunt, uerum postea transit in cognomen, & quibusdam etiam in proprium nomen: sicut lentulus. a lente, uulgatior est tamen fama ut Tullius fuerit illi proprium nomen. Tulli? Catilinam cõiurationis. s. uitio simulat. i. per simulationem arguit. In quæstionem. i. iquisitionẽ & examinationem de crimine obiecto.

ASCE. ¶Capeſſite.i.cõplectimini,& captũ ſeu defenſũ ire rẽp. Nutãtẽ.i.nacill ãtẽ ẽ ſub iniquo cõſule cũ null⁹ audeat defendere. Miſereamini ſalutis.i.miſericordit cõſulti ſaluti oiũ Cõſularẽ.i. de ſãguie cõſulũ. Dixi ea pticula uti ſolẽt q porauerũt.

Rauiter & iniquo aio. Tãetſi hæc iuectiua dr̃ Saluſtii i ciceronẽ ẽ tñ potiꝰ relatiua.nã ſtati i pricipio dicit ſe læſũ a maledictis & cõuiciis cõtumelioſis ipſiꝰ cicerõis. Iudicio.i.ex ai ſnia:q̃ morbo.i.uitio aioꝝ:ut inuidia q ſũmus morbꝰ ẽ corpꝰ corrũpẽs. Modũ.i.finem:modeſtiam.i.moderationẽ, ac temperãtiã. Reſpõdebo: ergo ñ iuehit ex petulãtia ſed rñdet contumeliis laceſſitus. Maledicendo.i.dicẽdo mala de me. Male audiẽdo.i. audiẽdo mala tua. Nam male audire nõ dicitur qui malũ aut debilem habet auditum ſed cui mala.i.cõuicia dicunt. Vbi.i. apud quos, querar.i.conquerar de iniuria Cicerõis, quos iplorẽ.i. ploratu i auxiliũ uocẽ: audaciſſimo cuiqꝫ iuide de uno Cicerõe id dicit. Largitionibꝰ.ſ.paſſiuis: hoc ẽ quas ſuſcepit q oia uenalia hẽt. Nõ actiuis q̃ſi tm̃ largitꝰ ẽ ut cogat fortunas i.diuitias & ſe uenũdare. Reptitꝰ.i.q irrepſit: i rẽpublicã alienã: alii reptitiꝰ legũt. An uero Marce Tulli fcã tua ac dcã obſcura ſũt.i.icognita?q.d.nõ: qa oẽs ſciunt manifeſtiſſime. Flagitioſũ.i. turpe & flagris dignũ reputãdũ: qd collibuiſſet alteri q.d. puer expoſuiſti pudicitiã tuã cuiuſcũ qꝫ libidini ſed mirabile ẽ tãtã diffamãdi & taxãdi uiri cõſularis licẽtiã fuiſſe. Nã ſi innocẽs fuit nõ debuerũt ea ipune obiici: cũ ẽt famoſi libelli lege phibiti eẽnt: ſin nocẽs fuerit: mirabile ẽ talẽ uſqꝫ eo dignitatis pmotũ, ſed ea tẽpeſtate erat ſed cõe adoleſcẽtię uitiũ: quo & Iuliꝰ caeſar ab oibꝰ notatꝰ ẽ qa diuus paulꝰ docet Ro. prio: deꝰ tradidit eos i paſſiões ignominiæ: imoderatã & ita pnicioſã eloquẽtiã: cũ iactura.i.amiſſiõe, ſicut res q ſub tẽpeſtate in mari iacit. Venditas.i. uenum ppõis aut mercede locas, Veꝝ (ut opior) Irriſio eſt amara, ſicut apud Horratiũ, Sed icitat me pectꝰ & mãme putres. Egna q̃les hubera. ſacrilega certe notata audaciæ: ut ex eplis. Cicerõis patet q̃s ad terẽtiã uxorẽ ſcribit. Delibuta.q.d. pficta & aſſueſcã. Pellex mřis, hñs rẽ cũ pře.ſ. Cicerõe & ita pellit mřem e cubili. Quã par ẽ parẽti: qa non decet přem ſuſcipe ſtuprũ filiæ, Quã cõuerſa.i.q̃tũ imutata a přca ſeueritate & cenſura. Publii Craſſi, hois ditiſſimi. Nã q̃ alludit pſiꝰ dicẽs ſaty.ii. Nũc licini i cãpos nũc craſſi mittit iædes. In cõſilio deoꝝ imortaliũ: qa i pleriſqꝫ cõciõibꝰ & iuectiuis dixit nõ hũanis opibꝰ nec arte magſ̃a ſta reip. cõſultũ: ſed diuia miſeratiõe: ſed ad iuidiã cõcitãdã oia trahũt aduerſarii in maiꝰ. Abſqꝫ carnificiis. Id quoqꝫ cõtumelioſe cũ ille dixerit ſine cæde & ſãguine rẽpublicã ſeruatã. Incõmodũ ciuitatis id acriter & ſubtiꝉr qa uult ob conſulatũ Cicerõi mãdatũ cõiurationẽ fcãm & oẽ malũ obortũ. Faciebatis.ſ. tu & uxor. Calũniæ falſæ accuſatiõi: litibꝰ.i. ex foro iudiciali. Atqꝫ is.ſ. Cicero tñ audet ſup. dicere: qd alii quoqꝫ hñt expſſũ. O fortunatã me ptulꝰ qd ẽ ẽ uerſus, ũn Iuuenalis citãs eũ dicit illi minꝰ obfuiſſe eloquẽtiã ſi nõ elegãtiꝰ philippicas i antoniũ ſcripſiſſet: ꝫ tales uerſiculos iactaſſet: uerba Iuue alis ſunt. O fortunatã

Male audire

Capeſcite rẽpublicã miſerã & nutãtẽ. Subuenite patriæ:parẽtũ & ſiſ ſalutis oium miſereamini. Neqꝫ cõſulatẽ, patriciũ ciuẽ, & amicũ ppli romani a faucibꝰ inimici cõſulis eripite. Supplicẽ atqꝫ iſtãtẽ priſtiæ claritudini, oium ciuiũ gratiæ ac beniuolẽtiæ reſtituite.

Inuectiua. C. Saluſtii in Ciceronem.

Rauiter & iniquo aio maledcã tua paterer. M. Tulli ſi te ſcirẽ iudicio magis q̃ morbo ai petulãtia iſta uti. Sed cũ i te neqꝫ modũ neqꝫ modeſtiã ullã aiaduertero rñdebo tibi, ut ſi q̃ maledicẽdo uoluptatẽ cœpiſti: eã male audiẽdo amittas. Vbi q̃ rat? quos iplorẽ. P. C. diripi rẽpublicã atqꝫ audaciſſimo cuiqꝫ eẽ pſidiæ locũ, an apd̃ pplm ro. q ita corruptꝰ ẽ largitiõibꝰ ut ſeſe ac fortunas ſuas uenales hẽat? An apd̃ uos. P. C. quoꝝ authoritas turpiſſimo cuiqꝫ ludibrio? Vbi. M. T. leges iudicia. Po. ro. defẽdit atqꝫ i ordie ita moderat q̃ſi unꝰ reliquꝰ ex familia uiri clariſſimi Scipiõis Africãi ac nõ reptitiꝰ, accitꝰ, ac paulo ãte iſitꝰ huic urbi ciuis An uero. M. Tulli fcã tua ac dcã obſcura ſũt? an nõ ita a pueritia uixiſti ut nihil flagitioſũ corpi tuo putares qd̃ alteri collibuiſſet. An.ſ. iſtã imoderatã tuã eloquẽtiã apd̃. M. Piſonẽ nõ pudicitiæ iactura pdidiciſti? Itaqꝫ minie mirãdũ ẽ qꝫ eã flagitioſe uẽditas q̃ turpiſſime paſti. Veꝝ (ut opior) ſplẽdor domeſticus tibi aios atollit, uxor ſacrilega ac piuriis nobilitata filia mřĩ pellex: tibi iucũdior atqꝫ obſequẽtior q̃ pẽti parẽ, domũ ipſã tu tuã ui & rapis ſuẽſtã tibi ac tuis cõparaſti uidelicet ut nos cõmõefacias q̃ cõuerſa. r. p. ſit, cũ i ea domo hitares hõ flagitioſiſſime q̃. P. Craſſi uiri clariſſimi fuit, atqꝫ cũ hæc ſint Cicero ſe dicit i cõſilio deoꝝ imortaliũ fuiſſe, idemiſſũ huic urbi ciuibuſqꝫ cuſtodẽ abſqꝫ carnificis noie. Qui ciuitatis icõmoda i gl̃iã ſuã põit, q̃ſi uero nõ illiꝰ cõiurationis cã fuit cõſulatꝰ tuꝰ. Et idcirco reſp. deſiecta eo tpe quo te cuſtodẽ hẽbat, Sed (ut opior) illa te magis extollũt q̃ poſt cõſulatũ cũ uxore de rep. cõſuluiſti cũ legi Planciæ iudicia dõi faciebatis, ex coniuratis alios pecũiæ cõdẽnabas. Cũ tibi aliꝰ Tuſculanã aliꝰ põpeianã uillã ædificabat, aliꝰ domũ emebat, q̃ uero nihil poterat hic erat calũniæ pximꝰ, hic aut domũ tuã oppugnatũ uenerat aut iſidias ſenatui fecerat, dẽiqꝫ de eo cõptũ erat. Quæ ſi tibi falſa obiicio redde rõnẽ q̃ tũ pr̃imonii accepis. Quid tibi litibꝰ accreuerit, q̃ ex pecũia domũ parauetis. Tuſculanũ & põpeianũ infinito ſũptu exædificaueris? Aut ſi retices cui dubiũ pt eẽ qn opulẽtiã iſtã ex ſãguie & miſeriis ciuiũ paſti? ueꝝ (ut opior) hõ nouꝰ arpias ex. M. Craſſi familia illiꝰ uirtutẽ imitat. Cõtẽnit ſimultatẽ hoiũ nobiliũ. P. ro. curã hẽt neqꝫ terrore neqꝫ gratia mouet. Illd̃ uero amicitia tm̃ ac uirtus eſt ai? imo uero hõ leuiſſimꝰ, ſupplex inimicis, amicis cõtumelioſus mõ harũ mõ illaꝝ ptiũ. fidus nemini: leuiſſimꝰ ſenator, mercenarius patronꝰ, cuiꝰ nulla ps corpis a turpitudie uacat, lingua uana, manus rapaciſſimæ, gula imẽſa, pedes fugaces, q̃ honeſte nominari nõ pñt inhoneſtiſſima. Atqꝫ is cũ eiuſmodi ſi tñ audet dicere.

O fortunatã natã me cõsule Romã. Te cõsule fortunatã Cicero? immo uero ĩfelicẽ & miserã q̃ crudelissimã pſcriptionẽ ciuiũ ppessa est, cũ tu pturbata repu. metu pculsos oẽs bonos parere crudelitati tuæ cogebas, cũ oia iudicia, oẽs leges in tua libidine erãt. cũ tu sublata lege portia erepta libertate oium nostrũ uitæ necisq; ptãtẽ ad te unũ reuocaueras. Vtq; parũ qdẽ est qd ipune fecisti uerũ etiã cõmemorãdo exprobras, neque licet obliuisci piis seruitutis suæ. Egeris (orẽ te) Cicero feceris qd libet, satis ẽ ppessos eẽ. Etiã ne aures nostras odio tuo onerabis? Etiã molestissimis uerbis insectabere. Cedãt arma, togæ, concedat laurea linguæ. Quasi uero togat⁹ & nõ armat⁹ ea q̃ gloriaris cõfeceris, Atq; inter te Syllãq; dictatorẽ pter nomẽ ĩperii qcq̃ ĩterfuerit. Sed qd ego plura de tua insolẽtia cõmemorẽ, quẽ minerua oẽs artes edocuit? Iupiter optimus maximus in cõsiliũ deorũ admisit? Italia exulẽ humeris suis reportauit. Oro te Romule arpias, q egregia tua uirtute oẽs Paulos, Fabios, Scipiones supasti: quẽ tãdẽ locũ in hac ciuitate obtines? quæ tibi ptes reip. placẽt? quẽ amicũ, quẽ inimicũ habes? cui in ciuitate insidias ancillates fecisti, quo iure de exilio tuo dyrrachiore disti? Eũ quẽ dilexisti pſequens, Quos tyrãnos appellabas eoꝝ sentẽtiæ faues q tibi ante optimates uidebanẽ eosdẽ demẽtes ac furiosos uocas. Vatinii cãm agis, de sextio male æstimas. Bibulum petulantissimis uerbis lædis, laudas Cæsarẽ quẽ maxie odisti, & ei maxime obsequeris: aliud stans, aliud sedẽs sentis de repu. his maledicis illos odisti, leuissime transfuga neq; in hac neq; in illa parte fidem habens.

M. T. C. responsio, contra. C. Salustium.

A demũ magna uoluptas est Cri. Salusti. equalẽ ac parem uerbis uitã agere, neq; quicq̃ tã obscenũ dicere cui nõ ab initio pueritiæ omni genere facinoris ætas tua rñdeat ut ois oratio morib⁹ cõsonet, neq; enim q ita uiuit ut tu aliter actu loq põt, neq; qui tã illoto sermone utitur uita honestior est. Quo me uertã. P. C. unde initiũ sumã? maius enim mihi dicẽdi on⁹ ĩponit quo notior ẽ uterq; nrm. Qd si aut de mea uita atq; actib⁹ nostris huic cõuitiatori rñdero, iuidia gloriã cõsequet, aut si hui⁹ fcã, mores, oẽm ætatẽ nudauero, ĩ idẽ uitiũ incidã pcacitatis qd huic obiicio, id uos si forte offendimini iusti⁹ huic q̃ mihi succẽsere debetis q initiũ ĩtroduxit, ego dabo operã ut p me minimo cũ fastidio rñdeã & in hunc minime mẽtitus esse uideat. Scio me. P. C. in respõdendo non habere magnã expectationẽ q nullum uos sciatis nouũ crimẽ in Salustiũ auditores, sed oia ueter a recogniturος. Quibus & meæ & uestræ iam & ipsius aures calent, uerũ eo magis odisse debetis hominẽ q ne incipiẽs quidem peccare minimis rebus posuit rudimentũ, sed ita ingressus est, ut neq; ab alio uinci possit neq; ipse se omnino reliqua ætate præterire, itaq; nihil aliud studet nisi lutulentus cum quouis uolutari, Longe uero fallitur opinione, non enim procacitate linguæ uitæ sordes eluuntur, sed est quædam calumnia quam unusquisq; nostrum testante animo suo fert de eo quod falsum crimẽ obiectat.

O fortunatã natã me cõsule romã Antoni gladios potuit cõtẽnere: si sic Oia dixisset. ridẽda poemata malo. Quãq̃ te cõspicuæ diuia philippica famæ. Sublata lege portia, de nõ sumẽdo supplicio sanguinis ĩ ciuẽ ad te unũ. i. solũ: quasi ad tyrãnũ sed id ex iuidia dicit & odio nõ ex uero. Piis. i. clemẽtib⁹ seruitutis q̃ tibi seruierit: cui⁹ p exprobationẽ eos memores facis. Quid libet. i. qcqd libet: etiãne. i. an insup. Quasi uero togat⁹: id sæpe asseruit Cicero in inuectiuis ĩ Catilinã. Arma togæ cedãt inqt Cicero qa plus cõsulit urbi & reipubli. in toga q̃ alii impatores in armis. Et laurea q dat triũphãti: hoc ẽ corona ex lauro cõcedat. i. simul cædat liguæ. i. eloquio quo catilina deuict⁹ ẽ & cõiurati dãnati. Præter nomẽ qa ille se ĩperatorẽ cõpellari noluit: tu ne id usurpasti. Quẽ minerua, irrisio acerba. Romule arpinas. i. cũ sis arpini nat⁹ te alterũ Romulũ iactitas. Dyracchiũ ẽ epiri urbs pri⁹ dcã epidãnos & cherrõessus. Quos tyrãnos appellabas. s. añ exiliũ. Et ita arguit Ciceronẽ ĩcõstãtiæ: ueꝝ ipe argutissime se defẽdit⁹ ẽ uertẽs in laudẽ suã quod uitio datũ erat.

A demũ. Acris admodũ & armata ẽ hæc rñsio atq; cõuiciorũ relatio sũmo artificio ut a disertissimo & eloquẽtissimo in eruditissimũ & eũdẽ acerrimũ hoiem retorta. Fit ãt pricipiũ uehemẽtis orõnis fere p iterrogationẽ: ut hic. Demũ ẽt prticula accelerãdi ui hẽt uult aũt Salustiũ iõ petulãter & ipudẽter in se locutũ oñdere q talẽ semp uixit uitã. Quo me uertã. P. C. A uehemẽti exclamatiõe exordit, ut se iuste cõmotũ ĩ aduersariũ cẽseat. Quo. i. q̃to notior ẽ uterq; nrm, qa cũ ego sim cõsularis & ĩ publico uixerim: p dignitate mea dicẽdũ ẽ in eũ: & tãto accuratius q̃ta maior ẽ mea q̃ illi⁹ dignitas. Huic cõiuratori: lege conuitiatori. s. Salustio. Inuidia gloriã cõseqr: meli⁹ cõsequat. Nã sensus ẽ tãtã gloriã obtinebo ex cõmemoratiõe pclaroꝝ gestoꝝ meoꝝ: præ illi⁹ turpi uita: ut eã iuidia subsequat. Nã excellẽti gloriæ plæriq; iuidere solẽt, In idẽ uitiũ pcacitatis. i. petulãtis loq̃citatis. Procax. n. ẽ assidue pſequẽs dcõ aut fcõ rẽ quã affectat. Ego dabo operã, beniuolos facit & dociles: q nullũ uos sciatis, ordo ẽ q sciatis uos nullũ. i. nõ ullũ nõ audituros ullũ nouũ crimẽ ĩ Salustiũ. Calẽt ex frequẽti obiectiõe. Persius Nõ uaporata lector mihi ferueat aure. Rudimẽtũ. i. initiũ modicũ: ut sũt rudimẽta modica ad disciplinarum pcepta. Ab alio uici. s. ĩ scelerib⁹ ppetrãdis. Sic q̃si luue. Nil erit ulteri⁹ qd nrĩs morib⁹ addat. Posteritas, cupiẽt eadẽ faciẽtq; minores. Oẽ ĩ pcipiti uitiũ stetit. Nihil aliud studet. i. conat facere. Raro ãt cũ actõ repit studeo Nisi lucul&⁹ alii legũt luculẽter. i. eminẽter, sed legã lutul&⁹: a luto: ut cõparet eũ sui de qua flaccus: & amica lutolus Eluuntur lauando emundantur.

ASCE.

Dyrrachium

ASCE. ¶Q̃d ſi uita. Hũc locũ dicit Valla corruptũ & niſi emẽdet̃ uix exponibilẽ: dicitq̃ malã eẽ reciprocationem: ut reuera ſit ſi legat̃ ex moribus ſuis: legã ergo ex moribus eius. Senſus aũt mihi uidet̃: q̃ ſi Saluſtius uicerit uita. i. p uitã ſcelerib⁹ aſſuetam: memoriã. i. mẽtionẽ iſtius. ſ. calũniæ quã unuſquiſq; nr̃m teſtãte aĩo ſuo fert: uos debetis ſpectare aliã. ſ. calũniã nõ ex orõne: quã ꝑcacẽ hẽt ſed ex morib⁹, q cõſcientiam ꝓdũt. Scipiones & metelli alii hñt metellos. Ante fuerunt opinionis & gloriæ. i. antea fuerunt glorioſi & claræ opinionis. Sati⁹. i. melius: & ẽ ꝓclara ſententia. Conferre. i. cõparare cũ his qui iã deceſſerũt, ut cũ Scipionibus metellis fabiis &c. Oiq; ubi q̃ ponit̃ p qa: hoc eſt qa omni odio & inuidia carent. Ceſſat enim inuidia poſt fata & gloria creſcit: unde eſt illud poſt funus gloria maior erit. Et ita ſubiectus iuidiæ adhuc nõ cõparetur merito iis qui ea exẽpti ſunt: uñ ſe potius cũ Saluſtio cõparatũ uelit: hoc ẽ uitã ſuã cum uita illius. Popularẽ ambitionẽ: qua populo uirtute & ꝓclaris factis cõplacere eique morẽ gerere & ſupplicare ſtudemus ſed illã ꝑnicioſã cõtra leges de ambitu: q̃ p larginões & detractiones petim⁹ magiſtratũ aĩo dominãdi: nõ ut ꝓſimus ſed ut ꝓſimus dũtaxat cuius primos. i. ꝓcipuos. ¶ Tã. i. tm̃ Seuerus ſnp. quantũ tu dicis. Quã tu ꝓſcriptionẽ uocas: quã reſpicit ſequẽs. ¶ Nã uidet̃ poni pro q̃d ut ſit, q̃d. ſ. eẽ uigilãtẽ in rep. tu uõcas ꝓſcriptionẽ. Et ſimul mutat pſonã, quia de eo prius in tertia pſona locutus, nũc ad eũ in ſecũda pſona loquit̃. Credo q̃ nõ oẽs tui ſimiles: bñ tui: qa de moribus loquit̃. Meliore loco. i. ſtatu & cõditione. ¶ Annumeratus. i. eẽs non in tanta dignitate: aut punitus cũ lẽtulo: cethego & aliis coniuratis: aut occiſus cũ catilina. ¶ Fortunatã bene dẽpſit ſupfluũ. ¶ Nec eſt hic totius uerſiculus ponẽdus. Hõ leuiſſime. i. incõſtãtiſſime: qa in hiſtoria catilinæ ubi ueritas quærit̃ bonũ cõfeſſus ẽ eẽ cõſulẽ & ſalubriter uigilãtẽ. Hoc ordie. i. corã uobis in ſenatu. q. d. nequaq̃, cũ tñ minus periculoſum ſit: qa ſcripta manẽt. Increpaiſti. i. crepitu flagitioſum mẽritus es. Quãtũ tu a pudicitia: ſubaudies dicere potuiſſet te: ut ſit quãtũ puto te abeẽ: ſed minus dixiſſet. Nocens. i. male uiuẽs: patrocinio. i. ut per eã defendaris. Rudimẽta. i. doctrinã primam, incunabula. i. primordia quæ ad huc incunis adhibentur. Nam q̃ iſta alii legunt ita: & ponitur: nam continuatiue ut ſæpe alibi. Mulieres. i. cum ſint mulieres. Tu uir a uiris. Vnde muliebria pati ſolitum & pathicum eſſe recriminatur. Ego fugax. Sunt qui legant. Egon ſed id nimis comicum uidetur. Eſt autem interrogatiue legendum. Furori tribuni plæbis. Alii legunt furore ſed minus cõgrue

q̃ ꝑ qa
Careo odio

q̃ ſi uita iſtius memoriã uicerit aliam. P. C. nõ ex oratione ſed ex moribus eius ſpectare debetis. Iã dabo operã q̃ maxime potero breue ut faciã neq; noſtra nobis inutilis altercatio erit. P. C. plæq; enim reſpu. priuatis creſcit inimicitiis ubi nemo ciuis qualis ſit uir põt latere. Primũ igit̃ qm̃ omniũ maiores C. Saluſti⁹ ad unũ exemplũ & regulã quærit uelim mihi reſpondeat nunqd hi quos ꝓtulit Scipiones & metelli ante fuerũt aut opinionis aut gloriæ q̃ eos res ſuæ geſtæ & uita innocẽtiſſime acta cõmendauit? q̃ ſi hoc fuit illis initiũ nominis & dignitatis, cur nõ æque de nobis exiſtimet̃ cuius & res geſtæ illuſtres ſunt & uita integerrime acta? q̃ſi uero tu ſis ab illis uiris Saluſti ortus; q̃ ſi eſſes, nõ nullos iam tuæ turpitudiuis pigeret, ego meis maioribus uirtute mea ꝓluxi ut ſi prius noti nõ fuerint a me accipiãt initiũ memoriæ ſuæ. tu tuis uita quã turpiter egiſti: magnas offudiſti tenebras ut etiã ſi fuerint egregii ciues certe uenerint in obliuionẽ. Quare uoli mihi antiquos uiros obiectare. Satius eſt enim me meis rebus geſtis florere q̃ maiorũ opinione niti, & ita uiuere ut ſim poſteris meis nobilitatis initiũ & uirtutis exẽplũ. Neq; me cũ his cõferre decet. P. C. qui iã deceſſerunt, omniq; odio carẽt & inuidia, ſed cũ his qui mecũ una in repu. uerſati ſunt. Sed ſi fuerim aut in honoribus petẽdis nimis ambitioſus nõ hãc dico popularẽ ambitionẽ cui⁹ me ꝑcipẽ cõfiteor, ſed illã ꝑnicioſã cõtra leges (cui⁹ primos ordines Saluſti⁹ duxit) aut in gerũdis mr̃atibus aut i uidicãdis maleficiis tã Seuerus aut i rep. tã uigilãs (quã tu ꝓſcriptionẽ uocas) credo q̃ nõ oẽs tui ſimiles icolumes i hac urbe uixiſſẽt. At q̃to meliore loco reſpu. ſtaret ſi tu par aut ſimilis ſceleſtorũ ciuiũ una cũ illis annumeratus eẽs? An ego tũc falſo ſcripſi cedãt arma togæ, q togat⁹ armatos & pace bellũ oppſſi? An illd̃ mẽtit⁹ ſũ fortunatã me cõſule Romã, q tm̃ iteſtinũ bellũ ac domeſticũ urbis icẽdiũ extixi? Neq; tui piget te hõ leuiſſime cũ ea culpas q̃ i hiſtoriis mihi gl'iæ ducis? an turpius ẽ. P. C. ſcribẽtẽ mẽtiri q̃ illũ palã hoc ordine dicẽtem? Nã quod in meã ætatẽ increpuiſti tãtũ me abeſſe puto ab impudicitia quãtũ tu a pudicitia. Sed qd ego de te plura q̃rar, qd eni mẽtiri turpe duces q auſus mihi ſis eloquẽtiã ut uitiũ obiicere? cuius ſemp nocẽs eguiſti patrocinio. An illũ exiſtimas poſſe fieri ciuem egregiũ q uõ his artibus & diſciplinis ſit eruditus? An ulla alia putas rudimenta & incunabula uirtutis quibus animi ad gloriæ cupiditatẽ alunt̃? Sed minime mirũ ẽ. P. C. ſi q deſidix ac luxuriæ plenus ſit hæc ut noua ac inuſitata mirat̃. Nã q̃ iſta inuſitata rabie petulãter in uxorẽ & in filiã meã inuaſiſti, quæ facilius mulieres ſe a uiris abſtinuerunt q̃ tu uir a uiris: ſatis docte ac perite feciſti, uõ enim ſperaſti mutuã tibi gratiã relaturũ ut uiciſſim tuos compellarẽ: unus. n. ſatis es materiæ habens: neq; quicq̃ turpius ẽ domi tuæ q̃ tu. Multum te uero opinio fallit qui mihi putaſti parare inuidiam ex mea re familiari, quæ multo mihi minor eſt q̃ habere dignus ſum atq; utinam ue eſſet tanta quidem quanta eſt ut potius amici mei uiuerẽt q̃ ego teſtis eorum locupletior eſſem. Ego fugax Criſpe Saluſti? Furori tribuni plæbis, ceſſit utilius duxi

quáuis

quãuis fortunã unus expiri q̃ uniuerso populo Ro. ciuilis essem dissen siõia cũ. Qui postea q̃ ille suũ animũ in repu. debacchatus eẽt omniaq; q̃cũq; cõmouerat pace & ocio resederũt hoc ordine reuocãte atq; repu. manu retrahẽte me reuerti: q mihi dies si cum omni reliq̃ uita cõferat animo q̃dẽ meo superet cũ uniuersi uos populusq; Ro. freq̃ẽs aduẽtu meo gratulatus, tanti me fugacem mercẽnarii patronũ æstimauerũt. Neq; hercle mirũ est, si ego semp iustas omniũ amicitias existimaui. Nõ.n. uni priuatim ancillat⁹ sum neq; me addixi. Sed q̃tũ q̃sq; reipu. studuit tm̃ mihi fuit aut amicus aut aduersarius. Ego nihil plus uolui ualere q̃ pacẽ. Multi priuatorũ audacias metuerũt, ego nihil timui nisi leges. Multi arma sua timeri uoluerunt: ego nunq̃ uolui quicquã posse mihi præ uobis: multi ex uobis potentia freti uobis suis uiribus abusi sunt. Itaq; non est mirum si nullius amicitia usus sum, qui nõ perpetuo reipu. amicus fuit, neq; me pœnitet si aut petenti Vatinio reo patrociniũ pollicitus sum, aut Sexti insolentiã repressi, aut Bibuli pacientiã culpaui, aut uirtutibus Cæsaris faui, quæ si tu mihi ut uitia obiicis, temeritas tua reprehendetur, non mea uitia culpabuntur. Plura dicerem si apud alios mihi esset differendum. Patres conscripti non apud uos quos habui omnium actionum mearum monitores, sed ubi rerũ testimonia adsunt quid opus est uerbis? Nunc ad te reuertar Salusti patrẽq; tuũ prætercam, qui si nunquã in uita sua peccauit tamen maiorẽ iniuriam reipublicæ facere non potuit q̃ q tete talem filium genuit. Neq; tu si qua in pueritia peccasti exequar, ne parentem tuum uidear accusare q eo tempore summam tui potestatem habuit, sed qualem adolescentiam egeris, hac enim demonstrata facile intelligetur q̃ petulanti pueritia q̃ impudicus & procax adoleueris. Postea quã immensæ gulæ impudicissimi corporis quæstus sufficere nõ potuit, & ætas tua ad ea patienda quæ alteri facere collibuisset exoleuerat, cupiditatibus infinitis efferebaris, quæ ipse corpori tuo turpia non duxisses in aliis experireris. Ita non est facile reputare Patres conscripti utrum inhonestioribus corporis partibus rem quæsierit an amiserit domum paternam uiuo patre turpissime uenalem habuit uendidit, nec cuiquã dubium esse potest quin mori coegerit eum: quo nondũ mortuo pro hærede gesserit omnia. Nec pudet a me quærere quis in P. Crassi domo habitat cũ ipse respondere nequeat quis in ipsius habitet paterna domo. At hercle lapsus ætatis tyrocinio. postea se correxit? Non ita est sed abiit in sodalitium sacrilegi Nigidiani bis iudicio ad subsellia attractus extrema fortuna stetit & ita decessit ut non hic innocens esse sed iudices peierasse existimarentur. Primum honorem in quæstura adeptus secutus est hunc locum hunc ordinẽ despectũ

ASCE. ¶ Quãuis. i. etiã asperimã. Et prudenter ad pietatẽ suã in patriã conuertit: qđ ultio datum erat. Reuerti. i. spõte reueni: quasi sit reuerti me: qui uero reuersum dicit quasi ab alio uersus sit dicere uidetur. Aduentu meo. i. in aduentu: aut da-tiuus est in u quo ueteres sæpe utebãtur: ut parce metu citherea: q nec cõcubitu indulgẽt. Nã a genitiuo in us fit datiu⁹ in u: ut a genitiuo i uis datiu⁹ i ui, ut docet Serui⁹. Tãti me fugacẽ mercẽnarii. alii legũt mercẽnariũ: sed legam⁹ cũ Põponio læto mercẽnarii sic. Mercẽnarii æstimauerũt fugacem. i. quẽ tu fugis fugacem tãti. i. tanto precio æstimandũ: ut aduentui meo gratularentur: & hi. s. clientes: aut plurimi ciuiũ: æstimauerunt. i. reputauerunt me patronum. Ancillatus sum. i. inseruiui. Nisi leges. i. facere cõtra leges: Præ uobis. i. plus q̃ uos. Temeritas tua: qui qđ laudandũ est uituperas. Bibuli pacientiam: de quo Suetonius dicit q sic Cæsari in consulatu cessit ut essent qui scriberẽt Caio & Iulio. nõ Caio & Bibulo consulibus quid actũ. Temeritas: qa reprehendit nõ reprehendẽda & quorũ consilium nescit. Monitores, plus est q̃ si diceret permissores aut conscios. Patrẽq; tuum prætercam. q. d. de eo nihil dicam: cum mihi meorum maiorum ignobilitatem obieceris. Iniuriã: id quoq; iniuriose dictum. Nam nemo iniuriam facit dum quæ contra ius non sunt facit, ut est liberos procreare. Verum gignẽdo Salustiũ non iniuriam: sed perniciem aut dãnum reip. intulit. Si qua. i. si aliqua. q. d. ea quæ per prudentiam ætatis cõmisisti prætoribo. ¶ Immensæ gulæ. i. uoracitati, quæstus. i. lucrum. Exoleuerat. i. extra opportunitatem ad patienda muliebria excreuerat. Vnde exoleti dicitur pueri muliebria passi, sed iam adultiores qua ut deinceps patiantur. Experireris faciendo ea q̃ pati solebas ab aliis. Vtrum inhonestioribus corporis ptibus rẽ quæsierit: qa inhonestissimis acq̃siuit: utpote pudendis posterioribus stupro expositis: & deinde amisit anterioribus ad stuprandum adhibitis, hoc est inguine acquisiuit, & pene amisit. ¶ Turpissime: qa etiam mortuo patre turpe fuisse patrias ædes alienare, nec habuit solũ uenalẽ: sed & uendidit & ita ut uerisimile ẽ ex ei⁹ rei dolore prẽm mori coegit. Pro hẽde qa. n. hæres futur⁹ erat callidi emptores rẽ minoris multo ac erat ab eo emebãt. Quis i publii Crassi domo qa Cicero eam emerat. sed pulchrius rẽ alienã emisse, q̃ p libidinẽ patrimoniũ uẽdidisse. Noue aũt dicit in ipsius pẽna domo. Võ licet adnotare idẽ ius eẽ possessiuis nominalib⁹: quod & pronominalib⁹. ¶ Nã ut dico meã ipsi⁹ domũ uendidi: ita hic dicit in ipsi⁹ pẽna domo. ¶ At hercle ironia ẽ: quã ne aliter intelligat apte dicẽs. Non ita est. Ætatis tyrocinio. i. nouitate. Fiũt ergo ab illis in o abstracta in iniũ ut lenociniũ tyrociniũ, latrociniũ: lurcociniũ. In sodalitiũ. i. societatẽ dapis & cõcessatiõis. Extrema fortuna. i. sũmo periculo: nã si iudices incorrupti fuissent: ultimum suppliciũ tulisset. Primum honorem. i. primum magistratũ: nõ dignitatem: nam infimus erat ut ædilitas: sed ordine quo ascẽdere solebãt: secut⁹ est. i. insecutus ad obtinẽdũ hũc. i. senatorium locum: & ex ordine despectum. i. quẽ despexit. Alii despexit legunt & patuisset: sed uerior est hæc pomponiana lectio.

Reuerto

Possessiua

Abstracta i cinium

T iiii

cuius aditus sibi quoq; sordidissimo hoium patuit. Itaq; timēs ne facinora eius clādestina clara nobis eēnt, cū oibus matrū familiaꝶ uiris opprobrio eēt, cōfessus ē uobis audiētib⁹ adulteriū, neq; erubuit ora uestra. Vixeris ut libet Salusti, egeris q̄ uolueris satis est unū te tuoꝶ scelerū eē cōsciū noli nobis lāguorē & saporē nimiū exprobrare: sum⁹ diligētes in tuēda pudicitia uxoꝶ uſarū, sed ita experrecti nō sumus: ut a te cauere possim⁹, audacia uestra uincit studia nostra, Et qđ hūc mouere possit fcm̄ aut dictū turpe quem nō puduerit palā nobis audiētibus adulteriū cōfiteri? Qđ si nihil pro me tibi rńdere uoluissē sed illud cēsoriū eloquiū Appii Claudii & L. Pisonis itegerrimoꝶ uiroꝶ (quo usus qſq; eorū pro lege) palā uniuersis recitarē, nōne tibi uiderer æternas inurere maculas quas reliq̄ uita tua eluere nō posset? neq; post delectū senat⁹ te unq̄ uidim⁹ nisi forte in ea te castra cōieciſti quo ois sentia reip. cōfluxerat. At idē Salu. qui in pace nec senator qdem mānserit posteaq̄ resp. armis oppſſa ē, & idē uictor qui exules reduxit i senatū post quæsturā reductus ē. Quē honorē ita gessit ut nihil uenale nō in eo habuerit cui⁹ aliqs emptor fuerit. Itaq; egit ut nihil nō æquum atq; uerꝶ duxerit qđ ipsi facere collibuisset. Neq; aliť uexauit ac debuit si qs p̄dæ loco accepisset magratum. Peracta qſtura postea q̄ magna pignora eis dederat cū qbus similitudie uitæ se cōiūxerat unus iā ex illo grege uidebať. Eius. n. ptis exēplar erat Salu. quo tm̄ in unā uoraginē coet⁹ oium uitioꝶ excesserat, qcqd ipudicorum, cillonū: pricidaꝶ: sacrilegoꝶ, debitoꝶ fuit in urbe, municipiis coloniis, itaq; tota sicut in fretis subsederāt nois pditi ac notaniſſimi, nulla pte castris apti nisi lnia uitioꝶ ac cupiditate reꝶ nouarum. At postea quam prætor est factus: modeste se gessit & abstinenter. Nonne ita prouinciam uastauit ut nihil neq; passi sint, neq; expectauerint grauius socii nostri in bello quā experti sunt in pace, hoc Africam in terrore obtinente. Vnde tantum hic exhausit. P. C. quantum uoluit, ne causam diceret Sestertium duodecies cum cæsare paciscitur, q̄ si quippiam eorum falsum est hic palam refelle. Vnde qui modo ne paternam quidem domum redimere potueris: repente tanquam somnio beatus hortos preciosissimos, uillam Tiburti. C. Cæsaris reliquasq; possessiones parauetris? Neq; piguit quærere cur ego. P. Crassi domum emissem. cum tu ueteris uillæ dominus sis cuius pauloante fuerit Cæsar, modo inquam patrimonio non comeso sed deuorato quibus rationibus repente factus es tam affluens & tam beatus? Nam qs te faceret hæredem? quem ne amicum quidem satis honestū qsquam sibi ducit nisi similis ac par tui, At hercle egregia facta maiorum tuorum te extollunt. quorum siue tu similis es siue illi tui, nihil ad tuum scelus ac nequitiam addi potest. Verum (ut opinor) honores tui te faciunt insolentem. Tu Cri. Salusti totidem putas esse bis senatorem & bis quæstorem fieri quot bis consularem & bis triumphalem? Carere debet omni uitio qui in alterum dicere paratus est: demum maledicit qui non potest uerum ab alio audire. Sed tu omnium mensarum assecla, omnium

Cubiculorū

ASCE. ¶ Cuius. s. senatorii ordinis aditus: patuit quoq. i. etiam sup. ipsi sordidissimo, i. qui erat sordidissimus hominum: scriptū offendi sibi: & ita dura ē reciprocatio quæ bona esset si legatur aditum & parauit. Opprobrio esset: quia de adulterio suspectus. Confessus adulteriū. In uita eius tamen dicitur confessus habuisse cōmercium cum libertinæ conditionis mulieribus. Vixeris: amara permissio. Et qđ. q. d. nullum. Quisq; eorum, hanc parenthesim. Pō. lætus dempsit. Vnus ex grege: quia similis eorum. Eius. n. partis exemplar. i. princeps quem omnes ad imitationem intuebantur. Cilonum. i. eorū quorum capita oblonga & compressa sunt: & sæpe agitata & mota ut ilanis aut chilonum. i. improbe laboratorum dicit, qđ minus placet. Sunt qui habeant lenonū cillonum &c. debitorū. i. ære alieno deuinctorum. Alii legunt deditorum. Subsederant. i. in imo sedem habuerant. Nulla in parte casti: melius legitur castris apti quia uitiosi & seditiosi acrem militiam gerere solent. At postea: iterū ironia quā aperit dicens. Nonne &c. Obtinuit autem Africam prouinciam fauore cæsaris: & ex spoliis eius ortos amœnissimos qui ab eo Salustiani dicti sunt comparauit. Sestertia alii sestertio: ego sextertiū legam. paciscitur cū Cæsare qđ uulgo dicunt composuit & caput suum tanti redemit. Ne causam diceret. i. se defēderet.

Causā dicere

Qui modo. i. pauloante: redimere. i. iterū emere, aut hypotheca soluere. Hortos de quibus in uita dictum est. Tiburti. i. oppido qđ a tiburto tiburtum & tibur dictum est. Cæsar, qui dictator perpetuus esse uoluit. Comeso. i. paulatim: ut a comedente consumpto, sed deuorato. i. gulose ingurgitato. Similis ac par tui. Ego par: ubi ad mores refertur etiā genitiuo construitur.

Par tui

¶ At hercle: iterum ironicos loquitur. Quorum siue tu similis. Nihil argutius, quia siue Salust. sit similis maiorum suorū: siue maiores eius similes Salustii: utroq; modo constet eos perditos esse: quia similis perditi non potest non esse perditus. At si dicat se illorū dissimilem: frustra se ob nobilitatem & uirtutem eorum iactet. Verum ut o. iterum ironicos loquitur. Totidem, dicere posset tantidem: sed adderet: quanti ubi scribitur quot. Nam ordo est putas esse totidem. i. tanti momenti, esse bis senatorē & bis quæstorē ut tu fuisti. quot. s. fuisse bis consularem & bis triumphalem. q. d. ut ego fui. Et si dicat Salust. cur sic in me inucheris. dicit se referre conuicia nō inferre.

cubiculoꝝ in ætate pellex & idē postea adulter ois ordinis turpitudo & ciuilis belli memoria Quid.n. hoc grauiꝰ pati potuimus q̄ q̄ te incolumē in hoc ordine uideamus? Desine bonos petulantissima cōsectari lingua. Desine morbo ꝓcacitatis isto uti. Desine unūquēq; moribus tuis æstimare, his moribus amicū tibi efficere nō potes uideris uelle inimicū hēre. Finē dicēdi faciā. P.C. Sæpe .n. uidi grauiꝰ offendere aios auditoꝝ eos qui aliena flagitia apte dixere q̄ eos q̄ cōmisere. Mihi qdē rō hñda est nō q̄ Salustius merito debeat audire, sed ut ea dicā si qua ea honeste effari possum.

Oratio lepidi consu. ad populum ex libris historiatum. C. Crispi Salustii.

Læmentia & ꝓbitas uestra Quiri. qbus p cæteras gētis maximi & clari estis, plurimū timoris mihi faciunt aduersus tyrānidē. L. Syllæ. Nedū aut ipsi nefanda nō æstimaris ea paꝝ credendo de aliis circūuenia mini, ꝓsertim quū illi spes omnis in scelere atq; perfidia sit, neq; se aliter tutū putet q̄ si peior atq; instabilior metu uro fuerit, quo captiuus libertatis curam miseria existimat, aut si prouideritis in tutandis periculis magis q̄ ulciscendo teneamini. Satellites qdem eius hoies maximi nois non minus optimis maioꝝ exēplis: nequeo satis mirari qui dñationis in uos seruitiū suū mercedē dant. & utrūq; p iniuriam malunt q̄ optimo iure liberi agere. Preclara Brutoꝝ atq; Aemiliorum & Luctatioꝝ ꝓles, geniti ad ea quæ maiores uirtute peperere subuertēda, nā qd a Pyrrho Hannibale, Philippoq;, & Antiocho defensum ē aliud q̄ libertas, & suæ cuiq; sedes, neu cui nisi legibꝰ pareremus: quæ cuncta sæuus iste Romulus quasi ab externis rapta tenet non tot exercituū clade, neq; consulū & alioꝝ principū, quos fortuna belli cōsumpserat satiatus. Sed tū crudelior quum plærosq; secundæ res in miserationē ex ira uertūt. Quin solus oium post memoriā hoium supplicia in post futuros cōposuit, qs prius iniuria q̄ uita certa esset prauissimeq; p sceleris imanitatem adhuc tutus fuit, dū uos metu grauioris seruitii a repetēda libertate terremini. Agēdū atq; obuiā eundū est Qui. ne spolia uestra penes illum sint. Non ꝓlatandū neq; uotis paranda auxilia, nisi forte speratis tedium iam aut pudorē tyrānidis Syllæ esse: eum per scelus occupata periculosius dimissuꝝ. At ille eo ꝓcessit ut nihil gloriosum nisi tutū, & oia retinēdæ dñatiōis honesta existimet. Itaq; illa qes & ociū cū libertate quæ multi ꝓbi potius q̄ laborem cū honoribus capessebāt nulla sunt, hac tēpestate seruiendū, aut imperitandū, hñdus metus est aut faciendus Quiri. Nā qd ultra? Quæ ne hūana supant aut diuina ipolluta sunt Po. Ro. paulo āte gentiū moderator: exutus impia, gloria iure cogitādi inops despectusq; ne seruilia qdem alimēta reliqua hēt. Socioꝝ & latii magna uis ciuitate p multis & egregiis factis a uobis data per unū ꝓhibent, & plæbis innoxiæ patrias sedes occupauere pauci satellites mercede sceleꝝ: leges, iudicia, ærariū, ꝓuinciæ, reges, penes unū. Deniq; necis ciuiū & uitæ licentia, simul humanas hostias uidistis & sepulchra infecta sanguine ciuili. Est ne iuris reliq aliud

¶Cubiculoꝝ pellex: qa pulsis cōiugibus eoꝝ locū supplesti patiens muliebria. Si qua: argute dubitet an se digna sint. ASCB.

Læmentia & ꝓbitas uestra &c. Hæc oratio seu cōcio ad populum est marci Aemilii Lepidi cōsulis ad populum Romanum, qui de se ut de alio in fine locuturus est ubi se cōmēdat. Quod te admōitum uelim lector. Nam illic adnotamentum nostrum inuersum est. Nam ubi scripseram se cōmendat, & ad sui cōmendationem quē & cuius supposita sunt. Dehortat aūt populum a factione Syllæ & ut libertatem se præside uendicet monet. Tyrānidem .i. uiolentā occupationem domini. Erat tamē olim rex omnis tyrānus dictus, unde est illud. Pars mihi pacis erit dextram tetigisse tyranni. Ne dum duæ sunt particulæ. Peior metu .i. ob metum uestrum. ¶Libertatis curam: q̄ habent qui adhuc eam asseq sperant. ¶Maximi nominis .i. famæ. Ordo ē nequeo satis mirari: satellites eius .s. Syllæ existentes homines maximi nominis & non minus .i. & pariter optimis exemplis maioꝝ, qui seruitium suum dāt mercedem dñationis in uos. Liberi agere .i. uiuere. Præclara ꝓles per ironiam id dicit. A pyrrho epirotaꝝ rege nobilissimo de genere æacidaꝝ: qui potiundi imperii causa graue cum romanis bellum gessit Hannibale Carthaginensium duce ferocissimo qui si uictoria uti sciuisset imperium Romanum exterminasset & Carthaginem auertisset. Philippoque macedonū rege: & antiocho rege syriæ. Quid inquā defensum est a Pyrrho, ubi a præpositio non notat ablatiuum agentem: non.n. pyrrhus defendit: sed terminum a quo. Nam defensæ sunt sedes a Pyrrho & reliquis ut ab inuasoribus. Defensæ autem a Romanis ut qui eas protexerunt. Romulus iste per contemptum .i. Sylla q se alterum Romulum dicit. ¶Satiatus .i. ad societatē pacatus, quia adhuc sitit sanguinem innocentum. ¶In post futuros: quia etiam nondum natis seruitutem intulit. ¶Prolatādum .i. porro differendū. ¶Eo processit .i. ad id. Capessebant .i. libenter accipiebant. ¶Faciendus .s. Syllę. Nam quid ultra sup. est aut expectamus. Quæ ne humana superant .i. extant & reliqua sunt: ut æneí .iii. Quid puer, Ascanius superat ne & uescitur aura? aut quæ sup. diuina sunt impolluta? q.d. nulla. Nō Supero
dicit quæ diuina superant: quia omnia diuina superant: cum sint immortalia: sed non sunt impolluta. Nisi tamen diuina intelligamus potius diis consecrata ut phana & aras. Populus Romāus aū gentiū .s. uniuersarum. Seruilia .i. quæ seruis distribui singulis mensibus solent: unde dimensum dictum. ¶Penes unum .i. in potestate unius .s. Syllæ. ¶Licentia .i. mala permissio ut utrum libuerit exequatur.

ASCE. ℂQuā ſoluere iniuriā.i.pēdere qđ iniuſte petit. Vnū finē.i. mortē. Vel.i.etiā ſeptis.i. circundatis & ſtipatis:ac munitis: ferro.i. armis ſatellitū,ut regib⁹ & tyrānis hocē ĉ potētiſſimis moriendū eſt. Neq; qſq̄ nihil auſus.i.q nihil prius auſus aut exptus ſit. Expectat extremā neceſſitatē.ſ.i qua poſitus nihil amplius poſſit,niſi muliebri ingenio.i.niſi is q̄ muliebre habet ingeniū, pdegerint.i.pdigalr cōſumpſerit. ℙ Proſcriptionē,cuius tabulā ſylla ſūmope poſuit,uñ Iuue.tabulā ſyllæ ſedicāt diſcipuli tres. ℙ Cimbricā pdā.i.ſumptā a cībris ſīmis hoſtibus. Datū uenū.i. uenditioni: dono.i.gratis. Quod.ſ.hēre poſſeſſiōes ciuium pſcriptoꝝ.eſt uel.i. ĉ maximū ſceleꝝ illius. Nō me repete obiectet. Quæ rabie cōtracta.i.ſubito furore illata. In gloria.i.p glorioſe geſtis numeret. Exiſtimetis.i.cēſeatis & iudicetis,ſed q̄tū audiatis. ſ.dici. Cōmaculatos.i.corruptos Tarulę ſcyrthoq; noia ſūt ſeruoꝝ tūc notiſſimorū,ptæ.i.acqſitæ. An qbus &c. Ordo eſt. An ſup.illi qbus ſudiſius turpis ancilla.i. pp cōmerciū ancillæ, & dehoneſtamētū. i.dedecus oium bonoꝝ: aut oium bonorū,eſt plātus in magiſtratibus capiēdis.i. obtinēdis:nō uelit oia mutata pter uictoriam.ſ.ſyllæ.q.d. minime,nā ſyllæ uictoria hōeſtiſſima & opti a qdē fuit:ſed uſus uictoriæ peſſimus:nā in ſūmā tyrānidem cōuertit. Et ita ne ſyllæ uictoria quē ſeducat monet. Itaq; maximā mihi fiduciā pti uictor exercitus:qa & firmior & aioſior & ptior futur⁹ uſ q̄ hoſtis uictus. Fiducia aūt fere in bonā pte accipiſ. Cōfidentia in malā: authore Seruio. Quæſitū.i. Per tyrānū.i.occupatorē iniuſtū. Euerſum ſupinum eſt. Nā ordo eſt,niſi pfecti ſunt euerſum.i.ad euertendū ptātē tribunitiā cōditā a maiorib⁹ ſuis p arma.i. ui bellicā exercitā i pſes. In paludes & ſiluas.i. loca ſola & inacceſſa:atq; ui naturali mūita. Obtētui.i.ad obtētū aut oſtētui. Plæbes noiatiuus eſt antiquus,qm oli hæc plæbes plębei dicebaſ. Nūc hæc plębs plæbis. Penes. i.in ptāte & poſſeſſiōe. Probato.ſ.iuſſa tyrāni:annuite.i.obſecūdate, q̄ iuſſiōes uſ p hibitiuā hñt & nūciatiōe iurādæ ſūt. Circūuenīedā.i. decipiēdā. Exēplū aūt tradit ſceleris ppetrandi,q iniuriā ſūmā accipit inultus. Nā ſic aium addit iniuriāti. ℙ Mihi ſatis.ſ.gloriæ & honoris,aut etiam rerum,q̄ſitum.i. acqſitum. Noi.i.famæ maiorum,pdio.i.agro poſſidendo,niſi legendū eſt pſidio. Priuata.ſ.mihi pprias opes, facultates & potentias. Seruitio quod ſylla infert poſt clarā uictoriam. Marcum Aemilium conſulem. Ob cuius cōmendationem. Nam in eo ſummam ſpē habebat hanc concionem inſtituiſſe uidetur.

Fiducia
Cōfidentia

Axie uellē. Oro hæc ſupiori uſ affinis: nam lepidi ſniam maxiopere ſprobat & ob eā in Marcum Aemilium inuehit. Eſſe noxæ.ſ. nocumento.

q̄ ſoluere iniuriam, aut mori per uirtutem? Quoniam quidē unū omnibus finem natura uel ferro ſceptris ſtatuit. Neq; quiſq̄ extremam neceſſitatem nihil auſus niſi muliebri ingenio expectat. Verum ego ſeditioſus (uti Sylla ait) qui præmia turbarum quæro, & bellum cupiens, qui iura pacis repeto, ſcilicet quia non aliter ſalui ſatiſq; tuti in imperio eritis, niſi Vectius Picens & ſcriba Corneius aliena bene parta prodegerint: niſi approbaueritis omnes pſcriptionem innoxiorum ob diuitias: cruciatus uirorum illuſtriū uaſtatam urbem fuga & cædibus, bona ciuiū miſeroꝝ quaſi cimbricam pdam uenū, aut domo datam. At obiectat mihi poſſeſſiones ex bonis pſcriptoꝝ, qđ qdem ſceleꝝ illius uel maximū eſt. Nō me neq; quēq̄ oium ſatis tutū fuiſſe ſi recte faceremus: atq; illa q̄ta formidine mercatus ſum pcio ſoluto iure dominis tñ reſtituto. Neq; pati cōſiliū eſt ullā ex ciuibus pdam eſſe. Satis illa fuerint q̄ rabie contracta tolerauimus. Manus conſerentis inter ſe romāos exercitus & arma ab externis in noſmet uerſa: ſceleꝝ & cōtumeliarum oium finis ſit quoꝝ adeo Syllā non pœnitet, ut & facta i gloria numeret, & ſi liceat auidius fecerit. Neq; iam quid exiſtimetis de illo, ſed q̄tum audiatis uereor. Ne alius alium principem expectantes antecapiamini non opibus eius quæ futiles & corruptæ ſunt: ſed ueſtrā ſecordiā quā ratum miri licet, & quā aude at tam uideri fœlicem, Nam pter ſatellites cōmaculatos: quis eadē uult, aut quis non oia mutata pter uictoriam.ſ. milites quoꝝ ſanguine Tarulæ Scyrthoq; peſſimis ſeruoꝝ diuitiæ partæ ſunt, an q bus plātus in magiſtratibus capiendis. Fuſidius ancilla turpis, honoꝝ oium dehoneſtamentū. Itaq; maximā mihi fiduciā parit uictor exercitus, cui p tot uulnera & labores nihil pter tyrānum q̄ſitum eſt niſi forte tribunitiā ptātem euerſum pfecti ſunt p arma conditā a maioribus ſuis utiq; iura & iudicia ſibimet extorq̄rēt egregia.ſ.mercede cū relegati in paludes & ſiluas in cōtumeliam atq; inuidiā ſua pmia penes paucos intelligerēt. Quare igiſ tāto agmine atq; animis incedit. qa ſecundæ res miro ſunt uitiis obtentui, quibus labefactis q̄ formidatus eſt tā contemneſ, niſi forte ſpe concordiæ & pacis: quæ ſceleri & parricidio ſuo nomina indidit neq; aliter.r.p. & belli finem ait niſi maneat expulſa agris plæbes pda ciuilis acerbiſſima ius iudiciūq; omnium rerum penes ſe quod. P.R. fuit quæ ſi nobis pax & compoſita intelliguntſ maxima turbamenta reipu. atq; exitia probate, annuite legibus impoſitis, Accipite ocium cum ſeruitio & tradite exemplum poſteris ad. R.P. ſuimet ſanguinis mercede circūueniendam. Mihi q̄q̄ per hōi ſummum imperiū ſatis quæſitum erat noi maioꝝ dignitati, atq; etiam pdio, tñ non fuit cōſilium priuata opes facere, potiorq; uiſa eſt periculoſa libertas quieto ſeruitio. Quæ ſi probatis adeſt Quiri. & bene iuuantibus diis, M. Aemilium Conſulem ducem & authorem ſequimini ad recipiendam libertatem.

Oratio Philippi in ſenatu.

Axie uellē. P.C. rēp, quietā eē, aut in piculis a pmptiſſimo quoq; defēdi, dēiq; praua icœpta cōſultorib⁹ noxæ

eſſe,

esse: sed cōtra seditionibus oia turbata sunt, & ab his quos prohibere magis decebat. Postremo quæ pessimi & stultissimi decreuere ea a bonis & sapientibus facienda sunt. Nam bellum atque arma quamquā uobis inuisa, tamen quia Lepido placent sumenda sunt, nisi forte cui pacem præstare, & bellum pati consilium est. Proh dii boni qui hanc urbem omissa cura adhuc regitis. Marcus Aemilius omnium flagitiosorum postremus (qui peior, an ignauior sit deliberari non potest) exercitum opprimendæ libertatis habet, & se contempto metuendum effecit. Vos mussantes & retractantes uerbis & uatum carminibus pacem optatis magis quam defenditis. Neque intelligitis mollicia decretorum uobis dignitatem illi metam detrahi, atque id iure: quoniam ex rapinis consulatum, ob seditionem prouinciam cum exercitu adeptus est. Quid ille ob benefacta cœpisset: cuius sceleribus tanta præmia tribuistis? At scilicet eis qui ad postremum usque legatos pacem concordiam, & alia huiusmodi decreuerūt gratiam habeo peperisse, immo despecti & indigni republic. habiti prædæ loco æstimantur, quippe metu pacem repetentes quo habitam amiserant. Equidem a principio cum etruriam coniurare proscriptos accersiri, largitionibus rēpubli. lacerari uidebam, maturandum putabam & Catulli consilia cum paucis secutus sum. Cæterum illi qui gentis Aemiliæ benefacta extollebant: & ignoscendo Populo Romano magnitudinem auxisse. Nusquam etiam tum Lepidum progressum aiebant cum priuata arma opprimendæ libertatis cœpisset, sibi quisque opes, aut patrocinia quærendo consilium publicum corruperunt. Attamen erat Lepidus latro cum calonibus & paucis siccariis, quorum nemo diurna mercede uitam mutauerit. Nunc est proconsul cum imperio non empto sed dato a uobis: cum legatis adhuc iure parentibus, & ad eum concurrere homines omnium ordinum corruptissimi flagrantes inopia, & cupidinibus scelerum conscientia exagitati, quibus quies in seditionibus, in pace turbæ sunt: hi tumultum ex tumultu, bellum ex bello serunt. Saturnini olim post Sulpitii dein Marii Damasippique: nunc Lepidi Satellites, prætera Etruria atque omnes reliquiæ belli arrectæ, Hispaniæ armis sollicitæ. Mithridates in latere uectigalium nostrorum, quibus adhuc sustentamur diem bello circumspicit quin præter idoneum ducem nihil abest ad subuertendum imperium. Quod uos oro atque obsecro Patres conscripti, ut animaduertatis ne patiamini licētiam scelerum quasi rabiem ad integros procedere. Nam ubi malos præmia sequuntur, haud facile quisquam gratuito bonus est. An expectatis cum exercitu rursus admoto ferro atq; flāma urbem inuadat, quod multo propius est ab eo quo agitat statu q̄ ex pace & concordia ad arma ciuilia quæ ille aduersum diuina & humana omnia cœpit. Non pro sua aut quorum simulat iniuria. Sed legum ac libertatis subuertendæ. Angitur enim ac lacerarur animi cupidine, & noxarum metu expers consilii, inquies, hæc atq; illa tentans metuit ociū, odit bellū. Luxu atq; licētia carē

ASCE. Sed contra. s. uota mea. Quia Lepido placent, id inuidiose. Erat autem postmodum lepidus triumuir. i. unus trium: qui rempu. inter se dispertiti sunt. Postrem?. i. pessimus. Mussantes. i. nihil palam obloqui audentes. Optatis. i. uoto expetitis magis q̄ defenditis, quia non ea facitis per quæ pacem obtineatis. Mollicia. i. propter molliciam. Metam. i. terminum seuiendi. atq; id iure. i. merito non q̄ iustum aut meritum sit simpliciter, sed propter ignauiam ipsorum. Quid ille ob benefacta cœpisset. i. accepisset? q. d. nihil: cū nihil bene fecerit. At. s. irōia est, cui apte quadrat. s. legatos. s. de pace: pacem concordiam & alia huiusmodi: immo ipsi despecti & indigni. R. P. i. rep. æstimant habiti loco prædę, quippe. i. utpote qui repetentes metu. i. propter metum pacem, quo. i. per quem. s. metum amiserant habitam. s. pacem: quia nisi meticulosi apparuissent, nullus eis infestus fuisset. Cū. s. quando uidebam, etruriam. i. omnes etruscos: cōiurare cōtra Romanos. Proscriptos. s. ab aliis, accersiri. i. uocari ad ciuitatem & in urbem, ubi nescio an recte scriptum sit accersiri. Nam accersor dicitur accersi in infinitiuo: nec reperitur accersio aut accersior apud ueteres idoneos. Vnde illud accersi pro accerse Simonem: nouum est. (Accersor) Largitionibus lacerari rempub. quia publica priuatis dabantur, aut quia per largitionem respu. quasi deuicta est. Catulli consilia qui ut hanc orationem haberet consuluit. Gentis æmiliæ ut Pauli Scipiōis in eam adoptati. Lepidus qui postea factus triumuir: etiam de domo æmilia. Nam marcus æmilius Lepidus dictus est. Cum calonibus. i. utilibus militibus qui uallum & ligna ferrent in exercitu. Sicariis. i. homicidis occultis & obsessoribus uiarum. Diurna mercede. i. licet singulis diebus mercedem receperit. Concurrere. i. cōcurrerunt pe. lon. Est. n. pteriti temporis perfecti indicatiui modi. Flagrātes. s. cupiditate habendi, inopia. i. propter inopiam. Quies in seditionibus: quia tunc solum contenti sunt. Turbæ. i. commotiones animorum. Tumultum ex tumultu, quia nō sedant sed excitant eum. Satellites olim Saturnini tribuni plæbis: quem propter seditionem occisum diximus. Post Sulpitii: etiam factiosi. Nam. P. Sulpitius Tri. plæ. Authore. C. mario perniciosas leges promulgauit, ut exules reuocarentur & noui ciues libertiniq; distribuerentur in tribus &c. Qui cum in quadam uilla lateret indicio serui retractus & occisus est. Seruius ob mercedem manumissus est: sed ob infidelitatem saxo deiectus ē. Marius notus est. Vbi uero est damasippi legam Damacii. Nam Lucius Dama: prætor ex iussu marii omnem nobilitatem quæ in urbe erat trucidauit.

ASCE. ¶Sed phibete ne conari qdem.i.phibete non solũ facere:sed ne conari qdem, hoc est facite phibendo, ut nõ ẽt conari audeant. ¶Cõuersa.i.cõmutata. Malũ publicũ occulte sup.instruebat:qa palã instruere nõ audebãt. Disturbant.s.a Lepido & ei adhęrentibus. ¶Defendunt occulte.s pax & cõcordia. ¶Et sup.hi. quibus illa.i.talia placent sunt in armis: & uos sup. estis in metu. Lepidi mandata: inuidiose id dicit. Qui ait placere sup. sibi:&.i.at tñ aliena tenet. ¶Rescindi.i.dissolui dirimi, & ut dicunt adnihilari & adhuc barbarius annullari. ¶Ciuitatem confirmauit:repete qui placere ait. Qui negat ademptã. s.ciuitatem:hoc est libertatem ciuium. Et qui sibi placere ait tribunitiam potestatẽ restitui.s.plæbi.ex qua &c. Pessime oium cõuertit sermonẽ ad ipm Lepidũ. Cui nihil sup.ẽ domi.i. q nihil habes: nisi partũ armis.i.ui aut per iniuriã. ¶Quasi primũ uult dicere q nõ reddiderit q se pro cõsule adhuc gerit. ¶Quo.s.bello, disturbat iã parta cõcordia. Nři.s.nobiliũ:quos Sylla tutabat. Istis.s.tuis plæbeis. Inges.i. iqetus & turbulẽtus. In solitudie.i. desertos ab oĩbus nisi sit in sollicitudie legendum: aut sollitudine uno uocabulo pro insolentia. Merita.s.mala aut supplicia. Intutam.i.nõ tutã,hoc ẽ idefensam. Verbis nõ mãibus. Delectus.i. militũ ad bellũ delectiones. sunt hiti a lepido. Tãto bellũ acrius erit: qa timore uřo illi isolentiores erũt. Vñ subdit cũ itelliget se metu.s.uřo. Odisse.i.odio psequi. Nõ.n.i usu pitorũ ẽ odio in pñti uoce. Ita suadẽt illi.s. Lepido pacẽ a uobis, & suadẽt hoc ẽ suadẽdo inducũt uobis bellum ab illo. Torpedo.i.pigritia ex frigore & torpore ignauiæ. Scelerũ Cinnæ. Nã Cina & Marius cũ Carbõe & sertorio ianiculũ occupauerunt:& fugati ab Octauio cõsule recesserũt marius Antiũ & aritiã & lauiniũ colonias deuastauit,& cũ nulla oino spes eẽt optiatibus resistẽdi. Cinna & marius in urbẽ recepti eã uelut raptã cædibus & rapinis uastauerũt. Sin.i.sed si digna noie, sunt.n.senatores & patres dicti:uñ seueri eẽ atq maturi deberẽt ¶Fortunã, meliores. Prouerbiale.i.sicut illud maronianũ. Audaces fortuna iuuat. Vbi audẽtes qdã legũt. Dilabent.i. euanescent paulatim. ¶Interrex.i.fungẽs ipso:
Interrex aut cõsulatu iterea dũ noui cõsules creabant:qa lepidũ dixit scdm cõsulatũ peter. Olim aũt uerus erat iterrex & uerũ interregnũ,cũ mortuo rege donec nouus creabat cessabat regnũ,erat tñ q iterea offõ regis fungeret. Procõsule.i. q ptãte cõsulari extraordinẽ fungit,cũ uerus consul nõdũ sit:aut nõ oĩa admistrare possit. Ne quid detrimenti: id fere cõsulibus pcipi solet.
Mors lepidi Et hæc de oratione Philippi in senatu cõtra Lepidum, qui cum acta Syllæ tentaret rescindere bellum excitauit. Et a quĩto Catul.collega italia pulsus est & in sardinia frustra bellum molitus periit.

dum uidet atq interim abutit uestra secordia. Neq mihi satis cõsilii est metum an ignauiam an dementiam eam appellem, qui ut demini intenta mala quasi fulmen optare se quisq ne attingat. Sed prohibite ne conari quidem & quæso considerate, q̃ conuersa rerum natura sit antea malum publicum occulte, auxilia palã instruebant, & eo boni malos facile anteibant. Nunc pax & concordia disturbant palam, defendunt occulte. Quibus illa placent in armis sunt, uos in metu. Quid expectatis nisi forte pudet, aut piger recte facere. An Lepidi mandata animos mouent. Qui placere ait sua cuiq reddi, & aliena tenet. Belli iura rescindi cum ipse armis cogat, ciuitatem confirmari:qui ademptam negat, concordiæ gratia tribunitiam potestatem restitui ex qua omnes discordiæ accensæ, pessime omnium atq impudẽtissime tibi ne egestas ciuium & luctus curæ sunt?cui nihil est domi nisi armis partum, aut per iniuriam. Alterum consulatum petis quasi primum reddideris, bello concordiam quæris quo parta disturbat nostri proditor:istis inuidua hostis omnium bonorum ut te:neq hominum, neq deorum pudeat, quos perfidia aut periurio uiolasti. Qui quãdo talis es:maneas in sententia, & retineas arma. Te hortor nec prolatandis seditionibus inqes ipse, nos in solitudine attineas, neq te prouinciæ, neq leges:neq dii penates ciuem patiunt. Perge qua cœptas, ut q̃ maturissime merita inuenias. Vos autem. P.C. quo usq cunctando rempu. intutã patiemini & uerbis arma tentabitis? Delectus aduersum uos habiti, pecuniæ publicæ & priuatim extortæ:præsidia deducta atq imposita, ex libidine leges imperãtur. Cũ interim uos legatos & decreta paratis: & quanto me hercle auidius pacem petieritis, tanto bellum acrius erit, cum intelliget se metu magis q̃ æquo & bono sustentatum. Nam qui turbas & cædem ciuium odisse ait, & ob id armato Lepido uos inermes retinet, quæ uictis toleranda sunt, ea cum facere possitis patiamini potius censet:ita illi a uobis pacem, uobis ab illo bellum suadent, hæc si placent si tanta torpedo animos oppressit, ut obliti scelerum Cinnæ cuius in urbem reditu decus atq ordines omnes interierunt. Nihilominus uos atq coniuges & liberos Lepido permissuri sitis, quid opus decretis?quid auxilio Catulli? quin is & alii boni. R.P. frustra curant. Agite ut libet, parate uobis Cethegi, atq alia proditorum patrocinia, qui rapinas & incendia instaurare cupiunt, & rursus aduersum deos penatis manus armare. Sin libertas & uera magis placent, decernite digna nomine, & augere ingenium uiris fortibus:adest nouus exercitus, & ad hoc coloniæ ueterum militum nobilitas omnia:duces optimi, fortuna meliores sequitur. Iam illa quæ secordia nostra collecta sunt dilabentur. Quare ita censeo, sed quoniam Lepidus exercitum priuato consilio paratum cum pessimis & hostibus reipubli. cõtrahit, ordinis authoritatem ad urbem ducit uti Ap. Claudius interrex cum Qui. Catullo proconsule, & cæteria quibus imperium est urbi præsidio sint, operamque dent ne quid respublica detrimenti capiat.

Oratio.C.Cottæ consulis ad populum.

Virites multa mihi pericula domi, militiæ, multa aduersa fuere, quorum alia tolerauí, partim reppuli deorum auxiliis & uirtute mea, inq; his omnibus nunquã animus negocio defuit, neq; decretis labos, malæ secũdæq; res, opes nõ ingeniũ mihi mutabant. At cõtra in his miseriis cũcta mecũ fortuna deseruere. Præterea senectus p se grauis curã duplicat, cui misero acta iã ætate ne mortẽ qdẽ hõestã spare licet. Nã si pricida uñ sum, & bis genit⁹ hic deos penatis meos patriãq; & summũ impiũ uilia habeo, qs mihi uiuo cruciatus satis est, aut q̃ pœna mortuo? Cũ oia memorata apud inferos supplicia scelere meo uici, a prima adolescentia in ore uestro priuatus & magistratib⁹ egi: q lingua: q cõsilio meo, q̃ pecunia uoluere usi sunt, neq; ego callidã facũdiã, neq; ingeniũ ad malefaciendũ exercui auidissimus priuatæ gratiæ: maxias inimicitias p repu. suscepi, qui uictus cũ illa simul cũ egens alienæ opis plura mala expectarẽ. Vos Quiri. rursus mihi patriã deos penatis cũ ingenii dignitate dedistis p qbus bñficiis uix satis gratus uidear si singulis aiam quã nequeo cõcesserim. Nã uita & mors iure naturæ sunt, ut sine dedecore cum ciuibus fama & fortunis integer agas, id dono daẽ atque accipiẽ. Consules nos fecistis Quiri. domi belliq; impeditissima repub. Nãq; imperatores hispaniæ stipẽdiũ, milites, arma, frumentum poscunt, & id res cogit, quoniã defectione sociorum & Sertorii per montis iuga, neq; manu certare possunt: neq; utilia parare, exercitus in Asia ciliciaq; ob nimias opes Mithridatis alũtur. Macedonia plena hostium est, nec minus italiæ maritima & prouinciaꝝ cum interim uectigalia parua & bellis incerta uix partem sumptuum sustinent, ita classe q̃ cõmeatus tuebaẽ minore q̃ antea nauigamus. Hæc si dolo aut secordia nostra cõtracta sunt agite uti libet & ita suppliciũ sumite, sin fortuna cõis asperior est quare indigna uobis uobisq; de rep. incipitis, atq; ego cuius ætati mors propior est non deprecor si quid ea uobis incommodi demitur: ne mox ingenuo corpori honestius q̃ pro uestra salute finẽ uitæ fecerim: adsum. En. C. Cotta Consu. facio quod sæpe maiores asperis bellis fecere, uoueo, dedoq; me p repu. quã deinde cui mandetis circũspicite. Nam talem honorẽ bonus nemo uolet cũ fortunæ & maris & terræ belli ab aliis acti rõ reddenda aut turpiter moriẽdũ sit, tñmõ in ais hebetote nõ me ob scelus aut auaritiã cæsum, sed uolentem pro maximis beneficiis aiam dono dedisse. Per uos Quiri. & gloriam maioꝝ, tolerate aduersa, & cõsulite reipu. multa cura summo imperio inest multi ingẽtesq; labores, quos ne quicq̃ abnuitis: & pacis opulentiam quæritis, cum omnes pуinciæ, regna, maria: terræq; aspera ut fessa bellis sint.

Oratio Marci Tribuni plæbis ad plæbem.

I Quiri, paꝝ existimaretis qd inter ius a maiorib⁹ relictũ uobis, & hoc a Sylla paratũ seruitiũ interẽt, multis mihi differẽdũ fuit, docẽdũq; qs ob iniurias & quotiẽs a pñb⁹ armata plæbs secessisset, utiq; uidices parasset, ois iuris sui Tr. Plæ.

Virites. Hæc oratio dicitur Caii Cottæ cõsulis, quod ex eo patet qd ipse in ea. En. C. consul ostendit tñ in epitomatis. L. Flori q̃. M. Aurelius Cotta consul ad calcedoniã p̃lio a rege uictus est, rexq; a Pompeio & metel. uictus. Itemq; iudicia per. m. Aureliũ Cottam ad equites romanos trãslata sunt: quo tpe mithridates desperatione rerum suarũ ad tigranem regem armeniæ confugit. Vnde siue idẽ Cotta sit siue alius certũ est q̃ postq̃ male ab eo pugnatum erat, & rursus in patriam ac ciuitatem receptus erat hanc orōnem habuit: in qua cõmiserationem populi ex infortunio suo & uolũtaria (si exigatur) deuotiõe implorat. Quorum alia. i. q̃dam partim. i. alia. Negocio. s. gerẽdo Labos nunc labor usitatius df. Opes. i. facultates non ingenium mutabant, qa animus inuictum gerebat. ¶ Parricida usi. i. si uos uitio meo aut negligentia occisi estis in amicis aut liberis uestris. Bis genitus quia postliminio renatus uidetur: cũ iterũ sit patriæ datus. ¶ Pœna mortuo. ¶ Id fidei nostræ quadrat. Vici hoc est superaui. ¶ Magistratibus. s. gerendis, nisi sit legendũ magistratus. ¶ Dedistis: postq̃ ex captiuitate aut fuga rediit. Cõsules fecistis ostendit difficultatem rei gerẽdæ Hispaniæ. i. qui in hispania Romano exercitui imperant poscunt. s. a consulibus, quorum alter erat Cotta, & Sertorium q ad mithridatem defecerat. Mithridatis. i. quas a mithridate rapiẽt. Parua: quia dũ bella geruntur non possunt uectigalia tã abunde colligi & si colligantur in periculo sint ne intercipiantur. ¶ Cõmeatus. i. uictualia aut ad uictum exercitus pertinẽtia. Contracta. i. comparata, hoc est si euenerunt. ¶ Incipitis. s. ob murmurando cõtra consules immeritos. ¶ Ea. i. per eius amotiõem: hoc est si uita mea uobis: aut reipubli. detrimento est. Cui mandetis. tacite innuit se adhue utilem fore reipub. cum non sit facilis repertu melior. Cum fortunæ. Ordo est: cum ratio fortunæ belli & maris & terræ acti ab aliis sit reddẽda: aut moriẽdum turpiter si reddere nõ possit. Cæsum non q̃ iam cæsus sit, sed si decreuerint pro repub. cædendum esse. Per uos quasi dicat per uestram salutem rogati. Pacis opulentiam: hoc est quæ in pace esse solet.

I quirites. Hæc oratio inscribitur: marci tribuni plæbis sed cũ multi sint tribuni plæbis hoc nomine: non facile constat cuiusnam sit: nisi q̃ quia in Syllam dicit sub illius dominatione uixerit: ut marcus Lepidus Syllæ infestus. Si parum quasi dicat, cum iam plurimum existimatis: fuit, alii dicerent foret. ¶ Vtiq; idest & uti hoc & ut. ¶ Vindices: idest defensores, omnis iuris sui: uidelicet tribunos plæbis.

ASCE.

ASCE. ℂNunc hortari mō:hoc est solū est reliquū.i.restat.Capessendā hoc est arripiēdā.Neq me p̄terit.i.bn̄ scio.⁋ Solus.i. syl
la.⁋ Inani specie magr̄atus.s.dictaturæ:q̄ insolētissime gessit,qa cū.xxiiii.pcessit fascibus:qđ añ.n.nullus unq̄ attentaue
Dictatu rat,& rebus nouis reipu.statū cōfirmauit:tribunoꝝ plę.ptātem minuit& omne ius legum ferendarum ademit.Vn̄ hec
ra syllæ, tribunus in eū inuehit.⁋ Dn̄atione:qa se p dn̄o gessit.⁋ Factio noxioꝝ:ut Syllæ & alioꝝ.⁋ Forti uiro:hoc est q malit
p libertate pericula obire q̄ ita seruire.

Quāq̄ oēs alii &c.sua gr̄a.i. ob pprium cō
modū.Meliusq habēt.i. existimāt, cū tn̄ n̄
sit ita:quā gratis.i.sine mercede qa q plę
bi obsequunt̄ nihil mercedis referūt,que
ro nobilib⁹ plurimū.Per militare nomē.
i.sub p̄textu gerēdæ militiæ p repu.⁋ Ha
bendos.i.tenēdos in seruitute quadā.Oi
bus.i.dignitatibus& priuilegiis:reliq̄re.s.
a se parta, ut bona hr̄ditaria relinquūtur
minoribus:nisi qa uosmetipsi destinatis.
i.ordinatis & addicitis ad magr̄atū, nunc
dn̄os contra quos nullus audet suffragiū
dare.⁋ Illuc.i.ad factionē paucoꝝ poten
tium.⁋ Si ur̄a.s.iura & munera. Rarus.
n.aius est,rarus.i.singularis: ut multū str̄e
nuus:ad deferenda.i. ptegenda ea q̄ pla
cent aut rarus.i.infrequens est aius ad de
fendenda.i.phibenda ea q̄ placent, cæte
ra q̄ non placent q̄ neglectui habent̄ sunt
ualidioꝝ,hoc est plus ualentiū.⁋ Officere.i.nocer̄.q.d.si unanimes fueritis: nihil
uobis obesse possit: quos languidos: hoc
est cū adhuc essent languidi & pusillani
mes.Iura q̄dam:qa p.m. Aureliū Cottā p
torē ad eqtes Romanos iudicia translata
sunt.⁋ De potestate tribunitia.s. restrin
genda.Catullus qui collega lepidi in cō
sulatu ipsum italia expulit:q acta syllę re
scindere tentaret.⁋ Fuit ergo imitator
syllæ.Quantis ais.i. aiositatibus.q.d.ma
ximis. Historiæ aūt tūc tpis recētes erant
& ita nō op⁹ erat plurib⁹ exeq:nūcaūt qa
Li.p̄ferti itercidit multę obscuræ sūt: mul
tæ tn̄ ex epitomatis. L. Flori collig: psūt.
⁋ Ex licentia.i.infrenata potentia & libi
dine. Vis tribunitia erepta.s.e manib⁹ plę
bis.⁋ Paratū.i. comparatum libertati.s.
conseruādæ. Ocium pro seruitio.i. quod
deberetis appellare seruitium.⁋ Graui
tate tutior:hoc est quanto quis uehemen
tior est iniuria inferenda tanto tutior est:
quia remisse agenti resistit.Habebūt hoc
est tractabunt.Primū supple censeo.De
inde uocē.i.ad uocem.Libera suffragia.i.
ut dicunt uoces aut uota aut pūcta ad ele
ctionē magistratuū.In uobis.i.pēnes uos
& in potestate uestra.⁋ Consultorē.i.da
torem opis & consilii cum consultor fere
sit qui petit consilium.⁋ Exequēdo.i.fa
ciendo scđm decreta:factis ea rata.i.ostē
ditis authoritatem in uos habere & uos
eis subiectos.Auctum atq adiutum pro
peratis licētiam.Auctū &adiutum supi
na sunt.Vltū iniurias:id quoq supinū,sed
qa hortor nō iportat motū subaudiā ire:
ut sit neq hortor uos ire ultū,ut illi crimi
nant̄.i criminando obiiciunt mihi,sed ea
rum.s.discordiaꝝ aut iniuriaꝝ finē uolēs
iure gentiū.i.quod apud oēs gentes licitū
& iustum censet̄:repetores.s.ablatas per
syllam ut iura tribunitiæ potestatis.

nūc hortari mō reliquū ē & ire primū uia: q̄ capessendā arbitror
libertatē,Neq me p̄terit q̄tas opes nobilitatis solus ipotēs inani
specie magr̄at⁹ pellere dn̄atione icipiat,q̄toq tutius factio noxioꝝ
agat q̄ soli inocētes:sed p̄ter spē boná ex uobis(q̄ metū uici t)sta
tui certamia aduersa p libertate potiora esse forti uiro q̄ oino nō
certauisse.Quāq̄ oēs alii creati p iure uro ui cūctā & ipsa sua gr̄a
aut spe aut p̄miis i uos cōuertere,meliusq hn̄t mercede delinq̄re,
q̄ gratis recte facere.Itaq oēs cōcessere iā i paucoꝝ dn̄ationē q̄ p
militar̄ nom̄,ærariū:exercit⁹ regna puicias occupauer̄ & arcē hn̄t
ex spoliis ur̄is,cū iteri pecoꝝ morte uos m̄titudo singulis hn̄dos
fruēdosq p̄betis exuti oibus q̄ maiores reliq̄re,nisi qa uosmetipsi
p suffragia(ut p̄sides oli)nunc dn̄os destiatis.Itaq cōcessere illuc
oēs & mox si ur̄a recepitis ad uos redibūt pleriq(rarus. n. aius ē
ad q̄ placēt defendēda cætera ualidioꝝ sūt)An dubiū hētis nū of
ficere qđ uobis uno aio pgētibus possit:quos lāguidos secordes
q ptimuere.nisi forte.C.Cotta ex factiōe media cōsu.aliter q̄ me
tu iura q̄dā Tri.Plæ.restituit,& q̄q̄.L.Cicinius prius de ptāte Tr.
loq ausus mussantibus uobis circūuētus,tn̄ erat prius illi iuidiā
metuere q̄ uos iniuriæ pręsum ē qđ neq̄o satis mirari Qui. nā spē
frustra fuisse itellexistis.Sylla mortuo:q scelestū iposuerat seruiti
um:finē mali credebatis,ort⁹ ē lōge sæuior Catullus tumultus i
tercessit Bruto & Aemilio mamerco Cōs.Dein. C. Curio ad exi
tiū usq isontis tribuni dn̄at⁹ ē.Luculus supiore āno q̄tis ais ierit
iu.L.Quintū uidistis,q̄tæ deniq nūc mihi turbæ cōcitant̄,q̄ pfe
cto incassum agerent̄ si prius q̄ uos seruiēdi finē illi dn̄ationis fa
cturi erāt,p̄sertim cū his ciuilibus armis dicta alia, sed certatum
utrinq de dn̄atione in uobis sit.Itaq cætera ex licia,aut odio, aut
auaritia i tp̄s arsere,pmāsit una res mō q̄ utrinq q̄sita ē, & erepta
i posteꝝ uis tribunitia: telū a maioribus libertati paratū qđ ego
uos moneo q̄soq ut ai aduertatis,neu noia reꝝ ad ignauiā mutā
tes ociū p seruitio appelletis,quo iā ipso frui:si uera & hōesta fla
gitiū supauerint nō est cōditio:fuisset si oino q̄ essetis,nūc aium
aduertite,& nisi uiceritis, quoniā ois iniuria grauitate tutior ē ar
ctius hēbunt. Quid cēses igit̄ aliqs ur̄m subiecerit? Primū oium
omittendū morē hunc quē agitis impigræ linguæ,ai ignaui,nō ul
tra cōcionis locū memores libertatis.Deinde uos ad uirilia il
la uocē tribunos q̄ plæbei mō,patritiū magr̄atū. Libera ab autho
ribus patritiis suffragia maiores ur̄i parauere. Quāuis Qui. i uo
bis sit & q̄ iussa nūc p aliis toleratis,p uobis agere aut nō agere
certe possitis. Iouē aut aliū quē deū cōsultorē expectatis magna
illa consulū impia & patrum decreta uos exequēdo rata efficitis.
Quiri.ultro licētiā in uos auctum atq adiutum properatis, neq
ego uos ultum iniurias hortor magis uti regem cupiatis neq di
scordias ut illi criminant̄,sed earum finē uolēs iure gētiū res repetens
& si pertinaciter

& si pertinaciter retinebunt, non arma neq; secessionem, sed tãtũ modo ne amplius sanguinẽ uestrũ ꝓbeatis censebo, gerãt hẽant que suo mõ imperia, q̃rant triũphos. Mithridate, Sertoriũ & reliquias exulũ ꝑsequantur cũ imaginibus suis, absit piculũ & labos qbus nulla pars fructus est, nisi forte repẽtina ista frumentaria legemunia uestra pensant, qua tñ quin iis modia libertatẽ omniũ æstimauere q ꝑfecto nõ amplius pñt alimentis carere, nãq; utilis exiguitate mors ꝓhibet. Senescunt uires sic neq; absolui cura familiarí tã parua re possit, at & ignaui quiq; tenuissima spe fruant, quæ tñ q̃uis ampla (qm̃ seruitii ꝓcium) ostentarent cuius torpedinis erat decipi & uestrarum rerum ultro iniuria grãm dẽre. Nãq; alio mõ neq; ualent in uniuersos neq; conabunt. Cauendus dolus ẽ. Itaq; simul cõparant delinimenta & differunt nos in aduentum Cn. Põpeii quẽ ipm, ubi ptimuere sublatũ in ceruices suas mox dempto metu lacerãt, neq; eos pudet uindices uti se ferunt libertatis tot uiros sine uno, aut remittere iniuriã nõ audere, aut ius non posse defendere. Mihi qdem satis spectatũ est Põpeium tantæ gloriæ adolescentẽ malle principẽ uolentibus uobis esse, q̃ illis dñationis sociũ, authorẽq; in primis fore tribunitiæ ptãtis. Verum Quiri. antea singuli ciues in pluribus non in uno cũcti præsidia habebatis, neq; mortaliũ quisq̃ dare aut eripere talia unus poterat. Itaq; uerborum satis dictũ est, neq;.n. ignorantia res claudit, uerum occupauit nescio quæ uos torpedo, qua non gloria mouemini neq; flagitio, cunctaq; præsenti ignauia mutuastis abũde libertatem rati, quia tergis abstinet, & huc ire licet, atq; illuc munera ditium dominorum. Atq; hæc eadem non sunt agrestibus sed cedũtur inter potentium inimicitias donoq; dantur in prouincias magistratibus, ita pugnatur & uincitur paucis: plebs quocunq; accedit pro uicta est, & indies magis erit. Siquidem maiore cura dominationem illi retinuerint quam uos repetiueritis libertatem.

Epistola Cn. Pompeii ad senatum.

Si aduersus nos patriãq; & deos penates tot labores & pericula suscepissem, quotiens a prima adolescẽtia ductu meo scelestissimos hostes fusi: & nobis salus quæsita est: nihil amplius in absentẽ me statuissetis, q̃ adhuc agitis. P. C. quẽ contra ætatẽ ꝓiectum ad bellũ sæuissimũ cũ exercitu optime merito q̃tum est in nobis fame miserrima oium morte cõfecistis. Hac in spe Po. Ro. liberos suos ad bellũ misit? hæc sunt præmia pro uulneribus? & totiens ob rẽpub. fuso sanguine? Fessus scribendo mittendoq; legatos, ois opes: & spes priuatas meas cõsumpsi cũ interim ꝑ triẽniũ uix annu⁹ sũptus datus ẽ. Per deos immortalis utrũ cẽsetis me uicẽ ærarii ꝑstare, an exercitũ sine frumẽto & stipẽdio hẽre posse? Eqdẽ fateor me ad hoc bellũ maiore studio q̃ cõsilio ꝓfectũ, qppe q nõie mõ ipii a nobis accepto diebus. xl. exercitũ paui, hostisq; i ceruicib⁹ iã Italiæ agẽtis ab alpib⁹ i hispaniã sũmoui ꝑ eas iter aliud: atq; Hãnibal nobis opportuni⁹ patefeci, recepi galliã pyreneũ, Lacetaniã idigetis & ꝓmũ ipetũ Sertorii uictoris nouis militib⁹ & multo paucioribus⁹ sustinui hyemẽq;

¶ Et si ptinaciter retinebũt. Liura usa, nõ censebo arma sup. sumẽda, neq; secessionem sup. uobis faciendã, sed tñmmõ ne ꝓbeatis ampli⁹ sanguinẽ usm: gerẽdo bella ꝓcõseruando dñio nobiliũ in uos. Mithridatẽ regẽ ponti & sũmũ hostẽ Popu. Ro. Sertoriũ q ꝓscriptus ingens bellũ in ulteriore hispania excitauit, & cũ. C. Põpeio dubia uictoria pugnauit. Metellum aũt & ꝑpennã cũ duobus exercitibus ꝓlio fudit: cuius uictoriæ ꝓmium cupiẽs auferre Põpeius parum ꝓspere pugnauit. Obsessus deinde Calaguri assiduis irruptõib⁹ non leuiora damna obsidẽtib⁹ tulit. Mox mithridates cũ eo fœdere icto bellũ po. Ro. intulit: sed tandẽ a. M. Antonio & M. Perpenna & aliis coniuratis in cõuiuio interfectus ẽ. ¶ Cũ imaginibus. i. stẽmatis aut insignibus maiorum. ¶ Absit. s. a uobis qm̃ seruitii ꝓcium sup. sunt: cuius torpedinis quasi dicat sũmæ. ¶ Iniuria. i. ob iniuriã. ¶ Differunt. i. suspensos tenent. Ignorantia res claudit. i. ipedit ab effectu obtinendo. ¶ Nõ gloria. s. ex libertate & pristina dignitate. ¶ Nõ flagitio. s. Syllæ & popularium eius Quia tergis. s. usis abstinet, impsonaliter legã nõ abstinent. i. qa terga usa nõ cædunt. ¶ Munera. i. largitiões ipune facere. Atq; hæc eadẽ nõ sunt agrestibus. i. iis q in agris degunt, sed nihilominus cædunt iter potẽtũ inimicitias. i. dũ potẽtes inter se inimicitias suas exercent & dant dono. s. i dominationẽ. Retinuerint. i. retinebunt q̃ uos repetiueritis. i. repetetis.

Q. Sertorius

Si aduersus uos. Hæc epistola Cn. Põpeii ad senatum pro stipendio & cõmeatu hñdo scripta fiduciæ plena est: ut agnoscam⁹ ab eo scriptã q magnifico & incorrupto aio rẽ gerebat. ¶ Si aduersus uos. i. si ita cõtra uos & deos penates militassem, ut ꝑ uobis & ꝑ diis militaui, nõ possetis acerbius in me aiaduertere q̃ oium rerum egenũ in tãto exercitu derelinq̃re. Cõtra ætatẽ: erat. n. admodũ adolescẽs Ad bellũ sæuissimũ quale erat cõtra Sertorium in Hispania famæ cõfecistis. i. exterminastis, appositorie miserrima morte oium. i. q̃ cõfectio famis est miserrima mors. Hac in spe, ut. s. famæ periret & ab senatu derelinqueret in terra hostili sine subsidio & cõmeatu. Fessus scribẽdo. Sæpe ergo antea ꝑ auxilio scripserat. ¶ Ois opes & spes priuatas. i. q̃s ꝓprias in amicis habuerã. Annuus. i. unius ãni sumptus cũ triẽnium hic fuerimus. ¶ Me uicẽ ærarii ꝓstare. i. hic esse ꝑ ærario. i. ut mea pecunia possim exercitũ sustiere: an me posse hẽre exercitũ sine frumẽto & stipendio. i. q alat quasi ex uento. ¶ Maiore studio. i. zelo & conatu. ¶ Mõ. i. solũmõ noie imperii. q. d. sine auxilio ipiali. Hostisq; agẽtis. i. inimicos uiuentes iã in ceruicibus. i. i onere Italiæ. ¶ Atq; hãnibal. i. quã Hannibal qui ꝑ alpes traiecit i Italiã. Sustinui primum impetum, quia dubia uictoria.

ASCE. In castris nō ī oppidis. Prohq̃ his o grati pr̄es, ironia est. Par cōditio q̄a silis egestas & nō magis nobis q̄ hosti subuenit. Vñ addit. Nāq; stipendiū neutri. s. exercitui daī. Victor uterq;. s. si uicerit suo stipēdio & ipēdio, pōt in italiā uenire cū nemo resistat. Quod. i. pp qd. Priuatim. i. peculiariter. Ad iternitionē. i. exterminationē q̄ oīa nec abſūpta sūt. Vltro. i. nō lacessit⁹ a nobis sūptui nobis q̄a pp eas plura expēdere cogebanī. Malis fructibus. i. infoecūdis & īminutis, q̄a eo anno nō erat magnus puentus frumēti ī gallia, & ita charitas annonæ. Agitat. i. uiuit fidē. i. credulitatē q̄ mihi hēbāt creditores. Trāsgredieī ī italiam. i. quod nunc in hispaniam a nobis geritur; gereī ab hispanis in italia cōtra nos.

Mnes q̄ scdis rebus. Hæc epistola Mithridatis regis pōtī ad Arsacē regē pthorū est. Nam ut Serui. attestaī oēs reges pthorū Arsaces dicebanī. Eā autē dedisse uī qn̄ ad Tigranē regē armeniæ fugere cogebaī dissimulat tn̄ adhuc timorem & egestatē ut facilius arsacē ad societatem belli cōtra romanos iniundā pelliceat. Cuius gr̄a ēī(ut in tali re fieri solet) oñdit romāos cōes oium regū hostes: qd̄ etiā Iugurtha boccho scripserat. Dicit ergo in principio Arsaci utile esse cōibus armis cōes hostes ppellere: q̄a & si in pace uiuere uellit a romanis nō pmitteret. Deinde oñdit & honestū: q̄a gloriosam & ab oibus laudabilē cōsequereī uictoriā. Nāq; petere. Callide purgat q̄ obstare uidenī: uidelicet icā recētis belli. i. pp̄ bellū paulo ante gestū pp quā uidereī nō posse cōuenire inter ipm̄ & Tigranē: sed eā purgat q̄a cū tigranes sit sibi obnoxius docet ex snia sua oia factug. Meæ res paꝝ pspere q̄a ter infoeliciter pugnauit cū romāis & tādē sibi mortē inferre coactus est, qd̄ ueneno nō potuit: q̄a medicamento qd̄ ab eo mithridaticū uocant pmunitus longo ūsu: ueneno cōfici nō potuit: pr̄ aūt eius ēt mithridates noie erat romanis amicissimus. Docet aūt ex aduersa fortunæ semeliorē & prudētiorē ad bellū effectū, ea cā; scupido. i. cupiditas, p dolū. i. calliditatē; Oi cis auꝝ agro pter auꝝ. Persē de quo Paulus æmilius macedonicus triūphauit. P̄ Antiocho rege Syriæ. Miserrimū seruoꝝ, q̄a ultro inseruierint. Dederat. n. ingētia munera scipioni: q̄ se accepturꝫ p tribunali idē Scipio dixit. Aristonicū, florus dicit Aristonicū regis Eumenis filiū asiā occupasse, & aduersus eū P. Liciniū Crassum cōsulē cū idē pōtifex maximus esset: qd̄ nunq̄ antea factū erat extra italiā pfectum: & ab eo plio uictū & interemptū fuisse. Sed eundē Aristonicū deinde a. M. perpenna uictū & deinde in deditionem acceptū. Nicomede mortuo: qui moriēs populū Ro. fecit hæredē regnūq; eius in prouinciæ formā redactū est. Nusa cū Nicomedes pterutut q eum suū nō putaret.

Aristonicus

in castris inter sæuissimos hostes non per oppida neq; ex ambitione mea egi. Quid deinde plia aūt expeditiones hybernas oppida excisa aūt recepta enumerem quando res plus ualet q̄ uerba, castra hostium apud Sucronem capta, & plium apud flumē Duriū, & dux hostiū C. Herēnius cū urbe Valentia, & exercitu deleti satis clara uobis sunt; prohq; his O grati patres egestatem & famē redditis. Itaq; meo & hostium exercitui par conditio est. Nāq; stipendium neutri datur, uictor uterq; in Italiam uenire pōt. Quod ego uos moneo quæsoq; ut animaduertatis neu cogatis necessitatibus priuatim mihi consulere. Hispaniam citeriorē quæ nō ab hostibus tenetur, nos aut Sertorius ad internicioēm uastauimus: pter maritimas ciuitates ultro nobis sumptui oneriq;. Gallia superiori anno Metelli exercitum stipendio frumētoq; aluit, & nūc malis fructibus ipsa uix agitat. Ego non rem familiarem modo, uerum etiam fidem consumpsi: reliqui uos estis, qui nisi subuenitis inuito & prædicente me exercitus hinc & cum eo omne bellum Hispaniæ in Italiam transgredietur.

Epistola Mithridatis.

Rex Mithridates Regi Arsaci. S.

Mnes qui secundis rebus suis ad belli societatem orātur considerare debēnt, liceat ne tum pacem agere, deinde q quantū satis ne piū, tutū gloriosum an indecorum sit. Tibi perpetua pace frui liceret, nisi hostes opportuni & scelestissimi. Egregia fama si romanos oppresseris futura est. Neque petere audeam societatem & frustra mala mea cum bonis tuis misceri sperem, atq; ea quæ te morari posse uidenī, ira in Tigranem recentis belli, & meæ res paꝝ prosperæ, si uera existimare uoles maxime hortabunī, ille enim obnoxius, qualem tu uoles societatem accipiet mihi fortuna multis rebus ereptis usum dedit bene suadendi, & quod florentibus optabile est, ego non ualidissimus pbeo exemplum quo rectius tua componas. Nāq; Romanis cum nationibus populis regibus cunctis una & ea uetus cā bellādi, est cupido profunda imperii & diuitiaꝝ qua primo cū rege Macedonū Philippo bellum sumpsere, dum a Carthaginensibus pmebanī amicitiam simulantes ei subuenientē Antiochum cōcessione Asiæ p dolū auertere, ac mox a Philippo Antiochus omnis cis aurum agro & decem milibus talentorum spoliatus est. Persen deinde Philippi filium post multa & uaria certamina apud Samothracas deos acceptum in fidem callidi, & repertores perfidiæ quia pacto uitam dederāt insomnis occidere eum. En cuius amicitiā gloriose ostentant initio prodidere. Antiocho pacis mercedem post habitum custodi agri captiui sumptibus & contumeliis ex rege miserrimum seruorum effecere, simulatorque impio testamento filium eius Aristonicum quia patrium regnum petiuerat hostium more per triumphum duxere. Asia ab ipsis obsessa est, postremo Bithyniam Nicomede mortuo diripuere, cum filius Nusa quem regina appellauerat genitus haud dubie esset. Nam quid ego me appellem, quem disiunctum undiq; regnis &

tetrarchiis

tetrarchiis ab impio eoꝝ, qa fama erat diuitē neqꝫ seruituꝝ esse, ꝑ Nicomedē bello lacessiuerit, sceleris eoꝝ haud ignarū, & ea q̄ accidere testatū, antea Cretēses soli oim liberi ea tēpestate: & rex Ptholomeus, atqꝫ ego ultus iniurias Nicomedē bithynia expuli. Asiāqꝫ spolium regis Anthiochi recepi. Et græciæ dempsi graue seruitiū, incoepta mea postremus seruoꝝ Archelaus exercitu ꝓditō impediuit, illiqꝫ quos ignauia, aut praua calliditas, ut meis laboribus tuti essent armis abstinuit, acerbissimas pœnas soluunt. Ptholomeus ꝓcio ad dies bellū ꝓlatās. Cretenses impugnati semel iā neqꝫ finē, nisi excidio habituri. Eqdem cum mihi ob ipsoꝝ interea mala dilata ꝓlia magis q̄ pacē datam intelligerē abnuēte Tigrane, q mea dicta sero ꝓbat te remoto, ꝓcul oibus aliis obnoxiis, rursus tū bellum coepi. M. qꝫ Cottā Romanū ducē apud Calcedona terra fudi, mari exui classe pulcherrima, apd' Cizicum magno cum exercitu in obsidio moratī frumentū defuit, nullo circū adnitente, simul hyems mariqꝫ ꝓhibebat, ita sine ui hostium regredi conatus in patrium regnum naufragiis apud paꝝ & heracleam militum optimos cum classibus amisi. Restituto deinde apud caberā exercitu, & uariis inter me & Luculum præliis inopia rursus ambos incessit, illi suberat regnū Ariobarzanis bello intactum ego uastis circum omnibus locis in armeniam concessi, secuti Romani nō me, sed more suum omnia regna subuertendi, qa multitudinem arctis locis pugna prohibuere, imprudētiam tigranis ꝓuictoria ostentant. Nunc quæso considera nobis oppræssis, utrum firmiorem te ad resistendum, an finem belli futurum putes? Scio equidem tibi magnas opes uirorum, armoꝝ: & 'auri esse, & ea te a nobis ad societatem, ab illis ad prædam peteris. Cæterum consilium est tigranis regno integro meis militibus ꝓcul ab domo ꝑuo labore per nostra corpora bellum cōficere, quo mō neqꝫ uicere neqꝫ uici sine tuo piculo possum? An ignoras romanos, postq̄ ad occidentē ꝑgētibus finē oceanus facit, arma huc cōuertisse? neqꝫ q̄cq̄ a ꝑicipio: nisi ꝑtum habere, domū, cōiuges, agros, impium: cōuenas: oli sine patria, sine parentibus, peste cōditos orbis terraꝝ qbus nō humana ulla, neqꝫ diuina obstāt, q̄n socios amicos ꝓcul iuxtaqꝫ sitos inopes potētisqꝫ trahāt, excidantqꝫ oiaqꝫ & maxie regna hostilia ducant. nāqꝫ pauci libertatē pars magna iustos dn̄os uolunt nos suspecti sumus æmuli & in tpe uindices affuturi. Tu uero cui Seleucra maxima urbium regnumqꝫ ꝑsidiis inclitis diuitiis est, qd ab illis, nisi dolum in præsens & postea bellū expectas? Romani arma in omnes hn̄t: acerrima in eos qbus uicti spolia maxima sunt, audendo, & fallēdo, & bella ex bellis serendo magni facti ꝑ hunc morem extinguent oia: aut occident: qd nō difficile est situ mesopotamia, nos armenia circungredimur exercitus sine frumento: sine auxiliis, fortūa autem nostris uitiis adhuc incolumis est. Teqꝫ illa fama sequet̃ auxilio profectum magnis rebus latrones gentium oppressisse, quod uti facias moneo hortorqꝫ neu malis pernicie nostra tuam prolatare q̄ societate uictor fieri.

¶ Tetrarchiis. i. principatibus ad q̄tuor ꝑtinentibus. ¶ Ptholomeus rex ægypti: ultus iniurias ab Nicomede illatas. Spoliū regis anthiochi. ¶ Asiā spoliū appositio ē: q̄d uulgares dicerēt i spoliū aut tāq̄ spoliū. ¶ Postremus. i. pessim⁹, aut īfim⁹ seruoꝝ. ¶ Quos abstinuit. i. lōge tenuit & seiūxit. ¶ Ptholomeus ꝓlatās sup. ē. ꝓcio. s. Romanis dato: bellū ad dies. s. aliquot. dōec me uicerit. ¶ Cretēses semel ipugnati. s. a romanis sup. sunt neqꝫ sunt habituri finē. s. belli iā. i. deiceps nisi excidio. ¶ Eqdē cū itelligerē ꝓlia magis dilata q̄ pacē datā interea ob mala ipsoꝝ, q̄ ipsi patiebant̃: tigrane abnuēte. i. q̄uis tigranes abnueret: q sero. i. cū tardū nimis est: ꝓbat mea dcā. i. uerba aut consilia, & te remoto. i. q̄uis tu esses remotus a me: & oib⁹ aliis obnoxiis ꝓcul. i. & q̄uis oēs obnoxii eēnt ꝓcul: tū ego coepi. i. incoepi rursus bellū. ¶ Marcūqꝫ Cottā &c. nō dubito eū eē cuius ofo īscribit̃ Caii Cottæ. Nā. M. Aurelius Cotta cōsul a mithridate uictus ē apud calcidoniā seu ut hic dr̃ calcidona. Sed. L. Lucullus ꝓcōsul ad cyricū urbē exercitū mithridatis famæ ferroqꝫ deleuit: & in pōtū coegit e bithynia cōfugere, parū. s. isulā: secuti romani nō me sed suū morē. i. ut ex more suo occasionē armeniæ inuadēdæ haberēt. ¶ Et ea re. i. ob uiroꝝ: & diuitiaꝝ uim peteris a nobis ad societatē ab illis. s. ad prædā. ¶ Cæterū. i. sed. q. d. q̄tū de reliquo dicendū ē: cōsiliū est. i. cōstitui. ¶ Tigranis. s. regis armeniæ ad quē tandē methridates cōpulsus est confugere: regno integro. i. nō onerato in dādis militibus, aut stipendio. ¶ Procul ab domo in terra. ¶ Neqꝫ uincere neqꝫ uici, qa si uincat̃ ab romāis ipsi etiā arsaci bellū illaturi sint, sin uicat eos: qa id sine suoꝝ detrimēto nō fiat: & romani facile exercitū reficiāt idē imminet periculū, aut si uicat: qa arsaces auxiliū nullū tulit se illi hostē miat̃ fore: nisi partū. i. acq̄sitū bellū. Initiū. n. impii Romani tūc maximi olim minimū fuit: ducant oia hostilia sup. eē: & maxie regna: q̄ sibi acqrer̃ uolūt. ¶ Nāqꝫ pauci. s. subditorū. ¶ Tu uero. s. arsaces. ¶ Acerrima sup. arma hn̄t i eos qb⁹ &c. i. inopulētos. ¶ Aut occidēt. i. iteribūt in conatu ipso. ¶ Qd'. s. eos occasuros eē nō ē difficile si nos circūgredimur. i. grādiēdo circūdederim⁹ eos: tu mesopotamia, nos armenia. ¶ Exercitus ē sup. illis hoc ē romāis sine frumēto & sine auxiliis: qa lōge sūt a pr̄ia. ¶ Fortuna aūt eis adhuc incolumis. i. fausta & itegra nr̄is uitiis. i. ob nr̄a uitia. s. secordiā aut discordiam. ¶ Et illa s. ꝑclarissima fama sequet̃ te ꝓfectū auxilio magnis regibus. s. tigrani regi armeniæ & methridati regi pōti: oppssisse latrones gētiū. s. romanos: neu malis. i. magis uelis pnicie. i. dāno nr̄o ꝓlatare. i. differre: tuā. s. pniciem, q̄ fieri uictor societate: scilicet inter nos inita.

ASCE.

ASCE.

Opulus romanus. Hæc ofo
ad Caium Cæsarē iam uoti
compotem habita ē, sed au
thoris nomen supprimitur.
Multa tamen artificiose &
ingeniose simul & grauiter dicta conti-
net sed plurima in gratiā Cæsaris. ¶ Te
nebat .i. formiter putabat, icorrupta .s. ab
Faber fortunæ — aduersitate. ¶ Fabrum .i. artificē & ē spe
ciose dictū .q.d. talem quēq; habere for-
tunam, qualem eam fecerit. Vnde Iuue.
sed te nos facimus fortūa deā &c. ¶ Mu
nitiores .i. tutiores. ¶ Nequiores .i. min⁹
quæstes aut ualentes: unde neq̄ non dicit
proprie peruersus aut luxuriosus, sed hō
nihili .i. nullius uirtutis ut qui nequit quē-
q̄ .q. sit neqq̄. ¶ Vti .i. ut q̄ optimis .i. ual
de bonis: quod Cæsari attribuit in buco.
maro per allegoriam loquens. Formosi
pecoris custos formosior: ipse .i. boni po
puli melior imperator. ¶ Asperrime .i.
difficillime & inuitissime. ¶ Armis parta
componere .i. quæ acquisiuisti armis ita
disponere: ut nec uicti nec uictores grauen
tur. ¶ Victi enim sunt ciues qui liberta-
tem quærunt: uictores participes laboꝝ
& periculorū qui pdam exigunt. ¶ Eua
dendum .i. inuento honesto medio quo
neutri lædant e discrimine eundū. ¶ Ad-
uersum hostis .i. qui pro hostibus haben
di sint bonis artibus pacis .i. quibus pax
bona conseruetur aut consiliet. ¶ Ergo
res .s. negocium præsens uocat huc oēs .s.
homines magna & mediocri sapientia .i.
habentes magnam aut mediocrem sapi
entiam, uti .i. ut sup. ipsi dicāt ea quę quis
q̄ potest sup. dicere optia. ¶ Ac mihi ui-
detur sic sup. dicendū. ¶ Ita .i. tali modo
¶ Cum homine, uidelicet Cneo Pompe
io magno. ¶ Maiore fortuna. Contra sē
tit Lucanus & Cicero. ¶ Nam causam q
dem bonam pompeius sed fortunā ini-
quam & deos aduersos habuit, necessitu
do .i. necessaria coniunctio sanguinis aut
legis: uulgi more: quod instabile & incer
tum est: q̄ iudicio .s. recto & firmo: occu-
pandæ reipubli .q. uero eam non occu-
pauerat cæsar. ¶ Ex quis pro ex quibus
maius ocium .i. minor molestia aut uexa
tio q̄ romæ, ubi in uincula coiiciēdi erāt
Immunitas phanorum — ob æs alienum atq; inspoliato .i. ispolia-
bili, unde notandum est q̄ imunitas etiā
gentilium deorum phanis erat, ciuiliter.
i. ut ciuem decet: non tyrannice neq; rigi
de, ut hostes aut barbari facerent. ¶ Om
nia imperia crudelia .i. que cum crudeli-
tate exercentur esse magis acerba .i. aspe
ra & intolerabilia q̄ diuturna: quia nullū
uiolentum diuturnum. ¶ Neq; quemq̄
metuendum esse multis: quin formido
recidat, idest reciproce cadat ad eum, qa
quem multi timent eundem odere: &
quem odere interemptum uelint. ¶ Cō
tra, idest econuerso.

Ad Cæsarem senem de Republica.

Opulus Ro. antea tenebat regna atq; impia fortunam
dono dare, item alia q̄ p mortalis auide cupiunt, qa &
apud indignos sæpe erant q̄si p libidinē data: neq; cuiq̄
incorrupta pmanserant: sed res docuit id uerum esse qd̄ in carmi
nibus Appius ait Fabrum esse quēq; fortunæ, atq; in te maxime
qui tm̄ alios pgressus es ut prius defessi sint hoīes laudādo facta
tua quā tu laude digna faciēdo, cæteꝝ ut fabricata sic uirtute pta
q̄ magna industria hri decet. Ne iniuria deforment aut corruant
i firmata. Nemo .n. alteri impium uolens cōcedit, & q̄uis nouus
atq; clæmens sit q plus pōt, tn̄ qa malo esse licet formidantur. Id
cōuenit qa plæriq; rerum potentes puersæ cōsulunt & eo se muni
tiores putant, quo illi q̄bus imperitant nequiores fuere, at cōtra id
eniti decet cū ipse bonus atq; strēnuus sis uti quā optimis imper
rites, nā pessimus quisq; aspertime rectorē patit. Sed tibi hoc gra
uius est quam ante te omnibus armis parata componere, bellum
aliorum pace mollius gessisti ad hoc uictoriæ prædam petunt, uin
cti ciues sunt. Inter has difficultates euadendū est tibi atq; in po-
sterum firmanda respu. non armis modo neq; aduersum hostis,
sed qd̄ multo maius multoq; aspius est bonis pacis artibus. Erga
oēs magna mediocriq; sapientia res huc uocat q̄ qsq; optima pōt
uti dicant. Ac mihi sic uȓ q̄licunq; mō tu uictoriā composueris ita
alia oīa futura. Sed iam quo melius faciliusq; constituas paucis q̄
me animus mouet accipe. Bellum tibi fuit impator cū hoīe claro
magnis opibus auido potētiæ maiore fortuna q̄ sapientia, quem
secuti sunt pauci p suā iniuriam tibi inimici. Item quos affinitas
aut alia necessitudo traxit. Nam particeps dn̄atiōis neq; fuit qsq̄,
neq; si pati potuisset orbis terrarum bello cōcussus foret. Cætera
multitudo uulgi more magis q̄ iudicio post alius alium quasi pru
dentiorem secuti, per idem tp̄s maledictis iniquorum occupandæ
reipub. in spem adducti homines, quibus omnia probro ac luxu-
ria polluta erāt nō currere in castra tua: & aperte quietis mortem
rapinas postremo omnia q̄ corrupto animo iubebat minitari, ex
quis magna pars ubi neq; creditū condonare, neq; te ciuibus sicu-
ti hostibus uti uident defluxere, pauci restitere quib⁹ maius ociū
in castris q̄ Romæ futurum erat, tanta uis creditorum impende-
bat, sed ob easdem causas (immane dictū est) q̄ti & q̄ multi mor-
tales postea ad Pōpeium discesserint, eoq; per omne tempus belli
quasi sacro atq; inspoliato phano debitores usi. Igitur quoniā tibi
uictori de bello atq; pace agitandum est hoc uti ciuiliter depo-
nas: illa q̄ iustissima & diuturna sit, de teipso primum, quia com-
positurus es quod optimum factum est existima. Equidem ego
cuncta imperia crudelia magis acerba q̄ diuturna arbitror. Neq;
quemquā multis metuendum esse, quin ad eum ex multis formi-
do recidat, eam uitam bellū æternum & anceps gerere, quoniam
neq; aduersus neq; ab tergo aut lateribus tutus sis semper in pe-
riculo, aut metu agites. Contra qui benignitate & clæmentia
imperium temperauere iis læta & candida uisa omnia etiā hostes

Equiores q̃ alii ciues. An qui me his dictis corruptorem ui‑ctoriæ tue nimiſq; in uictos bona uoluntate pdicet.f.q; que exter‑nis nationibus natura nobis hostibus noſq; maioreſq; nostri ſæ‑pe tribuere,ea ciuibus danda arbitror? Neq; barbaro ritu cædem cæde & ſanguinem ſanguine expiandum? An illa que pauloante hoc bellum in Cn. Pompeium uictoriamq; Syllæ increpabantur? Obliuio interfecit Domitium: Carbonem: Brutum, alios item nō armatos, neq; in prælio belli iure, ſed postea ſupplices per ſum mum ſcelus interfectos plebem Romanam in uilla publica peco‑ris modo conſciſſam, heu q̃ illa occulta ciuium funera & repen‑tinæ cædes in parētū aut liberorū ſinū,fuga mulierum & puerorū uastatio domuū:ante partā a te uictoriā ſæua atq; crudelia erant. Ad quæ te iidē hortāt. Et ſcilicet id certatū eē utriuſq; ueſtrū arbi trio iniuriæ fierēt neq; receptā ſed captā a te rēpu. & ea cū exerci‑tus ſtipēdiis cōfectis optios & ueterrios oium aduerſū ffes parē‑tiſq; alii liberi armis cōtēderet:ut ex alienis malis teterrimi morta les uētri atq; pfundæ libidini ſupt⁹ qrerēt,atq; eēnt obprobria ui ctoriæ quoq; flagitiis cōmacularet bonorū laus. Neq;.n.te pterire puto q̃li qſq; eor̄ more,aut modestia etiā tum dubia uictoria ſeſe geſſerit,quoq; mō in belli adminiſtratiōe ſcorta aut cōuiuia exer‑cuerint nōnulli:quor̄ ætas ne p ocii qdē talis uoluptates ſine de‑decore attigerit. De bello ſatis dictū. De pace firmāda,qm̄ tuq; & oēs tui agitatis. Primū id quæſo cōſidera q̃lis ſit de quo cōſultas ita bonis maliſq; dimotis patētī uia ad uerū pges. Ego ſic exiſti‑mo (qm̄ orta oia itereūt) qua tēpeſtate urbi romanæ fatū excidii aduētarit,ciuis cū ciuib⁹ manus cōſerturos ita defeſſos & exan‑guis regi aut natiōi pdæ futuros,aliter nō orbis terrar̄ neq; cūctæ gētes cōglobatæ mouere:aut cōtūdere queāt hoc iperium. Firmā da igit̄ ſūt uel cōcordiæ bona & diſcordiæ mala expellēda,ſed ita eueniet ſi ſūptuū & rapinar̄ licētiā dēpſeris nō ad uetera iſtituta reuocās,q̃ iāpridē corruptis moribus ludibrio ſūt. Sed ſi ſuā cuiq; rē familiarē ſinē ſūptuū ſtatueris,qm̄ is iceſſit mos ut hoies ado‑leſcētuli ſua atq; aliena cōſumere,nihil libidini atq; aliis rogātib⁹ denegare pulcherrimū putēt,eā uirtutē & magnitudinē animi: pudorē atq; modeſtiā p ſecordia æſtimēt, Ergo aius ferox praua uia igreſſus ubi cōſueta nō ſuppetūt ferē accēſus i ſocios mō,mō in ciuis mouet cōpoſita & res nouas,ueterib⁹ acqrit,q̄re tollēdus fœnerator i poſter̄ uti ſuas qſq; res curemus. Ea uera atq; ſimplex uia ē magſtatū populo nō creditori gerere, & magnitudinē animi addēdo non demēdo reipubli. oſtēdere,atq; ego ſcio quā aſpa hæc res in principio futura ſit præſertim iis q ſe in uictoria licentius liberiuſq; q̃ arctius futuros credebant,quorum ſi ſaluti potius q̃ libidini conſules,illoſq; noſq; & ſocios in pace firma conſtitues ſi in eadem ſtudia arteſq; iuuentutis erunt non iſta egregia tua fama ſimul cum urbe Roma breui concidet. Poſtremo ſapientes

Egores:humāiores. An q:ordo ē. An.i. nōqd:q.i.aliq:pdicēt.i.affirmēt me corru ptorē ſup.eē,tuæ uictoriæ:his dictis.i.pp hæc dcā:& pdicēt me eē nimis bona uo‑lūtate in.i.erga uictos.ſ.a te:?.i.ſcire licet cur id faciant uidelicet q ego arbitror dā da.ſ.a te ciuib⁹:q̄ nos ſup.tribuim⁹ &c.& maiores nr̄i tribuere ſæpe externis natiōi b⁹:hoſtib⁹ nobis:ideſt q ſūt hoſtes nobis: natura.i.p naturā hoc ē ueniā & libertatē: imo priſci romani ſæpe quorū uictores fuerant patroni effecti ſunt. Neq; ſup. arbitror cædē ſup.expiādā.i.purgādā:cæ de.i.per cædē occiſorum & ſanguinem expiādum ſanguine:ritu:ideſt more:bar baro.i.barbarorū qui imanes taliōe pu niūt. An ſup.dicēt in me:illa quæ icrepa‑bant pauloante hoc bellū i Cneū pōpeiū & ſyllā uictorē:aut aū uictoriā Syllæ. Ob liuio iterfecit Domitiū.ſ.Cneū quē pſcri ptū:& hiericā regē Numidarū bellū mo‑uētes. Cne⁹ pōpei⁹ in africa cæpit & oc‑cidit. Carbonē & Brutū. Nā ut flor⁹ reci‑tat. Luci⁹ Brut⁹ a Cneo Papirio Carbōe q Corcyrā appulerat miſſus naue piſcato ria lilybeū ut exploraret an ibi pōpei⁹ eēt & circūuēt⁹ a nauib⁹ q̃s pōpei⁹ miſerat in ſe mucrōe uerſo ad trāſtrū nauis obnix⁹ corpis pōdere icubuit. Cne⁹ pōpei⁹ in ſici liā cū ipſo ſenatu miſſus Cneū carbonē q flēs muliebriter mortē tulit:captū occidit Obliuio āt iterfecit eos aut qa negligētes erant circa ſui cuſtodiā:aut qa nulla ultio ſecuta ē eor̄ necē.q.d.ut Iuue. Nulli gra‑uis ē pcuſſus achilles:ſed por expoſitio pla cet:pecoris mō:qa ſine miſericordia truci‑dāti ſūt:& ſine defēſiōe trucidator̄:& ſcili cet.i.ſcire licet certatū eē id.i.pp id arbi‑trio utriuſq; ueſtr̄.ſ.Cæſaris & Pōpeii:ut ſup.iniuriæ fierēt reipub.&c.quoq; mō.i. & quo mō. De bello ſatis dictū ſup.eſt.& ita finit por pe oronis. Agitatis.i.tracta‑tis. Orta oia itereūt. Prudenter admonet eū iterit⁹ rer̄. Sed ſi ſuā cuiq; rē familiarē ſinē ſūptuū feceris:hoc ē ſi ad menſurā rei domeſticæ feceris ſūptū:& expēſas:qm̄ is i.talis mos.ſ.mal⁹ ut adoleſcētuli putent pulcherrimū eē cōſumere ſua atq; aliena ſubaudi bōa.i.ſurrepta alteri. Libidi.ſ.p priæ:aliis rogātib⁹.ſ.explere libidinē ſua. Pro ſecordia.i.pp ſecordiā:hoc eſt ut ſunt ſecordes. Ferox.i.effera⁹ & ferociēs i ma lefactis. Cōſueta.ſ.bona.& fomēta gulæ atq; libidis:non ſuppetūt.i.nō ſufficiūt & ſe nō exhibēt. Cōpoſita.i.callide exco‑gitata cria. Quare fœnerator.i.dator ad fœn⁹ ē tollēdus.i.amouēdus uti.i.ut nos curem⁹ i poſter̄:qſq; ſup.curet res ſuas.i. ppria bōa. Gerere magſtatū populo.ſ.ro mano:tāq̄ publicæ ciuitati:cui nihil debe as.nō creditori.ſ.pecuniæ:aut alieni æris tibi a multis crediti:& ita cogaris ad cor̄ uoluntatem omnia adminiſtrare. In ad‑dendo.ſ.ad ærariū & bonum publicum q̃ arctius.i.conſtrictius & continentius ac modeſtius cum ſint cogendi freno pudoris ingenui: & ita liberrimo animo uirtuti ſeruituri. Conſules.i.proſpicies & commodum facies. Non iſta,ordo eſt iſta tua egregia fama non concidet.

ASCE.

Dominius

ASCE. ¶ Pacis causa.i.ut in pace sine iniuria ali quãdo uiuat. Spe ocii.s.futuri:hoc est qe= tæ pacis hñdæ. Capesse.i.complecte,per deos.s.rogatus. Persuade.i.tibi & tuis: omnia aspera.s.facienda aut obeunda p salute reipub. Nisi forte legẽdũ est perua de.i.uirtute tua ad cõsummationẽ asporꝫ uade. Mederi.s.morbo morum. Inuocat i.ut dicunt citat aut postulat. Quibus.s. crudelib⁹ pœnis:& acerbis iudicus. ¶ Ab iuuẽtute.i.ab ipsis iuuenibus:cum sit ipse senex. Senex aũt est iuuenibus odiendus. Stabiliuisse.i.confirmasse & stabilem fe= cisse. Obsecutus.i.inseruiens fueris. Com ponenda.i.pacanda & in concordiam re digẽda. Magnæ curæ.i.pro magna cura. Dedec⁹ pecuniæ:qđ ex pecuniæ auidita= te oritur. Nam sæpe cũ admoneo.s.alios, reputans.i.mecum cogitans, quibus qsq rebus ordo est, quibus rebus.i.uiis & me diis inuenissent, quisq magnitudinẽ clari uiri.i.efficientem clarum uirũ. ¶ Corruis sent.i.simul penitusq decidissent:ergo in q̃ reputans repericbã semper eadem bo na.s.in claris uiris & uictoribus atq eadẽ mala.s.inuictis & ignobilibus, q pro qa, reperiebam omnes uictores contẽpsisse diuitias Ergo cõtemptus diuitiarum est

Diuitia rum cõ tẽptus

causa uictoriæ, & cupido diuitiarũ causa excidii. Neq aliter, unde maronian⁹ euã der ad æneam. Pude hospes contemnere opes & te quoq dignum. Finge deo. Qđ uerbum Seneca tractans confirmat nul= lum dignum deo qui non contẽnat diuu= tias. Pecuniæ gaudiis, quæ in mala cupidi tate animi cõsistũt: quæ in illecebris car= nis. Animo.i.rationi aut potẽtiis animæ. Gratificans.i.gratis faciens: peruersam gratiam.i.indulgentiam ineptã aut adu= lationem perniciosam. Domũ.s.in urbe Villam in agro. Signis.i.sculpturis cælatu ris aut imaginibus. Auleis.i.pãno uariis

Aulea Tape tes Toral Suppel lex

figuris intertexto qui in aula Attali regis inuentus & theatris regum suspendi sue tus auleorum nomen obtinuit qui uero substernitur tapes aut tapetum seu tape te dicitur, & si toro superponitur torale: & qa idem lecto supellex, qđ tamẽ gene ralius est uocabulum. Omnia potius q̃ se met uiscendum efficere, id uetuste & cõ=

Contra grãma= ticorũ regulã

tra regulas grãmaticorũ. Nam dum per similitudinẽ aut comparationem loqui= mur tertium non uiciniori sed principa= liori.i.ei qđ præmissum est conformabi= tur:ut catarina non minus q̃ frater eius mortua est:non mortuus est, hic ergo di= cam uiscenda.i.digna quæ uideãtur.q.d. spectabilia. Est.n.sentẽtia qualis in Salu. in eos quibus animus oneri: corpus uo=

Bis die nõ one= rãdũ eẽ uentrẽ.

luptati est. Bis die Ergo tñ cœnas cele= brauerunt prisci. Vnde in prandia inue= hitur satyrici. Sed quomodo dicit Mar. Imperat extructos frangere nona toras. Nisi q iam etiam prandia recepta: quæ plato italis uitio dedisse legitur. Cætera. aptiora sunt.

Pacis cũ bellũ gerũt, laborẽ spe ocii sustẽtãt. Nisi illã firmã efficis uinci an uicisse qd retulit?qre capesse p deos rẽpu. & oia aspa uti soles psuade. Nãq aut tu mederi potes, aut omittẽda ẽ cura oib⁹ neq qsq̃ te ad crudelis pœnas aut acerba iudicia inocat, qb⁹ ciui= tas uastat magis q̃ corrigit, sed ut prauas artis malasq libidies ab iuuẽtute phibeas, ea uera clemẽtia erit cõsuluisse, neimerito ciues pria expellerent retinuisse, ab stultitia, & falsis uoluptatibus, pacẽ cõcordiã stabiliuisse nõ si flagitiis obsecutus delicta ppessus præ= sens gaudiũ cum mox futuro malo concesserim ac mihi animus (quibus reb⁹ alii timẽt) maxime fretus est negocii magnitudine, & quia tibi terræ: & maria simul omnia componenda sunt, quip= pe res paruas tñ ingenium attingere nequit, magnæ curæ magna merces est. Igitur prouideas oportet uti plæbs largitiõibus & pu blico frumento corrupta habeat negocia sua, quibus ab malo pu blico detineatur iuuentus, probitati, & industriæ non sumptibus neq diuitiis studeat, id ita eueniet si pecuniæ quæ maxima omniũ pernicies est usum atq dedecus dempseris. Nam sæpe ego cũ ad= moneo reputans quibus quisq rebus clari uiri magnitudinẽ in= uenissent, quæ rẽs populos nationẽ suæ magnis authorib⁹ auxis= sent: ac deinde quibus causis amplissima regna & imperia corruis sẽt: eadem semper bona atq mala reperiebam: omnesq uictores diuitias contempsisse. & uictos cupiuisse, neq aliter quisq̃ extol= lere sese & diuina mortalis attingere potest: nisi omissis pecuniæ & corporis gaudiis animo indulgẽs nõ assentando neq concupi ta præbẽdo peruersam gratiã gratificans, sed in labore patientia bo nisq preceptis & factis fortibus exercitãdo. Nam domũ aut uil= lam extruere eam signis auleis, aliisq operibus exornare, & om= nia potius q̃ semet uiscendum efficere.i.non diuitias decori habe re, sed ipsum illis flagitio esse, porro eis quibus bis die uẽtrẽ one= rare, nullã noctem sine scorto quiescere mos est: ubi animũ quem dominari decebat seruitio oppssere, nequaq̃ eo postea hebeti atq claudo p exercitio uti uolũt. Nã iprudẽtia plæraq & se pcipitãt. Verũ hæc & omnia mala pariter cũ honore pecuniæ desinẽt. Si ne q magistrat⁹, neq alia uulgo cupiẽda uenalia erũt: ad hoc puidẽ= dum est tibi quonã modo Italia atq puinciæ tutiores sint, id qđ factu haud obscurũ est. Nã iidẽ oia uastãt, suas deserẽdo domos, & per iniuriã alienas occupãdo. Item ne uti adhuc militia iniusta aut inæqlis sit, cũ alii triginta, ps nullũ stipẽdiũ faciet, & frumẽtũ id quod antea pmiũ gnauiæ fuit p municipia, & colonias illis da re cõueniet, stipẽdiis meritis domos reuerterit. Quæ reipu. neces= saria tibi gloriosa rat⁹ sum q̃ paucissimis absolui. Nõ peius uidet pauca nũc de facto meo disserere. plerię imortales ad iudicãdũ sa tis igenii hñt aut simulãt, neq.n. ad rephẽdẽda aliena facta aut di cta ardet oib⁹ aius: uix satis aptũ os aut ligua pmpta uidet, q̃ edi cta pectore euolat, qb⁹ me subiectũ haud pœnitet, magis reticuis se pigeret, nã siue hac seu meliore alia uia pges a me qdẽ pro ui= rili pte dcm̃ & adiutum fuerit. Reliquũ est optare uti quæ tibi pla cuerint ea dii immortales approbent beneq euenire sinant.

Scio

SCio ego q̃ difficile atq; asperū factū sit consilium dare Regi aut imperatori, postremo cuiq̃ mortali cuiꝰ opes in excelso sunt. Quippe cū & illis cōsultorꝫ copiæ adsint, neq; de futuro quisq̃ satis callidus satisq; prudens sit. Quin etiā sæpe praua magis q̃ bona cōsilia prospere eueniūt. qa plærasq; res fortuna ex libidine sua agitat. Sed mihi studiū fuit adolescentulo rēpu. capessere, atq; in ea cognoscenda multā magnāq; curā habui, non ita ut magistratū mō capem, quē multi malis artibus adepti erāt. Sed etiā ut rēpub. domi militiæq; quantūq; armis uiris opulentia posset cognitum habuerim. Itaq; mihi multa cum aīo agitāti cōsiliū fuit famā, modestiāq; meā post tuā dignitatē haberi. & cuius rei iubet periculū facere, dū qd tibi ex eo gloriæ acciderit. Idq; nō temere ex fortuna tua decreui, sed qa in te pter cæteras artē unā egregie mirabilem cōperi semp tibi maiorem in aduersis q̃ in secūdis rebꝰ animū esse, sed per cæteros mortalis illa res clarior est: q prius defessi sunt homines laudādo atq; admirando munificentiā tuam: q̃ tu faciūdo quæ gloria digna essent. Equidē mihi decretū est nihil tā ex alto repiri posse: qd nō cogitāti tibi in promptu sit. Neq; ego quæ uisa sunt de republica tibi scripsi. quia mihi consilium atq; ingeniū meū amplius æquo probaret. Sed inter labores militiæ interq; p̄lia, uictorias, impium statui admonendū te de negociis urbanis. Nāq; tibi si id modo in pectore consilii est ut te ab inimicorū impetu uindices quoq; mō contra aduersum consulē bñficia populi retineas indigna uirtute tua cogitas, sin in te ille animus est qui iā a principio nobilitatis factionem disturbauit, plæbem Ro. ex graui seruitute in libertatē restituit in p̄tura inimicorū arma inermis disiecit. domi militiæq; tanta & tam p̄clara facinora fecit, ut ne inimici quidē q̃ri quicquā audeant nisi de magnitudine tua, qn tu accipe ea quæ dicā de sūma repub. quæ profecto aut uera inuenies aut certe haud procul a uero. Sed quoniā Cn. Pōpeius aut animi prauitare, aut quia nihil maluit quam qđ tibi obesset, ita lapsus est ut hostibus tela in manus iaceret. Quibus ille rebus rēpu. cōturbauit, eisdē tibi restituendū est. Primum omniū summā potestatem moderandi, de uectigalibꝰ, sumptibꝰ, iudiciis. senatoribus paucis tradidit plæb. ro. cuius antea summa potestas erat, neq; iis qdē legibꝰ in seruitute reliquit iudicia: tāetsi sicut antea tribus ordinibꝰ tradita sunt, tñ iidē illi factiosi regunt dant, adimūt quæ iubet, innocētes circūueniunt, suos ad honorē extollūt. Nō facinus nō probrū aut flagitium obstat, quo minꝰ magistratꝰ capiāt, quos cōmodū est trahūt rapiunt. Postremo tanquā urbe capta libidine, ac licētia sua pro legibꝰ utunt. Ac me quidē mediocris dolor augeret. si uirtute paratam uictoriam more suo per seruitiū exercerent. Sed hoies inertissimi, quorum ois uis uirtusq; in lingua sita est, forte atq; alterius secordia dominationem ablatam insolentes agitant. Nā q̃ seditio aut dissensio ciuilis tot tā illustris familias a stirpe euertit, aut quorum unquam uictoria animus tam p̄ceps tanq; immoderatus fuit. L. Sylla, cui omnia in uictoria lege belli licuerūt tāetsi

ASCE.

SCio ego. Hæc oratio ad Caium Cæsarē senē ingeniose quidē & diserte cōposita est: sed cuiꝰ sit authoris mihi nō cōstat: cū un̄ deprōpta sit nō habeā: & in præscriptione authoris nulla fiat mētio. Verū ut Seneca dicit. ne te moueat dicētis authoritas sed quid dicat attēde. Scio ego. In te graui solemꝰ p̄noia exprimere & ab ipsis fere exordiri. Vt iperatori qualis tūc fuerat Caius Iulius Cæsar q̃q̃ ad seniū extremū nō puenerat. Pater aūt eius Luciꝰ Cæsar dictus est. ⁋ Quia plærasq; res. Hoc quoq; a Salu. dictū est: sed profecto fortuna in oi re dñatur. Malis artibꝰ: ut ambitiōe & largitione aut captiōe mala. Post tuā dignitatē. i. minoris facere q̃ tuā dignitatē. Periculū. i. expimētū. Quid. i. aliquid gloriæ. Ex fortuna: pp ea q p̄spere tibi oīa succedūt. Maiorem aīum. i. aīositatē. qđ qdē Caio Iulio Cæsari optie cōueniebat. ⁋ Qđ p̄us. egregiū dcm̄ & memoratu dignū. Ex alto, i. ex difficili aut q̃si ex cælo. Statui admonendū sup, eē: hoc ē admonere te. Ab inimicorū impetu: quos multos habuit, ut ex eo cōstat q ab eis occisus ē. Quoq;. i. quocunq; mō. Est. n. ablatiuꝰ a qsq;. Aduersū. i. tibi repugnātē: qs aūt fuerit illi notū erat nobis aūt p cōiecturā uſ. Cneꝰ pōpeiꝰ. Indigna cogitas uirtute tua: qa te nō decet qc q̃ facere aut temere aut iniq;. Libertatē restituit, id ut restituat dicit. ⁋ Inermis. i. pacis amator: & minime infestus. Ne inimici qdē q̃ri. i. cōqueri: quod aut illi uisū, aut ea tēpestate sic fuit: postmodū tñ multos hūit q̃ aliter sentirent. Inter quos etiā in officiis Cicero: q̃ q tibi obesset, hoc est qa tibi sūmope uoluit obesse: cū i ñ generꝰ esset. Ita lapsus ē ut iaceret hostibꝰ tela in manꝰ: hoc ē daret aium & arma qbus uinceret. Quibꝰ. s. rebꝰ: ille. s. Pōpeiꝰ turbauit rēpu. iisdē supple rebꝰ restituēdū est tibi. i. debes restituere sup. eā dicere rēstituēda. Primū omniū. Ordo est. Primū omniū Pōpeiꝰ tradidit paucis senatoribus, sūmā ptātē moderandi de uectigalibus. i. redditibꝰ & pēsionibus annuis: de sūptibus & sup. iudiciis plæbis romanæ, cuiꝰ. s. plæbis sūma ptās erat antea. i. quæ plæbs antea possidebat eā ptātē p tribunos suos moderandā. Neq; reliqt iudicia in seruitute iis legibus q̄s tradidit tāetsi iudicia tradita sūt tribꝰ ordibꝰ: senatorꝫ: eqtū & populariū sicut antea sup. tradita fuerāt, tñ illi iidē factiosi. i. qa sunt de factione eius regūt, dāt, adimunt: q̃ sup. ipse pōpeiꝰ iubet. Nō facinꝰ. i. audax aut temerariū: nō p̄brū. i. factū inhonestū: un̄ dedecus nascit: nō flagitiū, factū crimiosū, flagris & flagitione dignū. Est ergo auxesis honesta. In lingua. i. in uerbositate. Forte. i. a casu & fortuna. Insolētes imodesti & immodici atq; insolenter petulantes. Ab stirpe: ab origie ab radice. Tāq;. i. & tam.

Facinus
Probrū
Flagitiū

ASCE. Supplicio.i.in morte:ptis suas.i.factiões suas.Cũ spe bona.i.de qbus aut de quoq̃ uirtute futura concepta erat spes bona. Non enim decorũ patit̃ ut uirtutẽ iãtum in eis dicat:sicuti hostiæ q̃si sacrificia diis pro hostib⁹ uincendis uota mactari,hoc quoq; ad sacrificationẽ ptinet uocabulũ. Mactãt lectas de more bidentes. Et dicit̃ macta q̃si magis aucta hostia. Sane:quia per similitudinẽ loquit̃ bñ cõformat adiectiuũ substãtiuo nõ uiciniori:sed principaliori:qd̃ præcedẽs est.Orbi:hoc est parẽtibus priuati. Ac dicũdo, antiquæ dem:

Dicũdo nunc dicendo dicimus,ueꝝ tñ de iure dicundo satis tritum est. Euersum supinum est. Cõmutare nolunt.i.malũt tibi cõtumeliam fieri q̃ sibi uitam seruari. Scilicet cur id faciant,qa neq; uita est illis tantæ uoluptati ut cõtumelia tibi illata quanto mœrore supple accidit illis dignitas tua q.d.maxio Periculũ.i.discrimẽ. Per te.i. per continuationem impii aut dictaturæ tibi datæ. Quo,idest quãto aut quo circa. Itaq; sæpius in ciuitate.i.inter ciues,aut a ciuibus facta,secessio.i.a patrib⁹ seorsum cessio & quasi sessio. Ius ppl̃i scilicet uulgaris per tribunos plæbis. Nullius honestæ rei egens:non quia oẽm habebat,sed quia sine honore sibi bene esse putabat. Satis sibi,quia contentus sorte sua:& satis patriæ:quia strẽnu⁹ in militia. Inertia: quia rem suã minus curabãt & ditiorib⁹ ac diligẽtioribus uendebant. Cũ repu.qa in manus tyrãni rẽpu. tradebãt ob largitionẽ. Seruitutem : qa uni seruiebant:ut Mario aut Syllæ & Cinæ. Dispallata.i.dispersa uagabunda. Expergiscantur,ad libertatem.s.uindicandam:quippe.hoc est quia certe:eum.s.ita sit q; cura retinẽdæ libertatis orietur illis.s.ciuibus adhuc liberis:tum.i.multo magis cura seruitutis amittendæ oriet̃: his.s.ære alieno oppssis,& quasi in seruitutem redactis. Cẽseo enim sup. ut constituas in coloniis : idest nouis habitationibus ad terrã imperio colendam & conseruandã. Hos permistos:scilicet nouos cum ueteribus. Bonis negociis : ut agricultura. Quo,hoc est ad quid,res mea.i.q̃ suadeo : agetur, hoc est impelletur: oia funditus misceri.i.a fundo. Hanc seruitutẽ.s.ut mittantur in colonias cũ nouis. Regnũ:hoc est dñationem tyrãnicã. Multitudo ingens,hoc est si oẽs bñficio unius ciuitate donent̃. Grãm.i. fauorẽ cõciliet.i.cõparet ausus:hoc est utilitati est:qa si bñ cũ repu. libera agit̃, etiã singulis bñ ẽ. Authores.i.approbatores. M.Lubio,uetuste nunc.M.Liuius dicitur tri.plæ. Atq; militia legã malitia. Iuxta ac se,hoc est pariter:aut eodem modo ut de seipsis:qa cum ipsi essent mali de eo etiã male censebãt. Solus rerum, subaudi imperio,fere tamen potior genitiuum rerũ regit sine ablatiuo expræsso. Nixi hoc est obnitẽtes. Quo i.quo circa.q.d. [illegible] xemplum abeo capias.

supplicio hostiũ ptis suas mũiri itelligebat tñ paucis iterfectis cæteros bñficio quã metu retiere maluit. At hercle Catone.L.Domitio cæterisq; eiusdẽ factiõis:q̃dragita senatores,multi præterea cũ spe bõa adolescẽtes sicuti hostiæ mactati sũt. Cũ iterea iportũissima genera hoium tot miseroꝝ ciuiũ sãguie satiari nequere. Nõ orbi liberi,nõ parẽtes exacta ætate. Nõ gemit⁹ uiroꝝ nõ luct⁹ mulieꝝ imanẽ eoꝝ animũ iflexit, qu acerbius i dies male faciũdo ac dicũdo dignitate alios,alios ciuitate euersũ irẽt. Nã qd ego de te dicã cui⁹ cõtumeliã hoies ignauissimi uita sua cõmutare nolũt.s. neq; illis tãtæ uoluptati ẽ. T ãetsi isperãtib⁹ accidit dñatio,quãto mœrore tua dignitas,q̃ optati⁹ hñt ex tua calamitate piculũ libertatis facere q̃ p te populi ro.iperiũ maximũ ex magno fieri? Quo magis tibi ẽt atq; ẽt aio pspiciẽdũ ẽ,quonã mõ rẽ stabilias cõicesq;. Mihi qdẽ q̃ mẽs suppetit eloq nõ dubitabo. Cæteꝝ tui erit ingenii pbare quæ uera atq; utilia factu putes. In duas ptes ego ciuitatẽ diuisã arbitror sicut a maiorib⁹ accepi i pres & plæbẽ. Antea in prib⁹ sũma authoritas erat,uis multo maxia i plæbe. Itaq; sæpius in ciuitate secessio fuit. Sẽpq; nobilitatis opes diminutæ sũt. & i⁹ populi ãplificatũ.sed plæbs eo libere agitabat qa nulli⁹ potẽtia sup leges erat,neq; diuitiis aut supbia,sed bona fama factisq; fortib⁹. Nobilis ignobilẽ añ ibat,hũillim⁹ qsq; i armis aut militia nullius hõestæ rei egẽs satis sibi satisq; ptiæ erat. Sed ubi eos paulati expulsos agris iertia atq; iopia, icertas domos hre subegit,cœpe aliẽas opes petere,libertatẽ suã cũ repu.uænalẽ hre, ita paulati popul⁹ q̃ dñs erat cũ cũctis gẽtib⁹ imperitabat dilapsus ẽ & p cõi impio puati sibi qsq; seruitutẽ pepit. Hæc igit̃ multitudo primũ malis morib⁹ imbuta, deinde in artis uitasq; uarias dispallata nullo mõ inter se cõgruẽs paꝝ mihi quidẽ idonea ur̃ ad capessendã rẽpu. Cæteꝝ additis nobis ciuibus magna me spes tenet,fore ut oẽs expgiscant̃ ad libertatẽ,qppe cũ illis libertatis retinẽdæ tũ his seruitutis amittendæ cura oriet̃:hos ego censeo pmixtos cũ ueteribus nouos,in coloniis cõstituas. Ita & res militaris opulẽtior erit: & plæbs bonis negociis ipedita malũ publicũ facere desinet. Sed nõ iscius neq; iprudẽs sũ quo mea res aget̃: q̃ sæuitia q̃ ue ptãtes hoium nobiliũ futuræ sint,cũ idignabunt̃ oia fũdit⁹ misceri,antiqs ciuib⁹ hãc seruitutẽ ipõi,regnũ dẽiq; ex libera ciuitate futuꝝ ubi uni⁹ munere multitudo igẽs i ciuitatẽ puenerit. Eqdẽ ego sic apd aium meũ statuo:malũ facin⁹ i se admittere q icõmõ reip.grãm sibi cõciliet ubi bonũ pu.ẽt puati usui ẽ,id uero dubitare aggredi secordiæ, atq; ignauiæ duco. M.Lubio druso semp cõsiliũ fuit i tribũatu sũma ope uiti p nobilitate,neq; ullã rẽ i pricipio agere itẽdit nisi illi authores fuerãt hoies factiosi qb⁹ dolus atq; malitia fide cariora erãt,ubi itellexerũt p unũ hominẽ maximũ bñficiũ multis mortalib⁹ dari uidelicet & sibi qsq; cõsci⁹ malo atq; infido aio ẽẽ de.M. Lubio druso iuxta ac se existimauerũt. Itaq; metu ne p tantã gratiam solus rerum potiretur contra eam nixi sua ipsius consilia disturbauerunt. Quo tibi imperator maiore cura fideq; amici & multa præsidia paranda sunt, hostem aduersum deprimere.

Strẽuo

strēnuo hoī haud difficile est occulta picula neq; facere neq; uitare bonis in prōptu est. Igit̃ ubi eos in ciuitatē adduxeris q̃m q̃dē renouata plebs erit, in ea re maxie aium exercitato ut colant̃ boni mores cōcordia iter ueteres & nouos coalescat, sed multo maximum bonū p̃riæ ciuibus tibi liberis postremo humāæ gēti peperis si studiū pecuniæ aut sustuleris aut quoad res referet minueris aliter neq; priuata res neq; publica neq; domi neq; militiæ regi p̃t nā ubi cupido diuitiaꝝ inuasit neq; disciplina neq; artes bōæ neq; ingeniū ullū satis pollet: qu aius magis aut minus mature, postremo tñ succūbat. Sæpe iā audiui q reges quas ciuitates & regiōes per opulentiā magna impia amiserint, q̃ per uirtutē inopes cœperant, iō haud mirandū est. Nā ubi bonus deteriorē diuitiis magis claꝝ magisq; acceptū uidet primo æstuat, multaq; in pectore uoluit. Sed ubi gloria honorem magis indies, uirtutē opulētia uicit aius ad uoluptatē a uero deficit q̃ppe gloria industria alit̃, ubi eā dēpseris, ipsa p se uirtus amara atq; aspera est. Postremo ubi diuitiæ claræ habent̃, ibi oīa bona uilia sūt. Fides pbitas pudor pudicitia: nā ad uirtutē una ardua uia est. Ad pecuniā qua cuiq; lubet nitit̃, & malis & bonis rebus ea creat̃. Ergo in primis authoritatem pecūiæ demitto, neq; de capite neq; de honore ex copiis q̃sq; magis aut minus iudicauerit, si ut neq; p̃tor neq; consul ex opulētia neq; ex dignitate creet̃, sed de magistratu facile populi iudiciū fit, iudices a paucis pbari regnū est, ex pecunia legi inhonestū, q̃ re oēs primæ classis iudicare placet: sed numero plures q̃ iudicāt, neq; rhodios neq; al's ciuitates unq̃ suoꝝ iudicioꝝ pœnituit: ubi pmiscue diues & paup: ut cuiq; sors tulit de maximis rebus iuxta ac de minimis disceptat, sed magr̃atibus creādis haud mihi q̃dem absurde placet lex quā. G. Cracchus in tribunatu pmulgauerat ut ex cōfusis quinq; classibus sorte centuriæ uocarent̃, ita coæquant̃ dignitate pecunia uirtute anteire alius aliū pperabit, nec ego magna remedia cōtra diuitias statuo, nā pinde oēs res laudātur atq; appetunt̃, ut eaꝝ reꝝ usus ē, malitia p̃mlis exercet̃, ubi ea dēpseris, nemo oium gratuito malus ē. Cæteꝝ auaritia belua feratimanis, intolerāda est, quo intēdit oppida agros fana, atq; domos uastat diuina cū humanis pmiscet neq; exercit' neq; mœnia obstāt quo minus ui sua penetret. Fama pudicitia, liberis, patria, atq; parētibus cūctos mortalis spoliat. Veꝝ si pecuniæ decus ademeris magna illa uis auaritiæ facile bonis moribus uincetur, atq; hæc ita sese hr̃e tāctū oēs æq atq; iniq memorēt tñ tibi cū factione nobilitatis haud mediocriter certādū ē, cui' si dolum caueris alia oia i pcliui erūt. Nā ii si uirtute satis ualerēt magis æmuli bonoꝝ q̃ inidi cēnt, q̃a desidia & iertia stupor eos atq; torpedo inuasit: strepūt, obtrectāt, alienā famā bonā suū dedecus æstimāt. Sed q̃d ego plī q̃si de ignotis memorē. M. bibuli fortitudo atq; ai uis i cōsulatū erupit, hebes lig a: magis malus q̃ callid' igēio. Quid ille audeat cui cōsulat' maximū ipsū maxio dedecori fuit? An. L. Domi. magna uis ē, cui' nullū mēbrū a flagitio aut facinore uacat lingua uana: man' cruēta, pedes fugaces, q̃ hōeste noiari nequūt iho

ℭStrēnuo hoi. q.d. nec tibi si strēnu' eris. In pmptu. i. facile. igit̃ ubi eos in ciuitatē adduxeris. i. ciuitate dōaueris: aut ut ciues susceperis. Exercitato. i. freq̄nter exerceas. Cōcordia, subaudi, & ut Studiū pecuniæ. Mirabile dictu ē q̄rō sibi obesse senserit romāi pecūiā: & tñ q̄rō eā amauerit. Vñ Fla. in epis. Et gen' & formā regia pecunia donat. Et rursus. Hos solos aio sape: & bñ uiuere quoꝝ. Cōspicit̃ nitidis fū ata pecūia uillis. Et Iuue. Et si funesta pecunia tēplo nōdū hitas, nōdū nūmoꝝ ereximus aras. Magis aut mius maturē. i. citius aut seri', tñ. i. nihilominus licet serius succūbat. Magna impia amiserit: sicut romāi sua amiserunt: amissis prius bonis moribus. Vñ Iuue. Prima pegrinos obscœna pecūia mores. Intulit, q. s. ipia ipsi inopes. i. dū adhuc erāt inopes cœpant. i. ui occupauerant, per uirtutē. s. bellicā, hoc est p fortitudinē & pinā militarē, q̄uis nō sit uera hoc est moralis uirtus occupare aliena. Bonus. i. strēnuus: deteriorē. i. min' bonū: hoc ē min' strēnuū. Gloria uincit honorē: honestū est. n. possidere multa: & splēdide uestiri: magnificas ædis hitare. Sed gl'iosum ē ea oia cōtēnere. Vñ gl'ia uit̃ ad aium ptinere & spiritalia ac cœlestia cōcernere: honor corp' & terrena. Et ita gloria maior ē honore. Vñ dīis pprie debita: ē angeloꝝ decreto cātāriū & dicentiū Gloria in excelsis deo. mlti tñ mortales gl'iā post honorē affectāt nā ubi magr̃atib' functi & ita in honore hiti sunt ad triūphos anhelāt: & ita gl'ia. i. cupiditas gl'iæ uincit honorē q uirtuti debet̃: & ita magis p dñationē, & iperiū q̄rūt gloriā q̄ p p̄clara facinora honorē: uirtus amara. Vñ Ouid. laudataq; uirtus. Crescit & imensū gl'ia calcar hēt, & Iuue. Quis. n. uirtutē āplectit̃ ullā. Præmia si tollas? Ardua uia, ut in sfa pytha. oñdit Maro. In primis ab initio. Quisq̄ iudicauerit: aut q̄cq̄ iudicaueris. Regnū. i. occupare regnū. Nō pœnituit, q̄a iniqua nō fuerūt. Iuxta. i. pariformiter. Nemo oium gratuito malus ē. Pulchra rō ad tollēda p̃mia pecūiaria insq̄s. Cæteꝝ auaritia. Dire execrat̃ auaritiā: quā & Salu. nimio odio psecut' ē. Vastat. i. destruit penit', uñ ēt lacedæmōiis exitio fuit. Obstāt, q̄a oia penetrāt munera, uñ fabula de danae ab Ioue p imbrē aureū corrupta exponit̃ ab horatio de custodib' ab eo per munera corruptis. Spoliat fama. i. noie bono pudicitia: q̄a sūt q ob q̄stū pudicitiā suā aut suoꝝ p'tituūt. Dec'. i. honorē aut hōestationē. Cū factiōe nobilitatis: q̄a cū nobiles sint diuites nolit diuitias relinq̄re: quo circa saluator nr̃ dixit p difficile eē diuitē saluū fieri. In pcliui. i. facilia factu ut pcliuia facilia sūt supatu. Marci bibuli fortitudo. Is collega erat cæsaris, uñ i gram & afferationē ei' hæc i eū dicit. Maxio dedecori q̄a nihil i eo p̄clare gessit sed penit', collegæ cæsari cessit. An lucii domitii: q ut uidimus ob sedi ionē postea occisus ē. Vana mēdax. Hōeste noiari nequnt. Pudēda.

ASCE.

Libido bona

ASCE. ¶ Mar. Catonis cuius in coniuratione Catilinæ punienda ꝓlata est snia Cæsaris sententiæ. Disciplina græcoꝝ: quia stoicæ disciplinæ studiosissimus. Loquit̃ autem de Catone minore. Nam maior diem obiuerat multo ante. ¶ Nulla sunt. i. non sunt. Qui. s. græciam tributarii facti amiserunt libertatẽ. Reliqui nobiles. Præter dictos. Superuacua onera, ut quæ sine iactura. i. sine dãno iactari possent uult ergo dicere frustra eos in senatu esse: cum nullam habeant uirtutem. Salui peruenire, pstat in metaphora sumpta a nauibus. Aetas ingeniumq adoleuit. i. maturum factum est cum ætate. Sed animũ in litteris sup. exercui. Cogitaui, quodnam firmius dicerem quodq ut sit. Cogitaui, & habui in laboribus quod erat firmius. Multa legendo atq audiendo. s. a prudẽtibus. Dũ idest donec uera consilia ualuerunt idest approbata fuerũt apud eos. Hoc autem prudenter dicitur ut consiliis suis fidem & authoritatem pariat. Vbicunq. i. quando cunq gratia: timor uoluptas. i. libido corrupere ea, paulopost sunt opes imminutæ. Post paulo. Salustius diceret post paululum: plures paulo post: imminutæ opes graphice commemorat decidisse paulatim imperium ut auctum erat. Nam cæteris. Cæteris iquit sola urbs defensanda est tendẽtibus ad gloriam omnia, & gloriam & libertas & res familiaris. Agitat sup. se: aut agitat. i. uiuit. Calliditas. i. astutia. Defessi. i. ad extremum usq fessi, hoc est defatigati. De imperio. s. defendendo & augendo: aut utri cedat. Quin. id ẽ quo minus retinerent simul cum anima idest uita tantisper dum uiuerent: ea quæ cœperant uirtute. Patrata gesta & acquisita. Vna. i. non diuisa per dissensiones. Cõsulebant. i. proderant ac prospiciebant. Factio. i. murmuratio & ad bellũ dispositio ob dissensionem. Est enim factio ubi quisq suo consilio suæq utilitati innitur & ita consilia & facta sua seorsum facit. Patriæ. i. ad salutem patriæ. Moderãtur. imperant dominantur. Decernunt idest iudicant & constituunt: non ex sententia sua: sed libidine factiosorum. Ita. i. secundum simultates, & arrogantias paucorũ æstimant. i. censent bonum & malum. i. commodum & incommodum publicũ. Sententia obscurior: ita ut non palam illis obsequerentur est tamen etiam in ipsis uerbis obscurior sententia augeretur resp. ¶ Gratia. i. cũ fauore oium coequari. i. coæquales fieri. Nã senatorib⁹ & nobilibus oia a maiorib⁹ parta & derelicta sunt plæbeis ab illis subtrahẽda si coeq̃ri uelint. Snia coꝝ a metu liberata, qa cũ nihil hñt nihil amittere tim[illegible], ita quisq er[illegible] sibi occulto. i. in secret[illegible]. Charior potentia. i. q̃ sit potentia alteri[illegible]. V[illegible] quisq habet comparatiuum, sed cum eo non continue construendum: quia non dicit q̄sq

Quisq chario, sed quisq erit charior.

nestissima unius tñ. M. Cato. ingeniũ uersutũ: loquax, callidum haud cõtẽno, parant̃ hæc disciplia græcoꝝ. Sed uirtus uigilãtia labor apud græcos nulla sunt, q̃ppe qui domi libertatem suã p inertiam amiserunt, censes ne coꝝ ꝓceptis imperium haberi posse. Reliqui de factione sunt inertissimi nobiles, in q̄bus sicut instituto ꝓter bonum nomen nihil est additamenti. L. posthumus. M. Fauonius mihi uidẽtur quasi magnæ nauis superuacua onera eẽ, ubi salui peruenire uisi sunt. Siqd aduersi cohortũ est de illis potissimum iactura fit, quia ꝓcii minimi sunt. Nunc qm̃ sic ut mihi uideor de plæbe renouanda corrigendaq satis disserui. De senatu q̃ tibi agenda uidentur dicã. Postq̃ mihi ætas ingeniũq adoleuit, haud ferme armis atq equis corpus exercui, sed animum in litteris. Cogitaui, quod firmius erat in laboribus habui, atq ego in ea uita multa legẽdo atq audiendo ita cõperi oia regna, item ciuitates & nationes usq eo ꝓsperum imperium habuisse, dum apud eos uera consilia ualuerũt, ubicũq gratia, timor, uoluptas corrupere. Post paulo imminutæ opes, deinde ademptum imperiũ, postremo seruitus imposita est. Equidem ego sic apud animum meum statuo cuicunq in sua ciuitate amplior illustriorq locus q̃ aliis est, ei magnam curam esse reipu. Nam cæteris salua urbe tatũmodo libertas tuta est, qui per uirtutem sibi diuitias, decus, honorem pepererunt: ubi paululũ inclinata respub. agitari cœpit multipliciter animus curis atq laboribus fatigatur aut gloriam aut libertatem aut rem familiarem defendat oibus locis adesse festinat quanto in secundis rebus florentior fuit, tanto in aduersis asperi⁹ magisq anxie agitat. Igit̃ ubi plæbs senatui, sicubi corpus aio obedit, eiusq consulta exequitur, patres cõsilio ualere decet, populo superuacanea est calliditas. Itaq maiores nostri cum bellis asperrimis ꝓmerentur equis: uiris pecunia amissa nunq̃ defessi sunt armati de imperio certare, non inopia ærarii, non uis hostium, non aduersares ingentem eoꝝ animũ subegit. Quin quæ uirtute cœperant simul cum anima retinerent. Atq ea magis fortibus consiliis q̃ bonis ꝓliis patrata sunt. Quippe apud illos una resp. erat. Ei oẽs consulebant, factio contra hostis parabat̃. Corpus atq ingenium patriæ non suæ quisq potẽtiæ exercitabat. At hoc tempore contra ea homines nobiles quorum animos socordia atq ignauia inuasit, ignari laboris hostium militiæ domi factione instructi per superbiam cunctis gentibus moderantur. Itaque patres quorum consilio antea dubia respu. stabiliebatur oppressi ex aliena libidine huc atque illuc fluctuantes agitantur, interdum alia, deinde alia decernunt: uti eorum qui dominantur simultas & arrogantia fertur. Ita bonum malumque publicũ æstimant. Quod si aut libertas æqua omnium aut sententia obscurior esset maioribus opibus respu. & minus potens nobilitas eẽt. Sed quoniam coæquari gratia omnium difficile est quippe cum illis maiorum uirtus partam reliq̃rit gloriam dignitatem, clientelas, cæte[illegible] a[illegible] altitudo plæraque inscia sit sententia eorum a metu libera, i[illegible] occulto [illegible]bi quisque alterius potentia charior erit,

libertas iuxta bonis & malis strenuis atq; ignauis optabilis est, neq; eam plæriq; metu deserunt stultissimi mortales, quod in certamine dubium quorsum accidat, id per inertiam in se quasi uicti recipiunt. Igitur duabus rebus confirmari posse senatum puto si numero auctus per tabellam suiam feret. Tabella obtentui erit, quo magis animo libero facere audeat, in multitudine & psidii plus & usus amplior est. Nã fere his tẽpestatibus alii iudiciis publicis alii priuatis suis atq; amicoꝝ negociis implicati haud sane reip. consiliis affuerunt. Neq; eos magis occupatio q̃ superba imperia distinuere: homines nobiles cum paucis senatoriis quos additamenta factionis hñt, quęcunq; libuit ꝓbari: repræhẽdere, discernere, ea uti libido tulit fecere. Verũ ubi numero senatoꝝ aucto p tabellam sententiæ dicentur, illi superbiã suam dimittent, ubi iis obediendum erit, quibus antea crudelissime imperitabant. Forsitan imperator perlectis litteris decernens quẽ nume senatoꝝ fieri placeat quoq; modo in multa & uaria officia distribuatur. Iudicia quoniam primæ classis mittenda putem, quæ descriptio q numerus i quo genere futurus sit. Ea mihi omnia generatim describere haud difficile factu fuit. Sed prius laborandũ uisum est de summa consilii, idq; tibi probandum uerum esse si hoc itinere uti decreueris, cætera in ꝓmptu erunt. Volo ego consilium meũ prudens maximeq; usui esse. Nam ubicunq; tibi res prospere cedet, ibi mihi bona fama eueniet. Sed me illa magis cupido exercet, ut quocũq; modo q̃primum respu. adiuuetur, libertatẽ gloria clariorẽ habeo. Atq; ego oro, hortorq; ne clarissimus imperator Gallica gente subacta, P.R. summum atq; inuictum imperium tabescere uetustate, ac per summam discordiam delabi patiaris, profecto si id accidat, neq; tibi nox neq; dies curã animi sedauerit, qn insomniis exercitus furibundus atq; amens alienata mente feraris. Nam mihi pro uero constat omnium mortalium uitam diuino numine inuisi, neq; bõum neq; malum facinus cuiusq̃ pro nihilo haberi, sed ex natura diuersa præmia bonos malosq; sequi. Interea forte ea tardius procedunt, suus cuiusq; animus ex conscientia spẽ ꝑbet: quod si tecum patria atq; parẽtes possent loqui .s. hæc tibi dicerent. O Cæsar nos te genuimus fortissimi uiri in optima urbe decus ꝑsidiũq; nobis, hostib⁹ terrorẽ q̃ multis laboribus & periculis cœperamus, ea tibi nascẽti cũ aia simul tradidimus, patriã maximã in terris domũ familiamq; in patria clarissimam. Præterea bonas artis honestas diuitias, postremo oĩa honestamenta pacis & ꝑmia belli ꝓ iis amplissimis bñficiis non flagitium a te neq; malũ facinus petimus, sed uti libertatẽ euersam restituas, quare patrata ꝓfecto ꝑgentis ois fama uirtutis tuæ uolitabit, Nãq; hac tẽpestate tametsi domi militiæq; ꝑclara facinora egisti, tñ gloria tua cũ multis uiris fortib⁹ æq̃lis est. Si uero urbẽ amplissimo noie & maxio impio ꝓpe iã ab occasu restitueris, qs te clarior qs maior i terris fuerit? Quippe si morbo iam aut fato huic impio secus accidat, cui dubiũ ẽ qn ꝑ orbẽ terraꝝ uastitas, bella, cædes orianẽ? Quod si tibi bõa lubido fuerit pñiæ parẽtib⁹

ASCE.

¶Libertas est optabilis iuxta.i. pariformiter. Quod i certamie. Ordo ẽ. Ipsi quasi uicti: recipiunt in se per inertiam id qđ dubium est quorsum accidat in certamine.i. si certent. Hoc est priusq̃ uicti sunt, & dubitant an uinci debeant recipiunt in se iugũ seu legem contendentium tanq̃ uicerint. Igiẽ duabus rebus confirmari.i. stabiliri. Si numero auctus.i. si plures decernanẽ senatores. Per tabellam: in quã puncta scribebanẽ: & ita maior numerus pũctorũ uincebat: nec sciebaẽ certus auctor sentẽtiæ, quæ res odium demebat. ¶ Obtentui.i. ad obtinendum. Affuerunt.i. auxilio fuerunt; distinuere.i. diuisos tenuere. Illi.s. factiosi: in quoꝝ sentẽtiam uocalem cogebãtur metu alii cõcedere: quoq; idest & quo modo. Primæ classis idest collectionis populi, qui ut Liuius recitat in quinq; classes distributus erat. In quoq;.i. uno quoq;. Generatim.i. in generali quasi per genera describere. Hoc itinere, hac uia & ratione procedendi. Usui.i. utilitati.i. libertatem gloria clariorem habeo.i. reputo & censeo. Atq; ego te oro, ut inferior, & hortor, ut consultor & pro respu. salute admonitor. P.R.i. Populi Romani. Tabescere.i. lente consumi. Curam.i. sollicitudinẽ ai, hoc est ut dicunt remorsũ cõscientiæ. Insomniis.i. per isõnia.i. p fantasmata somnium adimentia. Exercitus .i. fatigatus uexatus aut sollicitatus, furibundus.i. quasi furiis agitatus. Atq; amẽs seorsum a mente.i. rationis usu positus: feraris.i. ꝑceps traharis more ferarũ mẽte alienata.s. ab usu rationis, ut dixi. Nãq; &c. sanctissima est sententia & uel paulo nostro digna. Ordo autem est. Nãq; constat mihi pro uero.i. pro certo & indubitato ut est quod uerum scit. Vitam omnium mortalium inuisi.i. intrinsecus uideri & inspici (Est enim infinitiuus ab inuisor inuiseris. Vbi in non negat: sed potius auget) sup. a nomine, diuino: & neq; bonum facinus.i. factum, neq; malum facinus cuiusq̃.i. cuiuscunq; habentis, rõnẽ haberi.i. reputari pro nihilo quia dii iustis præmia & iniustis supplicia decernunt, unde æne. i. At sperate deos memores fandi atq; nefandi. ¶ Tardius, quia lente ad uindictã diuina procedit ira. Sed inter ea conscientia punit iudice quo se nemo nocens absoluitur. O Cæsar. Callide inducit patriam dicentem quæ ipse uix dicere auderet. & est quædam species prosopopeiæ. Præterea bonas artes: repete tradidimus. ¶ Libertatem euersam scilicet per occupatiõem perpetuæ dictaturæ. Equalis est idest æquanda non maior. ¶ Ab occasu: idest ab interitu. ¶ Morbo: idest uitio morum qui morbus animorum est: aut fato idest dispositiõe superum. ¶ Bona lubido, idest uoluntas, sed notandum libidinem etiam in bonam partem accipi: dicitur autem nunc libet olim lubet: & libido olim lubido.

Libido bona

gratificandi posteroq; tempore repu. restituta super omnis mortales gloria agnita tuaq; unius mors uita darior erit. Nam uiuos interdum fortuna, sæpe inuidia fatigat. Vbi anima naturæ cessit demptis obtrectatoribus ipsa se uirtus magis magisq; extollit. Quæ mihi utilissima factu uisa sunt, quæq; tibi usui fore credidi q paucissimis potui perscripsi. Cæterum deos immortales obtestor, ut quocunq; modo ages ea res tibi reiq; publicæ prospere eueniat.

ASCE. ¶ Gratificādi .i. faciēdi rē gratā. Mors clarior uita: q̃a in morte cognoscet p cōem luctū uirtus tua. Nā uiuos. quod in rūfīus Cice. in Salustiū dictū est. Cæterū .i. sed qđ reliquū est, aut ut cæteris omissis mētem meā exponā. obtestor .i. in testimoniū iuoco deos imortalis. q. d. eos testes consciæ meæ facio, ut quocūq; mō ages .i. siue ut consulo, siue aliter sentis: ea res eueniat p spere: tibi & reip. Prudēter uš hic (q̃sq; e) cōsultor ingressus: q aium suū in rēpu. ostēdit. & Cæsari q̃ sensit honeste suasit. Verū qa iā rex potiebat Cæsar: etiam sibi prospexit. Nam iudicio eius omnia pmittit.

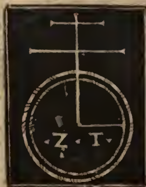
Finis huius operis ex uariis collecti.

Impressum Venetiis opera & impensa solertissimi uiri Ioānis Tacuini de Tridino. Regnante Inclyto Principe Leonardo Lauredano. Anno domini. M.D.XIIII. die. VIII. Martii.

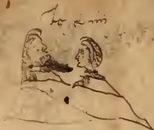
Registrum huius operis.

AA A B C D E F G H I K L M N O P Q R S T V Oēs sūt quaterni p̃ter AA & V q̃ sunt terni.

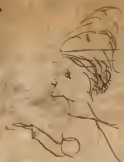
Cum Gratia ꝛ Priuilegio.

-FINE-

3

Quis nunc te meretrix primum credulus [illegible]

[illegible]

[illegible]

[illegible] [illegible]

Epigramma Ad guidonem civem ferrariensem

Quis mulis quae [illegible] te puer [illegible] orbe

[illegible] [illegible] odore sui

Gratia nunc [illegible] [illegible] [illegible] sub [illegible]

[illegible] [illegible] [illegible]

